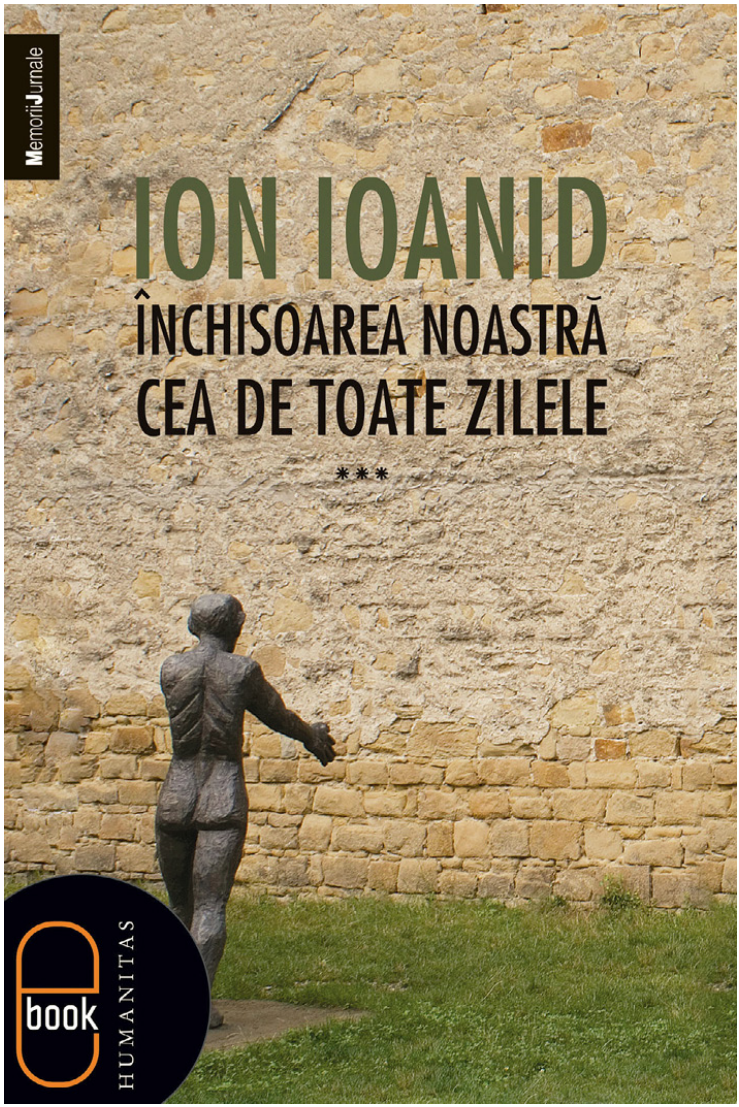
MemoriiJurnale
ION IOANID
ÎNCHISOAREA NOASTRĂ
CEA DE TOATE ZILELE
***
book
HUMANITAS

Table of Contents

ÎNCHISOAREA NOASTRĂ CEA DE TOATE ZILELE (3)
- Piteşti, 1959. În camera mare de la parter
- „Străzi“, „pieţe“, „cartiere“
- Demec şi maşina de spălat rufe
- Revista „Piteşti ’59“
- Sfîrşit de iarnă; bolnavi şi doctori
- 1960, primăvara: preliminarii la o nouă anchetă
- Timişoara, aprilie 1960: în anchetă
- „Ăsta de la 5 e băiat deştept…“
- Povestea lui Baicu
- Bolnav de inimă
- Proteza preotului Waldner
- La dentist
- Noua celulă; frig şi umezeală
- 1961, iarna. Pentru ultima oară la anchetă cu Jerca
- La proces
- Închisoarea Popa Şapcă
- Cunoştinţe noi
- Şeful de cameră şi banda lui
- Solitarul
- Frontieriştii
- Conflict deschis, o nouă ordine în celulă
- 1962. De la Timişoara la Aiud
- La Salcia, în Balta Brăilei
- Spitalul din Salcia; pacient şi asistent…
- Memento
- Pe malul Dunării, la descărcat bacuri
- Tinichigiu, dulgher, instalator…
- 1963–1964: iarnă grea la Salcia. Citim „Scînteia“!
- Iluzia unei noi evadări, holera
- „Broscarii“. Transferaţii de la Grădina
- Iunie 1964. Decretul de amnistiere. Primele eliberări
- Eliberarea mea. Între două lumi
- În Bucureşti
- La „braţele de muncă“

La mare şi… prin ţară
August 1968, la 2 Mai
Primesc paşaport. Plecarea din ţară
Postfaţă

Ion Ioanid s-a născut în 1926, la 28 martie, la moşia tatălui său din comuna Ilovăţ, judeţul Mehedinţi. Tot acolo, în casa părintească, a fost botezat de preotul din sat. Naş l-a avut pe Octavian Goga, căruia tatăl lui, Tilică Ioanid, i-a fost „prieten nedespărţit de-a lungul întregii vieţi atît de agitate a generaţiei lor, de la înfăptuirea României Mari şi în perioada dintre cele două războie mondiale“.

Ion Ioanid a urmat cele patru clase primare la şcoala din satul natal. Liceul l-a făcut la Bucureşti: primele şase clase la Colegiul Naţional „Sf. Sava“ şi ultimele două la Liceul „Spiru Haret“. Bacalaureatul şi l-a luat în 1944, împreună cu absolvenţii liceelor din Turnu Severin, în localul şcolii din comuna Sişeşti, comună în care, din cauza bombardamentelor anglo-americane, se aflau refugiaţi şi profesori, şi candidaţi.

În toamna aceluiaşi an, din cauza invaziei sovietice, ajungînd cu întîrziere în Bucureşti, a pierdut termenul de înscriere la facultate. În 1945, a intrat la Facultatea de Drept, dar în anul III a fost exmatriculat din cauza „originii sociale nesănătoase“.

Arestat în 1949, a fost eliberat după numai cîteva zile, pentru ca în 1952 să fie din nou arestat, judecat şi condamnat, pentru „înaltă trădare“, la 20 de ani muncă silnică.

A fost eliberat după 12 ani, în 1964, în urma decretului nr. 411 de graţiere a deţinuţilor politici.

În 1969 a plecat în străinătate; în R.F. Germania i s-a acordat azil politic, statut de care s-a bucurat pînă la moartea sa. Stabilit la München, a lucrat în primul an ca muncitor necalificat. După aceea, timp de douăzeci de ani, pînă la pensionare, a fost crainic la secţia română a postului Radio Europa Liberă. A murit pe 12 octombrie 2003, la München, unde a şi fost înmormîntat alături de soţia sa, Nora Ioanid.

Ion Ioanid
ÎNCHISOAREA NOASTRĂ CEA DE TOATE ZILELE VOL. 3

Foto copertă © Fundația Academia Civică
„Cortegiul Sacrificaților“, grup statuar de Aurel Vlad
Memorialul Victimelor Comunismului şi al Rezistenței

© Humanitas, 1999, 2000, 2002, 2013 (ediția print)
© Humanitas, 2013 (ediția digitală)

ISBN: 978-973-50-4271-4 (general)
ISBN: 978-973-50-4277-6 (epub)

EDITURA HUMANITAS
Piața Presei Libere 1, 013701 Bucureşti, România
tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51
www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro
Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro
Comenzi telefonice: 0372.743.382; 0723.684.194

ION IOANID

ÎNCHISOAREA NOASTRĂ CEA DE TOATE ZILELE

VOLUMUL III
1959–1968

PITEŞTI, 1959. ÎN CAMERA MARE DE LA PARTER

În vara aceea s-a produs iarăşi o modificare în concepţia biroului politic privitor la repartizarea deţinuţilor în celule. Într-o vreme, la sosirea mea în Piteşti, se urmărise o separare a noastră pe celule în funcţie de anii de condamnare. În ultimele luni, selecţionarea deţinuţilor în celule se făcuse după criterii mai puţin clare pentru noi. În cîteva celule fuseseră concentraţi toţi preoţii greco-catolici şi romano-catolici, în altele, foştii ofiţeri, colonei şi generali, dar erau şi celule cu deţinuţi care nu aveau nimic în comun unii cu alţii. În toată această perioadă, am beneficiat de privilegiul de a locui într-una din primele trei celule din capătul secţiei, destinate deţinuţilor consideraţi de biroul politic elemente nedisciplinate şi recalcitrante, necesitînd o supraveghere specială. În acea formaţie am stat o vreme neobişnuit de lungă, fără ca între timp în închisoare să se mai producă mutări pe scară mare. Scadenţa pentru ieşirea din stagnare şi o nouă repartizare a locatarilor peniteciarului a survenit la scurt timp după ultima vizită a mamei la cişmea.

Într-o bună zi, de la un capăt la altul al celularului, toţi deţinuţii au fost anunţaţi să-şi strîngă bagajul în pătură şi să aştepte, pregătiţi, la uşa celulei. Apoi, sub supravegherea ofiţerului politic Lupu, a urmat o pritoceală generală a deţinuţilor dintr-o celulă într-alta şi de la un etaj la altul, care a durat aproape jumătate de zi. Şi, tocmai ca după un puternic cutremur, căruia îi mai urmează, o vreme, o serie de zguduituri mai mici, înainte ca pămîntul să-şi regăsească liniştea, şi după această mare perturbare în viaţa deţinuţilor, produsă de schimbarea componenţei tuturor celulelor, timp de cîteva luni au mai continuat să se producă, sporadic, mutări individuale. Păreau să fie corecturi aduse mai tîrziu de ofiţerul politic acelei operaţii de mare anvergură, care răvăşise conţinutul tuturor celulelor. Criteriilor, conform cărora politrucul proceda la aceste mutări, nu le-am putut da de rost. Oricum, pentru mine au urmat cîteva luni în care mi-am schimbat de

nenumărate ori locul, pînă cînd, în cele din urmă, am poposit pentru mai multă vreme într-una din camerele mari de la parter, în care îmi doream de mult să ajung. Nu numai fiindcă mă săturasem de înghesuiala şi de starea de alarmă permanentă la care ne obliga viața în celulele mici, unde erai mult mai expus ochiului vigilent de la vizetă, dar şi din cauza prezenței în camera mare a vărului meu George Boian, cu care nu mă mai întîlnisem de mult.

Prima mea impresie, cînd, cu „bagajul“ strîns în pătură, gardianul m-a împins pe uşă în noua locuință, a fost de încîntare. Mai întîi, m-au orbit razele soarelui care pătrundeau prin cele două ferestre mari, larg deschise spre curțile de plimbare, şi care scăldau întreaga cameră în lumină. Trecerea de la semiobscuritatea celulelor cu obloane la lumina puternică a zilei am resimțit-o ca pe un şoc, care mi-a umplut sufletul de bucurie. Camerelor de la parter, de la ferestrele cărora nu se putea vedea dincolo de zidurile înalte de beton ale curților de plimbare, nu li se puseseră obloane. Cel puțin aşa ne-am explicat noi lipsa acestora. În toamna aceluiaşi an însă, aveam să ne dăm seama (pentru a nu ştiu cîta oară în decursul anilor de detenție) că logica explicațiilor noastre nu era şi aceea care determinase măsurile luate de administrație: într-una din zile, cînd tocmai ne bucuraserăm că stătusem în curtea de plimbare peste timpul regulamentar, la întoarcerea în cameră, am constatat că întîrzierea nu se datorase cumsecădeniei gardianului. Plimbarea folosise împiedicării contactului dintre noi şi echipa de deținuți de drept comun, care între timp montase obloane şi la ferestrele de la parterul închisorii. Deocamdată însă, aşa cum am spus, camera mare mi-a făcut minunata surpriză a ferestrelor încă neoblonite, ocazie cu care aveam să descopăr că nici nu mai luam în seamă existența gratiilor, considerînd-o normală, de la sine înțeleasă! A doua senzație încercată la intrarea în noua cameră a fost contactul cu aerul, care, pentru plămînii mei obişnuiți cu atmosfera pestilențială a celulelor, mi s-a părut a fi asemănător cu cel dintr-o stațiune climaterică. Primele guri de aer trase adînc în piept au fost aproape dureros resimțite de plămînii surprinşi de contactul brusc cu cantitatea de oxigen inhalată. În privința mobilierului, noua mea locuință conținea treizeci şi şase de paturi, suprapuse cîte două din care trei sau patru erau încă neocupate. Paturile erau dispuse perpendicular de-a lungul pereților, lăsînd între ele, pe toată lungimea camerei, un culoar de circulație, cam de un metru lățime. În dreptul ferestrei din peretele de vizavi de uşă era un spațiu liber, ceva mai mare, care, deschizîndu-ți-se în față de cum intrai, la prima vedere, îți făcea

camera nespus de plăcută şi primitoare. În dreptul celeilalte ferestre, care se deschidea în acelaşi perete, dar la unul din capetele încăperii, era de asemenea amenajat un spaţiu liber, în care se aflau două tinete şi hîrdăul cu apă de băut. Majoritatea locatarilor camerei erau oameni în vîrstă. Mulţi dintre ei, cu sănătatea şubrezită de regimul şi anii de detenţie, sufereau de diferite afecţiuni organice (inimă, ficat, stomac).

Mutarea mea şi a lui Sandu Ghica în aceeaşi zi a reprezentat numai începutul unei infuzii de deţinuţi mai tineri, care avea să ducă la scăderea mediei de vîrstă din cameră în următoarele săptămîni, făcînd în schimb să crească densitatea locatarilor. Într-adevăr, în urma unei serii de mutări ulterioare, în scurtă vreme, numărul deţinuţilor avea să sporească de la treizeci şi doi sau treizeci şi trei, cîţi am găsit la sosirea noastră în cameră, la peste cincizeci. Aglomeraţia ne-a obligat să dormim cîte doi într-un pat, în paturile de jos, iar în cele suprapuse şi alăturate, cîte trei în două paturi. Pe cei mai mulţi dintre deţinuţii întîlniţi în camera mare de la parter îi cunoşteam fie dintr-o coabitare anterioară în altă celulă, fie numai din contactele avute prin pereţi şi ţevile de calorifer. De unii eram foarte legat. Convieţuirea din detenţie, care mijlocea o bună cunoaştere reciprocă, avea să mă apropie de alţii sau, dimpotrivă, să mă îndepărteze de cîţiva. Absorbirea noastră, a noilor veniţi, deşi mai puţini la număr, de către vechii locatari ai camerei, nu s-a produs chiar fără fricţiuni: în primele zile, viaţa şi relaţiile dintre locatari, stabilite înainte de venirea noastră în cameră, au fost tulburate şi s-ar putea spune chiar că au fost reaşezate după alte criterii decît pînă atunci. În foarte scurtă vreme s-a instaurat o nouă atmosferă, care a liniştit spiritele şi a ajutat la stingerea adversităţilor care mocneau. Voi reveni asupra acestei teme, dar mai întîi voi prezenta o listă cu numele deţinuţilor din cameră, cu unele lacune, inerente unei reconstituiri din memorie: colonel Cristea Atanasiu, locotenent Ion Bogdan, George Boian, colonel Ciobanu, avocat Coslovski, ing. Andrei Chrisoghelos, ing. Cristodulo, ing. Ciupercescu, Radu Cioculescu, Titi Coşereanu, Alexandru (Ducu) Ciocâlteu, Constantin (Dinu) Cezianu, ing. Constantin (Costică) Demec, hogea Edip Mehmet Ali, Gertler, Sandu Ghica, Dan Hurmuzescu, preotul Haag, Nicu Iunian, col. Mihai Kiriacescu, avocat Costache Lăzărescu, Gică Lingner, col. Mavrichi, ing. Radu Matac, ing. Constantin (Ticu) Mihăilescu, Costică Mugur, prof. Ştefan Neniţescu, general Potopeanu, dr. Cornel Petrasievici, ing. Romeo Pleşoianu, Grigore Paraschivoiu, preot Rotaru, ing. Dinu Răşcanu, Vladimir Rusu, comandor de aviaţie Ştefănescu, ing. Adrian Soroceanu, ing. Ştefănescu, Herbert

(Belu) Zilber, episcop Todea, Urdea, Ion Vorvoreanu, avocat Ion Vasilescu-Valjan, Winter.

Bucuria de a-l fi putut îmbrățișa pe vărul meu George Boian şi de a sta cu el de vorbă ore în şir, pentru a ne povesti reciproc toate cîte ni se întîmplaseră de cînd nu ne mai văzuserăm, a fost atît de mare, încît n-am mai dat atenție nici forfotei din jurul nostru, nici timpului ce se scurgea şi ne apropia de ora programului de seară. Sandu Ghica era şi el într-o conversație fără sfîrşit cu unchiul lui, Dan Hurmuzescu. Între timp, mutările de deținuți pe celular continuau. Şi uşa camerei noastre s-a mai deschis de cîteva ori, pentru ca, de fiecare dată, să mai apară un deținut cu bagajul în brațe. Printre ultimii din seara aceea au fost George Sarry şi Titi Coşereanu. Fiecare nou-venit era imediat înconjurat şi luat în primire de prieteni sau cunoscuți. Unii nu se mai întîlniseră de la Baia Sprie, alții de la Aiud. Unii făcuseră parte din acelaşi lot şi nu se mai văzuseră de la proces. Uneori trecuseră luni, alteori ani, de cînd fuseseră despărțiți. Toți aveau să-şi povestească sumedenii de lucruri şi să-şi amintească de alți camarazi şi de tot felul de întîmplări trecute. Pînă la stingere s-a vorbit întruna.

Deşi efervescența din ajun nu s-a stins complet nici a doua zi, totuşi a mai scăzut în intensitate, dîndu-ne răgazul să ne mai aruncăm şi cîte o privire împrejur şi să observăm o comportare cel puțin stranie din partea unor persoane. Prima revelație că în cameră se petreceau lucruri necurate am avut-o la ora „programului“, cînd urma ca cei şase deținuți, de serviciu în ziua aceea, să ducă la W.C. hîrdăul cu apă şi cele două tinete. Tinetele erau foarte grele, fiind pline pînă la refuz, iar hîrdăul cu apă de băut avea să fie la fel de greu pe drumul de întoarcere de la W.C., unde urma să fie umplut. Am remarcat cu această ocazie că printre deținuții cărora le venise rîndul să ducă ciuberele la W.C. se aflau cel puțin doi, absolut incapabili să facă asemenea treabă. În mod obişnuit, deținuții mai în vîrstă, slăbiți peste măsură sau bolnavi, erau excluşi de la prestarea unor astfel de munci, făcute prin rotație numai de oamenii valizi din celulă. E drept că pentru cei doi neputincioşi, desemnați a fi de serviciu, s-au oferit imediat alți doi deținuți să-i înlocuiască. Chiar dacă ni s-a părut curios procedeul de a nu-i fi scutit din oficiu de un efort care le depăşea puterile, faptul că alți doi camarazi, tineri şi voinici, le-au luat locul, l-am considerat firesc şi chestiunea nu ne-a mai preocupat. La părăsirea W.C.-ului, în intenția de a ne face şi noi utili, Titi Coşereanu şi cu mine am apucat de toartele hîrdăului cu apă, pentru a-l transporta înapoi în cameră. Am fost însă pe

neaşteptate împinşi la o parte de voluntarii care îi înlocuiseră pe cei doi neputincioşi la căratul tinetelor şi apostrofați pe un ton agresiv să ne vedem de treaba noastră. Am cedat şi n-am dat curs incidentului în fața gardianului care ne deschisese uşa şi supraveghea ieşirea noastră din W.C. O dată ajunşi în cameră, am fost avertizați în şoaptă şi cu vădită teamă de cîțiva din deținuții mai în vîrstă să ne ferim de cei doi, pentru că sînt periculoşi şi capabili de orice, de la agresiune fizică pînă la turnătorie. Am aflat astfel că voluntariatul lor era departe de a fi un gest nobil şi dezinteresat. Cei pe care îi înlocuiau erau mai degrabă victimele acestui aparent ajutor, deoarece le era impus prin intimidare sau amenințarea voalată a unor denunțuri false, care i-ar putea costa o izolare la beci. Mai mult chiar, cei doi îşi impuneau şi prețul pentru acest serviciu: fie rația de pîine de o sută douăzeci şi cinci de grame şi mămăliga din ziua respectivă, fie porția de mîncare de la masa de prînz!

Cine erau aceşti doi nemernici, care introduseseră în celulă asemenea obiceiuri, care, după ştiința noastră, nici la dreptul comun nu se întîlneau decît rareori? Unul din ei, pe nume Stoianov, fusese de mult înscris pe lista turnătorilor, de către cei care stătuseră cu el prin diferitele celule din Piteşti. Deşi făcea parte din această odioasă categorie, Stoianov prezenta o particularitate față de alți delatori, care putea trece aproape drept calitate. În amoralitatea lui primitivă, Stoianov nu se ferea să apară în lumina defavorabilă a deținutului care se pune la dispoziția administrației. O făcea pe față, spunînd chiar că era firesc să-şi ofere serviciile şi să se pună bine cu cei de care îi depindea existența. Culmea era că nu se putea spune despre el că era rău la suflet. De multe ori sărea să ajute cîte un bolnav să coboare din pat sau se oferea să-i coase sau să-i spele cîte o rufă, fără să pretindă vreo compensație. De fapt, aveam să ne dăm seama că Stoianov fusese el însuşi o victimă a celui de-al doilea individ, pe nume Urdea, care, avînd nevoie de un aliat, reuşise să-l convingă să împartă cu el beneficiile pe care le culegea datorită exploatării bătrînilor şi bolnavilor din celulă. La amenințarea şi terorizarea lor nu participase însă, mulțumindu-se să fie, tăcut şi umil, secundul lui Urdea, pe care îl admira.

De altfel, singura legătură dintre ei era faptul că amîndoi aparțineau lumii interlope. Dacă Stoianov nu era decît un mic găinar lipsit de caracter şi neinteresant, Urdea în schimb era tipul reprezentativ al brutei din periferiile rău famate, care, prin forță şi lipsă de scrupule, impune dreptul celui mai tare în cartier. Motivul exact pentru care ajunseseră să fie condamnați pentru înaltă trădare nu l-am aflat niciodată. Din cîte îmi

amintesc, Stoianov fusese şofer la o ambasadă străină din Bucureşti. Cred că la cea bulgară. Motivul condamnării ca şi ocupația lui Urdea înainte de a intra în închisoare au rămas pentru noi pînă la urmă un mister.

Provocarea şi tentativa de a ne intimida de la W.C., dar mai cu seamă procedeul, absolut inadmisibil, de a-şi impune serviciile sub amenințare, pentru a percepe tributul în pîine şi mîncare de la bătrîni şi bolnavi ne-au decis să reacționăm. Tot grupul nostru de tineri ne-am pus la sfat pentru a stabili cea mai înțeleaptă cale de urmat. Voiam să evităm pe cît posibil violența, spre a nu da prilej de intervenție administrației. Nu acceptam din principiu să apelăm la gardian pentru a ne face dreptate, dar nici nu voiam ca administrația să afle despre acea lege a junglei introdusă de Urdea în cameră, care ar fi fost imediat exploatată propagandistic de ofițerul politic, pentru a denigra întreaga categorie a deținuților politici. Eram hotărîți să restabilim în cameră relațiile umane şi de respect reciproc, care domneau între deținuții din toate celulele din Piteşti. Ne-am înțeles să încercăm să evităm scandalul, dar… nu cu orice preț. Prima tentativă de a ne atinge țelul am făcut-o chiar în ziua aceea, la scurt timp după întoarcerea de la W.C. Titi Coşereanu a propus o nouă organizare a serviciilor (curățenie şi căratul tinetelor), prin care, deținuții inapți din punct de vedere fizic să fie exceptați de la prestarea acestor munci. Era o încercare de a-i lua astfel indirect apa de la moară lui Urdea. Scutind de munci bătrînii şi bolnavii, dispărea automat şi clientela pe care o exploata Urdea. Tentativa a eşuat. Şi nu fiindcă s-ar fi împotrivit deținuții valizi din cameră! Ei au fost de acord. S-au împotrivit chiar inapții, pretinzînd că nu acceptă să fie considerați incapabili şi că, atunci cînd nu vor să-şi îndeplinească personal obligațiile de serviciu, este dreptul lor să recurgă la înlocuitori. Urdea jubila, asistînd din colțul lui la atitudinea bieților bătrîni timorați, care, mînați de un instinct de conservare imediată, preferau să-i plătească mai departe tribut, rupîndu-şi pîinea de la gură, decît să se expună amenințărilor şi insultelor lui ordinare sau temîndu-se chiar şi de represalii fizice. Eşecul nostru a fost total, ba chiar s-au găsit unii să ne şi critice, pentru că o dată cu venirea noastră se stricase armonia din cameră. Unii au mers atît de departe cu laşitatea, încît au spus-o cu glas tare, pentru a-i fi pe plac lui Urdea. Alții ne-au recunoscut, între patru ochi, bunele noastre intenții, dar ne-au rugat să renunțăm la asemenea inițiative care nu pot duce decît la dezlănțuirea brutei de Urdea. Deşi decepționați de înfrîngerea suferită, din chiar partea victimelor cărora voiseм să le venim în ajutor, nu ne-am resemnat.

Ne-am pus din nou la sfat şi am ajuns la concluzia că nu puteam tolera

cu nici un preț ca, sub ochii noştri, Urdea să continue să-i jefuiască de mîncare pe camarazii noştri mai neputincioşi. Nu ne mai rămînea însă deschisă decît calea forței, cu riscurile inerente decurgînd din eventuala intervenție a administrației, în cazul în care scandalul va răsuna pînă dincolo de uşă şi va atrage atenția gardianului. De altfel, într-o astfel de situație, Urdea nu ar pregeta să cheme administrația în ajutor.

Ne-am decis totuşi să acționăm chiar în ziua aceea la „programul“ de după-masă. Singurele elemente pe care speram să putem conta în planul ce l-am conceput erau surpriza şi intimidarea. Urma ca Sandu Ghica şi cu mine să ne aflăm în preajma tinetelor, cu cîteva minute înainte de a ne veni rîndul să fim scoşi la W.C., apoi, fără nici un fel de avertisment, vom apuca de toarte tineta cea mai grea şi o vom duce lîngă uşă, unde vom aştepta să ne fie deschisă de gardian. Totul era ca, pînă la ora „programului“, să-i adormim suspiciunea lui Urdea, făcîndu-l să creadă că renunțasem la orice pretenție de a mai modifica regula prestării serviciilor în cameră. Pentru asta, ne-am angajat chiar şi în discuții cu unele din victimele lui, lăsîndu-le să înțeleagă că nu avem de gînd să ne împotrivim voinței lor de a nu schimba regula. Pe de altă parte, i-am contactat pe rînd şi în mod discret pe toți deținuții pe care ştiam că ne vom putea bizui, pentru a sincroniza şi pune la punct intervenția finală, care nădăjduiam să nu degenereze în bătaie.

Cînd am auzit paşii deținuților din celula vecină întorcîndu-se de la W.C., Sandu şi cu mine am înşfăcat tineta de urechi şi ne-am îndreptat cu ea spre uşă. Ciubărul era plin ochi, aşa că mergeam încet şi fără să-l clătinăm, pentru a nu-i vărsa conținutul pe jos. Între timp, prinzînd de veste, Urdea s-a năpustit spre noi. Ajunsesem la jumătatea drumului către uşă, cînd s-a proțăpit amenințător în fața noastră, barîndu-ne calea. N-a apucat însă să profereze nici o insultă şi nici să schițeze vreun gest de agresiune, aşa cum ne aşteptam, văzîndu-i figura convulsionată de furie, căci, în aceeaşi clipă, fusese îndeaproape împresurat de cel puțin şapte sau opt din camarazii noştri, care stătuseră pregătiți să intervină la momentul potrivit. Mai mult, Titi Coşereanu l-a apucat de piepții cămăşii şi, pe un ton excesiv de calm, dar vădit contrar intențiilor lui, i-a spus cu vorba rară şi printre dinți că, dacă îndrăzneşte să se împotrivească, pînă la intervenția gardianului se va alege praful de el. Sub efectul surprizei şi intimidării, Urdea n-a avut nici un moment de şovăială. A estimat pe loc că situația era prea periculoasă şi, cu o promptitudine neaşteptată, şi-a îmblînzit brusc privirea şi, cu un zîmbet supus, s-a dat la o parte, lăsîndu-ne să ne

continuăm drumul cu tineta spre uşa pe care gardianul tocmai o deschidea. Pe tot drumul de la celulă la W.C. şi înapoi ne-am aşteptat ca Urdea să-l implice în vreun fel pe gardian în conflictul nostru, inventînd cine ştie ce minciuni, pentru a se răzbuna. Ne-am înşelat însă. Urdea n-a încercat să ne toarne. La întoarcerea în celulă, profitînd de atmosfera creată de înfrîngerea lui Urdea şi mai ales de faptul că acesta o acceptase fără să crîcnească (ceea ce îl discreditase pînă şi în ochii complicelui lui, Stoianov), Titi Coşereanu a luat cuvîntul pentru a propune o nouă organizare a serviciilor în cameră. Cam jumătate din deținuți urma să fie scutiți de transportul hîrdaielor. De data asta, cei vizați n-au mai ridicat nici o obiecție, Urdea nemaiinspirîndu-le nici o teamă. O vreme, după această confruntare în care îşi pierduse forța, Urdea a stat retras şi posomorît în colțul lui, ocolit de toți. Apoi, treptat, s-a acomodat cu noua situație şi, în cele din urmă, s-a integrat în viața de toate zilele a comunității, care nu l-a mai respins. Primul care, bolnav fiind şi neputîndu-şi mînca rația de mămăligă, i-a oferit-o lui Urdea a fost George Boian. Au mai făcut-o apoi şi alții, pe care mai înainte Urdea îi obligase prin teroare să-i cedeze mîncarea. I-am citit în ochi recunoştința şi l-am simțit emoționat. Cred că puterea exemplului a avut un mare rol în domesticirea lui Urdea.

Neutralizarea lui Urdea a fost la scurt timp urmată de încă un eveniment la fel de benefic pentru asanarea atmosferei din camera noastră: mutarea lui Stoianov! Punctul de plecare a fost o tipică ceartă de celulă, iscată între el şi Nicu Iunian, pornită de la o contrazicere pe o temă cît se poate de banală. Nicu Iunian, care era un coleric, şi-a pierdut controlul la prima mitocănie a bulgarului şi, fără să mai stea pe gînduri, a pus mîna pe capacul de lemn al hîrdăului de apă şi l-a azvîrlit cu toată forța în direcția lui Stoianov. Capacul s-a izbit cu mare zgomot de un pat şi a căzut la picioarele bulgarului. În timp ce cîțiva dintre noi am sărit să-l stăpînim pe Nicu Iunian, care voia să se repeadă cu pumnii la adversarul lui, acesta din urmă a ridicat capacul de jos şi, însoțindu-şi gestul cu un potop de înjurături, l-a aruncat spre Iunian. În acel moment, atras de zgomotul din cameră, gardianul se apropiase de uşa noastră şi, prin vizetă, observase contraatacul lui Stoianov şi urmărise traiectoria capacului, care, după ce se lovise de cîteva paturi, sfîrşise prin a se opri în capul lui Winter. Din fericire, din cauza piedicilor întîlnite în cale, capacul îşi pierduse din viteza inițială cu care fusese propulsat, lovitura primită de Winter fiind astfel mult atenuată. Nu s-a ales nici măcar cu un cucui. Incidentul a luat totuşi o întorsătură dramatică în ochii gardianului, pentru că, speriat de lovitura

neaşteptată a capacului, Winter, care era bolnav de inimă, a făcut pe loc o criză cardiacă. Crizele de inimă ale lui Winter, cu care noi eram obişnuiţi, erau de natură nervoasă şi nu-i puneau viaţa în pericol. Totuşi, pe gardian, care între timp intrase în cameră, avea să-l impresioneze paloarea subită a lui Winter, care, cu spaima în ochi şi cu gura mare căscată, făcea eforturi disperate să inhaleze aer. Sub îndrumarea doctorului Petrasievici, care i-a descheiat bolnavului cămaşa la gît şi pantalonii la talie, Winter a fost transportat pe un pat de lîngă fereastră, unde, în cîteva minute şi-a revenit.

În ceea ce-l priveşte pe Stoianov, toate insistenţele depuse pentru a se dezvinovăţi şi a-l convinge pe gardian că nu el începuse agresiunea, ci Nicu Iunian au fost inutile. Gardianul nu-l văzuse decît pe el aruncînd cu capacul şi nu-l auzise decît pe el înjurînd. Deşi Stoianov ne-a solicitat şi nouă, celor care asistasem la întregul conflict, mărturia, nimeni nu s-a oferit să-i confirme declaraţiile. Refuzul camerei de a-l susţine l-a înfuriat în aşa hal, încît a început să ne insulte, fără să dea ascultare gardianului, care îi ordonase să iasă afară din celulă şi să-l urmeze la beci. Ba, mai mult, l-a ameninţat pe gardian că îl va reclama la superiorii lui, pentru că ţine partea „duşmanilor de clasă, boierilor şi intelectualilor“, persecutîndu-l pe el, fiindcă e de „origine muncitorească“. Această ultimă afirmaţie a lui Stoianov s-a dovedit o gafă, care avea să-i fie fatală. Totuşi, în primul moment, reacţia gardianului i-a lăsat impresia că ameninţarea pe care o formulase îşi atinsese ţinta şi că rămăsese învingător. Cum auzise ameninţarea lui Stoianov, plutonierul se îmbujorase la faţă şi, fără să zică o vorbă, făcuse stînga-mprejur şi ieşise din cameră, trîntind uşa după el. Cîteva minute mai tîrziu, a reapărut în urma ofiţerului de serviciu, care, pe un ton ce nu mai admitea replică, i-a ordonat scurt lui Stoianov: „Ia-ţi bagajul şi ieşi afară!“ Şi aşa, datorită nedreptăţii ce i-a făcut-o gardianul, de a-l fi socotit agresorul în conflictul cu Nicu şi a tăcerii noastre complice am scăpat de Stoianov din cameră.

Am aflat că, după ce a stat zece zile la beci, a fost mutat într-una din celulele mici de la ultimul etaj.

Şi fiindcă l-am pomenit pe Winter, nu pot să nu povestesc felul în care şi-a făcut apariţia printre noi, cînd, proaspăt sosit cu duba de la Jilava, a fost introdus de gardian în camera noastră. La deschiderea uşii, cînd gardianul s-a dat de o parte pentru a-l lăsa să intre, am văzut aşteptînd în prag un omuleţ mic şi pricăjit, ţinîndu-şi în braţe „bagajul“ făcut balot în pătură. Vîrsta nu i-am putut-o aprecia la prima vedere, dar, cînd s-a pornit la mers, ne-am zis că trebuie să fie tare bătrîn şi foarte suferind. Avansa

extrem de lent, ca într-un film rulat cu încetinitorul. Nesigur pe picioarele lui tremurînde, cu paşi mărunți şi tîrşîindu-şi tălpile pe ciment, Winter avansa cu greu şi cu vădită îngrijorare că nu va putea să parcurgă distanța care îl despărțea de primul punct de sprijin spre care tindea, reprezentat de patul cel mai apropiat de uşă. Cînd, în fine, şi-a atins ținta, epuizat de efort, s-a aşezat pe pat oftînd. A fost imediat înconjurat de solicitudinea noastră, dar şi de curiozitatea cu care era primit orice nou-venit în lumea „înaltei trădări“ de la Piteşti, unde numai rareori mai sosea cîte cineva condamnat sub această acuzație. Cu respirația grea şi voce stinsă, întrerupîndu-se după numai cîteva cuvinte pentru a-şi recăpăta suflul, Winter s-a prezentat şi ne-a relatat povestea lui.

Fusese, pînă la data arestării, farmacistul Institutului de Geriatrie al doctoriței Aslan. Cu cîteva luni în urmă, Institutul primise vizita unei delegații străine din Germania Federală sau Austria, nu mai țin minte exact. Principalul membru al delegației, căruia regimul de la Bucureşti ținea să-i producă o bună impresie, era un doctor interesat de geriatrie şi de tratamentele aplicate în clinica doctoriței Aslan. Informarea de specialitate a primit-o de la dna Aslan şi colaboratorii ei din Institut, la care, pentru o mai bună comunicare între părți, participa şi Winter, singurul bun cunoscător al limbii germane. Cînd doctorul străin şi-a manifestat dorința de a cunoaşte oraşul şi împrejurimile, în cele cîteva zile pe care urma să le petreacă în țară, Institutul i l-a oferit ca însoțitor şi ghid pe Winter, spre satisfacția amîndurora. Medicul german îl simpatizase pe Winter, iar, pe de altă parte, pentru acesta din urmă zilele petrecute cu neamțul în oraş au reprezentat un concediu plăcut şi binevenit. Ieşiți din cadrul rigid al vizitei oficiale şi scăpați de obligațiile protocolare, relațiile celor doi s-au dezvoltat într-o atmosferă destinsă, ce avea să înlăture şi ultimele reticențe, mai ales din partea lui Winter. „La gradul de intimitate la care ajunseserăm, era absolut normal“, ne spunea acum Winter, „să nu mă mai feresc de interlocutorul meu!“ Şi astfel a aflat doctorul german o mulțime de lucruri despre viața oamenilor în România „socialistă“, pe care pînă atunci nici nu le bănuise. Winter şi-a descărcat sufletul cătrănit de toate „binefacerile“ cu care îl copleşise regimul de-a lungul anilor. Pe doctorul neamț a reuşit să-l impresioneze şi să-i trezească indignarea în aşa măsură, destăinuindu-i ticăloşiile regimului comunist, încît n-a uitat nimic din cele aflate de la ghidul lui.

Dar, se pare că, pentru cineva care nu trăieşte în interiorul sistemului, nu este de-ajuns să afle aceste lucruri; mai trebuie să le şi înțeleagă. Or,

doctorul lui Winter, deşi ascultase cu luare-aminte informaţiile şi fusese profund impresionat, nu înţelesese de fapt nimic. Dovada: cînd s-a întors în Germania, a publicat un articol în care, pe lîngă vizita la Institutul de Geriatrie, a relatat şi despre faţa ascunsă a vieţii din România comunistă, pe care a avut şansa s-o descopere, datorită unei persoane bine intenţionate, care l-a ajutat să poată vedea realitatea. Astfel — discret doctorul german! — n-a pomenit numele lui Winter… Securitatea însă, cu flerul şi perspicacitatea ei proverbiale, l-a descoperit pe spionul şi trădătorul de Winter!

Bietul Winter, chinuit de tot felul de boli, de la hemoroizi şi colită pînă la o insuficienţă hepatică şi tulburări cardiace de natură nervoasă, nici una gravă sau care să-i ameninţe viaţa, dar toate cronice şi cu manifestări, dacă nu direct dureroase, cel puţin neplăcute şi sîcîitoare, era departe de a fi atît de bătrîn pe cît arăta la înfăţişare. Dovedindu-se om de treabă, dar cu moralul destul de scăzut, toată lumea îl menaja şi încerca să-l încurajeze. Şi totuşi ne-a venit destul de greu să nu izbucnim în rîs în faţa lui, cînd, vorbindu-ne cu multă convingere de eficacitatea leacurilor oferite de doamna Aslan şi fiind întrebat de cineva mai sceptic dintre noi dacă a avut ocazia să constate personal efectele celebrului medicament H3 asupra vreunui pacient, Winter a răspuns cu toată inocenţa: „Păi, uitaţi-vă la mine! Eu arăt aşa cum mă vedeţi, numai datorită tratamentului cu H3, pe care l-am urmat cu puţin înainte de a fi arestat!“ Dacă n-am făcut haz decît între noi de replica lui Winter, nu l-am scutit în schimb de porecla sub care avea să fie cunoscut în toată închisoarea: „Haştrei“.

După dezarmarea şi asimilarea lui Urdea şi în urma mutării lui Stoianov, în raporturile dintre locatarii camerei se instaurase pacea. Teama dispăruse, abuzurile încetaseră, iar atmosfera încărcată şi apăsătoare, pe care o găsisem la sosirea noastră în cameră, se limpezise, făcînd posibile relaţii mai destinse într-un climat de tot mai bună înţelegere şi chiar de mai mult optimism şi bună dispoziţie. Această modificare radicală a situaţiei din camera mare de la parter, locuită în majoritate de oameni bătrîni, se datora, fără îndoială, infuziei cu deţinuţi mai tineri, cu ocazia marii mutări care răscolise componenţa tuturor celulelor din închisoare. Sosirea grupului nostru de tineri în cameră avusese efectul ştiucii introduse în heleşteul cu crapi.

Chiar dacă la început am întîmpinat rezistenţa inerţiei şi resemnării, treptat, pînă şi cei mai bătrîni şi suferinzi s-au lăsat influenţaţi de suflul de

optimism şi vitalitate adus de noi în cameră. Încet-încet, încăperea a prins viață, luînd naştere tot felul de activități, unele cît de cît tolerate de administrație: conferințe, povestiri de romane; altele interzise, cum erau lecțiile de limbi străine, scrisul pe plăcuțe de săpun, comunicarea prin Morse cu alte celule, recepționarea şi transmiterea de informații, confecționarea de ace, „costici“, jocuri de şah şi de table, din săpun sau miez de pîine etc. Bătrînii au devenit din ce în ce mai activi, inițiind diferite cursuri sau tratînd anumite teme de specialitate, fie literare, filozofice, de artă, tehnice, militare, istorice, politice sau chiar colaborînd cu noi la acțiuni nepermise, asumîndu-şi cu tot mai multă îndrăzneală riscul de a fi trimişi la beci. În scurtă vreme, fuziunea între cele două grupuri de vîrstă s-a realizat deplin, ajungîndu-se la acea omogenitate atît de mult dorită în închisoare şi nu întotdeauna obținută, mai ales într-o cameră suprapopulată cum era a noastră. Cred că experiența unei îndelungate conviețuiri între patru pereți, cu tot felul de oameni, ducea în mod normal la o atenuare a egoismelor şi la un mai mare respect şi înțelegere a aproapelui, făcîndu-te mai generos şi mai tolerant față de slăbiciunile şi chiar ciudățeniile celor din jurul tău. Cei cîțiva, care nu ajungeau singuri la această concluzie, se aliniau totuşi la poziția majorității, adoptînd, chiar neconvinşi fiind, atitudinea şi comportarea celor mulți, pentru a nu se exclude singuri din societatea în care erau nevoiți să trăiască.

În cele cîteva luni petrecute în camera mare de la parter, am avut zi de zi un program atît de încărcat, încît nu pridideam să-i fac față în măsura în care aş fi dorit-o. În afara treburilor obişnuite, de care m-am ocupat cu predilecție în toate închisorile prin care am trecut, mai ales explorarea tuturor căilor posibile de a obține informații din afară şi de a întreține legăturile cu celelalte celule, mi se oferea acum ocazia să particip la o mulțime de alte activități, care se desfăşurau zilnic în camera noastră. Lecțiile şi cursurile de tot felul, expunerile şi conferințele care se țineau lanț, în cercuri mai mari sau mai mici, în diferite colțuri ale camerei, îți îngreunau alegerea, mai ales atunci cînd aveau loc concomitent.

Îmi amintesc, printre altele, de una din aceste conferințe, propusă şi ținută de generalul Potopeanu, avînd ca temă războiul din Răsărit. Cu tot interesul manifestat de toată lumea pentru subiect, Potopeanu nu a reuşit să rețină în mod deosebit atenția, fiind departe de a satisface chiar şi un auditoriu compus în cea mai mare parte din profani civili. La diferitele întrebări şi lămuriri suplimentare ce i s-au cerut, în privința anumitor momente şi bătălii mai importante ale campaniei din Rusia, generalul a dat

explicații puțin convingătoare, fiind chiar contrazis şi corectat de cîțiva ascultători mai bine informați în domeniul respectiv. Unul dintre cei mai competenți critici ai lui Potopeanu ni s-a părut a fi Radu Cioculescu, care, cu tonul lui sarcastic, îl apostrofa, punîndu-l deseori în situația penibilă de a-şi retracta afirmațiile. De cîteva ori, fiind vorba de luptele purtate de unitățile noastre de cavalerie, generalul s-a văzut pus în inferioritate şi de intervențiile şi rectificările colonelului Kiriacescu, el însuşi cavalerist. Conferința generalului Potopeanu a sfîrşit prin a intra într-un impas, din cauza nenumăratelor întreruperi, dar şi a vizibilei lipse de cunoştințe temeinice, pe care încerca să şi-o ascundă sub tonul emfatic şi superior cu care ne vorbea. Abia cînd relatarea lui Potopeanu s-a dovedit a fi un fiasco total, şi-a manifestat prezența colonelul Ciobanu, care urmărise cu răutăcioasă satisfacție întreaga conferință, fără să intervină, păstrînd o tăcere ostentativă, lăsînd doar să fluture pe buzele-i tivite un uşor zîmbet ironic. Ignorîndu-l pe Potopeanu, care tocmai se străduia să găsească o formulă de retragere onorabilă, rostind cîteva cuvinte de încheiere, colonelul Ciobanu l-a acoperit cu vocea lui metalică şi ni s-a adresat cam în termenii următori: „Am înțeles că vreți să ştiți cum a decurs într-adevăr războiul din Răsărit. Sînt gata să vă fac o expunere completă şi exactă a campaniei noastre din Rusia, aşa cum va fi consemnată mai tîrziu şi de istoria militară. Ca fost ofițer de Stat-Major, cu studii militare superioare şi din respect pentru uniforma pe care am purtat-o, nu-mi pot permite să vă povestesc lucruri inexacte şi versiuni fanteziste, ca alții“. Trecînd apoi, fără să se sinchisească, peste mojicia cu care îl tratase pe generalul Potopeanu şi momentul jenant pe care îl crease, colonelul Ciobanu ne-a rugat să-i pregătim o pătură pe care să poată desena, cu o coajă de săpun, harta Rusiei. Cunoşteam încă dinaintea acestui episod părerea lui Ciobanu despre Potopeanu. Ştiam că îl disprețuia, considerîndu-l un ofițer incapabil, care nu îmbrățişase cariera militară din convingere sau pasiune, ci numai ca mijloc de parvenire, şi că ajunsese la gradul de general numai datorită relațiilor şi influențelor, bucurîndu-se de favorurile regelui Carol al II-lea. Deşi, se pare, că Ciobanu nu greşea, ci îl aprecia pe Potopeanu la justa lui valoare, lipsa de menajamente şi felul dur şi înjositor în care l-a tratat nu ni l-a făcut pe colonel mai atrăgător.

De altfel, ultimul lucru de care putea fi făcut răspunzător colonelul Ciobanu era acela de a stîrni simpatie. Inteligent, cu studii strălucite, demn, incoruptibil, lipsit de slăbiciuni şi conştient de valoarea lui, fiind însă extrem de orgolios, ambițios peste măsură şi arogant cu cei din jur,

considerîndu-li-se superior, colonelul Ciobanu putea provoca admirație şi respect, atrăgîndu-şi totodată antipatii şi chiar duşmănii, dar nu reuşea în nici un caz să inspire simpatie sau afecțiune. În următoarele patru-cinci zile, în care ne-a vorbit despre războiul din Rusia, colonelul Ciobanu avea să ni se arate însă în cea mai favorabilă lumină. Ciobanu a început mai întîi prin a desena harta Europei.

Nu pe pătură, cum ne propusese inițial. Cineva venise cu o idee mai bună: să scoatem din balamale unul din canatele ferestrei, să-i ungem geamul cu săpun şi să-l pudrăm cu praf de D.D.T., pregătindu-l astfel ca tablă de desen pentru hărțile şi schițele ce vor însoți şi ilustra explicațiile verbale. Fereastra, scoasă de la locul ei, a fost rezemată de unul din paturile din fundul camerei, care se afla într-un unghi mort şi nu putea fi văzut de la vizetă. Ca măsură de prevedere, unul dintre noi urma să stea mereu în apropierea geamului, cu o cîrpă udă în mînă, pentru ca, în cazul unei vizite inopinate a gardianului, să poată şterge imediat desenele, pretextînd că se ocupă cu spălatul ferestrelor. Cînd colonelul Ciobanu şi-a început conferința, nu erau în jurul lui mai mult de şapte-opt inşi dispuşi să mai audă vorbindu-se, pentru nu ştiu a cîta oară, despre ultimul război, temă atît de des abordată în toate închisorile, de tot felul de oameni, civili sau militari, mai mult ori mai puțin calificați s-o facă. Ceilalți deținuți din cameră, adunați pe diferite grupuri de preocupări, ascultau alți vorbitori sau participau la cursuri de limbi străine. În următoarele cîteva minute, auditoriul lui Ciobanu avea să devină însă tot mai numeros, în detrimentul altor „conferențiari“ sau „profesori“ din cameră, pînă ce grupurile s-au dizolvat, toată lumea fiind irezistibil atrasă de excepționala expunere a colonelului. Prezentarea sobră, precizia termenilor, exactitatea datelor, analiza pertinentă a diferitelor faze ale războiului au scos în evidență nu numai memoria lui prodigioasă, dar şi enorma cantitate de informații de care dispunea. Dacă pe noi, profanii, mai puțin familiarizați cu problemele militare, colonelul Ciobanu ne-a captivat cu pasionanta expunere a campaniei din Răsărit, pe cei cîțiva dintre camarazii lui de arme din asistență i-a cucerit mai ales cu vastele lui cunoştințe profesionale, atrăgîndu-şi o admirație care, în următoarele zile, cît ne-a vorbit, avea să se dovedească mai puternică decît antipatia pe care o inspira în mod obişnuit. Oricum, ciclul de conferințe pe care l-a ținut pînă la epuizarea subiectului s-a bucurat zilnic de acelaşi unanim interes.

O dată cu sfîrşitul ultimei conferințe, care s-a încheiat cu înfrîngerea şi capitularea Germaniei, în cameră s-au stîrnit tot felul de discuții cu privire

la urmările războiului. Chiar dacă unii prevedeau un nou război între cei doi mari aliați învingători, deveniți acum adversari, iar alții vedeau rezolvarea pe cale pașnică a confruntării, printr-o cedare şi retragere în ultimul moment a unuia dintre ei, în fața zdrobitoarei superiorități a celuilalt, toți erau de acord că, şi într-un caz, şi într-altul, numai ruşii puteau fi perdanții, iar americanii cîştigători. Cînd i s-a cerut şi lui Ciobanu părerea, tot capitalul de simpatie pe care îl acumulase în ultimele zile s-a spulberat în cîteva fraze. Prin răspunsul lui, Ciobanu şi-a permis să lovească în cea mai înrădăcinată convingere a deținutului din acea vreme, pe care cei mai mulți îşi clădeau speranțele de libertate, fiindu-le în consecință şi principalul suport în închisoare. Colonelul Ciobanu era ferm convins că victoria finală va fi a ruşilor, şi nu a americanilor! Pe scurt spus, raționamentul lui pornea de la următoarea premisă: „Armata germană (pentru care avusese o admirație fără margini) fusese cea mai perfectă maşină de război pe care o cunoscuse lumea pînă în zilele noastre. Această armată extraordinară fusese înfrîntă de armata sovietică. Deci: armata sovietică este acum cea mai puternică armată din lume!“ Cu aroganța lui obişnuită, Ciobanu a ținut să încheie cam în felul următor: „Orice om cu puțină minte va ajunge, logic, la concluzia că armata sovietică este invincibilă!“ Îmi amintesc şi de o altă teorie, cu care îi indignase pe colocatarii din Piteşti: „În general, oamenii politici sînt nişte incapabili, din cauza gravelor lacune din educația civililor. Pentru a-şi lărgi orizontul, ar trebui obligați să facă studii militare. În orice caz, cei care nu au studii militare nu ar trebui să aibă dreptul de a ocupa posturi guvernamentale“.

Cu timpul, efectivul deținuților din camera noastră crescuse. Tot introducîndu-ne sporadic în cameră, cîte unul sau doi deținuți, toate paturile de la parter ajunseseră să fie ocupate de cîte doi inşi, iar în mai multe din cele suprapuse dormeam deja cîte trei în două paturi alăturate. Din paturile de la parter, numai unul mai avea un singur ocupant. Privilegiatul, Dinu Cezianu, era nu numai în vîrstă, dar şi de talie mare şi cu o accentuată infirmitate la un picior. Şi-l fracturase în tinerețe, la schi, fusese prost pus în ghips şi rămăsese deformat. Acum, şchiopăta şi avea dureri. Era normal deci ca Cezianu să fie menajat şi ca fiecare nou-sosit în celulă să fie repartizat cu altcineva în pat, atîta timp cît mai erau oameni care dormeau singuri. Deşi merita cu prisosință mila şi ajutorul nostru, Cezianu era privit cu dispreț de cei care îl cunoscuseră înainte de închisoare. După spusele celor mai în vîrstă, Cezianu fusese mulți ani ministrul nostru plenipotențiar

la Paris, numai datorită caracterului lui slugarnic. Era acuzat de a fi fost omul lui Carol al II-lea, pretîndu-se la a-l servi în anumite afaceri veroase. Noi, cei mai tineri din cameră, considerîndu-l pe Cezianu un martor interesant al unor timpuri despre care ştiam prea puține, am încercat să-l facem să ne vorbească despre lumea în care trăise şi despre personalitățile pe care le frecventase în calitatea lui de ministru al României la Paris. Nu s-a lăsat rugat. Ba, dimpotrivă, s-a şi bucurat văzîndu-se înconjurat şi solicitat să-şi povestească amintirile din „cariera lui diplomatică“, cum avea obiceiul să repete mult prea des.

Nu ne-a trebuit însă multă vreme pentru a constata că, datorită unei senilități destul de avansate, bătrînul Cezianu (poreclit de Dan Hurmuzescu Şerbet, fiind că era „zaharisit“!) nu mai putea fi izvorul mult-dorit de informații la care ne aşteptasem. Incapabil să povestească un episod pînă la capăt, se întrerupea mereu pentru a încerca să-şi amintească un nume de persoană sau de localitate, în general fără să reuşească, îşi pierdea şirul, uitînd chiar şi despre ce vorbea. În schimb, ori de cîte ori era întrebat despre Carol, Cezianu devenea mai coerent, dar nu pentru a ne vorbi despre personalitatea regelui sau despre vreun fapt deosebit, inedit, ci numai pentru a ne face să înțelegem de cîtă simpatie se bucura din partea monarhului şi cît de apropiate erau relațiile lor. Ca supremă dovadă a acestei intimități şi cu inocența senilității care îi anihilase orice simț autocritic, ne-a relatat, foarte mîndru, cum l-a primit într-o zi regele la Palat. Cezianu se întorsese pentru cîteva zile la Bucureşti şi se anunțase la Palat. „Pentru mine nu se uza de formele protocolare obişnuite. Nu eram primit în audiență, ca toată lumea“ spunea el. Carol l-a primit în camera de baie. Regele, care era în cadă, i-a spus lui Cezianu să se aşeze pe marginea ei şi să-i povestească ultimele cancanuri ale vieții diplomatice din Paris. În timp ce se spăla, rîdea şi glumea cu Cezianu la diferitele istorioare, mai ales picante, cu care acesta căuta să-l distreze. La un moment dat, Carol i-a întins buretele cu care se săpunea şi l-a rugat să-l frece pe spate. Povestea asta am auzit-o de nenumărate ori. Era povestea lui preferată. Cezianu o relua ori de cîte ori i se oferea prilejul, subliniind de fiecare dată, cu vădită satisfacție, penibilul episod cu buretele, convins fiind că nu putea provoca decît admirația şi chiar invidia celor care îl ascultau.

Între timp, ne mai fuseseră aduşi cîțiva noi locatari. Dormeam tot mai înghesuiți şi, cu cît aglomerația în cameră creştea, cu atît se apropia şi termenul în care Cezianu urma să împartă patul cu cineva. Cînd, într-o zi, s-a împlinit sorocul şi gardianul ne-a mai împins în cameră un deținut, toată

lumea a fost de acord că Cezianu avea totuşi noroc. Noul venit, care urma să-i fie partener de pat, îndeplinea condiţiile optime pentru a nu-i face viaţa prea grea lui Şerbet. Era foarte mic de talie, extrem de slab şi nu avea să ocupe mult loc în pat! Nu spaţiul avea să constituie însă problema care să le tulbure convieţuirea celor doi, cum crezuserăm noi, ci nepotrivirea de caracter, de program şi, mai ales… de igienă!

Proaspătul nostru camarad de cameră şi viitor coleg de pat al lui Cezianu se numea Ghertler şi era unul din acei cîţiva oameni întîlniţi în puşcărie, care, cu mirosul pe care îl degaja, mai agresiv decît toate duhorile pestilenţiale ale celulei, reuşea să-ţi trezească simţul olfactiv, pe care îl credeai de mult atrofiat. Ghertler refuza cu îndărătnicie să se spele. În cele două sau trei luni, cît a stat cu noi în cameră, s-a sustras sistematic de la duşul săptămînal, pretextînd diferite suferinţe, ba reumatice, ba de sciatică etc. Cum patul pe care Ghertler îl împărţea cu Cezianu era chiar lîngă uşă, noi nu-i „simţeam“ prezenţa decît la ieşirea sau revenirea în cameră, cînd, fiind scoşi la plimbare sau la W.C., eram obligaţi să trecem pe lîngă el. În schimb, pentru Cezianu care, cu toată infirmitatea şi scleroza vîrstei, se străduia să folosească la maximum apa şi săpunul în scurtul timp ce ni-l acorda gardianul la W.C. şi la duşul săptămînal, dormitul în acelaşi pat cu Ghertler era un calvar. După ce a încercat în zadar să-l convingă să se spele, a ajuns la ceartă sau mai bine spus la insulte, pentru că Ghertler nu riposta. În cele din urmă, Cezianu şi-a găsit satisfacţia în răzbunare. Cu o plăcere răutăcioasă, îl înghesuia cît putea pe colegul de pat în timpul nopţii, lovindu-l chiar cu picioarele şi nelăsîndu-l să doarmă pînă tîrziu. Abia cînd i se făcea şi lui somn, îşi înceta represaliile, pe care Ghertler le răbda noapte de noapte, în tăcere şi cu aceeaşi pasivitate. Spre dimineaţă însă, rolurile se inversau. Era rîndul lui Ghertler să-l trezească pe Cezianu cu rugăciunile lui rituale. Ghertler, care fusese comunist şi terorizase un judeţ întreg din sudul Moldovei, în primii ani ai ocupaţiei ruseşti, era acum un evreu religios, habotnic, care, încă înainte de a se lumina de ziuă, se trezea pentru a-şi spune rugăciunea. Se făcea ghem în pat, la picioarele lui Cezianu, îşi punea pătura în cap şi îşi murmura rugăciunile, aplecîndu-se ritmic, cînd înainte, cînd înapoi. Bineînţeles că Cezianu nu mai putea dormi, părăsea patul şi se plimba prin cameră în căutarea unui binevoitor, căruia să i se plîngă de Ghertler. Scena se repeta zi de zi fără excepţie şi dura pînă aproape de „deschidere“, timp în care Cezianu măsura camera de la un cap la altul, aruncînd priviri furioase spre momîia din patul lui, care bătea mătănii sub pătură.

După nenumărate insistențe, unul din ofițerii de serviciu s-a îndurat şi ne-a îndeplinit dorința. A dat dispoziție să ni se mai aducă nişte paturi, pe care le-am montat peste cele din colțurile camerei, formînd astfel cîteva coloane de cîte trei paturi suprapuse. Deşi cățăratul la etajul trei nu era un lucru uşor pentru oamenii mai în vîrstă şi bolnavi, George Boian şi Radu Cioculescu au ținut morțiş să se mute în două dintre aceste paturi alăturate, dintr-un colț al camerei. E drept că, de cîtva timp, spre surprinderea noastră, vreo opt din cei mai bolnavi şi neajutorați deținuți din cameră, printre care şi ei, căpătaseră „dreptul la pat“, ceea ce însemna că li se permitea să stea culcați şi peste zi, fără să mai fie pedepsiți. Hotărîrea nu fusese luată pentru a veni în ajutorul bolnavilor, dintre care cei mai mulți stăteau şi aşa în pat toată ziua, unii nefiind în stare nici să se ridice singuri în picioare. Pe cîțiva îi duceam noi pînă la tinetă, ridicîndu-i de subțiori. Măsura era menită să-i apere pe gardieni de ridicolul de a-şi vedea autoritatea ştirbită, atunci cînd, intrînd în cameră pentru a-l lua şi duce la beci pe un deținut surprins ziua în pat, erau obligați să renunțe, fiindcă cel care călcase regulamentul era incapabil să se ridice de jos.

Radu Cioculescu se afla pe lista tuberculoşilor evolutivi, depistați cu ocazia controlului radiologic făcut cu vreun an în urmă tuturor deținuților din Piteşti. Drept tratament, primise — un timp — cîte o cănițâ de lapte pe zi, iar în ultima vreme, „dreptul la pat“. În ceea ce îl privea pe George Boian, starea sănătății lui alterna între perioade relativ bune şi momente cînd viața îi atîrna de un fir de păr.

După operația pe care o suferise la spitalul închisorii din Aiud, George Boian rămăsese cu predispoziția de a face ocluzii intestinale. În astfel de situații, orice întîrziere în repunerea în funcție a traiectului intestinal îi putea fi fatală. De o intervenție chirurgicală de urgență nu putea fi vorba în închisoarea din Piteşti. Nu rămînea deci posibilă decît recurgerea la clismă, cea mai primitivă metodă de intervenție, cea mai chinuitoare şi fără certitudine absolută de reuşită. Dar chiar şi pentru a obține cele necesare pentru clismă aveam de întîmpinat nenumărate greutăți. În primul rînd, trebuia înfrîntă reaua-voință sau inerția şefului de secție, după cum se nimerea să fie de serviciu un gardian mai cîinos la suflet sau unul mai leneş. O dată convins să anunțe cît mai degrabă cabinetul medical, intra în joc factorul noroc. Dacă nu era nimeni la cabinetul medical, aşteptarea se prelungea fără termen previzibil. Dacă doctorul Rădescu sau sanitarul Ciortan erau prezenți, cazul lui George Boian fiindu-le cunoscut din cauza frecventelor crize pe care le avusese, bolnavul nu era dus la cabinet pentru

a fi tratat sau măcar consultat, ci primea în cameră „cele necesare“, pentru clismă, urmînd să se descurce singur sau cu ajutorul celorlalți deținuți. Prin „cele necesare“ se înțelegea: un irigator din tablă, mai păstrînd pe alocuri urme de email, la care era adaptat un tub de cauciuc, mult prea subțire pentru a-şi îndeplini rolul cu maximă eficiență, în cazul reducerii unei ocluzii intestinale şi cu o găleată cu apă caldă de la bucătăria închisorii. Asta era tot! Irigatorului îi lipsea însă canula ce trebuia fixată la celălalt capăt al tubului de cauciuc. Sub îndrumarea doctorului Cornel Petrasievici şi a lui Sandu Ghica, am confecționat una din lemn, în atelierul nostru clandestin, dotat cu cele cîteva scule prețioase, ascunse cu grijă prin saltele sau sub duşumele. Drept material am folosit o bucată din coada măturii, dată de gardian pentru curățenie, pe care am scurtat-o înainte de a i-o restitui.

Am dat toate aceste amănunte, pentru a arăta cu ce probleme eram confruntați, atunci cînd era vorba de salvat viața unui om, şi pentru a da în vileag totodată îngrijirea medicală dată în închisoare şi măsura în care trebuia să ne ajutăm singuri. Nu mă voi încumeta să mai vorbesc şi de chinurile suferite de George Boian în toți anii de detenție, în care, uneori la cîteva luni, alteori numai la cîteva săptămîni, intrînd în criză, trebuia să se supună acestui tratament barbar, efectuat cu mijloace primitive de către camarazii lui de celulă, dornici să-i vină în ajutor, dar necalificați s-o facă.

În răstimpul mai lung sau mai scurt dintre două crize, George Boian, deşi de o slăbiciune extremă, era plin de energie, desfăşurînd tot felul de activități, pe măsura puterilor lui. Una din îndeletnicirile lui preferate era cusutul, practicat cu mare migală, cîrpind şi peticind nu numai rufele şi hainele lui, ci şi pe ale tuturor celor din jur. Acum, de cînd se mutaseră în paturi alăturate, intrase în reparație îmbrăcămintea lui Radu Cioculescu. Cîteva zile mai tîrziu, în glumă, Dan Hurmuzescu s-a prefăcut că nu-l cunoaşte pe Radu Cioculescu, din cauză că îşi schimbase „stilul“ de îmbrăcăminte! Dan Hurmuzescu făcea aluzie la faptul că Cioculescu era bine cunoscut în Piteşti pentru halul de neîngrijit şi de zdrențăros în care umbla. Se complăcea într-o neglijență, devenită proverbială chiar şi pentru condițiile de puşcărie. Şi totuşi, simbioza dintre George Boian, cu simțul ordinii şi curățeniei dus pînă la pedanterie, şi Radu Cioculescu, atît de neîngrijit şi delăsător, avea să funcționeze în deplină armonie. Se cunoşteau de foarte tineri şi nu mai conteneau să evoce trecutul, reamintindu-şi de farmecul vieții de atunci şi de oamenii interesanți pe care îi frecventaseră. Colțul în care îşi aveau paturile şi care scăpa de sub supravegherea de la

vizetă devenise un punct de atracţie pentru mulţi amatori de astfel de amintiri, care treceau în revistă toate aspectele unei epoci, cu frămîntările ei, dar şi cu perioadele fericite pe care le trăiseră cei doi.

Datorită limbii lui ascuţite şi lipsei de menajamente cu care îşi spunea părerea despre oricine şi orice, Radu Cioculescu nu avea, în general, darul să-şi atragă simpatii şi cu atît mai puţin în închisoare, unde claustraţia îi făcea deseori pe oameni mai susceptibili şi mai irascibili decît erau în libertate. Unul dintre puţinii oameni din Piteşti, căruia Cioculescu nu-i găsea nici un cusur şi despre care nu avea decît cuvinte de laudă, era preotul romano-catolic Heronimus Menges. Stătuse cu el o lungă perioadă de timp într-o celulă mică. Admiraţia lui pentru Monseniorul Menges mergea atît de departe încît, ori de cîte ori venea vorba de el, Radu Cioculescu nu se sfia să declare că, dacă l-ar fi cunoscut mai demult, nu ar mai fi devenit francmason, ci ar fi îmbrăţişat religia catolică, devenind un membru militant al acestei extraordinare organizaţii, cum numea el Biserica Catolică. Ştiam de la alţii că Radu Cioculescu avea un grad mare în masonerie. Cum era foarte discret asupra acestui subiect, nu îndrăzneam să-i punem prea multe întrebări.

În schimb, grupul nostru de mai tineri îl trăgea de limbă pe colonelul Cristea Atanasiu, care, în buna lui credinţă şi mai vorbăreţ din fire, nu se sfia să ne povestească mai multe despre masonerie, organizaţie din care făcea şi el parte. Nu ne ascundea că beneficiase de ajutorul „frăţesc“ chiar în cariera lui de ofiţer, obţinînd prin influenţa masoneriei poziţii privilegiate. Astfel, în timpul războiului, fusese comandantul pompierilor. Era evident că nea Cristache, cum îi spuneam, nu fusese decît un membru de rînd în masonerie, despre care nici nu ştia şi nici nu înţelesese mare lucru. Nu-i văzuse decît partea utilitar-umanitară, care decurgea din obligaţia de întrajutorare a membrilor ei. Cristea Atanasiu era un om de o mare bunătate sufletească, oricînd dispus să-i vină cuiva în ajutor, nefiind cîtuşi de puţin interesat. În camera noastră se dedicase, cu o dăruire de toată lauda, îngrijirii avocatului Ion Vasilescu-Valjan, a cărui sănătate era grav afectată şi avea să se tot deterioreze, pînă ce, aproape muribund, i s-a aprobat transferul la spitalul Penitenciarului Văcăreşti, unde nu a mai trăit decît cîteva zile. Dar nea Cristache îi era mai ales total devotat şi supus lui Radu Cioculescu, purtîndu-i de grijă şi oferindu-se să-i facă tot felul de servicii, de la spălatul rufelor pînă la frecţii şi masaje cînd era răcit şi îl durea spatele, suportîndu-i, fără să crîcnească, toate capriciile, sarcasmele şi reproşurile. Profitînd de simpatia pe care ne-o purta, una din distracţiile

grupului nostru era să-l ademenim pe nea Cristache la vorbă, cerîndu-i să ne povestească din aventurile lui de tinerețe. Era un subiect la care ştiam că nu putea rezista, făcîndu-i o deosebită plăcere să găsească un public ascultător, mai ales cînd acesta se arăta extrem de interesat. Ipocrizia noastră nu dădea niciodată greş, credulitatea lui nea Cristache fiind dezarmant de constantă, nedezmințindu-se niciodată. O dată pornit pe panta alunecoasă a confidențelor, devenea victima sigură a întrebărilor noastre perfide, cu care, pe nesimțite, îl îndreptam spre subiectul dorit: francmasoneria! Nu ne aşteptam să aflăm de la el cine ştie ce secrete. Ne mulțumeam cu generalitățile pe care era în stare să ni le povestească, scopul nostru fiind cu totul altul decît acela de a ne informa. Urmăream, de fapt, să facem în aşa fel ca Radu Cioculescu să prindă de veste că nea Cristache ne-a vorbit despre francmasonerie. Procedam de obicei în felul următor: ne adunam pentru a sta de vorbă, nu departe de patul lui Radu Cioculescu, dînd impresia că ne ferim să fim auziți, dar avînd grijă ca totuşi să-i ajungă la urechi cîteva frînturi din discuția noastră despre masonerie, reieşind astfel că nea Cristache fusese din nou indiscret. Spre hazul nostru, în momentul următor, din patul de la etajul trei venea prompt reacția pe care o aşteptam. Cu vocea lui metalică de balama ruginită, Radu Cioculescu striga: „Cristache! Ia vino pînă la mine!“ Bănuind după ton că era supărat pe el, nea Cristache se suia la etajul trei, se aşeza pe pat față în față cu Radu Cioculescu şi, resemnat, aştepta să fie certat. Ceea ce se petrecea de aci înainte, sus, în patul de la etajul trei, devenea pentru noi cei de jos o scenă mută, pe care o observam pe furiş. Deşi formulate pe şoptite, atît reproşurile şi acuzațiile lui Cioculescu, cît şi tentativele de dezvinovățire ale lui nea Cristache erau totuşi uşor de înțeles din mişcările şi mimica celor doi: primul, vehement în gesturi şi ridicînd deseori un deget amenințător, al doilea, spăsit, plecîndu-şi cu umilință capul şi făcîndu-se tot mai mic sub povara acuzațiilor. Cînd, în sfîrşit, Radu Cioculescu considera că îl admonestase destul, îşi lăsa victima să plece. De la patul al treilea cobora, cu un aer de cîine bătut, un nea Cristache trist şi copleşit de sentimentul culpabilității.

Primul lucru pe care îl făcea cînd ne vedea era să ne declare solemn că s-a supărat definitiv pe noi, că ne retrage prietenia pe care ne-o acordase pînă aci şi că nu ne va mai povesti niciodată, nimic. O jumătate de oră mai tîrziu, nea Cristache uitase totul şi eram iertați!

Cea mai gravă abatere pentru care Radu Cioculescu l-a chemat imediat la ordine, l-a certat mai mult ca de obicei şi chiar l-a pedepsit

nemaivorbindu-i cîteva zile n-a fost de fapt decît o poveste nevinovată pe care ne-a istorisit-o, dar care, exploatată de Sandu Ghica avea să provoace un enorm hohot de rîs în întreaga cameră. Față de scepticismul şi neîncrederea în onestitatea şi solidaritatea membrilor masoneriei, pe care voit o manifestasem spre a stîrni o ripostă şi eventual noi indiscreții din partea lui nea Cristache, acesta, pentru a ne convinge de contrariu, a recurs de astă dată la o poveste care se voia pilduitoare. Imediat după primul război mondial, ne spunea nea Cristache, un înalt funcționar al nu ştiu cărui minister din Bucureşti fusese trimis la Paris într-o misiune specială, pentru a remite unei anumite persoane, în cadrul unei tranzacții secrete, dinainte stabilite, o sumă considerabilă de bani în monedă lichidă. Funcționarul ajunsese cu bine la Paris, dar, cu o zi înainte de termenul la care trebuia să predea banii, căzuse victimă unei spargeri la hotelul la care trăsese şi geanta cu bani îi fusese furată. Aflîndu-se în călătorie neoficială şi totodată însărcinat cu o misiune secretă, nu depusese plîngere la poliție, neputîndu-şi permite să divulge motivul pentru care se afla în posesia acelei uriaşe sume de bani. Fiind un om de onoare şi dîndu-şi seama că niciodată nu va fi în stare să înlocuiască şi nici să justifice pierderea sumei ce-i fusese încredințată, nu mai întrevedea decît o singură cale de a ieşi din impas cu obrazul curat: sinuciderea! O dată hotărîrea luată, s-a îndreptat spre una din cele mai frecventa cafenele de pe Champs-Elisée, pentru a bea un ultim coniac, înainte de a-şi pune capăt zilelor. Pe drum, şi-a adus întîmplător aminte de legea întrajutorării frățeşti a francmasoneriei, al cărei membru era şi el de scurtă vreme. Şi-a amintit şi de felul în care un membru al masoneriei putea face apel la acest ajutor, dacă se afla într-un mediu străin. Fără cea mai mică nădejde de a obține vreun rezultat pozitiv, s-a decis să pună la încercare organizația, pentru a vedea cum reacționează la un astfel de apel. Tot nu mai avea nimic de pierdut! Aşadar, la intrarea în cafenea, după ce şi-a agățat paltonul în cuier, a făcut „semnul de mare deznădejde“, pe care orice membru al masoneriei îl învață, împreună cu alte semne secrete, cum ar fi cîteva „semne de recunoaştere“ folosite la identificarea altui „frate“. „Semnul de mare deznădejde“ este de fapt o traducere care îmi aparține a expresiei franceze „le signe de grande détresse“, pe care o folosea nea Cristache. Semnul făcut de funcționarul român consta din împreunarea celor două mîini deasupra capului şi îndreptarea privirii spre clienții aşezați la mesele din sală. Apoi, convins că gestul lui nu va avea nici un efect, s-a aşezat la o masă şi a comandat un coniac. N-a trecut însă nici un minut şi s-a trezit cu doi domni de la două mese diferite, care şi-au

părăsit locurile şi au venit să se aşeze la masa lui. După ce au schimbat „semnele de recunoaştere“ cuvenite, l-au întrebat despre ce e vorba şi cu ce îl pot ajuta. Fără să intre în detalii, trimisul guvernului român le-a explicat că se află incognito la Paris, într-o misiune secretă pe care nu o poate dezvălui, dar pe care nu o va putea îndeplini, fiindcă fusese victima unui furt. Cei doi insistaseră să afle ce i se furase, iar la promisiunea lor că vor păstra discreție, românul sfîrşise prin a le destăinui suma pe care o pierduse şi intenția lui de a-şi spăla onoarea, luîndu-şi viața. Cei doi masoni i-au cerut să-şi amîne gestul cu 24 de ore, timp în care să aştepte în camera lui de hotel un răspuns din partea lor. Şi pentru a scurta povestea lui nea Cristache (atît de frumoasă, dar nu ştiu cît de adevărată!), a doua zi, trimisul român a primit de la cei doi o sumă de bani egală cu cea care îi fusese furată, fără nici o obligație de a o restitui vreodată. Cei doi i-au spus doar că se încredințaseră că furtul banilor avusese într-adevăr loc şi că, ajutîndu-l, ştiau că îi salvaseră viața şi totodată şi cariera strălucită ce i se prezisese încă de tînăr în țară.

Contestabilă ori nu, autenticitatea acestei poveşti nu ne-a preocupat în mod special. În schimb, lui Sandu Ghica atît i-a trebuit: să afle semnele aşa-zis secrete ale masonilor! Chiar în ziua aceea, după masa de seară, cînd grupul nostru făcea „muncă voluntară“, spălînd gamelele deasupra tinetelor, Sandu şi-a pregătit lovitura de teatru. Cînd mai rămăseseră doar gamelele celor cîțiva care mîncau mai încet, Sandu s-a postat în spațiul liber din mijlocul camerei şi, pentru a atrage atenția asupra lui, a anunțat cu voce tare că nu mai are gamele de spălat. După aceea, schimonosindu-se şi gesticulînd în mod exagerat, şi-a împreunat mîinile deasupra capului şi a început să privească disperat în toate părțile, dînd impresia că aşteaptă ceva. Apoi, la scurte intervale, a repetat de cîteva ori aceeaşi gesticulație, pînă ce s-a găsit cineva din cameră să-l întrebe ce a pățit şi ce înseamnă „scălîmbăiala asta“. „Nu e scălîmbăială! Este «le signe de grande détresse», şi văd că nici un frate nu-mi sare în ajutor, să-mi aducă ultimele gamele la spălat!“ Efectul comic provocat de vorbele şi grotescul gesticulației lui Sandu asupra unui public deja prevenit, prin faptul că mai toți locatarii camerei erau la curent cu jocul nostru şi se distrau de fiecare dată, urmărind micile intrigi şi cursele pe care i le întindeam colonelului Cristea Atanasiu, menite să-l aducă în fața judecății lui Radu Cioculescu, a atins punctul culminant o dată cu glasul bine cunoscut, care s-a făcut imediat auzit: „Cristache! Ia vino pînă la mine!“ Toată lumea a izbucnit în rîs, ceea ce nu i-a uşurat situația lui nea Cristache. Iritat de lipsa de respect cu care fusese

ridiculizat unul din presupusele (sau poate chiar adevăratele) semne din vocabularul secret al masoneriei, Radu Cioculescu l-a tratat pe nea Cristache de țață de mahala, care poartă vorbele numai de dragul trăncănelii şi l-a sancționat cu nebăgatul în seamă cîteva zile, timp în care bietul vinovat arunca priviri atît de nenorocite spre patul de la etajul trei, încît îți venea să-i plîngi de milă. Dar a trecut şi acest episod. În cele din urmă, cînd Radu Cioculescu şi-a dat seama că totul pornea de la intenția noastră de a ne distra pe socoteala lui şi a lui nea Cristache, a rîs şi el, amenințîndu-ne cu degetul din bîrlogul lui de la al treilea etaj. Considerîndu-ne iertați pentru obrăzniciile puse de atîtea ori la cale, ne-am încetat şi noi jocul şi nu l-am mai necăjit pe nea Cristache.

„STRĂZI“, „PIEȚE“, „CARTIERE“

Camera noastră putea fi asemuită cu o localitate în miniatură, în care cartierele erau reprezentate de cvartaluri de cîte două pînă la patru paturi alăturate, cu cele două sau trei etaje ale lor, despărțite unele de altele de ulițe, trecători înguste prin care abia te puteai strecura, pînă ce ajungeai în strada principală care, la rîndul ei, se lărgea în două locuri şi forma un fel de piațete, cuprinzînd pînă la şapte-opt oameni deodată. În afara unor preocupări comune tuturor deținuților din cameră, aceste componente începuseră să se diferențieze, căpătînd fiecare un caracter propriu, specific, determinat fie de personalitatea mai pronunțată a unuia dintre locatarii cvartalului respectiv, fie de numărul predominant al unei anumite categorii, care ocupase paturi alăturate în acelaşi „cartier“. Aşa, spre exemplu, din prima categorie era grupul de paturi unde îşi pusese amprenta Radu Cioculescu sau altele marcate de prezența avocatului Vasilescu-Valjan sau a profesorului Ştefan Nenițescu. Dintr-a doua categorie făcea parte cvartalul în care se aciuaseră preoții sau cel în care se strînseseră inginerii, care veşnic găseau ceva de calculat, de la caloriile din alimentație pînă la cubajul de aer pe cap de deținut. Calcule inutile din moment ce nu aveau şi remedii. Mai erau însă şi paturi ocupate de persoane care nu ieşeau în evidență prin nici un fel de manifestări deosebite, persoane care stăteau liniştite în colțul lor şi puteau trece zile întregi neobservate, dacă nu te nimereai întîmplător alături de ele, cînd erai scos la plimbare sau la „program“.

Unul dintre aceşti oameni, retras şi modest, care nu supăra şi nu inoportuna pe nimeni, nici cu prezența şi nici cu vorba, era Edip Mehmet Ali, hogea de la geamia din Parcul Carol din Bucureşti. Îmi făcusem o obişnuință din a-l vizita zilnic în colțul lui. La început, intrasem cu el în vorbă din simplă curiozitate. Îmi aminteam încă de cînd eram în şcoală de moscheea din Parcul Carol, dar nu ştiusem niciodată că era deschisă cultului, că serviciile religioase erau oficiate de un hoge şi că era

frecventată de credincioşii musulmani din Bucureşti, care nu erau chiar atît de puțini la număr pe cît treceau de neobservați. Cei mai mulți erau tătari de origine şi proveneau din Dobrogea, ca şi Edip de altfel, care era din Medgidia, localitate în care se afla şi singurul seminar islamic din țară, şcoală pe care o urmase pentru a deveni hoge. De la el am aflat că minoritatea tătară şi cea turcă din România nu urmaseră cursul laicizant al politicii kemaliste din Turcia, rămînînd credincioase vechii lor tradiții religioase. Edip îmi povestea cum chiar membrii ambasadei Turciei la Bucureşti împreună cu familiile lor veneau pe furiş să se roage la geamia lui, ferindu-se unii de alții să nu fie văzuți. Fiind funcționari de stat, riscau să-şi piardă postul dacă s-ar fi aflat la Ministerul de Externe de la Ankara. În fiecare zi cînd mă vedea venind spre patul lui din colțul camerei, îmi făcea loc să mă aşez lîngă el şi stăteam de vorbă. În tot ce discutam, despre închisoare, despre regimul inuman ce ni se aplica, despre ticăloşia temnicerilor sau chiar despre atitudinea nedemnă a unora dintre ai noştri în fața administrației, Edip nu judeca pe nimeni cu asprime. Privea toate slăbiciunile omeneşti cu îngăduință şi nu purta nimănui ură. Te cucerea cu marea lui înțelegere şi iubire de oameni. Nu era întîlnire în care să nu ajungem să vorbim şi despre incertitudinea soartei noastre. Edip nu se arăta cîtuşi de puțin îngrijorat de viitor. Era imun la efectul zvonurilor, cînd optimiste, cînd pesimiste, care îşi făceau uneori drum printre deținuți şi nu-şi pierdea niciodată liniştea şi seninătatea cu care aştepta să ne întoarcem cîndva acasă. Hogea Edip îmi devenise foarte drag şi cred că şi eu lui. De cîte ori ne rătăcea gîndul spre libertate şi venea vorba de casă, Edip îmi vorbea de Medgidia lui natală ca de o oază a fericirii, în care îmi promitea că mă va conduce cînd vom ieşi din închisoare. (Din păcate, am văzut-o numai eu singur, din fuga maşinii, cînd, după eliberare, am călătorit cu nişte prieteni prin Dobrogea. Mi s-a părut un tîrg oriental, înecat în praf sub soarele dogoritor al verii. Am văzut din mers minaretul moscheii din Medgidia şi mi-am adus aminte de Edip. Dacă aş fi fost cu el, sînt sigur că aş fi cunoscut altfel orăşelul şi l-aş fi văzut cu alți ochi!) În închisoare, numele de Medgidia era pentru Edip sinonim cu Libertate, ceea ce îl şi făcea să-mi spună de fiecare dată în chip de salut de despărțire, cînd mă ridicam să plec de la patul lui: „Domnule Ioanid, să ştiți că într-o zi mergem la Megidí'“ (aşa pronunța cuvîntul, cu accentul pe i-ul final). Cu timpul, scurtase formula şi nu mai spunea decît: „Mergem la Megidí'!“ Semăna cu dorința, devenită salutul evreilor în diaspora: „La anul, la Ierusalim!“

Într-o zi, l-am găsit pe Edip întins pe pat. Mi-a spus că nu se simțea bine de mai multă vreme, dar că nu-şi făcuse griji. Acum însă avea dureri mai mari ca de obicei, sub coaste, în partea dreaptă. L-a consultat Cornel Petrasievici, care la palpare a constatat că avea ficatul mărit. Mai mult nu i-a putut spune. Am încercat să obținem de la şeful de secție să fie dus la cabinetul medical, dar n-am reuşit în ziua aceea. În zilele următoare, Edip s-a simțit tot mai rău. Nu se văita. Răbda durerile în tăcere, iar cînd mă aşezam la el pe pat, mă privea cu aceiaşi ochi blînzi şi se străduia să-mi vorbească la fel ca în alte dăți. Însă nu reuşea să-şi ascundă întotdeauna mîna, care, din cînd în cînd, i se crispa pe pătură de suferință. A trecut poate o săptămînă pînă ce, în sfîrşit, a fost scos la cabinetul medical. S-a întors cu cîteva tablete date de sanitarul nostru Ciortan. I-a spus că sînt pentru ficat. Pe dr. Rădescu nu l-a văzut. În zilele următoare, sănătatea lui Edip s-a deteriorat cu rapiditate. Avea abdomenul balonat şi dureri acute în partea dreaptă. Nu mai putea mînca aproape nimic, încît, în scurtă vreme, a ajuns numai piele şi os. Dr. Petrasievici şi-a precizat diagnosticul. Ne-a spus că era vorba de o ciroză a ficatului şi că, în condițiile date, nu credea că mai poate fi salvat. Apoi, Edip nu s-a mai putut scula deloc din pat. Cînd s-a pornit să facă escare la şolduri şi umeri, care au început să se necrozeze, sanitarul Ciortan a venit să-l vadă. I-a făcut un tratament local cu un dezinfectant oarecare şi iar nu l-am mai văzut zile întregi, timp în care nu conteneam să semnalăm fiecărui gardian sau ofițer pe care-l vedeam starea gravă a bolnavului. Acum veneam să-l văd de mai multe ori pe zi, dar stăteam mai puțin la patul lui ca să nu-l obosesc. Vorbeam mai mult eu. Îi comunicam cîte o veste aflată prin Morse sau îi povesteam despre conferințele ținute în celălalt capăt al celulei, pe care nu le mai putea urmări, de cînd era țintuit la pat. Momentele în care se contracta de durere alternau tot mai des cu stări de apatie sau somnolență prelungită. Cînd era treaz, nu-mi puteam da seama dacă mă vede sau mă aude, decît după expresia ochilor. Uneori, deşi părea că se uită la mine, privea de fapt dincolo de mine, fără vreo licărire de înțelegere în ochi. Numai cînd mă străduiam, cu cîte un alt camarad, să-l întorc de pe o parte pe alta, se trezea din letargie şi ne arunca o privire recunoscătoare, însoțită de o şoaptă de mulțumire. Nici schimbarea de poziție nu mai servea la mare lucru, fiindcă, pe orice parte l-ai fi întors, era numai răni care nu se mai vindecau. Într-o după-amiază, cînd abia plecasem de lîngă el, vecinul lui de pat m-a chemat înapoi. Edip îmi pronunțase numele, făcîndu-l să înțeleagă că vrea să-mi vorbească. M-am aşezat din nou lîngă el şi m-am bucurat să-l găsesc

neaşteptat de vioi şi la privire, şi la vorbă, deşi glasul îi era slab şi lipsit de forță. Mi-a spus că durerile l-au mai lăsat, dar că se simte din ce în ce mai obosit şi de aceea voia să mai stea o dată de vorbă cu mine. Voia să-mi mulțumească pentru prietenia pe care i-o arătasem şi pentru grija ce i-o purtam. Am încercat să-l întrerup, dar şi-a pus mîna peste mîna mea, pe care mi-o țineam pe marginea patului, şi m-a privit blînd, dar stăruitor, rugîndu-mă din ochi să-l las să vorbească. Era iar istovit cînd şi-a încheiat fraza, şi a închis din nou ochii. Aş fi plecat, să-l las să se odihnească, dar mă ținea în continuare de mînă. Am stat o vreme nemişcat, crezînd că adormise. Deodată însă, m-a strîns uşor de mînă, m-a privit iar cu ochii lui buni şi, adunîndu-şi parcă ultimele puteri, mi-a spus: „Domnule Ioanid… nu mai mergem la Megidí'!“ Apoi, a căzut de-a binelea în somnolență. Mai tîrziu, venind să-i umezesc buzele cu o batistă muiată în apă şi văzînd că nu are nici o reacție, l-am chemat pe Cornel Petrasievici, care a constatat că intrase în comă. Cîndva peste noapte, Edip a încetat din viață. A murit la fel de discret cum a şi trăit printre noi, fără să tulbure pe nimeni. Dimineața, ne-am strîns mai mulți la căpătîiul lui şi împreună cu preoții din cameră ne-am rugat pentru el după credința noastră, aşa după cum, cu cîtva timp în urmă, şi mai-marele lui, baş-muftiul Sadâc, se rugase după legea lui la moartea lui Paul Brătăşanu. Apoi am bătut la uşă pentru a-i anunța gardianului decesul lui Edip. Ne-a strigat prin vizetă să aşteptăm pînă la „deschidere“. Cînd a venit ofițerul de serviciu să facă „numărul“, ne-a spus să scoatem mortul afară pe pătură. După ce şi-a notat efectivul camerei (cu un deținut mai puțin față de seara precedentă) şi a închis uşa, am auzit cum gardianul de serviciu a tîrît pe coridor, pînă la capătul secției, pătura cu corpul lui Edip. Mai tîrziu, au venit cîțiva deținuți de drept comun şi l-au luat de pe celular.

Şi acum, după atîția amar de ani, cînd mi se întîmplă să văd căzînd pe jos o bucată de pîine, mi-aduc aminte de gestul lui hogea Edip. Scăpîndu-i o dată din mînă o bucățică de pîine, s-a aplecat s-o ridice, a sărutat-o şi apoi a mîncat-o!

Nu cred să-mi fi dat vreodată mai mare osteneală să-mi aleg cuvintele şi să-mi supraveghez exprimarea, cum am făcut-o în închisoare, în general, şi la Piteşti, în mod special. Era un fel de reacție instinctivă la insultele grosolane, înjurăturile ordinare şi limbajul de maidan cu care membrii administrației ne agresau, de dimineață pînă seara, auzul. Ajunsesem chiar să ne facem o plăcere din a întrebuința față de cei mai răi dintre gardieni un

vocabular elevat, alegîndu-ne cuvintele cele mai rare şi mai neobişnuite pe care eram siguri că nu le cunosc, ştiind dinainte că vom trezi astfel complexele brutelor, care, simţind batjocura, se vor dezlănţui împotriva noastră. Era un mijloc inutil şi periculos pe care îl practicam ca pe un fel de „ruletă rusească“, adaptată la mediul penitenciar. Îmi amintesc de două abateri flagrante de la limbajul academic, pe care ni-l impusesem în raporturile cu membrii administraţiei, care au făcut hazul întregii închisori. Una din abateri a fost săvîrşită chiar în scris şi cred că este unică în analele închisorilor. Autor: Grigore Paraschivoiu. Deşi era de neconceput ca vreun deţinut să poată obţine dreptul de a se adresa în scris autorităţilor, Paraschivoiu a cerut să i se dea toc şi hîrtie pentru un memoriu. Primul refuz nu l-a descurajat. Nici următoarele de altfel: cu blîndeţe şi perseverenţă, timp de mai multe săptămîni, la fiecare deschidere de uşă, indiferent dacă era şeful de secţie sau un ofiţer, Paraschivoiu îşi repeta cererea. Într-o bună zi însă, l-a anunţat pe ofiţerul de serviciu că, începînd din dimineaţa următoare, va intra în greva foamei, pentru a obţine foaia de hîrtie care i se refuză. A doua zi dimineaţa, Paraschivoiu s-a ţinut de cuvînt: a depus la uşă gamela cu terci, neatinsă. Consecventă a fost şi administraţia, care nu i-a luat în seamă protestul. Totuşi, după o săptămînă de grevă, Paraschivoiu a primit vizita lui Lupu, ofiţerul politic, căutînd mai întîi să-l convingă să mănînce şi, nereuşind, a încercat să-l iscodească în privinţa obiectului memoriului pe care voia să-l scrie. Paraschivoiu nu s-a lăsat tras de limbă, spunîndu-i doar că vrea să adreseze memoriul organelor superioare ale statului. Pînă la urmă, tîrgul s-a încheiat: ofiţerul politic a fost de acord să-i dea hîrtia, iar Paraschivoiu a promis că, după ce îşi va scrie memoriul, va înceta greva foamei. În consecinţă, şeful de secţie a primit dispoziţie să-l scoată pe Paraschivoiu la masa lui de pe coridor şi să-i dea cele trebuincioase pentru scris. Un sfert de oră mai tîrziu, colegul nostru de cameră se întorcea radios şi se apuca de mîncat.

Paraschivoiu era o fire ciudată, dar mai cu seamă un vorbăreţ şi un mare pisălog, de care se ferea toată lumea. O dată intrat în vorbă cu el, nu mai scăpai cu una cu două. Era şi motivul pentru care nimeni nu s-a aventurat să-l întrebe despre conţinutul memoriului pe care îl scrisese, dar rămînea inexplicabilă atitudinea lui de acum. Pe toată durata grevei, nu a dat nimănui nici o explicaţie, iar reîntors în cameră, după ce îşi scrisese memoriul, se retrăsese, la fel de mut, în patul lui. Totuşi, în timp ce-şi mînca pîinea, nu ne-a scăpat zîmbetul lui şugubăţ şi sclipirea veselă ce i se aprindea în ochi, ori de cîte ori privea spre uşă. Mereu întorcea capul într-

acolo, de parcă ar fi aşteptat ceva. Şi într-adevăr, după o vreme, uşa s-a deschis. „Paraschivoiu!“ a strigat din prag ofițerul de serviciu. Ni s-a părut că se străduise să răcnească numele şi nu reuşise să imprime vocii nici tonul, nici nota de severitate pe care le dorise. În spatele ofițerului, şeful de secție mustăcea. Dialogul dintre ofițer şi Paraschivoiu a fost scurt şi s-a desfăşurat cam în felul următor:

— Ce, bă, eşti nebun? Ăsta-i memoriu? Aşa ceva nu poate fi înaintat organelor superioare!

— Eu asta am avut de spus şi vă rog să-l înaintați!

— Nu se poate, bă! Nu ți-e ruşine? Îți dau altă hîrtie să scrii un memoriu cum trebuie şi să-l retragi pe ăsta!

— Eu nu vreau să scriu altceva, iar dumneavoastră sînteți obligat să înaintați memoriul meu celor în drept!

Ofițerul nu a mai insistat. L-a amenințat că va fi pedepsit pentru cele scrise şi a plecat. O dată uşa închisă, l-am auzit rîzînd pe coridor. Şeful de secție îi ținea isonul. Noi, în schimb, care asistasem la discuție, nu înțelesesem nimic. Curiozitatea noastră, mai mare decît teama de pisălogeala lui Paraschivoiu, n-a avut timp să se manifeste. Paraschivoiu ne-a luat-o înainte. Nu a mai aşteptat să fie întrebat. Înecîndu-se de rîs, a început să ne povestească ce scrisese în memoriu. La rîndul meu, citez din memorie: „Tuturor celor care m-au turnat, m-au urmărit, m-au arestat, m-au anchetat şi m-au bătut, care m-au judecat şi condamnat, ca şi tuturor M.A.I.-ştilor şi securiştilor care mă păzesc, eu, subsemnatul Paraschivoiu Grigore, le f… muma-n c…!“ Autenticitatea conținutului memoriului ne-a fost confirmată şi de prietenul nostru, plutonierul Dobre, de serviciu în aceeaşi zi pe secție, la etajul întîi. N-am apucat să ne revenim din stupoarea produsă în cameră de incredibila poveste a lui Paraschivoiu. Gardianul a venit să-l ducă pentru zece zile la beci. Paraschivoiu a ieşit pe uşă rîzînd. Cum avea să ne spună la întoarcerea în cameră, era mulțumit că îşi făcuse damblaua.

Extraordinara ispravă a lui Paraschivoiu avea să ne dezvăluie însă şi stupiditatea dusă pînă la absurd a mentalității birocratice comuniste. Nu ştiu dacă administrația a înaintat sau nu „memoriul“ cu pricina, forurilor superioare. Ştiu însă că, fiind adresat acestora, nu şi-au permis să-l rupă şi să-l arunce la coş. Şi mai ştiu că, fie originalul, fie o copie a lui, a fost depusă la dosarul lui Paraschivoiu, făcînd de aci înainte hazul nostru, ori de cîte ori venea o inspecție de la Ministerul de Interne, ca să verifice (pentru a nu ştiu cîta oară!) dacă datele din dosare corespundeau cu declarațiile

respectivilor deținuți. Abia aşteptam să le vedem figura, cînd ajungeau la dosarul lui Paraschivoiu şi îi citeau „memoriul“.

Cea de-a doua derogare de la hotărîrea pe care o luasem de a ne exprima, în mod ostentativ, într-o limbă cît mai cultivată, pentru a sublinia şi mai vîrtos contrastul dintre noi şi cei care ne păzeau, s-a petrecut cu ocazia unei percheziții de mari proporții, condusă de ofițerul politic, locotenent-major Lupu. Urmat de forțe neobişnuit de numeroase, Lupu a năvălit în camera noastră, ordonîndu-ne să ne luăm „bagajul“ în pătură şi să ieşim afară. O parte dintre gardieni a rămas în cameră, urmînd să-şi îndeplinească obişnuita operă devastatoare, deşertînd conținutul cîtorva saltele pe jos, ridicînd nori de praf din paiele călcate în picioare şi răsturnînd chiar o tinetă, pentru a completa tabloul rămas în urma lor. Cealaltă parte a gardienilor ne-a îndemnat, într-un alai de răcnete şi insulte, să ieşim pe coridor, unde alți tovarăşi de ai lor intraseră în dispozitivul de luptă conceput de Lupu. Stăteau înşirați de-a lungul unuia din pereții coridorului, la intervale cam de cîte un metru unul de altul, în timp ce noi am fost îngrămădiți de-a lungul peretelui opus. Aici, dezbrăcați în pielea goală, aşteptam semnul gardianului din fața noastră, pentru a ne apropia şi a depune la picioarele lui pătura cu avutul nostru de zdrențe. După ce gardianul cerceta fiecare piesă vestimentară în parte, ne strîngeam din nou toate boarfele în pătură şi, cu ea în brațe, tot goi, ne întorceam în camera în care primul grup de gardieni îşi desăvîrşise între timp acțiunea distructivă. În privința percheziției propriu-zise, atît a hainelor, cît şi a celei corporale, se puteau clar observa deosebirile de la un gardian la altul. Unii din ei, cînd se simțeau neobservați, îşi făceau treaba de mîntuială. Alții o făceau cu conştiinciozitate, dar în limitele stricte ale dispozițiilor. Erau însă unii care făceau nu numai exces de zel pentru a se afirma în ochii politrucului, ci veneau chiar cu un aport personal de sadism şi cruzime la executarea percheziției.

Aşa a fost în ziua aceea cazul gardianului care l-a percheziționat pe bătrînul avocat Coslovski. Gardianul a început prin a-i controla hainele, pipăindu-le pe rînd, bucată cu bucată, pe la toate cusăturile, cu prefăcută conştiinciozitate, pentru a le arunca apoi pe jos şi a le împinge la o parte cu cizmele lui pline de noroi. Întîrzia, în mod vădit, operația de cercetare a hainelor, pentru a-l ține cît mai mult pe Coslovski dezbrăcat, în frigul de pe coridor. Din cînd în cînd, îi arunca o privire compătimitoare şi îl întreba, plin de solicitudine: „Nu ți-e frig la picioare, să stai aşa, desculț, pe cimentul rece?“ sau: „Vezi! Ai grijă să nu răceşti!“ Coslovski tăcea şi nu

răspundea la nici una din provocări, ştiind că sadicul din faţa lui abia aştepta să-l trimită la beci, pentru prima vorbă de protest pe care ar fi spus-o.

Cînd, în sfîrşit, s-a decis să treacă la percheziţia corporală, gardianul şi-a schimbat atitudinea. Iritat că nu-şi atinsese ţelul cu cruzimea ironiei lui, prezentată în bătaie de joc sub simulacrul grijii faţă de sănătatea victimei, gardianul şi-a reluat tonul brutal şi jargonul ordinar cu care era mai obişnuit şi care de altfel se şi potrivea mai bine la culoarea lui tuciurie. „Ia vino, bă, mai aproape şi deschide gura!“ Fără să crîcnească, Coslovski a executat ordinul, iar gardianul, după ce i s-a uitat în gură, cerîndu-i să ridice şi limba, i-a spus să-şi întoarcă la stînga capul şi apoi la dreapta, pentru a i se uita în urechi.

Intenţia de a-l şicana şi de a-l ţine mai departe gol şi desculţ pe ciment era evidentă. Şi ordinele au început să se succeadă pe acelaşi ton răstit: „Întoarce-te, bă, cu spatele! Apleacă-te şi tuşeşte! Trage de buci! Bătrînul Coslovski, a cărui nervozitate şi irascibilitate ne erau bine cunoscute, era pus la grea încercare. Se roşise la faţă, dar izbutea încă să se mai stăpînească. „Întoarce-te cu faţa la mine! Ridică-ţi c…le!“ Coslovski a tresărit. Se făcuse stacojiu la faţă, ceea ce nu era de bun-augur. Cei cîţiva care eram percheziţionaţi în preajma lui şi urmărisem scena ne uitam la el îngrijoraţi, încercînd să-i facem semn pe furiş să-şi păstreze calmul. Cînd l-am văzut ridicîndu-şi testicolele, aşa cum i se poruncise, ne-am liniştit. Un ultim ordin al ţiganului a fost însă picătura care a umplut paharul răbdării lui Coslovski. Ţiganul i-a răcnit cu vădită plăcere, gustînd din plin savoarea cuvintelor care îi ieşeau din gură: „Beleşte p…a!“ N-a urmat nici o pauză. Răspunsul lui Coslovski a venit prompt: „Ba să mi-o beleşti tu!“

În clipa aceea, am crezut că ţiganul cade, lovit de apoplexie. Sufocat de indignare, dar şi de surpriză a făcut ochii mari şi a deschis gura, fără să poată scoate vreun sunet. Abia după ce a mai respirat o dată adînc i-a revenit vocea şi s-a dezlănţuit într-un potop de insulte şi ameninţări, cam confuze şi fără şir, dar ţipate cu un glas piţigăiat care nu era al lui. Vociferările ţiganului i-au atras atenţia lui Lupu care, înconjurat de cîţiva ofiţeri, supraveghea desfăşurarea percheziţiei, de la capătul coridorului. Venind să se informeze de cele întîmplate, n-a înţeles nimic din spusele gardianului, care nu făcea decît să-l acuze pe Coslovski de lipsă de respect şi încălcarea regulamentului, evitînd intenţionat să relateze cum se petrecuseră lucrurile în realitate. Coslovski, resemnat deja să petreacă cel puţin zece zile de beci şi chiar să poarte lanţuri, s-a decis să lămurească el

cazul, explicîndu-i ofițerului politic ce se întîmplase. I-a istorisit cum în tot timpul percheziției fusese şicanat şi provocat de gardian, reproducînd întocmai toate ordinele acestuia, dar şi propria lui replică, dată cînd ajunsese la capătul răbdării şi nu mai suportase ca la vîrsta lui să fie batjocorit de un tînăr, care ar fi putut să-i fie fiu. Coslovski nu se sfiise să repete cu glas tare cuvintele cu care se încheiase „dialogul“ lui cu țiganul, ceea ce provocase ilaritate printre gardienii care se aflau în apropiere. Spre uimirea lor, dar mai ales a noastră, Lupu a zîmbit şi el şi, fără să ia vreo hotărîre sau să spună vreo vorbă, s-a îndreptat din nou spre capătul coridorului, de unde a continuat să supravegheze mersul percheziției. Nu ne-am fi aşteptat ca Lupu să dea dovadă de simțul umorului şi să renunțe la pedepsirea lui Coslovski. Apreciase, poate, hazul schimbului de cuvinte dintre țigan şi Coslovski, din cauza „vorbelor de duh“ rostite tot în limba pe care şi el o înțelegea cel mai bine.

DEMEC ŞI MAŞINA DE SPĂLAT RUFE

Dacă percheziţiile şi mutările din celulă erau operaţii ordonate de biroul politic, de care, prin obiectul şi natura lor, luam cu toţii cunoştinţă, la Piteşti, împrejurările au făcut să ni se dezvăluie şi una din acţiunile misterioase şi strict secrete, iniţiate de Securitate în rîndul deţinuţilor. Lucrurile s-au desfăşurat în felul următor. Într-o zi, am primit vizita ofiţerului politic Lupu. Un lup îmbrăcat în blană de oaie, preocupat de gospodărie şi de măsuri de igienă care să ne fie pe plac. Întrucît reclamasem de nenumărate ori că rufele ne erau luate la spălat la intervale destul de neregulate, ne erau restituite cîteva zile mai tîrziu, ude, dar tot murdare şi deseori cu lipsuri, Lupu venise cu ideea unui remediu. Şi anume: pentru a nu mai da rufele pe mîna deţinuţilor de drept comun, care le spălau de mîntuială şi mai şi furau din cînd în cînd cîte o cămaşă, Lupu ne-a spus că se gîndise la o maşină de spălat electrică. Eram în culmea stupefacţiei! Înainte de intrarea noastră în puşcărie, nu apucasem să vedem în comerţul de stat maşini de spălat şi nu credeam să fi apărut nici în momentul cînd ne vorbea Lupu. Nu văzusem decît reclame pentru asemenea maşini, prin cîte o revistă străină. Satisfăcut de efectul produs asupra noastră, politrucul a făcut o pauză. Apoi a continuat să-şi expună planul. Ne-a explicat mai întîi că astfel de maşini nu pot fi achiziţionate decît din import, ceea ce ar presupune o cheltuială pe care statul nu era dispus s-o facă în beneficiul penitenciarului. Totuşi, datorită intervenţiilor lui la minister, obţinuse promisiunea că i se va construi în ţară o maşină de spălat, dacă se va obliga să prezinte planurile unui prototip. În aceste condiţii, se gîndea să le propună inginerilor şi specialiştilor care se aflau printre noi să-şi dea concursul la realizarea proiectului, de pe urma căruia vom fi primii beneficiari. Neîncrederea noastră absolută şi aproape bolnăvicioasă în tot ce venea de la administraţie sau de la ofiţerul politic şi în mod special cînd se manifesta sub formă de bună intenţie faţă de noi nu părea de data asta să-şi găsească justificarea. Nu aveam impresia că

propunerea lui Lupu ar ascunde vreo cursă. Primii care i-au dat crezare au fost tocmai cei cîțiva ingineri din cameră, tentați de ideea de a exercita o activitate în domeniul tehnic, deşi construirea de maşini de spălat nu avea contingențe directe cu specialitatea lor. Între inginerii noştri şi Lupu s-a angajat o discuție, în care primii solicitau tot felul de lămuriri suplimentare şi explicații amănunțite, privitoare la locul de muncă şi mijloacele ce le vor fi puse la dispoziție, de la creion, tuş şi hîrtie, pînă la riglă de calcul şi documentație de specialitate, ofițerul arătîndu-se receptiv la toate sugestiile lor, notîndu-şi-le într-un carnețel şi promițîndu-le că va căuta să le satisfacă cererile, în limita posibilităților şi în cadrul permis de regulamentul penitenciarului. Lupu şi-a notat şi numele celor care s-au oferit să lucreze la proiect şi a plecat, promițînd să revină în cîteva zile, după ce va organiza şi pune totul la punct pentru a putea începe lucrul.

În urma lui, în cameră s-au aprins discuții nesfîrşite şi s-au făcut tot soiul de interpretări şi speculații, privitoare la propunerea lui Lupu. Pînă la urmă, părerea dominantă a fost că administrația hotărîse într-adevăr să-şi doteze închisoarea cu o maşină de spălat şi că, pur şi simplu, alesese calea cel mai puțin costisitoare pentru a-şi atinge scopul, recurgînd la munca intelectuală calificată şi mîna de lucru gratuite, recrutate din rîndul deținuților, care urmau să conceapă şi să proiecteze maşina. Apoi, gîndeam noi, o vor construi tot gratuit, într-o altă închisoare unde existau ateliere, cum era Gherla sau Aiudul. Dacă discuțiile noastre, ale neprofesioniştilor pe această temă, au sfîrşit prin a se stinge, satisfăcîndu-ne concluzia la care ajunsesem, nu acelaşi lucru se putea spune despre efervescența care domnea în tabăra inginerilor. Timp de două sau trei zile, pînă la reapariția lui Lupu, au trăit într-o excitație continuă, întreținută mai cu seamă de Dodo Chrisoghelos, care, cu spiritul lui inventiv, nerăbdarea şi vioiciunea temperamentului care îl caracterizau, se simțea în elementul lui. Din cîte îmi amintesc, grupul celor care se oferiseră să lucreze la proiectul maşinii se compunea din Dodo Chrisoghelos, Costică Demec, Radu Matac, Dinu Răşcanu şi Ticu Mihăilescu. Pînă la reapariția lui Lupu, două sau trei zile mai tîrziu, grupul lor n-a făcut decît să dezbată problema proiectului în lumina celor cîteva concepții diferite, privind principiul de funcționare al viitoarei maşini de spălat. Îmi aduc şi acum aminte de pasiunea cu care Dodo Chrisoghelos îşi susținea punctul lui de vedere, pledînd pentru o maşină care să acționeze asupra rufelor prin vibrații obținute prin ultrasunete, eliminînd astfel trepidațiile maşinilor care spălau prin centrifugare. Pînă la urmă, au hotărît să-i propună lui Lupu să lucreze în

paralel la cele două sau trei proiecte diferite, urmînd ca biroul tehnic al fabricii care va construi maşina să-l aleagă pe cel mai convenabil. În fine, a sosit şi ziua mult-aşteptată, cînd Lupu a venit să-i anunțe că, începînd cu a doua zi, vor fi scoşi la lucru, dar că proiectele trebuiau terminate cît mai repede, deoarece ministerul nu aprobase întrebuințarea deținuților decît timp de o săptămînă, condamnații pentru înaltă trădare nebucurîndu-se de dreptul la muncă. Urmau deci să lucreze în două schimburi, doi sau trei de dimineață pînă la prînz şi ceilalți, de la prînz pînă seara. Vor fi duşi pe o altă secție a închisorii, unde, din motive de securitate, vor lucra separat fiecare în altă celulă. Vor găsi acolo tot ce le trebuie.

Prima echipă de trei ingineri, dusă a doua zi la lucru, a fost aşteptată la întoarcerea în cameră cu mare nerăbdare şi curiozitate. Pînă ce nu ne-au povestit în amănunt tot ce se petrecuse în celulele de pe bara T-ului, transformate în săli de desen şi proiectare, nu i-am lăsat să treacă la discutarea chestiunilor tehnice pe care le ridica pentru ei maşina de spălat. Am aflat astfel că fiecare din ei găsise în celula lui o masă şi un scaun, iar ca rechizite, cîte cinci coli de hîrtie de scris, un creion şi o riglă obişnuită de şcoală de treizeci de centimetri. Li s-a atras atenția că la părăsirea celulei vor trebui să dea socoteală de cele primite, restituind şi colile de hîrtie folosite pentru ciorne şi calcule. Cînd vor isprăvi hîrtia, li se va da alta. Lupu, personal, le-a adus o riglă de calcul care, după nevoie, urma să circule de la unul la altul, prin intermediul gardianului de pe coridor, instruit să facă acest oficiu, ori de cîte ori unul din ei o solicita. Tot gardianul făcea să circule în aceleaşi condiții un compas, o gumă şi o ascuțitoare. O mai sumară şi mai sărăcăcioasă dotare nici că se putea! Lupu îi vizitase pe fiecare pe rînd, de cîteva ori, interesîndu-se de mersul trebii şi oferindu-le fumătorilor cîte o țigară. Toți s-au plîns de fiecare dată de lipsa unor materiale şi instrumente absolut necesare, cum ar fi hîrtia de calc, tuş de desen, o maşină de calculat şi o anumită documentație de specialitate. El le-a spus să se descurce cum vor putea cu ceea ce le dăduse, pentru că nu va avea posibilitatea să le procure cele cerute, într-un timp aşa de scurt. Singur Dodo Chrisoghelos a reuşit să-l convingă să-i aducă nişte creioane colorate. Lupu i-a anunțat că, pe durata lucrării, vor primi rație dublă de mîncare şi de pîine, aşa cum primeau şi deținuții de drept comun, care prestau diferite munci şi corvezi în incinta închisorii. Față de hrana insuficientă ce ni se dădea pe celular, regimul alimentar ce li s-a acordat reprezenta o substanțială îmbunătățire. Totuşi, pentru camarazii noştri, accesul la creion şi hîrtie şi posibilitatea de a-şi exercita meseria, fie chiar

şi în condiţiile date şi numai pentru o săptămînă, părea să reprezinte o satisfacţie cu mult mai mare decît cea produsă de obţinerea acestui privilegiu alimentar. Animaţi de un entuziasm şi o bucurie aproape copilăreşti, cînd se întorceau în cameră, discutau la nesfîrşit şi cu atîta vehemenţă şi pasiune despre proiectul maşinii de spălat, încît pentru noi, profanii, atitudinea şi manifestările lor deveniseră obiect de studiu şi subiecte umoristice. Aşa se face că, pentru a-i tachina, le botezasem în derîdere proiectul maşina de tras-împins!

Grupul celor mai tineri din cameră, din care făceam şi eu parte, pierduse repede interesul pentru toată rumoarea care se stîrnise în jurul maşinii de spălat. Lipsiţi de stimulentul satisfacţiei profesionale al camarazilor noştri ingineri, puşi să rezolve o problemă tehnică, şi neputîndu-ne ridica la înălţimea idealului lor, reprezentat de maşina de tras-împins, le spuneam noi în bătaie de joc, noi, cu spiritul nostru practic primar, aveam preocupări mult mai mărunte şi aspiraţii modeste. În meschinăria noastră, nu vedeam decît un singur profit de pe urma muncii lor de concepţie şi proiectare: să ne aducă o ciozvîrtă de creion sau măcar o bucată de mină! În jurul maşinii de tras-împins se dezvoltase o bună dispoziţie generală, întreţinută de tot felul de glume şi ironii pe seama inginerilor şi mai ales pe seama lui Dodo, care ne răspundea cu aceeaşi voie-bună. Din păcate, nu mai ţin minte vorbele de duh şi epigramele avocatului Valjan, care, deşi foarte bolnav, contribuia şi el cu orice ocazie la animarea atmosferei din cameră.

Creion n-am primit de la inginerii noştri, nefiindu-le posibil să-l înşele pe ofiţerul politic Lupu, cu deosebire vigilent, cînd era vorba de obiectele care serveau la scris. La sfîrşitul zilei de lucru, le aduna personal de la fiecare dintre inginerii noştri. Ne-au adus însă mai multe bucăţele de mină, recuperate de fiecare dată cînd cereau de la gardian ascuţitoarea, şi profitau să rupă şi să subtilizeze vîrful creionului. Paulică Bandu a reconstituit un creion din frînturile de mină, nu mai lungi de un centimetru fiecare. A pus fragmentele cap la cap în şanţul săpat într-o bucată de lemn, peste care a suprapus o altă aşchie de lemn, avînd un şanţ similar. O dată cele două bucăţi de lemn aşezate una peste alta, le-a matisat strîns cu aţă scoasă din pînza saltelei. Ascuţit la unul din capete, obiectul arăta ca un creion adevărat. Pe măsură ce vîrful se tocea, minele din interiorul lui urmau să fie împinse înainte cu o bucată de sîrmă introdusă în orificiul din partea opusă. Creionul lui Paulică a îmbogăţit colecţia noastră din ascunzătoarea cu obiecte interzise. Cel care s-a dedicat cu cea mai mare conştiinciozitate

procurării de mine de creion a fost Costică Demec. De altfel, dintre toți inginerii noştri, Costică Demec se arăta cel mai puțin obsedat de realizarea proiectului maşinii de spălat. Ne şi spusese că, din punct de vedere tehnic, nu-l interesa o astfel de maşină şi nici nu credea că va ajunge vreodată să fie construită şi pusă în funcțiune în închisoare, iar singurul avantaj al acestui proiect, din punctul lui de vedere, era că fusese desemnat să lucreze la el. Se putea astfel bucura de o schimbare de decor, timp de cîteva ore pe zi, de suplimentul de mîncare şi, din cînd în cînd, de cîte o țigară.

Probabil că, dacă nu ar fi fost personajul principal al episodului ce urmează să-l povestesc, Costică Demec nu ar fi ocupat în amintirile mele de la Piteşti decît un spațiu de cîteva rînduri. Dacă s-ar putea spune că există pe lume persoane neinteresante, Demec ar fi cu siguranță una dintre acestea. Cu toate că, din spusele colegilor lui ingineri, era recunoscut ca o capacitate în domeniul lui (al telecomunicațiilor), Demec era departe de a fi un om inteligent, în accepțiunea curentă a noțiunii. De asemenea, în afară de cunoştințele lui tehnice, era total lipsit de cultură. Nu citise în viața lui nimic decît lucrări de specialitate. În ce spunea, în întrebările inocente pe care le punea, în glumele pe care le făcea şi în tot ce povestea dădea dovadă de o minte infantilă, de o simplitate aproape înduioşătoare. Deşi suporta greu închisoarea cu privațiunile ei, Demec nu se înrăise şi nu se acrise. Rămăsese un om cu fire veselă şi suflet bun. Cred că acestor două trăsături li se datora apropierea dintre Demec şi grupul nostru, el căutîndu-ne compania din cauza bunei noastre dispoziții tinereşti, iar noi acceptîndu-l pentru cumsecădenia lui. Trebuie să recunosc însă că Demec ne oferea şi motive de distracție. Ne făcusem chiar un obicei să rîdem pe socoteala lui, stimulîndu-l să ne povestească din viața lui amoroasă. Îi prinsesem slăbiciunea şi i-o exploatam. Nu întîmpinam nici o dificultate să-i trezim obsesia sexuală de care era evident stăpînit. Ne întreceam să-i stîrnim logoreea pe această temă, sugerîndu-i, în cît mai puține cuvinte, cîte o imagine care să-i excite închipuirea. De fiecare dată cînd îl vedeam că se apropie de grupul nostru, indiferent despre ce am fi vorbit, era suficient ca unul din noi, dînd impresia că participă în continuare la conversația în curs, să lase să cadă numai cîteva cuvinte de genul „era goală în baie“ sau „avea o bluză transparentă“, pentru ca Demec să cadă în plasă. Intra imediat în vorbă şi începea să ne povestească vreo aventură de a lui, poticnindu-se şi mai rău ca de obicei la pronunțarea primei silabe a fiecărui cuvînt, ceea ce sporea grotescul personajului. Costică Demec avea un fizic ingrat. Era înalt, cam mătăhălos, lipsit de îndemînare şi grație în mişcări, cînd

gesticula cu brațele lui prea lungi şi parcă dezarticulate. Cînd ne descria performanțele lui amoroase, obrajii i se înroşeau de plăcere, ceea ce îi scotea şi mai tare în evidență asimetria feței, plasată între cele două urechi, şi ele inegale şi aşezate una mai sus decît cealaltă. Prezentîndu-ni-se în postură de Casanova, bietul Costică Demec devenea o figură atît de penibilă, încît pînă la urmă ni se făcea şi ruşine şi milă, pînă şi Sandu Ghica iertîndu-l cu întrebările lui, împinse pînă dincolo de limitele celei mai indecente indiscreții. Costică Demec, în buna lui credință, nu se dumirise niciodată de jocul răutăcios pe care îl practicam pe seama lui. Uneori, aveam chiar remuşcări, văzîndu-l cum, pe zi ce trecea, se ataşa tot mai mult de noi. În special pentru Sandu Ghica şi pentru mine manifesta sentimentele unei sincere şi deosebit de calde afecțiuni. Cam în acest stadiu se aflau relațiile noastre cu Costică Demec, cînd a survenit proiectul maşinii de spălat, şi inginerii noştri, printre care şi el, au început să fie scoşi la lucru.

Trecuseră deja două sau trei zile de cînd cele două schimburi se succedau la lucru. Demec lucra la proiect în schimbul doi şi se întorcea în cameră spre seară, puțin înainte de „număr“. De la „număr“ şi pînă la „stingere“ cînd, în fine, aveam voie să ne întindem în paturi, ni se părea o eternitate. Era cea mai lungă parte a zilei, aveam obiceiul să spunem. Într-atît ne bucuram cînd auzeam seara strigîndu-se pe coridor „stingerea!“, încît pînă şi glasul gardianului care răcnise cuvîntul magic de dezlegare avea în urechile noastre o rezonanță plăcută, chiar dacă acelaşi om ne prigonise în cursul zilei. Nu ştiu cît să fi trecut de la „stingere“ în seara aceea. Adormisem imediat. M-a trezit din somn un foşnet şi, cînd am deschis ochii, l-am văzut pe Demec, cu arătătorul în dreptul gurii făcîndu-mi semn să tac, în timp ce cu cealaltă mînă îmi vîra ceva sub pernă. S-a îndepărtat apoi tot fără zgomot, pentru a se opri la cîteva paturi mai departe, unde dormea Titi Coşereanu. N-a zăbovit nici la el mai mult decît la mine şi, după ce a trecut mai întîi pe la tinetă, s-a dus la patul lui şi s-a culcat. M-am săltat într-un cot pentru a privi împrejur. Din toată camera numai doi inşi, în afară de mine, mai ridicaseră capul de pe pernă: Titi Coşereanu şi Sandu Ghica. Nimeni altul nu observase misterioasa plimbare nocturnă a lui Demec şi popasurile pe care le făcuse pe la paturile noastre. În cameră nu se auzea decît respirația regulată a oamenilor care dormeau şi ici-colo cîte un sforăit. În momentul următor, toți trei aveam să facem acelaşi gest şi aceeaşi uluitoare descoperire. Toți trei am băgat mîna sub pernă la locul unde umblase şi Demec, fiecare din noi găsind cîte un

pachețel, nu mai mare decît o cutie de chibrituri, învelit într-o bucată de pînză. Conținutul era acelaşi: cîteva pătrățele dintr-o bucată de ciocolată! Aceeaşi a fost şi reacția noastră față de o atît de extraordinară descoperire: am coborît din paturi şi ne-am întîlnit toți trei la tinetă, unde, în şoaptă am schimbat primele impresii. În privința provenienței ciocolatei s-au emis două păreri: fie că îi fusese dată lui Demec de către ofițerul politic, fie că Demec avusese ocazia s-o fure de undeva. Nici una din cele două ipoteze nu ne satisfăcea însă, fiecare din ele ridicînd o serie de întrebări la care nu aveam răspuns. Dacă Demec primise ciocolata de la Lupu, de ce nu primiseră şi ceilalți, aşa cum se întîmpla de cîteva ori pe zi, cu țigările pe care ofițerul politic le oferea tuturor inginerilor noştri care lucrau la proiectul maşinii? Nu eram îndreptățiți în acest caz să-l suspectăm pe Demec de a avea nişte relații speciale cu politrucul? Nu confirmase chiar Demec cîteva minute mai devreme această bănuială, procedînd în mod atît de conspirativ pentru ca nimeni să nu-l vadă cînd ne-a adus ciocolata? Pe de altă parte, dacă ciocolata ar fi reprezentat recompensa pentru o trădare, de ce să se fi deconspirat dîndu-ne-o nouă? Cea de-a doua presupunere, cum că Demec ar fi furat ciocolata, era mult prea fantezistă pentru a ne pierde timpul s-o discutăm la şedința noastră nocturnă din jurul tinetei. Cred că fusese imaginată mai mult din dorința noastră de a găsi cu tot dinadinsul o alternativă, care să ne contrazică bănuielile ce ne îndemnau să vedem în Demec un delator. Față de imposibilitatea de a lămuri dilema şi cum discuția noastră, chiar purtată în şoaptă, începuse să tulbure somnul celor din apropiere, ne-am retras şi noi la paturile noastre. Nu însă înainte de a fi luat o hotărîre provizorie: nici unul dintre noi nu se va atinge de bucățelele de ciocolată, iar după „deşteptare“, îi vom cere lui Demec toate explicațiile care se impuneau. Inutil să spun că nici unul din noi nu a mai închis ochii pînă la ziuă. Şi nu din cauza mirosului îmbietor care ne venea de la ciocolata de sub pernă, ci din cauza celui care ne-o dăduse. Pentru sănătatea propriului nostru moral, nu voiam să acceptăm deziluzia şi respingeam din răsputeri ideea că Demec ar fi putut colabora cu ofițerul politic. Cu toată împotrivirea noastră însă, suspiciunea persista şi chiar îşi făcea mai departe drum în gîndurile care ne frămîntau. Nici „deşteptarea“, cu toată agitația pe care o declanşa în cameră, nu a reuşit să ne schimbe dispoziția sufletească sau să ne îndepărteze din minte ideea care ne obseda. Mai aveam acum şi de făcut față nerăbdării de a sta de vorbă cu Demec, ceea ce nu era posibil înainte ca prima parte a programului să se încheie. Abia după „deschidere“, după „număr“, după împărțirea surogatului de

cafea şi întoarcerea noastră de la W.C., urma pînă la ora prînzului o perioadă de acalmie, cînd uşa celulei nu se mai deschidea, decît în caz excepţional şi de neprevăzut, la intervenţia vreunui gardian sau ofiţer. Cînd, în fine, a sosit momentul, prevenit de noi încă de la „deşteptare“ că vrem să stăm cu el de vorbă, Demec s-a îndreptat spre unul din colţurile mai ferite ale camerei, unde îl aşteptam toţi trei.

S-a apropiat de noi, vesel şi cu figura radioasă a omului care nu avea nimic să-şi reproşeze. Ba chiar dimpotrivă, se aştepta la mulţumiri şi gratitudine din partea noastră, pentru surpriza pe care ne-o făcuse, deşi bucuria lui de a-şi fi putut manifesta în acest fel prietenia faţă de noi era cu mult mai mare. Toate acestea reieşeau mai mult din gesturile şi expresia feţei, decît din vorbe, deoarece, ferindu-se să fie înţeles de cei din jur, Demec reuşea să fie şi mai confuz decît de obicei. Doar cînd a ajuns foarte aproape de noi, a renunţat la aluzii şi a îndrăznit să ne întrebe pe şoptite, evitînd totuşi în continuare să pronunţe cuvîntul ciocolată: „Ei, cum v-a plăcut? Trebuie să recunoaşteţi că la aşa ceva nu vă aşteptaţi?“ Apoi, imediat a adăugat: „Să nu cumva să mai spuneţi cuiva, că mă nenorociţi!“ Fără să-i luăm în seamă vorbele, toţi trei i-am pus în mod spontan aceeaşi întrebare: „De unde ai ciocolata?“ Abia în acel moment a remarcat Demec lipsa de entuziasm cu care îl primisem în mijlocul nostru, iar în faţa întrebării noastre directe, a rămas descumpănit. În clipa următoare, cînd şi-a revenit, prima lui reacţie a fost să arunce o privire speriată împrejur şi să ne implore să vorbim mai încet. În mod evident, se temea ca cineva să nu fi auzit cuvîntul ciocolată. Nu ne-am sinchisit de îngrijorarea lui şi, simţindu-i slăbiciunea, am repetat întrebarea cu glas chiar mai ridicat decît prima oară, avînd totuşi grijă să nu fim auziţi de alţii. Am ţinut chiar să adăugăm că nu înţelegeam să fim atît de discreţi în privinţa ciocolatei pe care ne-o adusese, fără ca măcar să ne spună cum şi-o procurase şi de ce trebuie păstrat secretul. Şantajul nostru şi-a dat pe loc roadele şi încă într-un mod care ne-a depăşit toate aşteptările. Intrat de-a dreptul în panică, alb la faţă şi cu bărbia tremurîndă, Demec ne-a cuprins pe toţi trei cu braţele pe după umeri, îndemnîndu-ne să ne mai retragem cîţiva paşi spre colţul camerei unde era un pat liber. Ne-am aşezat pe pat, cu Demec între noi, atît de tulburat încît se bîlbîia şi nu-şi mai nimerea cuvintele pentru a ne da de înţeles că ne va explica toată tărăşenia cu ciocolata, cu condiţia să nu mai vorbim aşa de tare. Ciocolata i-o dăduse ofiţerul politic Lupu, care îl vizitase în celula unde lucra la proiectul maşinii. Au urmat întrebările noastre fireşti: „De ce ţi-a dat numai ţie şi celorlalţi nu? Şi de ce nu vrei să

se ştie că ai primit ciocolata de la ofiţerul politic, în timp ce nici unul dintre inginerii noştri nu s-a ferit niciodată să spună la întoarcerea de la lucru că primise o ţigară sau două de la Lupu, de multe ori reuşind chiar să aducă una în cameră, în ciuda interdicţiei?“ Vizibil derutat de ploaia de întrebări incomode, Demec s-a grăbit să improvizeze o explicaţie, atît de puţin credibilă însă, încît, departe de a ne satisface, n-a făcut decît să ne alimenteze în continuare suspiciunile. „Lupu n-a avut la el decît o jumătate de tabletă de ciocolată. Cum nu i-ar fi ajuns s-o împartă la toţi inginerii care lucrau, mi-a dat-o mie toată şi mi-a cerut să nu le spun celorlalţi, pentru a nu le stîrni invidia!“

Ca Lupu să fie preocupat de a întreţine armonia între deţinuţi, era ultimul lucru de care l-am fi putut crede capabil, cînd de-a lungul anilor de puşcărie am avut tot timpul dovada contrarie. Întreţinerea zîzaniei între deţinuţi, prin provocări de tot felul, pentru a putea apoi culege fructele acestei discordii, era arma de predilecţie întrebuinţată împotriva noastră de birourile politice ale tuturor închisorilor şi lagărelor de muncă forţată. Stîrnind invidie, ură şi adversităţi de tot soiul, politice, religioase, de clasă, de naţionalitate etc., reuşeau uneori să trezească cele mai josnice instincte la cei predestinaţi, prin slăbiciunea lor de caracter, să devină delatori sau să producă fisuri în solidaritatea noastră, singurul zid de apărare, pe care mereu ne străduiam să-l întărim. Manifestîndu-ne aşadar neîncrederea în bunele intenţii din partea lui Lupu, de a nu produce neînţelegeri între noi, i-am spus totodată lui Demec că nu vedeam nici un motiv pentru care să ascundă existenţa ciocolatei primite. Ba chiar îi propuneam, avînd în vedere că păstrasem bucăţelele de ciocolată, să le dea celor doi sau trei din camarazii noştri mai în vîrstă şi mai slabi din cameră. Cînd i-am pus în palmă pachetelele de ciocolată, intacte, Demec a părut îngrozit. Le-a ascuns repede şi, cu noduri în gît, ne-a spus că vrea să ne destăinuie întregul adevăr, făcînd însă în acelaşi timp apel la prietenia noastră, pentru a-i înţelege situaţia şi a nu-i pune viaţa în pericol. „Poate că voi o să mă condamnaţi, dar am totuşi încrederea că, ascultîndu-mi povestea, veţi fi îngăduitori şi mă veţi ajuta, fiindcă n-am făcut rău la nimeni.“ Deşi din această introducere nu puteam înţelege exact prin ce trecuse sau ce făcuse, un lucru devenise limpede pentru noi: Demec semnase un pact cu diavolul!

Întreaga lui atitudine şi înfăţişare veneau să ne întărească această convingere. Nehotărîrea lui, între dorinţa de a păstra taina care îl apăsa şi nevoia de a ni se destăinui totuşi, îl adusese într-o stare de tulburare extremă. Fruntea i se umpluse de broboane de sudoare, iar în ochi i se citea

groaza, numai la gîndul celor ce avea să ni le împărtăşească. „Acum doi ani, cînd eram în Jilava, am fost scos din celula în care mă aflam şi mutat, împreună cu alţi cîţiva ingineri, într-o baracă de scînduri de tip militar, ridicată într-una din curţile interioare ale fortului…“ au fost vorbele cu care şi-a început Demec istorisirea, vorbe dezlînate din care m-am străduit însă să alcătuiesc o frază curgătoare şi coerentă. Greutăţi de a-l înţelege am întîmpinat de-a lungul întregii lui expuneri, din cauza exprimării confuze şi a poticnelilor. În baraca aceea, cu mai multe încăperi, izolaţi de restul puşcăriaşilor din Jilava şi beneficiind de un regim alimentar mai bun, a trăit o vreme un număr de deţinuţi, selecţionaţi de administraţie pentru a presta anumite munci speciale. Aşa cum am aflat de la Demec, dar şi de la alţii, cîţiva dintre aceşti deţinuţi fuseseră însărcinaţi cu traducerea în limbile străine de mare circulaţie a unor broşuri de propagandă, menite să prezinte în Occident varianta convenabilă regimului de la Bucureşti, asupra unor teme. Era în special vorba de unele acţiuni ale guvernului comunist din România, care umpluseră paginile presei din Vest, cum fusese cazul marilor procese politice înscenate în ultimii ani în ţară: procesul lui Iuliu Maniu şi al grupului lui, care fusese atras în cursa întinsă de Securitate la Tămădău, procesele intentate celor din mişcările de rezistenţă din munţi, procesele de spionaj în care fuseseră implicate Nunţiatura, Biblioteca engleză şi cea americană, ca şi o serie de ambasade din Bucureşti, pentru a le compromite şi a justifica măsurile fie de închidere a lor, fie de expulzare a unor diplomaţi incomozi. Demec cu alţi cîţiva ingineri au fost puşi să proiecteze o poartă de metal cu comandă electrică, pentru a înlocui vechea poartă de intrare în fort. În acea perioadă de lucru, petrecută în baraca din curtea Jilavei, Demec fusese încetul cu încetul ademenit de ofiţerul politic, dar şi de doi civili, care pretindeau a fi trimişi de Ministerul Forţelor Armate, pentru a se interesa de soarta lui şi a-i aduce la cunoştinţă că se făceau intervenţii pentru a obţine o revizuire a procesului lui şi eventual casarea sentinţei. Datorită bunei lui pregătiri profesionale, îi spuneau ei, Ministerul Forţelor Armate voia să-l recupereze, dîndu-i posibilitatea să-şi ţină în continuare cursurile la Academia Militară, unde funcţionase pînă în momentul arestării. Momit pe de o parte de cei doi civili, cu promisiunea unei eventuale eliberări, condiţionată însă, pe de altă parte, de biroul politic al închisorii, de o bună purtare în detenţie, dar mai ales de dovezi concrete că nu e un „duşman al poporului“, Demec n-a mai rezistat tentaţiei de a fi iar liber. S-a decis să accepte propunerea ofiţerului politic de a semna un angajament de colaborare cu organele de Securitate ale penitenciarului,

convins fiind de acesta că un asemenea act va cîntări greu în demersurile ce se făceau pentru eliberarea lui. I s-a dat însă de înțeles că din acel moment va fi obligat să păstreze secretul absolut asupra acestui angajament şi asupra tuturor contactelor pe care le va avea cu organele Securității, riscînd, în caz de indiscreție sau trădare, să fie condamnat la moarte.

Avînd în vedere că nu i s-a cerut „mare lucru“ (spunea el), nu a luat în serios nici amenințarea, sperînd că, în curînd, o dată cu eliberarea lui, întreaga poveste a acestui angajament va fi uitată, la fel ca şi coşmarul acelor luni de zile petrecute în anchetă şi în hrubele Jilavei. La acest punct al relatării, pe care Demec încercase să-l minimalizeze, menționîndu-l numai în treacăt, am intervenit cerîndu-i amănunte şi devenind tot mai insistenți, pînă ce a recunoscut că pe toată perioada petrecută la Jilava raportase sistematic ofițerului politic tot ceea ce acesta îi ceruse. Strîns cu uşa, amenințat că îl vom denunța în fața camerei dacă nu ne spune întregul adevăr, Demec, înspăimîntat, ne-a mărturisit că îl informase pe politruc atît în general despre activitățile şi discuțiile deținuților din celulă, cît şi în mod special despre ce spuneau şi gîndeau unii oameni din anumite categorii, pe care primise indicația să-i tragă de limbă. Era vorba în primul rînd de legionari, de preoți şi de cîteva personalități mai deosebite, care se aflau în camera lui. Demec ținea însă să adauge, după fiecare caz în parte pe care ni-l dezvăluia, că nu-i raportase ofițerului politic decît fapte şi afirmații fără mare importanță, cum erau de pildă: scrisul pe săpun, confecționatul de ace de cusut sau de „costici“ şi discuțiile cu caracter politic. Demec se jura însă că, de cîte ori aflase lucruri mai grave de la cei pe care trebuia să-i spioneze, le trecuse sub tăcere. Aşa procedase ori de cîte ori cineva făcuse imprudența să-i spună ceva ce nu declarase în anchetă sau cînd îi încredințase vreun alt secret. Demec pretindea că nu îl informase pe politrucul din Jilava decît despre abaterile minore de la regulamentul penitenciar, fără consecințe grave pentru cei care le săvîrşiseră. Deşi nu ne înțelesesem în prealabil asupra atitudinii ce trebuia s-o adoptăm în discuția cu Demec, am acționat totuşi toți trei într-un perfect consens. Pe rînd, cînd unul, cînd altul, îl încolțeam şi îl înghesuiam cu întrebările, ținîndu-l sub o tensiune permanentă, fără a-i da timp să se reculeagă, silindu-l astfel să ni se destăinuie. Devenisem toți trei nişte anchetatori amatori, animați de singura dorință de a afla totul de la cel anchetat, profitînd fără menajamente de toate slăbiciunile lui, uzînd fără scrupule de minciună, şantaj sentimental şi amenințare, pentru a ne atinge scopul. Ne dădeam seama de cruzimea cu care îl tratam, dar mila pe care ne-o inspirase Demec la începutul discuției,

cînd încă nu-i cunoşteam întreaga ticăloşie, se spulberase. Ne străduiam acum să nu-l scăpăm din mînă, să-l menţinem în starea de derută în care îl adusesem, pentru a-l face să ne spună totul. Aşadar, l-am supus în continuare la aceeaşi presiune, pentru a-l face să vorbească despre contactele pe care le avusese cu biroul politic al penitenciarului Piteşti. Metoda noastră de interogatoriu a dat rezultate.

Plîngîndu-şi soarta, că se încrezuse în făgăduiala eliberării şi acceptase să colaboreze cu Securitatea, Demec sperase că, prin transferarea lui la Piteşti, scăpase de obligaţiile pe care şi le asumase faţă de politrucul din Jilava. Dar nu a trecut mult şi, în timp ce executa o pedeapsă la beci pentru un ac de cusut găsit asupra lui la o percheziţie, a primit vizita lui Lupu. Ofiţerul politic venise să-i amintească de angajamentul luat la Jilava. I-a şi arătat hîrtia cu semnătura lui, ce se afla în dosarul care îl urmase în transferul de la Jilava la Piteşti. Nenorocitul a încercat să refuze continuarea colaborării, dar a sfîrşit prin a capitula din nou, în faţa ameninţărilor, mergînd pînă la condamnarea lui la moarte, într-un proces ce i-ar fi putut fi oricînd înscenat. Din acel moment, Demec a avut două sau trei întîlniri conspirative cu Lupu. Pentru a nu stîrni bănuieli în rîndul deţinuţilor, Demec era, fie pedepsit sub un pretext oarecare, fie scos la magazia de efecte, după ce raportase ofiţerului de serviciu că i se rupsese cămaşa şi voia să-şi ia alta din bagajul personal. În loc să fie dus la beci, Demec îşi petrecea zilele de pedeapsă într-o celulă de pe bara T-ului, cu fereastra spre poarta închisorii, unde nu putea fi văzut sau detectat de deţinuţii politici. Primea acolo din mîncarea mai consistentă a deţinuţilor de drept comun, care erau scoşi la muncă şi, din cînd în cînd, cîte o ţigară de la Lupu, care venea să stea de vorbă cu el. Cînd a fost dus la magazie, Lupu i-a ieşit înainte pe coridor, numai pentru a-i reaminti de obligaţia pe care şi-o asumase la Jilava şi de consecinţele pe care le-ar avea de suferit, în cazul în care s-ar răzgîndi şi nu ar mai vrea să colaboreze. După spusele lui Demec, preocuparea de căpetenie a lui Lupu în acea perioadă fusese aceea de a descoperi toate metodele de transmisiune între celule şi de a întrerupe căile de comunicaţie folosite de deţinuţi, mai ales acelea pentru a lua legătura cu „dreptul comun“. Demec ne-a mărturisit că îi explicase lui Lupu cum funcţionează alfabetul Morse, adaptat la condiţiile de puşcărie, şi că îl informase despre ultimele ştiri politice externe, care pătrunseseră în închisoare şi fuseseră comunicate de la celulă la celulă, în toate secţiile deţinuţilor politici. „Trebuia să-i spun cîte ceva, ca să-i dovedesc că nu refuz să colaborez…“, ni se tînguia din cînd în cînd Demec, făcînd mereu

apel la prietenia şi înțelegerea noastră pentru situația lui disperată, fără altă ieşire. Exasperat că nu ar putea stîrpi rețeaua de comunicații a deținuților şi în special legăturile cu „dreptul comun“, Lupu nu s-a jenat să-i ceară chiar sfatul lui Demec: „Dumneata ce ai face în locul meu, pentru a tăia legăturile dintre «politici» şi «dreptul comun»?“ Nici Demec nu s-a sfiit să-i sugereze soluția pe care o considera cea mai eficace şi pe care Lupu a şi tradus-o în fapt. Şi aşa am aflat că „turnătoria“ lui Demec fusese la originea măsurii luate cu cîtva timp în urmă de a muta toți deținuții politici în celulele de pe o singură parte a clădirii, care forma piciorul T-ului, iar „dreptul comun“ pe cealaltă parte. În acest fel, pe una din fațade, din subsol şi pînă la ultimul etaj, se aflau numai ferestrele condamnaților pentru înaltă trădare, iar pe cealaltă fațadă, numai cele ale deținuților de drept comun. Cîtă vreme noi ocupaserăm etajele superioare ale închisorii, iar dreptul comun se aflase în celulele din subsol şi de la parter, legăturile dintre cele două categorii funcționaseră prin ferestre, prin intermediul „ancorei“ sau chiar prin coloanele verticale ale țevilor de calorifer (care străbăteau de sus pînă jos închisoarea), atunci cînd reuşeam să-l învățăm alfabetul Morse pe vreunul din deținuții de drept comun. Marea mutare de deținuți, făcută atunci de Lupu, după recomandarea lui Demec, fusese o grea lovitură pentru rețeaua noastră de comunicații, privîndu-ne de una din principalele căi prin care obțineam informații. Cu timpul am reuşit însă să stabilim alte filiere de comunicații cu dreptul comun, prin căsuțe poştale la locurile pe care le frecventam succesiv şi unii şi alții (closet, sala de duşuri, curtea de plimbare). „N-am avut încotro. A trebuit să-i dau lui Lupu o soluție credibilă ca să-i dovedesc că vreau să servesc administrația. Ştiam însă că pînă la urmă se va găsi o altă metodă de a intra în legătură cu dreptul comun, că doar şi pe mine mă interesează informațiile!“ Cam aşa încerca Demec să-şi minimalizeze fapta şi să-şi împace conştiința că nu făcuse un lucru prea grav, din moment ce de pe urma spuselor lui nu avusese nimeni de suferit personal. E drept că mai pomenise şi de anumite teme politice discutate în celulă şi despre punctele de vedere susținute de unii vorbitori, dar, spunea el, pe Lupu îl interesau numai subiectele şi felul cum erau tratate, şi nu urmărea nicidecum să ia măsuri împotriva celor care ar fi criticat regimul comunist. „Probă că nimeni nu a fost pedepsit!“ adăuga el, convins fiind de nevinovăția conversațiilor lui cu Lupu.

Cam la acest punct al mărturisirilor lui Demec, am fost întrerupți de sosirea hîrdăului cu mîncare. Înainte de a ne despărți pentru a ne lua gamelele de la uşă, Demec a vrut să se asigure că i-am înțeles situația şi că

vom păstra secretul asupra celor vorbite. I-am promis că vom reflecta şi îi vom da răspunsul după masă, dar aşa cum stăteau lucrurile, nu credeam că putea fi absolvit de greşeala de a fi colaborat cu ofițerul politic, decît dacă rupe relațiile cu el şi dacă îşi recunoaşte public vina. L-am lăsat îngrozit şi ne-am dus să mîncăm toți trei pe unul din paturile suprapuse, unde eram la adăpost de urechi indiscrete. Acolo am pus la punct viitoarea noastră strategie în relațiile cu Demec. Eram hotărîți să nu ne dăm în lături de la nici un procedeu prin care să-l putem teroriza, pînă ce vom obține de la el şi alte destăinuiri despre ceea ce îi spusese pînă aci lui Lupu şi mai ales ce voia acesta să afle acum de la el. Eram atît de indignați de ticăloşia denunțurilor lui Demec, chiar dacă recunoşteam că trădarea lui se datora în parte fricii şi unei naivități vecine cu prostia, încît nu ne gîndeam să-l tratăm nici cu milă şi nici măcar cu un minimum de eleganță. Pentru a-l freca în continuare, dîndu-i cînd speranța de a nu-l denunța celorlalți camarazi din cameră, cînd luîndu-i-o şi spunîndu-i că trebuie să-şi facă spovedania publică, ne-am împărțit rolurile: Sandu Ghica şi cu mine aveam să fim intransigenții, în timp ce Titi Coşereanu se va arăta înduioşat de rugămințile lui Demec şi va încerca să facă pe mediatorul, căutînd să ne înduplece să găsim o cale de compromis. Un joc murdar, pe care l-am experimentat în cursul după-amiezii şi pe care l-am dus pînă la capăt, fără remuşcări! Aşa am reuşit să mai aflăm că Demec îl denunțase pe Paul Bandu ca fiind cel mai priceput „morsist“ din închisoare. Ne-am explicat astfel motivul pentru care celula în care se găsea Paulică era cea mai intens supravegheată, iar el bătuse toate recordurile de durată în ceea ce priveşte zilele de pedeapsă petrecute la beci. „Despre voi, care sînteți prietenii mei, n-am spus însă niciodată nimic!…“ s-a grăbit să ne asigure Demec, crezînd că prin această afirmație avea să-şi recîştige simpatia şi bunăvoința noastră. Dar, aşa cum ne vorbisem, numai Titi i-a luat în seamă vorbele, ceea ce l-a făcut pe Demec să se mai însenineze la față. Speranțele i-au fost însă repede spulberate de Sandu şi de mine, care nu ne-am lăsat înduplecați de intervenția lui Titi, înclinînd spre mai multă indulgență. Am rămas ireductibili: consideram că Demec trebuia să-şi recunoască vina în fața camerei, refuzînd totodată colaborarea în continuare cu biroul politic, numai în acest fel putînd conta pe sprijinul nostru pentru a putea fi iertat şi reabilitat în ochii deținuților. Dacă nu va proceda aşa, eram hotărîți să aducem cazul lui la cunoştința tuturor camarazilor noştri. După această nouă infuzie de spaimă, Demec ne-a răspuns fără să mai pregete, la întrebarea cea mai arzătoare: ce voia să afle Lupu acum?

Dorind să ne recîştige cu orice preţ încrederea şi totodată şi compasiunea, Demec ne-a mărturisit că Lupu îi dăduse de astă dată o însărcinare mai complicată, privind două chestiuni:

1) să se informeze printre colegii lui de cameră, dacă, între deţinuţii din Piteşti, condamnaţi pentru înaltă trădare, se află vreun fost membru în Mişcarea legionară, necunoscut ca atare de către organele de anchetă;

2) să stea de vorbă cu preoţii greco-catolici şi în special cu episcopul Todea, pentru a afla dacă se menţin pe aceeaşi poziţie rigidă, care îi adusese în puşcărie, sau dacă ar fi dispuşi să cadă la un compromis cu regimul.

În privinţa primului punct, ştiam de la deţinuţii veniţi din Jilava, că în ultima vreme Securitatea reactivase vechea acţiune de depistare a legionarilor din rîndurile condamnaţilor politici, pentru a-i trimite la Aiud. Calitatea de legionar avea întîietate la repartizarea deţinutului. Indiferent dacă, prin încadrarea lui la proces, condamnatul ar fi urmat să-şi execute pedeapsa la penitenciarul prevăzut pentru categoria lui, dacă fusese legionar, era automat transferat la Aiud. Şi printre deţinuţii din Piteşti, condamnaţi pentru înaltă trădare, se aflau cîţiva foşti membri ai Mişcării legionare, cărora Securitatea nu le descoperise apartenenţa politică. Cei mai mulţi dintre noi le cunoşteam secretul. Din fericire nu şi Demec! Cel de-al doilea punct, problema Bisericii greco-catolice, se bucura, ca şi problema legionară, de o deosebită atenţie din partea ofiţerilor politici ai închisorilor, care se aflau în directă legătură cu Ministerul de Interne sau cu Ministerul Securităţii (atunci cînd a fost creat), de la care primeau instrucţiuni amănunţite şi cărora le raportau la fel de detaliat tot ce avea vreo legătură cu deţinuţii din cele două categorii. Cînd, la un moment dat, toţi preoţii romano şi greco-catolici au fost mutaţi împreună în trei celule alăturate, de la ultimul etaj al închisorii din Piteşti, ordinul de a-i separa de restul deţinuţilor şi de a-i concentra în aceleaşi celule venise direct de la Bucureşti. Am aflat-o din indiscreţia unei convorbiri de pe coridor, purtate cu glas prea ridicat de comandantul închisorii cu Lupu, şi interceptată de urechea unui deţinut care ascultase la uşă. Greu de ghicit ce urmărise Securitatea punîndu-i deodată împreună pe preoţii celor două confesiuni, cînd pînă atunci putusem observa, că la toate mutările efectuate în închisoare, niciodată nu se întîlniseră doi preoţi în componenţa vreunei celule. Poate scontase ca din convieţuirea lor să rezulte vreo înţelegere. Sau, dimpotrivă, o zîzanie. Poate că sperase în slăbirea rezistenţei unora dintre ei, ceea ce, influenţîndu-i şi pe alţii, ar fi dat naştere la disensiuni,

bune oricînd de exploatat în interesul regimului. O indicație în acest sens venea acum chiar din spusele lui Demec, căruia Lupu îi ceruse să afle dacă între preoții greco-catolici existau neînțelegeri, de ce natură şi care dintre ei manifestau tendințe centrifuge. Oricum, stratagema de a-i pune pe preoți împreună nu dăduse, pesemne, rezultatele dorite de Securitate, pentru că, după o vreme, au fost din nou împrăştiați prin diferite celule. S-ar părea chiar, că dimpotrivă, reîntîlnirea şi convieţuirea cu vlădicii lor, le-a întărit unitatea şi hotărîrea de a nu accepta nici un compromis. Destăinuirile lui Demec, în legătură cu misiunea ce i-o încredințase Lupu, de a descoperi printre noi eventuala existență a unui legionar şi de a-i spiona pe preoții greco-catolici, constituiau prima confirmare din sursă directă a faptului că cele două probleme preocupau în mod prioritar organele de Securitate. „Acum, că v-am spus totul, nu se poate să nu vă dați seama în ce situație mă aflu. Nu pot scăpa de Lupu fără să-i spun ceva din ceea ce-mi cere. Mereu îmi reaminteşte că, dacă refuz sau dacă povestesc cuiva cele discutate cu el, voi fi condamnat la moarte pentru trădare!“ Demec era în mod sincer convins de deznodămîntul pe care i-l prezicea Lupu, în caz că ar refuza să-l mai servească. „Ajutați-mă voi şi spuneți-mi ce să-i povestesc despre episcopul Todea, pe care eu îl respect şi nu aş vrea să-i fac nici un rău!“ Cu aceste cuvinte, Demec ne-a dat o idee. După ce ne-am făcut din nou jocul, încăpățînîndu-ne să-i spunem că vrem totuşi să-l denunțăm în fața camerei, am sfîrşit prin a ceda la insistențele lui Titi, de a nu ne pripi şi am acceptat să-i facem concesia de a dezbate chestiunea între noi. L-am lăsat iarăşi pe Demec frămîntîndu-se de îngrijorare în aşteptarea unui răspuns şi ne-am retras să discutăm pe paturile de la etaj. Toți trei aveam convingerea că Demec ne spusese într-adevăr totul, dar eram la fel de siguri că nu vom putea în nici un chip să-l facem să rupă relațiile cu ofițerul politic. Era un om mult prea slab de caracter, prea labil şi timorat, pentru a îndrăzni să ia vreodată o atitudine hotărîtă din care să nu se clintească sau să-şi spună răspicat părerea, fără să şovăie. Nu ne mai rămînea deci, decît să-l denunțăm în fața camerei, dezvăluind legăturile lui cu ofițerul politic în aşa fel, încît să fim auziți de gardianul de pe coridor şi astfel să ajungă şi la urechile lui Lupu că Demec era considerat turnător. Din acel moment, aflînd că Demec fusese deconspirat, Lupu va şti că nu-i mai poate fi de folos. Însă, o dată despărțit de Lupu, ne-am gîndit noi, nu ne va fi nici nouă de folos. Pe cînd aşa, ca „deținut de încredere“, cum era numit turnătorul în limbajul administrației, Demec ne va putea informa în continuare asupra țelurilor urmărite de Lupu. Ba chiar mai mult: îi vom putea noi formula

informațiile ce ar urma să le dea ofițerului politic, despre atitudinea, activitatea, intențiile sau punctele de vedere ale deținuților de care i se va cere să se ocupe, să-i iscodească şi să-i denunțe. Ideea de a-l face pe Demec spion dublu, ni s-a părut extraordinar de atrăgătoare. Vom putea astfel afla unele dintre preocupările secrete ale biroului politic şi vom avea, în plus, satisfacția de a-l îndruma pe Lupu pe piste greşite, intoxicîndu-l noi de data aceasta cu informații false, dar favorabile nouă. Cînd am coborît din nou la Demec, eram atît de excitați de planul nostru, încît am făcut un adevărat efort de a ne stăpîni, de a ne ascunde entuziasmul de care eram animați şi a ne compune înfățişarea solemnă, adecvată gravei şi definitivei noastre hotărîri pe care aveam să i-o aducem la cunoştință. Era de fapt un fel de ultimatum pe care i-l dădeam. Dacă nu-l va accepta, vom trece imediat la denunțarea lui publică. I l-am prezentat însă ca pe rezultatul insistențelor lui Titi în favoarea lui, care ne convinsese să-i dăm posibilitatea să-şi răscumpere greşeala făcută, fără a-i pune viața în pericol. La auzul soluției asupra căreia ne oprisem, Demec nici nu a mai ascultat pînă la capăt amenințarea ce o reprezenta alternativa cu care va fi confruntat în caz de refuz. Peste măsură de bucuros şi emoționat pînă la lacrimi, incapabil să-şi mai controleze gîngăveala pentru a-şi exprima gratitudinea, s-a repezit la noi şi ne-a îmbrățişat cu efuziune. Probabil că şi propunerea de a colabora cu Securitatea, făcută cu un an în urmă de politrucul de la Jilava, o acceptase cu tot atîta uşurință ca şi pe a noastră acum, de a lucra în sens opus. Era de presupus că, ajungînd din nou, cîndva, la ananghie, ne va trăda şi pe noi cu aceeaşi candoare cu care acum se lepădase de legămîntul de supunere făcut Securității. Fericit că scăpase de coşmarul de a fi denunțat în public şi de a încăpea astfel pe mîinile lui Lupu, Demec ne-a asigurat că nu va ieşi din vorba noastră în privința informațiilor pe care le va comunica ofițerului politic.

Certitudine absolută că se va ține de cuvînt nu puteam avea, dar, atîta vreme cît era cu noi în cameră, puteam conta pe efectul influenței noastre directe asupra lui. Prima indicație i-am dat-o în legătură cu întrebarea despre eventualii legionari ce s-ar afla printre noi. Răspunsul avea să fie negativ, ceea ce coincidea de altfel cu opinia lui Demec. Privitor la greco-catolici, i-am spus lui Demec că vom sta mai întîi de vorbă cu episcopul Todea, pentru a ne da seama care ar fi răspunsul cel mai potrivit care să nu-i lezeze pe preoți, dar în acelaşi timp să-i satisfacă şi curiozitatea lui Lupu. Pentru a nu-l speria din nou şi a-i dovedi că se poate bizui pe discreția noastră, l-am asigurat pe Demec că nu-i vom spune nimic lui Todea despre

legăturile lui cu ofițerul politic. Vom încerca să-l iscodim, pentru a afla ce i-ar conveni să ştie regimul despre Biserica Unită şi despre atitudinea lui şi ce nu. De fapt l-am mințit pe Demec cu aplomb şi fără nici un regret, pentru că episcopului Todea i-am povestit în amănunt întreaga tărăşenie. Episcopul ne-a spus, la rîndul lui, ce să-l învățăm pe Demec să-i raporteze lui Lupu. În linii mari, Todea n-a făcut decît să reafirme hotărîrea nestrămutată a greco-catolicilor care voiau să-şi păstreze credința şi considerau ilegală interzicerea prin decret a Bisericii lor. Todea ne-a mai comunicat o serie de amănunte mai nuanțate (de care nu-mi mai amintesc acum), care, prin Demec, să-i fie „turnate“ lui Lupu, spre a-l convinge că preoții nu duceau în închisoare nici un fel de activitate duşmănoasă regimului, nici politică, nici religioasă, sperînd astfel să-l determine să renunțe la prigoana înverşunată îndreptată împotriva lor. A doua zi, cînd a fost dus să „lucreze“ la proiectul maşinii de spălat, Demec i-a raportat lui Lupu cele stabilite de noi, ceea ce nu l-a prea satisfăcut pe acesta din urmă. Demec i-a explicat însă că nu întreținuse pînă aci legături prea apropiate cu preoții, pretinzînd că va avea nevoie de cîtva timp pentru a se introduce în cercul lor şi a le capta încrederea. După spusele lui Demec, Lupu păruse să-i fi acceptat justificarea, promițîndu-i că după o vreme îl va contacta din nou, pentru a obține de la el informații mai amănunțite.

Convorbirea lui Lupu cu Demec a avut loc în ultima zi de lucru a grupului de ingineri chemați să proiecteze mult trîmbițata maşină de spălat rufe, în jurul căreia ofițerul politic făcuse atîta vîlvă. Din cîte mi-aduc aminte, fuseseră predate două proiecte diferite, unul dintre ele, cel mai apreciat şi mai lăudat de tagma inginerilor din cameră, fiind al lui Dodo Chrisoghelos. Din acel moment însă, nimeni nu a mai auzit vreodată vorbindu-se ceva despre realizarea prototipului. Cu ocazia unui tur de inspecție prin celular, cînd unul dintre ingineri l-a întrebat pe Lupu de soarta maşinii de spălat, acesta s-a spălat pe mîini, declarînd că el nu mai avea nimic de-a face cu acel proiect. Totul depindea de-aci înainte de hotărîrea Ministerului de Interne, căruia el îi înaintase dosarul spre rezolvare. Toți deținuții au pus nerealizarea proiectului pe seama lipsei de simț gospodăresc, a incapacității şi dezorganizării specifice sistemului comunist, proiect care ar fi rezolvat în mod economic problema spălatului rufelor deținuților. Numai cîțiva dintre noi ştiam că întreaga afacere a proiectării maşinii de spălat nu fusese decît o mascaradă montată de biroul politic al închisorii, avînd ca unic scop acoperirea contactelor lui Lupu cu Demec.

După o vreme, cînd am fost mutat din camera mare într-o celulă mică, Demec a rămas mai departe sub influența lui Titi Coşereanu şi a lui Sandu Ghica. Nu a mai fost însă contactat de Lupu decît o dată sau de două ori. Sub pretextul de a fi scos la vizita medicală sau de a i se verifica bagajul de la magazia de efecte, întîlnirile lor au fost de scurtă durată, Lupu arătîndu-se nemulțumit de puținele şi neinteresantele informații culese de Demec. Apoi, cîtă vreme a mai stat la Piteşti, Demec nu a mai fost solicitat de biroul politic, prietenii mei ajungînd la concluzia că Lupu renunțase să-l mai folosească, considerîndu-l lipsit de calitățile necesare pentru a-l însărcina cu misiuni mai delicate, cum fusese aceea de a sonda starea de spirit a preoților şi episcopilor greco şi romano-catolici. Părea că informațiile servite de Demec lui Lupu, dar gîndite şi dictate de Sandu şi Titi, îşi produseseră efectul. Decepționat de informatorul lui, ofițerul l-a abandonat. O dată scăpat din ghearele politrucului, spaimele lui Demec s-au risipit şi ele treptat. Demec s-a obişnuit repede cu ideea că viața nu-i mai era în pericol (aşa cum crezuse pînă atunci), uitînd, cu uşurința pe care i-o cunoşteam, şi colaborarea lui cu Lupu, şi felul în care fusese terorizat şi şantajat de noi. Nedezmințindu-şi slăbiciunea sentimentală, le-a rămas în continuare ataşat lui Sandu şi Titi. Cu mine nu s-a mai întîlnit, drumurile noastre în puşcărie nu s-au mai încrucişat. Nu mai ştiu ce s-a ales de el.

Cel mai afectat că administrația nu se ținuse de cuvînt să realizeze maşina de spălat a fost Dodo Chrisoghelos, convins că prototipul ce s-ar fi construit după proiectul lui ar fi făcut senzație. Ajunsesem să cunoaştem cu toții foarte bine entuziasmele lui Dodo, ori de cîte ori era vorba de un proiect, din indiferent ce domeniu, de care se pasiona, dedicîndu-i-se trup şi suflet. Nu mai dormea, uita de mîncare şi se concentra în aşa măsură asupra problemei care îl preocupa, încît distracția lui în acele momente devenise proverbială. Nu mai vedea şi nu mai auzea nimic din ce se petrecea în jurul lui, încît nu o dată a fost surprins de gardian însemnîndu-şi calculele sau desenînd vreun plan pe o plăcuță de săpun, fără să-l fi observat nici cînd a deschis uşa, nici cînd a pătruns în cameră şi nici măcar cînd a întins mîna să-i ia instrumentele de scris. Din fericire, de cele mai multe ori se găsea cîte cineva să-l trezească la timp din gîndurile în care era cufundat şi să-l scape astfel de beci. Erau scene care se repetau, ori de cîte ori Dodo lucra la una din invențiile lui. Aşa a fost cînd i-a făcut un dinte căpitanului Vasile (Sică) Vlasto, şlefuind ore întregi un os de vită găsit în ciorbă, pînă ce l-a adus la forma şi dimensiunea dorite, pentru a-l încastra perfect în spațiul rămas gol în urma dintelui pe care îl pierduse. La fel a fost şi cînd şi-a

confecționat chiar pentru el o proteză parțială, care avea să-i înlocuiască cei doi incisivi din maxilarul inferior, care îi căzuseră de slăbiciune şi din lipsă de vitamine. O lucrare care a stîrnit admirația întregii camere. Cei doi dinți erau înfipți într-un postament de cauciuc, decupat dintr-un dop de flacon de penicilină, găsit în curtea de plimbare. Postamentul de cauciuc era aşezat pe gingie, iar această proteză parțială era ancorată de dinții din dreapta şi din stînga ei cu ajutorul unor croşeți, confecționați dintr-o bucată de sîrmă oțelită, din comoara noastră de obiecte nepermise, ascunsă printre saltele. Printre ultimele idei şi îndeletniciri ale lui Dodo, pe vremea cînd ne găseam amîndoi în camera mare de la parter şi dormeam cap la picioare în acelaşi pat suprapus, a fost fabricarea de „borş“. Aşa numea el produsul pe care s-a apucat să-l prepare în două foste sticle de medicamente, obținute cîndva de la cabinetul medical de un camarad din cameră, grav bolnav. După ce a umplut cu bucățele de mămăligă cam o treime din fiecare sticlă şi altă treime cu apă, Dodo le-a astupat, le-a legat de gîturi o sfoară şi le-a agățat pe amîndouă la capul patului, în aşa fel încît atîrnau deasupra capului lui Valjan, care-şi avea patul sub al nostru. Vreme de cîteva zile a lăsat mămăliga să se macereze, urmărind din timp în timp procesul de fermentare în curs, scuturînd şi pritocind conținutul şi lăsînd apoi din nou să se sedimenteze pe fundul sticlelor mămăliga, care se transformase într-un fel de pastă. Din cînd în cînd, după ce gusta din licoarea tulbure şi nu prea bine mirositoare, Dodo dădea din cap satisfăcut, astupa sticla la loc şi ne spunea că în scurtă vreme borşul va fi gata. Şi, într-o bună zi, ne-a declarat că a sosit momentul să fie consumat. Căutînd să ne convingă să ne punem cîte o lingură de borş în ciorba din gamelă, Dodo ne lăuda calitățile produsului, pretinzînd că e bogat în vitamine şi că ajută la digestie. Mulți adepți n-a găsit, deşi insista să-şi ofere marfa ca un negustor. Cel mai mare consumator a rămas însă tot el. Îşi punea la fiecare masă cîteva linguri de borş în mîncare şi, pe măsură ce nivelul din sticle scădea, completa conținutul cu alte bucățele de mămăligă şi cu apă, îl scutura, îl pritocea, îl mai gusta din cînd în cînd, urmărindu-i cu atenție stadiul de fermentație. Îşi privea sticlele cu ochii expertului, dar şi cu bucuria alchimistului căruia îi reuşise experimentul din retortă. Toate bune şi frumoase, pînă într-o zi, sau mai bine-zis într-o noapte, cînd procesul de fermentație a borşului, scăpînd de sub controlul lui Dodo, a făcut să crească presiunea din sticlă peste limita admisibilă. Ne-am trezit cu toții din somn de tunetul ca de puşcă al dopului, care, sub presiunea crescîndă a gazelor din interior, a sărit din gîtul sticlei, iar borşul astfel eliberat a țîşnit afară, împroşcînd totul împrejur.

Prima victimă a exploziei a fost bătrînul Valjan, căruia i s-a revărsat în cap cea mai mare parte a borşului, stropindu-i totodată hainele şi pătura, impregnîndu-le cu un miros persistent, care timp de cîteva zile l-a concurat cu succes pe cel al tinetelor. Tot Valjan a fost însă primul care să facă haz de necaz, mai cu seamă că bubuitura din camera noastră nu a avut alte urmări, nefiind auzită de gardian, care îşi părăsise postul pentru a sta de vorbă cu tovarăşul lui de pe secţie de la primul etaj. Singurul rezultat pozitiv al exploziei a fost că l-am putut determina pe Dodo să renunţe de-aci înainte la fabricarea borşului. Resursele inventivităţii lui Dodo erau însă departe de a fi fost epuizate.

REVISTA „PITEŞTI ’59“

Către sfîrşitul anului 1959, a început să cîştige tot mai mulţi adepţi o idee năstruşnică, pe care nu mai ţin minte cine a lansat-o în camera noastră. După lungi discuţii pro şi contra proiectului sugerat, s-a căzut în cele din urmă de acord să fie realizat, deşi era ultimul lucru recomandabil (sau poate tocmai de aceea!), de a ne asuma în mod gratuit un surplus de riscuri, expunîndu-ne rigorilor regimului care se înăsprise tot mai mult pe măsură ce înaintasem în iarnă. Era vorba să sărbătorim încheierea anului printr-un spectacol. I s-a dat şi un nume: „Revista Piteşti ’59!“. Cu vreo două săptămîni înainte de seara de Anul Nou, dată cînd avea să aibă loc „premiera“, au început pregătirile. Iniţiatorii şi susţinătorii ideii acestui spectacol au pornit mai întîi în căutarea talentelor de care aveau nevoie pentru realizarea lui. După campania de recrutare a elementelor înzestrate cu calităţile necesare, a urmat o selecţie şi o împărţire a lor în cîteva grupuri, care urmau să-şi primească rolurile şi să participe la repetiţii. Cel care patrona toată această operaţie era avocatul Vasilescu-Valjan. Deşi bătrîn şi bolnav, pasiunea lui bine cunoscută pentru teatru i-a dat un imbold de vitalitate care ne-a uimit pe toţi. De săptămîni întregi, Valjan nu-şi mai părăsise patul, decît pentru a se deplasa pînă la tinetă şi înapoi, şi atunci numai sprijinit şi ajutat de colonelul Cristea Atanasiu, vecinul lui de pat, care îl îngrijea cu un devotament demn de toată lauda. Valjan era un bolnav dificil, care nu-şi menaja vecinul, chinuindu-l zi şi noapte cu capriciile lui de om redus la neputinţa de a mai putea face singur faţă chiar celor mai simple nevoi. „Cristache, acoperă-mă, te rog, că m-am dezvelit!“; „Cristache, ajută-mă să mă întorc pe partea cealaltă!“; „Cristache, du-mă, te rog, la tinetă!“; „Cristache, dă-mi apă că mi-e sete!“… se auzea la orice oră din zi şi din noapte vocea lui Valjan. Valjan suferea de hidropizie sau, în denumirea populară, de dropică, o boală care se manifestă printr-o reţinere anormală de apă în ţesuturi. Avea tot corpul tumefiat, dar mai ales picioarele îi erau umflate butuc. De mai bine de două-trei luni, de cînd

apăruseră primele simptome ale bolii, nu primise nici un fel de îngrijire medicală, atît doctorul cît şi sanitarul întrebuinţînd aceeaşi expresie, ori de cîte ori le solicitase ajutorul: „N-am ce-ţi face!“ Nici acum, de cînd nu se mai putea deplasa pînă la cabinetul medical, nu primea alt răspuns, cînd se întîmpla ca doctorul să vină prin celular în tovărăşia vreunui ofiţer în inspecţie. Cum spuneam însă mai sus, cu ocazia pregătirii spectacolului de Anul Nou, nu numai că Valjan a acceptat să contribuie cu priceperea şi sfaturile lui, dar a fost chiar sufletul acţiunii, participînd din plin şi cu tot elanul la succesul ei. În fiecare zi, ajutat de Cristea Atanasiu şi de cîţiva dintre noi, îl ridicam de braţe şi îl aşezam în pat, rezemîndu-l cu spatele de perete. Din această poziţie, Valjan se consulta cu viitorii actori, îndrumîndu-i, corectîndu-i şi supraveghindu-i la repetiţii ca un adevărat regizor. Toate aceste conciliabule aveau un aer conspirativ, pentru că se petreceau în şoaptă, iar noi, ceilalţi, care aveam să constituim publicul spectator, eram rugaţi să ne ţinem la distanţă, să nu ne apropiem, pentru a nu le pătrunde secretul şi a păstra intactă surpriza „premierei“. Cea mai mare surpriză, la care nu ne aşteptam, ne-a făcut-o tot Valjan, care s-a dovedit a fi fost nu numai regizor, ci şi autor şi actor. Pînă una-alta însă, de la grupul ce se strîngea zilnic de cîteva ori în jurul patului lui Valjan, nu ne parveneau decît fragmente de melodii fredonate în surdină şi frînturi de versuri recitate în şoaptă, din care nu se înţelegea mai nimic.

În fine, a sosit şi mult aşteptata zi de 31 decembrie. Spectacolul nostru urma să înceapă imediat după numărătoarea de seară şi după „închidere“. După vigilenţa mărită instaurată în închisoare în zilele de Crăciun, speram acum, în orele ce ne mai despărţeau de petrecerea de revelion, să putem profita de o relaxare. Fiind sărbătoare profană, era foarte apreciată de cadrele M.A.I., în fiecare an, în dimineaţa de după revelion, ofiţerii şi gardienii făcîndu-şi apariţia pe secţie mahmuri, pe jumătate adormiţi şi duhnind a băutură. Mai observasem în decursul anilor de detenţie că, în general, gardienii care aveau ghinionul să cadă de serviciu în schimbul din noaptea de Anul Nou, obişnuiau să se adune la capătul uneia dintre secţii, unde sărbătoreau şi ei, mai discret şi mai puţin reglementar, dar tot cu băutură, un revelion mai modest. De obicei, în noaptea aceea, neglijau complet supravegherea celulelor şi spionarea noastră prin vizete. Şi în această seară, părea că lucrurile se vor desfăşura la fel. Cei doi ofiţeri de serviciu, cel care îşi părăsea schimbul şi cel care îi lua locul, însoţiţi de cei doi gardieni, care urmau să-şi predea unul altuia serviciul, au trecut în mare grabă prin faţa celulelor, mulţumindu-se să dea cu cizma în fiecare uşă şi să

întrebe: „Cîți sînteți, bă?!“ Fără să mai deschidă uşa pentru a verifica exactitatea răspunsului pe care îl primeau din celulă, treceau mai departe, repetînd procedeul la camera următoare. Şi aşa, în numai cîteva minute, se poate spune că stabilirea efectivului deținuților de pe secție s-a terminat concomitent cu „închiderea“, din moment ce uşile nu mai fuseseră deschise pentru „număr“! Apoi, aşa cum ne aşteptam, ofițerii şi gardienii au părăsit aproape imediat secția. I-am urmărit cu urechea lipită de uşă, pînă ce i-am auzit pe cei care îşi terminaseră serviciul şi plecau acasă deschizînd grila de ieşire din celular. N-a trecut mult şi l-am recunoscut după glas şi pe gardianul nostru, care urcase scările la primul etaj şi stătea de vorbă cu tovarăşii lui de pe celelalte secții. Condițiile pentru deschiderea spectacolului erau optime. Participanții îşi ocupaseră din timp locurile, după un plan şi un calcul dinainte făcut şi numai de ei ştiut.

Bătrînul Valjan, susținut de noi, fusese ajutat să se deplaseze pînă la un pat din fundul camerei, în fața căruia era un spațiu liber mai mare, care urma să fie scena, şi de unde se deschidea aleea dintre paturi, ce ducea pînă în celălalt capăt al încăperii, traversînd-o pe toată lungimea. L-am aşezat pe Valjan cît mai comod la mijlocul patului, sprijinindu-l de mai multe pături, strînse şi puse la spate, pentru a-l feri de răceala peretului. Pe paturile din stînga şi din dreapta aleii centrale s-au aşezat față în față două grupuri de cîte patru-cinci deținuți, care formau corul. Erau cei care aveau să deschidă spectacolul, cîntînd uvertura la revista „Piteşti ’59“. Atît textul cît şi muzica erau rezultatul colaborării mai multor autori şi fuseseră compuse în perioada de pregătire a spectacolului. Din păcate, nu mai rețin cuvintele din textul uverturii, prin care ni s-a anunțat care va fi tema revistei: prezentarea unui bilanț al anului 1959, care se încheia şi a perspectivelor pe care ni le oferea noul an. Atît muzica precum şi textul s-au remarcat printr-un ritm vioi, susținut, de la începutul şi pînă la sfîrşitul spectacolului, însoțite de o notă permanentă de umor fin şi de bună calitate, lipsit de orice trivialitate. Şi chiar dacă toți „actorii“ au contribuit cu sugestii, idei sau chiar versuri şi melodii proprii, întregul merit al unității şi spiritului în care fusese concepută revista îi revenea lui Valjan. Imediat după uvertură, a intrat în scenă primul din cei cîțiva crainici care aveau să se succeadă şi să anunțe de-a lungul reprezentației punctul următor al programului. Primul punct: citirea răvaşelor pe care locatarii camerei le-au găsit în plăcinta imaginară ce fusese servită de administrație de Anul Nou. Cuvîntul l-a avut Valjan. Rînd pe rînd am fost cu toții strigați de crainic pe nume. Pentru fiecare, fără excepție, Valjan pregătise cîte un catren sau o epigramă, toate cu haz şi cu

aluzii la apucăturile sau trăsăturile de caracter, specifice respectivului. Bătrînul Valjan, căruia numai mintea şi vocea îi rămăseseră intacte, compusese în gînd şi memorizase toate versurile destinate celor aproximativ patruzeci de deținuți din cameră. Brațele, mîinile şi degetele îi erau atît de umflate, încît nu mai era capabil să folosească mijloacele noastre de a scrie pe săpun. Nici vederea nu-l mai ajuta pentru treburi atît de migăloase. Compensase toate aceste infirmități cu memoria lui fenomenală.

Din păcate, după atîția ani, uitarea neiertătoare s-a aşternut peste versurile recitate atunci de bătrînul Valjan. Nu-mi mai amintesc decît vag de conținutul răvaşului meu şi de felul în care a fost prezentat de Valjan, cu participarea corului. Corul a început prin a intona primele două versuri ale unui cîntec bine cunoscut în Bucureştiul dinaintea războiului: „Nu mai plînge, Bebi/ Totu-i trecător…“ Prin Bebi, Valjan voise să se refere la mine, care eram cunoscut în Piteşti sub numele conspirativ Bebe. Îndată după cuvintele din cîntec, ideea a fost continuată în versurile compuse şi recitate de Valjan, făcînd aluzie la veşnicele controverse pe care le aveam cu Dodo în fiecare seară după stingere şi înainte de a adormi. Seară de seară, înainte de culcare (Dodo şi cu mine dormeam în acelaşi pat), Dodo obişnuia să comenteze ştirile recepționate în cursul zilei sau, în lipsă, orice alt eveniment petrecut pe secție, oricît de neînsemnat ar fi fost, ajungînd invariabil la concluzia că ziua eliberării noastre era mai aproape ca niciodată. Simțea probabil nevoia să adoarmă legănat de un gînd optimist, însă voia neapărat să-i confirm justețea cu care interpretase ştirile, declarîndu-mă şi eu de acord cu concluzia la care ajunsese, oricît ar fi fost de trasă de păr. Or, la perseverența cu care revenea în fiecare seară asupra acestui subiect, îmi făcusem şi eu obiceiul să-l contrazic, contestînd autenticitatea ştirilor şi valoarea raționamentului şi considerînd că şansele noastre de a ne vedea liberi erau tot mai reduse. Era un fel de joc, dus mai în glumă, mai în serios, cu care ne încheiam ziua, spre distracția întregii camere, pe care Valjan l-a prezentat în versurile lui. Încheierea a făcut-o corul, reluînd refrenul cîntecului: „Nu mai plînge, Bebi/ Totul-i trecător“, şi continuîndu-l cu alte două versuri, compuse tot de Valjan, în care Dodo venea să mă consoleze, „aducîndu-mi decretul de eliberare, chiar în seara aceea în pat“. Tot corul mai avea şi rolul de a interveni după fiecare răvaş, separîndu-l de următorul, prin două fraze muzicale, inspirate de viața din celulă şi de fluctuațiile ce le suferea starea de spirit a deținuților, în funcție de ştirile bune sau rele, care pătrundeau în închisoare. Astfel, cîntăreții,

aşezaţi pe paturile din stînga aleii centrale din cameră, îi reprezentau pe deţinuţii pesimişti, iar cei din dreapta, pe optimişti. La finele fiecărui răvaş recitat de Valjan, corul optimiştilor intona o scurtă melodie, veselă şi înaripată, exprimînd într-un text de numai cîteva cuvinte convingerea că în curînd lanţurile vor cădea şi vom fi liberi. Cum se încheia cîntecul de bucurie al optimiştilor, venea, la fel de scurtă dar cu tonalităţi lugubre de Casandră, replica pesimiştilor, prezicînd un viitor sumbru şi o puşcărie fără de sfîrşit. Laitmotivele celor două coruri au devenit adevărate şlagăre şi s-au mai fredonat multă vreme prin celulele închisorii din Piteşti, înainte ca timpul să ni le şteargă treptat din memorie. Pe scena noastră improvizată, s-au mai perindat diferiţi alţi actori, cu fel de fel de piese, şi în proză şi în versuri, recitate sau cîntate, dar nici unul nu a reuşit să egaleze talentul şi verva bătrînului Valjan.

Capodopera lui Valjan din acea seară de Anul Nou, cea mai apreciată şi aplaudată, a fost o piesă în proză, pe care ne-a povestit-o sub forma unui basm. Era vorba de fapt de o scurtă istorioară umoristică, în care făcea portretul unuia din camarazii noştri din cameră, pe care nu-l numea de la început, dar pe care toţi l-am identificat. Era Dodo Chrisoghelos. Basmul începea cu formula consacrată: „A fost o dată ca niciodată…“, şi Valjan continua povestea uimitoare a acelui personaj, „pripăşit printre noi, despre care era greu de spus dacă era un om în toată firea, sau un copil! La prima vedere părea să fie un om matur, serios şi cu judecată înţeleaptă, spunea Valjan, dar ochii lui mari, albaştri şi senini, cu privirea nevinovată, îi dădeau înfăţişarea de copil. Avea şi nume de copil!“ Pe acelaşi ton, Valjan ne-a descris mai departe personajul, semnalîndu-i toate calităţile şi apucăturile, cu aceeaşi ironie cu care îşi începuse povestea. Era bun la suflet şi gata să-şi ajute prietenii, dar totodată distrat şi înclinat să uite de ei, cînd găsea cîte o jucărie. Cînd nu găsea, îşi construia singur una şi nu se mai despărţea de ea, pînă ce nu i-o lua gardianul şi îl ducea la beci pentru zece zile. Dar el avea caracter bun şi nu se supăra niciodată. Era mereu bine dispus şi nu-şi pierdea veselia. Toată lumea îl iubea şi îl alinta cu o onomatopee de copil: Do-do. „Un singur lucru te punea pe gînduri, ne-a anunţat Valjan, pe un ton ce voia să sugereze profunda lui nedumerire faţă de un fenomen ce părea să ţină de supranatural: omul ăsta cu ochi albaştri şi nume de copil, cumsecade şi prevenitor de felul lui cu lumea, are uneori o purtare curioasă cu cei din jurul lui. Se răsteşte la ei şi le cere să facă linişte. Apoi, se duce la zidul din fundul celulei şi — nu o să vă vină să credeţi! — face un lucru nemaipomenit: începe să vorbească la pereţi! Asta

nu ar fi nimic, pentru că s-au mai văzut oameni vorbind la pereți! Omul nostru cu nume de copil reuşeşte însă un lucru extraordinar. Nu numai că vorbeşte el cu pereții, dar şi pereții vorbesc cu el! El le pune întrebări şi pereții îi răspund şi îi spun tot felul de lucruri, pe care el ni le povesteşte apoi nouă în cameră.“ După ultimele cuvinte ale lui Valjan, corul optimiştilor şi-a intonat refrenul vesel şi plin de avînt, urmat imediat de melodia deprimantă a corului pesimiştilor, anunțîndu-ne astfel trecerea la alt punct al programului.

Atenția ne-a fost atrasă de Johnny Bogdan, interpretul scenei următoare, care şi-a făcut apariția într-un mod pe cît de neaşteptat, pe atît de sugestiv. Jucînd rolul unui deținut mai în vîrstă, proaspăt sosit cu duba la Piteşti şi introdus în camera noastră, Johnny Bogdan s-a prăbuşit în fața uşii, prefăcîndu-se a fi fost îmbrîncit de gardian la intrare, după un bun şi vechi obicei al casei, practicat mai ales cînd aveai lanțuri la picioare. În timp ce se ridica anevoie în picioare şi îşi strîngea din nou, în pătura primită de la magazie, cele cîteva zdrențe risipite pe jos în cădere, care îi constituiau bagajul, noul venit, conform obiceiului, mai întîi s-a prezentat. Apoi, s-a pornit să ne istorisească despre călătoriile lui cu duba de la un penitenciar la altul şi despre viața lui prin diferite puşcării prin care trecuse de-a lungul anilor, fiind mereu insultat, înjurat, lovit şi îmbrîncit de gardienii care îl mînau de la spate şi îl grăbeau. Povestea era în versuri şi nu era altceva decît o parodie a baladei lui Topîrceanu, care, în versiunea recitată de Johnny, purta titlul „Balada puşcăriaşului grăbit“. De fiecare dată cînd ajungea într-o nouă puşcărie, Johnny îşi lăsa bagajul jos şi îşi amintea de anumite pățanii şi de gardienii cu care avusese de-a face, numindu-i pe cei mai celebri pentru brutalitatea lor, pe care îi cunoşteau toți. Cînd era din nou transferat, cu lucrurile strînse în pătură şi cu pătura în spinare, Johnny făcea cîțiva paşi, simulînd plecarea spre altă închisoare. Puşcăriaşul grăbit, spre deosebire de chiriaşul lui Topîrceanu, care avea geamantan, spunea de fiecare dată la plecare: „Îmi iau bagajul şi plec!“ Rînd pe rînd, puşcăriile prin care pretindea că se perindase îi ofereau ocazia să vorbească despre tratamentul la care fusese supus şi să-i pomenească pe nume pe toți membrii administrației, care se remarcaseră prin sadismul lor. Ironia cu care îi prezenta pe gardieni şi umorul negru cu care îşi descria persecuțiile, pedepsele şi bătăile pe care le suportase din partea lor i-au adus lui Johnny Bogdan aplauze entuziaste, obligîndu-l să se întrerupă de mai multe ori din recitat. În sfîrşit, cursul baladei înaintînd, deținutul grăbit a ajuns să ne spună cum auzise încă de la Jilava de faima puşcăriei din

Piteşti şi de numele unor ofiţeri şi gardieni, despre a căror răutate se dusese vestea. Urmăream de data asta, cu un interes sporit, portretele pe care Johnny ni le prezenta succesiv în versurile baladei, recunoscînd în trăsăturile caricaturizate ale personajelor figurile cele mai reprezentative ale represiunii şi lipsei de omenie din închisoarea Piteşti. Figuri care, datorită convieţuirii de ani de zile sub acelaşi acoperiş ne deveniseră familiare. Johnny Bogdan s-a ocupat de fiecare în parte pe larg, trecîndu-i în revistă pe mai toţi membrii administraţiei. Fiecare a avut parte de doza cuvenită de ironie, fiecăruia dedicîndu-i cîte un pamflet, în care, cu cît individul era mai ticălos, cu atît era mai ridiculizat. Desigur că la loc de cinste în versurile baladei figura locotenentul-major Lupu, care îndeplinea toate condiţiile pentru a fi ţinta principală a săgeţilor puşcăriaşului grăbit. Nu numai pentru funcţia de ofiţer politic pe care o ocupa, dar şi pentru excesul de zel pe care îl depunea, pentru a ne chinui şi a ne face viaţa cît mai grea, Lupu merita cu prisosinţă batjocura usturătoare din versurile recitate de Johnny Bogdan. Iar noi îl ascultam şi îi gustam din plin vorbele, satisfăcuţi de această răzbunare nevinovată şi nesîngeroasă, pentru tot ce îndurasem.

În clipele următoare, aveam să aflăm chiar de la Lupu, că o adevărată răzbunare arată altfel! Johnny Bogdan încheiase tocmai ultimul vers referitor la ofiţerul politic, cînd, într-un zgomot de zăvoare trase cu violenţă şi de uşă trîntită de perete, Lupu şi-a făcut apariţia în pragul camerei. În spatele lui, în cadrul uşii, se îmbulzeau vreo trei-patru gardieni şi ofiţerul de serviciu. Toţi aveau căciulile pe cap şi mantalele udate de zăpada care li se topise pe umeri. O dată cu aerul rece care pătrunsese în cameră la deschiderea uşii, ne-a lovit şi o duhoare acră de băutură. Lupu clocotea de furie: „Băi, tu ăla deşteptu', ia ieşi afară!“ Şi Johnny Bogdan, fără să mai aştepte să fie mai precis desemnat, a trecut printre noi şi a ieşit pe uşă, urmărit de privirile noastre, pe cît de îngrijorate, pe atît de neputincioase.

Reproşurile pe care ni le făceam de a fi neglijat măsurile de securitate preventivă pe care obişnuiam să le luăm în cazuri similare, pentru a nu putea fi auziţi, observaţi sau surprinşi de cei de pe coridor, erau inutile. Johnny Bogdan urma să fie pedepsit cu cel puţin zece zile de beci, gîndeam noi, plîngîndu-i de milă, pentru frigul şi foamea pe care avea să le îndure. După plecarea lui Johnny, în cameră se lăsase o tăcere grea. După momentele de bună dispoziţie şi veselie, ce ne făcuseră să uităm o vreme de închisoare, brutalitatea cu care am fost din nou treziţi la realitate a avut asupra noastră efectul unui şoc nervos. Evadasem într-un vis frumos şi ne

trezisem iar în coşmarul cotidian al temniței. Uşa celulei se închisese şi tropotul cizmelor gardienilor care îl luaseră pe Johnny se stinsese spre capătul coridorului, dar noi încă nu avusesem nici o reacție. Rămăsesem fiecare locului, aşa cum ne surprinsese intrarea lui Lupu. Pe măsură ce am început să ne readaptăm la situația reală, efectul paralizant al acestei bruşte tranziții a dispărut şi ne-am recăpătat şi glasul. După cîteva comentarii pe marginea celor întîmplate, o propunere neaşteptată a fost acceptată în unanimitate. Nu ştiu de la cine a venit, dar cred că a fost o idee spontană a tuturor. Spectacolul, întrerupt de intervenția lui Lupu trebuia neapărat să continue! Cred că hotărîrea luată în acel moment a fost o reacție firească împotriva descurajării care risca să ne submineze moralul. Voiam să ne dovedim nouă înşine că nu ne lăsăm, că nu ne dăm bătuți. Camera a intrat din nou în efervescență. S-au mai pierdut cîteva minute bune, pentru a prinde, cu urechea lipită de uşă, zgomotele care ar putea trăda prezența unui gardian pe coridor. Am ajuns însă la concluzia că nu mai era nimeni pe secție. Împreună cu încă doi sau trei camarazi din celulă ne-am luat obligația să stăm de pază la uşă, pentru a da imediat alarma în caz de primejdie. Actorii noştri s-au regrupat în jurul lui Valjan pentru a se consulta în privința secvenței următoare a spectacolului, pe care avea s-o anunțe crainicul. Cînd, în fine, totul a fost pus la punct, şi corul tocmai se pregătea să intoneze iar uvertura, am dat alarma. Auzisem zgomote la capătul secției! În cameră s-a făcut linişte şi, treptat, s-au auzit tot mai desluşit paşi de cizme care veneau în direcția noastră. Apoi, zăvoarele au fost trase, uşa s-a deschis şi Johnny Bogdan şi-a făcut pentru a doua oară apariția în seara aceea, de data asta scutit însă de a mai simula înbrînceala gardianului, care l-a împins cu brutalitate în cameră. Şi mai era o deosebire față de prima lui intrare în scenă: Johnny avea fața tumefiată şi din buza inferioară, crăpată, i se prelingea un fir de sînge pe bărbie. Iar una din mînecile zeghei îi atîrna din umăr sfîşiată în două, pe toată lungimea. Pînă ce gardianul nu a închis uşa în urma lui şi nu l-am auzit că părăseşte secția răspunzînd la chemarea tovarăşilor lui de la etaj, am respectat cu toții liniştea, pentru a putea înregistra zgomotele de pe coridor.

După ce ne-am asigurat că pe secție se făcuse linişte deplină şi nu mai riscam nici o surpriză, primul care a rupt tăcerea a fost Johnny Bogdan. Recuperîndu-şi bagajul strîns în pătură şi aruncîndu-şi-l din nou pe umăr, Johnny a reluat recitarea baladei puşcăriaşului grăbit, de la versul la care fusese întrerupt de Lupu.

A recitat parcă cu şi mai multă plăcere versurile care îi descriau pe unii

din gardienii puşcăriei, batjocorindu-i şi arătîndu-i aşa cum erau: negri la suflet, răi pînă la cruzime şi atît de primitivi şi de proşti, încît nu erau cîtuşi de puțin conştienți de crasa lor ignoranță, fiind în schimb convinşi că le sînt superiori deținuților, numai fiindcă aceştia se aflau la discreția lor şi îi puteau înjura şi lovi ori de cîte ori simțeau nevoia să-şi demonstreze puterea. Fără menajamente, Johnny i-a trecut pe toți în revistă şi şi-a terminat balada într-un ropot de aplauze. Puțin după aceea, cu prezentarea ultimelor cuplete, s-a încheiat şi spectacolul. Abia atunci ne-a povestit Johnny Bogdan cum fusese dus într-una din camerele de izolare din secția dreptului comun şi cum cei trei-patru gardieni, în frunte cu Lupu, se năpustiseră asupra lui cu pumnii şi cu picioarele, lovindu-l unde se nimerea, rupîndu-i buza, umflîndu-i un ochi şi învinețindu-i spatele. În special Lupu îl bătuse pînă ce obosise şi începuse să gîfîie. La un moment dat, a văzut o mătură rezemată de perete. A luat-o, i-a rupt coada şi a folosit-o ca pe un ciomag. În timp ce îl bătea şi îl înjura, amenințîndu-l că îl va învăța minte să-şi mai bată joc de „cadre“, Johnny se făcuse ghem într-un colț al camerei şi îşi acoperise capul cu brațele, căutînd astfel să şi-l ferească de ploaia de lovituri care cădeau asupra lui. A doua zi, Johnny avea un ochi vînăt, iar peste alte cîteva zile, cînd am fost duşi la baie şi s-a dezbrăcat, avea tot spatele negru de contuzii.

O față şi mai urîtă a puşcăriei avea să ni se arate în următoarele săptămîni, cînd boala lui Valjan a început să se agraveze progresiv. În scurtă vreme trupul lui Valjan ajunsese ca un burduf imens plin cu apă. La prima vedere ai fi zis că e obez, dar doctorii noştri ne-au explicat că hidropizia, ajunsă într-o fază înaintată, se manifestă prin reținerea de apă în toate țesuturile şi mai ales în cavitatea abdominală. Abdomenul lui Valjan era umflat ca un balon iar cantitatea de lichid pe care o conținea creştea întruna şi producea o presiune tot mai mare asupra organelor vitale (inima şi plămînii), punîndu-i viața în pericol. Zile întregi, de la deschiderea de dimineață şi pînă seara la închidere, am semnalat cazul lui Valjan fiecărui gardian sau ofițer, cerîndu-le asistență medicală pentru bolnav. Ni se răspundea cu promisiuni care nu erau respectate sau ni se spunea că nu e nimeni la cabinetul medical, deşi noi îl vedeam pe fereastră pe felcerul Ciortan trecînd prin curtea închisorii sau îi recunoşteam glasul pe coridor. Iar doctorul Rădescu era mai interesat să joace ping-pong la clubul gardienilor decît să se ocupe de bolnavi. Valjan avea tot mai mari dificultăți de respirație şi nu mai putea dormi culcat, fiindcă se sufoca. Vecinii lui de pat îl ajutau să se ridice în şezut şi îl propteau de peretele rece de la capul

patului, protejîndu-l cu cîteva pături împotriva frigului. Operația trebuia repetată de cîteva ori pe noapte, fiindcă în timpul somnului aluneca treptat în poziția orizontală şi se sufoca. După cîteva astfel de nopți chinuite, în care nu se mai odihnise aproape deloc, ne-am decis să batem dimineața cu pumnii în uşă, să anunțăm că bolnavul e pe moarte şi că vom intra în greva foamei dacă nu i se dă îngrijire medicală. Abia pe la amiază a venit ofițerul de serviciu să ne spună să ducem bolnavul la vizita medicală. Valjan nu mai putea umbla, aşa că ofițerul ne-a permis la trei inşi să-l purtăm pe brațe pînă la cabinetul medical. Sandu Ghica şi cu mine am făcut parte din echipa celor trei. În cabinet ne aştepta felcerul Ciortan. Cu siguranța caracteristică a semidoctului, Ciortan a decis că trebuie să-i facă bolnavului o puncție, pentru a-i extrage lichidul. Zis şi făcut! I-a înfipt bătrînului în abdomen un ac foarte gros, prin care imediat a şi început să țîşnească lichidul, într-un jet puternic şi continuu. Ciortan era foarte mîndru de intervenția lui şi de rezultatul care se putea observa cu uşurință: pe măsură ce lichidul se scurgea, abdomenul balonat se dezumfla, presiunea asupra viscerelor şi plămînilor scădea şi Valjan respira mai uşor. Ciortan ne ordonase să recoltăm lichidul într-o găleată, recomandîndu-ne să avem grijă să nu-i murdărim pardoseala. Numai cu multe menajamente şi abilitate diplomatică a reuşit Sandu să-i tempereze lui Ciortan entuziasmul profesional şi, fără să-i conteste competența, să-l convingă să nu-i extragă bolnavului întreaga cantitate de lichid, aşa cum avea intenția. Sandu i-a explicat, cu toată modestia, că în astfel de cazuri, extragerea bruscă a unei mari cantități de lichid i-ar putea fi fatală pacientului. Se recomandau puncții repetate la interval de cîteva zile, concomitent cu un tratament adecvat pentru înlăturarea cauzei care provoacă producerea şi reținerea lichidului în organism. Pînă cînd Ciortan a catadicsit să-şi însuşească părerea lui Sandu privind întreruperea puncției, se scurseseră în găleată doi litri şi jumătate de lichid. În privința tratamentului, Ciortan ne-a spus că nu dispune de medicamente, ne-a promis însă că va cere aprobarea transferării lui Valjan la spitalul penitenciarului Văcăreşti. Asemenea promisiuni nu făcea decît cînd era în toane bune. Mai rămînea şi să se țină de cuvînt! Puncția făcută i-a mai uşurat în noaptea aceea suferințele lui Valjan, care s-a putut odihni. A doua zi însă a continuat să se baloneze, atingînd din nou, pînă seara, proporțiile dinainte de puncție. Chinurile de peste noapte au reînceput. Au trecut trei sau patru zile, pînă ce i s-a făcut a doua puncție, cu acelaşi rezultat satisfăcător ca şi prima oară, dar din nefericire şi cu aceeaşi urmare, o zi mai tîrziu. Ciclul: puncție, urmată de o relativă uşurare, apoi

din nou balonare şi, după trei, patru sau cinci zile, iarăşi puncţie, s-a repetat timp de cîteva săptămîni. Într-o dimineaţă, ofiţerul de serviciu şi doi deţinuţi de drept comun, purtînd o targă, au venit să-l ia din cameră. Era mai balonat ca niciodată. Faţa buhăită îşi modificase complet trăsăturile. Era de nerecunoscut. Pleoapele erau atît de umflate, încît nu i se mai vedeau ochii. Păstrez în amintire, privirea lui poznaşă, cînd, la revista „Piteşti ’59“, ne adresase răvaşele de Anul Nou! O lună mai tîrziu, s-a întors la Piteşti un alt camarad de-al nostru, care fusese şi el internat la Văcăreşti şi ne-a spus că avocatul Vasilescu-Valjan murise la numai cîteva zile după ce fusese internat în spital.

SFÎRŞIT DE IARNĂ; BOLNAVI ŞI DOCTORI

Printre primele cîteva personaje, care prin înfăţişare şi comportare îţi atrăgeau atenţia cînd intrai în camera noastră, era preotul romano-catolic Hag (sau Haag). Figura lui, cu trăsăturile dure şi lipsite de mobilitate, de parcă ar fi fost cioplită în piatră şi uitătura severă a ochilor prin ochelari, nu te îndemna să-l priveşti cu simpatie sau să doreşti să-l cunoşti mai îndeaproape. De altfel era destul de greu să intri cu el în contact, Hag neparticipînd în nici un fel la viaţa şi diferitele activităţi comune din cameră. Nici cînd s-a jucat revista „Piteşti ’59“ preotul nu a coborît din patul lui de la nivelul al treilea şi nici n-a urmărit spectacolul de acolo, de sus. Aşezat în pat turceşte, cu ochii închişi şi mîinile împreunate, a continuat să facă ceea ce făcea cea mai mare parte din timp: s-a rugat. Singurele derogări de la rigurozitatea acestui regim erau cele la care îl obliga programul zilnic. De îndată ce se întorcea însă de la plimbarea în curte, ori de la W.C., sau după ce îşi primea gamela cu mîncare, se suia din nou la el în pat, izolîndu-se de lume. Şi totuşi, îşi mai întrerupea uneori rugăciunile şi meditaţiile pentru încă alte două îndeletniciri. Una ţinea mult mai puţin de domeniul spiritual, deşi produsul final era un obiect ce servea tot la rugăciune: la cererea deţinuţilor catolici din camera noastră, dar şi din alte celule, popa Hag le confecţiona rozarii. Mărgelele le modela din miez de pîine, îndelung frămîntat, amestecat cu carbocif (unul din puţinele medicamente pe care Ciortan le distribuia cu dărnicie), şi cu salivă. O dată uscate şi întărite, le înşira pe aţă, iar rezultatul era un colan de mătănii, care prin aspect şi perfecţiunea cu care era lucrat putea sta alături de orice alt obiect similar, fabricat în condiţii normale din abanos sau onix. Pe lîngă rozarii, şi mai mult de nevoie, Hag a făcut, din acelaşi material şi cu aceeaşi metodă, un număr destul de mare de nasturi, o parte pentru el, iar surplusul pentru cine a vrut să ia. Pe lîngă toate celelalte lipsuri, de alimente, de căldură sau de îngrijire medicală, care ne ameninţau în mod direct viaţa, mai erau acele multe şi mărunte privaţiuni cu care eram confruntaţi în

închisoare şi cărora ne străduiam să le găsim remedii. Lipsa nasturilor făcea parte din această categorie. Era vorba mai ales de nasturii de la cămăşile cazone pe care ni le dăduse penitenciarul, după ce de-a lungul anilor de puşcărie rufăria noastră personală, uzată, peticită, cîrpită şi răscîrpită îşi dăduse definitiv obştescul sfîrşit. Chiar dacă iniţial cămăşile primite aveau nasturi, după ce le dădeam la spălat, ne erau aduse înapoi cu ei sparţi sau lipsă. Or, mai ales iarna, în celulele prea puţin sau chiar deloc încălzite, dacă nu puteai să-ţi închei cămaşa pînă la gît, erai şi mai expus frigului. Înlocuirea nasturilor cu tot felul de alte dispozitive era lucru obişnuit în închisoare. De la şireturi din sfoară pînă la bucăţi de sîrmă, toate fuseseră încercate, dar nimic nu substituise calităţile nasturelui clasic. Sfoara şi sîrma fiind prohibite, mai riscai să fii şi pedepsit dacă erau descoperite de gardian. Majoritatea ne făceam nasturi din miez de pîine. Din păcate însă, nici aceştia nu rezistau la spălat, aşa că trebuia mereu să ne facem alţii. Am relatat această poveste a nasturilor, fiindcă şi ea contribuia la „farmecul“ vieţii de puşcărie. Şi, ca la toate aceste poveşti care nu predispuneau la veselie, totuşi nu lipsea umorul. Mă refer la faima pe care o căpătaseră în camera noastră nasturii lui Hag. În mod cu totul inexplicabil, erau singurii care se întorceau intacţi de la spălat, ceea ce a dat naştere la tot felul de glume pe socoteala preotului. Dan Hurmuzescu pretindea că rezistenţa lor excepţională se datora liantului special pe care îl conţinea numai saliva lui Hag!

În programul zilnic pe care şi-l impusese, mai figura un punct pe care Hag îl respecta cu strictețe. Cu o punctualitate de ceasornic, în fiecare zi la aceeaşi oră după prînz, Hag cobora de la locuinţa lui de la etaj şi venea să se aşeze pe patul de la parter ocupat de Costică Mugur. Unul lîngă altul, stăteau amîndoi de vorbă pe şoptite şi se rugau împreună timp de vreo jumătate de oră, după care preotul se întorcea din nou la meditaţiile lui în patul de la etaj. Începutul relaţiilor lor şi aceste întîlniri zilnice datau încă de cînd se cunoscuseră, cu cîţiva ani în urmă, la Jilava, unde Costică Mugur fusese convertit de Hag la catolicism. Mugur era evreu. Era destul de în vîrstă, foarte slăbit, suferind şi demoralizat, dar tare blînd şi cumsecade. Nu trăia decît cu gîndul la fiul lui, pe care îl adora. Îl lăsase în şcoală şi nu mai avea nici o veste de la el. Costică Mugur se interesa la fiecare nou sosit în închisoare dacă îl cunoştea pe fiul său şi dacă ştia ceva despre el. Se pare că băiatul era foarte reuşit şi bun la carte. Bătrînul Mugur ar fi vrut să-l vadă la studii în Anglia. După fiecare întîlnire cu Hag, în care acesta se ocupa în continuare de educaţia lui religioasă, Mugur se simţea încurajat şi mai

optimist, motiv pentru care îi purta preotului nu numai respect, ci şi afecţiune şi recunoştinţă. Ceea ce Mugur nu ştia, pentru că nimeni nu se încumetase să-i spună, era că după arestarea lui, fiul lui murise, dacă nu mă înşel, în urma unei meningite. Vestea ne parvenise de la Jilava, printr-un deţinut mai proaspăt arestat, care îi cunoscuse familia. Trecuse mai bine de un an, de cînd toată închisoarea de la Piteşti ştia de moartea băiatului, iar Mugur, care de atunci se perindase prin mai multe celule, nu aflase nimic. Mai mult chiar, toţi deţinuţii fuseseră de acord să-l mintă. I s-a spus că cineva venit de la Jilava aflase că fiul lui reuşise să plece în Anglia. Din acel moment, Mugur se liniştise, mulţumit că i se împlinise cea mai arzătoare dorinţă. În afară de Mugur, numai un singur om din toată închisoarea nu ştia adevărul, şi acesta era Hag. Şi nu fiindcă nu i s-ar fi spus, ci din cauza vieţii izolate pe care o ducea, dezinteresat fiind de ceea ce se petrecea sau discuta în jurul lui. Abia acum, în camera mare în care mă găseam şi eu, Hag a aflat în mod cu totul întîmplător de moartea fiului lui Mugur. Cei cîţiva deţinuţi pe care într-o zi i-a auzit discutînd despre acest caz erau de părere că hotărîrea de a-i ascunde lui Mugur adevărul fusese salutară. Considerau că la vîrsta lui şi în halul de slăbiciune şi demoralizare în care se prezenta, vestea morţii băiatului l-ar fi ucis. Spre uimirea celor care duceau această conversaţie, Hag s-a apropiat de cercul lor şi a intrat cu ei în vorbă. Voia să ştie toate amănuntele privitoare la moartea fiului lui Mugur şi la exactitatea acestei informaţii. Cei întrebaţi i-au răspuns fără nici o rezervă, punînd curiozitatea lui Hag pe seama interesului pe care ştiau că acesta i-l purta lui Mugur. Şi nu greşeau, pentru că Hag într-adevăr îi purta de grijă lui Mugur, numai că o făcea aşa cum o înţelegea el, ceea ce de data aceasta avea să provoace o dramă şi totodată indignarea întregii camere. Vreme de două sau trei zile, Hag şi-a petrecut mai tot timpul la patul lui Mugur. Această schimbare intervenită în programul lui obişnuit n-a trecut neobservată, dar nu i-am dat mare importanţă, fiind departe de a bănui motivul pentru care Hag se întreţinea în şoaptă, ore în şir, cu bătrînul Mugur. Aveam să aflăm ce pusese Hag la cale numai în ultima zi a intenselor convorbiri pe care le purtase cu Mugur, cînd acesta din urmă ne-a atras atenţia asupra lui. Hag se retrăsese la locul lui de meditaţie, iar Mugur rămăsese aşezat pe marginea patului lui, cu capul proptit în mîini şi cu privirea aţintită în gol. Plîngea. Din ochii lipsiţi de orice expresie, şiroaie de lacrimi i se scurgeau continuu pe faţa răvăşită de o durere mută, pe care ne-a mărturisit-o celor care ne strînsesem în jurul lui abia după ce am reuşit să-l scoatem din starea de prostraţie în care

căzuse. Bătrînul plîngea fiindcă aflase de la Hag că îi murise băiatul. În cameră s-a ridicat un val de indignare împotriva preotului. În timp ce unii au încercat să-l consoleze pe Mugur, alţii s-au dus la Hag să-i ceară explicaţii pentru fapta lui, amîndouă tentativele dovedindu-se zadarnice. În cîteva zile, Mugur a slăbit în mod îngrijorător. Nu mai mînca aproape nimic, şi stătea, cît era ziua de lungă, întins pe spate în pat, cu ochii pironiţi în tavan, fără să vadă sau să audă ce se petrecea în jurul lui. Dacă îi vorbeai, te privea cu un aer absent şi tăcea. Nu-ţi răspundea decît dacă insistai de mai multe ori, iar atunci începea din nou să plîngă. Ajunsesem la concluzia că e mai bine să-l lăsăm în pace, pentru că de cîte ori îl trezeam din apatia în care zăcea părea să-şi aducă aminte de moartea băiatului. În cîteva săptămîni, Mugur a îmbătrînit cu cîţiva ani, dînd chiar anumite semne de senilitate, care pînă atunci nu le manifestase. A fost apoi o bună bucată de vreme bolnav, cu dureri de stomac şi de intestine. Abia după o lungă perioadă de timp a început să-şi revină, dar nu a mai fost niciodată ca înainte. Nici cei care au stat de vorbă cu Hag nu au avut succes, neputînd s-o scoată cu el la capăt. De altfel, era şi o întreprindere inutilă, din moment ce pe de o parte răul fusese săvîrşit, iar pe de alta, călugărul iezuit Hag nu numai că nu-şi regreta fapta, dar chiar o găsea perfect justificată, din punctul lui de vedere. În mentalitatea lui dogmatică rigidă, sentimentele nu păreau să-şi mai găsească loc. Pentru Hag, moartea băiatului era o încercare de la Dumnezeu, pe care Mugur trebuia s-o cunoască şi, cu tăria pe care i-o vor da credinţa şi rugăciunea, o va înţelege şi o va accepta. Pentru noi, faptul de a-i fi spus lui Mugur, în atari împrejurări, că îşi pierduse băiatul, era mai degrabă un act de cruzime inutilă, pornit dintr-un spirit bigot îngust! Mai puţin fanatici decît el, l-am lăsat în plata Domnului. Hag şi-a cîştigat atunci binemeritata noastră indiferenţă.

Tendinţa crescîndă a administraţiei de a intensifica represiunile pentru nerespectarea regulamentului, prin izolarea la beci a vinovaţilor pe o durată de zece zile, pentru orice presupus act de nesupunere, ne făcuse extrem de prudenţi. Era încă iarnă. Frigul din beci şi mîncare numai o dată la trei zile erau încercări mult prea grele pentru organismele noastre slăbite, care riscau în orice moment să cedeze. Unul dintre cei care s-au îmbolnăvit grav de ficat din cauza alimentaţiei din iarna aceea, compusă aproape exclusiv din cartofi stricaţi şi varză acră, a fost bunul meu prieten Ion Vorvoreanu. Nu mai putea mînca nimic din lăturile pe care le primisem în gamelă. Vomita totul şi avea dureri acute în regiunea ficatului. De altfel, cartofii alteraţi, varza acră sau gogonelele murate din ciorbă, ca şi mămăliga, care

constituiau hrana noastră de bază erau departe de a fi alimente recomandabile pentru un bolnav de ficat. Singura lui hrană era felia de pîine pe care fiecare dintre noi o primea dimineața. Rația era de o sută douăzeci de grame pe zi. După o săptămînă de astfel de regim, Ion ajunsese scheletic. Avea amețeli şi nu se mai putea ține pe picioare de inaniție. Numai cu mare greutate am reuşit să-l conving să accepte ajutorul unui grup de şapte-opt prieteni, care hotărîsem să-i completăm rația zilnică de pîine oferindu-i şi feliile noastre. Cantitatea de aproape un kilogram de pîine pe zi l-a ajutat să supraviețuiască, pînă ce, după vreo două săptămîni, crizele de ficat s-au potolit de la sine şi Ion Vorvoreanu a început iar să suporte mîncarea de la cazan. Pe toată durata bolii, nu a primit nici un medicament şi nici un fel de îngrijire medicală.

Un bolnav cronic din camera noastră era profesorul Ştefan Neniţescu. Era astmatic şi, pentru a-şi calma crizele care surveneau pe neaşteptate, ar fi trebuit să aibă permanent asupra lui medicamente cu efedrină. Or, cabinetul medical al penitenciarului nu-i asigura aprovizionarea cu efedrină. Obținea sporadic cîteva tablete, atunci cînd se găseau în stocul de medicamente al cabinetului, dar şi atunci totul depindea de bunul plac al lui Ciortan, felcerul. Era deci de înțeles, tendința firească a bolnavului de a economisi tabletele de efedrină pe care le primea, păstrînd întotdeauna cîteva în rezervă, pentru a le folosi la declanşarea crizelor, din moment ce nu putea conta pe ajutorul imediat al cabinetului medical. Nu la fel de justificată era însă înclinația inginerului Ciupercescu de a tezauriza orice fel de medicamente pe care reuşea să pună mîna. Nu suferea de vreo boală anume, dar strîngea toate medicamentele pe care le obținea de la cabinetul medical, plîngîndu-se de fiecare dată de cîte o nouă durere într-o altă parte a corpului. Deşi simula în permanență cîte o suferință, Ciupercescu nu avea nici măcar scuza ipohondriei pentru mania lui de colecționar de medicamente, pe care le ținea ascunse în paiele din saltea. După ce deschidea pe rînd fiecare pungulița în care ținea tabletele de medicamente, sortate pe categorii, şi le număra cu vizibilă satisfacție, punea din nou totul la loc în saltea, convins că datorită măsurilor de precauție luate, nu-l văzuse nimeni. Toată lumea din cameră ştia însă de ascunzătoarea lui. Prefăcîndu-ne a nu-l observa, ne distram pe socoteala lui, urmărindu-l de fiecare dată cum îşi număra averea pe furiş şi cum se bucura cînd o vedea la locul ei. Această apucătură a lui Ciupercescu ar fi fost şi ea acceptată şi socotită drept o originalitate ca atîtea altele, care aduceau o binevenită variație în uniformitatea vieții de celulă, dacă n-ar fi fost afectată de un egoism, care

nu contravenea numai moralei, dar şi camaraderiei noastre în lupta comună pe care o duceam pentru supraviețuire. Asupra lui Ciupercescu plana de mai multă vreme bănuiala că nu era dispus să se despartă de medicamentele lui, nici măcar pentru a-i veni în ajutor unui camarad suferind. Într-adevăr, ori de cîte ori se întîmplase ca unul din noi să aibă nevoie de o aspirină sau de un antinevralgic pentru o durere de măsea sau o migrenă, fie fusese nevoit să rabde durerea, fiindcă nimeni nu-i putuse veni în ajutor, fie se găsise cineva să aibă un calmant, păstrat pentru asemenea ocazii şi să i-l ofere; niciodată însă acel cineva nu fusese Ciupercescu. Chiar şi atunci cînd fusese întrebat direct dacă nu cumva are un antinevralgic, răspundea că nu. Unii l-au crezut, dar alții, mai suspicioşi, l-au bănuit de minciună. Îndoiala s-a risipit cu ocazia unei acute crize de astm a lui Nenițescu. Degeaba am bătut la uşă şi degeaba ne-am rugat în fel şi chip de gardian să anunțe cabinetul medical. Nu ne-am ales decît cu obişnuitele amenințări şi înjurături, în timp ce asistam neputincioşi şi îngroziți de spaima din privirile profesorului, care se sufoca. Apelul făcut de Sandu Ghica, în speranța că s-ar găsi la cineva o tabletă de efedrină, a fost inutil. Era un medicament mult prea specific şi prea rar întrebuințat, pe care cabinetul medical îl distribuia cu parcimonie, chiar şi celor care aveau absolută nevoie de el. Cum, în camera noastră, singurul astmatic era Nenițescu, nimeni altul în afară de el nu avea motiv să aibă vreo tabletă de efedrină. Cu toate acestea, unul dintre aceia care nu-i acordau încredere lui Ciupercescu l-a întrebat, totuşi, cu insistență, dacă nu are măcar o tabletă pentru a-l salva din criză pe bolnav. Plimbîndu-şi mai întîi de cîteva ori privirea de la patul în care horcăia Nenițescu, la cel care i se adresase, Ciupercescu a sfîrşit prin a declara că regretă, dar nu are medicamentul. O foarte uşoară ezitare în glas sau poate chiar suspiciunea, care îşi făcuse cu timpul loc în mintea noastră, ne-a pus pe gînduri. Cum şeful de secție îşi vedea netulburat de programul lui şi se pregătea tocmai să descuie uşa pentru a ne scoate la plimbare în curte, cîțiva dintre noi am luat hotărîrea să rămînem în cameră sub pretextul de a ne îngriji de bolnav. De îndată ce s-a închis uşa în urma ultimului deținut care părăsea camera, ne-am şi repezit la patul lui Ciupercescu. Aşa cum ne înțelesesem, am procedat la o percheziție mult mai minuțioasă şi mai competentă decît cea pe care ne-o făceau gardienii. Descoperirea a fost senzațională, depăşindu-ne cu mult aşteptările. Din paiele saltelei au ieşit la iveală patru-cinci pungulițe de pînză, fiecare conținînd zeci de antinevralgice, aspirine, pilule de codeină, expectorante, cîteva alte medicamente, între care chiar şi un număr de

polivitamine, dar mai ales douăzeci de tablete de efedrină! Cîtă vreme îi trebuise lui Ciupercescu pentru a aduna un stoc atît de important de medicamente, şi cum reuşise să-l salveze la percheziţiile periodice ce ni se făceau, ţinea de domeniul minunilor! Pentru noi, scotocirea saltelei lui Ciupercescu se soldase cu un dublu succes. Mai întîi, pentru că, datorită efedrinei găsite, am pus capăt crizei de astm a profesorului Neniţescu, chiar înainte de întoarcerea camarazilor noştri de la plimbare. Al doilea succes, deloc neglijabil pentru liniştea conştiinţei noastre, l-a prezentat descoperirea însăşi din saltea, care, deşi făcută după săvîrşirea faptei, venea totuşi să ne justifice furtul, dînd totodată în vileag şi lipsa de camaraderie a lui Ciupercescu. La întoarcerea camarazilor noştri de la plimbare, le-am adus la cunoştinţă cele petrecute în lipsa lor, declarînd totodată în faţa camerei că descoperisem în salteaua unuia dintre colocatarii noştri un stoc de diferite medicamente şi că din toate cele găsite nu reţinusem decît efedrina pentru Neniţescu, iar restul îl pusesem la loc în saltea. Deşi nu i-am dat în vileag numele, toţi şi-au dat seama că era vorba despre Ciupercescu şi şi-au manifestat indignarea faţă de comportarea celui care nu-i venise în ajutor lui Neniţescu, cu toate că fusese în măsură s-o facă. Între timp, Ciupercescu se retrăsese la patul lui, de unde ascultase, consternat, atît declaraţia noastră, cît şi condamnarea publică pentru lipsă de camaraderie, de care era perfect conştient că îi era adresată, chiar dacă nu i se pronunţase numele. Nu cred că l-au tulburat prea mult privirile semnificative pe care i le aruncau cei din jur, în vreme ce comentau întîmplarea cu medicamentele găsite în saltea. Aşa cum avea să ne-o dovedească peste cîteva minute, era mai degrabă interesat să înceteze de a mai fi punctul de atracţie al camerei, pentru a-şi putea inventaria, fără să fie observat, averea care îi mai rămăsese în ascunzătoare. Pentru isprava noastră, am fost felicitaţi de toată lumea. Singur, vărul meu, George Boian, mi-a reproşat între patru ochi participarea la furtul de medicamente din salteaua lui Ciupercescu, recunoscînd însă în cele din urmă că fapta noastră era într-o oarecare măsură scuzabilă, ţinînd seama de scopul pentru care fusese săvîrşită. Ciupercescu, în schimb, nu s-a ales cu nici o învăţătură din cele întîmplate. A rămas în continuare aşa cum era: un biet egoist, lipsit de bucuria de a ajuta şi de a fi ajutat.

În campania permanentă de represalii şi de pedepse tot mai grele, prin care se urmărea, pe de o parte, zădărnicirea tuturor încercărilor noastre de a străpunge zidul de măsuri menite să ne izoleze de orice contact cu lumea exterioară, iar pe de altă parte, timorarea şi reducerea noastră la o docilitate

absolută, din care să lipsească chiar şi reacţiile dictate de instinctul de conservare, ofiţerul politic Lupu dovedise o deosebită perseverenţă şi tendinţa de a-şi perfecţiona metodele. S-ar părea însă că ridicarea, în decursul timpului, a cuantumului pedepselor, de la trei zile de izolare la beci, la cinci, apoi la şapte şi în cele din urmă la zece zile, indiferent de gravitatea aşa-zisei abateri de la prevederile regulamentului, nu putea fi pusă în sarcina lui Lupu. Se spunea că aceste norme erau prescrise şi comunicate penitenciarului direct de Ministerul de Interne, întocmai ca şi cele privind variaţiile ce interveneau în calitatea şi cantitatea raţiilor de alimente sau în durata timpului de plimbare, de la o jumătate de oră la numai cîteva minute, sau chiar suprimarea plimbării pe lungi perioade de timp. Meritul de a urmări cu pedanterie respectarea aplicării dispoziţiilor venite de la centru, îi revenea însă în întregime lui Lupu, care veghea la menţinerea unei stări de vigilenţă permanentă în rîndul gardienilor pentru ca nu cumva să intervină o delăsare sau neglijenţă, care să le atenueze asprimea. Ofiţerul politic nu se mulţumea însă numai cu rolul de a supraveghea cu conştiinciozitate stricta aplicare a ordinelor care veneau de la Bucureşti. Iniţiativele lui se manifestau cu precădere în direcţia depistării procedeelor noastre de comunicaţie, a căilor prin care intram în contact cu dreptul comun şi, în general, în încercarea de a se informa asupra atmosferei şi stării de spirit din rîndurile deţinuţilor, pentru a-şi perfecţiona metodele de contracarare a acţiunilor noastre în acest sens sau pentru a găsi noi mijloace, mai eficiente, de a le pune piedici. Lupu se străduise în toate felurile să întrerupă legăturile dintre celule, participînd el însuşi, ore întregi, alături de gardieni, la o atentă supraveghere prin vizete, pentru a-i pedepsi pe cei prinşi vorbind la calorifer sau la perete. Cu toate că izolările la beci se ţineau lanţ, Lupu şi-a dat seama că reţeaua noastră de comunicaţie continua să funcţioneze. De la Daniel Cantemir, plantonul de pe coridor şi de la plutonierul Dobre, am aflat de exasperarea şi crizele de furie ale lui Lupu cînd venea pe celular şi auzea ţăcănitul, ca de maşină de cusut, al celor ce se întreţineau în Morse prin ţevile de calorifer. Costică Demec, turnătorul, a recunoscut că, la cererea lui Lupu, i-a scris acestuia pe o coală de hîrtie semnele alfabetului Morse. Tot plantonul nostru ne-a informat că Lupu încercase de mai multe ori să intercepteze convorbirile noastre, stînd cu urechea lipită de caloriferul de pe coridor. Sfîrşise însă prin a renunţa, fiind incapabil să urmărească conversaţia, din cauza vitezei cu care era purtată, iar cînd încercase să bată în calorifer întrebarea „cine vorbeşte?“, se deconspirase singur şi comunicaţiile încetaseră brusc. Bătăile rare şi

neîndemînatice lipsite de rutina la care ajunseseră morsiştii noştri, dăduseră imediat de bănuit că pe fir se afla un intrus. De altfel, nimeni nu punea o astfel de întrebare, fiecare morsist avînd un indicativ de cod, prin care se prezenta şi pe care îl repeta de mai multe ori, înainte de a începe să transmită. Toate tentativele făcute de Lupu, de-a lungul timpului, de a pune capăt comunicaţiilor între celule au dat greş. Neavînd încotro, a trebuit să se mulţumească cu plăcerea răzbunării împotriva celor pe care îi prindea vorbind la calorifer, înteţind şi înăsprind pedepsele.

În iarna aceea însă, Lupu şi-a mai încercat o dată norocul. A venit să ne anunţe, într-o zi, că de-aci înainte, pentru orice abatere de la regulament, dacă nu va fi denunţat făptaşul, va fi pedepsit şeful de cameră. La început, noua dispoziţie dată de Lupu a părut să dea rezultate. Ori de cîte ori gardianul descoperise un obiect nepermis (ac, costică, plăcuţa de săpun scrisă), sau ascultînd la uşă, îşi dădea seama că de la noi din cameră se bătuse morse în calorifer, proprietarul obiectului interzis sau telegrafistul îşi asumau răspunderea, recunoscîndu-şi vina, pentru ca şeful de cameră să nu fie pedepsit în locul lor. Obsedat de ideea de a ne sparge solidaritatea, asemenea manifestări ale simţului de camaraderie, chiar dacă duceau la descoperirea şi pedepsirea vinovatului, nu erau însă pe placul lui Lupu. S-a hotărît deci să aducă o completare dispoziţiei iniţiale, şi anume, la orice abatere, chiar dacă vinovatul se va prezenta singur, şeful de cameră va fi şi el pedepsit, pentru a nu fi bătut la uşă înainte de descoperirea faptei de către gardian. Din acel moment, pentru şeful de cameră au urmat adevărate zile negre, fiind de nenumărate ori trimis la beci, pentru „omisiune de denunţ“. Cum nu puteam concepe să acceptăm supunerea noastră absolută la o disciplină care urmărea totala noastră abrutizare şi deformarea morală şi nici şeful de cameră nu era dispus să accepte soluţia denunţului oferită de dispoziţia lui Lupu, pentru a scăpa de pedeapsă, situaţia părea disperată şi fără ieşire. La măsurile noastre de excesivă prudenţă, administraţia a răspuns cu acţiuni abuzive, inventînd tot felul de pretexte de nerespectare a regulamentului, pentru a-l pedepsi pe şeful de cameră, convinsă fiind probabil, că nu vom putea rezista presiunii, şi că în curînd, în rîndurile noastre vor începe delaţiunile. Şi totuşi, Lupu nu şi-a văzut dorinţa împlinită, deşi în cameră s-au stîrnit multe discuţii, şi chiar disensiuni. Colonelului Cristea Atanasiu, primul şef de cameră afectat de măsura lui Lupu, care a petrecut două stagii de cîte zece zile în beciul îngheţat şi s-a îmbolnăvit, i-a urmat un alt camarad al nostru, care a avut şi el aceeaşi soartă. S-a pus atunci în discuţie reglementarea succesiunii la şefia camerei.

Cineva a propus ca, în fiecare zi, dimineața, la „deschidere“, un altul dintre noi să raporteze ofițerului de serviciu efectivul deținuților din cameră. De fapt, aceasta era singura îndatorire a şefului de cameră, cerută de administrație. Altcineva a fost de părere ca şeful de cameră să nu fie înlocuit decît după ce primeşte prima pedeapsă. Se realiza astfel o justă împărțire a zilelor de pedeapsă, fiecăruia venindu-i rîndul să treacă o dată prin beci, să cedeze apoi locul următorului la şefie şi să aştepte repetarea ciclului. Totuşi, stabilirea ordinii în care aveam să ne perindăm la şefia camerei, ca şi a listei de bolnavi şi neputincioşi care trebuiau excluşi de la această rotație, a dat naştere la nesfîrşite controverse. A venit să le curme, prin intervenția lui, episcopul Todea, avîndu-l alături pe părintele Rotaru.

Episcopul ne-a explicat că era de datoria oamenilor Bisericii să caute să preia o parte din suferințele semenilor, atunci cînd acestea îi copleşesc. Dînd exemplul acelor călugări din Evul Mediu, care se ofereau voluntar ostatici, în locul cavalerilor creştini căzuți în mîinile necredincioşilor, episcopul ne-a spus că, în acelaşi spirit, preotul Rotaru îşi manifestase dorința de a fi şef de cameră pînă ce regimul se va mai îmblînzi şi represaliile vor fi mai puțin sălbatice. Acest aspect al represiunii din acea iarnă a scos încă o dată în evidență atitudinea tinerilor preoți greco-catolici, deținuți alături de noi în închisoarea din Piteşti.

Unul din paturile la care atît eu cît şi Sandu Ghica ne făcusem un obicei de a ne opri în fiecare zi, pentru a schimba cîteva vorbe, era patul inginerului Cristodulo. Acesta era un om înalt şi încă destul de voinic pentru vîrsta lui şi pentru gradul de deteriorare fizică în care ajunsesem mai toți în acel sfîrşit de iarnă. Trăia foarte retras şi, în afară de deplasările strict necesare, nu se îndepărta decît rareori de la patul lui. La plimbare şi la duşul săptămînal mergea numai la braț cu cineva care să-l călăuzească pe coridor şi să-i îndrume paşii, mai ales pe scări. Cristodulo îşi pierdea pe zi ce trecea vederea la amîndoi ochii, din cauza unui glaucom. Ceruse tuturor înalților vizitatori anonimi, civili sau militari, care se perindaseră de-a lungul anilor în inspecții prin Piteşti, să i se permită să-şi mai vadă o dată copiii, înainte de a orbi complet. Nu primise aprobarea cerută şi, între timp, boala progresase inexorabil spre o cecitate foarte avansată. De mai multe ori pe zi, putea fi văzut cum îşi ținea mîna întinsă spre fereastră, cu palma deschisă şi degetele răsfirate, cînd apropiindu-şi-o, cînd îndepărtînd-o de ochi, pentru a-şi verifica vederea. În ultima vreme însă, infirmitatea lui devenise tot mai pronunțată. Obişnuia, cînd ne duceam să stăm de vorbă cu el, să-i mai ținem de urît, să ne apuce de bărbie şi să ne întoarcă fața spre

lumină, pentru a ne recunoaşte. Deseori însă, chiar procedînd aşa, nu ne distingea trăsăturile şi îl confunda pe Sandu cu mine şi viceversa, iar noi, pentru a nu-l amărî şi mai tare, nu-l contraziceam.

Într-o zi, într-un cerc de cinci-şase deținuți, căruia mă alăturasem şi eu, se purta o discuție în jurul unor teme cu implicații militare. Nici unul dintre cei ce stăteau de vorbă sau doar ascultau ce se spunea nu avea decît cunoştințe superficiale în domeniul respectiv. Aşa se face că în cursul conversației, cineva, contestînd exactitatea unei afirmații, iar cel care o făcuse neavînd argumente şi date convingătoare pentru a-şi susține spusele, discuția a intrat în impas. Interesat fiind să ascult mai departe expunerea, care se împotmolise într-o contrazicere fără ieşire, le-am propus vorbitorilor să recurgă la arbitrajul unui om cu autoritate în materie. Cum era vorba de o problemă referitoare la arma cavaleriei, m-am oferit să mă duc să-i cer informația dorită colonelului Kiriacescu. Aşezat pe patul lui, la capătul care ieşea din raza de supraveghere a vizetei, colonelul, cu ochelarii pe nas, îşi cîrpea cu conştiinciozitate unica lui pereche de ciorapi, la care era greu să mai descoperi, printre petice şi cusături, vreo porțiune din țesătura inițială. Cînd i-am spus despre ce era vorba, colonelul, cu bine cunoscuta lui amabilitate, reflectată în formulele de politețe puțin exagerate şi desuete, cu care obişnuia să ți se adreseze, s-a declarat încîntat să ne poată fi de folos şi m-a invitat să iau loc lîngă el pe pat. Apoi, ca o gazdă primitoare, înainte de a începe să-mi dea explicațiile cerute, m-a întrebat dacă nu mă deranjează curentul de aer rece care venea de la fereastra deschisă şi, fără să mai aştepte răspunsul, s-a ridicat s-o închidă. A făcut în grabă cei doi paşi care îl despărțeau de geamul cu pricina, dar cînd a întins mîna spre el, a alunecat şi a căzut pe spate. Deşi luat prin surprindere de neaşteptata cădere a colonelului, am reacționat prompt. Într-un gest mai mult reflex decît gîndit, am țîşnit de pe pat cu brațele întinse, reuşind să-i prind capul în palme, înainte de a se izbi de cimentul pardoselii, ferindu-l astfel de o lovitură periculoasă în regiunea bazei craniului. În rest, căzătura neprezentînd nici o gravitate, mă aşteptam ca în clipa următoare Kiriacescu să se ridice din nou în picioare. Spre nedumerirea mea însă, acest lucru nu s-a întîmplat, colonelul rămînînd nemişcat, iar eu, nerealizînd ce se întîmplase, continuam să stau aşezat pe vine şi să-i țin palmele sub cap. Sandu Ghica, aflat în apropiere, asistase la căderea lui Kiriacescu, încît şi-a dat imediat seama de accident. S-a repezit la el, i-a ridicat pleoapele, i-a pipăit pulsul la carotidă şi a exclamat: Stop cardiac! Apoi, a luat imediat inițiativa măsurilor necesare pentru a încerca să-l aducă la viață: „Cine ştie

să facă respirație artificială, să vină să mă ajute“. A răspuns la apel Gic Lingner. „Cineva să bată la uşă şi să-i spună gardianului să cheme de urgență doctorul!“

Între timp, Sandu distribuise rolurile. El îl apucase pe Kiriacescu de brațe, iar Lingner de picioare şi, amîndoi, într-un ritm susținut şi sincronizat, îi făceau mişcările de destindere şi comprimare, acționînd astfel asupra toracelui, sperînd să-i trezească reflexul respirației. Pe mine mă învățaseră cum să-i țin limba afară, pentru ca să nu şi-o înghită şi să se sufoce. Din cînd în cînd, Sandu înceta pentru cîteva clipe manipularea brațelor, pentru a exercita, cu podul palmelor aplicate pe stern, cîteva apăsări sacadate şi puternice asupra toracelui, în dreptul inimii. Apoi, revenea la mişcările de respirație artificială. Trecuseră cîteva minute bune pînă ce gardianul catadicsise să răspundă la bătăile în uşă şi să vină la vizetă pentru a se informa pe un ton agresiv: „De ce baţi, bă?“. A sfîrşit prin a da dovadă de înțelegere. Totuşi, au mai trecut vreo zece minute pînă la apariția lui Ciortan. Felcerul a intrat în cameră, s-a apropiat de grupul nostru, s-a aplecat asupra lui Kiriacescu, l-a pipăit la gît şi apoi, cu un aer competent, ne-a spus:

— Nu vedeți că e mort? Ce vă mai pierdeți vremea?

Nu pot să-mi explic nici pînă azi, cum de s-a conformat Ciortan indicației pe care Sandu, fără să-i ia în seamă vorbele, i-a dat-o cu glas de-a dreptul autoritar:

— Dacă îi faceți repede o injecție cu adrenalină, mai e o şansă să-l readucem la viață!

— Ştiu, a zis felcerul, ca să nu se lase mai prejos într-ale medicinei, şi a părăsit în grabă camera.

Au mai trecut vreo zece minute, pînă ce s-a întors de la cabinetul medical, înarmat cu o seringă. Dar se scursese aproape o jumătate de oră de cînd inima lui Kiriacescu încetase să mai bată şi nici Sandu Ghica, nici Gic Lingner, care mai fuseseră confruntați în viață cu asemenea cazuri, nu mai nutreau nici o speranță în reanimarea lui. De altfel, în urma efortului depus, amîndoi erau la capătul puterilor. Erau atît de epuizați, încît la întoarcerea lui Ciortan, gîfîind şi asudați, s-au întins amîndoi pe spate, pe ciment, lîngă Kiriacescu, lăsîndu-i loc sanitarului să-i facă injecția. Înainte însă ca Sandu să-şi dea seama pentru a mai putea interveni, Ciortan, care părea să se fi convins acum de urgența intervenției, apucase deja să-i facă injecția. Într-o mişcare rapidă şi dintr-o singură apăsare de piston, îi inoculase intramuscular tot conținutul seringii în coapsă. Sandu avea să ne explice

mai tîrziu că injecția trebuia făcută direct în muşchiul cardiac. În cazul lui Kiriacescu, o dată cu încetarea pulsației inimii, intervenise şi stagnarea circulației, aşa că injectarea adrenalinei în picior fusese inutilă, ea nemaiputînd intra în circuitul sangvin. Din intervenția incompetentă a lui Ciortan, nu ne-am ales decît cu uimitoarea constatare că ne fusese dat să asistăm la un moment rar de slăbiciune din partea lui, dînd dovadă de o neaşteptată bunăvoință. Între timp însă, Ciortan redevenise el însuşi. Îndreptîndu-se cu mersul lui țanțoş spre ieşire, s-a mai întors o dată spre noi din uşă şi, căutîndu-l din ochi pe Sandu, şi-a luat, satisfăcut, revanşa: „Vezi, *doctore*, că am avut dreptate?!“ (A pronunțat cu ostentație, mai apăsat, cuvîntul doctor.) Apoi, în timp ce se îndepărta pe coridor, l-am auzit spunîndu-i gardianului: „Anunță, mă, grefa că are un mort la camera X!“

În cameră, lumea se strînsese în jurul corpului lui Kiriacescu. Pînă şi popa Hag coborîse de la patul lui de la etaj şi se alăturase preotului Rotaru, pentru a se ruga la căpătîiul colonelului. Împreună cu cîțiva camarazi îl ridicasem de pe podea şi-l întinsesem pe patul lui, unde ne-am străduit să-i dăm un aspect cît mai decent, ştergîndu-i fața şi aranjîndu-i îmbrăcămintea răvăşită. Chiar dacă în minte mi se întipăriseră imaginile din timpul încercărilor de reanimare, grozăvia celor petrecute în acea jumătate de oră nu am realizat-o decît în momentul în care toate speranțele de a-l readuce la viață au fost abandonate. Abia atunci am simțit şocul provocat de trosnetul sec, ca de vreasc ce se frînge, pe care-l auzisem cu cîteva minute mai înainte, şi care mi-a rămas pînă azi în urechi. Prinzîndu-mi privirea nedumerită, Sandu Ghica răspunsese la întrebarea mea mută, fără să-şi întrerupă mişcările ritmice şi rapide prin care mai întîi îi întindea picioarele lui Kiriacescu, pentru ca apoi să-i aducă imediat genunchii în flexiune pînă în dreptul pieptului şi să le imprime cu toată puterea o apăsare asupra abdomenului şi toracelui. „I-am fracturat o coastă, dar asta nu contează! Important este să continuăm să-i facem respirație artificială, fără întrerupere şi cu aceeaşi forță!“ De asemenea, tot ca o reacție întîrziată s-a manifestat şi dezgustul care m-a cuprins, cînd, la sfîrşitul operațiilor de reanimare, mi-am privit mîinile năclăite de arpacaş. Era tot rezultatul gimnasticii de reanimare, care făcuse ca la un moment dat, la o apăsare mai puternică a genunchilor asupra abdomenului, stomacul să-şi evacueze conținutul şi să-l reverse pe mîna cu care îi țineam limba lui Kiriacescu. De altfel, nici senzația acelei limbi lunecoase, pe care încercam s-o țin cît mai bine ca să nu-mi scape, şi pe care totuşi nu îndrăzneam s-o strîng mai tare, nu aveam s-o uit curînd. Ceea ce avea însă să mă persecute multă vreme era

ideea profanării, ideea că, sperînd să-l readucem la viață, nu făcusem decît să manipulăm, timp de o jumătate de oră şi cu o totală lipsă de respect, un cadavru. Desigur…, nu aveam dreptate. Sărmanul colonel Kiriacescu a fost şi el scos cu pătura pe coridor (după obiceiul locului), tîrît pînă la capătul secției de doi deținuți de drept comun, pentru a sfîrşi apoi în căruța de corvoadă a puşcăriei, care a ieşit cu el pe poarta penitenciarului.

În monotonia zilelor ce se scurgeau, sosirea unui nou deținut în mijlocul nostru reprezenta un eveniment care înviora pentru o vreme viața celulei. Calitatea de nou deținut nu se acorda neapărat celui proaspăt arestat, aşa după cum nici proaspăt nu era în lumea închisorilor termenul echivalent celui din vocabularul oamenilor liberi. Un proaspăt arestat nu ajungea la noi decît după cîteva luni; numai după ce mai întîi îşi făcea stagiul prin subsolurile Securității, în anchete de mai scurtă sau mai lungă durată şi numai după ce mai zăcea apoi un timp izolat în vreo celulă de prevenție în aşteptarea procesului. Ultima etapă era Jilava, unde mai aştepta cîteva săptămîni bune să-i vină rîndul să fie transferat cu duba la închisoarea de execuție a pedepsei. Abia acolo, cînd era introdus în celulă, intra în contact cu noi şi abia atunci devenea pentru noi proaspăt arestat. La noi însă, la „înaltă trădare“, în închisoarea din Piteşti, nu prea mai veneau de multă vreme proaspeți arestați. Cînd se întîmpla să ne fie adus în celulă noul deținut, el era de cele mai multe ori un vechi puşcăriaş, pe care de obicei îl cunoşteam şi cu care mai împărțisem şi altă dată celula. Acesta avea să fie şi cazul celui pe care într-o bună zi gardianul l-a introdus în camera noastră şi căruia i-am făcut cu toții o primire călduroasă şi entuziastă. Era doctorul Cornel Petrasievici, cunoscut şi simpatizat de marea majoritate dintre noi. Lipsise o vreme destul de lungă din Piteşti. Cred că fusese dus la Ministerul de Interne pentru noi cercetări. Acum se întorcea de la Jilava, doldora de informații. A început de îndată să-şi deşerte sacul, cu tot ce ştia, de-a valma, de la ultimele ştiri politice interne şi externe, care pătrunseseră în Jilava, considerate şi ele proaspete, ca şi cei care le aduseseră, şi pînă la cele mai fanteziste zvonuri, în general optimiste, care circulau în hrubele Fortului nr. 13. Nu mai țin minte decît că, după ce la rîndul nostru i-am împărtăşit lui Cornel ştirile culese de noi în Piteşti, am ajuns împreună la concluzia că informațiile noastre erau mai proaspete şi mai exacte decît cele aduse de el din Jilava. Ca punct obligatoriu de trecere pentru orice deținut în transfer de la o închisoare la alta, Jilava excela în schimb prin bogăția informațiilor din lumea

penitenciarelor. Timp de cîteva zile, Cornel Petrasievici ne-a povestit despre viața şi regimul de detenție din fiecare puşcărie în parte. Apoi s-a lăsat supus bombardamentului de întrebări din partea noastră. Fiecare voiam să aflăm dacă întîlnise sau auzise ceva despre soarta unor cunoscuți, prieteni sau chiar rude, deținuți prin diferitele închisori şi lagăre de muncă din țară. În cursul acestui interogatoriu apăreau deseori şi anunțurile ce se inserau în necrologul nescris al puşcăriilor. Pînă ce n-a fost stors ca un burete de toate informațiile pe care le colectase în deplasarea lui la Ministerul de Interne pentru anchetă şi înapoi la Piteşti, cu cîte un popas de cîteva săptămîni în Jilava, atît la dus cît şi la întors, dr. Petrasievici a rămas în centrul atenției tuturor.

Apoi, cînd nu a mai avut nimic de povestit, şi-a pierdut calitatea de proaspăt sosit. Şi-a păstrat-o în schimb pe cea de doctor-duhovnic, prin care s-a remarcat de-a lungul anilor de puşcărie, alinînd suferințele celor din jurul lui. Nu avea nici medicamente, nici aparate sau instrumente medicale pentru a le veni în ajutor nenumăraților bătrîni şi bolnavi, care îşi răbdau durerile pierzînd zi de zi din speranța, care singură le mai întreținea rezistența fizică şi dorința de a supraviețui. Avea în schimb răbdarea şi blîndețea necesare să-i examineze, să le asculte cu atenție plîngerile şi chiar confidențele şi să-i îmbărbăteze în aşa fel, încît, după consultația lui, se alegeau nu numai cu moralul, ci şi cu puterile refăcute. Cornel şi-a făcut chiar un program de consultații, urmînd să ne examineze pe rînd, pe toți locatarii camerei, cu mijloacele pe care le avea la dispoziție, adică mîinile pentru palpare şi urechea pentru ascultare. Una din metodele folosite în politica lui de încurajare a pacienților era de a-i găsi şi semnala fiecăruia, oricît de bolnav ar fi fost, cîte o parte a corpului sau un organ în perfectă stare de funcționare, chiar dacă respectivul era în ultimul hal de degradare fizică. De exemplu, în cazul unuia grav bolnav de ficat, sau a unui distrofic de grad avansat, îl puteai auzi pe Cornel exclamînd admirativ: „Cu inima pe care o ai, trăieşti pînă la o sută de ani!“ sau: „plămîni ca ai dumitale aş vrea să am şi eu!“ Cînd, între patru ochi, îl acuzam în glumă de cabotinaj sau de ipocrizie iezuită, Cornel, fiind catolic, simula indignarea, tolerîndu-ne totuşi obrăzniciile vîrstei. Terapia lui a fost însă salutară pentru mulți camarazi de-ai noştri, mai ales pentru cei mai în vîrstă. O altă inițiativă a lui a fost deschiderea unui ciclu de conferințe pe teme medicale, precedat de un curs foarte amănunțit, de anatomie, pentru care m-a ales pe mine să-i servesc drept piesă de studiu. Mai multe zile în şir i-am pozat, numai în chiloți, iar Cornel îmi mînuia brațele, picioarele, mă culca, mă scula în

picioare, mă apleca, mă îndrepta, mă întorcea cu fața şi cu spatele, pentru a indica publicului diversele oase ale scheletului sau muşchii corpului, spunîndu-le denumirile. Demonstrația, spunea el, trebuia să țină loc de oră de disecție.

Sandu Ghica pretindea că, alegîndu-mă pe mine, Petrasievici procedase ca în anul întîi de medicină, cînd trebuia să dai un bacşiş omului de serviciu de la morga facultății ca să-ți pună pe masa de disecție un cadavru slab şi nu unul gras pe care era mai greu de lucrat.

1960, PRIMĂVARA: PRELIMINARII LA O NOUĂ ANCHETĂ

Senzația produsă de sosirea lui Cornel Petrasievici din străinătate, cum spuneam noi, se stinsese treptat, viața în camera noastră reluîndu-şi cursul obişnuit. Conferințele lui Cornel se înscriseseră şi ele, alături de celelalte ocupații cu care ne umpleam timpul, în rutina de toate zilele, pe care, din nou, părea că nimic nu va mai veni s-o tulbure. Mă resemnasem deja să-mi reiau viața de semihibernare ce-mi stătea în față, pînă ce primele raze de soare, mai calde, ale primăverii ne vor scăpa de frig şi de permanenta teroare a izolărilor în beciul înghețat, cînd o nouă surpriză m-a trezit din apatie. Într-o dimineață, uşa camerei s-a deschis şi gardianul mi-a strigat numele, spunîndu-mi să ies afară.

Nu m-am îndoit nici o clipă că venise să mă ducă la beci, deşi nu mai fusesem de multă vreme prins în defect. Acuzațiile, pur şi simplu inventate, de a fi vorbit prin perete cu camera vecină sau de a fi vorbit în Morse prin calorifer deveniseră însă lucru obişnuit în ultimele luni. Se făceau chiar rapoarte tip, cu mențiunea „zece zile arest sever pentru nerespectarea regulamentului“, fără nici o altă explicație. Imediat ce gardianul mi-a strigat numele, cîțiva camarazi din celulă s-au înghesuit în fața uşii, fiecare solicitîndu-i cîte ceva: unul, să fie scos la vizita medicală, altul, arătîndu-şi cămaşa în zdrențe, să i se dea una nouă de la magazie. Intrase astfel în funcție unul din procedeele noastre de a-l reține şi a-i distrage atenția, pentru a-i da timp celui care urma să fie dus la carceră să se îmbrace cu lucruri mai groase. Am profitat şi eu de această mică şiretenie, pentru a-mi trage în grabă pe mine un pulover, înainte de a ieşi pe uşă. Urmîndu-l pe gardian, am părăsit secția şi, spre uimirea mea, în loc să ne îndreptăm spre scara care ducea la beci, ne-am continuat drumul către partea clădirii unde se găseau birourile administrației. Gardianul m-a introdus într-una din încăperi, mi-a spus să aştept şi, trăgînd uşa după el, m-a lăsat singur. Mă aflam într-o cameră al cărei mobilier se compunea doar dintr-un birou şi

două scaune. O fereastră, tot cu gratii, dădea spre o parte a curții închisorii ce îmi era necunoscută. Uşa biroului s-a deschis înainte de a-mi fi putut arunca o privire afară. A intrat un civil, tînăr, cu trăsături plăcute, dar cu acea expresie-tip, greu de definit, caracteristică „lucrătorilor“ din Securitate, cum obişnuiau să-şi spună singuri. Mai tîrziu aveam să aflu că pînă şi hainele de pe ei constituiau în acea vreme un fel de uniformă civilă: purta o pereche de pantaloni gri şi o haină de catifea reiată maron.

Tînărul securist s-a arătat de la început amabil, ceea ce era mai degrabă îngrijorător încît m-a pus imediat în gardă. Mi-a spus bună ziua şi a schițat chiar un zîmbet. I-am răspuns la fel. M-a poftit apoi să iau loc pe unul din scaune, iar el s-a aşezat la birou în fața mea. Avea în mînă o servietă, pe care a pus-o pe masă. N-a deschis-o decît după ce s-a informat în mod cît se poate de amabil cum mă cheamă şi chiar cum îmi merge, deşi cred că ştia răspunsurile mai bine decît mine. Abia după ce mi-a explicat că venise numai pentru a-mi pune nişte întrebări de rutină, a scos din geantă un plic, în care se găseau vreo douăzeci de fotografii, format legitimație, pe care le-a înşirat în fața mea pe birou. Majoritatea erau poze de bărbați, dar erau şi două sau trei de femei. Mi-a cerut să mă uit atent la fiecare şi să-i spun dacă recunosc pe cineva.

De recunoscut, îl recunoscusem pe unul dintre bărbați încă din prima clipă, cînd nici nu înşirase bine toate pozele pe birou, dar nu m-am trădat în nici un fel. Ba dimpotrivă, într-un elan cît se poate de nevinovat şi natural, am pus mîna pe poza uneia dintre femei, pretinzînd în primul moment că am recunoscut o fostă colegă de facultate, pentru ca apoi, examinînd-o mai atent, să retractez afirmația, dezamăgit că m-am înşelat. Nemulțumit de superficialitatea mea, securistul nu şi-a putut ascunde nuanța de iritare din ton, cînd mi-a spus din nou să nu mă grăbesc şi să cercetez cu cea mai mare atenție şi seriozitate fotografiile, înainte de a face o afirmație. Spre mai mare siguranță, a început să împingă chiar el una cîte una pozele în fața mea pe masă, aşteptînd să mă pronunț. La fiecare negație din partea mea, se grăbea să-mi avanseze fotografia următoare. Făcea această mişcare destul de repede, păstrînd un ritm constant. Totuşi, cînd şi la poza persoanei pe care o cunoşteam, am spus că mi-e necunoscută, am avut impresia că mi-a lăsat-o mai mult timp în față, înainte de a-mi prezenta alta. După ce rezultatul trecerii pozelor în revistă s-a dovedit negativ, sub pretextul de a-mi da posibilitatea să mai studiez o dată în linişte şi netulburat pozele, anchetatorul a scos din servietă un dosar, pe care a început să-l răsfoiască. De fapt, l-am surprins supraveghindu-mă cu coada ochiului. Ceea ce m-a

făcut să-mi controlez expresia, în timp ce am mai privit o dată toate pozele, cu acelaşi rezultat: „Nu cunosc pe nimeni!“ Securistul a devenit mai insistent şi mai ales mai insinuant, spunîndu-mi să privesc cu toată seriozitatea fotografiile, fiind vorba de o problemă care interesează securitatea statului. Totodată, a ținut să-mi atragă atenția că, dacă se va dovedi că totuşi am cunoscut una din persoanele din fotografii şi nu am declarat-o, mă fac vinovat de inducere în eroare a organelor de stat. Am încercat să-i explic că e foarte normal ca după aproape opt ani de închisoare să nu-mi amintesc figura cuiva, mai ales din nişte fotografii destul de proaste. S-ar putea, mai degrabă, să identific persoana care îl interesează, după nume, decît după figură. Cum era de aşteptat, securistul nu a dat curs sugestiei mele. După o ultimă insistență, însoțită de un nou avertisment privind neplăcerile la care m-aş expune prin inducerea în eroare a „organelor“, securistul şi-a strîns dosarul în servietă şi a părăsit camera, de data asta fără să-mi mai spună bună ziua. Iar eu, care cu cîteva minute mai devreme plecasem din celulă îngrijorat de zilele de frig pe care credeam că le voi avea de îndurat în beci, mă întorceam acum îngîndurat şi destul de tulburat de întîlnirea avută. Mai întîi, fiindcă orice întîlnire cu Securitatea, mai ales atunci cînd se profila perspectiva unei noi anchete, cum mi se părea că va fi cazul de astă dată, nu putea decît să-mi retrezească teama pe care o trăisem de fiecare dată cînd intrasem pe mîna anchetatorilor. Apoi, fotografia lui Ion (Nelu) Baicu, pe care mi-o arătase securistul mă obligase să mă întorc cu gîndul înapoi, la anii premergători arestării, la o epocă legată de o sumedenie de fapte şi oameni, pe care, într-atît mă străduisem să le trec sub tăcere, încît reuşisem aproape să mi le şterg din memorie.

În vremurile acelea, cînd mai domnea convingerea că Occidentul nu va tolera multă vreme prezența trupelor sovietice în mijlocul Europei şi nici regimurile comuniste din țările răsăritene, instalate la conducere cu forța şi împotriva voinței popoarelor respective, toată lumea aştepta cu nerăbdare deznodămîntul salvator. Mulți n-au stat pasivi, în expectativă, ci s-au angajat fie în acțiuni directe, fățişe, cu arma în mînă, în mişcările de rezistență din munți, fie în organizații clandestine, avînd ca scop procurarea de armament şi recrutarea de membri pregătiți să intre în acțiune la momentul potrivit. Era epoca în care organizațiile subversive răsăreau ca ciupercile în toată țara, cuprinzînd elemente din toate straturile sociale, de toate orientările politice şi de toate vîrstele. Cele mai multe au luat naştere în rîndurile tineretului studențesc şi chiar şcolar. Am întîlnit în închisoare nenumărați studenți, dar şi foşti elevi de liceu, care făcuseră parte din zeci

de organizații clandestine diferite, toate anticomuniste. Primele informații despre planurile unei mişcări de rezistență, a cărei rețea urma să cuprindă suprafața întregii țări, le-am căpătat chiar la mine, la țară, cînd vărul meu George Boian mi-a încredințat secretul. Era imediat după ce generalul Aurel Aldea fusese silit să părăsească guvernul în care fusese ministru de interne. Îmi aduc şi acum aminte de sloganele strigate la manifestațiile comuniste şi de inscripțiile de pe pereții caselor din Bucureşti: „Jos Aldea! Vrem capul lui Aldea! Moarte lui Aldea!“ George Boian m-a anunțat că generalul urma să stea o vreme la noi, la Ilovăț, unde va fi la adăpost şi va putea să desfăşoare mai departe activitatea de organizare a mişcării de rezistență. Mult mai tîrziu aveam să aflu că era vorba de organizația ce s-a numit Sumanele negre. Generalul avea să fie prezentat sub numele de Mircea Ionescu, un văr mai îndepărtat al mamei, de profesie inginer silvic, care îşi va petrece concediul la noi. Cîteva zile mai tîrziu, într-o după-amiază, un claxon la poarta curții ne anunța sosirea generalului. Poarta i-a fost deschisă şi în curte a pătruns un automobil cum nu mai văzusem decît la cinema în jurnalele de actualități din timpul războiului. Era o maşină germană, un Horch („de comandament“ — cum i se spunea atunci), vopsit în culoarea kaki-militară şi cu numărul de înmatriculare precedat de inițialele S.R., adică Serviciul Regal. La volan era un ofițer în uniformă. Singura măsură de precauție din partea lui Aldea, pentru a nu bate la ochi, fusese aceea de a se îmbrăca civil. Nu pot uita nici acum furia şi indignarea cu care l-a întîmpinat vărul meu şi cum i-a reproşat, fără menajamente, imprudența unei astfel de apariții. Generalul i-a explicat că fusese nevoit să părăsească în grabă Bucureştiul şi considerase că soluția cea mai sigură era să facă drumul cu maşina pusă la dispoziție de Palat avînd la volan un ofițer de absolută încredere, care nu va divulga nimănui destinația. Deşi condusese aproape patru sute de kilometri pe un drum greu şi obositor, George Boian i-a cerut ofițerului, ca de îndată ce se va lăsa întunericul, să se întoarcă la Bucureşti cu maşina. Generalul Aldea, nenea Mircea, cum îi spuneam, a stat cam două luni la Ilovăț. A primit de mai multe ori vizita unui căpitan, cu care se închidea de fiecare dată la el în cameră timp de cîteva ore. Uneori participa la consfătuirea lor şi George Boian. Masa din camera lui Aldea era plină de hărți de stat-major. O dată a venit să-l vadă de la Severin şi Puiu Caleia, pe care l-am întîlnit cîțiva ani mai tîrziu la mina de la Cavnic, condamnat în lotul Sumanelor Negre. Cu toată imprudența apariției lor într-o maşină atît de neobişnuită şi cu însemnele casei regale vizibile, sosirea generalului Aldea a trecut neobservată în

regiune, iar secretul sejurului la Ilovăț nu a fost niciodată deconspirat.

Şederea generalului la noi în casă, ca şi întrevederile lui conspirative nu au fost pentru mine decît o încurajare în plus pentru a continua să-mi procur, prin mijloacele ce-mi stăteau la îndemînă, tot felul de arme şi muniții. Astfel, mai toți băieții din sat care se întorceau în permisie din armată, ştiindu-mă pasionat de arme, îmi aduceau fie cartuşe, fie calupuri de trotil, subtilizate de la regiment. Dar sursele mele principale de aprovizionare erau un sergent-major de la regimentul de infanterie din Severin, fin al părinților mei, şi bravii ostaşi ai Armatei Roşii „eliberatoare“ care, pentru o sticlă-două de țuică, îşi vindeau în plin oraş, la Severin, pistoalele automate, cu încărcătoarele şi muniția respectivă. Ajunsesem astfel să am un mic depozit de arme şi muniții, între care piesele principale erau: două carabine Z.B., patru pistoale automate ruseşti cal. 7,62 mm, fiecare cu cîte două încărcătoare a 72 de focuri, două pistoale Mauser (tip jandarmeresc), două pistoale germane Parabelum cal. 9 mm. Toate armele, ca şi o importantă cantitate de cartuşe şi cîteva kilograme de trotil au stat o vreme ascunse la doi oameni din sat. Unul din ei era chiar plutonierul Ion Belitu de la postul de miliție din comună, fost prizonier în U.R.S.S. şi repatriat cu atît de hulita Divizie de panduri „Tudor Vladimirescu“. Mai tîrziu cînd riscurile de a fi descoperite au crescut, armele au fost îngropate într-o grădină, unde cu siguranță se mai află şi astăzi. După atîția ani însă, cu toate măsurile de protecție contra ruginii luate atunci, azi nu mai pot fi decît un morman de fiare vechi. Obsesia procurării de arme m-a urmărit şi în Bucureşti, în timpul facultății. Referințe şi indicații cu privire la diferitele posibilități de a achiziționa arme puteai afla chiar printre studenți, mulți avînd aceeaşi preocupare. Pe vremea aceea locuiam în blocul Malaxa de pe bd. Brătianu (devenit ulterior Bălcescu). Diversele arme pe care le achiziționasem le țineam ascunse, cu complicitatea domnului Ion, portarul, originar din Baia de Aramă, în subsolul blocului unde se aflau cazanele caloriferului. O altă parte a micului arsenal pe care, împreună cu cîțiva prieteni, reuşisem să-l înjghebăm l-am depozitat la bunul meu prieten Dinu Mitache. Locuia într-un bloc mic şi mai vechi pe strada Spătarului, în care ascensorul, deşi prevăzut de constructor, nu mai fusese instalat, motiv pentru care, la toate etajele, uşile de acces la casa liftului erau încuiate şi fără clanțe, spre a evita posibile accidente. Dinu Mitache avusese ideea să descuie cu un şperaclu uşa condamnată de la etajul lui. Apoi, pîndind momentul cînd locatarii apartamentului vecin de pe acelaşi palier nu erau acasă, s-a apucat să construiască în casa liftului, la etajul lui, un planşeu din

scînduri. Cîteva zile mai tîrziu, lucrarea era gata. Acum, deschizînd uşa liftului de la etajul lui, aveai în faţă o cameră-debara, podită cu scînduri care suportau greutatea a cel puţin doi oameni. Camera a devenit depozitul nostru de arme. O altă parte, mai importantă, a armamentului pe care ni-l procurasem în vremea aceea se afla la fraţii Poenaru, originari din Craiova. Toţi trei erau studenţi (la medicină, politehnică şi istorie), în Bucureşti. Locuiau într-un bloculeţ nou, rămas încă la roşu pe dinafară, pe una din străduţele ce se deschideau din Calea Dorobanţilor, cam din faţa liceului Titu Maiorescu şi se îndreptau spre stadionul, cunoscut atunci sub numele de Velodrom şi spre groapa Florească. După un timp, cînd arestările în rîndul studenţilor s-au înteţit şi riscurile descinderilor nocturne ale Securităţii crescuseră simţitor, am găsit o altă ascunzătoare. Pe aceeaşi stradă, la cîteva case distanţă de locuinţa Poenarilor, un gard de scînduri împrejmuia un teren viran, pe care se afla un morman de cărămizi şi moloz. Erau ruinele unei case distruse de bombardamentele americane în timpul războiului. Sărind gardul şi prospectînd terenul, prietenii mei au descoperit că pivniţele fostei clădiri rămăseseră intacte. Dînd cărămizile şi molozul la o parte, au degajat o gaură în planşeul de beton, prin care au pătruns în subsolul casei, unde au amenajat un loc uscat pentru lăzile noastre cu arme. Transferul armelor s-a făcut noaptea, cu minimum de zgomot posibil, pentru a nu trezi vecinii. Apoi, calea de acces în pivniţă a fost din nou astupată cu scîndurile şi cărămizile din mormanul de dărîmături.

Am înşirat pe scurt aceste cîteva secvenţe din îndeletnicirile mele clandestine, numai pentru că, înscriindu-se în nota şi spiritul vremii, ilustrează cum nu se poate mai bine curentul ce se născuse în rîndul tinerilor de a se opune prin toate mijloacele ocupaţiei sovietice şi regimului comunist. Întîlnirea şi relaţiile mele cu Ion Baicu, omul din poza pe care mi-o arătase acum securistul la Piteşti, datau tot din acele vremuri şi făcuseră parte din aceeaşi categorie de preocupări. Combinaţia entuziasmului tineresc cu inconştienţa vîrstei, cu amatorismul şi nepriceperea în lupta subversivă, presărată cu doze mai mari sau mai mici de romantism şi spirit eroic, într-o atmosferă în care nu se stinsese încă euforia iluziilor că „vin americanii“, a fost cauza principală pentru care nenumăraţi tineri, angajaţi în astfel de organizaţii, au căzut victime Securităţii şi „justiţiei poporului“. Dacă, în schimb, alţii am scăpat şi n-am înfundat încă de pe atunci puşcăriile, o datorăm cred, în parte şi norocului, dar şi faptului că regimul nu-şi organizase şi nu-şi formase încă reţeaua de copoi profesionişti, iar delaţiunea nu luase proporţiile pe care avea să le ia

mai tîrziu. Mai cred de asemenea că în acei ani ținta principală a represiunii erau partizanii din munți, în cea mai mare parte legionari şi foşti militari, a căror împotrivire punea direct în pericol noua orînduire, printr-o mai bună organizare şi instrucție de luptă în clandestinitate şi prin spiritul de sacrificiu de care erau animați.

Reîntors în cameră după întrevederea cu securistul, am încercat să-mi explic rostul acestei vizite şi am ajuns astfel în mod firesc la întrebarea obsedantă, care îl persecută pe orice om ce se aşteaptă să fie cercetat de Securitate: ce anume şi cît ştie anchetatorul despre cazul pe care urmează să-l ancheteze, cît şi despre implicarea mea în respectiva afacere? O întrebare care de obicei nu-şi poate găsi răspuns decît în cursul interogatoriilor, şi numai dacă cel anchetat reuşeşte să-şi păstreze sîngele rece, judecata limpede şi atenția trează, pentru a desluşi cele mai fine nuanțe şi a surprinde cele mai mici indicații sau scăpări involuntare ce s-ar ivi în dialogul purtat cu anchetatorul. M-am frămîntat şi eu un timp degeaba. Cu singurul element pe care-l aveam, reprezentat de poza lui Baicu arătată de anchetator, mi-a fost imposibil să-mi dau seama cît de informată era Securitatea cu privire la legăturile pe care le avusesem cu el. În schimb, am ajuns la convingerea că vizita anchetatorului nu fusese decît o primă şi fugară luare de contact, căreia îi va urma o anchetă în toată regula. Mă aşteptam aşadar de aci înainte să fiu în orice moment transferat la Bucureşti, fie la Ministerul de Interne, fie la unul din sediile Securității. O dată ajuns la această concluzie, am început să mă pregătesc sufleteşte pentru ceea ce mă putea aştepta la anchetă. Mi-am făcut o socoteală simplă: fiind deja condamnat şi nemaiavînd nimic de pierdut din acest punct de vedere, îmi revenea obligația să încerc să-mi asum, dacă va fi posibil, şi faptele ce li se vor imputa altora, pentru a-i salva de la închisoare, iar altele să le trec sub tăcere sau să le neg cu orice preț. Rămînea însă de văzut dacă îmi voi putea da seama în timpul anchetei, dacă Baicu este arestat sau nu, dacă mai sînt şi alții implicați şi în general cît de informată este Securitatea şi ce declarații deține de la eventualii arestați. Desigur că propunîndu-mi să adopt o asemenea atitudine în cursul interogatoriilor, mă expuneam unor insistențe din partea anchetatorului, care nu se va sfii să recurgă la toate mijloacele de convingere obişnuite. Deşi mă încerca teama numai la gîndul acestei perspective, eram totuşi pregătit s-o înfrunt, fiind într-o cu totul altă stare de spirit decît la anchetele anterioare prin care trecusem. Mă simțeam acum mai sigur pe mine şi, mai ales, animat de o înverşunare care îşi avea

rădăcinile în ura acumulată de-a lungul anilor împotriva regimului şi care părea să fie dătătoare de curaj. Cred că sentimentele de care eram însufleţit ar fi justificat întru totul calificativul de duşman înrăit, folosit de Securitate în caracterizările din dosarele noastre. Informaţiile primite de curînd de la Cornel Petrasievici despre modul în care se desfăşurau anchetele în ultima vreme, fără să fie încurajatoare, prezentau totuşi un aspect nou, care limita puterile discreţionare ale anchetatorului. Era vorba despre o dispoziţie a Ministerului de Interne, care, ca şi pînă acum, autoriza bătaia şi tortura în anchetă, dar de aci înainte numai cu avizul şi sub controlul doctorului, ceea ce în formularea noastră, mai cinică, însemna că în puşcărie poţi să mori cît pofteşti, dar în arestul Securităţii n-ai voie! Cum nu aveam însă de gînd să mor în închisoare, dar nici nu ţineam să mă las schingiuit la Securitate, fără să schiţez măcar un gest de apărare, mi-a venit ideea să încerc să profit de această ultimă dispoziţie. Am apelat tot la dr. Petrasievici, cerîndu-i să-mi recomande o maladie care mi-ar pune viaţa în pericol dacă aş fi bătut şi pe care s-o pot simula, fără a da de bănuit că mă prefac. Cornel mi-a sugerat imediat anghina pectorală ca fiind cea mai potrivită boală pentru scopul pe care îl urmăream. În orice moment şi la cea mai mică emoţie, putea provoca moartea bolnavului, iar simulaţia nu putea fi detectată decît printr-o electrocardiogramă făcută în timpul crizei, ceea ce, practic, în închisoare, era imposibil, iar E.K.G.-ul efectuat după criză nu era edificator. În zilele următoare mi-am însuşit toate cunoştinţele necesare în legătură cu manifestările şi simptomele anghinei pectorale, Cornel Petrasievici ţinîndu-mi un adevărat curs de iniţiere în materie. Mi-am învăţat atît de bine lecţia, încît şi astăzi mi-au rămas în minte indicaţiile amănunţite şi sfaturile primite atunci de la Cornel.

Apoi a început aşteptarea. O aşteptare sub tensiune, care mă făcea să tresar la orice zgomot neobişnuit al coridorului, crezînd că mi s-a împlinit sorocul şi îl voi auzi pe gardian strigîndu-mi din uşă: „Ioanid! Ia-ţi bagajul şi ieşi afară!“ Şi totuşi, pe lîngă teama de anchetă, mă încerca şi un fel de curiozitate morbidă de a afla mai repede ce mi se va întîmpla şi o nerăbdare de a părăsi cît mai curînd Piteştiul. Pe de altă parte, părăsind după cinci ani închisoarea înaltei trădări, ştiam că voi lăsa în urmă o mulţime de oameni de care mă legasem ca de o a doua familie şi de care mă voi despărţi cu regret. La începutul aşteptării, timpul trecea mai greu, zilele părîndu-mi-se mai lungi. Cu vremea însă, încordarea sub care trăiam s-a atenuat şi chiar a dispărut. Trecînd săptămînile fără să se întîmple nimic, gîndul obsedant al anchetei nu m-a mai persecutat ca în primele zile. Încet, încet, mi-am

recăpătat liniştea, amintindu-mi tot mai rar de vizita anchetatorului care îmi arătase fotografiile şi de perspectivele sumbre cărora mă pregătisem să le fac față. Vremea bună de afară contribuia şi ea la restabilirea optimismului şi bunei mele dispoziții obişnuite. Un soare blînd de primăvară ne lumina de cîteva zile celula. Îl simțeam ca o mîngîiere pe fețele noastre supte, cu pielea îngălbenită şi tăbăcită de frigul ce-l îndurasem peste iarnă. Ieşeam în primăvară vlăguit de puteri şi, ca şi camarazii mei din celulă, lîncezeam ca un convalescent, într-o stare de plăcută sfîrşeală fizică şi de mulțumire sufletească totodată. După spusele doctorilor noştri, era astenia de primăvară a deținuților.

O lună de zile mai tîrziu, nici nu am mai tresărit, cînd gardianul mi-a strigat numele şi mi-a spus să ies cu bagajul afară. Îmi recăpătasem reflexul de rutină, care îmi spunea că era vorba de o banală mutare dintr-o celulă într-alta. La anchetă nu-mi era deloc gîndul. Trecuse prea mult timp de la vizita anchetatorului şi mă convinsesem că îngrijorarea mea fusese nejustificată, că Securitatea aflase numai că mă cunoşteam cu Baicu, dar nu ştia în schimb nimic despre organizația noastră subversivă. Altminteri, urmările nu s-ar fi lăsat aşteptate atîta vreme. Am fost mutat din camera mare de la parter într-o celulă de şase paturi de la etajul al doilea. M-am acomodat repede cu atmosfera din noua celulă, toți locatarii fiindu-mi cunoscuți.

Trecuse de jumătatea lui aprilie şi vremea se încălzise simțitor. De la mutarea mea în noua celulă, urmărisem zilnic printre jaluzelele oblonului de la fereastră cum înverziseră grădinile şi pomii din curțile localnicilor, din vecinătatea puşcăriei. O dată cu îndreptarea vremii, parcă se mai îmblînziseră şi gardienii. Sau poate că renunțaseră să ne mai pedepsească la fel de des ca în timpul iernii, tocmai fiindcă se încălzise şi beciul nu mai era atît de greu de suportat. În ultimele două-trei săptămîni nu mai fuseserăm scoşi la baie, cazanul de apă caldă al închisorii fiind în reparație. Cu atît mai mare ne-a fost bucuria în acea sîmbătă, cînd l-am auzit pe gardian strigînd pe coridor „pregătirea pentru baie“. Un sfert de oră mai tîrziu, mă aflam împreună cu camarazii mei de celulă în sala de duşuri din subsolul închisorii. Mă săpuneam de zor pentru a fi gata cînd gardianul va ordona băieşului de drept comun să mai dea o dată drumul la apă pentru clătit. Jetul de apă a fost însă atît de scurt, încît n-am avut timp să ne clătim decît parțial. Cu săpunul în ochi, am început să protestăm. În acelaşi moment însă, uşa sălii s-a deschis şi un alt gardian decît cel care ne însoțise în subsol a întrebat:

— Care eşti, bă, Ioanid?

— Eu.

— Pune mantaua pe tine, ia-ţi hainele în braţe şi ieşi afară! Te îmbraci sus, în celulă. Hai, mai repede!

N-a fost chip să-l înduplec să mai dea drumul la apă, ca să mă pot clăti de săpun. N-am avut încotro şi am ieşit din sala de duşuri, aşa cum îmi spusese. Pe drum, pînă la celulă, am mers mai mult în fugă, gonit şi împins de la spate de gardian. O dată ajuns în celulă, abia mi-a lăsat timpul necesar să mă îmbrac şi să-mi adun în pripă bagajul în pătură. Aveam încă urme de săpun pe mine. Apoi, tot în pas alergător, am fost dus la magazie, unde, după ce mi-am predat cazarmamentul şi hainele penale, mi s-a dat bagajul personal. Cîteva minute mai tîrziu, arătam din nou ca la sosirea mea în Piteşti. Ca şi atunci, aveam lanţuri la picioare, eram îmbrăcat cu aceleaşi haine civile, peticite şi mirosind a mucegai, şi ţineam în mînă aceeaşi valiză de carton cu balamalele stricate. În schimb, eram cu cinci ani mai în vîrstă! În răcnetele gardianului, care continua să mă grăbească, şi în zornăitul lanţului tîrît pe coridor, am ieşit în curte. Duba închisorii mă aştepta la scară.

Cum nici o memorie nu este infailibilă, nici amintirile mele din închisoare nu sînt scutite de unele inerente scăpări, confuzii sau inexactităţi, de multe ori greu de explicat. Sper însă să fie cît mai puţine. Atunci cînd peste trecut se aştern anii, care estompează conturul imaginilor şi trec în uitare o bună parte din adevărul pe care vrei să-l evoci, eşti întotdeauna susceptibil de a ţi se atrage atenţia asupra unor erori involuntare. Este ceea ce face dl. Andrei Ţucă în scrisoarea pe care mi-a trimis-o şi pe care consider că se cuvine s-o reproduc întocmai, fiind vorba de un episod mult prea dureros pentru a-l lăsa nelămurit. Dl. Andrei Ţucă se referă la paginile din primul volum al *Închisorii noastre cea de toate zilele*, în care vorbesc despre fratele dumnealui, Marin. Iată scrisoarea.

„Stimate Domnule Ion Ioanid,

Citesc şi recitesc cu atîta emoţie cartea Dvs. *Închisoarea noastră cea de toate zilele*. Sînt frate cu Marin Ţucă (mai mic cu cinci ani — sînt născut în 1926). Am fost arestaţi împreună la 2 Iulie 1948. Eu am fost eliberat numai după şase luni de cercetări, înainte de procesul din 22 Dec. ’48 de la Craiova.

Nu ştiu cum aş putea să vă mulţumesc pentru această carte. De cîteva luni mă străduiesc să vă scriu şi nu reuşesc să-mi adun gîndurile, sper să mă înțelegeți şi să mă scuzați. În legătură cu cele scrise despre fratele meu, cu multă părere de rău trebuie să vă spun că ultimele lui dorințe, pe care vi le-a încredințat, n-au ajuns la părinți, adresa fiind greşită. Aceeaşi adresă greşită a fost reținută şi de Dl. Radina în «Testamentul din morgă». Adresa corectă era Ioneşti-Gorj, nu Albeşti-Dolj. Poate că fratele meu a dat această adresă înainte de evadare, pentru diversiune; poate e vorba de o firească deformare de memorie, după atîția ani de suferință; poate nu s-a auzit bine în condițiile în care a vorbit; poate că Securitatea, atît de interesată să oprească orice comunicare, pentru a preveni o eventuală reacție de răzbunare din partea familiei, a strecurat o adresă falsă!?

Ani de zile după ce fusese executat, primeam din cînd în cînd foarte confidențial veşti că trăieşte, că a trecut spre Severin, că se află la Ocnele Mari etc. Ne legam de cea mai mică speranță, ne epuizam în cercetări, fără nici o şansă. Sînt prea multe de spus ca să încapă într-o scrisoare. Am fost şi la Albeşti-Dolj, în speranța că voi găsi vreo legătură. Nimeni nu ştia nimic şi nu exista nimeni cu numele Țucă. Se înțelege că cei care au posibilitatea să constate aceasta şi citesc cartea vor fi puțin descumpăniți. Mă gîndesc că la o viitoare ediție s-ar putea corecta adresa, sau într-o notiță la volumele care urmează.

Trebuie să ştiți că am găsit cartea cu mare dificultate. Poate că tirajul a fost nesatisfăcător. Ar fi păcat ca cei care trebuie să nu sesizeze ce forță colosală reprezintă această carte, în lupta pentru regenerarea noastră morală şi politică, după 45 de ani de monstruoasă denaturare. Aştept un semn de la Dvs. că ați primit scrisoarea. Poate venind în țară, îmi veți da ocazia să vă întîlnesc. Primele veşti despre fratele meu şi singurele din perioada de după evadare le-am aflat din cartea Dvs.

Vă trimit şi o fotografie a fratelui meu.

Pentru că ați trăit şi retrăit suferințele lui cu mai mult decît frățească dragoste, aş vrea să vă asigur că nimic din scurta lui trăire pe pămînt nu a fost în afara demnității, a onoarei.

Pasiunea pentru matematici, muzică, poezie nu făcea decît să-i alimenteze focul sacru, pe care l-a primit la naştere, al dragostei pentru ideal: Credință, Patrie, Oameni.

Toată viața s-a pregătit pentru jertfă.

Era conştient de valoarea lui — relativă — dar nu era orgolios. De ce a vrut Dumnezeu să-şi facă jertfa atît de umilit, în lanțuri?! «Eli, Eli…»

Întrebări desigur patetice şi fără rost poate. Nimeni nu va putea răspunde.

Vă mulţumesc încă o dată şi, în numele fratelui meu, dacă îmi permiteţi, vă îmbrăţişez cu toată dragostea,

Andrei Ţucă

P.S. Vă dau alături şi o scurtă notă biografică.“

„Marin Ţucă s-a născut la 9 Nov. 1921 în Com. Ioneşti-Gorj (tatăl învăţător).

Şi-a făcut studiile la Liceul Militar D.A. Sturdza din Craiova şi la Şcoala de ofiţeri de artilerie regele Carol I din Piteşti — promoţia 1943.

A luptat pe frontul de Est şi pe frontul de Vest şi i s-a conferit Ordinul Coroana României cu spade şi panglici de Virtute Militară, cu frunze de stejar. Avea 23 de ani.

A fost arestat la 2 Iulie 1948, într-o perioadă de intensă pregătire a insurecţiei împotriva ocupaţiei comuniste şi a fost condamnat la 15 ani de Tribunalul Militar din Craiova. La data arestării (a fost arestat în Comuna Ioneşti-Gorj fiind în trecere pe la părinţi), era locotenent în Regimentul 1 Artilerie din Craiova. Gradul de căpitan s-a primit la unitate, după arestare.

În urma evadării de la minele de plumb Nistru – Baia Mare, a fost judecat de Tribunalul Militar din Oradea, condamnat la moarte şi executat la 29 Mai 1954.

Avea 33 de ani.

Şi-a purtat crucea cu demnitate, pînă la sfîrşit.

Andrei Ţucă — frate.“

În acelaşi plic, dl. Andrei Ţucă mi-a trimis şi o fotografie a fratelui său, avînd pe dos următoarea notaţie:

„Marin Ţucă

1921–1954

33 ani

Domnului Ion Ioanid, în amintirea fratelui meu pe care cu atîta simpatie l-aţi evocat.

Cu deosebit respect,

Andrei Ţucă“

Ţin să mai citez o dată, din emoţionanta scrisoare a domnului Andrei

Țucă, următoarea frază: „Primele veşti despre fratele meu şi singurele din perioada de după evadare le-am aflat din cartea Dvs…“. *Adică după treizeci şi şapte de ani!* O frază din care se naşte întrebarea firească: cine şi cum va trebui să dea socoteală pentru o asemenea ticăloşie?

TIMIŞOARA, APRILIE 1960: ÎN ANCHETĂ

Mă aflam de o bună bucată de vreme într-un vagon penitenciar, tras pe o linie moartă din gara Piteşti. Cu toată graba cu care fusesem scos, cu săpunul pe mine, din sala de duşuri, dus în fugă la magazia de efecte, pus să mă aşez pe jos pe coridor, pentru ca un deținut de drept comun să-mi bată lanțurile la picioare, dus apoi în viteză cu duba la gară trecuseră totuşi mai bine de două ore de cînd vagonul stătea neclintit pe linie. Eram singur într-una din celulele mici, ceea ce era un adevărat lux, față de cum călătorisem altă dată cu duba. Compartimentul mai mare al vagonului era ocupat de un număr de deținuți de drept comun. Primisem hrana rece obişnuită pentru o zi: o bucățică de slănină rîncedă şi foarte sărată, două cubulețe de marmeladă şi un sfert de pîine. Mă decisesem s-o mănînc pe loc, fiind convins că gardienii se înşelaseră şi vor veni să mi-o ceară înapoi. Parcursul Piteşti–Bucureşti era de prea scurtă durată pentru a justifica rația de hrană rece pentru o zi! Şi totuşi, nici atunci, nici după ce vagonul s-a pus în mişcare, ataşat la garnitura de tren cu care am plecat la drum, nimeni nu a mai venit la uşa mea, nici măcar pentru a mă spiona prin vizetă. Deşi printre gratiile şi sita de sîrmă deasă de la fereastră vizibilitatea era foarte redusă, mi-am dat repede seama că nu mergeam către Bucureşti, ci în direcție opusă. Cum nu găseam nici o explicație la acest neaşteptat itinerar, am renunțat să-mi bat capul. Eram ataşați la un tren care mergea destul de repede, aşa că am ajuns încă pe lumină la Craiova. Aici au urmat o serie de manevre pînă ce am fost garați pe o linie moartă, în afara gării, unde a mai fost adus un grup de deținuți de drept comun. Au fost închişi tot în camera mare, împreună cu ceilalți. M-am gîndit că de asta venisem pînă la Craiova, ca să luăm şi acest lot de deținuți, iar acum vom face cale întoarsă spre Bucureşti. M-am înşelat însă din nou. Curînd am fost legați la un tren care a pornit tot spre apus. De ce ne-am oprit după aceea timp de aproape două ore într-o stație neînsemnată, nu mi-am putut da seama. Înainte de a se lăsa noaptea, am reuşit să citesc pe clădire numele stației: Prunişor. Ne aflam în

marginea pădurii de pe dealul Balotei. Popasul făcut aici n-am să-l pot uita niciodată. Închizînd ochii mi-aş fi putut închipui că sînt din nou acasă, la Ilovăţ. Printre gratiile ferestrei venea un miros puternic de liliac în floare, iar în liniştea nopţii care se lăsase, cînta o privighetoare. Era foarte aproape, într-un boschet din faţa ferestrei vagonului penitenciar. Ani de zile, în celulă, nu simţeam decît mirosul tinetelor, iar de dincolo de uşă auzisem numai glasul grosolan al gardienilor, răcnetele şi înjurăturile lor ordinare. Apoi, trenul s-a pus iar în mişcare şi călătoria a continuat în acelaşi ritm, cu pauze lungi prin gările mai importante. La Turnu Severin am stat aproape toată noaptea. Am auzit mişcare în compartimentul de drept comun. Au fost scoşi unii şi aduşi alţii. La mine în celulă nu s-a produs nici o schimbare, aşa că m-am întins pe bancă şi am dormit netulburat pînă dimineaţa. Vagonul ataşat la un tren personal şi-a reluat a doua zi drumul. La Orşova nu a oprit decît cîteva minute. La Caransebeş însă, vagonul penitenciar a fost detaşat de tren şi din nou garat pe o linie moartă. Aici am zăbovit cîteva ore, timp în care o mare parte a deţinuţilor de drept comun a coborît. Următorul tren de care am fost legaţi m-a dus pînă la Timişoara. Aici mi-am încheiat călătoria.

Se înserase de-a binelea cînd am fost scos din dubă de un căpitan de Securitate însoţit de doi sergenţi şi urcat într-un Jeep. Ofiţerul, cum aveam să aflu mai tîrziu, era şeful arestului Securităţii locale. Înainte de a mă sui în maşină, ofiţerul a ţinut să mă avertizeze: „Să nu încerci să faci vreo prostie, că noi nu glumim!“ — şi mi-a arătat pistolul pe care îl scosese din toc. Mi-am dat seama că fusese la rîndul lui prevenit că avea de-a face cu un deţinut „periculos“, care evadase. Cu ofiţerul în faţă, lîngă şofer, şi cu mine pe bancheta din spate, între cei doi sergenţi, Jeepul a gonit pe străzile oraşului, destul de întunecoase şi cu rari trecători, pînă ce s-a angajat pe un bulevard mai bine luminat, de unde a cotit brusc la stînga şi s-a oprit în faţa unor porţi mari, metalice. La un claxon scurt al şoferului, ni s-a deschis şi am intrat în curte. Aici, observaţiile mele au fost întrerupte. Un sergent mi-a pus o pereche de ochelari negri la ochi şi, apucîndu-mă de braţ, m-a dirijat prin uşa clădirii lîngă care oprise Jeepul. Am urcat cîteva trepte, am mai făcut cîţiva paşi şi am pătruns într-o cameră, unde mi s-au scos ochelarii. La un birou stătea aşezat şeful arestului. „Fă-i toaleta!“ i-a spus sergentului. Cunoşteam expresia. Era vorba de operaţia de luare în primire la care era supus cel ce urma să fie încarcerat în arestul Securităţii. „Dezbracă-te la piele!“ mi-a ordonat sergentul. M-am executat şi, gol puşcă, am aşteptat să-mi fie controlate hainele, centimetru cu centimetru

de-a lungul fiecărei cusături. O dată reîmbrăcat, am semnat de luare şi totodată de dare în primire pentru valiza mea de carton, care fusese adusă în birou şi care avea să ia drumul magaziei. Am procedat la fel şi pentru ceasul meu de mînă, care mă urmase şi el în călătoria de la Piteşti la Timişoara. Mi-a fost arătat şi, după ce l-am recunoscut, l-au închis din nou în cutiuța de lemn în care avea să zacă la magazie, în raftul cu obiecte de valoare. La terminarea formalităților, şeful arestului mi s-a adresat din nou, pentru a-mi aduce la cunoştință obiceiurile casei: „Aici vei respecta regimul tăcerii! Nu se vorbeşte, nu se cîntă, nu se fluieră! Dacă ai ceva de raportat, bați la uşă şi îi spui ce ai de spus tovarăşului sergent, în şoaptă. Execuți toate ordinele pe care ți le dau cadrele noastre. Dacă comentezi, vei fi sancționat!“

Cu ochelarii la ochi am pornit iar la drum, condus de un sergent. Am coborît mai întîi o sumedenie de trepte cam tocite. M-a izbit un miros de pivniță umedă. Coridorul pe care l-am urmat mi s-a părut îngust şi tare întortocheat. Cînd, în fine, ne-am oprit, sergentul a tras un zăvor şi mi-a scos ochelarii. Eram în pragul unei camere în miniatură. Patul de fier, de tip cazon, ocupa trei sferturi din încăpere. Era cît camera de lung şi bloca aproape complet intrarea, nelăsînd decît o trecere de circa douăzeci de centimetri între el şi tocul uşii, prin care m-am strecurat în noua mea locuință. De-a lungul patului, care începea de la uşă şi se termina în fundul încăperii, dispuneam de un spațiu liber de aproximativ patruzeci de centimetri lățime. Pardoseala era din duşumele de brad. Într-unul din cele două colțuri rămase libere, neocupate de pat, era o oală de noapte, cu un capac rotund, decupat dintr-o bucată de placaj. Deasupra uşii, într-o firidă care străpungea zidul pînă în coridor, ardea nelipsitul bec, aprins zi şi noapte. Orificiul era şi singura cale de aerisire, lăsînd totodată să pătrundă în celulă mirosul de mucegai al subsolului. Pentru moment au fost singurele date topografice pe care le-am putut stabili. Cu timpul însă, parte prin propriile mele observații, parte prin informații primite de la alții, mi-am completat cunoştințele despre locul în care mă aflam.

Mă găseam la Securitatea din Timişoara, pe bulevardul Loga, unde îşi stabilise sediul în trei clădiri arătoase, cu etaj, confiscate de la proprietarii lor. Clădirile fuseseră închise într-un perimetru înconjurat cu ziduri înalte. Li se mai aduseseră şi alte „îmbunătățiri“ pentru a le face corespunzătoare noii destinații pe care o primiseră. Cele trei vile comunicau între ele prin tuneluri subterane, în care se aflau şi celulele arestului, astfel încît arestații puteau fi duşi la anchetă în oricare din cele trei clădiri fără să parcurgă

drumul prin exterior.

În prima seară şi chiar în timpul nopții, mi s-a părut că am fost în mod special supravegheat. Încă nu mă obişnuisem cu zgomotele noului celular. Mi-a trebuit o vreme pînă să pot detecta pasul catifelat al gardienilor, care la intrarea în serviciu îşi scoteau cizmele şi se încălțau cu cipici de postav. În primele zile abia îi auzeam călcînd pe preşul de pe coridor. Curînd însă am ajuns să le desluşesc de la tot mai mare distanță paşii de felină cu care se apropiau de uşa mea, pentru a mă spiona prin vizetă. Prima mea grijă a fost să le adorm vigilența, nelăsîndu-mă niciodată surprins în defect, pentru a-i convinge că înțelegeam să respect cu scrupulozitate prevederile regulamentului. Pînă ce mi s-a adaptat urechea la sunetele coridorului, înăbuşite cu atîta măiestrie de personalul celularului, instruit să pună surdină celui mai mic zgomot, am fost într-adevăr foarte disciplinat. Nu m-am întins peste zi în pat, iar noaptea mi-am creat reflexul de a dormi cu fața spre vizetă şi cu brațele peste pătură, la vedere, aşa cum cerea regulamentul. Cu un destul de mare efort de voință, încă din prima zi a sosirii mele la Timişoara, am hotărît să-mi impun un exercițiu de răbdare de cursă lungă, pe care să-l practic cu perseverență. Apoi, o dată familiarizat cu toate sunetele subsolului, mi-am permis libertatea de a sta întins în pat, pînă ce îl auzeam pe gardian apropiindu-se. Pînă să ajungă la uşa mea şi să privească prin vizetă, aveam timp să întind pătura şi să mă aşez reglementar, pe marginea patului. Alteori mă vedea făcînd cei doi paşi şi jumătate, dus-întors, dintr-un capăt pînă în celălalt al celulei. Mă obişnuisem totodată să nu întorc capul spre uşă cînd mă spiona prin vizetă, pentru a-i lăsa impresia că nu mă ştiam supravegheat. În scurtă vreme, văzîndu-mă atît de disciplinat, vizitele gardienilor la uşa mea s-au rărit. Denaturînd într-o oarecare măsură înțelesul cuvintelor, aş putea spune că „le cîştigasem încrederea“ şi „le devenisem cumva chiar simpatic“, pentru că nu le cream nici un fel de probleme în timpul serviciului. Era de altfel, ceea ce şi urmărisem prin comportarea mea. Cum celula mea era ultima pe partea dreaptă, tocmai în fundul coridorului, gardienii nu se mai osteneau decît rareori să vină pînă la mine, mai ales că eram şi complet izolat, cele două sau trei camere dinaintea celulei mele fiind neocupate.

A doua zi după sosirea mea în Securitate, am fost vizitat de o felceriță. M-a întrebat dacă sufăr de ceva. Am declarat că în general sînt sănătos, dar că probabil am răcit pe drum, pentru că, peste noapte am simțit în piept, în partea stîngă, un junghi ascuțit, care însă mi-a trecut destul de repede. Sub ochii vigilenți ai gardianului, felcerița mi-a luat pulsul. Apoi i-a dat

gardianului în păstrare o sticluță cu un medicament, din care urma să primesc de două ori pe zi cîteva picături, pe care să le înghit cu apă. Cum la Securitate totul era secret, nu mi-a spus nici ce a constatat şi nici ce medicament mi-a recomandat. Pentru mine însă, instruit cum fusesem de Cornel Petrasievici la Piteşti, totul era limpede: îmi dăduse picături de valeriană, presupunînd că era vorba de o banală nevroză cardiacă, datorată şocului şi stării emotive prin care treceau mai toți noii arestați cînd luau contact cu ancheta şi metodele Securității. Nu era însă cazul meu. Nu observasem nici o tendință spre palpitații sau aritmii în regularitatea bătăilor inimii, deşi nu puteam spune că nu-mi era teamă de anchetă. De fapt, plîngîndu-mă de durerea simțită în timpul nopții, nu făcusem decît să pun primul jalon al viitoarei boli de inimă pe care urma s-o simulez în caz de nevoie. Frecvența vizitelor medicale, pe care aveam s-o constat încă din primele săptămîni de şedere la Timişoara, părea să confirme informațiile ce le primisem la Piteşti despre ultimele dispoziții privitoare la grija pentru viața arestaților, atîta vreme cît se aflau sub anchetă. La două-trei zile felcerița trecea în revistă toate celulele. Cel puțin o dată la zece zile venea împreună cu ea şi doctorița Securității.

În privința alimentației, mi-am dat seama pe parcurs că suferea modificări, atît calitative cît şi cantitative, în funcție de felul în care se desfăşura ancheta. De cînd mă deprinsesem cu obiceiurile gardienilor şi cu zgomotele celularului, sesizam orice deviere de la programul de rutină şi toate disonanțele care îmi dădeau de veste că se întîmpla ceva neobişnuit. Aşa am descoperit că, după împărțirea castroanelor cu mîncare, se mai deschideau cîteva uşi de celule şi la fiecare auzeam un zăngănit de polonic ce se lovea de pereții unei găleți. Asociind aceste sunete cu mirosul ce se strecura curînd după aceea în celulă prin firida de deasupra uşii, miros deosebindu-se de cel al mîncării pe care o primisem, am înțeles că la respectivele camere se servea un meniu diferit. La expansiunea cunoştințelor mele dincolo de limita impusă de cei patru pereți ai celulei, am fost deseori ajutat şi de indiscrețiile involuntare ale gardienilor, de la care surprindeam cîte o frîntură de frază sau chiar cîte o convorbire ținută prea aproape de uşa mea.

Căldura umedă din celulă, combinată cu lipsa de aer curat, era destul de greu de suportat. Zăpuşeala creştea peste zi, atingînd culmea în timpul nopții, cînd mă trezeam de mai multe ori ud leoarcă de transpirație şi respiram anevoie din lipsă de oxigen. Prin firida mult prea mică de deasupra uşii, în care becul stătea aprins zi şi noapte, contribuind şi el la

ridicarea temperaturii, aerul nu se primenea. Deschiderea uşii, începînd de dimineaţă, cînd primeam cana cu surogatul de cafea şi felia de pîine unsă cu celebra marmeladă de cinci lei kilogramul din acea vreme, şi apoi la masa de prînz şi de seară, ca şi de fiecare dată cînd eram dus cu oala de noapte la W.C., era evenimentul mult aşteptat al zilei fiind singura ocazie de aerisire a celulei. Nici pe coridor nu era mult mai răcoare, iar mirosul de mucegai era chiar mai pronunţat decît în celulă. Atmosfera era însă respirabilă, datorită curentului ce se crea între uşile de acces în celular şi o foarte mică fereastră cu gratii din capătul coridorului, care se deschidea deasupra nivelului pavajului din curtea interioară.

Faptul că nu fusesem încă dus la anchetă nu m-a surprins peste măsură. Cunoscînd tensiunea nervoasă sub care trăiai în aşteptarea anchetei, anchetatorii aveau de cele mai multe ori obiceiul să-ţi pună nervii la încercare, ignorîndu-te înadins timp de cîteva zile, înainte de a începe interogatoriul. Încă de la plecarea din Piteşti, îmi jurasem să rămîn invulnerabil la presiunile atît fizice cît şi psihice la care voi fi supus. Era un fel de răMăşag făcut cu mine însumi, pe care voiam să încerc să-l cîştig cu orice preţ. Reuşisem să nu mă sinchisesc de momentul cînd voi fi scos la anchetă.

Primele trei sau patru zile, nu am părăsit celularul subteran al Securităţii. Apoi, într-o dimineaţă, un gardian a deschis uşa celulei şi, după ce mi-a spus să-mi îmbrac haina şi mi-a pus ochelarii negri la ochi, m-a luat de braţ şi m-a pilotat de-a lungul coridorului. Pînă la un punct, drumul mi-era cunoscut. Pe aici eram dus zilnic la W.C. Apoi, ne-am abătut la stînga, am mai făcut cîţiva paşi, am trecut printr-o uşă şi am urcat nişte scări destul de abrupte. În scurt timp aveam să mă obişnuiesc şi cu drumurile care duceau de la celularul subteran la camerele de la etaj ale celor două vile, unde am fost anchetat în lunile următoare. Atunci ştiam, după numărul paşilor, în care vilă eram dus, după cum ştiam şi cîte trepte avea fiecare scară. De la parterul vilei, am mai urcat un rînd de trepte pînă la primul etaj, unde am fost introdus într-o cameră şi mi s-au scos ochelarii. La un semn al anchetatorului, aşezat la un birou, gardianul care mă adusese a ieşit. Apoi, arătîndu-mi măsuţa şi scaunul lîngă care mă oprisem înainte de a mi se scoate ochelarii de la ochi, anchetatorul mi-a spus să iau loc. Mi-a vorbit cu domnule şi cu dumneata, ceea ce nu m-a mirat, ştiind că în general aşa începeau anchetele. Securistul de la biroul din faţa mea era cu cîţiva ani mai tînăr decît mine. Mijlociu de înalt şi subţire, nu avea o

înfăţişare neplăcută. Purta cravată şi o haină maron de catifea reiată. Recunosc că m-am aşezat fără să scot o vorbă şi fără să schiţez cel mai mic gest de salut, ceea ce, datorită tonului amabil cu care mă invitase să stau jos, m-a făcut să am o clipă de remuşcare pentru lipsa mea de bunăcuviinţă. Dar numai o clipă! După ce m-a examinat un lung moment, cu vădită curiozitate, anchetatorul mi s-a adresat din nou. Voi încerca acum să rezum în cîteva fraze, cît mai apropiate de sensul şi exprimarea lor originală, monologul lui. „Domnule Ioanid, cred că ştii că ai fost adus aici pentru o anchetă…, dar pentru asta mai avem timp… Aş vrea mai întîi să stăm de vorbă, pentru a ne cunoaşte. Trebuie să ştii că noi nu mai sîntem cum erau tovarăşii noştri din anii ’50, cînd puterea populară încă nu era consolidată… Noi am intrat acum într-o perioadă de legalitate, iar abuzurile de altă dată nu mai sînt admise. Regimul s-a întărit în interior, iar în exterior, ţările socialiste, în frunte cu Uniunea Sovietică, se bucură de respect şi consideraţie în lumea capitalistă. Confruntarea între Apus şi Răsărit a încetat. Vestul s-a convins de dorinţa noastră sinceră de convieţuire paşnică, chiar şi între ţări cu orînduiri sociale diferite. Sîntem pe cale de a ne înţelege şi de a colabora în lupta comună pentru asigurarea unei păci durabile în lume…“

Minute în şir mi-a vorbit în acest sens, fără să facă vreo pauză sau să aştepte o reacţie din partea mea. De altfel, eram aşa de surprins de ceea ce-mi spunea, încît nu-mi era gîndul decît să-mi păstrez o expresie neutră a feţei şi a privirii, care să nu-mi trădeze uimirea. Eram de-a dreptul tulburat, pentru că aceste declaraţii depăşeau cadrul în limitele căruia anchetatorii îşi permiteau să recurgă la anumite afirmaţii mai îndrăzneţe, atunci cînd, la începutul anchetei, voiau să pregătească o atmosferă destinsă pentru ca şocul să fie cu atît mai mare, cînd vor trece brusc, la faza următoare, aceea a insultelor şi bătăilor. De data asta părea să fie vorba de cu totul altceva, ceva neprevăzut în scenariul anchetelor, pe care îl cunoşteam din experienţa mea şi a altora, în care ţi se servea una caldă, alta rece, adică metoda alternativă a tratamentului, cînd cu mănuşi, cînd cu bîta. Neputînd înţelege motivul unei atari atitudini din partea anchetatorului, am rămas mai departe suspicios şi în expectativă. Cînd şi-a încheiat tirada, şi-a aprins o ţigară şi, sculîndu-se de la locul lui, a venit să-mi ofere şi mie una. I-am mulţumit, dar am refuzat-o.

— Ştiam că eşti fumător! (Nu era pentru prima oară cînd constatam că faptul era consemnat în dosarul meu, pe care atît ofiţerii politici din penitenciare, cît şi securiştii-anchetatori îl consultau înainte să aibă de-a

face cu mine.)

— Am fost fumător. Dacă nu pot fuma cu regularitate, prefer să mă abțin.

— Îți promit că voi cere tovarăşului colonel să-ți aprobe o rație zilnică de țigări.

Tovarăşul colonel, la care avea să se refere de mai multe ori în cursul lunilor următoare, şi pe care l-am văzut o singură dată, era şeful Securității locale. Era şvab de origine, îl chema Schnellbach şi fusese de meserie tîmplar. Cînd l-am văzut, încă nu ştiam cine era. Am remarcat însă că îi lipsea o falangă de la un deget. (Cred că de la mîna dreaptă.) L-am identificat după acest semn particular, cînd am fost mutat la închisoarea din oraş, unde deținuții din Timişoara, care îl cunoşteau, mi-au vorbit despre infirmitatea fostului tîmplar, devenit colonel de Securitate. La insistența anchetatorului, am primit țigara. În timp ce îmi dădea foc, m-a întrebat de cîtă vreme sînt închis. (Ca şi cum n-ar fi ştiut!) Cînd i-am spus că mă aflu de opt ani în detenție, şi-a manifestat compătimirea pentru soarta ingrată pe care o avusesem, lansîndu-se într-o lungă explicație din care reieşea că de fapt nu ajunsesem în puşcărie pentru faptele de care fusesem acuzat, ci mai degrabă se putea spune că avusesem ghinionul de a fi căzut victimă politicii internaționale. Vina o purta Occidentul, care sub influența Statelor Unite ale Americii a dus timp de ani de zile o politică agresivă, angajîndu-se în cursa înarmărilor şi pregătindu-se de o confruntare cu Uniunea Sovietică. Față de această amenințare, țările socialiste, în frunte cu U.R.S.S.-ul, deşi iubitoare de pace, au fost nevoite să-şi ia măsurile de apărare, atît împotriva eventualului agresor din afară, cît şi a duşmanului intern, reprezentat de cei ce se lăsau instigați de propaganda mincinoasă şi ostilă a forțelor reacționare imperialiste din Occident. Între timp însă, popoarele din lagărul imperialist au înțeles că dorința noastră de pace e sinceră şi, sub presiunea lor, forțele reacționare şi-au pierdut influența politică pe care o aveau în țările lor. Datorită acestei noi orientări în politica internă, sînt de aşteptat modificări importante şi în relațiile internaționale. Este de prevăzut o trecere de la războiul rece, de la politica de confruntare de pînă acum, la una de colaborare şi prietenie, nu numai între popoarele ci şi între guvernele respectivelor țări. Marile puteri sînt pe cale de a ajunge la o înțelegere, renunțînd la ideea folosirii forței şi la amenințarea cu forța. În acel moment, pericolul extern fiind înlăturat, va dispărea şi pericolul intern, iar închisorile pentru contrarevoluționari nu-şi vor mai avea rostul. Deşi discursul anchetatorului nu era decît o succesiune de expresii şi formule din

bine cunoscutul vocabular propagandistic al partidului, reluate şi repetate într-o litanie ce părea să nu mai aibă sfîrşit, nu mi-am pierdut nici un moment atenția. Fără să-mi arăt pe față interesul cu care îl ascultam, nu mi-a scăpat nici un cuvînt din spusele lui. Eram mai mult decît intrigat de pledoaria pentru pace pe care o desfăşura, care, în loc să se încheie ca de obicei cu insultele, atacurile şi acuzațiile obişnuite la adresa Statelor Unite şi a democrațiilor occidentale, tindea să adopte un limbaj şi un ton civilizat, pentru a lăuda deopotrivă spiritul împăciuitor al lagărului socialist, cît şi al lagărului capitalist. Întrevederea mea cu anchetatorul din ziua aceea s-a încheiat fără să-mi pot explica rostul ei. Mie nu mi se pusese nici o întrebare. În schimb, anchetatorul îmi vorbise timp de mai bine de jumătate de oră, părînd a fi vrut să-mi facă nişte destăinuiri, din care însă nu înțelesesem mai nimic. Iar cînd, înainte de a-l suna pe gardian pentru a mă duce înapoi în celulă, mi-a spus, cu acelaşi ton amabil cu care mă primise, că vom mai sta de vorbă, perplexitatea mea n-a făcut decît să crească. Dar o dată cu ea, şi suspiciunea că ceea ce se petrecuse în biroul de anchetă fusese dinainte studiat şi pus la cale, numai pentru a mă deruta. Demers care, de altfel, şi-a atins țelul, următoarele zece-cincisprezece zile ale acestei bizare anchete nefăcînd decît să-mi sporească nedumerirea. În toată această perioadă, am fost scos cu intermitențe la anchetă, într-un ritm ce părea să denote o vădită lipsă de grabă din partea anchetatorului, impresie întărită şi de felul cum decurgeau întrevederile noastre.

Cea mai mare parte din timpul şedințelor de anchetă era consacrată aceluiaşi gen de monolog pe care anchetatorul îl ținuse la prima noastră întîlnire. Treptat însă, pe măsură ce am renunțat să mai fiu simplu ascultător şi am acceptat să mă angajez în dialogul dorit de anchetator, am participat în egală măsură cu el la discuții pe teme politice, atît interne cît şi externe. Am putut astfel constata, din nou, surprinzătoarea tendință a interlocutorului meu de a trata cu îngăduință puterile occidentale şi de a le privi de aci înainte ca pe nişte posibili parteneri şi nicidecum ca duşmani ireconciliabili, cum sunau de ani de zile sloganurile comuniste. Motivele care determinaseră această modificare mi-au rămas însă mai departe ascunse, ofițerul nearătîndu-se mai explicit. De fiecare dată însă, în timpul celor două-trei ore de aşa-zis interogatoriu, ofițerul nu revenea decît rareori la obiectul anchetei, limitîndu-se la a-mi pune cîteva întrebări cu caracter general şi mulțumindu-se cu răspunsurile pe care i le dădeam, oricît de vagi ar fi fost. Apoi, ca şi cum ar fi găsit un pretext să chiulească de la treabă, se grăbea să se întoarcă la conversația întreruptă. Trebuie să recunosc că, după

primele cîteva întrevederi de acest gen, nu mi s-a mai stîrnit obişnuitul reflex de teamă, pe care gardianul îl provoca oricărui arestat atunci cînd venea să-l scoată din celulă şi să-l ducă la anchetă. Ajunsesem chiar să aştept cu o oarecare nerăbdare să fiu dus la anchetă. Părăseam astfel timp de cîteva ore celula strîmtă şi sufocantă, pentru a respira aerul curat care intra pe fereastra aproape mereu deschisă din biroul de anchetă. Camera era luminoasă. La anumite ore din zi, razele soarelui pătrundeau pînă în mijlocul încăperii, aruncînd pe duşumele, între biroul anchetatorului şi colţul în care mă aflam, o dîră de lumină despărţitoare. Erau momente, în timpul acestor întrevederi, cînd mă distanţam cu gîndul de cel din faţa mea pînă la a pierde contactul cu realitatea situaţiei. Mă bucuram din plin de aerul pe care îl respiram, de soare, de cerul albastru şi de vîrful pomilor pe care îi vedeam prin fereastra deschisă. Nu aveam decît o singură grijă: să-mi controlez şi să-mi stăpînesc privirea şi trăsăturile feţei, pentru ca anchetatorul să nu-mi ghicească starea de mulţumire în care pluteam. Faptul că nu mai trăiam sub teama obsedantă a anchetei, nu mi-a atrofiat totuşi simţurile. Rămîneam în continuare acelaşi animal hăituit, bănuitor şi atent, stînd la pîndă, gata să surprindă cea mai mică modificare în atmosfera mediului ostil în care mă aflam. Instinctul de conservare era treaz şi funcţiona fără greş!

Dacă sus, la anchetă, reuşeam să mă destind în aşa măsură încît să mă pot bucura de avantajele pe care mi le oferea încăperea aerisită şi luminoasă, o dată întors în celulă, nu făceam decît să mă gîndesc la calea şi atitudinea cele mai potrivite de adoptat în diferitele ipostaze în care îmi imaginam că ar putea evolua desfăşurarea anchetei. Încă din primele zile îmi fixasem unele jaloane în această privinţă. Către sfîrşitul primei săptămîni, planul meu căpătase deja forma definitivă. Urma să-l aplic, indiferent de mersul anchetei şi de întorsătura pe care ar putea-o lua pe parcurs. Planul consta în a-mi însuşi în paralel, o dată la anchetă şi altă dată în celulă, două atitudini, cu nuanţe uşor diferenţiate, dar urmărind acelaşi scop. Voiam ca pe aceste căi indirecte să mă fac cunoscut anchetatorului, aşa cum doream eu să apar în ochii lui. Voiam totodată să fie convins că îşi formase singur părerea despre mine şi nicidecum influenţat de ceea ce îi sugerasem în mod intenţionat prin afirmaţiile şi felul meu de a mă purta. Astfel, în convorbirile cu el, m-am arătat convins că nu mai am nici o şansă să scap cu viaţă din închisoare. Nu credeam că voi putea supravieţui condiţiilor de detenţie, pe durata celor doisprezece ani pe care îi mai aveam de executat pînă la expirarea pedepsei. Într-un fel voiam să-i arăt că îmi

încheiasem socotelile cu viața, că mă resemnasem să trăiesc mai departe, cîte zile voi mai avea, numai în virtutea inerției, mulțumindu-mă să privesc la tot ce se întîmplă în jurul meu ca un spectator neimplicat. La asemenea afirmații, anchetatorul intervenea, spunîndu-mi pentru a nu ştiu cîta oară că, dacă politica internațională evoluează în continuare spre o înțelegere între apus şi răsărit, soarta noastră, a deținuților politici, s-ar putea schimba radical de la o zi la alta. Era de prevăzut, în acest caz, o eliberare a noastră din închisoare cu mult înainte de expirarea sentințelor, iar la vîrsta mea nu aveam nici un motiv să-mi pierd nădejdea, pentru că, o dată liber, mă voi reintegra în societate şi voi avea tot timpul să-mi refac viața. Față de tentativele lui de a-mi reda speranța în viitor, mă arătam însă pe de o parte sceptic, iar pe de alta neinteresat în a-mi duce mai departe existența sub un regim comunist, la care refuzam să mă adaptez. Aici, anchetatorul se simțea obligat să facă apologia sistemului, pretinzînd că, fiind în închisoare, nu avusesem posibilitatea să văd cu ochii mei realizările regimului şi să-mi dau seama de uriaşele progrese făcute în țară, în toate domeniile, în ultimii ani, sub conducerea Partidului. Urma replica mea, în care făceam un rechizitoriu fără menajamente partidului comunist, acuzîndu-l de a fi înşelat, jefuit, sărăcit şi terorizat întreaga populație a țării, spre singurul profit al unui număr redus de privilegiați ai regimului. Era motivul pentru care mă declaram un duşman ireductibil al comunismului, pe care îl uram din fundul sufletului. Eram convins că acest regim va sfîrşi prin a se prăbuşi, dar, din păcate, nu voi mai apuca să-i văd sfîrşitul. În timp ce îmi revărsam cu o patimă nedisimulată potopul de învinuiri împotriva Partidului, înregistram totodată efectul produs asupra anchetatorului. Pe de o parte, teama de a asculta asemenea blasfemii la adresa Partidului îl făcea să arunce din cînd în cînd pe furiş priviri în direcția uşii care dădea în biroul vecin. Pe de altă parte, curiozitatea era mai puternică, şi nu voia nici să mă întrerupă. Era evident că nu i se mai întîmplase să aibă de a face cu un anchetat care să-şi dezvăluie sentimentele ostile de care era animat împotriva regimului, cu o sinceritate ce părea de-a dreptul sinucigaşă. Ajunsesem să mă situez pe această poziție extremă, la capătul cîtorva zile, timp în care îmi dozasem treptat virulența şi agresivitatea atacurilor îndreptate împotriva regimului, în funcție de gradul de suportabilitate al anchetatorului față de aceste critici. La cel mai mic semn de iritare din partea lui, mă opream pentru a-l asigura că nu era în intenția mea de a-l ofensa personal. Îl rugam să nu vadă în sinceritatea cu care îi vorbeam decît rezultatul felului civilizat în care se purta cu mine.

Acest fapt mă îndemna să-i acord încredere şi să-i vorbesc fără reticenţe, fiind convins că mă va înţelege, chiar dacă nu este de acord cu punctul meu de vedere. Deseori, în timpul discuţiilor, ţineam să-i împărtăşesc cîte o părere sau o idee, exprimîndu-mă cam în felul următor: „Credeţi că v-aş fi vorbit aşa, dacă mi-aş fi dat seama că faceţi parte din categoria acelor anchetatori, gata oricînd să recurgă la insulte şi bîtă pentru a suplini lipsa de argumente? În faţa unui astfel de om, aş fi tăcut pentru a nu mă expune unor suferinţe fizice inutile. Dîndu-mi seama că din partea dumneavoastră nu risc astfel de represalii, profit să vă vorbesc deschis, fără să-mi ascund gîndurile, deşi ştiu că veţi semnala atitudinea mea în rapoartele pe care aveţi obligaţia să le întocmiţi despre cel pe care îl anchetaţi. Avînd însă convingerea că nu voi supravieţui închisorii, nu mă mai tem de posibilele consecinţe pe care le-aş avea de suferit de pe urma lor. Ca atare, o caracterizare negativă în plus în dosarul meu sau un nou proces şi încă o condamnare sînt departe de a mă mai afecta în vreun fel.“ În atmosfera ce se stabilise treptat, la întrevederile cu anchetatorul, cît şi în atitudinea lui din timpul discuţiilor, am putut intercepta anumite semne, care mă încurajau, cred, că intenţia mea de a-l face să aibă despre mine impresia pe care mi-o dorisem părea să se realizeze.

„ĂSTA DE LA 5 E BĂIAT DEŞTEPT…“

Sînt convins că şi comportarea mea în celula din subsolul Securității a contribuit în mare măsură la această reuşită, ştiut fiind că biroul de anchetă era informat zilnic şi pînă în cele mai mici amănunte asupra tuturor manifestărilor arestatului şi a felului în care îşi petrecea timpul în perioada cercetărilor. Or, în ceea ce mă privea, aceste rapoarte ale arestului către biroul de anchetă nu puteau semnala decît ceea ce mă străduisem să le demonstrez gardienilor din celular, prin purtarea mea de zi cu zi! Cred astfel că îndeplineam, în ochii lor şi din punctul lor de vedere, toate condițiile arestatului ideal, care nu le crea nici un fel de probleme. Docil şi răbdător, nu îi sîcîiam bătînd cu insistență în uşă, aşa cum îi auzeam făcînd pe alții din alte celule, atunci cînd cereau să fie duşi la W.C. sau să li se dea foc la țigară. Preferam să aştept momentul cînd gardianul trecea prin fața celulei, pentru a-i solicita ceva, iar cînd îi adresam cuvîntul, o făceam pe şoptite, evitînd astfel să mi se atragă atenția să vorbesc încet. Cred că celula mea era singura de pe întreg coridorul, la care, cînd deschidea uşa, nu-l auzeai strigînd enervat ca la celelalte: „Vorbeşte, bă, în şoaptă! De cîte ori să-ți spun!“ Ştiam că mai toți gardienii, din toate închisorile prin care trecusem, căutau să aibă cît mai puțin de lucru în timpul serviciului lor. Nici cei de la Securitatea din Timişoara nu făceau excepție. Mai toți preferau să stea pe scaunele de la intersecția celularului cu o altă ramură a coridorului, unde, fie stăteau de vorbă cu tovarăşul lor din acelaşi schimb, fie pur şi simplu moțăiau şi nu voiau să fie deranjați. Era probabil şi motivul pentru care se străduiau să termine cît mai repede treburile pe care nu le puteau evita, cum era împărțitul mesei sau, la ora „programului“, scosul pe rînd al fiecărui arestat la W.C., grăbiți fiind să se întoarcă la scaunele lor, să trîndăvească în continuare. Cunoscîndu-le meteahna, le-o menajam. Mă arătam la fel de grăbit ca şi ei să parcurg distanța de la celulă la W.C. şi după aceea din nou la celulă înapoi, mergînd cu pasul întins şi vioi, de parcă n-aş fi avut ochelari opaci la ochi. Intervenea aici o înțelegere

tacită, dictată de interese reciproce: eu le satisfăceam dorința, grăbindu-mă, iar ei în schimb mă conduceau de braț cu toată grija, ferindu-mă să mă ciocnesc de vreun obstacol în drum. I-am auzit de mai multe ori vorbind între ei cu admirație de „cazul“ meu. Considerau că „ăsta de la 5 (numărul celulei mele) e băiat deştept, cu ăsta n-ai treabă, ştie să meargă cu ochelari, nu ca alții!“ Erau aprecieri care îmi dovedeau că migala şi consecvența cu care îmi urmăream scopul dădeau rezultate. Dacă în literatură s-a scris mult despre starea sufletească a deținutului şi dacă în sistemul penitenciar al regimului comunist, deținuții au fost ținuți sub o permanentă observație pentru a li se insera la dosar, pe lîngă amprentele digitale şi fotografia de rigoare şi un portret moral cît mai exact, cred că un loc tot atît de important l-ar putea ocupa şi un studiu al psihologiei temnicerului, supus, la rîndul lui, spiritului de observație al puşcăriaşului. Gardianul devenea şi el pentru noi un cobai care se expunea unei atît de atente supravegheri din partea noastră, încît în portretul pe care i-l stabileam erau surprinse cele mai discrete şi subtile trăsături.

Prin purtarea mea exemplar de disciplinată, dovedită zi de zi, mi-am cîştigat în primul rînd privilegiul de a nu mai fi supus aceleiaşi sîcîitoare supravegheri pe care gardienii o exercitau asupra celorlalte celule. Totodată însă pot spune că ajunsesem să mă bucur de o oarecare simpatie din partea lor, desigur nedeclarată prin vorbe, dar manifestată prin anumite mici favoruri pe care mi le făceau. De pildă, în fiecare sîmbătă, cînd era program la baie, se dezlănțuia pe celular o adevărată prigoană împotriva deținuților, pentru ca întreaga operațiune să se desfăşoare în cea mai mare viteză posibilă. Cei doi gardieni de serviciu primeau şi întăriri. Le mai veneau alți doi tovarăşi în ajutor pentru a face față jocului pe care îl puneau la cale, găsind cu acest prilej şi un motiv de distracție pe socoteala celor infirmi sau mai în vîrstă, obligați să se adapteze ritmului îndrăcit pe care îl impuneau programului. Cîte doi deținuți, cu ochelarii la ochi, erau scoşi pe rînd din celule şi, în pas alergător şi într-un alai de strigăte îndemnîndu-i la grabă (Hai mai repede! Întinde pasul! Dă-i bătaie! etc.), erau conduşi de braț spre cele două camere de baie. Erau de fapt două încăperi minuscule, alăturate şi identice, prevăzute fiecare cu cîte o cadă de baie veche, îngălbenită şi, pe alocuri, pe unde avea smalțul sărit, cu pete mari de rugină. Între cadă şi perete abia aveai loc să te strecori. La capătul căzii era un cazan cilindric de aramă, aşezat pe o sobă de tuci în care se făcea focul cu cărbuni. Din partea de sus a cazanului pornea țeava duşului pînă deasupra căzii. Pe jos, la gura

sobei era un muşuroi de brichete (ouă) de cărbuni şi un făraş, cu care alimentai singur focul la nevoie, bineînțeles, cu condiția să ți se fi lăsat timpul s-o faci. Singura intenție de aerisire a încăperii se găsea în partea de jos a uşii, sub forma unui orificiu dreptunghiular nu mai mare de treizeci pe zece centimetri, acoperit însă de un grătar de fier şi o plasă deasă de sîrmă, pentru a asigura secretul şi pentru a împiedica vederea spre coridor. În camera de baie căldura era sufocantă, iar gradul de toxicitate al gazelor emanate de cărbunii din sobă era periodic redus, numai cît stătea uşa deschisă între plecarea din baie a unui deținut şi sosirea următorului. După ce te spălai, căldura şi densitatea vaporilor de apă care începțoşau camera făceau inutilă orice încercare de a te şterge, aşa că te îmbrăcai ud, cu hainele devenite şi ele între timp jilave. Din chiar momentul intrării în baie ți se spunea să te grăbeşti, pentru ca apoi, aproape din minut în minut, să ți se bată cu pumnul în uşă pentru a ți se repeta pe diferite tonuri şi sub diverse forme acelaşi lucru. Cînd batjocoritor, cînd răstit şi amenințător, ți se striga prin uşă: „Ce te speli, bă, ca o mireasă! Mişcă mai repede că te scot afară cu săpunul pe tine!“ etc. Fugăriți şi apostrofați în fel şi chip, era uşor de imaginat teama şi deruta bieților oameni, ridicați relativ de curînd de la casele lor şi încă neobişnuiți cu plăcerile sadice ale gardienilor de a-i şicana şi teroriza.

Cred că la ora aceea eram singurul deținut vechi din celularul Securității din Timişoara. Pe lîngă mai mult sau mai puțin proaspeții arestați din subsolul Securității, făceam figură de pasăre rară. Eram blazat. Nu fusesem, ca ei, surprins pe nepregătite de obiceiurile locale, prea puțin diferite de cele întîlnite în alte părți de-a lungul celor opt ani de închisoare şi care asupra mea nu mai produceau aceleaşi efecte de frică şi timorare. Spre deosebire de tratamentul general aplicat deținuților cu ocazia băii, pentru mine, sîmbăta era ziua în care mă bucuram de una din micile atenții din partea gardienilor: eram scos la duş ultimul, după ce întreg celularul se perindase pe la baie în condițiile descrise mai sus. Din acel moment, tropăiala şi vociferările încetau, celularul reintrînd în liniştea lui obişnuită. Înainte de a mă încuia în camera de baie, gardianul îmi spunea, cu o licărire de bunăvoință în privire: „Cînd eşti gata, bați la uşă“. Apoi, într-adevăr nu se mai ocupa de mine pînă ce nu băteam la uşă. Aveam astfel timpul să mă spăl în linişte, cum numai rareori se putea întîmpla în puşcărie. Profitam chiar să-mi spăl şi cămaşa şi chiloții, pe care mi le întindeam apoi pe pat în celulă, la uscat. Eram lăsat în pace şi nimeni nu venea să-mi strige la uşă: „Dă-i drumul mai repede!“ În schimb, de astă dată, chiar dacă mă puteam

spăla în voie, eram eu cel care mă grăbeam pentru a scăpa de zăpuşeală şi de duhoarea gazelor de cărbune, care la un moment dat deveneau insuportabile. În legătură cu baia, îmi aduc aminte de o întîmplare din vara aceea, care a provocat panică în arestul Securității. S-a petrecut într-o sîmbătă, cînd tocmai mă aflam în camera de baie. Din cauza zgomotului apei care curgea şi a focului care duduia în sobă, nu mi-am dat seama că pe coridor era mare alarmă. Abia după ce am terminat cu spălatul şi am oprit apa, am auzit strigătele şi zarva de pe coridor. Dar nici atunci nu mi-am dat seama ce se întîmpla şi cărui fapt se datora agitația, vocile şi zgomotele parvenindu-mi nedesluşite, acoperite fiind de duduitul unui motor, care părea să funcționeze chiar în subsol. M-am îmbrăcat şi am bătut în uşă. Nu a venit nimeni să-mi deschidă. Am bătut din nou, mai tare. Abia după două-trei încercări de a-i atrage atenția gardianului, mi s-a răspuns cu formula consacrată: „Nu mai bate!“ Nu era vocea gardianului de serviciu. Am mai răbdat o vreme şi am bătut iar. „Nu mai bate. Ai răbdare!“ mi-a strigat aceeaşi voce. Căldura şi concentrația gazelor de cărbuni deveniseră între timp insuportabile, aşa că m-am hotărît să nu mă las şi să bat în uşă pînă ce mi se va deschide. A mai trecut o vreme şi, în sfîrşit, gardianul a tras zăvorul, a întredeschis uşa şi prin crăpătură mi-a spus să mă descalț, să-mi iau pantofii în mînă şi să-mi suflec pantalonii pînă la genunchi. Apoi, l-am auzit cerîndu-i tovarăşului lui de serviciu o pereche de ochelari. N-am înțeles ce i-a răspuns acesta din urmă, dar bănuiesc că i-a spus că nu-i are la îndemînă, pentru că, după o înjurătură şi o scurtă ezitare, gardianul mi-a cerut să-mi pun prosopul în cap şi să ies afară, uitîndu-mă numai în jos. Ştia şi el că nu voi face aşa, dar îşi făcuse datoria să mi-o spună. Abia atunci am văzut ce se întîmplase: subsolul era inundat! Gardianul era şi el desculț şi cu pantalonii suflecați. Apa îi ajungea pînă aproape de genunchi. Camera de baie fiind cu două sau trei trepte mai sus decît nivelul coridorului, apa nu pătrunsese înăuntru şi, astfel, nu fusesem prevenit de revărsarea maselor de apă în subsol. Profitînd de lipsa ochelarilor, prosopul de pe cap neîmpiedicîndu-mi vederea împrejur, mi-am aruncat privirea în toate părțile, în timp ce mă îndreptam spre celulă. Gardianul renunțase să mă mai conducă de braț. Îmi spusese s-o iau înainte, iar el, venind în urma mea, înjura şi blestema ploaia care nu mai contenea. Aşa am aflat că în timp ce făceam baie afară se pornise o ploaie torențială de vară, însoțită de grindină, care în scurtă vreme transformase străzile oraşului în albii de ape curgătoare. Din curtea Securității torentele de apă năvăliseră prin luminatoarele şi ferestruicile zăbrelite care se deschideau la nivelul solului

şi inundaseră celularul. Mai mult n-am aflat, indiscreția gardianului oprindu-se aici din cauza trecerii pe lîngă noi a unui plutonier. Pe drumul pînă la celulă, înaintînd prin apa murdară şi urît mirositoare datorită probabil amestecului cu cea revărsată din canalizare, am văzut la răscrucea coridoarelor mai mulți gardieni, alergînd spre scara care ducea în curte şi care devenise un fel de cascadă, şi strigînd tot felul de indicații tovarăşilor lor de afară. În jurul meu, în apa tulbure al cărei nivel creştea în mod vizibil, plutea vesela noastră: castroanele şi cănițele de aluminiu ale încarceraților, care îşi aveau locul pe jos, pe coridor, în dreptul fiecărei celule. Pe măsură ce mă apropiam de celula mea, zgomotul motorului care se auzea în subsol devenea asurzitor, făcînd să vibreze zăvoarele de la uşile celulelor prin fața cărora treceam. Zgomotul provenea chiar din coridorul pe care se afla celula mea. Prin ferestruica de la capătul lui, ale cărei zăbrele fuseseră smulse din perete cu ramă cu tot, cobora, pînă sub nivelul apei din celular, un tub gros de cauciuc. La celălalt capăt al tubului, în curte, se afla o motopompă a pompierilor, care încercau să evacueze apa din celular. Încă o bună bucată de vreme, după ce intrasem deja în celulă, debitul de apă care se revărsa în subsol a continuat să depăşească posibilitatea de absorbție a pompei. Aşezat turceşte în pat, urmăream creşterea nivelului apei în celulă, aşteptîndu-mă din moment în moment să ajungă pînă la saltea. A sfîrşit totuşi prin a se opri la numai cîțiva centimetri distanță, şi apoi, foarte încet, apa a început să scadă. A mai trecut însă destulă vreme pînă ce am auzit zăngănitul oalei mele de noapte plutitoare, cînd, la retragerea apelor, a eşuat pe podea. În ziua aceea „starea de necesitate“ a prevalat asupra măsurilor de vigilență! Gardienii, pe coridor, iar noi, deținuții, în celule, am muncit pînă tîrziu la înlăturarea urmelor lăsate de inundație, fără să mai ținem seama, nici unii, nici alții, de legea tăcerii şi a secretului. Ni s-au dat cîrpe, găleți şi mături în celule, iar uşile au fost lăsate deschise, pentru a putea mătura „aluviunile“ lăsate în urma lor de ape, împingîndu-le din camere spre coridor, de unde le strîngeau şi le curățau gardienii. E drept că noi, deținuții, nu ne-am putut vedea între noi în timpul acestor operațiuni, dar ne-am auzit unii altora vocile, atunci cînd le ceream gardienilor să ne golească gălețile şi să ne aducă apă curată, abatere de neconceput într-un arest al Securității. O dată curățenia terminată, totul a reintrat însă în normal. De pe urma inundației, ne-am ales cu un surplus de igrasie în pereți şi cu mai multă umezeală în atmosfera încinsă şi lipsită de aer proaspăt din celulă.

Eram convins că anumite mici „atenții“ ale gardienilor față de mine se

datorau faptului că eram un locatar comod al celularului, care nu le îngreuna munca. Aveau felul lor discret de a mă răsplăti, prin care nu riscau să fie bănuiți de favorizare. Scoaterea mea la baie, ultimul, era un exemplu. La fel au început să procedeze după cîtva timp şi la împărțitul mîncării. În primele zile, prin ordinea în care aveau obiceiul să distribuie masa, mie îmi venea rîndul să fiu servit cam printre primii. După o vreme însă au inversat ordinea, pornind cu împărțitul din alt capăt al celularului, pentru a sfîrşi la celula mea. Ajuns aici, sub pretextul de a nu mai duce înapoi la bucătărie ceea ce întotdeauna mai rămînea după ce servea ultima porție, gardianul răsturna tot prisosul din oală în castronul meu. Tot ca un semn de bunăvoință din partea gardianului am interpretat şi inițiativa lui de a veni din cînd în cînd la uşa mea, fără să-l fi chemat, pentru a-mi oferi foc la țigară prin vizetă. În primele trei săptămîni ale şederii mele la Timişoara am primit zilnic o rație de trei țigări, ce îmi fusese aprobată, după spusele anchetatorului, de tovarăşul colonel. Ştiam că mai primeau şi alți arestați țigări, pentru că îi auzeam cum băteau mereu în uşă pentru a li se da foc, fapt care îi deranja pe gardieni, în trîndăvia lor de la intersecția coridoarelor unde stăteau la taclale. Sînt sigur că observaseră că eu nu le ceream foc decît cînd îi auzeam trecînd prin fața uşii sau înainte de a intra în celulă, la întoarcerea de la anchetă, de la W.C., ori de la baie. Procedam aşa cu bună ştiință, scontînd pe efectul ce-l va produce asupra lor faptul că le cruțam odihna şi nu-i obligam să se obosească pînă la uşa mea.

În toată această perioadă de la începutul şederii mele în Timişoara, în care, atît față de gardienii din subsol cît şi față de anchetatorul de la etaj, îmi dădeam osteneala (cu migala şi perseverența la care te predispun singurătatea în celulă), să par a fi şi a gîndi ceea ce nu eram şi nu gîndeam, ancheta propriu-zisă progresa într-un ritm foarte lent şi fără exercitarea vreunei presiuni asupra mea. Încă din primele zile mi-am dat seama că anchetatorul nu se mai aştepta să obțină de la mine declarații senzaționale, întrucît, în mare, întreaga afacere pe care o cerceta îi era deja cunoscută de la ceilalți implicați în acest caz, care fuseseră de mai multă vreme arestați şi făcuseră mărturisiri aproape complete. Rolul meu se limita mai degrabă la a confirma ceea ce anchetatorul ştia deja. În asemenea situație eram avantajat față de cei cercetați înaintea mea, declarațiile mele ne mai prezentînd acelaşi interes pentru organele de anchetă. Primii arestați şi interogați dintr-un lot deveneau implicit personajele principale ale anchetei care abia începea, asupra lor exercitîndu-se de obicei cele mai mari presiuni. La fel ca după evadarea de la Cavnic, cînd fusesem prins şi adus la Securitatea de

la Baia Mare, după ce toți ceilalți camarazi ai mei, arestați înainte, trecuseră deja prin anchetă, şi de astă dată aveam să fiu tot a cincea roată la căruță, apărînd ultimul în fața anchetatorului, cînd cercetările erau aproape încheiate. Acum însă, se pare că eram de două ori favorizat de soartă, care, pe lîngă că îmi rezervase din nou un rol secundar în piesă, mă ajuta să-l şi joc mai uşor. Mă refer la atmosfera stranie care domnea în acele zile în Securitatea din Timişoara şi la atitudinea delăsătoare şi uneori chiar binevoitoare a anchetatorului, datorită căreia nu mi-a fost prea greu să înțeleg sau să deduc aproape tot ce ştia şi cîte amănunte aflase de la cei supuşi interogatoriilor înainte de sosirea mea. O dată trecute cele cîteva zile, în care a stat de vorbă cu mine fără a aborda subiectul propriu-zis al cercetărilor, anchetatorul a început să-mi pună primele întrebări despre legăturile mele cu Ion Baicu, a cărui fotografie îmi fusese arătată, şi despre acțiunile duşmănoase întreprinse împreună cu el împotriva „ordinii de stat“. Din spusele anchetatorului, cît şi din formularea întrebărilor lui, am aflat că Baicu era arestat şi se găsea de mai multă vreme sub anchetă. Primele formulare ale procesului-verbal de anchetă completate de anchetator, cuprinzînd atît întrebările lui cît şi răspunsurile mele, s-au ocupat mai mult de generalități privind persoana lui Baicu şi împrejurările în care îl cunoscusem, încheindu-se totodată cu o surpriză: deconspirarea numelui celui care mă interoga! Contravenind legii secretului, care cerea, între altele, ca anchetatorul să-şi păstreze anonimatul, acesta s-a iscălit în josul fiecărei pagini a procesului-verbal, înainte de a mi le da şi mie la semnat. Am putut astfel citi, sub mențiunea „Anchetator penal de Securitate“, imprimată în formular, numele celui din fața mea, cu care, în următoarele luni, aveam să am de a face aproape zilnic şi, într-o lungă perioadă, chiar de două sau trei ori pe zi. Îl chema Aurel Jerca şi nu mai țin minte precis dacă avea gradul de locotenent sau de locotenent-major. La anchetă nu apărea decît rareori în uniformă. Aveam să aflu ulterior, de la deținuții cu care m-am întîlnit în penitenciarul din Timişoara, că Jerca ar fi fost originar din Tr. Severin, fiul unui fost negustor, cu prăvălie pe Strada Mare din oraş, informație a cărei exactitate nu am avut ocazia s-o pot verifica.

POVESTEA LUI BAICU

Pe Ion Baicu îl cunoscusem în Bucureşti, prin intermediul cumnatului său, fiul preotului din Ilovăţ. Baicu a fost pentru scurtă vreme căsătorit cu fiica cea mai mare a preotului. De la prima vedere făcea o bună impresie. Era un tînăr arătos, înalt, cu fizic plăcut şi trăsături frumoase. Ceea ce mi l-a făcut însă imediat simpatic, la vîrsta aceea a naivităţii elanurilor juvenile, a generozităţii şi încrederii uşor acordate, era faptul că se ascundea, fiind căutat de Securitate. Şi nu numai atît: urmărit fiind, fără buletin de identitate, fără domiciliu, fără loc de muncă şi fără bani, Baicu voia să formeze o organizaţie subversivă, să-şi procure arme şi să recruteze voluntari pentru lupta de rezistenţă din munţi. Cînd mi-a mai şi declarat pe un ton conspirativ că este legionar, pentru mine nu a mai fost nici un dubiu că Baicu întrunea toate calităţile necesare pentru lupta subversivă. Pe vremea aceea nu ştiam prea mare lucru despre Mişcarea legionară. Datorită cîtorva noţiuni superficiale, răspîndite printre tinerii din generaţia mea care nu avuseseră contacte directe cu Mişcarea, legionarul era întruchiparea celui mai aprig duşman al comunismului. Părere întărită de altfel de chiar propaganda regimului, care nu înceta să-l prezinte pe legionar drept inamicul public numărul unu. Era deci de la sine înţeles că acesta avea să se bucure de întreaga noastră simpatie. În filmele de propagandă comunistă ale vremii, legionarul era personajul negativ, versat în lupta dusă în clandestinitate, pe care opusul lui, tipul pozitiv, activistul de partid, sfîrşea întotdeauna prin a-l „demasca“, zădărnicindu-i „acţiunile criminale“ îndreptate împotriva „puterii populare“. Or, noi, atunci, nu visam decît să luăm parte la astfel de acţiuni, alăturîndu-ne „eroului negativ“. Eram deci dinainte condiţionat să văd în persoana lui Baicu pe luptătorul neînfricat al rezistenţei, dăruit cu toate calităţile de vitejie şi abnegaţie, aşa cum îmi imaginam eu că trebuie să arate un astfel de om. Prin tot ce spunea, dar mai ales prin ce nu spunea şi lăsa numai să se înţeleagă prin mimică sau fraze neterminate, mi se părea că Baicu nu făcea decît să confirme impresia pe

care mi-o făcusem despre el. Entuziasmat cum eram, pentru mine, pînă şi tăcerile lui erau convingătoare. Cîteva săptămîni mai tîrziu, pe măsură ce aureola cu care îmi împodobisem personajul a început să-şi piardă din strălucire, şi înflăcărarea mea inițială s-a mai potolit. Încetul cu încetul, cu fiecare nouă întîlnire conspirativă pe care o aveam cu el, portretul eroului pe care îl făurise imaginația mea aprinsă se degrada şi pălea văzînd cu ochii. A trecut însă o vreme pînă ce mi-am dat seama că Baicu nu era de fapt decît un om obişnuit. Mi-a părut rău de iluzia pierdută! Cu timpul însă, aveam să întîlnesc destul de frecvent oameni asemănători lui Baicu, şi nu m-am mai lăsat atît de uşor înşelat de aparențe. Pe scurt spus, deşi cu fond cinstit şi bine intenționat, lui Baicu îi plăcea atît de mult să se dea mare, încît nu rezista tentației de a recurge chiar la impostură, pentru a-şi satisface nevoia de a impresiona şi a părea mai mult decît era într-adevăr. În cele din urmă, această formă de fanfaronadă rămînea în limitele unei slăbiciuni destul de nevinovate, atîta vreme cît nu urmărea să-ți înşele buna-credință decît de dragul lăudăroşeniei. Dacă, pentru naivitatea de a fi căzut la început victimă lăudăroşeniei lui, pedeapsa mi-a fost decepția pe care am suferit-o la descoperirea imposturii, osînda lui Baicu avea să fie mult mai grea, cînd, după condamnare, ajungînd în închisoare, legionarii nu l-au recunoscut ca pe unul de-al lor.

La scurtă vreme după ce l-am cunoscut, Baicu mi-a prezentat cîțiva tineri, care, ca şi mine, se angajaseră să activeze în organizația condusă de el. Cel mai tînăr dintre ei, Constantin (Titi) Țifrea, era originar din Dobrogea. Din cîte mi-aduc aminte, era dintr-o familie de mocani înstăriți, cărora li se luase întreaga avere. Avînd un temperament coleric, Titi Țifrea intrase în conflict deschis cu autoritățile comuniste locale şi, riscînd să fie arestat, fusese nevoit să părăsească regiunea, întrerupîndu-şi totodată şi studiile, în ultima sau penultima clasă de liceu. Se refugiase în Bucureşti, unde, nu ştiu prin ce împrejurări, îl cunoscuse pe Baicu, care îl luase sub aripa lui ocrotitoare şi îl ajutase să supraviețuiască, împărțind cu el condițiile grele ale vieții clandestine, mîncînd pe apucate şi schimbîndu-şi gazdele, pentru a nu li se da de urmă. Titi avea pentru Baicu o admirație nemărginită, însoțindu-l pas cu pas şi ascultîndu-l orbeşte. Recunoştința şi devotamentul îl împiedicau să vadă slăbiciunile binefăcătorului său, iar acesta din urmă, exploatîndu-i buna-credință, se complăcea în postura de protector şi se mîndrea cu el, prezentîndu-l ca pe un aghiotant de nădejde. Era o simbioză în care amîndoi îşi găseau satisfacția. Primul era fericit să-şi poată dovedi recunoştința, iar celălalt era încîntat să fie, în mod atît de

vizibil pentru cei din jur, obiectul de admirație şi adulație al celui dintîi. Ceilalți doi tineri erau amîndoi croitori de meserie. Ion Coteț, deşi stabilit în Bucureşti, spre deosebire de colegul lui, Covali, păstra încă toate caracteristicile băiatului venit de la țară. Modest, rezervat, aproape timid în raporturile cu oamenii şi reținut la vorbă, Coteț contrasta flagrant prin atitudine cu ținuta prietenului său. Covali era sigur pe el, lipsit de orice sfială, manifestîndu-şi față de cei din jur un fel de aroganță vecină cu obrăznicia prin care tindea să se impună, practicînd totodată ironia şi zeflemeaua cu verva tipică a golanului de Bucureşti, care vrea să se scoată avantajos în evidență, ridiculizîndu-i şi punîndu-i pe ceilalți în inferioritate.

Întîlnirile mele cu Baicu aveau loc de obicei pe stradă sau într-unul din cele două parcuri din cartierul în care locuiam, parcul Ioanid sau grădina Icoanei. De cîteva ori am fost condus de el şi în casele unor cunoscuți de-ai lui, cărora m-a prezentat sub nume fals. Nici azi nu ştiu dacă a făcut-o din reale şi justificate motive de prudență sau numai pentru a mă impresiona cu atmosfera misterioasă, de conspirativitate, în care se desfăşurau de obicei întrevederile noastre. Tot în mare taină erau învăluite şi convorbirile noastre telefonice. Baicu mă chema numai din cabine publice, îşi dădea mereu alt nume şi îmi indica locul şi ora de întîlnire într-un limbaj codificat stabilit dinainte. În discuțiile noastre erau abordate mereu aceleaşi probleme: procurarea de arme, de medicamente, de îmbrăcăminte groasă şi încălțăminte solidă pentru cei din rezistența din munți, precum şi stabilirea unor locuri sigure de depozitare temporară a materialului adunat şi organizarea unei rețele prin care să fie apoi transmis la destinație. Totodată urma să ne ocupăm de recrutarea de noi membri, dornici să participe la lupta armată, pe care să-i îndrumăm spre zona din munții Făgăraşului, unde se găsea grupul de partizani cu care Baicu pretindea că se afla în legătură. În cele din urmă, cînd luptele se vor extinde şi vor lua amploare, era plănuită retragerea noastră în acea regiune. Toate bune şi frumoase, dar repetarea la nesfîrşit a acestor discuții, care mi se păreau sterile atîta vreme cît nu se trecea la fapte, începuseră să mă facă să-mi pierd răbdarea şi chiar încrederea în planurile lui Baicu. La obiecțiile mele, destul de timide de altfel, Baicu îmi spunea să am răbdare, pentru că mai avea de organizat şi coordonat legăturile de-a lungul filierei prin care urmau să fie trimise la destinație armele, medicamentele şi îmbrăcămintea. Era şi motivul, spunea el, pentru care trebuia să părăsească periodic Bucureştiul şi, într-adevăr, din cînd în cînd, dispărea şi nu reapărea decît după cîteva zile sau chiar o săptămînă. Între timp, Coteț şi Covali, cei doi croitori, confecționaseră o

serie de ranițe din nişte foi de cort de proveniență militară, aduse de Baicu, şi coseau de zor la maşină, pantaloni şi haine din postav gros, pentru ei şi pentru Titi Țifrea. La dotarea lor cu diferite alte piese vestimentare, am contribuit fiecare cu ce am putut. Într-o zi, Baicu mi-a făcut cunoştință cu doi tineri de vîrsta mea, pe care i-a prezentat ca noi membri ai organizației. Invocînd măsurile de prudență ce trebuiau luate, conform indicațiilor lui Baicu, nu ne întîlneam decît rareori unii cu alții, şi atunci niciodată mai mult de doi. Baicu era cel care ne contacta pe rînd pe fiecare, aşa încît nu prea aveam legături directe unul cu altul şi nu ajunsesem să ne cunoaştem mai îndeaproape. Pe unul din cei doi tineri, de al cărui nume nu-mi mai amintesc, nu l-am văzut niciodată. Aveam să înțeleg de la Baicu că ar fi plecat din Bucureşti, dar nu mi-a dat alte detalii. Pe cel de-al doilea, Niki Podaru, am ajuns să-l cunosc mai bine. La scurtă vreme după ce mi-l prezentase Baicu, ne-am întîlnit întîmplător pe stradă. Locuiam amîndoi în acelaşi cartier. Am stat de vorbă şi cred că ne-am simpatizat reciproc. Am început să ne întîlnim mai des şi am stabilit relații mai apropiate. Niki Podaru mi-a destăinuit dubiile lui în privința seriozității lui Baicu. Mai puțin credul decît mine, Niki îl considera un farsor iar eu mă străduiam să-l conving că se înşela, deşi şi eu îmi pierdusem o bună parte din iluzii. Lui Baicu nu i-am vorbit despre întîlnirile noastre „neconspirative“. Într-o zi ne-a convocat din nou pe amîndoi, pentru a ne propune confecționarea şi răspîndirea unor manifeste cu conținut anticomunist. Cum nu era recomandabil să fie scrise de mînă şi maşină de scris nu aveam, mi-a venit ideea să recurgem la literele de cauciuc ale unui joc de copii pe care încă îl mai aveam. Textul putea fi compus culegînd literele şi aşezîndu-le în şanțurile unui dispozitiv metalic, pe care, aplicîndu-l apoi pe o tuşieră, îl foloseai ca pe o ştampilă. Propunerea mea a fost acceptată iar Baicu ne-a dat textul. Nu mi-l mai aduc aminte. Ştiu că era foarte scurt, în genul „Jos comunismul“ sau „Jos guvernul comunist“. Semnătura era „Vulturii verzi“. Lui Niki Podaru nu i-a scăpat caragialescul formulei. Pe mine, în schimb, m-a încîntat ieşirea din inerție. M-am apucat imediat de treabă. Am făcut rost de hîrtie, am tăiat-o în bucăți dreptunghiulare, cam de mărimea unei cărți de vizită, pe care am imprimat textul manifestului. Am repetat de mai multe ori operația la diferite intervale, confecționînd de fiecare dată cîteva sute de astfel de fițuici. Întreaga cantitate era luată de Baicu, care o împărțea între membrii cunoscuți şi necunoscuți de mine ai organizației. Fiecare din noi împrăştia partea lui de manifeste în cîte un cartier al oraşului. Le presăram pur şi simplu în urma noastră în timpul nopții, de-a

lungul traseului pe care îl parcurgeam, alegînd de preferinţă străzile mai pustii şi locurile mai singuratice.

De-a lungul acestei perioade de întîlniri şi discuţii, pe marginea planurilor de organizare şi acţiuni viitoare, expuse de Baicu, perioadă întreruptă, din timp în timp, de misterioasele lui dispariţii şi apoi de tot atît de neaşteptatele lui reapariţii, singura activitate demnă de luat în seamă a fost munca celor doi croitori şi strîngerea unei oarecare cantităţi de haine şi medicamente. Şi totuşi, chiar şi puerila afacere a manifestelor ne-a satisfăcut atunci dorinţa care ne stăpînea, de a întreprinde acţiuni subversive împotriva regimului. Sufeream de lipsa de activitate. Au urmat apoi din partea lui Baicu o serie de şi mai frecvente şi mai lungi absenţe din Bucureşti, ceea ce a dus la o şi mai mare lîncezeală în sînul grupului. Într-o bună zi, primesc un telefon de la Baicu, care de vreo două săptămîni nu-mi mai dăduse nici un semn de viaţă. Părea grăbit şi agitat. Îmi spune ora la care mă aşteaptă în atelierul lui Covali şi Coteţ. Atelierul lor de croitorie era o încăpere destul de sordidă, în nu mai ştiu ce mahala a Bucureştiului. Cînd, după semnalul de recunoaştere bătut în uşă mi s-a deschis şi am intrat, i-am găsit adunaţi pe toţi membrii grupului. Pe un ton grav, Baicu ne-a anunţat că venise vremea ca primii dintre noi să plece în munţi, pentru a se alătura partizanilor. Ne-a spus apoi că este ultimul moment în care îl mai putem informa dacă vreunul dintre noi s-a răzgîndit. Răspunsul nu s-a lăsat aşteptat. Toţi ne-am declarat hotărîţi să plecăm cît mai curînd. Baicu ne-a comunicat că, deoarece deplasările noastre spre munte vor fi coordonate cu cele ale altor nuclee ale organizaţiei, plecările se vor face eşalonat, în grupuri mici, de maximum doi inşi şi la intervale de cîteva zile unii de alţii, pentru a nu bate la ochi. Dîndu-se drept excursionişti, de la ultima staţie de cale ferată vor parcurge drumul pe jos, în mai multe etape, pînă la punctul terminus, de unde vor fi luaţi în primire de un trimis al partizanilor. În ceea ce ne privea, stabilise următorul program. Mai întîi va pleca el cu Titi Ţifrea, pentru a-l familiariza pe acesta din urmă cu drumul. Odată ce va cunoaşte parcursul şi locurile de popas, Titi va fi folosit drept călăuză, urmînd să-i însoţească şi să-i îndrume pe toţi cei ce vor merge ulterior în munte, pentru a lupta în rîndurile partizanilor. Baicu s-a ocupat apoi de verificarea echipamentului lui Titi Ţifrea şi a conţinutului raniţei, care la un eventual control să nu-i contrazică calitatea de excursionist. Recomandîndu-i lui Titi ca, începînd de săptămîna viitoare, să fie pregătit de plecare în orice zi, Baicu s-a despărţit de noi, anunţîndu-ne că mai are de discutat anumite amănunte de organizare şi de pus la punct, împreună cu

alte grupuri, data exactă a plecărilor. Pe rînd, am părăsit şi noi locul de întîlnire, îndreptîndu-ne spre casele noastre. Se făcuse întuneric. Avînd aceeaşi direcţie, am plecat cu Niki Podaru. Pe drum am comentat pe marginea celor discutate şi hotărîte în seara aceea în atelierul de croitorie. Eu, bucuros că în fine ieşeam din inerţie, văzîndu-mă deja cu arma în mînă, în munţi, iar Niki Podaru, ca de obicei în ultima vreme, sceptic şi neîncrezător în promisiunile de viitor făcute de Baicu, amintindu-mi cîteva alte cazuri în care acesta nu se ţinuse de cuvînt. Îl acuza de minciună flagrantă, iar eu, deşi sensibilizat de argumentele lui Niki, continuam să-i iau apărarea lui Baicu. Aşteptam acum cu nerăbdare momentul în care faptele îmi vor da dreptate, atunci cînd planurile lui Baicu vor intra în aplicare. Urma să fie şi o dovadă a seriozităţii lui, ceea ce îmi va spulbera îndoielile ce începuseră să mi se strecoare în suflet. S-a arătat însă în destul de scurtă vreme că realitatea nu a vrut să ţină seama de dorinţa mea. Într-adevăr, nu a trecut nici o săptămînă de la întrunirea noastră, şi Baicu l-a anunţat pe Titi că peste patru zile vor pleca. I-a spus şi ora la care vor lua împreună trenul din Gara de Nord spre Braşov. Printre noi a fost mare fierbere în cele două zile care au urmat. În seara celei de a treia zile însă, Baicu a contramandat plecarea, invocînd ivirea unor cauze neprevăzute, pe care nu ni le-a dezvăluit, dar care, spunea el, cereau un surplus de măsuri de siguranţă ce trebuiau luate în colaborare cu conducerea celorlalte grupuri. După un răgaz de cîteva zile, în care nu l-am mai văzut, Baicu a reapărut pentru a stabili o nouă dată a plecării, dată care a fost şi ea contramandată în ajun, sub un pretext la fel de grav şi de obscur ca şi prima oară. De aci înainte, fixarea unui nou termen de plecare, urmată mai întîi de revocarea şi apoi de amînarea lui la o dată ulterioară, s-a repetat de cîteva ori, motivele fiind mereu explicate confuz şi numai pe jumătate. Neîncrederea lui Niki Podaru începuse să se răspîndească în tot grupul. Numai Titi Ţifrea, în nemărginita lui admiraţie pentru Baicu, a rămas neclintit pe poziţia lui iniţială, acordîndu-i în continuare tot creditul. Şi la mine răbdarea în decepţie atinsese limitele suportabilului, făcîndu-mă să-i arăt lui Baicu lipsa mea de entuziasm de a mai participa de aci înainte la întruniri la care ne pierdeam vremea discutînd şi luînd hotărîri, la care apoi se renunţa. Eram decis să răspund tot mai rar la convocările lui şi încetul cu încetul să mă retrag din organizaţie, aşa cum făcuse şi Podaru. Îmi lipsea curajul să-i spun lui Baicu, de la obraz, că şi eu ajunsesem la convingerea că nu făcuse decît să se laude şi să ne ducă cu vorba. Niki Podaru nu se jenase să i-o spună în faţă. Asistasem la scenă şi îmi fusese penibilă, deşi

Baicu respinsese acuzaţiile, invocînd motive foarte plauzibile şi aducînd argumente convingătoare, dar care, din păcate, nu puteau fi verificate. Din acel moment, relaţiile cu Baicu s-au cam răcit. O vreme nu am mai primit de la el decît telefoane sporadice, în care schimbam numai cîteva fraze convenţionale, fără să facem nici unul nici altul vreo aluzie la organizaţia de rezistenţă din munţi. Apoi, într-o bună zi, Baicu a insistat să ne întîlnim pentru a-mi comunica lucruri importante. A ţinut să-mi spună că întregul plan, prevăzînd recrutarea de oameni şi îndrumarea lor către grupurile de partizani din munţi, fusese abandonat. Ultimele hotărîri luate de acea nebuloasă conducere superioară de coordonare, la care Baicu se tot referea, nu mai aveau în vedere de aci înainte decît procurarea de arme şi muniţii, depozitarea lor provizorie în locuri cît mai sigure şi organizarea transportării lor ulterioare în munţii Făgăraşului.

Nu aveam să aflu niciodată cît adevăr era în această nouă poveste a lui Baicu! O poveste faţă de care, la început, am avut toate rezervele, dar la care aveam să particip cu tot sufletul cîteva zile mai tîrziu, cînd au apărut primele elemente concrete, adică armele şi muniţiile. Lucrurile s-au petrecut în felul următor. Era o zi foarte călduroasă de vară. Zăpuşeala din Bucureşti era greu de suportat, aşa că propunerea lui Baicu de a petrece ziua în afara oraşului a fost binevenită şi am acceptat-o bucuros. Mi-a pomenit de un cunoscut al lui, ţăran din comuna Bragadiru, în grădina căruia vom găsi răcoarea după care tînjeam. Cu un tramvai şi apoi cu un autobuz, am ieşit din oraş pe şoseaua Alexandria. Ne-am dat jos la o staţie din afara comunei şi l-am urmat apoi pe Baicu, care cunoştea drumul. Am luat-o pe o potecă de picior care şerpuia printre lanurile de grîu şi de lucernă şi, după vreo zece minute de mers, am ajuns la destinaţie. Era o casă izolată în mijlocul cîmpului, departe de vatra satului, casă tipic ţărănească din zona de şes din jurul Bucureştilor. Din cîte mi-o amintesc, era mică, joasă şi nu avea decît două camere şi o bucătărie. Era acoperită cu tablă şi în faţă avea o tindă. În ogradă, cele cîteva acareturi ca şi gardul care împrejmuia gospodăria erau destul de dărăpănate. Şopronul într-o rînă şi gardul cu uluci lipsă dădeau de la prima vedere impresia de mare sărăcie. Nu era chiar aşa dar, în general, prigoniţi în fel şi chip cu predarea de cote prohibitive şi ameninţaţi cu închisoarea pentru sabotaj, ţăranii căutau să-şi dosească produsele şi să-şi ascundă starea economică, sub aparenţe mai mizerabile decît erau în realitate, pentru a nu fi categorisiţi chiaburi sau mijlocaşi. Era şi cazul lui Gheorghe Ştefan, stăpînul casei, care, prevenit de lătratul cîinelui, ne-a ieşit înainte. Fane, cum i se spunea, era un bărbat încă

tînăr, un vlăjgan înalt şi voinic. Din cîte îmi amintesc din povestirile lui, era dintr-o familie de țărani înstăriți din comună. Tatăl, fruntaş al partidului liberal sau țărănist din sat (nu mai reţin exact), fusese mai multă vreme primar. Fane şi cei doi sau trei fraţi ai lui erau, tot după spusele lui, respectaţi şi chiar temuţi în comună şi în împrejurimi. De multe ori, nu pregetau să-şi facă singuri dreptate, intrînd în conflict chiar şi cu autoritățile locale de dinainte de 23 august. Fane nu-şi ascundea mîndria de a fi făcut de nenumărate ori faţă, la bătaie, mai multor adversari deodată şi de a-i fi răzbit. Prima mea impresie despre el: inteligență nativă, denaturată de o şiretenie ținînd mai mult de periferia orăşenească decît de mediul rural tradițional, Fane privea şi judeca lumea şi lucrurile înconjurătoare, în primul rînd prin prisma propriilor lui interese. Abuziv din fire, avea un simț al dreptății pe cît de dezvoltat, pe atît de special. O dreptate pe care o revendica şi o credea legitimă, deşi nu era decît fructul judecății lui, alterate de o amoralitate înnăscută. Abia mai tîrziu însă, convieţuind o vreme cu el în aceeaşi celulă în penitenciarul din Timişoara, l-am cunoscut mai bine şi mi-am dat seama cît de robit era instinctului de conservare într-una din formele lui cele mai primitive. Cînd, în acea zi călduroasă de vară, l-am văzut întîia oară, la el acasă, în comuna Bragadiru, Fane m-a impresionat numai prin forța lui fizică şi prin ura înverşunată pe care şi-a manifestat-o împotriva regimului comunist, cît a stat cu noi de vorbă în tinda casei. Din discuția care s-a purtat între Fane şi Baicu, mi-am dat seama că se cunoşteau bine şi de mai multă vreme. Cu felul lui de a lăsa să se înțeleagă că întreținuse legături secrete cu lumea rezistenței anticomuniste, despre ale cărei activități clandestine nu era autorizat să dea detalii, Baicu se bucura de un evident ascendent asupra lui Fane. Cînd însă l-a întrebat dacă a rezolvat ceva în privința armelor, Fane a căutat să se arate surprins şi a ezitat să-i dea un răspuns direct, aruncîndu-i în acelaşi timp pe ascuns priviri interogative în direcția mea. Surprins am fost şi eu de abordarea acestui subiect, despre care nu fusesem prevenit că urma să constituie de fapt adevăratul obiectiv al ieşirii noastre la aer curat şi la răcoare. În cîteva cuvinte, Baicu i-a risipit temerile lui Fane în privința mea, asigurîndu-l că eram o persoană de încredere şi că făceam parte din organizație. Ca urmare, aveam să aflu despre ce era vorba: Fane întreținea bune relații cu un sergent-major de la Fortul Bragadiru. Situat în linie dreaptă peste cîmp, la numai cîteva sute de metri de casa lui Fane, Fortul Bragadiru făcea parte ca şi Fortul Nr. 13-Jilava, din vechea centură de fortificații din jurul Capitalei. Spre deosebire de Jilava, care devenise încă dinainte de război închisoare

militară, Fortul Bragadiru era folosit ca depozit de muniţii al armatei. După spusele lui Fane, prietenul lui, sergentul, se declarase de acord să sustragă din depozit orice cantitate de arme şi muniţii, pentru a le pune la dispoziţia mişcării de rezistenţă. Trebuia doar să fie fixată, cu cîteva zile înainte, data exactă la care să aibă loc transferul armelor de la Fort, acasă la Fane. În noaptea zilei respective, Fane va găsi şi va ridica, dintr-un loc anume din lanul de porumb de lîngă gardul de sîrmă ghimpată, care delimita zona militară din jurul Fortului, armele depuse acolo de sergent. În discuţia care a urmat între noi, Baicu i-a cerut lui Fane să rămînă în continuare singurul care să ţină legătura cu sergentul, căruia să nu-i pomenească numele nici unui alt membru al organizaţiei. Apoi, ne-am înţeles asupra datei la care Fane va ridica primele muniţii, pe care Baicu şi cu mine le vom transporta chiar a doua zi la Bucureşti. Era vorba de o cantitate relativ mică, uşor de ascuns în servietă sau rucsac, astfel încît să nu bată la ochi în timpul călătoriei cu autobuzul şi tramvaiul.

Aşadar, o săptămînă mai tîrziu, în ziua stabilită, am plecat cu Baicu la Bragadiru, de data asta purtînd cu noi un rucsac şi fiecare cîte o servietă. Fane ne aştepta. În noaptea aceea adusese muniţia de la Fort şi o ascunsese în curte, într-o groapă anume săpată, pe care o acoperise cu un capac de scînduri. Pe capac presărase un strat de pămînt iar deasupra clădise o glugă de coceni. Pe vremea aceea, orice gospodărie ţărănească era în orice moment expusă unei descinderi inopinate din partea autorităţilor, pornite în căutarea surplusului de produse, nedeclarate şi dosite de ţăranii care încercau să mai salveze cîte ceva de la predările obligatorii către stat. De aceea, pentru a reduce la minimum riscul ca la o astfel de percheziţie să fie descoperite armele, hotărîsem ca Fane să le ascundă cît mai bine, chiar dacă aveau să poposească la el în curte numai cîteva ore, pînă dimineaţa, cînd urma să venim noi să le ridicăm. Cum ne-a văzut apărînd de după cei cîţiva salcîmi, de unde poteca pe care veneam ieşea la cîmp deschis, Fane a şi dat cocenii la o parte şi a descoperit ascunzătoarea. Şi noi, la rîndul nostru, ne-am grăbit să golim groapa, aşezînd totuşi cu grijă în rucsacul şi servietele aduse calupurile de trotil, fitilul şi focoasele, constituind prima tranşă din cantitatea de muniţii pe care am ridicat-o de la Bragadiru. O dată bagajul nostru cu material exploziv făcut, n-am mai zăbovit. Ne-am înţeles doar cu Fane în privinţa transportului următor şi am pornit-o imediat peste cîmp, spre staţia de autobuz din şosea. Nu pot să spun că n-am avut emoţii pe drumul de întoarcere. Fane ne informase despre principala primejdie cu care riscam să fim confruntaţi în timpul călătoriei spre Bucureşti. Uneori, la

una din stațiile dinaintea intrării în oraş, se urcau pe neaşteptate cîte doi funcționari (cred că ai miliției economice), care verificau conținutul bagajelor călătorilor. Autoritățile căutau să-i împiedice pe țărani să-şi vîndă liber produsele pe piață. Controalele urmăreau în special să descopere în bagaje carne şi țuică, produse ce nu puteau fi valorificate decît prin comerțul de stat şi pe care, cînd le găseau, le confiscau. Preveniți de riscul posibil al unui astfel de control, am procedat conform planului pe care ni-l făcusem. La o oarecare distanță de şosea, ne-am oprit şi am ținut sub observație locul unde avea să oprească autobuzul. Speram să-i putem depista din vreme pe eventualii controlori. Stația nu era prea frecventată. În afară de două femei, purtînd fiecare cîte două papornițe cu zarzavaturi, şi un tînăr în salopetă cu înfățişare inofensivă, nu a mai apărut nici un alt călător care să ne trezească suspiciunea. La sosirea autobuzului, ne-am urcat cu oarecare greutate. Autobuzul era ticsit de lume, dar cea mai mare parte din spațiu îl ocupau mai ales sacii şi coşurile de tot felul încărcate cu produse de grădinărie din jurul Bucureştilor. Ne-am strecurat cum am putut prin înghesuială. Mai întîi, în modul cel mai discret posibil, ne-am depus bagajele pe jos, într-un colț pe platforma din spate a autobuzului şi ne-am îndreptat apoi spre platforma din față, oprindu-ne lîngă uşa de coborîre. În afară de puținii călători care primiseră cîte un loc pe scaune, majoritatea celor rămaşi în picioare erau atît de preocupați să-şi țină echilibrul şi să-şi păzească coşurile să nu se răstoarne la curbe, încît nimeni nu ne-a remarcat stratagema. Ne gîndisem că, în cazul unui control, vor fi verificate mai întîi bagajele titularilor, iar pînă se vor dumiri că pe ale noastre nu le revendică nimeni şi vor ajunge să le descopere conținutul, autobuzul se va opri la o nouă stație şi vom putea coborî şi dispărea nestingheriți. Altă şansă de a scăpa, în eventualitatea unui control, nu era de întrevăzut.

E drept că ne-am gîndit şi la posibilitatea ca cineva, văzînd servietele părăsite, cărora nimeni nu le purta de grijă, să şi le însuşească şi să coboare înaintea noastră prin uşa din spate. Cred însă că cel mai păgubit în acest caz ar fi fost hoțul! Pe toată durata călătoriei şi mai ales la oprirea în stații, am fost cu ochii în patru, pentru a surprinde din vreme apariția vreunui pericol. La fiecare uniformă de militar pe care o zăream în dreptul stațiilor sau chiar urcîndu-se în autobuz, ni se strîngea inima de emoție, dar nici unul nu s-a ocupat de bagajele călătorilor. Am ajuns astfel cu bine la stația terminus şi, după ce am mai cercetat o dată cu privirea împrejurimile, asigurîndu-ne că nu ne pîndea nici o primejdie, ne-am recuperat genții şi rucsacul şi ne-am suit în primul tramvai spre casă. La un moment dat ne-am despărțit, luîndu-

ne fiecare acasă bagajul pe care îl purtam.

În zilele următoare m-am întîlnit din nou cu Baicu, pentru a-i preda explozibilul pe care între timp îl ținusem la mine în cameră. Unde îl depozita Baicu, pe ce cale şi cum îl expedia apoi mai departe în munții Făgăraşului, cum pretindea, nu mi-a spus niciodată. Din cîte îmi amintesc, am mai făcut încă trei sau patru transporturi similare de la Bragadiru la Bucureşti. De fiecare dată am adus în oraş cîteva kilograme de explozibil, cu fitilul şi focoasele respective pentru detonare, dar şi grenade şi cartuşe de armă militară şi puşcă mitralieră Z.B. Cred că am mai fost cu Baicu la Fane încă de două ori. Într-o zi însă, cînd ne-am dat întîlnire pentru o nouă expediție la Bragadiru, Baicu a venit însoțit de un tînăr, pe care mi l-a prezentat ca făcînd parte din aceeaşi rețea subversivă. Mi-a spus apoi, că fiind reținut de alte treburi, nu va putea veni de astă dată cu mine. Îl va înlocui tînărul cu care venise. Mi-a recomandat să-l instruiesc pentru a respecta aceleaşi măsuri de prudență urmate şi de noi în călătoriile anterioare. Pe noul meu tovarăş de drum, cu care am pornit-o spre Bragadiru, îl chema Petculescu. Nu l-am cunoscut mai îndeaproape. În autobuz nu am prea vorbit iar de la stația de coborîre şi pînă la casa lui Fane, nu am schimbat decît cuvintele necesare, pentru a ne pune de acord asupra felului în care vom proceda la întoarcere. Nici la înapoiere n-am stat de vorbă, fiind amîndoi ocupați cu observarea atentă a călătorilor din autobuz şi a lumii care se înghesuia la urcarea în stații. L-am simțit îngrijorat şi încercat de aceeaşi teamă ca şi mine. Întreaga operație s-a desfăşurat însă, ca de fiecare dată, fără incidente. Ajunşi la Bucureşti, ne-am luat rămas bun unul de la altul şi ne-am dus fiecare cu genții încărcate la casele noastre. Pe Petculescu l-am revăzut o singură dată, în compania lui Baicu, cu ocazia unei scurte întîlniri pe care am avut-o cu acesta din urmă. I-am reținut numai figura, cu trăsături regulate şi vaga imagine a unui tînăr brunet, de talie mijlocie. Numele i-l uitasem. I l-a pomenit locotenentul Jerca în timpul anchetei şi mi-am adus din nou aminte de el. Apoi, l-am uitat iar şi a fost un adevărat chin să mi-l reamintesc, cînd a trebuit să-mi rememorez perioada petrecută la Securitatea din Timişoara, pentru a vorbi de ea în volumul de față. Săptămîni în şir m-a obsedat acest lapsus, pînă ce într-o bună zi, pe neaşteptate şi fără vreo legătură cu preocuparea mea din acel moment, mi-am amintit şi am exclamat: Petculescu! M-am grăbit să-l notez, pentru a-l pomeni la locul cuvenit în povestirea mea, fiind convins că altminteri îl voi uita din nou. Veți înțelege mai tîrziu, cînd vă voi invita să asistați la procesul nostru din Timişoara, de

ce cred că însăşi memoria refuza să înregistreze numele lui Petculescu. Pentru că sînt nume care nu merită cinstea de a fi reținute şi transmise mai departe.

După cele cîteva drumuri făcute la Bragadiru pentru achiziționarea de explozibil şi muniție, activitatea noastră clandestină s-a împotmolit din nou. Şi, de data asta, definitiv. Baicu s-a făcut tot mai rar văzut, iar atunci cînd totuşi mi-a mai dat un semn de viață, a fost de fiecare dată mai enigmatic, mai zgîrcit şi mai ambiguu în explicații, pînă ce într-una din zile mi-a declarat că va fi nevoie să încetăm orice activitate, să facem să dispară toate armele ce s-ar mai găsi pe la noi şi, de asemenea, să întrerupem toate contactele între membrii grupului. El însuşi va fi nevoit să părăsească Bucureştiul, fiind în pericol de a fi arestat. Mi-a mai dat de înțeles că un alt grup al organizației, cu care avea legături, fusese descoperit şi arestat. Exista deci riscul ca în timpul anchetei lor să iasă la iveală şi numele lui. Baicu a mai stat cîteva zile ascuns în Bucureşti, vreme în care, temîndu-se să meargă la un fotograf, prietenul meu Dinu Mitache i-a făcut şi developat o poză asemănătoare pozelor-tip cerute de Miliție pentru actele de identitate. Era poza pe care mi-o arătase anchetatorul venit la Piteşti, cu o lună în urmă. Nu mai țin minte prin cine am reuşit să fac rost de un buletin de identitate nou, necompletat, pe care i l-am dat, în speranța că-l va putea falsifica. Într-o seară, în parcul Ioanid, Baicu şi-a luat rămas bun de la mine, fără să-mi spună unde pleacă. Pînă la arestarea mea, cîțiva ani mai tîrziu, nu l-am mai întîlnit şi nici nu am mai auzit nimic, nici despre el, nici despre ceilalți din grup. Singurul pe care l-am mai văzut, din cînd în cînd, a fost Niki Podaru, care se retrăsese din grupul nostru încă înainte de dizolvarea lui.

BOLNAV DE INIMĂ

Cam asta a fost povestea organizației lui Baicu, atît cît mi-a fost mie dat s-o cunosc şi cît mi-am reamintit de ea cu ocazia anchetei din Timişoara. Fiind ferm hotărît să nu divulg ceva ce încă nu era cunoscut de Securitate şi care ar putea constitui un cap de acuzație împotriva vreunuia din arestații implicați în organizația lui Baicu, mi-am concentrat întreaga atenție asupra acestui punct, căutînd să surprind şi să deduc din interogatorii tot ceea ce anchetatorul nu ştia încă. Din păcate, pe zi ce trecea, îmi dădeam seama că aflase întreg adevărul de la cei anchetați. Multe din activitățile noastre în cadrul organizației am apucat să le neg înainte de a-mi da seama că le cunoştea. În acest caz, la întrebările insistente ale anchetatorului, procedam după următoarele criterii: dacă era vorba de o acțiune la care nu luasem personal parte dar ştiusem de ea, continuam să neg; dacă participasem la ea împreună cu încă unul dintre noi, de asemenea negam, iar dacă acționasem singur sau în complicitate cu mai mult de doi din membrii grupului, atunci sfîrşeam prin a reveni asupra primei declarații şi recunoşteam. Întîrzierea recunoaşterii o puneam, după atîția ani care trecuseră de atunci, pe seama unei inerente uitări a multor date şi amănunte. Cursul blînd al anchetei din primele aproximativ două săptămîni nu mi-a ridicat probleme prea mari în calea pe care mi-o alesesem de urmat. Cred că în multe cazuri am reuşit să-l conving pe locotenentul Jerca de sinceritatea mea în privința amintirilor pe care timpul mi le ştersese din memorie. Într-altele însă, cu siguranță că nu m-a crezut.

Între timp, în paralel cu preocupările din orele de anchetă, în arestul din subsolul Securității, continuam să-mi țes cu migală şi perseverență planul pe care mi-l făurisem, de a simula şi acredita boala mea de inimă, cu care speram să mă pun la adăpost de metodele „mai contondente“ de împrospătare a memoriei la care s-ar recurge în cazul în care ancheta va lua o nouă întorsătură. Totodată, nu mă plîngeam şi nu spuneam niciodată nimic la anchetă despre crizele de inimă pe care le simulam în celular, iar

cînd Jerca, informat despre ele de doctoriță şi de personalul de pază al arestului, mă întreba de sănătate, îi răspundeam că mă simt bine. Numai dacă insista, îi pomeneam în treacăt de durerile pe care le simțeam uneori în partea stîngă a pieptului, în umăr şi în braț, punîndu-le însă pe seama unei afecțiuni reumatice banale şi minimalizîndu-le importanța. Progresasem destul de mult pe calea acreditării ideii că boala mea de inimă era mai gravă decît o apreciase felcerița la început, cînd îmi prescrisese picături de valeriană pentru nevroză cardiacă. Constatînd, desigur din declarațiile mele, că tinctura de valeriană nu-mi făcea nici un efect, fapt confirmat şi de crizele care se repetau, mi-a schimbat medicația, dîndu-mi să înghit zilnic cîte două tablete de corfilină. Reuşisem să citesc numele medicamentului de pe cutia care era depusă în firida de pe coridor, de lîngă uşa celulei mele. De două ori pe zi, gardianul deschidea uşa celulei şi îmi punea în palmă o tabletă, pe care trebuia s-o înghit în fața lui. Temîndu-mă de un efect nociv al medicamentului, avînd în vedere că nu eram într-adevăr bolnav, îmi plasam tableta cu limba, între obraz şi gingie şi, sub privirea gardianului, duceam cănuța cu apă la gură şi beam cîteva înghițituri. Apoi, după plecarea gardianului, scoteam tableta din gură, o fărîmițam şi o aruncam în oala de noapte. Cînd însă după o vreme s-a dovedit că nici tabletele nu aveau nici o eficacitate, deoarece crizele mele se repetau cu aceeaşi intensitate, felcerița a hotărît să-mi administreze o serie de injecții cu corfilină. De astă dată n-a mai fost posibil să trişez. M-am supus fără să crîcnesc tratamentului, trăind cu frica în suflet că de pe urma injecțiilor m-aş putea alege cu o reală dereglare a funcțiilor cardiace. Abia un an mai tîrziu m-am liniştit, cînd, întîlnind în închisoare un doctor deținut, am aflat că teama mea nu fusese justificată, corfilina fiind un tonic al muşchiului cardiac, care nu putea să facă decît bine, chiar inoculată unui organism sănătos. Totuşi, într-o noapte, la scurtă vreme după penultima injecție, am simulat una din cele mai reuşite şi impresionante crize, din toate cele de pînă atunci, parvenind să-l sperii peste aşteptările mele chiar şi pe gardian. Venise la chemarea mea şi se uitase pe vizetă. Văzîndu-mă chircit pe pat, cu mîna dreaptă crispată pe pectoralul stîng, cu gura căscată, cu figura schimonosită de o durere mută şi cu ochii holbați de spaimă implorînd parcă ajutor, alergase într-un suflet să-l anunțe pe şeful arestului. Amîndoi veniseră în fugă la celula mea şi deschiseseră uşa. Între timp, pasămite mă mai liniştisem, dar mă simțeam istovit de criza prin care trecusem. M-am arătat jenat de faptul că mă dădusem în spectacol, spunîndu-le că fusesem cuprins de o spaimă inexplicabilă şi de nestăpînit şi

că regretam de a fi tulburat liniştea celularului în toiul nopții.

— Să ştii că pot chema medicul, dacă crezi că e nevoie! mi-a spus şeful arestului, convins pesemne de felul în care încă mai arătam şi probabil de ceea ce îi povestise gardianul.

— Vă mulțumesc, dar nu mai e nevoie! i-am răspuns eu cu modestie. Acum mi-a trecut. Mi s-a mai întîmplat asta de cîteva ori şi de fiecare dată după ce mi-a trecut durerea m-am simțit iar bine. Cei doi mi-au închis uşa şi au plecat, dar la o oarecare distanță de celula mea s-au oprit şi au mai stat o vreme de vorbă. Nu am înțeles ce spuneau, dar mi-am dat seama din cîte un cuvînt rostit mai tare că gardianul îi povestea cu lux de amănunte cum mă văzuse prin vizetă. Efectul crizei simulate în noaptea aceea sub ochii gardianului pare să fi fost hotărîtor în privința determinării diagnosticului pe care avea să mi-l pună în cele din urmă medicul Securității. I-am primit vizita chiar în dimineața următoare. Medicul Securității era o femeie. O femeie de înălțime mijlocie, în vîrstă de aproximativ treizeci şi cinci de ani, destul de plăcută la înfățişare. Era bine coafată şi impecabil fardată. Pentru acele vremuri ale sobrietății socialiste, purta fără sfială inele pe degete şi la mînă brățară şi ceas, toate de aur. Pe sub halatul alb, descheiat la nasturi, era foarte elegant îmbrăcată, izbitor de elegant față de cum arăta de modest lumea de pe stradă, şi de o cochetărie de-a dreptul indecentă pentru subsolul sinistru în care venea să-şi practice meseria. Mai tîrziu, în penitenciarul din Timişoara, deținuții din localitate mi-au spus că era evreică de origine maghiară. Mi-au spus şi numele, dar l-am uitat. Cu mine s-a arătat extrem de grijulie. M-a examinat cu conştiinciozitate, mi-a luat pulsul, mi-a măsurat tensiunea arterială şi mi-a ascultat îndelung inima cu stetoscopul. Apoi m-a supus unui interogatoriu minuțios cu privire la crizele pe care le avusesem, insistînd asupra frecvenței şi duratei lor şi cerîndu-mi o descriere cît mai exactă a felului şi locului în care se manifestau durerile. Am avut astfel ocazia să repet lecția pe care o învățasem la Piteşti de la dr. Cornel Petrasievici, silindu-mă să explic ceea ce simțisem în timpul crizei, într-un limbaj cît mai profan, evitînd înadins termenii medicali pe care mi-i însuşisem, pentru a mă arăta străin de orice cunoştințe în domeniu. Încetul cu încetul, din întrebările pe care mi le punea, mi-am putut da seama de diagnosticul spre care tindea să încline. Totuşi, nu îndrăzneam să cred că eram pe cale de a trece examenul cu brio. Am răsuflat uşurat în sinea mea abia cînd mi-a prescris tratamentul şi cînd am auzit indicațiile pe care i le-a dat gardianului, dispunînd să fie transmise, prin şeful arestului, gardienilor din toate schimburile. Cu greu

mi-am putut ascunde bucuria, cînd a început să-mi explice cum va trebui să procedez cu medicamentul pe care mi-l va aduce felcerița. Sub masca omului care nu înțelege prea bine despre ce era vorba, dar intenționează totuşi să se supună cu docilitate tratamentului prescris, am ascultat-o cu atenție.

— Pilulele pe care ți le-am dat vor sta în firida de pe coridor, pentru că aşa prevede regulamentul arestului, dar şeful de secție, de serviciu, va primi ordin ca, la cererea dumitale, la orice oră din zi sau din noapte, să-ți pună imediat la dispoziție o tabletă. Iar dumneata vei urma întocmai indicațiile mele. La primele semne prevestitoare ale crizei, vei bate la uşă şi vei cere medicamentul. Cum îl vei primi, îl vei introduce în gură şi îl vei ține sub limbă pînă se dizolvă. Nu trebuie în nici un caz să-l înghiți! Ține minte acest lucru!

Gradul de înțelegere pe care îl exprima privirea mea nu i-a inspirat însă suficientă încredere, pentru că mi-a mai repetat de vreo două ori felul în care trebuia să procedez cu medicamentul. Înainte de plecare i-a mai dat felceriței instrucțiunea s-o anunțe de îndată ce voi mai fi suferit o nouă criză şi voi fi urmat tratamentul prescris, adăugînd cu un aer de superioritate suficientă: „Vei vedea că am avut dreptate! Sînt sigură că i-am ghicit boala, iar efectul medicamentului îmi va confirma diagnosticul!“

Cînd mi-au închis uşa şi am rămas iar singur, am rîs în sinea mea cum nu mai rîsesem de mult. Reuşisem să-mi joc cu succes rolul pe care îl pregătisem! Dar numai datorită faptului că fusesem singur în celulă. Sub ochii unui camarad de detenție m-aş fi jenat şi n-aş fi fost niciodată în stare de atîta prefăcătorie şi cabotinaj. Era evident că nu aveam fire de actor, deşi fusesem convingător în interpretarea rolului. Cineva care nu poate juca pe scenă, dacă din primele rînduri ale publicului din sală îl privesc prietenii, nu poate fi numit actor. Eram cel mult un actor duşmănos, care nu era în stare să joace pentru public în general, ci numai împotriva unui anumit public. Oricum, piesa nu se încheiase încă. Trebuia să mai am răbdare pînă la următoarea criză, pe care nu m-am grăbit însă s-o simulez. Am mai aşteptat cam o săptămînă şi, într-o seară, puțin după stingere, am început să bat nervos în uşă. La apariția gardianului, mi-am luat iar atitudinea de rigoare, cu mîna încleştată pe piept în dreptul inimii, compunîndu-mi totodată şi mimica adecvată situației. Cu trăsăturile descompuse de durere, cu spaima în ochi şi glasul înecat de lacrimi l-am rugat să-mi dea medicamentul din firidă. S-a văzut imediat că primise instrucțiuni pentru cazul în speță, pentru că s-a grăbit să-mi pună în palmă o tabletă din cutia

de lîngă uşă, spunîndu-mi în acelaşi timp: „Vezi să n-o înghiţi! O ţii sub limbă pînă se topeşte. Aşa a spus tovarăşa doctor!“

Aşa am şi făcut, iar cîteva secunde mai tîrziu, gardianul, care mă observa din cadrul uşii, a putut asista la efectul miraculos al medicamentului. A văzut cu ochii lui cum trăsăturile feţei mi s-au destins treptat, cum privirea mi s-a limpezit şi cum încet-încet mă linişteam, pe măsură ce durerea din piept şi umăr mă părăsea. În minutul următor mi-a înflorit chiar şi un zîmbet de uşurare pe buze, în vreme ce îi adresam gardianului cîteva cuvinte de mulţumire şi îi aruncam o privire plină de gratitudine. I-am declarat că medicamentul mi-a luat durerea cu mîna, întrerupîndu-mi criza aproape instantaneu. Acum însă, mă simţeam tot atît de istovit ca şi după celelalte crize pe care le avusesem. Gardianul mi-a spus să mă culc, a închis uşa şi a plecat. Pînă să adorm cu adevărat, l-am mai simţit încă venind de cîteva ori şi privind prin vizetă.

A doua zi, încă înainte de prînz, am primit vizita doctoriţei, întovărăşită de subalterna ei. Nu numai că m-a întrebat despre criza din cursul nopţii şi mi-a ascultat cu satisfacţie explicaţiile, care corespundeau întru totul pronosticurilor făcute de ea la prima vizită, dar cred că s-a simţit foarte flatată de cuvintele de mulţumire şi recunoştinţă pe care am ţinut să i le adresez pentru ajutorul dat. Şi totuşi, cînd am întrebat-o despre cauza durerilor ca şi despre medicamentul miraculos care mi le alinase aşa de repede, nu mi-a pomenit nimic despre vreo afecţiune cardiacă, evitînd să-mi spună chiar şi numele tabletelor prescrise. Mi-a spus doar că era vorba de tulburări nervoase datorate claustraţiei care, deşi foarte neplăcute, nu prezintă nici o gravitate. M-a asigurat însă că, atîta vreme cît voi sta în arestul Securităţii, nu voi duce lipsa medicamentului. Dacă Dumnezeu mi-a dat răbdarea şi tenacitatea de a duce pînă la capăt planul de a o convinge pe doctoriţă, şi deci şi pe anchetator, că sufăr de anghină pectorală, cred că tot la intervenţia Lui, ancheta mea şi-a schimbat cursul numai după ce mi s-a stabilit acest diagnostic, şi nu înainte. Nu ştiu dacă aceste crize ar mai fi fost credibile şi nu ar fi fost privite cu mai multă suspiciune, în cazul în care aş fi început prin a le simula cîteva zile mai tîrziu, cînd s-a produs surprinzătoarea modificare de atitudine a anchetatorului. De cînd mă aflam în Securitatea din Timişoara, ajunsesem să mă obişnuiesc treptat cu acele anchete, avînd mai degrabă caracterul unor convorbiri civilizate decît al unor interogatorii propriu-zise, la care participam de fiecare dată cînd eram dus în biroul de la etaj. Cu atît mai mare a fost şocul pe care l-am resimţit în ziua în care anchetatorul m-a primit într-un fel cu totul neaşteptat. După

ce gardianul m-a condus la scaunul şi măsuţa mea din colţul camerei de anchetă, m-a apăsat pe umăr să mă aşez şi mi-a scos ochelarii, l-am văzut pe locotenentul Jerca plimbîndu-se ca un leu în cuşcă, de la un capăt la celălalt al încăperii. Abia după ce gardianul a părăsit camera, s-a dezlănţuit! La fel ca în ziua în care fusesem pentru prima oară adus în biroul lui, Jerca a monologat fără întrerupere timp de mai bine de zece minute, de astă dată însă susţinînd, pe un cu totul alt ton, un punct de vedere diametral opus celui pe care mi-l prezentase la sosirea mea în Securitatea din Timişoara. Jerca nu mai era omul blînd şi împăciuitor şi nici nu mai încerca să mă convingă de iminenţa realizării unei înţelegeri şi a unei colaborări trainice între cele două mari puteri ce va avea, ca primă urmare, eliberarea deţinuţilor politici. Dimpotrivă, acum era furios şi ţinea să-şi manifeste indignarea cu glas ridicat, pe un ton aspru şi cu cuvinte insultătoare la adresa capitaliştilor şi imperialiştilor americani. Părea să se exprime în numele tuturor ţărilor din lagărul socialist, care, încrezătoare în sinceritatea puterilor apusene, le întinseseră o mînă prietenească, oferindu-le pacea şi buna înţelegere, dar fuseseră înşelate. Însuşindu-şi decepţia suferită de „ţările iubitoare de pace“, cu o violenţă pe care nu i-o cunoscusem pînă atunci, îşi revărsa toată ura şi necazul pe americani. Ca şi la prima mea întîlnire cu el, nici de astă dată nu am înţeles mare lucru din vorbele lui. După cum n-am fost în stare să mă lămuresc atunci asupra motivului care l-a determinat să-mi zugrăvească cu atîta optimism viitorul, nici acum n-am fost în stare să-i desluşesc spusele. Mi-au rămas însă în minte cîteva frînturi de frază, care, în potopul de insulte şi ameninţări cu care îi blagoslovea pe americani, reveneau mereu cu insistenţa unui laitmotiv: „…noi am fost sinceri… noi am avut încredere… iar ei au vrut să ne înşele… au venit să ne spioneze!“ Simţeam că în aceste cîteva cuvinte se ascundea cheia cifrului, dar n-am reuşit s-o găsesc. A trebuit să mai treacă aproape un an pînă ce am putut lămuri misterul, atît al predicii pe care mi-o ţinuse, ca apostol al păcii şi înţelegerii, în prima zi de anchetă, cît şi al anatemei şi blestemelor lansate acum împotriva Americii şi aliaţilor ei.

Voi anticipa, povestind ce am aflat în anul următor de la deţinuţii din penitenciarul Timişoara, mai informaţi despre evenimentele politice decît mine, care trăisem timp de un an de zile complet izolat în subsolul Securităţii. Atmosfera neobişnuit de blîndă pe care, la sosirea mea, o găsisem dominînd atît în arestul Securităţii cît şi în camerele de anchetă, se datorase destinderii premergătoare Conferinţei de la Paris, la care Hruşciov şi Eisenhower conveniseră să ia parte. La această Conferinţă şi la scontata

încheiere a ei printr-o înţelegere între cei doi, făcuse Jerca aluzie, atunci cînd îmi vorbise cu atîta patos despre împăciuirea dintre Est şi Vest şi chiar despre eventuala noastră eliberare. Şi tot prin această Conferinţă la vîrf de la Paris se explica şi atitudinea aproape amicală pe care o adoptase, ca şi stilul civilizat în care înţelesese să ducă ancheta. De la aceiaşi deţinuţi, mai de curînd arestaţi la vremea cînd i-am întîlnit în penitenciarul din Timişoara, am aflat şi motivul bruştei schimbări intervenite în comportarea anchetatorului, care, pînă atunci, timp de cîteva săptămîni, se purtase cu mine ireproşabil de politicos. Filipica lui Jerca împotriva americanilor „care în ipocrizia lor, pe de o parte, se arătaseră dispuşi să accepte mîna prietenoasă întinsă de U.R.S.S., iar pe de alta, puseseră la cale acţiuni de spionaj şi unelteau împotriva ţărilor socialiste“, s-a dezlănţuit în ziua de 8 mai. Era la numai trei zile după ce ruşii anunţaseră doborîrea la 1 mai 1960, a avionului american de spionaj U.2., care pătrunsese în spaţiul aerian al U.R.S.S. La 16 mai, Hruşciov a folosit incidentul drept pretext pentru a părăsi Parisul, făcînd totodată să eşueze şi Conferinţa. Fluctuaţiile înregistrate în atitudinea organelor de anchetă şi detenţie, în perioada de pregătire a Conferinţei de la Paris şi apoi la întreruperea ei în urma doborîrii avionului U.2. sînt o nouă dovadă a influenţei directe pe care o aveau evenimentele politice externe asupra regimului care ni se aplica, atît la Securitate, cît şi în penitenciare.

Pînă una-alta, mă aflam însă în biroul de anchetă şi mă uitam surprins la Jerca, neştiind ce-l apucase aşa, din cer senin, să se năpustească asupra imperialiştilor americani, pe care pînă mai ieri mi-i vorbise numai de bine. Dacă în primul moment, criza lui de furie mi-a provocat numai mirarea, încetul cu încetul, pe măsură ce continua să-şi ţină discursul ameninţător, nu numai la adresa „imperialiştilor aţîţători de război“, dar referindu-se şi la pericolul reprezentat de „forţele reacţionare pe care americanii le sprijineau în ţările socialiste“, mi-am dat seama că era mai degrabă cazul să fiu îngrijorat. Aluzia era prea limpede la noi, cei din închisori, la „duşmanii de clasă din interior, care voiam să răsturnăm noua ordine socială din ţară“. Treptat, pe parcurs, Jerca şi-a precizat punctul de vedere, anunţîndu-mă în cele din urmă pe un ton grav, dar cam teatral, care n-a avut însă darul să mă amuze în acel moment, că: „pînă acum am fost înţelegător… nu te poţi plînge că m-am purtat rău… dar de aci înainte nu mai merge aşa… dacă la sinceritate ni se răspunde cu acte duşmănoase, vom proceda şi noi în consecinţă!“ Îmi vorbea de parcă eu aş fi fost Eisenhower care am trimis

avionul U.2. să spioneze în Rusia, iar el, Hruşciov, care, supărat, părăsea Conferința de la Paris. Cum însă la vremea aceea nu ştiam încă nimic despre incidentul cu avionul şi, în consecință, nici despre atitudinea luată de ruşi, cu care Jerca se identifica atît de vehement, scena ce se juca în fața mea, în biroul de anchetă, îmi era absolut inexplicabilă. Instinctul îmi spunea doar că situația devenise primejdioasă, la sfîrşitul întrevederii, Jerca confirmîndu-mi temerile cu promisiuni ferme: „Mîine reluăm ancheta de la început! Gîndeşte-te bine la noapte! Dacă vrei să-ți uşurezi situația, va trebui să răspunzi cu sinceritate la întrebări. Dacă nu, te avertizez că vei regreta!“ Cu aceste cuvinte de încurajare, m-a trimis în celulă. Cît stătusem în biroul de anchetă, nu scosesem nici o vorbă. Mă străduisem doar să nu-mi trădez sentimentele. Recunosc că nu am adormit decît tîrziu. Aşa cum mă sfătuise Jerca, m-am „gîndit bine“ în noaptea aceea, dar gîndurile mele se îndreptau în cu totul altă parte şi mă duceau şi la alte concluzii decît cele pe care le-ar fi dorit el. Deşi nu-mi puteam explica schimbarea survenită în mersul anchetei, un lucru îmi era clar: voi încerca să-i fac față aşa cum îmi propusesem de la început, chiar dacă Jerca nu va ține seama de pretinsa mea boală de inimă şi va uza de metodele tradiționale ale Securității. Ceea ce trebuia să fac însă în primul rînd, era să mă obişnuiesc cu această bruscă întorsătură de 180 de grade, care modifica total relația de pînă aci dintre mine şi anchetator, de la privirea senină cu care mă uitam la el şi tonul natural cu care îi vorbeam, aproape ca de la egal la egal, de parcă ar fi fost un interlocutor normal, şi pînă la temele abordate sau chiar glumele pe care mi le permiteam uneori în timpul aşa-ziselor anchete. Aproape că nu-mi venea să cred că, nu mai departe decît cu cîteva zile în urmă, mă încumetasem să-i spun o glumă care circulase prin Bucureşti înainte de arestarea mea: Se spunea că a fi inteligent, a fi cinstit şi a fi comunist, erau trei însuşiri pe care nici un om nu le putea întruni. Dacă aveai două din aceste calități, erai automat incompatibil s-o posezi pe a treia. Deci, dacă erai inteligent şi cinstit, nu puteai fi comunist; dacă erai inteligent şi comunist, nu erai cinstit; iar dacă erai cinstit şi comunist, era exclus să fii inteligent! Momentul de suspans care a urmat m-a făcut pentru o clipă să-mi regret îndrăzneala de a fi mers atît de departe. Figura uşor crispată şi lipsită de expresivitate cu care Jerca mi-a ascultat gluma m-a îndemnat să cred că depăşisem de astă dată limita de suportabilitate a umorului pe care îl putea accepta un securist. Şi totuşi, nu s-a produs explozia la care mă aşteptam. Trăsăturile lui Jerca s-au destins într-un zîmbet puțin forțat, înainte de a mi se adresa:

— Şi, pe mine, în care din cele trei categorii mă situezi?

— Nu vă cunosc atît de bine, domnule locotenent, ca să vă răspund la întrebare. Totuşi, după atîtea ore petrecute cu dumneavoastră, mi-am putut da seama că sînteţi un om inteligent. Despre celelalte două însuşiri nu mă pot pronunţa cu aceeaşi certitudine. Pot numai să fac o presupunere: nu cred că aţi fi putut ajunge anchetator de Securitate, fără a fi membru de partid…

— Cu alte cuvinte, dumneata nu mă crezi cinstit? Află însă, domnule Ioanid, că sînt un comunist convins şi că am activat în ilegalitate pentru cauza clasei muncitoare, încă dinainte de război!

Această ultimă afirmaţie era mai mult decît gratuită. După toate socotelile, în timpul războiului, Jerca nu putea să fi avut mai mult de şapte-opt ani! Mulţi oportunişti din acele vremuri aveau să-şi stabilească astfel un trecut de ilegalişti, făcînd apel la o precocitate puţin credibilă. Pentru a mai drege atmosfera şi a atenua nuanţa ofensatoare a glumei pe care mă aventurasem să i-o povestesc, i-am explicat că era departe de mine gîndul de a-l crede necistit. Dimpotrivă, eram sigur că îşi alesese profesiunea, atras fiind de frumuseţea idealurilor şi de generozitatea ideilor comuniste, care îi fuseseră prezentate la cursurile de educaţie politică. Eram însă tot atît de sigur că nu se putea să nu-şi fi dat seama pe parcurs că fusese înşelat, că, în loc să servească o cauză nobilă, fusese angrenat într-un mecanism diabolic, inuman şi distructiv, cu care nu putea fi de acord, dar din care acum nu mai putea scăpa. Dovadă era însăşi comportarea lui în anchetă, care se deosebea fundamental de cea a altor ofiţeri de Securitate cu care avusesem de-a face. Nu mi-am putut da seama de adevăratul efect al vorbelor mele asupra lui, dar rezultatul vizibil a fost pozitiv: după un scurt moment de tăcere, a schimbat vorba, ancheta din ziua aceea reluîndu-şi cursul în aceeaşi atmosferă lipsită de tensiune în care începuse înainte de a fi intervenit gafa mea. Dar toate astea se întîmplaseră cu cîteva zile în urmă… Iar acum…?

Acum aşteptam cu destulă îngrijorare prima şedinţă de anchetă, care, conform ameninţărilor, avea să se desfăşoare în cu totul alte condiţii… Încercam să-mi liniştesc temerile şi să-mi dau curaj, gîndindu-mă că totuşi boala mea de inimă mă va apăra de brutalităţi excesive. Era singura speranţă de care mă mai agăţam, deşi nu eram deloc sigur că îmi va asigura imunitatea. De fapt, mă simţeam iar ca la începutul anchetei şi mă pregăteam sufleteşte să rabd cît mă vor ţine puterile, tot ce voi avea de îndurat, păstrîndu-mi calmul şi mintea limpede. Eram însă decis să continui

să mai simulez din cînd în cînd şi cîte o criză de inimă. Şi, întocmai ca înainte de orice anchetă, după ce mi se dăduse de înțeles la ce trebuia să mă aştept în cazul că nu voi răspunde cu sinceritate la întrebări, am fost trimis în celulă şi timp de trei zile nu s-a mai ocupat nimeni de mine. Tensiunea nervoasă a aşteptării trebuia să-şi producă astfel efectul asupra moralului celui ce urma să fie cercetat, slăbindu-i rezistența. Cînd, în cele din urmă, am fost dus la anchetă, m-a primit un Jerca schimbat, cu figura severă, care mi-a vorbit cu glas aspru. Mi-a repetat că nu mai puteam conta pe bunăvoința pe care mi-o arătase pînă atunci, că voi avea de suportat consecințele acțiunilor duşmănoase ale Occidentului împotriva „forțelor iubitoare de pace“, şi că nu-mi voi putea uşura situația decît dacă voi da dovadă de o totală sinceritate față de organele de anchetă. Cîtă vreme mi-a vorbit, l-am privit fără să scot un cuvînt. Mi s-a părut că surprind la el intenția prefăcută de a-şi aranja hîrtiile de pe birou sau de a căuta ceva în sertar, pe care l-a tras şi l-a închis de mai multe ori fără să scoată ceva din el, totul numai pentru a evita să mă privească în ochi. Cred că într-adevăr îi venea greu să-şi schimbe deodată atitudinea cu 180 de grade. Şi-a încheiat avertismentul, manifestîndu-şi speranța că înțelesesem gravitatea situației şi că nu-l voi obliga să recurgă la mijloace care îi repugnau.

— Domnule anchetator, nu mă aşteptam ca şi dumneavoastră să-mi vorbiți şi să vă purtați la fel ca toți tovarăşii dumneavoastră. E păcat, pentru că eu am de gînd să răspund în continuare la întrebări cu aceeaşi sinceritate ca şi pînă acum. Acolo însă, unde după trecerea atîtor ani, memoria nu mă mai ajută, nu voi putea răspunde.

Fără să se oprească asupra spuselor mele, Jerca s-a cufundat în cititul şi răsfoitul filelor dosarului de pe birou, semn că nu mai era dispus să se angajeze în conversații ce nu aveau contingență directă cu obiectul anchetei. Cîteva minute mai tîrziu, considerînd probabil că această tăcere prelungită îşi produsese efectul, instaurînd între biroul lui şi măsuța mea din colțul camerei o atmosferă rece şi distantă, mai prielnică unei anchete de felul celei ce mi se pregătea, a ridicat capul din hîrtii şi mi-a pus prima întrebare. Era aceeaşi pe care mi-o pusese şi la întîia noastră întîlnire în biroul de anchetă, cînd fusesem adus de la Piteşti la Timişoara. Porneam deci din nou de la zero, ca şi cum niciodată nu aş fi declarat ceva despre organizația lui Baicu. Era de fapt o repetare, punct cu punct, a anchetei din ultimele săptămîni. Cu o singură deosebire! De astă dată, Jerca mă oprea la fiecare afirmație pe care o făceam, pentru a-mi cere în mod insistent amănunte şi date mai exacte. „Precizează!“ era cuvîntul cu care mă

întrerupea cînd i se părea că nu dau detalii suficiente şi, „Continuă!“, cel pe care mi-l spunea cînd mă opream. Din experienţa mea şi a altora, învăţasem cîteva reguli sfinte pentru orice anchetat: să dau răspunsuri scurte dar nu cuprinzătoare, pentru a nu fi obligat să mă contrazic sau să retractez vreo afirmaţie, dacă în cursul anchetei îmi voi da seama că anumite amănunte erau cunoscute. Era de dorit să-ţi păstrezi pe cît posibil credibilitatea, pentru a putea nega ceea ce era mai important şi nu trebuia în nici un caz să fie destăinuit. Nu voi putea niciodată reconstitui cursul acestei anchete, care a început în ziua aceea şi nu s-a încheiat decît cîteva luni mai tîrziu. Nu numai că nu aş putea reface ordinea în care s-au succedat întrebările cu care Jerca s-a străduit să-mi urmărească pas cu pas toată activitatea pe care o desfăşurasem în legătură cu Baicu, cu mai bine de un deceniu în urmă, dar mi-ar fi absolut imposibil, mai ales, să repet şi eu la infinit aceleaşi întrebări pe care mi le-a pus de sute de ori în tot acest răstimp. La o asemenea probă de răbdare şi de uzură nervoasă, nu mi se mai întîmplase să fiu supus vreodată. Înclin să cred că şi pentru Jerca a fost tot prima experienţă de acest fel. Oricum, mă pot lăuda că a fost un examen pe care l-am trecut cu bine şi sînt şi azi mîndru de performanţa de a nu-mi fi pierdut nici un moment stăpînirea de sine. Jerca pare să fi rezistat mai puţin bine la propriul lui joc, manifestîndu-şi de mai multe ori pe parcurs exasperarea şi ieşindu-şi din fire. Din fericire pentru mine, mi-am dat seama încă din primele zile că, datorită bolii mele de inimă, nu aveam să fiu supus la bătaie sau tortură. Din comportarea lui Jerca, reieşea clar că primise dispoziţii în acest sens. Era evident că avea mîinile legate şi că nu avea voie să recurgă la brutalităţi, pentru că, de fiecare dată cînd se înfuria fiindcă nu-i răspundeam pe plac, se scula şi părăsea biroul. Cîteva minute mai tîrziu, se întorcea calmat şi înarmat cu o nouă gamă de ameninţări, pe care le formula în termeni ultimativi, ţinînd să sublinieze că era pentru ultima oară că mai încerca să obţină de la mine adevărul folosind vorba bună. Pe lunga durată a perioadei de anchetă, Jerca a sfîrşit prin a-şi epuiza bagajul de ameninţări, fiind nevoit să recurgă la o repetare a lor, pînă la banalizare. Dacă norocul m-a ajutat să scap de bătăi, nu pot spune totuşi că ancheta nu mi-a pus la încercare şi nervii, şi rezistenţa fizică. În cele cîteva luni care au urmat, Jerca s-a ocupat de mine în mod susţinut. Eram zilnic adus în biroul lui, de cel puţin trei ori: o dată dimineaţa, a doua oară după prînz şi apoi după masa de seară, de fiecare dată pentru un interogatoriu de cîteva ore. Uneori, întrerupea ancheta după mai puţin de o oră şi mă trimitea înapoi în celulă, pentru ca să nu treacă nici douăzeci de minute şi gardianul să vină

din nou să mă ia, să-mi pună ochelarii şi să mă ducă iar în biroul de la etaj. Se întîmpla astfel cîteodată să fac drumul dintre celulă şi camera de anchetă de cîte şapte-opt ori într-o zi. Era şi ăsta un fel de a-mi toci nervii şi a-mi istovi puterile, purtîndu-mă de nenumărate ori pe scări în sus şi în jos. Procedeul era destul de obositor, mai cu seamă că între timp mai slăbisem şi începusem să sufăr de foame.

Din cînd în cînd, înainte de începerea interogatoriului, Jerca îşi făcuse obiceiul să mă întrebe de sănătate, dacă celula e friguroasă şi dacă hrana ce mi se dă este îndestulătoare. Bănuindu-l că de fapt voia să mă audă spunîndu-i că mi-e frig sau că nu-mi ajunge mîncarea, pentru a-mi descoperi slăbiciunea şi a mă şantaja apoi, propunîndu-mi remedierea lipsei în schimbul unei atitudini cooperative în anchetă, mă străduiam să nu-i dau această satisfacție. Dimpotrivă chiar, de fiecare dată îi declaram că mi-ajunge mîncarea şi că nu am a mă plînge de regimul din celular. La fel am procedat şi cînd mi s-a tăiat tainul de țigări, pe care-l primisem pînă la inițierea noului curs al anchetei. În dimineața în care gardianul mi-a dat numai rația de pîine şi nu şi cele trei țigări ca de obicei, n-am spus nici o vorbă. Nu i le-am solicitat nici lui şi nu am făcut nici o remarcă în privința țigărilor nici mai tîrziu cînd am fost dus la anchetă. Peste cîteva zile, aşteptînd probabil o reacție din partea mea, Jerca şi-a pierdut răbdarea şi, după ce s-a informat despre temperatura din celulă şi calitatea mîncării, m-a întrebat cu un aer inocent dacă primesc cu regularitate țigările ce-mi fuseseră acordate. I-am răspuns că nu ştiu din ce motiv nu le-am mai primit în ultimele zile, dar că faptul mă bucură, pentru că nemaiavîndu-le la îndemînă, nu mai sînt ispitit să fumez. I-am explicat că ajunsesem la concluzia că acele spasme dureroase din partea de sus a plămînului şi din umărul stîng mi le provocau țigările. De altfel, pentru a-i întări părerea pe care voiam să şi-o facă despre lipsa mea de pretenții şi necesitățile mele de viață extrem de reduse, precum şi despre resemnarea şi chiar indiferența ce mi-o arătam față de soarta mea viitoare, am făcut de mai multe ori sacrificiul de a nu-mi mînca întreaga porție din castron, chiar aşa redusă cum era. Cînd, la sfîrşitul mesei, a venit să strîngă castroanele de pe la celule, gardianul m-a întrebat de ce n-am mîncat, i-am spus că nu-mi este foame şi că mi-a ajuns cît am mîncat. Mie însă îmi chiorăiau mațele de foame! Eram convins că gardianul va raporta cazul. Presupunerea mi-a fost confirmată chiar în seara aceea. La numărătoarea dinainte de închidere, a asistat şi şeful arestului, care m-a întrebat dacă sînt bolnav.

I-am spus că nu.

— Atunci de ce nu ți-ai mîncat porția la prînz?

— Atîta am răbdat de foame în închisoare, domnule locotenent, încît stomacul mi s-a învățat cu puțin şi mă satur repede.

Cred că în felul acesta i-am răpit lui Jerca două din mijloacele clasice de a face presiuni asupra anchetaților: mîncarea şi tutunul. Nu pot spune însă că nu duceam lipsa atît a unei alimentații mai substanțiale, cît şi a țigărilor. Mi-am impus totuşi să suport aceste privațiuni, fără să las impresia că mi-ar provoca vreo suferință. Aşa cum, din cînd în cînd, la masă, nu-mi goleam pînă la fund gamela, periodic, dar la intervale neregulate, mai simulam şi cîte o criză de inimă.

Dacă în primele zile după inaugurarea noii maniere de anchetă, mi-a trebuit să fac un efort pentru a suporta, fără să-mi pierd controlul, exasperanta repetare a aceloraşi întrebări, o săptămînă mai tîrziu, îmi făcusem deja singur o educație a voinței şi a răbdării, încît, oricît de enervante erau insistențele lui Jerca şi ori de cîte ori mi-ar fi cerut să-i spun ceea ce mai spusesem de zeci de ori, făceam față situației, păstrîndu-mi calmul fără nici o strădanie. Pot spune chiar, că eram mai degrabă liniştit şi stăpîn pe mine în timpul anchetei, că sistemul meu nervos devenise imun la presiunile ce se exercitau asupra lui. De cînd interogatoriile se limitau strict la întrebări privind organizația lui Baicu, Jerca nu se mai abătea decît foarte rar la discuții care nu aveau legătură cu ancheta propriu-zisă. Ori de cîte ori o făcea însă, aveam grijă să aduc vorba în aşa fel, încît să-mi arăt o oarecare detaşare față de realitatea de zi cu zi în care trăiam. Resemnat şi împăcat cu gîndul că nu voi supraviețui pînă la expirarea condamnării, nu mai participam la viață decît ca spectator, privind de la distanță tot ce se petrecea împrejur cu alții şi chiar cu persoana mea. Ştiam că prezentîndumă ca desprins de realitate, blazat, indiferent la tentații, dezinteresat şi lipsit de dorințe, îmi căpătam în ochii lui Jerca o independență şi o invulnerabilitate pe care nu o putea accepta. Nu ar mai fi avut nici o priză asupra mea. Confruntat cu o stare de spirit şi totodată cu boala mea de inimă, care nu-i permitea să recurgă la bătaie şi tortură, de-a lungul lunilor de anchetă care au urmat, Jerca a adoptat o atitudine ce ar fi putut părea paradoxală: pe de o parte căuta să mă înfricoşeze, spunîndu-mi că va fi nevoit să treacă la represalii dacă mă încăpățînez să nu declar adevărul, iar pe de alta mă încuraja, încercînd să-mi trezească interesul pentru viață şi să-mi dea speranțe de viitor, pentru ca, atît amenințările cît şi eventualele promisiuni de recompensă, în schimbul sincerității mele în anchetă, să cadă pe un teren mai prielnic şi mai dispus la compromis. De cîte ori mă vedea

mai apatic şi prin cîte o vorbă sau intonaţie îl lăsam să-mi remarce scepticismul, mai ales după ce i se semnalase că în cursul nopţii avusesem iar o criză de inimă, Jerca se oferea să „intervină la tov. colonel“, pentru a-mi obţine un regim de detenţie mai bun. Dar, spunea tot el, va fi foarte greu, pentru că din cauza comportării mele în anchetă, „tovarăşul colonel e foarte supărat pe dumneata!“ Prima oară cînd mi-a vorbit de supărarea tovarăşului colonel, nu m-a răbdat inima să nu risc o obrăznicie:

— Cum se poate să fie supărat pe cineva, pe care nu l-a văzut niciodată?

— Te sfătuiesc să nu glumeşti, pentru că şi aşa situaţia dumitale e destul de gravă! mi-a replicat.

— Glumesc sau nu glumesc, ştiu că soarta mea rămîne neschimbată, domnule locotenent, am profitat eu de ocazie, pentru a-i arăta din nou că nu-mi fac nici o iluzie faţă de condamnarea implacabilă a unui destin potrivnic.

Cîteva zile mai tîrziu, în timpul anchetei, a intrat în cameră colonelul. S-a apropiat de biroul în spatele căruia Jerca sărise în picioare, luînd poziţia de drepţi, pentru a-şi saluta superiorul. Abia după ce au schimbat amîndoi cîteva cuvinte pe şoptite, colonelul a părut să-mi descopere prezenţa. Aruncîndu-mi o privire inexpresivă şi arătîndu-mă cu mîna ca pe un obiect, l-a întrebat: „Cum merge ancheta? Cît mai durează? Să-mi raportezi dacă anchetatul îţi face greutăţi!“ Apoi, fără să aştepte răspunsul, a ieşit din cameră, trîntind uşa în urma lui. În încheierea acestei stratageme ce se voia ingenioasă, Jerca a ţinut să-mi facă şi o confidenţă, cusută tot cu aţă albă: „Nu ştiu cîtă vreme voi mai putea să-i ascund tovarăşului colonel motivul pentru care nu am încheiat încă ancheta. Pînă acum nu i-am raportat faptul că nu te-ai hotărît să fii sincer. Acum însă voi fi nevoit s-o fac, dacă vei continua să ascunzi adevărul.“

Fără a avea aerul să fi remarcat transparenţa şireteniei aproape puerile a vorbelor lui, am protestat vehement la acuzaţia de a nu fi fost sincer în anchetă. Culmea era că nici nu puteam fi învinuit de minciună! Nu încă! Mai tot ce declarasem pînă aci era adevărat. De fapt, nu făcusem decît să tergiversez la fiecare întrebare ce mi se punea, începînd prin a nega sau a da răspunsuri evazive sau prea vagi pentru ca, din insistenţele ce urmau din partea lui Jerca, să pot eventual surprinde dintr-o vorbă în plus o cît de mică indicaţie în privinţa celor cunoscute deja din declaraţiile altora. Din păcate, cu toată temporizarea pe care o provocam astfel, făcînd ancheta să bată pasul pe loc, uneori zile întregi în jurul aceleiaşi întrebări, pe măsură

ce totuşi cercetările înaintau, îmi dădeam seama că Securitatea aflase aproape totul de la ceilalţi arestaţi. Abia după cîteva săptămîni de anchetă, dusă cu o neobosită perseverenţă de Jerca şi demnă de toată lauda, şi căreia i-am opus aceeaşi încăpăţînată răbdare şi îndărătnicie care îmi devenise o a doua natură, am reuşit în fine să descopăr cele cîteva întrebări la care dorisem atît de mult să pot minţi cu folos.

Una din ele a fost:

— Îl cunoşti pe Nicolae Podaru?

— N-am auzit niciodată de numele ăsta.

— I se zicea Niki, a mai spus Jerca.

— Nu-mi spune nimic acest nume. Amintiţi-mi cînd şi în ce împrejurări ar fi trebuit să-l fi întîlnit. Poate că totuşi l-am cunoscut şi nu i-am reţinut numele, am adăugat eu prudent, pregătindu-mi posibilitatea de a reveni asupra negaţiei, în cazul că mi-ar fi dat un amănunt din care să reiasă că însuşi Podaru ar fi declarat că mă cunoaşte.

Jerca a evitat însă să-mi dea vreo lămurire în plus, ceea ce m-a făcut să rămîn treaz şi cu urechile ciulite în tot cursul anchetei din zilele următoare, aşteptîndu-mă să-mi întindă vreo cursă, prin care să mă pună în faţa evidenţei şi să mă oblige să recunosc că totuşi îl cunoscusem pe Niki Podaru. Se pare însă că nu avea nici un element care să-i întărească bănuiala că l-aş fi cunoscut. Cel puţin aşa mi-a lăsat impresia, pentru că, deşi m-a mai întrebat de vreo două ori despre el, a făcut-o fără convingere şi în cele din urmă n-a mai insistat. Dar, chiar şi la întrebările cele mai banale şi asupra cărora se putea spune că nu stăruia în mod special, Jerca revenea de mai multe ori, alternîndu-le cu altele la fel de neimportante, făcînd astfel din ele obiectul a numeroase ore şi chiar zile de anchetă. Una din faptele pe care m-am grăbit s-o recunosc încă de pe la începuturile anchetei, atunci cînd Jerca mi-a pomenit despre manifestele împrăştiate de grupul nostru în Bucureşti, a fost participarea mea la confecţionarea lor, ca şi procurarea literelor de cauciuc cu care le-am tipărit. Cînd însă am fost întrebat ce am făcut apoi cu literele şi cu dispozitivul în care trebuiau fixate în momentul întrebuinţării, aş fi putut spune cu toată sinceritatea — şi atunci şi chiar şi acum — că nu-mi aduc aminte. Aşa i-am şi răspuns, dar Jerca nu m-a crezut şi a continuat să insiste asupra întrebării, şi în ziua aceea şi în zilele următoare, pînă ce mi-am pierdut răbdarea şi i-am spus că am aruncat totul într-o noapte în Dîmboviţa. Gîndisem că răspunsul va fi satisfăcător şi va pune capăt insistenţei asupra acestui subiect, dar mă înşelasem. Nu făcusem decît să-l pun pe Jerca pe o nouă urmă. Cîteva zile

în şir a stăruit să-i declar exact tot ce mai aruncasem în Dîmbovița o dată cu literele şi dispozitivul de imprimat. Pretindea că nu-i declarasem decît parțial adevărul şi îmi făcea următorul raționament: „Dumneata locuiai în plin centrul oraşului, la întretăierea bulevardului Dacia cu strada Polonă. N-ar fi avut nici un rost să te duci tocmai la podul Elefterie de peste Dîmbovița, pentru a arunca în apă nişte obiecte atît de mici, care încăpeau într-un buzunar, şi de care te-ai fi putut scăpa mult mai simplu, lăsîndu-le să cadă într-o gaură de canal sau chiar azvîrlindu-le într-o ladă de gunoi. Dacă ai făcut tot acel drum pînă la podul Elefterie, înseamnă că ai avut şi alte obiecte mult mai voluminoase, de care voiai să te descotoroseşti, şi pe care, din cauza dimensiunii, nu le puteai face să dispară decît scufundîndu-le în apele tulburi ale Dîmboviței. Ar fi bine să te hotărăşti să ne spui întregul adevăr, pentru că noi oricum vom afla ce s-a găsit în acel loc în Dîmbovița, în decursul anilor. Periodic, organele noastre au cercetat albia rîului şi au adunat şi clasat toate obiectele găsite, fiindcă au mai fost şi alți duşmani ai poporului, care, încolțiți fiind, s-au gîndit şi ei să arunce în apă corpul delict, pentru a nu fi găsit asupra lor. Raționamentul era logic, dar premisa fiind falsă, şi concluzia era la fel. Datorită unei minciuni gratuite, reuşisem să-i ofer lui Jerca un motiv în plus să mă frece ore întregi în anchetă. De unde se vede că o minciună, deşi în anchetă nu constituie un păcat, nu este întotdeauna şi profitabilă! Dar, conform principiului de a nu mă dezice, pentru a rămîne credincios, am susținut pînă la capăt ceea ce apucasem să declar. Nici Jerca nu s-a lăsat însă, încercînd în fel şi chip să mă facă să recunosc că aruncasem în Dîmbovița nu numai literele cu pricina, ci şi arme. Apoi, am crezut că s-a lăsat păgubaş, fiindcă în sfîrşit a trecut la altă temă. După vreo săptămînă însă, a luat-o iar de la capăt. M-a făcut să înțeleg că primise răspunsul de la Bucureşti în privința obiectelor pescuite în Dîmbovița şi că într-adevăr, aşa cum declarasem, fuseseră găsite literele cu care imprimasem manifestele. Dar mi-a spus că, totodată, bănuielile îi fuseseră confirmate: în acelaşi loc se mai găsise şi altceva! Aşa că, pentru a se convinge de totala mea sinceritate, aştepta de la mine ca măcar acum, în fața dovezii evidente pe care o avea, să-i spun ce anume mai aruncasem de pe podul Elefterie în Dîmbovița. Neobținînd de la mine răspunsul dorit, a sfîrşit prin a-mi destăinui că obiectul găsit în apă fusese un pistol. Confruntat astfel cu descoperirea corpului delict, Jerca pretindea că nu mai aveam nici o posibilitate de a nega evidența. Îmi oferea totuşi o ultimă ocazie de a-i demonstra că înțelegeam să fiu sincer cu ancheta, spunîndu-i ce model şi ce calibru avea pistolul.

O vreme am mai continuat să neg. Apoi, arătîndu-mă excedat de atîtea insistențe, i-am spus că eram dispus să declar că aruncasem în Dîmbovița nu numai un pistol, ci chiar şi o mitralieră, dacă ținea aşa de mult să recunosc un neadevăr. Jerca şi-a manifestat imediat indignarea față de o asemenea propunere, respingînd totodată insinuarea că ar accepta să înregistreze o declarație mincinoasă. Apoi s-a uitat la ceas şi a chemat sergentul de pe coridor pentru a mă conduce în celular. Aşa a luat sfîrşit acest duel de minciuni reciproce. Jerca nu a mai revenit niciodată asupra subiectului. Am relatat acest episod, cu totul neînsemnat din cadrul cercetărilor, numai în încercarea de a reînvia, măcar în parte, atmosfera ce domnea în camera de anchetă, putînd servi totodată drept fragment-mostră pentru a înțelege atitudinea şi procedeele celor două părți implicate în această confruntare: anchetator şi anchetat. Uneori, şi unul şi altul, făcînd erori sau recurgînd la metode similare şi la aceeaşi armă — minciuna — pentru a-l înşela pe adversar. Desigur că acest episod era un exemplu valabil numai pentru a ilustra aspectele unei anchete blînde, cum a fost cazul celei prin care am trecut la Timişoara.

Într-o bună zi, în timpul anchetei, Jerca a pomenit numele lui Gheorghe Ştefan (Fane). De fapt începuse cu cîteva zile înainte să dea tîrcoale subiectului, punîndu-mi tot felul de întrebări indirecte: dacă aveam cunoştințe în vreun sat de lîngă Bucureşti, dacă fusesem vreodată în casa vreunui țăran dintr-o comună din împrejurimile Capitalei etc. Am început prin a-i spune că nu, dar din iscodelile lui, mereu mai insistente şi totodată mai explicite pentru mine, mi-am dat seama că Fane se găsea şi el implicat în ancheta noastră şi probabil chiar arestat. Abia cînd i-a pronunțat numele şi mi-a spus că era din comuna Bragadiru, m-am prefăcut a-mi aduce aminte, recunoscînd că într-adevăr îl cunoscusem prin intermediul lui Baicu, dar că nu-l întîlnisem decît de două ori şi de aceea şi uitasem cum îl cheamă. Pînă aci, întrebările lui Jerca nu reuşiseră încă să mă pună în fața unei autentice dileme. La toate cele privind participarea mea la diferite întîlniri, discuții sau activități în cadrul organizației, fusesem cum nu se putea mai „cooperativ cu ancheta“. Dădusem în general răspunsuri satisfăcătoare, asumîndu-mi răspunderea faptelor ce mi se imputau şi care ieşiseră la iveală din destăinuirile celorlalți arestați. Acum însă, cînd ancheta s-a concentrat asupra lui Fane, am simțit pentru prima oară că mă aflam la un punct de răscruce. Pentru mine, din acel moment, cazul lui Fane din Bragadiru a devenit problema-cheie a anchetei mele din Timişoara. Fără să intru în descrierea tuturor amănuntelor (o bună parte le-

am şi uitat de altfel), a diferitelor promisiuni, ameninţări sau curse întinse de Jerca de-a lungul acestei nesfîrşite anchete, voi consemna numai strictul necesar, pentru a-mi explica atitudinea. Pe scurt, Jerca îmi cerea să recunosc că ridicasem de la Fane arme, muniţii şi explozibil, pe care acesta le procurase din depozitul armatei din Fortul Bragadiru, iar eu pretindeam că relaţiile mele cu el se limitaseră la cele două popasuri făcute în casa lui, atunci cînd, împreună cu Baicu, ieşisem din oraş la iarbă verde. Desigur că se ajunsese la această fază a interogatoriului numai după multe aluzii şi întrebări piezişe puse de Jerca, în speranţa că voi pomeni ceva despre armele din Bragadiru. Epuizînd fără succes căile ocolite, Jerca a sfîrşit prin a ataca problema frontal, acuzîndu-mă că mint, deoarece „ancheta dispune de suficiente dovezi“, care atestă nu numai că ştiam de existenţa armelor, dar că participasem, cu încă cineva, chiar la transportarea lor la Bucureşti. La auzul acestei afirmaţii, primul gînd m-a dus la Baicu, bănuind că el era cel care produsese acele „dovezi“, recunoscînd că ridicase împreună cu mine armele de la Fane. Dar chiar şi aşa am continuat să neg, adăugînd totuşi, pentru a obţine o lămurire în plus:

— Dacă nu mă credeţi, n-aveţi decît să-l întrebaţi şi pe Baicu!

— Lasă-l pe Baicu! Nu ştia el chiar tot ce făcea fiecare din grup! Mai bine ai recunoaşte că ai luat armele de la Bragadiru, aşa cum a făcut cel cu care le-ai dus la Bucureşti!

Abia atunci am înţeles că cel care vorbise nu fusese altul decît tînărul pe care mi-l prezentase Baicu şi pe care, la recomandarea lui, îl luasem cu mine în comuna Bragadiru, pentru a mă ajuta să le transport la Bucureşti. Era acel tînăr, pe care nu aveam să-l mai întîlnesc niciodată şi al cărui nume nu-l mai ţineam minte. De la început băiatul nu-mi fusese simpatic, iar pe drumul de la Bucureşti la Bragadiru şi înapoi nu schimbasem decît puţine cuvinte unul cu altul. Tot din vorbele lui Jerca am dedus că Baicu nu declarase nimic despre armele procurate de Fane de la depozitul armatei din Fortul Bragadiru. O dată ajuns la această concluzie, destul de hazardată, deoarece nu prezenta garanţia certitudinii că mă aflam în posesia tuturor elementelor cunoscute de anchetă, m-am hotărît totuşi să resping ca falsă întreaga poveste a armelor de la Bragadiru. Nu pot spune că m-a îndemnat la această atitudine un raţionament solid argumentat şi bazat pe informaţii exacte. Cred că mai degrabă m-a împins intuiţia. În orice caz, am reuşit să cad pe ceea ce avea să constituie la proces singurul punct slab al actului de acuzare, privind vinovăţia lui Fane. Pînă la proces însă, mai aveau să treacă luni de zile! Luni în care tema armelor lui Fane din Bragadiru a fost tot

timpul laitmotivul anchetelor ce s-au succedat, într-o primă fază, într-un ritm diabolic, mult mai susținut decît pînă atunci. În cursul zilei, eram dus de mai multe ori, şi de fiecare dată pentru cîteva ore de cercetări în şir, în biroul lui Jerca, iar noaptea eram trezit din somn pentru a fi iarăşi condus la etaj, unde mi se puneau mereu şi mereu aceleaşi întrebări. Am reuşit totuşi să fac față oboselii şi uzurii nervoase şi să nu ies nici eu din monotonia aceloraşi răspunsuri, făcîndu-l pe Jerca să-şi consume în mod inutil toate argumentele lui de anchetator, handicapat de faptul că nu putea recurge la bîtă. De cîte ori îmi dădea să înțeleg că ancheta este în posesia mărturiei celui care mă ajutase la transportarea armelor de la Bragadiru la Bucureşti, contestam autenticitatea afirmației şi îi ceream să fiu confruntat cu cel care o făcuse. Jerca refuza însă sistematic să mă pună față în față cu martorul la care făcea aluzie, pretinzînd că pentru a-mi verifica sinceritatea voia să audă de la mine cum am procedat la ridicarea şi transportarea armelor de la Fane. Cînd îi ceream să-mi spună măcar numele autorului acestor declarații mincinoase, Jerca evita să-mi răspundă la întrebare şi schimba vorba. Totuşi, de cîteva ori în cursul anchetei, m-a întrebat dacă printre cunoştințele lui Baicu se număra şi un oarecare Petculescu. Abia atunci cînd Jerca i-a pronunțat pentru prima oară numele, mi-am adus aminte că aşa îl chema pe tînărul cu care ridicasem armele de la Bragadiru. Fără să-mi trădez surprinderea şi păstrîndu-mi în continuare neschimbate atitudinea şi expresia sub privirea scrutătoare a lui Jerca, am negat să fi auzit vreodată acest nume. Scena s-a mai repetat încă de două sau trei ori, încheindu-se mereu cu aceeaşi negație din partea mea. De fiecare dată însă, după ce îmi auzea răspunsul, Jerca trecea mai departe. Nu mai are rost să insist asupra scenelor şi dialogului, care un timp atît de îndelungat au avut zilnic loc între Jerca şi mine, în camerele de anchetă de la etajul cînd al uneia, cînd al alteia din „vilele“ Securității, în al cărei celular subteran locuiam. Erau mereu aceleaşi două sau trei încăperi asemănătoare, cu aceleaşi două personaje, care îşi repetau pînă la saturație aceleaşi întrebări şi, respectiv, aceleaşi răspunsuri. Din cînd în cînd, Jerca mai încerca, pentru a nu ştiu cîta oară, metoda intimidării prin amenințări, reluînd formule de mult uzate de atîta întrebuințare ca: „Nu faci decît să-ți agravezi situația… Ne obligi să luăm şi alte măsuri… Este pentru ultima dată că îți mai dăm timp să te răzgîndeşti!… De mîine vom sta altfel de vorbă!“ Şi niciodată nu uita să încheie cu o aluzie la tovarăşul colonel, care, fie că s-a interesat din nou de mersul anchetei, fie că e foarte supărat şi mi-a dat ordin să procedez altfel! Dar şi gogorița cu tovarăşul colonel se învechise.

Într-o zi a mai recurs totuşi la o nouă reţetă. Fusesem adus de gardian în biroul de anchetă şi lăsat să aştept la măsuţa mea din colţul camerei. Aşteptarea s-a prelungit mult peste timpul obişnuit. Cînd în sfîrşit şi-a făcut apariţia, Jerca ţinea în mînă o vînă de bou. Fără să mă privească, s-a îndreptat cu pas hotărît spre biroul lui şi, înainte de a se aşeza pe scaun, a trîntit cu putere cravaşa peste hîrtiile de pe masă. Apoi, numai după ce s-a aşezat şi a făcut-o să dispară în sertarul biroului, şi-a ridicat ochii spre mine şi m-a avertizat: „Astăzi stăm altfel de vorbă!“ Nu pot să zic că n-am fost tentat să-l cred, gîndind că pînă aci îmi fusese. Mi s-a stîrnit chiar un vechi reflex, pe care îl mai avusesem şi la ancheta din 1949 de la Malmaison şi la cea de după evadare, din 1953, de la Ministerul de Interne. De emoţie şi de teamă, mi se declanşase un tremurat nervos al genunchilor, pe care neputîndu-mi-l stăpîni, mă sileam să-l ascund, mişcîndu-mă pe scaun şi schimbîndu-mi de mai multe ori poziţia picioarelor, pînă ce fenomenul a încetat de la sine. Era semn că începusem să mă împac cu ideea că imunitatea mea de grav bolnav de inimă nu-mi va mai fi recunoscută. După demonstraţia de forţă făcută prin arătarea vînei de bou, a urmat una din cele mai scurte şedinţe de anchetă din ultima vreme. Un fel de rezumat concentrat al celor cîteva întrebări devenite laitmotivul interogatoriilor de pînă aci, cărora le-am dat aceleaşi răspunsuri stereotipe pe care le repetasem de atîtea ori în timpul din urmă. După ultimul meu răspuns, Jerca mi-a spus pe un ton care suna a sentinţă: „Te duci acum jos în celulă. Îţi dau un ultim timp de gîndire ca să-ţi schimbi atitudinea. Peste o oră te chem din nou.“ Mi-am zis că acest răgaz îmi prindea bine. Voi putea să-mi pun ordine în idei, să-mi mobilizez toate puterile şi să mă pregătesc sufleteşte pentru a face faţă celor ce vor urma. Între timp, în celulă, aveam să tresar la fiecare pas de pe coridor care se apropia de uşa mea. Răgazul de gîndire de o oră ce mi se acordase a durat două zile, iar cînd am fost din nou dus „sus“, Jerca a părut să nici nu-şi mai aducă aminte de ancheta anterioară şi de vîna de bou. Am răsuflat uşurat şi m-am bucurat ca de un dar nesperat de reluarea pisăloagei anchete de rutină, cu care mă învăţasem.

În restul timpului, cît nu mă aflam în anchetă la etaj, viaţa mea în celularul din subsol intrase şi ea într-o monotonie cu care de asemenea mă deprinsesem. Continuam să cultiv aceeaşi politică de bune relaţii cu gardienii, cărora mă străduiam să nu le tulbur trîndăveala, bătînd pentru orice fleac la uşă, determinîndu-i totodată să nu-şi schimbe părerea despre docilitatea şi chiar apatia de care dădeam dovadă şi care mă făcea în ochii lor unul din cei mai comozi deţinuţi din arestul Securităţii. Îmi cîştigasem

astfel două privilegii, pentru mine foarte importante, pe care mai toți gardienii mi le acordau, bineînțeles în mod tacit. În primul rînd, nu mă mai supravegheau aproape deloc prin vizetă, ceea ce îmi permitea să stau întins pe pat şi în timpul zilei, fapt strict interzis. În al doilea rînd, răspundeau foarte prompt la apelurile mele de bolnav de inimă declarat cînd mi se declanşau crizele şi întăreau prin rapoartele lor convingerea superiorilor şi a cabinetului medical în privința exactității diagnosticului pus, dînd şi mai multă credibilitate durerilor pe care îmi dădeam osteneala să le simulez. În toată perioada petrecută în arestul Securității, am continuat să simulez, la diferite intervale, crizele de inimă, primind de fiecare dată, chiar şi în toiul nopții, tableta de trinitrină salvatoare. Cu timpul, încetasem să mă mai gîndesc la vreo posibilă modificare a regimului meu de viață, atît în celularul din subsol cît şi în camerele de anchetă. Nu mă mai aşteptam la nici o surpriză care să vină să tulbure succesiunea monotonă a zilelor, ce părea să fi statornicit pentru totdeauna alternanța vieții între orele de claustrație din celulă şi cele pe care le petreceam pe scaunul din camera de anchetă. Mai cu seamă de cînd ajunsesem treptat la convingerea că boala mea de inimă va fi respectată şi, în consecință, îmi pierise teama de bătaie, timpul de şedere în anchetă devenise pentru mine chiar mai searbăd decît vegetarea în celulă. Aici eram cel puțin liber să mă gîndesc şi să-mi depăn amintirile fără nici o oprelişte. Nu aş putea spune că am ajuns vreodată să mă plictisesc cu adevărat. Recunosc însă că, după atîta vreme de stat singur, începuse să-mi fie dor de oameni. În anchetă, în schimb, oricît s-ar fi banalizat prin repetare, întrebările ce mi se puneau mă obligau să nu-mi pierd nici o clipă atenția, pentru a nu cădea în vreo cursă, pe care, din cînd în cînd, Jerca nu renunța să mi-o întindă.

Socoteala zilelor şi chiar a lunilor o pierdusem de mult. Mi-am dat seama că venise toamna, într-o bună zi cînd a început să-mi pătrundă în celulă, prin firida de deasupra uşii, miros de fum de cărbune. Gardienii făcuseră focul în godinul de pe coridor şi, ca de obicei în puşcărie, pînă să se dezmorțească pereții şi să se încălzească aerul, treceam mai întîi prin faza de probă a sobelor reci şi a coşurilor necurățate, care neavînd tiraj, refulau tot fumul în celular. Cu ochii în lacrimi şi pe jumătate sufocat, consolat doar de faptul că nici gardienilor nu le era mai bine, am aşteptat, tuşind şi cu ochii iritați, măsurile de aerisire, care au întîrziat pînă la sosirea şefului arestului. Bătăile în uşile celulelor ale arestaților intrați în panică care strigau că se înăbuşă i-au determinat să ia o serie de măsuri contravenind dispozițiilor de asigurare a secretului şi chiar de pază. Ca şi

cu ocazia ploii torențiale din vară, cînd fusese inundat subsolul sediului Securității, şi de data aceasta a fost deschisă uşa din capul scării de ieşire în curte şi ferestruica din fundul coridorului pe care se afla celula mea. Apoi, sub supravegherea mai multor gardieni chemați în ajutor şi înşirați pe coridorul plin de fum, au fost deschise şi uşile celulelor, cerîndu-li-se locatarilor să se retragă în fundul încăperii, să stea cu fața la perete şi să nu încerce să ia legătura cu vecinii. Curentul care s-a stabilit pe această cale a evacuat după o vreme fumul, înlocuindu-l cu aerul rece de toamnă şi cu mirosul amărui al frunzelor veştede de castan. Una, mînată de vînt, a ajuns pînă sub patul meu. Am păstrat-o cîteva zile pitită sub saltea. O scoteam de acolo şi o priveam, numai cînd eram sigur că nu se apropie nimeni de vizetă. Apoi, după cîteva zile, s-a uscat de tot şi s-a fărîmițat.

De cînd începuseră să facă focul, soba devenise locul de întîlnire al mai multor gardieni, care se perindau în vizită pe la cei de serviciu pe coridorul celularului. Uneori, mai ales în schimburile de noapte, cînd intervenea o oarecare delăsare, nu mai discutau pe şoptite. Glumeau între ei, rîdeau şi vorbeau cu glas mai ridicat, încît, dacă eram atent, puteam surprinde frînturi întregi din conversația lor. Rareori puteam însă alege ceva din discuția lor. Preocupările josnice exprimate într-un limbaj ordinar, suburban, pe măsura corespunzătoare speciei din care făceau parte, erau de-a dreptul dezgustătoare chiar pentru urechile unui deținut ca mine, a cărui singură distracție era să-i observe şi să-i asculte, pentru a-i cunoaşte cît mai bine. Numai rareori mi se întîmpla să-i aud pomenind vreo informație care să prezinte interes. De cîteva ori m-am ales totuşi cu prețul unui produs de pe piață sau cu nişte rezultate ale ultimelor meciuri de fotbal, care nu-mi spuneau mare lucru. Despre politică nu i-am auzit discutînd niciodată. Într-o zi, unul din ei a fost în centrul atenției tovarăşilor lui. Le-a povestit cu lux de amănunte cum avea să arate viitorul lor loc de muncă, după ce se vor muta în noua clădire a Securității, care se construia lîngă fosta fabrică a baronului Neuman. (Nu cunoşteam oraşul, dar am reținut şi reproduc întocmai denumirea locului aşa cum l-a indicat vorbitorul.) Gardianul, care vizitase şantierul, le-a spus că lucrările erau foarte avansate şi că în primăvară clădirea va fi dată în folosință.

Nu ştiu ce idee năstruşnică mi-a venit să verific spusele gardianului, chiar la Jerca. În orice caz, nefericită idee şi contrară prudenței cu care aveam obiceiul să-mi protejez sursele de informație pentru a nu le compromite. Cînd, la ancheta următoare, Jerca mi-a pus una din întrebările de rutină, pe care aproape întotdeauna le folosea în chip de introducere:

„Cum te simți în celulă?… Ai tot ce-ți trebuie?… E destul de cald?“ am profitat de ocazie pentru a-mi lansa provocarea: „Mă simt foarte bine, domnule locotenent, dar cu siguranță că la primăvară, dacă mă mai țineți aici pînă atunci, voi avea o celulă mult mai comodă în noua clădire a Securității la care se lucrează acum“. Pentru o clipă, Jerca nu şi-a putut ascunde stupoarea întipărită pe față. Apoi, fără să-şi dea seama că îmi confirma informația, m-a întrebat aproape răstit: „De unde ştii dumneata că se construieşte un nou sediu al Securității?“ La întrebarea şi sub privirea inchizitoare a lui Jerca, m-am trezit la realitate. Mi-am dat seama de prostia pe care o făcusem, dar din fericire mi-am revenit repede din surpriză şi i-am răspuns prompt: „Aflasem încă de anul trecut de la nişte deținuți transferați de la Jilava la Piteşti, că la Timişoara se construieşte o nouă clădire a Securității“. Răspunsul meu a avut darul să-l linişteascâ şi să-i spulbere suspiciunile. Jerca şi-a pierdut brusc interesul pentru subiect şi a trecut la ancheta propriu-zisă. Pățania a fost pentru mine învățătură de minte!

PROTEZA PREOTULUI WALDNER

Într-o bună zi din acel sfîrşit de toamnă, prefăcîndu-se a nu şti că sînt de luni de zile singur şi arătînd un brusc interes pentru felul în care-mi petrec timpul, Jerca m-a întrebat dacă mă înțeleg bine cu ceilalți deținuți din celulă. Nu mi-am putut reține un zîmbet, cînd i-am răspuns că sînt singur în celulă. Simulînd fără ruşine uimirea, la spusele mele, Jerca a exclamat plin de compătimire: „Cum, în tot acest timp ai fost singur în celulă? Nu ți-a fost greu să n-ai cu cine schimba o vorbă luni de zile? De ce nu mi-ai spus? Deşi nu meritai, aş fi intervenit la tovarăşul colonel şi te-aş fi mutat cu alții în cameră!“ Ascultîndu-l, am fost aproape sigur că hotărîrea de a mă muta într-o celulă cu alți deținuți fusese luată încă dinainte de a mă fi adus în biroul de anchetă. Pentru a-i da un motiv în plus de a nu se răzgîndi cumva, i-am dat o explicație, care ştiam că îşi va produce efectul pe care îl doream.

— Domnule locotenent, vă mulțumesc pentru bunele dumneavoastră intenții, dar nu m-am plîns de singurătate, pentru că ani de zile am tot stat cu alții în celulă şi m-am cam săturat. E foarte greu să conviețuieşti cu alții, cînd trebuie să trăieşti împreună, zi şi noapte, în acelaşi spațiu restrîns. Se ajunge la enervare şi la certuri. Singur, sînt mult mai liniştit.

Chiar în ziua aceea, imediat după anchetă, mi s-a şi confirmat presupunerea pe care o făcusem. Probabil că nu dădusem greş nici cu pledoaria în favoarea singurătății şi împotriva detenției în comun. Abia ajuns în celulă, uşa s-a deschis din nou: „Ia-ți bagajul personal, pătura şi perna, şi ieşi afară.“ O dată cu invitația, gardianul mi-a întins şi ochelarii opaci, fără de care nu era de conceput o ieşire din celulă. Mi i-am pus pe frunte, mi-am luat perna şi pătura sub braț, „bagajul personal“, care consta dintr-o singură batistă pe care o foloseam tot timpul drept prosop, l-am băgat în buzunar şi m-am oprit în prag, unde gardianul mi-a coborît ochelarii peste ochi. Țin minte că am făcut cale întoarsă pe drumul pe care abia venisem, pînă în fața uşii camerei de baie. De aici am apucat-o la

dreapta şi nu ne-am oprit decît la capătul acestui coridor pe care nu mai fusesem niciodată. Gardianul mi-a deschis uşa ultimei celule de pe partea dreaptă şi mi-a luat ochelarii de pe ochi. Înainte de a trece pragul, am avut timp să mai văd o uşă, aşezată în unghi drept faţă de cea prin care tocmai intram şi la care de fapt se termina coridorul.

Nu pot spune că, o dată scăpat de ochelari, m-ar fi orbit lumina din noua mea locuinţă. Celula era la fel de strîmtă ca şi cea din care plecasem. În schimb, avea două paturi de fier suprapuse, cel de deasupra acoperind în bună măsură becul din tavan, care şi aşa răspîndea o lumină gălbuie şi mult prea slabă. De aceea, nici nu l-am văzut din prima clipă pe cel cu care aveam să împart pentru o vreme camera. Cînd s-a închis uşa şi ochii mi s-au mai obişnuit cu întunecimea dimprejur, l-am descoperit. Era aşezat „reglementar“ la marginea patului de jos. Am făcut cunoştinţă şi am descoperit că, deşi nu ne întîlnisem niciodată, auzisem unul de altul. Preotul romano-catolic Waldner, fost consilier episcopal la Timişoara, petrecuse ca şi mine un timp în penitenciarul din Piteşti. Fusese condamnat pentru „înaltă trădare“ în lotul episcopului Pacha. Waldner avea peste şaptezeci de ani şi, deşi extrem de slăbit, era impozant prin statura lui, în spaţiul acela strîmt şi sumbru părînd şi mai înalt decît în realitate, cînd se ridica în picioare. Se afla acum din nou la Securitate pentru o anchetă suplimentară. Mai mult nu era dispus să povestească şi nici nu l-am întrebat. În general, cînd te aflai în arestul Securităţii, nu-ţi manifestai curiozitatea cu privire la anchetă şi la motivul pentru care erau cercetaţi ceilalţi camarazi din celulă. Era vorba de o discreţie elementară, pe care numai turnătorii, puşi să te tragă de limbă, nu o respectau, fiind nevoiţi să-şi îndeplinească misiunea.

Waldner era vizibil timorat. Am căutat pe cît posibil să-l menajez şi să nu-i provoc mari emoţii, atunci cînd mi-am început investigaţiile de luare în primire a noii locuinţe, aşa cum mă învăţase experienţa din închisoare. Am descoperit astfel că, deplasînd paturile cu numai cîţiva centimetri, atîta cît îmi permitea spaţiul, obţineam o fîşie de unghi mort în fundul celulei, unde nu puteam fi văzut de la vizetă. Camera era dreptunghiulară, iar uşa noastră se afla pe latura lungă, la capătul din dreapta al celulei. În partea din stînga, în fund, pe latura scurtă a dreptunghiului, cam la înălţimea capului, ceea ce corespundea afară cu nivelul solului, se afla o deschizătură în zid de aproximativ cincizeci de centrimetri pe treizeci. Voia să fie o ferestruică de aerisire, fără geam, dar prevăzută succesiv, pornind din interior spre exterior, mai întîi cu o plasă de sîrmă cu ochiuri foarte mici,

apoi cu un rînd de gratii de fier şi în cele din urmă cu un capac de scînduri, rezemat pur şi simplu de perete pe dinafară, pentru a împiedica vederea. Am avut mult de furcă pînă am reuşit să despic din duşumeaua de sub pat o aşchie subțire şi totodată destul de lungă şi de rezistentă, pentru a împinge cu ea mai la o parte oblonul improvizat din fața ferestruicii. Alt avantaj de pe urma acestei operaţii, decît ceva mai mult aer şi puțin mai multă lumină, nu am avut. Vedeam totuşi şi un petic de cer şi cîteva fire de iarbă. Toate astea s-au petrecut sub privirea îngrijorată a preotului, care îmi atrăgea tot timpul atenția că aude apropiindu-se pasul gardianului. Pentru a nu-i deveni un colocatar prea incomod, am mai lăsat un interval de vreo două zile între operația de deplasare a oblonului şi perforarea unei găuri în uşă, cu ajutorul unui capăt de sîrmă, găsit sub pat, în spatele pervazului, probabil o moştenire de la un predecesor, înclinat şi el spre îndeletniciri manuale. Orificiul din uşă, orientat spre un cot al coridorului pe care venisem, îmi permitea să detectez de la distanță apariția gardianului. O dată aceste mici amenajări gospodăreşti încheiate, Waldner s-a mai destins şi a devenit mai comunicativ. Era un om deosebit de cultivat, cu cunoştințe în toate domeniile, nelipsit de umor, pe care îl puteai asculta ore întregi fără să te plictiseşti. O mare parte din timp, preotul Waldner stătea întins pe pat, îşi acoperea fața cu palmele şi se ruga. De multe ori însă, după ce îşi termina meditația şi rugăciunile, îl surprindeam îngîndurat şi cu privirea tristă, uitîndu-se la mine fără să mă vadă. Îl credeam suferind şi cînd îl întrebam dacă îl doare ceva, îşi alunga gîndurile întunecate din privire şi îmi spunea că nu are nimic, că se simte bine. Remarcasem însă că, deşi înfometat, mînca anevoie, plîngîndu-se că îl dor gingiile din cauza protezei dentare care nu i se mai potrivea de cînd pierduse în închisoare şi ultimii dinți care îi mai rămăseseră. Bănuiam că de aici i se trăgea suferința pe care uneori i-o citeam în ochi. Aveam să aflu mai tîrziu că la originea suferințelor lui Waldner se afla într-adevăr dantura, dar nu numai în sensul gîndit de mine. Nu era atît vorba despre chinurile fizice provocate de proteza nepotrivită, cît despre mustrările de conştiință care îl frămîntau pe Waldner, ivite o dată cu soluția pentru care optase în speranța că va scăpa de durerile de dinți. Deocamdată însă, de mai bine de două săptămîni de cînd fusesem mutat la el în celulă, îl vedeam zi de zi cum se chinuia la fiecare masă.

Între timp, nici unul din noi nu fusese dus la anchetă. După delăsarea şi o oarecare lipsă de interes arătate de Jerca la ultima noastră întrevedere, eram înclinat să cred că ancheta mea intrase într-o perioadă de stagnare. Spre deosebire de mine, Waldner se aştepta mereu să fie chemat de

anchetator. Era chiar îngrijorat de faptul că nu-l mai chemase de atîta vreme. Stranie şi neobişnuită această dorință şi nerăbdare de a fi anchetat, din partea unui deținut! Am pus-o însă pe seama grabei de a se vedea cu ancheta încheiată, pentru a scăpa cît mai repede de condițiile mizerabile de viață din subsolul Securității din Timişoara şi a se întoarce la penitenciarul din Piteşti, după ale cărui celule, incomparabil mai bune, ajunsese să tînjească. Adevăratul motiv pentru care Waldner dorea să fie dus la anchetă era însă cu totul altul şi avea să mi-l spună chiar el la un moment dat. Conviețuirea mea în celulă cu preotul Waldner a fost cum nu se poate mai agreabilă, nefiind niciodată tulburată de vreo neînțelegere. Cu toate astea, sau poate chiar din cauza acestei bune înțelegeri dintre noi, mi-au trebuit aproape zece zile pînă să-mi iau inima în dinți şi să îndrăznesc să simulez, în prezența lui, una din crizele mele periodice de inimă. Cum mă hotărîsem să nu spun nimănui că boala mea de inimă nu era decît un fals menit să inducă în eroare organele de anchetă, nu i-am împărtăşit nici lui secretul. Or, în aceste condiții, îmi venea foarte greu să mă prefac şi să simulez fără reticențe un acces acut de dureri, aşa cum făceam cînd eram singur în celulă. Singur fiind, nu mă jenam deloc să mă prefac pentru a-mi păcăli adversarul. Îmi era însă ruşine să fac acest joc în fața unui camarad de detenție. Însemna să-l înşel şi pe el, şi mă simțeam vinovat. Trebuind totuşi să întrețin în continuare intactă în ochii organelor de anchetă imaginea bolnavului grav de inimă, m-am decis într-o seară să las scrupulele de o parte. Mi-a fost însă atît de penibil s-o fac, încît cred că a fost criza cea mai prost simulată şi cea mai puțin convingătoare din toată cariera mea de „bolnav cardiac“.

În fine, a sosit şi ziua mult aşteptată de Waldner. A fost luat la anchetă. N-a lipsit decît vreo oră iar cînd s-a întors în celulă a rămas multă vreme tăcut. Abia către seară s-a decis să vorbească spunîndu-mi că, de fapt, anchetatorul nu-l chemase decît pentru a-i da să semneze o ultimă declarație şi pentru a-l anunța totodată că organele superioare îi aprobaseră cererea de a i se confecționa o nouă proteză dentară. Ca la un impuls electric, vorbele preotului mi-au trezit pe loc toate suspiciunile! Gîndul m-a dus imediat la cazul generalului Rozin, căruia de asemenea i se făcuse la Văcăreşti o proteză dentară, cu condiția de a-şi aşterne pe hîrtie amintirile din timpul războiului, cînd îl însoțise pe Mareşalul Antonescu la întrevederile pe care acesta le avusese cu Hitler la Berchtesgaden şi la Cartierul General de la Wolfsschanze. Mi-a venit totuşi greu să-i pun lui Waldner întrebarea directă care îmi stătea pe limbă: „ce preț ai plătit pentru

proteză?“ Cred însă că tăcerea mea a fost la fel de grăitoare ca şi întrebarea nerostită, pentru că preotul n-a mai zis nimic. S-a retras în colţul lui de pat şi s-a adîncit în gînduri, acoperindu-şi faţa cu palmele. Poate că se ruga. Către seară am mai schimbat cîteva vorbe, banalităţi fără nici o importanţă, iar a doua zi ne-am reluat conversaţiile şi povestirile obişnuite. S-au scurs astfel cîteva zile fără evenimente deosebite. Începusem să cred că mă grăbisem să dau frîu liber în mintea mea unor bănuieli nejustificate, din moment ce nimeni nu l-a chemat pe Waldner. Probabil că anchetatorul îşi bătuse pur şi simplu joc de el, făgăduindu-i că îl va trimite la dentist iar bătrînul preot îl crezuse. Nervozitatea lui neobişnuită şi nerăbdarea pe care i-o ghiceam ori de cîte ori auzea pasul gardianului apropiindu-se de uşa noastră, mă făceau să cred că tot mai continua să tragă nădejde într-o nouă proteză. Mi-era milă de el şi nu-mi dădea mîna să-i iau iluzia, spunîndu-i că se amăgeşte dacă pune preţ pe promisiunile unui anchetator. Am tăcut, şi bine am făcut, pentru că o săptămînă mai tîrziu, într-o dimineaţă, Waldner a fost luat din celulă de chiar şeful arestului. L-a adus tot el înapoi, după vreo două ore. „Să mai zici că noi nu avem grijă de deţinuţi!“ i-a spus ofiţerul în timp ce-i lua ochelarii de la ochi. Înainte de a închide uşa, a mai ţinut să adauge, cu o nuanţă de ciudă în glas:

— „În libertate nu ajungi aşa de uşor să-ţi faci o proteză!“ Waldner în schimb era fericit. Mi-a povestit că fusese dus la cabinetul dentar al Policlinicii M.A.I. din apropiere, unde i se luase amprenta pentru viitoarea proteză. Ca un copil ce nu-şi putea ascunde mulţumirea, îmi împărtăşea şi mie din veselia şi nerăbdarea care îl cuprinseseră la gîndul că, în sfîrşit, după atîţia ani, se va putea şi el bucura în curînd de o masă fără chinuri. Înţelegîndu-i pe de o parte bucuria pricinuită de perspectiva de a se alimenta fără să mai sufere, nu puteam pe de altă parte să nu observ cît de obsedat era de mîncare şi să mă întreb dacă această slăbiciune contribuise sau nu la obţinerea protezei. M-am abţinut însă de la orice comentariu şi n-am încercat să-l iscodesc pentru a-mi spulbera sau confirma suspiciunile. Şi iar a mai trecut o vreme, fără să se întîmple nimic, pînă ce, într-o zi, Waldner să fie din nou scos din celulă, tot de şeful arestului. Cînd l-a adus înapoi, mi s-a părut întinerit. Avea cu totul altă expresie decît cea cu care mă obişnuisem. Nu numai că-i rîdeau ochii, dar chiar trăsăturile feţei i se schimbaseră. Cutele amare din colţurile gurii îi dispăruseră iar buzele i se întinseseră şi nu i se mai strîngeau pungă, în acea permanentă mişcare de sucţiune, care îi anima bărbia şi întreaga parte de jos a feţei. Am înţeles cauza metamorfozei, după ce uşa s-a închis în urma lui şi mi-a zîmbit

arătîndu-şi dantura proaspăt inaugurată. Greu de descris satisfacţia cu care, în primele două-trei zile, Waldner golea gamela cînd ni se servea masa. Fusese atîta vreme nevoit să înghită alimentele întregi, încît îşi făcea acum o plăcere prelungită din a mesteca cu conştiinciozitate pînă la ultimul bob de arpacaş sau pastele făinoase din ciorbă. După primele zile de euforie, a urmat însă perioada de acomodare, în care proteza ar fi necesitat anumite ajustări, pentru a înlătura şi ultimele puncte de apăsare dureroasă asupra gingiilor. La fiecare deschidere a uşii, Waldner insista pe lîngă gardian să fie scos la raportul comandantului arestului, pentru a-l ruga să-l mai ducă o dată la cabinetul dentar. Nimeni nu mai părea însă dispus să-l ia în seamă. Lui Waldner nu-i mai rămînea altceva de făcut decît să suporte proteza care îl jena şi să se obişnuiască cu ideea că în cele din urmă gingiile vor sfîrşi prin a se adapta aparatului dentar şi nu invers, cum ar fi fost normal. Se resemnase aşadar şi nu-şi mai făcea iluzii că va mai avea de-a face cu dentistul.

Şi totuşi, într-o dimineaţă, la apariţia comandantului arestului în pragul celulei noastre, speranţa i-a reînviat şi s-a luminat la faţă. Ca şi de celelalte două dăţi cînd îl dusese la policlinică, ofiţerul l-a examinat din cap pînă în picioare, i-a spus să-şi deschidă nasturii la haină şi i-a dat o pereche de şireturi să şi le pună la pantofi. Apoi, considerîndu-l suficient de prezentabil pentru a fi scos în lume, i-a pus ochelarii, l-a apucat de braţ şi a pornit cu el pe coridor. Nu ne-am îndoit nici unul, nici altul, că îl ducea la dentist. De data asta însă, lipsa lui Waldner s-a prelungit neaşteptat de mult. Plecase din celulă dis-de-dimineaţă şi la prînz nu se întorsese încă! Ba chiar s-a împărţit şi masa pe celular şi el tot nu venise. Mîncasem deja de o bună bucată de vreme, cînd în fine şi-a făcut apariţia. Nu părea mulţumit. Primul gînd i-a fost la mîncare. Cînd i-am arătat felia de pîine şi castronul plin, pe care i-l pusesem pe pat şi-l acoperisem cu un colţ de pătură în încercarea de a-l ţine cald, s-a mai înseninat. S-a aşezat pe pat şi s-a apucat să mănînce. Nu-şi terminase încă porţia, cînd l-am întrebat de ce durase atît de mult vizita la doctor. Pînă n-a sorbit însă ultima picătură de zeamă din lingură, nu mi-a răspuns. „N-am fost la dentist. M-au dus la proces. Nu mă aşteptam la aşa ceva!“ Uimit eram şi eu, pentru că ştiam de la el că fusese adus la Securitate să repete cîteva declaraţii cu privire la unele amănunte neimportante şi cunoscute încă de la procesul episcopului Pacha, din lotul căruia făcuse şi el parte. Nu-l mai văzusem pe Waldner aşa de tulburat ca în seara aceea. Nici atunci cînd i se promisese proteza şi îşi pierduse răbdarea aşteptînd să fie dus la dentist, nu se frămîntase atît. În puţinul spaţiu de

mişcare de care dispuneam, nu-şi mai găsea locul. Ba se aşeza în colţul patului în poziția lui favorită, cu capul rezemat de perete şi mîna dusă streaşină la frunte, ceea ce de obicei însemna că se cufunda pentru mai multă vreme în singurătatea gîndurilor lui şi nu mai participa la nici o discuție, ba se scula brusc în momentul următor şi făcea de numai cîteva ori cei doi paşi şi jumătate de du-te-vino de-a lungul patului, pe fîşia îngustă de podea care ne servea de teren de plimbare, pentru ca apoi imediat să se oprească şi să se aşeze din nou pe pat. Pentru a nu-i sta în cale, mă retrăsesem în patul meu de la etaj. Deodată, din patul de dedesubt, unde între timp îşi reluase locul, Waldner a început să-mi vorbească. Aşa cum stăteam, nu ne vedeam unul pe altul şi, dacă nu ar fi o blasfemie, aş putea spune că ceea ce a urmat putea părea o spovedanie, în care cei doi participanți îşi inversaseră rolurile. Era limpede că Waldner simțise nevoia să-şi descarce sufletul de o povară şi totodată să limiteze suspiciunile pe care îşi dăduse seama că era firesc să mi le fi stîrnit, prin obținerea protezei. Era şi el puşcăriaş vechi şi ştia cum erau priviți cei ce se bucurau de privilegii din partea Securității. Iar discreția mea şi faptul că nu-i cerusem nici o lămurire cu privire la proteza cu pricina nu făcuseră decît să-i confirme temerile că îl consideram cel puțin suspect, dacă nu chiar turnător. Or, tocmai asta căuta acum să-mi explice, că deşi aparențele îi erau potrivnice, el nu făcuse nici un compromis, în schimbul danturii. Generozitatea Securității nu fusese chiar dezinteresată, spunea el, dar contraserviciul pe care i-l ceruse nu era de natură să-i tulbure conştiința.

În esență era vorba de o simplă reconfirmare a unei declarații anterioare, dată de el şi de alții din lotul episcopului Pacha, cu ocazia procesului care se judecase cu ani în urmă la Timişoara. Declarația se referea la activitatea „contrarevoluționară“ a unuia dintre membrii lotului lor, un anume… Fisch, care recunoscuse în anchetă şi la proces faptele ce i se imputau şi dăduse şi el o declarație similară. Fisch primise o condamnare mai mică (parcă zece ani) şi se afla la penitenciarul din Piteşti, unde avusesem şi eu ocazia să-l întîlnesc într-una din celule. Dacă mi-aduc bine aminte, Fisch fusese avocatul Episcopiei Catolice din Timişoara. Preoții romano-catolici din închisoarea de la Piteşti, fiind în marea lor majoritate de origine germană, i se adresau cu formula „Herr doktor Fisch“, ceea ce contrasta în mod flagrant cu felul în care îl strigau gardienii cînd făceau apelul nominal al deținuților. Mai întîi, cînd ajungeau la fişa lui, se poticneau la descifrare. Apoi, după un moment de ezitare în fața unei atît de năstruşnice ortografii, îşi salvau obrazul, întrebînd cu glas tare şi răstit:

„Care eşti, bă, Fisc?“ De atunci, aşa a rămas pentru toți deținuții din Piteşti, care nu-i mai spuneau decît „Herr doktor Fisc“. Waldner mi-a povestit în ziua aceea, că fiind adus la Timişoara numai pentru repetarea acelei declarații făcute la procesul lotului Pacha, nu mai fusese supus, ca în trecut, unei anchete propriu-zise. Avusese de data asta doar două sau trei întrevederi cu un anchetator, care, după ce îi prezentase procesele-verbale cu semnătura lui, cuprinzînd afirmațiile pe care le făcuse în anchetă şi la proces, îi ceruse să reformuleze, într-o nouă declarație, numai pasajele referitoare la activitatea lui Fisch. Anchetatorul îi spusese că era vorba doar de o operație de rutină, care urmărea să selecteze şi să concentreze materialele din arhivă, pentru a pune ordine în vechile dosare, întocmite mai neglijent. Amabilitatea şi politețea cu care i-a vorbit anchetatorul cu această ocazie l-au îndemnat pe Waldner să aprecieze că era momentul potrivit pentru a-l întreba dacă nu poate fi dus la dentist. Ofițerul i-a promis că va cere forurilor superioare o aprobare în acest sens. Apoi, după ce scrisese şi semnase noua declarație şi pînă în ziua cînd fusese dus la dentist, nu se mai ocupase nimeni de el şi nu mai avusese de-a face cu nici un alt ofițer. Iar de atunci, se aştepta în orice moment să fie scos din celulă şi trimis din nou la Piteşti, unde, dat fiind că era condamnat pentru „crimă de înaltă trădare“, urma să-şi execute în continuare sentința. Mai trăgea totuşi nădejde ca înainte de a fi transferat la Piteşti să mai fie o dată dus la dentist. Dimineața, cînd comandantul arestului îl scosese din celulă, Waldner îl urmase bucuros, convins fiind că îl ducea la policlinică pentru a i se corecta proteza. Avusese însă neplăcuta surpriză de a se trezi dus la tribunal, unde, introdus mai întîi într-o anticameră, îl primise acelaşi anchetator, care îi ceruse să repete într-o nouă declarație ceea ce spusese despre Fisch, la procesul lotului lor. Şi, ca şi cum nu tot el i-ar fi spus că refacerea acelei declarații nu servea decît unei banale reorganizări a dosarelor din arhivă, ofițerul l-a anunțat acum că va fi chemat în instanță, pentru a face o depoziție verbală cu privire la cele scrise în declarația pe care o dăduse la Securitate. Totodată l-a avertizat că va avea de suferit consecințele de rigoare, dacă se va abate de la ceea ce declarase în scris. Cînd a fost introdus în sala de judecată, nu-şi revenise încă din surprindere. Era atît de zăpăcit, încît a răspuns automat la întrebările de identificare ale grefierului. Apoi, nu a avut decît de răspuns afirmativ la întrebările puse de judecător şi procuror, care erau formulate în aşa fel încît cuprindeau deja tot ceea ce scrisese în declarația dată la Securitate. Cum în tot acest timp nu privise decît înspre cei care îl interogau, luase act numai de prezența militarilor din

completul de judecată, a procurorului, a grefierului şi a avocatului. Abia cînd i s-a spus să părăsească sala şi se îndrepta spre uşă, a remarcat că băncile pentru public erau goale. A mai văzut apoi o persoană în boxa acuzaților, pe care nu a recunoscut-o cînd a trecut pe lîngă ea. O depăşise şi ajunsese la uşă, cînd a realizat că omul acela bătrîn, îngrozitor de slab şi cu figura suferindă, nu era altul decît Fisch, colegul lui de lot. Bătrînul preot era profund tulburat în timp ce-mi povestea despre pățania lui de la tribunal şi despre starea deplorabilă a lui Fisch, pe care nu-l mai văzuse de ani de zile şi pe care abia îl mai recunoscuse. Nu încerca nicidecum să se pună într-o lumină favorabilă, găsindu-şi circumstanțe atenuante. Dimpotrivă, se acuza fără menajamente şi cu toată umilința de slăbiciunea şi chiar laşitatea de care dăduse dovadă, atunci cînd acceptase să rescrie şi să semneze din nou vechea lui declarație de la primul proces. Se considera vinovat, chiar dacă nu făcuse decît să repete lucruri bine cunoscute de Securitate. Iar acum, de cînd îşi dăduse seama că fusese folosit ca martor împotriva lui Fisch, căruia i se înscenase un nou proces, nu-şi mai găsea nici o scuză la faptul că nu revenise asupra declarației lui, măcar în ultimul moment, în fața instanței. Nu se putea împăca de fel cu gîndul că făcuse jocul Securității şi îşi reproşa naivitatea de a fi căzut atît de uşor în plasa care i se întinsese. Văzîndu-l atît de amărît, am vrut să-i vin în ajutor, explicîndu-i că de fapt depoziția lui nu servise decît la satisfacerea unei forme aparente de legalitate şi că nu fusese factorul determinant care va duce la noua condamnare a lui Fisch. Chiar şi fără declarația lui, Fisch tot va fi condamnat, dacă aşa au hotărît autoritățile comuniste care, în samavolnicia lor, nu şi-ar fi făcut scrupule să-i dea o nouă sentință, lipsindu-se de acoperirea numai aparent legală, oferită de mărturia lui în proces. Dar Waldner nu se lăsa influențat de raționamentul meu şi îşi urmărea ideea care îl persecuta, repetînd-o ca pe un laitmotiv: „Ce părere şi-o fi făcut Fisch despre mine, cînd m-a văzut apărînd în instanță, în calitate de martor al acuzării!“

Voi face acum un salt înainte în timp, pentru a spune aici părerea lui Fisch, pe care aveam să-l întîlnesc peste cîteva luni în închisoarea din Popa Şapcă, cum i se spunea penitenciarului din Timişoara. Pe scurt. Deoarece în curînd urma să-i expire pedeapsa, Fisch fusese adus la Timişoara, nu pentru a fi eliberat, ci pentru a i se face un nou proces. Principala acuzație ce i se aducea o recunoscuse încă de la primul proces şi făcea totodată şi obiectul declarației ce i se ceruse acum lui Waldner. Numai că, de data asta, Fisch hotărîse să nu mai recunoască declarațiile ce îi fuseseră smulse atunci sub

tortură, fapt pe care Waldner n-avea de unde să-l ştie. Faţă de depoziţia lui Waldner la proces, care îi contrazisese motivele pe care îşi clădise apărarea şi în care îşi pusese toată nădejdea că îi va aduce achitarea, Fisch nu avea nici un fel de înţelegere. Pretindea că Waldner îl va avea pe conştiinţă, pentru că datorită lui fusese din nou condamnat şi va muri în puşcărie. Nu mai ştiu dacă Fisch a murit în închisoare, dar, oricum, nu-i împărtăşeam părerea privind achitarea lui la cel de-al doilea proces, dacă Waldner n-ar fi depus împotriva lui. Fisch era însă ferm convins că Waldner era singurul vinovat de condamnarea lui. Poate că intransigenţa cu care îl judeca pe Waldner şi înverşunarea cu care îl acuza de a fi colaborat în anchetă cu Securitatea îşi aveau explicaţia în starea gravă de degradare fizică în care ajunsese şi în chinurile permanente ce le îndura de pe urma unor dureri reumatice rebele în articulaţii. Ore întregi din zi şi din noapte, gemea, întorcîndu-se cînd pe o parte, cînd pe alta, sau chircindu-se în pat, canonindu-se să-şi găsească o poziţie mai potrivită, care să-l uşureze. De mers, nu mergea decît strictul necesar pînă la tinetă şi înapoi, şi numai susţinut de cîte un camarad de celulă. Uneori voia să încerce singur. Dar mai mult se tîra decît umbla pentru că nu-l ţineau genunchii iar cu mîinile nu se putea ajuta, nefiind în stare să se sprijine de paturi din cauza durerilor din braţe. Fisch purta tot timpul pe faţă pecetea suferinţei. O suferinţă care îl făcuse irascibil şi nervos. Stăpînit de un iremediabil şi negru pesimism, nu se lăsa decît rareori atras de o glumă sau o vorbă veselă, cînd încercam să-l mai înveselim. Boala şi neputinţa îl acriseră şi chiar îl înrăiseră, deşi cîteodată mai reuşeam să scoatem la suprafaţă şi fondul lui de om bun şi cumsecade, cum fusese cîndva. Gîndindu-mă la cazul celor doi, Waldner şi Fisch, amîndoi loviţi de neputinţele vîrstei, şi unul şi altul cu sănătatea şubrezită, suferind de foame şi frig, într-un mediu potrivnic oricărei vieţuitoare, şi supuşi presiunilor şi ameninţărilor simbriaşilor unui aparat de represiune duşmănos omului, mi-am dat seama că, în condiţiile în care luase naştere litigiul dintre ei, nu pot şi nu am nici dreptul să caut şi să stabilesc vinovăţia unuia sau altuia, faţă de celălalt. De n-ar fi însă decît pentru că i-am ascultat şi pe unul şi pe altul, atît pe cel ce se căia şi regreta, chiar de ar fi fost nesincer, cît şi pe cel ce ridica acuzaţii ce ar fi putut fi şi ele nefondate, îmi iau dreptul de a-l judeca şi condamna pe singurul vinovat de degradarea şi înjosirea fizică a celor doi, şi a atîtor altora: sistemul comunist cu aparatul lui represiv. Poate fi crimă premeditată mai perversă decît aceea de a aştepta cu diabolică răbdare momentele de răscruce din viaţa deţinutului, boala, bătrîneţea şi chiar senilitatea, pentru a-i exploata

slăbiciunea care intervine în asemenea cazuri, chiar şi la cele mai tari caractere ajunse la limita rezistenței?

LA DENTIST

După depunerea mărturiei la procesul lui Fisch, şi atîta vreme cît am mai stat împreună, Waldner nu a mai fost niciodată dus la anchetă şi nici la dentist pentru a i se retuşa proteza.

În schimb, pe mine, după o destul de lungă pauză, au început să mă ducă din nou la etaj, în biroul de anchetă, unde Jerca părea să se ocupe acum de întocmirea definitivă a dosarului pentru proces. Îşi făcea treaba cu meticulozitate birocratică, din care nu lipsea de data asta interesul de a mai obține de la mine mărturisirile pentru care depusese atîtea insistențe în lunile din urmă. Deşi a străbătut de la un capăt la altul tot vraful de procese-verbale ce se adunaseră de-a lungul întregii perioade de anchetă, Jerca nu mi-a mai pus nici o întrebare în legătură cu cele declarate anterior. Parcurgea pagină cu pagină filele imensului dosar din fața lui, extrăgînd şi punîndu-le de o parte pe cele pe care le considera utile şi eliminîndu-le pe cele al căror conținut se repeta. Pe parcursul operației de triere, la fiecare hîrtie pe care o reținea, se oprea din răsfoitul dosarului pentru a mi-o citi şi a mă întreba dacă este conformă cu cele declarate de mine, avertizîndu-mă totodată, că dacă am de făcut vreo obiecție s-o fac acum şi nu la proces. De îndată ce mă declaram de acord cu textul ce mi-l citise, Jerca se cufunda mai departe în lectura dosarului. Cînd însă, de cîteva ori, am protestat împotriva unei fraze mai ambigue şi i-am cerut s-o reformuleze, Jerca mi s-a părut a fi de-a dreptul îngrijorat. Fiind vorba numai de corectarea frazei şi nu de schimbarea sensului ei, Jerca îmi satisfăcea dorința, dar nu înainte de a face aluzie la consecințele ce le-aş avea de suportat, dacă şi în instanță voi încerca să-mi modific declarațiile inițiale. Cele cîteva zile în care Jerca s-a ocupat de pregătirea dosarului au fost ultimele pe care le-am mai petrecut în compania lui, prezența mea în biroul de anchetă fiind necesară numai pentru a mi se citi, din cînd în cînd, cîte o declarație de a mea din dosar, căreia să-i recunosc autenticitatea şi apoi, o dată rescrisă, s-o semnez din nou. După aceea, pînă la următoarea semnătură, trecea o vreme. Aceste

intervale destul de lungi între o semnătură şi alta, în care continua să cerceteze dosarul, să reformuleze şi să rescrie unele procese-verbale, reprezentau pentru mine timpi morți, care îmi permiteau să reflectez în linişte la schimbarea survenită în atitudinea lui Jerca. Nu mai era acum anchetatorul pe care îl ştiam de luni de zile, insistent şi interesat să mă facă să vorbesc, vrînd să obțină cît mai multe informații şi amănunte, în dorința de a încheia dosarul anchetei, cu performanța profesională maximă: spovedania sinceră şi completă a anchetatorului. Acum, nu mai puteam descoperi la el nici o urmă din perseverența şi rîvna de altădată, cu care încercase să-mi smulgă mărturisirile. Pe cît fusese de înverşunat şi neobosit în insistența lui de a mă face să implic şi alte persoane în activitatea de care eram acuzat sau să recunosc anumite acțiuni ce mi se imputau, pe atît se arăta acum de indiferent la recitirea declarațiilor mele, nefăcînd nici cea mai mică remarcă, atunci cînd ajungea cu lectura la întrebările rămase fără răspuns satisfăcător sau la lacunele pentru elucidarea cărora muncise atîtea luni de zile. Întreaga lui atenție se concentra acum asupra selectării şi dispunerii în ordine a proceselor-verbale ce aveau să constituie piesele dosarului definitiv. Conținutul declarațiilor pe care le trecea în revistă nu-l mai interesa deloc, considerîndu-l un capitol încheiat. Cufundat în treaba pe care o făcea, Jerca nu mai înălța capul din hîrtii, decît pentru a mă întreba, din cînd în cînd, dacă îmi recunosc o declarație anterioară pe care mi-o recitea cu glas tare. Evidenta satisfacție cu care îmi primea răspunsul cînd era afirmativ, grăbindu-se să-mi întindă foaia de hîrtie spre semnare, ca şi tot atît de vizibila îngrijorare pe care o arăta ori de cîte ori întîrziam, ezitam sau refuzam să-mi dau asentimentul, nefiind de acord cu noua formulare, pentru că nu respecta întocmai declarația mea din anchetă, reflectau clar singura preocupare care îl mai lega de ancheta cazului meu: ținea cu orice preț să nu-l blamez la proces, revenind asupra declarațiilor din dosar! De altfel, la fiecare hîrtie pe care trebuia s-o iscălesc, îmi amintea de obligația de a-mi menține declarațiile şi de a-mi respecta semnătura, pentru că numai prin această atitudine voi putea cîştiga bunăvoința completului de judecată şi voi beneficia de circumstanțe atenuante. În caz contrar nu voi face decît să-mi agravez situația, nu numai la proces, dar voi avea de suferit consecințe şi în închisoarea de execuție unde mi se va recomanda de către Securitate un regim deosebit de aspru.

Faptul că Waldner fusese dus la dentist, asociat cu îngrijorarea manifestată de Jerca la gîndul că la proces aş putea contesta declarațiile date în anchetă, mi-a dat ideea să încerc să profit de situație. Şi anume, să

obțin şi eu o vizită la dentist, pentru o extracție de măsea. Era vorba de o măsea de minte, cariată şi netratată în primii ani de închisoare, care mi se spărsese la Piteşti în timp ce mă aflam pedepsit şi izolat în beci, şi căreia reuşisem, cu floarea unui cui, să-i rup din ciotul rămas un colț cu muchie ascuțită, care îmi rănea limba. Nu simțisem aproape nimic în timpul acelei operații, demnă mai degrabă de un potcovar, dar de atunci trăiam cu groaza că într-o zi se vor porni durerile şi voi face chiar un abces şi, după procedeul din închisoare într-o astfel de situație, nu voi fi dus la cabinetul medical deloc, sau cine ştie după cîtă vreme. În timp ce el continua să compulseze dosarul, mi-am făcut planul. Voi începe prin a simula dureri insuportabile de măsea. Ele nu vor ceda nici la antinevralgicele, pe care cu siguranță că le voi primi de la felcerița Securității. Mă voi văita tot mai tare şi în aşa hal, încît Jerca, dîndu-şi seama că nu mai pot face față lecturii şi iscălitului declarațiilor, să dea dispoziție să fiu trimis la dentist. Printre gemete şi vaiete, voi încerca să-i dau de înțeles, fără să simtă că ar fi o tentativă de şantaj la mijloc, că ajutîndu-mă să scap de grozăvia durerii, i-aş rămîne recunoscător pentru omenia cu care m-a tratat. Subînțelesul, abia sugerat, ar fi că depindea numai de hotărîrea lui dacă va putea conta pe o atitudine satisfăcătoare din partea mea, atît la finalizarea dosarului, cît şi la proces, sau dimpotrivă. Cel puțin aşa speram să gîndească şi să reacționeze, cînd îmi voi pune planul în aplicare. Oricum, nu aveam nimic de pierdut! Trebuia însă să mă grăbesc, fiindcă o dată dosarul încheiat, pierdeam implicit o parte din atuuri şi nici cu Jerca nu rămînea vreo şansă să mai am de-a face. Zis şi făcut. Chiar în după-amiaza aceea, în timp ce mai semnam un proces-verbal de anchetă, i-am cerut un antinevralgic, pentru că a început să mă doară o măsea. Mi-a răspuns că nu are la îndemînă, dar cum tocmai îşi încheia treaba din ziua aceea, m-a trimis în celulă, spunîndu-mi să-i cer gardianului de serviciu pe coridorul arestului. Aş putea spune că, de aci înainte, totul a mers ca pe roate în privința atitudinii pe care nădăjduisem că o va adopta Jerca. Dar prețul pentru această reuşită am început să-l plătesc chiar în noaptea aceea, cînd am simulat primele dureri cu vaiete şi bătăi în uşă pentru a cere antinevralgice şi, trezindu-l din somn pe Waldner, am fost nevoit să-l aud compătimindu-mă. Era sincer întristat că nu-mi poate fi de nici un ajutor, iar mie îmi crăpa obrazul de ruşine fiindcă mă hotărîsem să-l înşel şi pe el şi să nu-i spun că mă prefăceam. Efortul de voință susținut, pe care l-am depus în tot cursul nopții fără să închid ochii, zvîrcolindu-mă în pat sau plimbîndu-mă cu mîna la falcă, gemînd şi blestemîndu-mi soarta, pentru a-i demonstra gardianului cît de

tare mă chinuiam, m-a lăsat dimineața istovit. În acest răstimp, primisem două antinevralgice, care pasămite nu-mi ostoiseră durerea. Abia după „cafeaua“ de dimineață, de care nu m-am atins, a venit la uşa mea felcerița însoțită de şeful arestului. M-au găsit transpirat şi roşu la față. Stătusem o vreme cu pătura în cap, pentru a mă destinde la față fără să fiu văzut, înainte de a-mi relua iar expresia suferindă cu trăsăturile crispate de durere. Profitasem totodată să mă ciupesc de falcă şi s-o frec în dreptul măselei cu pricina, pînă ce obrazul se congestionase şi chiar se umflase. Constatasem efectul acestui tratament, privindu-mă în geamul de la fereastră pe care, la nevoie, orice puşcăriaş ştia să-l folosească drept oglindă, acoperindu-i fața opusă cu o haină sau cu pătura. Aşa îmi studiam şi expresia feței, ferindu-mă să fiu văzut de Waldner. Felcerița mi-a dat să beau conținutul a două fiole de algocalmin, asigurîndu-mă că îmi va calma durerile. Un sfert de oră mai tîrziu, i-am confirmat pronosticul, anunțîndu-l pe Waldner că durerile s-au mai liniştit. Luînd apoi ca pretext uşurarea intervenită, am adormit istovit de atîta suferință cît îndurasem. De fapt, mi se închideau ochii de somn, fiindcă nu dormisem toată noaptea.

Înainte de amiază m-am trezit. Reîncepuseră durerile. La început, fiind mai slabe, le-am putut răbda. Apoi, treptat, s-au întețit. La prînz n-am putut mînca şi am refuzat să iau castronul de la uşă. Imediat după masă, cînd a venit gardianul să mă conducă sus, în biroul de anchetă, durerea devenise din nou insuportabilă. Demonstrația pe care am făcut-o în fața lui (cred că am atins apogeul carierei mele de actor improvizat), l-a convins pe anchetator că nu eram în stare să mă concentrez să-i urmăresc vorbele pînă la capăt şi că eram incapabil să mă exprim coerent. Printre plînsete şi sunete nearticulate, l-am implorat să-mi dea un cleşte să-mi scot singur măseaua, fiindcă nu mai suportam durerea. „O să văd ce putem face“, a fost tot ce mi-a spus şi m-a trimis înapoi în celulă. Nu ştiam ce avea de gînd. Mă puteam aştepta la orice. Nu era exclusă nici eventualitatea de a mă lăsa în plata Domnului, pînă ce durerea mea de măsea va trece de la sine. Doar asistasem de atîtea ori în cursul anilor la nepăsarea cadrelor M.A.I. față de suferințele unor deținuți, cu boli mult mai grave decît durerea de măsea simulată de mine. Speranța m-a îndemnat totuşi să nu abandonez încă. Mă hotărîsem tocmai să-mi joc rolul în continuare, cel puțin pînă seara, cînd un pas grăbit s-a apropiat de celula noastră. Uşa s-a deschis şi în cadrul ei a apărut şeful arestului. Fără să spună o vorbă, a început să mă măsoare cu privirea din cap pînă în picioare. La Waldner nici nu s-a uitat. Părea nemulțumit de ceea ce vede şi, după un moment de şovăială, mi s-a adresat:

„Ai şi alte haine, mai bune, în bagajul depus la magazie?“ I-am răspuns că nu am, reuşind cu greu să mă stăpînesc şi să nu-mi trădez bucuria la auzul acestei întrebări. Şeful arestului îi adresase exact aceleaşi cuvinte şi lui Waldner, cînd, cu cîteva zile înainte, venise să-l scoată din celulă pentru a-l duce la dentist. Nici Waldner nu avusese alte haine la magazie. Cele de pe el i se păruseră ofiţerului prea ponosite, aşa că dăduse ordin gardianului să-i ducă vestonul la călcat şi numai după aceea considerase ţinuta lui acceptabilă pentru a-l conduce la policlinică. Însă cazul meu nu putea fi rezolvat cu fierul de călcat. Pantalonii mei, foşti cîndva de flanelă gri, aveau acum în fund un bazon maro dintr-un material gros de pătură, iar la fiecare genunchi cîte un petic mare dreptunghiular din doc de saltea cazonă, de culoare alb-gălbuie. Manşetele uzate şi zdrenţuite erau şi ele întărite cu fîşii de pînză „muncitorul“, fosta „americă“ din timpul „burgheziei“, murdărite înadins, pentru a nu-şi deconspira proveniența dintr-un cearşaf al închisorii. Haina era şi ea asortată la pantaloni. Avea în coate şi la guler petice tot din doc de saltea. Şeful arestului mi-a spus că venise să mă ducă la dentist, dar că nu puteam merge într-un asemenea hal. Pe de altă parte, trebuia să ne grăbim şi nu avea timp de pierdut pentru a-mi procura alte haine. Era în mare dilemă. Pînă la urmă a biruit geniul improvizației, calitate de care ofițerul nu era străin, ca de altfel nimeni din acea lume a lipsurilor de tot soiul, creată de regimul comunist. Rezultatul improvizației fiind întotdeauna la fel de mizerabil ca şi soluția de cîrpăceală la care se recurgea. Cînd i-a venit ideea salvatoare, ofițerul s-a luminat la față şi, privindu-ne pe rînd, cînd pe Waldner, cînd pe mine, a constatat cu glas tare, ca şi cum ar fi vrut să se convingă în acest fel că nu se înşela, deşi contrazicea cu bună ştiință evidența: „Sînteți cam de aceeaşi înălțime!“ Oricine şi-ar fi dat seama de la prima privire că Waldner era cu mai bine de un cap mai înalt ca mine. „Ia! Dezbrăcați-vă şi schimbați-vă hainele!“ Ne-am executat. Imperturbabil față de comicul scenei la care privea, ofițerul se încuraja singur, repetînd la fiecare fază a operației în curs: „Haide, bă, că vă potriviți! Ştiam eu…“

În realitate, partea întîi a programului, şi anume dezbrăcarea, ne reuşise la amîndoi fără nici o dificultate. Dacă ar fi să mă refer numai la operația în sine, nu şi la rezultatul ei, aş putea spune că mie mi-a reuşit şi partea a doua, adică îmbrăcarea cu hainele lui Waldner. Cum arătam însă, e o altă poveste. Pantalonii lui Waldner, de gabardină neagră, din pachetele de ajutoare americane de după război, îmi erau atît de lungi, încît ar fi trebuit să-i suflec de cîteva ori ca să-mi vină bine. Pentru a nu mai explica

şi cît îmi erau de largi, voi aminti că şi lui Waldner, care fusese destul de gras înainte de arestare, îi erau acum mult prea mari în talie, aşa că îi purta cu cele două părţi ale beteliei petrecute una peste alta mai bine de o palmă. Ofițerul, care urmărea îndeaproape proba pantalonilor, a găsit imediat soluția: pentru a le reduce lungimea, m-a pus să-i ridic deasupra taliei, pînă aproape de subțiori şi să-i închei deci peste piept. Aşa, mi se potrivea şi betelia ca lărgime. „Oricum, nu se va băga de seamă cum eşti îmbrăcat pe dedesubt, pentru că haina îți va acoperi partea de sus“ — m-a asigurat ofițerul. A avut dreptate, pentru că haina şi-a îndeplinit cu prisosință rolul de camuflaj: îmi venea ca un troacar, pînă puțin peste genunchi! Era o haină gri, care se încheia la două rînduri şi în lărgimea căreia ar fi încăput doi ca mine. Mînecile mi le-a suflecat chiar ofițerul „spre interior, ca să nu se vadă“, mi-a spus. S-a dat apoi cu un pas înapoi, spre a-şi vedea mai bine şi în ansamblu opera, şi ar fi fost pe punctul să se declare mulțumit dacă nu i-ar fi căzut ochii pe bocancii mei cazoni, de reformă, din dotația magaziei de efecte a Penitenciarului Piteşti. Îmi erau cu vreo trei-patru numere mai mari şi cînd umblam îi tîrşîiam pe jos ca pe nişte papuci. Şireturile fiind interzise, le răsfrînsesem limba în afară, peste bombeuri, aşa încît, rămînînd mereu căscați, la încălțat ca şi la descălțat, doar intram în ei sau ieşeam din ei, fără să mă ajut cu mîinile. De făcut, nu-i făcusem niciodată, nu numai fiindcă nu ni se dădea cu ce, dar şi dintr-un fel de protest, pentru că nu mi se dădeau alții mai potriviți. Văzîndu-i cum arată, şeful arestului a înmărmurit. Era însă hotărît să depăşească toate piedicile care îi ieşeau în cale, rezolvîndu-le prompt, cu mijloacele existente la fața locului. M-a pus deci să încerc pantofii lui Waldner. Scoțîndu-mi bocancii pentru a încălța pantofii, ofițerul s-a răstit la mine:

— Pune-ți, mă, ciorapii!

— Nu mai am ciorapi de vreo patru ani, domnule locotenent-major.

Ofițerul m-a privit mai întîi bănuitor, crezînd că îmi bat joc de el, dar cînd i-am povestit că singurii ciorapi pe care-i avusesem îmi fuseseră confiscați cu patru ani în urmă la o percheziție, în Piteşti, sub pretextul că fiind de lînă nu aveam dreptul să-i port, mi-a acceptat explicația. Cred că şi felul în care mă prezentam şi îi vorbeam, gemînd şi ținînd-mă de falcă, l-a convins că nu eram în stare să mă țin de glume. Bineînțeles că s-a gîndit atunci să recurgă şi la ciorapii lui Waldner. Pînă la urmă însă, a renunțat la încălțămintea de împrumut, trebuind să admită că pantofii fiind mult prea mari, nu puteam umbla cu ei fără să-i pierd din picioare. Enervat, şi-a vărsat focul pe gardianul de pe coridor, care asista la costumația mea. „Ce

stai, bă, degeaba?“ a zbierat la el şi i-a dat ordin să-mi ia bocancii, să-i dea cu cremă, să le pună şireturi şi să-i aducă imediat înapoi. În aşteptarea bocancilor, ofiţerul a rămas în uşa celulei. Abia atunci l-a băgat în seamă şi pe Waldner şi s-a răstit şi la el: „Ce stai, mă, în cămaşă şi izmene? Vrei să te îmbrac eu?“

Într-adevăr, bietul Waldner stătea resemnat în picioare lîngă pat, cu hainele mele în braţe. Cu toată bunăvoinţa depusă, nu reuşise să încapă în ele. A fost însă nevoit să mai încerce o dată să-mi îmbrace pantalonii şi în faţa ofiţerului care ţinea morţiş la părerea lui că sîntem de aceeaşi statură. În faţa evidenţei a sfîrşit prin a ceda, găsind imediat o soluţie pentru situaţia lui Waldner, care părea fără ieşire: „N-ai nevoie, mă, de haine! Poţi să stai cu pătura pe tine, pînă ne întoarcem!“

Între timp mi-au sosit bocancii, daţi cu cremă şi lustruiţi, aduşi de gardian în pas alergător. Ofiţerul m-a grăbit să-i încalţ, mi-a pus ochelarii opaci la ochi şi, ţinîndu-mă de braţ, a pornit cu mine pe coridor. Tot susţinut de el am urcat scara care ducea afară. Ajunşi pe ultima treaptă m-a încredinţat unui gardian şi s-a îndepărtat de noi. L-am auzit dînd tot felul de dispoziţii, fără să le înţeleg sensul. Nu vedeam nimic, dar mă bucuram de aerul proaspăt pe care îl respiram şi de mîngîierea călduţă a unei raze de soare, pe care o simţeam pe frunte. Plăcerea a fost de scurtă durată, pentru că o dată cu pornirea unui motor în imediata mea apropiere, mi-a venit în nări un miros înecăcios de benzină. Între timp, acoperind zgomotul motorului, am auzit iar glasul şefului arestului, dînd ordine în stînga şi în dreapta. Apoi, l-am simţit lîngă mine şi în clipa următoare mi-a scos ochelarii. Orbit de lumina zilei, n-am văzut la început decît cerul albastru şi o curte pavată, scăldată de razele strălucitoare ale soarelui. „Nu te uita împrejur! Uită-te la mine şi fii atent la ce îţi spun!“ Tonul era aspru şi ameninţător, ca şi întreaga lui atitudine. Proţăpit la doi paşi în faţa mea, cu picioarele puţin depărtate şi bine înfipte în pămînt şi cu mîinile prinse în şolduri, mi-a făcut un lung şi amănunţit instructaj, cam în termenii următori: „Vom porni pe jos pînă la policlinică… Vei merge alături de mine şi în acelaşi pas, ca şi cum ne-am cunoaşte şi am avea amîndoi acelaşi drum. Te vei purta ca orice om normal de pe stradă… Vei privi trecătorii cu naturaleţe şi nu cu insistenţă, pentru a le atrage în mod special atenţia asupra noastră… Să nu încerci să şopteşti cuiva ceva sau să-i faci vreun semn…!“ În timp ce-mi vorbea, mai gemînd de durere, mai ţinîndu-mă de falcă, profitam să-mi mai schimb poziţia, răsucindu-mi uşor capul cînd într-o parte cînd într-alta, pentru a-mi arunca pe furiş cîte o privire împrejur.

Ofițerul stătea însă cu ochii țintă la mine, urmărind să vadă efectul vorbelor lui asupra mea, menite să-mi impună ținuta disciplinară pe care dorea s-o respect pe drum. Neputînd-o examina în voie, nu mi-au rămas în minte decît cîteva imagini din curtea în care se pregătea plecarea noastră spre policlinică. Peste umărul ofițerului care-mi stătea în față, vedeam poarta mare de fier a curții. În dreptul ei, cu motorul mergînd, stătea Jeep-ul care cu cîteva minute mai înainte, la pornire, îmbîcsise atmosfera cu fum şi gaze de benzină. Pe lîngă şofer, mai erau şi doi pasageri, subofițeri în uniformă, cu pistoalele automate pe genunchi. Alți doi, echipați la fel şi tot înarmați, patrulau în stînga şi în dreapta, de-a lungul clădirilor din incinta curții. În dreptul unei uşi mai mici, tot metalică, de lîngă poarta mare, un tînăr umfla cu pompa roata unei biciclete. Era îmbrăcat civil, cu haine cam ponosite şi purta pe cap o şapcă. Cu evidenta intenție de a mă impresiona şi a băga frica în mine, ofițerul şi-a încheiat lecția de comportare pe care mi-o ținuse, cu un ultim sfat: „Şi acum, fii foarte atent la ce îți spun! Să nu te pună dracu să încerci să faci vreo prostie pe drum, pentru că nu-ți merge cu mine!“ Mi-am dat seama că aluzia era adresată fostului evadat, cu al cărui trecut „periculos“ ofițerul fusese pus în temă. De altfel, pentru a fi mai clar, şi-a însoțit amenințarea cu un gest care trebuia să mă convingă că nu era de glumă. Şi-a scos pistolul din tocul atîrnat la centură, l-a îndreptat spre mine şi, cu o mişcare sigură, însă făcută mult prea brusc şi cu prea mare zgomot, pentru a nu fi şi teatrală, a tras înapoi culasa armei, introducîndu-i un cartuş pe țeavă. După această demonstrație, mai elocventă decît tot ce spusese pînă atunci, ofițerul s-a îndreptat spre şoferul maşinii şi spre civilul care îşi umflase cauciucul la bicicletă şi, rezemat de zid, părea să aştepte şi el ordine. A schimbat cu ei numai cîteva vorbe şi s-a întors iar la mine. Apoi, la un semn făcut cu mîna, poarta mare s-a deschis, lăsînd Jeep-ul să iasă în stradă. A fost imediat închisă de omul de pază de la poartă, care s-a grăbit să deschidă uşa cea mică, prin care a ieşit şi biciclistul. Acum venise rîndul nostru. Cît am traversat curtea, şeful arestului m-a ținut de braț, dar cînd am ajuns la uşă, a deschis-o şi mi-a spus să ies înainte.

Curioasă senzație, să ieşi singur pe poarta Securității! Falsul sentiment de libertate nu l-am avut însă decît pentru o clipă. Lipsa lanțurilor la picioare, a cătuşelor la mîini şi a ochelarilor negri la ochi era din plin compensată de măsurile de pază pe care le-am înregistrat dintr-o privire, de îndată ce am făcut primii paşi pe trotuar. În afară de cuplul reprezentat de şeful arestului şi de mine, formația care şi-a început deplasarea de la poarta Securității spre policlinică se compunea dintr-o serie de elemente dispuse

de-a lungul parcursului. În avangardă, drumul era deschis de doi subofițeri de securitate. Nu purtau arme la vedere şi mergeau în pas de plimbare. Stăteau de vorbă, dar mai aruncau şi cîte o privire în urmă. Ariergarda era şi ea formată tot din doi plutonieri, care umblau agale privind în stînga şi în dreapta, de parcă ar fi ieşit pe stradă numai pentru a admira casele din jur şi a se bucura de vremea bună de afară. Pe partea carosabilă a străzii, în dreptul nostru, şoferul Jeep-ului îşi chinuia maşina în încercarea de a ține pasul cu noi fără să i se oprească motorul. Nereuşind să se mențină la înălțimea noastră, a recurs la o altă manevră. Ne depăşea cu zece-douăzeci de metri, pentru a se opri să ne aştepte şi să pornească din nou cînd ne apropiam. Biciclistul îşi făcea şi el de lucru, pedalînd cînd în susul, cînd în josul străzii, de-a lungul convoiului ce se pusese în mişcare. Şi toată această desfăşurare de forțe, pentru a escorta un singur om! Şi, mai ales… ce fel de om? Mai degrabă o arătare! O sperietoare de ciori! Comparația cu un clochard, cu un copil de bogdaproste m-ar fi flatat. După ce că înotam în mod atît de ridicol în hainele mult prea largi ale lui Waldner şi îmi tîram bocancii, care, cu toate că le strînsesem şireturile la maximum, îmi jucau în picioare, mai eram obligat să fac în permanență mişcări bruşte de păpuşă dezarticulată, fie pentru a-mi ridica pe piept pantalonii care îmi cădeau, fie pentru a-mi sufleca ba mîneca stîngă, ba cea dreaptă de la haină, care mi se desfăşurau pe rînd, depăşindu-mi lungimea mîinilor, de parcă aş fi fost ciung. Nu mai vorbesc de slăbiciunea, de paloarea feței şi de faptul că eram tuns chilug! Mă străduiam totuşi să mă prefac preocupat de aspectul meu vestimentar, nu pentru a părea prezentabil în ochii vreunui trecător, ci numai pentru a-i dovedi ofițerului că mă conformam instrucțiunilor primite. Nu voiam să-l indispun, de teamă să nu se răzgîndească şi să nu mă mai ducă la dentist. Strada (cred că era bulevardul Loga) era aproape pustie. Dacă pe trotuarul de vizavi, am văzut trecînd mai mulți oameni, pe partea noastră n-am avut decît trei întîlniri. Prima a fost cu două persoane, după toate aparențele muncitori, care îşi vedeau grăbiți de drum. Deşi veneau din sens opus şi ne puteau vedea din față, au trecut pe lîngă noi fără să ne privească şi fără să remarce contrastul atît de izbitor dintre locotenentul-major, curat şi elegant în uniforma lui îngrijită, şi cerşetorul mizerabil de lîngă el. La fel de grăbită şi de indiferentă a mai trecut pe lîngă noi şi o femeie, purtînd o paporniță cu zarzavaturi. Apoi, mergînd mai repede decît noi, ne-au ajuns din urmă şi ne-au depăşit doi tineri. Un băiat şi o fată. Probabil studenți. Bănuiesc că, înainte de a ajunge în dreptul nostru, ne observaseră din spate şi nu le scăpase aspectul mai mult decît şocant pe

care-l prezenta persoana mea. După privirea pe care mi-au aruncat-o cînd au trecut pe lîngă noi, după felul în care au început să-şi vorbească, apropiindu-şi mai întîi capetele şi întorcîndu-le apoi de cîteva ori pentru a se mai uita în urmă, sînt convins că înțeleseseră ce era cu noi şi găsiseră explicația relației dintre mine şi ofițer. De altfel, chiar dacă ar mai fi avut vreo îndoială, ofițerul s-a grăbit să le-o spulbere. Nemulțumit şi enervat de privirile iscoditoare ale tinerilor, nu s-a mai putut stăpîni: „Ce vă tot uitați? Nu-i nimic de văzut! Hai, circulați!“ Auzindu-i vocea, cei doi securişti din avangardă s-au oprit şi, pe un ton imperativ, i-au îndemnat şi ei pe tineri să circule. Studenții au grăbit pasul şi s-au îndepărtat fără să mai privească înapoi.

Pentru mine, drumul de la Securitate la policlinică a fost o aventură dintre cele mai plăcute. M-am bucurat din toată ființa şi de aerul pe care îl respiram şi de tot ce vedeam şi auzeam împrejur. Era o zi luminoasă de toamnă tîrzie, cam răcoroasă, dar însorită. Copacii bătrîni, plantați de-a lungul bulevardului, îşi pierduseră aproape toate frunzele, lăsînd vederea deschisă spre clădirile de pe stînga şi de pe dreapta lui. Case mari, în general cu un singur etaj, una mai frumoasă decît alta, amintind de prosperitatea unui oraş şi de bunăstarea unei burghezii de altădată. După lunile de zile petrecute în subsolul Securității, în care, stăvilită de pereții celulei, privirea mi se atrofiase oprindu-se pe distanța brațelor întinse, sorbeam acum cu nesaț priveliştea cu orizont lărgit şi fără constrîngeri ce mi se oferea ochilor. Era probabil şi motivul pentru care n-am fost în stare să-mi dau seama, nici la dus, nici la întors, de lungimea drumului, apreciind totuşi că n-am parcurs decît maximum două-trei sute de metri, pînă ce am intrat pe poarta Policlinicii M.A.I. De ce această atît de scurtă plimbare a trebuit să ia aspectul unei expediții, pline de pericole, necesitînd organizarea unui dispozitiv de pază atît de complicat, spre a preveni riscul absolut iluzoriu al unei evadări, va rămîne pentru mine mister. Mă întreb şi azi, de ce nu m-au transportat cu Jeep-ul care şi aşa ne-a petrecut pînă la poarta policlinicii, ne-a aşteptat pînă ce am ieşit de la dentist şi ne-a însoțit din nou pe drumul de întoarcere la Securitate. De ce nu m-au dus conform obiceiului consacrat, cu cătuşe la mîini şi ochelari negri la ochi? De ce această derogare de la practica tradițională a Securității? Puşi în fața unor astfel de taine de nedesluşit, gîndite şi pregătite de minți morbide, ale căror rațiuni nu puteau fi urmărite de cei ce nu aveau acces în laboratoarele alchimiştilor moderni ai Ministerului de Interne, deținuții aveau o vorbă: „Întocmai precum căile Domnului, şi căile Securității ne sînt necunoscute

nouă, oamenilor!“

Înainte de a deschide uşa de la intrarea în policlinică, profitînd de faptul că eram singuri şi nu putea fi auzit de nimeni, şeful arestului m-a reținut de braț şi mi-a atras din nou atenția să nu încerc să comunic cu nimeni, nici prin viu grai, nici prin semne şi să nu vorbesc nici cu doctorul, pentru că îi va spune el ce are de făcut. Apoi, ofițerul a întredeschis uşa şi numai după ce s-a asigurat dintr-o privire că holul era gol, a păşit înăuntru şi mi-a făcut semn să-l urmez. La doi paşi în urma mea, îl vedeam cum călca grijuliu să nu i se audă tocurile pe parchet şi privea atent în toate părțile de parcă ar fi plecat la furat. Îi venea greu să se dezbare de mania secretului, devenită un fel de infirmitate profesională. Am avut deseori ocazia să observ cît de stingheriți se mişcau securiştii atunci cînd, scoşi din mediul lor, unde, la adăpostul secretului de care se înconjurau, îşi puteau permite totul fără a da cuiva socoteală, erau obligați să ia contact cu lumea oamenilor obişnuiți. Ieşiți din tenebrele celulelor subterane, se obişnuiau greu cu lumina zilei! Dincolo de uşile prin fața cărora treceam, se auzea mişcare şi răsunau voci omeneşti, dar spre uşurarea ofițerului, nu s-a deschis nici una şi nu ne-a ieşit nimeni în cale. Ajuns în dreptul cabinetului dentar, ofițerul a avut o ezitare. Apoi, cu acelaşi aer conspirativ, s-a întors spre mine, m-a luat de braț, m-a atras în spatele uşii şi m-a întors cu fața la perete. În acest fel, deschizînd numai pe jumătate uşa, eu nu eram vizibil pentru cei din cabinet, în timp ce ofițerul putea privi în încăpere, avîndu-mă totodată şi pe mine sub observație. N-am auzit decît în parte convorbirea pe care a angajat-o cu persoana din cabinet. Am dedus că era chiar doctorul. Deşi nu auzeam tot ce spunea, mi-am dat seama, după inflexiunea vocii acestuia din urmă, că tonul imperativ cu care i se adresase securistul nu-i fusese pe plac. Încetul cu încetul, din frînturile de vorbe pe care le surprindeam, am reuşit să înțeleg şi motivul controversei ce se iscase între ei. Ofițerul îi ceruse surorii medicale care-l ajuta pe doctor la tratamente să părăsească încăperea. Evident indispus de aroganța securistului, doctorul s-a opus cu vehemență evacuării surorii, impunîndu-şi autoritatea şi obligîndu-l să renunțe la această pretenție. Nemaiavînd încotro, ofițerul m-a introdus în cabinet, m-a condus la scaunul pentru pacienți şi s-a străduit tot timpul să stea paravan între mine şi sora medicală, care îşi vedea de treburile ei în fața unor dulapuri cu medicamente, din celălalt capăt al cabinetului. Cînd dentistul s-a apropiat de mine şi m-a întrebat ce mă doare, ofițerul s-a grăbit să răspundă el în locul meu:

— Măseaua de minte din partea dreaptă de jos. Trebuie scoasă!

— Tovarăşe locotenent-major, aici, în cabinetul medical, eu discut cu pacientul! i-a ripostat doctorul pe un ton care nu mai admitea replică. Şi a mai adăugat: Te rog să te dai la o parte şi să-mi faci loc ca să pot lucra.

Fără să protesteze, dar vădit contrariat, ofițerul a făcut un pas în lături. Îşi părăsea astfel poziția inițială, strategic aleasă pentru a ne putea supraveghea amîndurora figura şi a se asigura că nu comunicam între noi. Resemnat, s-a plasat în spatele scaunului meu. De aci înainte, doctorul l-a ignorat ostentativ şi s-a ocupat numai de mine. Deschizînd gura pentru a-i indica măseaua cu pricina, am profitat de ocazie să-i arăt cu degetul şi o altă măsea cariată de alături. Totodată, contravenind instrucțiunilor primite, şi pentru a nu-i da timp ofițerului să intervină i-am spus repede:

— Domnule doctor, nu ştiu de la care din cele două provine durerea.

Luat prin surprindere, ofițerul nu a mai avut răgazul să-şi aleagă cuvintele. L-a luat gura pe dinainte şi s-a exprimat spontan în jargonul temnicerului:

— Lasă, bă, gura!

În acea clipă, mi s-a părut că surprind în ochii doctorului o licărire de simpatie pentru mine. De ce se temuse ofițerul, nu scăpase: intrasem în contact cu doctorul! Recepționasem mesajul uman, neexprimat prin vorbe, transmis de doctor prin acele unde care țin legătura sufletească între oameni şi la care securistul nu avea acces.

— Am primit dispoziție să-l aduc la policlinică, numai pentru a i se scoate o măsea! a mai încercat să intervină ofițerul, pentru a preîntîmpina o eventuală intenție din partea dentistului de a depăşi această limită.

Doctorul nu l-a băgat în seamă, dar s-a întunecat la față şi sînt sigur că tonul răstit cu care mi-a spus să deschid gura mai mult, îi era de fapt adresat ofițerului. Nu numai prin autoritatea tonului, dar şi prin întreaga lui înfățişare, doctorul impunea respect. Mai întîi, halatul alb şi calitatea profesiunii îi confereau întîietate pe propriul lui teren: cabinetul medical. Doctorul impresiona însă şi prin statura lui. Era înalt şi foarte voinic, dominîndu-l şi privindu-l de sus pe şeful arestului. Vocea groasă şi puternică se armoniza cu fizicul. După accentul maghiar pronunțat, după culoarea roşcată a părului şi trăsăturile feței, nu mi-am putut da seama dacă era ungur sau evreu, sau şi una şi alta.

— Îi fac mai întîi anestezicul. Pînă îşi face efectul, îi plombez măseaua cariată şi apoi îi extrag cealaltă măsea, l-a informat pe ofițer, fără să-i mai lase loc acestuia să-şi spună părerea.

Abia atunci ofițerul şi-a adus aminte că fusese însărcinat de doctorița

Securității să-i înmîneze dentistului un bilet. După ce l-a citit, dentistul m-a întrebat:

— Suferi de inimă?

— Da, a răspuns pentru mine şeful arestului.

— În cazul ăsta îți fac injecția numai cu novocaină, fără adrenalină.

M-am supus fără să crîcnesc injecției, aşteptîndu-mă ca lipsa de adrenalină să impieteze asupra efectului anesteziculuі. Dar nu a fost aşa. După ce mi-a lucrat şi plombat măseaua cariată, mi-a scos şi măseaua de minte fără să simt nici o durere. Cînd m-am sculat de pe scaun, n-am mai ținut cont de prezența paznicului meu şi, sub privirea lui furioasă, nu m-am deplasat spre uşa de ieşire, pînă ce nu i-am mulțumit doctorului pentru atenția şi grija cu care mă tratase. Ochii uriaşului cu figura ursuză m-au răsplătit din nou, aruncîndu-mi o scurtă privire încărcată de căldură şi blîndețe.

— Hai, bă, şi lasă vorba! mi-a şuierat printre dinți ofițerul, apucîndu-mă de braț şi împingîndu-mă spre uşă.

Înainte de a ieşi pe poarta policlinicii, şeful arestului m-a anunțat că îi va raporta anchetatorului că nu respectasem dispozițiile primite înainte de plecare, avertizîndu-mă că voi plăti scump atitudinea mea nedisciplinată. Amenințarea n-a avut însă asupra mea nici un efect. Eram în sinea mea atît de mulțumit, încît nu ştiam cum să-mi ascund bucuria. Eram dispus să suport orice consecințe, considerînd că nici o pedeapsă nu va reuşi să mă facă să regret ceea ce realizasem în ziua aceea. Scăpasem pentru toți anii următori de închisoare de unul din cele mai cumplite chinuri ale deținuților: durerile de dinți! Drumul de întoarcere de la policlinică la Securitate s-a desfăşurat în aceleaşi condiții: eu mergînd pe trotuar lîngă ofițer, precedat de aceiaşi doi securişti şi avîndu-i în urmă pe ceilalți doi, iar pe stradă, Jeep-ul şi biciclistul. În celulă, preotul Waldner, vîrît sub pătură, aştepta să-i aduc hainele înapoi.

NOUA CELULĂ; FRIG ŞI UMEZEALĂ

În zilele următoare nu s-a mai întîmplat nimic deosebit. Amenințărilor formulate de şeful arestului nu li s-a dat curs, nimeni nemaipomenind de vreo pedepsire a mea pentru că îndrăznisem să-i vorbesc dentistului. Nu a trecut însă multă vreme de la vizita făcută la policlinică şi, într-o bună dimineață, şeful arestului ne-a anunțat să ne luăm bagajul şi păturile, fiindcă vom fi mutați în altă celulă. Cum nici unul din noi nu avea „bagaj personal“, am fost imediat gata de plecare cu păturile în brațe. N-am avut însă de făcut decît doi paşi, pînă în camera vecină, care era uşă în uşă cu celula pe care o părăseam. Ofițerul a tras zăvorul în urma noastră, iar noi am rămas să ne cercetăm noua locuință. Prima constatare a fost neplăcută: era mult mai rece şi mai umedă decît vechea celulă. În schimb, era mai mare şi mai luminoasă. Mobilierul se compunea dintr-un rînd vertical de trei paturi suprapuse şi o oală de noapte. Camera avea numai trei pereți şi o formă puțin obişnuită. Doi dintre pereți se întîlneau în unghi drept chiar lîngă uşa de intrare, iar cel de-al treilea închidea perimetrul încăperii, descriind un semicerc convex. Ne-am lămurit destul de repede că celula noastră nu se afla în subsolul propriu-zis al clădirii, ci sub o terasă prin care, de la parterul vilei se putea ieşi direct în curte, coborînd două-trei trepte. Or, celula noastră avea exact forma terasei de deasupra ei. Faptul că această terasă nu era acoperită făcea ca planşeul ei de beton, care era totodată şi tavanul camerei noastre, să fie supus nemijlocit temperaturilor şi intemperiilor de afară. Datorită proastei izolări, prin planşeul terasei pătrundea în celulă atît frigul cît şi umezeala. Cu cît ne cercetam mai îndeaproape noul domiciliu, cu atît făceam alte descoperiri, care mai de care mai puțin îmbucurătoare. Dacă nu aş fi fost mutat împreună cu Waldner într-o asemenea celulă, aş fi fost înclinat să cred că mi se aplica în acest fel pedeapsa promisă de şeful arestului. Punînd mîna pe peretele curb dinspre exterior, am constatat nu numai că era rece, dar că tencuiala era moale şi udă de parcă ar fi fost proaspătă. Puteai fără efort să-ți înfigi

degetele în ea pînă la zidul de cărămidă. Din cauza umezelii excesive, duşumelele din lemn de brad începuseră să putrezească pe alocuri. Cea mai interesantă consecinţă a igrasiei era însă apariţia unei generaţii spontane de bureţi la capătul duşumelelor, de-a lungul peretelui curb. Aveau o culoare gălbuie, răspîndeau mirosul specific al speciei şi pe alocuri crescuseră înalţi de o palmă. Le mergea de minune! Celula părea să ofere atmosfera ideală pentru cultura ciupercilor! Tot în peretele curb, chiar deasupra şirului de bureţi, era o fereastră identică celei din camera pe care o părăsisem. Adică, la fel de mică şi plasată tot la înălţimea capului, ceea ce corespundea în exterior cu nivelul pămîntului. Deşi în afară de geamul propriu-zis mai era prevăzută şi cu un rînd de gratii şi cu o plasă deasă de sîrmă, ferestruica lăsa totuşi să pătrundă mai multă lumină, deoarece paravanul de scîndură care trebuia să împiedice vederea în curte nu era alipit de gratii, ci fixat la vreo treizeci de centimetri distanţă de ele. Lumină ne mai venea şi de la becul din tavan, aprins zi şi noapte. Şi tot din tavan, dintr-o crăpătură care îl străbătea dintr-un capăt într-altul, în zilele de ploaie, ne măsura timpul cîte o picătură de apă care cădea cu regularitate pe podea. Pătrunşi de frig şi de umezeală, ne-am plimbat o vreme cu păturile în spinare, pentru a ne mai încălzi. Eram amîndoi abătuţi, dar mai cu seamă bătrînul preot era tare deprimat la gîndul că va trebui să suporte condiţiile mizerabile de trai din noua noastră locuinţă. Nu mai trăgea decît o singură nădejde: să fie cît mai curînd transferat la Piteşti, înainte ca frigul şi umezeala din cameră să-i afecteze sănătatea. Pînă la urmă, obosiţi de umblat, mai întîi bătrînul Waldner şi apoi şi eu ne-am culcat, el în patul de jos şi eu în cel de sus, fără să ţinem seama de interdicţie. Stăteam amîndoi ghemuiţi, cu genunchii la gură, ca să ne ajungă păturile, mult prea scurte pentru a ne acoperi de la cap pînă la picioare dacă am fi stat întinşi. Dar şi aşa, după vreo jumătate de oră, m-am sculat complet rebegit. Pătura era jilavă şi mirosea a cîine plouat. La umezeala din jur mai contribuiam şi noi cu aburul respiraţiei pe care la fiecare răsuflare îl pulverizam în încăperea rece sub formă de vapori. Afară, atîta cît puteam vedea prin ferestruică, părea să fie cer senin şi însorit. Peticul de iarbă din curte, pe care paravanul din dreptul ferestrei nu ni-l acoperea, era verde, semn că încă nu căzuse bruma. Era probabil o zi obişnuită de toamnă, o zi mai răcoroasă, dar noi tremuram în pivniţa noastră igrasioasă de parcă ar fi fost gerul Bobotezei. Nu-mi puteam închipui cum ar putea fi şi mai rău de aşa, dacă ne va apuca şi iarna tot aici. Cu toate protestele pe care le-am ridicat în faţa şefului arestului, cerîndu-i să fim mutaţi într-o celulă sănătoasă, n-am realizat nimic. I-am arătat

duşumeaua putrezită, bureţii crescuţi pe lîngă zid şi mi-am înfipt demonstrativ degetele în tencuiala moale de pe pereţi, pentru a-l convinge că locuitul în astfel de condiţii echivala cu o condamnare la moarte. N-a fost însă chip să-l înduplec să ne mute, şi sînt convins că nici nu stătea în puterea lui s-o facă, după cum nici mutarea noastră în celula de sub terasă, în care ne aflam acum, nu o hotărîse el. Orice mişcare în celularul Securităţii se făcea numai din ordinul anchetatorilor, aşa cum în închisori, repartizarea deţinuţilor în celule era privilegiul strict al ofiţerului politic. Singurul lucru cu care ne-am ales după multe insistenţe a fost cîte o pătură în plus pentru fiecare din noi şi dreptul de a sta în pat şi peste zi. Cu toate că am continuat să suferim de frig, cea de-a doua pătură ne-a ajutat totuşi să-l îndurăm mai uşor, mai ales noaptea.

Perioada ploilor de toamnă, deşi întreţinea la un nivel constant umezeala din cameră şi asigura căderea, cu regularitate de metronom, a picăturilor de apă din tavan pe duşumea, a fost numai prima probă de rezistenţă la frig, la care am fost supuşi în noua noastră locuinţă. Mai greu ne-a fost să facem faţă perioadei următoare. După o noapte mai friguroasă decît precedentele, ne-am trezit într-o dimineaţă cu impresia nedefinită că în celulă se petrecea ceva neobişnuit. La început, nu ne-am dat seama despre ce era vorba. Apoi, ne-a atras atenţia liniştea absolută care domnea în încăpere, şi am înţeles ce se întîmplase: ni se oprise ceasul! Încetase tic-tacul picăturilor căzînd pe podea, cu care ne învăţasem într-atît încît nici nu-l mai auzeam. Cînd ne-am uitat pe geam, am văzut că ploaia încetase. Cele cîteva fire de iarbă dintre fereastră şi paravan, pîrlite de brumă, îşi pierduseră culoarea şi, ofilite, zăceau la pămînt. Temperatura scăzuse brusc şi dacă pînă aci ne acomodasem de bine de rău la umezeală şi la frig, de aci înainte trebuia să ne pregătim să rezistăm la un frig şi mai mare şi chiar la gerul iernii, care se apropia. Ne mai îmbărbăta gîndul că iernile în Banat erau mai blînde decît în alte părţi ale ţării. Timpul mi-l petreceam în mare parte în pat, învelit cu cele două pături. La fel şi Waldner, cu care mai schimbam cîte o vorbă, pînă ce mă pridideа frigul şi coboram din pat. Mă plimbam o vreme cu pătura în spinare şi, cînd mă încălzeam, îmi făcusem obiceiul să mă las pe vine şi să examinez îndeaproape cultura noastră de bureţi. Le urmăream creşterea, făcînd la cîteva zile cîte un semn pe perete, pentru a le măsura dezvoltarea. Începusem să prind drag de ei. Mi-a rămas şi acum în nări amintirea mirosului pe care îl răspîndeau ca şi senzaţia încă vie în buricul degetelor, a suprafeţei lucii, puţin umedă şi lunecoasă, cînd le mîngîiam conturul cu mîna. Cînd mă pătrundea frigul, mă plimbam din nou

pînă ce oboseam şi atunci intram iar în pat sub cele două pături jilave, unde somnolam sau chiar adormeam o vreme, pentru a relua apoi ciclul de la început, cînd mă trezeam tremurînd. Dacă nu m-ar fi răzbit frigul, aş fi dormitat mai tot timpul. Slăbiciunea mă împingea la somn, iar somnul, pot spune că-mi ținea de foame. Eram întruna flămînd. Pe bătrînul Waldner îl simțeam răbdînd mai greu de foame. Nu se mai întindea la vorbă ca altă dată. Stătea aproape toată ziua în pat, cu capul sub pătură. Nu mai rupea tăcerea decît ca să mă întrebe, cu mult mai devreme decît era cazul, dacă nu s-a făcut ora mesei. Numai la auzul zăngănitului de castroane de pe coridor prindea viață, părăsea patul şi se plimba nerăbdător prin celulă în aşteptarea mîncării.

În această atmosferă de apatie ce se instaurase în celulă, în care toată activitatea fizică se rezuma la intratul şi ieşitul de sub pături şi la cei cîțiva paşi de încălzire prin cameră, iar singurele probleme care ne preocupau erau frigul şi foamea, şi-a făcut într-o bună zi apariția Francisc Braun. A fost împins fără menajamente în celula noastră de chiar şeful arestului, care, înainte de a trînti uşa în urma lui, l-a prevenit să-şi bage mințile în cap, că, de nu, îl ia mama dracului! Tînărul se oprise în mijlocul camerei, privind zăpăcit împrejur fără să zică nimic. Cred că împlinise douăzeci de ani. Era înalt, deşirat, foarte slab şi purta haine civile, în stare destul de bună. Semn deci, că era arestat de curînd. Dacă hainele lui erau în general intacte şi curate, partea de jos a pantalonilor era în schimb ponosită şi pătată de noroi, iar pantofii erau într-un hal fără hal. După ce ne-am prezentat unul altuia, l-am invitat pe noul venit să se aşeze lîngă noi pe patul preotului. I-am pus în spate una din păturile noastre, fiindcă începuse să tremure de frig. Peste cămaşă nu avea decît o haină subțire. Francisc Braun era şvab din comuna Sînmartin din Banat. De la arestare stătuse numai singur în celulă, iar acum era atît de bucuros că ajunsese în compania noastră, încît simțea nevoia să vorbească fără încetare. Ne-a istorisit fără nici o sfială aventura lui. Sinceritatea lui m-a făcut chiar să-i atrag atenția de cîteva ori să vorbească mai încet, pentru că l-ar putea auzi gardianul, care are obiceiul să asculte la uşă, şi l-am sfătuit să nu-şi mai încredințeze cu atîta uşurință povestea primilor deținuți pe care îi întîlneşte, printre ei putînd fi şi delatori. Şi, mai ales, să nu pomenească nume şi fapte pe care nu le-a declarat la anchetă. Francisc nu era însă numai vorbăreț. Era şi foarte credul. Aş putea spune că avea acea caracteristică a tinerilor germani care, în ciuda unei mai rapide dezvoltări fizice, se maturizează mai tîrziu, păstrînd o vreme încă ceva din inocența, din naivitatea şi chiar din

puritatea copilăriei. Francisc îmi amintea de cei cîțiva colegi nemți din vremea şcolii, pe care, cu precocitatea dar şi superficialitatea noastră, îi tratam de fraieri şi rîdeam de buna lor credință. Francisc era şi el un astfel de copil mare. Mai strunindu-l să vorbească în şoaptă, mai repezindu-mă din cînd în cînd să pîndesc la uşă pentru a mă asigura că nu eram ascultați de gardian, am aflat povestea lui, relatată cu lux de amănunte. În timp ce vorbea, Francisc nu înceta să ne examineze pe preot şi pe mine, întrerupîndu-se deseori din povestit pentru a ne întreba, pe rînd, fie cîți ani aveam, fie ce condamnare aveam sau de cînd eram închişi. Mai ales ultima întrebare ne-a repetat-o de mai multe ori. Nu-i venea să creadă că eu trăiam de opt ani în detenție, iar preotul de şi mai mulți ani.

Francisc Braun voise să fugă în Occident împreună cu fata pe care o iubea. Deşi neinformați şi nepregătiți pentru o asemenea acțiune, amîndoi reuşiseră să treacă într-o noapte frontiera în Ungaria, fără să fie interceptați nici de grănicerii români şi nici de unguri. N-au înaintat prea mult pe teritoriul maghiar. De bucuria reuşitei, s-au oprit într-un lan de porumb pentru a sărbători evenimentul: Francisc luase cu el o sticlă de coniac! Au băut ce au băut, s-au înveselit, au mai stat un timp de vorbă şi i-a apucat somnul. Ghemuiți unul într-altul, au adormit. S-au trezit dimineața, flămînzi, înfrigurați şi uzi de burnița care se pornise peste noapte. S-au sculat şi au pornit mai departe. Au dat de o cale ferată şi au mers de-a lungul ei pînă la prima stație. Obosiți, s-au aşezat pe o bancă sub acoperişul peronului. Dar n-au apucat să-şi revină bine şi să-şi facă planul pe mai departe. Au fost acostați de doi securişti, care le-au cerut să se legitimeze. S-au conformat, prezentînd buletinele de identitate româneşti, sperînd că vor găsi înțelegerea cuvenită pentru dorința lor de a fugi din România în Germania. Bietul Francisc Braun nu avea „nivelul politic“ suficient de ridicat pentru a şti că Ungaria era o „republică frățească“, membră a pactului de la Varşovia şi „prietenă“ cu Republica Populară Română. În virtutea acestei prietenii, după cîteva zile, Francisc şi logodnica lui, cum o numea el, au fost predați autorităților române, şi acum se aflau amîndoi în subsolul Securității din Timişoara. Cu sinceritatea care-l caracteriza, Francisc n-a întîrziat să ne încredințeze tot focul inimii lui. Îndrăgostit de fata cu care încercase să fugă, îşi făcea acum reproşuri şi se considera vinovat de arestarea ei. Deşi în anchetă îşi asumase întreaga responsabilitate a acțiunii, anchetatorul nu ținuse seama nici de declarația lui în acest sens, nici de rugămințile, pe care în naivitatea lui i le adresase, implorîndu-l să-i dea drumul fetei. În disperarea lui, Francisc nu mai ținea

seama de represaliile la care se expunea, dacă nu respecta regulamentul celularului. Ba chiar căuta cu ostentație să contravină dispozițiilor, să se împotrivească gardianului, să-l contrazică şi să protesteze ori de cîte ori îi punea ochelarii pentru a-l duce la W.C., cînd îi atrăgea atenția să vorbească mai încet sau cînd îi striga să nu mai fluiere în celulă. Părea să urmărească cu tot dinadinsul să fie pedepsit. Era un fel de dorință de automortificare, pentru a-şi răscumpăra prin suferință vina de a-şi fi tîrît iubita în închisoare!

Atît preotul cît şi eu am căutat în fel şi chip să-l liniştim şi să-i explicăm că, printr-o atitudine permanentă de răzvrătit din principiu, nu-şi va putea rezolva problemele de conştiință. Se calma pentru o vreme, cînd îi reproşam că prin atitudinea lui reuşise, în numai cîteva ore, să retrezească şi să îndrepte asupra celulei noastre vigilența gardienilor, pe care noi ne străduisem zile în şir s-o adormim, pentru a fi scutiți de supravegherea prin vizetă şi de ascultatul la uşă. Din păcate, argumentele noastre nu aveau efect de lungă durată, pentru că Francisc făcea curînd o nouă criză de disperare, cînd îşi amintea că logodnica lui se afla şi ea în subteranul Securității şi reîncepea să vocifereze şi să-l apostrofeze pe gardian, cînd acesta venea la uşa celulei, atras de scandalul pe care îl făcea. Tulburarea lui a atins apogeul în ziua în care, în curticica din fața ferestrei noastre, au fost scoase la plimbare cîteva femei. Erau trei sau patru, toate probabil din aceeaşi celulă. Privind afară, în cîmpul nostru de vedere nu intra decît un petic de iarbă, pe care puteam zări numai pentru o clipă picioarele arestatelor, cînd în plimbarea lor în cerc treceau prin acel punct. Deşi nu le apăreau picioarele decît de la gleznă în jos, Francisc şi-a recunoscut iubita după pantofi. Cuprins de o nespusă bucurie pe de o parte, şi pe de alta de disperarea neputinței de a înlătura din cale obstacolele care îl despărțeau de logodnica lui, Braun şi-a pierdut capul şi nu s-a mai putut stăpîni. Cu fruntea lipită de gratiile de la fereastră, a început să-şi strige pe nume iubita, încercînd să-i atragă atenția, prin fluierături, asupra locului în care se afla şi cerîndu-i să-i răspundă. Totul s-a petrecut foarte repede de aci înainte.

Abia am avut timp să mă reped la fereastră şi să-l trag pe Francisc de o parte. N-am mai apucat să-i spun ce îl aştepta dacă va fi prins, pentru că deja pe coridor se auzeau paşi grăbiți de cizme care se îndreptau spre noi. Şi în curtea din fața ferestrei s-a stîrnit un moment de rumoare. Ordine strigate cu glas înăbuşit, urmate de paşi precipitați pe cimentul terasei de deasupra noastră, pe care răsunau clar tocurile pantofilor de femeie şi apoi

liniştea ce s-a aşternut ne-au dat de înţeles că afară plimbarea încetase. La uşa noastră s-a tras zăvorul cu violenţă şi în prag a apărut şeful arestului. Era congestionat la faţă de furie şi, fără să ne bage în seamă sau să ne pună vreo întrebare, i s-a adresat direct lui Francisc: „Ieşi afară, banditule!“

L-au adus înapoi după trei zile, mai flămînd şi mai înfrigurat decît atunci cînd îl luaseră. Fusese băgat în carceră şi în cele trei zile nu primise decît o dată de mîncare. Francisc Braun s-a întors totodată şi timorat. Învăţase pe propria lui piele lecţia pe care noi încercam în zadar să i-o predăm. Ne-a revenit tot nouă rolul să-i predăm şi a doua lecţie: să-i dăm curaj şi să-i restabilim moralul. De data asta ne-a ascultat. S-a vindecat destul de repede de boala atît de periculoasă a fricii care scapă de sub controlul judecăţii, pe care o contractase în cele trei zile, cînd realizase că se afla la discreţia absolută a temnicerilor. Regăsindu-şi un nou echilibru, cu înţelepciunea cîştigată din această primă experienţă care îl ajuta să-şi stăpînească izbucnirile temperamentale, Francisc Braun începea abia acum să facă primii paşi de adevărat puşcăriaş, mai sigur pe picioarele lui. Cea mai bună dovadă a modificării suferite era interesul pentru terenul pe care urma să păşească în această nouă calitate. Pînă înainte de carceră, Francisc nu se obişnuise cu ideea unei detenţii de durată. Privise arestarea şi, mai ales, condiţiile deţinerii lui ca pe un accident oribil, dar totuşi trecător, tocmai din cauza nedreptăţii strigătoare la cer a acestui tratament sălbatic, disproporţionat faţă de fapta pe care o comisese. Se aştepta ca nedreptatea şi abuzul să înceteze în orice moment. Pe scurt, avea ochii îndreptaţi numai spre libertatea de afară şi nu-l interesa viaţa din închisoare cu regulile ei, pe care nu înţelegea nici să le înveţe, nici să le respecte.

Acum însă, cred că fără ca el să-şi dea seama statutul lui se schimbase. Devenise puşcăriaş! Îşi întorsese privirile spre lumea din spatele gratiilor, se uita cu alţi ochi în jurul lui şi asculta cu nesaţ tot ce-i pvesteam din experienţa noastră de temniţă, ceea ce pînă atunci nu-l interesa deloc, considerîndu-se numai un vizitator în trecere prin aceste locuri. De aci înainte, Francisc s-a dovedit un camarad de celulă ideal, dotat cu însuşirile necesare unei bune convieţuiri.

Chiar dacă sfaturile şi informaţiile noastre de vechi puşcăriaşi cu experienţă i-au fost folositoare, nu cred să fi constituit factorul hotărîtor care l-a pus pe Francisc pe calea cea bună. Fără fondul lui sufletesc cinstit şi de bună calitate, nu ar fi descoperit drumul pe care cei mai mulţi dintre noi căutam să ne menţinem, pentru a avea dreptul la mîndria de a fi rămas oameni. Francisc Braun nu a stat decît o scurtă perioadă cu noi în celulă.

Într-o zi l-au luat dintre noi şi nu am mai auzit niciodată nimic despre el în închisoare. Deşi îl cunoscusem prea puțin, mi-a rămas totuşi în amintire şi m-am întrebat deseori ce a devenit după ce s-a despărțit de noi.

Eram în 1960. Anii au trecut, a trecut şi închisoarea, şi la cinci ani după eliberarea mea, am părăsit țara. Eram de nouă ani stabilit la München, cînd am primit o scrisoare de la Francisc Braun! Ne aflam în 1978, la optsprezece ani după ce Braun fusese luat din celula noastră din Securitatea de la Timişoara! Îmi scria din nordul Germaniei, din localitatea Lebach-Saar, şi începea prin a mă întreba dacă eu, cel pe care l-a auzit vorbind la Radio Europa Liberă, sînt, aşa cum şi-a închipuit, una şi aceeaşi persoană cu acel Ioanid, pe care l-a cunoscut în celularul Securității din Timişoara. Spera să fiu eu şi, pentru a mă ajuta să-mi amintesc de el, îmi scria: „Eu, sus numitul, am trecut împreună cu iubita mea, acum soția mea, ilegal în noaptea de 24 August 1960 frontiera şi am fost prinşi în Ungaria şi dați înapoi în mîinile securității române.“ Şi Francisc scria mai departe: „La începutul lui Sept. la Securitatea din Timişoara, am fost scos din celulă şi mutat într-o celulă tot în subteran, într-o cameră din capăt cu trei paturi, bombată în interior, care dădea geamul cu zăbrele, chiar unde se plimba femeile.“ Reproduc în continuare din scrisorile lui Francisc Braun, respectînd întocmai erorile de ortografie şi topică datorate influenței limbii lui materne. În următorul fragment am găsit explicația privirilor insistente cu care ne examinase atunci, la venirea lui în celula noastră, şi a întrebărilor repetate pe care ni le pusese privind vîrsta, condamnarea şi anii de detenție executați de Waldner şi de mine: „Acolo, în celulă am întîlnit un Domn pe nume Waldner şi un anumit Domn Ioanid, doi oameni care la prime momente, nu pot uita niciodată, mi-au trecut o frică şi o groază în aşa hal se aflau.“ Erau impresiile unui tînăr proaspăt arestat, la primul lui contact cu vechi puşcăriaşi! Un alt fragment: „Dacă Domnul Ioanid sînteți dumneavoastră şi poate nu vă aduceți aminte de mine, atunci încerc, cît mă ajută memoria, încă cîteva amănunte. Am încercat într-o zi să iau legătura prin fluierături cu nevasta mea şi am fost băgat trei zile la carceră. Cînd am ieşit, aceşti doi domni, din rația lor de pîine, şi aşa insuficientă, au făcut economii şi m-au aşteptat la revenirea mea cu pîinea în brațe. Cînd la rîndul meu, după ce am revenit am strîns pîine ce s-o dau înapoi, au refuzat categoric.“ Din fraza următoare se poate vedea că Francisc a fost receptiv la spiritul de întrajutorare al deținuților: „La plecarea mea de acolo spre Jilava, fortul 13 şi ulterior Deltă, i-am dat bătrînului Domn Waldner indispensabilii, că nu mai avea pe el decît cîrpe cusute una peste alta.“ Dar

Francisc Braun pare să-şi fi însuşit şi alte bune moravuri din lumea puşcăriaşilor: „La eliberarea mea din Delta Dunării (25.02.62) Com. Periprava colonia de muncă Grind, am luat cu mine în călcîiul pantofului mai multe scrisori şi manuscripte, şi m-am oprit la Bucureşti, Braşov, Cisnădie, Timişoara, Arad…“ şi înşiră mai departe o serie de nume de familii, cărora le-a dus veşti de la rudele din închisoare. Citindu-i scrisoarea, am avut mulțumirea de a constata că nu mă înşelasem în aprecierile mele şi că încrederea pe care o învestisem în caracterul lui Francisc nu-mi fusese înşelată. În încheiere, în cazul în care eram într-adevăr persoana pe care o căuta Francisc, mă întreba dacă eram de acord să dau o declarație că îl întîlnisem în arestul Securității din Timişoara. Dovada urma să-i servească la autoritățile germane pentru obținerea despăgubirilor pe care statul le acorda saşilor şi şvabilor foşti deținuți în închisorile comuniste din România. Bineînțeles că i-am răspuns imediat şi m-am declarat oricînd dispus să depun mărturie pentru el. Am primit apoi o nouă scrisoare de la Braun în care mi-a dat amănunte despre familia lui. Sosise cu o lună în urmă în Germania, la 25.09.1978, împreună cu soția, cu cei doi copii şi cu socrii lui. A ținut să mă informeze că: „… nu de mult ne-a vizitat şi sora mea, Haufmann Rosemarie, născută Braun, care a ajuns anul trecut în Republica Federală Germania şi care a fost semnatară pentru drepturile omului în cazul Paul Goma…“ Şi Francisc îşi încheie scrisoarea, urîndu-mi: „Mult succes mai departe, sănătate şi viață lungă ca să putem învinge!“

La scurtă vreme după plecarea lui Francisc Braun din celula noastră, într-o dimineață, l-au scos „cu tot bagajul“ şi pe preotul Waldner. N-am rămas singur decît pînă după-amiază, cînd mi l-au introdus în celulă pe Fabri, un tînăr muncitor ungur, U.T.C.-ist şi, atît cît îl ducea mintea, convins comunist. Nu-mi amintesc să fi stat împreună mai mult de două săptămîni, timp în care Fabri mi-a înşirat zi de zi toate sloganele comuniste pe care le învățase papagaliceşte, servindu-mi-le ca pe nişte argumente proprii, care îl determinaseră să îmbrățişeze crezul comunist. Am aflat de la el totul, şi despre realizările regimului, şi despre metodele ştiințifice aplicate în toate domeniile şi ramurile de producție, şi despre progresul şi bunăstarea clasei muncitoare, şi despre lichidarea duşmanului de clasă, şi chiar despre apropiata prăbuşire a capitalismului şi imperialismului american sub loviturile forțelor de neînvins ale popoarelor iubitoare de pace din lagărul socialist şi din întreaga lume. Această avalanşă de slogane

şi clişee o stîrneam de fiecare dată cînd îmi exprimam nedumerirea de a-l vedea arestat şi tratat ca un duşman al regimului. Fabri nu ştia de ce fusese arestat şi avea convingerea că este victima unei erori, care va fi în curînd îndreptată. Era de vreo săptămînă în arestul Securității, şi nu fusese încă scos la anchetă. De fiecare dată cînd se deschidea uşa celulei, îi cerea gardianului să fie dus la anchetă pentru a i se lămuri situația. Mereu însă îl lua gura pe dinainte, i se adresa gardianului cu formula „tovarăşe plutonier“ şi se alegea cu o înjurătură şi cu replica standard: „Ce, bă, banditule, crezi că eşti tovarăş cu mine?!“ Fabri nu înțelegea nedreptatea acestei discriminări şi se întrista.

Stînd de vorbă cu el, cred că am aflat înaintea lui din ce i se trăsese arestarea. Fabri îmi povestea cum în timpul liber avea obiceiul să se vadă cu prieteni de vîrsta lui şi să bea cu ei cîte un pahar. Cîteodată chiar un pahar mai mult şi a doua zi nu prea îşi mai aducea aminte cum se încheiase întîlnirea. Ținea minte doar că se vorbise, se glumise şi se cîntase. Iar eu trăsesem concluzia că fie vorba, fie gluma, fie cîntecul nu fusese pe placul cuiva! Aveam să aflu mai tîrziu că Fabri a fost condamnat pentru „discuții duşmănoase“. Sînt convins însă că fusese denunțat pe nedrept, pentru că Fabri, nici beat fiind, n-ar fi criticat Partidul, pe care îl venera. Fabri a fost pentru mine o revelație, un personaj fascinant. Era de fapt primul om cu creierul spălat în adevăratul sens al cuvîntului, pe care îl întîlneam. Am pus reuşita fenomenului pe seama cantității reduse a materialului care fusese spălat, pentru că, din punct de vedere intelectual, se putea spune fără a face păcat că Fabri era mai degrabă subdezvoltat. Era totuşi un exemplar încă imperfect al „omului nou“ pe care aveam să-l întîlnesc mai tîrziu. În simplitatea lui, Fabri mai păstra încă nealterate cîteva din trăsăturile „omului vechi“. Era sincer, cinstit şi bun la suflet. Poate că tocmai de asta fusese considerat un rebut şi aruncat în închisoare. Încercările mele timide de a-i deschide ochii, arătîndu-i enormitatea minciunii care stătea în spatele vitrinei partidului, frumos pavoazată pentru a înşela oamenii şi mai ales „clasa muncitoare“, s-au izbit de un zid impenetrabil. Fabri respingea pînă şi evidența care uneori reieşea din chiar povestirile lui. Nu recunoştea în ruptul capului nici unul din aspectele negative ale regimului. Pentru el, într-adevăr, Partidul nu greşea niciodată! Pentru mine, Fabri nutrea sentimente împărțite. Pe de o parte îmi reproşa poziția duşmănoasă față de Partid, şi pe de altă parte mă compătimea pentru anii petrecuți în puşcărie. Îmi acorda chiar circumstanțe atenuante, considerînd că nu meritasem o condamnare atît de mare, deoarece mă manifestasem împotriva regimului comunist,

înainte de a fi apucat să-l văd consolidat şi de a fi avut ocazia să-i admir realizările. „Acum nu mai e ca pe vremea cînd erați dumneavoastră liber. Lucrurile s-au schimbat. Se găsesc de toate şi, dacă ai bani, poți să cumperi orice, fără cartelă.“ În acest context, Fabri a făcut următoarea afirmație, pe care am reținut-o şi o redau întocmai: „Acum, Partidul permite luxul!“ Văzîndu-mă neîncrezător, mi-a explicat că acum aveai voie să porți cravată, pălărie şi chiar batistă la buzunarul de la haină. De asemenea, se organizau petreceri şi baluri chiar de către organizația de partid şi de U.T.C., unde nu erai primit dacă nu erai îmbrăcat corespunzător. „Trebuie să fii elegant. Nu mai poți veni în pulovăr şi încălțat în bocanci. Şi trebuie să fii curat pe mîini, fiindcă eşti controlat la intrare!“ — îmi spunea Fabri, foarte mîndru de standardul de civilizație la care se ajunsese. Apoi mi-a povestit cum încăperile nu ştiu cărui club, unde acum se țineau balurile, fuseseră complet renovate, iar în sala de dans, duşumelele de brad fuseseră înlocuite cu parchet: „Un parchet lucios ca sticla de te puteai oglindi în el!“ Şi, convins că măsurile de întreținere şi protecție a parchetului aveau să mă lase mut de admirație, a adăugat: „Nu ai voie să-l zgîrii şi pentru asta, la uşa de intrare în sala de dans, stă un tovarăş, care nu te lasă să treci pînă nu-i arăți tălpile pantofilor. Îți ridici pe rînd picioarele şi el te verifică să nu ai blacheuri la pantofi!“

Cît am stat cu Fabri în celulă şi după aceea încă o vreme singur, am mai simulat de cîteva ori crizele de inimă. Între timp, şi Jerca m-a mai adus de cîteva ori în biroul lui, pentru ancheta de rutină pe care se resemnase s-o repete din cînd în cînd, punîndu-mi mereu şi mereu, dar fără convingere, aceleaşi întrebări. Într-o zi, pe cînd mă aflam în camera de anchetă, Jerca s-a sculat de la biroul lui şi a părăsit încăperea, lăsîndu-mă singur la măsuța mea din colț. Se mai întîmplase şi în alte dăți să-şi întrerupă ancheta şi să lipsească un timp din cameră. Observasem că atunci, indiferent dacă ieşea pe uşa care dădea în coridor sau pe cea care se găsea pe peretele din stînga mea, pe aceasta din urmă o lăsa întotdeauna întredeschisă. Dincolo de această uşă, era biroul unui alt anchetator, în supravegherea căruia eram lăsat de Jerca pe durata absenței lui. Mi-am dat seama că de la locul lui, prin uşa crăpată, acesta avea sub ochi biroul lui Jerca, pe care se aflau dosarele anchetei, singurul lucru care trebuia ferit de o eventuală tentativă de indiscreție din partea mea. Din cînd în cînd, anchetatorul din camera vecină se scula de la locul lui şi venea să mai arunce o privire şi la mine, deşi nu aş fi putut dispărea, uşa care dădea spre coridor fiind păzită pe dinafară. De data asta, prin uşa lăsată întredeschisă de Jerca la ieşirea din

cameră, am putut urmări, timp de cîteva minute, conversaţiile care se purtau în biroul vecin, unde se strînseseră mai mulţi anchetatori. Pe Jerca l-au întîmpinat la intrare cu rîsete şi glume, încercînd să-l reţină printre ei. N-au reuşit, acesta trecînd numai prin camera lor şi pretextînd că avea treabă în altă parte. Datorită probabil primirii gălăgioase pe care i-o făcuseră şi veseliei care domnea în camera de alături, fie Jerca scăpase din vedere să le semnaleze prezenţa mea, fie ei nu-l înţeleseseră, pentru că şi-au continuat discuţiile tot cu glas ridicat, fără să ia vreo măsură de precauţie spre a nu fi auziţi. Primul lucru pe care l-am înţeles din dialogul ce se încinsese între ei şi pe care nu-l recepţionam decît parţial din cauza vocilor ce se suprapuneau şi a rîsetelor ce le acopereau a fost că ne aflam în ajun de Anul Nou. Pierdusem socoteala zilelor de multă vreme, trecuse şi Crăciunul fără s-o fi ştiut. Pentru ei erau „Sărbătorile de iarnă“ şi de aceea păreau să-şi fi suspendat activitatea şi să se fi adunat cu toţii la taclale şi chiar — dacă ar fi fost să mă iau după zgomotele care îmi parveneau, la ciocnitul unui pahar de băutură.

Cu atît mai curios era faptul că singur Jerca îşi vedea de anchetă în ziua aceea, în loc să chefuiască cu ceilalţi. După ce trecuse prin camera lor refuzînd să rămînă cu ei, Jerca a devenit subiectul discuţiilor şi ironiilor tovarăşilor lui. Glumeau pe socoteala lui şi a ghinionului pe care îl avusese de a fi fost însărcinat cu anchetarea unui „deţinut vechi, uns cu toate alifiile, căruia nu reuşise să-i vină de hac“. Au pomenit apoi de observaţiile pe care le primise din partea tovarăşului colonel şi de furia acestuia din urmă din cauza incapacităţii lui Jerca de a duce ancheta la bun sfîrşit. „Nu i-a mers de data asta cu puşcăriaşul ăsta vechi, aşa cum i-a mers pînă acum cu tinerii frontierişti pe care i-a anchetat. Din două palme ăia spuneau tot. Unde mai pui că banditul ăsta de acuma mai e şi grav bolnav de inimă şi n-are voie să-i moaie oasele, fiindcă poate să moară în anchetă“. Am redat astfel numai sensul spuselor celor din camera vecină, neavînd pretenţia să fi reprodus întocmai vocabularul şi nici să fi atins perfecţiunea expresiilor M.A.I.-ştilor, în toată savuroasa lor autenticitate. Nu mi-a scăpat însă nota de simpatie pentru „vechiul puşcăriaş uns cu toate alifiile“, care se degaja din vorbele lor, atunci cînd se bucurau de insuccesul pe care îl pricinuisem tovarăşului lor. În acel moment ţineau cu mine! De dragul de a-şi forfeca tovarăşul şi de a-i subevalua calităţile profesionale, vorbeau cu admiraţie de vechiul şi rutinatul puşcăriaş care avea experienţa anchetelor, nu ca tinerii frontierişti, nepregătiţi să facă faţă interogatoriilor! Invidia lor „tovărăşească“, îndreptată împotriva lui Jerca, avea să se manifeste chiar cu

nuanțe de-a dreptul periculoase pentru el, atunci cînd l-am auzit pe unul din ei, împărtăşindu-le celorlalți pe un ton confidențial: „Nu ştiți ce am aflat? Tov Jerca şi-a luat un brad, pe care l-a aprins de Crăciun, nu ca noi care îl vom aprinde de Anul Nou!“ N-ar fi trebuit să mă mire asemenea vorbe. Fuseseră doar pronunțate în instituția care practica şi încuraja cultul denunțului! Şi totuşi m-am surprins înclinat să țin cu Jerca. Slăbiciune numai de o clipă, fiindcă, de ruşine față de mine însumi, am reuşit să mi-o stăpînesc! Singurii ofițeri anchetatori din Securitatea de la Timişoara din vremea aceea, cărora am izbutit să le stabilesc identitatea, fie auzindu-le pronunțate numele, atunci, prin uşa rămasă deschisă, fie aflîndu-le mai tîrziu de la alți deținuți în penitenciarul din Popa Şapcă, sînt următorii patru: căpitan Gheorghe Mocea, Loiş, Ion Moldovan şi Iosif Bozeşan.

1961, IARNA.
PENTRU ULTIMA OARĂ LA ANCHETĂ CU JERCA

Între timp, iarna era în toi. Părea să fie însă mai blîndă afară decît în celulă. Am continuat să sufăr de frig pînă la începutul lunii februarie, cînd am fost mutat într-o altă celulă, fără fereastră spre exterior, deci cam lipsită de aer curat, dar în schimb călduroasă. Nu mai fusesem dus la anchetă de mai bine de o lună. Vegetam de unul singur în celulă, fără altă ocupație decît aceea de a-mi depăna amintirile şi de a-mi întreține intactă imaginea bolnavului de inimă în ochii gardienilor, simulînd cînd şi cînd cîte o criză. De aici, într-o bună zi, am fost dus pentru ultima oară în camera de anchetă de la etajul vilei. La intrarea în birou, gardianul care mă condusese nici nu a mai avut nevoie să mă îndrume spre măsuța şi scaunul din colț unde stătusem de atîtea ori. Ştiam drumul chiar cu ochelarii la ochi. Mi i-a scos abia după ce m-am aşezat şi, la un semn al lui Jerca, a părăsit camera.

Jerca şi-a dres apoi glasul şi m-a anunțat pe un ton cît se poate de oficial:

— Domnule Ioanid, ancheta d-tale s-a încheiat şi, în baza declarațiilor şi a documentelor cuprinse în dosarul pe care l-am întocmit în timpul cercetărilor, vei fi trimis în judecată. Legea prevede dreptul inculpatului de a lua cunoştință de actele ce se află la dosar, înainte de a fi înaintat tribunalului.

Nu m-a răbdat inima să tac:

— Asta e o noutate, domnule anchetator! Eu am mai fost judecat de două ori şi niciodată nu mi s-a arătat dosarul. Oare atunci, legea prevăzînd acest drept nu exista? Sau exista totuşi, dar în mod abuziv nu mi s-a acordat dreptul de a-mi vedea dosarul?

— În regimul legalității socialiste, legile sînt respectate şi aplicate întocmai! — mi-a replicat Jerca, evitîndu-mi întrebările.

Părea foarte grăbit. Sau poate numai se prefăcea, pentru a nu mă lăsa să citesc chiar în voie dosarul. Ar fi fost de altfel imposibil s-o fac, fiindcă mi-ar fi trebuit, cred, mai multe zile pentru a-i parcurge toate filele. Dosarul stivuit pe biroul lui Jerca se compunea din nici mai mult, nici mai puțin de cinci volume, toate legate şi cu coperți cartonate de culoare bleu. Arătîndu-mi-le, Jerca a ținut să-mi precizeze de la început că, pentru a nu pierde vremea şi a-mi veni în ajutor, pusese semne de hîrtie în două volume, spre a marca paginile care mă priveau, unde se aflau declarațiile mele, ale celorlalți despre mine şi concluziile anchetei. „Restul, nu cred că te interesează“, a hotărît el, aducîndu-mi cele două dosare şi punîndu-mi-le în față, pe măsuța mea din colțul camerei. Mi-a şi deschis primul volum la semnul pe care îl pusese, şi chiar a şi început să-mi întoarcă paginile cu degetul, înainte de a apuca să le citesc, pretinzînd că propriile mele declarații, fiindu-mi cunoscute, nu mai era cazul să întîrzii asupra lor. La protestul meu că în acest fel nu face decît să-mi confirme că dreptul de a-mi consulta dosarul nu era decît o vorbă goală şi nicidecum un drept respectat, Jerca a renunțat la procedeu. A continuat însă să stea lîngă mine şi să mă țină sub presiune, grăbindu-mă cu vorba. Răsfoind filele dosarului, mi-am dat seama că pierdusem obişnuința de a parcurge repede şi pe sărite rîndurile scrise, lămurindu-mă astfel dintr-o privire superficială asupra conținutului foii respective. Ochii îmi fugeau peste rînduri şi se opreau la cîte un cuvînt nesemnificativ, iar mintea se încăpățîna să-i prindă sensul, fără să reuşească. Trebuia să citesc cu aplicație, aş spune chiar să buchisesc şi uneori să şi revin asupra rîndului citit pentru a mă dumiri, acest efort de înțelegere a lecturii fiindu-mi tulburat şi de prezența şi insistențele lui Jerca de a mă grăbi. Treptat m-am liniştit şi m-am adaptat la un ritm mai susținut, şi mai ales pe placul lui Jerca. Găsisem calea de urmat pentru a mă alege eventual cu ceva din dosarele ce-mi stăteau în față. Mă hotărîsem să trec fără să mă mai opresc peste filele cu propriile mele declarații, de îndată ce le identificam după inscripția din susul foii: Proces-verbal de anchetă. Voiam în acest fel să cîştig timp, spre a putea parcurge cît mai multe pagini, înainte ca Jerca, în nerăbdarea lui, să mi le ia, considerînd că nu trebuie să abuzez de dreptul ce mi se acordase. Speram ca printre sutele de pagini ale celor cinci volume, să-mi cadă ochii şi pe vreo piesă mai interesantă. Şi mi-au căzut chiar după primele cincisprezece-douăzeci de pagini întoarse, pe certificatul medical al doctoriței Securității din Timişoara, act oficial, semnat, cu ştampilă şi inserat la dosar. Cuprindea în numai cîteva cuvinte, scrise de mînă, diagnosticul ce-mi fusese pus în urma

crizelor de inimă pe care le simulasem: „Sindrom miocardic coronarian (Angor pectoris)“. Pentru mine, hîrtia pe care o aveam în față şi de la care nu-mi puteam desprinde ochii de emoție a reprezentat în acel moment mult mai mult decît certificatul medical care mă salvase de la bătaie în anchetă. O priveam nu numai ca pe o recompensă binemeritată pentru efortul susținut şi pe termen lung, învestit în acel exercițiu de răbdare şi stăpînire de sine pe care îl făcusem vreme de atîtea luni, cu prețul unei uzuri nervoase de zi de zi. Vedeam în acest certificat o recunoaştere şi o încununare a operei de mistificare pe care o întreprinsesem şi o dusesem la bun sfîrşit. Dar mai ales enormitatea blufului meu, căruia îi căzuse victimă cea mai temută instituție a sistemului represiv, îmi dădea o satisfacție fără margini. Întotdeauna, o dovadă a vulnerabilității Securității ridica moralul deținutului! Mi-am ascuns cu greu sentimentele care îmi dădeau ghes să izbucnesc în rîs şi, pentru a da o explicație faptului că zăbovisem nejustificat de mult la cititul unui text atît de scurt, l-am întrebat pe Jerca ce fel de boală este cea menționată în certificat, pentru că nu înțeleg termenii medicali. „Nu ştiu nici eu, dar nu e ceva grav“ — mi-a răspuns ca să scape de întrebări şi m-a îndemnat iar să mă grăbesc. Ceea ce într-adevăr nu ştia Jerca, era că eu îmi cunoscusem boala dinainte de a-mi fi fost diagnosticată de doctorița Securității, iar termenii medicali în care fusese exprimată în certificatul eliberat de aceeaşi doctoriță îi învățasem la Piteşti cu mai bine de un an în urmă de la doctorul Cornel Petrasievici. De altfel, succesul crizelor mele de inimă îl datoram în primul rînd explicațiilor competente şi amănunțite pe care le primisem de la el. Lui Cornel Petrasievici îi sînt şi azi recunoscător de a fi scăpat de bătaie la ancheta din Timişoara!

Simțind că răbdarea lui Jerca se apropia de sfîrşit, am continuat să răsfoiesc paginile celor două volume într-un ritm mai viu. Sînt convins că în acest fel am trecut peste multe file asupra cărora ar fi meritat să mă opresc, dar în condițiile date, nu-mi rămăsese altă soluție decît să contez pe norocul de a cădea din nimereală pe vreo hîrtie interesantă, aşa cum se întîmplase cu certificatul medical. Am ajuns însă curînd la ultimele pagini ale celui de-al doilea volum, fără să mai descopăr ceva deosebit. M-am decis atunci să-i cer lui Jerca şi celelalte volume. Deşi contrariat de această pretenție, care implica o nouă întîrziere, a acceptat să le transfere de pe biroul lui pe măsuța mea, manifestîndu-şi în acelaşi timp speranța că la proces nu voi da dovadă de rea-credință, declarînd că nu mi-au fost respectate drepturile. În schimb, nu m-a mai slăbit din ochi de aci înainte, zorindu-mă cu şi mai multă insistență la fiecare pagină. Şi totuşi, chiar şi

sub această presiune, şansa mi-a surîs din nou. Am descoperit ceea ce căutam şi nu speram să mai găsesc: cîteva declarații date de Gheorghe Ştefan (Fane), în anchetă, în care nega să-şi fi procurat vreodată arme din depozitul militar din Fortul Bragadiru. Îmi erau astfel confirmate presupunerile care mă făcuseră să mă încăpățînez şi eu în timpul anchetei şi să nu recunosc că am ridicat armele de la Fane din Bragadiru, pentru a le transporta la Bucureşti. Deşi a fost ultima informație pe care am mai culeso din dosar, eram mulțumit. Răbdarea lui Jerca ajunsese la capăt. Mi-a luat volumele din față şi le-a stivuit din nou pe marginea biroului său. A încercat apoi să se plimbe dintr-un capăt într-altul al camerei şi să-mi vorbească, oprindu-se uneori la măsuța mea, pentru a-şi întări spusele şi a mă iscodi cu privirea. De fapt se oprea pentru a-mi asculta răspunsul la fiecare din întrebările pe care mi le punea, formulate cam în felul următor: „Domnule Ioanid, cred că nu te poți plînge de felul în care ai fost tratat în anchetă. Poți spune că ai fost insultat sau maltratat? Te-am obligat eu să semnezi vreo declarație cu care nu erai de acord?“ Ce altceva aş fi putut răspunde decît nu. „Recunoşti că ai primit îngrijire medicală, că ți s-au dat medicamente şi că ai fost dus la dentist?“ Cum era să nu recunosc! „Cred că eşti un om serios, care te ții de cuvînt şi nu ai să te apuci să spui la proces că ți s-au smuls declarațiile cu forța. Am avut cazuri de oameni *lipsiți de caracter*, care, la proces, au spus fel de fel de minciuni, care s-au plîns că au fost înfometați şi care nu şi-au mai recunoscut declarațiile, pretinzînd că au fost bătuți la anchetă şi siliți să afirme şi să semneze neadevăruri!“

Am rezumat cu cuvintele mele discursul mult mai lung pe care mi l-a ținut Jerca. Cuvintele pe care le-am subliniat sînt însă chiar cele pronunțate de Jerca. Le-am reținut, pentru că n-au făcut decît să mai scoată încă o dată în evidență prăpastia care se căsca între judecata securistului şi aceea a omului obişnuit. Eram atît de departe de a-i împărtăşi părerea în privința atitudinii acelor oameni la proces, încît calificarea lor drept *lipsiți de caracter* avea pentru mine valoarea de certificat de bună purtare. Distanța dintre aceste două feluri de a gîndi avea să tot crească în timp, creîndu-se astfel, treptat, două categorii distincte de oameni, cu mentalități diferite, fiecare vorbindu-şi limba proprie, întrebuințînd deseori aceleaşi noțiuni, dar dîndu-le sensuri deosebite sau chiar contrarii. O înțelegere reciprocă nu mai era posibilă. Numai noi, deținuții, eram avantajați, pentru că, deşi nu ne schimbasem nici felul de a gîndi şi nici felul de a vorbi, învățasem să le descifrăm cuvîntul şi să pricepem cum le funcționează celorlalți mintea,

rigiditatea şabloanelor cărora le deveniseră prizonieri, împiedicîndu-i să ne mai poată înțelege sau ghici gîndurile. S-ar putea spune că ei erau cei care evoluaseră într-o altă direcție, iar noi ne radicalizasem pe vechile poziții. Era poate începutul conflictului dintre noi şi „omul nou“. Jerca mi-a mai vorbit cîteva minute în acelaşi sens, căutînd să se asigure că la proces nu-mi voi retracta declarațiile făcute în anchetă. Sub pretextul, mult prea transparent, de a mă avertiza despre consecințele ce le-aş avea de suportat, în cazul unei atitudini „negative“ la proces, care m-ar aduce înapoi la Securitate pentru o nouă anchetă, Jerca încerca să-şi ascundă propria îngrijorare față de o asemenea perspectivă, care pentru el ar fi reprezentat supremul eşec profesional. Nu ştiu cît a fost de satisfăcut de afirmația mea că îmi voi menține declarațiile din anchetă, pentru că m-am grăbit să adaug că, dacă voi avea ocazia să vorbesc liber, mă voi plînge în instanță de condițiile de detenție din subsolul Securității, menționînd lipsa de aer, frigul şi igrasia din celule, unde, din cauza umezelei, pe duşumelele putrede creşteau bureți.

După ce la întrevederea cu Jerca fusesem încunoştințat de iminența procesului, cele cîteva zile pe care le-am mai petrecut în aşteptarea lui mi s-au părut fără sfîrşit. Răbdarea la care fusesem silit să recurg, în fața lipsei de perspectivă a unei date precise, care să pună capăt aşteptării fără termen, soluție cu care mă deprinsesem să trăiesc, şi-a pierdut brusc eficacitatea dezlănțuind febra nerăbdării, de îndată ce schimbarea a devenit vizibilă. În zilele care au urmat, m-am plimbat ca un leu în cuşcă. Ştiam că procesul avea să producă, implicit, şi plecarea mea din celularul Securității. Unde anume, rămînea de văzut. Principalul era să scap de Securitate!

LA PROCES

Şi, în fine, a venit şi momentul mult aşteptat! Ca la orice deplasare a deţinuţilor dintr-un loc într-altul, totul trebuia să se petreacă sub imperiul celei mai mari grabe. Cu ochelarii la ochi, cu mîinile prinse în cătuşe şi condus de braţ de un gardian, am parcurs coridorul celularului în pas alergător, am urcat scara şi am ieşit în curte, pe acelaşi drum pe care mersesem şi cînd fusesem dus la dentist. Am auzit iar motorul de maşină şi m-a izbit din nou în nări mirosul gazelor de benzină ca şi atunci. Era acelaşi Jeep care urmărise deplasarea mea pînă la policlinică şi înapoi. Numai că de data asta am devenit pasager şi am fost ajutat să mă urc în el. Am pornit imediat şi numai după ce am ieşit pe poartă mi s-au scos ochelarii.

Eram aşezat pe bancheta din spate, între doi agenţi M.A.I., iar pe locul din faţă, lîngă şofer, stătea şeful arestului care, întors spre mine, m-a şi anunţat că la cea mai mică mişcare are ordin să tragă. Şoferul era singurul în haine civile. Pe mine nu îndrăznesc să mă pun la socoteală, neştiind cum aş putea să-mi calific îmbrăcămintea soioasă, zdrenţuită şi plină de petice de culori diferite. Vremea era a ploaie. Coviltirul capotei Jeep-ului avea să ne apere însă şi de intemperii, şi de privirile trecătorilor. Ca să nu mai vorbim de viteza record cu care am străbătut distanţa dintre Securitate şi Tribunal, care oricum nu ar fi lăsat nici unui pieton timpul necesar să ne distingă figurile. Deşi strada era destul de animată, nimeni nu părea să se sinchisească de maşina noastră. Tribunalul se afla în complexul de clădiri al bine cunoscutei închisori Popa Şapcă, botezată aşa de deţinuţi, după numele străzii. Am fost introdus într-o încăpere destul de mare, de unde se intra în sala de judecată. Gardianul m-a condus la singurul scaun liber. Sosisem ultimul. Celelalte scaune erau deja ocupate de colegii mei de lot. Aceste şase scaune constituiau singurul mobilier al încăperii, fiind înşirate de-a lungul pereţilor şi cu faţa la zid. Doi securişti în uniformă, cu pistoalele automate îndreptate spre noi, patrulau în spatele nostru, iar din mijlocul camerei ne ţinea sub observaţie locotenentul-major, şeful arestului

din subsolul Securității. „Stai cu fața la perete! Nu mai întoarce capul!“ striga din cînd în cînd unul din cerberii care ne păzeau. Mi-au strigat şi mie de cîteva ori. Întorsesem capul pentru a-mi recunoaşte camarazii de lot, dar, văzuți din spate, nu reuşisem să-i identific decît cu aproximație. Mai ales că trecuseră zece ani de cînd nu-i mai văzusem! La un moment dat a intrat în cameră anchetatorul Jerca, însoțit de un individ îmbrăcat civil. Jerca s-a dus mai întîi la şeful arestului, cu care a schimbat cîteva vorbe pe şoptite. În urma acestei consfătuiri, şeful arestului s-a dus pe rînd la cei cinci arestați, cerîndu-i fiecăruia să se mute cu scaunul în aşa fel, încît apropiindu-se mai mult unul de altul, să lase în stînga şi în dreapta mea un spațiu liber mai mare. Toată această manevră complicată, silențioasă şi cu iz conspirativ avea ca singur scop îndepărtarea celorlalți arestați de scaunul meu ca să nu poată auzi convorbirea pe care Jerca şi necunoscutul veniseră să o poarte cu mine.

Jerca l-a introdus în scenă pe noul venit, prezentîndu-mi-l în termenii următori:

— Domnule Ioanid, dumnealui este avocatul d-tale din oficiu. Tovarăşul cunoaşte cazul şi se va ocupa de apărarea d-tale în proces. După cum vezi, respectăm dreptul la apărare pe care legea îl acordă inculpatului.

Deşi ştiam cît de inutilă era orice remarcă, am făcut-o totuşi:

— Ştiam că, altădată, legea mi-ar fi dat dreptul să-mi aleg singur avocatul şi să stau cu el de vorbă între patru ochi, şi nu în prezența organelor de anchetă. Acum însă, de cînd s-a renunțat la principiul separării puterilor în stat…

Jerca mi-a tăiat vorba, spunîndu-mi că trebuie să ne grăbim, fiindcă în curînd va începe procesul. Apoi, întorcîndu-se spre avocat, dintr-un gest cu mîna, l-a invitat să ia cuvîntul. Avocatul, mic de statură, cu figură delicată, cu trăsături pronunțate evreieşti, părea intimidat de prezența atît de apropiat de indiscretă pe care Jerca şi-o impunea cu vădită ostentație, pentru a descuraja din faşă orice tentativă posibilă din partea mea de a-i încredința vreun mesaj sau chiar de a avea cu el un schimb de vorbe mai intim. În momentul în care, luat prin surprindere, acesta din urmă a reacționat spontan şi mi-a apucat şi strîns mîna pe care i-o întinsesem pe neaşteptate, bietul om s-a speriat de-a binelea. I-a aruncat o privire îngrijorată ofițerului, care tresărise şi el în fața gestului meu neprevăzut. Cele mai obişnuite şi mai normale gesturi şi atitudini nu mai aveau circulație pe acest tărîm, ascuns ochilor lumii, în care Securitatea impusese alte legi relațiilor între oameni. Practicarea firescului în lumea nefirescului provoca în cel mai bun

caz stupoare, dacă nu suspiciune sau chiar teamă. Nevăzînd altă reacție din partea lui Jerca, avocatul şi-a mai revenit din tulburare şi, uitîndu-se cînd la mine cînd la anchetator, mi s-a adresat cu jumătate de glas: „Vă rog să-mi spuneți dacă vreți să scot în evidență în pledoaria mea vreun fapt anume pe care îl considerați mai semnificativ şi mai util în apărarea dumneavoastră. Din păcate, nu am avut timpul necesar pentru a studia dosarul. L-am răsfoit numai superficial, fiindcă nu mi-a fost pus la dispoziție decît acum cîteva minute, cînd am primit mandatul să vă preiau apărarea!“ Cred că nici nu şi-a dat seama de gafa monumentală pe care o făcuse, afirmînd că nu-mi studiase dosarul, cînd Jerca tocmai declarase că apărarea era în temă în privința cazului meu. Fulgerat de privirea lui Jerca, avocatul s-a fîstîcit din nou şi a tăcut. Am prins momentul pentru a-i spune cele cîteva cuvinte pe care mi le pregătisem încă din celula de la Securitate pentru această ocazie: „Nu mă interesează apărarea, domnule avocat! Ştiu că sentințele sînt date dinainte. Nu am decît o singură rugăminte. Dacă tot trebuie să pledați, vă rog să fiți cît se poate de decent şi să nu cereți tribunalului clemență, invocînd vîrsta mea fragedă la comiterea faptelor de care sînt acuzat, sau educația burgheză nesănătoasă primită de la părinți, sau nivelul meu politic scăzut!“ Deşi şocat de asemenea vorbe pronunțate în fața anchetatorului, avocatul şi-a luat inima în dinți şi m-a asigurat că însăşi profesia îi cere să procedeze conform dorinței clientului. Jerca ascultase şi el, fără să clipească, indicațiile pe care i le dădusem avocatului, iar acum, după răspunsul acestuia, a considerat întrevederea încheiată. Înainte de a apuca să plece, i-am cerut avocatului o favoare: s-o anunțe pe mama că sînt în viață şi sănătos. Voi spune încă de pe acum că avocatul meu nu a participat cu nici o intervenție la dezbateri, iar pledoaria lui, extrem de scurtă, s-a limitat să-mi ceară pedeapsa minimă prevăzută de articolul din Codul penal în care fusesem încadrat. Mi-a respectat astfel întocmai prima mea dorință. În ceea ce o priveşte pe a doua, nu a mai fost aşa. Mama nu a aflat decît foarte tîrziu de procesul meu de la Timişoara, şi nu de la el.

Cîteva minute mai tîrziu, Jerca a venit din nou la mine. De data asta era însoțit, spre surprinderea mea, de tînăra felceriță de la Securitate, care ținea în mînă o cutie metalică de seringi. M-a întrebat dacă mă simt bine şi i-am răspuns afirmativ. Femeia a insistat totuşi, vrînd să ştie dacă sînt emoționat şi dacă simt vreo durere ori înțepătură în dreptul inimii sau o amorțeală în brațul stîng. Deşi i-am repetat că mă simt bine, şi-a continuat netulburată programul, luîndu-mi pulsul şi ascultîndu-mi bătăile inimii cu stetoscopul. Din cîte reținusem de la Cornel Petrasievici, ambele operații

erau total needificatoare în cazul anghinei pectorale, atunci cînd nu te aflai în criză. Neconstatînd nimic, după cum era de aşteptat, a ținut să mă liniştească, spunîndu-mi să nu-mi fac nici un fel de grijă, pentru că dacă mă voi simți rău în cursul procesului, ea va fi în sală şi va interveni imediat. Mi-a arătat chiar flaconul cu trinitrină, pe care îl avea la ea. I-am mulţumit, înadins, cu aceeaşi politeţe exagerată şi într-un limbaj de mult ieşit din uz sub regimul comunist, aşa cum o făcusem şi în subsolul arestului Securității. Simțisem încă de atunci că îi făcea plăcere să-i vorbesc aşa, deşi, de ochii gardianului care o însoțea la vizita medicală, ținea să marcheze, cu un zîmbet uşor batjocoritor, ridicolul formulelor desuete pe care le întrebuințam. Ironia ce şi-o arăta pe buze nu se reflecta însă şi în ochi. În privirea ei veşnic puțin tristă, mi se părea chiar că se aprinde o luminiță de simpatie pentru mine. E posibil însă să fi fost şi o închipuire a mea, care căutam cu încăpățînare în jurul meu, în beznele subsolului Securității, un cît de mic semn de căldură sau manifestarea unui sentiment omenesc. Am mai stat o bucată de vreme pe scaune, cu faţa la perete, sub amenințarea pistoalelor automate, care ne interziceau orice mişcare, şi sub supravegherea acerbă a şefului arestului urmărindu-ne să nu schimbăm cumva o vorbă între noi.

Tăcerea apăsătoare din acea sală de aşteptare nu era tulburată decît de paşii cadențați ai paznicilor care patrulau în spatele nostru şi de scîrțîitul cîte unui scaun, la mişcarea vreunuia dintre noi, care atrăgea imediat după sine somația pe ton răguşit a ofițerului: „Nu mai întoarce capul! N-ai ce vedea! Lasă vorba!“. Urma invariabil amenințarea: „Vrei să-ți pun iar cătuşele şi ochelarii?!“ (care ne fuseseră scoşi la intrarea în cameră), sau: „Vrei să te bag la izolare, cu lanțuri la picioare?!“ (se subînțelege, la întoarcerea în celularul Securității). La un moment dat, s-a produs o rumoare. Uşa spre sala de judecată s-a deschis şi ofițerul nostru a fost chemat. Cînd s-a întors, s-a pornit să execute instrucțiunile primite. S-a îndreptat pe rînd către fiecare scaun din sală, informîndu-se de numele celui care îl ocupa. Avea în mînă o foaie de hîrtie pe care o consulta. Era lista nominală a membrilor lotului nostru, stabilită într-o ordine anume, în care urma să ne ocupăm locurile în boxa acuzaților. Cum scaunul meu era cel mai aproape de uşă şi supravegherea se relaxase, i-am putut privi în voie pe rînd pe fiecare, pe măsură ce erau introduşi în sala de judecată. La trecere, cînd ni s-au încrucişat privirile, ne-am făcut reciproc din ochi cîte un semn discret de recunoaştere şi de salut. Pe unii i-am recunoscut mai greu. Trecuseră anii peste tinerii de odinioară pe care nu-i mai văzusem de

mai bine de un deceniu. Se maturizaseră. Baicu, primul condus spre uşă, chiar încărunţise pe la tîmple. Mai tîrziu, cînd ne-am întîlnit cu toţii în închisoare, mi-au împărtăşit şi ei impresia pe care le-o făcusem, cînd dăduseră cu ochii de mine. S-au speriat de slăbiciunea şi de paloarea mea, iar hainele zdrenţuite şi pline de petice n-au făcut decît să-mi scoată şi mai mult în evidenţă aspectul mizerabil sub care le-am apărut. Pentru ei, care nu purtau încă stigmatele specifice puşcăriaşului de cursă lungă şi ale căror haine, chiar boţite, mai păstrau înfăţişarea unei îmbrăcăminţi cît de cît civilizate, contrastul trebuie să fi fost într-adevăr şocant, cu atît mai mult cu cît eram primul exemplar din specia deţinuţilor politici care le ieşea în cale. Mi-au mărturisit că, văzîndu-mă şi sub supravegherea medicală a felcerităei, au fost convinşi că eram grav bolnav şi că îmi trăiam ultimele zile. Nu bănuiau că voi supravieţui puşcăriei şi că singura boală de care sufeream era şi ea simulată.

În sfîrşit, mi-a venit şi mie rîndul să intru în sala de judecată. Eram ultimul dintre cei şase, pe care şeful arestului îl conducea de braţ pînă la locul lui din boxă. Intrasem pe uşa din fundul sălii şi am înaintat pe culoarul lăsat liber între cele două şiruri de bănci din dreapta şi din stînga, destinate publicului. Am mers pînă la capătul şirului din stînga, unde la o oarecare distanţă de primele lui bănci, erau două rînduri de scaune. Pe cele din faţă stăteau acuzaţii, fiecare avîndu-şi „îngerul păzitor“, aşezat în spatele lui, pe un scaun din rîndul al doilea. Eram singurul care mă bucuram de o atenţie deosebită: aveam în spatele meu două scaune. Pe unul stătea „îngerul“ în uniformă M.A.I., cu grad de plutonier, iar pe celălalt, felcerita cu trusa ei medicală în poală. Şi aici ni s-a atras atenţia să privim drept înainte şi să nu ne uităm la publicul din sală, căci, după spusele ofiţerului, „nu aveţi ce vedea!“. Într-adevăr, pe băncile destinate publicului nu se vedeau decît tovarăşi de-ai lui în uniformă. Printre ei, în ultimul rînd de bănci, lîngă uşa prin care intrasem, stătea Jerca. Erau şi două excepţii: doi civili, dar care, fiind în tovărăşia celor care purtau uniformă şi în discuţii amicale cu ei, nu contribuiau cu nimic la înnobilarea calităţii publicului din sală, public care fără doar şi poate era chemat să facă numai figuraţie la proces. Treptat, toată partea din faţă a sălii, goală la intrarea noastră, a început să se populeze cu celelalte personaje deţinătoare de roluri în piesa ce urma să se joace. Mai întîi a venit grefierul şi s-a aşezat la masa lui din partea stîngă. În dreapta, ceva mai aproape de băncile publicului decît era masa grefierului de boxa acuzaţilor, se găsea un grup de scaune alăturate. Printre cele cîteva persoane care le-au ocupat l-am recunoscut pe

avocatul meu din oficiu, ceea ce m-a făcut să deduc că erau scaunele rezervate apărării. Între cei cinci sau şase avocaţi, era şi o femeie. Era tînără şi îmbrăcată cu gust. Mie mi s-a părut chiar elegantă şi mai ales frumoasă. Puţin mai departe, dincolo de scaunele avocaţilor, era locul procurorului, care şi-a făcut apariţia ultimul, o dată cu ofiţerii din completul de judecată, în frunte cu colonelul Paul Finichi, preşedintele tribunalului de regiune militară Cluj. Colonelul Finichi avea o figură distinsă, cu trăsături rasate. Avea părul cărunt, mîini îngrijite, cu degete fine şi gesturi măsurate. I-am remarcat mai cu seamă eleganţa sobră a mişcărilor. Cum a intrat în sală, s-a îndreptat cu pas sigur, dar fără grabă, spre podiumul pe care se afla masa prevăzută pentru judecători, ocupînd locul din mijloc. În stînga şi în dreapta lui s-au aşezat cei doi asesori, tot ofiţeri. S-a procedat mai întîi la apelul nominal al acuzaţilor din boxă.

Cum au decurs timp de două zile şedinţele procesului, nu mai sînt în stare să relatez cu exactitate, nu numai din cauza timpului care diluează amintirile, dar şi pentru faptul că nu am asistat la toate dezbaterile, fiind de nenumărate ori scos din sală şi reintrodus numai atunci cînd prezenţa mea devenea necesară pentru a fi audiat. Aşa s-au petrecut lucrurile şi cu ceilalţi inculpaţi, fiind şi ei unul cîte unul, sau uneori chiar mai mulţi concomitent conduşi de nenumărate ori în sala de aşteptare, pînă ce le venea din nou rîndul să fie readuşi în boxă. O reconstituire cu aproximaţie a desfăşurării cronologice a dezbaterilor din şedinţe am făcut-o abia cînd ne-am întîlnit cu toţii în închisoare, unde, povestindu-ne fiecare fazele la care participasem şi punîndu-le cap la cap, ne-am făcut o imagine şi o impresie întrucîtva completă despre procesul în care fuseserăm judecaţi. Pentru mine, felul în care a decurs procesul din Timişoara, faţă de primul meu proces, din 1952 de la Piteşti, cînd am fost judecat de generalul Petrescu, şi de cele două următoare, de la Bucureşti şi Oradea, în legătură cu evadarea de la Cavnic, a fost o adevărată surpriză. La procesul din Timişoara, nimic nu mai amintea de viteza în care, cu doar cîţiva ani în urmă, se judecau procesele, în cîteva minute, pe bandă rulantă, şi nici de cuvintele de batjocură şi de insultele proferate de procuror, judecător şi avocat la adresa celor din boxă. Ne aflam acum în perioada în care regimul se străduia să pună în practică un simulacru de justiţie şi aparenţa unui respect pentru procedura legală. Unele aspecte neclare, deosebiri sau chiar contraziceri între declaraţiile camarazilor mei din boxă, peste care altă dată s-ar fi trecut cu uşurinţă, impunîndu-se din oficiu punctul de vedere al acuzării, au făcut acum obiectul unor lungi dezbateri, cu introducerea pe rînd în sală a celor în

cauză spre a fi audiați separat, sau recurgîndu-se chiar la confruntarea lor în instanță. Retractările anumitor declarații făcute în anchetă au fost şi ele discutate şi examinate insistent şi fără grabă, judecătorul lăsînd impresia că urmăreşte să cîntărească cu obiectivitate afirmațiile tuturor părților. Fiind de față la cîteva din aceste dezbateri, mi-am adus aminte de cele două sau trei procese de la Tribunalul din Bucureşti la care am asistat în 1945. Eram de numai cîteva zile studenți în anul întîi la Facultatea de Drept, cînd, împreună cu cîțiva colegi, în entuziasmul şi naivitatea noastră, văzîndu-ne deja viitori membri ai baroului, am decis că trebuia să ne familiarizăm cît mai degrabă cu ambianța Palatului de Justiție. Aşa am ajuns să asist pentru prima oară la un proces penal. E de prisos să spun că nici unul nu am înțeles mai nimic din dezbateri, lipsindu-ne cele mai elementare cunoştințe în domeniu, începînd chiar cu vocabularul. Dezamăgirea de atunci am uitat-o, dar mi-a rămas în minte atmosfera generală din timpul şedinței şi mai cu seamă puternica impresie pe care mi-au făcut-o magistrații, prin demnitatea ținutei, atitudinea moderată, gesturile stăpînite şi limba aleasă, fără vulgarități şi excese de ton, cu care îşi impuneau autoritatea. Tendința de a imita acum la Timişoara modelul de altădată era evidentă, iar reuşita copiei se datora mai ales colonelului Finichi, căruia nu cred că-i venise greu să-şi reamintească de ceea ce învățase în tinerețe de la dascălii Facultății de Drept burgheze. Fac această afirmație, fără dovezi, dar cu convingerea că Finichi provenea din vechea magistratură. Un judecător „făcut pe puncte“, nu ar fi putut niciodată conduce procesul cu prestanța pe care o degaja persoana lui. Prestanță ce din păcate era acum pusă să slujească unei mistificări!

Cîtă vreme am fost prezent în instanță şi pus în fața acuzațiilor ce mi se aduceau în privința participării mele la diferite activități în cadrul organizației lui Baicu, mi-am păstrat întocmai poziția adoptată în anchetă, recunoscîndu-mi toate declarațiile date şi semnate la Securitate. Audierea mea mergea strună, neprovocînd nici o nemulțumire în privința răspunsurilor pe care le dădeam. Docil, confirmam toate faptele ce mi se imputau, fără să încerc să-mi atenuez vina modificînd ceva din afirmațiile mele din anchetă. Dimpotrivă, cînd mi se cerea cîte o lămurire suplimentară, mă lansam în explicații chiar mult mai amănunțite decît o făcusem la interogatoriile lui Jerca. Din puținul pe care îl surprinsesem din audierile celor dinaintea mea, care, fie făcuseră afirmații contradictorii, fie chiar reveniseră asupra unor declarații din anchetă, provocînd diferite

incidente şi necesitînd mărturia unui alt coinculpat sau confruntarea cu el în instanță, cazul meu nu părea să ridice nici o problemă. Toate au fost bune şi frumoase pînă ce s-a atins punctul nevralgic: ridicarea armelor de la Gheorghe Ştefan (Fane), din comuna Bragadiru şi transportarea lor la Bucureşti! Fapt pe care îl negasem în anchetă şi pe care l-am negat şi la proces. Aici lucrurile s-au împotmolit, lucrările procesului bătînd pasul pe loc o întreagă după-amiază. Mai întîi mi s-a citit din declarația lui Petculescu, care afirma că fusese la Bragadiru împreună cu mine, cînd ridicasem armele de la Fane. Am respins afirmația, adăugînd că nu cunoşteam pe nimeni cu numele Petculescu. Ştiind încă din timpul anchetei despre declarația în chestiune, citată de Jerca pentru a mă determina să recunosc şi eu existența armelor de la Fane, m-a mirat faptul că Petculescu nu se afla şi el în boxă, din moment ce participase împreună cu mine la transportarea lor în Bucureşti. Nevăzîndu-l în boxă, mi-am închipuit că nu fusese arestat şi că declarațiile atribuite de Jerca lui Petculescu aparțineau de fapt unui alt membru al grupului nostru, pe care ancheta nu avusese interesul să-l deconspire. Nu vedeam decît trei explicații posibile pentru absența lui Petculescu din rîndul inculpaților: ori prinsese de veste că va fi arestat şi se ascundea, ori fugise mai demult din țară, ori murise între timp. Nu mă dusese mintea şi la o a patra posibilitate pentru care nu se găsea în boxă alături de noi. Aveam s-o aflu în şedința procesului din ziua următoare. Pînă una-alta, incidentul stîrnit de refuzul meu de a recunoaşte existența armelor de la Fane, ca şi pe cea a unei persoane cu numele de Petculescu, a luat amploare. Atît Fane cît şi eu am fost scoşi pe rînd de mai multe ori din sala de judecată, pentru ca nici unul să nu auzim depozițiile celuilalt şi nici răspunsurile fiecăruia dintre noi la întrebările insistente ale preşedintelui şi procurorului, pe de o parte, şi ale avocatului apărării, pe de altă parte. De fiecare dată cînd unul din noi părăsea sala, iar celălalt era introdus în instanță, ne încrucişam la jumătatea drumului, pe culoarul liber dintre băncile publicului. Deşi şi unul şi altul eram ținuți de braț şi conduşi de cîte un gardian, ceea ce excludea posibilitatea de a schimba vreo vorbă, privirile tot ni se întîlneau. Citeam atunci în ochii lui Fane că era satisfăcut de depoziția mea, iar eu, uitîndu-mă la el insistent şi strîngînd din buze, căutam să-i comunic că trebuie să rămînem amîndoi dîrji pe poziție şi să nu recunoaştem cu nici un preț existența armelor. În cursul audierilor, mi-am dat seama că Fane pomenise de Petculescu, cu care aş fi trecut într-o zi pe la el pe acasă, cu ocazia unei plimbări în aer liber pe malul Ciorogîrlei, care curgea în apropiere. Nu dăduse alte amănunte despre el, pretinzînd doar că

afirmațiile acestuia despre arme erau minciuni sfruntate. În ceea ce mă privește, am considerat că nu era cazul să-mi modific declarația și am continuat să susțin că nu am cunoscut nici un Petculescu, introducînd treptat nuanța că nu-mi aduc aminte de un asemenea nume. Cum declarațiile mele, contestînd existența armelor, veneau în sprijinul cauzei lui Fane, avocata lui, singura femeie din rîndurile apărării, și-a pus toată nădejdea în depoziția mea, folosindu-mă drept martor în favoarea clientului ei. Pe de altă parte însă, văzînd că nu mi se poate smulge declarația pe care și-o dorea în privința armelor, pentru a susține încadrarea lui Fane în același articol al Codului penal, a cărui aplicare o solicita pentru toți cei din boxă, procurorul a cerut „onoratului tribunal“ să nu mai recurgă la audierea mea în instanță și să nu țină seamă de depoziția mea, care este mincinoasă, de evidentă rea-credință și lipsită de orice credibilitate. Colonelul Finichi era pe punctul să-i dea dreptate, dacă avocata lui Fane n-ar fi sărit ca arsă, protestînd cu vehemență față de pretenția abuzivă a procurorului de a încălca procedura și de a îngrădi dreptul la apărare. S-a iscat o controversă aprinsă între procuror și avocat, pe care din păcate n-am putut-o urmări în întregime fiindcă am fost scos din sală. Am mai apucat să aud, înainte de a ieși, cum discuția a degenerat într-o adevărată ceartă, cu invective reciproce și apoi vocea președintelui Finichi, intervenind pentru a-i chema la ordine. Am mai asistat apoi la cîteva scene din acest episod, fiind de mai multe ori adus în instanță la cererea avocatei lui Fane. Cred că am fost un bun martor al apărării, răspunzînd chiar peste așteptările ei la întrebările pe care mi le-a pus. De fiecare dată însă, intervenea și procurorul, refuzînd să accepte că fusese înfrînt în primul schimb de vorbe pe care îl avuseseră. Căuta acum să-și dreagă imaginea în fața instanței, dar mai ales să-și ia revanșa pentru rușinea de a fi fost pus în inferioritate de o femeie. De îndată ce avocata se folosea de un răspuns de al meu, pentru a susține teza neimplicării lui Fane în activitatea subversivă a grupului nostru, procurorul aducea cotraargumente sau îi interpreta în mod tendențios spusele, încercînd s-o ridiculizeze în fața completului de judecată și a publicului de securiști din sală. Scontînd pe efectul ce avea să-l producă în rîndurile acestei categorii, căreia și el părea să-i aparțină, a început să recurgă la vocabularul de mahala, pe care îl stăpînea în toate nuanțele lui mitocănești. Avocata făcea un evident efort să-i ignore mojiciile și să nu riposteze, dar se vedea din cînd în cînd nevoită să se adreseze președintelui pentru a i se respecta dreptul de a vorbi fără să fie întreruptă. Colonelul Finichi, obligat să restabilească liniștea, n-a făcut decît să toarne gaz pe foc, făcîndu-i

observația cuvenită procurorului, chiar dacă s-a exprimat în termenii cei mai cuviincioşi. Am dedus că, şi în absența mea din sală, altercația dintre cei doi continua, căpătînd, datorită înverşunării procurorului, din ce în ce mai mult caracterul unui conflict personal decît al unei controverse pe temă juridică.

La o nouă înfățişare a mea în instanță, tensiunea crescuse vizibil. Cu un zîmbet obraznic în colțul gurii, măsurînd-o de sus pînă jos, ostentativ de insistent şi cu priviri admirativ-batjocoritoare, procurorul adoptase față de avocată atitudinea provocatoare specifică golanului de cartier. Nu pot să zic că-i stătea rău în postura „tipului bine“ al lumii interlope de la periferia oraşului! Mima personajul cu o naturalețe care dădea de gîndit. De altfel procurorul nu era bărbat urît şi cred că între cei de teapa lui se bucura de succes. În cele din urmă, prididită de şicanele şi obrăzniciile cu care era mereu întreruptă, avocata a dat semne de enervare. Cînd s-a mai şi încurcat de cîteva ori în expunere, pierzînd şirul ideilor, iar la reluarea frazei a greşit din nou, nu s-a mai putut stăpîni şi a exclamat cu ton iritat că în asemenea condiții nu se mai poate concentra. Procurorul, satisfăcut de starea în care o adusese şi convins că o scosese din luptă, a vrut să-i dea şi lovitura de grație, cu care s-o umilească definitiv în fața sălii care îi gusta glumele, făcînd aluzii şi insinuări de cel mai prost gust la lipsurile care stau la originea tulburărilor şi enervării la unele femei. Cu aceste ultime considerații, procurorul reuşise să-şi cîştige definitiv de partea lui auditoriul din sală, care, apreciindu-i mîrlănia, l-a răsplătit cu rîsete şi priviri admirative. Nimeni nu se mai aştepta la o replică din partea avocatei, aşa că rumoarea din sală a încetat brusc cînd i s-a auzit glasul. Ultimele şi cele mai neruşinate aprecieri ale procurorului îi reactivaseră spiritul combativ. Deşi încă îmbujorată la față de necazul şi furia neputincioasă, care pentru un moment o amuțiseră, femeia îşi revenise, îşi recăpătase calmul şi, cu glasul ferm, n-a mai rostit decît puține cuvinte, dar care au pus pentru totdeauna capăt înfruntării şi totodată şi satisfacției suporterilor procurorului din sală. Într-o limbă parcă şi mai îngrijită decît pînă atunci, marcînd cu ostentație distanța pe care o punea între intelectuala cu studii universitare şi alte persoane care, printr-o pseudopregătire profesională, şi aceea sumară, şi printr-o comportare necorespunzătoare poziției pe care o dețin în magistratură nu fac decît să compromită instituția justiției în regimul de democrație populară din țara noastră. S-a arătat însă convinsă că astfel de elemente sînt pe cale de a fi eliminate, acum cînd se urmăreşte înlocuirea lor, în toate sectoarele, cu cadre de înaltă calificare. Numai la

pronunţarea ultimelor cuvinte, i-a mai aruncat procurorului o privire încărcată de dispreţ, iar colonelul Finichi mi-a făcut impresia că s-a grăbit să declare şedinţa suspendată pînă după-amiază. Pe noi, inculpaţii, ne-au evacuat în sala de aşteptare, unde ne-am reluat locurile pe scaune, cu faţa la perete. Tot aici şi în această poziţie, ne-am mîncat hrana rece adusă de la Securitate. Ni s-a pus în mînă cîte un sfert de pîine, pe care stăteau în echilibru cîte un cub de slănină şi de marmeladă, şi un cocoloş de brînză ceva mai mic decît o minge de ping-pong. Şi ca întotdeauna: marmelada era de dovleac, slănina rîncedă şi tare sărată, iar brînza iute şi cu gust de mucegai.

Dezbaterile privitoare la cazul lui Gheorghe Ştefan (Fane), în care depoziţia mea fusese speculată la maximum în favoarea apărării lui, păreau să se fi încheiat cu cîştig de cauză pentru inculpat. Şedinţa de după-amiază nu mi-a mai lăsat amintiri deosebite, nemaifiind chemat în instanţă decît pentru cîteva întrebări de rutină. Am rămas mai tot restul zilei aşezat pe scaunul din sala de aşteptare. Către seară, procesul s-a întrerupt, urmînd să fie reluat a doua zi, iar noi am fost transportaţi în aceleaşi condiţii, înapoi, în celulele noastre din subsolul Securităţii. Eram frînt de oboseală. Abia mă mai ţineam pe picioare. După luni de zile petrecute în celularul Securităţii, unde, atît din cauza spaţiului redus cît şi a slăbiciunii, mă anchilozasem din lipsă de mişcare, prima zi a procesului fusese pentru mine o încercare istovitoare. Am dormit neîntors pînă dimineaţa, cînd am fost din nou dus la tribunal. La început am stat iarăşi preţ de cîteva ore bune în sala de aşteptare, cu faţa la perete, fără să mai fiu introdus în instanţă. Îmi era tot mai greu să stau aşezat, nemişcat. Amorţeam şi, descărnat cum eram, numai piele şi os, scaunul mi se părea prea tare, dureros de tare. Era acum rîndul altora dintre colegii mei de lot să se perinde prin faţa completului de judecată, într-un du-te-vino prin uşa dintre cele două încăperi, rupînd tăcerea apăsătoare din jurul nostru şi aducînd puţină animaţie. Abia către prînz am fost din nou dus la locul meu de pe banca acuzaţilor. Procurorul ceruse să fie introdus martorul pe care îl citase şi care sosise cu întîrziere abia în a doua zi a procesului. Am fost luat prin surprindere, dar m-am arătat indiferent la apariţia lui. Prin uşa de acces a publicului, pătrunseseră în sală doi inşi. Primul, martorul, care a fost imediat invitat să înainteze pînă în faţa completului, nu era altul decît Petculescu! Nu era nici mort şi nici nu fugise în străinătate, cum îmi închipuisem eu, nevăzîndu-l în boxă alături de noi. Dimpotrivă! Stătea la numai cîţiva paşi de mine, sănătos,

bine hrănit şi aproape elegant îmbrăcat într-un costum de culoare închisă. Trecuse printre băncile publicului şi pe lîngă boxă în pas întins, fără să privească în stînga sau în dreapta. În urma lui venea avocatul lui, pe care îl cunoşteam foarte bine. Provenea din vechiul barou şi, deşi de „origine nesănătoasă“, devenise o vedetă a noului Colegiu al avocaţilor, din care „elementele burgheze“ fuseseră epurate. „Maestrul“ Vasile Cameniţă, căci despre el este vorba, îşi croise drumul sub regimul comunist, folosindu-şi deopotrivă calităţile profesionale şi lipsa de caracter. Cu statura lui impozantă, cu siguranţa de sine şi nuanţa de superioritate a avocatului cu reputaţie din Bucureşti, venit să pledeze în provincie, Cameniţă s-a apropiat de masa judecătorului şi i s-a adresat lui Finichi invocînd nu mai ştiu ce scuză pentru întîrzierea survenită în călătoria spre Timişoara, care îl împiedicase să se prezinte la timp cu clientul lui înaintea instanţei. Preşedintele a acceptat explicaţia, iar Cameniţă a luat loc pe unul din scaunele rezervate apărării. Întorcîndu-şi privirea spre martor, colonelul Finichi i-a cerut să povestească în ce împrejurări îl cunoscuse pe Baicu, ce fel de legături avusese cu el şi în ce măsură participase la activitatea organizaţiei subversive pe care o conducea. Şi Petculescu s-a pornit să vorbească, recitînd ca pe o lecţie învăţată, mult mai mult decît îmi mai aduceam eu aminte despre organizaţia şi activitatea noastră din vremurile de atunci.

Ascultîndu-l, după primul moment de uimire, nu ştiam ce să-i admir mai întîi: sinceritatea expunerii amănunţite a faptelor petrecute cu atîţia ani în urmă sau expresiile cu care aprecia sau califica intenţiile sau acţiunile noastre de atunci la care şi el fusese părtaş. Erau uşor de recunoscut acele formule-tip pe care la auzisem de atîtea ori din gura anchetatorilor. Numai că acum îmi era dat să le aud de la un fost membru al organizaţiei noastre, care reuşise să se transforme din inculpat în martor al acuzării. O poziţie la drept vorbind mai avantajoasă în cadrul procesului, chiar dacă nu şi în aceeaşi măsură de onorabilă! Aşa am aflat din gura lui Petculescu că organizaţia lui Baicu urmărea „răsturnarea ordinii sociale din ţara noastră“, că noi toţi „duşmăneam regimul democratic şi clasa muncitoare“, că răspîndirea manifestelor şi strîngerea armelor fuseseră „acţiuni cu scopuri criminale îndreptate împotriva clasei muncitoare“, că eram „împotriva prieteniei cu Uniunea Sovietică, care lupta pentru pacea şi libertatea popoarelor“ etc., etc. Faptul că Petculescu evita să privească spre boxa noastră, şi că preşedintele a fost nevoit de mai multe ori să-i ceară să vorbească mai tare, era totuşi o dovadă că îi venea greu să spună tot ce

spunea şi mai ales cum o spunea. A avut însă puterea să depăşească această greutate! Deseori, în cursul expunerii lui Petculescu, o afirmație privindu-l pe unul dintre inculpați, care contrazicea declarațiile acestuia făcute în anchetă, provoca protestele celui vizat şi intervenția preşedintelui pentru a restabili liniştea. Cele mai frecvente incidente de acest fel au fost stîrnite de Baicu, numele lui fiind de cele mai multe ori pomenit în relatarea lui Petculescu. Vehemența cu care îl apostrofa din boxă, tratîndu-l de mincinos, nu primea răspuns decît din partea colonelului Finichi, care îl amenința pe Baicu cu evacuarea din sală dacă mai tulbură liniştea. Petculescu, în schimb, nu avea nici o reacție. Stătea în continuare cu fața spre completul de judecată şi tăcea! Ba parcă se întorcea şi mai tare cu spatele la boxă, dacă se poate spune aşa, pentru a nu da ochii cu noi. Toți, pe rînd, am fost confruntați cu declarațiile lui Petculescu privitoare la rolul şi activitatea subversivă ale fiecăruia dintre noi în parte, în cadrul organizației. Pe parcurs, eram mereu scoşi din sală, cînd unul cînd altul. În consecință, am asistat numai la o parte din aceste confruntări şi schimburi de cuvinte, repede întrerupte de intervențiile autoritare ale lui Finichi. Am fost prezent în instanță atunci cînd Petculescu mi-a pronunțat numele şi a relatat episodul armelor de la Fane din comuna Bragadiru. Chiar dacă aş fi intenționat să protestez în vreun fel, n-aş fi avut timp s-o fac, din cauza lui Fane, care a sărit ca ars în picioare, manifestîndu-şi indignarea în termeni atît de violenți, încît a produs în sală un vacarm de neînchipuit. Colonelul Finichi bătea cu palma în masă pentru a obține linişte, dar fără nici un folos. Probabil că şi el ridicase tonul, dar nu se auzea ce spunea de răcnetele lui Fane. Nimic nu părea să-l mai poată potoli pe Fane, roşu la față şi gesticulînd dezlănțuit într-un acces de furie oarbă, care începuse să îngrijoreze atît publicul securist din sală cît şi pe gardienii care ne păzeau în boxă. Înalt şi voinic cum era şi pe deasupra cuprins şi de o mînie pe care nu şi-o mai stăpînea, era normal ca Fane să le inspire teamă. Mai ales că şi Baicu se sculase în picioare şi începuse să-i țină isonul cu invective strigate la adresa lui Petculescu. Ca primă măsură de prevenire a extinderii scandalului, Baicu şi cu mine am fost scoşi din sală. Înainte de a ieşi pe uşă, am mai apucat să văd cum doi gardieni l-au încadrat pe Fane, l-au apucat fiecare de un braț şi l-au obligat să stea jos. Între timp, Finichi nu înceta să bată cu palma în masă, căutînd să-şi facă totodată auzit apelul la respectarea ordinii. Chiar şi după ce ni s-a închis uşa, care ne despărțea de sala de judecată, l-am mai auzit încă o vreme pe Fane vociferînd împotriva minciunilor lui Petculescu. Cînd am fost din nou introdus în sală,

Petculescu dispăruse. Amintirile mele din timpul procesului s-au estompat cu vremea, nemairămînîndu-mi în minte decît puține momente şi imagini din sala de judecată, grupate în scene disparate, fără continuitate. Aşa, bunăoară, îl mai reţin pe avocatul Cameniță, explicînd completului de judecată cum atitudinea clientului lui se deosebea fundamental de a celorlalţi inculpaţi din boxă. Voi încerca să rezum în cuvinte simple ceea ce „maestrul“ a exprimat cu emfază şi într-un limbaj pretenţios, presărat cu expresii de drept: la început, la vîrsta fragedă a tuturor naivităţilor şi entuziasmelor, Petculescu fusese ademenit de alţii mai în vîrstă şi făcuse un pas greşit. Mai tîrziu însă, dîndu-şi seama că cei de care se legase nu erau decît nişte elemente declasate, cu origini sociale nesănătoase, urînd clasa muncitoare şi realizările socialismului, clientul lui îşi îndreptase greşeala, prezentîndu-se voluntar înaintea organelor de stat pentru a le informa cu deplină sinceritate despre intenţiile duşmănoase şi acţiunile criminale întreprinse de acest grup împotriva ordinii sociale de democraţie populară din ţara noastră, faptul a fost luat în consideraţie, determinînd procuratura să dispună judecarea lui în stare de libertate. În încheiere, Cameniță cerea tribunalului să aprecieze de asemenea sinceritatea, loialitatea şi simţul civic al clientului lui. A fost o pledoarie de formă, pentru a cere numai de ochii lumii pronunţarea unui verdict de achitare, absolut inutil deoarece fusese încă dinainte tradus în fapt. În fond, nu era nimic nou. Era acelaşi procedeu ca şi în cazul verdictelor de condamnare la pedepse de lungi ani de închisoare. Sentinţa în procesele politice nu venea decît să confirme, retroactiv, o condamnare a cărei executare începuse din chiar clipa arestării. Îmi amintesc apoi, cum la sfîrşitul uneia din audierile mele, după ce îşi făcuse depoziţia Petculescu, colonelul Finichi şi-a pus, cu voce tare şi vădită ironie în ton, următoarea întrebare: „Nu pot să-mi explic cum inculpatul Ioanid, care ne-a relatat cu atîta lux de amănunte activitatea şi acţiunile la care a participat ca membru al organizaţiei subversive conduse de Baicu, nu-şi mai poate aminti de armele de la Gheorghe Ştefan din Bragadiru şi nici de numele lui, nici de figura martorului Petculescu. E greu de crezut că cineva poate avea o bună memorie a detaliilor nesemnificative şi totodată să sufere de amnezie în privinţa faptelor importante“. Observaţia colonelului era justă. Tactica mea, care se voise astuţioasă, de a-mi dovedi sinceritatea descriind cu minuţiozitate fapte lipsite de importanţă, pentru a mă face crezut atunci cînd voiam să le neg pe cele esenţiale, dăduse greş. Cum însă eram convins că, oricum, în faţa instanţei, afirmaţiile lui Petculescu aveau mai multă greutate decît ale mele, şi că sentinţele ce ne

vor fi aduse la cunoştinţă la încheierea procesului erau demult hotărîte, ironiile lui Finichi nu mai influenţau cu nimic situaţia şi nu mă atingeau personal, decît în măsura în care le luam drept formulă de politeţe, în comparaţie cu expresia „minţi, banditule“, a altor judecători cu care avusesem de-a face înainte.

La procesul din Timişoara, cea mai puternică impresie mi-a lăsat-o pledoaria avocatei lui Fane, angajată cu atîta suflet pentru cauza clientului ei, încît părea convinsă că soarta lui va fi hotărîtă de completul de judecată în funcţie de argumentele şi probele aduse de apărare. Pleda cu pasiunea omului încredinţat că poate influenţa decizia tribunalului. Nu avea deloc aerul avocatului din oficiu din procesele politice, care îşi juca rolul fără convingere, ştiindu-se un simplu figurant fără nici o putere de a înrîuri verdictul prestabilit de Securitate. Poate că, fiind tînără şi la început de carieră, nu apucase să se blazeze şi îşi mai făcea încă iluzii în privinţa autenticităţii rolului apărării chiar şi într-un proces ce se judeca sub regimul comunist. Altfel nu-mi pot explica atitudinea ei, atît de deosebită de cea a colegilor ei de breaslă, care îi apărau acum pe ceilalţi inculpaţi, într-un mod mai decent decît o făcuseră cu cîtva timp în urmă, cînd obişnuiau să ceară condamnarea aspră a propriilor lor clienţi, dar totuşi şi acum cu o vădită lipsă de interes, chiar profesional, darmite sentimental pentru nenorocitul din boxă. E drept că şi preşedintele completului, colonelul Finichi, nu se mai prezenta la fel cu semenii lui din fruntea tribunalelor care ne judecaseră cu cîţiva ani în urmă. Atitudinea lui, care satisfăcea în aparenţă ţinuta ce i se cerea unui adevărat magistrat, nu avea însă meritul de a fi rezultatul unei iniţiative personale. El nu făcuse decît să urmeze ultimele directive servind interesele regimului, care voia să dea impresia existenţei unui aparat de justiţie ce nu mai comitea abuzuri, ci funcţiona în limitele legalităţii. Figura cea mai distonantă era cea a procurorului, care cred că nu se adaptase la noile dispoziţii, nu fiindcă ar fi îndrăznit să fie neascultător, ci pur şi simplu din imposibilitatea de a le face faţă. Personajul era mult prea frust, incult şi primitiv pentru a putea ieşi din starea lui naturală, care nu-i permitea nici să se exprime, nici să se manifeste altfel decît îl mînau instinctele lui primare. Rămăsese de fapt un autentic reprezentant al speciei procurorilor din vremea primelor procese politice judecate sub regimul comunist.

Procesul se încheiase. Ne aflam din nou cu toţii în sala de aşteptare, aşezaţi pe scaune, cu faţa la perete şi sub aceeaşi interdicţie de a nu comunica între noi. Măsura nu-şi mai avea rostul, orice înţelegere între noi

nemaiputînd servi la nimic. Cîtă vreme ne mai aflam însă în custodia Securității, secretomania continua să-şi impună legile ei. Aşteptarea s-a prelungit o bună bucată de vreme. Probabil că organizarea transportării noastre înapoi la Securitate, în condiții de maximă siguranță, cerea timp. Aşa se face că am mai primit o dată la scaunul meu vizita lui Jerca. Avea să fie ultima mea întîlnire cu cel care mă anchetase vreme de aproape un an. Mi s-a adresat cu naturaleţea omului care nu se mai află în exercițiul funcțiunii şi vine să stea de vorbă cu mine fără intenții ascunse.

— Ei, domnule Ioanid, acum ai scăpat de noi!

— Pentru mine e totuna, domnule locotenent, dacă-mi termin zilele în arestul Securității sau în celula unei închisori. Tot temniță e şi una şi alta! — m-am dat eu mare, deşi nu-mi era deloc indiferent. Adevărul era că abia aşteptam să ajung la închisoare.

— Peste cîteva zile, după ce vei primi sentința, vei fi trimis la penitenciarul unde îți vei executa pedeapsa. Îmi pare rău de dumneata că nu ai înțeles să fii sincer în anchetă, pentru că te-ai fi putut bucura de un regim mai bun!

— Şi unde mă trimiteți acum, domnule locotenent?

Nici eu nu ştiu de ce i-am pus această întrebare, pentru că nu aveam nici un dubiu că aveam să mă întorc la Piteşti. Jerca a ezitat un moment înainte de a-mi răspunde. S-a gîndit poate că era un secret pe care nu avea voie să-l dezvăluie. S-a decis totuşi să-mi spună:

— Vei fi trimis la Aiud!

Afirmația m-a surprins. Am fost sigur că Jerca mă minţise, mai întîi fiindcă eram condamnat pentru înaltă trădare şi deci era normal să fiu trimis înapoi la Piteşti, penitenciarul înaltei trădări, iar în al doilea rînd fiindcă la Aiud, fiind închişi legionarii, nu aveam ce căuta, nefăcînd parte din această categorie de deținuți. Pentru a-i arăta că nu cad aşa de uşor victimă unei minciuni atît de grosolane, i-am replicat pe un ton nu lipsit de ironie:

— Cum, domnule anchetator, m-ați făcut acum şi legionar, de mă trimiteți la Aiud? Ştiu că Aiudul este închisoarea legionarilor!

— Nu, domnule Ioanid! Noi ştim că nu eşti legionar, dar în anchetă ai avut atitudine legionară! Doar ți-am atras atenția de atîtea ori în timpul anchetei să dai dovadă de sinceritate şi spirit de colaborare pentru descoperirea adevărului. Dar dumneata te-ai purtat ca un duşman al partidului şi al clasei muncitoare, un duşman fanatic, care nu vrea să accepte noua ordine socială şi victoria socialismului în țara noastră. Ți-am

spus de multe ori în cursul anchetei că tovarăşul colonel era nemulțumit de atitudinea dumitale în timpul cercetărilor, dar nu ai vrut să înțelegi.

Am reprodus mai mult sau mai puțin exact spusele lui Jerca, fără să dau atunci atenție în mod special acuzației de a fi avut o atitudine legionară în anchetă. Abia mai tîrziu aveam să aflu că expresia nu-i aparținea. Era o formulă consacrată a limbajului birocratic al Securității, servind la caracterizarea arestaților care se arătau refractari în anchetă. Jerca a vrut să mă facă să înțeleg că acest calificativ mă plasa în categoria cea mai rău văzută de autorități, demnă de maximum de dispreț şi de care trebuia să-mi fie ruşine. Dar eu, ca Păcală, am înțeles pe dos! Orice calificativ depreciativ, critică, pecete negativă sau înfierare, venite din partea organelor represive erau în general departe de a ne provoca sentimente de culpabilitate sau ruşine. Dimpotrivă! Personal, mă simțeam chiar flatat şi mai satisfăcut decît de lauda ce mi-ar fi adus-o un prieten. Stigmatul care trebuia să ne expună defăimării, disprețului şi oprobriului, aplicat de Securitate în dorința de a ne umili şi de a ne crea complexe de vinovăție, contrar aşteptărilor ei, ne onora şi era pentru noi motiv de mîndrie. După alte cîteva schimburi de cuvinte pe tema lipsei mele de sinceritate în anchetă, care după spusele lui justifica trimiterea mea la Aiud, Jerca m-a părăsit. Eu, în schimb, am rămas în continuare convins că mă mințise şi că de fapt voi ajunge tot la Piteşti, de unde plecasem cu un an în urmă. Pînă să părăsesc Timişoara, avea să mai treacă însă mult mai multă vreme decît îmi închipuisem eu în ziua aceea. Pînă una-alta, am fost din nou dus în celula mea din subsolul Securității, unde am mai petrecut o noapte. În ziua următoare, cam pe la ora prînzului, mi s-au pus ochelarii, am fost urcat în Jeep şi, cîteva minute mai tîrziu, debarcam la închisoarea Popa Şapcă.

ÎNCHISOAREA POPA ŞAPCĂ

Cum am trecut de poarta de intrare, mi s-au scos ochelarii şi am fost introdus într-o baracă, avînd aspectul unui closet public primitiv. În interior, de-a lungul uneia din laturi, era un coridor, iar pe partea opusă se deschideau vreo cinci sau şase uşi spre tot atîtea mici cabine, despărțite între ele prin pereți de scîndură. Mai bine spus, un fel de panouri de lemn care porneau, de la aproximativ treizeci de centimetri de podea şi se opreau cam la aceeaşi distanță de tavanul jos, pe care, stînd în picioare, îl puteai atinge cu mîna. De altfel, uşa lăsa şi ea acelaşi spațiu liber şi în partea ei de sus, şi în partea de jos. În scurtă vreme, toate cabinele barăcii au fost ocupate pe rînd de membrii lotului nostru. În ultima a fost închis Nelu Baicu, în penultima Titi Țifrea, în antepenultima eu, iar în primele trei Gheorghe Ştefan (Fane), Covali şi Coteț. Gardianul ne-a spus să nu vorbim şi să aşteptăm, dar a ieşit din baracă închizînd uşa după el. În aceeaşi clipă am şi început toți să vorbim. Fiecare ne bucuram de revederea cu ceilalți. S-a încins o adevărată discuție între toți, glasurile întretăindu-se în cruciş şi-n curmeziş, fiecare fiind dornic să afle sau să comunice cîte ceva, fie în legătură cu ancheta, cu procesul sau cu cărțile poştale pe care le scriseseră acasă, pentru a cere îmbrăcăminte şi alimente. Li se acordase acest drept, dar nu primiseră încă toți pachetele cerute. Numai Baicu îl primise cu o zi înainte şi îl avea aproape intact asupra lui în cabină. Cu multă generozitate a împărțit cu noi toate țigările, nefiind nici o dificultate de a le transmite de la cabină la cabină, prin spațiile libere din partea de sus a panourilor despărțitoare. Discuțiile nu mai pridideau. S-au făcut auzite şi inerentele reproşuri cu privire la unele declarații făcute în anchetă, ca şi explicațiile şi justificările celui vizat, dar cum nu era vorba de acuzații grave, nu s-a ajuns la ceartă sau conflict, cum de multe ori se întîmpla la prima întîlnire după proces, cînd, după expresia consacrată, „se spălau rufele“ între membrii lotului ce fusese judecat. În grupul nostru nu s-au născut adversități pe această temă, cel împotriva căruia ne-am dezlănțuit cu toții negăsindu-se

printre noi. Turnătorul Petculescu îşi răscumpărase libertatea, vînzîndu-şi prietenii! De la Baicu, am aflat că Petculescu se căsătorise cu fata unui colonel de Securitate! Eu, personal, m-am bucurat în schimb de mulţumirile aduse de Fane pentru mărturia depusă în favoarea lui la proces. Era încredinţat că declaraţiile mele îl disculpaseră în faţa completului de judecată şi că nu va primi o condamnare mai mare decît timpul pe care îl petrecuse în arestul preventiv la Securitate. Am încercat să-i ponderez optimismul, arătîndu-mă mai sceptic în privinţa cuantumului pedepsei pe care o va primi, dar Fane nici n-a vrut să audă de o sentinţă mai mare. Era ferm convins că va fi eliberat în următoarele zile.

Cel mai optimist dintre toţi, fără a avea acoperirea unor argumente cît de cît valabile, era Baicu. Lipsit de cele mai elementare cunoştinţe de drept şi la fel de străin şi de raţiunile regimului, care determinau pronunţarea unor sentinţe chiar şi în flagrantă contradicţie cu prevederile articolului de lege în care se încadra fapta inculpatului, Baicu judeca situaţia cu seninătatea şi logica omului normal şi sănătos la minte, dar totodată şi cu simplitatea şi nevinovăţia profanului, nefamiliarizat cu practicile şi culisele „justiţiei“ comuniste. Socoteala pe care şi-o făcea el, era cum nu se poate mai clară: organizaţia pe care noi încercasem s-o înjghebăm, spunea el, nici nu apucase să se înfiripe bine, cînd tot noi o desfiinţasem. Activitate duşmănoasă împotriva regimului nu avusesem decît în măsura în care plănuisem doar anumite acţiuni, fără a trece la fapte. Puţinele arme strînse le aruncasem, iar împrăştierea unei mîini de manifeste în Bucureşti nu putea fi considerată decît o copilărie. Şi toate astea se petrecuseră cu mulţi ani în urmă, cînd eram încă foarte tineri. De atunci, nici unul nu mai întreprinsese nimic împotriva regimului. Toţi se încadraseră în cîmpul muncii şi îşi văzuseră de treabă. Cam aşa îşi închipuia Baicu că va interpreta şi completul de judecată faptele şi acţiunile noastre, dezvăluite în timpul dezbaterilor procesului. În acelaşi spirit trăgea şi concluzia: ne vor da un an, maximum doi, şi asta numai pentru a nu se blama şi a justifica timpul pe care îl petrecuserăm în prevenţie. În pronosticul pe care îl făcea, el se aştepta la o sentinţă de doi ani, fiindcă fusese şeful grupului, iar ceilalţi vor primi pedepse mult mai mici sau chiar vor fi achitaţi. Mie mi se părea acest raţionament de o naivitate de neconceput, revoltătoare chiar! Greşeam însă. Era de fapt naivitatea multor oameni care nu trecuseră prin teascul maşinăriei represive. Cum era şi cazul lui Baicu. Or, eu, de ani de zile, nu avusesem ocazia să stau de vorbă cu exponenţi ai acestei categorii. Interlocutorii mei nu fuseseră decît deţinuţi ca şi mine, iar experienţa

noastră comună ne făcea să estimăm altfel intenţiile şi măsurile viitoare ale organelor respective. Eram nişte adevăraţi experţi în acest domeniu, iar prevederile noastre coincideau în aşa măsură, încît nu dădeau loc la controverse în discuţiile care se purtau în celule. Aşadar, atunci cînd Baicu mi-a cerut şi mie părerea despre sentinţele ce urmau să se pronunţe, i-am spus că nu ar trebui să-şi facă iluzii şi că aveam convingerea că ele vor fi foarte grele. Cînd i-am prevăzut condamnarea între douăzeci şi douăzeci şi cinci de ani, iar celorlalţi în jur de cincisprezece ani, a izbucnit în rîs. Aducîndu-şi aminte că eu executam o condamnare de douăzeci de ani muncă silnică, Baicu mi-a explicat că de la arestarea mea, în 1952, vremurile se mai schimbaseră şi că nu se mai făceau acum abuzurile de atunci. E adevărat că în anchetele de la Securitate se mai bate, dar felul în care se desfăşurase procesul nostru era cea mai bună dovadă că legea începuse să fie respectată. Dacă mie optimismul lui Baicu îmi părea complet nejustificat, nici eu nu eram în ochii lui decît un om deformat de puşcărie, care îşi pierduse speranţa şi vedea totul în negru. Am renunţat să-l fac să înţeleagă că regimul îşi modificase numai vitrina către exterior şi că în spatele ei stăteau aceiaşi oameni, ai aceluiaşi sistem, care nu intenţiona să se îndepărteze sau să se abată de la dogmele comunismului, ci să le urmeze cu aceeaşi perseverenţă dar pe alte căi. Ţelurile urmărite rămîneau aceleaşi în toate domeniile. Iar în domeniul teroarei şi represiunii, atingerea dublului scop propus, al distrugerii celor arestaţi pe de o parte şi al înspăimîntării celor rămaşi liberi, pe de altă parte, cerea pronunţarea de sentinţe cît mai mari.

Toate aceste schimburi de păreri şi informaţii între cabinele noastre erau din cînd în cînd întrerupte de gardian, care ne striga din uşă cu glas ameninţător să nu mai vorbim „că pune parul pe noi!“ Gardianul era al închisorii, nu mai era din cei de la Securitate şi, o dată cu această schimbare de paznici, apărea şi limbajul noii instituţii în care fuseserăm mutaţi, cu nuanţele şi expresiile lui specifice. Şi totuşi, cred că răcnetele lui nu ne erau adresate atît nouă, celor din baracă, cît tovarăşilor lui de afară, pentru că, imediat după ce îndeplinea acest ritual, pleca de la uşă, fără să-l mai intereseze dacă în urma lui tăceam sau continuam să vorbim. De intrat în baracă, n-a intrat decît o singură dată şi atunci a venit direct la uşa mea şi a deschis-o. Era însoţit de felcerița de la Securitate, care, spre uimirea mea, mi-a înmînat borcănelul de trinitrină, spunîndu-mi că în penitenciar aveam voie să ţin medicamentele la mine. Şi, într-adevăr, am avut voie să le ţin la mine, cam vreun sfert de oră. După aceea mi-au fost luate spre a fi depuse

la farmacia închisorii, de unde, la cerere, le puteam obține. Cînd peste cîteva zile le-am cerut, mi s-a strigat prin vizetă că „aici eşti la închisoare, nu la spital!“ şi nu mi s-au dat. Mi-a fost astfel confirmată informația pe care o primisem înainte de a pleca din Piteşti, de la deținuți proaspăt trecuți prin anchetă şi Jilava, şi exprimată lapidar: „Nu e voie de murit în Securitate! În puşcărie, da!“ Datorită acestei informații şi a instrucțiunilor primite de la Cornel Petrasievici pentru a-mi însuşi simptomele anghinei pectorale, am reuşit să scap de bătaie în anchetă. Ceilalți colegi din lot au fost mai mult amenințați şi terorizați în anchetă, în cel mai rău caz primind cîte o palmă sau un ghiont. Iar Titi Țifrea, cel mai refractar şi chiar răzvrătit în anchetă, a fost de mai multe ori bătut, dar „cu măsură“, dacă se poate spune aşa, fiind supus înainte unui examen medical. Discuțiile noastre, purtate peste pereții despărțitori ai cabinelor, au încetat definitiv, la intrarea mai multor gardieni în baracă. Avînd în frunte pe ofițerul de serviciu al penitenciarului, veniseră să ne percheziționeze. Şi-au îndeplinit misiunea în mare grabă, fără să se simtă stînjeniți de semiîntunericul din baracă. De mult nu mai avusesem parte de o percheziție atît de sumară! În penitenciarul din Timişoara aveam să ne bucurăm atît de avantajele cît şi de dezavantajele închisorii de provincie, destinată în principal dreptului comun şi neavînd decît cîteva încăperi prevăzute pentru încarcerarea temporară a condamnaților politici, judecați în localitate, sau a deținuților politici aflați, din diferite motive, în tranzit. Comportamentul gardienilor, ca şi atmosfera generală în închisoarea Popa Şapcă purtau amprenta caracteristică penitenciarului de execuție pentru deținuții de drept comun, diluînd rigurozitatea aplicării dispozițiilor Securității, privitoare la regimul special ce trebuia impus celor cîteva camere ale „politicilor“.

După percheziție, am fost încolonați şi îndreptați spre clădirea penitenciarului. Aici am fost mai întîi închişi într-o cameră absolut goală. Lipsea pînă şi bine cunoscuta tinetă, pentru obținerea căreia am dus o adevărată bătălie, noi ciocănind tot mai insistent în uşă şi fiind în schimb împroşcați de pe coridor cu cele mai curate expresii din haznalele jargonului M.A.I. În cele din urmă, am cîştigat partida şi ne-am putut exercita unul din acele drepturi, pe care nimeni nu s-a gîndit pînă acum să-l prevadă în vreo Chartă a drepturilor omului. După o vreme, s-au auzit paşi şi zgomote pe coridor. În dreptul uşii noastre fusese tîrîte o masă şi un scaun. Uşa s-a deschis, am fost strigați pe rînd, pe nume, pentru a fi supuşi obişnuitului interogatoriu de completare a fişelor de încarcerare, pe care le întocmea un plutonier de la grefa închisorii. Apoi uşa s-a închis, s-a auzit

zgomotul paşilor şi al mesei tîrîte îndepărtîndu-se, şi pe coridor s-a lăsat iar liniştea. A mai trecut un timp, pentru ca întreaga scenă cu gardianul de la grefă, cu scaunul şi cu masa să se repete întocmai. Numai că de data asta am fost scoşi pe rînd pe coridor, pentru a ni se comunica sentinţele şi a semna de luare de cunoştinţă. Totodată s-au semnat şi cererile de recurs. Şocul resimţit la aflarea sentinţei părea să fi produs la fiecare dintre camarazii mei aceeaşi reacţie. La revenirea în cameră, toţi aveau întipărită pe faţă aceeaşi expresie de stupoare. Cîteva clipe n-au fost în stare să scoată o vorbă. Tot eu am rupt primul tăcerea, neavînd motivele celorlalţi de a fi uimit sau tulburat de anii ce ne fuseseră distribuiţi cu nemiluita. În timpul comunicării sentinţelor, uşa camerei fusese lăsată întredeschisă, aşa că îl auzeam pe plutonierul de la grefă citind numele şi condamnarea fiecăruia. Ca şef al organizaţiei, Baicu primise cea mai mare pedeapsă: douăzeci de ani muncă silnică! Şi eu am primit tot douăzeci de ani, ca şi Baicu. Probabil că la stabilirea sentinţei mele jucase un rol şi recidiva şi poate şi faptul că la anchetă „îl supărasem pe tovarăşul colonel Schnellbach“, după spusele anchetatorului Jerca. Oricum, pentru mine nu mai conta o condamnare în plus. De sentinţele celorlalţi nu-mi aduc aminte cu certitudine. Cred că Titi Ţifrea a primit cincisprezece ani, iar Covali şi Coteţ cîte zece. Cea mai mică pedeapsă, singura care m-a uimit şi pe mine, i-a revenit lui Gheorghe Ştefan (Fane) — şapte ani! Nu mă aşteptasem din partea colonelului Finichi la un verdict aşa de nuanţat! Văzîndu-i cît erau de abătuţi, nu mi-a venit să mă laud cu pronosticul meu pe care sentinţele îl confirmaseră, dar nici n-am găsit cele mai potrivite cuvinte de încurajare. Nu le-am putut oferi decît formula pe care mi-o aplicasem mie, şi care se născuse din convingerea că anii de condamnare nu jucau rolul cel mai important în viaţa deţinutului. Pornind de aici, raţionamentul meu fusese simplu. O dată încăpuţi pe mîna Securităţii, nu mai existau decît două posibilităţi de a ieşi din situaţie: ori murim noi mai întîi, ori mor ei înaintea noastră, spuneam eu. Fiind optimist din fire, optasem pentru a doua ipoteză. Şi, o dată încheiat acest tîrg cu mine însumi, mi-am recăpătat liniştea şi nu m-a mai obsedat imensitatea condamnării de douăzeci de ani de închisoare, pe care mintea refuzase s-o accepte în primul moment. Camarazii mei şi-au revenit destul de repede din şocul primit, recurgînd şi ei la calea optimismului, chiar dacă acesta era puţin forţat şi îşi găsea originea mai degrabă în instinctul de supravieţuire decît într-o convingere sinceră. În discuţiile ce s-au aprins, a avut loc o adevărată întrecere în supralicitări, fiecare punînd prăbuşirii regimului şi eliberării noastre un termen mai apropiat decît

ceilalți. Şocul nervos îşi continua astfel efectul, transformînd apatia de la început într-un entuziasm şi chiar o stare de exaltare, la fel de nejustificate. Multă vreme n-am avut ocazia să discutăm, pentru că am fost despărțiți şi repartizați prin diferite celule.

Nu cunoşteam încă topografia penitenciarului. Ştiu numai că am fost condus pe scări, la primul etaj al unei aripi a clădirii. Am pătruns într-un coridor, cam pe la jumătatea lui, care, spre dreapta, după cîțiva metri, se înfunda. Fragmentul din stînga, la fel de lung, cotea la capătul lui spre dreapta, devenind din acel punct mult mai lat. Pe partea opusă uşii de acces la etaj, în fața mea, erau vreo cinci sau şase uşi de celule, foarte apropiate una de alta, trădînd astfel dimensiunile reduse ale încăperilor. Coridorul era pavat cu dale de piatră galbenă, caracteristice tuturor vechilor penitenciare austro-ungare din Transilvania. Cam atît am putut cuprinde cu privirea în jurul meu, în scurtul drum pe care l-am parcurs împreună cu gardianul care mă însoțea. Am traversat doar coridorul şi am fost închis într-una din celulele de vizavi. De cum urcasem la etaj, reîntîlnisem parfumul atît de familiar al puşcăriilor, acel amestec nedefinit de mirosuri, dominat de cel de motorină. Era singurul produs utilizat la curățenie în închisori şi era bun la toate. Cu motorină se ştergeau mozaicul sau dalele de pe jos, se întreținea lemnul uşilor şi ferestrelor, se ungeau zăvoarele şi balamalele de fier de la uşi şi zăbrelele de la ferestre şi tot cu motorină se freca şi partea de jos a pereților, vopsiți cu culori de ulei. O dată intrat în celulă, lucrurile se schimbau. Mirosul de motorină îşi pierdea întîietatea, devenea mai discret. Aici, cuvîntul hotărîtor şi-l spunea tineta! Celula era îngustă, întunecoasă şi friguroasă. Mobilată cu două rînduri de paturi suprapuse, cu o tinetă, un hîrdău de apă şi o sobă de tuci, mică şi cu burlanele hîite, încăperea nu mai lăsa mult spațiu de mişcare. Se vedea de asemenea că trecuse o vreme de cînd nu mai avusese locatari. Tineta era uscată! De la ultima ei întrebuințare nu mai dăinuia decît duhoarea. Hîrdăul de apă era şi el gol demult. Doagele îi secaseră şi la atingere jucau în cercurile rămase prea largi, clămpănind ca oasele unui schelet. Nici în sobă nu se mai făcuse focul de multă vreme. În schimb, geamul fusese lăsat deschis şi temperatura în celulă era ca afară şi, dacă mi-aduc bine aminte, era pe la jumătatea lui februarie. Mă aşteptasem ca după proces, o dată „depus“ în penitenciar, să-mi înceteze regimul de izolare. Mă găseam din nou singur.

Am început prin a întreprinde cele necesare pentru a-mi face locuința, dacă nu confortabilă, măcar înzestrată cu minimul necesar vieții. În condițiile de închisoare, operația era însă un adevărat calvar, pentru că te

aflai la cheremul gardianului, la care erai obligat să apelezi. Pînă destul de tîrziu după-amiază, n-am făcut decît să tot bat în uşă şi să cer ce-mi lipsea. După multe refuzuri şi amînări, însoţite de obişnuitele răcnete şi insulte, gardianul mi-a schimbat hîrdăul de apă. Tineta nu mi-a înlocuit-o decît după cîteva ore, cînd, după ce am folosit-o, am bătut insistent în uşă pentru a-i arăta rezultatul. Abia la vederea lichidului care se prelinsese de sub tinetă pînă spre mijlocul camerei, s-a convins că recipientul curge. Mi-a adus altul etanş, dar identic la înfăţişare şi la miros. La un moment dat, am fost scos pe coridor. Pe jos, în faţa uşii, se găsea valiza mea de mucava, aşa-numitul „bagaj personal“, cu care venisem de la Piteşti la Timişoara, şi pe care acum Securitatea îl expediase pe urmele mele la penitenciar. Lîngă valiză, tot pe jos, era „cazarmamentul“ pe care îl primeam de la magazia închisorii: o pernă umplută cu paie, un cearşaf şi o pătură. Am semnat de predare pentru valiza mea care lua drumul magaziei, şi de preluare pentru pătură şi aşternut. M-am grăbit să intru în celulă, unde mi-am pus pătura în spinare şi m-am mai încălzit. Focul, dacă i se poate spune aşa, nu l-am făcut decît seara, cînd am primit cîteva aşchii de scînduri de lădiţă de marmeladă şi doi pumni de brichete-ouă de cărbuni. Aceste mostre de combustibil le-am aşezat pe grătarul sobei şi am aşteptat să vină din nou gardianul. De data asta a adus un borcan plin cu nelipsita motorină, în care pluteau diverse petice zdrenţuite, fie de pînză, fie de zeghe, provenind din cămăşile şi hainele penale reformate, din magazia închisorii. Un exemplu de autarhie economică! Gardianul mi-a spus să iau un petic bine îmbibat şi să-l pun între aşchiile din sobă. Foc i-a dat el cu chibritul şi a plecat apoi mai departe, la alte celule. Deşi am stat numai lipit de sobă cît a ars focul, nu m-am încălzit cine ştie ce, dar m-am afumat din plin. Soba şi burlanele scoteau fum pe la toate încheieturile. M-am culcat, în seara aceea, şi înfrigurat şi flămînd. Mi s-a explicat că nu fusesem „pus în porţie“, fiindcă numărul raţiilor pentru ziua respectivă se stabilise cu o seară înainte, cînd eu nu fusesem încă încarcerat.

A doua zi, ca tot puşcăriaşul, am căutat să mă orientez şi să prospectez împrejurimile. Neputîndu-mă deplasa în afara zăbrelelor şi zăvoarelor care îmi limitau mişcările în interiorul spaţiului pe care îl închideau, singurul mijloc prin care puteam trece cu investigaţiile dincolo de pereţii celulei era auzul. Datorită lui, am descoperit că uşa pe care o remarcasem în capătul din stînga al coridorului, acolo unde se lărgea şi cotea la dreapta, era a unei camere mai mari, cu mulţi deţinuţi. I-am putut şi număra, urmărind, la ora mesei, zgomotul polonicului care lovea în marginea fiecărei gamele cînd se

împărţea mîncarea. Am aflat că celula mea se învecina într-o parte cu camera W.C.-ului, unde eram dus la ora „programului“ să-mi deşert tineta, să-mi schimb apa de băut din hîrdău şi să mă spăl, iar în cealaltă parte, cu o celulă nelocuită. Eram deci privat de orice contact cu alţi deţinuţi, ceea ce m-a făcut să cred că măsurile de izolare fuseseră dictate de Securitate, care prin acest regim, considerat mai aspru, voia să mă pedepsească pentru „supărarea pricinuită tovarăşului colonel“ în anchetă! Dar n-a fost aşa, pentru că, două-trei zile mai tîrziu, mi-au fost introduşi în celulă doi deținuți. Doi țărani din Banat, din zona Caransebeşului: Ion Boldureanu şi Ion Cîrsteț (sau Cîrsteţiu). Erau amîndoi legionari, arestați şi condamnați în mai multe rînduri şi rodați în puşcării sub toate regimurile (Carol al II-lea, Antonescu şi comunişti). Fuseseră de curînd rearestați şi condamnați, după o perioadă nu prea lungă petrecută în libertate acasă. Acuzațiile ce li se aduseseră acum erau aceleaşi pentru care mai fuseseră şi altă dată arestați, şi apoi, după o vreme, puşi în libertate. De data asta însă li se făcuse proces şi fuseseră condamnați, dacă mi-aduc bine aminte, pentru „ajutor legionar“! Acuzație frecvent invocată în acei ani, pentru a justifica condamnarea cu nemiluita a legionarilor şi simpatizanților lor încă liberi, sau cărora le expiraseră pedepsele, dar un bun pretext pentru a arunca în închisoare şi oameni care nu erau pe placul regimului, „asimilîndu-i“ legionari. Orice manifestare de solidaritate umană, de sprijin filantropic sau asistență de orice fel, care intervenea între două persoane, era privită ca acțiune duşmănoasă şi considerată „ajutor legionar“, chiar dacă numai una din persoanele implicate avusese contingențe cu Mişcarea. Urma condamnarea amîndurora ca legionari. Această ură dezlănțuită de regim împotriva solidarității ne-a servit multora de învățătură în închisoare şi ne-a făcut să cultivăm şi mai mult acest sentiment, transformîndu-l într-o adevărată armă, şi nu numai de apărare. De prea multe date biografice ale noilor mei camarazi de celulă nu-mi amintesc. Ştiu că fuseseră amîndoi considerați chiaburi, calificativ cu care de altfel se mîndreau.

Boldureanu avea un fiu student. Fusese, sau chiar mai era încă închis, pentru că făcuse parte din Frăţiile de Cruce. Boldureanu purta pe trup semnele lăsate de nenumăratele anchete prin care trecuse. Vizibilă nu era decît urma fracturii care îi strîmbase puțin nasul într-o parte. Celelalte beteşuguri i le-am văzut cînd am fost duşi prima oară la baie şi ne-am dezbrăcat. Avea toracele deformat din pricina cîtorva coaste ce-i fuseseră rupte şi care, fără nici o îngrijire medicală, se sudaseră cum dăduse Dumnezeu. La fel se întîmplase şi cu articulațiile de la un umăr şi un

genunchi, care îşi recăpătaseră numai parțial mobilitatea. În schimb, tratamentul din anchete ca şi anii petrecuți prin diferite închisori nu-i afectaseră deloc nici moralul, nici vioiciunea. Boldureanu era plin de energie, un povestitor hîtru şi neobosit al pățaniilor lui din puşcărie sau din viața de om liber, mereu bine dispus şi optimist. Cîtă vreme am împărțit cu el celula, l-am ascultat ore întregi, cu deosebit interes şi plăcere. Mi-a vorbit de toate, dar mai ales despre gospodăria lui, despre cum îşi muncea pămîntul, cum îşi chibzuia avutul. Şi apoi despre satul lui, cu oamenii şi obiceiurile lor, despre îmbrăcămintea pe care o purtau, mîncarea şi băutura ce şi-o puneau pe masă în timpul săptămînii, dar şi în zilele de sărbătoare. De la nimeni nu am cunoscut satul bănățean aşa de bine cum l-am cunoscut de la Boldureanu. Parcă m-ar fi luat de mînă şi m-ar fi dus cu el prin toate locurile prin care umbla el cînd era liber. Am cutreierat cu el toate împrejurimile, am umblat pe toate ulițele şi am intrat în casele multor oameni, despre care, dacă mai venea din nou vorba altă dată, mi-aduceam aminte, îi recunoşteam şi le ştiam numele. Atît de bine a ştiut Boldureanu să-mi arate satul, încît uneori aveam impresia nu numai că îl văzusem într-adevăr, dar chiar trăisem o vreme în el. Unele privelişti pe care „mi le arătase mai des“, îmi deveniseră aşa de familiare încît mi s-a întîmplat să le visez noaptea. Descriindu-le a doua zi lui Boldureanu, acesta mi-a confirmat asemănarea lor cu cele din realitate. Tot de la Boldureanu, care mă îndrăgise şi prinsese încredere în mine, am mai aflat multe despre organizațiile legionare din Banat. Mi-a vorbit de luptele politice din trecut, de campaniile electorale la care luase parte, de prigoanele şi arestările pe care le suferise. Mi-a pomenit de cei care luptaseră cu arma în mînă împotriva trupelor Securității în munții Caransebeşului, şi mi-a povestit mult despre alți legionari mai de frunte sau comandanți legionari, pe care îi cunoscuse în închisoare sau în clandestinitate, cînd erau urmăriți. Boldureanu era devotat trup şi suflet Mişcării legionare. Cu timpul, cunoscînd şi alți legionari din Banat, am aflat că, deşi țăran cu nu prea multă carte, era apreciat pentru înțelepciunea, cinstea şi curajul lui, şi se bucura de încrederea conducerii legionare din regiune. Boldureanu se întîlnise deseori cu Horia Sima, despre care avea numai cuvinte de laudă, pretinzînd că era departe de a fi omul fioros şi crud, cum fusese zugrăvit de duşmanii legiunii. Spunea despre el că, dimpotrivă, era bun şi generos, înțelegător şi îngăduitor față de slăbiciunile sau greşelile celorlalți.

Vitalitatea de care dădea dovadă Boldureanu era în puternic contrast cu starea de apatie în care se prezenta camaradul lui, Ion Cîrsteț. La el, anii de

puşcărie lăsaseră urme adînci. Suferea de dureri reumatice acute în toate articulaţiile, la care se adăugau zilnic şi dureri în regiunea stomacului, probabil consecinţele unui ulcer. Bietul om stătea mai tot timpul ghemuit într-un colţ al patului. Numai rareori, cînd durerile erau mai ascuţite, îl auzeam gemînd uşor, în timp ce-şi căuta altă poziţie care să-i mai aline suferinţele. Multe vorbe n-am schimbat cu el. Era în permanenţă crispat de durere şi îşi ducea chinul în colţul lui de pat, căutînd să se izoleze în singurătate. Numai Boldureanu reuşea uneori să-l facă să-i accepte ajutorul, fie pentru a-l sprijini în drum spre tinetă, fie pentru a-i reface culcuşul, afînîndu-i paiele din saltea. De multe ori, noaptea, cînd se dezvelea în somn, aşezam iar pătura pe el, chiar dacă la început protesta. Erau zile cînd nu putea mînca şi ne oferea nouă porţia lui. În încercarea de a determina o intervenţie a cabinetului medical, la care pînă atunci apelasem în zadar, am căzut de acord cu Boldureanu să-i restituim gardianului gamela intactă, pentru a-i atrage atenţia asupra stării grave a bolnavului. Am respectat procedeul de fiecare dată cînd Cîrsteţ refuza hrana, dar consecinţele pe care scontam s-au lăsat aşteptate. După mai mult de zece zile, Cîrsteţ a fost în sfîrşit dus la cabinetul medical. Nu s-a mai întors în celulă. A venit numai gardianul să ne ceară să-i scoatem „bagajul“ pe coridor. De atunci n-am mai auzit nimic de Ion Cîrsteţ. Ca de fiecare dată cînd îi pierdeam urma cîte unui camarad, plecat din mijlocul nostru, nu ne mai rămînea decît să recurgem la presupuneri în privinţa soartei lui.

CUNOŞTINȚE NOI

Între timp, celulele vecine au primit şi ele locatari. Sînt treizeci de ani de atunci şi memoria mi s-a înceţoşat. Foarte vag îmi aduc aminte că am reuşit să luăm legătura cu cîţiva dintre ei, cînd erau scoşi la W.C.-ul de lîngă noi. Vorbeam cu ei prin ferestrele alăturate. În partea cealaltă, aveam vecină o deţinută. Inițiativa de a lua contactul cu noi, bătîndu-ne în perete, a pornit de la ea. Abia cînd i-a venit rîndul să fie dusă la W.C., am putut sta cu ea de vorbă. S-a prezentat, Sofia Borobaru, şi ne-a întrebat cine sîntem. Numele ei nu-mi spunea nimic, după cum nici al meu nu i-a sunat cunoscut. Spunîndu-i că sînt cu Ion Boldureanu în cameră, mi-a cerut imediat să vorbească cu el. I-am cedat acestuia locul la fereastră, iar eu m-am dus să fac de pîndă la uşă. Între cei doi a urmat un lung şi concentrat schimb de informații, cu referiri la nenumărați oameni din diferite comune ale Banatului, care fuseseră de curînd arestați. Cînd am auzit apropiindu-se paşii gardianului pe coridor, am dat alarma şi conversația lor s-a întrerupt, urmînd să fie reluată cînd femeia va fi din nou scoasă la „program“. Aveam să aflu de la Boldureanu, care o cunoştea bine şi vorbea cu mult respect de ea, că Sofi, aşa i se spunea, era legionară şi îndurase şi ea calvarul arestărilor, anchetelor şi închisorilor, ca şi camarazii ei bărbați. Sofi Borobaru era un nume în rîndurile mişcării legionare din Banat, urmărită şi supravegheată îndeaproape de Securitate în intervalurile în care era lăsată liberă între arestări, fiind bănuită în permanență de a întreține legături clandestine cu fratele ei, tot legionar, fugit în străinătate. Sofi fusese arestată cu numai cîteva zile înainte, în cadrul unui nou mare val de arestări, îndreptat în special împotriva legionarilor, cărora negăsindu-li-se vreo vină proaspătă, li se imputa fie activitatea din trecut, fie li se inventa un pretext pentru a-i acuza de a fi participat la acțiuni de „ajutor legionar“. Deocamdată, Sofi Borobaru, ca şi ultimii sosiți în celulele învecinate, deşi încă necondamnați, se afla în penitenciar, dar era la dispoziția Securității. Era motivul pentru care, în zilele următoare, a avut loc o intensă activitate

de comunicări de tot felul între aceste celule, arestaţii căutînd să se pună de acord asupra declaraţiilor pe care le vor face în anchetă. Avantajată de vecinătatea cu camera W.C.-ului, prin care se perindau de două ori pe zi toţi arestaţii, celula noastră a fost direct implicată în această acţiune. Făceam oficiul de staţie de releu, transmiţînd prin fereastră mesajele de la o celulă la alta, pe măsură ce arestaţii erau scoşi la W.C. De pe coridor nu riscam să fim surprinşi, fiindcă unul din noi stătea cu urechea lipită de uşă şi urmărea deplasarea gardianului pe coridor. Riscul era să fim auziţi din curte, unde nu aveam vizibilitate. Dozîndu-ne însă vocile, am reuşit să nu fim detectaţi. Cred că am reţinut acest episod şi numele lui Sofi Borobaru numai datorită faptului că mi-au mai fost încă o dată reamintite pe parcursul celor treizeci de ani scurşi de atunci.

Prin anii ’70, refugiat fiind la München, am auzit pomenindu-se într-un cerc de români numele Borobaru. A fost cheia care mi-a deschis sertarul cu amintiri despre Sofi Borobaru, vecina mea de celulă din 1961, de la Popa Şapcă. Informîndu-mă din aproape în aproape, am aflat de la preotul comunităţii noastre din München, Vasile Zăpârţan, că Traian Borobaru era fratele Sofiei şi că trăia în Germania. Istorisindu-i întîmplarea din penitenciarul de la Timişoara, preotul mi-a spus că i-aş face o mare bucurie lui Traian Borobaru dacă i-aş povesti personal acest episod, oferindu-se să-mi mijlocească întîlnirea cu el. Cîteva zile mai tîrziu, l-am cunoscut în apartamentul preotului şi i-am povestit cu lux de amănunte, pe care azi nu le mai ţin minte, despre toate convorbirile purtate la fereastră de sora lui. Cum arăta, nu i-am putut spune, fiindcă nu am văzut-o niciodată la faţă! Deşi fusesem prevenit că era bănuitor din fire şi nu acorda cu uşurinţă încredere unui necunoscut, Borobaru m-a ascultat cu atenţie, privindu-mă tot timpul drept în ochi. Eu eram foarte volubil, iar el, dimpotrivă, laconic. Popa, care îl cunoştea mai bine, mi-a spus după aceea că era emoţionat. Pe Traian Borobaru nu l-am mai văzut de atunci decît o singură dată, cîţiva ani mai tîrziu, cînd preotul mi-a propus într-o zi să-l însoţesc la spital. Borobaru era pe moarte şi preotul era sigur că văzîndu-mă îi voi aminti de acasă şi se va bucura. Cînd am intrat în camera de spital, abia l-am recunoscut. Era foarte slăbit şi extrem de galben la faţă. În faza finală a unui cancer la ficat, făcuse un icter. Nu mai vorbea. A murmurat ceva în şoaptă, dar n-am înţeles. M-a privit drept în ochi, ca şi prima dată, şi mi-a strîns mîna fără putere. Am plecat din cameră şi l-am lăsat cu preotul. Două zile mai tîrziu s-a prăpădit.

Într-o bună zi am rămas fără vecini. Celulele s-au golit într-o

dimineață. Ascultînd la uşă, am aflat că arestaţii au fost duşi la Securitate. Gardienii din Timişoara erau mult mai vorbăreți şi mai puțin vigilenți decît cei din Piteşti. Nu vorbeau pe şoptite, nu se apropiau tiptil de uşă pentru a ne spiona şi nici nu se uitau decît foarte rar prin vizetă. În schimb, se lăsau la fel de mult aşteptați atunci cînd băteai la uşă, iar cînd în sfîrşit răspundeau la chemare, nu obțineai nimic fără insistențe repetate, chiar dacă între timp tineta care curgea inunda celula, sau dacă ne sufocam de fum din cauza burlanelor de la sobă, ruginite şi prost încheiate, care se prăbuşiseră, aşa cum am pățit de multe ori cît am stat cu Boldureanu. Le-am reinstalat de fiecare dată aşa cum ne-am priceput, lăcrimînd de usturimea fumului, arzîndu-ne la mîini şi umplîndu-ne de funingine, dar reparația noastră nu ținea mai mult de o zi sau două. În cele din urmă, gardianul s-a înduplecat să intervină. Ne-a spus să scoatem burlanele pe coridor, fiindcă ne vor fi aduse altele noi. Şi s-a ținut de cuvînt! A venit cu un deținut de drept comun, care ne-a montat la sobă burlane noi, dar abia după trei zile, timp în care n-am avut parte nici de focul plăpînd de pînă atunci, cu care se mai dezmorțea celula. În nopțile acelea am dormit amîndoi în acelaşi pat, înveliți cu cele două pături şi acoperiți pe deasupra cu scurta de dimie căptuşită cu blană de miel a lui Boldureanu. Deşi afară era soare şi începea să mijească de primăvară, temnițele fostului imperiu austro-ungar păstrau încă multă vreme între zidurile lor frigul acumulat peste iarnă.

A mai trecut un timp, şi ne-a venit şi nouă rîndul să ne părăsim celula: „Luați-vă bagajul şi ieşiți afară!“ Am fost conduşi pînă la capătul coridorului nostru, am cotit la dreapta pe coridorul principal şi gardianul ne-a deschis cea de-a doua uşă de pe partea stîngă. Am intrat într-o cameră mare şi luminoasă. Două ferestre duble se deschideau în peretele opus celui în care se găsea uşa. Cele douăsprezece sau paisprezece paturi suprapuse, dispuse distanțat, lăsau între ele un spațiu liber, pe care mi l-aş fi dorit de multe ori în celulele supraaglomerate prin care îmi fusese dat să trec de-a lungul anilor de puşcărie. Cei trei locatari pe care i-am găsit înăuntru se pierdeau în imensitatea camerei. De altfel, erau toți trei adunați în paturile din jurul sobei, unde ne-am aciuat şi noi, scoțînd astfel şi mai mult în evidență pustietatea spațiului rămas nelocuit din restul încăperii. Deşi atît de mare şi de goală, fiind însă mai bine orientată, camera era mai călduroasă decît celula pe care o părăsisem, iar mirosul de cărbune ars în sobă fiind mai diluat, aerul era şi el mai curat şi mai respirabil. După prezentări, s-au legat primele conversații şi curînd am ajuns să ne

cunoaştem mai bine. Despre unii mi-au rămas mai multe amănunte în amintire, despre alții, mai puține. Cel despre care îmi aduc cel mai bine aminte, fiind fără îndoială cel mai interesant personaj din cei trei, este Ignişca. S-ar putea ca timpul să-mi fi strecurat în amintiri unele confuzii, să-mi fi şters din memorie anumite fapte înlocuind lacunele cu alte imagini țîşnite din subconştient, sau să-mi fi atenuat acuitatea vederii cînd îmi îndrept privirea spre trecut. Biografia lui Ignişca însă, aşa cum o reţin pînă azi, nu mi-a putut fi alterată decît în mică şi neînsemnată măsură de aceste inerente neputințe şi înfrîngeri ale omului în fața scurgerii anilor.

Provenea dintr-o familie săracă de țărani ardeleni. Nu mai țin minte exact, dacă un unchi, sau chiar tatăl lui, venise la Bucureşti şi fusese angajat portar la intrarea principală a clădirii Băncii Naționale. Stătuse în această slujbă o viață întreagă. Cinstit şi conştiincios, era apreciat şi cunoscut de toți funcționarii, de la cei mai mici pînă la cei mai mari din conducerea băncii. Devenise cu timpul el însuşi o instituție, la poarta prestigioasei instituții unde funcționa în cel mai umil post! Tînărul Ignişca, bun la carte şi dornic să învețe, urmase clasele liceului în oraşul de provincie din regiunea lui şi venise apoi în Capitală cu gîndul să-şi găsească un serviciu. Datorită unchiului (sau tatălui său) portarul, primise un post de mic funcționar, cu un salariu mai mult decît modest şi fără perspectivă de avansare, lipsindu-i studiile universitare corespunzătoare. Şefii lui direcți remarcîndu-i însă calitățile şi semnalîndu-le conducerii superioare, care pînă la guvernatorul Băncii Naționale îl cunoşteau şi-l simpatizau pe bătrînul portar, i-au schimbat cursul vieții tînărului Ignişca. Banca l-a sprijinit să-şi continue studiile, acordîndu-i o bursă şi creîndu-i un regim de lucru redus, pentru a-i da timp să învețe şi să se prezinte la examene. Dacă mi-aduc bine aminte, Ignişca a absolvit într-un timp record şi Academia Comercială şi Facultatea de Drept, unde prezența la cursuri nu era obligatorie. De aci înainte, viața a început să-i surîdă. Deşi salariul îi creştea pe măsură ce avansa în grad, a rămas totuşi cumpătat şi modest, cum fusese şi pe vremea cînd trebuise să-şi economisească banii de student sărac. Nu avea decît două metehne, cum spunea el. Era pasionat de muzică clasică şi urmărea cu perseverență să-şi realizeze un vis din copilărie: să-şi cumpere o motocicletă Harley Davidson cum aveau polițiştii americani! Îmi spunea că pentru traiul de toate zilele cheltuia foarte puțin. În schimb, nu se zgîrcea să-şi ia cele mai bune locuri la toate concertele cu cei mai celebri dirijori, anunțate pe afişele bucureştene. Frecventarea sălilor de concert mai presupunea şi o prezentare vestimentară adecvată şi deci o

cheltuială în plus. În rest, tot venitul îl punea deoparte pentru visul lui neîmplinit, inspirat din lecturile de adolescență: motocicleta Harley Davidson! Cînta şi la un instrument muzical, dar nu mai țin minte la care. Iar acum, în închisoare, cînd nu stătea de vorbă, mai tot timpul fredona încet, aşezat pe unul din paturile neocupate din fundul camerei. Îi plăcea să vorbească despre muzică, dar din păcate nu-l prea puteam urmări, lipsindu-mi şi urechea şi cultura muzicală. În schimb îl ascultam, fascinat de felul în care îmi vorbea despre motocicleta Harley Davidson, pe care, spunea el, numai datorită încăpățînării lui de ardelean reuşise s-o achiziționeze chiar în preajma războiului. Povestea cu atîta nostalgie în glas, o descria cu atîta drag, imitîndu-i pînă şi sunetul înfundat al motorului „în ralanti“, de parcă ar fi vorbit de o ființă iubită. De altfel, pentru el, aşa şi era! Au mai urmat cîțiva ani buni. Concertele şi motocicleta i-au satisfăcut toate pretențiile pe care le avusese de la viață. Apoi, războiul s-a terminat şi au venit ruşii şi, o dată cu ei, comunismul, care, treptat, pe măsură ce s-a înscăunat, a început să răstoarne vechile aşezări. Răutatea, invidia şi ura au făcut să triumfe prostia şi mediocritatea, care s-au dezlănțuit împotriva omeniei, a cinstei şi a bunei-cuviințe, în spiritul cărora crescuse Ignişca. Deşi recunoscut ca bun profesionist, sau poate tocmai de aceea, a căzut şi el curînd victimă noii „orînduiri socialiste“. Originea lui „sănătoasă“ nu l-a salvat. Apucăturile lui „burgheze“ au cîntărit mai greu, cu atît mai mult cu cît nu s-a înscris în Partid. Retrogradat şi mutat dintr-un loc într-altul, a ajuns în cele din urmă directorul unei filiale a noii Bănci de Stat a republicii, într-o comună pierdută din fundul Ardealului. De fapt, fiind singurul funcționar de bancă autentic, era propriul lui director, ceilalți cîțiva salariați constituind umplutura birocratică, tipică întreprinderilor de stat comuniste. Aici, nu mai avea nici concerte, nici motocicleta, dar spera să aibă în schimb liniştea pe care i-o putea oferi depărtarea de centru, de unde veneau toate relele. A avut-o, dar numai pentru scurtă vreme. Soarta a vrut ca drumul lui să se încrucişeze cu al lui Zimmermann, un personaj despre care am auzit mult vorbindu-se printre deținuții din închisoarea de la Timişoara. Ignişca mi l-a descris ca pe un genial om de afaceri, foarte activ şi întreprinzător, îndrăzneț pînă la temeritate în complicatele calcule financiare în care se angaja, dotat fiind şi cu o doză de spirit de aventură, fără de care, pe un astfel de teren, în „regimul socialist“, nu ar fi putut realiza nimic. Ignişca pretindea că într-o țară cu o economie şi un comerț libere, Zimmermann ar fi ajuns cu siguranță în scurtă vreme un magnat al lumii capitaliste, de talia celor mai celebri milionari americani.

Zimmermann era un tînăr de origine germană din Ardeal, care începuse prin a-şi cîştiga existenţa ca funcţionar contabil într-o amărîtă de cooperativă de prelucrare a lemnului din regiunea lui natală. Întîmplarea a făcut ca, plecînd într-o zi în interes de serviciu la Bucureşti, pentru a participa la o şedinţă de lucru la nu mai ştiu ce minister, să afle şi să prindă din zbor ceea ce i s-a părut că va fi afacerea vieţii lui. Şi a şi fost o bună bucată de vreme! Era vorba despre o tranzacţie cu o firmă străină, din puţinele şi atît de doritele de partea română în acele vremuri, pentru că erau aducătoare de valută. Firma era elveţiană şi voia să achiziţioneze un număr important de butoaie de stejar, de o anumită capacitate, livrabile la un termen prevăzut în contractul ce-l va încheia, în cazul că românii se vor angaja să-l respecte. Comanda elveţienilor era extrem de avantajoasă din punctul de vedere al preţului pe care îl ofereau. Şi totuşi, piedicile ridicate în cale de greoaia legislaţie românească, cu toate interdicţiile, autorizaţiile şi semnăturile pe care le prevedea, făceau imposibilă luarea unei hotărîri în timp util pentru a semna contractul. Zimmermann a sesizat imediat dificultăţile pe care le prezenta drumul plin de meandre şi bariere pe care se împotmolea încă de la început orice iniţiativă, dar a întrevăzut şi posibilitatea de a se strecura printre lacunele, contradicţiile sau chiar interpretările diferite pe care le permitea legislaţia atît de stufoasă a sistemului, pentru a-şi pune planul în aplicare. A luat aşadar taurul de coarne şi, spre uimirea celor prezenţi în şedinţă, care nu găsiseră nici o modalitate de soluţionare a problemei, tînărul contabil de provincie a declarat că se angajează să producă pentru export o primă cantitate de butoaie care să satisfacă şi calitatea şi termenul de livrare, cerute de firma elveţiană. Planul lui necesita însă o punere la punct printr-o serie de discuţii atît cu forurile de specialitate din ministerele răspunzătoare de exploatarea şi industrializarea lemnului, cît şi din alte ministere. Nefiind în stare să repet explicaţiile amănunţite pe care mi le-a dat Ignişca despre operaţiunea întreprinsă de Zimmermann, pentru a mă face să-i înţeleg ingeniozitatea şi amploarea, lipsindu-mi şi competenţa şi terminologia proprie în domeniu, voi încerca să înşir cîteva din procedeele la care a recurs tînărul contabil. Interesul deosebit pe care îl suscita eventualitatea încheierii contractului cu firma elveţiană i-a deschis lui Zimmermann uşile multor înalţi funcţionari din ministere, de la directori pînă la miniştri adjuncţi, atotputernici şi în Partid, care prin diferitele aprobări pe care i le dădeau scontau să fie părtaşi la glorie în caz de succes. Neamţul nostru nu numai că a profitat de bunăvoinţa ce i se arăta, dar se pare că a ştiut s-o provoace şi s-o întreţină,

prin promisiuni de cointeresare în caz de reuşită. Pe scurt, în slalomul pe care l-a întreprins, printre dispoziţiile, interdicţiile şi H.C.M.-urile ce-i ieşeau în cale, a uzat de toate mijloacele. De altfel, prin aceste înalte relaţii, pătrunsese în zona ascunsă marelui public, în care corupţia era un privilegiu de partid! Derogările şi împuternicirile speciale de tot felul, obţinute astfel prin dispoziţiile date de la cele mai înalte foruri, au declanşat o reacţie în lanţ de favoruri şi repartiţii preferenţiale de materiale, unelte, localuri, mînă de lucru, mijloace de transport, virări de fonduri, împrumuturi şi operaţiuni financiare efectuate prin filialele Băncii de Stat, pentru executarea proiectului imaginat de Zimmermann. Nu numai băiat isteţ, dar şi bun organizator, însuşire pe care Ignişca i-o admira în mod special, Zimmermann şi-a creat o reţea de ateliere de confecţionare a butoaielor, răspîndite în tot Ardealul. În fapt, a apelat la nenumăraţii vechi meşteri dogari, mai ales de la sate, ale căror ateliere particulare fuseseră desfiinţate de politica de etatizare a regimului şi care în marea lor majoritate nu-şi mai practicau meseria. Pentru a îndeplini forma legală, fiecare din aceşti dogari s-a constituit în satul lui într-o filială a Cooperativei de prelucrare a lemnului, realizînd, prin diferite artificii de calcul, state de salarii fictive şi pontaje încărcate, cîştiguri nesperat de mari. Dogarii, reactivaţi în meserie în astfel de condiţii, în care le era trezit interesul, au început să lucreze din nou ca pe vremuri, dînd randamentul dorit de Zimmermann. Se putea spune că el conducea acum o întreprindere, plătea muncitorii şi privea lucrurile ca un adevărat patron particular dintr-o ţară liberă. Şi afacerea, pusă pe picioare de el, a început să funcţioneze şi să dea roade, spre mulţumirea tuturor. Mai marii din minister se împăunau cu realizarea contractului faţă de cei şi mai mari ca ei, bucurîndu-se numai în intimitate de avantajele primite pe sub mînă, firma elveţiană era mulţumită fiindcă îşi primea cu regularitate şi la termen loturile de butoaie, iar muncitorii cooperatori nu-şi doreau altceva decît să poată lucra mai departe pentru acelaşi „patron“, Zimmermann. Desigur că, pe lîngă satisfacţia reuşitei, afacerea era rentabilă şi pentru acesta din urmă. Între timp, firma din Elveţia şi-a reînnoit de mai multe ori comanda, asigurînd astfel continuitatea şi chiar extinderea întreprinderii, de a cărei bună funcţionare Zimmermann se ocupa îndeaproape, ţinînd sub strictă supraveghere întregul proces de fabricaţie, începînd cu procurarea materialelor şi sfîrşind cu transportarea şi încărcarea produsului finit în vagoanele pentru export. Şi totuşi, deşi în tranzacţiile care intrau în contradicţie cu unele măsuri restrictive, îşi lua întotdeauna toate măsurile de precauţie asigurîndu-şi

acoperirea legală printr-o altă dispoziție care îi era favorabilă, într-o zi, ulciorul a mers pentru ultima oară la apă. Zimmermann a fost arestat şi, de mai bine de doi ani, era anchetat în paralel, şi de procuratură şi de Securitate.

Afacerea cu exportul de butoaie în Elveția, aşa cum mi-a povestit-o Ignişca şi cum am încercat la rîndul meu s-o rezum, am considerat-o cea mai aproape de adevăr şi singura demnă de încredere, din toate variantele pe care le-am auzit în închisoarea din Timişoara, unde pe seama lui Zimmermann se țesuseră o sumedenie de legende. Seriozitatea lui Ignişca şi faptul că avusese contacte directe cu Zimmermann şi cu anumite aspecte ale afacerii lui, îl făceau să fie cel mai autorizat să vorbească despre acest caz. O versiune care circula printre deținuți spunea că Zimmermann ar fi pus la cale şi un trafic clandestin de obiecte, valută şi chiar informații cu Elveția, fapt care, descoperit fiind de Securitate, dusese la arestarea şi anchetarea lui sub învinuirea de spionaj. Se spune că printre butoaiele pe care le trimitea în Elveția, erau cîteva care aveau fundul dublu. Acest compartiment secret servea drept cutie poştală şi la dus şi la întors, pentru că, printre cele cîteva butoaie, pe care la fiecare transport firma elvețiană, conform unei practici curente în astfel de tranzacții, le refuza ca necorespunzătoare comenzii şi le returna producătorului, se aflau totdeauna cele cu fundul dublu. Ignişca era înclinat să creadă în povestea butoaielor cu fund dublu, folosite pentru a introduce în țară obiecte de contrabandă. Încă dinainte de a fi fost arestat, auzise că miliția prinsese de veste că pe piața neagră apăruse o cantitate destul de importantă de ceasuri elvețiene, care se vindeau pe sub mînă. Apoi, zvonul îi fusese într-un fel confirmat chiar de Securitate. În timpul anchetei în legătură cu Zimmermann, fusese întrebat în treacăt, dacă ştie ceva despre ceasurile pe care acesta le dăruise anumitor persoane, în schimbul unor autorizații care contraveneau legii. Dîndu-şi seama că nu auzise despre aşa ceva, anchetatorul nu a mai insistat, dar în mintea lui Ignişca, ideea contrabandei cu ceasuri făcută de Zimmermann începuse să prindă contur. Şi totuşi, aşa cum îl cunoştea, era convins că Zimmermann nu se angajase în nici un fel de activitate de spionaj, spiritul lui de aventură limitîndu-se strict la domeniul afacerilor, mai mult sau mai puțin curate, dar aducătoare de avantaje materiale. Unde fusese punctul slab al planului, datorită căruia Zimmermann picase în plasa autorităților, nu am aflat niciodată. Se pare însă că o dată cu el căzuseră multe capete, de la nivelurile cele mai înalte numai în dizgrație, cele de mai jos înfundînd puşcăria pentru diferite culpe penale. Ignişca era o excepție

printre cei cîțiva directori de filiale de bancă cu care Zimmermann avusese de-a face. Era singurul căruia nu i se putuse stabili vreo vină din acest contact. Nu primise mită, nu comisese nici o ilegalitate şi nu facilitase executarea nici unei operațiuni frauduloase în favoarea lui Zimmermann prin filiala pe care o conducea. Toate tranzacțiile făcute pentru Zimmermann prin banca lui fuseseră perfect legale. Era motivul pentru care singur Ignişca nu fusese condamnat. Deşi ancheta lui se încheiase şi, din lipsă de probe, ar fi trebuit să fie pus în libertate, era în continuare ținut sub arest, Securitatea sperînd totuşi ca prin declarațiile celor implicați în această afacere să apară un motiv de trimitere a lui în judecată. Pe de altă parte, avocatul lui Zimmermann conta la proces pe mărturia lui Ignişca în favoarea clientului lui. Între timp însă, trecuseră doi ani, vreme în care Zimmermann era mereu transferat dintr-un arest într-altul din diferitele oraşe transilvănene în care îşi desfăşurase activitatea, fiind cercetat cînd de procuratura civilă, cînd de Securitate şi confruntat cu fel de fel de persoane, presupuse a fi colaborat cu el. Din tot ceea ce transpirase, din ancheta lui Ignişca precum şi a altor arestați care trecuseră în acest timp prin penitenciarul din Timişoara, devenise clar că, pe lîngă nenumăratele delicte minore de care se făcuse vinovat, cele mai grave crime comise de Zimmermann, care aveau să stea în fruntea actului de acuzare, urmau să fie delapidarea şi sabotajul economic. Pentru asemenea fapte, în cazul în care paguba adusă economiei naționale, sau „avutului obştesc“ se cifra la o sumă de peste o sută de mii de lei, legea prevedea aplicarea pedepsei capitale. Cum, din dosarul ce i se întocmise, reieşea că păgubise statul cu o sumă cu mult mai mare, Zimmermann era candidat sigur la execuție. Numai că, tocmai în acea perioadă, în dorința de a-şi ameliora imaginea în ochii lumii occidentale, guvernul comunist luase în discuție eventualitatea abolirii pedepsei cu moartea. Se pare că, din acest motiv, în aşteptarea intrării în vigoare a acestei hotărîri, avocatul lui Zimmermann căuta prin toate mijloacele să tergiverseze lucrurile, cerînd fel de fel de amînări pentru noi confruntări, provocînd chiar inițierea altor cercetări, numai pentru a întîrzia dezbaterile procesului şi pronunțarea sentinței.

Nu am mai aflat dacă sentința în procesul lui Zimmermann s-a dat înainte sau după abolirea pedepsei cu moartea. Ştiu însă că repetatele întreruperi şi amînări ale procesului i-au fost fatale lui Ignişca. Acesta suferea de inimă şi emfizem pulmonar. Mi-a spus-o el în primele zile cînd l-am cunoscut, pentru că altfel nu aş fi remarcat la el nici un semn de boală. După cîteva luni de zile însă, neprimind nici un fel de medicament sau

îngrijire, starea sănătății lui s-a tot agravat, devenind în cele din urmă de-a dreptul îngrijorătoare. Respira greu, cea mai mică deplasare de numai cîțiva paşi era pentru el un efort istovitor, iar noaptea dormea aşezat pentru că altfel se sufoca. Nu aveam nici un medic printre noi, dar începusem să recunosc la el asemănarea cu cazul lui Alexandru Balş, din celula de la Piteşti, la a cărui lungă agonie asistasem pînă la sfîrşit. La un moment dat i s-au umflat picioarele. Mai apoi tot corpul, care nu mai putea elimina apa reținută în țesuturi. La începutul bolii, aşteptîndu-se să fie eliberat de îndată ce va compărea ca martor în procesul lui Zimmermann, Ignişca se resemnase să suporte suferința, ştiind că o dată ajuns acasă îşi va putea îngriji sănătatea. De cînd însă îşi dăduse seama că boala evoluase într-atît încît pentru el nu mai era salvare, chiar dacă va fi imediat eliberat, nu-şi mai făcea nici un fel de iluzii şi îşi aştepta cu seninătate sfîrşitul. În această stare de spirit, s-a despărțit de noi. Venise gardianul să-l ia „cu tot bagajul“. O vreme n-am mai auzit nimic de el. Credeam că fusese eliberat. Mai tîrziu am aflat că fusese mutat într-o altă celulă de pe altă secție a închisorii, unde murise. Fusese şi el lăsat să moară cu zile, ca mulți alții.

În tot acest timp, şi ceilalți doi camarazi de celulă, Nicolae Jebeleanu şi Ionaş, asistaseră neputincioşi, ca şi mine şi Boldureanu, la evoluția şi agravarea bolii lui Ignişca. Deşi cerusem zilnic, atît gardianului cît şi ofițerului de serviciu, să fie chemat doctorul, nu obținusem decît promisiuni, căci de venit nu a venit niciodată să-i dea bolnavului vreo îngrijire. Cel mai impresionat de această indiferență criminală era bătrînul Ionaş care, arestat de curînd, nu se obişnuise cu ideea că în ochii administrației închisorii viața deținutului politic nu avea nici o valoare. Văzut de la cîțiva metri distanță, îmbrăcat în costumul lui gri, elegant şi bine croit, Ionaş putea trece drept un domn onorabil, de o vîrstă mai înaintată, dar după mers, încă verde şi plin de energie, căruia nu-i lipseau decît pălăria şi bastonul, pentru a ieşi la plimbare prin centrul oraşului. Aşa şi fusese domnul Ionaş, cum îi spuneam toți, chiar şi cu numai cîteva săptămîni înainte de arestare, ca să nu mai vorbim de vremurile patriarhale de altădată. Privită mai de aproape, imaginea atît de avantajoasă a personajului apărea puternic modificată la lumina crudă a adevărului, arătîndu-şi şi starea şi dimensiunea reală. După cele două-trei luni petrecute în arestul Securității şi acum în penitenciar, costumul lui Ionaş mai izbutea încă să-ți înşele ochiul, cu stofa lui de bună calitate şi linia clasică a croiului, dar la o privire mai atentă apăreau şi petele de pe pantaloni, şi

gulerul şi manşetele soioase, şi primele semne de uzură la genunchi şi în coate. Ca şi costumul, nici stăpînul lui, văzut din apropiere, nu mai arăta la fel de bine. Ținuta lui dreaptă şi mersul, care ni se păruse plin de demnitate şi țanțoş, erau de fapt efectele unui lumbago rebel şi a unui început de anchiloză la articulațiile şoldurilor, care îl făceau să umble puțin sacadat. Ionaş era încă destul de gras, deşi după lărgimea hainelor se vedea că slăbise mult. Respectul pe care-l impuneau părul lui cărunt şi vîrsta nu rezista la probă dacă stăteai de vorbă cu el şi nu-i acordai circumstanțele atenuante ale unui început de scleroză. În afară de timpul pe care şi-l petrecea făcînd scurte plimbări cu pas nesigur prin celulă, întrerupte de lungi opriri pentru a privi împrejur, cu aerul derutat al omului care nu parvine să pătrundă în realitate, Ionaş mai avea obiceiul să-şi aleagă dintre noi cîte un ascultător, pentru a-i împărtăşi din amintirile lui din tinerețe. Te trezeai cu el, aşezîndu-se pe neaşteptate pe patul tău, bătîndu-te părinteşte cu palma pe umăr şi exclamînd: „Ehei, domnule, ce ştii dumneata! Eşti prea tînăr ca să fi apucat vremurile pe care le-am apucat eu!“ Asta era invariabila introducere. După care, voiai nu voiai, Ionaş începea să povestească. De fiecare dată, pretextul de început era fie o întîmplare din viața lui, din vremurile mai bune, cînd fusese cineva în oraşul lui natal, fie prezentarea Aradului, aşa cum arăta altădată şi cum noi „nu aveam de unde s-o ştim“. Dacă nu mă înşel, Ionaş fusese un fruntaş al partidului liberal în județul Arad şi chiar deputat în Parlament. Toate poveştile lui rămîneau însă neterminate sau, mai bine-zis, după primele două-trei fraze, se abăteau de la tema anunțată şi sfîrşeau prin a trata despre cu totul alt subiect. Indiferent dacă începuse prin a pomeni de o întrunire politică la care luase cuvîntul sau despre frumusețea clădirilor din Arad, niciodată nu ajungeam să aflăm nici conținutul discursului pe care îl ținuse şi nici nu ne purta mai mult de cîțiva paşi pe străzile oraşului. Întotdeauna se găsea o simplă vorbă sau numai o imagine din propria povestire care venea să-i tulbure şirul ideilor, sugerîndu-i, cu consecvență, mereu aceeaşi amintire. Din acea clipă, Ionaş uita despre ce vorbise pînă atunci şi, cu o privire nostalgică întoarsă spre trecut, îşi amintea înduioşat la culme de Bètèk Bebi şi de Casa cu oglinzi! Am înțeles de la el că Bètèk Bebi fusese o femeie frumoasă în tinerețe, inteligentă şi cu multă personalitate, care, pe la jumătatea vieții, îşi descoperise şi un dezvoltat spirit de afaceri şi calități, care astăzi s-ar numi de manager.

Bètèk Bebi era proprietara Casei cu oglinzi, o întreprindere cu un personal feminin nu prea numeros, dar ales pe sprînceană, după vîrstă şi

frumusețe. Era o casă serioasă, spunea Ionaş. Cine o frecventa putea conta pe o absolută discreție. Şi, cine nu o frecventa din lumea bună din Arad! Din povestirea lui Ionaş, reieşea că discreția se manifesta numai dincolo de cercul vizitatorilor, pentru că aceştia se cunoşteau între ei şi se întîlneau chiar în saloanele Casei cu oglinzi. Saloane foarte elegant mobilate, unde domnii din protipendada oraşului puteau sta de vorbă la o cafea sau la un pahar, cu „domnişoarele“ care le țineau companie, înainte de a se retrage cu ele în atmosfera mai intimă a camerelor rezervate. La intrare clienții erau întotdeauna întîmpinați de Bètèk Bebi, care se dovedea a fi o excelentă gazdă, ştiind să-şi demonstreze ospitalitatea nu numai prin zîmbetul ei fermecător, dar şi prin cîte o vorbă potrivită, măgulitoare, pentru fiecare vizitator care-i trecea pragul. Ionaş ne dădea de înțeles că, în amintirea unor legături mai apropiate din vremurile tinereții lor, Bètèk Bebi îi acorda o atenție specială cînd îl primea în Casa cu oglinzi, recomandîndu-i şi oferindu-i ce avea mai bun. De asemenea îl anunța de îndată ce-i sosea o nouă pensionară de la Budapesta, o trufanda, cum spunea el, adăugînd că marfa de la Budapesta era foarte căutată! Am reținut aici numai partea mai sobră din povestirea lui Ionaş pentru că, pe măsură ce începea să-şi amintească de momentele petrecute în compania uneia sau alteia din fetele casei, părea să retrăiască episodul şi nu-şi mai punea nici o stavilă la gură. Nu-şi mai stăpînea obsesiile erotice pe care i le trezeau amintirile şi se dezlănțuia în descrierea amănunțită atît a scenelor din camerele rezervate, cît şi a celor mai mici detalii anatomice ale celei care îi ținuse companie. Vocabularul lui Ionaş în acest domeniu era atît de bogat şi de crud, încît l-ar fi făcut să roşească şi pe cel mai ordinar „peşte“ din lumea celor mai deocheate bordeluri. De fiecare dată cînd povestitorul nostru intra în această fază libidinoasă, în care pierdea cel mai elementar simț al decenței, şi Ignişca şi eu încercam să-l deviem de la subiect, ceea ce nu era deloc uşor. Ne străduiam să-i oprim logoreea scabroasă, mai mult de ruşinea celor doi țărani din cameră. Descrierea scenelor erotice, a pozițiilor mai mult sau mai puțin naturale sau a raporturilor sexuale mai deosebite erau înregistrate de Boldureanu şi de Jebeleanu ca un adevărat atentat la pudoare. Ionaş nu-şi dădea însă deloc seama de lumina defavorabilă în care se plasa şi nici de scîrba şi disprețul cu care îl priveau cei doi. Aceste momente penibile se repetau de fiecare dată cînd pe Ionaş îl năpădeau amintirile şi voia cu tot dinadinsul să ni le împărtăşească şi nouă. Alte urmări n-au avut, respectul celor doi țărani pentru bătrînețe fiind mai puternic decît indignarea pentru vorbele bătrînului care „nu mai ştia ce

spune“. Oricum, patima sinceră cu care Ionaş ne-a vorbit despre Casa cu oglinzi şi despre patroana ei a fost atît de sugestivă încît descrierea mai puțin romantică a unor scene şi persoane nu i-a putut altera efectul: uneori îmi vine să cred că am cunoscut-o şi eu pe Bètèk Bebi!

După o vreme, componența camerei s-a schimbat. Ignişca, mai întîi, şi apoi Ionaş fuseseră mutați şi, treptat, ne-au fost aduşi alți colocatari. Era vorba de o ultimă recoltă a Tribunalului Militar, care judecase un lot de intelectuali şi persoane mai marcante din protipendada şvăbească a Timişoarei. Mai tîrziu aveam să aflu că procesul şvabilor din Banat făcuse parte dintr-o acțiune mai vastă, îndreptată împotriva întregii minorități germane din România, concomitent, în mai multe oraşe din Ardeal, fiind arestați o serie de oameni de vază din lumea săsească. La noi în cameră, unde rămăsesem cîteva zile numai cu Boldureanu şi Jebeleanu, au apărut pe rînd: D. Johann Reeb, avocat, ai cărui doi fii, condamnați şi ei în acelaşi proces, se aflau într-o altă celulă; dr. Geis, economist; Nikolaus Schmit; Josef Schmit, frate cu precedentul, cred că fusese negustor; Götz, farmacist, şi dr. Fisch, fostul avocat al Episcopiei catolice din Timişoara, căruia i se făcuse un nou proces înainte de a-i expira prima condamnare pentru înaltă trădare. Îl cunoscusem la închisoarea din Piteşti iar acum, la Timişoara, în subsolul Securității, împărțisem celula cu preotul Waldner, adus şi el tot din Piteşti, pentru a-i fi martor acuzator în acest al doilea proces.

În afară de Fisch, care, vechi puşcăriaş fiind, era bolnav şi de o slăbiciune cadaverică, toți ceilalți nou veniți arătau încă bine, sănătoşi şi rumeni în obraji. În cele cîteva luni de anchetă la Securitate, nu pierduseră decît cîteva kilograme, iar hainele de pe ei, încă în bună stare, îi deosebeau şi mai puternic de bietul Fisch, care era tot numai petice. La aspectul lor general contribuia în mare măsură optimismul şi buna dispoziție care îi însufleția, făcînd să crească şi mai mult contrastul dintre ei şi Fisch, al cărui pesimism proverbial i-l cunoşteam încă de la Piteşti.

Noii veniți îşi găseau veselia justificată de faptul că scăpaseră de anchetă şi mai ales de felul în care le decursese procesul, fiind convinşi că sentințele care se vor pronunța nu vor depăşi timpul petrecut în arestul Securității pe durata cercetărilor. Pretindeau că acuzațiile ce li se aduseseră şi făcuseră obiectul procesului erau de-a dreptul ridicole şi nu puteau fi reținute de completul de judecată. Fuseseră învinuiți că, la întîlnirile lor săptămînale, care aveau loc pe rînd la fiecare din ei acasă, nu se limitaseră să bea cafea şi să joace rummy cu pietre, ci purtaseră „discuții duşmănoase“ pe seama regimului. Temele discutate care li se imputau erau

pierderea elementului german, prin căsătoriile mixte cu români, şi procesul de asimilare a şvabilor, datorită tineretului, care părăsindu-şi locurile de baştină pentru a merge la studii sau pentru a-şi căuta de lucru în alte regiuni ale țării, se înstrăinase de mediul german, uitîndu-şi tradițiile şi limba. Inculpații nu au negat să fi discutat aceste subiecte, care de fapt erau simple constatări ale unor stări de lucruri bine cunoscute. Nu criticaseră în nici un fel regimul, ba chiar ajunseseră la concluzia că fenomenul de deznaționalizare şi asimilare pe care îl suferea elementul german era ireversibil. Acum, în celulă, tendința lor de a sta mai mult între ei şi de a vorbi nemțeşte am găsit-o firească. Erau toți prieteni vechi, unii chiar înrudiți, iar reîntîlnirea, după luni de despărțire şi mai ales după ancheta şi procesul prin care trecuseră, explica dorința lor de a-şi povesti unul altuia pățaniile, fără a ne băga prea mult în seamă pe noi, ceilalți, care nu făceam parte din lotul lor. Boldureanu şi Jebeleanu nu-mi împărtăşeau însă părerea. Susțineau că şi în libertate se comportau la fel față de cei din afara coloniei germane, fiind distanți, aroganți şi egoişti. Culmea era că şi Fisch, deşi şvab, le dădea dreptate, judecîndu-i pe conaționalii lui cu şi mai multă asprime. Cînd, în zilele următoare, am stabilit relații mai apropiate cu Geis, economistul, care era cel mai vesel, mai expansiv şi simpatic dintre ei, am crezut că i-am convins că se înşelau, dar nu am reuşit să-i clintesc de pe poziție. Poziție care nu l-a împiedicat pe Boldureanu să le facă tuturor o rație egală din țigările care îi mai rămăseseră din pachetul primit de acasă. Îmi amintesc şi acum de ultimele lui două țigări pe care le-am fumat împărțindu-ne în două grupe. Fiecare trăgeam cîte un fum din țigară şi o treceam apoi următorului.

Cîteva zile mai tîrziu, grefierul închisorii a venit la celula noastră, pentru a aduce la cunoştință sentințele pronunțate în procesul şvabilor. Nu mai ştiu ce condamnare a primit fiecare din ei, dar țin minte că tribunalul a împărțit cu nemiluita zeci de ani de muncă silnică. Şvabii erau înmărmuriți. Amuțiseră şi optimismul de pînă atunci a început să facă loc deprimării. Mai ales Götz, farmacistul, şi unul din frații Schmit erau cu moralul la pămînt. Nu i-am mai văzut niciodată rîzînd, cît am stat împreună. Celorlalți le-au trebuit cîteva zile pentru a se obişnui cu ideea că nu vor fi eliberați, aşa cum crezuseră. Ca orice oameni sănătoşi la minte, şvabii din celula noastră nu puteau concepe aplicarea unor asemenea pedepse disproporționate, pentru nişte acuzații pe care le socoteau nefondate, pentru că nu puteau constitui o culpă. E drept însă că mintea sănătoasă a oamenilor, care nu puteau înțelege „justiția“ comunistă, presupunea

existența unui handicap de mare şi nepermisă doză de naivitate.

Acum, de cînd ştiau că aveau să rămînă în închisoare, au început să ne bage mai mult în seamă şi pe noi, ceilalți, să plece cu mai multă atenție urechea la poveştile noastre de puşcărie şi chiar să se informeze mai îndeaproape de viața şi obiceiurile deținuților. Deveniți deodată realişti, conştienți că intraseră şi ei în tagma deținuților, fiind oameni practici şi ordonați din fire, voiau să-şi învețe noua „profesiune“ pentru a o îndeplini corect şi conştiincios. Cîtă vreme se consideraseră pe picior de eliberare, diferența dintre ei şi noi era atît de mare, încît nu-i prea interesase categoria noastră. Acum însă, trecuseră cu arme şi bagaje de partea noastră, vrînd să contribuie şi ei la bunul mers al „societății“ noastre. Am mai remarcat şi o bruscă modificare a atitudinii lor față de mîncarea care ni se dădea. De unde pînă atunci înghițiseră în silă, strîmbîndu-se, examinînd şi mirosind de aproape conținutul fiecărei linguri pe care o duceau la gură, şi sfîrşind prin a lăsa gamela pe jumătate plină, acum se îndemnau unul pe altul să-şi consume întreaga rație, pentru că numai aşa vor putea supraviețui. Ba chiar descopereau că mîncarea nici nu era atît de proastă. Aşa şi-au făcut primii paşi de puşcăriaşi, pentru ca numai cîteva zile mai tîrziu, mîncarea să nu le mai ajungă şi să se plîngă de foame. O foame nejustificată, falsă, pentru că mîncarea era relativ îndestulătoare. Erau de fapt primele simptome ale foamei psihice, pe care toți o simțisem în primele faze ale claustrării. N-a trecut însă mult şi efectul claustrației, care stimulează instinctul de conservare, s-a manifestat şi prin aspectele negative ale egoismului, care în închisoare a fost mereu la originea tuturor relelor.

Prima demonstrație în acest sens ne-au făcut-o Geis şi unul din frații Schmit, cînd, conform obiceiului din acea vreme, fiecare şi-a primit pachetul cu alimente şi ceva îmbrăcăminte de acasă, acordat deținuților după proces. Pachetele li s-au înmînat pe coridor. De îndată ce s-au întors în cameră, s-au retras la paturile lor şi au început să aleagă şi să împartă pe categorii conținutul pachetelor, răvăşite în percheziția la care fuseseră supuse înainte de a le fi fost predate. Dacă Schmit, fire mai închisă, îşi tria lucrurile primite în tăcere, Geis, dimpotrivă, exuberant şi vorbăreț cum era, comenta cu glas tare calitatea, proveniența şi gustul slăninei, brînzei şi marmeladei, pe măsură ce le descoperea şi le gusta. Cînd printre alimente a dat peste cîțiva cîrnați de casă, lăcomia flămîndului s-a dezlănțuit într-o cascadă de exclamații entuziaste. Ridicîndu-i în sus şi arătîndu-i pe rînd celorlalți colegi de lot, le-a amintit că sînt cîrnați făcuți de soția lui, din care mîncaseră şi ei cînd fuseseră la el în vizită. Apoi, rupînd o bucată de cîrnat,

a început să muşte din el cu lăcomie, sub privirile pofticioase ale camarazilor lui, pe care nu părea să le fi remarcat. După ce şi-a mîncat cîrnatul, şi-a legat la gură traista cu alimente şi a atîrnat-o la răcoare, la fereastră. Păstrase la el numai trăistuța în care îşi pusese cele trei sute de țigări primite în pachet, de unde, scoțînd una, s-a dus la uşă să-i ceară gardianului foc. După multe insistenţe şi rugăminți, răsplătite cu tot atîtea insulte din partea gardianului, acesta din urmă a sfîrşit prin a se deplasa pînă la uşa noastră şi a-i da prin vizetă focul cerut. Plimbîndu-se prin cameră, Geis şi-a fumat cu voluptate țigara, negîndindu-se s-o mai împartă cu cineva. Şi totuşi, într-un tîrziu, Geis s-a decis să renunțe la cîteva țigări. S-a dus la Boldureanu să-i ofere vreo cinci țigări, avînd nefericita inspirație să-i spună: „Vreau să-mi plătesc datoria!“ „Eu nu v-am dat țigările împrumut! Vi le-am dat fiindcă sînteți fumător ca şi mine şi fiindcă sîntem frați de suferință!“ — i-a răspuns Boldureanu, refuzînd să primească țigările, spre marea nedumerire a lui Geis. Mai tîrziu, cînd a vrut să-şi mai aprindă o țigară şi l-am văzut cum pregetă să se mai expună grosolăniilor gardianului, m-am oferit să-i fac foc cu „neagra“, pe care o confecționasem cu Boldureanu şi o țineam ascunsă în salteaua unuia dintre paturile neocupate. Am pus scăpărătoarea în funcțiune şi i-am aprins țigara. Drept mulțumire, dar cu oarecare sfială, după experiența pe care o făcuse cu Boldureanu, m-a întrebat dacă accept să-mi dea o țigară. I-am spus că da. Am primit-o şi m-am dus s-o fumez la patul lui Fisch, împreună cu Boldureanu şi Jebeleanu. Geis a înțeles. A doua zi ne-a explicat că din moment ce țigările pe care le primise, oricum nu-i vor ajunge pînă la sfîrşitul închisorii, s-a gîndit că era mai bine să ne bucurăm cu toții de ele, aşa că le-a împărțit în rații egale la toți fumătorii din cameră. Un gest cu care Geis a reuşit să spargă gheața prejudecăților celor doi țărani față de el. Dar nu de tot, pentru că în privința alimentelor din pachet n-a fost în stare să-i ofere lui Fisch nici măcar o firimitură de brînză, deşi îl ştia suferind de stomac şi chiar îl compătimea în mod sincer. Şi asta în timp ce noi, ceilalți, din rația noastră de puşcărie, puneam mînă de la mînă şi-l ajutam din cînd în cînd cu cîte o bucată de pîine, atunci cînd se simțea mai rău şi nu-şi putea mînca ciorba din gamelă. Şi totuşi, Geis nu era un om rău. Cred însă că anumite sentimente, cum ar fi iubirea de sine, simțul proprietății şi generozitatea erau amestecate la el în alte proporții decît la noi. Rezultatul era că la el şi ordinea priorității de manifestare a acestor însuşiri era alta. Fiind mai sociabil şi mai comunicativ, Geis s-a integrat mai repede şi mai uşor în atmosfera şi mentalitatea camaraderească din celulă decît tovarăşii

lui de lot, care continuau să trăiască în mijocul nostru, retraşi şi singuratici. Aş putea chiar spune că, încetul cu încetul, a început să-şi arate şi generozitatea, pe care nu fusese obişnuit s-o practice în mediul în care trăise.

În camera noastră pătrundeau greu zgomotele de pe coridor. Acustica ei ne defavoriza. Practic, nu puteam urmări mişcările de pe secţie ascultînd la uşă, aşa cum făceam în alte închisori. Totuşi, atunci cînd pe coridor se producea un du-te-vino zgomotos de paşi mai numeroşi, cu ocazia aducerii, plecării sau mutării de deţinuţi, însoţit de vocile răstite şi insultele de rigoare ale gardienilor, prindeam şi noi de veste că se petrece ceva deosebit. De cele mai multe ori, era vorba de deplasarea unor loturi mai mari de deţinuţi. În urma unor astfel de zgomote, care aveau să tulbure tot mai des liniştea coridorului în ultima vreme şi ale căror ecouri estompate ajungeau pînă la urechile noastre, ne-am ales la interval de cîteva zile cu alţi doi camarazi de celulă. Trecuseră şi ei prin ancheta Securităţii locale, fuseseră judecaţi, condamnaţi şi încarceraţi acum în penitenciarul din Popa Şapcă, în aşteptarea transferului la închisoarea de executare a pedepsei. Primul introdus în celulă a fost Brach. Nu-i mai ştiu numele mic. Era şvab din Banat, de vîrstă mijlocie şi de meserie contabil. Un om paşnic, care s-a acomodat repede în celula noastră, cîştigînd în scurt timp simpatia tuturor. Spre deosebire de Brach, cel de-al doilea proaspăt judecat şi condamnat care ne-a fost introdus în cameră, un tînăr muncitor maghiar, nu s-a bucurat de aprecierea nimănui. Era respingător de la prima vedere! Un adevărat tip lombrozian, cu un puternic prognatism frontal, care îl apropia de înfăţişarea omului cavernelor. Arcadele, cu sprîncene stufoase, înaintau ca o streaşină deasupra ochilor mici şi foarte mobili, care aruncau priviri în toate părţile. Buzele tivite şi cuta adîncită care îi împărţea bărbia în două completau, fără să-l avantajeze, portretul noului venit. Dacă aspectul lui fizic putea să-ţi stimuleze imaginaţia, făcîndu-te să tragi concluzii subiective, nesprijinite de dovezi concrete, totul s-ar fi limitat să rămînă simple păreri personale, pe care nu le-ai fi împărtăşit nimănui, din teama de a-i face omului o nedreptate. Dar nu a fost aşa. Din puţinele cuvinte pe care le-a schimbat cu noi, după ce şi-a luat patul în primire, ne-am dat seama cum judecata lui limitată, alimentată cu ura din sloganele comuniste făcuse din el un adevărat monstru lipsit de orice sentimente umane. „Cum arată pe dinafară, aşa e şi pe dinăuntru!“ spunea cu drept cuvînt Geis.

Cazul lui Socol, ca şi al lui Fabri, cu care stătusem în celulă la Securitate, erau uimitor de asemănătoare. Amîndoi subdezvoltaţi mintal,

amîndoi dăruiți trup şi suflet Partidului, şi amîndoi căzuți victime acestui partid pe care îl iubeau mai presus de orice! Faptul că nu-mi amintesc de motivele pentru care fuseseră condamnați şi nici de sentințele lor, ca de altfel nici de ale marii majorități a deținuților cu care am stat în închisoare, are o explicație foarte simplă: trăind în lumea arbitrarului, acuzațiile din proces şi anii de condamnare nu aveau pentru noi, deținuții, nici o însemnătate! După ce am aflat că Socol, aşa îl chema pe tînărul ungur, era comunist şi că fusese scos din producție încă din primele zile după angajare, pentru a duce „muncă de partid“, repulsia față de el şi-a găsit deplina justificare. De aici înainte Socol avea să fie ocolit de toată lumea din celulă, de parcă ar fi fost lepros. E drept că nici el nu căuta să se apropie de nimeni şi se complăcea în poziția de ostracizat. Stătea tăcut la patul lui cît era ziua de lungă şi privea cu ochii lui scotocitori la tot ce se petrecea în jur. De cîte ori surprindea în conversațiile noastre o critică sau un calificativ injurios la adresa regimului, se întuneca şi mai tare la față şi ochii îi scăpărau de ură. Cu toată sila pe care mi-o producea, curiozitatea m-a împins totuşi să stau de cîteva ori cu el de vorbă. Cu mare lucru nu m-am ales din teoriile marxiste prost înțelese, pe care mi le-a debitat de fiecare dată cu acelaşi patos şi la fel de confuz. Mi-a rămas însă în amintire povestea unui preot pe care mi-a istorisit-o, mai ales din cauza patimei cu care s-a dezlănțuit împotriva acelui „bandit în sutană“ şi „duşman al poporului“. Am fost atît de impresionat de furia care îl cuprindea de cîte ori pronunța numele preotului, încît mi-a rămas şi mie, pînă azi, întipărit în memorie: Aladar Szoboszlay. Socol pretindea că, în 1956, în timpul revoluției din Ungaria, preotul transformase altarul bisericii din satul lui din Ardeal într-un adevărat depozit de arme şi muniții, pregătindu-se astfel pentru momentul cînd se va aprinde răscoala şi în România. „Activitatea lui contrarevoluționară“ fusese depistată de Securitate. Preotul fusese arestat, judecat, condamnat la moarte şi executat, spunea Socol, plin de admirație pentru eficacitatea Securității şi rîzînd cu satisfacție de soarta preotului. În ceea ce mă priveşte, trebuie să recunosc că povestea lui Socol mi s-a părut cam trasă de păr, şi nu i-am prea dat crezare. Este şi motivul pentru care nu aveam de gînd s-o menționez în amintirile mele de la Timişoara. Întîmplarea a făcut însă, ca tocmai în zilele în care ajunsesem cu relatarea mea la cazul lui Socol, să-mi cadă în mînă cîteva file dintr-un tabel „strict secret“ întocmit de Securitate, a cărui primă pagină o reproduc întocmai:

„TABEL NR. 2

CONSILIUL SECURITĂȚII STATULUI. STRICT SECRET
TABEL NOMINAL

privind deținuții decedați pentru care Direcția generală a penitenciarelor a făcut comunicările necesare înregistrării lor în registrele de morți ale sfaturilor populare.“

Spre surprinderea mea, la pagina 15 a tabelului, la poziția 122, am dat peste numele preotului Aladar Szoboszlay. Transcriu şi această pagină, care mi-a parvenit la timp şi m-a determinat să relatez totuşi ceea ce mi-a povestit Socol în celula din închisoarea Popa Şapcă.

117. — STANCIU NICOLAE născut în 1926 — Executat 22.dec.1952 la Braşov

118. — STEFU POMPILIU născut 10.8.1910 în Tr. Severin, fiul lui Ioniță şi Aristița — Executat 28.3.1952 la Jilava

119. — STRAIMER VITOMIR născut 11.7.1926, fiul lui Sava şi Rachila, funcționar — Decedat 22.6.1954 Decesul înregistrat la Sf. Pop. al or. Timişoara sub nr. 31/11.12.1964

120. — SUCIU PAVEL născut 25.dec.1921 în Iarmata, fiul lui Ion şi Sofia, țăran — Executat 20.XI.1957 la Jilava Decesul înregistrat la Sf. pop. al com. Jilava sub nr. H19/8.7.1965 Dos. anchetă 12138 la T-şoara.

121. — SURDULENCO FIDAT născut 17.V.1898 în Bacelia-URSS, fiul lui Eremia şi Irimia, țăran — Decedat 11.4.1953 la Văcăreşti

122. — SZOBOSZLAY ALADAR născut 18.I.1925 în Timişoara, fiul lui Aladar şi Iozefina, preot. — Executat 1.9.1958 Decesul înregistr. la Sf. pop. al or. Timişoara la Nr. 2/12.01.1963 Dos. anchetă 6362 la Timişoara

123. — TALPĂ ILIE născut 16.XI.1886 în Sulița-Botoşani fiul lui Haim şi Feiga — Decedat 14.2.1953 în colonia Capul Midia. Decesul înregistr. la Sf. pop. al com. Năvodari sub nr. 55/14.2.1953

124. — TAMAS DEZIDERIU născut 16.V.1901 în Bărbățeni, fiul lui Ion şi Suzana — Executat 1.9.1958 la Timişoara Decesul înregistr. la nr. 13/22.XI.1967 Dos. anchetă 6362 la Timişoara

125. — TARĂU IOAN născut 12.XI.1904 în Mederat-Arad, fiul lui Teodor şi Tenica, lăcătuş — Decedat 10.6.1954 Decesul înregistr. la nr. 24/11.dec.1964 la Sf. Pop. or. Timişoara.

Între timp, mişcările de deținuți pe secție păreau să continue. Din cînd în cînd, mai primeam şi noi cîte un nou camarad de cameră. Îi prezint în ordinea în care au fost aduşi.

AUREL PANDURESCU era legionar şi cumulase mulți ani de închisoare în detențiile anterioare. Cred că fusese învățător. Compunea

poezii, mai ales balade, toate cu teme naționaliste sau cu eroi din basmele şi legendele populare româneşti. Era înzestrat cu o extraordinară uşurință de versificare. Era totodată foarte prolific şi tot ce compunea, scria mai întîi cu acul pe săpun, apoi memora şi la urmă ştergea săpunul. Ştia sute şi sute de versuri pe dinafară şi îşi întreținea acest depozit în memorie, repetînd totul zilnic fie în gînd, fie cu voce tare, dacă avea amator să-l asculte. Eu eram unul din ascultătorii lui cei mai fideli.

MIHAI MURGU şi NICOLAE MURGU, frați, amîndoi legionari. Primul, intelectual, dar cu studiile întrerupte, al doilea, muncitor strungar. Nici ei nu erau la prima detenție.

RAŞCA, de meserie fotograf. Altceva nu-mi amintesc despre el.

NOVAC. Mi-aduc aminte numai de aspectul lui fizic. L-aş recunoaşte imediat şi azi, dacă mi-ar apărea în față aşa cum arăta atunci cînd a intrat la noi în celulă. Era de talie mijlocie şi subțire, foarte palid la față, şi purta un costum maro la două rînduri, cu dungi discrete albe. Suporta greu închisoarea, era demoralizat şi extrem de nervos.

Ultimul introdus în celulă cred că se numea BRAUN, dar nu mai sînt sigur. Era şvab. Avea amîndouă picioarele amputate de deasupra genunchilor de pe urma unui accident. În mod excepțional i s-a permis să-şi păstreze cîrjele în cameră. Nu i s-au dat însă decît după cîteva zile de insistențe, cînd a obținut autorizația de la căpitanul Mocea, anchetatorul de la Securitate, care era totodată şi ofițerul politic al penitenciarului. Braun ne-a uluit cu performanțele lui acrobatice cînd, folosindu-se numai de mîini, se deplasa cu o uşurință de maimuță dintr-o parte într-alta a camerei sau, de la paturile de jos la cele suprapuse, şi invers. N-a stat mai mult de două-trei săptămîni cu noi. Într-o zi au venit să-l ia „cu tot bagajul“ şi de atunci nu l-am mai văzut.

De la ultimii veniți am aflat că marile mişcări ce se auziseră pe coridor se datoraseră trierii deținuților şi formării unor loturi care fuseseră trimise cu dubele la Aiud sau la alte închisori. Acum se proceda la alte trieri, pentru o nouă repartizare a deținuților rămaşi, iar la aceştia se adăugau mereu alții, în ritmul în care îi judeca şi îi condamna Tribunalul Militar. Curînd avea să fie şi întreaga noastră cameră obiectul acestei reorganizări. Din cîte ne-am putut da seama, toți deținuții politici din penitenciar au fost concentrați în cele trei sau patru camere mai mari, înşirate de-a lungul coridorului principal. Într-o bună dimineață, aproape toți cei din camera noastră am fost strigați pe nume şi scoşi cu pătura şi bagajul pe coridor. Am fost mutați în camera din capătul coridorului principal, cea din fața căreia

se deschidea spre stînga coridorul îngust unde se afla celula în care stătusem la sosirea mea în penitenciar. Noul nostru domiciliu era destul de populat, dar nu se putea vorbi de aglomerație. Camera era foarte încăpătoare şi luminoasă. Cred că era prin luna aprilie cînd i-am trecut pragul şi nu am mai părăsit-o pînă în primăvara anului următor, în 1962, cînd am plecat definitiv din Timişoara.

Cum nu mai pot reconstitui cu exactitate lista celor care au fost mutați o dată cu mine, nici pe a celor pe care i-am găsit la sosirea noastră în noua încăpere, şi cu atît mai puțin a celor care au fost aduşi între timp şi apoi iar luați dintre noi, voi recurge la enumerarea de la început a tuturor deținuților de care îmi aduc aminte să fi locuit în această cameră, de-a lungul întregii perioade în care am stat şi eu în ea.

1. BOLDUREANU ION.

2. BOROBARU TEODOR, țăran înstărit din comuna Banloc. Unchiul fraților Sofia şi Traian Borobaru. Singurul din familie care nu era legionar. Făcuse politică liberală.

3. COVALI şi

4. COTEȚ, cei doi croitori din organizația lui Baicu.

5. CACEU, tînăr din regiunea Aradului.

6. CUZMANOVICI MACU, preot dintr-o comună din sudul Banatului, aproape de granița cu Iugoslavia.

7. DOGARU.

8. GÖTZ, şvab, farmacist.

9. GEIS, şvab, economist.

10. GHEORGHE GHEORGHE era călugăr la mînăstirea Tismana, sub numele de Veniamin. Sînt nesigur de numele lui, de care nu-mi pot aminti cu certitudine, deşi am avut relații destul de apropiate în celulă. Cînd mă adresam lui, nu-i spuneam decît Părinte, aşa că numele nu l-am memorat. Am ajuns la concluzia că îl chema Gheorghe Gheorghe consultîndu-mă cu preotul Macu Cuzmanovici, care a venit să-şi viziteze un nepot la München, în 1981.

11. GHEORGHE ŞTEFAN (Fane), din lotul lui Baicu.

12. HARA, tînăr din Arad.

13. HERCU, legionar; avusese un magazin de încălțăminte în Lugoj.

14. LICĂ PETRE, inginer, fusese în Frățiile de Cruce.

15. LUDWIG, şvab, comis-voiajor.

16. MAIER HANS, şvab, avocat.

17. MURGU MIHAI şi

18. MURGU NICOLAE, amîndoi legionari.
19. NEMOIANU TRAIAN, preot din Zeguieni.
20. PANDURESCU AUREL, legionar.
21. PASTERNAK, inginer, evreu.
22. PERTZA, doctor, cred că era din Sighişoara.
23. PRODAN.
24. REEB JOHAN, şvab, avocat.
25. RIPAN IOSIF, contabil, legionar, din Lugoj.
26. ROŞU CORNEL, gazetar, din Turnu-Severin.
27. SÎRBU ION, legionar, din com. Pecinişca.
28. SCHMIT JOSEF şi
29. SCHMIT NIKOLAUS, amîndoi şvabi din Timişoara.
30. STRÖBEL, tînăr şvab din Banat.
31. TOCIAPSKI PAVEL, refugiat din Basarabia şi stabilit în Lugoj.
32. URSU, inginer.
33. WEREŞ JOHANN, şvab.

Nu cred să fi omis de pe această listă mai mult de cinci sau şase nume. Cei pe care i-am uitat sînt probabil dintre aceia care nu au stat decît puțină vreme cu noi, fiind apoi mutați în altă celulă. În general, efectivul deținuților din cameră nu a depăşit niciodată douăzeci-douăzeci şi două de persoane.

ŞEFUL DE CAMERĂ ŞI BANDA LUI

Dacă prima impresie la intrarea pe uşă, cînd am văzut cum arăta camera, a fost favorabilă, cea de-a doua avea să fie una mai neplăcută. Şeful de cameră care, la deschiderea uşii şi intrarea noastră, strigase celor din interior cum nu se putea mai milităreşte: „Atenţiune! Drepţi!“, la apariţia în prag a gardianului care ne adusese, şi-a schimbat glasul şi, pe un ton supus şi slugarnic, i-a spus: „Să trăiţi, domnule plutonier!“ Şeful de cameră se numea Cornel Roşu, era din Severin şi îşi spunea gazetar. De fapt, înainte de război, scosese o foaie locală, un fel de „Răcnetul Carpaţilor“ care apărea sporadic, în funcţie de veniturile proprietarului. Or, aceste venituri erau nesigure şi de proveniență mai mult dubioasă: mici afaceri pe picior, la fel de mici şantaje, împrumuturi, pe care nu le mai restituia, sau donaţii pentru diferite scopuri filantropice inexistente, pe care le solicita de la oamenii înstăriţi din oraş! Toate acestea mi le-a povestit chiar el, cu un cinism revoltător, dar cu un haz şi un farmec care te dezarmau. De cum a auzit că sînt fiul lui Tilică Ioanid, Roşu m-a luat în braţe, şi la propriu şi la figurat, şi nu a mai prididit cu laudele exagerate şi în gura mare la adresa tatălui meu, la generozitatea lui şi la sprijinul pe care îl acorda oricui i-l solicita. „Şi pe mine m-a ajutat de nenumărate ori, deşi nu meritam. Eu am fost toată viaţa un golan şi un găinar. Mie mi-a plăcut viaţa de cîrciumă, băutura cu prietenii şi cu lăutarii care să-mi cînte la ureche. Pe vremea aceea şi nişte neisprăviţi ca mine puteau trăi pe lîngă cei bogaţi şi mărinimoşi. Acum, dacă nu mai sînt oamenii bogaţi, nu mai pot trăi nici golanii fără să muncească. Dumitale îţi spun adevărul, pentru că eşti boier ca şi tatăl dumitale, şi ai să mă înţelegi, chiar dacă nu mă aprobi.“ Cam aşa sunau tiradele lui Roşu, care se ţineau lanţ, punîndu-mă într-o situaţie destul de jenantă faţă de ceilalţi deţinuţi din celulă, pe care îi apostrofa din cînd în cînd cu formule puţin măgulitoare: „Ce ştiţi voi, bă, cum era viaţa înainte vreme, în Severin, cînd Tilică Ioanid ne plătea cîte o masă, nouă, celor tineri, şi sta cu noi de vorbă. Severinul era un oraş cu

boieri şi oameni de renume de care voi nici nu aţi auzit. Voi eraţi atunci tot aşa cum sînteţi şi astăzi, nişte oameni mărunţi sau nişte ţărani proşti. Nu ştiaţi decît să munciţi ca să strîngeţi bani şi eraţi zgîrciţi. Voi n-aţi ştiut niciodată să vă bucuraţi de viaţă!“ Şi Roşu îşi arăta tot dispreţul faţă de asemenea oameni! La început, m-a mirat faptul că nimeni nu riposta la insultele lui. Toţi se făceau că nu-l aud. Logica puşcăriaşului m-a făcut să trag concluzia că Roşu era turnător, ceea ce mi-a fost confirmat în zilele următoare de deţinuţii mai vechi din cameră. Şef de cameră fusese numit de căpitanul Gheorghe Mocea, ofiţerul politic, iar de pe această poziţie, Roşu înţelegea să obţină toate avantajele posibile oferite de viaţa în celulă, adjudecîndu-şi de autoritate şi în mod abuziv privilegii pe care nimeni nu îndrăznea să i le conteste. Se instalase astfel în patul din faţa sobei, care nu răspîndea căldură decît pe o rază de cîţiva paşi în jurul ei, nereuşind să dezmorţească atmosfera glacială din restul camerei. La împărţirea mesei, chiar gardianul îi confirma învestitura cu prerogativele şefului, vînînd cu polonicul prin ciorbă eventualele bucăţi de carne sau mai mulţi cartofi şi umplîndu-i gamela cu partea cea mai consistentă de la fundul hîrdăului. Dar toate astea nu ar fi însemnat nimic, dacă Roşu n-ar fi înţeles să-şi exercite autoritatea de mic satrap, introducînd în cameră moravurile lumii interlope, determinînd formarea unei societăţi, organizate, împărţite şi stratificate ierarhic, conducîndu-se după reguli lipsite de orice omenie şi moralitate, similare celor care menţin coeziunea hoardelor primitive sau a haitei de lupi. Mă refer la faptul că Roşu îi strînsese în jurul lui pe cei care, aş putea spune, reprezentau pleava camerei. Erau din categoria celor dispuşi oricînd să accepte să trăiască sub imperiul legii junglei, dar plasîndu-se în imediata apropiere a şefului, pentru a-şi oferi slugărnicia în schimbul protecţiei acestuia şi al unor mici avantaje. Cei trei-patru astfel de indivizi, care roiau în jurul lui, îi făceau tot felul de servicii. Îl înlocuiau la căratul tinetei sau al hîrdăului cu apă, atunci cînd ar fi trebuit să-i vină rîndul la corvezile camerei şi, de asemenea, la măturatul şi spălatul duşumelelor. Mai mult chiar: la simplul gest al lui Roşu de a întinde spre unul din ei cămaşa care i se rupsese, se repezeau toţi şi şi-o smulgeau unul altuia pentru a i-o cîrpi. La fel proceda şi cînd voia să i se spele rufele sau să i se coasă un nasture. Roşu se complăcea în poziţia de stăpîn abuziv, dar totodată se simţea şi bine în compania acestor servitori slugarnici, care constituiau şi publicul lui de ascultători, de care avea absolută nevoie pentru a-şi povesti la nesfîrşit aceleaşi amintiri despre beţiile cu lăutari şi despre micile lui escrocherii de altădată, singurele jaloane care îi marcau

existența.

Ca recompensă pentru serviciile şi grija pe care i-o purtau, grupul de derbedei care îl înconjura se bucura de protecția lui Roşu, care închidea ochii la tot ce făceau. La orice scandal pe care îl provocau în cameră, Roşu le dădea întotdeauna dreptate, iar dacă cearta se auzea dincolo de uşă şi atrăgea gardianul, tot el le lua apărarea, prezentînd faptele în mod tendențios. Bizuindu-se pe imunitatea pe care le-o asigura Roşu, această haită flămîndă şi lipsită de Dumnezeu ajunsese să-i terorizeze pe oamenii paşnici din cameră. Puseseră din oficiu stăpînire pe operația de împărțire a mîncării, făcîndu-şi bineînțeles parte în detrimentul celorlalți. Unul din obiceiurile statornicite dinainte de mutarea noastră în cameră era ca masa să fie distribuită de şeful de cameră, drept care gardianul împingea hîrdăul înăuntru şi îi dădea polonicul lui Roşu. După ce gardianul închidea uşa, Roşu îi trecea la rîndul lui polonicul unuia din ciracii lui care, drept mulțumire, îi umplea gamela şefului camerei alegînd fără ruşine din conținutul hîrdăului ce era mai consistent. Urmau la rînd favorizații din grupul lor şi abia la sfîrşit primeau şi ceilalți deținuți din zeama chioară rămasă în hîrdăul de ciorbă, după ce fuseseră pescuiți cartofii sau rarele bucăți de carne. Orice proteste din partea oropsiților erau imediat înăbuşite de obrăznicia şi agresivitatea de limbaj a bandei lui Roşu, care nu se jena să treacă la amenințări. De altfel, în caz de conflict, cei nedreptățiți nu aveau nici o şansă. Deşi superiori numeric, fie că erau mai în vîrstă, fie că erau foarte tineri, toți erau în general oameni cumsecade şi pe deasupra şi timorați, deci victime sigure ale derbedeilor, categorie cu care nu erau obişnuiți să aibă de-a face. Nici eu nu întîlnisem pînă atunci în închisoare, decît ici-colo, cîte un asemenea exemplar şi de fiecare dată crezusem că era vorba de cazuri monstruoase unice, de anomalii, de excepțiile care nu făceau decît să confirme regula Omului-Om. Abia aici, la Timişoara, aveam să realizez că mă înşelasem şi că mă aflam în fața celei mai nefaste realizări a regimului, în fața acelei noi specii — produs al sistemului: Omul nou! Trăind atîția ani izolat de lumea de afară şi înconjurat în general numai de deținuți vechi, nu avusesem ocazia să întîlnesc, decît extrem de rar, printre puținii proaspeți arestați, noua ființă plămădită de alchimia Partidului, cu scopul de a o înlocui pe cea veche. Marea majoritate a acestor tineri era alcătuită din „frontierişti“. Dar nu mai era vorba de cei care purtau această denumire pînă cu cîțiva ani în urmă, cînd fuseseră condamnați pentru „acte preparatorii de trecere a frontierei“ sau „tentativă“ sau chiar „trecere frauduloasă a frontierei“, cum sunau încadrările în lege.

Aceia, fiind duşmani declaraţi ai regimului, nu doriseră decît să fugă din raiul comunist. Fuseseră relativ puţini la număr, şi cei mai mulţi dintre ei, pe lîngă condamnarea pentru trecerea frontierei, mai fuseseră judecaţi şi pentru spionaj sau înaltă trădare, acuzaţii care atrăgeau pedepse mult mai grele. Iar în închisoare, nimeni, nici noi, deţinuţii, şi nici gardienii ori securiştii nu făceam nici o distincţie între cei condamnaţi pentru trecerea ilegală a frontierei şi ceilalţi deţinuţi politici. Acum însă lucrurile se schimbaseră, iar Securitatea şi penitenciarul din Timişoara erau locurile ideale de unde puteai observa şi studia noua generaţie de „frontierişti“, care în majoritate încercau să treacă graniţa pe uscat, străbătînd zona de frontieră din Banat, fie spre Iugoslavia, fie spre Ungaria. Numai că cea mai mare parte din aceşti tineri se deosebeau de înaintaşii lor. Nu mai fugeau, ca ei, de comunism, din motive politice, ci plecau în lume în căutarea unei vieţi mai bune, şi mai ales în căutarea aventurii, bizuindu-se pe tot felul de închipuiri false despre viaţa, libertatea şi posibilităţile de a te pricopsi, pe care le ofereau Vestul şi mai ales Statele Unite. Mai toţi proveneau din golănimea periferiei oraşelor, din familii destrămate şi strămutate, dintr-o regiune într-alta, de marile prefaceri cu care se mîndrea Partidul şi care tulburaseră viaţa şi echilibrul tuturor categoriilor sociale din ţară. Desigur că printre ei se găseau şi unii care în închisoare se desprindeau de grupul lor şi se alăturau vechilor deţinuţi, fiind atraşi de principiile morale cultivate de aceştia, de omenia şi spiritul de întrajutorare pe care le practicau, uşurîndu-şi chinurile unul altuia. Din păcate însă, majoritatea s-au dovedit a fi irecuperabili. Culmea este că, treptat, atît noi, cît şi autorităţile comuniste am început să nu-i mai considerăm deţinuţi politici. Printre deţinuţi, termenul de „frontierist“ căpătase un sens peiorativ, iar administraţia îi califica de „semipolitici“, pentru a sfîrşi chiar prin a-i despărţi de noi în celule şi de a-i trata ca pe o categorie intermediară de deţinuţi: între „politici“ şi de „drept comun“. N-am fost în stare să reţin numele nici unuia dintre aceşti derbedei care s-au perindat prin camera noastră. Pentru noi nu mai aveau nume. Aveau doar renumele de „frontierişti“.

În schimb, n-am putut uita cum Fane (Gheorghe Ştefan), fără ruşine, a dat frîu liber instinctelor lui primare şi s-a asociat cu ei, pretîndu-se la toate ticăloşiile, numai şi numai pentru a obţine o firimitură de mîncare în plus, fie ea luată chiar de la gura altuia. La mutarea mea în noua cameră, prima grijă a lui Fane a fost să vină să-mi mulţumească pentru declaraţiile din anchetă şi de la tribunal, şi să mă asigure că, atîta timp cît vom sta

împreună, îmi va purta de grijă. Fane considera că declarațiile mincinoase pe care le făcusem pentru a-l disculpa la proces îl obligau nu numai să-mi fie recunoscător, dar îl îndreptățeau totodată să mă vadă legat de el şi pe mai departe într-o complicitate permanentă la toate îndeletnicirile lui dubioase din cameră. Cînd l-a mai auzit şi pe Roşu, mîndrindu-se că îl cunoscuse pe tatăl meu şi arătîndu-se dispus să întindă asupra mea mîna lui ocrotitoare de şef de cameră, Fane nu a mai avut nici o reticență. Ştiindu-se în asentimentul şefului de cameră, mi-a explicat cu deplină sinceritate cum proceda împreună cu ortacii lui pentru a pune la cale diferitele potlogării prin care îşi procurau un surplus de mîncare din porțiile deținuților necooptați în grupul din preajma lui Roşu. Spunîndu-mi că şi-a dat seama că nu sînt obişnuit să fac asemenea lucruri, a ținut să mă asigure că nu va trebui să particip cu nimic la aceste operații. Va trebui numai ca la ora mesei să stau pe patul lui Roşu, unde, pe lîngă porția reglementară, îmi voi primi şi tainul. Fane era atît de vesel şi de mulțumit că se putea revanşa, făcîndu-mă părtaş la pradă, încît în primul moment mi-a venit greu să-i stric bucuria. Am început prin a refuza oferta sub pretextul că îmi ajungea mîncarea, dar Fane nici n-a vrut să audă de aşa ceva, insistînd să-şi arate în continuare gratitudinea şi dorința de a mă ajuta. Încercînd atunci să-i explic că nu merită să-şi strice omenia şi să-şi murdărească obrazul pentru acel minimal surplus de mîncare pe care îl ia din rația altuia mai slab şi mai bătrîn, lui Fane i s-a şters brusc zîmbetul de pe buze. Era mai degrabă efectul decepției de a mă fi estimat greşit, decît al supărării pe care i-o pricinuisem cu vorbele mele. Părea chiar sincer amărît că nu corespundeam vederilor lui. Realizînd însă că mă pierduse de muşteriu, m-a părăsit, lăsîndu-mă pe mîna lui Roşu care, asistînd la o parte din discuția noastră, i-a luat apărarea lui Fane pentru bunele intenții pe care le manifestase față de mine. Pierzîndu-mi răbdarea, am lăsat să-mi scape cuvîntul pe care evitasem să-l pronunț pînă atunci, spunîndu-i că sînt împotriva „furtului“ din rația unui camarad de detenție. Cuvîntul a căzut greu şi a fost decisiv pentru raporturile mele cu Fane, care din acel moment m-a ignorat total. În urechile lui Roşu, cuvîntul n-a produs acelaşi efect. Date în plus despre caracterul lui Roşu aveam să descopăr singur şi să culeg şi de la alții, pe măsură ce mi-am găsit locul în noua colectivitate din cameră, cunoscîndu-i mai de aproape pe ceilalți deținuți şi stabilind cu unii dintre ei relații de încredere şi stimă reciprocă şi chiar o strînsă prietenie care a dăinuit peste ani.

Din punct de vedere fizic, Roşu era numai piele şi os. Era de o

slăbiciune de-a dreptul impresionantă, dar ea nu se datora închisorii, aşa cum îmi închipuisem la început. Nu era vorba de slăbiciunea puşcăriaşului, ci a alcoolicului, ale cărui organe, macerate de băutură, nu-l mai lăsau să pună carne pe el. Obişnuința durerii îl făcea să-şi țină aproape tot timpul mîna apăsată în dreptul ficatului. Uita de el numai în zilele în care îl frîngea în două ulcerul care îi rodea pereții stomacului şi care, periodic, se manifesta cu virulență mărită. Treceau atunci cîte două-trei zile pînă ce putea iar mînca, iar haita de tineri flămînzi din jurul lui, cărora le ceda porția, se poate spune că îi aştepta însănătoşirea mai degrabă cu îngrijorare decît cu răbdare. Stabilit de mulți ani la Lugoj, Roşu era unul din beţivii notorii ai oraşului. O reputație care i-ar fi putut atrage şi simpatia concetățenilor, dacă nu i s-ar fi adăugat una mult mai nocivă. Roşu nu frecventa numai cîrciumile, ci şi localul cel mai rău famat al oraşului: Securitatea! Şi nu se sfia să se arate în oraş şi prin bodegi în tovărăşia securiştilor locali, despre care spunea că sînt băieți buni, că „le place viața“, expresie care pentru Roşu reprezenta calificativul suprem pe care îl acorda cuiva, şi că dau de băut. Şi, pentru că bea, chefuia şi vorbea cu ei, lumea îl ocolea, convinsă fiind că „băieții cei buni“ nu-i dădeau de băut degeaba. Într-un oraş mic de provincie se întîmpla ca lumea să ştie uneori mai mult decît ştia Securitatea. Lumea ştia astfel pe cine vizitase Roşu a doua zi după ce petrecuse cu „băieții“ şi afla chiar cam căror subiecte le dăduse tîrcoale stînd de vorbă cu persoana respectivă, în încercarea de a o trage de limbă. De multe ori, lumea avusese prilejul să urmărească pînă la sfîrşit cîte un asemenea episod, aflînd de pildă că persoana vizitată de Roşu sau cea de care se interesase dispăruse într-o bună zi fără urmă. Şi lumea trăsese concluzia care se cuvenea în privința lui Roşu, chiar înainte ca familia dispărutului să primească cartea poştală de la Canal. Fiind cunoscut ca un cal breaz, Roşu nu mai reuşea să obțină informațiile cu care să-şi plătească participarea la chefurile cu „băieții“. Patima băuturii l-a împins însă să găsească o soluție. Şi anume: să trişeze! A început să inventeze întîlniri subversive şi comploturi care nu avuseseră loc sau critici la adresa regimului care nu fuseseră niciodată pronunțate în prezența lui. Personajele acestor scenarii imaginare şi le alegea după gradul de antipatie pe care o nutrea față de ele. Adoptînd acest procedeu, Roşu a reprezentat de aici înainte pentru cunoscuții şi chiar necunoscuții din oraş un pericol care nu mai putea fi evitat. Şi aşa, Roşu şi-a mai plătit încă o bucată de vreme locul la masa „băieților“. Dar asta pînă într-o bună zi, cînd, prinzînd de veste că Roşu îi trăgea pe sfoară, „băieții“ s-au supărat pe el şi i-au dat şi lui un rol

într-unul din propriile lui scenarii. Iar acum, Roşu îşi făcea penitența la Popa Şapcă, turnînd în continuare ofițerului politic tot ce afla despre deținuții din cameră, dar de astă dată cu plată redusă: în loc de vin în libertate, cîteva linguri de ciorbă în plus, după gratii. Din cînd în cînd se întorcea de la întrevederea cu ofițerul politic, spunîndu-ne că fusese scos la anchetă, şi aducea cîteva țigări. Şi patima cu care trăgea fumul în piept era pe măsura tuturor celorlalte slăbiciuni pe care nu şi le putea stăpîni. Din toate cele spuse pînă acum, Roşu părea să fie cea mai perfectă canalie. Dar şi în această calitate reuşise să strecoare o slăbiciune: Roşu era sentimental! Se înduioşa singur pînă la lacrimi cînd povestea de puținul care îi mai rămăsese curat şi nealterat în amintire. Evoca însă deopotrivă, cu aceeaşi emoție, şi locurile lui natale din Mehedinți şi chefurile sau micile potlogării din tinerețea lui din Severin. Iar cînd, cu vocea lui spartă, dar melodioasă, se apuca să cînte cîntece lăutăreşti de pahar, părea căzut în transă şi nu-şi mai ştergea nici lacrimile care i se prelingeau pe obrajii scofîlciți. După asemenea manifestări sentimentale, Roşu cădea întotdeauna într-o profundă deprimare. Se culca în pat, îşi trăgea pătura peste cap şi stătea o vreme tăcut şi nemişcat. Apoi urma reacția contrară. Se scula şi se plimba nervos prin cameră, făcînd cu glas tare considerațiile cele mai abjecte şi pline de venin la adresa a tot ce-l înconjura, blestemînd oameni şi obiecte laolaltă. Scena se încheia de obicei cu înjurătura lui favorită de Dumnezeu la adresa vieții, despre care nu cu mult înainte ne spusese cît o îndrăgea. Roşu a reuşit totuşi în primele zile de la sosirea mea în cameră să-mi forțeze mîna cu bunăvoința pe care mi-o arăta, obligîndu-mă să capitulez în fața insistențelor şi să-i fac pe plac. Astfel, cu toate protestele mele, i-a spus unuia din frontierişti să-mi cedeze mie patul lui şi să se mute într-altul, din cele cîteva care mai erau încă libere. Roşu a cerut chiar asentimentul camerei, în gura mare şi bineînțeles în mod demagogic, fără să aştepte răspunsul, invocînd dreptul pe care îl avea un puşcăriaş vechi de a fi privilegiat față de altul abia intrat în închisoare. Aveam întîietatea, spunea el, de a dormi într-un pat de lîngă sobă, unde era mai cald. Adevărul era că patul pe care mi-l oferea se afla lîngă al lui şi, în felul acesta, mă avea mai aproape şi mai la îndemînă să-mi povestească la nesfîrşit despre nopțile din viața lui petrecute cu paharul la gură, poveşti de care toți erau sătui să le mai audă, fiindcă fiecare pe rînd fusese la vremea lui victima pasiunii narative a şefului de cameră. Iar acum îmi pregătea şi mie aceeaşi soartă! Mi-au trebuit cîteva zile pînă ce am scăpat de sub aripa lui ocrotitoare şi totodată acaparatoare, reuşind, prin mutarea mea într-un pat din fundul

camerei, să-mi recapăt independența.

Deşi în primele zile n-am prea dovedit să iau contact cu noii mei camarazi din celulă, din cauza lui Roşu care se ținea scai de mine, mi-am dat totuşi seama de unele relații existente între deținuții din cameră. Colindînd de atîția ani prin puşcării, ajunsesem, ca de fiecare dată cînd intram într-o nouă cameră mai mare, cu mulți deținuți, să îmbrățişez dintr-o privire întreaga cameră şi să disting încă din primul moment cele două categorii de oameni care se evidențiau prin comportarea lor, complet deosebită de cea a majorității camarazilor lor. Cei din prima categorie îşi impuneau cu ostentație prezența, atrăgînd atenția noului venit în cameră prin felul de a-l acosta, de a intra cu el în vorbă, de a se oferi să-l ajute, dar şi de a-l iscodi cu o familiaritate mergînd pînă la indiscreție. Desigur că printre aceşti gălăgioşi din fire, vorbăreți, volubili şi agitați, întîlneai întreaga gamă de caractere, de la oamenii cei mai cumsecade, pînă la cei de teapa lui Roşu. Dincolo de aceştia, care îți ieşeau în întîmpinare în primele rînduri, stăteau mai în spate în expectativă cei care nu luau nici o atitudine, abținîndu-se de la orice manifestare la intrarea noului sosit. Nu luau nici măcar inițiativa de a-i pune vreo întrebare pentru a-şi potoli curiozitatea. Pe aceştia nu-i remarcai decît mult mai tîrziu, deşi constituiau de obicei majoritatea locatarilor camerei. Erau o categorie intermediară, peste care fără să vrei îți alunecau ochii, neoferind nici un punct de atracție care să-ți rețină privirea. Te uitai în schimb, urmărindu-le intrigat atitudinea, spre cei care, deşi tăcuți, retraşi şi vrînd să treacă neobservați, te făceau mereu să întorci capul spre ei. Fie că stăteau aşezați pe pat, fie că se plimbau cu pas măsurat de-a lungul peretelui din fundul camerei, păreau să facă abstracție de lumea înconjurătoare. Îți dădeau impresia că, vrînd să se îndepărteze de lume şi să se izoleze de bunăvoie, exercițiul le reuşise şi chiar se simțeau singuri, deşi se aflau într-o cameră plină de oameni. Figura le exprima de obicei calmul şi seninătatea oamenilor desprinşi de necazurile cotidiene, iar dacă le adresai cuvîntul, îți răspundeau cuviincioşi şi plini de solicitudine, păstrînd însă o uşoară distanță şi ferindu-se de intimități. Întotdeauna rezervați şi necăutînd să facă relații cu tot dinadinsul, nu inoportunau niciodată pe nimeni. Nu erau indiscreți, şi era limpede că cereau reciprocitate în domeniu. Nu se lăsau antrenați în discuții numai de dragul de a vorbi şi, cu atît mai puțin, în controverse pe teme ieftine, evitînd să se angajeze în certurile care se iscau uneori pentru tot felul de nimicuri, mai ales în camerele cu oameni de calitate dubioasă. Nu păreau să simtă nevoia

unei ocupații, numai ca să le treacă vremea mai uşor. Stăteau şi ei uneori de vorbă sau jucau şah ori table, clandestin, dar nu ca soluție ca să-şi ocupe timpul şi să le pară ziua mai scurtă. Am încercat să schițez cîteva din trăsăturile comune aproape tuturor deținuților din această categorie, în rîndurile căreia întîlneai de obicei oamenii cei mai interesanți. Aveau mai toți o personalitate pronunțată, o mare putere de stăpînire de sine şi resurse morale şi intelectuale deosebite, care îi puneau la adăpost de plictiseală, de stări nervoase violente sau, dimpotrivă, depresive şi de fluctuații de comportament. Erau oameni invulnerabili, care au învins şi timpul nesfîrşit care s-a scurs peste ei, şi opresiunea zidurilor temniței, şi ofensa lanțurilor şi cătuşelor. În confruntarea dintre ei şi închisoare, înfrîngerea a suferit-o aceasta din urmă, care nici între zidurile ei n-a reuşit să le răpească libertatea şi să-i reducă la sclavie. Poate că am exagerat făcînd o delimitare atît de categorică între grupurile de deținuți din cameră. Şi poate că nici încercarea de a generaliza şi extinde la toate celulele din închisori prezența acestor categorii, ca şi locul exact din încăpere, unde erau de găsit, nu poate fi luată chiar drept regulă. N-am făcut însă decît să dau curs unor observații şi impresii mai puțin clare pe care le culesesem prin diferite alte închisori, dar pe care camera din Timişoara mi le-a confirmat şi scos în evidență într-un mod atît de izbitor încît nu am rezistat tentației de a o prezenta ca pe un model. Model pe care, deşi numai schițat, l-am găsit totuşi şi în alte camere de închisori.

SOLITARUL

La sosirea mea în cameră şi în primele cîteva zile următoare, am remarcat prezența unui singur deținut solitar, plimbîndu-se liniştit şi cu pas măsurat de-a lungul peretelui din fundul camerei. Acolo îşi avea şi patul, pe care se aşeza cînd îşi înceta plimbarea. Singurătatea pe care o căutase îi era respectată, poate nu atît din înțelegere pentru dorința lui de a se izola, ci mai curînd din cauza temperaturii mult mai scăzute din acea parte a camerei. Era locul cel mai neprimitor din încăpere. Cu fiecare pas pe care îl făceai îndepărtîndu-te de sobă, simțeai cum frigul creştea, iar cînd te apropiai de fundul camerei, te pătrundea curentul glacial care se strecura pe lîngă cercevelele ferestrelor care nu se închideau ca lumea. Era motivul pentru care toți deținuții se grupaseră în paturile din jurul sobei, lăsîndu-le neocupate pe cele din fundul camerei. În afară de unul, în care se instalase deținutul singuratic. Apoi s-a mai adăugat unul, dintre ultimii veniți de la Securitate. Cel de-al treilea, care s-a aciuat lîngă ei, am fost eu. Mai de voie, pe de o parte, împins de curiozitatea pe care mi-o treziseră cei doi, cu strania lor dorință de a se izola şi de a-şi reduce spațiul de claustrație la dimensiuni şi mai mici decît cel oferit de închisoare, mai de nevoie, pe de altă parte, pentru a scăpa de ingerințele dezgustătoare ale lui Roşu, am ajuns să prefer un pat din zona glacială a camerei celui de lîngă sobă. Aşa am ajuns şi vecin de pat cu Iosif Ripan şi cu călugărul de la mînăstirea Tismana, pe care i-am pomenit în lista deținuților întîlniți în închisoarea Popa Şapcă. Voi trece peste destul de lunga perioadă limitată la relații strict civilizate, care a caracterizat convieţuirea noastră la început. Nici unul din cei doi nu părăsea „cartierul“ în care locuiam, decît la ora mesei, pentru a-şi primi mîncarea la uşă, sau la vremea „programului“, pentru a merge la W.C. Eram singurul din cei trei, care făceam de mai multe ori pe zi naveta între cele două părți ale camerei. Nu-mi stătea în fire să fac cu atîta uşurință abstracție de lumea aşa de pestriță care popula celula noastră, înainte de a o cunoaşte mai de aproape. Neputîndu-mi înțelege curiozitatea şi

neastîmpărul care mă îndemnau să mă deplasez mereu dintr-un loc într-altul, să cercetez toate cotloanele încăperii, să observ şi chiar să stau de vorbă cu mai toţi ceilalţi deţinuţi din cameră, chiar şi cu unii de-a dreptul nefrecventabili, noii mei vecini, lîngă care mă mutasem, m-au ţinut mai multă vreme într-un fel de carantină, înainte de a mă accepta complet şi a mă trata pe picior de egalitate. Aveau să-mi spună mai tîrziu că le-am făcut impresia unui om prea agitat, prea vesel şi prea vorbăreţ, pentru a putea fi şi serios. Desigur că şi felul în care fusesem acaparat de Roşu în primele două-trei zile, ca şi faptul că făceam parte din acelaşi lot cu Gheorghe Ştefan (Fane), care se bucura de o reputaţie mizerabilă în cameră, nu m-au avantajat în ochii lor. Suspiciunile colegilor mei s-au risipit însă încetul cu încetul, făcînd cu timpul loc unei simpatii reciproce şi încrederi crescînde.

Călugărul, pe care îl voi numi părintele Veniamin (sub rezerva unei posibile erori, pentru că nu am certitudinea nici în privinţa numelui laic pe care l-ar fi purtat, Gheorghe Gheorghe, şi nici a celui monahal, Veniamin), s-a convins primul că nu era cazul să mă suspecteze a fi de rea-credinţă, discuţiile noastre depăşind din acel moment graniţa prudenţei ce şi-o impusese pînă atunci. Părintele Veniamin se ocupase de contabilitatea şi de comercializarea produselor confecţionate în atelierele de lucru ale cooperativei înfiinţate în incinta mînăstirii Tismana. Membrii cooperativei şi muncitorii erau chiar călugăriţele mînăstirii. Inteligenţa remarcabilă cu care era dotat, spiritul organizator, înclinaţia pe care o avea spre calculul matematic şi un simţ comercial deosebit de ascuţit l-au făcut să poată conduce treburile cooperativei cu maximum de beneficii pentru întreţinerea şi nevoile de trai ale maicilor. Jonglînd cu măiestrie cu paragrafele legilor, cu HCM-urile şi cu dispoziţiile potrivnice bunului mers al cooperativei, a reuşit să evite toate impedimentele ridicate în cale, menite să ducă la reducerea cîştigurilor sub limita necesară întreţinerii maicilor şi deci la alungarea lor din mînăstire şi închiderea lăcaşului. Atunci cînd mi-a destăinuit întregul sistem de funcţionare a cooperativei pe care îl pusese la cale, am fost peste măsură de impresionat de ingeniozitatea procedeelor şi detaliilor imaginate de părintele Veniamin pentru a obţine repartiţiile de materiale care i se refuzau, comenzile mai avantajoase la care nu avea acces şi acceptarea unor preţuri de vînzare, ca şi privilegiul unor norme de lucru mai bune. Venind de la un profan în domeniul afacerilor, părerea pe care mi-am făcut-o despre geniul organizator al părintelui Veniamin nu ar fi avut nici o valoare dacă nu mi-ar fi fost confirmată şi de Iosif Ripan. El însuşi contabil, ştiuse să-i pună părintelui întrebări competente şi înţelesese

totul mult mai bine ca mine. Era şi el uimit de inventivitatea şi judecata infailibilă a părintelui Veniamin. Acesta avusese o copilărie grea. Orfan de amîndoi părinţii de mic, crescuse în orfelinat şi apoi intrase de tînăr în mînăstire, ca novice, înainte de a deveni călugăr. Deşi cu vădite înclinaţii spre meditaţie şi rugăciune, mintea lui ageră nu s-a mulţumit să rămînă pasivă. S-a apucat să înveţe singur şi să citească tot ce îi cădea în mînă. Făcea totul temeinic şi aprofundat, aşa că se putea spune despre el că era un autentic autodidact, dar fără a lăsa loc insinuării că, educîndu-se pe această cale, cunoştinţele lui ar fi superficiale, incomplete şi cu lacunele inerente faptului că nu urmase cursurile unor şcoli sau facultăţi recunoscute. Aşa învăţase matematica şi tot aşa îşi însuşise vaste cunoştinţe de filozofie şi istorie. Pasionat, între altele, de religiile din Orient, era în stare a vorbi ca un iniţiat despre budism, despre toate credinţele şi zeităţile Indiei, ca şi despre meditaţia şi exerciţiile yoga, pe care ne-a destăinuit că încercase şi el să le practice. Deşi convins de valoarea lor şi neconsiderîndu-le în contradicţie cu religia creştină, părintele Veniamin fusese obligat să renunţe la yoga încă din prima fază a exerciţiilor de respiraţie. Ajunsese să-şi stăpînească şi să-şi regleze respiraţia la un ritm redus, obţinînd totodată şi o rărire a bătăilor inimii. Se pare însă că nu respectase durata acestor exerciţii şi îşi supusese organismul la eforturi peste puterile lui de rezistenţă. Se îmbolnăvise de tuberculoză, fusese tratat şi se vindecase, dar doctorul îi interzisese continuarea exerciţiilor yoga. Părintele avea totuşi o constituţie robustă. Era înalt şi cu umerii laţi. Avea mersul domol şi legănat al ţăranului care vine de la muncă. Şi mişcările nepripite şi vorba aşezată erau în concordanţă cu întreaga lui făptură, croită mai din topor, care părea desprinsă din viaţa aspră a mediului rural. Şi totuşi, mîinile părintelui Veniamin veneau să strice această primă impresie pe care ţi-o făcuse personajul. Erau mici şi delicate, ca de femeie. Mîini frumoase, cu degete subţiri. La faţă, părintele nu prezenta nici o particularitate. Poate doar un uşor prognatism al maxilarului inferior. În schimb, ochii lui mari, albaştri, avînd puritatea tulburătoare a privirii de copil, inocentă şi naivă, dar şi de o profunzime greu de înţeles, veneau să contrasteze şi mai mult cu imaginea lui înregistrată la prima vedere. Mi-amintesc şi acum de o intervenţie a părintelui Veniamin într-o anumită împrejurare, intervenţie căreia nici Ripan, nici eu nu fuseserăm dispuşi să-i acordăm încredere. În faţa evidenţei, am fost siliţi să ne schimbăm părerea. Prilejul experimentului la care mă refer l-a oferit de fiecare dată Iosif Ripan. Era vorba de crizele periodice de dureri de cap de care suferea, de pe urma bătăilor primite cu

cîțiva ani în urmă la o anchetă deosebit de dură. Fusese schingiuit în fel şi chip, dar în mod sistematic primise zilnic, săptămîni în şir, zeci şi zeci de lovituri în cap. De atunci trăia sub teroarea acestor dureri de cap, care se dezlănțuiau pe neaşteptate şi îl țineau cîteva ore. Pulsațiile dureroase pe care le simțea în tîmple erau atît de acute, încît îl paralizau şi numai un om cu voința şi puterea de a îndura suferința, ca Ripan, era în stare să nu se vaiete. Stătea nemişcat, întins în pat, cu ochii acoperiți pentru că nu suporta lumina şi tresărind la fiecare zgomot care îi sfredelea creierul. După o oră sau două de chin, durerea trecea de la sine, lăsîndu-l însă pe bolnav istovit pentru tot restul zilei. Ripan ne povestise despre aceste crize, cărora nu le găsise leacul nici în perioadele intermitente de libertate de care se bucurase între arestările de care avusese parte după instaurarea regimului comunist. La prima criză făcută în prezența noastră, părintele Veniamin se oferise să încerce să-i aline durerile. Îi ceruse să stea întins pe spate, în pat, cu ochii închişi, în timp ce el, concentrîndu-se, îşi va plimba palmele întinse pe deasupra frunții şi ochilor suferindului. Părintele pretindea că mai aplicase procedeul şi în alte cîteva cazuri similare şi că de fiecare dată obținuse, dacă nu o înlăturare totală a durerii, cel puțin o atenuare a ei. Faptul că, în cazul lui Ripan, durerile de cap s-au mai liniştit după numai cîteva minute, devenind mai suportabile, nu ne-a convins de eficacitatea tratamentului. Se mai întîmplase şi altă dată ca, fără nici un motiv, durerea să regreseze imediat după primele junghiuri şi să persiste numai sub forma unei uşoare apăsări. Numai că după o vreme, o nouă criză a lui Ripan, tratată la fel, a avut acelaşi rezultat. Părintele Veniamin a mai avut şi o a treia ocazie să-şi dovedească această putere liniştitoare de dureri, căreia fiecare îi căuta explicația, fie în domeniul sugestiei, fie al cîmpurilor magnetice, fie al unei energii superioare sau chiar al supranaturalului. De la el n-am aflat decît că făcea un mare efort de concentrare, care nu-i reuşea întotdeauna pe deplin. Iar Iosif Ripan ne-a spus că de fiecare dată cînd părintele îşi ținea palmele deasupra capului lui, simțea mai întîi un val de căldură inundîndu-i creştetul şi tîmplele, după care, încet, încet, durerea îl părăsea.

Iosif Ripan, mult mai circumspect din fire decît părintele Veniamin, m-a ținut mai lung timp sub observație înainte de a mă considera demn de încredere. Iosif era unul din acei autentici legionari, pătruns de învățăturile lui Codreanu, pe care nu numai că le înțelesese exact, dar le şi punea în practică în viața de zi cu zi. Portretul lui în numai două vorbe: în jur de 1,80 m înălțime, cu talia zveltă, măsurat la vorbă şi în mişcări, Iosif părea calmul în persoană, deşi sub această perfectă stăpînire de sine mocnea focul

omului de acțiune şi bătea o inimă caldă. Trăsăturile regulate ale feței şi ținuta dreaptă a corpului îi dădeau o înfățişare atrăgătoare, iar privirea directă şi neşovăitoare în ochii interlocutorului inspira încredere şi simpatie. În primele zile de conviețuire mai apropiată nu i-am apreciat nici excesul de prudență, nici rezerva şi politețea excesivă sub care îşi ascundea suspiciunea, şi nici distanța pe care, cu amabilitate, dar ferm, o impunea între el şi cei din jur. Purtarea lui ireproşabilă, egal de cuviincioasă cu toată lumea, îi atrăsese pînă şi respectul derbedeilor din jurul lui Roşu, deşi atitudinea lui, în loc să le servească de exemplu, le stîrnea mai degrabă ura. Se simțeau jigniți şi înjosiți de a fi antrenați pe un teren care le era străin, iar limbajul ales cu care li se adresa îl considerau semn de dispreț. I-am auzit făcînd aceste comentarii numai între ei şi cu glas scăzut. N-au îndrăznit niciodată să se manifeste făţiş împotriva lui Ripan. De altfel, cred că nici Roşu nu le-ar fi îngăduit-o. Roşu îşi dădea osteneala să întrețină relații aşa-zis amicale cu Ripan, prevalîndu-se de faptul că erau concetățeni. Era pretextul sub care îl acosta aproape în fiecare zi pe Ripan, plimbîndu-se alături de el de la un capăt la altul al camerei şi încercînd să-l atragă într-o conversație despre cîte un cunoscut comun din Lugoj. Chiar şi pentru un nou venit ca mine, era evident că Roşu primise sarcina din partea Securității de a-l trage de limbă pe Ripan. Mai tîrziu, cînd relațiile mele cu Ripan au devenit mai strînse, am aflat nu numai că pentru el nu era un secret că Roşu era delator de meserie, dar ținuse să-l şi informeze pe acesta din urmă că ştia, şi că totuşi nu-i purta pică pentru acest lucru. Dimpotrivă, Ripan îi spusese chiar că era mulțumit că Securitatea nu va primi informațiile de la un individ oarecare, lipsit de scrupule, care ar putea-o minți pentru a-i cîştiga bunăvoința. Ripan îi declarase că era convins de rolul pozitiv pe care un om ca el, conştient că serveşte cauza dreptății, şi cunoscut de lumea din Lugoj, îl putea juca, alimentînd Securitatea numai cu informații exacte.

Roşu se arătase satisfăcut de punctul de vedere al lui Ripan, dar îi ceruse să nu-l deconspire față de alții şi în nici un caz față de mine, care, lipsit de maturitate şi de experiență, nu i-aş accepta cu aceeaşi înțelepciune atitudinea. Cu toate acestea, el va da despre mine numai declarații favorabile. Vorbele lui Roşu l-au determinat pe Ripan să treacă peste rezerva pe care încă o mai avea în privința mea. Luîndu-şi toate precauțiile să nu dea de bănuit despre ceea ce voia să-mi spună, Ripan mi-a cerut să-i promit discreție absolută. Considera că avea obligația morală să mă avertizeze că mă aflam sub observația lui Roşu, care şi în închisoare, ca şi

afară, continua să fie întrebuințat de Securitate ca agent informator. Mi l-a descris apoi pe Roşu în toată complexitatea lui. Pe de o parte sentimental, înduioşîndu-se pînă la lacrimi numai la amintirea unor lucruri, oameni sau chiar a tinereții lui. Pe de altă parte, imoral, mergînd pînă la a-şi sacrifica fără nici un scrupul sentimentele de admirație, respect sau chiar dragoste pe care le nutrea pentru anumite persoane, atunci cînd i-o cerea interesul personal. Şi interesul lui era unul singur: să-şi poată satisface patima băuturii, care îi robise voința şi îl îndemna să recurgă la orice ticăloşie pentru a-şi atinge acest scop. În Lugoj, cîtă vreme fusese liber, Ripan se aflase în permanență sub supravegherea Securității prin diferiții ei agenți sau turnători. Cornel Roşu era unul dintre ei: îl vizita periodic acasă sau îl acosta pe stradă sub diferite pretexte, propunîndu-i o şuetă la un pahar de băutură. Deşi nu era băutor, Ripan accepta. Ştia ce şi cît să vorbească cu el, dar mai ales ştia să-i plătească consumația, motiv pentru care Roşu îl simpatiza. Ripan ştia şi să-i menajeze complexele de vagabond şi bețiv al oraşului, ocolit şi disprețuit de lumea din Lugoj. Băgat în seamă şi tratat de la egal la egal, Roşu se simțea onorat. Îl respecta pe Iosif Ripan şi îi era recunoscător pentru faptul că nu-l desconsidera şi îl făcea să se simtă iar, măcar pentru un moment, ridicat în rîndul oamenilor, chiar dacă după ce se despărțeau se prăbuşea din nou în josnicia vieții lui de toate zilele. Iosif ştia foarte bine cît de şubrede erau şi cît de puțin putea conta pe trăinicia acestor licăriri de sentimente nobile, care nu-l animau pe Roşu decît scurtă vreme. Spera totuşi ca, nestîrnindu-i duşmănia fățişă, să fie cel puțin la adăpostul unor denunțuri false din partea lui. Îl ştia vindicativ şi capabil de orice şi se temea nu numai pentru el personal, ci şi pentru familia lui. Viața soției şi a fiului lui erau la discreția răzbunării organelor locale de securitate. La o simplă recomandare a lor, nevastă-sa îşi putea pierde slujba, iar copilul putea fi alungat din şcoală. Mocea, unul din ofițerii Securității din Lugoj, venise de mai multe ori la închisoarea din Timişoara pentru a sta de vorbă cu Roşu sub pretextul necesității unui supliment de anchetă. De la întrevederile cu Mocea, Roşu se întorcea întotdeauna mai vesel în cameră. Şi nu atît pentru cele cîteva țigări pe care le primea, cît pentru cuvintele de îmbărbătare ale securistului, care îl asigura de fiecare dată că procesul lui se va judeca în curînd şi că are toate şansele să primească o condamnare care să nu depăşească timpul petrecut în prevenție. Deşi ajuns o epavă, atît din punct de vedere fizic, cît şi moral, Roşu nu trebuie subestimat, spunea Ripan. Nu trebuie să ne lăsăm handicapați de mentalitatea noastră de oameni normali, cu judecată

sănătoasă, cînd încercăm să urmărim şi să desluşim raţionamentele unor minţi bolnave, pentru care adevărul, logica şi simţul dreptăţii sînt noţiuni necunoscute. Puterea nocivă a lui Roşu era o consecinţă directă a degradării lui morale în colaborare cu mintea strîmbă şi sufletul pocit al membrilor Securităţii. O simplă insinuare strecurată de el la urechea securistului, o aluzie la sentimentele duşmănoase pe care le nutreşti faţă de regim, o sugestie numai că o întîlnire banală cu un cunoscut ar putea avea un substrat conspirativ erau de ajuns pentru a justifica arestări, anchete şi procese, în care aceste presupuneri sau chiar minciuni ale lui Roşu aveau să apară în actul de acuzare ca fapte dovedite, ce se soldau cu ani lungi de condamnare. Ripan mi-a descris tensiunea sub care a trăit cît a fost liber, tensiune care mai ales în ultima vreme atinsese limitele insuportabilului. De cînd se dezlănţuise noua prigoană împotriva legionarilor încă necondamnaţi sau eliberaţi din închisoare la expirarea pedepsei, Securitatea nu precupeţea nici un efort pentru a le găsi (sau inventa!) un nod în papură şi a-i aresta. Pe lîngă agenţii şi informatorii care mişunau peste tot, „invitaţiile“ la sediul Securităţii „pentru a da anumite relaţii“ sau numai pentru a-i ameninţa şi timora se ţineau lanţ. Orice întîlnire pe stradă, orice vizită în casa cuiva, cel mai banal serviciu făcut cuiva erau acte pasibile de a fi considerate „ajutor legionar“ şi condamnate cu asprime. Pentru a nu-şi pune în pericol cunoscuţii şi prietenii, Ripan întrerupsese în ultima vreme relaţiile cu ei sau, dacă totuşi se întîlnea cu vreunul, recurgea la măsuri de maximă prudenţă. Din punctul de vedere al Securităţii, supravegherea în mod special şi îndeaproape a lui Ripan era mai mult decît justificată. Iosif Ripan întrunea toate condiţiile pentru a fi considerat duşman periculos. Era legionar. Avusese un rol în conducerea organizaţiei din judeţ. Deşi de nenumărate ori arestat şi anchetat, nu se lepădase de credinţa lui. Pe lîngă toate astea, Ripan era din Lugoj, oraş care avusese o puternică organizaţie legionară, care fusese fieful lui Horia Sima şi unde acesta din urmă fusese profesor de liceu.

Cum între cazul lui Ripan şi cazul meu nu era nici o asemănare, altele trebuie să fi fost motivele pentru care Securitatea îl însărcinase pe Roşu cu supravegherea mea. Am încercat amîndoi să le descoperim, străduindu-ne să nu folosim criteriile noastre de judecată, ci să uzăm de cele care presupuneam că puneau în mişcare mintea gînditorilor de la Securitate. N-am reuşit însă mare lucru. Rezultatul nu ne-a satisfăcut. Sau poate că defectul nostru de gîndire consta tocmai în faptul că unitatea de măsură pe care o întrebuinţam la aprecierea valorii concluziei era alta decît a

Securității. Oricum, singurele două posibile motive pentru care Securitatea hotărîse să-mi acorde un regim special de supraveghere şi chiar să mi-l ataşeze pe Roşu ca agent provocator, mi s-au părut prea puțin importante pentru a justifica o asemenea măsură. Primul motiv la care ne-am gîndit era calitatea mea de „fost evadat“, care ar fi trezit frica de recidivă. Cel de-al doilea l-am pus în legătură cu interesul arătat de Jerca în anchetă pentru armele pe care le ascunsesem la Ilovăț. Numai în aceste două cazuri ar fi putut fi de folos Roşu, încercînd să mă tragă de limbă pentru a-mi afla intențiile de fugă şi locul unde se aflau ascunse armele. Erau destăinuiri pe care nu le făcusem nici la anchetă, după cum nu aveam de gînd să le fac cuiva nici de aci înainte şi cu atît mai puțin lui Roşu, despre a cărui îndeletnicire eram prevenit. I-am spus aşadar lui Ripan că nu am intenția să-l menajez pe Roşu, riscul de a mi-l face duşman nefiind pentru mine un pericol aşa de mare cum era pentru el. Am stabilit chiar o strategie a comportării diferențiate pe care o vom avea cu Roşu. Iosif urma să se poarte la fel ca mai înainte, în timp ce eu voi încerca să-i sap autoritatea de şef de cameră, căutînd să sparg unitatea bandei din jurul lui, dislocînd-o din poziția privilegiată pe care o deținea, pentru a pune astfel capăt furtului şi abuzului pe care le practicau. Pentru început, m-am decis să întreprind o serie de acțiuni mărunte, care, fără să pară îndreptate împotriva lui Roşu, ştiam că nu-i vor fi pe plac. Voiam să-l sîcîi şi să întind la maximum coarda bunelor lui intenții şi chiar a afecțiunii pe care pretindea că mi-o poartă în amintirea admirației pe care o avusese pentru tatăl meu. Primul pas l-am făcut către cei cîțiva şvabi din Timişoara şi împrejurimi, grupați în două sau trei rînduri de paturi suprapuse alăturate. Trăiau acolo numai între ei, izolați de ceilalți deținuți din cameră, ca într-un ghetou. Ştiam că Roşu nu-i putea suferi, dintr-un fel de pornire şovină primitivă, pe care în mod demagogic o insuflase şi golanilor lui. Nemții deveniseră astfel calul de bătaie al glumelor proaste, al batjocurii şi insultelor şi, totodată, victimele abuzurilor de tot felul din partea clicii lui Roşu. Exploatîndu-le buna-credință şi onestitatea, aceştia îşi impuneau autoritatea şi, sub amenințarea de a-i înlocui la serviciile din cameră (cărat tinetele, spălat pe jos etc.), le cereau o răsplată oneroasă, care îi lăsa în ziua aceea pe nemți fără porția de pîine sau de mîncare. Cum mai toți erau în vîrstă, timorați de maşinăria represivă cu care pentru prima oară avuseseră de-a face şi înfricoşați de agresivitatea şi lipsa de scrupule a golanilor pe mîna cărora căzuseră, bieții oameni se resemnaseră să plătească tributul cerut, fără să mai protesteze. Teama îi făcuse să stea adunați grămadă ca oile, să evite contactul cu lumea din jur şi

să nu-şi părăsească zona paturilor pe care le ocupau, decît obligaţi de programul de plimbare sau W.C. Cunoscîndu-i pe cîţiva dintre ei de cînd stătusem împreună în camera din care fuseseră mutaţi, nu mi-a fost greu să reiau legătura cu ei. Geis, care era un om vesel şi deschis, mă simpatiza şi aştepta cu sinceră bucurie vizita mea zilnică, să mă aşez pe patul lui şi să ne apucăm de povestit. Ceilalţi, mai puţin comunicativi şi poate chiar neîncrezători în bunele mele intenţii, s-au arătat la început mai reţinuţi. Dar, încetul cu încetul, s-au lăsat şi ei atraşi în discuţiile noastre şi nu m-au mai privit cu bănuială. Numai cînd aduceam vorba despre atmosfera din cameră şi criticam cîrdăşia lui Roşu cu Fane şi cu tinerii frontierişti, în rîndurile nemţilor se lăsa iar tăcerea. Se temeau să nu fie auziţi şi supuşi la represalii de banda lui Roşu. În primele zile, singur Geis continua discuţia pe această temă cu mine. Apoi, treptat, au îndrăznit şi ceilalţi să-şi exprime revolta faţă de abuzurile ce se săvîrşeau sub protecţia şefului de cameră. Mi-a fost însă imposibil să-i conving să ia o atitudine fermă şi să respingă de aci înainte orice ofertă de a mai fi ajutaţi la corvezi în schimbul raţiei de pîine sau porţiei de mîncare. Deşi le-am promis că şi eu, şi Ripan, îi vom susţine, au refuzat, pretinzînd că în cazul unei agresiuni, nimeni nu le va sări în ajutor, pentru că toţi le ştiu de frică. Roşu urmărea cu vădită nemulţumire întîlnirile mele cu nemţii. De cîteva ori n-a mai răbdat să tacă: „Ce-oi fi avînd, domnule, de vorbit cu proştii ăia?!“ sau „Nu te apuca să-i bagi în seamă şi să le dai nas că pe urmă se obrăznicesc şi nu mai scapi de ei!“ Cînd îi răspundeam cu aerul cel mai inocent că mie îmi sînt simpatici, Roşu abia îşi mai putea stăpîni furia şi se îndepărta pentru a nu izbucni.

Între timp, relaţiile mele cu Ripan deveniseră tot mai strînse şi urmau să se dezvolte în continuare pornind de la încredere, respect şi apreciere reciprocă, spre o afecţiune şi prietenie, pe care nimic nu avea să le dezmintă. Stăteam de vorbă cît era ziua de lungă, fie plimbîndu-ne unul lîngă altul în spaţiul liber din fundul camerei, fie aşezaţi pe paturile noastre, cînd nu ne mai ţineau picioarele. Iar cînd ne pătrundea frigul, o porneam din nou. Avea şi un avantaj zona friguroasă a camerei în care locuiam: eram lăsaţi în pace, nimeni nu venea să ne deranjeze. Deşi nu primeam vizite nedorite, eram totuşi urmăriţi de privirea intrigată a lui Roşu, care asistase de la distanţă la evoluţia relaţiilor noastre pînă ce am devenit prieteni. Nu-şi putea explica ce îl făcuse pe Ripan să iasă din rezerva lui obişnuită şi din singurătatea în care se complăcea, pentru a ajunge la relaţii atît de strînse cu mine, şi se mira văzînd că discuţiile noastre nu mai conteneau, cînd îl ştia cît era de scump la vorbă. Iosif Ripan i-a satisfăcut

curiozitatea spunîndu-i că profită de prezența mea în cameră pentru a face exerciții de conversație în limba franceză, ceea ce în mare parte era şi adevărat. Aşa am şi început de fapt, povestindu-ne unul altuia viața pînă la intrarea în închisoare, în limba franceză. Pe măsură însă ce abordam alte teme, mai ales politice, şi ne angajam cu mai multă patimă în discuție, interesul pentru lecția de limbă franceză dispărea şi ne rezolvam controversele pe româneşte. Şi nu pot spune că n-au fost controverse care să ne fi situat pe poziții total opuse şi pe care fiecare din noi le-am apărat cu înverşunare. Cum totul se petrecea pe fondul de încredere reciprocă, stabilit între noi de cînd, şi unul, şi altul ne convinsesem de onestitatea de caracter a celuilalt şi ne împrietenisem, nici o discuție, oricît de vehementă şi pătimaşă ar fi fost, nu mai putea să ne altereze sentimentele care ne legau. Ba chiar şi atunci cînd nici unul din noi nu reuşea să-l convertească pe celălalt la ideile lui, ajungeam la înțelegere acceptînd şi respectînd punctul de vedere al celuilalt, fără să renunți la al tău. Îmi aduc aminte de pildă cum, într-o zi, discutînd despre scena politică românească de dinainte de instaurarea dictaturii comuniste şi despre personalitățile care au ilustrat diferitele tendințe şi curente de idei ale vremii, nu am fost de acord cu intransigența şi patima cu care Iosif îi condamna pe mai toți, judecîndu-i numai în raport cu atitudinea pe care o avuseseră față de Mişcarea legionară. I-am explicat că nu puteam înțelege îndîrjirea cu care se înfruntau oamenii şi mai ales faptul că nu porneau la o critică a istoriei cu argumente din arsenalul interesului național, ci din acela mai restrîns şi subiectiv al interesului partinic. Patimile care se aprindeau ori de cîte ori venea vorba despre anumite evenimente politice din trecut, ținînd deja de domeniul istoriei şi irepetabile în viitor, despre lupte sau acțiuni militare încheiate demult, care nu mai puteau fi reluate, împrejurările fiind altele şi atît învinşii, cît şi învingătorii nemaifiind în viață, sau despre erorile făcute de oamenii politici, dispăruți şi ei, mi se păreau nejustificate. Timpul care se aşternuse de atunci peste acele vremuri şi oameni le dădeau acum dreptul la judecata mai rece a istoriei. Nu pot pricepe cum şi azi încă se mai pot învrăjbi oamenii cînd iau poziție pro şi contra față de evenimente istorice cu care majoritatea nici n-au fost contemporani. Oare dacă n-ar fi fost să trecem Prutul în 1940 sau n-am fi avut parte de actul de la 23 august, ne-am fi găsit tot în trecut motiv de gîlceavă? Ne-am fi alăturat celor care doreau protecția Rusiei pravoslavnice pentru a ne război cu cei care preferau suzeranitatea turcească, numai de dragul zîzaniei şi al consumului inutil de energie? Țin foarte bine minte formula pe care am

găsit-o la încheierea argumentației mele pentru a-mi explica poziția. Am reținut-o pentru că mi-a plăcut şi o mai folosesc şi azi, de cîte ori se iveşte ocazia. Dacă ar fi vreodată să-mi pun acasă, la loc de cinste, portretele oamenilor politici români din vremea copilăriei şi adolescenței mele, aş ține seama la selecționarea lor de numai două criterii: să se fi dovedit a fi oameni de onoare şi buni români. I-aş pune astfel în rame alăturate pe Maniu, Brătianu, Codreanu şi Antonescu, fără a le reduce meritele pentru greşelile pe care le-au făcut sau pentru conflictele care i-au făcut adversari în luptele politice. Toți patru şi-au iubit țara, fiecare i-a dorit propăşirea, aşa cum a înțeles-o el, şi toți patru şi-au dat viața în serviciul ei.

Iosif a sărit ca ars la gîndul de a-l vedea pe Antonescu aşezat lîngă Codreanu. Pentru el era o blasfemie să pui portretul unui călău lîngă al Căpitanului, care fusese o victimă a aceloraşi forțe obscure pe care le servea şi Antonescu prigonindu-i pe legionari. Şi cum era un bun cunoscător al istoriei Mişcării legionare, de la înființarea ei şi pînă la data la care stăteam acum de vorbă, Ripan mi-a făcut mai întîi o expunere amănunțită a perioadei ei de bune relații cu Antonescu şi apoi a deteriorării şi degenerării acestor relații în conflictul armat cu care s-a încheiat colaborarea dintre Horia Sima şi general. Din acel moment, prigoana dezlănțuită de Antonescu împotriva legionarilor nu a mai avut limite. Arestările şi procesele lor se țineau lanț, iar tribunalele militare îi condamnau pe capete la pedepse grele. Celor care primeau pedepse mai uşoare li se făcea favoarea de a fi trimişi pe front în linia întîi, pentru a se putea reabilita. Se pare că existase chiar un ordin către toate unitățile militare privindu-i pe legionarii trimişi pe front, formulat în felul următor: „Se vor reabilita post-mortem!“ Ştiam şi din alte surse neutre sau chiar din rîndurile unor ofițeri, care nu-i simpatizau pe legionari, cît de crunte fuseseră represaliile lui Antonescu. Tulburat eu însumi şi totodată şi din respect pentru emoția lui Ripan cînd mi-a evocat numele unor camarazi şi buni prieteni de-ai lui, trimişi fie în fața plutonului de execuție, fie la moarte sigură pe linia întîi a frontului, numai pentru că erau legionari, am renunțat la vehemența cu care pornisem să pledez cauza lui Antonescu. Iosif nu făcea nici o deosebire între Antonescu, Carol al II-lea şi Armand Călinescu. Antonescu era un criminal cu nimic mai prejos decît Armand Călinescu, care la vremea lui măcelărise şi el sute de legionari şi le expusese trupurile în piețele publice ale capitalelor de județe. „Peste ambiția şi orgoliul nemăsurat al lui Antonescu, ca şi peste patimile dezlănțuite atunci de ambele părți, s-ar fi putut trece şi găsi o cale de

înțelegere. Dar peste sutele de morți care ne despart, nu se poate trece“, spunea Ripan. Am fost primul care am cedat, recunoscîndu-i dreptul legitim de a nu putea ierta, atunci cînd victimele i-au fost frați. Cîteva zile mai tîrziu, analizîndu-se pe sine, cu onestitatea care îl caracteriza, Iosif a redeschis subiectul: „Ştiu că nu am dreptate, dar sînt incapabil să-i recunosc vreo calitate lui Antonescu!“. Îşi dădea şi el seama că, în privința lui Antonescu, judecata limpede şi simțul dreptății îi erau denaturate de patimă, dar sentimentele dureroase pe care i le trezea erau prea puternice şi nu şi le putea stăpîni. Deşi spunea că nu va putea niciodată să-i vadă lui Antonescu decît crimele, Iosif credea, ca şi mine, că într-o bună zi, cînd apele se vor linişti, istoria îl va aşeza şi pe el la locul lui, alături de Maniu, Brătianu şi Codreanu, în Panteonul neamului. Iosif Ripan mi-a vorbit zile întregi despre prigoanele dezlănțuite împotriva lor de Carol al II-lea şi de Antonescu, cărora le căzuseră victime cei mai buni dintre ei, în frunte cu Căpitanul. Am remarcat şi la Iosif, ca şi la alți legionari, cît de puternică era emoția şi cît de vie le era încă durerea cînd pronunțau numele celor ucişi. Suferința lor îți impunea decența de a nu le întrerupe sau tulbura în vreun fel această pomenire a morților, lăsîndu-i să-şi depene în voie amintirile. Amintirea vie pe care o păstrau morților, pentru care se rugau, era însă inseparabilă de aceea a momentelor cumplite trăite de fiecare din ei în timpul prigoanelor. Cînd Iosif începea să-mi povestească despre ele, imaginile pe care le smulgea trecutului erau pentru el atît de sugestive, încît deveneau prezent şi le retrăia pentru a doua oară în gînduri şi sentimente de aceeaşi intensitate şi cu aceeaşi încărcătură emotivă. Simțeam cum îi tremura glasul de indignare, nedumerire şi neputință, ca şi atunci, față de barbaria represaliilor pe care le suferiseră. Ceea ce îl afectase însă cel mai mult, fusese nedreptatea ce li se făcuse. „Cum e posibil, spunea el, ca tocmai noi, care ne iubim țara mai presus de orice, care am dovedit-o tot timpul prin atitudinea noastră şi sîntem gata oricînd să ne sacrificăm pentru binele ei, să fim considerați duşmani şi trădători, să fim scoşi de sub protecția legii pentru a fi hăituiți, arestați, schingiuiți şi omorîți fără a da cuiva socoteală? Şi această nedreptate ne-au făcut-o partide şi guverne româneşti, care şi ele pretindeau că îşi iubesc țara. Partide şi guverne cu care înțelegeam să ducem lupta pe tărîm politic şi numai cu mijloace democrate. Singurii noştri duşmani declarați, cărora nu le acceptam dreptul la existență într-un stat democrat, sînt comuniştii! Abia acum, în închisoare, sub comunişti, am scăpat de complexele omului nedreptățit de propriii lui frați.“ Dorința mea de a-i cunoaşte mai îndeaproape şi din izvoare autentice

pe legionari, pe aceşti oameni deosebiţi, pe care i-am întîlnit de-a lungul anilor de închisoare, remarcîndu-le şi admirîndu-le mereu purtarea faţă de semeni şi atitudinea faţă de slujitorii Ministerului de Interne, mi-a fost în cea mai mare parte satisfăcută de Iosif Ripan. După cîteva luni de convieţuire, Iosif avea să-mi declare că, pe măsură ce trecuse timpul şi mă cunoscuse mai bine, convingîndu-se de cinstea mea sufletească, crescuse şi la el dorinţa de a-mi relata episoadele mai semnificative din zbuciumata şi tragica istorie a Mişcării legionare. Nu mă voi referi la toate cele aflate de la Iosif, decît în treacăt, încercînd să reduc la dimensiunea unor scurte dialoguri ceea ce s-a vorbit în zile şi săptămîni şi străduindu-mă să nu mă îndepărtez de spiritul în care mi-au fost împărtăşite. Voi întrerupe descrierea vieţii din camera noastră, ori de cîte ori, furat de evocarea atmosferei de atunci, îmi voi reaminti şi de alte convorbiri pe aceeaşi temă avute cu Iosif. Am găsit la Iosif Ripan, ca şi alţi camarazi de ai lui, de care m-am apropiat mai mult, o serie de trăsături comune, pe care nu le întîlneai decît rareori printre deţinuţii din celelalte categorii. Mă refer atît la atitudinea şi comportarea lor în mijlocul celorlalţi deţinuţi sau faţă de membrii administraţiei, cît şi la temele lor preferate de discuţie.

În privinţa discuţiilor care se purtau în închisoare, m-a uimit întotdeauna deosebirea dintre preocupările pe care le reflectau cele duse în rîndurile deţinuţilor nelegionari şi cele din cercurile deţinuţilor legionari. Primul contact cu realitatea brutală a închisorii producea, invariabil, în cursul săptămînilor următoare, aceeaşi reacţie la majoritatea deţinuţilor, în special nelegionari. Fenomenul l-am trăit şi eu şi l-am văzut repetîndu-se la fiecare lot de proaspeţi condamnaţi introduşi în celulele noastre. După şocul suferit la pronunţarea sentinţei atît de incredibil de mare, încît erai înclinat să crezi mai degrabă că era vorba de o farsă şi să-i înregistrezi grotescul, în loc să iei act de adevărul dramatic al situaţiei, treceai în faza următoare printr-o stare de entuziasm euforic faţă de certitudinea perspectivei de a fi eliberat în foarte scurt timp. Convingere nejustificată de nici un element obiectiv sau argument valabil. Era un optimism fără nici o acoperire, clădit în întregime în discuţiile care nu mai încetau şi în care fiecare ne întreceam să interpretăm în favoarea eliberării noastre evenimentele politice perimate, cărora înainte de arestare nu le acordasem nici o importanţă, sau chiar vorbe sau gesturi ale gardienilor pe care le credeam ambigue şi demne de considerat semnificative în sensul dorit. Cred că acest fals optimism era un antidot, un mijloc de apărare naturală împotriva dezechilibrului mintal care îl pîndea pe orice om normal cînd era

confruntat cu viața de după gratii. O dată depăşită faza critică, scăpați de sub efectul drogului, năstruşnica iluzie comună, care ne stăpînise, se risipea, şi fiecare reveneam treptat la starea noastră obişnuită, recăpătîndu-ne personalitatea. Comună nu ne mai rămînea decît patima informațiilor şi, chiar în lipsa lor, a discuțiilor şi a schimburilor de păreri politice, care cred că acopereau mai bine de jumătate din timpul vorbit în celulă. Ajunsesem astfel pe un teren comun al deținuților mai vechi din celulă, ceea ce însemna şi primul pas spre integrarea noastră în noua societate. Mai toți deținuții rămîneau însă în continuare de-a lungul anilor de închisoare robii obiceiului de a „pune țara la cale“, pornind de la cel mai neînsemnat zvon care pătrundea pînă la noi din lumea de afară. Eu însumi, deşi nu eram atras de cercurile care dezbăteau zi de zi cu aceeaşi înverşunare toate problemele politice ale lumii, nu făceam chiar excepție de la regulă: aveam obsesia „ştirilor“! Dorința, aproape bolnăvicioasă, de a străpunge izolarea în care eram ținut pentru a obține informații din exterior cred că făcea parte din lupta pe care, fără să-mi dau seama, o duceam împotriva claustrofobiei. Din acest punct de vedere, făceam fără doar şi poate parte din categoria deținuților nelegionari! Deşi legionarii erau la fel de interesați să primească informații, nu se arătau ahtiați să le obțină cu orice preț, iar atunci cînd aflau o ştire nu intrau în efervescență ca ceilalți deținuți. Oricît de senzațională ar fi fost ştirea, o recepționau cu calm şi sub rezerva verificării, ceea ce nouă ne făcea impresia fie a unui dezinteres de neînțeles, fie a intenției de a ne sfida, dovedindu-ne că ei nu sînt ca toată lumea! Adevărul era că nici nu erau ca marea majoritate a celorlalți! Erau disciplinați şi aveau o stăpînire de sine care îi împiedica să aibă reacții pripite, punîndu-i la adăpost şi de entuziasme şi de deprimări nefondate, pe care să le regrete mai tîrziu. Era şi acesta un motiv pentru care unii deținuți le purtau pică! Vedeau în neparticiparea legionarilor la zarva, agitația şi pălăvrăgeala stîrnită în celulă de pătrunderea unei informații, o atitudine ostentativă de superioritate şi dispreț, cu atît mai jignitoare pentru ei atunci cînd, după atîtea comentarii şi discuții aprinse, se dovedea că ştirea fusese falsă sau greşit înțeleasă în Morse şi, deci, toate întreprinderile şi concluziile lor inutile. Cred că originea deosebirii de atitudine, luată de fiecare din cele două categorii de deținuți la confruntarea cu o ştire politică, pătrunsă clandestin în puşcărie, trebuie căutată în poziția la fel de diferită pe care se situau fiecare din ele față de închisoare în general. Condamnații nelegionari păşeau în închisoare cu convingerea că vor fi curînd eliberați. Instinctul de conservare îi îndemna să-şi fixeze mereu cîte un termen limită

pînă la eliberare, iar dacă pronosticul nu se realiza la timpul prezis, îşi amînau eliberarea pentru o dată ulterioară, nici ea prea îndepărtată. Şi aşa, după fiecare deziluzie, îşi creau o nouă speranţă, cu care trăiau pînă la termenul următor.

Legionarii aveau o vorbă: „nu poţi să ştii cît de lungă va fi închisoarea, deci nu te apuca să-i prevezi sfîrşitul. Pregăteşte-te s-o suporţi fără termen, pînă la capăt. E mult mai bine să fii surprins de o eliberare neaşteptată, decît să-ţi legi nădejdea de date care nu se vor adeveri exacte.“ „De la voinţa ta porneşte totul, îmi spunea Ripan. De ce să te laşi descumpănit de loviturile soartei şi să recurgi la paliative, la soluţii amăgitoare, cînd poţi păstra intact echilibrul interior, educîndu-l şi supunîndu-l voinţei tale de a rămîne neclintit? În felul acesta eşti eliberat de presiunea imediată a prezentului şi poţi primi şi judeca realitatea mai lucid. Te-ai distanţat şi ai o perspectivă mai bună de a privi evenimentele cărora nu le mai poţi cădea victimă. Nu mai eşti sub influenţa lor. Te afli pe o poziţie dominantă, fiindcă realizezi că nu au valoarea pe care par s-o aibă. Nu sînt nici istorice, nici epocale, nici hotărîtoare pentru soarta noastră, nici definitive, cum erai tentat să crezi, ci, în general şi în cel mai bun caz, fără mare însemnătate, dacă nu de-a dreptul mincinoase. Iar, în ce priveşte ştirile «proaspete», nu înţeleg de ce te frămînţi atît de mult să le afli, cînd ştii că sînt demult perimate cînd ajung la noi!“ Principial, îi dădeam dreptate. Dar eu de „boala ştirilor“, cum o numea el, nu m-am vindecat nici azi. Pot spune, fără să exagerez, că în această privinţă am întîlnit la majoritatea legionarilor acelaşi punct de vedere şi aceeaşi atitudine ca şi la Ripan. Desigur că, prin contrast, sarea şi piperul vieţii în celulă îl reprezentau nelegionarii, care, cu nerăbdarea lor de a intra în posesia unei ştiri şi apoi cu spontaneitatea, superficialitatea şi totodată patima cu care căutau să-i găsească interpretarea şi să-i prezică efectele, aprindeau cele mai vii discuţii în contradictoriu. Or, pentru oamenii lipsiţi de alte preocupări, de resurse morale sau de o credinţă temeinică, efervescenţa din celulă umplea golul în care pluteau fără să-şi găsească un punct de sprijin. Nesfîrşitele discuţii la care participau, deşi în mare parte sterile, înlocuiau totuşi cîteva ore anoste de închisoare cu altele mai puţin triste şi deprimante. Din păcate, de multe ori, prinşi în focul discuţiilor, participanţii uitau să mai ţină seamă de măsurile elementare de prudenţă ale puşcăriaşului. Neglijau supravegherea coridorului, vorbeau tare şi nu realizau, decît prea tîrziu, că de dincolo de uşă ofiţerul politic le sorbise cu nesaţ cuvintele. Legionarii, în schimb, chiar şi atunci cînd ştirea primită era interesantă, verificată şi găsită

autentică, o comentau foarte puțin şi pe şoptite, fără să se angajeze în discuții contradictorii aprinse atunci cînd nu toți îi dădeau aceeaşi interpretare. Nu se arătau, ca noi ceilalți, preocupați de evoluția situației politice din lume, de care noi consideram că depindea şi soarta noastră. Evenimentele politice internaționale nu constituiau pentru ei decît o temă secundară de discuție, cu care nu merita să-şi piardă vremea. Se mulțumeau să le înregistreze, fără să le dea o importanță specială, cum făceam noi. „Noi, îmi spunea Iosif Ripan, nu sîntem nerăbdători să ieşim din închisoare, fiindcă graba noastră nu are iarba fiarelor care să rupă lanțurile şi gratiile pentru a ne da libertatea. Noi încercăm să fim liberi în interiorul puşcăriei, şi această libertate nu se cîştigă decît cu credința în Dumnezeu şi cu forța morală pe care ne-o dă scînteia divină cu care sîntem fiecare înzestrați.“

Mi s-a întîmplat deseori în cursul detenției ca, în lagărul de la Cavnic, în celulele mai mari din închisori sau în lagărul de la Salcia, din Balta Brăilei, să aud discuții purtate într-un cerc de deținuți nelegionari şi apoi să trec pe lîngă un grup de legionari. Aş încerca să redau cît mai pe scurt ceea ce am remarcat de fiecare dată, chiar fără să fi urmărit sensul convorbirilor, înşirînd numai cîteva din cuvintele şi expresiile surprinse în treacăt. Sper să fie mult mai sugestive decît o explicație amănunțită. Astfel, cuvintele cele mai frecvent pronunțate în primul grup trădau imediat subiectul discuției: „democrațiile occidentale…“, „trupele ONU…“, „Statele Unite vor pune Ruşilor condiții ultimative de retragere…“, „vom fi eliberați datorită presiunilor Occidentului…“ sau „numai un război ne poate salva“. Aceste frînturi de conversație ce-ți ajungeau zilnic la ureche se încheiau invariabil cu cele două cuvinte care multă vreme au exprimat singura nădejde a deținuților: „vin americanii!“. Pe lîngă cel de-al doilea grup, al legionarilor, trebuia să treci mai aproape ca să prinzi vreo vorbă. Se discuta pe ton scăzut şi necombativ. Aici cuvintele proveneau dintr-un alt vocabular, dînd însă şi ele de înțeles ce îi preocupa pe cei adunați. Mai toate se refereau la însuşirile nobile care trebuiau cultivate pentru a fi demn de tripla calitate de om, creştin şi român. Cădeau cuvinte simple: „muncă cinstită…“, „iubirea aproapelui“, „cumpătare…“, „simțul dreptății…“, „simțul onoarei…“ sau cuvinte care înfierau: „minciuna“, „egoismul“, „necinstea“, „trădarea“. Iosif Ripan îmi vorbea de „prilejul pe care ți-l oferea închisoarea de a face ceva pozitiv: de a medita, de a te cunoaşte mai bine şi de a judeca fără părtinire slăbiciunile şi de a ți le corecta“. „De ce să-ți pierzi vremea în discuții politice care nu duc la nici un rezultat, cînd ai ocazia să-ți

perfecționezi singur educația morală şi caracterul?“, adăuga el. „Ştiu că vorbesc despre noțiuni bine cunoscute de tot omul. Cuvintele care le exprimă le ştim cu toții, dar am pierdut obiceiul de a le mai pătrunde sensul, de a le înțelege şi deci de a le pune în practică. Percepția noastră tinde să se oprească la suprafața noțiunilor, la enunțarea fonetică a denumirii unor virtuți, fără să le mai sesizeze cuprinsul şi valoarea în adîncime, ceea ce a dus la banalizarea lexicului care le exprimă. Şi astfel, numai datorită superficialității noastre, esența virtuților morale ne scapă.“

FRONTIERIŞTII

Iosif Ripan, părintele Veniamin şi cu mine stăteam ore întregi de vorbă, fie aşezaţi pe pat cu păturile în spinare, fie plimbîndu-ne cînd ne pridideа frigul. Între zona friguroasă a camerei, în care locuiam numai noi trei, şi partea cea mai dens populată, unde se afla soba, se crease un fel de ţară a nimănui, pe care n-o frecventa nimeni. Eram singurul care treceam de cîteva ori pe zi peste „zona greblată“, cum o numeam, asemuind-o cu fîşia care de-a lungul frontierei trebuia să înregistreze amprenta paşilor celor care încercau să fugă din ţară. Luasem obiceiul să dau zilnic cîteva raite, fie prin „centru“, pentru a face o vizită în „cartierul german“, fie pentru a lua contact cu vreun nou deţinut introdus în cameră cu ocazia mutărilor ce se efectuau pe secţie. Obiect al acestor „pritoceli“ erau în general frontieriştii, care, datorită misterioaselor criterii ale ofiţerului politic, erau mereu mutaţi dintr-o celulă într-alta. S-a întîmplat chiar ca acelaşi deţinut, introdus dimineaţa în celulă la noi, să fie din nou mutat după prînz, pentru a fi readus la noi seara. În afară de informaţiile pe care le culegeam de la ei, despre anchetă, proces sau vreo ştire politică, eram din ce în ce mai curios să-i cunosc mai de aproape pe tinerii din noua generaţie de deţinuţi pe care, pînă la Timişoara, nu avusesem prilejul să-i întîlnesc. Chiar după săptămînile sau lunile petrecute în subsolurile Securităţii, tinerii mai purtau cu ei un iz de viaţă de care se bucuraseră înainte de arestare. Totul îmi era însă necunoscut la ei, începînd de la îmbrăcăminte şi pînă la limba pe care o vorbeau, ca să nu mai amintesc cum gîndeau sau cum se purtau. Stasurile confecţiilor puse în vînzare în magazinele de stat se schimbaseră în ultimii opt ani de cînd mă aflam în închisoare, încălţămintea şi îmbrăcămintea modificîndu-şi aspectul pentru a se adapta cursului ultimului răcnet al „modei socialiste“. Trecuse epoca docului şi lodenului de la începutul regimului! La primul contact cu noii arestaţi, nu mi-am putut lua ochii de la pantofii ascuţiţi pe care îi purtau, ca să nu mai vorbesc de fasonul surprinzător al pantalonilor. Cînd Covali, unul din cei doi

croitori din lotul lui Baicu, s-a oferit să-i cîrpească pantalonul lui Prodan, primul frontierist de care am dat cu ochii, n-a avut numai intenția să-i peticească, ci şi să facă haz de ei. Schițînd paşii şi gesturile prezentatorilor de modă, Covali ne-a expus pe toate fețele pantalonii lui Prodan, îndemnîndu-ne să admirăm eleganța modelului şi gustul desăvîrşit cu care au fost croiți. A ținut mai ales să sublinieze că economia de material dă un impuls inspirației estetice. Într-adevăr, pantalonii lui Prodan, care era un tînăr foarte slab şi pirpiriu, păreau croiți după tiparul iților. După ce că păreau pantaloni scurți, deşi îi veneau pînă la glezne, mai erau şi foarte strîmți, îmbrăcatul şi dezbrăcatul lor fiind o operație extrem de laborioasă. Asupra limbii pe care o vorbeau junii frontierişti cred că nu e cazul să mă mai ostenesc s-o califlc. Erau formele incipiente, încă rudimentare, ale limbii care s-a dezvoltat între timp, ajungînd la perfecțiunea celei care se vorbeşte astăzi în România. Pe vremea cînd am auzit-o vorbită la Timişoara, nu-şi găsise încă matca şi cursul fluent actual. Era poticnită, fiindcă nu reuşise încă să impună în vorbire proporția justă între puzderia de neologisme scîlciate, dar românizate cu înaltă măiestrie agramată, şi numărul de cuvinte, expresii şi înjurături ordinare, menite să înlocuiască sau să completeze măcar lacunele punctuației desuete a gramaticii burgheze. Între timp, armonizarea între noțiunile din limbajul cu pretenții intelectuale şi înjurătura de mamă s-a împlinit, dînd astăzi tot farmecul limbii pe care am apucat-o atunci, la Timişoara, numai în stare embrionară. De multe ori, asemănarea mă face să cred că noua limbă este un dialect al graiului milițienilor şi securiştilor, provenind şi ea tot din creuzetul laboratoarelor alchimiştilor partidului, stăpîniți de obsesia uniformizării şi nivelării. Dacă îmbrăcămintea purtată de tineri şi argoul, ridicat la rang de limbă, pe care îl vorbeau te dispuneau la ironii şi chiar la glume mai mult sau mai puțin amare, cînd ajungeai să le asculți amintirile sau planurile de viitor pe care şi le împărtăşeau unul altuia, nu-ți mai ardea să faci haz nici măcar de necaz. Cu seninătatea oamenilor ce nu disting binele de rău, tinerii îşi dezvăluiau gîndurile care îi frămîntau, dorințele şi scopurile la care rîvneau, precum şi mijloacele prin care intenționau să şi le atingă, neținînd seamă nici de cele mai elementare principii morale. Păreau să nu fi auzit vreodată de ele. Se lăsau mînați exclusiv de instinctul de conservare al celor mai primitive viețuitoare, căutînd să obțină tot ce voiau fără efort şi chiar în detrimentul altora. Strategia lor de viață purta amprenta celui mai odios egoism şi stătea în întregime sub semnul amoralității absolute. Ascultîndu-i, fără să vreau, mă întorceam cu gîndul la spusele lui Iosif

Ripan, care, prin contrast, căpătau valoare de predică. L-am sfătuit chiar pe Iosif, în glumă, să nu-şi mai răcească gura de pomană cu teoriile şi principiile lui morale şi să-i lase pe tinerii frontierişti să pledeze în favoarea lor, pentru că prin opoziție vor fi mai convingători. Apreciezi şi înțelegi mai bine raiul, dacă ai trecut mai întîi prin iad! Şi totuşi, deznădejdea care te cuprindea văzînd noua mentalitate şi evoluția nefericită spre totala dezumanizare a tinerilor care se perindau prin camera noastră nu era pe deplin justificată. În mod surprinzător, speranța îți venea tot din mijlocul lor. La început, contactul cu primii cîțiva frontierişti era atît de şocant, încît erai tentat să generalizezi, să-i consideri pe toți croiți după acelaşi tipar, irecuperabili, demni de tot dispreţul, persoane cu care era mai bine să nu ai de a face. Dar dacă totuşi fenomenul te interesa şi continuai să-i frecventezi şi să stai de vorbă cu fiecare, aveai ocazia să descoperi între ei şi unele deosebiri şi chiar adevărate excepții. Cei pe care i-am calificat irecuperabili erau departe de a fi în majoritate, dar, datorită obrăzniciei, lipsei de pudoare şi agresivității lor, se făceau în mod gălăgios şi cu precădere remarcați. Cu zgomotul, grosolănia limbajului şi certurile pe care le provocau, atrăgeau atenția asupra lor, lăsîndu-i în umbră pe cei încă neconvertiți la noua religie. Aceştia din urmă, deşi formau majoritatea, păstrau un timp o atitudine mai rezervată, pentru ca apoi, încet-încet, să se detaşeze de tovarăşii lor de lot şi să-şi găsească rînd pe rînd locul printre ceilalți deținuți din cameră. Cazul unora dintre aceşti „transfugi“ a dat chiar naştere la conflicte, cu riscul de a degenera în bătaie. Prodan, de pildă, băiatul cu pantalonii-iţari, de care am vorbit mai înainte, se aciuase pe lîngă croitorii din lotul meu, Covali şi Coteț, despărțindu-se de cei cu care se înhăitase pentru a trece clandestin frontiera. Cîțiva dintre cei mai înrăiți tovarăşi ai lui au încercat să-l recupereze pentru a-l face părtaş la tulburările pe care le provocau în cameră şi la metodele lor necinstite de a-şi însuşi mîncare din porțiile altora. Nereuşind să-l convingă cu duhul blîndeții, trecuseră la intimidări şi chiar amenințări, înghesuindu-l într-un colț al camerei şi înghiontindu-l. L-a salvat părintele Veniamin, care, observînd manevra derbedeilor, s-a apropiat de grupul lor din colț, i-a privit cu ochii lui mari, albaştri şi senini, şi i-a întrebat cu blîndețe, de parcă nu şi-ar fi dat seama ce se întîmplă: „Ce faceți aici, băieți?“. Deşi capabili oricînd să riposteze cu violență, întrebarea neaşteptată a călugărului i-a dezarmat. Fără să răspundă, s-au împrăştiat mormăind, iar Prodan s-a întors la noii lui prieteni, rămînînd definitiv de partea bună a baricadei.

Din mijlocul acestui tineret înrăit — sau în cel mai bun caz numai

dezorientat — au apărut totuşi şi cîteva exemplare de excepţie, care te încurajau să crezi că încă nu era totul pierdut. Pe primii i-am descoperit într-un grup de cinci sau şase elevi, originari din zona Aradului. Unii împliniseră vîrsta majoratului în celularul Securităţii, în perioada de anchetă. Mi-au atras atenţia de îndată ce au fost împinşi în cameră de gardian. Şi nu numai fiindcă erau aşa de tineri, dar şi fiindcă în întreaga lor înfăţişare, atît timiditatea, cît şi îngrijorarea provocată de mutarea bruscă din singurătatea subsolului Securităţii într-o încăpere mare, luminoasă şi plină de lume, nu le putuse stinge vioiciunea şi voioşia din ochi, în care nu se insinua nici o urmă din căutătura şireată, rapace şi răuvoitoare a altor tineri care intraseră în cameră înaintea lor. Contactul cu cei de vîrstă mai apropiată, care îi înconjuraseră, a fost şi primul examen pe care l-au trecut cu bine sub ochii noştri. Politicoşi, dar respingînd intimitatea oferită golăneşte, au rămas grupaţi, ajutîndu-se unul pe altul la instalarea în paturile indicate de Roşu. De altfel, băieţii nu mai conteneau cu efuziunile, manifestîndu-şi bucuria de a se fi regăsit după lunile de despărţire, cît fuseseră găzduiţi în subteranele Securităţii. Aşezaţi în pat, în cerc, turceşte, şi-au revizuit împreună declaraţiile date în anchetă, au reconstituit fazele procesului, şi-au amintit de greşelile făcute şi de contradicţiile la confruntări, fără să se acuze reciproc de rea intenţie sau laşitate, dînd dovadă, în asemenea momente, de mai multă înţelepciune şi maturitate decît alţii mai vîrstnici. Înţelegerea şi indulgenţa cu care îşi acceptau unul altuia slăbiciunile manifestate pe parcursul anchetei veneau şi ele să ateste o calitate mai rar întîlnită la loturile de tineri, mai cu seamă frontierişti, care invadaseră închisoarea Popa Şapcă: o caldă şi sinceră prietenie, legată prin afecţiune adevărată şi nu prin interese josnice de bandă de viitori răufăcători! Cei cinci sau şase nou veniţi n-aveau nimic în comun cu ei, nici măcar motivul condamnării nu era acelaşi. Tinerii elevi nu voiseră să treacă frontiera, ci se constituiseră într-o organizaţie subversivă, care să lupte împotriva regimului comunist! Şi asta o făcuseră, la începutul anilor ’60 ai stăpînirii comuniste, nişte tineri de 18 ani, din provincie, crescuţi şi şcoliţi în institutele de învăţămînt ale regimului şi sub supravegherea şi îndrumările Partidului!

După trista experienţă a convieţuirii cu frontierişţii, Hara şi camarazii lui ne-au adus, prin prezenţa lor în cameră, primul mesaj îmbucurător privind tineretul de afară. Împreună cu Iosif şi părintele Veniamin, ne bucuram de buna lor dispoziţie, de rîsetele şi glumele care ţîşneau din cotlonul în care se aciuaseră, făcînd din paturile pe care le ocupaseră un fel

de rezervație autonomă de viață din restul camerei. Dovada neașteptată produsă de grupul lui Hara că germenii regenerării unui tineret sănătos nu se pierduseră încă a dat naştere la lungi comentarii în colțul nostru. Iosif ne-a vorbit cu entuziasm despre teoria elitelor susținută de Mişcarea legionară, teorie greu de respins de oamenii de bun-simț, chiar ne- sau antilegionari. Grupul Hara fusese arestat în haine de vară. În subsolul Securității nu simțiseră iarna, dar acum, în camera noastră încă friguroasă, în acel început de primăvară întîrziată, tremurau de frig, numai în cămaşă şi pantaloni subțiri. Strînşi unii într-alții, cu păturile în spinare, nu se plîngeau, ştiind deja să facă haz de necaz. Nici de foame nu se văietau, deşi erau tare flămînzi. Se uitau cu jind la banda lui Roşu şi Fane, care împărțea masa la uşă făcîndu-şi porții avantajoase şi inventînd compensații suplimentare pentru aşa-zise servicii şi corvezi prestate în cameră (dusul tinetei, măturatul pe jos, spălatul geamurilor etc.), dar stăteau de o parte, neîncercînd să le capteze bunăvoința pentru o lingură de mîncare în plus. Între timp, cum din cauza neastîmpărului meu fusesem botezat agentul extern al grupului nostru, nu numai că mă apropiasem, dar mi-i şi apropiasem pe Hara şi pe prietenii lui. Îmi petreceam cu ei mare parte din zi, povestindu-le de toate, răspunzîndu-le la întrebări şi lăsîndu-i şi pe ei să-mi povestească de-ale lor. I-am cunoscut astfel şi mai bine, şi simpatia pentru ei n-a făcut decît să-mi crească, fiindcă nu m-au decepționat întru nimic. Am sfîrşit astfel prin a-i îndrăgi cu toții. Încă din primele zile, părintele Veniamin, Iosif şi cu mine, ne-am hotărît să-i ajutăm, dar în mod cît se putea de discret. Iosif urma să contribuie, prin noi, fără să iasă la iveală pentru a nu-i da ocazia lui Roşu să-l toarne pentru prozelitism sau caz de „ajutor legionar“. Am încropit aşadar din zestrea de zdrențe, pe care fiecare din noi şi-o purta în traista-pernă, cîte ceva de adăugat la îmbrăcămintea lor de vară. De nădejde erau mai ales peticele suprapuse cu care le-am îngroşat cămăşile şi le-am bazonat pantalonii. Şi noi, dar şi croitorii noştri, Coteț şi Covali, am cusut şi peticit cîteva zile în şir. Pentru a primi totuşi o bucățică de pîine sau cîteva linguri de mîncare din gamelele noastre, băieții s-au arătat reticenți, obiectînd că noi suferim de ani de zile, nu ca ei de numai cîteva luni! A trebuit să-i convingem fie că părintele Veniamin posteşte în ziua aceea şi nu mănîncă, fie că eu mi-am stricat stomacul. În schimb, contribuția mea la echipamentul vestimentar al grupului Hara s-a manifestat mai puțin discret, necesitînd dezvoltarea unei mici industrii artizanale de filatură în cameră, spre disperarea lui Roşu, care se temea să nu fim surprinşi de gardian şi să fie acuzat că tolerează

activităţi nepermise. Abuzînd de faptul că ştiam că vrea să mă menajeze, atît din motivele lui sentimentale nostalgice pentru un trecut care îi bîntuia visele tulburi de alcoolic, cît şi pentru a păstra bunele relaţii cu mine, care să-i uşureze misiunea dată de Securitate de a mă supraveghea, am ajuns la o situaţie paradoxală. L-am rugat de mai multe ori, în timpul operaţiei pe care o desfăşuram împreună cu băieţii lui Hara, să ţină tira la uşă, adică să stea în dreptul vizetei pentru a nu fi surprinşi de gardian. Spre hazul lui Ripan şi al părintelui, Roşu a acceptat, dar tremurînd de teamă şi cu o privire atît de disperată de această complicitate, încît te apuca mila. Faptele au fost stîrnite văzînd cum tot grupul Hara purta pe cap cîte o batistă strînsă la colţuri în patru noduri, cu care încercau să se apere de frig, fiind şi ei tunşi reglementar cu maşina zero. Fiind posesorul unei croşete de împletit, confecţionată dintr-un cui, pe care o salvam de la confiscare la fiecare percheziţie ţinînd-o ascunsă în gură, culcată lateral între dinţii de jos şi obraz, m-am oferit să le croşetez cîte o tichie ca a mea, în argoul nostru numită cipilică. Mă specializasem în astfel de cipilici, reuşind chiar să fac modele cu diferite culori, asemănătoare acelor fesuri sau calote împletite, purtate de georgieni şi alte populaţii din regiunile caucaziene. Propunerea mea i-a entuziasmat pe tineri, care abia aşteptau să înveţe toate procedeele noastre clandestine cu care încercam să înlocuim strictul necesar care nu ni se dădea. Dorinţa lor era să devină „nişte adevăraţi deţinuţi, aşa cum sînteţi dumneavoastră!“, spuneau ei, privindu-ne cu admiraţie. Înainte vreme, tinerii de vîrsta lor aveau cu totul alte dorinţe! Nu aveau înclinaţii practice! Operaţia noastră a început printr-o campanie de strîngere a materialului necesar. Fiecare a scotocit prin traistă căutînd sau destrămînd din petice mai vechi ultimul capăt de lînă sau fir de aţă. S-a recurs şi la izvorul nesecat al puşcăriilor de fire din saltele, plătit deseori cu zile de izolare. Pe măsură ce se înmulţeau, ghemele erau ascunse tot în saltea. Tinerii purtau acum în pantofi, în loc de ciorapi, un fel de săculeţi din petice de pînză. Ciorapii, extrem de subţiri, din fir de nailon, cu care fuseseră arestaţi, nefăcînd faţă condiţiilor din închisoare, s-au destrămat, iar aţa rezultată au sortat-o pe culori. Adevărata desfăşurare în spaţiu a operaţiei, spre spaima lui Roşu, abia atunci a început! Pentru înnăditul, dublatul sau împletitul cu aţa colorată de nailon, firele erau întinse dintr-un capăt în celălalt al camerei, în partea ei nelocuită, pe care o numisem „ţara nimănui“. Pe lîngă această acţiune pe linie orizontală, doi dintre băieţii lui Hara erau răspunzători de desfăşurarea unei operaţiuni pe verticală: unul din ei, căţărat la nivelul patului trei, lăsa să atîrne pînă jos la podea, agăţat de o

greutate, snopul de fire, căruia cel de-al doilea, de la picioarele paturilor, îi imprima o mişcare de torsiune spre a obține astfel firul definitiv care avea să intre în lucru. De aci înainte, o dată pregătirile isprăvite, spre uşurarea lui Roşu, activitatea noastră s-a limitat la o zonă restrînsă şi deci mai puțin vizibilă. Lucram la patul meu, înconjurat de grupul Hara, care mă aproviziona cu gheme din saltea şi mă supraveghea, vrînd neapărat să-mi fure meseria. L-am ajutat s-o facă! Şi-au cioplit şi ei croşete din aşchii de lemn de foc. Zece zile mai tîrziu, fiecare se mîndrea cu cipilica lui deosebindu-se de a celorlalți!

Nici n-a apucat Roşu să răsufle uşurat de mulțumirea de a fi scăpat de operația cipilicilor fără să fie alarmată administrația, că mi-a venit o altă idee, care l-a făcut iar să intre în panică. De data asta, molipsit probabil de şablonul judecății securiştilor cu care chefuia cînd era liber, a considerat abaterea mea de la regulament mult mai gravă, fiindcă i s-a părut a fi de natură politică. Dornic fiind de a epuiza toate căile posibile de a afla ceva veşti de afară, fie chiar şi vechi, şi din „Scînteia“, m-am gîndit să încerc să iau legătura cu deținuții de drept comun, care ocupau celula de la etajul inferior. Nu-i văzusem niciodată şi nu ştiam ce fel de oameni erau. Nu auzeam decît murmurul glasurilor care ne parveneau pe fereastră, fără să le înțelegem vorbele, dar care ne indicau că încăperea de sub noi era locuită. Cu toate astea, mă decisesem să-mi încerc norocul, lăsînd o „ancoră“ pînă în dreptul ferestrei lor şi aşteptînd să primesc un semn de viață. Timp în care nu puteam decît să sper că nici un gardian sau securist, trecînd prin curte, nu va privi în sus pentru a vedea ancora. Noroc că securiştii nu prea ridicau ochii spre cer! Asemenea acțiuni în zona dreptului comun a închisorii, deşi nepermise, erau socotite benigne, fiind doar mijlocul obişnuit de a cere țigări vecinilor de cameră. Cînd gestul pornea însă de la un deținut politic, situația se schimba, devenind o abatere gravă, o acțiune cu scopuri subversive. Deşi hazardată, m-am hotărît să fac tentativa, asumîndu-mi riscul cîtorva zile de izolare în caz că voi fi prins. Operația necesita însă o destul de migăloasă pregătire prealabilă şi încă în cîmpul expus privirilor prin vizetă. Trebuia deci să fiu acoperit, ceea ce grupul lui Hara a fost încîntat să facă, stînd de veghe în fața vizetei. Suit pe pervazul ferestrei din fundul camerei, înarmat cu un „costică“ şi cu o coadă de lingură, m-am apucat de treabă! Pentru a degaja calea spre exterior, prin care urma să las să alunece în jos sfoara prevăzută la capăt cu un săculeț de pînză, aveam de înlăturat două piedici. Mai întîi o plasă deasă de sîrmă subțire şi apoi o alta cu ochiuri mai mari, dar mai solidă, din sîrmă de oțel.

La prima a fost simplu. Am desprins-o fără greutate în colțul din stînga-sus şi am îndoit-o, urmînd s-o aşez din nou în poziția inițială la sfîrşitul operației. La cea de-a doua, în schimb, am muncit cîteva ore rupîndu-mi degetele pînă ce am izbutit să desprind şi să rup o primă bucată de sîrmă de circa zece centimetri lungime. Celelalte trei sau patru următoare au avut şi ele aceeaşi soartă, dar fără să mai facă o opoziție atît de înverşunată. În vremea asta, Roşu se plimba nervos prin cameră. Ticul pe care îl avea în mod obişnuit în colțul gurii, sumecîndu-şi spasmodic buza superioară ca într-un rînjet, se repeta de data asta într-un ritm îngrijorător. De cîte ori coboram de la fereastră să mă mai odihnesc, Roşu era într-un salt lîngă mine, rugîndu-mă în fel şi chip să încetez lucrul. Arunca priviri îngrijorate spre grupul lui de ciraci, în frunte cu Fane, spunîndu-mi că se temea mai ales de ei.

— Sînt în stare să te toarne, şi atunci sîntem pierduți cu toții!

— Eu nu risc decît o pedeapsă de carceră sau izolare. Dumneata pierzi totul, fiindcă te-ai asociat cu ei. Ar trebui s-o rupi cu ei!

— Nu pot! Sînt capabili de orice, sînt periculoşi!

Cînd mă urcam din nou pe fereastră, Roşu alerga la Ripan să-i vorbească de temerile lui şi să-l roage să mă determine să renunț la planul meu de a lua legătura cu dreptul comun. În complicitatea lui nedeclarată cu mine, Iosif îi spunea că nu avea puterea să mă influențeze. Mă considera şi el peste măsură de imprudent, lăsîndu-l pe Roşu să tragă concluzia că mă credea puțin nebun.

— E mai bine să încercăm să-l apărăm de vreo turnătorie, pînă se va convinge singur să renunțe la contactul cu dreptul comun. Dumneata, care i-ai cunoscut tatăl, nu-l poți lăsa pradă derbedeilor care te-au înconjurat şi te linguşesc. Ce ar zice lumea despre dumneata, cînd va afla că nu ai intervenit!

Sentimentele contradictorii ale bețivului şi lupta cu propria-i conştiință, trezite de vorbele lui Ripan, îl făceau pe Roşu să încerce să-şi exercite în continuare pe lîngă grupul lui Fane autoritatea ştirbită de toleranța pe care mi-o arătase. Între timp, îmi terminasem treaba, am lansat „ancora“ şi am aşteptat „să muşte“, ca la pescuit. Dar nu s-a întîmplat nimic. Am mai repetat operația de cîteva ori în cursul zilei, fără să obțin vreun rezultat. Va rămîne un mister, dacă ancora nu a fost văzută sau dacă, timorați de amenințările administrației de a nu lua legătura cu politicii, deținuții nu răspunseseră la apelul meu. A trebuit să mă mulțumesc cu faptul că nu mă denunțaseră! Cel mai bucuros a fost Roşu cînd m-a văzut

reparînd plasele de la fereastră, fără să las în urma mea vreo urmă vizibilă a infracțiunii. Şi totuşi, la scurt timp, tentativa nereuşită cu ancora avea să-şi producă efectul în cu totul altă direcție, ceea ce avea să ducă la o completă răsturnare a situației şi la schimbarea atmosferei din cameră.

CONFLICT DESCHIS, O NOUĂ ORDINE ÎN CELULĂ

În toată această vreme, uşa camerei noastre s-a mai deschis din cînd în cînd, fie pentru a ne fi introdus cîte un nou deținut, fie pentru a ne fi luat unul din cei nu demult aduşi. Nucleul camerei părea să nu intre în planul de mutări al biroului politic al închisorii. Colțul nostru de trei inşi, grupul etnic german, cum îi numeam noi pe camarazii noştri şvabi, bineînțeles Roşu şi, mai de mirare, chiar grupul lui Hara şi alți cîțiva n-au fost afectați de aceste pritoceli. În schimb, Fane, şi el inamovibil, îşi vedea mereu modificat efectivul, gaşca lui pierzînd sau primind mereu alți membri, cu apucături mai mult sau mai puțin asemănătoare. Treptat, şi relațiile între oameni s-au mai consolidat, semn că şi societatea noastră se închega. Cei doi croitori, cu protejatul lor Prodan, cel cu pantalonii-ițari, se întrețineau prieteneşte cu grupul Hara, rămas la fel de legat şi omogen. Tinerii lui Hara, la rîndul lor, îl adoptaseră pe Ströbel, un şvab de vîrsta lor, un băiat blînd şi cuminte, care de cîteva ori pe lună făcea hazul camerei, fiind scos la cercetări şi consulturi medicale din cauza celor patru degete în loc de cinci pe care le avea la o mînă. Acest defect din naştere dădea mare bătaie de cap Securității, care nu reuşea să stabilească dacă degetul lipsă era mijlociul sau inelarul! Nu de alta, dar nu ştiau în dreptul cărui deget prevăzut pe fişa dactiloscopică să nu-i pună amprenta digitală! Şi grupul german îşi mai schimbase atitudinea. Nu mai erau chiar aşa de timorați ca la începutul convieţuirii noastre, deşi, întrebîndu-i, pe rînd, dacă, în cazul unei încercări de a disloca monopolul abuzurilor practicate de golanii din jurul lui Roşu, ar fi dispuşi să participe pe față la un vot de blam împotriva lor, nemții noştri continuau să se eschiveze. „Vitejiile“ mele, la confecționatul cipilicilor şi la aruncatul ancorei, îi făcuseră să prindă curajul de a-şi manifesta indignarea cu mai multă vehemență, dar tot numai în cerc restrîns. Cerc în care mă primeau şi pe mine, cu mai multă încredere ca mai înainte. Mai toate sondajele pe care le făceam cu discreție printre deținuții

din cameră, deşi arătau o tendinţă crescîndă în favoarea îndepărtării grupului lui Fane şi a legii celui mai puternic, pe care o impusese abuziv şi prin intimidare, totuşi, majoritatea nu considerau că era înţelept să ridice problema cu glas tare. E drept că nici eu nu îndrăzneam să mă aventurez într-un conflict deschis cu Fane şi oamenii lui, ştiind că aceştia vor apela la ajutorul gardianului, care îi va susţine tot pe ei. M-am hotărît să adopt o altă cale. Mă limitam să vorbesc deschis despre viaţa deţinuţilor în celulele închisorilor de execuţie, ca şi în lagărele de muncă forţată, unde nu se petreceau lucrurile ca în puşcăriile de tranzit, cum era Popa Şapcă. Vorbeam despre respectul pe care şi-l acordau reciproc deţinuţii, despre grija pe care o purtau celor mai bătrîni şi neputincioşi, şi mai ales despre spiritul de echitate cu care împărţeau totul frăţeşte. Sub pretextul de a-i informa pe tinerii lui Hara, vorbeam destul de tare pentru a fi auzit şi de cei din jur. Băteam şaua, cum s-ar zice! Fane şi ciracii lui îmi aruncau priviri ironice şi făceau între ei aprecieri grosolane şi batjocoritoare, fără să se încumete să devină agresivi, deşi „predica“ mea zilnică îi irita tot mai tare. O urmă de bun-simţ îl făcea pe Fane să nu poată încă ieşi din dilema în care se găsea faţă de mine: pe de o parte eram omul care îl sprijinise la proces, iar, pe de altă parte, tot eu eram cel care îi periclitam privilegiile de care se bucura. Făcea acum ultimele eforturi să amîne reflexul cîinelui căruia i se ia osul!

Nu ştiu dacă propaganda mea calculată a avut efect pozitiv asupra unor oameni hotărîţi să supravieţuiască absolut cu orice preţ. Ştiu însă că o reacţie spontană şi nechibzuită din partea mea avea să întrerupă brusc expectativa, descătuşînd tensiunea care se acumulase între noi. Punctul de plecare l-a constituit un fapt devenit aproape banal, fiindcă se repeta periodic. Eram în aşteptarea „programului“ de după-amiază, cînd urma să fim scoşi la W.C. Fane şi cu doi tovarăşi de-ai lui se tocmeau cu dr. Fisch, căruia îi venise rîndul la prestarea serviciului în cameră şi care, fiind în ultimul hal de reumatic, nu putea să transporte tineta. Cei trei încercau, de fiecare dată, într-o asemenea ocazie să obţină mai mult din porţia lui de mîncare pentru a-l înlocui la transport. Faţă de pretenţia lor exagerată, Fisch începuse prin a refuza propunerea, dar şantajul lor funcţiona în continuare: „Dacă nu vrei, n-ai decît să-ţi faci singur serviciul!“ s-a răstit Fane la el, întorcîndu-i spatele şi îndepărtîndu-se. Ştia foarte bine că Fisch nu avea încotro şi că tot la el va apela, nimeni altul neîndrăznind să acapareze sursa unui supliment de mîncare pe care Fane o considera de drept numai a lui. Aici a intervenit însă neprevăzutul! Lui Hara i s-a făcut

milă de Fisch şi s-a oferit să-i ducă el tineta, fără nici o pretenţie de răsplată, la care Fane a sărit ca o fiară, insultîndu-l în termenii cei mai ordinari ai periferiei bucureştene, ameninţîndu-l cu bătaia. Cum mă aflam în preajmă, m-am alăturat lui Hara, declarînd că vom duce împreună tineta lui Fisch. Roşu de furie, Fane s-a apropiat amenințător de mine, umflîndu-şi pieptul şi scoţînd astfel şi mai mult în evidenţă diferenţa de înălţime cu care mă domina. Sigur pe teama pe care i-o inspira victimei lui, Fane mi-a cerut să nu mă amestec într-o chestiune care nu mă priveşte, pentru că serviciul din ziua aceea îl deţine Fisch şi numai el poate hotărî cine să-l înlocuiască: „Hai să-l întrebăm!“ mi-a zis Fane, rînjind cu înţeles. I-am replicat că un inapt de orice fel de muncă nu poate fi silit să participe la corvezile de cameră, aşa că nu are a răspunde la o asemenea întrebare. Ajuns la capătul răbdării, congestionat la faţă şi nemainimerindu-şi cuvintele, Fane a mai făcut un pas spre mine. O clipă am crezut că mă va lovi. A fost şi teama lui Ripan şi a părintelui Veniamin, care începuseră să se apropie de locul unde ne certam. Nu ştiu dacă l-a influenţat faptul că Roşu i-a strigat pe un ton imperativ să nu facă scandal în cameră sau dacă el însuşi a vrut să-l evite, de frica de a nu fi totuşi pedepsit ca provocator în cazul intervenţiei gardianului. Fane şi-a schimbat tactica. S-a oprit şi, pe un ton voit mai ridicat, care putea atrage gardianul la uşa noastră, a început să mă apostrofeze cam în felul următor:

— Cine te crezi că eşti, de vrei să strici regula din cameră şi să faci zîzanie între oameni?! Ce părere ai avea dacă domnul plutonier ar şti ce vorbeşti în cameră? În loc să-ţi vezi de treabă, nu discuţi decît politică! Ce ar spune domnul plutonier dacă ar afla că ai rupt sîrma de la fereastră ca să iei legătura cu altă cameră?!

Situaţia devenise critică pentru mine. Riscam ca în orice moment gardianul să audă gălăgia din camera noastră, să deschidă uşa şi să ia în seamă acuzaţiile lui Fane, putîndu-se sui pe fereastră şi constata de aproape urmele infracţiunii mele. Un fel de curaj al disperării m-a făcut să ripostez cu temeritate. Supralicitîndu-l, am răcnit la el pentru a-i acoperi vocea:

— Văd că ai de gînd să mă torni! Să ştii că n-am nimic împotrivă. Din contra, mă bucur de pe acum de viaţa grea de care vei avea parte cînd vei ajunge în închisoarea de execuţie şi se va afla că eşti turnător! Toată lumea îţi va întoarce spatele, nu vei avea nici un prieten, nimeni nu-ţi va vorbi şi vei fi mereu persecutat. Asta este viaţa turnătorilor în închisorile de execuţie şi în lagărele de muncă. Şi tu o meriţi!

Ajuns aşa de departe, nu mai puteam da înapoi, aşa că mi-am luat

inima în dinți şi am uzat şi de ultimul bluf care îmi mai rămăsese la îndemînă:

— Dacă vrei, te şi ajut să mă torni şi bat chiar la uşă!

În cameră, toată lumea încremenise şi urmărea scena în tăcere. Cînd m-a văzut îndreptîndu-mă spre uşă, Fane a început să rîdă neîncrezător şi să mă încurajeze în batjocură:

— Hai! Nu mai sta! Bate la uşă, dacă te lauzi că vrei să baţi!

Şi… am bătut, pînă ce a venit gardianul.

— Ce vrei, bă? De ce baţi?

Indicîndu-l pe Fane, care venise lîngă mine, m-am dat la o parte, spunînd:

— Gheorghe Ştefan vrea să vă raporteze ceva!

— Spune, bă, ce vrei? De ce taci?

Fane n-a ezitat decît cîteva clipe:

— Să trăiţi, domnule plutonier! Vă rog să mă scoateţi la cabinetul medical că nu mai pot de durere la o măsea!

— N-am timp acum! — şi uşa s-a trîntit, pecetluind totodată şi înfrîngerea lui Fane în faţa întregii camere.

Fane era descumpănit şi ruşinat. Îşi revenea greu din ridicolul în care căzuse. Toţi îl priveau cu ironie. Unii chiar cu ostilitate. Succesul nostru trebuia exploatat fără întîrziere. Tot uşa ne-a venit în ajutor!

— Dă-i drumul la program! — a răcnit din prag plutonierul formula consacrată.

N-am mai stat pe gînduri! Hara şi cu mine am înşfăcat tineta de cîte o toartă şi am ieşit cu ea pe coridor în locul lui Fisch, care oricum nu era în stare să se ridice din pat. La întoarcerea de la W.C., am trecut imediat la organizarea şi consolidarea micii lovituri de stat pe care o dădusem. Părintele Veniamin şi Ripan i-au cerut lui Roşu să accepte o nouă organizare a vieţii în cameră, asigurîndu-l că nimeni nu-i va contesta autoritatea de şef de cameră, că va fi susţinut de toată lumea şi că nu i se vor crea dificultăţi care să-l pună într-o lumină proastă în ochii administraţiei. Roşu era la ananghie. Deşi Fane cu grupul lui îl cam luaseră în derîdere în ultima vreme, obrăznicindu-se şi săpîndu-i autoritatea, lui Roşu îi venea greu să se despartă de ei. Şi totuşi, după cîteva ezitări, i-a sacrificat, trecînd de partea învingătorilor. Prima hotărîre luată de Roşu, la sugestia noastră, a conjuraţilor, a fost ca la ora mesei să împartă el personal mîncarea, „pentru a nu se mai face nici un abuz“. Apoi am anunţat intrarea în vigoare a codului moral şi al bunului-simţ elementar, introdus de

deținuții politici în toate închisorile de execuție. Bătrînii, bolnavii şi infirmii nu vor îndeplini nici un serviciu în cameră. Mîncarea se va împărți cu scrupulozitate în mod egal, fără nici o excepție, iar dacă, după ce toată lumea şi-a primit rația, mai rămîne mîncare de prisos în hîrdău, va fi distribuită ca suplimente, la rînd, prin rotație, în ordinea paturilor. Se va ține socoteala, ca de la patul ultimului deținut care a primit suplimentul, să continue distribuirea suplimentelor ce vor rămîne la masa următoare. O dată aceste măsuri luate, mai rămînea realizarea unei noi orientări în ținuta generală a relațiilor dintre deținuți. Evoluția spre o atitudine camaraderească nu s-a lăsat prea mult aşteptată, majoritatea celor din cameră fiind oameni cumsecade, care nu aşteptau decît atît: să se poarte aşa cum le era firea, fără să se teamă de cel de alături. Or, cel care fusese pînă de curînd „cel de alături“, adică Fane, nu se mai manifesta în nici un fel. Nu se prea arăta prin mijlocul camerei, stătea mai tot timpul retras la patul lui şi dormea mare parte din zi. Grupul lui de zurbagii se destrămase şi el, de cînd Roşu le retrăsese protecția, şi nu-şi mai făceau mendrele ca înainte vreme. În cameră se aşternuse o atmosferă mai plăcută. Lumea era mai destinsă, mai bine dispusă şi mai comunicativă.

Am uitat să amintesc că, imediat după instaurarea ordinii în cameră, autorii fiind considerați noi, adică cei trei din colțul friguros al încăperii, ne-am trezit cu vizita neaşteptată a doctorului Maier. Îl văzusem cu puțin înainte strîngîndu-i pe toți membrii grupului etnic german în jurul lui pentru a le vorbi. Discutaseră apoi o vreme tot aşa de discret şi în sotto voce, iar acum dr. Maier se desprinsese dintre ei, se îndreptase din şale, îşi încheiase nasturii de la haină şi pornise, păşind apăsat şi cu un aer solemn, în direcția noastră. A traversat „țara nimănui“ — pentru prima oară! — şi s-a oprit în fața patului părintelui Veniamin, pe care eram aşezați toți trei. Şi-a dres glasul şi ne-a anunțat că are să ne comunice ceva din partea „grupului german“ din cameră. Şi, într-adevăr, ceea ce ne-a spus suna a comunicat: „Vreau să vă anunț că de aci înainte puteți oricînd conta pe sprijinul grupului german pentru a vă ajuta la menținerea ordinii. Vă rugăm să apelați la noi de cîte ori va fi nevoie.“ Dr. Maier era atît de oficial în atitudine, atît de țeapăn în gesturi şi atît de grav în exprimare cînd ne-a transmis hotărîrea grupului german, încît cu greu ne-am ținut să nu pufnim în rîs. Cu timpul aveam să-l cunosc mai de aproape şi să-l apreciez pentru ireproşabila lui corectitudine, onestitate şi simțul dreptății şi egalității, împinse la extrem. Sub aparența lui rigidă găseai un suflet bun şi sensibil. Defectele lui, deşi fără însemnătate, erau cele care ni-l făceau mai greu

accesibil. Maier nu ştia de glumă, în general, iar cînd ne auzea pe noi glumind cu uşurinţă pe seama unor lucruri serioase, rămînea de-a dreptul înmărmurit şi nu mai înţelegea nimic. Dr. Maier şi umorul nu aveau nimic comun! Iar noi aveam poate prea mult! Nouă nu ne-a scăpat hazul alianţei româno-germane încheiată atît de ceremonios, în condiţiile date, prin bunele oficii ale doctorului Maier!

Pentru a încheia acest episod, mai vreau să adaug două vorbe despre Fane, care, la scurtă vreme după aceea, ne-a părăsit, fiind transferat la alt loc de detenţie. Nu l-am mai întîlnit. Abia după aşa-zisa Revoluţie mi-a scris o lungă scrisoare în care-şi amintea cu emoţie de trecutul nostru comun de deţinuţi politici, cerîndu-mi totodată să-i trimit „un aparat de radio care să prindă toate posturile“! Mi-a fost limpede că Fane nu era un om răzbunător şi că după treizeci de ani nu-mi mai purta pică pentru cele petrecute la Popa Şapcă. Trebuie să recunosc că nu i-am trimis încă aparatul de radio, numele lui Fane nefigurînd pe lista priorităţilor mele de ajutorare a foştilor camarazi de închisoare.

În lunile de zile cît am mai stat în aceeaşi cameră, mi-am găsit mereu tot felul de îndeletniciri. În afară de discuţiile purtate cu oameni atît de diferiţi, de la ţărani bănăţeni pînă la reprezentanţi ai intelectualilor şvabi din Timişoara şi de la oameni fără nici un căpătîi sau credinţă pînă la preoţi sau legionari, ţărănişti, liberali, evrei, sîrbi etc., mă îndeletniceam cu tot felul de ocupaţii. Dădeam zilnic lecţii separate de franceză lui Iosif Ripan, grupului lui Hara şi altor cîtorva tineri şi părintelui Macu Cuzmanovici. Popa Macu slăbise foarte mult în ultima vreme. Era vădit chiar pentru un profan că suferea de o depresiune nervoasă crescîndă. Cu lecţiile de franceză încerca să-şi mai alunge gîndurile negre şi să-şi ocupe timpul care începuse să-l apese. Împleteam în continuare şi cipilici, înzestrînd pe rînd grupul german şi alţi amatori. Consolidatul permanent al îmbrăcămintei mele şi a altora, prin sistemul petic-peste-petic, aducînd hainele şi pantalonii la aspect de pufoaică, era o altă muncă de durată, ca şi confecţionatul de instrumente nepermise, dar atît de indispensabile unor oameni lipsiţi de strictul necesar. Grupul Hara şi alţi cîţiva tineri care li se alăturaseră mă secondau, dornici să înveţe din experienţa vechilor puşcăriaşi. Îi puteai vedea frecînd cu sîrg, pe muchia sobei de fontă sau pe o piatră adusă din curte, cîte o bucată de metal găsită la plimbare, care în cîteva zile de muncă devenea un „costică“. Achiziţia unei bucăţi de aproape un metru de sîrmă electrică de cupru a dat imediat naştere la fabricarea

artizanală de ace de cusut. Pentru „costici“ şi pentru ace de cusut s-a născut nevoia de ascunzători, atît în cameră, prin crăpăturile duşumelelor sau pe lîngă pervazuri, cît şi sub peticele şi cusăturile mai groase ale hainelor sau în căptuşeala şi sub branţurile bocancilor şi pantofilor. Am ajuns astfel şi la Popa Şapcă la situaţia de la Piteşti, de nu-mi mai ajungea ziua să duc pînă la capăt tot ce-mi găsisem de făcut. Un singur lucru îmi lipsea: informaţiile! Singurul izvor erau noii deţinuţi ce ne soseau în cameră, dar ştirile pe care le aduceau, după aproape un an de zile petrecut la Securitate, nu mai prezentau de obicei interes. Şi totuşi, de fiecare dată cînd ne venea cîte un nou camarad în celulă, îi ieşeam în întîmpinare şi îl descoseam de toate amintirile, aşteptîndu-mă totuşi să fi venit cu o noutate… chiar mai veche! De cele mai multe ori însă mă alegeam doar cu povestea arestării, anchetei şi procesului respectivului, fiind şi acesta un mod de a ne ţine la curent cu felul în care evolua atmosfera, cu tendinţa de înăsprire sau îmblînzire a regimului nostru. Pe de altă parte, în funcţie de povestitor, aceste relatări aveau cîteodată chiar un farmec deosebit şi uneori chiar… haz.

Aşa s-a întîmplat să fie şi povestea lui Pasternak. Cînd l-a împins gardianul în cameră, părea un biet şoricel plouat şi speriat de parcă ar fi dat ochi cu pisica. Ţinîndu-şi strîns la piept o legăturică dintr-o batistă, a înaintat doi paşi, s-a oprit şi şi-a rotit privirea nedumerită împrejur, căutînd parcă un sprijin. Am intrat cu el în vorbă, asigurîndu-l că nu are nici un motiv să se teamă în mijlocul nostru. Nu-mi dădusem seama că ceea ce îl speriase la intrarea în cameră fusese înfăţişarea noastră: o adunătură de oameni slabi, palizi, nebărbieriţi de cîteva zile şi îmbrăcaţi în zdrenţe, cum nu se mai întîmplase să vadă. Pasternak era încă îmbrăcat într-un costum de haine în stare bună, încît ar fi putut oricînd ieşi cu el pe stradă fără să atragă atenţia. N-aş putea spune că l-am liniştit, spunîndu-i că eram toţi deţinuţi politici şi că arătam aşa din cauza anilor şi regimului de detenţie. Cînd a mai auzit că eram închis de opt ani, a făcut ochii mari, nevenindu-i să creadă că se poate trăi atîta vreme în claustraţie fără să-ţi pierzi minţile. Cum în acel moment toate paturile mai bine plasate erau ocupate, l-am condus pe noul venit la unul din cele două sau trei rămase încă libere în zona noastră. Pasternak era un tînăr inginer evreu, originar din Ardeal, dar stabilit în Bucureşti. De o constituţie fizică extrem de delicată şi cam neajutorat din fire, mai suferea şi de handicapul unei naivităţi care îi mărea vulnerabilitatea. În schimb, era bine educat, prevenitor şi plin de bune intenţii. Cred că fusese în primii ani ai vieţii un copil cuminte şi apoi un elev bun şi silitor, ceea ce ar cam spune totul despre Pasternak. Păstîrnac

(nici nu s-ar fi putut să nu-i spunem aşa) fusese arestat cu numai trei-patru luni înainte, trecuse printr-o anchetă scurtă, încasase cîteva palme, recunoscuse totul, fusese judecat şi condamnat la o pedeapsă de care nu-mi mai amintesc exact, dar care se încadra în baremul vremii, probabil zece-cincisprezece ani. Ca oricărui proaspăt venit, străin de viaţa puşcăriei, i-am dat cîteva informaţii utile şi l-am ajutat să facă primii paşi în noul lui univers. Pasternak ne asculta pe rînd sfaturile, uimit de tot ce afla de la părintele Veniamin, de la Ripan şi de la mine. Din cînd în cînd, ne întrerupea pentru a ne cere lămuriri, punîndu-ne nişte întrebări de o inocenţă dezarmantă. Dovedindu-se om cumsecade şi bun camarad, l-am cooptat în grupul nostru din colţul friguros, el însuşi ataşîndu-se de noi şi nevrînd să se mai mute într-un pat mai bine situat, rămas liber între timp. Deşi spaima de la început se potolise şi evolua mai degajat prin cameră, am observat că nu se putea dezbăra de obiceiul de a vorbi pe şoptite, ceea ce ni se întîmpla mai tuturor în primele zile, cînd eram aduşi de la Securitate la penitenciar. Cînd i-am atras atenţia că în penitenciar putem vorbi cu glas normal, interdicţia de a vorbi fiind numai la Securitate, Pasternak a ţinut să-mi explice, tot pe şoptite, că nu am dreptate. El era convins că procedeele şi aparatura de specialitate de care dispunea Securitatea pentru ascultarea convorbirilor evoluaseră în aşa măsură, încît puteau fi interceptate conversaţii la orice distanţă, chiar şi dincolo de zidurile şi pereţii caselor. Ajunsese la această concluzie, spunea el, chiar în timpul anchetei lui. Şi pentru a ne convinge şi pe noi, s-a decis să-şi asume riscul de a ne povesti cazul lui. Ne-a adunat aşadar pe toţi trei cît mai aproape ca să-l putem auzi şi… l-am ascultat.

Pasternak avea o soră (cred că era doctoriţă), care „mai descurcăreaţă decît mine“, spunea el, era membră de partid şi se oferise, în cadrul „ajutorului frăţesc“ pe care Republica Populară Română îl acorda ţărilor comuniste din Asia, să plece pentru cîteva luni acolo într-un schimb de experienţă. Cum şi Pasternak şi sora lui nu aveau decît un singur gînd, să caute o cale de a fugi în Occident, îşi făcuseră acest plan naiv de a găsi o posibilitate de îmbarcare clandestină într-unul din porturile din Extremul Orient, pe o navă sub pavilionul unei ţări libere. Sora lui plecase, iar el urma să ceară paşaportul şi vizele necesare pentru a-şi petrece concediul împreună cu ea. Dar n-a mai apucat. A fost arestat.

— Iar la anchetă — ne-a spus Pasternak —, după ce m-au ameninţat şi pălmuit de cîteva ori pentru a le spune ce discuţii şi acţiuni duşmănoase am avut împotriva regimului, văzînd că nu declar nimic, anchetatorul m-a

anunțat că îmi va repeta el ce am discutat cu prietenul meu, menționînd şi data şi ora la care a avut loc convorbirea. Şi, închipuiți-vă, mi-a spus exact ce am vorbit. Deşi ne luasem toate măsurile de prudență, purtînd discuția pe stradă, anchetatorul ştia că lăudasem Statele Unite, criticasem URSS şi întreg sistemul comunist şi declarasem de asemenea că intenționez să fug în Occident!

Pasternak şi-a încheiat povestea cu o întrebare mai mult retorică:

— Ce dovadă mai clară vreți, ca să vă convingeți că Securitatea poate înregistra orice convorbire, oriunde s-ar purta?

La întrebarea lui am răspuns toți trei într-un glas tot cu o întrebare:

— Dar prietenul dumitale ce condamnare a primit?

— N-a fost arestat şi nu a apărut la proces. I s-au citit numai declarațiile în care scria exact ceea ce am recunoscut şi eu. Mă bucur că a scăpat, fiindcă e cel mai bun prieten al meu!

Rîsul homeric cred că trebuie să fi fost un zîmbet timid pe lîngă hohotul în care am izbucnit toți trei, ca la comandă, sub privirea nedumerită a lui Pasternak. A trebuit să-i mai şi explicăm de ce rîdem şi să ne alegem cu reproşuri din partea lui, pentru că ne-am îngăduit să punem la îndoială caracterul celui mai bun prieten al lui. Pînă la urmă a rămas totuşi pe gînduri, iar în zilele următoare şi-a amintit tot felul de atitudini ambigue şi curiozități manifestate de prietenul lui, care abia acum au început să i se pară suspecte. Şi aşa am reuşit să facem dintr-o ființă animată numai de gînduri senine şi încrezătoare în semenii ei, un om bănuitor şi ceva mai trist. De aci înainte, Pasternak nu se mai aventura decît rareori pînă în centrul camerei, unde îi putea întîlni pe Roşu şi alți cîțiva deținuți pe care îi consideram dubioşi şi cărora îl prevenisem să nu le acorde încredere. Noul nostru amic luase avertismentul prea în serios şi prefera să rămînă în colțul nostru, deşi îi explicasem că Roşu era pentru moment inofensiv şi că turnătorii nu sînt periculoşi decît dacă li se dă ocazia. Cel mai sedentar dintre noi fusese pînă atunci Ripan care, în afară de plimbările zilnice de-a lungul camerei, stătea mai toată vremea la patul lui, unde învăța şi citea cîteva cuvinte şi texte în limba franceză notate pe plăcuța de săpun. Părintele Veniamin îşi urma nestingherit programul de meditații şi rugăciuni, iar eu eram multă vreme lipsă, ocupat fiind cu diferitele îndeletniciri de care am amintit mai înainte. Singurul disponibil pentru Pasternak, care nu-şi găsise încă un echilibru, neştiind cum să facă față scurgerii timpului şi dornic de companie, rămînea Ripan, care, simțind că-l încearcă deznădejdea, îl poftea să stea la el pe pat şi se întreținea cu el.

Discutau de toate şi, pe zi ce trecea, Pasternak era tot mai impresionat de forța morală, de caracterul ferm şi de generozitatea sufletească a lui Ripan, care căuta să-l îmbărbăteze. Îmi vorbea mereu cu admirație despre el. Pînă într-o zi… cînd a venit într-un suflet la locul unde tocmai mă pregăteam să ascund un „costică“ sub duşumea. Era înspăimîntat de ceea ce aflase de la un alt deținut din cameră şi venea acum la mine în speranța că voi infirma grozăvia informației pe care o primise.

— Domnule Ioanid, cineva mi-a spus că domnul Ripan este legionar! Eu nu pot să cred! Este o calomnie, nu-i aşa? Spuneți-mi că nu este adevărat!

— Ba este adevărat. Dar nu înțeleg de ce eşti aşa de tulburat!

— Pentru că nu pot să cred că un om aşa de bun, de corect şi de binevoitor poate fi legionar! Legionarii au fost nişte monştri, nişte criminali hitlerişti, care au omorît oameni şi au căsăpit evrei la abator!

Şi Pasternak mi-a recitat, ca o poezie, caracteristicile legionarului în termenii propagandei comuniste, făcîndu-mi portretul legionarului aşa cum a vrut să-l arate şi să-l acrediteze partidul comunist. Liniştindu-l şi asigurîndu-l că Iosif se va purta cu el la fel ca pînă acum şi că nu-l va asasina, l-am sfătuit să discute chiar cu el problema. Văzîndu-l că ezită, m-am oferit să mijlocesc convorbirea şi m-am dus cu el la Ripan, spunîndu-i acestuia despre ce era vorba. Iosif l-a invitat să se aşeze lîngă el, iar convorbirea pe care au început-o s-a prelungit şi în zilele următoare. Părintele Veniamin şi cu mine îl tachinam pe Iosif, atrăgîndu-i atenția să fie mai prudent, fiindcă Roşu atîta aştepta: să-l toarne că face prozelitism. Ce şi cît a înțeles Pasternak din principiile care îi călăuzeau pe legionari, nu ştiu. Ştiu însă că relațiile cu Ripan au rămas aceleaşi şi poate chiar mai strînse.

Cu această ocazie l-am întrebat şi eu pe Ripan de ce au fost acceptați în rîndurile legionarilor oameni dubioşi din punct de vedere moral şi cu o ținută necorespunzătoare. Nefiind chiar un inițiat în doctrina legionară şi temîndu-mă de a nu reproduce exact teoriile dezvoltate de Iosif, mă voi limita să menționez cîteva scurte afirmații pe care le-a făcut şi pe care le-am reținut întocmai. „Nu sînt membri ai Mişcării legionare toți cei care se declară legionari, spunea Iosif. Confuzia se datorează faptului că şi celor care au militat în cadrul partidului «Totul pentru Țară», li s-a spus legionari. În acest partid, care s-a angajat în competiția politică, s-au putut înscrie şi au putut milita toți cei care simpatizau cu ideile legionare, dar care nu îndeplineau neapărat şi condițiile de acceptare în Mişcarea

legionară. Pentru a obține victoria în alegeri, uşile le-au fost deschise tuturor. Au pătruns astfel şi oportunişti şi nelipsita pleavă a străzii, care alerga după un chilipir, înscriindu-se în partidul ce i se părea că va fi cîştigător.“ Am reținut de la Ripan că legionar adevărat este numai cel care este membru al Mişcării create de Corneliu Codreanu, iar „titlul de legionar este primul grad în ierarhia Mişcării“. Aceştia sînt cei care au îmbrățişat sub jurămînt această cale în viață, obligîndu-se să respecte anumite norme, numite legi. Amintesc numai cîteva din ele care îmi vin acum în minte: legea onoarei, legea ajutorului, legea muncii.

Cînd, puțin înainte de a pleca din Timişoara, Pasternak ne părăsise pentru o destinație necunoscută, nu credeam să-l mai întîlnesc. Şi totuşi s-a arătat că uneori lumea este mică. Era în 1965, la un an după eliberarea mea din închisoare. Mă aflam cu un grup de prieteni pe plajă la Mamaia, în fața fostului Hotel Rex. Cu ultimii bani economisiți pentru mîncare, căutam să ne prelungim cu cîteva zile şederea la mare. Locuiam într-un apartament din Constanța, pus la dispoziție de o cunoştință plecată pentru o vreme din oraş. Plaja din fața Rex-ului era aproape goală, iar noi, şase-şapte inşi, ne petreceam aproape toată ziua în apă şi pe nisip, discutînd, glumind şi chiar dormind. Leneveam întins la soare, cînd m-am trezit vizitat de un cățel. Un şoricar, vesel şi cu chef de joacă. I-am făcut pe plac, aruncîndu-i un băț, pe care mi-l aducea imediat înapoi. Joaca ne-a întrerupt-o stăpîna şoricarului, care a venit să-l ia cu lesa. Stăpîna vorbea cu el franțuzeşte. Era turistă elvețiană şi venise cu soțul ei pentru două săptămîni la Mamaia. Am intrat cu ea în vorbă şi, cîteva minute mai tîrziu, împreună cu bărbatul ei, s-a ataşat grupului nostru. Erau încîntați să mai afle şi altceva despre România, nu numai ce oferea propaganda ONT pentru străini. N-am aşteptat mult şi am deviat conversația care se înfiripase despre prețuri, salarii, lipsurile de pe piață etc., atacînd subiectul care mă ardea: puşcăria! Cîțiva din grup mi-au aruncat priviri de reproş şi, prudenți, s-au dus să înoate. Cînd familia Bossart a aflat că fusesem închis, a exclamat uimită:

— Ce coincidență! Sînteți al doilea român pe care îl cunoaştem şi, ca şi el, ați fost condamnat politic. De altfel, îl veți vedea în curînd, pentru că, după ce ne-am cunoscut ieri pe plajă, ne-am dat întîlnire cu el şi azi după-amiază.

O oră mai tîrziu aveam să mă îmbrățişez cu Pasternak, care venise la rendez-vous!

Un personaj straniu, plin de contradicții, cu păreri politice cînd foarte vehemente, cînd confuze şi foarte des schimbătoare, deci foarte greu de

situat într-o categorie precisă, era Pavel Tociapski. A poposit o vreme la noi în celulă, provocînd numai scandaluri. Stîrnea zilnic tot felul de discuţii aprinse, mergînd pînă la ceartă, cînd, devenind insultător şi agresiv, trebuia să intervină alţii pentru a-l calma. Pavel Tociapski era refugiat, împreună cu familia, din Basarabia. Întreaga lui familie se stabilise în Timişoara, unde Pavel îşi continuase şcoala. Răzvrătit periodic şi pe rînd împotriva a tot ce îmbrăţişase cu o zi mai înainte, a ajuns la un pahar de băutură să critice şi regimul. Arestat şi condamnat cu cîţiva ani în urmă, cutreierase mai multe lagăre de muncă din Balta Brăilei şi din Delta Dunării. Între altele, fusese la tăiatul şi recoltatul stufului în lagărul de la Băndoiu. Vorbăreţ neobosit, Tociapski găsea mereu pe cineva căruia să-i expună cîte o teorie. Iar dacă acum se situa pe o poziţie ultranaţionalistă, un sfert de oră mai tîrziu ajungea la concluzia că sistemul comunist prezintă avantaje incontestabil mai mari decît democraţia parlamentară. Citise multă istorie, dar cunoştinţele haotic acumulate îl duceau la concluzii care se băteau cap în cap. Înflăcărat patriot acum, era gata să sară la bătaie dacă cineva critica Rusia, fie ea ţaristă sau bolşevică. Era într-o admiraţie fără margini pentru măreţia ei în toate domeniile. Părea să fie grăuntele de nebunie pe care îl conţineau cele cîteva picături de sînge slav care îi curgea prin vine. Aveam să aflăm de la mai mulţi deţinuţi timişoreni că în oraş lumea se ferise de el, nu numai fiindcă era certăreţ din fire, ci fiindcă întreţinea relaţii amicale şi de cîrciumă cu cîţiva ofiţeri de Securitate.

O altă persoană neplăcută, care ne-a trecut timp de cîteva săptămîni prin cameră, a fost dr. Pertza. Medic, dacă nu mă înşel, din Sighişoara. Sas de origine. Tînăr, foarte înalt şi bine legat, purtînd ochelari de vedere, Pertza ne-a uimit cu eleganţa îmbrăcămintei şi încălţămintei. Îţi venea să crezi că fusese arestat de pe unul din bulevardele pariziene. Nu ne-a fost greu să aflăm adevărul chiar din gura lui, doctorul nefăcînd nici un secret din viaţa pe care o dusese în libertate şi socotind că nu ar fi ruşine să şi-o povestească chiar cu mîndrie. Nu mă pot hotărî să spun că era cinic. Cred mai degrabă că felul în care înţelesese să-şi aranjeze situaţia afară îi dădea satisfacţia reuşitei, prin comparaţie cu alţii şi totodată dovada inteligenţei şi valorii lui faţă de lumea din jur. Pe scurt, dr. Pertza nu urmărise decît un singur scop: să dispună de cît mai mulţi bani, să ducă o viaţă cît mai uşoară, să mănînce bine, să bea băuturi fine şi să se înconjoare de femei. Erau dorinţe simple şi nu prea vinovate pe care le aveam mulţi, numai că dr. Pertza înţelesese să şi le îndeplinească cu orice preţ. Intrase încă din facultate pe singura filieră care îi putea asigura viaţa la care rîvnea,

înscriindu-se în partid, devenind foarte repede membru al nomenclaturii locale şi beneficiind de toate privilegiile cunoscute. Corupția şi abuzul erau pentru el mijloace făcute pentru a fi folosite. Pertza pătrunsese cu tot elanul în cercul vicios al serviciilor şi contraserviciilor, făcute fie notabilităților comuniste, fie chiar Securității. Îşi cîştigase astfel şi libertatea de a pretinde pacienților onorarii în bani sau în natură, nepermise de lege, autoritățile închizînd ochii şi muşamalizînd scandalurile stîrnite de reclamanți. Pertza povestea cu mîndrie cum cămara lui era mai bine aprovizionată decît rafturile magazinelor alimentare din oraş, iar din produsele străine achiziționate de la conaționalii lui saşi, care îi deveneau pacienți şi aveau rude în Germania, făcuse adevărate depozite. Cu țigările, cafeaua şi ciocolata din Vest, pe care le dăruia şi cu mesele pe care le dădea mai marilor din Partid şi Securitate, îşi crea noi simpatii şi i se deschideau alte uşi. „Trebuie să fii deştept şi să ştii cum se joacă jocul! Numai proştii nu trăiesc bine afară! Şi majoritatea lumii e proastă“, îşi încheia Pertza declarația, infatuat şi plin de dispreț pentru cei pe care îi numise proşti. Deşi foarte inteligent, faptul că nu-şi dădea seama de efectul pe care avea să-l producă asupra noastră „sinceritatea“ lui era totuşi dovadă de prostie. Dezgustați, toți i-am întors spatele şi l-am evitat pînă cînd a fost mutat din închisoare. Iar atunci cînd a ieşit pe uşă, popa Macu Cuzmanovici a exprimat gîndurile tuturor cu o vorbă de duh: „Am rămas iar cu o singură tinetă în cameră!“ Nu mai reții pentru ce fusese condamnat dr. Pertza, dar mi-amintesc că nu-şi făcea multe griji. Se aştepta la intervenția prietenilor lui din Partid şi Securitate, pentru a-l scoate basma curată. O nouă dovadă de prostie! Cei mai intransigenți în a-l judeca şi izola s-au arătat cei din grupul german. Dr. Maier venise chiar la noi să ne asigure, la fel de protocolar ca de obicei, că pentru o asemenea canalie originea germană a lui Pertza nu va atrage simpatia grupului de şvabi din cameră.

Unul dintre destul de numeroşii deținuți care n-au stat decît scurtă vreme în camera noastră, dar care mi-a rămas totuşi în amintire, a fost Teodor Borobaru. Era unchiul lui Ion Borobaru, cu care stătusem în prima celulă, la sosirea mea în penitenciarul Popa Şapcă. Teodor Borobaru era om în vîrstă, dar încă verde. Înalt şi neîncovoiat de ani, umbla drept, păşind probabil la fel de demn cum păşea şi prin comuna lui natală, Banloc. Conştient şi mîndru de a fi fost unul din gospodarii de vază din sat, nu se lepăda ca alții de calificativul de chiabur, cu care încercau să-l insulte gardienii sau securiştii cu care avea acum de-a face. Moşul ne-a povestit cum muncise o viață întreagă, cum agonisise pămînt şi acareturi şi cum

ajunsese unul din țăranii cei mai înstăriți şi respectați pentru cinstea şi destoinicia lui. Bătrînul nu avea nici o înțelegere pentru țăranii nevoiaşi, pe care îi critica şi îi disprețuia fără pic de milă, pretinzînd că oricine ar fi putut ajunge ca el, dacă ar fi muncit la fel. Numai leneşii şi beţivii au rămas săraci şi sînt acum pleava satelor, pe care o întărîtă comuniştii împotriva țăranilor cu stare, spunea. Borobaru fusese ales şi primar în comună. După cum am aflat de la deținuții din regiune, comuna Banloc fusese un fief important legionar, la ultimele alegeri de dinainte de război majoritatea oamenilor votînd pentru partidul „Totul pentru Țară“. Una din familiile cele mai numeroase, cu multe neamuri şi ramificații în comună, era familia Borobaru. Toți membrii ei erau legionari, cu o singură excepție: Teodor Borobaru, care era liberal. Pe tema acestei apartenențe politice diferite am avut prilejul să asist în închisoare la schimburile de ironii şi duelurile verbale angajate între Teodor Borobaru şi cîțiva țărani legionari din împrejurimi. Nu era urmă de răutate sau duşmănie în cearta pe care o simulau numai de dragul de a-şi desfăşura umorul. Deşi încolțit de adversari numeroşi, moş Teodor, chiar singur, reuşea mai totdeauna să culeagă succesul rîsetelor asistenței, care îl aprecia pentru cît era de isteț şi de hazliu. Moşul era un hîtru, căruia nu-i puteai rezista şi care avea întotdeauna ultimul cuvînt.

De cîteva zile, primăvara începuse să se facă simțită. Cîteva raze palide, dar mai călduțe, de soare, strecurate printre piedicile de la fereastră, îşi plimbau snopul de lumină pe duşumelele camerei, înveselindu-ne bîrlogul. Despre căldură nu era încă vorba. Era mai mult o impresie înşelătoare, pentru că cei doi pereți exteriori ai încăperii erau încă departe de a se fi încălzit. În săptămînile următoare însă, ne-am dezmorțit treptat de frigul iernii, chiar şi noi cei din zona friguroasă a camerei. Nu mai umblam cu păturile în spinare şi nici nu ne mai plimbam pentru a ne încălzi. Stăteam de vorbă în cămăşi şi eram mai veseli. O dată cu soarele pătrunsese în cameră şi voia bună, parcă retrasă pînă atunci în sufletele noastre rebegite. Țin minte că nu m-am putut bucura ca ceilalți de primele semne ale primăverii. M-am trezit într-o dimineață cu durerile acute ale unei lombosciatice, care nu-mi permitea să fac nici o mişcare şi nici să-mi găsesc o poziție care să-mi aducă alinare. Prietenii au cerut insistent gardienilor să fiu dus la cabinetul medical. Intervenția a dat rezultate a treia zi, cînd împreună cu încă cinci sau şase camarazi, am pornit spre cabinetul medical. Pentru mine a fost o adevărată expediție. Drumul mi s-a părut

nesfîrşit. Un coridor lung şi scările de coborît la parter le-am parcurs tîrîndu-mă pe lîngă pereți şi susținut de braț de Iosif Ripan. La fiecare popas, pe care îl făceam ca să-mi trag sufletul, declanşam automat răcnetul gardianului: „Hai! Hai! Dă-i drumul mai repede!“ În cabinet ne-a primit o doctoriță în halat alb. De vîrstă mijlocie şi binevoitoare, ne-a vorbit civilizat şi cu blîndețe. Ni s-a adresat cu dumneavoastră, ceea ce nu se mai întîmplase demult. Am aflat de la localnici că o chema Țurcanu şi că ținea locul medicului penitenciarului în lipsa acestuia. M-a examinat, a constatat despre ce era vorba, mi-a făcut o injecție cu algocalmin şi i-a spus gardianului să fiu adus şi a doua zi la cabinet, pentru o nouă injecție. Apoi, după ce i-a consultat şi pe ceilalți şi le-a distribuit cîteva medicamente, s-a aşezat la birou pentru a nota în registru numele pacienților, diagnosticul şi tratamentul aplicat. Ne-a întrebat pe rînd numele şi, cînd a ajuns la mine şi a auzit cum mă cheamă, a zîmbit şi a exclamat spontan:

— Sînteți rudă cu „bietul Ioanide“?

Față de nedumerirea mea a adăugat:

— Cum se poate? Nu ați citit cartea lui Călinescu? Este cea mai bună carte care a apărut în ultima vreme!

— Doamnă doctor, eu nu am citit şi nu voi citi cărți comuniste! i-am răspuns cu îndîrjire şi dorința voită de a o ofensa.

Mă ruşinez şi acum de mitocănia gratuită a replicii mele de atunci, neştiind la ce făcuse aluzie doctorița. Nu auzisem încă de romanul lui G. Călinescu, *Bietul Ioanide*. Neînțelegîndu-mi înverşunarea, biata doctoriță s-a uitat uluită la mine, închipuindu-şi probabil că nu eram chiar normal şi nu mi-a mai spus nimic. La plecare, i-a reamintit gardianului să mă aducă şi a doua zi la injecție. Cu toate insistențele depuse de Ripan timp de cîteva zile, nu am mai ajuns niciodată la cabinetul medical. Ca majoritatea suferințelor fără gravitate în puşcărie, şi durerile lombare au trecut de la sine.

În mod obişnuit, tropăitul de cizme şi zăngănitul de zăvoare pe coridor nu puteau avea decît două rezultate: fie percheziție, fie mutări prin celule. Deveniți specialişti în a face distincție între cele două posibilități încă înainte de a ni se deschide uşa camerei, urechea ne-a spus şi de data asta că era vorba de mutări. Gardianul ne-a adus un nou deținut şi ne-a luat din cameră doi sau trei frontierişti. În ultima vreme, frontieriştii păreau să constituie un obiectiv special al administrației. Lăsa impresia că urmărea despărțirea lor de ceilalți deținuți şi concentrarea lor în camere separate. Viitorul avea să ne confirme presupunerile, cînd toți au părăsit cu o dubă

penitenciarul. Era însă o categorie care îşi făcea mereu numărul în închisoare prin cei pe care îi prindea Securitatea, îi ancheta şi îi trimitea apoi la Popa Şapcă. Noul deţinut care ne-a trecut pragul era cît uşa de înalt şi proporţionat pe măsură. Jovial, ne-a tras un „bună ziua şi Doamne ajută!“ la toţi, în gura mare, încă înainte de a se deschide uşa, ceea ce i-a atras observaţia gardianului. Omul nostru nu s-a sinchisit însă, ci s-a îndreptat, gesticulînd şi la fel de zgomotos, spre cîţiva deţinuţi pe care îi recunoscuse. Cu efuziuni exagerate, i-a bătut cu palma pe umăr, i-a îmbrăţişat, întrebîndu-i de sănătate, de soarta altor cunoscuţi comuni, de regimul de închisoare etc., totul într-o avalanşă de cuvinte de nestăvilit. Cînd a terminat cu cunoscuţii, s-a întors spre noi ceilalţi şi s-a prezentat: „Dacă nu aţi auzit de mine, să ştiţi că eu mă numesc Ion Sîrbu şi că în închisoare toată lumea mă ştie de Iomis. Şi, ca să nu avem vorbe, vă spun dinainte că sînt legionar!“ Degeaba l-a mai tras de mînecă un ţăran legionar din Caransebeş, nimeni nu-l putea scurta la vorbă pe Sîrbu. Şi era vorbăreţ, nu glumă! Şi întotdeauna în gura mare! Totuşi, pare-se că cineva i-a şoptit ceva, pentru că şi-a îndreptat privirile spre fundul camerei, unde era Ripan, şi s-a îndreptat într-acolo. Toţi legionarii bănăţeni ştiau că Iosif Ripan era şeful Frăţiilor de Cruce din judeţul Severin. La sosirea lor în cameră, pe rînd, dar discret şi fără să dea de bănuit, veniseră să se prezinte, marcînd astfel faptul că îi recunosc autoritatea. Eram la oarecare distanţă de ei cînd Sîrbu s-a apropiat şi l-a salutat pe Ripan, cu aceeaşi vervă înflăcărată pe care o manifestase de cînd intrase în cameră. Din discreţie, nu m-am apropiat, aşa că n-am surprins dialogul dintre ei. I-am înregistrat însă efectul imediat: încă din primele vorbe ale lui Ripan, Sîrbu a continuat discuţia cu glas scăzut şi fără să mai gesticuleze. La Iosif nu am remarcat nici o modificare în expresie. Era calm, ca de obicei, şi nu dădea nici un semn de nervozitate. Nu părea să-şi fi impus autoritatea nici prin atitudine, nici prin tonul vocii şi nici prin ameninţări. Mi-a povestit după aceea că l-a tratat cu blîndeţe, dar ferm, atrăgîndu-i atenţia că un adevărat legionar nu trebuie să se laude declarînd în gura mare că este legionar. Pe legionar trebuie să-l recunoască oamenii după atitudine şi fapte. Apoi i-a făcut o lungă morală, fără să-l condamne în mod expres, ci cerîndu-i să-şi vadă singur greşeala şi să şi-o îndrepte, pentru a nu mai lăsa lumea din jur să-şi facă o părere falsă despre legionari. Cînd a plecat de lîngă Ripan, Sîrbu era vădit ruşinat. Pînă seara nu i s-a mai auzit glasul.

Ion Sîrbu era din satul Pecinisca, de pe lîngă Mehadia. Porecla Iomis i se trăsese din închisoare. La un apel nominal al deţinuţilor, ofiţerul de

serviciu întrebase:

— Care eşti, bă, Sîrbu Ion?

Iar acesta răspunsese prompt:

— Io mi-s!

Iomis era prototipul agentului electoral local, de la țară, pe care îl găseai reprezentat în toate partidele politice de dinainte de război. Înțelegea să lupte pentru cîştigarea cît mai multor voturi, prin convingere, discutînd cu oamenii la cîte un pahar de țuică sau chiar la secția de votare, înainte de a-şi depune buletinul de vot în urnă, iar dacă, după obiceiul pămîntului şi al vremurilor de atunci, se iscau certuri şi chiar încăierări, Iomis nu se dădea în lături de a-şi arăta puterea şi măiestria cu care ştia să mînuiască ciomagul. Ripan îmi spunea că erau metode pe care legionarii le respingeau, dar erau puşi în situația ingrată de a le fi atribuite, din cauza acțiunilor necontrolabile şi greu de prevenit din partea celor din categoria lui Iomis. La nivelul lui de înțelegere, Iomis era convins că proceda în interesul Mişcării legionare. Era chiar mîndru de isprăvile lui şi se aştepta să fie lăudat. În schimb, de fiecare dată era dojenit, aşa cum şi Ripan îi reproşase felul de a se prezenta la intrarea în cameră. Deşi, străduindu-se să fie disciplinat, accepta mustrarea şi se retrăgea spăsit şi ruşinat, nu întîrzia prea mult pînă recidiva cu o nouă gafă, pentru care Iosif îl chema din nou la ordine. Iomis era însă incorigibil din fire. Vorbăreț şi lăudăros, avea nevoie de public ca să se împăuneze. Pînă la urmă, văzînd că nu scapă de observațiile lui Ripan, a găsit tot el o soluție. Îşi căuta cîte un interlocutor printre țăranii din cameră pe care îi cunoştea, îşi alegea cîte un pat mai izolat, pe care se aşezau şi, străduindu-se să vorbească mai încet, îşi depăna amintirile în care pomenea întotdeauna de bătăile lui din sat, indiferent dacă adversarul îi era rival politic sau concurent la dragostea unei fete. Trebuie să recunosc că din curiozitate m-am oferit şi eu benevol să-i ascult spovedaniile, mai ales că, încurajat de faptul că eram mai tînăr, Iomis conta pe o mai mare credulitate din partea mea şi se depăşea pe sine, lăudîndu-şi performanțele şi fălindu-se în fel şi chip. Şi mai era ceva care mă atrăgea. De cînd stăteam la Timişoara, descoperisem graiul local şi îmi plăcea să-l ascult pe Iomis, care se exprima în limba curată a țăranilor din munții Banatului, nealterată de mahalagismele de oraş sau de partid. De altfel, cu două lucruri se fudulea Iomis şi ținea s-o spună cu orice ocazie: că era „bănățean“ şi legionar (desigur însă că nu în sensul dorit de Ripan!). Slăbiciunea lui Iomis pentru uniforma, cizmele şi cămaşa verde legionară părea să fi determinat în primul rînd opțiunea lui politică. În toată

simplitatea lui, Iomis s-a arătat a fi un om cumsecade, bun camarad de celulă, gata oricînd să sară în ajutorul cuiva la nevoie. Singur Ripan mai avea de a face şi cu abaterile lui de la ţinuta şi disciplina legionară, intervenind pentru a-i pondera elanurile şi exaltarea zgomotoasă care mai izbucneau din cînd în cînd.

Bine înţeles că apariţia lui Sîrbu printre noi a prilejuit noi discuţii cu Ripan, referitoare la omul pe care şi-l propuseseră legionarii să-l formeze, cultivîndu-i însuşirile nobile, dîndu-i o înaltă ţinută morală. În această privinţă, cred că Ripan m-a ajutat să înţeleg cel mai bine punctul lor de vedere, el însuşi fiind în mod special preocupat de rolul educaţiei pentru îndrumarea tineretului. Cu alţi legionari, discuţiile alunecau invariabil spre tema luptelor politice de dinainte de război, dînd naştere la controverse nesfîrşite. Nimeni nu putea absolvi nici una din părţile implicate în conflictul de atunci, de crimele şi asasinatele politice săvîrşite sub dictatura lui Carol al II-lea. Iar dacă cineva cerea circumstanţe atenuante pentru cei care fuseseră supuşi unor masacre sistematice cu hecatombe de morţi, se găsea întotdeauna altcineva să judece dimensiunea crimei, nu după numărul victimelor, ci după valoarea lor (mă refer la Nicolae Iorga). Cred că aspectul scenei politice din acele vremuri, marcate de patimă şi violenţă, a pus în umbră misiunea educativă asumată de legionari în rîndurile societăţii româneşti şi mai ales ale tineretului. Spre deosebire de tineretul de azi, cei care şi-au însuşit atunci această educaţie pot fi şi acum remarcaţi prin atitudinea lor atît de diferită. Iosif îmi spunea că, în viziunea lui Codreanu, cei care urmau această şcoală de educaţie a caracterelor, însuşindu-şi învăţăturile ei, erau liberi apoi să-şi aleagă drumul pe care şi-l doreau în viaţă. Indiferent în ce partide politice s-ar înscrie după aceea şi indiferent de profesiunile şi domeniile de activitate pe care şi le-ar alege, ei vor fi întotdeauna oameni de onoare, vrednici, cinstiţi şi incoruptibili. „Aşa îşi dorea Codreanu să fie cetăţenii ţării, pentru a schimba faţa României“, spunea Iosif cu oarecare tristeţe, gîndindu-se la acest vis neîmplinit. Plăcîndu-mi să observ oamenii din mijlocul acestui panoptic pe care îl prezenta închisoarea care mă înconjura, după convorbirile cu Ripan mi-am îndreptat şi mai mult atenţia asupra legionarilor, căutînd să descopăr la fiecare pe care îl întîlneam calităţile pe care mi le semnalase. La majoritatea celor cu care am convieţuit în închisoare le-am descoperit!

Printre ultimii deţinuţi de care îmi amintesc că ne-au intrat într-o zi în cameră au fost doi sîrbi. Proveneau din minoritatea sîrbă din Banat şi fuseseră deportaţi în Bărăgan, unde îşi găsiseră de lucru şi trăiseră în ultimii

ani. Amîndoi fuseseră funcționari la o gospodărie agricolă de stat din Bărăgan. Draghici fusese contabil. De numele celuilalt nu-mi mai amintesc. Draghici era numai piele şi os. Cînd a intrat în cameră, a cerut voie să se aşeze. Era transpirat şi roşu în obraz. Aveam să aflăm că suferea de o tuberculoză pulmonară în plină evoluție. Cînd îl arestaseră se afla în tratament ambulator la un spital din zona domiciliului obligatoriu. Dacă nu mă înşel, cei doi sîrbi erau rude. Aveau fiecare treizeci şi ceva de ani şi temperamente foarte diferite. Unul, de al cărui nume nu-mi mai amintesc, era calm şi rezervat din fire, dar, dominat de celălalt, era obligat să-i suporte toate năravurile şi chiar nevoit să intervină pentru a drege stricăciunile pe care le pricinuia. Pe acesta din urmă îl chema Draghici. Specialitatea lui era să provoace în permanență scandaluri, pe care vărul lui şi cîțiva dintre noi aveam să căutăm de fiecare dată să le aplanăm. Fiind om de caracter, demn, onest şi cu un simț al echității extrem de dezvoltat, iubea dreptatea şi adevărul mai presus de orice. Iar dacă la toate aceste trăsături pozitive nu s-ar fi adăugat şi sinceritatea, luată de el *stricto sensu* în considerare, nimeni nu i-ar fi putut reproşa nimic. Îşi făcea o mîndrie din această atitudine intransigentă. „Mie nu-mi place minciuna şi prefăcătoria, spunea el. Eu îi zic omului în față ce cred despre el!“ Şi într-adevăr, nu trecuseră nici cîteva ore de cînd intrase în cameră şi i-a strigat în gura mare lui Roşu că este o lichea şi un turnător ordinar. Am sărit cu toții şi cu chiu cu vai am reuşit să potolim scandalul, oprindu-l să-şi mai continue filipica. L-am atras în colțul nostru, pentru a-l informa despre precarul *modus vivendi* pe care ne străduisem să-l stabilim în cameră şi pe care cu puțină abilitate doream să-l menținem. Sîrbul nostru era însă de neînduplecat, acuzîndu-ne şi pe noi, tot în gura mare, dacă nu de complicitate cu Roşu, cel puțin de nesinceritate şi de laşitate. Dacă nu l-ar fi înecat un acces de tuse sfîşietoare şi de lungă durată, care l-a lăsat istovit, nu cred că am fi reuşit să-l facem să înțeleagă necesitatea de a menaja un Roşu, relativ binevoitor şi ținut sub control, decît de a-l avea duşman direct şi total aservit ofițerului politic. Draghici a rămas întins pe patul părintelui Veniamin pînă ce şi-a revenit. În afară de a-i umezi fruntea cu apă rece şi de a-i da de băut, nu-i puteam fi de nici un ajutor. Ți se rupea inima cînd îl vedeai cît de slab era şi mai ales cînd îți explica foarte liniştit că tuberculoza lui era atît de avansată, încît, în condițiile date, nici cu o îngrijire medicală adecvată nu mai putea scăpa cu viață. El însuşi nu-şi mai acorda mai mult de patru-cinci luni de trăit. Am reținut din cele ce ne-a povestit că, fiind în domiciliu obligatoriu, reuşise să comunice cu un

personaj care dăduse mult de furcă Securității, şi pe vremea cînd fusese membru al ambasadei iugoslave la Bucureşti, şi acum, după ce se întorsese la Belgrad, cînd Tito fusese declarat călău de Moscova şi sateliții ei. Cred că personajul se numea Bosko-Lazici, lucra pentru serviciul secret sîrbesc şi se ocupa mai ales cu culegerea de informații despre persecuțiile şi deportările în Bărăgan ale minorității sîrbe din Banat, fapte pe care Bucureştiul le nega. Or, Draghici izbutise să-i trimită lui Lazici la Belgrad o listă nominală completă a deportărilor din zonă. Fiind contabil la o mare gospodărie agricolă de stat, singura întreprindere care întrebuința în anumite epoci ale anului întreaga mînă de lucru sezonieră din regiune, Draghici culesese din statele de salarii numele tuturor sîrbilor deportați. Nota de protest sîrbească, însoțită de lista primită de la Draghici, a fost înaintată Bucureştiului, Belgradul exercitînd prin mediile de informare internaționale presiuni asupra României, pentru eliberarea deportaților şi autorizația de a pleca în Iugoslavia dacă o doresc. Securității nu i-a fost greu să dea de urma celui care făcuse lista, Draghici fiind dintre deportați singurul intelectual care se declara el însuşi duşman al comunismului şi care avea acces la documentele de care se folosise pentru întocmirea tabelului nominal. Cum între timp Draghici fusese tocmai internat pentru tratament antituberculos, Securitatea nu a pregetat să-l transfere din patul de spital într-o celulă şi să-l ancheteze luni de zile fără menajamente.

Luat cu binişorul, Draghici începuse să se mai îmblînzească, mai ales că, fără să-şi dea seama, îl invitam înadins în colțul nostru pentru a-l ține la distanță de alții din cameră, cu care ar fi putut intra în conflict. Ne şi făcea plăcere să stăm cu el de vorbă, devenindu-ne pe zi ce trecea mai simpatic. Era inteligent, citise mult şi avea darul povestirii. Vorbea într-o limbă românească aleasă şi foarte nuanțată, deşi limba lui maternă era sîrba. În schimb, ne-au trebuit cîteva zile pentru a realiza că în limba sîrbă pe care o vorbea cu vărul lui se exprima în noul jargon al străzii. Era de fapt versiunea sîrbească a aceluiaşi limbaj ordinar pe care îl auzisem în româneşte la tinerii frontierişti care se perindaseră prin camera noastră. Nici unul din noi nu ştia sîrbeşte, dar vrînd-nevrînd, auzindu-l vorbind, ne-a intrigat frecvența cu care apărea la fiecare cinci-şase vorbe un anumit cuvînt. La întrebarea noastră, ni l-a tradus. Era echivalentul cuvîntului românesc care şi la frontieriştii noştri apărea cu aceeaşi frecvență în vorbire. Din pudoare şi în speranța că cititorii nu mi-o vor lua în nume de rău, voi pomeni cuvîntul numai în limba sîrbă, cuvînt care avea să devină porecla lui Draghici. Îl strigam fără jenă „kurăț“, cuvîntul sîrbesc

nesugerîndu-ne nimic obscen, iar Draghici, care avea umor, a suportat botezul rîzînd. În libertate, Draghici fusese un om bine informat despre situația politică internațională. Chiar cu întîrziere, veştile aduse de el ne-au interesat, fiindcă proveneau fie din rîndurile comuniştilor români şi sîrbi, fie din comentariile ascultate la posturile de radio străine. Draghici era tobă de marxism şi îl condamna cu argumente din propria doctrină. Temperamentul lui coleric de sîrb se arăta de îndată ce pomenea de ruşi şi de comunişti. Te înfricoşai cînd îi vedeai privirea întunecată de ură! Şi totuşi, anticomunismul lui era selectiv atunci cînd era vorba de Tito, pe care îl admira fără rezerve, negăsindu-i nici un cusur. Apărea atunci la Draghici acel orgoliu național maladiv, de care sufereau aproape toți sîrbii pe care i-am întîlnit în închisoare. Am evitat, aşadar, discuțiile pe această temă pentru a nu-l enerva şi a ni-l îndepărta, sperînd să-l putem avea sub observație şi opri la timp, înainte de a provoca vreun scandal. În general, am reuşit să-l reținem, dar cum Draghici căuta gîlceava cu lumînarea, tot mai reuşea din cînd în cînd să-şi pună la încercare „sinceritatea“ față de vreun deținut care nu ştia s-o aprecieze. O singură dată scandalul stîrnit a degenerat de la vorbă la faptă. Draghici intrase în vorbă cu dr. Pertza şi îi ascultase perorația despre cum trebuia să procedezi în viață ca să-ți fie bine. După ce i-a auzit teoriile egoiste, lipsite de orice omenie, Draghici i-a declarat că îl consideră un ticălos şi un turnător ordinar, care ar merita să fie linşat. La care, Pertza, voinic, sănătos şi depăşindu-l cu mai bine de un cap înălțime, n-a ezitat să-i tragă o palmă răsunătoare, care l-a trîntit pe Draghici în patul lîngă care se afla. Un val de indignare a cuprins întreaga cameră. Toți deținuții s-au îndreptat spre dr. Pertza, care văzîndu-se înconjurat şi înghesuit, pălise la față. O încăierare generală părea să fie inevitabilă! Cu numai o clipă înaintea primului pumn ridicat, două persoane au salvat situația. Pe de o parte, Iosif Ripan s-a aşezat pavăză în fața lui Pertza, rugîndu-i pe deținuți să se calmeze pentru a nu atrage atenția administrației, iar pe de altă parte, avocatul Maier l-a criticat şi calificat pe Pertza, în fața camerei, în termeni mult mai duri decît o făcuse chiar Draghici. Mustrarea lui Maier a căzut ca o sentință capitală, mai ales cînd în încheiere i-a spus că grupul şvabilor îl consideră o ruşine a minorității germane şi că într-o bună zi va cere să fie tras la răspundere pentru atitudinea lui în închisoare. Pînă atunci, îl sfătuia să nu mai îndrăznească să le adreseze cuvîntul! Momentul critic a fost depăşit, chiar dacă unii deținuți au continuat să vocifereze o vreme. Oricum, din clipa aceea, lui Pertza nu i-a mai vorbit nimeni. Iar după două sau trei săptămîni, cînd gardianul a venit

să-l ia, n-am văzut om mai grăbit ca el să părăsească celula. Între timp, starea sănătății lui Draghici se înrăutățea văzînd cu ochii. O tuse înecăcioasă nu-l lăsa noaptea să se odihnească. Ziua era istovit, făcea febră şi transpira. Cît am stat împreună, a expectorat de două ori sînge. Ceream zilnic să fie examinat de doctor, dar nu am obținut pentru el nici un fel de îngrijire medicală. Uneori, cînd se întîmpla să aibă o zi mai bună, Draghici era iar el însuşi. Se înviora şi era gata să fie din nou arţăgos cu lumea din jur. Simțindu-i intenția, îl ademeneam în colțul nostru şi îl rugam să ne cînte ceva. O făcea cu plăcere. Avea o voce caldă de tenor şi un repertoriu destul de bogat de cîntece sîrbeşti. După ce ne traducea cuvintele în româneşte, ne dădea explicații în privința dialectului în care urma să interpreteze cîntecul. Ne făcea apoi să remarcăm deosebirile regionale de pronunție, fredonînd cîteva variante în graiurile mai aspre, mai guturale şi mai puțin muzicale din Serbia, Slovenia şi Croația. În încheiere, ne cînta acelaşi cîntec şi în graiul dulce şi melodios vorbit pe coasta dalmată, care te făcea să crezi că este un dialect italian.

Amintirile mele din Timişoara se opresc aici. Nu aş vrea însă să închei înainte de a semnala un caz ce-i preocupa pe toți lugojenii care ne fuseseră aduşi în cameră în ultima vreme. Vorbeau despre un avocat din Lugoj, Valeriu Străinu, care fusese arestat cu cîteva luni mai înainte şi căruia i se pierduse urma. Nu ajunsese nici la Securitatea din Timişoara şi nici la penitenciarul Popa Şapcă. Din cîte îmi amintesc, spuneau că Valeriu Străinu era infirm şi nu putea umbla. Se deplasa cu un cărucior. Toți vorbeau despre el cu admirație şi respect, şi nu înțelegeam cum unui om înțelept ca el i s-a putut găsi la percheziția care a precedat arestarea un voluminos manuscris la care lucra de ani de zile. Am menționat această informație atît de vagă, numai din cauza numelui Valeriu Străinu, pe care l-am reținut, deşi nu am auzit decît în treacăt de el. Consider că e de datoria noastră, a foştilor deținuți, să nu lăsăm să se piardă în uitare numele nici unui fost condamnat politic. De la această idee am pornit cînd m-am apucat de scris, intenția mea inițială fiind numai de a consemna pe o listă numele tuturor deținuților pe care i-am întîlnit în închisoare. Ar fi o dovadă că solidaritatea care ne-a unit în temniță nu a dispărut o dată cu eliberarea. M-am bucurat cînd am văzut că astfel de liste nominale întocmite de alți foşti deținuți au apărut prin diferite ziare şi cărți de amintiri publicate în România. Sînt convins că, într-o bună zi, cînd țara va fi guvernată de oameni curați, se va lua inițiativa de a cerceta şi confrunta toate aceste liste cu lacunele şi erorile lor inerente, apărute în diferite publicații, pentru a

stabili un tabel nominal exact şi complet al celor care au populat gulagul comunismului în România.

Trecuse atîta vreme de cînd la fiecare deschidere de uşă ne erau introduşi în cameră alți deținuți, care stăteau numai puțin printre noi înainte de a fi din nou mutați în altă parte, încît ne obişnuisem cu ideea că grupul nostru era inamovibil. Cum între timp frontieriştii plecaseră şi alții din aceeaşi categorie nu-şi mai făceau tranzitul prin camera noastră, atmosfera se îmbunătățise într-atît, încît nu ne mai doream, ca în primele zile, mutarea în alt penitenciar. Totuşi, apariția unui ofițer al administrației, purtînd în brațe un vraf de dosare, ne-a dat de înțeles că de data asta ne venise şi nouă rîndul să părăsim penitenciarul. Cînd ofițerul a terminat de citit numele deținuților şi le-a spus să-şi ia bagajul şi să iasă pe coridor, camera s-a golit pe jumătate. Printre cei strigați de ofițer fusese şi Iosif Ripan, de care ne-am despărțit cu părere de rău, neştiind dacă ne vom mai întîlni vreodată. În colțul nostru mai rămăsesem părintele Veniamin, Pasternak, sîrbul Draghici şi cu mine. Mulți purici n-am mai făcut nici noi în Popa Şapcă. Vreo două săptămîni mai tîrziu, printre dosarele din brațele ofițerului de la grefa închisorii se afla şi dosarul meu. Toți cei strigați am fost opriți pe coridor, unde ni s-a făcut percheziție şi ni s-au adus bagajele personale de la magazia închisorii. Înainte de a ne sui în camionul care avea să ne transporte pînă la vagonul-dubă din gară, ni s-a dat hrană rece pentru două zile. Oricît ar părea de curios, trebuie totuşi să recunosc că plecarea din Popa Şapcă m-a întristat. Mă gîndeam mai ales la acei oameni în mijlocul cărora m-am simțit ca într-o familie. Iar acum, cînd după ani de zile scriu aceste rînduri, gîndul mă duce înapoi la toți cei cu care am conviețuit în camera din Popa Şapcă şi mă întristez din nou făcînd bilanțul celor despre care am aflat între timp că ne-au părăsit definitiv: preotul Traian Nemoianu care a fost înmormîntat la Timişoara; preotul Macu Cuzmanovici; Pavel Tociapski, decedat în august 1992; Cornel Roşu; Iosif Ripan, decedat în iunie sau iulie 1992. După răsturnarea lui Ceauşescu, am reuşit să-l contactez telefonic şi am avut cu el un schimb de scrisori. Ne-am regăsit la fel de prieteni ca la Popa Şapcă. După moarte, mi-e greu să-i mai despart pe cei buni de cei răi. Timpul care trece poate estompa memoria figurilor şi a faptelor, dar nu poate şterge amintirea mereu vie a suferințelor îndurate, în egală măsură, şi de unii şi de alții.

Şi acum, înainte de a părăsi Timişoara, îmi voi întrerupe cursul amintirilor pentru a face o scurtă incursiune în trecut, cu fapte deja relatate în volumele precedente, dar la care fac referire o serie de documente pe care le-am primit între timp de la doctorul Teodor Vintilescu, din Timişoara, şi anume fotocopiile unui număr de file din dosarul meu ce se afla în arhiva Tribunalului Militar din localitate. Înainte de a le prezenta, să spun însă că la primirea acestora m-am bucurat ca de descoperirea unor scrisori vechi sau a unor fotografii de familie! Şi am fost cu atît mai emoționat cu cît darul venea de la un necunoscut. Un om despre care aveam să aflu că fusese şi el deținut, ceea ce explica gestul lui de solidaritate, prelungit şi dincolo de zidurile temniței.

Primul act este „Mandatul de arestare“, purtînd data 11 septembrie 1952. Cel de-al doilea act, „Mandatul de executare a pedepsei“, care poartă semnătura celebrului general Alexandru Petrescu, prezintă cîteva curiozități. Mai întîi, consemnînd data arestării mele la 21 iulie 1952, iese în evidență faptul că mandatul de arestare a fost întocmit o lună şi jumătate mai tîrziu (la 11 septembrie 1952). De mirare faptul că nu şi-au dat osteneală să-l antedateze! Apoi mai poate fi remarcat şi timpul extrem de lung care s-a scurs de la data cînd sentința a rămas definitivă (2 iulie 1953) şi data emiterii „Mandatului de executare a pedepsei“ (23 aprilie 1955). Aproape doi ani! Oare să fie vina birocrației care nu reuşea să țină pasul cu ritmul în care se judecau procesele?!

Urmează o adresă a Tribunalului Militar, care pune în vedere grefei penitenciarului Aiud, că deținuților din lotul de la Cavnic li s-au contopit pedepsele pentru evadare, în pedepsele inițiale, pe care le executau cînd au săvîrşit faptele. Era perioada în care toți evadații ne aflam sub regimul sever de izolare din Zarcă.

Filele următoare, datînd din anii 1956, 1957 şi 1958, marchează perioada detenției mele în penitenciarul Piteşti. Prima este declarația scrisă şi semnată de mine cu ocazia încetării grevei foamei din 1956. A doua este o adresă a M.A.I. către penitenciarul Piteşti, cu privire la timpul pe care l-am stat în evadare. Adresa cuprinde o eroare de dată, de mirare pentru serviciul de evidență al Ministerului de Interne. Pretinde că data arestării mele după evadare ar fi fost 10 noiembrie 1953, cînd de fapt am fost prins în Bucureşti la jumătatea lunii septembrie 1953. Poate că explicația acestor erori făcute la nivelul de sus al ministerului ar trebui căutată începînd chiar de la nivelul cadrelor inferioare, ştiut fiind că „pe linie de Partid“, puteai fi promovat pînă în cele mai înalte funcții de răspundere.

Urmează apoi o serie de rapoarte de pedepsire pentru nerespectarea regulamentului, pe care mi le-au făcut diferiți şefi de secții (sergenți şi plutonieri) în timpul detenției mele la Piteşti, care-i aduc în adevărata lor lumină pe reprezentanții din prima treaptă a ierarhiei cadrelor M.A.I. Citindu-le, mi-am dat seama că orice comentariu ar fi dovadă de lipsă de umor. În încheiere, comandantul închisorii trage o concluzie sub formă de „Adeverință-Caracterizare“.

Într-o altă filă, Securitatea regională avertizează penitenciarul din Timişoara că subsemnatul am evadat de la Cavnic şi conchide afirmînd că „în prezent, de asemeni intenționează să evadeze“. Pentru a da mai multă greutate acestei hazardate presupuneri, în fraza următoare transformă „intenția“ mea în „fapte“. Remarcabilă gîndirea securistă, nu? Mai sînt fotocopii după decizia de respingere a recursului, semnată de colonelul Paul Finichi, preşedintele completului care ne-a judecat şi condamnat, şi după actul prin care Tribunalul de Regiune Militară Cluj cere Securității Timişoara dovada de încarcerare a subsemnatului, alăturînd totodată „Mandatul de executare a pedepsei“. Semnează tot colonelul Paul Finichi. Şi încă o „Adeverință-Caracterizare“ a subsemnatului, emisă de penitenciarul Timişoara.

Am lăsat înadins la urmă piesa cea mai interesantă, care explică răspunsul pe care mi l-a dat anchetatorul Jerca, atunci cînd m-am mirat de afirmația lui că voi fi trimis la Aiud, ştiut fiind că acesta era penitenciarul destinat legionarilor. Jerca mi-a spus atunci: „Noi ştim că nu ai fost legionar, dar ai avut atitudine legionară în anchetă!“ Examinînd acest document, întocmit la penitenciarul Piteşti, deci înainte de transferarea mea la Securitatea din Timişoara, se poate vedea cum la rubrica „Apartenența politică“ formularul pune două întrebări: „la data arestării“ şi „în trecut“.

Conform datelor personale din dosarul meu, direcția penitenciarului răspunde (în scris cursiv, de mînă) la prima întrebare „nu are“, iar la a doua „nu a avut“. Puțin mai departe, scris tot de mînă, dar cu litere mult mai mari şi de tipar, apare cuvîntul LEGIONAR, subliniat de două ori. Nu trebuie să fii expert grafolog pentru a-ți da seama că nici tocul şi nici mîna care au adăugat cuvîntul „legionar“ nu aparțin persoanei care a completat formularul. Aşa se face că am ajuns, prin impostura Securității din Timişoara, membru al Mişcării legionare, procedeu prin care mulți deținuți erau astfel trecuți în categoria celor mai înverşunați duşmani ai comunismului şi pecetluiți ca deosebit de periculoşi. Dar, aşa cum am mai spus, acestă pecete, considerată de Securitate infamantă, pe mine nu putea

decît să mă onoreze.

Închei aici această digresiune, pentru a relua firul povestirii mele din punctul în care am întrerupt-o dar nu înainte de a adăuga că, de îndată ce am primit fotocopiile acestor acte, am luat contact telefonic cu dl. dr. Vintilescu, ca să-i mulţumesc pentru surpriza ce mi-a făcut-o. Totodată l-am întrebat dacă este de acord să le public, promiţîndu-i toată discreţia în privinţa persoanei şi căii prin care mi-au parvenit. Doctorul m-a autorizat nu numai să public filele, dar să-i şi pomenesc numele, pentru că înţelege să meargă pe drumul afirmării adevărului fără teamă, spre a contribui la spulberarea climatului de frică şi prudenţă preventivă, care îndeamnă la supunere şi resemnare.

Viaţa în puşcărie m-a făcut să împart oamenii în două categorii: cei pe care mi i-aş fi dorit camarazi de celulă, şi cei cu care nu aş fi vrut niciodată să conviețuiesc în temniță. Din numai cele cîteva cuvinte schimbate la telefon, pe doctorul Vintilescu l-am plasat în prima categorie şi voi regreta întotdeauna că nu ne-am întîlnit şi cunoscut în închisoare.

1962. DE LA TIMIŞOARA LA AIUD

Drumul cu duba pînă la gară, apoi cu vagonul penitenciar pînă la gara din Aiud şi, de acolo, culcați pe burtă în lada unui camion, sub amenințarea pistoalelor automate, pînă la penitenciar, nu s-a deosebit cu mult de celelalte călătorii pe care le făcusem pe traseele turistice ale M.A.I.-ului. Percheziție la plecare. Lanțuri la picioare. Grabă, răcnete şi înjurături. Opriri dese ale trenului, pe parcurs, pentru a culege deținuți şi de la alte închisori. Aproape două zile pînă la destinație. La sosirea la penitenciar, iarăşi percheziție. Pe scurt, tot tacîmul! Eram vreo cincizeci-şaizeci de inşi veniți din Timişoara. Ni s-au tăiat lanțurile şi am fost împrăştiați prin celulele uneia din secțiile vechi ale Aiudului, care servea în acel moment de secție de tranzit. În închisoare, în rîndul gardienilor era mare agitație, datorită unei mari operații de triere a deținuților, care, începută înainte de sosirea lotului nostru, a durat aproape trei săptămîni cît am poposit în Aiud, continuînd şi după plecarea noastră. Printre deținuți frămîntarea era şi mai mare, pentru acelaşi motiv, dar şi din cauza celei de-a doua „reeducări“, a cărei desfăşurare era în toi, în toate celelalte secții ale penitenciarului. De cum am intrat în cameră am realizat că la Aiud nu venise încă primăvara. Pereții reci şi igrasioşi adăugau frigului şi umezeala lor, care te pătrundea pînă la oase. Aerul expirat se condensa în contact cu atmosfera rece a încăperii, transformîndu-se într-un abur fin care îți ieşea pe nas la fiecare răsuflare.

Îmi este imposibil să stabilesc acum numele şi numărul deținuților care s-au perindat prin cameră pe durata celor aproximativ două săptămîni cît am stat în Aiud. Uşa se deschidea de zeci de ori pe zi, pentru a lua sau aduce cîte un deținut. Efectivul camerei se modifica în permanență, variind în cursul unei singure zile de la trei-patru inşi pînă la cincisprezece-douăzeci. Concomitent cu mutările care aveau loc în toate camerele de pe secție, primeam şi vizita cîte unui ofițer care ne identifica, urmărindu-ne numele pe o listă alfabetică. Dacă nu-l găsea, ieşea pe coridor şi lua la rînd

toate camerele de pe secție pînă ce dădea de el sau constata că respectivul deținut se afla încă în celularul nou al penitenciarului. Atît gardienii, cît şi ofițerii erau grăbiți şi nervoşi, ceea ce îi făcea pe de o parte mai brutali, dar pe de alta mai puțin vigilenți. Nimeni nu ne mai supraveghea prin vizetă, iar atunci cînd eram scoşi la W.C., gardianul o pornea înainte şi nu se mai uita înapoi. Profitînd de această neglijență, ne înşiram pe coridor, făcînd posibil ultimului din şir să arunce cîte un ochi prin vizetele celorlalte camere, în căutarea unui cunoscut de la care să culeagă informații. Cum nu cunoşteam pe nimeni, nici din camera noastră, nici din cele vecine, nu participam la operație decît ca paravan, acoperindu-i vederea gardianului în cazul în care ar fi întors capul.

Dintre toți deținuții care s-au perindat prin camera noastră, nu-mi mai amintesc decît de doi, singurii de altfel care n-au mai fost mutați, rămînînd împreună cu mine pe loc, pînă la plecarea noastră din Aiud. Primul, Caratană, era aromân din Dobrogea, suferea de o surzenie atît de gravă, încît nu puteai comunica decît cu greu cu el. Infirmitatea se datora bătăilor căpătate în timpul anchetei. Caratană era de talie mijlocie, lat în umeri şi bronzat de soare în lagărul de muncă din care fusese adus la Aiud. Forma capului (brahicefal), trăsăturile regulate ale feței şi privirea directă în ochii celui cu care vorbea te îndemnau să-l asemeni cu Mussolini. Caratană compunea poezii. Le scria pe plăcuțe de săpun pînă ce le memora şi apoi distrugea corpul delict. Cel de-al doilea, Pintilie Iacob, era cam de vîrsta mea şi avea să-mi devină unul dintre acei cîțiva buni prieteni de care nici timpul şi nici distanța nu te pot despărți. Lie, cum îi spuneam, era fiu de țăran din Moldova, dintr-o comună aşezată în valea Prutului. În anii de după 23 august 1944, ruşii au hotărît să facă o corectură de interes strategic a frontierei cu România, impunîndu-şi soluția, pe care de altfel guvernul comunist de la Bucureşti s-a grăbit s-o accepte. Aşa s-a făcut ca linia de hotar să pătrundă peste malul drept al Prutului, pe teritoriul românesc al Moldovei, cuprinzînd într-o enclavă mai multe sate care au fost anexate la URSS. Comuna lui Lie se afla în acea enclavă. Toată familia s-a retras pe teritoriul românesc, în afară de fratele mai mare al lui Lie, care nu a vrut să-şi părăsească gospodăria şi pămîntul. Voi face o mică digresiune şi un salt în viitor pentru a povesti ceea ce am aflat în 1965 despre soarta fratelui lui Lie. În anul următor eliberării noastre din închisoare, m-am suit în tren şi m-am dus să-i fac o vizită lui Lie la Piatra Neamț. L-am găsit făcînd un pachet cu cîteva pîini mari de casă pentru fratele lui, care devenise cetățean sovietic şi colhoznic în țara socialismului biruitor!

În camera din Aiud, în care mă aflam acum, l-am remarcat din primul moment pe Lie. Mai întîi mi-a atras atenția încălțămintea pe care o purta şi faptul că se plimba fără întrerupere dintr-o parte într-alta a celulei. Lie avea în picioare o pereche de cizme cazone. Mă refer la modelul de cizmă cu care era încălțată „armata roşie“, model pe care îl adoptase şi armata română după 1944. E vorba de acea cizmă cu partea de jos din piele şi cu carîmbii din muşama, care devenise un fel de simbol al ocupantului şi totodată al sărăciei lui. Observîndu-l mai atent pe Lie, îți puteai uşor da seama că plimbarea lui, deşi liniştită, ascundea o nervozitate pe care încerca să şi-o stăpînească. Privirea lui, ca şi trăsăturile feței exprimau limpede preocupare şi chiar îngrijorare.

După primele vorbe pe care le-am schimbat cu el, am aflat motivul pentru care nu numai el, ci toți deținuții din Aiud trăiau de cîtăva vreme sub o tensiune neobişnuită. De cîteva săptămîni începuse „reeducarea“, cea de-a doua reeducare, cum aveam s-o numim, pentru a o deosebi de prima care se desfăşurase la Piteşti. Deşi nu se mai recurgea la schingiuitul demențial al deținuților, care făcuse din Piteşti şi din reeducare două cuvinte la a căror simplă pronunțare te înfiorai, această repetare mai puțin barbară a experimentului urmărea de fapt acelaşi scop: compromiterea fiecărui deținut în parte în ochii camarazilor lui, subminarea încrederii reciproce şi destrămarea solidarității care îi făceau uniți şi rezistenți la orice capitulare. Nu încăpea nici o îndoială că cea de-a doua reeducare era îndreptată în mod special împotriva legionarilor, pentru că desfăşurarea ei, cu o extrem de minuțioasă pregătire prealabilă, de răbdare şi perseverență, a avut loc numai la Aiud. În celelalte închisori s-au aplicat numai nişte palide variante, menite mai mult să recruteze nişte turnători care să activeze tot printre foştii deținuți, dar după ce vor fi eliberați. De data aceasta oamenii Ministerului de Interne au selecționat şi izolat o serie de vîrfuri, de personalități marcante ale Mişcării legionare deținute la Aiud, cu care au purtat apoi lungi convorbiri încercînd să le convingă să accepte oferta regimului: libertatea tuturor legionarilor, condiționată de desolidarizarea lor de trecut, de doctrină şi de Corneliu Codreanu, prin declarații publice făcute în fața celorlalți deținuți. Principalii pioni ai M.A.I., care supravegheau de aproape mersul operațiunii, erau cei trei colonei din conducerea penitenciarului: Iacob, ofițerul politic, Coler (Koller), comandantul închisorii, şi Crăciun, adjunctul lui. Pe lîngă convorbirile purtate cu cei aleşi şi izolați, li s-a mai pus la dispoziție şi presa, iar cîțiva dintre ei au fost îmbrăcați civil, urcați în maşini şi plimbați, bineînțeles

incognito, prin diferite colțuri ale țării pentru a li se arăta realizările regimului şi a-i face să înțeleagă că încăpățînarea de a rămîne credincioşi vechilor lor convingeri nu le mai putea aduce decît o moarte lentă şi absolut inutilă în închisoare. Au fost lăsați chiar să discute singuri între ei oferta administrației şi să declare apoi ce au hotărît.

Unii au respins-o şi au cerut să fie trimişi înapoi în celulă, alături de camarazii lor. Alții au acceptat. Aceştia din urmă li s-au adresat deținuților adunați într-o sală amenajată cu bănci, numită club, vorbindu-le în sensul dorit de administrație, cerînd totodată o dezbatere publică cu privire la doctrina Mişcării legionare şi la persoana lui Corneliu Codreanu şi a celorlalți comandanți legionari. Administrația dorea în acest fel să-l facă pe fiecare deținut în parte să ia cuvîntul în fața adunării, pentru a critica Mişcarea şi a-i denigra conducătorii, fie morți, fie în viață. Pe de altă parte, exercita presiuni asupra celor care nu consimțeau să joace rolul cerut, izolîndu-i în Zarcă sau ținîndu-i în lanțuri, în frig şi cu hrană redusă. Cîțiva turnători, instigați de ofițerul politic, s-au înscris la cuvînt în sala clubului pentru a-l denigra în modul cel mai ordinar pe Corneliu Codreanu, care era venerat de legionari. Asemenea critici provocatoare stîrneau reacții de revoltă şi replici prin care mulți declarau deschis a fi pe mai departe ataşați şi fideli Mişcării lui Corneliu Codreanu. Între timp au mai fost create cîteva cluburi, unde, sub supravegherea lui Coler şi a celorlalți doi colonei, conducerea dezbaterilor le-a fost încredințată unor „lectori“ aleşi dintre deținuții care se alăturaseră punctului de vedere al administrației. Pe cînd în sălile cluburilor presiunile asupra deținuților, pentru a-i face să se înscrie la cuvînt, se întețeau, în celelalte corpuri de clădire ale închisorii deținuții erau supuşi unor inexplicabile trieri şi mutări dintr-o celulă în alta sau dintr-o secție într-alta. Cei mai mulți erau aduşi în celulele din apropierea clubului unde erau introduşi pe rînd pentru a asista la dezbateri şi pentru a fi determinați să participe la ele.

Prin această nouă tentativă de „reeducare“, M.A.I.-ul a sperat să dea lovitura de grație legionarilor. În mare măsură a şi reuşit la început să producă în rîndurile lor o oarecare derută, mari deziluzii şi chiar dezgust, cînd unii legionari, mai cunoscuți şi admirați pînă atunci, au dat declarații de desolidarizare de Mişcare, criticînd şi împroşcînd cu noroi imaginea lui Codreanu. Cu toate astea, marea lor majoritate şi-a revenit după şocul primului contact cu clubul, redresarea lor datorîndu-se în mare măsură propriilor puteri sau exemplului dat de alții. Mă refer aici la cazul lui Alexandru Ghica, o persoană care se bucura de un respect unanim în

rîndurile deţinuţilor din Aiud, fiind un model de integritate şi demnitate de-a lungul anilor de detenţie. Om în vîrstă, extrem de slăbit, Ghica fusese mereu supus unui regim special de dur, care nu reuşise însă să-l încovoaie. Din ordinul lui Coler, Alexandru Ghica a fost adus în sala clubului, unde unul din lectori critica în termeni violenţi Mişcarea legionară. Cînd a sfîrşit de vorbit, Coler a întrebat dacă mai are cineva ceva de adăugat la afirmaţiile lectorului. Cum tocmai în acel moment Alexandru Ghica se sculase de pe banca pe care şezuse în mijlocul deţinuţilor, colonelului i-au sclipit ochii de bucurie, crezînd că va lua cuvîntul şi se va angaja într-o discuţie din care nu va mai putea scăpa neîncolţit de întrebări perfide şi neterfelit. Spre stupoarea lui Coler, Alexandru Ghica i-a cerut să fie condus înapoi în celula lui din Zarcă şi, fără să mai aştepte răspunsul, s-a îndreptat liniştit spre uşă. Furios, Coler s-a dezlănţuit într-un potop de insulte şi ameninţări, din care ultimele cuvinte au fost reţinute întocmai de deţinuţii din sală: „Am mai scuipat noi şi alţi prinţi ca tine, banditule!“ Apoi l-a trimis în Zarcă. Tot ceea ce am pomenit mai sus despre „reeducarea“ din Aiud am aflat, la rîndul meu, de la Lie şi de la alţi deţinuţi care trecuseră prin sala clubului.

În întreaga închisoare era o efervescenţă de nedescris, „reeducarea“ stîrnind deopotrivă demoralizare şi teamă, dar şi îndîrjire. La Lie cred că am remarcat o nesfîrşită tristeţe, provocată de compromisurile şi capitulările unor legionari cu nume sonore. Şi totuşi nu s-a lăsat nici o clipă influenţat de atitudinea lor, hotărît fiind să rămînă ferm pe poziţie cînd îi va veni rîndul să ia cuvîntul la club. Cu toate acestea, la fiecare deschidere de uşă, tresăream, aşteptîndu-ne să fim duşi la club. Nimeni nu-şi putea însă explica rostul eventualei mele prezenţe la club. Nefiind legionar, eram în necunoştinţă de cauză şi nu puteam participa la dezbaterile care aveau ca temă Mişcarea legionară. Căutam să înlătur teama care îmi dădea tîrcoale şi să mă conving că ajunsesem la Aiud dintr-o eroare de repartiţie la transfer, greşeală care va fi descoperită în ultimul moment şi astfel voi scăpa de club. Goana permanentă a gardienilor şi ofiţerilor în căutarea cîte unui deţinut, rătăcit tot de ei prin mutări anterioare în altă celulă decît cea de pe lista-inventar a grefei, suprapunîndu-se programului cotidian de împărţire a meselor şi scoaterea celulelor pe rînd la W.C., îi obligase pe şefii de secţie să mai neglijeze măsurile de vigilenţă extremă, specifice Aiudului. Astfel, se întîmpla ca atunci cînd eram scoşi la toaletă să ne încrucişăm pe coridor cu o altă celulă, care era dusă într-o curte interioară la aer, sau cu cîte un

deținut escortat de gardianul care trebuia să-l conducă la club. Aceste scurte întîlniri pe coridor ne dădeau prilejul să aflăm ce se mai întîmpla în închisoare şi mai ales la cluburile de „reeducare“. Gardienii care ne însoțeau erau aşa de grăbiți şi preocupați să-şi termine treaba, încît nici nu observau schimbul de cuvinte în şoaptă care avea loc între cele două grupuri de deținuți. Cea mai gravă încălcare a măsurilor de vigilență a săvîrşit-o într-o zi chiar ofițerul de serviciu, cînd a scos celula noastră într-o curte interioară de plimbare, unde urma să ne scuturăm păturile şi saltelele. În curte se ieşea direct din coridorul secției noastre printr-o uşă de metal. Ofițerul a încuiat uşa în urma noastră şi nu a mai apărut. Concomitent cu noi au pătruns în curte vreo treizeci de deținuți pe o altă uşă, care se deschidea spre o altă secție. Cum aveam să aflu, deținuții veneau de la club, unde li se acordase o pauză ca să folosească W.C.-ul din curte. Fapt este că, pînă ca cineva să se sesizeze de eroare, ne-am amestecat cu ei, fiecare găsindu-şi prieteni şi cunoscuți. Culmea a fost că tocmai eu, care nu mă aşteptam să cunosc pe cineva, m-am trezit strigat pe nume. M-am întors şi l-am recunoscut pe Costache Teofănescu, cu care stătusem la Jilava şi apoi la Cavnic. Ne-am îmbrățişat.

— Ce cauți dumneata la Aiud dacă nu eşti legionar, a fost prima lui întrebare, trebuie să fie o greşeală că te-au adus aici, a adăugat. Apoi, pe un ton mai scăzut, ferindu-se de vreo ureche indiscretă, mi-a spus: dumneata n-ai de ce să te temi cînd vei fi adus la şedințele clubului, fiindcă n-ai fost legionar. Totuşi, te sfătuiesc să fii liniştit şi prudent, să nu te laşi atras în discuții şi să nu ripostezi la eventualele provocări prin cine ştie ce bravade inutile. Dacă vei avea norocul să ajungi la clubul unde sînt eu lector, voi şti cum să te scot din cauză.

Ultima frază a lui Teofănescu m-a lăsat mut de uimire. Cînd îl cunoscusem la Jilava şi la mină, îl apreciasem ca pe un om de caracter, fără cusur. Îmi vorbise atunci mult despre Mişcarea legionară şi mă impresionase devotamentul cu care înțelegea să-i servească cauza, indiferent de consecințe. „Nu poți fi azi legionar şi mîine altceva. Cînd eşti legionar, eşti pentru totdeauna!“, avea obiceiul să spună. Mă întrebam deci, cum putea fi acum acelaşi Teofănescu lector la clubul „reeducării“? Întrebare pe care i-am pus-o şi lui, amintindu-i de intransigența cu care privea orice compromis. Mi-a răspuns că e greu să-mi lămurească nedumeririle în cîteva cuvinte, dar mă asigură că ceea ce face este pentru a evita alte sacrificii inutile din partea camarazilor. Chiar dacă aceştia din urmă îl dezaprobă, mai tîrziu îi vor fi recunoscători. Aici, dialogul ne-a fost

întrerupt de gardianul de la club, venit să-şi ia deținuții. Deşi a remarcat de îndată prezența noastră în curte, a preferat să nu se formalizeze şi să tacă, pentru a nu atrage atenția vreunui ofițer asupra greşelii făcute. Înainte de a ne despărți, Costache Teofănescu a mai apucat să-mi spună că, deşi a acceptat condițiile cerute de administrație pentru recuperarea libertății, el a rămas acelaşi, aşa cum l-am cunoscut la Jilava.

Revenit în celulă, le-am repetat lui Lie şi celorlalți cuvintele schimbate cu Teofănescu. Nici unul nu şi-a manifestat înțelegerea față de el. Pentru ei, inițiativa lui Teofănescu era act de trădare. Trebuie să recunosc că, deşi mă găseam pe o altă poziție, întîlnirea cu Teofănescu, devenit lector, mi-a lăsat un gust amar.

Încă din primele două-trei zile de cînd sosisem la Aiud, a început să mă doară spatele. Un junghi care mă înțepa în dreptul ultimelor coaste din partea dreaptă şi care se accentua cînd respiram mai adînc. L-am pus pe seama unei răceli datorate frigului şi umezelii din cameră. Cum între timp se anunțase o vizită medicală generală a tuturor deținuților de pe secția noastră, am aşteptat să-mi vină rîndul pentru a obține un antinevralgic. Vizita care începuse de la capătul secției a ajuns la noi abia a doua sau a treia zi, timp în care durerea din spate devenise foarte supărătoare. Medicul oficial, urmat de un doctor deținut, ne-a făcut o consultație sumară, iar mie mi-a dat două antinevralgice. În zilele următoare am început să fac febră şi să transpir, iar durerile s-au pronunțat şi mai mult. Au mai trecut alte cîteva zile pînă ce am reuşit să ajung la cabinetul medical, improvizat într-o celulă de pe secția noastră. M-a primit medicul deținut, care mi-a spus că doctorul oficial fiind absent, el avea dreptul să prescrie medicamente. Despre acest medic deținut aflasem de la Lie şi de la alți deținuți din Aiud că trecuse prin reeducarea de la Piteşti şi că ar fi turnător. Mi-am luat totuşi inima în dinți şi i-am vorbit cam în felul următor, uitîndu-mă drept în ochii lui:

— Domnule doctor, eu cunosc exact atitudinea dumneavoastră față de administrație şi nu vreau în nici un fel să vă provoc vreun neajuns din partea ei. Vreau numai pentru informarea mea personală să vă rog să mă examinați şi să-mi spuneți diagnosticul. Vă promit că nu voi uza de el în fața doctorului oficial.

Tînărul medic m-a privit lung, a schițat un zîmbet şi a pus mîna pe stetoscop. Mi l-a plimbat pe tot toracele şi s-a oprit în dreptul punctului dureros. A luat apoi un creion chimic, i-a muiat mina în gură şi a încercuit locul cu o linie.

— Vă scot din nou la cabinet cînd va veni doctorul. Vă rog să-i arătați

semnul şi să-i spuneţi că eu l-am făcut pentru a-i atrage atenţia asupra lui.

A doua zi am fost într-adevăr scos la cabinet. De data asta doctorul oficial m-a examinat mai atent. Nu am auzit ce a discutat cu medicul deținut. Am înțeles numai că i-a spus să-mi ia o probă de sînge pentru a-mi stabili viteza de sedimentare. Rezultatul urma să-l cunosc peste două zile. Pînă atunci am primit iar două antinevralgice. Deşi mă simțeam din ce în ce mai rău, cu durerile tot mai acute şi amețit de febră, m-am întors în cameră cu speranța că rezultatul analizei va determina şi un tratament care să mă liniştească. În cameră am găsit mare efervescență. Se zvonise că se fac pregătiri pentru transferarea unui lot de deținuți în lagăre de muncă. Aşa se explica şi rostul vizitei medicale generale de care avusesem parte. Pe de altă parte, toți deținuții, pe care se întîmpla să-i zărim pe coridor cînd ni se deschidea uşa, ne făceau semne de plecare. Nu a trecut mult şi, în aceeaşi după-amiază, însăşi administrația ne-a confirmat zvonul. Un ofițer cu o listă în mînă a intrat din celulă în celulă pentru a face apelul deținuților. Cei care nu figurau pe lista lui erau mutați; ceilalți, printre care şi eu, rămîneam pe loc. Ca de obicei, astfel de operații luau foarte mult timp, ivindu-se întotdeauna greşeli la pronunțarea numelor sau la numărătoare. Şi de data asta apelul a fost repetat de mai multe ori, aşa că ne-a apucat seara. Nu mai încăpea nici o îndoială că vom fi trimişi la muncă. Toți se bucurau că scăpăm de reeducare, iar eu mă gîndeam că munca în aer liber şi la soare era cel mai bun remediu ce mi se putea recomanda. A doua zi ni s-au adus bagajele de la magazie spre identificare, după care au fost stivuite pe coridor, urmînd să ni le luăm la plecare. Către seară, într-un zgomot asurzitor de fierărie, au fost aduse cu roabele şi răsturnate în curtea de plimbare lanțurile pe care aveam să le purtăm pe drum. Numărul exact al celor care urma să plece nu mi-l mai amintesc. Cred însă că eram mai mult de două sute de inşi. Din experiența transferurilor anterioare, deținuții din Aiud presupuneau că destinația noastră va fi Delta sau Balta Brăilei. Pînă una alta, cred că în noaptea aceea nu s-a putut odihni nimeni. Toată închisoarea vibra de loviturile ciocanelor pe nicovale. Nu era lucru simplu să bați cîte două nituri la fiecare pereche din zecile de lanțuri aduse în curte, chiar dacă de astă dată operația se făcea la trei nicovale. În ceea ce mă privea, toropit de febră, am zăcut toată noaptea neîntors. Din cînd în cînd, simțeam cum cineva îmi ştergea fruntea cu o batistă udă. A doua zi dimineața am aşteptat degeaba rezultatul analizei. Orice activitate pe secție fusese suspendată, pregătirea lotului pentru transfer avînd prioritate. Susținut de Lie şi de alții, tîrîndu-ne cu toții lanțurile pe ciment, într-un

zgomot de şenile de tanc, am ieşit pe uşa secției. Eram vlăguit de puteri şi nu mă mai țineau picioarele. Am fost ridicat pe brațe pînă la înălțimea platformei camionului care ne aştepta. O bună parte din chinurile drumului nu le-am mai simțit. Somnolent şi buimăcit cum eram, pierdeam periodic simțul realității. Calvarul drumului devenea coşmar.

LA SALCIA, ÎN BALTA BRĂILEI

Deşi mi-am propus să vorbesc cît mai puțin despre mine şi cît mai mult despre cele ce se petreceau în jurul meu, voi fi nevoit ca, în această primă parte a descrierii drumului parcurs cu duba de la Aiud la Brăila, să nu notez aproape nimic despre alții şi numai cîteva scurte impresii cu privire la starea mea, de care nu am luat decît sporadic cunoştință. Într-adevăr, din momentul urcării în vagonul-penitenciar şi de-a lungul drumului început în noaptea aceea, care avea să se prelungească şi în ziua şi noaptea următoare, copleşit de febră cum eram, nu mai luam decît din cînd în cînd contact cu realitatea. Dacă la început am realizat că mă găseam în compartimentul mare al vagonului, presat şi înghesuit pînă aproape de înăbuşire, că nu stăteam în picioare decît datorită densității corpurilor ticsite ca sardelele, au urmat momente de inconştiență şi divagare, din care mă trezea fie strînsoarea lanțurilor în jurul gleznelor umflate, fie senzația de sufocare din cauza plămînilor strînşi ca într-o menghină de trupurile celor care se chinuiau şi ei în jurul meu. Apoi simțurile îmi intrau din nou în adormire şi alunecam iar în inconştiență. Eram tot numai sudoare, din cap pînă în picioare, obrajii şi fruntea îmi ardeau ca focul şi limba în gură mi-era uscată ca iasca. Am luat act de cîteva ori cum cineva mi-a şters fața cu o cîrpă udă şi cum, prin înghesuiala de corpuri, a ajuns pînă la mine o cană cu apă clocită, care mie mi s-a părut de izvor. Efectul a fost de scurtă durată, trezindu-mi şi mai tare setea. Dar şi de chinul setei mă salva tot căderea în semiadormirea care îmi amorțea toate durerile. Cred că printre cei care încercau să mă ajute erau Lie şi Gioga Parizianu, dar nu eram în stare să-i identific cu certitudine. Ştiu apoi că, la un moment dat, au inițiat, în masa compactă de corpuri, o mişcare de rotație, care, centimetru cu centimetru, m-a apropiat de grătarele şi sita de sîrmă care acopereau mica deschidere de aerisire din peretele de metal al vagonului. Parcă am respirat de cîteva ori un vag curent de aer mai proaspăt sau poate a fost numai o impresie. Apoi, simțurile şi imaginile s-au tulburat iar, şi n-am mai ştiut de mine o

vreme. Timpul care se scurgea nu mi se mai părea nici lung, nici scurt. Îi pierdusem noțiunea. Prin minte mi se perindau tot felul de gînduri. Unele în legătură cu situația în care mă aflam, altele disparate şi fără nici o legătură cu prezentul.

După o noapte, o zi şi iar o noapte întreagă, am ajuns în zori la Brăila. Cum am coborît din vagon, cum am fost urcat într-un camion şi apoi îmbarcat în burta unui bac fără punte, nu mai ştiu. Răcoarea dimineții, aerul curat şi ieşirea din comprimarea suferită în vagon m-au trezit. Poate că îmi scăzuse şi febra. Deşi mă durea tot corpul şi mai ales mă strîngeau brățările lanțurilor la glezne, mă bucuram din nou de contactul cu realitatea. Eram în mijlocul camarazilor care îmi purtaseră de grijă în dubă şi care se mirau de înviorarea mea. Tolăniți pe fundul bacului, cu picioarele umflate aşezate mai sus pe pereții vasului, nu vedeam decît cerul senin de primăvară şi vîrful pomilor. De sus, de pe marginile bacului şi de pe mica porțiune puntată de la prova, soldați, cu pistoalele automate îndreptate spre noi, ne supravegheau, strigîndu-ne din cînd în cînd să stăm aşezați, să nu ne sculăm în picioare. Ni s-a dat hrana rece pe ziua aceea şi am întîrziat o mulțime de vreme pînă ce a venit remorcherul, iar bacul s-a pus în mişcare în susul Dunării. În afară de zgomotul înfundat al motorului remorcherului şi de clipocitul apei pe coca şlepului nostru domnea numai liniştea naturii, întreruptă doar de țipătul cîte unui bîtlan sau de fîlfîitul unui stol de rațe sălbatice, dar, din păcate, din timp în timp şi de glasul răstit al unui soldat. Uneori navigam mai aproape de mal, pe sub sălciile pletoase, făcînd să crească vigilența paznicilor noştri. Culcat pe spate pe fundul şlepului, priveam în adîncul cerului albastru pînă ce reuşeam să văd în înălțimile lui, rotindu-se în cercuri, vulturul, al cărui țipăt ascuțit ajungea pînă la urechile noastre. Am mai văzut şi un stol de pelicani trecînd peste noi la înălțime mare, folosind curenții aerieni şi plutind în zborul lor fără nici o bătaie de aripi. Băieții din jurul meu tăcuseră şi ei pentru a asculta tăcerea şi a privi cerul cu semnele lui. Se lăsa seara, şi vietățile bălților Dunării prindeau treptat viață. Strigătele stridente, ca de spaimă, ale păsărilor de apă şi stoluri de rațe treceau măcăind în zbor iute şi zvîcnit pe deasupra bacului cu oameni înlănțuiți.

Cînd am acostat la locul de debarcare, se făcuse întuneric. Ajunsesem la Salcia, în Balta Brăilei. Deodată, ca la o comandă, şi comandă a şi fost, s-a dezlănțuit un concert asurzitor de răcnete, ordine şi înjurături, însoțit de lătrat de cîini. Abia cînd ne-am cățărat pe scara ce ne-a fost coborîtă de soldați şi am ajuns să privim peste bord, am realizat ce primire de zile mari

ni se pregătise. Împleticindu-ne în lanțurile care ne limitau lungimea pasului, am pornit zornăind pe cei doi dulapi alăturați (scînduri groase), întinşi între bordul bacului şi mal în chip de punte. Aici ne aşteptau o sumedenie de gardieni, înarmați cu felinare şi ciomege cu care, pe lîngă răcnete şi înjurături, ne îndemnau să ne aliniem în rînduri strînse de cîte cinci sau şase inşi. O dată toată lumea debarcată şi coloana formată, tot în urlete s-a dat comanda de pornire. Prin jurul nostru, în imediata apropiere, mişunau, în susul şi în josul coloanei, gardieni cu ciomegele într-o mînă şi în cealaltă cu felinarele pe care le ridicau din cînd în cînd deasupra capului pentru a supraveghea mai bine alinierea rîndurilor. Mai la distanță, însoțindu-ne coloana şi înaintînd o dată cu noi, mergea cordonul de ostaşi din batalioanele de intervenție ale Securității, înarmați cu pistoale automate. Cîțiva duceau în lesă cîini lupi, care, excitați de zarva produsă, lătrau fără încetare. Cred că nu am avut de mers mai mult de un kilometru. După cîteva sute de metri de teren plat, am urcat şi apoi am coborît un mal înalt de pămînt, care nu era altceva decît faimosul dig, la ridicarea căruia muncise ră şi muriseră atîția deținuți în anii precedenți. De pe dig se vedea, la alte cîteva sute de metri, incinta lagărului, iluminată electric şi măturată de fasciculele luminoase ale reflectoarelor din prepeleacurile de pază. Drumul, relativ scurt, a durat mult, în ciuda zbieretelor şi amenințărilor gardienilor. Slăbiciunea oamenilor, oboseala şi lanțurile care ne împiedicau la mers şi ne răneau picioarele umflate erau motivele principale ale încetinelii cu care ne deplasam, pe lîngă cel calculat de deținuți de a nu merge mai repede decît cel dintre noi care înainta cel mai greu. Unul dintre aceştia eram eu, care, deşi menținut vioi de excitația momentului şi de curiozitatea în fața necunoscutului, abia mă mai țineam pe picioare.

Cînd, în sfîrşit, tîrîndu-ne mai mult decît mergînd, am intrat pe poarta lagărului, chinurile noastre erau departe de a se fi terminat. Singura uşurare de care am avut parte a fost tăierea lanțurilor. În rest, timp de cîteva ore pînă tîrziu în noapte, am fost victimele obişnuite ale luării noastre în primire de o mînă de ofițeri secondați de gardieni, pe cît de zeloşi pe atît de obtuzi şi de certați cu număratul, cu cititul numelor proprii şi cu simțul organizării. Ținuți la nesfîrşit pe „platou“, terenul de adunare din mijocul lagărului, am fost numărați şi renumărați de mai multe ori, pînă ce le-a ieşit socoteala, şi apoi strigați după o listă nominală şi identificați. În cele din urmă, am fost repartizați în prima baracă de pe mîna dreaptă cînd intrai pe poarta lagărului. Fusese de altfel golită în aşteptarea noastră. Toți deținuții care se aflau în lagăr fuseseră închişi în barăcile lor şi supravegheați să nu

ia contact cu noi. Era în virtutea acelei inexplicabile măsuri de carantină în care trebuia ținut orice nou venit, chiar dacă această izolare nu avea să dureze decît cîteva ore, cum era cazul nostru. După ce că era stupidă, măsura mai era şi ineficace, deoarece, sub pretextul diferitelor servicii ce trebuiau îndeplinite, la bucătărie, la tăiatul lemnelor de foc, la adusul de apă de la cişmea etc., un număr destul de mare dintre deținuții lagărului, dîndu-se drept membri ai echipelor de corvezi, au început să circule prin curte, căutîndu-şi printre noi prietenii şi cunoscuții. Aşa m-a găsit şi pe mine Iosif Ripan, de care mă despărțisem la Timişoara. Ne-am bucurat de reîntîlnire, dar ne-a întrerupt-o chemarea noastră pe rînd la magazia de efecte pentru a ne preda aşa-zisul bagaj personal şi îmbrăcămintea civilă. Ni s-au dat haine de doc vărgate, cămăşi, izmene, obiele, bocanci şi bonetă. Din nou o operație de lungă durată, gardianul fiind supus la proba scrisului, nevoit să consemneze efectele preluate şi cele predate, pentru care trebuia să semnăm. A mai urmat, cu formalități similare, primirea cazarmamentului: pătură, cearşaf şi față de pernă. Paturile cazone suprapuse din baracă erau dotate cu saltele şi perne umplute cu paie.

Eram atît de zdrobit de oboseală, nesomn şi mai ales de durerea din spate, încît mă deplasam ca prostit de la un loc la altul unde eram chemat, îndeplinind automat toate formalitățile de predare şi preluare ce mi se cereau. Cînd, în fine, am crezut că totul s-a terminat şi m-am trîntit pe patul din baracă, n-am apucat să adorm. Afară, un gardian a început să bată toaca şi să strige cît îl ținea gura: „Deşteptarea!“. Era ora trei dimineața! În primul moment ne-am gîndit că ordinul nu ne privea pe noi cei proaspăt sosiți cu bacul, care nici nu apucasem să dormim, ci numai pe deținuții mai vechi ai lagărului. Am fost însă repede lămuriți de un gardian care, din uşa barăcii, ne-a strigat să ieşim afară la spălat şi la cafea. Chiar în fața barăcii noastre se afla un jgheab de tablă cu o serie de robinete dispuse de-a lungul unei țevi instalate deasupra lui. Gurile de apă erau mult prea puține față de numărul oamenilor care mai erau şi grăbiți în permanență de răcnetele gardienilor, aşa că şi spălatul nu era decît tot o formalitate, la care aveai dezavantajul de a putea renunța. Cafeaua, o apă neagră şi călîie, şi o bucată de pîine pe care le-am primit le-am mîncat cum am apucat fiecare, fie aşezați pe paturi, fie în picioare, fie aşezați chiar în curte, pe jos. Cu toată graba pe care căutau s-o imprime gardienii programului, spălatul şi băutul cafelei cred că au durat mai bine de o oră pentru cei aproximativ o mie de deținuți care formau efectivul lagărului. A urmat un alt răcnet: „Încolonarea pe brigăzi!“ Deocamdată, în prima zi de lucru, lotul nostru venit de la Aiud

forma o brigadă.

Fiecare brigadă avea cîte un şef, zis brigadier, nume devenit odios de pe vremea lucrărilor de la Canal, unde marea majoritate a brigadierilor erau numiți de administrație, care îi recruta pe sprînceană dintre cei mai ticăloşi turnători sau chiar dintre criminalii de drept comun. Între timp, lucrurile se mai schimbaseră, brigadierii de la Salcia fiind propuşi de deținuți şi aprobați de administrație. Postul era oricum ingrat, pentru că trebuia să dovedeşti totuşi că urmăreşti interesul administrației de a îndeplini norma şi că îndemni deținuții la muncă, dar, atîta vreme cît brigadierul se punea de acord cu oamenii pentru a încerca să împace şi capra şi varza, lucrurile mergeau bine. Administrația trebuia să-şi primească satisfacția numai în măsura în care deținuții nu erau împinşi la muncă istovitoare. De multe ori, brigadierii erau băgați la carceră pentru munca nesatisfăcătoare a brigăzii, dar politica muncii, dusă de aceştia de conivență cu deținuții, rămînea şi pe mai departe aceeaşi. Cîtă vreme am stat eu la Salcia, pot spune că am asistat la reabilitarea noțiunii de brigadier. N-a fost decît o singură excepție: brigadierul Dogărăscu, fost învățător, iar acum unul din turnătorii notorii, care, la întoarcerea brigăzii de la lucru, preda ofițerului de serviciu lista nominală a deținuților care, după părerea lui, nu munciseră cum trebuia. Urmările denunțului erau represaliile obişnuite: ziua la muncă, noaptea la carceră, pe o durată stabilită de direcție.

Dogărăscu era cel mai izolat deținut din lagăr, nu avea nici un prieten şi nimeni nu stătea de vorbă cu el. Singura recompensă pentru atitudinea lui: primea în fiecare lună pachet cu alimente de acasă şi drept la carte poştală.

Începea să mijească de ziuă, cînd, încolonați pe brigăzi în curtea lagărului, din dreptul porții ce fusese deschisă, ofițerul de serviciu a început să strige brigăzile după numărul pe care îl purtau, indicîndu-le totodată şi punctele de lucru unde aveau să muncească: „brigada X, la Stoeneşti!“ sau „brigada Y, la tarlaua de la SMT!“. Şi oricît de paradoxal ar părea, la un moment dat ofițerul striga: „brigada Z, la contele de Roma!“. Era vorba de terenul care aparținuse moşiei familiei contelui de Roma şi care îşi păstrase numele. De altfel, în fostul conac era instalată direcția şi administrația fermei Comitetului Central al Partidului, vecină cu lagărul nostru. Rînd pe rînd, după cum erau strigate, brigăzile ieşeau pe poarta lagărului, sub ochiul atent al ofițerului, care număra rîndurile pe măsură ce treceau prin fața lui. Pe stînga şi pe dreapta brigăzii se înşirau ostaşii înarmați din batalioanele de intervenție ale M.A.I., care însoțeau coloana pînă la locul de muncă, în

jurul căruia formau un cordon de pază. În fruntea fiecărei brigăzi, în funcție de efectivul ei, ieşeau cîte un gardian sau doi, care, la locul de muncă, rămîneau alături de deținuți în interiorul cordonului, pentru a presa oamenii la muncă şi a-i nota, pentru a fi pedepsiți, pe cei care nu reuşeau să țină ritmul. Cînd am ieşit cu brigada mea pe poartă, depăşisem demult ceea ce se putea numi istovirea maximă. Mergeam în virtutea inerției, datorită unui mecanism independent de voința mea, care mă făcea să pun un picior în fața altuia. Cred că am parcurs vreo trei kilometri pe un drum de tarla, pînă ce am primit ordinul să ne oprim. Între timp se luminase şi la orizont se ridica soarele. Cît vedeai cu ochii de jur împrejur, terenul era drept ca-n palmă şi plantat cu porumb. Eram în luna mai şi plantele, puțin mai înalte de o palmă, aşteptau prima praşilă. Pornind de la drumul de tarla pe care venisem, ni s-a dat fiecăruia dintre noi cîte un rînd de porumbi în primire. În brigada noastră se aflau oameni care în viață avuseseră îndeletniciri diferite. Un singur lucru aveau în comun: majoritatea trăiseră în ultimele luni sau chiar ani numai în celule. Mai toți erau slăbiți, cu muşchii topiți de lipsa oricărui exercițiu fizic. Pentru cei mulți, numai drumul de la lagăr pînă la locul de muncă fusese un efort care le pusese puterile la grea încercare. Pentru țăranii din brigadă, prăşitul nu reprezenta nici o problemă. Mînuiau sapa cu aceeaşi îndemînare cu care o făcuseră o viață întreagă. Doar randamentul muncii pretinse de administrația lagărului lăsa de dorit din cauza slăbiciunii şi stării de anemie produse de regimul pe care îl suportaseră în penitenciar. Printre intelectualii din brigadă se aflau mai multe categorii. Domina numărul celor care nu puseseră în viața lor mîna pe o sapă. Erau însă destul de mulți care, în lungii ani de puşcărie, avuseseră ocazia să lucreze la cîmp, prin diverse alte lagăre de muncă prin care mai trecuseră. În ceea ce mă privea, mă puteam considera, dacă nu ageamiu, măcar amator în domeniu. Crescut fiind la țară, învățasem cum se umblă şi cu sapa şi cu coasa, dar nici nu prăşisem şi nici nu cosisem o zi întreagă pentru a fi căpătat rutina acestor munci. Celor nepricepuți le-au arătat cei doi gardieni care ne însoțeau cum să procedeze, prăşind chiar ei cîteva tufe, după care i-au repartizat pe rînduri de porumbi în vecinătatea altor deținuți care ştiau cum se lucrează. De la aceştia din urmă am primit primele lecții practice: să nu strîngi mîinile pe coada sapei pentru a evita bătăturile şi chiar tendinitele care îți anchilozau degetele. Dacă din greşeală atingeai cu sapa tulpina plantei şi o tăiai, să nu atragi atenția nimănui, să înfigi din nou planta în muşuroiul ei de pămînt şi să prăşeşti mai departe. Astfel de greşeli erau pedepsite la întoarcere cu carceră şi uneori chiar cu

bătaia, în poarta lagărului, la sosire. Faptul că a doua zi, privind rîndurile prăşite, puteai vedea, ici şi colo, printre plantele verzi şi viguroase, cîte unele pălite şi cu frunzele plecate la pămînt, nu mai putea fi imputat nimănui. Cine mai putea şti care deţinut prăşise rîndul cu pricina? A treia lecţie era să nu ţii seamă de răcnetele gardienilor care îţi cereau să te grăbeşti. Totul era să nu rămîi cu rîndul în urma celorlalţi, dar nici să nu-i depăşeşti. Cei mai mulţi deţinuţi aveau rutina şi experienţa muncii forţate şi îşi drămuiau munca în aşa fel, ca niciodată să nu-l depăşească pe cel mai neputincios, pentru a nu-l expune represaliilor, fiindcă nu ţine pasul la muncă.

Pe măsură ce se ridica soarele, creştea şi căldura. Către prînz era caniculă. Dornici de razele soarelui, pe care atîta vreme nu le văzuseră decît strecurate printre zăbrelele şi jaluzelele sau obloanele de la ferestrele celulelor, mai toţi deţinuţii îşi scoseseră cămăşile pentru a le simţi binefacerea. Îşi expuneau astfel nu numai pielea obrazului albită sau îngălbenită ca pergamentul în umbra celulelor umede, lipsite de aer şi lumină. Căldura şi soarele aveau efecte miraculoase şi asupra nevralgiilor, a durerilor reumatice şi a articulaţiilor anchilozate, datorate şederii ani în şir între pereţii igrasioşi ai temniţelor sau datorate betonului rece pe care dormiseră în camerele de pedeapsă şi frigului îndurat în celulele neîncălzite. În primele săptămîni de praşilă, mulţi au scăpat de dureri şi s-au refăcut fizic, pentru ca, după cîteva luni de muncă neîntreruptă decît de cele cîteva ore din noapte, insuficiente pentru odihnă, să slăbească şi să li se şubrezească din nou sănătatea. Foarte mulţi nu mai erau tineri şi executaseră ani grei de închisoare. Am fost unul dintre primii care mi-am scos cămaşa, convins fiind că şi pentru durerea mea din spate tot soarele avea să fie leacul cel mai bun. Nu ştiu cum am rezistat efortului şi am prăşit onorabil pînă la ora prînzului, cînd gardienii au fluierat adunarea la drumul de tarla de la care începusem lucrul. Sosise masa. Trei hîrdaie, încă aburinde, de ciorbă destul de consistentă, fuseseră aduse de căruţa cu cai a lagărului, mînată de un deţinut escortat de un gardian. Am primit gamele şi linguri şi ne-am înşirat în rînd cîte unul pentru a ne primi porţia. Unul din gardienii care urma să ne servească a luat cu o mînă polonicul şi cu cealaltă a ridicat capacul primului hîrdău. Întîi nu mi-a venit să-mi cred ochilor: toată suprafaţa ciorbei era neagră de muşte moarte! Aveam să aflu că era un lucru obişnuit, care nu mai uimea şi nici nu mai scîrbea pe nimeni. Nu se găsise soluţia de a stîrpi roiurile de mii şi mii de muşte care năpădiseră bucătăria lagărului. Singurul mijloc de combatere a lor la îndemîna

administrației ar fi fost praful de DDT, care nu putea fi însă întrebuințat în bucătărie şi în preajma alimentelor. Ca de la sine înțeles şi chiar cu o adevărată măiestrie în mînuirea polonicului, gardianul a început să-l plimbe peste suprafața hîrdăului, culegînd astfel o bună parte din stratul compact de muşte. A repetat de mai multe ori operația, bătînd de fiecare dată cu coada polonicului în loitra căruței pentru a-i scutura conținutul. O dată cu muştele culese se degresa astfel şi ciorba, untdelemnul aflîndu-se şi el la suprafața hîrdăului. Cînd grosul muştelor a fost înlăturat, nemaivăzîndu-se decît ici-colo cîte una, în afara celor care se mai aflau în fundul hîrdăului, gardianul a scufundat polonicul în ciorbă şi a început s-o amestece pentru a o omogeniza. Apoi, rînd pe rînd, ne-a umplut gamelele. O dată serviți, ne-am aşezat cum am apucat pe taluzul drumeagului şi am început să pescuim cu lingura muştele restante, care se nimeriseră să ne pice în gamelă. Şi apoi, bineînțeles, ne-am mîncat ciorba, chiar dacă printre cartofii şi morcovii din gamelă s-ar fi putut să mai fie vreo muscă. Pauza pentru masă a fost scurtă. Gardienii se grăbeau, făcîndu-şi iluzii că vom ajunge cu prăşitul pînă la un alt drum de tarla, paralel cu cel pe care venisem. Brigada noastră îşi cam irosise puterile în prima parte a zilei. Slăbiți şi în majoritatea lor neobişnuiți cu munca cîmpului, deținuții, istoviți, se opreau tot mai des din prăşit pentru a-şi trage sufletul, dezlănțuind insultele şi amenințările gardienilor.

În ceea ce mă privea, automatismul de robot, cu care îmi începusem prima zi de muncă, părea să se mențină şi după prînz, deşi junghiul din spate devenea tot mai greu de suportat, depăşind treptat toate celelalte suferințe provocate de oboseală, nesomn şi de efortul muscular neobişnuit de mare pe care îl făceam după aproape zece ani de viață petrecuți în celulă. Mintea nu-mi mai funcționa, gîndurile nu mi se mai închegau. Nu mai aveam decît obsesia fierului sapei care nu trebuia să atingă firul de porumb. La un moment dat, şirul de plante dinaintea mea a început să-mi joace în fața ochilor, imaginea s-a tulburat şi nu mi-am dat seama că sapa mi-a scăpat din mîini. Cîteva clipe mai tîrziu, mi-am revenit în fire şi am realizat că eram întins pe jos şi înconjurat de cîțiva deținuți, între care mai ales Gioga Parizianu îşi dădea osteneala să-mi strecoare sub cap o cămaşă împăturită în chip de pernă. Cuprins de o bruscă slăbiciune, căzusem din picioare şi nu mai aveam putere să mă ridic. Răcnetele gardianului, furios că deținuții se opriseră din prăşit şi că unii îşi părăsiseră chiar rîndul pe care lucrau şi se adunaseră în jurul meu, n-au avut nici un efect. Ba chiar dimpotrivă! Cînd s-a apropiat şi el de locul unde căzusem, a fost întîmpinat

cu murmure reprobative, iar Gioga l-a acuzat de lipsă de omenie, cerîndu-i să fiu dus înapoi şi internat în spitalul lagărului. S-a iscat o lungă controversă pe care n-am putut-o urmări decît în parte. Am înțeles doar că cei doi gardieni, care se convinseseră că într-adevăr nu mai eram capabil să-mi reiau munca, nu aveau posibilitatea să mă trimită în lagăr, nedispunînd de escorta care să mă însoțească, aşa cum prevedea regulamentul. Aveam să aflu mai tîrziu că ostaşii din trupele M.A.I. nu erau la dispoziția direcției lagărului. Ei primeau ordine numai de la superiorii lor direcți, care îi detaşau zilnic să escorteze şi să asigure paza brigăzilor scoase la muncă. Gardienii noştri nu-i puteau determina să cedeze un ostaş din pază, pentru a mă escorta pînă la lagăr. Cazul meu complica şi mai mult lucrurile, pentru că nu mă puteam ține pe picioare, necum să mai şi străbat distanța de cîțiva kilometri pînă la lagăr. În cele din urmă, gardienii au decis ca Gioga şi încă un deținut să mă ducă înapoi la drumul de tarla, unde să aştept sfîrşitul zilei de muncă sub paza ostaşului din cordonul de pază care se afla acolo. Am fost luat pe sus şi culcat pe marginea drumului de tarla, lîngă unul din soldați. Cele cîteva ore cît a mai durat munca am rămas întins pe jos, numai pe jumătate conştient. Cu toate că Gioga îmi pusese din nou cămaşa pe mine şi soarele dogorea ca în plină vară, transpiram şi eram totodată şi scuturat de friguri. Primprejur nu era pic de umbră. Îmi amintesc că priveam cu jind la un rug care crescuse la marginea drumului la numai cîțiva paşi de mine. Nu avea decît trei mlădițe aproape desfrunzite, dar rîvneam la cele trei dungi de umbră pe care le făceau pe drum. Nu mai ştiu cît am zăcut aşa la marginea drumului, somnolînd şi gemînd, cînd junghiul din spate, din partea dreaptă, devenea mai dureros. Dacă uneori mai deschideam ochii, din poziția în care mă aflam, nu vedeam decît şleaurile uscate ale drumului, rugul cu cele trei mlădițe şi cizmele soldatului din cordonul de pază. M-am dezmeticit din toropeală la auzul strigătelor repetate: „Adunarea şi încolonarea pe drum!“. Era încă lumină, deşi soarele mai avea puțin şi scăpăta la orizont.

De la locurile de muncă, brigăzile plecau spre lagăr în aşa fel încît să nu le apuce întunericul pe drum. Era o măsură de vigilență luată de comandantul trupelor de pază M.A.I., spre nemulțumirea profundă a administrației lagărului, interesată să prelungească cît mai mult ziua de muncă. Aproape de fiecare dată, cînd comandantul escortei anunța încetarea lucrului şi ordona adunarea, gardienii protestau şi îi cereau să-şi mai amîne o vreme ordinul, pretinzînd că era încă devreme. N-am auzit însă de vreun caz în care comandantul ostaşilor din cordonul de pază să fi

cedat. Dimpotrivă, ținea să arate că în această privință hotărîrea lui prevala. Era unul din motivele pentru care adversitatea dintre gardieni şi soldați ajunsese să ia chiar aspectul unei duşmănii vizibile. Şicanele reciproce pe care şi le făceau îi avantajau în general pe deținuți, ba chiar se putea spune că soldații ne simpatizau. Explicația acestei atitudini era la îndemînă: soldații din batalioanele de intervenții şi pază ale M.A.I. erau ostaşi în termen, recrutați în cea mai mare parte de la țară, ca şi cei din trupele M.F.A. (Ministerul Forțelor Armate). Principalul criteriu de selecție pentru trupele M.A.I. era originea socială cît mai sănătoasă a recrutului, care, în concepția partidului, trebuia să asigure fidelitatea acestuia față de regim. Or, pe vremea aceea, chiar țăranii cei mai săraci erau refractari la ademenelile partidului. De altfel, nu o dată s-a întîmplat, cînd împrejurarea a permis-o, ca un ostaş să-l întrebe în mod discret pe un deținut dacă nu a întîlnit în închisoare pe un anume X care îi era rudă sau consătean. În cîteva minute, brigada noastră era încolonată pe drum şi aştepta ordinul de plecare spre lagăr. Nemulțumirea celor doi gardieni, care considerau că nu ne îndeplinisem norma, s-a revărsat asupra noastră sub forma invectivelor şi amenințărilor obişnuite. După ce ne-au numărat şi nu le-a ieşit calculul din cauza mea, care cu brațele petrecute pe după umerii lui Gioga Parizianu şi Copaciu (un alt macedonean) formam un grup de trei care strica socoteala, ne-au scos din rînd şi ne-au aşezat la coada coloanei. Nu pot spune că am făcut personal mulți paşi pe drumul de întoarcere. Cei doi m-au dus mai mult pe sus. Cu toate astea, pentru mine a fost un drum care nu se mai termina. Şi totuşi, la un moment dat am ajuns la capătul lui şi am intrat pe poarta lagărului. Dacă nu aş fi fost atît de buimăcit, aş fi putut observa mai bine interiorul lagărului. Deşi se însera, cerul era încă luminos.

Debarcasem de la Salcia pe întuneric şi plecasem la muncă la doar cîteva ore după aceea, cînd negurile nopții abia începuseră să se risipească, aşa că nu apucasem să văd mai nimic din înfățişarea locului. Abia acum, intrînd pe poartă, am văzut pe partea stîngă clădirea spitalului şi curticica din fața lui. Era ca o enclavă în perimetrul lagărului. Cei doi camarazi care mă susținuseră pe drum m-au dus direct la portița şi uşa de acces la cabinetul de consultații, unde mai aşteptau cîțiva deținuți. Aşezat pe trepte, am aşteptat şi eu să-mi vină rîndul. Cabinetul în care am intrat nu era o încăpere prea spațioasă. Avea un pat de consultații într-o parte, în cealaltă parte încă un scaun, şi chiar în față o măsuță în dreptul căreia am fost poftit să stau jos. La patul de consultație, un doctor în halat alb se ocupa de deținutul care intrase înaintea mea. În spatele măsuței la care fusesem

invitat să mă aşez stătea de asemenea un doctor în halat alb, care consemna într-un registru numele, datele personale, boala, tratamentul şi medicamentele ce i se dăduseră pacientului. Cum nu apucasem să mă informez sau, mai bine-zis, nu fusesem în stare să ascult şi să înțeleg ceea ce îmi spusese Gioga pe drum despre situația din spital, mă miram acum că la consultații nu era de față nici un medic oficial M.A.I. Un singur gardian intra din cînd în cînd să se informeze dacă mai durează mult consultațiile, pentru că se apropia ora adunării pentru „număr“. Cînd se striga în lagăr adunarea pe brigăzi şi alinierea pentru numărătoare, activitatea cabinetului înceta şi deținuții care nu apucaseră să fie văzuți de doctor erau trimişi la baracă. Doctorul de la măsuța cu registrul era un om mai în vîrstă. Înalt, cu un torace emfizematos, care îl făcea să-şi țină umerii mai ridicați, cu un nas mare, coroiat, avea înfățişarea unui bătrîn vultur pleşuv dintr-o menajerie, care îşi mai păstrase încă privirea ageră, mîndră şi dominatoare. S-a uitat la mine peste ochelarii cu ramă groasă, neagră, care îi stăteau la jumătatea nasului şi, cu tocul ridicat, pregătit să noteze, m-a întrebat cum mă cheamă. Auzindu-mi numele, a lăsat tocul jos şi, examinîndu-mă mai atent, a exclamat:

— Nu cumva eşti băiatul lui Tilică şi al Lenuței?

— Ba da.

— Erai mic şi nu-ți mai poți aduce aminte de mine cînd veneam cu nevastă-mea la Ilovăț. N-am să uit niciodată zilele petrecute acolo şi partidele de bridge pe care le-am jucat împreună cu părinții dumitale!

Mi-a spus apoi că este doctorul Antoniu şi că prietenii îi spuneau Sisel. Era unul din chirurgii de renume ai Bucureştiului, ca şi tatăl lui, care înființase spitalul din Capitală care îi purta numele: Spitalul Dr. Antoniu, devenit sub regimul comunist Spitalul de Urgență pentru arsuri provocate de incendii. În timp ce-şi nota datele mele în registru, mi-a dat un termometru să-mi iau temperatura. Aveam peste 39 de grade! Vorbindu-i de durerea din spate, i-a spus unui alt doctor care intrase pe uşă să-l cheme pe doctorul Savu, apoi, întorcîndu-se spre mine, m-a liniştit:

— Să nu ai nici o grijă. Te internăm în spital şi te facem bine. Vei fi îngrijit.

Între timp a sosit şi dr. Savu. Era tînăr, slab şi repezit la vorbă şi în gesturi. Profilul lui mi-a amintit de portretul lui Savonarola, făcut de un pictor al Renaşterii, a cărui reproducere era pe unul din pereții casei de la Ilovăț şi care mă impresionase de mic copil. Această primă şi succintă imagine a lui Savu avea să se îmbogățească în curînd cu alte trăsături şi

calități care aveau să mă facă nu numai să-l apreciez, dar şi să-l iubesc ca pe un bun prieten. Savu mi-a spus să-mi scot cămaşa şi, renunțînd la stetoscop, a început să mă asculte direct cu urechea, aplicîndu-şi-o cu mişcări bruşte şi nervoase, cînd mai sus, cînd mai jos, cînd într-o parte, cînd într-alta a locului dureros din spate.

— Are pleurezie cu foarte mult lichid care trebuie scos imediat. Trebuie să-i fac o puncție, i-a spus lui Antoniu.

— Fă ce ştii, dar ai grijă de el. Am fost prieten cu părinții lui şi îl ştiu de cînd era mic.

Savu m-a trecut într-un fel de anticameră alăturată, spunîndu-mi să nu-mi fie teamă de puncție, fiindcă nu va fi dureroasă şi că, de îndată ce-mi va extrage lichidul format între pleure, mă voi simți mai bine. Apoi l-a rugat pe un alt doctor, Budeceanu, de asemenea tînăr, să-l ajute. Am fost aşezat călare pe un scaun, cu fața spre spetează, pe care mi-am sprijinit brațele şi capul. O anestezie simplă, locală, m-a făcut să nu simt pătrunderea unui ac foarte gros de seringă pînă în spațiul dintre pleure. Lichidul care a început să țîşnească a umplut foarte repede tăvița renală ținută de dr. Budeceanu. Şi nu numai prima, ci şi următoarele pe care le-a deşertat pe rînd într-un vas mai mare. Recolta finală a fost de opt sute de grame de lichid. Nu numai că m-am simțit uşurat în urma extracției, dar mi-a scăzut sensibil şi febra. Doctorul Savu, care era şi ftiziolog, m-a condus pe un coridor pînă la uşa salonului TBC, unde erau paturile bolnavilor lui. Cred că avea vreo opt sau zece paturi, din care unul era liber. Eram frînt de oboseală şi sleit de puteri, încît am adormit imediat. Nu ştiu cît timp a trecut pînă ce Savu m-a trezit pentru a-mi face o injecție.

SPITALUL DIN SALCIA; PACIENT ŞI ASISTENT…

Voi întrerupe aici şirul povestirii, pentru a da nişte lămuriri care vor ajuta la o mai bună înțelegere a urmării ei. Mai întîi cîteva cuvinte despre spital. Era o clădire destul de întinsă, cuprinzînd, în afară de cele trei sau patru saloane pentru bolnavi (dintre care două mai mari) cu un total de aproximativ treizeci-treizeci şi cinci de paturi, următoarele încăperi: cabinetul de consultații, de care am vorbit mai înainte, dormitorul doctorilor, un cabinet ORL, unul dentar, camera farmaciei, camera laboratorului de analize, o încăpere destinată radiologiei, dar care avea să fie dotată cu un aparat Röntgen abia peste două-trei luni după sosirea mea, şi aşa-zisul bloc operator, prevăzut cu masă de operație şi dulapuri cu instrumente. Într-o cameră alăturată erau autoclavele pentru sterilizare. Clădirea nu avea decît un singur nivel, dar era ridicat la mai bine de un metru deasupra solului. Coridoarele şi sala de operații erau cu mozaic pe jos, iar în saloane era pardoseală de scîndură. Acoperişul era de tablă. Întreaga clădire era îngrijit construită (tot de deținuți, cum aveam să aflu). Nu mi-a venit să cred cînd mi s-a spus că era din chirpici! Ministerul de Interne prevăzuse ca spitalul să servească toate lagărele de deținuți politici din Balta Brăilei. Cele treizeci şi ceva de paturi erau însă departe de a acoperi necesitățile de internare şi îngrijire a deținuților care se îmbolnăveau. Fiecare lagăr din baltă avea un efectiv variind între trei, patru sute şi aproape o mie de deținuți, cum era cazul la Salcia. Totuşi, aşa cum era, şi mai ales datorită devotamentului şi abnegației de care au dat dovadă medicii deținuți, spitalul a salvat multe vieți şi a alinat multe suferințe. Cîtă vreme am fost internat, personalul medical al spitalului era următorul: dr. Sisel Antoniu, chirurg, dr. Rădulescu, internist, fost asistent al profesorului Dinischiotu, dr. Octav Rociu, ORL-ist, care, în libertate, lucrase împreună cu dr. Aurel Marin, dr. Mihai Savu, ftiziolog, dr. Picu Ionescu, dermatolog, dr. Frățilă, dr. Budeceanu şi dr. Niculescu, dentist. Acesta din urmă avea să

părăsească spitalul, postul lui desființîndu-se. Nu se mai făceau deci tratamente dentare, ci se recurgea, ca în toate puşcăriile, numai la extracţii. Medicul şef al spitalului era dr. Lacrămă, ofiţer M.A.I., evreu, originar, din cîte am aflat, din Brăila. Existenţa acestuia, care, din spusele doctorilor noştri, trecuse prin facultatea de medicină cum trece cîinele prin apă, a fost marele noroc al deţinuţilor din spital. Mic şi pirpiriu, cu părul blond creţ, din cîte îmi amintesc, Lacrămă era atît de impresionat şi de copleşit de reputaţia şi personalitatea medicilor deţinuţi pe care îi avea în subordine, încît nu ieşea din vorba lor, necum să ia vreo hotărîre, fără să se consulte mai întîi cu ei. Mai ales dr. Antoniu îi impunea în mod deosebit, de cînd asistase la o operaţie făcută de el. Nu mai puţin era şi în admiraţia măiestriei cu care opera dr. Rociu. Încrederea în capacitatea şi seriozitatea doctorilor noştri îl făcea pe dr. Lacrămă să-şi vadă de treburile lui personale şi să nu treacă pe la spital cu zilele. Iar doctorii noştri, la rîndul lor, profitau să pună în practică o politică a internărilor şi scutirilor medicale de muncă sub pretextul unor diagnostice imaginare, pentru a veni în ajutorul deţinuţilor mai în vîrstă, slăbiţi şi istoviţi de muncă şi a le da astfel posibilitatea să se odihnească şi să-şi recapete puterile. Cînd totuşi comandantul lagărului sau vreun ofiţer se sesizau de numărul prea mare de scutiri de muncă acordate de cabinetul medical, Lacrămă venea la spital, revedea cazurile de scutire sau internare şi, convins sau nu de autenticitatea diagnosticelor, le confirma şi le susţinea în faţa comandantului furios. După plecarea acestuia, Lacrămă îi cerea lui Antoniu să nu exagereze cu numărul de scutiri, pentru a nu-i crea neajunsuri din partea administraţiei. Ca toate întreprinderile comuniste, nici chiar cele depinzînd de M.A.I. nu erau scutite de contradicţiile inerente sistemului. Referitor, de pildă, la planificarea medicamentelor, desigur că policlinicile, spitalele şi toate unităţile subordonate Ministerului de Interne, instituţie privilegiată, se bucurau de un regim mai avantajos al repartiţiilor. Aşa se făcea că de multe ori, în cota trimestrială de medicamente pe care le primea spitalul lagărului, apăreau medicamente rare, străine, care în acelaşi timp nu erau de găsit nici în farmaciile şi nici în spitalele din ţară. Ceea ce nu însemna că nu puteau lipsi din aceeaşi cotă trimestrială medicamentele cele mai banale, dar absolut necesare. Acelaşi haos domnea şi în distribuţia cantităţii diferitelor sortimente. Medicamente puţin întrebuinţate veneau în cantităţi mari în timp ce altele, mult mai cerute, nu veneau cîteodată chiar deloc. În general, însă, aprovizionarea cu medicamente era sub necesarul spitalului, astfel că se întîmpla ca la sfîrşitul trimestrului să nu mai fie în farmacie nici vată,

nici pansamente, în timp ce în paturi zăceau oameni proaspăt operați.

Voi încheia această digresiune pentru a relua firul povestirii întrerupte în momentul în care Savu venea să-mi facă o injecție, menționînd că am fost fericitul beneficiar al haosului care domnea în aprovizionarea trimestrială cu medicamente. Nu numai că avusesem norocul să fiu internat cînd spitalul tocmai primise cota de medicamente, dar printre acestea, spre uimirea doctorilor noştri, se găsea şi o cutie de fiole de hidrocortizon, produs al laboratoarelor franceze Dr. Roussel. Era unul din paradoxurile sistemului: pe de o parte, voia să ne distrugă prin muncă forțată, istovitoare, şi pe de altă parte ne punea la dispoziție un medicament străin care nu se găsea nici afară! Deşi nu avusese încă ocazia să întrebuințeze acest produs, dr. Savu se hotărîse să-mi aplice tratamentul cu hidrocortizon. Prin puncția pe care mi-o făcuse, eliminase cantitatea de lichid acumulată între pleure, dar tendința de a produce şi reține din nou lichid nu fusese oprită, ci persista. Tratamentul cu cortizon era indicat în cazul reținerii de apă în țesuturi. Studiind prospectul care însoțea fiolele, dar temîndu-se totodată de posibilele efecte secundare ale cortizonului, care nu erau încă bine cunoscute, Savu mi-a inoculat o doză redusă din preparatul primit. Efectul a fost de-a dreptul spectaculos. În următoarea jumătate de oră, febra mi-a scăzut complet, iar Savu, care m-a consultat de mai multe ori pînă seara, a constatat dispariția totală a lichidului, ca şi a predispoziției de a se reface. În noaptea aceea am dormit neîntors. A doua zi dimineață însă, temperatura mi s-a ridicat din nou, şi lichidul a început iar să se adune între pleure. De data asta, Savu mi-a făcut o injecție cu doza maximă de cortizon prevăzută în prospect şi minunea s-a repetat: febra mi-a scăzut şi lichidul s-a resorbit definitiv, fără să mai recidiveze. Speram ca în cîteva zile să mă pun pe picioare şi să mă pot întoarce în lagăr, alături de prietenii de care mă despărțisem. Dar nu a fost aşa. Doctorul Savu avea o bănuială pe care nici unul din colegii lui nu o împărtăşea. Era convins că pleurezia pe care o făcusem era de natură tuberculoasă. Savu îşi susținea cu înverşunare teoria, mai ales că pretindea că, ascultîndu-mă, descoperise şi existența unui infiltrat TBC plasat subclavicular dreapta. La insistența lui, şi dr. Antoniu, şi dr. Rădulescu s-au perindat pe la patul meu şi m-au ascultat cu stetoscopul la locul indicat de Savu, dar n-au perceput nimic. Totuşi, dr. Antoniu, vrînd să mă favorizeze, i-a spus lui Savu că e de acord să-mi pună diagnosticul de TBC pulmonar, pentru a mă putea ține cît mai mult internat în spital şi a mă scăpa de munca grea din lagăr. De altfel, chiar după o pleurezie, munca grea în plin soare era contraindicată medical, dar

asemenea recomandări nu erau recunoscute de administrație, mai ales în perioada campaniei de praşilă, care cerea cît mai multe brațe de muncă. Aşa s-a făcut că am fost declarat tuberculos, singurul convins de acest diagnostic fiind Savu. Îl susținea cu atîta patimă, încît a reuşit să mă convingă şi pe mine. Între timp, tot ocupîndu-se de mine, am şi stat mult de vorbă şi ne-am simpatizat reciproc, ajungînd destul de repede la relații prieteneşti.

Îmi amintesc şi acum de vorbele lui pe care încerc să le reproduc mai jos, cu aproximație:

— Eu sînt sigur de diagnosticul meu, care mai tîrziu, cînd se va ivi ocazia, va fi confirmat radiologic. Tratamentul actual este hidrazida, care a înlocuit PAS-ul. Tabletele minuscule de hidrazidă nu prezintă nici un neajuns la înghițit şi nu produc nici un fel de efecte secundare. Drajeurile de PAS, în schimb, sînt foarte mari şi greu de suportat. În primul rînd din cauza cantității progresive care trebuie luată şi care te obligă să înghiți zilnic, cu pumnul, cîteva zeci de drajeuri. Partea cea mai neplăcută însă este, că pe toată durata tratamentului, PAS-ul dă fenomene de balonare abdominală, cu crampe în intestine, cu senzații de greață şi lipsă de poftă de mîncare. Multă lume nu suportă PAS-ul. Totuşi, din experiența mea, dă rezultate foarte bune la vindecarea tuberculozei. Ți-am spus toate astea ca să hotărăşti singur ce tratament preferi, pentru că, deocamdată, avem în farmacie şi hidrazidă, şi PAS.

— Tu pe care mi-l recomanzi? l-am întrebat.

— Dacă te simți în stare să-l suporți, eu ți le-aş recomanda pe amîndouă concomitent. PAS combinat cu hidrazidă. Tratamentul cu PAS durează mai puțin. Hidrazidă va trebui să iei timp de cîteva luni. Dacă-mi urmezi sfatul, îți garantez că la anul poți merge la mare să faci plajă.

Încrederea pe care mi-o inspira m-a făcut să-i urmez sfatul. Primele două săptămîni, cît am luat PAS, am avut de suportat toate efectele neplăcute despre care mă avertizase Savu. Colicile intestinale şi greața permanentă mi-au tăiat cheful de a mă întreține cu colegii de salon. Nu-mi părăseam aproape deloc patul, unde, cînd crampele deveneau mai acute, mă făceam covrig de durere. Eram însă hotărît să le suport. Număram totuşi zilele pe care le mai aveam pînă la sfîrşitul tratamentului cu PAS. Savu venea zilnic de cîteva ori în salonul nostru şi se oprea şi la patul meu pentru a mă consulta şi a mă încuraja în privința bolii. Era din generația medicilor mai tineri, pentru care tuberculoza nu mai era flagelul de la începutul secolului, nemaifiind o maladie incurabilă. Nu era nici adeptul vechiului

tratament care prescria statul în pat, odihnă şi supraalimentaţie. Mai mult chiar, după ce am încetat să mai înghit drajeurile de PAS şi am scăpat de efectele secundare pe care mi le provoca, Savu m-a întrebat dacă sînt fumător. Răspunzîndu-i afirmativ, mi-a cerut să fac o vreme efortul de a fuma mai puțin. M-a sfătuit să reduc fumatul la maximum trei țigări pe zi, formulă pe care am respectat-o cu strictețe. Cred că dacă mi-ar fi interzis total țigările, aş fi continuat să fumez pe ascuns! N-a fost însă şi părerea lui Antoniu, care m-a văzut stînd pe coridor în dreptul unei ferestre deschise şi trăgînd dintr-o țigară. Aflînd că aveam autorizaţia lui Savu, indignat, s-a dus să-i ceară socoteală. Răspunsul lui Savu, pe care mi l-a repetat şi mie, a fost: „Cu Ioanid n-am nici o grijă. Ăsta va învinge boala numai cu moralul pe care îl are!“ Savu avea un sistem nervos mai şubred, suferea de insomnii şi de dureri de cap, fiind predispus la momente de deprimare, încît era în admiraţia echilibrului meu nervos, a permanentei mele bune dispoziții şi a optimismului care nu mă părăsea niciodată. În privința țigărilor trebuie să spun că nu le-am dus aproape niciodată lipsa, nici în spital şi nici mai tîrziu în lagăr. Deținuții din brigăzile care reuşeau să-şi facă norma aveau dreptul în luna respectivă să scrie acasă o carte poştală pentru a cere să li se trimită un pachet cu alimente şi țigări. Or, indiferent dacă erau fumători sau nu, toți cereau țigări, iar nefumătorii le împărțeau acelora care nu primiseră pachet de acasă.

O dată efectele PAS-ului dispărute, mi-a revenit şi buna dispoziție şi neastîmpărul care mă făcea să nu pot sta locului. Deşi nu eram încă bine întremat fizic, am început să cutreier spitalul dintr-un capăt într-altul, intrînd în legătură cu doctorii şi cu pacienții şi chiar cu deținuții din lagăr, cînd treceau pe la cabinetul de consultații. Căutam să nu fiu surprins de gardianul care venea să-şi facă tura prin spital, pentru că internaților le era interzis contactul cu deținuții din lagăr. Era una din acele măsuri de vigilență, fără justificare logică, luate de ofițerul politic. Mulți dintre cei care voiau să-şi viziteze prietenii internați în spital se prezentau la cabinetul de consultații şi, cu complicitatea doctorilor, intrau pe coridor sau chiar în saloane, unde se întîlneau cu ei. Aşa pătrundeau în spital şi țigările, şi veştile din lagăr, şi informațiile politice pe care deținuții mai reuşeau din cînd în cînd să le obțină. Cu timpul aveam să-i cunosc pe doctorii din spital mai de aproape. Pe Sisel Antoniu, care se vroia aspru şi cinic, dar care avea un suflet de aur, pe dr. Rădulescu, prea puțin comunicativ, fiind un fel de rob obsedat al meseriei lui, pe dr. Octav Rociu, un adevărat artist al operațiilor de nas, gît şi urechi, cu vădit interes şi sensibilitate pentru

literatură, poezie şi artă. Cu Octav am ajuns la relaţii foarte apropiate, prieteneşti. Pe dr. Frăţilă l-am cunoscut mai puţin, fiind transferat de la Salcia scurtă vreme după internarea mea. Ştiu că se bucura de aprecierea tuturor. Dr. Picu Ionescu era şi el simpatizat de toată lumea, făcînd totodată şi hazul tuturor cu proverbiala lui distracţie. Era bunătatea făcută om, dar un pătimaş comentator al ştirilor politice pe care le afla. Cea mai dubioasă sau neînsemnată ştire care îi ajungea la urechi, o dată trecută prin interpretarea lui, devenea o informaţie de primă importanţă pentru soarta ţării şi a noastră. O ispravă a lui Picu Ionescu a rămas celebră în spitalul din Salcia. Era de serviciu la cabinetul de consultaţii şi examina un deţinut care suferea de hemoroizi. Picu îl pusese să stea în genunchi sau, mai bine-zis, în patru labe, pe canapeaua de consultaţii, cu partea cu pricina în sus. Omul, un ţăran, om simplu şi ruşinos, s-a executat totuşi fără să crîcnească, din respect pentru „domnul doctor“. Nenea Picu, cum i se zicea, i-a spus omului să stea aşa nemişcat, pentru că îl va unge cu o alifie care îi va face bine. Constatînd însă că nu avea alifia la îndemînă, s-a dus să o aducă de la farmacie, care era în celălalt capăt al spitalului. Asta n-ar fi fost nimic, dacă nu s-ar fi întîlnit pe coridor cu un deţinut din lagăr care se strecurase în spital să-şi vadă un prieten şi să-i spună ultima informaţie care circula printre deţinuţi. Întrebat de Picu dacă ştie vreo noutate, i-a spus-o şi lui, ceea ce i-a dat apă la moară doctorului, care a început s-o comenteze şi să tragă tot felul de concluzii optimiste, profitînd să mai oprească şi alţi deţinuţi internaţi care treceau pe lîngă el, pentru a le împărtăşi şi lor informaţia. De aici nu a mai fost decît un pas pînă la o discuţie aprinsă, stîrnită de unii care nu erau de acord cu interpretarea lui Picu. Se pare că a trecut mai bine de un sfert de oră pînă ce ceilalţi doctori din cabinetul de consultaţii s-au sesizat de poziţia puţin obişnuită şi prelungită în timp a omului de pe canapea. L-au întrebat ce e cu el şi de ce stă aşa, iar omul le-a răspuns că domnul doctor i-a spus să stea aşa şi să mai aştepte. Şi ar mai fi stat aşa mult şi bine dacă unul din doctori nu s-ar fi dus să-l cheme pe nenea Picu, care în focul discuţiei uitase şi de alifie, şi de omul cu hemoroizi.

Chiar în primele zile ale internării mele, a venit la patul meu doctorul Budeceanu, care, spre surprinderea mea, m-a întrebat dacă la arestare locuiam tot în blocul Malaxa de pe bulevardul Brătianu şi dacă îmi mai aduc aminte de el. Am recunoscut că nu. Abia cînd mi-a povestit că luasem cu el lecţii de matematică, mi-am amintit. Avea pe vremea aceea şaptesprezece ani şi nu mai semăna acum cu tînărul de atunci. Iar eu eram

prin clasa a treia sau a patra de liceu şi eram foarte slab la matematică, în pericol chiar să rămîn corijent. Pentru a mă scoate la liman, mama a hotărît să-mi ia un meditator. S-a gîndit să apeleze chiar la secretariatul liceului pentru a-i recomanda un elev mai nevoiaş din cursul superior care să fie bun la matematică. Şi aşa a ajuns Budeceanu să-mi dea de două ori pe săptămînă cîte o oră de meditaţie pînă ce mi-am îmbunătăţit cunoştinţele de matematică. Budeceanu, fiind băiat sărac, dar bun la carte, era bursier şi îşi mai completa nevoile dînd lecţii particulare. Mi-a spus că, după ultima lecţie de matematică pe care mi-a dat-o, cînd şi-a luat rămas bun de la noi, mama i-a dăruit o trusă de piele cu un creion cu mină şi un stilou Mont Blanc, de care a fost foarte mîndru şi nu s-a despărţit decît la prima arestare, cînd i-a dispărut. Fiind legionar, avusese de mai multe ori de-a face cu Securitatea. În cele din urmă, a intrat în clandestinitate. A reuşit să stea cîţiva ani ascuns, sfîrşind totuşi prin a fi prins şi condamnat. În afară de el, dintre medicii spitalului mai erau legionari doctorii Frăţilă, Rădulescu, Rociu şi Niculescu. Pe acesta din urmă nu l-am apucat decît scurtă vreme ca dentist în spital, dar suficient pentru a-mi da seama că era considerat de toată lumea, pe drept cuvînt, o lichea.

Unul dintre deţinuţii din lagăr, care a venit special să mă caute, a fost Doru Stroescu. Ne cunoşteam de copii. Doru era fiul preotului Stroescu din comuna Şovarna, fin de-al tatălui meu. Înrudit cu preotul Titu Teodorescu din Ilovăţ, Doru venea deseori pe la el şi, cum eram cam de aceeaşi vîrstă, jucam mereu fotbal împreună. Apoi au trecut anii şi nu ne-am mai văzut. Nu ştiam că era legionar. Urmase medicina veterinară şi era doctor. M-am bucurat să-l revăd şi, mai ales, să aud vorbindu-se de el numai de bine. Doru devenise un uriaş, foarte înalt şi bine legat. Deşi erai tentat să vezi la el numai forţa fizică, privindu-i figura, rămîneai derutat. Trăsăturile feţei radiau veselie şi bunătate, iar ochii mari şi extraordinar de albaştri te priveau cu o candoare şi seninătate copilărească. Vocea, şi ea nepotrivită cu statura, mai subţire decît te-ai fi aşteptat şi foarte catifelată, venea să accentueze impresia de blîndeţe cu care te cucerea. Abia cînd îl cunoşteai mai bine şi îi urmăreai atitudinea şi activitatea, îi descopereai şi o altă latură. Inteligent, cu picioarele pe pămînt, abil şi descurcăreţ, ca să nu zic oltean şmecher, Doru reuşise să ridice aceste ultime noţiuni la rangul de calităţi pozitive, punîndu-le numai în slujba colectivităţii noastre şi a unor scopuri morale. Doru Stroescu era brigadier la „interior“. „Interiorul“ era plasat în exteriorul perimetrului lagărului (o nouă mostră de logică securistă). De fapt, era un fel de enclavă în curtea fermei partidului cu care

se învecina lagărul. Acolo se aflau grajdul pentru cele două perechi de cai ai lagărului, şopronul sub care erau adăpostite căruţele şi camera în care dormeau Doru cu brigada lui, care se compunea din exact trei deţinuţi. Toţi trei aleşi şi ceruţi de Doru, pe motivul că se pricepeau la îngrijitul cailor. Cel de-al doilea motiv nemărturisit de Doru era că toţi trei erau oameni de nădejde, de absolută încredere şi aveau să-i fie devotaţi trup şi suflet. De numele unuia din ei nu-mi amintesc, dar pe ceilalţi doi, cine din cei care au fost la Salcia să-i fi putut uita? Erau doi fraţi Mihai, mocani din Dobrogea, cunoscuţi în comuna lor nu numai ca buni gospodari, dar şi ca participanţi la luptele, zise turceşti, care se organizau în regiune. Un fel de trîntă liberă la care luptătorii se prezentau goi pînă la brîu şi unşi cu untdelemn. Pe lîngă cei doi fraţi Mihai, care deşi nu erau gemeni erau greu de deosebit, Doru Stroescu părea un slăbănog. Oricum, cei patru deţinuţi din brigada de la „interior“ arătau de departe cu mult mai bine decît cei din celelalte brigăzi. Nu se putea spune că prestau o muncă forţată pînă la epuizare, ca cei din lagăr, deşi uneori erau obligaţi să depună eforturi mari, pe măsura fraţilor Mihai şi a lui Doru. Cei patru erau mai toată ziua pe drumuri, cu căruţa, pentru tot felul de transporturi cu diferite destinaţii. Căruţa lor apărea de cîteva ori pe zi în lagăr, aducînd fie alimente, fie lemne pentru bucătărie, fie paie de umplut saltelele, fie alte materiale. Tot ei transportau la punctele de lucru hîrdaiele cu mîncare pentru deţinuţi sau aduceau de la o distanţă mai mare de cîţiva kilometri buni, de la Piatra sau Ostrov (nu mai ştiu exact), cîte un cal legat de căruţă, care urma să fie sacrificat şi băgat la cazan pentru hrana deţinuţilor. Lîngă una din aceste două localităţi se afla un ţarc care împrejmuia un izlaz de cîteva pogoane, în care erau aduşi cai din toate regiunile ţării.

Voi deschide aici o paranteză pentru a istorisi povestea acestor cai. Regimul decretase mecanizarea agriculturii şi declarase un război necruţător cabalinelor, care nu mai puteau fi bune decît pentru hrana unei alte categorii de fiinţe, destinată şi ea exterminării: deţinuţii politici. Doru şi fraţii Mihai mi-au povestit grozăvia care se petrecea cu caii din ţarc, cărora nu li se dădea nici de mîncare, nici de băut. La început, primii cai au mai dus-o cum au mai dus-o, păscînd iarba din izlaz. Dar, pe măsură ce timpul trecea şi erau aduşi mereu alţi cai, întregul izlaz ajunsese un teren sterp, cu pămîntul bătătorit, în care nu mai creştea un fir de iarbă. Capacitatea de consum a lagărelor din Balta Brăilei, care erau aprovizionate cu carne din ţarc, era extrem de redusă faţă de afluxul de cai. Ca să nu mai vorbim că nici administraţia lagărului de la Salcia nu era

dispusă să ne supraalimenteze şi nu aducea decît un cal pe săptămînă şi chiar la două săptămîni, pentru aproape o mie de oameni. Treptat, caii din țarc au început să slăbească, să nu se mai țină pe picioare şi, în final, să-şi dea duhul. Aşa că, aşa-zisa carne din alimentația noastră consta mai mult din piei şi tendoane. Unde mai pui că atunci cînd căruța noastră venea să ia un cal, acesta era ales de un miliţian, magazionerul mărfii din țarc, care nu-l dădea decît pe cel mai slab care abia mai sta în picioare. Proceda după acelaşi vechi principiu, în virtutea căruia, în toate închisorile prin care am trecut, erau băgați la cazan mai întîi cartofii stricați. În condițiile de depozitare în pivnițe umede sau expuşi gerului, cartofii continuau să se strice, aşa că, în cele din urmă, deținuții nu mîncau decît cartofi stricați sau degerați. Culmea aprovizionării cu carne a fost atinsă în ziua în care, în mod excepțional, lagărul nostru a primit doi cai. Au fost aleşi de acelaşi miliţian, din țarcul care emana împrejur un miros pestilențial din cauza cadavrelor de cai, morți şi neîngropați. Căruța, cu cei doi cai legați în urma ei, a pornit spre lagăr, dar, pe la jumătatea drumului, unul din cai a căzut şi nu s-a mai ridicat. Miliţianul, care întotdeauna însoțea căruța de la „interior“, avînd răspunderea celor doi cai ridicați pe care trebuia să-i predea în lagăr, a luat hotărîrea de rigoare. Dînd şi el o mînă de ajutor căruțaşului, care era unul din frații Mihai, au încărcat animalul muribund în căruță. Şi aşa şi-au făcut apariția la Salcia, cu un cal şchiopătînd la remorcă şi cu altul culcat pe spate în fundul căruței, cu cele patru copite depăşind înălțimea loitrelor. Cel din căruță, deşi scăpase de chinuri fiindcă murise pe drum, n-a scăpat şi de cazan. Nu mai ştiu care deținut spunea că decretul de desființare a cailor de muncă fusese totuşi acceptabil pentru noi. Se temea însă de ziua în care se va renunța prin decret la mecanizare şi se întreba dacă va trebui atunci să mîncăm tractoare.

Revenind la cei patru deținuți din brigada de la „interior“ şi la buna lor condiție fizică, aceasta se datora şi faptului că beneficiau de accesul la alimente, la care deținuții din lagăr nici nu visau. Făcînd zilnic transporturi la ferma partidului, obțineau lapte de la deținuții de drept comun care îngrijeau vacile fermei. În cărăuşia lor aveau de a face şi cu grădina de zarzavat, de unde reuşeau să sustragă legume crude, proaspete: morcovi, ardei, roşii, castraveți, ceapă. Unul din cei patru venea aproape zilnic la spital, la Savu, la farmacie, unde îşi deşerta conținutul mînecilor de la haina de zeghe, ținută pe umeri. Mînecile legate la capete formau doi saci plini cu roşii, ardei şi castraveți, pe care Savu îi distribuia bolnavilor care aveau mai multă nevoie de vitamine şi de o alimentație mai sănătoasă. Marea reuşită a

lui Doru Stroescu era că se bucura de încrederea tuturor gardienilor şi ofiţerilor lagărului, care îi dădeau o mai mare libertate de mişcare în zona fermei, a staţiei şi atelierelor SMT, ca şi a satului care se înjghebase în jurul acestor obiective. Deseori Doru circula cu căruţa fără gardian însoţitor. O bună parte din casele satului erau locuite de gardienii lagărului şi de familiile lor. Erau case-tip, din chirpici, cu două camere, bucătărie şi baie, construite cîndva tot de deţinuţi. Toţi aveau în jurul casei şi o ogradă în care îşi creşteau cîteva păsări şi chiar cîte un porc. Nevoile de hrană pentru aceste animale se aflau la originea simpatiei şi încrederii de care se bucura Doru Stroescu printre ofiţerii şi gardienii lagărului. Cele mai frecvente şi importante transporturi pe care le făceau căruţele de la „interior“ erau destinate fermei partidului. Era vorba de saci de orz, ovăz, porumb şi chiar grîu, care veneau cu bacul pe Dunăre pentru a fi descărcaţi la Salcia. Specialitatea lui Doru şi a oamenilor lui era ca la trecerea prin sat a căruţelor încărcate să azvîrle din mers, peste gard, în ograda miliţienilor, cîte un sac plin cu grăunţe. Cu majoritatea, afacerea era discutată şi stabilită dinainte. Dar Doru mi-a povestit păţania cu un plutonier, nou venit la Salcia, care se dovedea incoruptibil. Era aspru, conştiincios la treabă şi pus să se evidenţieze ca atare faţă de tovarăşii lui. După ce plutonierul şi-a adus familia la Salcia şi şi-a încropit gospodăria, Doru a avut ocazia să-l întrebe de ce nu-şi procură de la fermă porumbul pentru porcul pe care îl creştea. Plutonierul s-a arătat indignat de ideea de a obţine porumbul în mod necinstit, şi Doru n-a mai insistat, dar şi-a schimbat tactica. De cîte ori avea prilejul să treacă mai pe înserat cu căruţa cu porumb prin sat, fără să fie văzut de nimeni, arunca un sac în curtea plutonierului. După primul sac, s-au reîntîlnit, dar nici unul, nici altul nu a pomenit ceva despre misterioasa lui apariţie în ogradă. Abia după al doilea sau al treilea, plutonierul i-a spus că ştie că numai el putea să-i arunce sacii cu porumb în curte şi că i-au prins foarte bine. „Viaţa e scumpă, şi am văzut că aveţi şi dumneavoastră familie grea, copii“, i-a spus şi Doru, ca să-i uşureze conştiinţa. Gheaţa fusese spartă, iar plutonierul a intrat şi el în rîndul celorlalţi gardieni. Doru Stroescu, corupătorul de gardieni, îşi folosea cu tact victimele, fără să bruscheze relaţiile, şi ajungea treptat să obţină informaţii politice şi chiar şi posibilitatea de a citi cîte un ziar.

Închei amintirile mele despre brigada de la „interior“ cu două exemple, pentru a vă da seama de talia, greutatea şi forţa celor doi uriaşi, care erau fraţii Mihai. Într-o noapte foarte tîrziu, dr. Savu a venit la patul meu să mă trezească şi să mă roage să vin să-l ajut. M-am îmbrăcat şi am ieşit pe

coridor, unde mi-a explicat despre ce era vorba. Cu cîteva minute mai înainte, în toiul nopții, un gardian i-l adusese pe unul din frații Mihai, care abia se mai ținea pe picioare de durere. Avea un calcul renal pe care nu-l putea elimina şi care îi provoca dureri cumplite. Savu i-a spus gardianului că era cazul să fie internat, şi acesta plecase lăsîndu-l pe Mihai în sala de consultații, unde Savu îi făcuse o injecție cu morfină pentru a-i calma durerile. Mihai căzuse într-un somn profund, iar Savu s-a găsit în situația de a fi nevoit să-l ducă într-un salon şi a-l culca într-un pat liber. Orice încercare ar fi fost însă zadarnică, Savu fiind mult prea slab pentru a-l urni din loc pe Mihai, care era o impresionantă masă de muşchi, cîntărind cel puțin o sută de kilograme. Chemîndu-mă şi pe mine, cred că împreună echivalam greutatea lui Mihai, ceea ce nu însemna însă că ne-a venit uşor să-l cărăm, mai mult l-am tîrît de-a lungul coridorului pînă la salonul cu patul liber. Pe drum, la fiecare trei-patru metri, ne opream să ne tragem sufletul înainte de a-l transporta mai departe. În pat l-am suit cu ajutorul altor bolnavi mai valizi din salon, care se treziseră la intrarea noastră, gîfîind şi icnind sub greutatea lui Mihai. În ziua următoare, Mihai a eliminat piatra şi a părăsit spitalul pe propriile-i picioare. Al doilea exemplu menit să ateste forța fizică a lui Mihai avea să se repete de mai multe ori, cîteva luni mai tîrziu, cînd mă aflam din nou în lagăr. Ori de cîte ori intra cu căruța în curtea lagărului şi mă nimeream în calea lui, Mihai se apleca spre mine şi, din trapul cailor mă apuca de subțioară, mă ridica de jos ca pe un fulg şi mă aşeza lîngă el pe capră. O demonstrație de forță, care făcea şi hazul gardianului de serviciu, nedîndu-şi seama că Mihai profita să-mi transmită cîte o informație aflată de Stroescu sau să-mi strecoare în sîn o roşie sau un ardei gras.

De cînd terminasem tratamentul cu PAS trecuse o bucată de vreme şi începusem să mă întremez şi să mă simt bine şi plin de vitalitate. Mă plictiseam însă din lipsă de activitate, deşi toată ziua circulam prin spital pe la diferitele saloane şi stăteam de vorbă cu alți deținuți. În salonul TBC, în care îmi aveam patul, erau cîțiva bolnavi cronici pe care Savu îi interna periodic pentru a le da posibilitatea de a se odihni şi reface spre a putea apoi rezista din nou o vreme vieții dure din lagăr. Erau mai ales legionari mai în vîrstă care executaseră mulți ani de puşcărie, şi sub Carol al II-lea, şi sub Antonescu, înainte de a fi închişi de comunişti. Unul din ei, cu care stăteam zilnic de vorbă, era Tudor Goilav. Nenea Tudorică, cum i se spunea, era mic de talie, extrem de slab şi cu pieptul scobit, din care se

pornea din cînd în cînd o tuse seacă, prelungită, care îi întrerupea vorba. Figura îi trăda în mod aproape caricatural originea armenească. Pasiunea pe care o avea pentru muzică era şi ea o trăsătură specifică neamului său. Mai tot timpul cît era singur fredona încet, abia perceptibil, numai pentru sine, cîte o bucată de muzică clasică. Îmi vorbea mult de principiile morale ale doctrinei legionare care l-au atras de tînăr şi se înduioşa cînd pomenea de numele cîte unui prieten care pierise în timpul prigoanei, pe vremea lui Carol, sau în ultimii ani de închisoare. Văzîndu-mă că nu-mi găsesc locul, dr. Savu mi-a propus să-i dau o mînă de ajutor la farmacia spitalului care se afla în sarcina lui. Am fost încîntat. În fiecare zi, sub supravegherea lui Savu, pregăteam tăvile cu medicamentele prescrise de doctori pentru bolnavii din cele trei sau patru saloane ale spitalului. În scurtă vreme m-am familiarizat cu denumirile medicamentelor şi cu locul lor din rafturile camerei de farmacie. Cel mai mult aveam de-a face cu dr. Picu Ionescu, care, dermatolog fiind, îmi cerea să-i pregătesc anumite alifii şi unguente care nu se găseau gata preparate. Sub îndrumarea lui, cîntăream cantităţile diferitelor substanţe componente, care se găseau în borcane, şi le frecam într-un mojar pînă ce deveneau o masă omogenă. Nu mai ţin minte denumirile latine ale substanţelor pe care le întrebuinţam, dar n-am s-o uit niciodată pe una, o pastă groasă, consistentă, de culoarea smoalei, care răspîndea un miros îngrozitor, exasperîndu-i pe Savu şi pe ceilalţi doctori, cînd Picu îmi cerea s-o folosesc la pregătirea unei alifii. Tot în acea vreme a fost internat în salonul meu un tînăr din Bucureşti, Nelu Dumitrescu, care avusese cîndva o infecţie tuberculoasă şi începuse să facă din nou acea febră mică, specifică bolii nevindecate definitiv. Bănuiesc că încercarea mea de a descrie stadiul bolii lui Nelu Dumitrescu în termeni amestecaţi, şi profani, şi medicali, lasă de dorit, dar cunoştinţele mele în domeniu nu-mi permit s-o fac mai bine. Oricum, cu Nelu Dumitrescu, care era şi tînăr, activ şi foarte săritor, am sfîrşit prin a face un fel de echipă permanentă, gata oricînd să dăm o mînă de ajutor unde şi cînd se ivea nevoia.

Între timp intrasem în vară, şi canicula de afară se făcea simţită şi în spital. Nu puteam dormi de căldură, noaptea ieşeam pe coridor şi deschideam fereastra spre grădiniţa spitalului. Grădina era cuprinsă pe trei părţi între laturile clădirii, pe cea de-a patra fiind un gard de sîrmă ghimpată, care o despărţea de curtea lagărului. Constituia singurul petec de verdeaţă din perimetrul lagărului, în care nu găseai decît pămînt bătătorit şi prăfuit, la prima ploaie transformîndu-se într-o mocirlă în care îţi pierdeai bocancii. Aplecîndu-mă peste pervazul ferestrei, puteam prinde ceva din

răcoarea nopții şi chiar cîte o adiere de briză, care, cînd mă retrăgeam din nou în interior, îmi făcea şi mai insuportabil aerul supraîncins din salonul TBC. Din păcate, gardianul de serviciu, în turele lui de noapte prin spital, nu admitea statul sau plimbatul pe coridor după stingere, aşa că nu puteam să trag cîte o gură de aer proaspăt de afară decît pe apucate. O dată cu stingerea, nu mai aveai voie să părăseşti salonul. De verdeața din grădină se ocupau doctorii în timpul lor liber. Plantaseră diferite flori, aduse la intervenția lor pe lîngă dr. Lacrămă şi comandantul lagărului. Cel care se îngrijea în mod special de grădină era însă dr. Rociu. Octav reuşise să planteze cîteva straturi de tufănică, pe care le plivea de buruieni şi le uda în fiecare zi după scăpătatul soarelui. Crescuseră dese şi înalte pînă la brîu. Rociu nu le îngrijise numai de dragul florilor. Crizantemele lui mai aveau rostul să-i acopere escapadele nocturne pe care le făcea în grădină, la răcoare. Octav potrivise în aşa fel straturile, încît să-şi amenajeze între ele un loc de refugiu, în care se întindea pe o pătură şi unde nu putea fi văzut de la nici o fereastră a spitalului. Secretul mi l-a împărtăşit şi mie, aşa că, seară de seară, luîndu-ne toate măsurile să nu fim văzuți, ieşeam pe singura uşă de acces în curte, ne furişam aplecați printre tufele de crizanteme pînă la locul lui Rociu, unde ne găseam la adăpost de orice privire. Luam cu noi o pătură, ne întindeam pe spate unul lîngă altul şi stăteam de vorbă, cu ochii pierduți în înaltul cerului înstelat, identificînd cele cîteva constelații pe care le cunoşteam şi urmărind trecerea sateliților, pe care îi vedeam pentru prima oară. Vorbeam pe şoptite pînă ce, prin ferestrele coridorului, îl vedeam pe gardian făcîndu-şi tura prin spital. Ştiam atunci că pentru o vreme nu mai eram în pericol şi Rociu, care avea o voce plăcută, începea să fredoneze romanțe vechi româneşti sau să recite versuri. Era o adevărată încîntare să simți răcoarea nopții şi să respiri aerul proaspăt, cu izul amărui al frunzelor de crizantemă, după ce transpirasem toată ziua în căldura de cuptor a spitalului. Abia cînd mă prididea somnul, cu aceeaşi grijă să nu fiu surprins, făceam cale întoarsă spre etuva din salonul TBC, unde, de oboseală, reuşeam în cele din urmă să adorm.

Doctorul Octav Rociu, ca şi ceilalți colegi ai lui, avea de dus o luptă permanentă cu conducerea lagărului, care îi supunea la tot felul de presiuni, fie pentru a-i determina să nu mai acorde atîtea scutiri de muncă, fie legîndu-se de numărul prea mare de deținuți internați în spital. Doctorii rezistau amenințărilor cu carcera sau cu trimisul în lagăr, la muncă, ajungînd pînă la urmă să declare ei că, dacă nu sînt lăsați să-şi facă meseria, preferă să meargă la muncă. Comandantul îl trăgea la răspundere şi pe dr.

Lacrămă care, speriat, încerca fără succes să facă uz de autoritatea lui de medic-şef oficial al spitalului, pentru a obține măcar cîteva concesii din partea doctorilor noştri. Cînd situația devenea prea încordată, se proceda la o verificare a fişelor şi a stării bolnavilor şi se făceau cîteva externări. Cîteva zile mai tîrziu, cînd furtuna trecea, se revenea la situația de dinainte, şi oamenii erau din nou internați. Aşa cum am mai povestit şi cu altă ocazie, în spital nu erau internați numai deținuții grav bolnavi sau accidentați, incapabili de a se mai deplasa cu brigada pînă la locul de muncă, cum ar fi dorit administrația. Doctorii noştri ştiau că majoritatea deținuților din lagăr, chiar dacă nu sufereau de vreo boală anume, erau slăbiți şi istoviți peste măsură, aflîndu-se la limita rezistenței fizice. Era motivul pentru care, în afara cazurilor grave, îi internau pe rînd, sub pretext medical bine argumentat, pe deținuții care îşi consumau ultimele puteri la muncă şi se aflau pe punctul de a se prăbuşi. După cîteva zile de odihnă în spital, unde primeau şi un tratament întăritor, erau din nou trimişi în lagăr. În locul lor erau internați alții, din aceleaşi motive. Numai cînd se întîmpla să vină cîte o comisie medicală de control a Ministerului de Interne, cazurile acestor internați erau controversate şi uneori diagnosticele doctorilor noştri puse sub semnul întrebării. Ceea ce nu-i împiedica pe ai noştri ca după plecarea comisiei să continue practica internărilor pentru refacere. Doctorul Rociu era singurul căruia nu i se punea în dubiu starea bolnavilor internați în salonul lui. Toți bolnavii lui fiind operați, nu putea fi vorba de contestarea diagnosticelor pe care le pusese. Numai că şi majoritatea acestor operații erau cu cîntec! În specialitatea lui, Rociu era cel mai des confruntat cu cazurile de sinuzită, rezultat al diferitelor munci şi corvezi pe care deținuții erau obligați să le execute iarna pe viscol, la temperaturi de pînă la cincisprezece-douăzeci de grade sub zero. În iarna 1963–1964 aveam să-i fiu şi eu pacient pentru acelaşi motiv. Mai rar se iveau cazuri de amigdalită sau altele cu totul speciale, în care Rociu trebuia să intervină cu bisturiul. Cei mai numeroşi pacienți ai lui Rociu erau însă internați sub diagnosticul de deviere de sept. Octav mi-a explicat că la marea majoritate a oamenilor se putea constata o deformație a septului nazal datorită celor mai banale şi neluate în seamă la vremea lor lovituri primite în nas cînd erau copii. Prin devierea septului, respirația nu se mai face în mod egal la cele două nări, una fiind în mai mare sau mai mică măsură obturată, fapt de care aproape niciodată, nici unul din cei afectați nu-şi dau seama. Numai în cazul unei devieri grave, omul are dificultăți de respirație şi se adresează doctorului. Or, de îndată ce Octav avea liber unul

din cele cîteva paturi ce-i erau repartizate într-unul din saloane, profita să pună şi el în practică programul tacit de refacere a deținuților care din punct de vedere fizic nu mai puteau rezista eforturilor ce li se cereau la muncă. Fiind de serviciu la cabinetul de consultații, Rociu avea prilejul să descopere printre cei care se prezentau la vizită cazurile cele mai avansate de slăbiciune şi extenuare. Dacă deținutul venise să se plîngă de vreo eczemă sau de dureri reumatice, primea alifia sau tabletele respective, dar Rociu îi examina şi nasul. Chiar dacă nu constata decît o deviere de sept mai puțin importantă, pentru care afară, în libertate, nimeni nu s-ar fi supus unei intervenții chirurgicale, Rociu îi explica exact situația şi îi propunea să-l opereze, internîndu-l pentru cel puțin o săptămînă, urmată de alte cîteva zile de scutire de muncă în lagăr, timp în care se va putea odihni, recuperînd noi forțe. Între munca epuizantă din lagăr şi neplăcerile postoperatorii pe care Rociu i le semnala, omul nu şovăia să facă alegerea, gîndindu-se la fericirea de a se putea odihni cîteva zile într-un pat din care nimeni nu va veni să-l scoale în răcnete pentru a-l scoate la muncă. În acest fel, Rociu a realizat impresionanta performanță de a fi făcut la Salcia peste două sute de operații, majoritatea de sept. Faptul dovedeşte cu prisosință cît de greu încercați şi epuizați erau deținuții supuşi la munci peste puterile lor, dacă preferau să suporte o operație, nu neapărat necesară, dar care le acorda o pauză de odihnă de cîteva zile. Pe lîngă aceste operații de rutină, care au salvat însă mulți deținuți de la prăbuşire, Rociu a mai făcut şi cîteva intervenții chirurgicale spectaculoase. L-a operat pe un pictor, de al cărui nume nu-mi mai amintesc, care îşi pierduse complet auzul. O operație grea şi delicată de mastoidită cronică. Pictorul şi-a recăpătat parțial auzul.

Un alt nume pe care l-am uitat este al deținutului care venise să fie consultat pentru răguşeala care nu-i mai trecea şi căruia Rociu i-a descoperit cauza: o tumoare pe corzile vocale. Insistențele repetate făcute la comandantul lagărului pentru trimiterea bolnavului la un spital de specialitate s-au lovit toate de un refuz. Cum operația nu putea suferi întîrziere, Rociu s-a decis să îndrăznească s-o facă chiar şi în condițiile de la Salcia. Îi lipseau însă instrumentele mai speciale necesare. Nici intervențiile de a le obține prin administrație şi dr. Lacrămă n-au dat rezultat. Lui Rociu nu i-a mai rămas decît soluția de a recurge la calea clandestină. L-a pus în temă pe Doru Stroescu de la brigada de la „interior“, care în drumurile lui cu căruța transporta materiale şi la atelierele SMT, unde îşi făcuse anumite relații. Pe scurt, Octav a desenat pe o foaie de hîrtie (în spital era permisă folosirea creionului şi a hîrtiei), cele două instrumente

de care avea nevoie, dînd toate detaliile şi dimensiunile. Unul dintre instrumente era destul de complicat. Din momentul în care foaia de hîrtie scrisă părăsea spitalul şi era descoperită devenea corp delict şi dădea naştere la consecinţele ştiute: anchete, cercetări nesfîrşite şi pedepsirea de rigoare a celor implicaţi. Cu abilitatea lui Doru nu aveau însă să se întîmple asemenea necazuri. Cîteva zile mai tîrziu, Doru apărea din nou la cabinetul de consultaţii, cu cele două instrumente forjate din cămăşi de rulmenţi de oţel. Unul, cel mai complicat, nu fusese executat cu exactitate conform schiţei şi a trebuit corectat. După alte două zile însă, amîndouă instrumentele se găseau în dulapul din cabinetul ORL. Nu se putea spune că la aspect se prezentau ca nişte autentice instrumente medicale. Erau de culoarea fierului forjat, negru-cenuşiu, cum sînt potcoavele de cai! Şi totuşi, fierte şi sterilizate în autoclavă, şi-au îndeplinit misiunea! Operaţia a fost o reuşită. L-am văzut pe Octav la München, cînd a venit să-şi viziteze fata. Mi-a spus că l-a mai întîlnit pe fostul deţinut operat de tumoare, că vorbea normal şi era perfect sănătos. Mi-a mai povestit că la eliberarea din lagăr reuşise să ia cu el cele două instrumente forjate la Salcia şi să le ţină la loc de cinste în micul lui muzeu personal în care mai are cîteva relicve din puşcărie.

La Salcia, din lipsă de soră medicală, dr. Rociu luase obiceiul să mă cheme pe mine să-l ajut la operaţii. M-a învăţat să cunosc cele cîteva instrumente de care dispunea şi cum să i le dau cînd mi le cerea. Mai mult chiar, la anumite operaţii de sept, cînd avea amîndouă mîinile ocupate, îmi cerea să lovesc eu cu ciocanul în dalta pe care o ţinea la locul potrivit pentru a desprinde cîte o aşchie din osul deformat. La început aveam o senzaţie neplăcută şi nu îndrăzneam să lovesc decît foarte uşor în daltă, dar cu timpul m-am obişnuit, mai ales că datorită anesteziei locale pacientul nu simţea nimic. Mi-aduc şi acum aminte de ciocanul pe care îl foloseam, care nu făcea parte din instrumentarul unui cabinet ORL. Era o improvizaţie a lui Rociu. Un ciocan de încercat reflexele, pe care îl folosea şi doctorul Rădulescu, internistul. Trebuia să lovesc în daltă cu partea laterală, metalică, pentru că cele două capete erau de cauciuc! În noua mea calitate de „soră medicală“ am avut într-o zi ocazia să-i dau o mînă de ajutor lui Octav la operaţia de polipi a unui pacient mai puţin obişnuit. Era vorba de copilul colonelului-comandant de la Ostrov. S-ar putea să-l fi chemat Vulcu, dar nu sînt sigur. Cunoscînd reputaţia lui Rociu, colonelul preferase să-şi dea copilul pe mîna unui „bandit“, decît să-l ducă la policlinica M.A.I. din Brăila, unde, după chiar spusele lui, nu era un doctor bun. Cadrelor

M.A.I. le era interzis să recurgă la serviciile medicale ale unui doctor deținut, dar, fiind vorba de sănătatea copilului, probabil că ofițerul îşi asumase riscul de a fi turnat de vreun „tovarăş“ de-al lui sau avea poate o poziție mult prea solidă în partid pentru a se teme de consecințe. Chemat împreună cu Nelu Dumitrescu, am pătruns în cabinetul lui Rociu unde, spre uimirea noastră, am văzut un colonel M.A.I. ținînd de mînă un copil de vreo şase-şapte ani. Sub îndrumarea lui Rociu şi ajutați de colonel, care cu o blîndețe înduioşătoare căuta să-şi liniştească copilul speriat şi dînd să plîngă, l-am înfăşurat pe acesta peste brațe într-un cearşaf. O dată copilul imobilizat, m-am aşezat cu el în brațe pe scaunul de consultații, ținîndu-l strîns la piept. Copilul începuse să plîngă. Peste capul copilului, care îmi ajungea pînă la bărbie, puteam vedea figura îngrijorată a tatălui. Rociu l-a asigurat că operația va dura numai cîteva clipe, că e foarte uşoară, deşi s-ar putea să-l impresioneze din cauza unei scurte hemoragii. Văzîndu-l cît era de emoționat, l-a întrebat dacă nu vrea să stea între timp în anticamera cabinetului. Colonelul a refuzat. Octav mi-a făcut semn să-l țin pe pacient bine strîns la piept. Pe Nelu Dumitrescu l-a pus să-i țină capul drept, iar el a început prin a-i spune copilului să nu-i fie teamă, că nu vrea decît să se uite la el în gît şi să-i sufle o substanță care nu doare. A reuşit astfel să-i pulverizeze în gît anestezicul cu cocaină. I-a arătat apoi, pentru a-i cîştiga încrederea, paleta de metal, asemănătoare unei cozi de lingură, pe care o ținea în mîna stîngă, explicîndu-i că voia numai să-i apese cu ea limba pentru a vedea mai bine fundul gîtului. Între timp, ținea dosită în mîna dreaptă chiureta pe care avea s-o întrebuințeze. Cînd copilul a deschis gura, totul nu a durat decît o fracțiune de secundă. Rociu i-a introdus chiureta în gură şi, dintr-o singură mişcare rapidă, i-a chiuretat polipii din fundul gîtului, ferindu-se imediat şi tot aşa de repede într-o parte. În aceeaşi clipă, o dată cu un acces de tuse, din gura copilului a țîşnit un jet de sînge împreună cu polipii extirpați. În momentul în care a izbucnit țipătul copilului, l-am văzut pe colonel pălind brusc, pierzîndu-şi echilibrul şi prăbuşindu-se la pămînt. Norocul lui a fost că Rociu a reuşit la timp să-i sprijine capul înainte de a atinge duşumeaua. Colonelul leşinase!

— Luați-l şi duceți-l pe canapeaua de consultații din anticameră, că de copil mă ocup eu! ne-a strigat Rociu.

Recunosc că nu i-am purtat de grijă colonelului, cum făcuse Rociu ferindu-i capul de contactul cu podeaua. Ba chiar m-am înțeles din ochi cu Nelu şi l-am şi scăpat o dată pe jos, înainte de a-l întinde pe canapea. Aveam o acoperire: colonelul, înalt, voinic şi bine hrănit, era mult prea

greu de ridicat pentru noi, care eram slabi şi bolnavi. Colonelul n-a dat însă nici un semn de viaţă. Remuşcări pentru fapta noastră nu am avut, ştiind cum acelaşi colonel, atît de sensibil la suferinţa copilului său, fusese în stare să bată şi să calce în picioare deţinuţi care nu-şi îndepliniseră norma de muncă. E ştiut că şi fiarele îşi iubesc prăsila! Cînd Rociu i-a dat pe la nas cu amoniac, colonelul şi-a revenit. Şi-a luat copilul în braţe şi, înainte de a ieşi pe uşă, s-a întors spre Rociu şi i-a mulţumit. Se vedea că i-a venit greu s-o facă. Redevenise ceea ce de fapt era: un M.A.I.-ist.

În spitalul din Salcia erau internaţi din cînd în cînd şi deţinuţi din alte lagăre din Balta Brăilei. Aşa s-a întîmplat ca într-o zi să fie adus, din lagărul de la Grădina, Ivan Ghica. Deşi mult mai în vîrstă ca mine, mi-aduceam aminte că îl cunoscusem în Bucureşti şi îi reţinusem şi figura şi numele din cauza proastei reputaţii pe care o avea. Era un fel de oaie neagră a „lumii bune“ din Bucureşti, care îi tolera prezenţa în mijlocul ei datorită familiei onorabile din care provenea. Fratele lui, Vladimir Ghica, era boier adevărat, stimat de toţi cunoscuţii. Ivan, în schimb, avea toate tarele care în vremuri normale îl făceau să fie considerat nefrecventabil. În expresia acelor vremuri era calificat drept „un stricat“. Că era un beţiv şi un afemeiat, n-ar fi fost nimic. Ivan îşi tocase partea de avere în orgii şi la jocuri de noroc, atît în ţară, cît şi în străinătate. Ajuns la fundul sacului, a început să trăiască din împrumuturi, pe care nu le mai restituia, şi din diferite expediente, nefăcîndu-şi nici un fel de scrupule în privinţa unor afaceri necinstite. Toate aceste apucături nu-l împiedicau să se prezinte ca „om de lume“ şi să fie chair simpatic, nefiind lipsit nici de inteligenţă, nici de umor. Cam asta era imaginea pe care mi-o făcusem despre el cu mulţi ani în urmă, cînd eram încă un tînăr care abia începusem să frecventez „ceaiurile“ celor mai în vîrstă, unde avusesem ocazia să-l întîlnesc de cîteva ori. Nu-mi amintesc pentru ce fusese internat, dar ţin minte şi acum vorbele lui Sisel Antoniu, de la care am aflat de sosirea lui Ivan în spital: „Ghici ce nou pacient ne-a venit de la Grădina? şi, rîzînd, a răspuns tot el: pramatia de Ivan Ghica!“ Ne-am dus împreună la patul lui să-l vedem. Nu l-aş fi recunoscut! Nu mai era nimic din tînărul zvelt şi arătînd destul de bine, cum îmi rămăsese în minte. Nu mai era aşa de înalt cum mi se păruse cu vreo douăzeci de ani în urmă. Era mai degrabă scund, bine legat, cu articulaţii noduroase şi foarte musculos. Avea acum constituţia unui hamal de port. Pe figura lui arsă de soare, trăsăturile vag asiatice de altădată se accentuaseră pînă la a-l face să semene acum cu un năvălitor tătar. Am aflat de la el, ceea ce mi-au confirmat şi alţii, că la Grădina făcea minuni de

vitejie la muncă, fiind un adevărat stahanovist, bine văzut din acest motiv de administrație. Ştiu că nuanța de mîndrie cu care vorbea despre performanțele pe care le realiza la muncă depăşindu-i la vîrsta lui pe alții mult mai tineri mi-a displăcut. N-am stat mult cu el de vorbă, dar n-am surprins în poveştile lui nici o aluzie la vreo antipatie pe care ar fi avut-o față de oamenii administrației, ba chiar atunci cînd pomenea de ei le spunea „domnul comandant“ sau „domnul plutonier“. Mi-a lăsat un gust amar, şi nu m-am mai dus să-l văd. Aveam să aud peste vreo săptămînă că, deşi se însănătoşise, dintr-un fel de solidaritate de clasă, Sisel Antoniu găsise un pretext să-i prelungească internarea pentru a-i acorda un timp mai lung de odihnă. O zi mai tîrziu însă, l-am auzit pe Sisel Antoniu vociferînd pe coridor. Ce se întîmplase? Dimineața, la vizita pe care tot grupul de medici, în frunte cu Sisel Antoniu, o făcea prin saloane, cînd ajunseseră la unul din saloanele mai mici, unde se afla Ivan Ghica, acesta i s-a plîns în gura mare, arătînd cu mîna spre ceilalți cîțiva bolnavi din cameră:

— Vă rog să mă mutați în alt salon! M-ați băgat aici într-o cameră numai cu bandiți legionari, care toată ziua nu discută decît despre Căpitan, despre Mişcarea legionară şi despre răsturnarea regimului!

Sisel i-a replicat prompt:

— Să-ți faci bagajul, pentru că îți fac imediat externarea!

Şi, într-adevăr, chiar în aceeaşi zi, Ivan Ghica a fost trimis înapoi la Grădina. Indignarea lui Sisel față de lipsa de solidaritate şi camaraderie a lui Ivan nu mai avea margini. Nu-l mai văzusem niciodată aşa de furios. Şi trebuie să menționez că Sisel Antoniu nu numai că nu era legionar, dar nici nu-i simpatiza. Era însă un om de caracter.

Între timp, deşi mă întremasem şi mă simțeam perfect sănătos şi doream tot mai mult să mă întorc în lagăr, unde aveam mai mulți prieteni şi cunoscuți, doctorul Savu nu era de acord cu externarea mea. Chiar şi atunci cînd, de mai multe ori s-a pus de către administrație chestiunea scoaterii şi trimiterii la muncă a deținuților internați de prea multă vreme în spital, printre ei numărîndu-mă şi eu, Savu s-a luptat de fiecare dată din răsputeri să obțină o amînare a externării mele. Ținea morțiş să nu mă expun la dogoarea soarelui şi la munca extenuantă din lagăr, pînă cînd nu voi fi perfect restabilit. Continua să mă consulte foarte des, urmărind procesul de cicatrizare a leziunii TBC, pe care numai urechea lui o sesiza. Am mai rămas aşadar în spital pînă aproape de sfîrşitul verii, continuîndu-mi tratamentul cu hidrazidă şi căutînd să mă fac util în orice împrejurare celor

din jurul meu, fie doctori, fie pacienți. În afară de mîna de ajutor pe care i-o dădeam lui Savu la farmacie, lui Picu Ionescu la prepararea alifiilor sau lui Rociu la operațiile de sept, mai făceam împreună cu Nelu Dumitrescu o mulțime de alte treburi care îmi ocupau timpul, dar îmi dădeau şi satisfacția de a şti că le eram de folos şi altora. Astfel, una din treburile care ne fusese încredințată era pregătirea sălii de operație înaintea unei intervenții chirurgicale. Dacă aerisirea încăperii, spălatul mozaicului de pe jos şi ştersul lui cu o soluție dezinfectantă, pe care o foloseam şi pentru masa de operație şi pentru clanța de la uşă, constituiau măsuri normale în astfel de împrejurări, la Salcia intervenea o măsură în plus, specifică condițiilor locale: eliminarea muştelor! Pentru asta, prima operație pe care o făceam era să închidem ermetic camera şi, înarmați fiecare cu cîte o pompă de flit, să le pulverizăm conținutul pînă la suprasaturarea atmosferei din încăpere şi pînă la propria noastră sufocare. Apoi, ieşeam tuşind şi cu ochii lăcrimînd şi închideam repede uşa după noi. După vreo zece minute de aşteptare, ținîndu-ne respirația, intram iar, deschideam larg fereastra şi ieşeam din nou din sală aşteptînd să se aerisească. La a treia intrare în sală, chiar dacă mirosul înțepător al insecticidului mai persista, închideam numai cele două canate ale ferestrei prevăzute cu plasă de sîrmă şi, neținînd seama de cele cîteva muşte care, fie supraviețuiseră atacului cu flit, fie mai intraseră între timp pe fereastră, ne apucam să măturăm cadavrele sutelor de insecte de pe jos şi să le adunăm şi pe cele căzute pe masa de operație şi pe dulapurile cu instrumente medicale. Abia după îndepărtarea urmelor masacrului începea partea sportivă a vînătoarei de muşte. Nu mai aveam de a face cu masa de muşte proaste de la început, ci cu cîteva exemplare cu experiență, versate în lupta cu omul. Înarmați fiecare de astă dată cu un „plici“, cum botezasem acest instrument flexibil, cu coadă, avînd la cap un dreptunghi din plasă deasă de sîrmă, am pornit la o luptă mai puțin inegală decît aceea cu pompa de flit, urmărind cu îndîrjire cele cîteva muşte rutinate, care ne dădeau mult de furcă. Zburau de colo-colo, fie foarte sus, fie în *rase-mottes* şi din cînd în cînd dispăreau fără urmă, pitindu-se şi stînd nemişcate în cele mai neaşteptate locuri. Vînătoarea dura, dar nu ne lăsam pînă ce nu stîrpeam ultimul exemplar. Muştele de la Salcia erau un adevărat flagel. Începeai să înțelegi acele populații din anumite zone ale Africii care trăiesc în bună înțelegere cu muştele, lăsîndu-le să li se aşeze şi să le umble pe față, fără să facă vreun gest pentru a le alunga. Noi nu am reuşit această performanță, continuînd să ne enerveze şi să ne dăm palme ori de cîte ori ni se aşezau pe față. Un pas în direcția bună îl făcusem însă: mai înghițeam

din cînd în cînd una din ciorba de la cazan şi nu ne mai era scîrbă. Multe din infecţiile şi epidemiile care apăreau în lagăr se datorau acestor roiuri de milioane de muşte care pătrundeau peste tot şi mai ales făceau o navetă permanentă între bucătărie, W.C.-uri, lada de gunoi a spitalului, grajdurile fermei partidului şi groapa de gunoi din afara incintei, unde se deşertau toate murdăriile.

Una din operaţiile grele făcute de Sisel Antoniu a suportat-o inginerul Antohi. Suferea de ulcer de mulţi ani de zile şi îl trata cu medicamente şi cu un regim alimentar strict pe care în închisoare însă nu-l putea respecta. La una din crizele avute la Salcia, a fost internat în spital. Atît dr. Rădulescu, cît şi dr. Antoniu l-au sfătuit să se lase operat, deoarece în caz contrar riscă să facă în orice moment un ulcer perforat, care, în condiţiile din lagăr îi putea fi fatal. Inginerul Antohi a refuzat intervenţia, iar două sau trei luni mai tîrziu avea să cadă pe cîmp şi să fie adus de urgenţă la spital. Ulcerul îi perforase stomacul, aşa cum prevăzuseră doctorii. A fost imediat operat de Sisel Antoniu, dar cîteva zile situaţia bolnavului a rămas critică. Doctorii au făcut apel la donatori de sînge voluntari, pentru transfuzie, şi aproape toţi deţinuţii din lagăr s-au prezentat la cabinetul medical, unde le-au fost luate probe de sînge pentru a fi găsită grupa sangvină potrivită. Timp de cîteva zile, doctorii au stat pe rînd zi şi noapte la căpătîiul bolnavului şi au reuşit să-l salveze. Cam la un an după eliberarea din închisoare, m-am întîlnit cu inginerul Antohi pe stradă, în Bucureşti. Am băut împreună o cafea la Expresso, în blocul pe care îl numeam tot ARO, de pe fostul bulevard Brătianu. Inginerul era fericit. Mi-a spus că de cînd fusese operat era alt om. Nu mai avea nici o suferinţă la stomac şi, după o viaţă întreagă de regim de abstinenţă, acum putea mînca şi bea orice. Şi pentru el, ca şi pentru mine şi mulţi alţii, spitalul din Salcia, aşa cum era el, fusese salvator. Parte din lipsurile grave de care suferea (lipsa periodică de medicamente, de instrumente şi de igienă) erau în mare măsură compensate de inventivitatea, conştiinţa şi calitatea profesională a doctorilor noştri. Supuşi în permanenţă presiunilor din partea administraţiei, şi-au asumat întotdeauna riscul de a rămîne solidari cu interesele camarazilor lor din lagăr. Le-au venit în ajutor şi vremurile, care se mai schimbaseră. Părea că intenţiile regimului faţă de deţinuţii politici nu mai erau chiar de exterminare, cu toate că muncile la care eram supuşi erau la fel de istovitoare şi duritatea gardienilor neschimbată. Am rămas cu convingerea că dispoziţiile pornite de la centru, de a ni se aplica un tratament mai uman, se diluau pe drum, iar o dată ajunse la Salcia sufereau modificări de

interpretare, datorită intereselor şi abuzurilor conducerii locale. Ce exemplu mai elocvent putea fi decît acela de acordare de prime, pentru îndeplinirea sau depăşirea planului cadrelor de conducere ale lagărului, de către ferma de stat a partidului, al cărei teren îl lucram? Era cel mai eficient stimulent pentru nişte oameni de teapa celor de la conducerea lagărului, pentru a forța fără milă deținuții la muncă şi a-şi asigura astfel dobîndirea primei. Continuam aşadar să fim la cheremul abuzului local şi să nu beneficiem decît prea puțin de efectele dezghețului care începuse să se simtă afară.

Un eveniment important pentru spitalul din Salcia a fost dotarea lui cu un tub Röntgen, import RDG. Tubul a zăcut cîteva săptămîni în camera de radiologie, fără a putea fi întrebuințat din lipsa mesei, ecranului şi întregului dispozitiv la care urma să fie ataşat. În cele din urmă, ne-a sosit de la Brăila o instalație care cred că data de la începutul secolului. Era o adevărată piesă de muzeu. Aşa cum era însă, avea să-şi îndeplinească scopul. Cu mijloace locale, aş zice artizanale, instalația a fost montată, iar Savu a inaugurat-o făcîndu-mi mie prima radioscopie. După ce m-a răsucit de cîteva ori în spatele aparatului, doar că n-a strigat *evrika*! Aparatul îi confirmase diagnosticul. Mi-a descoperit infiltratul subclavicular dreapta. Un nodul aproape complet fibrozat. Şi, pe drept cuvînt, Savu n-a rezistat tentației de a-şi lua revanşa pentru neîncrederea şi glumele colegilor pe seama auzului lui. I-a chemat pe toți să se convingă *de visu* despre ceea ce el descoperise cu urechea încă din primele zile cînd îmi ascultase plămînii. Starea leziunii justifica totodată şi justețea tratamentului aplicat şi continuarea lui încă o vreme. La intrarea în funcție a cabinetului Röntgen, dr. Savu m-a folosit ca un fel de ajutor radiolog. Primeam şi eu un şorț de protecție, asistam la toate radioscopiile pe care le făcea şi consemnam într-un registru tot ceea ce constata şi îmi dicta. Într-o primă campanie, dr. Savu a inițiat un examen pulmonar al tuturor deținuților din lagăr. Rezultatul a fost departe de a demonstra grija purtată sănătății deținuților politici din închisoare. La rugămintea lui Savu, dr. Lacrămă i-a adus cîteva tratate de radiologie generală. Savu şi-a reîmprospătat astfel cunoştințele de dinaintea specializării lui şi a început să facă şi radioscopii la stomac şi intestine, nu numai la plămîni. Şi eu îmi petreceam acum cea mai mare parte din timp în sala de Röntgen, ținînd în ordine registrul cu însemnări şi aducîndu-i lui Savu bolnavii pe care voia să-i examineze. Sala prezenta şi un aspect cu totul excepțional în închisoare. Avea o uşă care se încuia pe dinăuntru şi un bec roşu pe coridor, care se aprindea pentru a semnala că nu se poate intra, fiindcă se face un examen radiologic. După ce ani de zile trăisem în spatele

unor uşi fără clanţă în interior şi care se încuiau numai pe dinafară, faptul că aici puteai încuia uşa din interior te făcea să te simţi înzestrat cu dreptul unui om liber. Era o adevărată plăcere să-i strigi din interior unui gardian, care apăsa clanţa uşii încuiate: „Nu se poate intra! Aşteaptă!“ Camera de radiologie devenise din acest motiv şi loc conspirativ. De cîte ori un deţinut din lagăr culegea vreo informaţie politică de la un „civil“, de la fermă sau atelierele SMT, cu care avusese ocazia să intre în legătură, şi venea s-o împărtăşească şi celor din spital, era introdus în sala aparatului Röntgen, unde puteam vorbi în voie. Se încuia uşa şi, spre mai mare siguranţă, deţinutul se dezbrăca de cămaşă pentru a părea că a fost expus razelor, în cazul în care totuşi vreun ofiţer sau gardian ar fi aşteptat în faţa uşii, pe coridor, sfîrşitul examenului. Cînd deschideam apoi uşa, îl vedea pe deţinut îmbrăcîndu-şi cămaşa şi nu avea nici o bănuială. Tot la radiologie se citea şi cîte o foaie de ziar sau chiar un ziar întreg, atunci cînd vreun deţinut reuşea să şi-l procure. Îmi amintesc însă de două evenimente de-a dreptul senzaţionale, legate de cabinetul radiologic. Un deţinut care lucra la descărcatul bacurilor pe malul Dunării se împrietenise cu pilotul unui şlep, iar acesta, la fiecare cursă de la Brăila la Salcia, îi transmitea ultimele ştiri de la radio sau îi aducea chiar şi un ziar. Într-o bună zi i-a adus însă celebrul număr 2 al revistei *Probleme economice*, în care era criticat planul de totală aservire economică a României de către Uniunea Sovietică. Era vorba de planul Valev, care a provocat o tulburare temporară în relaţiile româno-sovietice. Revista a fost adusă cu toate riscurile în lagăr, introdusă în spital şi ascunsă în autoclavă, unde nici la percheziţii gardienii nu îndrăzneau să caute, fiind avertizaţi de doctorii noştri că înăuntru se află instrumente sterilizate. În zilele următoare s-a perindat pe la radiologie un număr destul de mare de deţinuţi de absolută încredere, înscrişi pe o listă de către Savu, pentru a se prezenta la un control medical. Culmea a constituit-o faptul că oamenii de pe lista predată ofiţerului de serviciu au fost căutaţi chiar de el prin barăci şi apoi escortaţi pe rînd de un gardian pînă la cabinetul de radiologie. Aici, o dată uşa încuiată, Savu îi cerea fiecăruia să parcurgă cît mai repede paginile interesante din revistă, pentru a face loc următorului pe care avea să-l aducă gardianul. Şi aşa, în cîteva zile, tot lagărul a fost pus în temă cu celebrul plan Valev, sursa informaţiei nefiind cunoscută decît de cei care fuseseră chemaţi la spital pentru un nou control pulmonar.

Cea de-a doua întîmplare mai deosebită, petrecută tot la radiologie, i s-a datorat, fără ştiinţa lui, doctorului Lacrămă. În discuţiile în care s-a lăsat

antrenat cu doctorul Savu, care îi cîştigase într-o oarecare măsură încrederea, Lacrămă nu reuşea să mai respecte regulile vigilenței şi nici ale secretului, două adevărate obsesii ale oamenilor Securității. Aşa se face că într-o zi, stînd de vorbă cu Savu, i-a destăinuit că peste cîteva luni avea în perspectivă o călătorie în Franța. Era însă necăjit din cauza serviciului în Balta Brăilei, care nu-i lăsa timpul necesar să stea în Brăila, unde ar fi vrut să găsească un profesor, pentru a lua cîteva lecții de franceză şi a-şi însuşi cîteva cunoştințe elementare de limbă. Lui Savu i-a venit imediat ideea să-i propună să profite de vizitele lui la spital pentru a lua lecții de franceză de la un deținut care cunoştea bine limba şi pe a cărui discreție se putea conta. Persoana recomandată de Savu eram eu. Obiecțiile şi ezitările lui Lacrămă față de soluția propusă au fost destul de repede înlăturate de argumentele lui Savu, care i-a explicat că lecțiile le va putea lua la radiologie, unde el ne va încuia, luînd cheia din uşă şi căutîndu-şi de lucru în farmacie. De acolo va fi în măsură să afle din timp dacă apare vreun ofițer şi va veni să descuie. În cele din urmă, Savu l-a lăsat pe Lacrămă la radiologie şi a plecat în căutarea mea. Pe drum mi-a spus despre ce era vorba şi am fost imediat de acord să-i fiu profesor lui Lacrămă, ştiind că în felul acesta ne va fi şi mai binevoitor, complicitatea cu noi legîndu-l şi mai strîns de interesele noastre. O dată prezentat lui Lacrămă, am stabilit împreună programul. Spunîndu-mi că în următoarele cîteva zile va fi plecat la Brăila, l-am rugat să aducă la întoarcere manualul de limbă franceză pe care şi-l procurase. O săptămînă mai tîrziu, Savu ne-a încuiat la radiologie şi i-am dat prima lecție de franceză. Mi-am dat seama că elevul meu era departe de a vrea să învețe în mod serios şi metodic. Voia doar să-şi însuşească un număr de noțiuni elementare şi expresii curente, aşa cum apar în ghidurile turistice, şi să le învețe pronunția. Nu voi fi fost un profesor calificat, dar nici cu elevul nu-mi era ruşine. Nu numai că memora greu cele cîteva cuvinte pe care ar fi trebuit să le rețină zilnic, dar la eforturile de pronunție pe care le făcea aveam impresia că risca în orice moment să-şi scrîntească limba sau să-şi fractureze maxilarul. Pe la jumătatea primei lecții, îl simțeam deja înclinat spre descurajare şi îmi dădeam toată silința să-l îmbărbătez, spunîndu-i că face progrese şi că în scurtă vreme se va obişnui şi îi va veni mult mai uşor să pronunțe corect cuvintele. Evenimentul de care pomeneam mai înainte s-a petrecut în cursul celei de-a doua lecții, cînd Savu a descuiat uşa şi l-a anunțat pe Lacrămă că e căutat de comandantul lagărului, care îl aşteaptă în cabinetul de consultații. Grăbit să răspundă la chemare, Lacrămă a ieşit val-vîrtej din cameră, lăsîndu-şi

servieta lîngă piciorul mesei la care stătuse. Tentație mult prea mare ca să-i pot rezista! Doctorul Savu s-a plasat în cadrul uşii deschise pentru a avea sub ochi coridorul, iar eu m-am grăbit să deschid servieta sperînd să găsesc un ziar. Speranță spulberată la prima vedere pe care mi-am aruncat-o în servietă! Nu erau în ea decît nişte dosare şi vreo două broşuri medicale. M-am decis totuşi să examinez mai de aproape tot conținutul şi am scos la iveală o broşură de cîteva zeci de pagini, care mi-a atras atenția prin calitatea hîrtiei şi a copertei de carton, contrastînd flagrant cu aspectul mizerabil şi sărăcăcios al publicațiilor din acele vremuri. Aveam să fiu şi mai surprins cînd i-am privit coperta bleu, avînd tipărită într-un colț, cu litere roşii, mențiunea „strict secret“. Broşura se intitula, dacă țin bine minte, *Revista medicală a MAI*, avînd dedesubt altă mențiune: „Numai pentru uz intern“. Stînd în picioare împreună cu Savu în pragul uşii, cu un ochi pe coridor şi altul în paginile revistei, nu ne-a fost posibil să le parcurgem în linişte cuprinsul. De teama de a fi surprinşi, ne-am grăbit să răsfoim revista, citind numai titlurile capitolelor şi ici şi colo cîte un pasaj ce ne atrăgea atenția în mod special din cauza tabelelor cu cifre pe care le conținea. Întreaga revistă se ocupa de o singură temă: epidemia de leptospiroză (o formă de holeră) care izbucnise cu vreo doi sau trei ani în urmă în lagărul de la Salcia. Numărul victimelor apărea în tabele cu rubrici care menționau în cifre cazurile de îmbolnăvire, cazurile de vindecare şi cazurile de deces. Toate aceste cazuri erau la rîndul lor împărțite şi înscrise tot în cifre, în patru coloane, care semnalau categoria din care făceau parte cei afectați de boală. Nu mai țin minte denumirea exactă sub care apăreau primele trei categorii. Era însă vorba de ostaşii din corpul de gardă (din trupele M.A.I.), de gardienii care făceau de serviciu în interiorul lagărului şi de populația civilă. Cea de-a patra categorie apărea sub denumirea „incinta“. Nu ne-a fost greu să deducem că în spatele acestei formulări discrete erau ascunşi deținuții. Coloana cu „incinta“ cuprindea cele mai mari cifre în rubricile de care am vorbit mai sus, numărul morților fiind de ordinul zecilor. Revista mai cuprindea şi o serie de rapoarte ale comisiilor medicale care se deplasaseră la Salcia pentru a analiza cauzele care provocaseră epidemia. Prima comisie stabilise că apa de băut adusă din Dunăre cu sacalele era una din cauzele principale, urmată de lipsa de igienă a toaletelor, de existența şobolanilor şi a muştelor. Comisia ceruse remedierea de urgență a acestor stări de lucruri. După o vreme, cu toate că lagărul anunțase îmbunătățirile aduse mai ales în privința apei potabile şi a canalizării, epidemia nu fusese stăvilită. O nouă comisie medicală sosită la

fața locului avea să constate în raportul ei următoarele: pompa nou instalată, care trimitea prin conducte apă din Dunăre în lagăr, nu avea o instalație adecvată de filtrare. Apa era supusă doar unui proces simplu de decantare. Dar nu numai atît! Comisia mai descoperise că locul în care tuburile de canalizare îşi vărsau conținutul în Dunăre, deşi se afla în aval de punctul de unde era pompată apa de băut în lagăr, se găsea într-un cot al fluviului unde curenții produceau un fel de vîrtej care amesteca scurgerea din canalizare cu apa pe care o absorbea pompa. Din alte rapoarte pe care le-am parcurs în fugă reieşea că serviciile medicale româneşti intraseră în legătură cu OMS-ul (Organizația Mondială a Sănătății). Mai mult n-am putut citi, pentru că la capătul coridorului apăruse Lacrămă. Am pus repede revista în servietă şi servieta lîngă piciorul mesei, acolo unde o lăsase la plecare. Dr. Lacrămă se întorsese numai pentru a-şi lua servieta. Lecția de franceză am amînat-o, el avînd ceva de rezolvat cu comandantul lagărului. A doua zi aveam să aflăm şi noi despre ce era vorba şi să facem haz de întîmplare.

Cu o zi înainte fusese prins, nu departe de Salcia, un deținut care evadase dintr-un lagăr de muncă pentru condamnați de drept comun, din Balta Brăilei. Era un delincvent de multe ori recidivist, un veteran al puşcăriilor, familiarizat cu moravurile şi practicile din închisorile de drept comun. Avînd o constituție fizică atletică şi fiind violent din fire şi recalcitrant, cei doi milițieni călări care îl prinseseră, deşi i-au pus cătuşe, n-au îndrăznit să-l escorteze pînă la lagărul din care fugise, care era mult mai departe. Pentru mai mare siguranță, l-au încredințat pazei lagărului nostru, aflat în apropiere. Comandantul a dat ordin să fie închis într-una din cele două celule ale arestului, care se găseau în incinta lagărului. Nu numai că nu i-au scos cătuşele, dar din cauza agresivității şi a rezistenței opuse la intrarea în celulă, i s-au bătut şi lanțuri la picioare. A fost nevoie de vreo cinci-şase gardieni pentru a-l stăpîni, deținutul zbătîndu-se şi înjurînd mai abitir decît cei care căutau să-l imobilizeze. Cu greu au reuşit să-l închidă în celulă. Seara i s-a împins pe jos o gamelă cu mîncare şi o lingură. Dimineața au constatat că deținutul rupsese lingura, lăsîndu-i în gamelă numai coada. Căuşul lipsea, iar deținutul, făcut ghem lîngă tinetă, în colțul din fundul celulei, se ținea cu mîinile încătuşate de burtă şi gemea. Gardienii noştri, care în cariera lor îşi făcuseră stagiul şi prin închisori de drept comun, au înțeles imediat ce se întîmplase. Deținutul înghițise căuşul lingurii! Mai auzisem vorbindu-se de asemenea isprăvi, dar nu fusesem înclinat să le dau crezare. Or, printre cei mai înrăiți deținuți de drept

comun, în general recidivişti cu condamnări mari, care nu mai aveau nimic de pierdut, obiceiul de a înghiți obiecte care nu puteau fi eliminate pe cale naturală era bine cunoscut. Era cel mai sigur procedeu pentru a fi transferat la un spital spre a fi operat. Deținutul respectiv scăpa astfel pentru o vreme, fie de un penitenciar cu regim prea aspru, fie de munca grea de lagăr, sau, în cazul deținutului nostru, de represaliile la care se aştepta ca urmare a evadării. De altfel s-a aflat din dosarul adus de escorta care venise să-l ia că deținutul mai fusese operat de două ori pentru a i se scoate de fiecare dată din stomac cîte un căuş de lingură. Descoperind fapta, gardianul raportase cazul comandantului, care îl chemase pe dr. Lacrămă pentru a constata cele întîmplate şi a recomanda, ca medic, soluția potrivită. Deschizînd uşa arestului, l-au găsit pe deținut stînd în aceeaşi poziție în colțul celulei. Se pare că nu numai că avea o figură de brută primitivă, dar era şi încruntat şi arunca priviri fioroase spre cei din cadrul uşii. Vrînd să-l ia cu binişorul pentru a-l putea examina de aproape, dr. Lacrămă i s-a adresat pe un ton blînd, asigurîndu-l că e doctor şi nu-i vrea decît binele. Încurajat de tăcerea deținutului şi crezînd că introducerea lui îşi făcuse efectul, a înaintat cu un pas spre el şi l-a întrebat cum îl cheamă. În mod neaşteptat, deținutul a ieşit din tăcerea lui încăpățînată şi şi-a spus numele, ceea ce l-a făcut pe Lacrămă să prindă şi mai mult curaj şi să încerce să întrețină dialogul început. Vrînd să-şi arate interesul pentru cazul interlocutorului lui, s-a informat pe acelaşi ton părintesc:

— Pentru ce ai fost condamnat?

Cu o voce groasă şi pe un ton agresiv, făcînd totodată o mişcare care i-a scuturat zalele lanțurilor de la picioare, deținutul i-a răspuns răstit:

— Pentru crimă! E bine?!

A doua zi, chiar Lacrămă ne-a povestit la spital de spaima prin care trecuse. Se speriase în aşa hal, încît țîşnise pe uşă afară, busculîndu-l pe comandant care îi stătea în cale.

— Uitasem că era în lanțuri şi am crezut că sare să mă ia de gît!

De soarta deținutului care înghițise lingura n-am mai aflat nimic. A fost luat chiar în acea zi din lagăr.

Un fapt cu totul ieşit din comun, care a provocat mai întîi numai senzație, dar apoi şi emoție în spital, a fost trecerea în sus şi în jos, pe drumul din fața porții lagărului, a unei motociclete. Obişnuiți să auzim numai motorul cîte unui camion sau tractor al fermei partidului, exploziile eşapamentului de motocicletă ne-au atras imediat atenția. Ridicîndu-ne din pat, puteam vedea prin fereastra salonului TBC peste gardul de incintă o

scurtă porțiune din drumul care trecea prin fața lagărului. De data asta n-am zărit mare lucru, viteza motocicletei şi scurta bucată de drum pe care ni s-a arătat nedîndu-ne timpul să-l distingem pe conducător. Am remarcat doar că nu era în uniformă militară, lucru de mirare în Balta Brăilei, unde civilii nu puteau pătrunde fără autorizație specială. Un camarad de salon pretindea că a văzut foarte clar că pe motocicletă se aflau două persoane, dintre care una era o femeie. Alții, printre care şi eu, am fost siguri că se înşelase şi nu l-am crezut. Am ieşit pe coridor, unde se auzea o agitație neobişnuită. Doctorii comentau excitați apariția motocicletei. O văzuseră şi ei pe fereastră, din camera lor. Surpriza fusese completă abia cînd s-a aflat că persoana cu motocicleta fusese Claire, soția doctorului Savu, pe care nu l-am mai văzut niciodată aşa de emoționat ca atunci. De altfel tot spitalul era în admirația curajului femeii, care îndrăznise să spargă zidul secretului şi să ajungă pe insula lagărelor M.A.I. Mai tîrziu s-a aflat chiar de la gardienii lagărului că soția lui Savu venise pînă la poarta lagărului şi ceruse insistent să i se permită să-şi vadă bărbatul. Bineînțeles că i se refuzase cererea şi nu reuşiseră decît cu greu s-o facă să plece. Cu vreun an, doi în urmă, o astfel de aventură s-ar fi terminat cu arestarea şi condamnarea temerarului. Doctorul Savu a avut cu această ocazie şi altă dovadă că regimul nu mai era dispus să aplice cu aceeaşi rigoare nici măcar propriile lui hotărîri. Pe lîngă anii de închisoare, sentința de condamnare a lui Savu prevedea şi confiscarea întregii averi. Or, era evident că motocicleta nu-i fusese confiscată.

Am mai putut remarca în acea vreme şi alte semne, mărunte, dar semnificative, care veneau în contradicție cu munca istovitoare din lagăr, cu pedepsele şi brutalitatea gardienilor şi care păreau din ce în ce mai mult să dăinuie numai în virtutea inerției. Poate că şi comisia de control venită să măsoare radioactivitatea din sala de Röntgen să fi fost şi ea un astfel de semn al unei preocupări neobişnuite: sănătatea deținuților! Constatarea comisiei a provocat îngrijorare: atît în sala de Röntgen, cît şi în salonul vecin s-a măsurat o radioactivitate mărită, depăşind cifra admisă. Dispozițiile de remediere însă au fost pe măsura primitivismului ştiințific atît de caracteristic sistemului: bolnavii din salonul învecinat să fie evacuați şi camera condamnată, iar sala Röntgen, după un număr de radioscopii, să fie bine aerisită! Vara se apropia de sfîrşit, deşi soarele mai pripea încă şi zilele continuau să fie călduroase. Venise vremea să părăsesc spitalul şi, la recomandarea insistentă a doctorului Savu, am fost mai întîi repartizat la o muncă uşoară, unde nu eram expus la soare.

MEMENTO

Înainte de a începe noul capitol despre viața petrecută în lagăr după ieşirea din spital, voi prezenta lista de nume, mai mult decît incompletă, a deținuților cu care am fost contemporan la Salcia. Cu tot efortul de memorie făcut, nu am izbutit să-mi amintesc decît de un număr foarte mic dintre deținuții cu care am stat în acea perioadă.

1. ALUPOAIE…, fost student, trecut prin reeducare; mi s-a părut a fi prototipul moldoveanului domol şi blajin.

2. ANTOHI…, inginerul care fusese operat de ulcer perforat.

3. APETREI…, om mai în vîrstă, de profesiune medic, care executase mulți ani de închisoare. Nu mai avea nici un dinte în gură. Tipul moldoveanului hîtru, ne făcea deseori să rîdem. Mi-amintesc că la apelul nominal care se făcea pe platoul lagărului, fiecare cînd îşi auzea numele răspundea prezent, numai doctorul Apetrei răspundea „Hău!“. Gardienii îl cunoşteau, îl considerau cam nebun şi nu se mai formalizau. Îl lăsau în plata Domnului, chiar şi la muncă, unde nimeni şi nimic nu-l putea scoate din ritmul lui. Carcera nu avea nici un efect asupra lui, aşa că renunțaseră să-l mai pedepsească.

4. ARDELEANU…, fost procuror.

5. BAICU ION, şeful lotului din care făcusem şi eu parte la procesul din Timişoara.

6. BERGHEZAN ILIE.

7. BECHERESCU…, inginer din Oltenia.

8. BONEA…, inginer.

9. BALABAN OCTAVIAN.

10. BRACH…, şvab din Banat, contabil.

11. BUCESCU COSTACHE.

12. BUCESCU…, frate cu cel dinainte.

13. BUMBAC…, preot din Constanța.

14. CARATANĂ…, aromân din Dobrogea, poet. Era aproape complet

surd.

15. CĂPRIȚĂ…, din Galați.

16. COPACIU…, fost ofițer, aromân.

17. COTEȚ ION, croitor, din lotul lui Baicu.

18. COVALI…, croitor, din lotul lui Baicu.

19. DIMITRIU RADU, inginer. Înalt, extrem de slab şi cu nasul neobişnuit de mare, motiv pentru care i se spunea Cyrano. Bun camarad, veşnic gata să-ți sară în ajutor. Vesel şi mereu dispus la glumă, chiar dacă comporta riscuri. Era mai vechi în lagărul din Salcia. Răsăsese celebră o ispravă de-a lui, în timp ce se afla la carceră. Murind un deținut, în aşteptarea venirii medicului care să constate moartea şi să semneze certificatul de deces, cadavrul fusese depus pe culoarul din fața celulelor de pedeapsă. Se lăsase noaptea, cînd doctorul, împreună cu comandantul, ofițerul de serviciu şi cei doi gardieni de serviciu au deschis uşa arestului. Nici unul nu ştia că una din celulele de pedeapsă era ocupată. Printr-o gaură din uşă, Radu Dimitriu urmărea însă scena. Cînd l-a auzit pe doctor cerînd gardienilor să dezbrace mortul, spunîndu-le apoi să-l întoarcă pe o parte şi pe alta, Radu Dimitriu n-a mai putut rezista tentației şi, potrivindu-şi o voce groasă, cavernoasă, a strigat din celula lui: „Nu vă jucați cu morții!“ Succesul glumei macabre a fost deplin: într-o clipă, fără să mai țină seamă de grade şi ierarhie, toți s-au bulucit pe uşă afară. Cînd s-au lămurit despre ce era vorba, şi-au revenit din spaimă, iar Radu Dimitriu a aflat că va mai sta încă o săptămînă la izolare.

20. DOGĂRĂSCU…, profesor. Brigadier; se declara pe față omul administrației, fiind ocolit de toți deținuții.

21. DUMITRESCU ION, inginer agronom.

22. DUMITRESCU NELU, am stat cu el în spital. În lagăr am continuat să fim împreună în diferite echipe de lucru. M-a ajutat foarte mult să fac față unor munci mai speciale la care nu mă pricepeam deloc. Datorită lui am devenit sobar şi apoi instalator.

23. GHICA ION (IVAN) a stat scurtă vreme în spital, fiind retrimis în lagărul de la Grădina, chiar de dr. Antoniu, care îl protejase şi pe care l-a indignat lipsa lui de caracter. În 1964, a reapărut la Salcia împreună cu cea mai mare parte a deținuților de la Grădina.

24. GHEORGHE ŞTEFAN (FANE), din lotul lui Baicu.

25. GOILAV TUDOR. L-am pomenit printre deținuții pe care i-am cunoscut în spital.

26. GRECU…, avocat. Cred că era din Brăila.

27. GRÜNBLATT…, a fost imediat rebotezat; nu i se mai spunea decît „Foaie Verde“. Se număra, ca şi mine, printre puținii nelegionari din lagărul de la Salcia. „Foaie Verde“ era evreu. S-a dovedit a fi un bun camarad, simpatizat de toți cei care l-au cunoscut.

28. HERCU…, negustor din Lugoj, un om de nădejde, prieten nedespărțit cu Iosif Ripan.

29. IACOB PINTILIE. Ne-am cunoscut şi împrietenit la Aiud, de unde am plecat împreună la Salcia.

30. ILIESCU VIRGIL, unul din frumoasele caractere ale tineretului legionar din lagăr.

31. IONESCU MILTIADE (MACHE). Trecuseră aproape zece ani de cînd ne despărțisem în Zarca din Aiud. Bucuria revederii unui prieten în închisoare căpăta o cu totul altă dimensiune decît afară. Transferul lui Mache la Salcia a avut loc în 1964, cu puțin timp înainte de eliberarea noastră.

32. IUBU MIHAI, medic ORL din Cluj. O somitate în specialitatea lui, care acum îşi bătătorise palmele prăşind la porumb în Balta Brăilei.

33. JEBELEANU…, din Banat. Îl cunoscusem la penitenciarul din Timişoara.

34. MEICU CONSTANTIN, din Constanța.

35. MICU…, meseriaş.

36 37. Frații MIHAI, dobrogeni din brigada de la „interior“.

38. MUSCELEANU MIHAI, transferat în 1964 de la Grădina. Un entuziast şi un mare optimist. Am avut ocazia să-l revăd mulți ani mai tîrziu la Paris, unde ne-am reamintit de viața din Balta Brăilei.

39. NACU CONSTANTIN, avocat, aromân.

40. NECULCEA ION, contabil.

41. PARIZIANU GIOGA.

42. POPOVICI…

43. PĂZITORU GHEORGHE, fost polițist. Un veteran al închisorilor, însumînd la eliberare douăzeci şi patru de ani de detenție.

44. PERDICHI GHEORGHE, profesor din Constanța, aromân.

45. PUFAN…, din Turnu Severin.

46. RIPAN IOSIF.

47. SÎRBU ION (IOMIS), din Pecinişca, în apropiere de Băile Herculane.

48. STANCIU…, negustor din Turnu Severin.

49. STĂNESCU ILARION, fost prizonier în Rusia. Condamnat de un

tribunal sovietic pentru opoziția făcută recrutării prizonierilor în divizia „Tudor Vladimirescu“.

50. STEINHAUSEN…, din Baia Mare, fost medic M.A.I., adus la Salcia în 1964, din lagărul de la Stoeneşti.

51. STROESCU DORU, medic veterinar.

52. SUCIU…, medic veterinar.

53. TĂNASE…, aromân din Dobrogea.

54. TEODORU ROMEO (ROMICĂ). Făcea parte, din cîte îmi amintesc, dintr-un grup de tineri care trecuseră prin închisoarea de la Tîrgşor şi rămăseseră foarte legați între ei. Romică era un băiat slăbuț, purtător de ochelari şi, deşi chinuit de mai multe operații de stomac şi hernii abdominale, plin de curaj şi de energie, mereu vesel şi bine dispus.

55. TUFEANU…

56. ȚIFREA CONSTANTIN, din lotul lui Baicu.

57. VÎNĂTORU…, la eliberare avea să împlinească douăzeci şi patru de ani de închisoare.

58. VOICULESCU ION (NUȚU). Ne-am împrietenit la Salcia şi ne-am revăzut şi după eliberare, în Bucureşti şi apoi la München, în 1990, cînd a venit în vizită.

Din păcate, în ceea ce priveşte lista de mai sus, amintirile mele se opresc aici, deşi, cînd mă gîndesc la lagărul din Salcia, îmi mai trec şi acum prin fața ochilor multe figuri şi siluete cunoscute, ale căror nume mi s-au şters din minte. Obsedat de acest lapsus, am apelat la memoria cîtorva foşti camarazi de detenție de la Salcia, care mi-au trimis o listă mult mai completă a deținuților din Balta Brăilei, cuprinzînd însă şi nume de deținuți care nu se mai aflau în lagăr la sosirea mea în Salcia. Este motivul pentru care nu am folosit numele de pe lista primită, pentru a o completa pe a mea. O voi adăuga însă la sfîrşitul amintirilor mele din Salcia, pentru a putea servi cîndva la cercetările care vor trebui să ducă la stabilirea unor date complete privind numele şi numărul celor care au populat Gulagul românesc sub regimul comunist. Lunga mea internare în spital m-a împiedicat să cunosc mai îndeaproape un număr mare de deținuți din lagăr şi deci să le memorez numele. Nici după revenirea mea în mijlocul lor nu am avut această ocazie, fiind mereu repartizat la diferite munci în cadrul unor echipe de cel mult doi-trei inşi. Deşi m-am reîntors în patul meu din baraca pe care o părăsisem cu cîteva luni în urmă, nu prea apucam să stau de vorbă cu ceilalți locatari. Făcînd parte din aceeaşi brigadă, toți păräseau încă din zori baraca şi nu se mai întorceau în dormitor decît seara, după o zi

de muncă istorivitoare. Puțini erau în stare să mai întrețină relații sau să stea de vorbă. Majoritatea se grăbeau să-şi înghită porția de mîncare de seară, pentru ca apoi, imediat după „număr“, frînți de oboseală, să se culce şi să doarmă neîntorşi cele cîteva ore care îi despărțeau de următoarea zi de muncă.

PE MALUL DUNĂRII, LA DESCĂRCAT BACURI

Dimineața, după deşteptare, cînd deținuții din lagăr, încolonați pe brigăzi, ieşeau la munca cîmpului sau la diferite alte puncte de lucru, lăsau în urma lor barăcile pustii. Nu mai rămîneau în lagăr decît bucătarii, un număr de infirmi folosiți ca ajutoare la bucătărie şi curățenie şi cei cîțiva deținuți care aveau pentru ziua aceea scutire de muncă de la cabinetul medical, şi care, cu toate astea, erau vînați cu sadism de gardieni pentru a fi puşi la diverse corvezi, în general inutile. Părăsind spitalul, timp de vreo zece zile am rămas şi eu în lagăr după ieşirea brigăzilor pe poartă. Făceam parte dintr-o echipă de vreo patru deținuți care, la adăpostul unui şopron improvizat, aveam sarcina de a vopsi toate paturile din lagăr. Ni s-au dat pensule şi cîteva bidoane de vopsea verde cu care să ne facem treaba. Unul din camarazii mei la vopsit era avocatul Grecu din Brăila. Un om voinic, mai înalt cu un cap decît mine. Fusese numai temporar repartizat la vopsitul paturilor, pentru a se reface de pe urma unui accident de muncă suferit pe malul Dunării, unde lucra la descărcatul bacurilor. Îmi spunea că accidentul fusese o adevărată binefacere pentru el, dîndu-i prilejul să se mai odihnească cîteva zile la vopsitul paturilor. Obişnuit cu munca grea de la încărcatul şi descărcatul şlepurilor, demontatul şi căratul paturilor din barăci pînă la şopronul nostru i se părea un fleac, ca să nu mai vorbim de vopsitul în sine, care era mai mult prilej de stat la taifas. Îmi spunea mereu să-l las numai pe el să transporte paturile, iar eu să rămîn la vopsit, fiindcă sînt mai slab. Nu-l ascultam, mai ales că simțeam cum pe zi ce trecea îmi recăpătam puterile şi mi se refăcea musculatura topită în toți anii de inactivitate în celulă. Faptul că stăteam toată ziua în aer liber, contribuia şi el în mare măsură la întremarea mea fizică, dar şi morală. Aproape zece ani stătusem numai între patru pereți şi nu văzusem cerul decît prin crăpătura oblonului de la fereastră! Pe avocatul Grecu îl puneam mereu să-mi povestească despre locul lui de muncă de pe malul Dunării, unde linia

orizontului nu se oprea la sîrma ghimpată şi nici privirea nu ți se poticnea în turnuri de pază cu mitraliere şi reflectoare, ca în lagăr. Jinduiam şi eu să ajung la malul Dunării, dar nu ştiam cum să-mi realizez dorința. E drept că mă încerca şi un gînd ascuns: îmi închipuiam că munca pe malul apei trebuie să ofere şi posibilitatea unei evadări, cu şanse mai mari de reuşită, neavînd de înfruntat nici gardul înalt, nici prepeleacul cu ostaş înarmat, nici sîrma ghimpată din jurul lagărului. Nu-mi puteam închipui Dunărea ca un obstacol, ci dimpotrivă mai degrabă ca o cale de fugă. Zilnic, cît eram împreună, îl descoseam pe avocat despre configurația locului, iar cînd pleca să mai aducă un pat şi rămîneam singur la vopsit, dădeam frîu liber imaginației să facă tot felul de presupuneri.

Serile, cînd brigăzile se întorceau de la muncă, erau singurele scurte momente în care apucam să mă întîlnesc şi să mai schimb cîte o vorbă cu prietenii şi cunoscuții din alte barăci. Timp mai mult aveam numai duminicile în care nu se lucra şi toți deținuții rămîneau în lagăr. În toiul verii, duminicile libere erau destul de rare. Se lucra fără întrerupere pentru „îndeplinirea“ şi chiar „depăşirea planului“! Nici duminicile nelucrătoare nu aveam însă linişte. Aveam „program administrativ“, ceea ce însemna scoaterea şi scuturarea păturilor şi saltelelor în curtea lagărului şi spălatul pe jos în dormitoare. De multe ori, această campanie de curățenie era precedată de o percheziție devastatoare, în urma căreia numai cu mare greutate ne mai găseam lucrurile. Pentru cineva care nu a avut de a face cu viața din închisorile comuniste e greu să-şi imagineze cum arăta curtea lagărului de la Salcia, în care cîteva sute de oameni îşi scuturau păturile şi saltelele de paie, învăluiți în nori de praf şi stimulați de strigătele sălbatice ale gardienilor care supravegheau desfăşurarea operației. Între barăci şi curte era un du-te-vino permanent de deținuți, care fie ieşeau cu saltelele afară, fie intrau cu ele înapoi, urmăriți de privirile vigilente ale gardienilor care cereau ca toată această mişcare să se facă în pas alergător. Se crea astfel un haos de nedescris şi o confuzie totală, de care puteam profita pentru a sta de vorbă cu prietenii, fie la adăpostul norului de praf stîrnit în curte, fie ascunzîndu-ne într-un dormitor şi prefăcîndu-ne că luăm sau aducem salteaua cînd apărea vreun gardian. Una din ideile fixe ale celor care ne păzeau era să nu stăm de vorbă. De cîte ori vedeau doi sau mai mulți deținuți stînd de vorbă, puteai auzi aceeaşi formulă stereotipă din dicționarul de expresii M.A.I.: „Ce aveți, bă, de discutat acolo?!“ Tot stereotip era şi răspunsul nostru stupid, pe care îl dădeam înainte de a ne împrăştia: „Nimic, domnule sergent!“

Într-una din zile i-am vorbit lui Doru Stroescu despre dorința mea de a lucra în aer liber pe malul Dunării, la descărcatul bacurilor.

Împreună cu toți ceilalți brigadieri, Doru lua parte la ședințele din fiecare seară, la care subofițerul însărcinat cu producția stabilea planul de lucru pentru a doua zi. Se hotărau punctele de lucru ale fiecărei brigăzi şi se făceau eventualele mutări de deținuți pentru a mări efectivul brigăzilor, acolo unde era mai mult de lucru sau acolo unde era ceva de terminat mai repede. Fiecare brigadier raporta situația de la punctul lui de lucru şi încerca să susțină interesele oamenilor din brigadă, explicînd dificultățile pe care le întîmpină la locul de muncă şi motivînd întîrzierile în îndeplinirea planului din ziua respectivă. Fiind la curent cu dispozițiile date de subofițer la ultimele şedințe, Doru mi-a explicat că administrația redusese numărul descărcătorilor de bacuri, repartizînd o parte din ei la alte munci mai urgente. Mi-a spus că nu aveam altă posibilitate de a ajunge la malul Dunării, decît recurgînd la un schimb, făcut prin bună înțelegere cu unul din deținuții care munceau la descărcatul bacurilor. Doru m-a asigurat că în acest caz va putea obține acordul brigadierului de la echipa care lucra la malul Dunării şi va face schimbul de nume şi pe fişele de lucru, fără să-l mai informeze şi pe subofițer. Atîta mi-a trebuit! A doua zi, avocatul Grecu, care între timp îşi reluase lucrul pe malul Dunării, nu a mai scăpat de mine pînă ce nu a consimțit să facem schimbul. S-a lăsat greu, pretinzînd că era necinstit din partea lui să facă un schimb din care numai el avea de cîştigat, în timp ce eu eram dezavantajat. La insistențele mele, a sfîrşit prin a ceda. Ziua următoare, în zori, mă aflam încolonat între cei care lucrau la malul Dunării, aşteptînd ieşirea pe poarta lagărului. De data asta aveam să parcurg în sens invers drumul pe care îl făcusem cu cîteva luni în urmă, pe întuneric şi cu lanțuri la picioare. Acum însă nu mai eram bolnav şi la marginea disperării, ca atunci. Dimpotrivă, eram vesel, mă simțeam bine în răcoarea dimineții şi mă bucuram de tot ce vedeam în jurul meu. Drumul coloanei noastre trecea peste malul înalt al digului de pămînt, ridicat cu cîțiva ani mai înainte de primele valuri de deținuți trimise în Balta Brăilei. Dincolo de dig, pînă la Dunăre, mai era o fîşie de pămînt de cîteva sute de metri lățime, cuprinzînd partea cea mai joasă a malului Dunării Vechi, prevăzută a fi cedată inundațiilor în cazul creşterii nivelului apelor. Ajunşi pe culmea digului şi coborînd pe celălalt versant al lui, deşi se luminase de-a binelea, priveliştea ce ni se oferea ochilor era a unei mări nesfîrşite de ceață, străpunsă doar ici şi colo de coroana mai înaltă a unei sălcii sau a unui plop. Pe măsură ce coboram, ceața din fața noastră se

destrăma, dezvăluindu-ne zăvoiul din lunca Dunării, cu desişul lui de lăstari de salcie şi răchită, depăşit pe alocuri în înălțime de cîte un anin mai gros sau de o salcie mai bătrînă, cu trunchiul răsucit şi scorburos. În schimb, Dunărea nu ni s-a arătat nici cînd ne-am apropiat de mal. Deasupra apei plutea o pînză de aburi care a început să se ridice şi să se împrăştie numai sub lumina primelor raze ale soarelui ce se înălța la orizont din cîmpia Dobrogei. Vraja acelei dimineți o mai simt şi acum. Atunci însă eram ca fermecat. Sorbeam cu toate simțurile iluzia libertății din natura înconjurătoare. Şi, deşi eram numai ochi şi urechi pentru a nu scăpa nimic din minunatul spectacol la care asistam, răcnetele şi ordinele celor doi gardieni însoțitori ai coloanei nu mai pătrundeau pînă la mine. Nu am luat act de existența lor, decît cînd ne-am oprit din mers.

Ajunsesem la poarta de acces în țarcul de sîrmă ghimpată, unde aveam să muncim. Țarcul îngrădea un teren de aproximativ două sute cincizeci-trei sute de metri lungime şi două sute de metri lățime. Una din laturile lungi era constituită chiar de malul Dunării, iar cealaltă trecea printr-o perdea destul de rară de tufe, lăstari şi arbori de esențe moi, plopi şi sălcii. În interiorul terenului, aproape de poartă, se aflau cîteva ateliere, magazii şi o cameră-birou a gardienilor. La celălalt capăt, pe malul Dunării, o mică baracă de scînduri adăpostea motorul pompei care alimenta lagărul cu apă. Odată intrați pe poarta țarcului, cei cîțiva deținuți „meseriaşi“ s-au îndreptat spre atelierul de fierărie şi tinichigerie, iar „mecanicul“ s-a dus să vadă de motorul pompei de apă. Cei mai mulți dintre noi, fiind repartizați la descărcări, am pornit spre locul în dreptul căruia erau trase la mal şi ancorate două şlepuri, care mie mi s-au părut uriaşe. Nu mai țin minte cîte tone se spunea că au. Remorcherul care le adusese plecase, urmînd să se întoarcă să le ia cînd vor fi golite. Unul din şlepuri, încărcat cu balast, fusese golit pe jumătate în zilele precedente, celălalt încărcat cu blocuri de piatră, era încă intact. Cei doi gardieni care ne însoțeau şi-au început imediat activitatea întrecîndu-se unul pe altul în răcnete şi îndemnuri la grabă. Aveam să continuăm descărcarea balastului. Împărțiți în două grupe, ne-am urcat pe cele două punți care legau şlepul de mal. Cei doi dulapi de scîndură alăturați, lungi de cîțiva metri, sprijiniți cu un capăt pe bordul vasului şi cu celălalt pe mal, formau un plan tot mai înclinat şi, pe măsură ce şlepul era golit de conținut şi uşurat de greutate, se ridica mai la suprafața apei. Pe această punte urma să coborîm cu roabele pline de balast şi să le deşertăm pe mal. Operația cerea nu numai putere pentru a ridica de jos roaba plină şi a o reține cu forța brațelor pe panta înclinată, spre a nu lua

prea mare avînt, dar şi o anumită îndemînare. Sub greutatea roabei şi a paşilor noştri apăsaţi, puntea de dulapi începea să se legene, arcuindu-se cînd în jos, cînd în sus, într-o cadenţă crescîndă, riscînd să te arunce cu roabă cu tot în Dunăre. La suirea pe bac, gardianul ne prevenise că cine intră sau cade în Dunăre este împuşcat fără somaţie. Era motivul pentru care, de-a lungul malului patrula cîte un ostaş înarmat cu pistol automat. Sus, pe şlep, erau dispuşi transversal, cu capetele sprijinite pe cele două borduri, alţi doi dulapi, pe care stăteai cu roaba pînă ce ţi-era umplută de deţinuţii coborîţi în burta vasului. De acolo aruncau cu lopeţile balastul în roabă. Cu cît însă nivelul balastului din fundul vasului scădea, cu atît mai anevoioasă era mînuirea lopeţilor prevăzute cu cozi mai lungi decît în mod obişnuit. Era o adevărată performanţă, şi de forţă, şi de jonglerie, să arunci cu lopata, de jos, din fundul vasului, balastul în roabă.

În ziua aceea am trecut prin toate felurile de munci de la descărcatul bacului. Am cărat şi cu roaba şi am dat şi la lopată. La început, cu greu şi fără spor, apoi, încetul cu încetul, cu ceva mai multă îndemînare. Şi toate astea sub ploaia neîncetată de ordine şi invective ale gardienilor, care zbierau cît îi ţinea gura: „Dă-i drumul mai repede! Ce stai, bă?! Ce? Ai venit să te odihneşti?! Mişcă mai repede, că îţi fac raport!“, la care se mai adăugau dogoarea soarelui şi zăpuşeala din fundul şlepului. Uşoara boare de vînt care abia făcea să tremure frunza sălciilor nu apuca să te răcorească atunci cînd coborai cu roaba încărcată pe mal sau urcai cu ea înapoi, în pas alergător. Eram tot timpul lac de apă, iar în pauza de prînz, cînd ni s-a dat masa, de oboseală, abia mi-am putut mînca porţia. Eram pe punctul de a regreta că nu-l ascultasem pe avocatul Grecu, dar ambiţia mă făcea să alung acest gînd.

În ziua aceea nu am avut răgazul să stau de vorbă cu cei cîţiva prieteni sau cunoscuţi din echipa de lucru şi nici poftă să mă las încîntat de priveliştea din jur. Seara, m-am întors în lagăr răpus. Abia mă mai ţineam pe picioare. În vreme ce aşteptam cu nerăbdare „numărul“, ca să mă pot culca, a venit la mine avocatul Grecu să-mi propună să ne reluăm locurile de muncă avute înainte de a fi făcut schimbul. I-am mulţumit pentru buna lui intenţie, dar am refuzat, spunîndu-i că îmi convine mai mult munca la bacuri decît la vopsitul paturilor, ceea ce cred că l-a făcut să aibă dubii în privinţa deplinei mele sănătăţi mintale. A doua zi dimineaţa, cînd s-a dat deşteptarea, abia m-am putut da jos din pat. Efortul din ziua precedentă îmi provocase o febră musculară în tot corpul. Mă dureau picioarele, umerii, braţele şi spatele şi-mi simţeam toate încheieturile înţepenite. Mi-a venit

greu să mă scol, să mă încalț, să ies la spălătorul din fața barăcii, iar încetul cu încetul mișcările făcute m-au dezmorțit. Cînd am ieşit cu brigada pe poarta lagărului şi am pornit la drum, m-am încălzit şi chiar dacă încordarea musculară mai persista, durerile se calmaseră. În cea de-a doua zi de muncă la descărcatul balastului, ca şi în următoarele, de altfel, am făcut tot posibilul să-mi menajez forțele. Mi-am dat seama că munca de la bac era cu mult peste puterile mele încă nerefăcute. Trecuseră prea mulți ani de cînd nu mai făcusem cel mai mic exercițiu fizic şi aveam nevoie de timp pentru a-mi reface musculatura atrofiată. Luînd exemplu de la ceilalți camarazi de muncă şi urmîndu-le sfaturile, am uzat de toate ocaziile ce mi se ofereau pentru a-mi economisi puterile. Profitam de orice moment de neatenție a gardianului sau de îndepărtarea lui de la locul nostru de muncă pentru a sta de vorbă cu ostaşul de pază sau pentru a fuma o țigară la umbra sălciilor de pe mal. În timp ce ne vedeam de treabă, eram cu ochii pe el. Cum întorcea capul, cum lăsam roaba jos sau lopata din mînă, iar dacă eram în fundul bacului, foloseam răgazul întinzîndu-ne pe spate pe balastul care mai păstra din răcoarea înmagazinată în timpul nopții. Datorită aplicării acestei tactici a economiei de forțe, în următoarele zile, cît a mai durat descărcarea balastului, am reuşit să-mi stabilesc un echilibru şi să mă adaptez muncii cu roaba şi cu lopata, fără să mă mai întorc aşa de zdrobit în lagăr. Oboseala nu putea fi însă înlăturată. Ba, dimpotrivă, se acumula, şi pot spune că era un fenomen general, resimțit de toți deținuții…

Cînd a venit rîndul bacului cu piatră să fie descărcat, munca noastră a devenit şi mai anevoioasă. Era vorba de bolovani de diferite dimensiuni, care trebuiau urcați pe nişte dulapi, aşezați la fel ca cei de pe bacul cu balast, unde erau încărcați în roabe şi transportați pe mal. În funcție de mărimea lor, într-o roabă încăpeau maximum trei sau patru bolovani sau, în cel mai rău caz, unul singur. Spun în cel mai rău caz, pentru că nu era deloc uşor să urci din burta vasului, mai ales cînd era deja pe jumătate gol, un bloc de piatră de o asemenea greutate. Era o treabă la care ne înhămam cîte doi-trei inşi, pentru a reuşi să-l rostogolim în sus, pe panta înclinată a unor dulapi, care cu un capăt stăteau pe pietrele din şlep, avîndu-l pe celălalt proptit pe dulapii transversali unde aşteptau roabele. Unghii strivite, degete zdrobite şi mîini şi brațe zdrelite erau mici accidente la ordinea zilei. De mai multe ori au fost şi accidente mai grave, dar nu în perioada în care am lucrat eu la descărcat. Pe de altă parte însă, tocmai datorită acestor diferențe de dimensiuni şi greutate a pietrelor, nu ni se putea stabili o normă de lucru, ca la descărcatul de nisip sau de pietriş. Gardianul încerca şi aici să

ne stimuleze cu îndemnuri la grabă, dar o făcea fără convingere, dîndu-şi seama că în asemenea condiţii ritmul descărcării nu putea fi mărit. Răcnea mai mult ca să fie auzit de vreun eventual ofiţer venit în control. Din cîte îmi amintesc, nu am lucrat decît cîteva zile la descărcatul de piatră.

Iosif Ripan, lîngă care, pentru a mai sta de vorbă, mergeam în coloană, şi la plecarea din lagăr, şi la întoarcere, mi-a propus într-una din acele zile o alternativă mult mai plăcută. Iosif lucra la atelierul de tinichigerie, unde îl vizitasem de cîteva ori în timpul pauzei de la ora mesei. Lucra singur la o comandă ocazională pe care urma s-o execute în cîteva zile. Se întorcea apoi la munca în cadrul brigăzii lui, la cîmp. Iosif învăţase meseria de tinichigiu la Aiud, într-una din perioadele lui de detenţie. Munca în atelier se apropia tocmai de sfîrşit, cînd a fost anunţat că va mai avea de lucru la o nouă comandă, mai mare şi, mai ales, urgentă. Cînd i s-au dat amănuntele despre lucrare, Iosif a explicat că nu o va putea executa de unul singur în timpul cerut. Pretinzînd că avea nevoie de ajutor, Iosif mi-a spus că se gîndise la mine. Ofiţerul îi aprobase cererea, zicîndu-i să-şi caute singur un deţinut care să cunoască meseria. Desigur că propunerea îmi surîdea, pentru că puteam fi din nou împreună şi nu părăseam nici malul Dunării, către care mă simţeam atras în continuare. Totuşi nu înţelegeam cum îşi închipuia Ripan că îl voi putea ajuta, cînd nu aveam habar de tinichigerie. Mi-a explicat însă că va trebui doar să mă prefac că lucrez atunci cînd va intra în atelier vreun gardian, pentru că lucrarea o va putea executa şi singur. Iosif a reuşit să-mi înlăture atît scrupulele, pe care mi le făceam la gîndul că neputîndu-l ajuta efectiv el va trebui să lucreze şi pentru mine, cît şi teama că vreun membru al administraţiei va descoperi că nu eram de meserie. Deşi cu oarecare îndoială încă, am sfîrşit prin a accepta propunerea. Ajunşi în lagăr, Iosif s-a dus să-l anunţe pe brigadier că îşi găsise un tovarăş de muncă priceput la tinichigerie şi i-a dat numele meu pentru a-mi face mutarea de la bacuri la atelier. Şi aşa am ajuns să fiu uns tinichigiu! În primele zile mi-am dat toată osteneala să fiu un ucenic model, care să-şi servească prompt meşterul, întinzîndu-i scula de care avea nevoie, aducîndu-i foile de tablă zincată pe bancul de lucru sau încăzindu-i la flacăra lămpii de benzină ciocanul de lipit cu cositor. Sub îndrumarea lui Iosif, am început să fac şi anumite operaţii mai simple, tăind cu foarfeca bucăţi de tablă de diferite forme sau chiar ondulînd cu un cleşte special marginile unor piese deja confecţionate. Comanda cuprindea un număr destul de mare de ligheane şi căni de turnat apă pentru spălătoarele ce se întrebuinţau atunci cînd nu era apă curentă. Am aflat că erau destinate

familiilor gardienilor care locuiau în Salcia. Canalizarea şi instalaţiile sanitare fiind defectuoase şi nefuncţionînd permanent, spiritul gospodăresc şi inventiv al administraţiei descoperise un remediu specific progresului socialist din acea vreme, recurgînd la o instalaţie paralelă, de spălătoare primitive de altădată. Calitatea şi aspectul lor nu dezmințeau valoarea materialului din care erau confecționate: tablă zincată ordinară! De altfel, întreaga operație a decurs după tipicul bine cunoscut care hotăra soarta producției în țara socialismului biruitor: cam pe la jumătatea lucrării s-a terminat tabla şi nu s-a mai obținut altă repartiție, aşa încît planul de confecționare a spălătoarelor a fost abandonat, iar Iosif Ripan şi cu mine am fost trimişi, cu încă alți cîțiva deținuți, să descărcăm un bac cu brichete (ouă) de cărbuni.

În închisoare, viața noastră zilnică era în mare măsură influențată de atitudinea gardianului care era de serviciu. Putea să decurgă în mod paşnic, fără ca liniştea şi monotonia să-i fie tulburate, dacă gardianul de zi nu-şi făcea simțită prezența decît la ora „programului“, sau la împărțirea mesei, dar putea deveni un adevărat chin, dacă pe coridor era de serviciu o brută sadică, aflîndu-şi satisfacții în suferința provocată celor din celulă şi în numărul cît mai mare de zile de izolare împărțite cu nemiluita. În decursul anilor însă, Ministerul de Interne reuşise să creeze un tip de gardian aproape standardizat, care, în funcție de fluctuațiile politicii regimului față de deținuți, putea fi, la ordin, azi bun şi mîine rău. Aici însă, în Balta Brăilei, la capătul pămîntului şi departe de centru, ordinele primite sufereau influența conducerii locale, care îşi permitea anumite abateri, fie prin delăsare, fie prin luarea de inițiative personale. De asemenea, puterile şi libertatea de acțiune acordate gardianului din Balta Brăilei, pus să ne supravegheze şi să ne forțeze la muncă, erau cu mult mai mari decît ale gardianului din penitenciar, expus atît controlului permanent al superiorilor din direcție, cît şi inspecțiilor frecvente ale trimişilor Ministerului de Interne. Simțindu-se învestit cu drepturi de stăpîn absolut pentru a obține randamentul maxim la muncă din partea deținuților ce-i erau încredințați, gardianul din Balta Brăilei era în general mai brutal, mai lipsit de milă şi mai abuziv. De un astfel de exemplar am avut parte cînd am început să descărcăm bacul cu cărbuni. Echipa noastră de vreo şapte-opt inşi a fost luată în primire de răcnetele gardianului ce avea să ne însoțească la muncă încă din momentul încolonării noastre în curtea lagărului. Nimic nu-i plăcea şi totul era motiv de critică, de invective şi insulte. Ba nu eram bine aliniați, ba vorbeam în front, ba nu stăteam drepți! Nici pe drum nu ne-a

slăbit cu cuvintele lui de ocară: „Ține, bă, cadența! Ce te uiți, bă, în lături? N-ai nimic de văzut! Stai cu ochii pe cel din față!“ Cînd am ajuns pe bac, nici nu am apucat bine să punem mîna pe roabe şi pe lopeți că ne-am trezit că-i cere numele unuia dintre noi pentru a-i face raport că nu munceşte. La murmurul nostru de indignare față de o asemenea nedreptate, a mai cerut un nume, la întîmplare, pentru a-i face raport de indisciplină. Văzîndu-l atît de turbat, ne-am decis la prudență. Ne-am văzut de treabă în tăcere, fără să ne mai lăsăm provocați de insultele pe care le profera, fapt care l-a înfuriat la culme, făcîndu-l să-şi mărească debitul de înjurături, răcnind mai des şi mai tare formulele consacrate: „Mişcă, bă, mai repede! Ce stai? Dă-i bătaie!“

Pe bac am împărțit treaba cu Ripan, trecînd pe rînd, cînd unul, cînd altul, fie la lopată, fie la roabă. Ca şi la celelalte bacuri, unul arunca de jos, din fundul vasului, cu lopata în roaba de pe dulapii aşezați transversal, iar celălalt ducea roaba pe puntea înclinată pînă la mal, unde o deşerta. Munca era aproape la fel de grea ca la balast, dar mai murdară. Eram negri din cap pînă-n picioare de praful de cărbune care se ridica din brichetele încinse de soare, cînd înfigeai lopata în grămadă şi cînd îi aruncai conținutul în roabă. N-am fost scutiți de gura gardianului nici pe drumul de întoarcere, iar la poarta lagărului i-a raportat ofițerului de serviciu numele celor doi camarazi ai noştri care, aşa murdari de cărbune cum erau, au fost duşi pentru trei zile la izolare, cu regimul cunoscut: noaptea la izolare şi ziua la muncă. Primele două zile nu primeau nimic de mîncare, iar la stingere li se dădea o rogojină şi o pătură cu care să doarmă pe pardoseala de beton. Noi ne-am spălat destul de greu şi numai în parte de praful gros şi lipicios de cărbune, care ne-a provocat toată noaptea mîncărimi de piele.

Şi a doua zi am lucrat în aceeaşi echipă şi cu acelaşi gardian. De data asta ne-am pregătit mai bine pentru a ne apăra de praful de cărbune. Am improvizat fiecare din ce am avut în bagajul nostru de zdrențe cîte un fular pe care ni l-am legat la gît sau chiar ne-am îmbrobodit cu el. Prevederea noastră s-a dovedit însă utilă numai în primele cîteva ore de muncă. Briza, la început plăcută, care abia adia de-a lungul malului Dunării, s-a tot întețit în cursul dimineții. Către prînz s-a prefăcut într-un vînt puternic care sufla în rafale şi în fața căruia fularele noastre n-au mai servit la nimic. Tot bacul, împreună cu noi, era învăluit într-un nor de praf de cărbune, căruia nu-i mai stătea nimic în cale. Degeaba căutam să ne înfăşurăm capul şi fața, nelăsîndu-ne decît ochii liberi. Broboadele noastre nu rezistau în bătaia vîntului, începeau să fluture, ne descopereau fețele şi praful în care eram

învolburați ni se lipea pe obraji şi ni se strecura pe lîngă gît şi ceafă, pînă sub cămaşă. Printre rafelele de vînt nu mai parveneau la urechile noastre decît frînturi din răcnetele gardianului care, neobosit, îşi debita fără încetare îndemnurile la muncă, amenințările şi insultele. Nimeni nu-l mai băga în seamă. Eram preocupați numai de lupta noastră cu praful care ne orbea şi, deşi ne schimbam din timp în timp locul de muncă, de la lopată la roabă şi invers, nu era chip să ne ferim de el. În fundul bacului eram expuşi vîrtejului de praf ridicat din grămada de cărbuni de îndată ce înfigeai lopata în ea, iar pe punte, pe lîngă praful spulberat din roaba plină cu cărbuni, mai aveai de înfruntat şi vîntul. Întrucît vîntul sufla puternic şi cu întreruperi, riscai în orice moment să-ți pierzi echilibrul, în timp ce împingeai roaba pe podul înclinat de dulapi, şi să cazi în Dunăre. N-am realizat decît după o vreme că înțepăturile pe care le simțeam în ochi, în jurul nasului şi în fundul gîtului nu se datorau unei simple iritații. Cînd, în pauza de prînz, ne-am adăpostit cu gamelele în mînă în spatele barăcilor-atelier şi ne-am uitat unii la alții, eram de nerecunoscut. Ne-am speriat cînd am văzut cum arătam, cu ochii roşii, cu pleoapele umflate şi toată pielea feței tumefiată. Ne-am înțeles cu toții să refuzăm să mai muncim în asemenea condiții şi, la sfîrşitul mesei, i-am cerut gardianului să cheme ofițerul de serviciu, pe care tocmai îl văzusem intrînd pe poarta țarcului. Furios că nu-i ascultăm ordinul de a ne sui pe bac şi a ne apuca de lucru, gardianul s-a răstit la noi, amenințîndu-ne că ne va face raport pentru indisciplină. Am încercat să-i atragem atenția asupra halului în care arătam, dar nu am găsit la el nici o înțelegere. Dimpotrivă, s-a stropşit la noi şi mai amenințător:

— Dă-i drumu' la muncă şi nu mai comenta, că te ia mama dracului!

— Pînă nu chemați ofițerul de serviciu, nu ne mişcăm de aici!

Şi pentru a întări spusele, ne-am şi aşezat pe jos, atitudine care şi-a atins scopul. Fără să-şi poată stăpîni gura, s-a dus totuşi să-l cheme pe ofițer. Între timp, starea noastră se înrăutățise. Înfățişarea noastră excludea necesitatea oricărei pledoarii. Mai ales pleoapele ni se umflaseră atît de tare, încît ochii ne erau aproape închişi şi lăcrimau fără încetare. Deşi aţîţat pe drum de gardian, cînd ne-a văzut, ofițerul nu a avut decît o scurtă ezitare, după care a dat dispoziție să nu se mai lucreze în ziua aceea la cărbuni, iar nouă ne-a spus să ducem lopețile şi roabele la magazia de unelte şi să facem ordine în încăpere. Ca prin farmec, gardianul a tăcut. Ne-a privit pieziş, dar pînă la plecarea spre lagăr nu i-am mai auzit gura. Pe drumul de întoarcere a vrut să ne arate că totuşi nu-i pierise glasul. Şi a reuşit! Cînd ne-am prezentat la cabinetul medical, doctorii noştri s-au

speriat. Ne-au tamponat pe față cu apă oxigenată pentru a înlătura stratul de praf de cărbune. A ieşit la iveală o piele roşie şi iritată, care ne provoca usturimi tot mai insuportabile. Alifiile doctorului Picu Ionescu ne-au alinat usturimile, dar iritația pielii a mai persistat cîteva zile. Cel mai grav afectați au fost ochii. Pe pielea pleoapelor umflate se produseseră crăpături foarte fine, dar extrem de dureroase, iar ochii, injectați şi plini de lacrimi, au favorizat la cîțiva dintre noi apariția unor cazuri destul de rebele de conjunctivită. Iosif Ripan şi cu mine am scăpat de această consecință, dar usturimile de la ochi şi față ne-au chinuit cîteva zile. Toată echipa noastră de „carbonari“ a fost scutită de muncă trei zile, timp în care mergeam de două ori pe zi la spital pentru a ni se pune picături în ochi şi pentru a ne fi tratate pleoapele şi conjunctivitele.

În 1963, ca şi în 1964, am făcut de mai multe ori parte din echipele de descărcare a bacurilor. Memoria nu mă mai ajută însă să stabilesc nici de cîte ori am muncit la descărcări şi nici succesiunea cronologică a ieşirilor mele cu brigada care lucra pe malul Dunării. Am pomenit pînă acum despre unele din aceste perioade, de cîte trei-patru zile sau chiar o săptămînă, lucrate la descărcatul bacurilor, fără pretenția de a fi putut preciza data şi deci ordinea în care s-au succedat. Voi proceda de aici înainte la fel şi cu diferitele episoade ce mi-au rămas în amintire şi despre care voi relata, avînd ca singur reper de a le plasa cu aproximație în timp, doar vremea de afară indicîndu-mi anotimpul. Țin astfel minte că de cîte ori am muncit la bacuri, vremea a fost frumoasă şi în general am suferit de căldură şi nu de frig. O singură dată am avut parte de o ploaie torențială de vară, care în cîteva clipe ne-a udat pînă la piele. Debitul cascadei de apă ce se prăvălea din cer a redus în aşa măsură vizibilitatea, încît paznicii noştri s-au alarmat şi au fluierat încetarea lucrului şi adunarea noastră sub una din sălciile bătrîne de pe mal. În ziua aceea lucram pe un bac care adusese orz pentru animalele de la ferma partidului.

O parte din noi, coborîți în burta vasului, puneam orzul în saci, iar alții îi cărau pe mal şi îi deşertau în lada unui camion cu remorcă. Cele două operațiuni, una grea, iar cealaltă mult mai uşoară, le făceam prin rotație. Ridicatul pe umeri şi căratul cu spinarea a unor saci de circa şaptezeci de kilograme, în ritmul impus de strigătele gardianului care ne grăbea întruna, era pentru cei mai mulți o muncă grea, care le solicita un efort prea mare pentru puterile lor slăbite. Ploaia care s-a dezlănțuit ne-a venit în ziua aceea în ajutor, pauza de lucru pe care a provocat-o prinzîndu-ne bine. Cînd stropii au început să se răărească şi cerul s-a mai luminat, gardienii s-au

grăbit să ne trimită la muncă pe bac, neaşteptîndu-se la noul ropot de ploaie ce s-a pornit cînd tocmai dădeam să ne apucăm de lucru. Mai întîi au ezitat, dar apoi au fluierat iar adunarea pe mal. Nu apucaserăm să coborîm de pe bac decît o parte din noi, cînd, părîndu-li-se că ploaia va înceta, s-au răzgîndit şi au contramandat ordinul. Au reuşit astfel să creeze cîteva minute de haos, în care o parte din deținuți, care nu auziseră ultimul ordin, continuau să coboare pe mal, în timp ce alții voiau să urce pe bac.

Profitînd de ruperea de nori şi de momentele de zăpăceală, Nelu Dumitrescu s-a strecurat fără să fie văzut pînă la cabina de scînduri ce se afla pe partea puntată de la pupa şlepului. Făcuse incursiunea din simplă curiozitate şi din dorința de a explora un spațiu în care accesul deținuților era interzis. Eu mă urcasem tocmai pe bac şi mă pregăteam să cobor în burta vasului, cînd mi-a atras atenția un fluierat. Pitit după cabina de la pupa şlepului, Nelu Dumitrescu îmi făcea semn cu degetul să vin la el. Bănuind că descoperise ceva interesant, am pornit spre el, de-a lungul bordului vasului, dinspre Dunăre. Mergeam în patru labe pentru a nu fi observat de gardianul de pe mal, a cărui nehotărîre, după felul în care privea mereu la norul negru şi amenințător de deasupra lui, se vedea că mai dăinuia încă. Am ajuns cu bine lîngă Nelu, care, şoptindu-mi că are o surpriză pentru mine şi făcîndu-mi semne să-l aştept, a dispărut într-o clipă pe uşa întredeschisă a cabinei din spatele lui. Tot atît de iute a reapărut iar lîngă mine, aşezînd pe jos între noi o farfurie de tablă smălțuită, cu două bucăți de peşte prăjit, calde încă. Cum nu aveam timp de pierdut, le-am mîncat amîndoi aproape pe nerăsuflate, neputîndu-ne bucura în linişte de gustul unui peşte pe care şi oamenii aşa-zişi liberi din țară îl uitaseră de mult: gustul de cegă! Bătusem de-a dreptul un record, mîncînd cegă în închisoare! Între timp cerul se luminase, zăpăceala de du-te-vino dintre bac şi mal se calmase, şi gardianul redevenise atent. Am reuşit totuşi să ne strecurăm neobservați pînă la locurile noastre de muncă, unde Nelu mi-a povestit cu amănunte aventura lui de pe bac şi secretul bucăților de cegă. Nelu se dusese la cabina din capătul bacului, cînd se pornise potopul şi rămăsese acolo cîtă vreme ținuse ploaia. Intrînd în cabină, avusese supriza să dea peste cîrmaciul şlepului, care, văzîndu-l, doar că n-a sărit în Dunăre de spaimă. Nelu s-a priceput însă să-l liniştească şi chiar să-i cîştige încrederea. Cîrmaciul şi-a dezlegat limba cu mult peste aşteptările lui, dîndu-i informații de tot felul despre viața de afară. I-a dat şi ultimul număr din *Scînteia*, a cărei pagină cu ştiri externe Nelu a citit-o pe loc, memorînd ceea ce i s-a părut mai important. Cîrmaciul nu voise să părăsească şlepul

pe durata descărcării orzului şi fusese instruit de ofițerul de serviciu să nu iasă din cabină, în timpul zilei, cînd lucrau deținuții. Îi atrăsese totodată atenția că orice contact ar lua cu deținuții îl va costa ani grei de închisoare. Amenințat în acest fel, omul nu ieşea din cabină decît seara, după ce deținuții părăseau țarcul pentru a se întoarce în lagăr. Profita atunci să pescuiască, aruncînd în Dunăre pripoane cu mai multe cîrlige pentru prins somn, pe care le scotea din apă dimineața devreme, înainte de sosirea deținuților. În dimineața aceea găsise prinsă într-un cîrlig o cegă, pe care tocmai o prăjise în tigaie. Oferindu-i lui Nelu să guste din peştele prins, acesta i-a spus că vrea să ia bucata cu el ca s-o împartă cu un camarad de închisoare. Cîrmaciul s-a împotrivit intenției lui Nelu, fiindu-i teamă că va fi prins cu peştele şi se va afla de la cine l-a primit. Aşa s-a făcut că Nelu m-a chemat lîngă cabină pentru a mînca peştele pe loc, după dorința marinarului. Vorbindu-i lui Nelu despre felul cum pescuia cu priponul, omul i s-a plîns că nu mai are săpun de rufe. Văzîndu-l că nu înțelege legătura dintre pescuit şi săpun, cîrmaciul i-a explicat că cea mai bună momeală la care muşcă somnul este săpunul de rufe. Era vorba de acelaşi mizerabil săpun de rufe, cu miros de petrol, produs după standardul statului comunist, care ni se dădea şi nouă pentru spălat. Nelu i-a promis că va încerca să-i aducă vreo cîteva bucăți în ziua următoare. La întoarcerea în lagăr ne-a prins numărătoarea de seară umblînd din prieten în prieten prin dormitoare, pentru a colecta săpun de prins somni!

A doua zi, deşi n-a mai plouat, am avut parte de un gardian obosit, care a stat mai tot timpul aşezat la umbră, la picioarele unei sălcii, cu cozorocul chipiului tras pe ochi. Cred că nici nu se trezea atunci cînd ne pomeneam cu el strigînd tam-nesam: „ Dă-i, bă, drumul mai repede!“ N-am avut aşadar nici o dificultate să ne prelingem de-a buşilea pe lîngă bordul vasului pînă la cabina marinarului. I-am dat săpunul colectat în seara precedentă şi i-am mai pus cîteva întrebări despre situația din țară. După vorbă mi-am dat seama că era oltean şi l-am întrebat de unde e.

— Din Mehedinți, din comuna Batoți.

— Îl cunoşti pe popa Justin Iorgulescu?

— Cum să nu-l cunosc? Doar mi-a fost naş!

Nu degeaba se spune că lumea e mică şi, aş adăuga eu, olteni sînt peste tot!

— Ştiți însă că l-au arestat acum cîțiva ani şi nu i-au mai dat drumul de atunci.

Nu ştiam, şi vestea m-a întristat. Prin 1946 sau ’47 fusesem la Batoți

împreună cu vărul meu George Boian, care urma să fie naş la căsătoria fetei preotului Justin Iorgulescu. Pe popa Justin îl ştiam de altfel de cînd eram copil, pentru că se întîlnea deseori cu tatăl meu, care nu avea decît cuvinte de laudă pentru el.

Într-una din zile, în timp ce munceam la descărcatul unui şlep, am avut ocazia să asistăm la un spectacol gratuit, oferit de gospodăria de stat din comuna Dăieni. Gospodăria era situată vizavi de Salcia, pe malul dobrogean al Dunării, cam la o jumătate de kilometru în amonte faţă de poziţia ţarcului nostru. Era o fermă specializată în creşterea raţelor, întreaga ei producţie fiind destinată exportului. Deşi distanţa care ne despărţea era destul de mare, puteam vedea cu ochiul liber raţele fermei de pe celălalt mal. Punctele albe care se mişcau pe fondul verde al pajiştii deveneau şi mai vizibile cînd erau mînate în apele de la malul Dunării, împrejmuite de un gard din plasă de sîrmă. În ultimele zile observasem că apele Dunării se umflaseră, erau mai tulburi, mai repezi şi mai agitate. Pînă şi bacul nostru, greu încărcat şi ancorat lîngă mal, se mişca în ritmul valurilor care îl săltau şi-l coborau. Deşi domoală, mişcarea făcea şi mai anevoios drumul cu roaba pe dulapii flexibili şi instabili, supuşi şi ei influenţei ondulaţiilor de la suprafaţa apei. Nu ştiu cine a văzut primul ce se petrecea pe malul opus, dar îmi amintesc că, aproape concomitent, toată lumea care popula ţarcul nostru, fără deosebire de statut, s-a transformat în public spectator, înşirîndu-se de-a lungul malului. Deţinuţi, gardieni şi ostaşi de pază urmăreau cu toţii spectacolul care se desfăşura în faţa noastră. Apele crescute şi învolburate ale Dunării rupseseră plasa de sîrmă care îngrădea locul unde înotau raţele fermei. Prin breşa făcută, raţele începuseră să iasă în larg şi erau acum purtate de apă către mijlocul Dunării, unde curentul era mai puternic. Pînă să prindă de veste oamenii fermei şi să încerce să mai salveze ce mai era de salvat, toată suprafaţa apei era deja presărată cu cîteva sute de raţe albe care nu păreau deloc nemulţumite de întîmplare. Liniştite, majoritatea se lăsau duse în derivă de undele Dunării, fără să încerce să se opună curentului pentru a face cale întoarsă. Altele, dimpotrivă, se străduiau să învingă forţa apei curgătoare şi înotau către malul nostru, nebănuind că şi aici era un ţarc care îngrădea libertatea. Cîteva au reuşit chiar să ajungă pe malul nostru, dar, spre dezamăgirea unor camarazi, care, animaţi mai degrabă de intenţii practice, decît binevoitoare faţă de raţe, le aşteptau lîngă baraca unde era motorul pompei de apă, păsările evadate au acostat mai la vale, dincolo de gardul de sîrmă ghimpată al ţarcului. Între timp, urcaţi în două luntre cu vîsle, oamenii

fermei căutau să abată rațele scăpate pe apă, către malul dobrogean. Păreau să nu îndrăznească însă se se aventureze pînă spre mijlocul fluviului, probabil din teama de a nu fi duşi de curentul apei mult prea departe de fermă. Rațele ajunse în larg le-am urmărit cu ochii cum se duceau pe apă la vale, pînă cînd petele lor albe s-au contopit în culoarea galben-murdară a apelor Dunării şi au pierit în depărtare. O dată cu dispariția lor ne-am trezit din nou la realitate. Nu numai noi. Din păcate şi gardienii. Cîte rațe a pierdut ferma în ziua aceea şi cine a fost tras la răspundere pentru paguba produsă nu am aflat. Nu ne-am îndoit însă nici o clipă că vinovatul va trebui să fie, conform şablonului, „un sabotor“ şi „un duşman de clasă“, care va avea de a face cu „organele puterii populare“ şi va înfunda puşcăria!

Într-una din duminici, cînd nu am fost scoşi la muncă, s-au distribuit cărți poştale deținuților din brigada care îşi îndeplinise norma în luna respectivă. Era brigada din care făcea parte şi prietenul meu Lie (Iacob Pintilie), care mi-a propus să folosesc eu ocazia în locul lui. Cu alte cuvinte, s-a oferit să-mi cedeze cartea lui poştală. Un gest pe care nu l-am putut uita niciodată şi pentru care îi sînt şi azi recunoscător. Avea să fie prima carte poştală primită de mama de la mine, după mai bine de zece ani! Pentru a o duce la împlinire, generozitatea lui Lie mai avea însă un clenci: trebuia ca substituirea de persoane pe care o implica să treacă neobservată. Riscul de a fi prinşi nu putea fi complet eliminat. Nu aveam altă soluție, decît să mizăm pe neatenția ofițerului politic care se ocupa de verificarea şi cenzura corespondenței. Ne-am dus aşadar amîndoi la camera din apropierea porții lagărului, în fața căreia se adunaseră toți cei cu dreptul de a scrie acasă în luna aceea. Uşa camerei era deschisă. Ofițerul politic şi un gardian cereau pe rînd numele fiecărui deținut care se prezenta în fața lor şi, după ce îl identificau şi îl bifau pe lista celor îndreptățiți să scrie acasă, îi dădeau cartea poştală şi o ciosvîrtă de creion chimic, nu mai lungă de cinci-şase centimetri. Totodată îi arătau o hîrtie afişată pe perete, care reproducea textul-tip al cărții poştale pe care urma să-l respecți întocmai: „*Dragă… Eu sînt bine, sănătos. Te rog să-mi trimiți un pachet de 5 kg cu* (şi aici indicai cele cîteva produse alimentare admise) *slănină, marmeladă, miere, biscuiți, precum şi 400 de țigări. Adresa mea este: Formațiunea 0957 Ostrov*.“ Cartea poştală se încheia cu semnătura. Orice vorbă în plus adăugată în conținutul cărții poştale ducea la anularea ei. Pentru a termina mai repede treaba, ofițerul distribuia concomitent la cinci deținuți cîte o carte poştală şi cîte un fragment de creion chimic. Aştepta apoi pînă ce terminau de scris,

pentru a proceda la fel cu următorii cinci. Cei care îşi primeau cartea poştală nu aveau voie să părăsească încăperea şi şi-o scriau cum puteau şi pe unde apucau. Camera era mică şi, în înghesuiala creată de prezența ofițerului, a gardianului, a celor cinci deținuți intrați în posesia cărților poştale şi a celor cinci care urmau la rînd, era greu de găsit un loc propice pentru scris. Doi aveau loc să-şi pună cărțile poştale pe marginea mesei, la care stăteau ofițerul şi gardianul, dar ceilalți trei şi le scriau din picioare, proptindu-le pe perete sau pe tocul uşii. Cînd i-a venit şi lui rîndul, Lie şi-a ales tocul uşii. Stătea astfel chiar pe prag, iar eu, lîngă el, dar afară, printre cei care aşteptau la coadă. Deținuții care se găseau deja în cameră stăteau paravan cu corpurile lor între uşă şi cei doi M.A.I.-işti din fundul camerei, acoperindu-l pe Lie, fapt pe care contasem şi de care am profitat. Schimbînd locul cu Lie, am scris eu cartea poştală, aplicînd-o pe tocul uşii. Am scris-o repede, am semnat Pintilie Iacob şi am ieşit afară. Lie a predat-o ofițerului care şi-a aruncat doar în fugă ochii peste ea.

Cîteva zile am trăit cu emoția că ofițerul politic va descoperi nepotrivirea dintre semnătura expeditorului (Pintilie Iacob) şi numele adresantului (Elena Ioanid). Ofițerului i-a scăpat însă acest amănunt, fiind probabil atent numai la verificarea textelor propriu-zise ale cărților poştale. De perspicacitatea mamei, că îmi va recunoaşte scrisul şi va înțelege subterfugiul la care am recurs, nu m-am îndoit. Nu mai aveam decît o singură teamă: să i se fi întîmplat ceva mamei, despre care nu mai ştiam de multă vreme nimic, sau să se fi mutat între timp la altă adresă. Peste vreo zece zile aveam să mă liniştesc în toate privințele. Mi-au fost confirmate şi lipsa de vigilență a ofițerului politic, şi prezența de spirit a mamei, care locuia la aceeaşi adresă: Lie a fost chemat la poarta lagărului pentru a primi pachetul venit pe numele lui! Ştiam acum, şi mama, şi eu, că eram, şi unul, şi altul, în viață. În ziua aceea, la patul meu din baracă, ca şi la paturile celor care mai primiseră tot atunci pachete de acasă, a fost mare banchet. Împreună cu Lie, mi-am invitat toți prietenii mai apropiați să se înfrupte din bunătățile trimise de mama. A avut mare succes borcanul cu miere, în care pusese miezuri de nucă! Au venit şi Iosif Ripan, şi Gioga Parizianu, şi Nelu Dumitrescu şi mulți alții. Printre ei şi doctorul Ion Voiculescu, Nuțu, cum aveam să-i spun cînd prietenia noastră a devenit mai strînsă. Era un băiat vesel, dar totodată şi serios, chibzuit în judecată şi de un caracter integru. Ne-am simpatizat din primul moment şi, în scurtă vreme, s-a legat între noi o prietenie trainică, nedezmințită nici prin trecerea vremii, nici prin distanța care ne-a despărțit mai tîrziu, cînd am părăsit țara. Văzîndu-l mereu în

tovărăşia unui grup de legionari prahoveni, mai toți din comuna Pucheni, cu care se înțelegea foarte bine, am fost multă vreme convins că era şi el membru al aceleiaşi mişcări. Nimic din atitudinea lui nu venea să-mi contrazică această părere. Eram deja buni prieteni, cînd într-o zi, stînd amîndoi de vorbă, mi-am început o frază în felul următor:

— Spune-mi, Nuțule, tu, care eşti legionar…

Nuțu a izbucnit în rîs:

— De unde ai scos-o că sînt legionar? Eu nu am făcut niciodată politică, mi-am văzut numai de meserie!

Invitatul prietenilor „la masă“, atunci cînd soseau pachetele de acasă, era un obicei generalizat, astfel încît şi cei care nu avuseseră dreptul la carte poştală se puteau bucura de gustul unor alimente mai deosebite, iar fumătorii îşi primeau şi ei tainul de țigări din pachetele nefumătorilor. Fiecare împărțea frățeşte cu prietenii conținutul pachetului primit, care se epuiza în cîteva zile. În funcție de regiunea țării din care fuseseră expediate, coletele de acasă soseau eşalonat. Între primul şi ultimul care sosea în lagăr se scurgea un răstimp de aproape două săptămîni, timp în care, zilnic, un număr de deținuți îşi primea pachetele şi îşi poftea cercul de prieteni la ospăț. Era o perioadă în care deținuții, deşi mai veseli, erau totuşi mai îngîndurați. Pachetul primit era semnul că cei de acasă, sau cel puțin expeditorul lui, erau în viață, dar le arăta totodată prin conținutul lui şi starea lor materială. Multe din pachetele care soseau în lagăr, mai ales ale țăranilor, erau sărăcăcioase şi aduceau primitorului mai multă mîhnire decît bucurie. Cele mai triste cazuri erau ale celor care îşi aşteptau zadarnic pachetul şi rămîneau îngrijorați şi pradă incertitudinii şi presupunerilor care le tulburau sufletul.

Undeva, nu departe de lagăr, o tarla a terenului agricol al fermei fusese cultivată cu morcovi. Am aflat de această cultură în ziua în care administrația i-a convins pe o parte din bătrînii şi inapții de muncă să renunțe la statutul lor de „scutiți“ şi să iasă la plivitul morcovilor. Li s-a spus că este o muncă uşoară, o muncă pentru femei, fiind ademeniți şi cu perspectiva de a li se da voie să scrie acasă pentru a primi pachet dacă vor îndeplini norma. S-a constituit astfel o echipă de oameni mai în vîrstă, infirmi, chinuiți de dureri reumatice sau de alte suferințe, încît ți-era mai mare mila privindu-i a doua zi cum ieşeau pe poarta lagărului. Seara, la întoarcerea de la muncă, aspectul lor era şi mai jalnic. Abia se mai tîrau! Am stat de vorbă cu inginerul Becherescu, care mi-a povestit pățania lor. Tarlaua cu morcovi, la care fuseseră duşi, era de fapt un cîmp năpădit de

bălării înalte pînă la brîu. Buruienilor de tot felul le mersese bine în pămîntul mănos din Balta Brăilei. Se dezvoltaseră în voie, crescînd în tufe dese, stufoase, cu tulpini groase şi lemnoase, înăbuşind sub ele morcovii pe care invalizii noştri trebuiau să-i plivească cu mîinile goale. Sărmanii oameni, betegi cum erau, se opinteau din răsputeri să smulgă din pămîntul uscat de arşiţa verii buruienile ale căror rădăcini adînc înfipte opuneau uneori o rezistenţă pe care nu reuşeau s-o înfrîngă. Gardianul era însă acolo, la pîndă, cu tot bagajul lui de insulte şi ameninţări, pentru a-i sili să nu lase nici o buruiană în urma lor. Scormonind cu degetele pămîntul în jurul tufelor care nu se lăsau uşor smulse, reuşeau pînă la sfîrşit să le vină de hac şi să treacă mai departe la următoarea buruiană. Deseori se nimerea să fie cîte o pălămidă sau altă plantă cu ghimpi, de care erau obligaţi să tragă fără să se poată apăra de spini. Bătrînul inginer Becherescu mi-a arătat palmele lui însîngerate care, ca şi ale tuturor celorlalţi din echipa de plivit morcovi, erau numai tăieturi şi înţepături. Singura consolare a bieţilor bătrîni era posibilitatea ce o aveau cu această ocazie de a mînca pe săturate morcovi cruzi. Muncind aplecaţi, stînd pe vine sau chiar aşezaţi pe jos, printre buruienile înalte, erau de cele mai multe ori la adăpost de privirile gardianului şi profitau să mai smulgă din pămînt şi cîte un morcov pe care îl ştergeau pe haină şi îl mîncau. Cum terminau de mîncat, smulgeau altul şi nu se opreau din mestecat decît la apropierea gardianului. Cam după o săptămînă, morcovii i-ar fi putut da de gol: păreau toţi bolnavi de icter! Fiind însă toţi arşi de soare şi bronzaţi, faptul a trecut neobservat de gardieni. Unei priviri mai atente nu i-ar fi scăpat însă că, pe sub negreala produsă de soare, pielea şi mai ales albul ochilor se pigmentaseră în galben. După vreo săptămînă de muncă fără spor, plivitul morcovilor a fost abandonat. Deţinuţii din brigăzile care, în drum spre punctul lor de muncă, treceau pe lîngă lanul de morcovi ne-au povestit că locul a rămas definitiv în paragină, buruienile recucerindu-şi tere nul pierdut şi crescînd nestingherite pînă în toamnă, cînd tarlaua a fost arată.

Venise toamna, cu zilele ei posomorîte şi deprimante. Zile întunecoase, cu cerul mereu acoperit, cu vînturi care mînau tot mai repede şi mai jos, pe deasupra lagărului, nori grei prevestitori de vreme rea. Muncile la cîmp se terminaseră. Dimineţile, nu mai ieşeau pe poarta lagărului decît cîteva echipe de meseriaşi sau cîte un grup de deţinuţi repartizaţi la munci ocazionale, de reparaţii şi întreţinere a drumurilor şi clădirilor din incinta fermei partidului. Bacurile veneau şi ele tot mai rar,

pînă ce n-au mai venit deloc. Malul Dunării era mai toată ziua învăluit în ceață, ceea ce nu mai corespundea măsurilor de siguranță pentru a permite munca deținuților la descărcatul lor. Marea majoritate a deținuților rămîneau în lagăr, unde administrația se străduia să ne facă viața cît mai insuportabilă. Percheziţiile, alarmele şi controalele inopinate în dormitoare, măturatul, spălatul pe jos, scuturatul păturilor şi saltelelor, ca şi corvezile de tot felul în curtea lagărului se ţineau lanţ. Toţi ofiţerii şi gardienii păreau obsedaţi de ideea că nu ne pot stăpîni decît ţinîndu-ne mereu ocupaţi. Cum ne vedeau doi-trei laolaltă stînd de vorbă, cum ne strigau: „Ce aveţi acolo de discutat?“ şi ne găseau de lucru pentru a ne împrăştia. Manifestau o adevărată fobie faţă de orice grup de deţinuţi pe care îi vedeau stînd de vorbă. Cele mai inofensive conversaţii le dădeau de bănuit că se urzesc comploturi şi se constituie organizaţii subversive. Una din corvezile la care ne venea destul de des rîndul era spartul şi stivuitul lemnelor pentru nevoile de iarnă ale bucătăriei. Cele două căruţe de la „interior“ aduceau zilnic cîteva buturugi enorme de sălcii care trebuiau despicate cu topoarele şi mărunţite în bucăţi de dimensiunea lemnelor de foc. Buturugile proveneau din fostele păduri de sălcii din Balta Brăilei, defrişate în favoarea terenului agricol. Nu ştiu ce destinaţie au primit trunchiurile şi crengile copacilor. Ştiu însă că la noi în lagăr n-au ajuns decît nişte buturugi uriaşe, dezgropate din pămînt cu rădăcini cu tot. Cîte patru-cinci deţinuţi împreună, înarmaţi cu joagăre, topoare şi pene de fier, nu reuşeau de multe ori să dovedim într-o singură zi o buturugă. Lemnul dens şi noduros, cu fibrele răsucite, nu se lăsa despicat cu uşurinţă. La fiecare lovitură, toporul rămînea înfipt în lemn şi nu-l mai puteai elibera din strînsoarea lui decît bătîndu-i pe rînd cîteva pene în faţă, pentru a lărgi crăpătura care-l ţinea prizonier. Operaţia trebuia repetată de zeci de ori, lovind din răsputeri cu muchia toporului în pana de fier, pînă ce reuşeai să desprinzi din buştean o ţandără sau o bucată mai mare. Nici cei care între timp tăiau cu joagărul capetele de rădăcini ce porneau din buturugă nu o duceau mai uşor. Dinţii joagărului aveau tendinţa să se înfunde în rumeguşul cîlţos, iar lama rămînea de multe ori înţepenită în lemn, pînă ce, în sfîrşit, izbuteau să reteze o rădăcină. După o zi de muncă la buştenii de salcie, curăţatul cartofilor sub şopronul de lîngă bucătărie ni se părea mai curînd un timp de odihnă decît o corvoadă. Sub şopron se dezvolta o plăcută atmosferă de şezătoare, gardianul nevenind decît rareori şi numai în treacăt să ne tulbure întîlnirea la care se discuta, se comentau ultimele ştiri de afară pătrunse pînă la noi, se glumea şi se fredonau în surdină melodii din România de altădată, care nu proslăveau

nici macaralele, nici tractorul şi nici alte mijloace de producție.

A mai trecut o vreme şi au început ploile. Primele au fost mai abundente şi au saturat în cîteva zile pămîntul cu apă, transformînd toată curtea lagărului într-o mocirlă în care te cufundai pînă la glezne şi îți pierdeai bocancii din picioare. Apoi au scăzut treptat în intensitate, şi norii au început să cearnă de sus o bură măruntă şi deasă, care n-a mai încetat săptămîni de-a rîndul. Degeaba a dispus administrația să fie aduse cîteva căruțe cu nisip, pe care ne-a pus să-l împrăştiem prin curte. Procedeul nu a remediat situația din lagăr. Nisipul s-a pierdut în adîncimea stratului de noroi care, pînă la primul ger, a rămas în continuare stăpîn peste terenul din curte.

TINICHIGIU, DULGHER, INSTALATOR…

Vremea se răcise şi se aşezase pe ploaie, cînd colonelul Gaftea (aşa cred că îl chema pe comandantul centrului de la Ostrov al tuturor lagărelor de deţinuţi din Balta Brăilei) a hotărît redeschiderea lagărului de la Stoeneşti, desfiinţat cu vreun an sau doi în urmă. La reamenajarea lui avea să lucreze o brigadă în care, printre meseriaşii selecţionaţi, am fost şi eu cu Nelu Dumitrescu. Întrebat fiind de meseria pe care o aveam, ne dădusem amîndoi drept dulgheri şi instalatori. Ştiam că la Stoeneşti se vor restaura barăcile şi se va repune în funcţie instalaţia de apă. Voiam cu orice preţ să scăpăm de frecuşul din lagăr şi să ieşim la lucru, chiar cu riscul de a fi nevoiţi să prestăm o muncă mai grea. Dorinţa ni s-a realizat. Cîteva zile mai tîrziu ieşeam cu brigada noastră pe poarta lagărului, cu destinaţia „Punctul de lucru Stoeneşti“. Munca la Stoeneşti s-a dovedit mai puţin grea decît ne aşteptasem. În schimb, drumul de cîţiva kilometri pînă acolo era un adevărat calvar. Mergeam încolonaţi, sub ameninţarea pistoalelor automate ale soldaţilor din cordonul de pază, care însă după primele sute de metri parcurşi renunţaseră să ne mai pretindă să păstrăm cadenţa şi alinierea pe drumul desfundat de ploi. Coloana se destrămase, fiecare din noi fiind în căutarea locului cel mai potrivit unde să-şi pună piciorul. Abia reuşeam să ne ţinem echilibrul cînd la fiecare pas trebuia să ne smulgem piciorul din nămolul clisos în care se înfunda pînă peste gleznă. De multe ori, atunci cînd nu izbuteam să ni-l smulgem de la prima încercare, ne descumpăneam şi, pentru a nu cădea, eram nevoiţi să ne sprijinim cu mîinile în noroi. Ploaia, cînd mai deasă, cînd mai rară, ne însoţea tot drumul pînă la destinaţie, fie la dus, fie la întors. Marşul anevoios şi proba de echilibristică prin noroaiele drumului dintre cele două lagăre dura aproximativ o oră şi jumătate. Ajungeam la Stoeneşti cu cămaşa leoarcă de transpiraţie, cu zeghea nu mai puţin udă de ploaie şi obosiţi ca după o zi întreagă de muncă.

Fostul lagăr era căzut în paragină. Mai rămăseseră în picioare barăcile,

dar cu acoperişurile găurite, cu ferestrele căzute din balamale şi cu ochiurile sparte. Cîte un stîlp ici şi colo erau singurele rămăşiţe care mai aminteau de gardul împrejmuitor, a cărui sîrmă ghimpată dispăruse, furată de localnicii din satul învecinat. Am aflat că şi uşile barăcilor avuseseră aceeaşi soartă. Puţul de apă din curtea lagărului mai exista şi nu era înfundat. Îi lipseau însă găleata şi lanţul. Am evitat să întrebuinţez denumirea de „puţ american“, sub care era cunoscut înainte vreme acest tip de fîntînă cu pereţii din tuburi de beton cu diametrul mic (care de obicei se fora acolo unde apa se găsea la mare adîncime), de teamă de a nu fi înţeles de cei mai tineri. O altă denumire pentru acest fel de puţ nu cunosc. Regimul din ţară, care în lupta lui pe viaţă şi pe moarte împotriva imperialismului american a schimbat numele alunelor „americane“ în „alune de pămînt“ şi al „americii“ în pînză „muncitorul“, nu se poate să nu-i fi găsit ac de cojoc şi „puţului american“! Prima grijă a gardianului care ne însoţea a fost să ne pună să refacem gardul din jurul lagărului. Un camion adusese cele necesare: stîlpi, sîrmă ghimpată, cuie şi unelte de lucru. După ce ne-am îngrădit singuri libertatea ridicînd gardul, ne-am apucat să reparăm şi un prepeleac cam şubred şi aplecat într-o rînă, pentru a ne asigura şi de un post eficient de pază, din care, la nevoie, să putem fi mitraliaţi. Reamenajarea lagărului de la Stoeneşti progresa încet. Munca era deseori întreruptă chiar de către gardian, cînd ploaia se întetea peste măsură. Ne adăposteam atunci cu toţii în barăcile fără duşumele, fără uşi şi ferestre, prin care vîntul subţire şi rece sufla ca afară. Ni se dăduse voie să facem, în mijlocul încăperii, un foc cu scîndurile ude şi putrede smulse din pardosea. Pătrunşi de frig şi de umezeală, ne strîngeam tremurînd în jurul lui, cu nădejdea că ropotul de ploaie nu se va opri curînd. Lemnele ude şi putrede scoteau mai mult fum decît căldură. La pîlpîitul slab al flăcărilor reuşeam totuşi să ne dezmorţim degetele şi să ne mai zvîntăm hainele de pe noi. Eram învăluiţi în fum şi în mirosul de cîine ud al aburului ce se ridica din hainele noastre jilave. Ne bucuram însă de răgazul oferit de ploaie. Mai aprindeam cîte o ţigară, mai schimbam o vorbă şi, cu cît ploaia se întetea, cu atît creştea şi buna noastră dispoziţie.

Drumul spre lagărul la a cărui restaurare lucram trecea printr-un sat, era mai degrabă un cătun cu case mici şi amărîte, potrivite peisajului trist în care îşi găsiseră aşezarea. Coloana noastră trecea la numai cîţiva metri de gardurile joase şi strîmbe care le împrejmuiau ogrăzile. La primul nostru drum spre Stoeneşti, ploua cu găleata şi n-am văzut ţipenie de om prin curţile caselor. O zi sau două mai tîrziu, deşi ploua la fel, curţile prinseseră

viață. Vestea apropierii noastre de sat fusese dată de un grup de copii care păreau să fi aşteptat anume ivirea coloanei pentru a alerga să-i anunțe pe cei de acasă. Ca la o înțelegere, din fiecare casă a ieşit cîte cineva la gard să ne privească trecînd. Erau aproape numai femei, bărbații fiind probabil plecați la muncă. Ne priveau cu vădită compasiune, unele din ele, mai în vîrstă, ştergîndu-şi chiar ochii cu colțul basmalei. Pe una am văzut-o închinîndu-se. Manifestarea lor tacită, de simpatie şi milă pentru noi, ar fi trecut aproape neobservată, dacă gardianul, în aroganța lui, nu ar fi avut nefericita idee să le apostrofeze pe acelaşi ton răstit cu care ni se adresa şi nouă: „Ce stați şi vă uitați, de parcă nu ați mai văzut deținuți?! Ce, nu aveți de lucru?! Ia duceți-vă să vă vedeți de treabă, că vă ia mama dracului!“ Intervenția gardianului a dezlănțuit, ca la o comandă, un val de proteste şi recriminări din partea femeilor, indignate de obrăznicia cu care le vorbise. Surprins de îndrăzneala femeilor de a-l înfrunta şi simțindu-se umilit în fața noastră, cît şi a ostaşilor din escortă, care, distrați de întîmplare, începuseră să rîdă pe sub mustață, gardianul a vrut cu orice preț să-şi impună din nou autoritatea ştirbită, recurgînd de data asta la amenințare. Se înroşise la față de necaz, îi tremura vocea de furie şi chiar s-a bîlbîit de cîteva ori cînd s-a răstit la ele pentru a le face să tacă: „Ce? Vi s-a urît cu binele?! Sau vreți să ajungeți lîngă bandiții ăştia?!“ Nu şi-a dat seama că, în loc să le intimideze, reuşise să toarne gaz peste foc! Glasul ascuțit al femeilor a izbucnit şi mai tare într-un potop de ocări, care s-au dovedit în stare să-l facă de ruşine chiar şi pe un falnic purtător al uniformei Ministerului de Interne. Mai ales două din femeile cu curțile învecinate, mai întărîtate şi mai bune de gură, se întreceau să-şi împărtăşească peste gard părerile despre cel care le amenințase. Într-un dialog vioi şi plin de haz, se supralicitau în aprecieri batjocoritoare, adresate indirect gardianului care, copleşit de debitul lor verbal, a capitulat. Năduful şi l-a răcorit zbierînd la noi să ținem alinierea şi să grăbim pasul. Numai ieşind mai repede din sat scăpa de gura femeilor.

A doua zi, la trecerea noastră prin sat, femeile au ieşit din nou la gard să ne privească, ignorîndu-l de data asta pe gardian. Nici el nu părea dispus să le mai provoace. Mergea în fruntea coloanei noastre, fără să se mai întoarcă spre ele, pentru a nu fi obligat să ia act de prezența lor la gard. Capul coloanei depăşise primele case ale satului, cînd, dintr-una din curți, cineva a aruncat spre noi un măr. În traiectoria lui, mărul trecuse peste capul unui ostaş din escortă şi căzuse între rîndurile noastre. Ostaşul îl văzuse şi-l urmărise cu ochii pînă ce dispăruse în buzunarul deținutului care îl ridicase de jos. N-a făcut însă nici o observație. Acestei încurajări tacite i-

a urmat un al doilea măr şi apoi alte cîteva. Copilul care le arunca stătea pitit după gard şi primea merele de la maică-sa. Toate au căzut în mijlocul rîndurilor noastre, ostaşul prefăcîndu-se în continuare că nu vede nimic. Zîmbetul îi trăda însă satisfacţia de a fi tolerat gestul copilului. Poate nu atît de dragul nostru, cît din plăcerea de a fi ajutat la înşelarea vigilenţei gardianului, care nu observase manevra. Adversitatea dintre soldaţii din escortă şi gardienii din lagăr ieşea cu orice prilej la iveală!

În ziua următoare, scena cu merele s-a repetat întocmai, numai că de data asta gardianul a întors pe neaşteptate capul şi l-a surprins pe copil aruncînd mărul. Într-o clipă a fost în mijlocul nostru, strigînd: „Lasă mărul jos!“ S-a repezit atunci şi l-a ridicat el. În acel moment, una din femeile de la gard, făcînd apel la înţelegerea lui, i-a cerut să-i dea voie să ne împartă cîteva mere:

— Să mănînce şi ei cîte un măr, că n-or fi mîncat demult, săracii!

— Nu e voie!

Ca o sfidare la refuzul lui categoric, dintr-o altă curte, au zburat spre noi vreo trei sau patru mere deodată. Gardianul a mai recuperat unul sau două şi, furios, i s-a adresat şefului escortei:

— Tovarăşe, dumneata ce păzeşti?! Nu vezi ce se întîmplă? Opreşte-i să mai arunce mere deţinuţilor!

— Dumneata, tovarăşe, nu ai a-mi da mie ordine! Eu am dispoziţia să păzesc deţinuţii să nu evadeze. Restul e treaba dumitale şi nu mă priveşte, i-a răspuns sergentul care comanda escorta.

Ne depărtaserăm bine de sat şi cei doi tot mai continuau să se certe, ameninţîndu-se reciproc că vor raporta cazul superiorilor lor. Noi, între timp, gustaserăm fiecare cîte o bucăţică din merele primite. O altă ocazie de a mînca mere în închisoare nu am mai avut! A doua zi, cînd am intrat în sat, nici o femeie nu a mai ieşit la gard să ne petreacă cu privirea. Curţile erau goale, uşile şi ferestrele caselor închise. De aici înainte, cîtă vreme am mai lucrat la Stoeneşti, satul nu avea să mai prindă niciodată viaţă la trecerea noastră. Cunoscînd metodele statului poliţist de a-şi înfricoşa supuşii, ne-a fost uşor să găsim explicaţia fenomenului.

Nu ştiu ce m-aş fi făcut fără Nelu Dumitrescu în ziua în care a trebuit să-mi trec examenul de meşter instalator, ca să-mi dovedesc priceperea în meserie. La Stoeneşti fusese adusă o pompă de apă, veche şi ruginită, pe care am fost însărcinaţi s-o instalăm şi s-o punem în funcţie adaptînd-o la puţul american din curtea lagărului. Am muncit o zi întreagă numai ca s-o curăţăm de rugină şi să-i improvizăm o garnitură lipsă. A doua zi am

montat sorbul şi conductele pe care le-am coborît prin tuburile de beton ale puțului pînă jos, sub nivelul apei. Îndrumat de Nelu, am făcut față lucrului fără să-i dau de bănuit gardianului că eram la prima mea întîlnire cu o pompă de apă. Mai aveam de instalat pompa deasupra gurii puțului, aşezînd-o pe un stelaj metalic, care fusese comandat la atelierul de sudură al SMT-ului din Salcia. N-am mai apucat însă să-l văd adus la Stoeneşti, pentru că am fost din nou mutat şi pus să-mi exercit cea de-a doua meserie pe care declarasem că o cunosc. Din fericire pentru mine, ordinul de mutare îl privea şi pe Nelu Dumitrescu. Amîndoi aveam să formăm echipa de sobari care trebuia să refacă sau numai să repare sobele din clădirile lagărului. Eram în pragul iernii şi munca noastră urma să se desfăşoare în cea mai mare parte a timpului la adăpost de frigul şi intemperiile de afară. Pe lîngă acest avantaj, îl mai aveam şi pe acela de a nu fi sîcîiți şi hăituiți de gardienii din lagăr, care ne lăsau în pace să ne vedem de treabă. Din cînd în cînd, cîte unul din ei mai venea să ne privească opera, fără să-şi ascundă admirația şi chiar un oarecare respect pentru iscusința noastră. Şi aici, sprijinul lui Nelu Dumitrescu a fost pentru mine salutar, mai ales în primele zile. Cu timpul am deprins şi eu meseria şi, sub supravegherea lui, am sfîrşit prin a lucra cot la cot cu el. Aveam la dispoziție cîteva scule de zidărie şi o roabă cu care, pe măsură ce aveam nevoie de ele, căram, cînd unul cînd altul, la locul de muncă, cărămizile, lutul sau mortarul. Fiecare din aceste materiale se afla în curtea lagărului în locuri diferite, justificînd drumurile noastre cu roaba prin întreaga incintă. Am folosit libertatea de mişcare pe care o aveam în interiorul lagărului pentru a ne vedea prietenii şi a ne ține la curent cu ultimele ştiri şi zvonuri colportate printre deținuți. Unul din izvoarele de informații era bucătăria, zilnic aprovizionată de căruța fraților Mihai, care aduceau tot felul de veşti culese din exteriorul lagărului. Veşti şi zvonuri care, cu vremea, urmau să fie confirmate sau infirmate. Pe această cale ne-a parvenit la începutul iernii şi ştirea asasinării lui Kennedy, care nu ne-a impresionat prea mult. Ne dezamăgise şi el, ca şi înaintaşii lui. Mai degrabă ne-am bucurat că vom putea învesti noi speranțe în politica preşedintelui următor, care să ducă la eliberarea țărilor de sub dominația sovietică. Parte din deținuți renunțaseră însă să mai creadă în „eliberatorii americani“ şi nu-şi mai împrospătau nădejdile cu ocazia fiecărei noi alegeri prezidențiale. Începuseră să treacă vremurile în care traseul vieții ne fusese jalonat, din patru în patru ani, de alegerile americane.

Lucram la soba din dormitorul unei barăci, cînd am fost chemat să mă

prezint de urgenţă la spital. I-am găsit pe doctori, în frunte cu Savu, într-o mare efervescenţă. Dr. Lacrămă tocmai vorbise cu ei, anunţîndu-i că la Salcia sosise o comisie de la Bucureşti, compusă din mai mulţi ofiţeri M.A.I. Ofiţerii, între care un procuror şi un doctor, se interesaseră de numele a trei sau patru deţinuţi, foşti pacienţi ai spitalului sau încă sub tratament, şi îi ceruseră doctorului Lacrămă să le aducă fişele medicale, printre care şi fişa mea. Ofiţerii păreau bine intenţionaţi faţă de soarta deţinuţilor ale căror fişe voiau să le consulte, impresia lui Lacrămă fiind că s-ar putea să fi venit special spre a-şi da avizul favorabil pentru o eliberare a lor din motive medicale. Savu mă chemase la spital pentru a-mi comunica vestea şi presupunerea optimistă a lui Lacrămă. Totodată m-a instruit cum să răspund la întrebări, dacă va trebui să mă prezint înaintea comisiei, pentru a lăsa impresia că nu mă restabilisem încă după boală. În aşteptarea eventualei chemări în faţa comisiei, m-am întors la locul meu de muncă. Rămăsesem însă pe gînduri. Nu crezusem nici o clipă în ipoteza eliberării emisă de dr. Lacrămă şi, ca atare, nu eram de părere să mă prefac a fi încă bolnav. Riscam poate să fiu transferat la un penitenciar sau la spitalul de la Văcăreşti, perspective care nu-mi surîdeau deloc. Preferam să rămîn la Salcia, unde închisoarea era mai largă, unde aveam prieteni şi mă puteam bucura de aer, de lumina soarelui, de cerul albastru şi chiar de ploaie şi de zăpadă.

Către prînz, cînd însoţit de un gardian am ieşit pe poarta lagărului şi am intrat în clădirea administraţiei pentru a mă prezenta în faţa comisiei, hotărîrea mea era luată. La uşă aşteptau ceilalţi doi sau trei deţinuţi, cărora li se ceruseră fişele medicale. Nu-mi amintesc de numele lor. După o vreme, am fost introdus în cameră. La o masă stăteau aşezaţi patru sau cinci ofiţeri. În faţa mesei, la cîţiva paşi distanţă, era un scaun liber. Mi s-a spus să stau jos şi, după obişnuitele întrebări de identificare (numele, prenumele, data şi locul naşterii), am fost întrebat despre boala de care am suferit şi tratamentul primit. Tonul şi limbajul ofiţerului, care părea să fie doctorul, era neobişnuit de blînd şi civilizat. M-a ascultat fără să mă întrerupă, răsfoind între timp filele unui dosar pe care îl avea în faţă. Cînd am terminat, ofiţerul a tras o concluzie care nu decurgea deloc din relatarea mea, în care vorbisem în termeni pozitivi despre starea sănătăţii mele din acel moment, apreciind-o ca pe un rezultat al îngrijirii primite în spital: „Înseamnă că tratamentul a fost incomplet şi medicaţia insuficientă, şi nu cea mai indicată!“ Surprins de această lipsă de logică şi de privirile aprobative schimbate între ofiţerii de la masă, am încercat să protestez,

spunînd că, încă înainte de a fi părăsit spitalul, mă simțeam bine şi că acum mă simt perfect sănătos. Ofițerul s-a grăbit să-mi spună că nu trebuie să-mi fac iluzii, că tuberculoza nu se vindecă aşa, cu una cu două. „De la un infiltrat, chiar fibrozat, cum e la dumneata, infecția tuberculoasă poate fi oricînd reactivată.“ Pe parcursul dialogului care a urmat, mi-am dat seama că se petrecea o tot mai clară inversare de roluri, ofițerul situîndu-se pe o poziție pe care în mod normal ar fi speculat-o orice deținut, în timp ce eu mă străduiam să resping avantajele care ar fi putut decurge din statutul de bolnav pe care el căuta să mi-l stabilească. Întrebările lui se asemănau cu cele ale profesorului care, la examen, vrea să-l ajute pe un elev slab să treacă clasa: „Tot mai faci febră, nu?“ sau „nu-i aşa că transpiri“ sau „nu prea ai poftă de mîncare, nu?“. Răspunsurile mele nu le-ar fi dat însă nici cel mai prost şi nepregătit elev. Nu făceam nici febră, nici nu transpiram şi poftă de mîncare aveam! Ofițerul nu era însă dispus să se lase aşa de uşor convins. A cerut un termometru pe care i l-a adus Lacrămă. Termometrul mi-a dat mie dreptate. Eşecurile suferite începuseră să-l descurajeze. A ținut totuşi să remarce că lipsa de febră nu este concludentă, fiindcă nu era decît ora 12 şi e ştiut că temperatura începe să se ridice abia după-amiază pe la ora 5! În cele din urmă, ofițerul s-a hotărît să dea cărțile pe față. M-a întrebat dacă munca nu e prea grea pentru mine şi dacă nu aş vrea să fiu mutat într-un penitenciar unde nu aş fi supus la eforturi fizice şi unde aş primi o îngrijire medicală adecvată. I-am declarat că munca nu-mi face rău şi că mă simt mai bine aici, la aer, decît închis într-o celulă. Ajuns la capătul argumentelor, ofițerul i-a invitat din privire pe tovarăşii lui să-şi tragă scaunele mai aproape, pentru a putea sta de vorbă fără să fie auziți. Deşi nu am reuşit să prind nimic din ceea ce şi-au spus pe şoptite, am înțeles după mimică şi gesturi că erau de acord să nu mai insiste şi să mă lase în plata Domnului. Aşa a şi fost. Cînd şi-au încheiat conciliabulul, ofițerul mi-a spus că pot să plec. Apoi a mai adăugat, lăsîndu-şi fraza neterminată: „Noi am încercat să te ajutăm, dar dacă dumneata…“

M-am întors la soba mea, mulțumit de rezultat. Totodată, venirea comisiei de ofițeri, ca şi atitudinea binevoitoare pe care o avuseseră, avea să constituie pentru noi un nou semn că guvernul comunist intenționa să umanizeze într-o oarecare măsură regimul deținuților politici din închisori. Dar, aşa cum am mai spus, această tendință de evoluție nu se făcea simțită decît în măsurile venite direct de la centru, din Bucureşti, nefiind perceptibilă în ordinele şi dispozițiile locale, de la periferie. Nu am aflat decît după eliberare că în cele cîteva minute ale întrevederii cu ofițerii

reuşisem să contracarez eforturile şi intervenţiile făcute luni de zile de mama pentru a mă salva de la Salcia. Nu mai ştiu prin ce deţinut eliberat primise vestea că mă îmbolnăvisem de tuberculoză. Fiind convinsă că munca forţată sub arşiţa soarelui de vară îmi putea fi fatală ajunsese, după multe refuzuri şi umilinţe, să obţină o audienţă la nu mai ştiu ce neisprăvit din Ministerul de Interne, căruia i-a cerut să dispună mutarea mea din lagărul de muncă într-un penitenciar unde să primesc îngrijirea medicală necesară. Intervenţia ei şi probabil şi altele asemănătoare determinaseră deplasarea comisiei respective la Salcia.

Refacerea sobelor din lagăr ne-a luat destul de mult timp, mai ales că învăţasem de la Nelu Dumitrescu că nu trebuie să ne grăbim. Cîtă vreme eram ocupaţi cu făcutul sobelor, nu riscam să fim disponibili pentru a fi repartizaţi la cine ştie ce alte munci mai neplăcute sau la corvezile din lagăr. Oricît ne străduiam să tărăgănăm lucrul, numărul sobelor din lagăr era totuşi limitat, iar ziua în care ar fi urmat să ne apucăm de lucru la ultima nu mai era departe. Cînd s-a împlinit sorocul şi aprindeam tocmai focul la cea din urmă sobă, pentru a-i face proba fumurilor, am fost anunţaţi să ne prezentăm imediat la poarta lagărului. Ne aştepta ofiţerul de serviciu care ne-a spus să ne pregătim pentru a doua zi sculele în vederea construirii unei sobe în afara lagărului. Dimineaţa, cu sculele puse în roabă, ieşeam amîndoi pe poarta lagărului urmaţi la cîţiva paşi de doi ostaşi cu pistoalele automate sub braţ. Ploile stătuseră şi se făcuse frig. Noroiul se închegase, lăsînd în drumul, pînă mai ieri o mocirlă, şleauri adînci şi întărite de roţi de căruţă, prin care roaba noastră cu scule hodorogea zgomotos. Aşa am mers printre casele satului pînă ce soldaţii ne-au oprit în dreptul uneia din ele. Pe jos, în faţa intrării în ograda neîngrijită, erau depuse materialele de care aveam nevoie, cărămizile, nisipul, lutul şi două găleţi cu var. Din casă ne-a ieşit în întîmpinare o femeie, încă tînără, dar ofilită şi la fel de neîngrijită ca şi ograda nemăturată şi plină de gunoaie. Se putea spune că se prezenta armonios de şleampătă din cap pînă în picioare. Mergea tîrîndu-şi picioarele desculţe în nişte galoşi de cauciuc prea mari, purtînd încă urmele noroiului din vremea zilelor ploioase. De frig, îşi strîngea la piept cojocelul de oaie fără mîneci, îmbrăcat peste rochia înflorată, de finet, decolorată şi cu tivul desprins, iar de sub basmaua de pe cap, şi ea de o culoare dubioasă, îi atîrnau cîteva şuviţe de păr blond spălăcit. În timp ce unul dintre ostaşi a rămas cu noi afară, celălalt a intrat cu femeia în casă pentru a examina locul unde vom lucra. Apoi a ieşit iar, a dat ocol casei pe dinafară şi, în funcţie de aşezarea uşii şi a ferestrelor, a stabilit dispozitivul de pază. Într-o

asemenea situație, regulamentul le interzicea ostaşilor înarmați să intre în încăperea în care se găseau deținuții, pentru a nu risca să fie atacați şi dezarmați. Era motivul pentru care şi afară păstrau întotdeauna o distanță de cîțiva metri între ei şi deținuți. În cazul de față, această măsură de precauție ne avantaja, noi urmînd să lucrăm în casă, la adăpost de frig şi intemperii, în timp ce ostaşii din escortă vor fi nevoiți să tremure de frig afară.

Din cuvintele schimbate cu ostaşii, am aflat că femeia era nevasta unui gardian, care era plecat la serviciu. L-am putut chiar identifica, văzîndu-i fotografia, în uniformă, prinsă într-o ramă de scoici. Nu era unul din cei deosebit de ticăloşi, dar se remarcase totuşi o dată, cînd îl pălmuise pe un deținut. Ne-am apucat mai întîi să demontăm soba cea veche, căreia i se prăbuşiseră cărămizile din interior, astupîndu-i fumurile. Era o sobă obişnuită de zid, țărănească, aşa cum fuseseră şi cele din lagăr. Între timp, femeia trebăluia în bucătăria de alături, unde alimenta focul în maşina de gătit. Casa era mică. În afară de bucătărie şi camera cu soba, nu mai avea decît o încăpere mică, destinată băii. De cîteva zile, de cînd noaptea căzuse bruma şi frigul se întețise, încălzise casa făcînd focul în bucătărie şi lăsînd uşile dintre camere deschise. Îi spusese demult bărbatului să repare soba din casă, dar el nu o ascultase, şi acum îi apucase frigul cu ea stricată. Toate astea şi multe altele ni le spunea în timp ce curăța nişte cartofi. Noi, în schimb, eram cu ochii numai pe foaia de ziar pe care lăsa să cadă cojile. Văzînd-o vorbăreață şi străină de orice idee de „vigilență“, am întrebat-o dacă nu are nişte ziare vechi, să le întindem pe jos pentru a nu murdări duşumelele. Ne-a răspuns tot aşa de natural cum fusese şi întrebarea că îl are pe cel de ieri şi ni l-a şi dat. L-am desfăcut şi i-am întins foile pe jos în jurul sobei, întorcînd pagina cu ştiri externe cu fața în sus, pentru a o putea parcurge în timp ce ne făceam de lucru în jurul ei. Nu-mi amintesc să fi fost vreo informație deosebit de interesantă, dar în închisoare numai faptul de a avea un ziar în mînă şi de a-l citi era un eveniment în sine, care îți dădea satisfacția de a fi înfrînt legea secretului, atît de scumpă Securității. Femeia continua să trăncănească de-ale ei, plîngîndu-se de serviciul bărbatului care o obligă să trăiască în pustietatea de la Salcia. Spera ca la anul viitor să fie transferat la un penitenciar dintr-un oraş. Noi ne vedeam de treabă, o ascultam, dar tăceam. Nu i-am adresat cuvîntul decît pentru a-i cere ziarul sau apă într-o găleată, pentru a pregăti mortarul şi a înmuia lutul. Femeia părea stingherită de tăcerea noastră voit distantă şi mai ales intimidată de felul politicos în care îi vorbeam spunîndu-i „doamnă“. Ne vorbisem

amîndoi să adoptăm o atitudine chiar deplasat de cuviincioasă, dar demnă şi rezervată pentru a marca, cu oarecare ostentaţie, deosebirea dintre noi, deţinuţii, şi cei care îşi cîştigau existenţa din asuprirea noastră.

La un moment dat, făcîndu-ni-se sete, am rugat-o să ne dea apă de băut.

— Să vă dau ceva de mîncare, că v-o fi foame. Dar n-am în casă decît nişte slănină şi pîine!

— Nu. Mulţumim. Nu vrem decît apă de băut, i-am răspuns amîndoi pe un ton sec, aproape tăios.

Femeia a înţeles şi a avut o ieşire sinceră de revoltă faţă de reproşul pe care îl ghicise în răspunsul nostru:

— Sau nu vreţi să primiţi de la mine fiindcă bărbatul meu e miliţian?! Să ştiţi însă că şi noi sîntem oameni! Bărbatul meu ştie cît de greu o duceţi, dar ce poate să facă?

— Poate să nu mai bată oamenii, i-a sărit lui Nelu ţandăra.

Renunţînd să ne mai ţinem de înţelegere, ne-am angajat în discuţie cu femeia şi i-am povestit cum ne tratează gardienii în lagăr. Ne-a mărturisit şi ea că auzise de bărbată-su că se purta rău cu deţinuţii. Mai ales cînd pleca beat la serviciu.

— Mereu îi spun să se poarte omeneşte cu deţinuţii, că o să-l bată Dumnezeu, dar cînd se îmbată nu mai ştie de el şi mă bate şi pe mine!

Cu vreo cîteva vorbe de acest fel, femeia a reuşit să ne înmoaie inima şi să ne dezarmeze. Îndîrjirea noastră s-a topit, făcînd loc unei mai mari înţelegeri pentru soarta nefericitei femei, în sufletul căreia, în ciuda aspectului ei mizerabil şi a faptului că era nevasta unei brute de gardian, continua să pîlpîie flacăra omeniei. Am încercat să comprim în numai cîteva rînduri o discuţie care s-a întins de-a lungul celor cîteva ore cît am lucrat la sobă. M-am străduit însă să nu-i alterez conţinutul, chiar dacă formularea şi cuvintele diferă. Cînd, la o nouă insistenţă, nu am mai refuzat-o şi am acceptat fiecare cîte o bucată de pîine pe care am mîncat-o pe loc, ferindu-ne de soldaţii de afară, ochii umeziţi ai femeii exprimau o profundă emoţie. Amărîta aceea de femeie părea să-şi fi asumat ea sentimentul vinovăţiei în locul bărbatului.

1963–1964: IARNĂ GREA LA SALCIA. CITIM „SCÎNTEIA“!

Iarna, în acel an, la Salcia, a venit brusc, peste noapte. O iarnă aspră şi cu geruri mari, chiar de la început. Într-o dimineaţă, după ce toată noaptea viscolise, ne-am trezit cu geamurile îngheţate şi cu uşa barăcii troienită. Am deschis-o luptînd cu zăpada şi crivăţul care ni se împotriveau. Veteranii lagărelor din Balta Brăilei ne-au spus că avusesem norocul să ni se dea din timp îmbrăcămintea de iarnă. Ne-au povestit cum în alţi ani nu primiseră pufoaicele şi pantalonii vătuiţi decît după căderea zăpezii şi că tremuraseră cîteva săptămîni bune în hainele de doc, care se scorojeau pe ei sub ninsoarea şi gerul de afară. Marea majoritate a deţinuţilor nu mai era scoasă din barăci decît pentru munci în interiorul lagărului. La corvezile obişnuite se adăuga acum curăţatul zăpezii din faţa barăcilor şi făcutul pîrtiilor prin curtea lagărului. Deşi numai sporadic, echipa noastră de sobari şi instalatori a continuat să fie solicitată şi în cursul iernii. Cînd nu eram angajaţi în nici o lucrare de reparaţii de sobe sau conducte de apă, intram şi noi în circuitul muncilor şi corvezilor din lagăr, la tăiat lemne, la curăţat de cartofi, la degajatul pîrtiilor de zăpadă etc. Cum la numărul mare al deţinuţilor din lagăr ne venea destul de rar rîndul la corvezi, ne rămînea şi destul de mult timp liber pe care, oricît ar fi vrut gardienii să ni-l ocupe găsindu-ne de lucru, nu reuşeau. Căutau totuşi să ne restrîngă pe cît posibil libertatea de mişcare, interzicînd circulaţia între barăci. Cei mai cîinoşi dintre ei au încercat să ne încuie în barăci, ceea ce dădea naştere la proteste şi scandaluri care se soldau cu pedepse de izolare. În cele din urmă, au renunţat la metoda de a ne mai bloca în barăci, mai ales că procedeul îi deranja şi pe ei, obligaţi fiind să descuie uşa ori de cîte ori un deţinut se cerea la toaletă, W.C.-urile aflîndu-se într-o clădire aparte în curte. Perseverenţa noastră de a bate din cinci în cinci minute la uşă pentru a fi lăsaţi să ne facem nevoile le venise de hac. Cu toată prigoana dezlănţuită pentru a împiedica circulaţia între barăci, reuşeam totuşi prin diferite

subterfugii să ne strecurăm în alte dormitoare şi să ne întîlnim prietenii. Dacă, de pildă, luai un braţ de lemne de la soba din dormitorul tău, te puteai duce cu el în altă baracă, trecînd liniştit prin faţa gardianului din curte, care te credea din echipa de corvoadă. Aşa îmi luasem obiceiul să pornesc în vizită la Iosif Ripan, la Nuţu Voiculescu, la Lie sau la alţi cîţiva camarazi care locuiau în alte barăci şi să mă întorc apoi nestingherit cu braţul de lemne înapoi la baraca mea.

Cele cîteva sobe la care am mai lucrat în timpul iernii au fost toate în casele gardienilor. Într-o singură casă am găsit bărbatul acasă, cînd am venit la lucru. Un gardian pe care nu-l mai văzusem. Era nou venit la Salcia şi nu fusese de serviciu decît la „interior“. În celelalte case ne-au primit numai nevestele care toate, fără excepţie, s-au arătat pline de solicitudine, neştiind cum să ne convingă să mîncăm cîte ceva sau să acceptăm măcar cîteva ţigări. Atitudinea noastră era de fiecare dată aceeaşi. Refuzam mereu, ostentativ, dar mulţumind în mod politicos, ceea ce producea invariabil aceeaşi reacţie, mai ales că luasem obiceiul să şi spunem că nu primim nimic de la cei care ne prigonesc. Femeia începea să se plîngă de serviciul ingrat al bărbatului. Apoi, cînd îi povesteam cum se purta cu deţinuţii, fie încerca să-şi disculpe soţul invocînd ordinele pe care trebuia să le execute, fie îşi exprima dezaprobarea faţă de brutalitatea lui, spunîndu-ne că ea îl sfătuise întotdeauna să fie omenos cu deţinuţii şi să nu şi-i facă duşmani.

Pe măsură ce avansam în iarnă, meseria noastră de sobari era tot mai puţin căutată. În schimb, eram destul de solicitaţi ca instalatori. Tot de la Nelu Dumitrescu am învăţat mai întîi cum să mă descurc sau mai bine-zis cum să las impresia că mă pricep. Abia după aceea am făcut primii paşi în meserie, încumetîndu-mă sub ochii lui să folosesc cîteva din sculele ce ni se dăduseră. După două-trei reparaţii, făcute tot în casele miliţienilor, am ajuns un destul de descurcăreţ cîrpaci care ştia să-şi dea aere de meşter cînd îl privea vreun ochi străin. Cele mai frecvente defecte la instalaţiile de apă din casele miliţienilor se datorau gerului, proastei izolări împotriva frigului, calităţii materialelor, dar şi primitivismului locatarilor, nefamiliarizaţi cu folosirea obiectelor sanitare din camera de baie. În majoritatea cazurilor cînd primeam ordinul să ne prezentăm la poartă cu roaba de scule, nu ni se spunea decît că vom fi escortaţi la o locuinţă unde nu mai curge apa. Cînd ajungeam la faţa locului, constatam aproape de fiecare dată că apa îngheţase pe ţevi chiar în camera de baie, în care nu se făcea focul, pentru că încăperea… nu prea era frecventată! În general, camerele de baie pe care

le-am văzut cu ocazia reparațiilor arătau într-un hal fără de hal. De cum intrai pe uşă, îți dădeai seama că atît chiuveta, cît şi cada de baie, ori nu erau deloc întrebuințate, ori îndeplineau o cu totul altă funcție decît cea pentru care fuseseră instalate. Cu greu puteai să le mai ghiceşti culoarea inițială albă a smalțului. În schimb, W.C.-ul nu era nici un dubiu că era folosit chiar pentru scopul pentru care fusese creat. Şi se vedea cu prisosință, mai ales atunci cînd fusese onorat şi după ce înghețase apa pe conducte. Privirile indiscrete pe care am avut ocazia să le arunc în camerele de baie din casele gardienilor mi-au dat prilejul să văd la ce mai pot servi căzile de baie. În cele mai multe erau aruncate de-a valma tot felul de lucruri: îmbrăcăminte murdară, pantofi scîlciați, cîte o cratiță veche, un borcan de murături, alături de cizme de cauciuc pline de noroi, şi de sticle goale. Două din căzile pe care le-am văzut aveau însă o destinație mai precisă. Una servea de depozit pentru unelte de grădinărie: sapă, lopată, greblă, tîrnăcop şi stropitoare. În cealaltă fuseseră puse la argăsit cîteva piei de oaie. Alte cîteva piei, atîrnate pe țeava duşului de deasupra băii, îşi aşteptau rîndul să fie muiate în cada cu argăseală. Robinetele din camerele de baie le găseam cel mai adesea înțepenite de rugină. Apa de la chiuveta din bucătărie era, în general, singura folosită pentru toate nevoile casei.

Cazul petrecut la locuința unui gardian nu mai are nevoie de nici un comentariu pentru a demonstra ceea ce am afirmat mai sus. Era către sfîrşitul iernii. Cîteva zile de moină fuseseră de ajuns pentru a dezgheța drumul satului şi a-l readuce la starea de pe vremea ploilor de toamnă. Echipa noastră fusese chemată de urgență la poarta lagărului, de unde, mînați în grabă de la spate de cei doi ostaşi din escortă şi de un gardian, am pornit spre sat plescăind şi alunecînd la tot pasul prin noroiul şi băltoacele drumului. Mergeam chiar la casa gardianului care ne însoțea şi care ne-a povestit că se trezise dimineața cu locuința inundată, fără să-şi poată da seama de unde venea apa. Cînd am ajuns la fața locului, nu ne-a fost greu să descoperim unde era hiba! Inundația provenea din camera de baie, de la o țeavă de apă din perete, care se spărsese. Întrebîndu-l pe gardian dacă cu o zi înainte robinetele de apă funcționaseră normal, am aflat că nu umblase la ele toată iarna, din cauza frigului din camera de baie. Era limpede deci că țeava de apă înghețase şi plesnise încă de la primele geruri de la începutul iernii, iar acum, o dată cu încălzirea vremii, se dezghețase şi provocase inundația.

În toamnă avusesem prilejul să văd în curtea fermei partidului aspectul dezolant prezentat de doi tăuraşi de cea mai pură rasă Pinzgau, numai piele

şi os, murdari de bălegar şi neţesălaţi. Aflasem de la Doru Stroescu că animalele fuseseră importate cu numai cîteva luni în urmă din Germania sau Elveţia şi că, datorită neglijenţei şi lipsei de îngrijire, ajunseseră foarte repede în starea jalnică în care-i văzusem. Un alt aspect al aceluiaşi spirit gospodăresc mi-a fost dat să-l cunosc în cursul iernii, cînd, împreună cu alţi vreo douăzeci de deţinuţi, am fost scoşi la muncă în incinta aceleiaşi ferme a partidului. Primisem fiecare cîte o lopată, şi ni se spusese că vom avea de vînturat seminţele de floarea-soarelui depozitate într-o magazie. Nimeni nu mai auzise vreodată de o asemenea îndeletnicire legată de cultura florii-soarelui. Se nimerise să fie una din cele mai geroase zile ale iernii. Deşi distanţa de la ieşirea din lagăr şi pînă în curtea fermei era mică, pe drum ne-au îngheţat picioarele în bocanci. Faţa şi buzele ne erau şi aşa arse şi crăpate de ger încă de la începutul iernii. Magazia, spre care ne-am îndreptat, era o hală lungă de douăzeci-douăzeci şi cinci de metri, lată de aproximativ cinci metri şi înaltă cam de patru. La mijloc, pe latura ei lungă, era intrarea, a cărei poartă dublă era dată de perete. Pe ambele părţi, sus, aproape de tavan, se aflau din loc în loc nişte oberlihturi, avînd şi ele ferestrele deschise. Pe măsură ce ne apropiam de magazie şi făceam aceste observaţii, ne izbea tot mai tare mirosul pe care îl emana prin toate deschiderile ei. O duhoare de fermentaţie, acră şi înecăcioasă, asemănătoare cu cea a borhotului de sfeclă de la fabricile de zahăr, dar mult mai puternică şi mai nesuferită. Cînd am ajuns la uşă, ne-am dat seama că putoarea venea de la depozitul din magazie. Pornind de la uşă spre stînga, pînă în fund şi pînă la un metru de tavan, magazia era plină cu seminţe de floarea-soarelui.

Gardianul care ne însoţise ne-a arătat ce aveam de făcut: urma să lopătăm seminţele din partea stîngă în partea dreaptă a magaziei, care era goală. La prima vedere, deşi era vorba de o cantitate mare de seminţe, ni s-a părut că va fi o treabă uşoară. Rămînea doar să ne obişnuim cu mirosul cumplit din magazie. În compensaţie, aveam să ne bucurăm că vom lucra la căldură, în magazie fiind o temperatură inexplicabil de ridicată, deşi uşa şi toate oberlihturile erau deschise şi afară crăpau pietrele de ger. Gardianul ne-a spus să ne apucăm de lucru şi, la rugămintea noastră, a acceptat să ne lase uşa deschisă din cauza mirosului. Ne-a cerut însă să nu ieşim din magazie. Apoi, pentru a scăpa de miros, s-a îndepărtat şi s-a oprit la vreo douăzeci de metri distanţă de uşa magaziei, unde şi-a găsit de vorbă cu un alt gardian. Îmbrăcaţi în şubele lor lungi îmblănite cu oaie şi cu pîslarii traşi peste cizme, nu le păsa de gerul de afară.

Primele lopeți, luate de la suprafața povîrnişului din capătul masei de semințe înmagazinate, s-au lăsat uşor încărcate şi aruncate în partea goală a halei. Adevărata situație a recoltei de floarea-soarelui (la care trudiseră atît şi deținuții) nu a întîrziat să se arate, de îndată ce am lopătat stratul de semințe încă intacte de la suprafață; un strat nu mai gros de treizeci-patruzeci de centimetri. Mai jos, în adîncime, nu ne-a mai fost posibil să înfigem lopețile. Fierul se oprea într-o masă compactă, parcă cimentată, în care nu mai pătrundea, oricît ne-am fi opintit. Ne-am suit şi pe mormanul de semințe ticsite în magazie, dar şi acolo încercările noastre de a folosi lopețile au dat greş, efortul fiind şi mai penibil, înălțimea tavanului nepermițîndu-ne să stăm decît aplecați sau în genunchi. Sus, în spațiul dintre tavan şi suprafața masei de semințe, temperatura era şi mai ridicată decît jos, iar miasmele grele şi înecăcioase emanate de semințe îți produceau usturimi în gît la fiecare gură de aer inhalată. Crezînd că totuşi nu era vorba decît de o crustă superficială, de un strat întărit, pe care nu-l puteam străpunge cu lopețile, dar sub care s-ar afla semințe nealterate, ne-am hotărît să-i cerem gardianului două cazmale. Ni le-a adus, după care s-a retras din nou în afara zonei urît mirositoare. Cu cazmalele şi cu multă trudă am parvenit să fărîmițăm şi chiar să dislocăm bucăți mai mari din masa compactă şi dură de semințe aglomerate. Am săpat astfel o groapă de mai bine de un metru adîncime, fără să descoperim nici măcar o modificare de consistență, darmite vreun strat de semințe nealterate. Dimpotrivă, cu cît săpam mai adînc, cu atît întîlneam o masă mai densă şi mai omogenă, în care forma semințelor nici nu se mai distingea. Ca să nu mai vorbim că în fundul gropii pereții ei erau atît de fierbinți, încît nu puteai ține mîna pe ei şi te sufocau aburii pestilențiali pe care îi emanau. Era limpede că întreaga recoltă de floarea-soarelui fusese compromisă. Semințele înmagazinate înainte de a fi fost complet uscate putreziseră şi formau acum, de la un capăt la altul al halei, un singur bloc, care în partea de jos continua să fermenteze. Față de cele constatate, era cît pe-aci să-l strig pe gardian pentru a-i arăta starea semințelor intrate în descompunere şi deci inutilitatea oricărei încercări din partea noastră de a mai salva ceva. Printre noi s-au găsit însă unii mai puțin pripiți şi mai chibzuiți în judecată, care m-au oprit s-o fac. Nu am putut decît să le dau dreptate. De ce să ne grăbim, spuneau ei, cînd aici, de bine, de rău, e mai acceptabil decît în gerul de afară? De ce să riscăm să fim puşi la altă muncă mai grea, în curtea fermei sau la corvezi în curtea lagărului, unde era mereu ceva de făcut? Mai bine mai întîrziem aici pînă primim masa de prînz şi abia după aceea anunțăm gardianul. Ora

va fi atunci prea înaintată pentru a mai fi puşi la altă muncă.

Cred că atunci cînd un puşcăriaş depăşeşte prima lui perioadă de detenţie în care a ţinut socoteala zilelor şi renunţă la răbojul scrijelit pe peretele celulei înseamnă că şi-a învins totodată şi principalul duşman: timpul. Cînd ai ajuns să faci abstracţie de trecerea timpului, ţi-ai recîştigat în parte independenţa şi te simţi eliberat de povara apăsătoare a ceasurilor şi zilelor care, în monotonia lor, se scurg la nesfîrşit. O dată ajuns la această maturitate în evoluţia lui în închisoare, omului nu-i mai rămîne decît un pas de făcut pentru a deveni un puşcăriaş înţelept, şi anume: să se obişnuiască să folosească cu orice ocazie factorul timp în favoarea lui, făcîndu-şi-l astfel, din duşman, aliat. Cu toate că numai după cîteva săptămîni de la arestare renunţasem să mai ţin contabilitatea zilelor, evoluţia mea ulterioară de puşcăriaş nu a mai dovedit aceeaşi precocitate de dezvoltare. Agitat din fire şi veşnic grăbit, nu am reuşit, decît rareori, să dau semne de înţelepciune. De cele mai multe ori m-am alăturat camarazilor care aveau această calitate. Aşa am făcut şi cu ocazia zilei noastre de lucru la magazia cu seminţe de floarea-soarelui. Şi trebuie să spun că tare bine ne-a prins să stăm întinşi pe spate pe seminţele încinse de procesul de fermentaţie şi cu picioarele în groapa care emana şi ea căldură. E drept că din cauza miasmelor pe care le-am respirat ne-am ales cu o iritaţie a traheei şi cu usturimi neplăcute la ochi, care însă, după două zile, au trecut. Hotărîrea de a „trage de timp“, nu numai că ne-a scăpat în ziua aceea de o altă muncă, dar le-a prilejuit camarazilor mei şi o plăcută surpriză. În timp ce ne încălzeam în jurul gropii săpate în grămada de seminţe, ne-a fost atrasă atenţia de un bulgăre de zăpadă căzut nu departe de locul unde ne aflam. Fusese aruncat de afară printr-unul din oberlihturile de pe partea opusă uşii. Cel care îl aruncase nu putuse deci fi văzut de gardianul care supraveghea de la distanţă uşa magaziei. Uitîndu-ne prin oberliht în curte, am văzut sub fereastră vreo trei sau patru deţinuţi de drept comun. Fiecare din ei ducea cîte două garnițe de lapte, în afară de unul care purta pe umăr o scară de coteţ. Cum ne-a văzut capetele la fereastră, cel cu scara a rezemat-o de perete, s-a suit pînă la înălţimea noastră şi ne-a şoptit că vine din partea domnului doctor Stroescu. Şi, fără să mai dea altă explicaţie, ne-a întins repede o cană primită de la unul din deţinuţii de la picioarele scării, care o umpluse cu lapte scufundînd-o într-una din garnițe. Cel de pe scară ne-a spus să ne grăbim, în timp ce un altul postat la colţul magaziei îl ţinea sub observaţie pe gardianul nostru. Prin releu, căniţa a început să facă naveta între garnița din curte şi camarazii mei din magazie, pînă ce fiecare şi-a

băut porția de lapte. Pe a mea am cedat-o altuia, neputîndu-mi învinge nici în puşcărie repulsia față de laptele crud, proaspăt muls. Cînd în cele din urmă am chemat gardianul şi i-am arătat situația semințelor de floarea-soarelui, a fost şi el de părere că munca noastră nu-şi mai avea rostul.

În cursul iernii 1963–1964, intențiile regimului de a ne îmbunătăți condițiile de detenție au devenit mult mai evidente decît în perioada campaniei agricole din vară şi toamnă, cînd totul era sacrificat muncii pentru „realizarea planului“. Semnele cele mai vizibile în acest sens se reflectau acum în comportarea gardienilor şi ofițerilor care se străduiau să-şi modifice atitudinea față de noi, abținîndu-se de la brutalități, înjurături şi insulte şi căutînd să se arate mai omenoşi şi să ni se adreseze în mod civilizat. Unii păreau s-o facă simplu, cu uşurință, altora însă le venea tare greu să-şi schimbe năravurile, efortul de a-şi stăpîni pornirile schimonosindu-le trăsăturile feței, care nu ştia să exprime blîndețea. În cadrul acestei noi tendințe a organelor represive de a ne acorda nişte drepturi elementare de care ne privaseră ani de zile şi a obligației ce părea că voiau să şi-o ia de a respecta măcar în parte tratamentul uman al deținuților, prevăzut de convențiile internaționale, am trăit în iarna aceea un eveniment extraordinar. Am fost într-o zi adunați în curtea lagărului unde comandantul (cred că îl chema Nica) ne-a ținut un lung discurs, din care voi spicui numai cîteva fraze-slogan care începuseră să fie tot mai des întrebuințate de diferiți ofițeri care veneau să ne viziteze la Salcia: „Mulți dintre voi ați dat dovadă de muncă şi disciplină, dar mai sînt unele elemente care nu au înțeles mersul istoriei… Regimul de democrație populară din țara noastră s-a întărit acum şi nu se mai teme de duşmani… Organele de stat vor apăra cuceririle revoluționare şi vor zdrobi orice încercare a duşmanului de clasă de a submina regimul clasei muncitoare… Unii dintre dumneavoastră (neobişnuit încă să întrebuințeze cu noi astfel de formulări, Nica ni se adresa cînd cu tu, cînd cu dumneata), v-ați dat seama că ați greşit şi v-ați hotărît să vă reabilitați prin muncă, alții au rămas însă duşmani înrăiți ai poporului… Noi îi cunoaştem şi pe unii, şi pe alții, şi vom ține seama de purtarea fiecăruia“. După acest amestec de promisiuni de recompensă nedefinite şi de amenințări voalate, cu aluzii la un tratament diferențiat, în funcție de atitudinea fiecăruia, comandantul ne-a comunicat că, pentru a ne ajuta să ne convingem de „realizările“ partidului şi guvernului şi de bunăstarea poporului, regimul a hotărît să ne permită să citim zilnic ziarul. Nu ştiu dacă urmărise să provoace surpriză, dar a reuşit

din plin. Poate nu chiar în sensul dorit de el, dar, oricum, noi am rămas în primul moment înmărmuriți de uimire. Cum să-ți vină să crezi că regimul renunța la ceea ce fusese timp de două decenii gogorița numărul unu a direcției închisorilor, ziarul, hîrtia şi litera scrisă, care nu trebuiau să ajungă în mîna deținuților? Cum să crezi că tocmai cei care ordonaseră cele mai sălbatice represalii, pentru a menține prin teroare această interdicție, veneau acum să ne ofere ziare? Nu ştiu cine ar mai putea totaliza numărul zilelor de izolare, al bătăilor şi al celor care au plătit cu sănătatea sau chiar cu viața pentru un petic de ziar găsit asupra lor. Reacția împotriva acestei prohibiții ne stimulase ingeniozitatea şi îndrăzneala, făcîndu-ne şi pe noi să recurgem la acțiuni extreme, de la dezgustătoare pînă la temerare. Numai eu ştiu de cîte ori îmi băgasem brațul pînă mai sus de cot în conținutul latrinelor pentru a pescui bucata de ziar folosită de gardian drept hîrtie igienică. Şi nu mai vorbesc de răbdarea şi iscusința cu care se făureau cele mai complicate planuri pentru a ajunge în posesia unui ziar, fie de la vreun deținut de drept comun, fie de la un lucrător civil sau chiar de la un gardian. Dacă pînă atunci, din experiența cîştigată în cursul anilor de închisoare, ne obişnuisem să nu mai dăm o prea mare importanță perioadelor de oarecare destindere sau de înăsprire a regimului de detenție, care se succedau alternativ, de data asta, o concesie de asemenea proporții, din partea organelor represive, ieşea din rutină şi dădea loc la interpretări optimiste justificate. Faptul a fost imediat asociat cu modificarea intervenită în purtarea gardienilor față de noi, dar şi cu zvonurile, tot mai frecvente în ultima vreme, privind iminența apariției unui decret de amnistii şi grațieri, cărora majoritatea dintre noi nu le dădeam crezare. De multe ori astfel de zvonuri se adeveriseră, dar de fiecare dată beneficiarii decretului fuseseră numai condamnații de drept comun. Recunosc că anunțul comandantului m-a uimit şi tulburat la fel ca pe toți deținuții din lagăr. Interpretările optimiste ale celor care susțineau că asistăm la pregătirile premergătoare eliberării noastre nu le-am împărtăşit şi nici nu au reuşit să-mi clatine convingerea pe care în discuțiile ce le purtam între noi o rezumasem în cîteva vorbe: „Ori ei, ori noi!“ Cu alte cuvinte, admiteam numai două ipoteze: ori durează regimul mai mult decît noi, şi atunci vom muri în închisoare, ori se prăbuşeşte cît mai sîntem în viață, şi atunci vom fi eliberați de cei care l-au răsturnat. O a treia ipoteză, aceea de a fi eliberați printr-un act de clemență a regimului comunist, o consideram exclusă. Nu o vedeam posibilă, spuneam în glumă, decît dacă regimul va reuşi să uniformizeze viața oamenilor liberi cu a celor din puşcării, făcînd să dispară puținele diferențe care mai există între ele. O glumă, care, cu

trecerea timpului, avea să-şi piardă hazul!

Începînd chiar de a doua zi, cel mai odios personaj al lagărului, turnătorul Dogărăscu, a adus cîte un număr din *Scînteia* în fiecare dormitor. Îl depunea pe pervazul primei ferestre de lîngă uşa de intrare şi pleca imediat, fără să reacţioneze la sarcasmele şi aluziile batjocoritoare cu care era întîmpinat ori de cîte ori îşi făcea apariţia. „Atenţie!“ era de obicei strigătul cu care era primit în dormitor, la care toate discuţiile şi îndeletnicirile din baracă încetau ostentativ, demonstrînd astfel că nu voiam să ne expunem riscului de a fi denunţaţi. Apoi începeau să zboare de la un pat la altul schimburi de păreri, care mai de care mai usturătoare la adresa delatorilor în general şi la pedepsele binemeritate pe care le vor primi într-o bună zi. Alteori, de cînd intra pe uşă şi pînă ieşea, dormitorul se transforma într-o volieră asurzitoare care răsuna de fluierături, piuituri şi tot felul de sunete imitînd glasul păsărilor, delatorilor spunîndu-li-se nu numai turnători, prăduitori sau vînzători, ci şi ciripitori. Grăbit, Dogărăscu se strecura pe uşă afară ca un cîine bătut şi fugărit cu pietre.

Atitudinea noastră faţă de primul ziar primit în mod oficial a fost unanimă. Ne-am asigurat mai întîi că nu vine la baraca noastră nici un gardian şi abia după aceea ne-am ocupat de ziar. L-am întins pe un pat şi, îngrămădiţi împrejur, i-am parcurs paginile întorcîndu-le cu grijă pentru a nu le rupe sau şifona. Apoi l-am împăturit la loc şi l-am pus din nou în firida ferestrei. Cum în Balta Brăilei serviciul poştal suferea întîrzieri, treceau uneori cîte două sau trei zile pînă ce primeam un nou ziar. Trebuia atunci să-l predăm pe cel vechi, pe care Dogărăscu îl găsea zăcînd intact acolo unde îl pusese. Desigur că faptul i-a fost raportat ofiţerului politic, care seara, după ce ne-am întors de la muncă, a venit la noi în dormitor să vadă personal ce se întîmplă cu ziarul. Ne-a găsit pe unii stînd de vorbă, pe alţii cîrpindu-ne hainele, curăţîndu-ne bocancii sau rînduindu-ne lucrurile de îmbrăcăminte la capul patului. Ziarul zăcea împăturit la locul lui din firidă. Nu părea să se fi atins nimeni de el. Mimînd un aer distrat, în timp ce-şi rotea ochii prin încăpere, politrucul s-a informat pe un ton neutru:

— Văd că aţi primit ziarul! L-aţi citit?

I s-a răspuns din mai multe părţi:

— Nu. Nu avem timp. Sîntem prea obosiţi de muncă!

Sau chiar:

— Nu ne interesează! Scrie mereu acelaşi lucru!

La asemenea afirmaţii, ofiţerul nu s-a mai putut stăpîni şi şi-a arătat adevărata faţă, răcnind la noi după bunul şi vechiul obicei M.A.I.-ist:

— Tot bandiți ați rămas! Degeaba avem noi grijă să vă dăm tot ce vă trebuie! Lasă că vă învăț eu minte!

Apoi şi-a luat seama, s-a calmat şi ne-a vorbit din nou civilizat, vrînd să ne convingă de importanța articolelor din ziar, care ne informează despre „realizările regimului“.

— Eu vă sfătuiesc să-l citiți, i-au fost ultimele vorbe înainte de a pleca şi care nouă ne-au sunat a amenințare.

A doua zi, ofițerul de serviciu ne-a transmis ordinul conducerii: seara, după întoarcerea de la muncă, în fiecare dormitor se va citi cu glas tare articolul de fond din *Scînteia*. Neexecutarea ordinului va atrage după sine pedepsirea întregii camere cu zile de izolare şi tăierea dreptului la carte poştală şi la pachet. De unde pînă mai ieri citirea ziarului fusese strict interzisă, lectura lui ajunsese să fie acum obligatorie. Aceiaşi oameni ai administrației lagărului, care ne pedepsiseră mai înainte pentru încălcarea interdicției, ne amenințau fără nici o ruşine cu represalii identice dacă nu respectam acum dispoziția contrară! Amănuntele de reglementare a felului în care urma să fie executat ordinul au fost lăsate în seama ofițerului de serviciu şi a gardienilor. Astfel, în dormitorul în care mă aflam s-au încercat succesiv mai multe formule. Mai întîi s-a apelat la voluntari, care să citească pe rînd în fiecare seară articolul de fond. Nu s-a oferit însă nimeni. Supărat de insucces, gardianul a luat inițiativa de a desemna el un lector. Dar şi aici s-au ivit dificultăți, cei aleşi invocînd diferite pretexte pentru a se eschiva: fie că nu citeau bine, fie că nu aveau ochelari şi nu vedeau bine la lumina slabă a becului din dormitor. S-a găsit chiar unul (cred că era inginer constructor) care să spună că nu a urmat clasele primare şi nu ştie carte, fiindcă a fugit de la şcoală. Cînd, bănuitor, gardianul l-a întrebat ce meserie are, i-a spus că era muncitor necalificat. Văzînd că nu o scoate la capăt, gardianul l-a chemat în ajutor pe ofițerul de serviciu. Acesta, mai versat în mijloacele de constrîngere, i-a spus şefului de cameră să se descurce cum va şti, pentru că ordinul trebuie să fie executat, în caz contrar va fi trimis la izolare. Şi aşa am fost învinşi cu propria noastră armă, ofițerul ştiind că poate conta pe solidaritatea noastră. Am acceptat cu toții compromisul. Pentru ca şeful de cameră să nu aibă de suferit de pe urma noastră, am convenit ca seara să se aşeze pe banca de sub becul care ne lumina camera, avînd grijă să aibă ziarul la îndemînă. La ora citirii ziarului se va găsi întotdeauna unul dintre noi care să dea alarma la apropierea unui ofițer sau gardian. În acel moment vom înceta să mai vorbim, vom face linişte, iar şeful de cameră va începe să citească de

undeva, de la mijlocul articolului. Am procedat aşa numai o vreme. Cînd am observat că administraţia a renunţat să ne mai supravegheze şi nu s-a mai arătat preocupată de citirea ziarului în dormitor, am încetat şi noi să mai jucăm acest teatru. Treptat, ordinul a căzut în desuetudine. Nemaisimţindu-ne constrînşi la lectura de seară a articolului de fond, ziarul depus în firida ferestrei nu-şi mai păstra pînă a doua zi aparenţa intactă ca în primele săptămîni. După ce majoritatea îl răsfoiam citindu-i numai titlurile şi oprindu-ne doar la pagina cu ştiri externe, ziarul era luat în primire de cîţiva camarazi din dormitor, care îl studiau în amănunţime, analizînd fiecare articol, declaraţie oficială sau discurs al mai marilor partidului, căutînd să găsească printre rînduri ceea ce se ascundea în spatele cuvintelor tipărite.

La un moment dat, ne-a fost atrasă atenţia de întîrzierea cu care ne parveneau, de la o vreme, ziarele. Treceau cîteodată două-trei zile în care ni se spunea că vasul care aducea poşta de la Brăila nu venise, iar cînd distribuirea ziarelor era reluată, nu mai primeam numerele din urmă. „Ce vă mai trebuie ziarele vechi?“ ni se răspundea cînd întrebam de ele. Frecvenţa întreruperilor şi mai ales lipsa numerelor din acele zile au început să ni se pară suspecte. Nu a trecut multă vreme şi bănuiala noastră a devenit certitudine: regimul îşi cenzura propria lui presă! Reţinea ziarele al căror conţinut considera că nu trebuie adus la cunoştinţa deţinuţilor! Descoperirea a făcut-o o echipă de deţinuţi care lucra la reparaţii de zidărie în casa unui gardian. Băieţii noştri au pus mîna pe un ziar, care nouă nu ne fusese dat, ceea ce dovedea că poşta venise totuşi la Salcia. Din acel moment, principala noastră preocupare a fost să ne procurăm numerele din *Scînteia* care nu ajungeau în lagăr. O campanie la care a participat cu succes şi echipa noastră de instalatori, cînd aveam ocazia să lucrez cu Nelu Dumitrescu prin casele gardienilor. Şi aşa am aflat de ce reţinuse administraţia ziarele respective! În acea vreme, în toate numerele *Scînteii* apăreau informaţii despre viitoarele alegeri prezidenţiale din Statele Unite, informaţii puţine, neesenţiale, privite prin prisma deformantă a presei comuniste şi însoţite de comentarii în stilul ei insidios bine cunoscut. Parcurgînd paginile ziarelor reţinute de administraţie, ne-a sărit imediat în ochi motivul pentru care luase această măsură. În toate numerele reţinute erau referiri la campania electorală dusă de senatorul Goldwater care candida la preşedinţie (din ziarele primite oficial nici nu aflasem de existenţa lui Goldwater!). Din criticile care i se aduceau şi virulenţa cu care era atacat pentru declaraţiile „reacţionare, antidemocratice, antisovietice şi

aţîţătoare la război“ am înţeles că se manifestase ca un declarat şi înverşunat inamic al comunismului. Un fapt pentru care Goldwater a devenit pe loc candidatul nostru! Deşi grijulie de starea noastră de spirit, nu cred că prin reţinerea ziarelor administraţia urmărise să ne ferească de riscul unor entuziasme deşarte şi a unei decepţii ulterioare cînd vom afla că Goldwater nu fusese ales.

ILUZIA UNEI NOI EVADĂRI, HOLERA

Semnelor de îmblînzire a regimului în închisoare nu le mai căutam de multă vreme o motivație logică. Mă obişnuisem în decursul anilor cu alternanța perioadelor cînd foarte dure, cînd mai puțin aspre. Uneori observasem că aceste oscilații earu o consecință directă a unor evenimente politice internaționale. De cele mai multe ori însă nu le găseam o explicație satisfăcătoare, deşi alți camarazi de închisoare continuau să facă tot felul de speculații pe această temă. În ultima vreme, mai ales de cînd eram în mod sensibil mai bine tratați, noua atitudine a administrației lagărului față de noi era deseori pusă în legătură cu zvonurile tot mai insistente privind decretarea unei largi amnistii şi pentru deținuții politici. Astfel de zvonuri ne parveneau întotdeauna de la deținuții de drept comun, nefiind de cele mai multe ori decît produsul unei speranțe pe care şi-o întrețineau cu iluzia decretelor de care beneficiau din cînd în cînd. Cei mai mulți dintre noi, printre care şi eu, nu ne făceam astfel de iluzii. Cea mai bună dovadă în acest sens era tema discuțiilor pe care le purtam în acel sfîrşit de iarnă cu Nuțu Voiculescu.

Pe măsură ce prietenia noastră se dezvoltase, crescuse şi încrederea pe care ne-o acordam unul altuia. Zilele de iarnă, cînd nu eram scoşi la muncă, ne-au dat prilejul să ne vedem mai des, să stăm mai mult de vorbă şi să ne cunoaştem mai bine, împărtăşindu-ne chiar şi cele mai ascunse gînduri. Aşa se face că am ajuns să vorbim despre ideea care pe mine mă obsedase continuu de-a lungul anilor de închisoare şi care, după cum mi-a mărturisit-o, îl preocupa şi pe el: ideea evadării. Ideea şi hotărîrea nu ne lipseau nici unuia, dar pînă la faptă era cale lungă! O cale greu de întrevăzut. Voiam însă s-o descoperim. Deocamdată totul se reducea la discuții şi schimburi de păreri, neputînd trage concluzii şi stabili ce trebuia întreprins, ci mai degrabă ce nu trebuia făcut. Am exclus astfel orice fel de tentativă în cursul iernii; frigul, zăpada şi viscolul făcînd din natura în care voiam să ne pierdem un inamic căruia nu i-am putea face față. Prima mea experiență în

domeniu mă convinsese că sezonul propice unei evadări era vara, cînd nu degerai de frig, nu lăsai urme pe zăpadă şi te puteai bucura de protecţia vegetaţiei. Pînă ce vremea va deveni mai prietenoasă şi natura cu verdeaţa ei ospitalieră, mai era însă o bună bucată de vreme. Examinînd pe toate feţele şi ipoteza unei evadări din chiar incinta lagărului, am sfîrşit prin a o şterge de pe lista posibilităţilor, riscurile fiind enorme, iar şansele de reuşită aproape inexistente. Deşi eram în căutarea unei căi pe care o ştiam dinainte primejdioasă, nu eram totuşi dispuşi să ne asumăm riscuri cu mult mai mari decît şansele de izbîndă. Nu voiam să ne încercăm norocul cu orice preţ! Desigur, cîntărirea pericolului şi a şanselor de reuşită erau la discreţia aprecierii noastre subiective, dar se situa totuşi în limitele rezonabilului. Oricum, seriozitatea raţionamentului lui Nuţu şi spiritul său analitic aproape exagerat de pedant veneau să compenseze în discuţiile noastre tendinţa mea de a fugi de calcule prea amănunţite (cînd nu dispunem de toate elementele) şi de a mai lăsa loc şi pentru improvizaţiile de moment. Nu are rost să enumăr toate propunerile făcute, şi de unul, şi de altul pe care, rînd pe rînd, le-am înlăturat ca nerealizabile. Astfel, cîmpul posibilităţilor luate în discuţie şi examinate metodic zile în şir s-a tot micşorat, nemairămînîndu-ne în cele din urmă în perspectivă decît o singură cale de fugă: Dunărea. Cu ajutorul cîtorva prieteni, eram siguri că ne vom putea aranja să fim repartizaţi amîndoi la brigada care lucra la descărcatul bacurilor şi la atelierele din ţarcul de la malul Dunării. Era primul şi singurul punct sigur al celor cîteva planuri ipotetice, urmînd ca abia după ce vom studia situaţia la faţa locului să ne oprim asupra celui mai convenabil, să-i discutăm detaliile şi să-l definitivăm. Toate aceste planuri, proiectate sumar, cu contururi încă vagi, aveau o trăsătură comună: albia Dunării vechi, în care voiam să ne aventurăm. Era zona în care, dacă pătrundeai, erai împuşcat fără somaţie. Cum vom căuta să evităm ca acest prim pas să ne fie fatal, rămînea de văzut. Oricum, drumul nostru începea de la malul Dunării, pe care trebuia s-o trecem fie înot, fie cu ajutorul unui bac, cu sau fără complicitatea cîrmaciului. Cel puţin aşa gîndeam şi vedeam amîndoi situaţia în primele luni ale anului 1964, cînd viscolul încă mai ridica troiene la uşa barăcii unde ne ţineam sfatul.

Un lucru ne era foarte clar: dacă evadarea propriu-zisă ne va reuşi, va trebui neapărat să părăsim cît mai repede posibil insula pe care ne aflam. Ştiam că, din cauza lagărelor de muncă cu deţinuţi, Balta Brăilei era înţesată de trupe ale Ministerului de Interne care, la primul semnal de alarmă, vor începe să cutreiere insula în lung şi în lat, pe jos, călare şi cu

cîini-lup special dresați pentru vînătoarea de oameni. Avusesem ocazia să vedem de cîteva ori manevrele acestor trupe pornite în căutarea unui duşman imaginar. Putusem de asemenea observa de la o fereastră a spitalului, suindu-ne în picioare pe pat, poligonul special amenajat pentru dresajul şi exerciţiile la care erau supuşi cîinii poliţişti. Ne gîndeam că, dacă vom reuşi să intrăm în Dunăre fără să fim văzuți, profitînd de curentul apei, vom putea înota o bună distanță în aval şi ieşi apoi pe malul dobrogean înainte de a se da alarma. Contam atunci ca trupele Securității să înceapă operațiile de căutare mai întîi în interiorul insulei şi abia după aceea să le extindă în afara ei. Ne oprisem la ideea de a ieşi din apă pe malul dobrogean nu numai pentru a evita concentrația de trupe din Balta Brăilei, ci şi cu intenția de a ne feri de malul muntenesc, socotind că Securitatea îşi va îndrepta în mod firesc cercetările mai întîi în acea parte, ştiindu-ne pe amîndoi din Bucureşti. Prelungind acest raționament, de a porni în direcția contrarie drumului firesc, gîndul ne-a dus la frontiera bulgară. Ce-ar fi, ne-am zis, să încercăm să ne continuăm evadarea mergînd spre sud şi să trecem frontiera în Bulgaria? Într-acolo chiar că nu vom fi căutați! La această idee, ne-am amintit amîndoi de un banc care circula pe vremea aceea şi am făcut din nou haz de el.

Un securist se prezintă cu un arestat la Mărcuța şi îi cere doctorului să-l interneze, fiindcă e nebun.

— De unde ştii că este nebun? întreabă doctorul.

— L-am prins cînd tocmai voia să treacă frontiera, spune securistul.

— Păi, asta nu înseamnă că e nebun! zice doctorul.

— Ba da, pentru că voia să fugă în URSS!

Ideea fugii în Bulgaria ni s-a părut mai mult decît năstruşnică şi am comentat-o la început mai în glumă. Mie mi-a rămas totuşi în minte şi, treptat, am ajuns să nu mi-o mai închipui chiar utopică. Fiind vorba de Bulgaria, mă dusese gîndul la Gioga Parizianu. Era aromân originar din Bulgaria. Ne cunoscusem şi ne împrietenisem la mina de plumb de la Cavnic. Gioga era unul dintre cele mai frumoase caractere pe care le-am întîlnit în închisoare. N-am avut nici o reticență să-i încredințez intenția mea de a încerca o nouă evadare şi să-i cer părerea şi sfatul cu privire la eventualitatea trecerii frontierei în Bulgaria. Cu toate că nu vedea posibilitatea unei evadări de la Salcia, ideea trecerii graniței spre sud l-a entuziasmat. Fără multă vorbă, s-a declarat gata oricînd să ni se alăture dacă vom găsi o cale spre libertate. Pentru el, fuga din Salcia era principala problemă care trebuia rezolvată. Fiind dobrogean, trecerea clandestină a

frontierei o considera relativ uşoară, iar o dată ajunşi pe teritoriul bulgar, planul era pentru el gata făcut. Avea ferma convingere că vom putea traversa toată Bulgaria de la nord la sud, pe jos sau profitînd de diferitele mijloace locale ce ne vor ieşi în cale, căruțe sau camioane, pentru a ajunge în zona muntoasă de la frontiera greco-bulgară. Vom merge cu precădere prin zonele rurale, dîndu-ne drept muncitori sezonieri, în drum de la un loc de muncă la altul. Ştiind perfect bulgăreşte, nu va avea nici o dificultate să se înțeleagă cu localnicii, iar noi vom evita să vorbim. Desigur, rămînea să ne descurcăm pentru a ne procura cîte ceva de mîncare, fie dînd o mînă de ajutor la gospodăria unui țăran, fie înfruptîndu-ne noaptea din fructele livezilor şi legumele grădinilor întîlnite în drum. După calculele lui Gioga, într-un răstimp de două săptămîni, vom ajunge în regiunea aşezărilor aromâneşti din munții de la granița cu Grecia. Acolo, spunea Gioga, se simțea ca acasă. Avea rude şi prieteni şi putea conta pe solidaritatea de clan a macedoromânilor. Pentru oierii aromâni din satele lor de munte, aşezate atît de partea bulgărească, cît şi de cea grecească, granița nu fusese niciodată un hotar cu adevărat despărțitor. În ciuda regimului comunist de la Sofia, schimbul de relații peste frontieră continua să funcționeze. Relieful sălbatic, muntos, prăpăstios şi împădurit nu făcea posibilă închiderea ermetică a graniței, mai cu seamă pentru localnicii care îi cunoşteau toate potecile şi trecătorile. Gioga susținea că, o dată ajunşi în regiune, vom fi găzduiți şi ascunşi pe la stîne, iar la momentul prielnic vom fi trecuți de o călăuză peste frontieră, în Grecia. Deşi realizarea unui astfel de plan, plin de necunoscute, depindea de rezolvarea succesivă a unei serii de etape intermediare, una mai ipotetică decît alta, imaginația noastră nu înceta să clădească mai departe pe nisipul iluziilor pe care ni le făceam. Cu toate că în discuțiile ce le purtam nu puneam nici o stavilă fanteziei noastre înaripate, sfîrşeam totuşi prin a ne îngrădi închipuirile în limitele impuse de realitate, chiar dacă rămîneau pe mai departe îndrăznețe. Fără investiții de îndrăzneală şi asumare de riscuri, un asemenea proiect nu avea nici o şansă de succes. Teoretic, în iarna şi primăvara aceea, am trecut în revistă absolut toate posibilitățile de fugă pe care le învederam, dînd prioritate evadării pe Dunăre. Urma ca la vară, cînd speram să intrăm în posesia unor noi elemente mai concrete, să regîndim şi să rediscutăm întregul evantai de ipoteze, pentru a ne opri la cea mai convenabilă. Pînă atunci însă mai avea să curgă apă pe Dunăre!

Dezghețul a venit pe neaşteptate. În numai cîteva zile mai blînde şi sub

un soare încă palid, zăpada s-a topit, făcînd din nou loc noroaielor. Curtea lagărului a devenit iar o mocirlă, întreținută o vreme de ploi, mai întîi zilnice şi apoi tot mai rare. Cînd au încetat, cerul s-a limpezit şi s-a desprimăvărat de-a binelea. Sub primele raze mai calde ale soarelui a dat şi colțul ierbii şi au înmugurit şi sălcile, pregătind cu verdele lor încă crud decorul pentru Paştele care se apropia. L-am sărbătorit într-o atmosferă mai relaxată ca de obicei, fără stare de alarmă, fără percheziții inopinate şi fără o vigilență mărită din partea administrației. Gardienii păreau să fi primit lecții de discreție. Nu îşi mai impuneau ostentativ prezența în tot locul şi nu mai căutau nimănui nod în papură pentru a-i face raport de pedepsire. Nu mai vedeau şi nu mai auzeau nimic din ceea ce altă dată socoteau abatere de la disciplină. Se abțineau să ne mai facă observații şi nu mai remarcau nici că circulăm de la un dormitor la altul, nici că discutăm adunați în grupuri în curtea lagărului. Deşi se auzea la tot pasul „Christos a înviat!“ şi „Adevărat a înviat!“, gardienii păreau să nu audă. S-a întîmplat ca tocmai în acele zile Iosif Ripan să primească un pachet cu alimente de acasă. M-a invitat imediat în dormitor, la patul lui, spunîndu-mi că e vorba de un pachet cu surprize. Încă de la poartă, de cînd gardianul îi cercetase conținutul, predîndu-i pe rînd fiecare articol, Iosif tresărise văzînd punga cu fursecuri prin care, aşa cum se înțeleseseră înainte de arestarea lui, nevastă-sa îi va transmite un mesaj important. Fursecurile erau cam de mărimea unei nuci rumenite în cuptor şi foarte uscate. Aproape că îți rupeai dinții în ele de tari ce erau. Întruneau însă astfel însuşirile ideale pentru destinația ce li se dăduse, la confecționarea lor nefiind urmărite calitățile gastronomice. Iosif mi-a explicat că nu trebuia să fie sfărîmicioase, pentru a nu risca să dea în vileag secretul pe care îl conțineau, şi anume, mesajul scris pe o foiță de țigară împăturită strîns şi învelită la rîndul ei într-o bucățică de celofan răsucită la capete. Misiva astfel ambalată, mai mică chiar decît un bob de mazăre, introdusă în aluat şi supusă temperaturii din cuptor, rămînea intactă. Dacă textul era mai lung, urma să fie scris pe mai multe foițe de țigară, repartizate fiecare în tot atîtea fursecuri. Am pornit deci în căutarea mesajului care trebuia să se găsească într-unul sau mai multe din cele patruzeci-cincizeci de fursecuri pe care le conținea punga. Rînd pe rînd, băgam în gură cîte un fursec, îl mestecam cu grijă şi nu înghițeam decît după ce ne asiguram că nu mai simțeam cu limba nici o fărîmitură mai consistentă. Am apucat să mîncăm fiecare vreo cîteva, pînă ce am dat peste prima bobiță de celofan. Foița din interior era în stare perfectă. Faptul că era numerotată ne-a dat de înțeles că nu reprezenta decît un fragment din

textul mesajului. Fursecurile fiind însă săţioase şi greu de prididit numai în doi, Iosif l-a chemat şi pe inginerul Petre Lică să ne dea o mînă de ajutor la căutatul răvaşelor din plăcintă. O dată cele şapte-opt foiţe găsite şi puse cap la cap, Iosif ne-a citit mesajul. În cîteva scurte propoziţii, soţia lui îl informa despre situaţia grea a familiei. Se bucura totuşi că băiatul reuşea să-şi vadă de carte. Apoi, pe celelalte foiţe, mesajul devenea mai eliptic, cu prescurtări, aluzii şi iniţiale numai de Iosif ştiute, pe care ni le-a tradus. Nevastă-sa îi transmitea că prietenul lui de care îi vorbise înainte de a fi arestat luase legătura cu ea pentru a o informa despre un larg decret de amnistiere şi graţiere a deţinuţilor politici, care era gata redactat, urmînd să intre în curînd în vigoare. Iosif ne-a spus că acel prieten avea relaţii în cele mai înalte cercuri ale procuraturii, că era un om serios şi de toată încrederea, pe al cărui cuvînt te puteai bizui. Iosif nu se îndoia de exactitatea informaţiei, punînd-o în legătură şi cu avalanşa de zvonuri din ultima vreme, care, deşi mai confuze şi sub diferite variante, pomeneau toate de un decret de eliberare a deţinuţilor politici. După părerea lui, secretul decretului mai transpirase şi prin alte căi. Eu rămîneam totuşi în continuare sceptic, iar timpul care s-a scurs săptămînă de săptămînă şi lună de lună după primirea mesajului din fursecuri părea să-mi dea dreptate.

Printre primele munci în afara lagărului, la care mi-amintesc să fi luat parte în primăvară, a fost aceea de împrăştiere a unei substanţe chimice pe suprafeţele de teren însămînţate. Nu mai ştiu exact ce substanţă era. Cred că era vorba de un ierbicid destinat distrugereii buruienilor din culturile de grîne. Se prezenta sub forma unui praf alb-cenuşiu şi era ambalat în saci de hîrtie. Ni s-a spus să avem grijă cum umblăm cu el, fiindcă e un produs toxic. Acest avertisment a fost totodată şi singura măsură de prevedere luată de administraţie pentru evitarea unor accidente. Împărţiţi în două grupuri de cîte cinci-şase inşi, am fost încărcaţi împreună cu sacii într-un camion cu remorcă; unii în lada camionului, alţii în remorcă. Gardianul şi soldatul înarmat, care ne însoţeau, s-au înghesuit în cabina şoferului. Ne-am oprit la cîţiva kilometri distanţă de lagăr. În faţa noastră, cît vedeai cu ochii, se întindeau ogoarele însămînţate, dar încă golaşe, în care numai ici şi colo ieşiseră la lumină cîteva fire de verdeaţă. Atît semănăturile, cît şi buruienile abia începeau să răsară. Gardianul s-a dat jos din cabină şi ne-a avertizat să nu care cumva să coborîm din camion sau remorcă, pentru că vom fi împuşcaţi fără somaţie. Apoi, ne-a dat ordin să deşertăm sacii pe fundul lăzii camionului şi al remorcii, şi ne-a explicat cum să procedăm. În timp ce camionul va cutreiera cu viteză redusă şi în zigzag dintr-un capăt în

celălalt ogoarele, acoperind întreaga suprafață de teren însămînțată, noi, înarmați fiecare cu cîte o lopată, vom împrăştia peste cîmp praful deşertat din saci. Jumătate dintre noi vom azvîrli praful spre partea stîngă, iar cealaltă jumătate spre partea dreaptă. Toate bune şi frumoase, dar îndrumările nu prevedeau soluția în caz de vînt. Cînd ne-am apucat de lucru, nu se simțea decît o adiere uşoară care nu ne-a afectat, dar, după o vreme, s-a pornit să sufle mai tare. Din acel moment, munca noastră a început să-şi însuşească tot mai mult calitățile atît de des întîlnite în munca socialistă, devenind contraproductivă şi dăunătoare oamenilor. Cei care aruncau cu lopata în aceeaşi direcție în care bătea vîntul vedeam cum praful se pierdea în aer, spulberat departe de locul în care ar fi trebuit să cadă. În schimb, cei de pe partea cealaltă, care azvîrleau praful împotriva curentului, îl primeau înapoi, în plină față, la fiecare pală de vînt. E drept că datorită drumului în zigzag neajunsul se împărțea frățeşte, la fiecare întoarcere a camionului, rolurile inversîndu-se. Pînă ce gardianul a venit să întrerupă operațiunea şi să ne aducă înapoi în lagăr, am apucat să inhalăm însă o cantitate suficientă de praf pentru a suferi cîteva zile în şir de pe urma iritațiilor provocate la ochi şi de-a lungul căilor respiratorii. Gardianul nu a cedat decît la fericita inspirație ce i-a venit unui camarad de a-i atrage atenția asupra riscului la care ne expuneam cu toții irosind în mod inutil ierbicidul: „Pentru o asemenea pagubă putem fi acuzați de sabotaj!“ Sub regimul comunist, „sabotaj“ era un cuvînt magic! Simpla lui pronunțare avea darul să producă înfiorare şi să-i amintească omului că sub acest pretext putea să înfunde în orice moment puşcăria. Mii şi mii de țărani fuseseră condamnați pentru sabotaj şi luaseră drumul Canalului, fără să fi făcut nimic. Cuvîntul şi-a produs efectul şi asupra gardianului care, optînd pentru prudență, a dat ordin şoferului să pornească înapoi spre lagăr.

Porumbul crescuse de o palmă. Venise vremea primei praşile şi toți deținuții din lagăr au fost mobilizați şi regrupați în brigăzile ce s-au constituit pentru munca la sapă. Campania prăşitului a început tot sub lozinca realizării planului, ceea ce pentru noi însemna în primul rînd ieşirea pe poartă cu noaptea în cap şi întoarcerea în lagăr la căderea serii. Pe cîmp eram iarăşi mînați de la spate de strigătele şi îndemnurile la grabă ale gardienilor care îşi notau numele celor care rămîneau cu rîndul în urmă. Şi totuşi se putea remarca o deosebire față de anul precedent. Intervenise o notă de moderație în tonul şi expresiile gardienilor, iar isteria sub care se dezlănțuise şi desfăşurase campania de praşilă cu un an în urmă nu se mai manifesta acum decît în izbucniri sporadice. Nici cei notați pentru a fi

pedepsiți nu mai erau decît rareori trimişi la izolare, cînd se întorceau seara în lagăr. Consecința reducerii presiunii la muncă şi a atenuării măsurilor represive s-a răsfrînt în mod firesc asupra randamentului care nu mai corespundea aşteptărilor administrației şi nici pretențiilor conducerii fermei. Uzura fizică generală, datorată atît anilor lungi de înfometare şi lipsă de îngrijire medicală din închisori, cît şi muncilor istovitoare din lagărele de muncă forțată, ne îndemna instinctiv să ne menajăm puterile ori de cîte ori se ivea prilejul. Fără teroare, bătăi şi pedepse de tot felul, la care, devenea din ce în ce mai evident, administrația primise dispoziția să nu mai recurgă, nici ritmul infernal al muncii, nici disciplina rigidă de pînă mai ieri nu mai puteau fi menținute. Amenințările gratuite nu mai erau convingătoare, după cum nici cu făgăduiala de a primi cărți poştale pentru a scrie acasă dacă realizăm norma nu mai puteam fi ademeniți. În încercarea de a imprima un nou impuls muncii la prăşitul porumbului, colonelul Gaftea s-a deplasat personal de la Ostrov la Salcia pentru a ne vorbi. Am fost toți adunați „pe platou“, ni s-a spus să ne aşezăm pe jos, iar Gaftea, suit pe cele două trepte ale unei barăci, ne-a ținut unul din celebrele lui discursuri de agramat, fără cap şi fără coadă, înțesat de lozinci, de contradicții şi de inepții, pe care nu mai ştia cum să-l încheie. La început, intenția de a se conforma ultimelor dispoziții a fost vizibilă. Ne-a vorbit pe un ton amical, aproape părintesc, sfătuindu-ne să luăm exemplu de la aceia dintre noi care dau dovadă că au înțeles să se reabiliteze prin muncă. Regimul va ține seama de comportarea noastră şi ne va crea în continuare condiții mai bune de detenție. Regimul de democrație populară s-a consolidat şi nu se mai teme nici de duşmanul intern şi nici de cel extern. Mai mult nu l-a lăsat inima să vorbească omeneşte. Reluîndu-şi deodată vechiul ton şi limbaj, care îi erau mai la îndemînă, s-a dezlănțuit împotriva noastră acuzîndu-ne că nu am înțeles să ne reeducăm, că nu muncim, că sabotăm producția şi nu merităm să ne bucurăm de regimul care ni s-a creat în închisoare. A ținut-o aşa mai bine de un ceas. Punctul culminant însă şi totodată perla oratorică a discursului lui Gaftea din ziua aceea avea să-l constituie îndemnul pe care ni l-a adresat: „Trebuie să fiți recunoscători regimului că vă ține în închisoare. Aici sînteți la adăpost de furia poporului împotriva căruia ați uneltit. Dacă v-ați duce acum acasă, şi copiii voştri v-ar lua cu pietre!“

Calendaristic ne aflam încă în primăvară, dar vremea, care nu ține seama de socotelile oamenilor şi nu se simte constrînsă de împărțirea convențională a anotimpurilor, hotărîse să ne mute de pe o zi pe alta în

plină vară. După atmosfera plăcută a primelor zile senine de primăvară, cu un cer albastru spălăcit şi un soare încă palid şi blînd, ieşit parcă slăbit din iarnă, trecerea bruscă la canicula şi zăpuşeala verii a fost pe cît de neaşteptată, pe atît de brutală. Ne-am resimțit fizic ca şi cu un an în urmă, cînd venisem la Salcia. Arşi de soare, cu buzele crăpate, cu ochii iritați de sudoarea ce ni se scurgea de pe frunte şi cu gura friptă de sete, ieşeam zilnic la prăşitul porumbului sub arşița de cuptor a unei veri prea timpurii care, după gerurile iernii, nu ne lăsase nici un răgaz de adaptare. Inconsecvența cu care iarna tînjeam după soare şi căldură, iar la venirea verii regretam crivățul şi troienele de zăpadă, era explicabilă atîta vreme cît nu aveam de ales decît între două rele. Încă din primele zile ale campaniei de praşilă amintirile din timpul iernii ne apăreau înfrumusețate şi erau evocate cu nostalgie. Uitate erau şi gerul pe care îl înfruntasem la corvezile din curtea lagărului, şi frigul care se lăsa către ziuă în dormitoare, şi mîinile înghețate pe coada toporului la spartul lemnelor, şi toate mizeriile şi şicanele suportate de la gardieni. Ne aminteam doar că nu suferisem de căldură, nici de sete şi că nu muncisem din zori şi pînă în noapte sub presiunea gardienilor şi amenințarea cu carcera pentru neîndeplinirea normei. Personal, n-am apucat să duc prea mult timp dorul zilelor lucrate cu Nelu Dumitrescu ca sobar şi instalator. Soarta hotărîse să mă scape neaşteptat de repede de ritmul infernal impus muncii la prăşit. Nu era tocmai calea de salvare ce mi-aş fi ales-o de bunăvoie, dar trebuie să recunosc că, deşi neplăcută, m-am bucurat de scutirea medicală de muncă pe care mi-a prilejuit-o. Două zile de scutire de muncă în timpul campaniei de praşilă erau întotdeauna bine venite!

Eram convins că ceea ce mă pusese toată noaptea pe drumuri între dormitor şi toaletă nu fusese decît manifestarea unei banale enterocolite, o infecție intestinală care îşi făcea frecvent apariția la deținuții din lagăr, mai ales în timpul verii, ca o consecință directă a condițiilor de igienă necorespunzătoare. Ştiam din experiența altora că, după o medicație simplă obținută de la cabinetul de consultații al spitalului, afecțiunea nu dura mai mult de o zi sau două. Cele două zile următoare nu mi-au confirmat însă aşteptările. Boala n-a cedat, ba chiar s-a agravat! Am început să fac febră şi, deşi nu mîncam decît zeamă de arpacaş, varianta socialistă a zemei de orez recomandată în astfel de cazuri, continuam să frecventez W.C.-ul într-o cadență îngrijorătoare. Nu eliminam decît mucozități intestinale şi sînge. Durerile care îmi sfîşiau intestinele la fiecare scaun mă secau de puteri, lăsîndu-mă istovit. Apariția altor cazuri cu manifestări similare şi la fel de

rezistente la tratament i-a pus pe gînduri pe doctorii noştri din spital. Procedînd la cercetări mai amănunţite şi la analiza fecalelor, au constatat că era vorba de leptospiroză, boală provocată de microbi asemănători cu cei de holeră. L-au alarmat de îndată pe dr. Lacrămă. Acesta, la rîndul lui, a sesizat administraţia care, amintindu-şi ravagiile făcute cu cîţiva ani în urmă de epidemia de leptospiroză, a comunicat imediat vestea Ministerului de Interne, cerînd să se trimită de urgenţă medicamentele necesare. Două zile mai tîrziu, pe cîmpia de lîngă lagăr, ateriza un avion sanitar care aducea cîteva zeci de flacoane cu tablete de cloramfenicol. Teama de contagiune s-a dovedit eficientă! Trecuse o săptămînă bună de la primele manifestări ale bolii, cînd am început tratamentul cu cloramfenicol. Cum boala ceda greu, mi s-au administrat doze masive timp de mai multe zile în şir. Doctorii m-au prevenit că medicamentul, fiind o sulfamidă foarte drastică, îmi va afecta în mod iremediabil mucoasa şi flora intestinală. Pe scurt: voi scăpa de holeră, dar mă voi alege cu o colită cronică, de care voi suferi tot restul vieţii. O săptămînă mai tîrziu, deşi foarte slăbiţi, încă deshidrataţi şi abia ţinîndu-ne pe picioare, toţi holericii ne aflam în afara pericolului. Molima fusese stăvilită.

Avea să rămînă o enigmă şi pentru doctori faptul că boala nu se răspîndise, cînd toate condiţiile din lagăr erau favorabile unei contaminări generale. Cînd am vorbit despre lipsa de măsuri igienice, am pomenit între altele de calitatea apei din Dunăre, care, prin simplă decantare, era declarată apă potabilă. Am povestit de asemenea despre flagelul muştelor care asigurau vehicularea microbilor într-un circuit continuu cu staţii de oprire la groapa de murdării a lagărului, la hîrdaiele cu mîncare de la bucătărie şi la lada de gunoi a spitalului unde se aruncau pansamentele pline de sînge şi de puroi. În aceeaşi ordine de idei a venit vremea să amintesc şi de o altă calamitate: şobolanii. Holera mi-a dat prilejul unui contact mai apropiat cu ei pe perioada în care m-a obligat să le vizitez mai des decît normal domeniile pe care puseseră stăpînire. Şobolanii îşi găsiseră sălaşul în latrina lagărului. Clădirea construită deasupra haznalei adăpostea două şiruri de closete turceşti la care aveai acces direct din coridorul central. Intimitatea locului era asigurată numai lateral de cîte un mic parapet de beton, nu mai înalt de un metru, care despărţea closetele unul de altul. Mergînd astfel pe coridorul central în căutarea unui W.C., treceai în revistă toate compartimentele pînă ce întîlneai unul neocupat. În schimb, o dată găsit şi luat în folosinţă, primeai tu defilarea celor interesaţi de un loc liber. Planşeul de beton şi scliviseala de ciment a pereţilor asigurau o

uşoară întreținere a igienei prin simpla întrebuințare a unui furtun cu care, cînd ne venea rîndul la corvezile de curățenie, stropeam tot interiorul încăperii, apa scurgîndu-se prin găurile closetelor în hazna. Aparențele erau însă înşelătoare. De cînd haznaua devenise bîrlogul sutelor de guzgani care se hrăneau din conținutul ei, intrase şi ea în circuitul de răspîndire a infecțiilor şi microbilor. Dacă la orele de vîrf ale folosirii closetelor (dimineața înainte de a pleca la muncă şi seara la întoarcerea brigăzilor) şobolanii nu se arătau, noaptea, cînd se lăsa liniştea peste lagăr, ieşeau din cotloanele lor prin găurile closetelor şi mişunau peste tot. În căutarea unei alimentații mai variate decît cea pe care le-o oferea haznaua, vizitau rînd pe rînd bucătăria, groapa şi lăzile de gunoi ale lagărului şi spitalului, nelăsînd nici o palmă de loc necercetată. Cîteodată, cînd mă trezeam noaptea, vedeam pe fereastra barăcii cum li se încrucişau drumurile prin curtea lagărului şi cum alergau în toate părțile în grupuri sau în şiruri mai lungi. Uneori se fugăreau, se băteau şi îi auzeam chițăind. Văzuți aşa, noaptea pe fereastră, nu mai păreau animalele scabroase, pe care am avut ocazia să le văd peste zi mai de aproape, cît am fost bolnav de holeră. După plecarea brigăzilor la muncă, nu mai rămîneau în lagăr decît bucătarii şi noi, cei cîțiva scutiți medical. În curte, sub dogoarea soarelui, nu era nici o mişcare. Nu se încumeta să apară nici gardianul de serviciu, retras pe undeva la umbră. Numai noi eram nevoiți s-o traversăm din cînd în cînd pentru a merge la W.C. Şi atunci, cînd deschideam uşa clădirii, asistam de fiecare dată pentru cîteva momente la acelaşi spectacol: fuga precipitată şi în toate direcțiile a unei turme de şobolani, care în cîteva clipe dispăreau prin găurile closetelor. Ropotul fugii se stingea într-o rafală de plescăituri care semnala luarea contactului cu suprafața haznalei. Ca începător lipsit de experiență, Radu Dimitriu ne povestea cu mult haz pățania lui de la W.C. şi spaima pe care o trăsese. Abia îşi ocupase locul pe unul din closete, cînd s-a trezit cu vreo doi-trei şobolani țîşnind din gaură, fugindu-i printre picioare şi lovindu-se pe rînd cu spinările de tot ce le stătea în cale, speriați fiind de atacul neaşteptat care le venise de sus. Întîmplarea se mai repetase şi cu alții şi determinase ca măsură de apărare apariția unui gest reflex pe care îl făceam cu toții înainte de a utiliza W.C.-ul: băteam de cîteva ori cu piciorul în podea, lîngă gaură pentru a-i speria pe eventualii şobolani care s-ar fi aflat chiar dedesubt. De multe ori avusesem succes şi îi văzusem fugind spre un loc de refugiu mai liniştit, lăsînd în urma lor pe ciment o dîră de murdărie de proveniență locală. Chiar şi astăzi, după atîția ani, cînd aud cuvîntul şobolan, gîndul mă poartă înapoi la Salcia şi la perioada în

care m-am îmbolnăvit de holeră.

Prezicerea doctorilor cu privire la colita cronică de care trebuia să sufăr ca urmare a tratamentului antiholeric nu s-a realizat. Deşi holera nu mi-a lăsat nici un fel de sechele, din punct de vedere fizic m-am mai resimţit o bună bucată de vreme, chiar şi după însănătoşire. Slăbisem foarte tare. Stomacul şi intestinul, încă iritate, nu suportau mîncarea de la cazan. Numai cu raţia de pîine m-aş fi întremat şi mai greu, dacă nu mi-ar fi venit în ajutor prietenii care primiseră în acea perioadă pachete de acasă. Îmi amintesc şi acum cît de bine mi-a prins brînza colectată pentru mine de Gioga Parizianu de la aromânii lui din Dobrogea. După expirarea zilelor de scutire medicală, tot datorită relaţiilor lui Gioga, am fost repartizat la brigada care lucra în ţarcul de pe malul Dunării. Nu era vorba numai de o muncă mai uşoară, care să-mi dea răgazul să mă refac. Fiind din nou pe malul apei, îmi puteam relua observaţiile în căutarea punctului şi momentului favorabile unei evadări. Făceam din nou parte dintr-o echipă de numai doi inşi, camaradul meu de muncă fiind Copaciu, un tînăr aromân fost locotenent în armată. Echipa noastră urma să confecţioneze un număr de vreo două sute-două sute cincizeci de tuburi de ciment pentru canalizare. Era vorba de fapt de continuarea unei lucrări mai vechi, întrerupte cu luni de zile în urmă. Cum Copaciu fusese unul din cei care lucraseră atunci la turnatul tuburilor, i se ceruse să-şi caute un tovarăş de muncă. Gioga, care aflase de reluarea comenzii, îl scutise de căutat, recomandîndu-mă pe mine. Aşa am ajuns din nou pe malul Dunării, unde timp de cîteva săptămîni am dus-o mai bine decît aş fi îndrăznit să mi-o doresc. Copaciu s-a arătat a fi un bun camarad şi, în acelaşi timp, foarte priceput în folosirea tuturor mijloacelor şi ocaziilor care ne puteau uşura munca. Era un adevărat expert în economisirea forţelor. E drept că şi împrejurările ne-au fost favorabile. Locul nostru de muncă se afla în poiana din mijlocul ţarcului, acolo unde fuseseră turnate cu un an mai înainte primele tuburi de beton. Nisipul, una din materiile prime necesare la confecţionarea tuburilor, fusese extras chiar de la faţa locului. Sub iarba măruntă care creştea pe terenul din cuprinsul ţarcului nu era decît un strat subţire de cîţiva centimetri de pămînt, aşezat peste nisipul aluvionar depus pe mal de apele Dunării.

Groapa săpată atunci pentru a ajunge la nisip am găsit-o intactă. Era de formă ovală, lungă de vreo cinci metri, lată de trei şi adîncă de aproape doi metri. De la prima privire i-am apreciat dimensiunile, i-am cîntărit avantajele şi ne-am bucurat. I-am făcut imediat şi proba. Coborînd în groapă, am constatat că nu puteam fi văzuţi decît de cineva care ar fi venit

anume să ne caute şi s-ar fi apropiat la cîţiva paşi de marginea ei. Ne-am stabilit deci locul de muncă chiar în fundul gropii. Munca ne-am organizat-o în felul următor: dimineaţa, cînd intram pe poarta ţarcului, ne opream mai întîi la magazie, de unde încărcam într-o roabă sacii de ciment şi sculele de care aveam nevoie. După ce le duceam pînă la groapă, ne întorceam iar la barăcile unde erau atelierele şi magazia, umpleam un hîrdău cu apă, îi treceam prin urechi o rangă şi îl căram şi pe el la locul nostru de muncă. Acolo, pe două sau trei bucăţi de scîndură alăturate, aşezate în fundul gropii, frămîntam cu sapele amestecul de ciment, nisip şi apă, pe care îl turnam apoi în două matriţe metalice. Urma o pauză pentru a da timp betonului să facă priză, după care deschideam matriţele, lăsam tuburile în picioare pe o scîndură şi pregăteam materialul pentru şarja următoare. Din cînd în cînd aveam grijă să udăm tuburile proaspăt făcute, ca să nu crape. Tuburile erau de calibru mic. Dacă îmi amintesc bine, aveau lungimea de un metru şi diametrul interior de cincisprezece sau douăzeci de centimetri. A doua zi, cum soseam în ţarc, urcam tuburile pe malul gropii şi le stivuiam culcîndu-le pe iarbă. Cam aşa se prezenta procesul de fabricaţie a tuburilor. Norma de lucru care ni se fixase era de douăzeci de tuburi pe zi. În fiecare seară, înainte de a fluiera încetarea lucrului şi încolonarea pentru întoarcerea în lagăr, gardianul venea să numere tuburile făcute în ziua respectivă. Lucrînd fără încetare de la sosirea în ţarc şi pînă la plecarea înapoi în lagăr, norma zilnică putea fi realizată dacă nu intervenea nici un accident pe parcurs. De multe ori se întîmpla însă să vină cîte un ropot de ploaie de vară sau chiar de grindină care ne întrerupea munca şi ne strica ultimele tuburi abia scoase din matriţe. Alteori se termina cimentul din magazie, iar camionul care trebuia s-o reaprovizioneze cu alţi saci întîrzia pe drum. Cîteodată venea chiar gardianul să ne întrerupă munca pentru a ne chema la descărcatul vreunui camion care transporta diferite materiale necesare atelierelor de pe malul Dunării. În toate aceste cazuri, nerealizarea normei era justificată şi nu ne putea fi reproşată.

Cum perioada noastră de muncă pe malul Dunării urma să expire o dată cu executarea comenzii celor două sute cincizeci de tuburi, orice întîrziere de acest fel ne convenea. Aveam tot interesul să amînăm cît mai mult posibil confecţionarea numărului de tuburi cerute. Cel mai mare şi neprevăzut ajutor în acest sens l-am primit într-o noapte din partea… turmei de oi a fermei partidului! A doua zi dimineaţa, abia ne-am putut ascunde bucuria cînd l-am chemat pe gardian să constate dezastrul de la locul nostru de muncă: nici unul din cele douăzeci de tuburi turnate în ziua

precedentă nu mai era în picioare. Toate zăceau trîntite la pămînt, sparte în bucăți, ciuntite sau crăpate. În mormanul de cioburi, numai cîteva scăpaseră intacte! Gardianul s-a asociat şi el indignării pe care o simulam. Deplîngeam cu ipocrizie zădărnicia muncii de o zi întreagă, cînd de fapt osînda lui Sisif în cazul nostru căpăta valoare de răsplată. Vinovații de dezastru îşi lăsaseră urmele peste tot împrejur, pe nisipul încă umed de roua căzută peste noapte. Erau oile fermei, care păşteau iarba măruntă de pe malul apei. Seara şi în timpul nopții intraseră şi în țarcul nostru, gardul împrejmuitor cu cele cîteva fire rare de sîrmă ghimpată rămînînd o simplă delimitare simbolică după plecarea deținuților şi retragerea cordonului de pază. Gardianul a raportat cazul ofițerului de serviciu, iar acesta, la rîndul lui, a reclamat neglijența ciobanilor la direcția fermei. Faptul că două-trei zile mai tîrziu cazul s-a mai repetat o dată, stîrnind aceeaşi indignare a gardianului, transmisă din nou ierarhic mai departe, pînă la conducerea fermei, ne-a dat ideea să mai suplinim şi noi uneori rolul destructiv al oilor, chiar şi după ce şi-au încetat vizitele nocturne pe şantierul nostru. Nu exageram însă, pentru a nu da de bănuit. La cîte patru-cinci zile, cînd soseam dimineața în țarc, ne grăbeam spre locul nostru de muncă, dădeam o raită printre tuburile de beton turnate cu o zi înainte, le răsturnam ciocnindu-le unele de altele şi tot atît de repede, cu vîrful a două degete alăturate, imitam pe nisipul dimprejur urmele copitelor de oaie. Apoi alergam amîndoi la gardian să-i anunțăm paguba. Cu timpul ne-am perfecționat procedeul. Am inventat un instrument de făcut urme de oaie. Am luat o joardă de răchită şi am crăpat-o în lungul ei la una din extremități. Am introdus în crăpătură o pană de lemn, potrivind-o în aşa fel încît depărtarea între cele două capete să corespundă distanței dintre copitele piciorului de oaie. Lungimea joardei ne permitea să însemnăm de la distanță amprentele de copite pe nisip, fără a lăsa propriile noastre urme în apropierea lor. Şi metoda spargerii tuburilor a suferit o îmbunătățire. După ce gardianul constata paguba, îngropam cioburile în nisip şi le refoloseam a doua zi, arătîndu-i-le din nou, după ce le udam pentru a le face să pară proaspete. Tuburile rămase intacte, dar a căror distrugere o justificasem prin prezentarea cioburilor vechi, le îngropam şi pe ele în nisip. Le scoteam a doua zi la iveală, le aşezam în picioare, le udam, şi gardianul le număra şi le lua în primire, crezîndu-le proaspăt turnate. Am reuşit astfel să ne facem un stoc de cioburi şi unul de tuburi întregi economisite, amîndouă ascunse sub povîrnişul gropii de nisip în care lucram.

Nu aş şti să spun dacă mulţumirea de a ne fi uşurat simţitor munca aplicînd acest procedeu a depăşit satisfacţia ce ne-a dat-o punerea la punct pînă în cele mai mici amănunte a sistemului de inducere în eroare a paznicilor noştri. Recunosc chiar că m-am bucurat din toată inima de succesul nostru şi că nu am avut nici o clipă de regret sau vreo remuşcare de a fi recurs la înşelătorie. Cred că aveam nevoie pentru moralul nostru de astfel de victorii minore şi chiar necistite, pentru a ne dovedi superioritatea faţă de cei care deţineau numai atuul forţei brute. Cam tot pe vremea aceea, cînd ne îndeletniceam de două ori pe zi cu îngropatul şi dezgropatul cioburilor şi tuburilor şi cu însemnatul urmelor de oaie pe nisip, Copaciu a primit o informaţie care avea şi ea să ne mai scurteze din timpul de muncă. Se întîlnise seara în lagăr cu un cunoscut, tot macedonean, care lucra într-o brigadă afectată la munca cîmpului. Aflînd de la Copaciu că acesta turna tuburi de beton pe malul Dunării, i-a spus că şi el lucrase, cu mai bine de un an în urmă, la o comandă mult mai mare de tuburi de canalizare. Sistarea neaşteptată a lucrării surprinsese echipa cu un stoc de tuburi neluate în primire de mai multe zile. Sperînd că totuşi lucrarea va fi reluată, toţi membrii echipei, de conivenţă, ascunseseră cele peste şaizeci de tuburi neluate în evidenţă într-o groapă nou săpată pentru extragerea nisipului. De atunci, prietenul lui Copaciu nu mai lucrase pe malul Dunării şi nu mai ştia nimic de soarta tuburilor ascunse. I-a spus lui Copaciu unde să caute. Timpul trecuse, zăpezile iernii, ploile toamnei şi vînturile verii care măturau pulberea de pe cîmpia Dobrogei şi a Bărăganului astupaseră complet groapa. Numai o uşoară denivelare mai trăda locul unde se afla comoara: la cîţiva paşi de groapa în care lucram noi. De aci înainte, realizarea normei zilnice nu a mai fost pentru noi o problemă! Ajunsesem să nu mai turnăm decît cîteva tuburi pe zi. Pentru completarea numărului cerut, recurgeam fie la propriile noastre economii, realizate prin simularea „asaltului“ oilor, fie la depozitul secret al predecesorilor noştri. Nu mai munceam mai mult de două-trei ore pe zi. De timpul liber care ne rămînea profitam din plin. Mai întîi ne completam orele de somn, dormind cu rîndul în fundul gropii. Unul din noi făcea întotdeauna de pază. Trebăluia pe lîngă tuburi, gata să dea alarma dacă se apropia vreun gardian. Linişte absolută nu aveam niciodată. Trebuia tot timpul să avem grijă să nu fim surprinşi. Singurele momente cînd îndrăzneam să stăm fără pază erau atunci cînd toată atenţia gardienilor se concentra asupra unui bac care trebuia descărcat cît mai repede. Fiind ocupaţi cu supravegherea descărcării şi exercitarea de presiuni asupra deţinuţilor pentru a-i zori la lucru, era puţin probabil să mai

vină în control pe la locul nostru de muncă. De altfel, ne asigurau chiar ei că nu părăseau malul Dunării unde acostase bacul, prin răcnetele care ne parveneau ajutîndu-ne să le determinăm mereu poziția. Pentru noi, atunci, urmau cele mai plăcute momente de destindere. Adăpostiți în groapa noastră săpată în nisip, ne simțeam invulnerabili la focul inamicului ca soldații în tranşee. Numai cînd nu mai auzeam glasul duşmanului, ne ridicam pe vîrfuri pentru a scruta peste buza şanțului pozițiile vrăjmaşe şi a ne asigura că nu ni se pregăteşte un atac prin surprindere. În rest, stăteam de vorbă sau tăceam, lăsîndu-ne furați de gînduri şi de amintiri, pe care din timp în timp ni le împărtăşeam frățeşte.

Persecutat în continuare de ideea evadării, de fiecare dată cînd, pentru a nu ştiu cîta oară, treceam iar în revistă toate ipotezele imaginate, care mai de care mai hazardată, mă simțeam vinovat față de Copaciu, pentru gîndurile mele ascunse. Aveam sentimentul de a-l înşela pe omul de lîngă mine, cu care mă înțelegeam şi căruia îi apreciam atitudinea şi camaraderia, şi-mi era ruşine. Copaciu vedea că mă frămînt, dar, la fel de discret ca şi mine, nu mă întreba nimic, ceea ce mă scutea de o minciună în plus. Nu mă puteam împăca la gîndul că nu exista nici o cale de fugă cu riscuri cît de cît acceptabile. Deşi toate posibilitățile de evadare pe care le întrevăzusem şi examinasem mă obligaseră să ajung la această concluzie, continuam s-o resping cu încăpățînare. Numai la țipătul strident al cîte unui vultur codalb tresăream şi mă dezmeticeam din gîndurile care nu-mi dădeau pace. Îl căutam cu ochii în adîncul limpede al cerului albastru, pînă ce reuşeam să-l zăresc rotindu-se în cercuri tot mai largi şi tot mai sus, aproape de limita puterii de pătrundere a vederii. Îl urmăream cu privirea pînă ce îl piedeam din ochi şi, resemnat, mă întorceam din nou în groapa mea din țarc. Tot cu iluzia unei false evadări ne mai amăgeam şi la ora pelicanilor, cum ne obişnuisem să numim momentul cînd aceştia îşi anunțau trecerea peste țarcul nostru. Sunetele stranii pe care le emiteau, părînd a ieşi mai degrabă din măruntaiele de fier ruginit ale unei vechi macarale decît din gîtlejul unei ființe vii, ne vesteau zilnic, cu precizie de ceasornic, apropierea serii. Era înainte de ora pasajului de seară, cînd păsările bălții părăseau adăpostul stufărişului pentru a-şi căuta hrana în smîrcuri, la loc deschis. Pelicanii decolau mai devreme de pe plaurii unde sălăşluia colonia şi zburau spre ochiurile de apă unde obişnuiau să pescuiască. Noi, în groapa noastră din poiana țarcului, abia îi aşteptam. Cum le auzeam glasul, ne culcam pe spate în fundul gropii pentru a le urmări zborul. Era spectaculos şi nu ne mai săturam privindu-i de fiecare dată cu aceeaşi încîntare. Era un stol de

cincizeci-şaizeci de pelicani. Nu păreau grăbiți. Se deplasau încet pe direcția lor de zbor. Întîrziau, descriind deasupra noastră cercuri mari, alunecînd prin aer fără nici o bătaie de aripă. Evoluau, folosind cu măiestrie curenții termici. Cîştigau sau pierdeau din înălțime cu uşurință, plutind lin şi întretăindu-şi traiectoriile ca într-un joc de balet plin de grație. Zăboveau o mulțime deasupra țarcului de la malul Dunării, amintindu-şi probabil de raiul de altădată al bălților de pe acele locuri, cînd regimul clasei muncitoare nu le secase încă, stricînd şi rosturile păsărilor, aşa cum le stricase şi pe ale oamenilor. Apoi, cînd se hotărau să ne părăsească, îi petreceam şi pe ei cu ochii pînă departe, dincolo de sîrma ghimpată şi cordonul de pază, cu aceeaşi nostalgie cu care ne luam rămas-bun şi de la vulturii codalbi.

Pe zi ce trecea, pierdeam tot mai mult nădejdea de a descoperi o cale de fugă rezonabilă, aşa cum mi-aş fi dorit-o: cu riscuri previzibile, dar totodată acceptabile. Aproape în fiecare seară, la întoarcerea în lagăr, discutam cu Nuțu (dr. Voiculescu) situația, decepționați că nu reuşeam să-i găsim soluție. Nu mai întrevedeam decît o singură posibilitate, care nu mai îndeplinea însă condițiile dorite, reuşita ei depinzînd în prea mare măsură de jocul întîmplării şi de factori ce nu puteau fi prevăzuți. Planul era cu totul hazardat. Încă de la începutul tentativei de evadare, ar fi însemnat să contăm pe noroc, factor greu de introdus într-un calcul pe care l-am fi dorit cît mai exact. Locul de plecare ales era punctul de la malul Dunării unde se afla motorul pompei care refula apa pe conducte pînă în lagăr. Deplasarea de la locul de muncă la coliba de scînduri, care adăpostea motorul, traversînd poiana din mijlocul țarcului, deşi nejustificată în ochii gardianului, putea totuşi trece neobservată. De asemenea, putea fi evitat mecanicul, un deținut care se îngrijea de motor şi care deseori îşi găsea de lucru la magazia şi atelierul din celălalt capăt al țarcului, unde profita să mai stea de vorbă cu alți camarazi. Pînă aici, impedimentele ce se puteau ivi în cale erau neglijabile şi uşor de înlăturat. O dată ajunşi lîngă coliba motorului, avea să înceapă partea primejdioasă a acțiunii. De acolo urma să supraveghem cu atenție împrejurimile de dincolo de gardul de sîrmă ghimpată şi mai ales să-l ținem sub observație pe ostaşul din cordonul de pază exterioară, cel mai apropiat de locul în care ne aflam. Urmărindu-l cu privirea pe traseul de du-te-vino al patrulării sau în timp ce stătea locului, trebuia să alegem momentul cel mai prielnic pentru a ne lăsa să alunecăm de-a lungul malului în apele tulburi ale Dunării, fără să fim văzuți. De aci înainte, totul rămînea pe seama norocului! Trăgînd adînc aer în piept,

scufundîndu-ne fără zgomot în Dunăre şi înotînd pe sub apă o cît mai mare distanță, nu ne mai rămînea decît să sperăm că ostaşul nu-şi va îndrepta tocmai atunci privirea spre locul unde vom scoate capul, pentru a mai respira o dată înainte de a ne lăsa din nou la fund. În eventualitatea că vom scăpa nevăzuți, în timp ce vom scoate de mai multe ori capul din apă pentru a respira şi că vom fi ieşiți din zona supravegheată de cordonul de pază, urma să ne mai lăsăm o bucată de vreme purtați la vale de curentul apei, înainte de a traversa Dunărea, înotînd spre malul dobrogean. Dacă pentru o singură persoană, acțiunea comporta asemenea riscuri, pentru grupul nostru tentativa devenea întreit de periculoasă, iar norocul necesar reuşitei trebuia şi el să crească în aceeaşi proporție. Era motivul pentru care şi Gioga, şi Nuțu, ca şi mine, şovăiau să ia vreo hotărîre. Şi totuşi, ispita ne dădea tîrcoale, balanța înclinîndu-se, cînd în favoarea acceptării riscului cu orice preț, cînd în favoarea unei judecăți mai înțelepte, care respingea ideea temerității sinucigaşe. Nu ştiu dacă în cele din urmă a învins rațiunea sau teama. Fapt este că nehotărîrea noastră dăinuia, iar timpul trecea şi munca noastră la tuburile de beton se apropia în mod inevitabil de sfîrşit. Cu toate pretextele inventate pentru a justifica întîrzierea executării numărului de tuburi cerut, într-o bună zi, nu am mai avut încotro. Am turnat şi dat în primire ultimele tuburi, şi munca noastră la malul Dunării s-a încheiat. De aci înainte, pentru a ajunge din nou pe malul apei, nu mai puteam conta decît pe muncile sporadice şi de scurtă durată, care se iveau cu ocazia încărcării sau descărcării bacurilor. Şi acum, după atîția ani, mă surprind deseori gîndind cu părere de rău la lipsa mea de îndrăzneală, care m-a împiedicat să-mi încerc norocul, plecînd singur înot peste Dunăre. E drept că teama de atunci nu o mai pot retrăi cu aceeaşi intensitate. Mi-a rămas însă nestins regretul visului neîmplinit.

Viața la Salcia se îmblînzise simțitor în acea perioadă. Atît la muncă, precum şi în lagăr, prigoana permanentă, dezlănțuită pînă mai ieri împotriva deținuților, îşi pierduse din virulență. Chiar şi cei mai răi şi înverşunați gardieni se îmblînziseră. Pieriseră ca prin farmec bătăile şi înjurăturile, care pînă nu demult fuseseră la ordinea zilei, iar rarelor rapoarte de pedepsire nu li se mai dădea curs. Sufla un vînt de delăsare, propice naşterii celor mai năstruşnice zvonuri. Decretul de eliberare a deținuților politici era în gura tuturor. Pînă şi cei mai sceptici, printre care mă număram şi eu, începuserăm să admitem posibilitatea apariției unui astfel de decret, dar numai determinat de o capitulare a regimului sub

presiunile ultimative ale Occidentului, ceea ce ar însemna în mod obligatoriu şi îndepărtarea de la putere a comuniştilor. Numai aşa ne puteam explica schimbarea survenită în atitudinea administraţiei. Comuniştii nu se puteau arăta clemenţi decît dacă erau forţaţi de împrejurări. Aşa credeam atunci şi aşa cred şi azi.

„BROSCARII“. TRANSFERAȚII DE LA GRĂDINA

După ce am terminat munca la malul Dunării, am fost din nou încadrat în brigada care lucra la cîmp. Aici mi-am putut da şi mai bine seama cît de concesivă devenise conducerea lagărului, renunțînd chiar şi în timpul freneticei campanii de praşilă la presiunile sălbatice, făcute cu un an în urmă la aceeaşi muncă. În ceea ce mă priveşte, mulți purici n-am făcut nici de data asta la prăşitul porumbului. După numai cîteva zile, spărgîndu-se o conductă de apă, a fost reconstituită echipa noastră de instalatori şi, în ziua următoare, am ieşit iar la muncă alături de Nelu Dumitrescu. Formația noastră, compusă din doi deținuți şi un ostaş înarmat, a ieşit timp de vreo zece zile pe poarta lagărului, avînd drept țintă un cîmp de lucernă, nu departe de gardul de incintă. Aici, pe o distanță de cincisprezece-douăzeci de metri, fuseseră bătuți nişte țăruşi care marcau porțiunea de traseu a conductei, unde, din cauza pămîntului mustind de apă, era de presupus că se produsese spărtura. Ne-am apucat de săpat. Conducta era îngropată la peste un metru adîncime şi, din păcate, nu se afla chiar sub țăruşii de marcaj. Aproximația cu care fuseseră bătuți, ne-a costat cîteva ore de căutare de ambele părți ale liniei însemnate de țăruşi. Săpînd un şanț transversal peste linia marcată, am sfîrşit prin a da de traseul conductei la o distanță de mai bine de doi metri de locul indicat. De aici înainte nu am mai avut altceva de făcut decît să ne continuăm săpătura de-a lungul țevii, în speranța de a descoperi cît mai curînd spărtura pentru a scăpa de o muncă nu atît de grea, pe cît de murdară. Apa ce se revărsase din țeava spartă îmbibase tot terenul dimprejur, iar cu cît pătrundeam în adîncime, cu atît pămîntul se făcea mai mocirlos. La fund, conducta era împotmolită într-un strat de noroi, pe care îl aruncam cu lopata peste marginea şanțului, stînd noi înşine înnămoliți pînă aproape de genunchi. La început, munca noastră părea zadarnică. La fiecare lopată luată de deasupra conductei, noroiul dimprejur se scurgea la loc şi o acoperea din nou. Numai după cîteva zeci

de lopeți de nămol ridicate din acelaşi loc reuşeam să degajăm conducta. Lucram desculți, numai în chiloți şi eram murdari din cap pînă în picioare. Cred că ne-a trebuit mai bine de o săptămînă de muncă pînă ce, în sfîrşit, am găsit locul de scurgere. Ne-am mai chinuit vreo două zile cu dezgropatul, demontatul şi înlocuitul țevii care se spărsese cu una nouă. Mi-amintesc şi acum cum, numai în chiloți şi plini de noroi, mergeam înşirați în monom pe ulița satului, ținînd fiecare cîte un capăt al țevii de peste patru metri lungime pe umăr, sub amenințarea pistolului automat al ostaşului care ne urma. Am dus țeava spartă la atelierul SMT, care se afla la capătul satului şi, cu o țeavă nouă în spinare şi în aceeaşi formație, ne-am întors pe acelaşi drum. Seara, cînd intram pe poarta lagărului, murdari cum eram de noroiul în care ne bălăcisem toată ziua, distonam numai prin culoare de halul în care se întorceau de la muncă deținuții care fuseseră la prăşit. Hainele noastre vărgate, bocancii şi fețele ne erau pătate în nuanțe diferite, după cum huma galbenă din fundul şanțului sau pămîntul negru din lanul de lucernă, cu care eram mînjiți, se uscaseră pe noi sau mai erau încă ude. Nelu şi cu mine apăream ca două pete bălțate, stridente, în mijlocul culorii uniforme a deținuților care veneau de la prăşit. Ei păreau auriți în lumina soarelui care scăpăta, prăfuiți din cap pînă în picioare de colbul gălbui al cîmpiei Bărăganului. Cu toate astea, nu am atras privirile la intrarea noastră în lagăr, decît în primele zile.

O echipă concurentă, proaspăt formată, a cărei întoarcere în lagăr era aşteptată cu nerăbdare şi curiozitate de toți deținuții, ne-a răpit succesul de public de care ne bucurasem la început. În fața membrilor ei, a trebuit să ne recunoaştem inferioritatea. Întruneau, într-un mod mult mai reuşit şi în mai mare măsură decît noi, calitățile care dădeau farmec comicului grotesc şi trist al clovnului. Din prima zi a constituirii echipei lor, fuseseră numiți „broscarii“! Aveam să aflu din indiscreția unor gardieni, mai sceptici în privința eficacității ei, că echipa luase naştere la ordinul primit de la Direcția Generală a Penitenciarelor. Se găsiseră acolo nişte minți luminate şi pricepute în ale economiei şi comerțului exterior, aducător de devize, cărora le venise ideea să exploateze slăbiciunile gastronomice ale capitalismului decadent, oferindu-i spre consum broaşte *made in Romania*. Un produs M.A.I. pentru export, ca şi mobilele confecționate în atelierele puşcăriei de la Gherla. Şi la prinsul broaştelor din Balta Brăilei va fi folosită aceeaşi mînă de lucru ca la tîmplăria din Gherla: deținuții politici. În privința procedeului de prindere a broaştelor, de organizare a muncii pe teren şi de selecționare a deținuților ce urmau să formeze brigada

„broscarilor“, ordinul Direcției Penitenciarelor nu dădea nici o lămurire, lăsînd totul pe seama conducerii lagărului. Ca primă măsură s-a decis dotarea brigăzii cu cîteva crîsnice obişnuite de prins peşte, cărora în Oltenia le zice cîrstaşe. Comandantul a ținut însă să-şi arate personal iscusința în îndeletnicirea prinsului de broaşte, ordonînd şi confecționarea unei scule speciale, concepută de el, cu care pasămite puii de baltă puteau fi recoltați din ochiurile de baltă, în număr mai mare şi de la o distanță de cîțiva metri de mal. Instrumentul era de fapt un minciog uriaş: un sac de plasă, prins la gură într-un cadru dreptunghiular, de un metru pe şaizeci de centimetri, din fier-beton, gros de douăzeci de milimetri, ataşat în capătul unei prăjini de vreo trei metri lungime. Tot comandantul, cu simțul lui dezvoltat pentru obținerea maximumului de randament în muncă şi folosirea mîinii de lucru potrivite la locul potrivit, a hotărît şi componența brigăzii. Adresîndu-se celor aproximativ douăzeci-douăzeci şi cinci de deținuți infirmi şi grav bolnavi, declarați inapți de muncă, le-a oferit posibilitatea de a fi din nou încadrați în rîndul deținuților productivi, beneficiind de toate drepturile acestei categorii. Deşi, spunea el, prinsul de broaşte nu poate fi considerat o muncă, vor primi totuşi aceeaşi alimentație şi rație de pîine ca şi deținuții care ies la muncă şi de asemenea dreptul la carte poştală şi la pachet de acasă. Pe de o parte, ademeniți de aceste avantaje, iar, pe de alta, dornici să scape de corvezile şi şicanele la care erau supuşi în lagăr, majoritatea au acceptat propunerea. Despre aventurile vînătoreşti ale brigăzii de „broscari“ îmi povestea la întoarcerea în lagăr inginerul Becherescu, cu care mă întîlneam şi stăteam de vorbă în fiecare seară înainte de stingere. Chinuit de reumatism, adus de spate, cu dureri în articulații, Becherescu preferase totuşi să iasă la muncă decît să lîncezească în lagăr sau să suporte capriciile sadice ale gardianului care îşi petrecea timpul silindu-i pe inapți să execute tot felul de corvezi inutile, numai pentru a-şi dovedi atotputernicia.

În prima dimineață, cînd „broscarii“ şi-au făcut apariția pe platoul de adunare, unde toți deținuții, grupați pe brigăzi, aşteptau ordinul de plecare la muncă, am asistat la un spectacol demn de cea mai şocantă şi de prost gust tragicomedie. Tot grupul de „inapți de muncă“, care mai de care mai slabi, unii cu infirmități vizibile, şchiopi sau încovoiați din şale, alții cu suferințe ascunse, căutînd să-şi tăinuiască neputința, se străduia să țină pasul şi să se alinieze, sub îndemnul brutal şi fără menajamente al gardianului care îi grăbea de la spate. Aproape fiecare purta cîte ceva din echipamentul cu care fusese dotată brigada pentru expediția de vînătoare în bălțile rămase neasanate dintre dig şi matca Dunării. Din spusele lui

Becherescu, mlaştinile se aflau cam la vreo trei kilometri de lagăr. Cînd i-a venit rîndul să iasă pe poartă, jalnicul convoi a început să se destrame. Cei mai betegi, deşi nu duceau decît o găleată goală, au rămas treptat în urmă, rărind rîndurile. Au rămas în fruntea coloanei cei mai zdraveni, care duceau crîsnicele, urmați de doi inşi care se împleticeau sub povara minciogului din fier-beton, invenția încă nebrevetată a comandantului. Dacă la ieşirea pe poartă, mai dînd, de bine de rău, dovadă de oarecare energie, inapții îşi mobilizaseră ultimele rezerve de forță şi voință pentru a-şi stăpîni suferințele şi nevolnicia, seara, la întoarcerea în lagăr, abia se mai tîrau. Îşi irosiseră ultimele puteri. Le pierise chiar zîmbetul chinuit pe care îl adresaseră prietenilor dimineața la plecare. Umorul nu şi-l pierduseră însă. Asemuindu-se cu „*la grande armée*“ a lui Napoleon, care se întorsese înfrîntă, dar acoperită de glorie din campania din Rusia, ne-au povestit despre bătăliile purtate cu broaştele, din care acestea din urmă ieşiseră victorioase şi stăpîne pe teren. Şi lor, ca şi lui Napoleon, le fuseseră neprielnice şi vremea, şi terenul. Luptaseră mai mult cu canicula, cu nămolul, cu țînțarii şi cu apa. Cu inamicul care se retrăgea din fața lor în smîrcuri nu prea avuseseră ocazia să dea piept. Nici „armamentul“ nu se arătase potrivit. Minciogurile aveau coada prea scurtă şi nu ajungeau cu ele pînă la ochiurile mai îndepărtate de mal, iar cel din fier-beton, inventat de comandant, era aşa de greu, încît nu putea fi ridicat şi ținut de capătul prăjinii care îi servea de coadă. Chiar broaştele pe care reuşeau să le salte cu crîsnicul din apă săreau din nou în baltă, înainte de a fi avut timp să aducă plasa la mal. Din această luptă inegală, brigada broscarilor se întorsese la bază fără pierderi, înregistrînd totuşi un succes: luase doi prizonieri!

Din spusele lui Becherescu, una din cele două broaşte prinse le dăduse mult de furcă. O dată adusă cu crîsnicul la mal, zvîcnise din plasă pe uscat şi, sărind în zigzag, încercase să scape de urmăritori, care, după multă alergătură şi căzături, reuşiseră cu mare trudă s-o captureze. Amîndouă broaştele fuseseră acum aduse în triumf într-o găleată cu apă, acoperită cu un capac. Spre marea dezamăgire a comandantului, care nu aprecia acest gen de umor. Era în schimb perseverent. Cu tot fiasco-ul înregistrat la prima vînătoare, le-a mai dat ocazia lui Becherescu şi camarazilor lui să facă timp de cîteva zile haz de necaz, înainte de a ordona sistarea ostilităților împotriva broaştelor. După aproape o săptămînă de vînătoare, întreaga recoltă de broaşte se cifra la doar zece-douăsprezece exemplare. Neținînd seama de zicala cu pomul lăudat, administrația, optimistă,

pregătise însă două putini de circa două sute de litri fiecare, pline cu apă şi prevăzute cu capace din plasă, în care să fie ținute broaştele, înainte de a fi exportate. Putinile fuseseră aşezate chiar la poarta lagărului, în afara incintei, între postul de pază al santinelei şi colțul clădirii spitalului, unde se afla dormitorul doctorilor noştri. Am dat acest amănunt pentru a fi înțeles hazul pe care l-a stîrnit printre doctorii din spital furia şi proasta dispoziție a doctorului Sisel Antoniu, care nu mai contenea să blesteme broaştele care nu-l lăsau să doarmă. Într-adevăr, cum se lăsa noaptea şi liniştea peste lagăr, broaştele din putina de sub fereastra dormitorului doctorilor începeau să orăcăie cît le ținea gura. Insomniile lui Sisel Antoniu au durat numai cîteva zile: cele două putini au fost răsturnate şi deşertate de apă chiar în poarta lagărului, broaştele recăpătîndu-şi libertatea. Şi aşa s-au dus pe apa sîmbetei şi broaştele, şi contractul aducător de devize, la care visase administrația.

Cam prin a doua jumătate a lunii iunie, lagărul de la Salcia şi-a schimbat, de la o zi la alta, înfățişarea. Fusese desființat lagărul de la Grădina, o bună parte a deținuților de acolo fiind transferați la Salcia. O dată cu aglomerația produsă de încartiruirea noilor sosiți, au început să cadă şi ultimele bariere ale disciplinei absurde care ne îngrădea viața şi pe care administrația se străduise s-o mențină, în ciuda faptului că dispozițiile primite de la centru nu-i mai permiteau să recurgă la represalii. Gardienii nu mai făceau față înghesuielii din dormitoare şi nici haosului care domnea în curtea lagărului. Deținuții mişunau în toate părțile, căutîndu-şi cunoscuții, strigîndu-se în gura mare şi adunîndu-se pe prietenii pentru a discuta sau chiar pentru a cînta sau a juca bîza. O dată cu cei veniți de la Grădina, lagărul nostru prinsese mai multă viață. Infuzia cu noii sosiți nu avea să dilueze însă omogenitatea masei de deținuți din Salcia, cu care practic se poate spune că nu s-a produs o adevărată fuziune. Prea puțini din cei de la Grădina s-au integrat în atmosfera creată la Salcia de deținuții vechi, cu condamnări mari, în majoritatea lor legionari. Ținuta imprimată de aceştia în relațiile dintre deținuți, ca şi în raporturile dintre deținuți şi administrație, făcea incompatibil amestecul cu grupul atît de eterogen venit de la Grădina, cu manifestările şi comportările lui, mult prea diferite de cele practicate la Salcia. Cei mai mulți erau tineri, arestați cu numai un an sau doi în urmă şi condamnați la pedepse relativ mici, în general pentru aşa-zise discuții duşmănoase. Printre ei se rătăcise şi un număr de oameni mai în vîrstă, deținuți mai vechi. În limbajul birocratic M.A.I., erau toți „apolitici“, nefiind membri ai nici unui partid. Găseai printre ei de toate, de

la tineri fără nici un căpătîi pînă la elevi şi studenţi, de la muncitori pînă la intelectuali, actori de teatru, scriitori şi regizori. Mai toţi păcătuiseră cu vorba. Criticaseră, înjuraseră regimul, cîrtiseră, colportaseră zvonuri sau spuseseră bancuri politice. Incontestabil că cel mai „apolitic“ lot ce ne-a venit de la Grădina a fost al celor trei sau patru inşi condamnaţi pentru homosexualitate! Era o lume cum nu se putea mai pestriţă, în care, din păcate, domina nota stridentă a derbedeilor. Poate că nu se făceau remarcaţi atît prin număr, cît prin felul de a-şi vorbi şi de a se interpela în gura mare cu cuvinte scabroase, epitete ordinare şi înjurături blasfemice. Chiar pe mine, dispus să fiu mai concesiv numai de dragul de a-mi satisface curiozitatea şi de a-i cunoaşte mai de aproape, purtarea şi felul lor de a se exprima mă revoltau. Văzîndu-i şi auzindu-i vorbind, mi-am amintit de primele exemplare ale aceleiaşi categorii, pe care le întîlnisem printre „frontierişti“ din închisoarea de la Timişoara. Mă vedeam pentru a doua oară confruntat cu prăsila „omului nou“, provenită din crescătoriile partidului. Nu bănuiam atunci că mă voi bucura şi mai tîrziu, în libertate, de această moştenire zootehnică pe care ne-a lăsat-o comunismul.

Dracul nu mi s-a mai părut atît de negru cînd am descoperit că totuşi cei mai mulţi din noii veniţi nu aparţineau acelei categorii. Zarva generală din curtea lagărului mă indusese la început în eroare. Trecînd pe lîngă diferite grupuri de tineri şi auzindu-i vorbind, mi-am dat seama că nu sînt toţi din acelaşi aluat. Veselia gălăgioasă a tinereţii lor semăna cu cea pe care o manifestasem şi noi, la vremea noastră cînd, cu ani în urmă, intrasem în închisoare. Spre deosebire de noi însă, lor nu li se mai aplicau acum metodele de timorare şi represaliile cu care noi fuseserăm reduşi la tăcere şi obligaţi să ne supunem regimului de teroare din temniţă. Iar dacă noi şi azi, cînd administraţia nu mai dădea curs ameninţărilor, continuam, în virtutea inerţiei, dar şi a experienţei acumulate, să ne ferim de ochii şi urechile pazinicilor, noua generaţie de tineri deţinuţi, care nu cunoscuse teama şi nu învăţase prudenţa, se purta şi vorbea fără nici o reticenţă faţă de gardienii şi ofiţerii lagărului. Adunaţi grupuri-grupuri în mijlocul curţii, discutau şi glumeau între ei în modul cel mai natural, fără măcar a remarca apropierea cîte unui gardian, care, privat de dreptul de a recurge la bîtă, se grăbea să se îndepărteze pentru a nu-şi da în vileag neputinţa şi a mai salva o aparenţă de autoritate. Recunosc că şi eu mă simţeam stingherit, încercînd să le urmăresc discuţiile, presărate cu noţiuni pe care le ignoram. Pomeneau nume proprii nemaiauzite de mine şi nu reuşeam să le împărtăşesc entuziasmele pentru personaje a căror celebritate mi-era necunoscută. Se

refereau la nume de artişti, de cîntăreți, de personaje de romane, la mărci de produse de tot felul, care în ultimii doisprezece ani nu-mi ajunseseră la ureche. Filtrul impus de regim informațiilor din străinătate devenise în ultima vreme mai permeabil, nesatisfăcînd totuşi nici pe departe receptivitatea tineretului la tot ce venea din Vest. Pătrundeau cîteva reviste şi ziare străine. Pe ecranele bucureştene începuseră să ruleze şi filme occidentale, nu numai din țările „frățeşti". În cadrul unor schimburi culturale veniseră şi cîteva ansambluri de dansuri şi cîntăreți de muzică uşoară, numită în Vest *contestatară*, dar care, contrar aşteptărilor regimului, reuşea să conteste şi „orînduirea socialistă". Din contactul cu aceşti tineri, observîndu-i şi ascultîndu-i vorbind, am înțeles ceva mai mult din atmosfera de afară decît din *Scînteia* pe care ne-o oferea administrația spre informare sau, mai exact spus, spre dezinformarea noastră. Am recunoscut în aceşti tineri acelaşi spirit refractar la îndoctrinarea politică marxistă şi aceeaşi adversitate față de regimul comunist care însuflețiseră după 23 august 1944 şi generația mea. Spre deosebire de tineretul de atunci însă, lipsindu-le exemplul trecutului, care pe noi ne făcuse în primii ani ai ocupației sovietice să strigăm nu numai „Jos comunismul", ci să manifestăm şi pentru „Rege şi armata lui", tinerii anului 1964 nu mai ştiau decît primul slogan. Pe cel de-al doilea îl înlocuise mirajul Occidentului, cu excesele lui de libertate, cu stridența culorilor orbitoare a reclamelor şi ambalajelor şi cu muzica lui asurzitoare. În mai multe colțuri din curtea lagărului, cîteva grupuri formaseră cîte o orchestră, înlocuind cu mult talent sunetele instrumentelor, care le lipseau, prin onomatopee asemănătoare. Chiar în spatele barăcii mele, în jurul unui tînăr cu voce de tenor, se strîngeau în fiecare seară mai mulți camarazi de-ai lui, pentru a-i ține isonul cu instrumente improvizate din gamele, linguri sau vreun bidon gol, găsit în bucătărie. Băieții erau specializați în muzică sud-americană. Bidonul şi lingurile suplineau bateria, iar gamela, umplută cu pietricele şi scuturată în ritmul rumbelor şi sambelor, pe care cu vocea lui catifelată tenorul le interpreta chiar în limba spaniolă sau portugheză, stîrneau aplauzele asistenței. Culmea virtuozității şi-o arăta mai ales cînd îşi încheia bucata cu o voce de falset, demnă de a face concurență oricărei vedete a cîntecului latino-american. Dacă pe mine mă interesau şi mă distrau tinerii veniți de la Grădina, iar majoritatea vechilor legionari din lagăr îi priveau şi ei cu simpatie şi îngăduință, acceptîndu-i aşa gălăgioşi şi zurbagii cum îi îndemna temperamentul vîrstei să fie, se găseau totuşi printre ei şi unii mai intransigenți, care nu le puteau înțelege superficialitatea şi lipsa unor

idealuri mai înalte decît moda, muzica şi stilul de viaţă occidentală, la care rîvneau.

Între timp, fusesem din nou repartizat cu Nelu Dumitrescu la executarea unei lucrări urgente de instalaţii. În curtea lagărului, în faţa bucătăriei, se formase o baltă care tindea să tot crească, ameninţînd să inunde încăperea. Cum nu plouase demult, nu era decît o singură explicaţie: apa provenea dintr-o conductă subterană spartă. Am săpat vreo două zile în locul unde se acumulase apa, pînă ce, cam la un metru şi jumătate adîncime, am dat de conducta cu pricina care alimenta lagărul cu apă. Era din fontă şi avea un diametru de aproximativ douăzeci de centimetri. E tot ce am apucat să vedem, după ce am înlăturat ultimul strat de pămînt care o acoperea. Într-o clipă, groapa pe care o săpasem a fost inundată de apa care ţîşnea cu putere din ţeava spartă. Pînă ce am avertizat gardianul şi pînă ce acesta, la rîndul lui, a luat măsuri ca apa să fie oprită de la robinetul care regla debitul pe conductă, inundaţia a luat proporţii, întinzîndu-se pînă în mijlocul curţii. Abia după cîteva ore de muncă, întrebuinţînd două găleţi, am reuşit să golim groapa de apă şi să înlăturăm noroiul care acoperea conducta. Am descoperit atunci că tronsonul respectiv, din care se scursese apa, avea vreo trei-patru găuri, dintre care una cît pumnul. Între timp aflasem că în Salcia nu se mai găseau conducte de rezervă de aceeaşi dimensiune. Cum procurarea unei conducte similare de la Brăila ar fi însemnat o amînare a înlocuirii tronsonului spart la un termen greu de prevăzut, răstimp în care lagărul şi spitalul ar fi fost private de apa necesară şi, mai ales, de cea considerată cît de cît potabilă, ne-am hotărît să evităm neajunsul, recurgînd la o soluţie provizorie, pe care nu am adus-o la cunoştinţa administraţiei. I-am explicat gardianului de serviciu, care trecea din cînd în cînd pe la locul nostru de muncă, că scurgerea de apă se datorase pur şi simplu unei deplasări a conductei care provocase decuplarea a două tronsoane la locul lor de joncţiune. Neputîndu-şi da seama de adevărata situaţie a ţevii, năclăită în noroiul din fundul şanţului, gardianul nu s-a îndoit de spusele noastre, mai ales că l-am asigurat că, în scurtă vreme, vom reface legătura între ţevi şi va putea raporta că instalaţia de apă este din nou în stare de funcţionare. Desigur că ideea care ne venise era departe de a se înscrie în normele de conduită etică a meseriaşului instalator. Cum calitatea noastră de deţinuţi avea prioritate, soluţia la care ne gîndisem urma să satisfacă interesul de moment al acestei categorii. Dorinţa de a nu fi lipsiţi de apă ne-a făcut să înţelegem că eram în schimb lipsiţi de conştiinţă profesională! Prin tratamentul pe care l-am aplicat

conductei după plecarea gardianului, nu numai că ne-am descalificat profesional, dar am făcut-o cu tot elanul şi fără nici o remuşcare. Cît mai repede, pentru a nu fi cumva surprinşi, am bătut în fiecare gaură a conductei cîte un cep, cioplit la repezeală din lemnele de foc din faţa bucătăriei. O dată găurile astupate, ne-am grăbit să umplem groapa la loc cu pămînt. În mai puţin de un sfert de oră, operaţia a fost încheiată şi terenul nivelat, iar peste alte cîteva minute apa curgea din nou în lagăr. Numai Nelu Dumitrescu şi cu mine ştiam însă că va curge numai atîta vreme cît vor rezista cepurile. Speram însă ca lemnul de salcie să nu ne dea de gol, putrezind înainte de a fi părăsit noi Salcia. Dorinţa avea să ni se împlinească: n-am mai apucat altă inundaţie!

O dată cu noii veniţi de la Grădina au început să circule tot felul de zvonuri cu privire la soarta noastră viitoare: ba se spunea că şi lagărul nostru va fi desfiinţat, la fel ca cel de la Grădina, şi că vom fi transferaţi la închisori, ba că, dimpotrivă, la Salcia se vor constitui noi barăci pentru a face loc unui efectiv sporit de deţinuţi. Apăreau mereu nenumărate noi şi variate versiuni şi presupuneri care nu se sprijineau pe nici o informaţie serioasă, dar care nu reuşeau să înăbuşe zvonul mult mai persistent al punerii noastre în libertate, acesta din urmă întemeindu-se cel puţin pe interpretarea unui fapt concret: neaşteptata modificare a regimului de detenţie, petrecută în ultimele săptămîni. Trebuie să recunosc că, deşi destinderea ce creştea pe zi ce trecea şi atitudinea tot mai omenoasă a gardienilor în ultima vreme erau motive care să te pună pe gînduri şi să justifice tragerea unor concluzii optimiste, eu continuam să rămîn sceptic. Apoi, într-o bună zi, ne-a căzut în mînă un număr din *Scînteia*, care nu ne fusese dat oficial, sub veşnicul pretext că nu venise bacul cu poşta de la Brăila. Era ziarul în care apăruse decretul de amnistieri şi graţieri, emis, dacă îmi amintesc bine, la 17 iunie. Formulat lapidar şi în termeni vagi, nu-ţi puteai da seama exact căror categorii de condamnări avea să le fie aplicat. Se menţiona doar că va fi aplicat conform unor reglementări anexe, pe care ziarul nu le publica. Textul, voit confuz, al decretului a fost pentru mine un motiv în plus să fiu neîncrezător, considerînd că regimul avea intenţia să arunce doar praf în ochii lumii, eliberînd pe sprînceană numai un număr neînsemnat de deţinuţi. Şi totuşi, apariţia decretului, deşi ţinută în secret de administraţie, a produs o stare mărită de excitaţie şi exuberanţă în rîndurile deţinuţilor, contribuind la creşterea harababurii care şi aşa domnea în curtea şi dormitoarele suprapopulate ale lagărului. Oricum, chiar cei mai optimişti nu credeau decît în eventuala reducere a pedepselor sau eliberare

a deținuților considerați de Securitate fie „de încredere“ (adică turnători), fie în vîrstă, infirmi sau prea bolnavi pentru a mai prezenta vreun pericol pentru regim. Probabil că în virtutea convingerii că selecția pentru eliberare va fi lăsată la aprecierea ofițerului politic şi a organelor de conducere ale lagărului, cei cîțiva turnători de la Salcia îşi serveau în ultima vreme stăpînii cu şi mai mult zel şi slugărnicie. Delațiunile lor în noul climat nu mai erau însă la fel de apreciate ca înainte, cînd carcera, lanțurile şi bătaia erau la ordinea zilei.

Într-una din zile, am fost acostat în curtea lagărului de unul din aceste dezgustătoare personaje, dispus să obțină o notă bună din partea administrației cu prețul oricărei josnicii. Era Ivan Ghica, cel căruia dr. Sisel Antoniu îi favorizase o prelungire a perioadei de internare în spital, chiar după însănătoşire, şi pe care tot el îl dăduse apoi afară, indignat de lipsa lui de camaraderie față de ceilalți bolnavi. Împins probabil nu atît de faptul că îi eram vag cunoscut din Bucureşti, cît mai ales pentru că toți camarazii lui de la Grădina cu care venise la Salcia îl evitau, Ivan Ghica căutase de cîteva ori să intre cu mine în vorbă. Scăpasem sistematic de el, invocînd mereu cîte un pretext nou. De data asta însă reuşise să mă facă curios şi să mă rețină. Intrigat de creionul şi cele cîteva foi de hîrtie pe care le avea în mînă, m-am oprit să-l ascult. Ne-am plimbat o vreme în sus şi în jos prin curtea lagărului şi, aşa cum nu am înțeles atunci, nu m-am putut dumiri nici pînă azi ce l-a determinat să-mi facă confidențele pe care mi le-a făcut. Bănuiesc că, în amoralitatea lui, omul îşi pierduse în aşa măsură simțul realității, încît nu-şi putea închipui că faptele lui ar putea fi considerate de alții abjecte. Mi-a spus, fără să-l întreb, că obținuse de la administrație hîrtie şi creion pentru a scrie un memoriu adresat locotenentului Boştină, ofițerul politic al lagărului. Mi-a relatat apoi în linii mari conținutul şi scopul memoriului, ținînd să-mi citească pe sărite unele pasaje pe care le socotea mai semnificative. La capătul fiecărui citat se oprea şi mă întreba: „Ce zici?“ Desluşeam în privirea lui că, de fapt, nu se aştepta din partea mea decît la un răspuns aprobativ. Cred că aşa mi-a şi interpretat tăcerea, cînd eu nu eram decît mut de uimire. În memoriul lui, Ivan Ghica îşi făcuse propriul lui rechizitoriu moral, scoțîndu-şi în evidență slăbiciunile şi viciile, pentru a demonstra că nu trăise decît pentru a-şi satisface plăcerile, refuzînd să se supună conformismului vieții înaltei burghezii din care făcea parte. Nu ținuse niciodată la avere, risipindu-şi-o prin localuri de noapte, la jocuri de noroc, în beții şi orgii cu femei, căutîndu-şi plăcerea atît în toate perversitățile sexuale pe care le încercase pe rînd, cît şi în droguri. Cînd

rămăsese fără bani, nu se sfiise să recurgă la împrumuturi pe care nu le mai restituia sau chiar la falsuri şi escrocherii. Înalta societate burgheză îl exclusese din rîndurile ei, considerîndu-l un depravat care îşi făcea clasa de rîs. Viciile de care fusese stăpînit şi desfrîul în care trăise erau argumente suficiente pentru a demonstra că nu urmărise în viaţă decît să-şi satisfacă poftele, că nu avusese niciodată vreo altă preocupare şi cu atît mai puţin una politică. Ca atare, cerea să fie disculpat de acuzaţiile nedrepte care îl aruncaseră printre deţinuţii politici, nesocotindu-se, ca ei, un duşman al regimului. Locul lui, scria el, putea fi cel mult la dreptul comun! Din lichelism şi oportunism, Ivan Ghica îşi făcuse cu toată sinceritatea şi fără retuşuri autoportretul moral, cu gîndul la obţinerea unei recomandări favorabile din partea ofiţerului politic care să-l facă să beneficieze de decret. Faptul că nu i-a fost ruşine să-mi citească cele scrise despre el în prima parte a memoriului mă îndreptăţeşte să cred că nu şi-a dat seama nici de impresia pe care avea să mi-o facă citindu-mi şi partea finală, în care vorbea despre alţii. Şi anume, despre o sumedenie de oameni pe care îi cunoştea, care erau liberi. Spus pe scurt, nu şi-a cruţat nici propriile rude, nici prietenii familiei, ponegrindu-i pe toţi, criticîndu-i şi denunţîndu-i, în spiritul luptei de clasă, pentru mentalitatea şi moravurile lor „boiereşti, moşiereşti sau burgheze“, de care el, cum spunea, „s-a lepădat întotdeauna“. N-am avut puterea să-mi înfrîng curiozitatea şi să-i întorc spatele chiar de la începutul lecturii, cum s-ar fi cuvenit. Voiam să aud pînă unde îi merge ticăloşia şi l-am ascultat pînă la capăt, cînd m-a întrebat iar:

— Ei, ce zici? Cum ţi se pare?

— Mi se pare o porcărie fără seamăn, o turnătorie odioasă! Eşti un nemernic şi nu vreau să mai am de a face cu dumneata!

Înainte de a mă îndepărta, am mai apucat să-i văd figura lovită de stupoare şi ochii măriţi de uimire. Era evident că nu înţelesese de ce mă indignasem. Înclin să cred că era mai degrabă un caz patologic de inconştienţă şi iresponsabilitate decît de ticăloşie: o presupunere plauzibilă ce putea servi de explicaţie, dar nu şi de justificare. Gîndindu-mă la efectul pe care acel memoriu îl putea avea asupra persoanelor denunţate, nu eram deloc înclinat să ţin seama de cauza care îl determinase pe Ivan Ghica să-l scrie şi deci să-i acord circumstanţe atenuante. Dacă, pe de o parte, viaţa aspră din închisoare mă învăţase să fiu mai îngăduitor şi să am înţelegere pentru slăbiciunile oamenilor, atîta vreme cît nu dăunează semenilor lor, pe de altă parte, tot ea mă învăţase intoleranţa faţă de ticăloşie.

Pentru a-mi astîmpăra indignarea şi a scăpa de sila ce mă cuprinsese în

urma întîlnirii cu Ivan Ghica, am pornit în căutarea lui Iosif Ripan, a lui Lie şi a altor cîțiva prieteni, alături de care ştiam că mă voi simți bine şi îmi voi regăsi buna dispoziție. Grupul cel mai tonic, în mijlocul căruia îmi reîncărcam întotdeauna bateriile de optimism, era al camarazilor lui Lie. Legați între ei nu numai de un destin comun pe parcursul puşcăriei, dar şi de o caldă şi statornică prietenie, reprezentau, fiecare în parte, adevărate modele de demnitate şi noblețe sufletească, neumbrite de egoism, invidie, ură sau mîndrii deşarte. Îl cunoscusem mai întîi pe Lie Iacob la Aiud, şi ne împrietenisem. Apoi, la Salcia, m-am legat sufleteşte şi de Romică Teodoru, înainte de a afla că amîndoi erau buni prieteni. Prin ei doi am cunoscut treptat tot grupul. Elevi fiind în momentul arestării, după ani de închisoare intermitentă, întreruptă de cîte o scurtă perioadă de libertate şi apoi din nou condamnați, erau acum cam de aceeaşi vîrstă cu mine sau chiar cu doi-trei ani mai tineri. Trecuseră cu toții prin închisoarea de la Tîrgşor, rezervată într-o perioadă elevilor. Sper ca printre foştii elevi de atunci să se găsească unul care să-şi pună pe hîrtie amintirile despre viața şi regimul special pe care autoritățile comuniste s-au gîndit să-l aplice minorilor. Oricum, rezultatul nu a fost cel pe care şi-l propuseseră. Elevii de atunci se maturizaseră de timpuriu în închisoare, fără să fi fost marcați de vreun stigmat dezonorant. Le admiram discernămîntul fără greş, seriozitatea şi profunzimea judecății, ca şi curățenia sufletească, rămasă neîntinată sub presiunea încercărilor diabolice de a-i degrada. Temnița nu le alterase puritatea şi nu reuşise să le răpească nici măcar veselia tinereții. Dacă atunci, la Salcia, seara, cînd mă întorceam de la muncă, îi căutam şi mă complăceam în tovărăşia lor, mai tîrziu, fiind în Bucureşti, şi mai cu seamă după aceea, în exil, le-am dus de-a dreptul dorul. De la München am reuşit totuşi, cu prudența de rigoare, să stabilesc cu Lie un contact sporadic, indirect, prin persoane intermediare. Mă bucuram cînd primeam de la el cîte o urare de Crăciun sau de Paşte. Îmi încălzea sufletul şi mă simțeam mai aproape de casă. După 1990, am comunicat mai lesne şi, cu ajutorul lui, am adăugat la lista foştilor elevi de la Tîrgşor, cu care am stat la Salcia, cîteva nume pe care le uitasem. Acestea sînt:

1. ALUPOAIE CONSTANTIN
2. ASANDEI ION
3. BALABAN OCTAVIAN
4. CÎMPEANU TEODOR
5. CÎRTEA GHEORGHE
6. DUMITRESCU ILIE

7. DUNCA NELU
8. FULEA ION
9. IACOB PINTILIE
10. MAN NISTOR
11. MITROFAN TRAIAN
12. NIȚU GHEORGHE
13. PARASCHIV PETRU
14. PODOLEANU MIHAI
15. POPA CONSTANTIN
16. POPA ILIE
17. RADU CONSTANTIN
18. STAMU DUMITRU
19. TEODORU ROMEO

Prin Lie am primit veşti despre toți şi, cu această ocazie, mi-a venit ideea să apelez la memoria lor pentru a întocmi un tabel nominal mai complet decît al meu, care să cuprindă deținuții contemporani cu noi în lagărul de la Salcia. Cele cîteva luni cît fusesem internat în spital, ca şi perioadele în care cea mai mare parte din timp muncisem ca tinichigiu, instalator, sobar sau la turnatul tuburilor de beton, în echipa de „meseriaşi“ cu un efectiv de maximum doi-trei oameni, nu-mi dăduseră prilejul să cunosc decît un număr mic din cele cîteva sute de deținuți din lagăr. Săritori cum îi ştiam, gata oricînd să sprijine o cauză dreaptă şi să se pună în slujba adevărului, băieții mi-au răspuns cu promptitudine. Lor le datorez paginile ce urmează, cuprinzînd lista deținuților de la Salcia, la reconstituirea căreia au colaborat cu toții, fiecare aducîndu-şi contribuția în măsura în care l-a ajutat memoria.

1. AFILIE VASILE
2. ALUPOAIE CONSTANTIN, din Suceava
3. ANDREICA GHEORGHE, din Maramureş
4. ANDREIESCU MIHAI
5. ANTONESCU, medic
6. ANTONIU SISEL, medic
7. APETREI NICOLAE, felcer din Piatra Neamț
8. ASANDEI ION, tehnician din Dorohoi
9. AVRAM ALEXANDRU, inginer
10. AVRAM AUREL, pictor
11. BACIU JEAN-ALEXANDRU
12. BADRALEXE GHEORGHE

13. BALABAN OCTAVIAN, din Sibiu
14. BALION ILIE, topometru din Hotin
15. BARBU ALEXANDRU, medic
16. BAŞTIUREA GHEORGHE, din Brăila
17. BĂBUŞ GH. GRIGOR, călugăr
18. BECA TAŞCU, din Tulcea
19. BEDRULE ION, inginer din Bucureşti
20. BERGHEZAN ILIE, din Sibiu
21. BLĂNARU GRIGORE
22. BOGHIU SOFIAN, călugăr
23. BONEA ION, inginer din Satu Mare
24. BRAGA ROMAN, preot; acum în SUA
25. BRĂGĂU PETRE, din Buşteni
26. BRĂGĂU RADU
27. BUCESCU ALEXANDRU, pictor de biserici din Bucureşti
28. BUCESCU CONSTANTIN EMIL, din Bucureşti
29. BUCURESCU ION
30. BUDECEANU SILVIU, medic
31. BUMBAC ŞTEFAN, preot din Constanţa
32. BURA VASILE, lăcătuş din Orăştie
33. BURLIBAŞA MIRCEA
34. BURTEA DUMITRU, avocat din Bucureşti
35. BUŢAN ŞTEFAN, contabil din Piteşti
36. CANTEŞ TITI
37. CARATANĂ NICOLAE (Colea), poet din Tulcea
38. CAŞCAVAL VASILE, preot
39. CĂLIMĂNESCU GHEORGHE, din Tecuci
40. CĂPRARU EMIL, medic pediatru din Bucureşti
41. CÎMPEANU TEODOR (Titi) din Măgureni, Prahova
42. CÎRJAN, preot
43. CERNEA NICOLAE
44. CHELU FLORIN, din Tecuci
45. CIRTEA GHEORGHE, din Bihor
46. CIUMĂU VICTOR
47. CODRAC…, preot
48. COMAN GHEORGHE, preot din Oradea; tatăl Anei Blandiana
49. COMĂNECI GHEORGHE, preot din Oituz, Bacău
50. COMUROIU NICOLAE

51. CONDU…, din Roman
52. CONSTANTIN CONSTANTIN, inginer
53. CONSTANTINESCU GHEORGHE
54. COPACIU STERE, ofițer din Dobrogea, stabilit în Bucureşti
55. CORBU MIRCEA, inginer din Brăila
56. CORCODEL EMANUEL, tehnician din Sibiu
57. COSMA NAE
58. CRISTESCU GABI
59. CULOTA CONSTANTIN
60. DATCULESCU, preot
61. DAVID, zis Moş David, ţăran din Hunedoara, cu o memorie extraordinară: ştia pe de rost nenumărate poezii de Radu Gyr, Nichifor Crainic, Vasile Militaru etc.
62. DÂMBOI VICTOR, preot din Făgăraş
63. DELIU, poet
64. DEMETRIADE, inginer din Bucureşti
65. DIACONESCU ILIE, preot
66. DOBRESCU NICOLAE, din Bucureşti
67. DOGĂRĂSCU LAVINIU, profesor de limba română, din Prahova. Omul administrației, turnător. Titi Cîmpeanu îi spunea Dogărăscu Latriniu
68. DOMBROVSCHI IGOR
69. DOMBROVSCHI OLEG
70. DUBNEAC FELIX, călugăr; acum în SUA
71. DUMITRESCU ILIE, lăcătuş din Sibiu
72. DUMITRESCU MIHAI
73. DUMITRESCU (Roncea?)
74. DIMITRIU RADU, inginer din Bucureşti
75. DUNCA NELU, din Maramureş
76. DUŞA T. ION
77. ENACHE ION, avocat
78. FERU AUREL, din Tecuci
79. FILIP DUMITRU, învățător
80. FILIP GHEORGHE, preot din Dorohoi
81. FLOAREŞ AUREL
82. FORNICA OCTAVIAN, din Panciu
83. FRĂȚILĂ ALEXANDRU, medic
84. FULEA ION, teolog din Sibiu
85. FUNDĂȚEANU ION

86. GEORGESCU VLADIMIR
87. GHIŞE GHEORGHE, din Maramureş
88. GHIUŞ BENEDICT, preot
89. GIOGA MIHAI, medic
90. GIULVEZAN ION
91. GIURGIU ION, preot din Braşov
92. GRECU TRAIAN
93. GOGA…, țăran; avea inima în dreapta!
94. HÂRTAN ION, preot din Neamț
95. HULUIANU NICOLAE, din Tecuci
96. ILIESCU DUMITRU
97. ILIESCU PALANCA, preot
98. ILIESCU VICTOR (Viti)
99. IOLU ALEXANDRU, din Tecuci
100. IONESCU CONSTANTIN, avocat
101. IONESCU MIRCEA, avocat
102. IONIȚĂ, preot
103. IORGULESCU GHEORGHE
104. ISTRATE GRIGORE, medic
105. IUBU MIHAI, medic ORL din Cluj
106. JEICAN AUREL
107. LEŞEANU AUREL, tehnician din Sibiu
108. LEU GHEORGHE
109. MACOVEI ION
110. MAGHEȚ LAZĂR
111. MAN NISTOR, din Maramureş
112. MANGIUREA
113. MARIN FLORIN, din Tecuci
114. MARINESCU NICOLAE
115. MASU MIHAI, economist
116. MATEESCU, preot
117. MĂLEANU…, avocat din Bucureşti, originar din Hotin
118. MĂRCULESCU MARIN
119. MĂRGINEANU LIVIU
120. MĂRGINEANU TEODOR, funcționar din Tîrgu Mureş
121. MIHAI EUGEN
122. MINEA VASILE
123. MIOC…, bănățean

124. MIRONESCU ŞERBAN, profesor
125. MITREA PETRE, pantofar din Sibiu
126. MITROFAN TRAIAN, student la matematică; din Sibiu
127. MOLDOVAN VAL, regizor din Bucureşti
128. MORNA ION, preot
129. MOROŞANU GHEORGHE, din Brăila
130. MURGU MIHAI
131. MURGU NICOLAE, frate cu Mihai, amîndoi din Banat
132. NACU CONSTANTIN
133. NANU CLEOPA, călugăr din Lieşti, Galați
134. NAUMESCU NICOLAE, inginer
135. NENCIU… (Neicu?), absolvent al Academiei Comerciale
136. NICULA ION, economist din Sibiu
137. NIȚU GHEORGHE, din Sibiu
138. OȚA SABIN, preot
139. PALCU TRAIAN, avocat din Arad
140. PANTALON ION, din Piatra Neamț
141. PAPUC C., preot
142. PARASCHIV PETRU, din Timişoara; originar din Basarabia
143. PARIZIANU GHEORGHE (Gioga), student la medicină
144. PAVLOV ION
145. PĂSĂRICĂ POLIFRON, din Tătărăşti, Teleorman
146. PĂZITORU GHEORGHE, învățător din Făgăraş
147. PERDICHI GHEORGHE, profesor
148. PETCU ŞTEFAN, avocat din Bucureşti; țărănist
149. PETRESCU DUMITRU (nea Mitică), maistru sondor din Moreni, Prahova
150. PETRESCU VASILE
151. PLĂVĂLESCU…
152. PODOLEANU MIHAI, funcționar
153. POENARU…, din Arad
154. POP ROMULUS, preot
155. POPA CONSTANTIN, din Caracal
156. POPA ILIE, din Sibiu
157. POPA VASILE
158. POPESCU GABRIEL
159. POPESCU ION
160. POPESCU NICOLAE, preot

161. POPESCU-PASĂREA, preot

162. POPOVICI GHEORGHE (Gelu), student la agronomie; din Tecuci

163. PORUMB…, preot

164. PUŞCARIU…, medic radiolog, din Tîrgovişte

165. RADU CONSTANTIN, din Maramureş

166. RADU LUCIAN, inginer din Bucureşti

167. RADU MIRCEA, avocat din Bucureşti; originar din Piatra Neamț

168. RANTEU CONSTANTIN, medic

169. RĂDULESCU M. ALECU, avocat din Teleorman

170. RĂDULESCU I. GRIGORE, medic

171. RIZOIU PETRE

172. ROCIU OCTAVIAN, medic ORL, din Bucureşti

173. ROŞCA ION, inginer

174. ROŞCA NICOLAE, din Făgăraş; a fost şoferul lui Nicolae Petraşcu, secretarul general al Mişcării legionare

175. RUSU ION, fotograf din Piatra Neamț

176. SANDU…, preot

177. SANDU ION, inginer

178. SARRY ACHILLE, medic

179. SAVU ION

180. SĂNDULESCU MILUCĂ

181. SERGHIE VASILE, preot

182. SOROIU GHEORGHE

183. STAMU DUMITRU (Tache) din Tulcea

184. STĂNESCU ILARION, ofițer

185. STĂNESCU IOSIF

186. TĂNASE ION, din Tătărăşti, Teleorman

187. TĂNASE VIOREL, economist, din Sibiu

188. TEODORU ROMULUS (Romică) din Bucureşti

189. TOCAN ION

190. TOMESCU NICOLAE (din Bucureşti)

191. TOMUŞ MIHAI, din Țara Moților

192. TRIFĂNESCU ATANASIE, inginer, din Brăila

193. TUDOR ILIE, oltean; îi plăcea să cînte şi să învețe poezii; tatăl lui Tudor Gheorghe, actor şi cîntăreț

194. TUDORA ION, din Piteşti

195. TUDOSE AUREL

196. URDEA ZAHARIA, din Sibiu

197. VĂTĂMANU…

198. VÎNĂTORU…

199. VIŞAN LISANDRU

200. VLAHBEI TĂNASE, agricultor din Babadag; s-a opus colectivizării

201. ZAMISNICU…, preot

202. ZĂMESCU…, din Constanţa

Şi, fiindcă tot am făcut această digresiune, întrerupînd pentru moment cursul cronologic al povestirii, voi insera aici şi un fragment dintr-o scrisoare primită în 1993 de la Romică Teodoru, în care îmi reaminteşte de o întîmplare din lagărul de la Salcia.

Mircea Corbu, inginer din Brăila, a fost chemat să-şi ridice pachetul trimis de acasă. Conform uzanţei, a fost întrebat de sergent cine îi trimite pachetul. Acesta a pronunţat numele soţiei şi adresa. Nu, a răspuns sergentul. Atunci, numele mamei. Nu! Numele tatălui. Nu! Atunci sergentul i-a spus că adresa este corectă, dar nu corespunde numele! Cine este Cristian Corbu? În acel moment Mircea a început să plîngă. Întrebat de ce plînge, a răspuns: „După cinci ani de închisoare, am ocazia să aflu că, după arestarea mea, soţia a născut un băiat, şi că se numeşte Cristian!“ A doua zi, Mircea şi-a scris pe roaba cu care lucra numele copilului, pentru a-l avea mereu în ochi.

O poveste care nu aşteaptă comentarii şi nici răspuns la întrebarea pe care o naşte: de ce atîta lipsă de omenie?

În aceeaşi scrisoare, Romică mai adaugă un episod pe care mi-l aminteam şi eu. Îl las însă pe el să-l relateze: „După eliberarea mea, părinţii mi-au relatat o întîmplare nostimă. Cînd a ajuns în Gara de Nord lotul în care te aflai şi tu, părinţii mei se aflau pe peron şi s-au adresat unuia din cei eliberaţi întrebîndu-l dacă ştie ceva despre mine. Acela, foarte amabil, le-a răspuns că mă cunoaşte foarte bine şi că voi veni peste cîteva zile cu lotul 3. Întrebîndu-l cum se numeşte, acela a răspuns: Ion Ioanid.“

În legătură cu lista pe care le-am solicitat-o, mi-a scris Titi Cîmpeanu: „…cum am primit de la Iacob, via AFDP, dorinţa ta să-ţi amintim numele celor de la Salcia, ne-am întîlnit la C. Bucescu cîţiva din cei ce-am fost la Salcia şi am reuşit să ne amintim numele unora care ne-au fost apropiaţi sau ne-au rămas în memorie ca turnători…“. Şi adaugă mai departe: „Ne-am adus aminte bineînţeles de tine. Eu cred că am discutat cu tine de două-trei ori, cînd mi-ai spus, ca un fapt divers, cum ai evadat… şi te simţeai

bine între noi, cei ce formam acolo grupul foştilor elevi de la Tîrgşor. Acum, tinerii de atunci sînt pensionari!“

Scrisoarea lui Titi Cîmpeanu şi a lui Romică, precum şi convorbirile telefonice cu acesta din urmă au fost tot atîtea reîntîlniri cu un trecut, rămas pentru mine mereu prezent, şi cu nişte prieteni dragi, de care sufleteşte nu mă despărţisem niciodată. Ultima şi cea mai mare bucurie mi-a făcut-o vizita lui Lie, cu care, după treizeci de ani, m-am îmbrățişat pe peronul gării din München.

IUNIE 1964. DECRETUL DE AMNISTIERE. PRIMELE ELIBERĂRI

După primele momente de efervescență stîrnite de publicarea de grațieri şi amnistieri în ziar, în lagăr a urmat o perioadă de cîteva zile de relativă acalmie. Eram în expectativă, curioşi să vedem dacă administrația se va decide să treacă peste propria-i cenzură, rupînd tăcerea, şi să ne aducă la cunoştință apariția decretului sau va proceda cu discreția obişnuită, punîndu-i în libertate fără nici o explicație pe cei care eventual se vor încadra în prevederile decretului. Înşelîndu-ne aşteptările, administrația a ales o a treia cale: l-a însărcinat pe colonelul Gaftea să ne vorbească! Am fost adunați în curtea lagărului, ni s-a spus să ne aşezăm pe jos, iar Gaftea, urcat pe treapta de la intrarea într-una din barăci, şi-a început discursul. Deşi cu vocabularul lui frust ar fi putut fi laconic şi clar, Gaftea a reuşit şi de data asta performanța de a fi lung şi confuz. Spre deosebire de ceea ce ne spusese cu nici două săptămîni în urmă, că trebuie să fim recunoscători regimului pentru că ne ține în închisoare la adăpost de furia poporului şi chiar a propriilor noastre familii, Gaftea se străduia acum, în logoreea lui încîlcită, să ne explice că partidul şi guvernul înțelegeau să-şi arate, de la caz la caz, bunăvoința față de deținuții care se dovediseră disciplinați şi se reabilitaseră prin muncă. Se vedea că îi venea greu să facă întorsătura de 180 de grade, trecînd atît de brusc la promisiuni de eliberare, după ce afirmase nu mai departe de zece zile în urmă că ne vor putrezi oasele în puşcărie. În timp ce se zbătea în fel şi chip să nu-şi piardă fața, împotmolindu-se tot mai adînc în fraze mereu mai complicate şi fără ieşire onorabilă, a mai intervenit din mulțime şi vocea doctorului Apetrei care l-a descumpănit definitiv. Gaftea nu înțelesese întrebarea rostită de Apetrei. Auzise numai o voce şi apoi rumoarea şi rîsetele pe care le provocase. Întrerupîndu-şi fraza, pe care şi aşa nu mai izbutea să o scoată la capăt, Gaftea a vrut să ştie cine îşi permisese să-i tulbure cuvîntarea:

— Care ai vorbit, bă, acolo?

— Eu! a strigat Apetrei din mijlocul curții, sculîndu-se de pe jos. Am vrut să întreb ceva!

Mulțumit probabil în sinea lui de diversiunea salvatoare, Gaftea s-a îmblînzit la față şi l-a îndemnat să repete întrebarea. Atîta aştepta Apetrei:

— Am vrut să ştiu ce ne facem cu copiii.

— Care copii, bă? i s-a adresat colonelul nedumerit.

— Copiii noştri, de care data trecută ne-ați spus că ne vor lua cu pietre, dacă ne-ați da drumul şi ne-am întoarce acasă!

De data asta vocea lui Apetrei s-a auzit în toată curtea, stîrnind un hohot general de rîs. Furios, Gaftea a părăsit lagărul, iar Apetrei a fost condus la carceră. Pedeapsa a fost mai mult simbolică, pentru că n-a stat mai mult de o oră.

În zilele următoare, evenimentele au pornit să se precipite, şi semne tot mai evidente pledînd în favoarea tezei optimiştilor au început să se succeadă într-un ritm accelerat. Mai întîi, atitudinea tolerantă din ultima vreme a gardienilor s-a accentuat şi mai mult, evoluînd către o indiferență aproape binevoitoare față de tot ceea ce pînă atunci fusese calificat şi pedepsit drept act de indisciplină sau abatere de la regulament. „Vigilența“ obsedantă, cu care fuseserăm zi şi noapte, ani de-a rîndul, supravegheați, ascultați şi urmăriți în toate mişcările, violîndu-ne cu indiscreția ei pînă şi intimitatea somnului, a mesei, a spălatului sub duş şi chiar a momentelor cînd foloseam W.C.-ul, dispăruse ca prin farmec din arsenalul instrumentelor de presiune psihică folosite împotriva noastră. Vigilența nu mai rămăsese în vigoare decît în turnurile de pază de pe meterezele gardului de incintă, de unde reflectoarele şi pistoalele automate continuau să ne privească amenințătoare. Apoi, din chiar gura gardienilor am aflat o poveste menită să-i pună pe gînduri pînă şi pe cei mai sceptici dintre noi, cei care nu ne făceam nici un fel de iluzii în privința unui decret mai cuprinzător prevăzînd eliberarea deținuților politici. Ştirea, care căzuse ca un trăsnet în mijlocul gardienilor, se referea la o iminentă şi masivă reducere de personal în rîndul cadrelor M.A.I.! Efectul demoralizant al acestei măsuri asupra gardienilor l-am înregistrat imediat. Pentru ei era un adevărat cataclism. Se prăbuşea o lume. Se vedeau brusc confruntați cu o situație pe care era evident că nu şi-o închipuiseră niciodată posibilă. Considerau drept o nedreptate perspectiva decăderii din toate drepturile şi privilegiile conferite statutului lor de M.A.I.-şti şi prăbuşirea la nivelul oamenilor de rînd, printre care, din lipsa unei calificări, majoritatea nu-şi vor găsi un mijloc de existență decît pe cea mai joasă treaptă de muncă.

Sentimentul de a fi persecutaţi şi loviţi pe nedrept i-a îndemnat pe unii dintre ei să ni se destăinuiască, de parcă atunci ar fi descoperit că aveam înfăţişare şi însuşiri de fiinţe omeneşti. Li se părea firesc să caute şi să găsească înţelegere şi chiar compătimire tot la nişte oropsiţi. E lucru ştiut că suferinţa şi necazurile îi apropie pe oameni. Nu ştiam însă că şi pe călăi de victime! Alţii, mai sinceri şi mai puţin stăpîniţi, nu se sfiau să înjure între ei hotărîrea ministerului, socotindu-se trădaţi de „organele superioare“ care, după ce se folosiseră de ei, îi părăseau acum fără nici o protecţie, lăsîndu-i expuşi riscului de a se întîlni faţă în faţă cu cei pe care îi asupriseră în închisoare şi care urmau să fie eliberaţi în curînd. Ne-a fost dat să mai ascultăm direct sau să surprindem o sumedenie de comentarii critice, născute din decepţia şi nemulţumirea gardienilor. Pentru noi, această indignare şi revoltă a roboţilor împotriva celor care îi programaseră a fost benefică, soldîndu-se cu o şi mai mare delăsare şi indiferenţă din partea lor în timpul serviciului. Mai importantă ni s-a părut cauza care a determinat revolta, şi anume hotărîrea de a reduce numărul gardienilor! Ceea ce însemna în mod implicit şi reducerea numărului de deţinuţi şi, totodată, confirmarea existenţei unui decret de eliberare a deţinuţilor politici. În faţa logicii acestei argumentaţii, tendinţa mea negativistă începuse să cedeze, Iosif Ripan fiind de părere că în curînd va trebui să-mi retragă porecla de Toma Necredinciosul, cum îmi spunea de fiecare dată cînd venea vorba despre decret. Un alt motiv de a face speculaţii pe tema decretului ni l-a oferit vizita mai multor civili care s-au perindat în acele zile pe la birourile direcţiei lagărului, din fostul conac al contelui de Roma. Prezenţa lor ne-a fost semnalată de echipa lui Doru Stroescu care lucra la „interior“. Tot de la ei am aflat că ofiţerii din administraţia lagărului, cînd li se adresau acestor civili, le spuneau tovarăşe căpitan, tovarăşe maior, iar unuia dintre ei chiar tovarăşe colonel. Toate comentariile pe marginea apariţiei grupului de securişti civili ajungeau la aceeaşi concluzie: veniseră să pună în aplicare decretul de eliberare!

Cam tot atunci a fost adus la Salcia un nou lot de deţinuţi provenind, dacă memoria nu mă înşală, din lagărul de la Luciu Georgeni, care urma să fie desfiinţat. Printre ei am avut bucuria să-l descopăr pe dr. Miltiade Ionescu. Nu-l mai văzusem pe Mache de zece ani, de cînd fusese scos din celula în care stătusem împreună în Zarca din Aiud. Pornisem în căutarea vreunui eventual cunoscut printre noii veniţi răspîndiţi prin curte şi barăcile lagărului. Într-o parte mai puţin aglomerată a curţii, care forfotea de deţinuţi, am dat de Mache. Era aşezat pe jos, în mijlocul unui grup de alţi

patru-cinci deținuți, a căror înfățișare, pe moment, nu mi-a inspirat deloc încredere, la prima vedere prejudecata influențîndu-mi impresia: tovarăşii lui Mache erau cei mai tuciurii, mai mustăcioşi şi autentici țigani! De altfel, şi ei m-au urmărit cu ochi bănuitori cînd m-au văzut apropiindu-mă de Mache. Abia cînd ne-am îmbrățişat şi s-au lămurit că ne cunoşteam, le-a pierit suspiciunea din privire, dar gheața nu s-a spart cu adevărat decît după ce Mache a făcut prezentările. Cînd le-a spus că eram buni prieteni şi că evadaserăm împreună de la Cavnic, am fost răsplătit cu priviri aprobative, care nu egalau însă nici pe departe admirația şi respectul cu care se uitau la Mache. Apoi, întorcîndu-se spre mine, Mache mi i-a recomandat cu toată căldura şi în termenii cei mai elogioşi pe țiganii care îl întovărăşeau. M-a încredințat că sînt oameni de nădejde şi buni camarazi şi, totodată, a adăugat rîzînd, sînt şi ei „duşmani ai poporului“, ca şi noi. Aici au intervenit şi țiganii explicîndu-mi la ce făcuse aluzie Mache. Mi-au destăinuit mai întîi, în modul cel mai natural, ba chiar cu o nuanță de mîndrie în ton, că sînt spărgători de meserie şi că nu erau la prima lor condamnare. Numai că de data asta, din cauza atitudinii lor din timpul cercetărilor, a schimburilor de cuvinte cu procurorul şi a criticilor şi insultelor formulate în instanță la adresa „justiției poporului“, completul de judecată dăduse cazului lor o interpretare politică, condamnîndu-i ca atare. Aşa s-a făcut că, din infractori de drept comun, deveniseră deținuți politici. Deşi pierduseră toate avantajele de care s-ar fi bucurat dacă ar fi rămas în prima categorie, nu regretau nimic. Dimpotrivă, se simțeau onorați de a fi ajuns printre „politici“. În lagăr, de cum îl întîlniseră pe Mache, căzuseră în admirația lui şi i se ataşaseră, dovedindu-se în toate ocaziile buni camarazi, sinceri şi devotați.

Nu mai țin minte exact ordinea în care s-au petrecut toate aceste fapte, prevestitoare ale unei tot mai probabile eliberări. Unul din cele mai semnificative din seria evenimentelor premergătoare aplicării decretului l-a constituit cu siguranță ordinul venit de sus ca deținuții să nu mai fie scoşi la muncă. Excepție la dispoziția de încetare a lucrului au făcut numai cîteva echipe de deținuți cu efective reduse, afectate la anumite lucrări în curs, care trebuiau terminate. Puținii camarazi de-ai noştri care mai ieşeau dimineața pe poarta lagărului spre aceste ultime locuri de muncă lăsau în urma lor în curtea şi barăcile ticsite de deținuți o atmosferă nemaiîntîlnită pînă atunci în închisoare. Opresiunea permanentei supravegheri, sub care ne obişnuiserăm să trăim ani de zile, dispăruse, lăsînd un vid în care nu ne-am găsit imediat echilibrul. Deşi nu se mai auzeau răcnetele gardienilor şi

nu le mai vedeam cu ceasurile uniformele prin curtea lagărului, relaxarea se producea lent şi cu prudenţă. Încă mai priveam în stînga şi în dreapta, înainte de a începe o discuţie cu subiect politic, iar obiceiul de a coborî instinctiv glasul pentru a ne exprima părerile în şoaptă nu l-am pierdut decît treptat. Cunosc oameni care nu l-au pierdut niciodată. O destindere adevărată şi totală am remarcat-o numai la cei foarte tineri şi mai de curînd arestaţi, aduşi la Salcia după desfiinţarea lagărului de la Grădina. Exuberanţa cu care îşi manifestau euforia la fiecare eveniment nou care ne mai apropia cu un pas de libertate contrasta flagrant cu calmul şi atitudinea mult mai rezervată a celorlalţi deţinuţi. Era de-a dreptul şocantă veselia aproape deşănţată a unora dintre tinerii veniţi de la Grădina faţă de decenţa şi sobrietatea cu care aşteptau eliberarea vechii puşcăriaşi.

Cele două atitudini, atît de diferite, adoptate faţă de perspectiva eliberării, erau determinate de deosebirea dintre cele două categorii de deţinuţi. Bucuria fără margini a celor arestaţi mai de curînd nu putea fi împărtăşită în aceeaşi măsură şi de veteranii închisorilor. Pentru primii, întoarcerea în lumea părăsită cu numai doi-trei ani în urmă era echivalentă cu o întoarcere acasă în adevăratul sens al expresiei. În lipsa lor, afară nu se schimbase nimic. Îşi vor regăsi familia, rudele şi prietenii, în general, în viaţă şi locuind la aceleaşi adrese. Pentru vechii puşcăriaşi, în schimb, lumea din care fuseseră smulşi într-o noapte, spre a fi aruncaţi, cu anii, în temniţă, nu mai exista. Dispăruse de-a lungul anilor, şi la propriu, şi la figurat! Unii aflaseră între timp că familia li se mutase în altă parte, că le muriseră părinţii sau că îi părăsiseră nevestele. Alţii, care pierduseră tot, şi familie, şi casă, nemaiavînd nici la cine şi nici unde să se întoarcă, ştiau doar că vor pleca de la Salcia fără destinaţie precisă. Toţi aceştia, ca şi mulţi alţii, care, nemaiştiind de ani de zile nimic despre ai lor, erau măcinaţi de incertitudini, nu se puteau bucura din toată inima de viaţa care îi aştepta de cealaltă parte a porţii lagărului. Entuziasmul general, suscitat la început de apariţia decretului, nu mai dăinuia acum decît printre tinerii de la Grădina, intraţi mai de curînd în închisoare. Vechilor deţinuţi, o dată dezmeticiţi din euforia primelor momente, decretul le trezise iar gîndurile dureroase legate de soarta celor de acasă, pe care timpul, îndepărtîndu-le în trecut şi aşezîndu-le în rîndul amintirilor, le făcuse mai suportabile. Dorul de cei de acasă, care izbucnise din nou cu aceeaşi violenţă ca în primele zile de închisoare, se vedea însă repede temperat la gîndul că nu-i vei mai găsi la fel cum îi lăsaseşi. Ne trăiam ultimele zile de închisoare sub o tensiune neobişnuită, produs al sentimentelor contradictorii, care ne

încercau, şi al grijilor pe care ni le făceam. Cînd dintr-o parte ne năpădeau amintiri înduioşătoare, din cealaltă se grăbeau să vină să le rupă vraja gîndurile negre care ne dădeau tîrcoale. Rupți între veselie şi tristețe, eram aproape fiecare de găsit, cînd în mijlocul prietenilor, cînd căzuți pe gînduri într-un colț mai izolat.

Nu făceam nici eu excepție de la regulă. Şi eu eram emoționat la gîndul că în curînd o voi vedea pe mama, dar simțeam şi o strîngere de inimă cînd încercam să mi-o imaginez cu zece ani mai bătrînă. Nu mă gîndisem niciodată pînă atunci că şi peste ea trecuseră anii. Şi eu aşteptam, ca toți ceilalți, să se deschidă larg înaintea noastră porțile lagărului şi să părăsesc Salcia neescortat şi fără lanțuri la picioare. Deşi îmi închipuisem altfel ziua eliberării, eram totuşi bucuros să ies din închisoare chiar şi în condițiile date. Crezusem încă din prima zi după condamnare că nu-mi voi mai recăpăta libertatea, decît o dată cu prăbuşirea definitivă a regimului comunist. Nici o informație şi nici un eveniment politic de care am putut lua cunoştință în cei doisprezece ani care s-au scurs de atunci nu mi-au zdruncinat această convingere. Pînă cu cîteva zile în urmă, gîndeam încă la fel. Apoi, apariția decretului m-a făcut să înțeleg că visul meu nu se va realiza, că libertatea noastră nu va fi consecința înfrîngerii şi stîrpirii comunismului, ci rezultatul unui compromis lipsit de satisfacția victoriei. A mai trecut o vreme pînă să-mi dau seama că mentalitatea politică evoluase şi că trăiam într-o epocă a compromisului. A compromisului cu orice preț; chiar cu prețul unor imense suferințe şi pierderi de vieți omeneşti de-a lungul existenței cîtorva generații! Nepregătit sufleteşte să primesc libertatea din mîna aceluiaşi călău care pînă mai ieri mînuise bîta, nu-mi rămînea nici mie decît tot calea compromisului pentru a-mi păstra buna dispoziție: să încerc să mă consolez cu ideea că regimul, ajuns la ananghie, fusese silit să ne elibereze. Nu m-am consolat nici azi! Iar cîteva zile mai tîrziu, o dată cu bucuria plecării, simțeam şi gustul amar al dezamăgirii.

În sfîrşit, într-o dimineață, zvonul care s-a răspîndit în lagăr a avut darul să înviioreze atmosfera, trezindu-ne interesul: un deținut fusese anunțat de ofițerul de serviciu să se prezinte la camera de anchetă de lîngă poartă! Şi nu numai atît: cu puțin înainte, cîțiva deținuți observaseră cum în aceeaşi cameră intrase un civil purtînd un teanc de dosare sub braț! În minutele următoare, fie de mai aproape, fie mai de la distanță, plimbîndu-ne sau stînd de vorbă prin curtea lagărului, toți eram cu ochii pe uşa camerei de anchetă. Între timp, ofițerul de serviciu umbla printre noi cu o listă în mînă, anunțîndu-i şi pe alții să stea pregătiți, pentru că vor fi

chemați de „tov căpitan“, care vrea să stea cu ei de vorbă. Aşa s-a şi întîmplat, operațiunea începută în acea dimineață continuînd vreme de mai multe zile, pînă ce toți deținuții din lagăr s-au perindat prin camera de anchetă. Nu ne-a trebuit mult pentru a descoperi că deținuții de pe lista ofițerului de serviciu erau din aceeaşi regiune a țării. Am mai putut constata apoi în zilele următoare că fiecare Securitate din țară delegase la Salcia cîte un „civil“ (cu grad de la locotenent-major pînă la colonel) pentru a se ocupa de deținuții originari din regiunea ei.

Convorbirile din camera de anchetă se desfăşurau în general după acelaşi calapod. La intrarea deținutului, „civilul“, amabil, îl poftea să ia loc pe scaunul din fața biroului lui şi începea prin a-l identifica după datele personale trecute în dosar. Apoi, vorbindu-i cu o bunăvoință aproape amicală şi compătimindu-l chiar pentru asprimea condamnării pe care o primise, îi punea o serie de întrebări despre starea sănătății, despre viața din lagăr sau despre muncă. Pentru orice vechi puşcăriaş, toate astea nu constituiau decît obişnuita şi mereu neîndemînatica introducere a securiştilor pentru a pregăti, credeau ei, o atmosferă de încredere între ei şi deținut. Cînd ajungea la tema mult iubită şi mult trîmbițată a „realizărilor regimului“, anchetatorul căuta să afle şi părerea deținutului despre „marile înfăptuiri ale partidului şi clasei muncitoare“. În continuare, nu uita să adauge o altă formulă consacrată că, „regimul de democrație populară din țara noastră“ îşi consolidase puterea şi nu se mai temea de nici un duşman, nici din interior, nici din exterior, care ar încerca să-l „destabilizeze“ (o altă expresie dragă din vocabularul activiştilor). Datorită acestui fapt, îşi dădea anchetatorul cu părerea, regimul îşi va îndrepta probabil atenția şi asupra situației deținuților. Nu era deloc exclus, presupunea el, ca celor care s-au purtat bine în închisoare şi au înțeles să se reabiliteze prin muncă să li se reducă pedepsele sau unii să fie chiar puşi în libertate. Şi în acel moment, ca şi cum atunci i-ar fi venit ideea, anchetatorul venea cu întrebarea-cheie, pe care, pasămite, o punea, aşa, dintr-o simplă curiozitate: „Presupunînd că ți s-ar da drumul din închisoare, dumneata ce ai avea de gînd să faci afară?“ Cred că numai de dragul de a nu ne divulga secretele, şi mai ales sursa informațiilor, cei întrebați se străduiau să nu izbucnească în rîs. Nici unul nu-i spunea că aflasem de existența decretului, că ştiam că vom fi toți eliberați şi că îşi răcea gura de pomană încercînd să ne facă să credem că libertatea noastră depindea de recomandarea conducerii lagărului. În timpul acestor convorbiri, echivalente de fapt unor sondaje de opinie, „civilii“ căutau terenul şi momentul favorabil pentru a face deținuților propuneri de

colaborare cu Securitatea dacă vor fi puşi în libertate. Le dădeau totodată de înţeles că cel care accepta recrutarea ca informator avea toate şansele să fie curînd eliberat. Un şantaj, nici măcar voalat! În încheiere, anchetatorul îşi avertiza interlocutorul că nu avea voie să spună nimănui ceea ce discutaseră, trădarea secretului fiind pedepsită de lege. Un avertisment şi o ameninţare de care nu ştiu pe nimeni să fi ţinut seamă. Poate doar cei cîţiva turnători cu care, oricum, nu stătea nimeni de vorbă. Aşa se face că am aflat încă de la primii deţinuţi chemaţi în camera de anchetă cum se desfăşurau întrevederile cu ofiţerii în civil.

În majoritatea cazurilor, „civilul“ nu se abătea de la modelul-tip de convorbire pe care o purta, prezentîndu-i fiecărui deţinut aceleaşi imagini ademenitoare ale vieţii de afară, deşertîndu-i tot sacul de sloganе şi clişee propagandistice privind „realizările regimului“, fluturîndu-i aceleaşi speranţe condiţionate de anumite compromisuri la care făcea aluzie şi iscodindu-l cu întrebări pe ocolite sau numai cu privirea, pentru a-i afla părerea. În general, volubilitatea „civilului“ nu reuşea însă să însufleţească dialogul, la care deţinutul nu participa de obicei decît cu afirmaţii evazive sau răspunsuri laconice.

Deşi majoritatea convorbirilor din camera de anchetă se desfăşurau mai mult sau mai puţin după acelaşi model, s-au înregistrat totuşi şi unele cazuri în care şablonul nu a mai fost respectat, fie de către deţinut, fie de către anchetatorul „civil“.

La ieşirea din camera de anchetă, aproape fiecare deţinut povestea mai întîi prietenilor despre întrevederea avută. Apoi, aceste relatări, transmise din om în om, ajungeau în scurt timp un bun public, discutat şi comentat de grupurile de deţinuţi adunate în curtea lagărului ca într-o agora.

S-au ivit uneori situaţii în cursul convorbirilor în care deţinutul să nu poată rezista tentaţiei de a-l contrazice pe anchetator şi de a intra cu el în polemică, atunci cînd acesta făcea apologia deşănţată a realizărilor regimului. Alteori, cîte unul, nerăbdîndu-l inima să nu-şi verse focul pentru tot ce îndurase ani de-a rîndul prin anchete şi închisori, făcea rechizitoriul regimului, acuzîndu-l de atrocităţi şi de crime comise împotriva umanităţii. În astfel de cazuri, argumentul final al „civilului“ era, de obicei, ameninţarea. Acea ameninţare cuprinsă în formularea devenită clasică în gura securiştilor atunci cînd nu le împărtăşeai părerea: „Tot bandit ai rămas! Aici o să-ţi putrezească oasele!“

Nu s-au semnalat însă decît puţine astfel de ieşiri necontrolate din partea anchetatorilor, care în general se fereau să-i provoace pe deţinuţi,

evitînd ameninţările şi insultele. Vrînd să şi-i apropie, să le cîştige încrederea pentru a-i încuraja să accepte dialogul, le vorbeau neobişnuit de frumos, se arătau înţelegători şi căutau prin tot ce spuneau să le fie pe plac. Totodată însă, judecînd după osteneala mai mare sau mai mică pe care şi-o dădeau pentru a capta bunăvoinţa deţinutului, îţi puteai da seama şi de interesul şi gradul de importanţă pe care i-l acordau. Astfel, datorită felului în care i-a vorbit unui deţinut fost membru de frunte al organizaţiei legionare din Iaşi, am înţeles că pentru realizarea acelui climat de încredere, prielnic discuţiilor, anchetatorul fusese învestit cu o libertate de iniţiativă nelimitată, putîndu-şi permite să calce în picioare toate tabuurile impuse de regim muritorilor de rînd. Părîndu-i-se că, în timp ce îi vorbea de „binefacerile regimului“, deţinutul îl priveşte neîncrezător şi îl ascultă numai de complezenţă, anchetatorul s-a decis să renunţe la stilul şi limbajul anost al discursului de propagandă şi să i se adreseze pe un ton mai familiar, care să risipească suspiciunea, să-l îmbie la vorbă şi să dezvolte o atmosferă mai intimă. Deşi nu mai reţin numele legionarului din Iaşi, scena care s-a jucat acum treizeci de ani în camera de anchetă, aşa cum ne-a povestit-o el, n-am uitat-o. Hotărît să-şi atingă scopul cu orice preţ, anchetatorul şi-a îmblînzit expresia, s-a aplecat peste birou spre deţinutul din faţa lui şi, cu un aer complice şi pe un ton confidenţial, i-a vorbit cam aşa:

— Domnule, şi dumneata, şi eu sîntem din Iaşi. Amîndoi sîntem buni români, deşi dumneata eşti legionar, iar eu comunist. Mişcarea legionară a vrut şi ea binele ţării ca şi partidul nostru. Noi nu vă contestăm buna-credinţă, dar drumul pe care aţi mers a fost greşit. Nu v-aţi dat seama că, fiind împotriva noastră, sînteţi împotriva poporului şi intereselor româneşti, şi aţi fost înfrînţi. Iar noi am realizat ceea ce legionarii n-au reuşit să facă, deşi îşi propuseseră acelaşi lucru.

Şi aici, simulînd un moment de ezitare, anchetatorul a făcut o scurtă pauză. Apoi, aplecîndu-se şi mai mult spre deţinut, cu glas scăzut şi aer conspirativ, a continuat:

— Dacă dumneata te-ai întoarce acum la Iaşi, nu l-ai mai recunoaşte! Oraşul arată acum aşa cum şi l-ar fi dorit legionarii. Legionarii, ca şi noi, au luptat pentru o viaţă mai bună a clasei muncitoare, dar nu au reuşit să le-o creeze. Noi însă am reuşit! În Iaşi s-au ridicat cartiere întregi cu blocuri noi de locuinţe pentru muncitori şi familiile lor. Şi… să-ţi mai spun ceva, ce n-o să-ţi vină să crezi! Dacă te plimbi acum pe străzile Iaşului, nu mai întîlneşti picior de jidan! Voi nu aţi reuşit să scăpaţi oraşul de ei. Noi însă

da!

Deținutul s-a arătat în tot cursul întrevederii insensibil la cîntecul de sirenă al anchetatorului, nelăsîndu-se atras în plasa pe care i-o întindea. Dezamăgit că şi-a irosit în zadar talentul de actor şi iscusința diplomatică, anchetatorul a sfîrşit prin a-l da afară, pentru a-şi exersa abilitatea cu următorul de pe listă. Pentru noi, întîmplarea n-a fost decît o ilustrare a ipocriziei şi a lipsei de scrupule a oamenilor crescuți la şcoala partidului.

În fine, a venit şi ziua cea mare a primelor eliberări, din rîndurile celor trecuți prin camera de anchetă. De îndată ce primii deținuți au fost chemați la magazia de efecte pentru a-şi preda hainele penale şi a-şi lua în primire bagajele şi îmbrăcămintea personală, lagărul a intrat în efervescență. Deținuții alergau de la o baracă la alta, traversînd curtea în cruciş şi în curmeziş, strigîndu-se pe nume, întrebîndu-se şi îndrumîndu-se reciproc spre prietenii pe care şi-i căutau şi de care urmau să se despartă. Mişunau în toate părțile, ca furnicile cînd li se strică muşuroiul şi se grăbesc să-l refacă. Asistam şi participam în acelaşi timp şi eu la agitația generală şi la scenele de despărțire care aveau loc fie în barăci, fie în curtea lagărului, acolo unde fiecare îşi găsise prietenul. Printre îmbrățişările grăbite şi strîngerile febrile de mîini, se repetau în pripă adrese, se memorau nume şi mesaje de transmis familiilor celor care mai rămîneau la Salcia, se făceau recomandări de prudență sau promisiuni de revedere. Toți eram emoționați, şi cei care plecau şi nu ştiau ce îi aştepta afară şi ce le va aduce ziua de mîine, şi cei care mai rămîneam o vreme, pentru a ne îndrepta apoi la rîndul nostru spre acelaşi necunoscut. Şi cum să nu fie emoție şi tulburare în suflete, cînd părăseai sau te părăsea cel care îți fusese de-a lungul anilor singurul punct de reper şi de sprijin sigur şi statornic: prietenul şi camaradul de puşcărie care îți stătuse alături şi cu care împărțiseşi ultima firimitură de pîine şi ultima zdreanță de cămaşă! Iosif Ripan făcea şi el parte din lotul ce se pregătea de plecare. L-am găsit la patul din dormitorul lui, unde îşi îmbrăca hainele din bagajul recuperat de la magazie. Deşi mai ponosit decît cu doi ani în urmă, cam umed, cocoloşit şi mirosind a mucegai, costumul lui pepit, cu pantalonii bufanți strînşi cu catarame sub genunchi, mi l-a amintit aşa cum îl cunoscusem la închisoarea din Timişoara, unde legasem prietenie. Mare lucru n-am fost în stare să ne spunem. Ne-am urat noroc şi ne-am promis să ne revedem cînd voi fi şi eu liber. Un an mai tîrziu, m-am dus să-l văd la Lugoj. Avea să fie ultima noastră întîlnire. Apoi, după ce am plecat în străinătate, n-am mai primit nici o veste de la el. Au trecut anii. Mulți ani. A venit Revoluția de la

Timişoara, care a alungat pentru o vreme teama şi excesul de prudenţă şi, după douăzeci şi cinci de ani, am reluat legătura printr-un prim schimb de scrisori. Corespondenţa noastră n-a durat mult. La începutul anului 1992, Iosif Ripan şi-a luat pentru ultima oară rămas bun de la toţi prietenii lui.

Timp de cîteva ceasuri înainte de plecarea fiecărui nou lot de deţinuţi, după ce toţi trecuseră prin camera de anchetă şi îşi primiseră bagajul de la magazie, curtea lagărului prindea viaţă. Pe lîngă mişcarea deţinuţilor, umblînd încoace şi încolo în căutarea prietenilor, de la care să-şi ia rămas bun, sau rumoarea glasurilor ce se ridica din grupurile care îi înconjurau pe cei ce urmau să plece, hainele particulare recuperate de la magazie veneau şi ele să învioreze aspectul mohorît al curţii, dominat de cenuşiul murdar al zeghelor, împestriţîndu-l cu petele lor de culoare. Hainele zăcuseră cu anii în toate magaziile jilave ale închisorilor prin care li se perindaseră stăpînii. Decolorate de timp şi spălăcite de umezeală şi vreme, culorile cămăşilor sau altor piese vestimentare îşi pierduseră strălucirea, dar, în ochii noştri, dezvăţaţi să le mai perceapă, apăreau izbitor de vii, chiar stridente. Agresiunea unor culori aproape uitate asupra retinei era prea violentă şi prea bruscă pentru a-i da acesteia timpul să-şi recapete capacitatea de a sesiza nuanţele şi de a le evalua intensitatea. Cînd se apropia momentul ca cei pregătiţi de plecare să părăsească lagărul, toţi ceilalţi deţinuţi eram încuiaţi în barăci. După ce lotul ieşea pe poartă, ni se deschideau iar uşile. Rostul acestei măsuri nu ni l-am putut explica. Nu-i este dat oricui să pătrundă absurdul misterioaselor socoteli ale Securităţii! În intervalul de cîteva zile care se scurgeau apoi pînă la plecarea lotului următor, lagărul revenea la culoarea lui iniţială. Cu fiecare lot care ieşea pe poartă, rîndurile noastre se răreau, în barăci multe paturi rămîneau libere, iar curtea nu mai era aglomerată. Începeam să duc lipsa prietenilor care plecaseră. Fiecare lăsase în urma lui un gol, şi lagărul îmi părea tot mai pustiu. Un straniu sentiment de tristeţe venea să umbrească şi să pună strună bucuriei gîndului că voi pleca şi eu curînd.

Într-o zi, pe neaşteptate şi fără justificarea plecării vreunui lot, din dispoziţia ofiţerului de serviciu, s-a bătut toaca de alarmă şi am fost cu toţii închişi în barăci. Curioşi, ne-am îngrămădit la ferestrele dormitoarelor, încercînd să descoperim ce se întîmplase şi care era motivul ordinului. O vreme, în curtea complet pustie, nu am observat nimic deosebit, care să ne aducă o lămurire. De la ferestrele barăcii mele cuprindeam cu ochii aproape întreaga suprafaţă a curţii. Numai partea dinspre poarta lagărului, spre stînga, şi cea din extrema dreaptă se aflau într-un unghi mort şi ne scăpau

de sub observație. Or, tocmai din această parte, din dreapta, care ne rămînea ascunsă şi unde se afla ultima baracă, aşezată de-a lungul gardului de incintă, din fundul lagărului, a început să ne parvină un zgomot confuz de voci şi sunete nedesluşite. Rumoarea părea să se deplaseze în direcția noastră şi, pe măsură ce se apropia, devenea tot mai puternică. Treptat, distingeam mai clar strigătele şi fluierăturile care porneau de la ferestrele celorlalte barăci, dar nu înțelegeam cui le erau adresate. Apoi, deodată, la apariția în cîmpul nostru vizual a unui deținut, îmbrăcat în haine civile, cu „bagajul boccea“ sub braț, îndreptîndu-se spre poarta lagărului, totul s-a lămurit şi, ca la o comandă, ne-am alăturat şi noi corului de voci şi fluierături, sporind cu cîțiva decibeli zarva asurzitoare, al cărei ecou, repercutat de zidurile clădirilor din jur, umplea curtea lagărului. Personajul care se bucura de o asemenea manifestație, demonstrînd unanimitatea sentimentelor pe care i le purtau deținuții de la Salcia, nu era nimeni altul decît profesorul Laviniu Dogărăscu, devenit în lagăr omul administrației, brigadier şi turnător. Din precauție, temîndu-se de o răfuială cu „camarazii“ lui de detenție şi poate şi ca recompensă, administrația îi făcuse favoarea de a-l elibera singur, despărțindu-l de lotul lui de prahoveni. Nu l-a putut însă scuti de alaiul cu care deținuții l-au petrecut pînă la poarta lagărului. De cum ieşise din dormitorul lui şi începuse să defileze prin fața celorlalte barăci, fusese întîmpinat de la fiecare fereastră, la care deținuții stăteau adunați ciorchine, cu cele mai usturătoare ironii, cu cuvinte de batjocură şi huiduieli, acompaniate de fluierături, ciripituri (aluzie la denumirea de „ciripitor“, sinonimă cu „turnător“, „codoş“, „prăduitor“, cum li se mai spunea delatorilor în închisoare) şi cu loviturile ritmice ale cănițelor de băut apă în gratiile de la geamuri. Eroul scenei, puțin adus din umeri, cu capul plecat şi fără să privească în lături, grăbea pasul sub ploaia de invective şi ocări, ca o javră gonită cu pietre. Sugerîndu-mi această imagine, dragostea mea pentru animale mi-a stîrnit pentru un moment mila şi pentru Dogărăscu. Ce tristă eliberare! Ce deosebire între cei care, înconjurați şi asaltați de prieteni înainte de plecare, ieşiseră apoi pe poarta puşcăriei cu inima topită de emoția despărțirilor, dar cu fruntea sus, şi nenorocitul de Dogărăscu, de la care nimeni nu-şi luase rămas bun şi care avea să-şi poarte mai departe, şi în libertate, ruşinea josniciei lui.

În fine, mi-a venit şi mie sorocul să fiu chemat la anchetă. Era prima anchetă pe care o aşteptam cu nerăbdare şi fără emoții. Prima de care nu-mi era teamă şi pentru care nu-mi făcusem nici un plan şi nu-mi pregăteam răspunsurile. E drept că, de data asta, ştiam dinainte că va fi un joc fără

riscuri, în care, pentru o dată, cunoşteam cărţile adversarului şi toate atuurile erau la mine. Am urcat liniştit cele cîteva trepte şi am bătut la uşa indicată de gardianul care mă însoţise. Civilul care m-a primit stătea aşezat la o masă şi pasămite studia un dosar. Arătîndu-mi scaunul din faţa lui, de cealaltă parte a mesei, mi-a spus pe un ton normal „ia loc“, şi nu răstindu-se „stai jos!“. Eram pentru prima oară poftit să stau la aceeaşi masă cu securistul şi nu pus la colţ, la o măsuţă mică, în celălalt capăt al încăperii. Apoi, de parcă mi-ar fi citit gîndurile, a continuat:

— Domnule Ioanid, să ştii că nu am venit să te anchetez. Te-am chemat numai fiindcă am vrut să te cunosc şi să stăm puţin de vorbă. Vreau să discutăm deschis, să ne spunem părerile cu toată sinceritatea. Te asigur că vei putea să-ţi exprimi fără nici o teamă orice opinie, pentru că nu vei avea nici o neplăcere.

La capătul acestei introduceri a făcut o pauză, aşteptînd probabil din partea mea un răspuns din care să se lege conversaţia pe care şi-o dorea. Eu tăceam însă, străduindu-mă să-i ofer o privire cît mai inexpresivă. De fapt, mă distram să-i stric jocul. Cred că exagerasem însă, pentru că, nedescoperind în privirea mea lipsită de viaţă nici cea mai mică licărire, m-a bănuit greu de cap şi m-a întrebat dacă am înţeles ce mi-a spus.

— Da, i-am răspuns pe un ton neutru şi lipsit de vlagă.

— Îţi propun să facem abstracţie de faptul că eu sînt liber şi dumneata deţinut, şi să stăm de vorbă ca doi oameni care vor să se cunoască şi să aibă un schimb de păreri. Eşti de acord?

— Da. Deşi nu văd la ce poate folosi.

Exprimîndu-mi în acest fel lipsa de interes şi neîncrederea în utilitatea schimbului de păreri propus, mă aşteptam cel mult să-l fi ofensat şi nicidecum să-l fac să-mi demonstreze contrarul desfăşurînd o lungă şi stăruitoare argumentaţie, demnă de insistenţele celui mai pisălog predicator sectant. Timp de cîteva minute, mi-a explicat cu răbdare şi bunăvoinţă cum amîndoi putem afla lucruri folositoare unul de la altul, dar că mai ales el era în măsură să mă informeze pe mine, fiind dispus să-mi povestească tot ce mă interesează despre aspectele vieţii de afară şi să-mi răspundă la orice întrebare. La rîndul lui, ar vrea şi el să afle impresiile mele despre realizările regimului şi felul cum apreciez progresele făcute, pentru a-şi da seama în ce măsură am înţeles din ziarele pe care le primeam extraordinarele schimbări petrecute afară în timp ce eu eram în închisoare. Dacă mai aveam nedumeriri, era gata să mi le risipească, dîndu-mi toate lămuririle necesare. Considera că trebuia să ştiu cum trăiesc acum oamenii

în țara noastră, față de condițiile de viață din trecut, pentru că şi eu mă voi încadra în noua societate, cînd voi ieşi din închisoare.

— Domnule ofițer, am sfîrşit prin a-i spune, văzînd că nu vrea să-şi divulge nici numele (fie chiar fals), nici gradul. Deşi îmbrăcat în haine civile, nu m-a contrazis, lăsîndu-mă să-l tratez ca ofițer. Domnule ofițer, eu nu-mi mai fac iluzii în privința ieşirii din închisoare. După doisprezece ani de detenție, în condițiile regimului de exterminare la care am fost supuşi în penitenciare şi ale muncii istovitoare la care am fost forțați în minele de plumb şi aici, în Balta Brăilei, unde m-am şi îmbolnăvit de tuberculoză, eu ştiu că nu voi mai putea rezista încă opt ani, cît mai am de executat.

Ştiam dinainte că aici avea să mă întrerupă şi n-am fost surprins cînd mi-a spus că, dacă sînt condamnat la douăzeci de ani, asta nu înseamnă că trebuie neapărat să stau în închisoare pînă la expirarea pedepsei. Regimul putea oricînd să ne reducă pedepsele sau chiar să ne amnistieze, în funcție de atitudinea fiecăruia dintre noi şi de rapoartele de bună purtare din dosarele noastre. Mai ales acum, spunea el, cînd poporul şi-a consolidat puterea, eliminînd clasele exploatatoare, cînd se realizase colectivizarea agriculturii etc., etc. şi, cînd țara toată păşeşte pe drumul socialismului, şansele noastre ca guvernul să ia în considerare şi problema deținuților erau foarte mari. A ținut apoi să-mi spună că, în dosarul meu, pe care îl avea în față, există şi certificatul emis de doctorii din spitalul de la Salcia, care atestă că, în urma tratamentului aplicat, TBC-ul pe care îl contractasem fusese stabilizat şi nu se mai afla într-un stadiu evolutiv.

— Te-ai însănătoşit, eşti încă tînăr şi voinic. Nu ai nici un motiv să fii descurajat şi pesimist. Viața dumitale se poate schimba în orice moment.

La îmbărbătările lui, eu continuam însă să rămîn sceptic şi resemnat în fața soartei, stare care justifica dezinteresul meu pentru progresele realizate în țară şi explica indiferența cu care priveam la un viitor pe care oricum nu-l voi mai apuca. Pesimismul meu atît de rezistent la toate argumentele, cît şi faptul că nu mă arătam dispus să mă întind la vorbă începuseră să-l irite. Renunțînd la insistențele directe, a deviat tema discuției spre ziarul care se afla lîngă el pe masă.

— Ai citit probabil ziarul de azi, aşa că ți-ai putut da seama din fotografia asta cum arată oraşele noastre acum.

Mi-a întins peste masă ziarul, indicîndu-mi cu degetul poza de pe prima pagină a unui cartier de blocuri din nu mai ştiu ce oraş din țară.

— Ai văzut-o, nu?

— O văd acum.

— De ce? s-a mirat el. Nu aţi primit ziarul azi?

— Nu ştiu.

Asta era prea de tot!

— Cum nu ştii? Ce, dumneata nu citeşti ziarele?

— Nu le citesc, fiindcă, aşa cum v-am spus, nu mă interesează! Sînt la fel cu cele de acum doisprezece ani, cînd am fost arestat. Ca şi atunci, laudă şi acum realizările regimului, vorbesc de pace, de bunăstare şi de progres şi promit un viitor luminos. Atunci eram liber şi aveam dovada contrarie la îndemînă: viaţa mizerabilă, cu toate lipsurile ei, de la pîine pînă la îmbrăcăminte. De ce să cred că acum este altfel, din moment ce ziarele repetă aceleaşi minciuni de atunci?

Îmi pierdusem răbdarea să mai fac pe prostul. La o anchetă „normală“, nu mi-aş fi putut permite luxul sincerităţii. A trebuit însă să admir stăpînirea de sine a interlocutorului meu, căruia i-am surprins numai pentru o clipă în ochi privirea de securist din anchetele de altădată, cînd se pregătea să lovească. Făcînd abstracţie de îndrăzneala mea de a-l fi provocat aruncîndu-i în faţă nişte adevăruri supărătoare, îndrăzneala pe care „în mod obişnuit“ ar fi reprimat-o pe loc, anchetatorul, nu numai că nu mi-a făcut nici un reproş, dar s-a arătat de-a dreptul întristat de faptul că eram atît de străin de realitate.

— Dacă ai vedea cît de mult s-au schimbat lucrurile afară, nu ai mai vorbi aşa!

Au urmat apoi cîteva schimburi de păreri, în care m-am arătat la fel de nereceptiv la descrierea idilică a vieţii în societatea socialistă. Simţeam cum, de sub vocea calmă, forţat de calmă, cu care îmi vorbea, se apropia explozia. Îndărătnicia cu care refuzam să cred ce scriau ziarele, susţinînd că nu cred nimic pînă nu văd cu ochii mei, începuse să-l exaspereze. Şi-a mai păstrat totuşi calmul, pentru a-mi pune întrebarea care le fusese pusă tuturor celor care în acele zile trecuseră prin camera de anchetă înaintea mea.

— Să presupunem prin absurd că vei fi pus chiar acum în libertate şi că, ajungînd la Bucureşti, vei constata că ceea ce scrie în ziare, ca şi tot ce ţi-am povestit eu, corespunde realităţii, ce ai avea de gînd să faci?

— M-aş duce mai întîi s-o caut pe mama.

— Şi ce planuri de viitor ţi-ai face? Te vei încadra în cîmpul muncii şi îţi vei vedea de treabă sau vei începe iar să unelteşti împotriva clasei muncitoare?

Ignorînd ultima întrebare, i-am spus că era normal să-mi caut un loc de

muncă pentru a-mi asigura un mijloc de existență. Probabil că docilitatea cu care îi răspunsesem pînă aci l-a încurajat să devină mai provocator:

— Cred că te-ai învățat minte şi nu vei căuta să iei legătura cu bandiții cu care ai stat în închisoare.

— Ba dimpotrivă! Voi căuta să-i întîlnesc şi afară, pentru că singurii mei prieteni se află printre bandiții de care vorbiți. Petrecîndu-mi tinerețea, vremea cînd se leagă prieteniile, în închisoare, era firesc ca acolo să-mi găsesc prietenii. Alții nu am!

De data asta se umpluse paharul. Răspunsul meu l-a scos din sărite şi nu s-a mai abținut. I se schimbase şi privirea şi tonul cînd, sculat în picioare, mi-a strigat:

— Tot bandit ai rămas! Aici o să-ți putrezească oasele! Ieşi, în Paştele mă-tii, afară!

Securistul tot securist! Vine momentul cînd nu poate să nu-şi dea arama pe față! Cu urarea creştinească pe care mi-a adresat-o, întrevederea noastră a luat sfîrşit. Părăsind încăperea, m-am dus să le povestesc pățania mea şi prietenilor care mă aşteptau în curtea lagărului. Deşi îi oferisem anchetatorului prilejul să-mi mai adauge cîteva trăsături defavorabile portretului şi caracterizării din dosar, mulțumirea mea de a nu-i fi cîntat în strună compensa paguba adusă bunei mele reputații în ochii Securității, şi aşa demult pierdută.

ELIBERAREA MEA. ÎNTRE DOUĂ LUMI

Niciodată de-a lungul celor doisprezece ani de închisoare nu am avut atît de vie conştiinţa inutilităţii timpului pierdut, ca acum, în preajma eliberării, cînd începusem să măsor scurgerea vremii numărînd zilele şi ceasurile pe care mai eram obligat să le petrec între sîrmele ghimpate ale lagărului. Zilele de după anchetă mi s-au părut nesfîrşit de lungi şi de plictisitoare. Pluteam între două lumi. Nu mă mai simţeam nici în închisoare şi nu eram nici liber. Au mai trecut trei sau patru zile, pînă cînd, într-o dimineaţă, am fost strigat să mă prezint la magazie cu „cazarmamentul“ (pătura şi cearşaful) şi cu echipamentul de deţinut (pantalonii şi haina de zeghe, bocancii şi rufele de corp). Le-am predat şi mi-am recuperat bagajul cu lucrurile personale.

Mi-am privit cu drag valiza de carton, cu balamalele ei stricate şi legată cu cureaua de la pantaloni, care, de la rearestarea mea, în 1953, după evadarea de la Cavnic, urmase şi ea de-a lungul anilor acelaşi itinerar ca şi mine. Poposise şi ea ca şi mine perioade mai scurte sau mai lungi de timp în magaziile aceloraşi puşcării în care stătusem şi eu. Fiecare transfer cu duba şi fiecare magazie o marcaseră cu cîte o cicatrice în plus. Brăzdată de zgîrieturi, cu o spărtură în capac şi cu un colţ rupt, abia a mai rezistat să nu-şi deşerte conţinutul cînd am ridicat-o de jos. Deschizînd-o, mi-am regăsit hainele, la fel de peticite şi de slinoase cum le ştiam de la Piteşti, dar avînd în plus un iz de încins, căpătat în magazia din Salcia, care împrospătase duhoarea de tinetă, motorină şi sudoare, pătrunsă în fibrele ţesăturii. Şi totuşi, chiar aşa cum arătau şi miroseau, mi-a făcut plăcere să le îmbrac! Mai greu mi-a fost cu pantofii, cumpăraţi cu ani în urmă la Drăgăşani, pe care nu apucasem să-i port. Erau nou-nouţi şi totodată vechi de unsprezece ani. Nu numai faptul că pielea căputelor se uscase, se întărise şi refuza să cedeze, dar şi picioarele mele, lăţite de cînd tot purtasem numai bocanci cu cîteva numere mai mari, făceau ca încălţatul lor să fie o îndeletnicire laborioasă şi destul de chinuitoare. În cele din urmă, i-am prididit şi, după

cîteva ture prin curte, au devenit mai flexibili, şi nu mi-am mai simţit picioarele prinse în menghină.

Îmbrăcatul şi încălţatul au ridicat în dimineaţa aceea pentru aproape toţi cei o sută trei bucureşteni, care îşi primiseră bagajele o dată cu mine, o serie de probleme care trebuiau rezolvate. Cei mai „înstăriţi“ şi-au dăruit surplusul de rufe camarazilor mai „săraci“ sau celor care nu avuseseră nici un bagaj la magazie. Fiecare căuta să-şi ajusteze cît de cît hainele. Unora le „rămăseseră prea mari“ şi le mutau nasturii. Altora le lipseau şireturile la pantofi sau nu aveau curea la pantaloni. Toţi aveam cîte ceva de făcut, de cîrpit, cusut sau improvizat, înainte de a putea fi gata echipaţi. Ne săreau în ajutor şi prietenii care încă mai rămîneau în lagăr şi veniseră să-şi ia rămas bun de la noi. Rînd pe rînd, pe măsură ce reuşeam să ne punem la punct îmbrăcămintea de drum, ieşeam în curte să mai schimbăm o vorbă cu cei de care urma să ne despărţim. Mă aflam în mijlocul unui grup de prieteni, cînd mi-am auzit strigat numele. Eram chemat să mă mai prezint o dată la magazie. Am crezut că magazionerul făcuse vreo greşeală în scripte cînd îmi preluase efectele cazone, şi mă chema acum ca să lămurească încurcătura.

— Cum te cheamă? m-a întrebat cu un aer bănuitor, în timp ce-şi arunca ochii pe o hîrtie.

— Ioanid.

— Şi mai cum?

— Ion.

A mai consultat o dată hîrtia, dar tot nu părea convins că nu-l mint. După o scurtă ezitare, s-a hotărît să mă mai supună la o verificare:

— Ai vreun obiect de valoare depus la magazie?

În clipa aceea am înţeles de ce fusesem chemat.

— Da, un ceas! i-am răspuns.

Uitasem complet de existenţa lui, deşi făcusem şi carceră pentru el la Aiud, cînd refuzasem să semnez declaraţia că sînt de acord să-mi fie trimis acasă. Gardianul l-a scos din cutiuţa de lemn în care fusese ţinut şi, înainte de a mi-l da, ca ultimă măsură de precauţie, a adăugat:

— Să ştii că, dacă nu merge, eu nu am nici o vină. Eu am avut ordin să-l păstrez în magazie şi acum am primit ordinul să ţi-l predau. Atît! De altceva nu răspund!

Ceasul stătea şi el tot de unsprezece ani în închisoare, ca şi mine, şi se oprise în 1953, în ziua în care fusesem ridicat de pe stradă de agenţii Securităţii. L-am învîrtit şi, spre surprinderea mea, a pornit. Mai rămînea

să-l potrivesc. Acostîndu-l pe un gardian care trecea prin curte, pentru a-l ruga să-mi spună cît e ceasul, mi-am amintit că ultima oară cînd pusesem această întrebare unui securist fusese cu mulți ani în urmă, în prima zi a arestării şi depunerii mele la Malmaison. Stîrnisem atunci o reacție de proporții neașteptate, dar pe măsura suspiciunii bolnăvicioase de care sufereau pînă la obsesie membrii Securității. Nu numai că nu mi-a destăinuit „secretul“ orei, dar am fost supus şi la un adevărat interogatoriu pentru a afla motivul real care mă determinase să cer o asemenea informație.

— De ce întrebi? Ce te interesează? De ce vrei să afli ora? Aici nu ai voie să ştii cît e ceasul!

De atunci, devenit prudent, mi-am înfrînt curiozitatea şi nu am mai pus asemenea întrebări năstruşnice. Acum, fiind pe punctul de a fi eliberat, am îndrăznit să recidivez, iar gardianul, luat prin surprindere, a reacționat spontan, întocmai ca tovarăşul de la Malmaison din 1949:

— De ce vrei să ştii cît e ora?

— Ca să-mi potrivesc ceasul!

Firescul răspunsului i-a tulburat reflexul profesional, convingîndu-l să-mi trădeze secretul. Cu ceasul la mînă, m-am întors la grupul de prieteni. M-au primit cu exclamații de uimire. Reprezentam o excepție: eram singurul din tot lagărul care avea ceas!

Era mult mai devreme ca de obicei, cînd ni s-a dat mîncarea de prînz. Luam pentru ultima oară masa în închisoare. Aproape nimeni nu şi-a mai golit gamela. Imediat după aceea, cei o sută trei bucureşteni de pe lista de plecări din ziua aceea am fost anunțați să ne adunăm la poarta lagărului. Au urmat în grabă ultimele strîngeri de mîini, îmbrățişări, schimburi de adrese, recomandări şi promisiuni de reîntîlnire, şi m-am îndreptat spre grupul care începuse să se formeze lîngă poartă. Lăsasem în urma mea pe patul din baracă cîteva zdrențe şi o valiză de carton spartă. Plecam cu mîinile goale, dar totodată încărcat de amintiri emoționante şi mai bogat sufleteşte decît cu doisprezece ani înainte. Am mai avut parte de un apel nominal şi de o numărătoare. Am ieşit apoi pe poartă, neîncolonați, vorbind între noi şi în pas de voie. În fața corpului de gardă ne aşteptau camioanele. Două, dacă nu mă înşel. Ne-am cățărat în ele, fiecare cum a putut. Am nimerit în cel de-al doilea camion, împreună, printre alții, cu Nuțu Voiculescu şi Nelu Dumitrescu. De ceilalți nu-mi mai amintesc. Eram în plină vară. Era ziua de 29 iulie 1964.

Înghesuiți în lada vehiculului, transpirînd sub dogoarea soarelui de

amiază şi învăluiţi în vîrtejurile de praf ridicate de camionul care îl preceda pe al nostru, am pornit-o spre nord, pe drumul paralel cu braţul Dunării Vechi, care ducea la Piatra-Frecăţei. Cred că n-am mers mai mult de o oră, dar, cînd am ajuns şi ne-am dat jos din camioane, eram de nerecunoscut. Feţele noastre transpirate, de care se lipise praful, păreau proaspăt tencuite, iar hainele pe care se aşezase pulberea drumului căpătaseră toate aceeaşi culoare gălbuie, amintind de uniformele trupelor lui Rommel în timpul campaniei din Africa.

Camioanele se opriseră în faţa unei case izolate, aşezată aproape de malul apei. Fusese probabil o casă de ţăran mai înstărit, care acum adăpostea un sediu al miliţiei locale. Mi-a rămas în minte numai o imagine prea vagă a locului unde poposisem, pentru a mă încumeta să-l descriu. Ţin minte doar povîrnişul nisipos al malului Dunării, apele ei tulburi, în care ne-am spălat feţele de praf, şi cele cîteva sălcii cu trunchiurile lor contorsionate. O vreme, nu s-a ocupat nimeni de noi. Unii, aşezaţi pe mal, priveau cursul apei, alţii ne trăsesem la umbra rară a sălciilor şi stăteam de vorbă, cînd şi-au făcut apariţia doi civili, îmbrăcaţi orăşeneşte. Ne-au spus că aveau misiunea să se ocupe de transportul nostru la Bucureşti, însoţindu-ne pînă la destinaţie. Deocamdată erau în aşteptarea bacului care ne va duce la Brăila. Între timp, pînă la sosirea bacului, tovarăşul colonel şi tovarăşul căpitan, cum se adresau unul altuia cei doi civili, s-au aşezat şi ei pe jos, în mijlocul nostru, pe iarba săracă de sub umbra sălciilor. După ce au pus acest prim semn de egalitate între noi şi ei (eram, vezi Doamne, cu toţii oameni liberi!), au trecut la pasul următor, menit să reanime conversaţiile noastre care, la apropierea lor, încetaseră brusc. Şi-au scos amîndoi ţigările din buzunar şi, scuzîndu-se că nu au destule pentru a ne putea oferi la toţi, au întins pachetele celor aşezaţi în imediata lor apropiere.

— Mulţumesc, nu fumez, a răspuns pe rînd fiecare dintre cei îmbiaţi să se servească din pachetele ce le erau întinse.

Nu ne vorbisem dinainte şi totuşi refuzul a fost general. Iar spontaneitatea reacţiei noastre dovedea că reflexul puşcăriaşului de a respinge din principiu orice gest de apropiere din partea securistului nu dispăruse o dată cu punerea noastră în libertate. Era un reflex de apărare a obrazului, la fel de util şi afară, ca şi în puşcărie. Era lucru ştiut că Securitatea oferea ţigări şi oamenilor liberi!

— Cum? Nu fumaţi nici unul? s-a mirat colonelul.

Nu a primit nici un răspuns, dar tăcerea noastră ostentativă era grăitoare. Îngerii noştri păzitori au înţeles că nu eram dispuşi să fraternizăm

cu ei. Descumpăniți o clipă de eşecul suferit, au căutat să-şi ascundă decepția, aprinzîndu-şi cîte o țigară. Momentului penibil ce se crease i-a pus însă capăt sosirea bacului. Profitînd de diversiunea produsă de manevrele de acostare şi de instalare a punții de îmbarcare, civilii s-au sculat din mijlocul nostru executînd o retragere onorabilă spre malul Dunării.

Cîteva minute mai tîrziu s-a consumat şi ultima formalitate dinaintea plecării din Balta Brăilei: ni s-au înmînat „biletele de eliberare“ emise de „Formațiunea 0957 Ostrov“, datate „anul: 1964, luna: 07, ziua: 29“.

Se făcuse tîrziu. Trecuse de jumătatea după-amiezii cînd ne-am îmbarcat noi, cei o sută trei bucureşteni, împreună cu cei doi ofițeri ai Ministerului de Interne. Ne-am urcat la bord fără să fi apucat încă, nici noi, nici ei, să ne obişnuim şi să ne simțim la largul nostru în noua ipostază. Nu ajunsesem încă, nici unii, nici ceilalți, la capătul evoluției noastre în procesul de metamorfoză pe care îl sufeream. Noi nu mai eram deținuți, dar nici liberi nu ne simțeam, de vreme ce ne deplasam sub supravegherea celor doi securişti. La rîndul lor, nici cei doi securişti nu păreau să se acomodeze uşor cu însărcinarea primită. Cred că nu reuşeau să înțeleagă prea bine schimbarea ce li se cerea în comportarea față de noi. Păreau să nu poată sesiza deosebirea de nuanță dintre „a păzi“ (cu tot alaiul de accesorii, bîte, cîini, lanțuri, răcnete şi înjurături, cum se cădea procedat cu „bandiții“) şi „a însoți“ (pe aceiaşi „bandiți“, dar acum fără a-i insulta şi brutaliza). Celor doi însoțitori ai noştri, educați şi formați la şcoala crimei şi tributari mentalității securiste pe care şi-o însuşiseră, li se cerea acum să-şi înfrîngă pînă şi reflexele profesionale, pentru a vorbi şi a se purta cu noi civilizat şi chiar amical.

Nu atît din cauza zăpuşelii din fundul bacului, cît din dorința de a face ceea ce la venirea noastră în Balta Brăilei ne fusese interzis sub amenințarea „împuşcării fără somație“, ne-am cățărat şi ne-am aşezat cu toții, unii pe mica porțiune puntată de la prora vasului, alții chiar pe bordurile lui. Acțiunea noastră, fără să cerem învoire prealabilă, n-a stîrnit nici un protest. Dimpotrivă chiar. Tovarăşul colonel, care ne purta de grijă, s-a grăbit să profite de ocazie pentru a-şi arăta bunăvoința.

— Aveți voie să stați şi sus pe bord, dar vă rog să fiți atenți să nu cădeți în apă. Dunărea e periculoasă. Apa e adîncă şi face vîrtejuri!

Buna lui intenție de a ne fi prevenit de pericolul de înec în apele Dunării nu a impresionat pe nimeni. Toți am fost şocați numai de primele cuvinte ale intervenției lui: „Aveți voie…“! Cum să-şi permită să ne mai

spună şi acum că ne dă voie, cînd dreptul lui de a ne îngădui sau a ne interzice ceva încetase din clipa în care decretul de amnistie ne deposedase de calitatea de deținut?! Din punct de vedere legal, dar pur teoretic, raționamentul era just. Păcătuia doar prin nerealismul lui: cum să invoci argumentul legalității tocmai sub regimul „legalității socialiste“, sub care, în realitate, legea în țară o făceau Partidul şi Securitatea? Încăpățînarea mea de a refuza să recunosc şi să accept această realitate îl hotărîse pe anchetatorul meu, cu cîteva zile în urmă, să-mi împărtăşească şi mie, înainte de a mă da afară din birou, concluzia la care ajunsese: „Tot bandit ai rămas!“

Între timp, tovarăşul colonel nu-şi dăduse seama nici de gafa pe care o făcuse şi nu remarcase nici rumoarea stîrnită de vorbele lui. Cele cîteva ironii care i-au ajuns la ureche, fie că nu le-a auzit prea clar din cauza huruitului motorului remorcherului, fie că nu le-a înțeles. Nici întrebarea pusă de mine cu exagerată candoare nu a înțeles-o:

— De evadat, avem voie să evadăm, domnule colonel?

Mi-a răspuns cu un zîmbet stupid, ce se voia amabil.

Soarele se lăsa încet spre asfințit, făcînd loc primelor neguri ale înserării. Umbrele sălciilor de pe mal se proiectau tot mai lungi peste apele Dunării. Prinzînd lumina ultimelor raze ale crepusculului, suprafața apei sclipea acum înflăcărată de tonuri roşii-portocalii, care nu mai aminteau cu nimic de galbenul murdar din timpul zilei. Treptat, căldura scăzuse. Se lăsa răcoarea nopții. O briză uşoară se ridicase din senin pe firul văii, gonind pale de aburi peste fața Dunării. Curentul de aer rece şi umed ne-a gonit şi pe noi de sus, de pe punte şi borduri, în burta vasului. Se întunecase de-a binelea, iar pe fundul bacului, unde ne refugiasem, părea şi mai întuneric. Aşezați sau tolăniți pe jos, abia ne mai distingeam vecinii din jur. În schimb, dacă priveam în sus, pe cerul adînc şi presărat cu stele se profilau siluetele îngerilor noştri „însoțitori“, rămaşi parcă înadins în picioare pe punte, pentru a-şi semnala prezența şi a ne pîngări priveliştea.

A mai trecut o vreme pînă ce bacul şi-a redus viteza pentru a se apropia de mal. Ajunsesem la Brăila. Manevrele de acostare la ponton o dată terminate, zgomotul motorului a încetat. Tovarăşul colonel ne-a anunțat că în curînd vom fi conduşi la gară, de unde vom lua trenul spre Bucureşti. Ce distanță era de la debarcader la gară, dacă am parcurs drumul pe jos sau cu camionul sînt întrebări cărora, cu toate strădaniile, nu mai reuşesc să le găsesc răspunsul. O pată neagră mi s-a aşezat pe memorie, voalîndu-mi această secvență din filmul amintirii. Țin minte numai

momentul debarcării, cînd tovarăşul colonel ne-a adunat în jurul lui pe ponton şi ne-a ținut un scurt discurs, căutîndu-şi cuvintele potrivite pentru a ne face ultimele recomandări. Cu toată osteneala ce şi-a dat-o de a nu cădea în ridicol, nu a reuşit să evite hohotul de rîs şi glumele pe care le-a stîrnit. Pe scurt spus, ne-a cerut ca, o dată ajunşi în gară, să ne purtăm ca nişte călători obişnuiți şi să nu atragem atenția asupra noastră. Pentru a nu provoca eventuale manifestații nedorite, era mai bine ca lumea să nu-şi dea seama că venim din închisoare! Cum să nu fi pufnit în rîs la asemenea vorbe?! Cum era să trecem neobservați sau să fim luați drept călători obişnuiți, cînd eram numai zdrențe şi petice, tunşi în cap cu maşina, slabi şi arşi de soare, şi cînd purtam încă în trăsături şi în priviri stigmatele închisorii?! Multe comentarii pe marginea absurdității acestei recomandări i-au auzit urechile tovarăşului colonel cu această ocazie! Încercînd să-şi mai ridice prestigiul şifonat ne-a sfătuit, „spre binele nostru“, spunea el, să nu intrăm în vorbă cu ceilalți călători, reamintindu-ne de angajamentul pe care îl semnasem, de a nu destăinui nimănui nimic despre detenția noastră. Cu această aluzie discretă la pedeapsa prevăzută de lege pentru divulgarea secretului de stat, sconta să ne intimideze şi să ne impună mai mult respect. Speranță deşartă!

După lapsusul care mi-a şters din minte perioada timpului scurs de la debarcarea de pe bac şi pînă la sosirea în gara Brăila reiau firul povestirii din momentul în care, din apele tulburate ale memoriei, mi-au apărut iar primele imagini clare. Clare doar în măsura în care erau luminate de cele două-trei becuri chioare ale peronului. Nu mai ştiu cît să fi fost ceasul, dar cred că trecuse de ora zece. Cele cîteva persoane care mai zăboviseră în gară după plecarea cu puțin înainte a ultimului tren din seara aceea, grăbite şi preocupate de bagajele lor, au părăsit peronul fără să fi remarcat prezența grupului nostru insolit. De altfel, chiar dacă ar fi privit spre noi, adunați cum eram cu toții la capătul din dreapta a peronului, unde nu arde nici un bec, nu ar fi desluşit mai mult în semiobscuritatea care ne înconjura decît conturul vag al unor siluete. În gară, în afară de noi, nu părea să mai fie țipenie de om. Cei doi impiegați ai căilor ferate, pe care îi zărisem la sosirea noastră, se retrăseseră în clădirea gării, probabil la indicația securiştilor noştri, care stătuseră cu ei de vorbă mai înainte. Abia acum înțelegeam de ce „însoțitorii“ noştri nu se arătaseră deloc grăbiți pe drumul de la Salcia la Brăila şi de ce pauzele făcute pe traseu, atît la Piatra, cît şi la pontonul din Brăila se prelungiseră fără justificare aparentă, tărăgănîndu-se parcă dinadins şi îmbarcarea, şi debarcarea noastră la cele două popasuri:

trebuia să ajungem la Brăila cît mai tîrziu noaptea, cînd străzile erau goale şi, după trecerea ultimului tren, cînd gara rămînea pustie! Securiştii noştri voiau cu orice preţ să zădărnicească, pînă şi în ultimul moment, contactul nostru cu populaţia. O făceau oare în virtutea aceluiaşi principiu al izolării deţinuţilor politici de lume, aplicat de-a lungul anilor în toate închisorile şi devenit pentru ofiţerii politici aproape obsesie profesională? Sau era o măsură de prudenţă excesivă, menită să prevină riscurile unei manifestaţii spontane din partea lumii, o altă obsesie a regimului? Greu de spus. Mai uşor de calificat: amîndouă motivele fiind la fel de absurde! După cum la fel de absurdă avea să fie şi ultima recomandare a tovarăşului colonel, pe care s-a străduit să ne-o servească drept povaţă cu substrat educativ, cam în felul următor:

— Cînd vom ajunge în Bucureşti, în Gara de Nord, s-ar putea să fiţi acostaţi de necunoscuţi, care să vă ceară informaţii despre alţi deţinuţi, sau de provocatori, care să vă întrebe din ce închisoare veniţi, iscodindu-vă în legătură cu regimul de detenţie. Vă sfătuiesc ca, la coborîrea din tren, să părăsiţi imediat gara, fără să vă opriţi sau să vă lăsaţi atraşi în discuţii cu astfel de persoane, ca astfel să nu provocaţi aglomeraţii de curioşi şi să împiedicaţi libera circulaţie a călătorilor pe peron. Nu ar fi nici frumos şi nici înţelept din partea dumneavoastră. Nu vă opriţi şi nu vorbiţi cu nimeni, ca să nu aveţi neplăceri. Plecaţi direct acasă!

Replica pe care a primit-o de la unul mai prompt din rîndurile noastre ne-a satisfăcut pe toţi:

— Domnule colonel! Pe noi nu ne mai sperie închisoarea, aşa că ne vom purta normal, aşa cum se poartă oamenii liberi, adică fiecare cum ne taie capul! Sau vreţi să spuneţi că nu sîntem chiar liberi?!

Vorbele camaradului nostru ne-au satisfăcut deplin, în timp ce tovarăşului colonel îi scăpărau ochii de mînie. Reacţia n-a fost însă identică: ne-am întors reciproc spatele şi ne-am îndepărtat unii de alţii — noi de mulţumire, el de necaz că nu-şi putea permite să se dezlănţuie. Şi totuşi, după o vreme, cei doi securişti au venit iar printre noi, prietenoşi şi zîmbitori, de parcă nimic nu i-ar fi contrariat. Grijulii, ne-au sugerat să apropiem una de alta cele două-trei bănci înşirate de-a lungul peretelui gării, pentru a putea sta de vorbă aşezaţi, „că doar staţi în picioare de azi-dimineaţă şi sînteţi la fel de obosiţi ca şi noi“. Apoi au pus chiar ei mîna pe o bancă mai răzleaţă, au tras-o lîngă celelalte şi s-au aşezat printre noi, ca şi cum ar fi fost firesc să vină şi ei să participe la conversaţie. Automat, discuţiile au încetat. După cîteva momente de tăcere, spre mulţumirea

colonelului, vădit interesat să fie integrat în discuțiile noastre, cineva i-a adresat totuşi cuvîntul pentru a se informa de ora sosirii trenului de Bucureşti. Am aflat astfel că trenul nostru avea să vină abia în jur de ora nouă dimineața şi că va trebui să petrecem toată noaptea pe peronul gării.

— Dar noi cum vom călători? Ne dați bilete de tren sau foi de drum? l-a întrebat aceeaşi voce.

— Nu aveți nevoie de nimic. De asta avem *noi* grijă. Pentru a ne uşura treaba, vă rog însă să vă suiți cu toții în acelaşi vagon. Căutați unul cît mai gol, iar dacă vor fi totuşi şi alți călători, nu vă lăsați provocați la discuții!

Satisfacția tovarăşului colonel a fost de scurtă durată, pentru că dialogul nostru s-a oprit aici. Adunarea noastră în jurul băncilor s-a spart. Am părăsit-o rînd pe rînd, împrăştiindu-ne pe peron, lăsîndu-ne interlocutorul singur şi decepționat de purtarea noastră.

Ultima noastră noapte de tranziție spre libertate trecea greu. Deşi obosiți, nu ne ardea de odihnă. Cuprinşi de un fel de neastîmpăr nervos, nu ne venea nici să stăm mult timp locului, nici să ne plimbăm. Cum ne găseam un loc pe o bancă şi ne aşezam, hotărîți să ațipim măcar cîteva minute, cum săream iar în picioare, fie pentru a măsura din nou peronul cu pasul, lăsîndu-ne pradă gîndurilor care ne năpădeau, fie pentru a ne alătura unui grup şi a participa la schimbul de păreri despre ceea ce presupuneam că ne va aştepta de aci înainte. În cele din urmă, pe cîțiva i-a răzbit totuşi oboseala şi s-au culcat pe bănci. Marea majoritate însă, adunați în grupuri mai mari sau mai mici, continuam să discutăm şi să ne împărtăşim unii altora părerile pe care ni le făceam despre viața din Bucureşti şi îngrijorările provocate de gîndul schimbărilor survenite acasă şi în familie, în lipsa noastră.

Imaginîndu-mi-o pe mama, slabă, îmbătrînită şi poate bolnavă, îmi făceam griji în privința emoției mult prea puternice pe care i-aş putea-o pricinui dacă s-ar trezi deodată cu mine la uşă. Voiam să-i evit un asemenea şoc, la vîrsta ei, dar nu ştiam cum să procedez. Dacă nu aş fi lipsit atîția ani din lume, soluția ar fi fost simplă: din Gara de Nord aş fi dat telefon unui prieten şi l-aş fi rugat să se ducă înaintea mea la mama, pentru a o pregăti sufleteşte. Acum însă, cu noul meu statut de proaspăt om liber, nu puteam recurge la această cale. Mai întîi fiindcă nu aveam fisă de telefon şi nici bani ca să-mi procur una. Iar dacă şi-ar fi făcut cineva pomană să-mi plătească convorbirea, impedimentele tot n-ar fi fost înlăturate: nu ştiam nici un număr de telefon pe dinafară, iar în cabine nu mai existau demult anuare telefonice noi. În aceste condiții, nu-mi rămînea

decît să plec pe jos din gară şi să trec pe rînd pe la locuinţele prietenilor cărora le ţineam minte adresele, în speranţa că nu se mutaseră între timp şi că îl voi găsi măcar pe unul din ei acasă.

Dintre cei doi discreţi, dar neobosiţi, supraveghetori ai noştri, îmbrăcaţi în civil, care nu ne slăbiseră deloc din ochi şi ne dăduseră mereu tîrcoale, doar-doar i-am accepta să stea cu noi la taifas, unul capitulase. Se întinsese pe o bancă şi dormea dus. Tovarăşul colonel nu dezertase însă de la datorie. Se ţinea scai, cînd de un grup, cînd de altul, căutînd să se strecoare şi el în conversaţie cu cîte o părere sau o glumă, care să-i fie apreciate. Era însă în mod evident urmărit de ghinion, pentru că, de fiecare dată cînd reuşea să se insinueze în rîndurile unui grup, se petrecea invariabil acelaşi fenomen curios. Grupul se destrăma, cei care îl formaseră risipindu-se mai întîi pe toată suprafaţa peronului, pentru ca apoi să se reunească din nou şi să-l reconstituie în altă parte. De acest joc de-a v-aţi ascunselea nu aveam să ne plictisim nici noi, nici tovarăşul colonel. Probă că l-am jucat toată noaptea!

Trebuie să fi fost aproape ora două din noapte, cînd, sensibilizat probabil de gîndul care mă obseda, de a o menaja pe mama la sosirea în Bucureşti, subconştientul s-a hotărît să-mi sară în ajutor, scoţîndu-mi la lumină din adîncurile uitării un nume. Singurul nume pe care îl asociasem vreodată cu numele Brăilei, oraş în care nu fusesem niciodată şi nu cunoşteam pe nimeni! A fost ca o revelaţie! Stăteam tocmai de vorbă cu cîţiva camarazi, cînd, deodată, fără nici o legătură cu subiectul discuţiei noastre, mi-a venit în minte numele lui Dan Poenaru. Dan era cel mai mare din cei trei fraţi Poenaru pe care îi cunoscusem la Craiova în toamna lui 1944, cînd ruşii năvăleau în ţară. De atunci am rămas prieteni şi am continuat să ne vedem cu regularitate în Bucureşti. Eram toţi studenţi. Dan şi-a terminat studiile de medicină şi s-a căsătorit cu o fostă colegă de facultate. S-a mutat apoi la Brăila, oraşul natal al soţiei. Lucrau amîndoi la policlinica din localitate. L-am văzut pentru ultima oară în primăvara lui 1952. Venise cu treburi la Bucureşti. Apoi am fost arestat şi nu am mai auzit niciodată nimic despre el. La început, surprins eu însumi de felul ciudat în care îmi amintisem numele lui Dan, smuls din uitare de jocul năzdrăvan al memoriei, nu m-a dus gîndul mai departe. Ideea avea să-mi vină cîteva minute mai tîrziu: să-l rog pe Dan s-o înştiinţeze pe mama de sosirea mea în Bucureşti, în cursul zilei. Nu mi-a trebuit mult timp ca să-mi dau seama că pentru realizarea ei nu-mi puteam face un plan serios de acţiune, lipsindu-mi absolut toate datele necesare: nu-i ştiam adresa, nu

ştiam dacă, după atîția ani mai locuia tot în Brăila, nu aveam acces la nici o carte de telefon şi nici nu-mi era posibil să contactez vreun localnic căruia să-i cer să mă ajute, pentru că nu aveam voie să părăsesc gara. Concluzia logică, decurgînd din înşiruirea atîtor impedimente, califica fără cruțare ideea de a-l căuta pe Dan drept utopică. Cu toate acestea, îmi venea greu s-o abandonez şi continuam s-o examinez pe toate fețele. În cele din urmă, văzînd că nici un argument nu-mi vine în sprijin, în loc să ascult de sfatul rațiunii, m-am hotărît să înfrunt absurdul! Am apelat la ajutorul mai multor camarazi, între care dr. Nuțu Voiculescu şi Nelu Dumitrescu, spunîndu-le că am intenția să fac o scurtă escapadă în oraş. Pentru ca plecarea şi lipsa mea să treacă neobservate, i-am rugat să-şi calce pe inimă şi să se întrețină între timp cu tov colonel, distrăgîndu-i atenția de la supravegherea peronului şi a gangului de ieşire în stradă. De cel de-al doilea securist, care sforăia pe bancă, nu era nevoie să se ocupe. Băieții au fost imediat de acord să-mi acopere plecarea, blocîndu-l pe colonel. Am început aşadar împreună cu ei manevrele de apropiere şi ademenire. Plimbîndu-ne şi simulînd o discuție în contradictoriu privitoare la distanța dintre Brăila şi Bucureşti, unii susținînd că drumul e mai lung pe şosea decît pe calea ferată, iar alții, dimpotrivă, eram siguri că omul nostru nu va rata ocazia să intervină cînd vom trece pe lîngă el. Aşteptările nu ne-au fost înşelate, iar colonelul, bucuros că ne oprisem din mers făcînd cerc în jurul lui pentru a-l asculta, a început să ne împărtăşească cu lux de amănunte tot felul de date din cunoştințele lui rutiere. Setoşi de a afla de la competentul nostru interlocutor şi alte date şi amănunte din domeniul respectiv, nu mai conteneam cu întrebările. Colonelul, mulțumit de interesul manifestat de auditoriu, prinsese aripi, lansîndu-se într-o expunere, grosolan de discret politizată, despre dezvoltarea căilor de transport ale „patriei noastre socialiste“.

Treaba mergea strună, şi discuțiile erau în toi, cînd, pas cu pas, m-am desprins de grup şi m-am fofilat spre ieşire. Am trecut prin gangul care ducea la uşa larg deschisă a clădirii, am depăşit-o şi, înainte de a coborî cîteva trepte în stradă, m-am oprit să observ împrejurimile. Nu se vedea țipenie de om şi nici o fereastră luminată. Oraşul părea mort. Străzile, la fel de întunecoase ca şi peronul pe care îl părăsisem, se pierdeau în lumina lăptoasă a rarelor felinare de pe trotuare. Deşi nu ştiam de ce plecasem din gară şi nici încotro s-o apuc, am pornit-o fără ezitare drept înainte, de-a lungul bulevardului ce mi se deschidea în față. O luasem pe partea lui stîngă, unde nu erau clădiri. Trotuarul era mărginit de copaci, care nu lăsau

decît ici-colo să străbată printre ei lumina săracă a felinarelor. Nu aveam nici o țintă precisă. Deşi conştient de inutilitatea escapadei mele, eram totuşi mulțumit şi mă simțeam bine. Cred că în acele clipe am avut pentru prima oară sentimentul libertății fizice depline. Parcă atunci mi s-ar fi tăiat lanțurile şi mi s-ar fi scos cătuşele, şi nu în momentul cînd mi s-a înmînat biletul de eliberare. Mă ştiam singur, nepăzit, neescortat, neurmărit şi chiar nesupravegheat. Instinctiv începusem să umblu cum nu mai umblasem de mulți ani de zile. Nu mai priveam pe sub sprîncene, pe furiş, în stînga şi în dreapta, cu teamă, cu suspiciune şi cu toate simțurile în alertă. Păşeam din nou cu imprudența omului liber. Mă bucuram de aerul proaspăt al nopții, deşi pereții caselor şi caldarîmul mai dogoreau încă de căldura acumulată în timpul zilei şi mă plimbam lipsit de griji şi chiar de gînduri. M-a trezit la realitate un cîine vagabond care traversa strada. A trecut pe lîngă mine fără să mă bage în seamă şi şi-a văzut de drum mai departe. Avea aerul să ştie exact unde se duce, nu ca mine. Mă gîndeam totuşi să pun capăt hoinărelii mele nocturne, fără rost. Nu aş fi vrut să mă întîlnesc cu vreun milițian, care să-mi ceară să mă legitimez. Avînd foaia de eliberare la mine, nu riscam mare lucru, dar mi-ar fi displăcut să mă întorc în gară însoțit de milițian!

Aruncînd o ultimă privire împrejur, înainte de a porni înapoi spre gară, mi s-a părut că zăresc la vreo douăzeci-treizeci de metri mai departe o dîră de lumină pe trotuarul de vizavi. Curios, am mai făcut cîțiva paşi şi m-am convins că nu mă înşelasem. Nu ştiu ce m-a îndemnat să traversez şi să mă apropii de casa cu geamul luminat, care îmi atrăsese atenția. Era un hotel, iar lumina venea de la o fereastră cu ghişeu, în spatele căreia pîlpîia flacăra unei lămpi cu gaz. Pe scaun, cu coatele pe masă şi cu capul în palme, moțăia portarul de noapte. În clipa următoare însă, rotindu-mi privirea prin încăpere, ochii mi s-au oprit la o poliță din perete, unde flacăra lămpii îşi juca lumina pe luciul negru al unui aparat de telefon. Deşi mi s-a părut o tentație a diavolului, nu i-am putut rezista! Fără a mai sta pe gînduri, am bătut uşor în geam. Omul a ridicat capul. Cum nu-mi pregătisem nici o formulă de intrat în vorbă, i-am adresat primele cuvinte care mi-au venit în minte:

— Bună seara. Nu vă supărați, puteți să-mi spuneți cît e ceasul? Al meu a stat.

O întrebare nu prea inspirată, dar la care am primit răspuns. Era cam două şi jumătate noaptea. Continuîndu-mi jocul, în care singur intrasem, m-am prefăcut că-mi potrivesc ceasul. Cîştigasem totodată timp, nădăjduind

să-mi vină o idee mai fericită care să deschidă calea unui dialog, portarul nedînd semne de mare vorbăreț. Ceva mai puțin banal decît să-l rog să-mi dea un pahar cu apă nu m-a luminat Dumnezeu să-i spun. Poate că la lipsa mea de imaginație a contribuit în acel moment, şi îngrijorarea ce mi-o producea curiozitatea din privirea portarului, care îşi lungise gîtul spre ghişeul deschis, pentru a-mi distinge trăsăturile mai de aproape. În cele din urmă, mulțumit de rezultatul examenului, figura, cam posacă pînă atunci, i s-a înseninat şi, ignorîndu-mi rugămintea, s-a aplecat pînă la deschizătura ghişeului pentru a mă întreba în şoaptă:

— Veniți din Baltă?

La răspunsul meu afirmativ, tot pe şoptite, omul s-a ridicat de la masă şi s-a îndreptat spre uşa care dădea în stradă. A descuiat-o şi m-a invitat să intru. S-a grăbit s-o închidă din nou în urma mea, şi numai după ce a făcut lampa mai mică, s-a întors spre mine şi, bătîndu-mă cu afecțiune pe umăr, m-a poftit să stau jos. Apoi mi-a spus că se duce să-mi aducă apă şi a ieşit din cameră. S-a întors înainte de a apuca să mi se trezească vreo bănuială. În schimb, a reuşit să-mi facă o surpriză pe care n-am uitat-o nici pînă în ziua de azi: pe lîngă paharul şi cana cu apă rece, mi-a pus în față, pe masă, o farfurioară cu cîteva lingurițe de dulceață de caise.

— M-am gîndit că n-oți fi mîncat demult dulceață! E făcută în casă, de nevastă-mea.

Nu mai țin minte dacă în clipa aceea mi s-au umezit ochii, dar gestul şi vorbele portarului din Brăila au fost primul dar emoționant pe care mi l-a oferit libertatea. Portarul mi-a povestit că în ultimele săptămîni, după apariția decretului de grațieri, brăilenii se obişnuiseră cu tranzitul foştilor deținuți prin gara lor. Aproape în fiecare zi sosea cîte un lot de eliberați din lagărele de muncă presărate între cele două brațe ale Dunării. Se întorsese acasă şi un vecin de-al lui, de la care auzise lucruri care îl îngroziseră, despre viața deținuților. Omul se bucura din tot sufletul de sfîrşitul calvarului nostru şi era încredințat că situația în țară se va schimba.

— O să vedeți cum în curînd o să scăpăm de toate necazurile.

Vorbea cu convingerea născută din dorință şi, mai cu seamă, din năduf.

Înțelegînd cu ce fel de om aveam de a face, n-am mai pregetat. I-am destăinuit cu toată sinceritatea care îmi era oful! Bucuros că mă poate ajuta, portarul mi-a dat imediat cartea de telefon. Am deschis-o şi am început să întorc paginile. Cînd am ajuns la litera P, mi se zbătea inima în piept de emoție, iar cînd am citit numele de Poenaru, mi s-au împăienjenit ochii şi mi s-a părut că nu am văzut bine. M-am apropiat de lampă şi scrisul s-a

limpezit. Nu mă înşelasem: numele lui Dan figura în carte!

Portarul, care îmi urmărise expresia, nu a mai aşteptat să-l rog. Mi-a luat-o înainte:

— Daţi-i telefon!

Nerăbdător, am format numărul. Mi-a răspuns o voce somnoroasă, pe care totuşi, după atîţia ani, am recunoscut-o. Am vrut să mă asigur:

— Tu eşti, Dane?

— Eu! Cine întreabă? mi-a răspuns cu ton ursuz.

— Ion! Adu-ţi aminte de tinereţea noastră în Bucureşti!

S-au scurs cîteva secunde lungi, de parcă s-ar fi întrerupt convorbirea. Apoi, deodată, mai vioaie ca înainte şi nereuşind să-şi tempereze elanul, vocea lui Dan a izbucnit în receptor:

— De unde vorbeşti?

— Din gară. Sînt în drum spre Bucureşti.

— În douăzeci de minute sînt la tine!

Abia am reuşit să-i domolesc entuziasmul, explicîndu-i că apariţia lui în gară nu ar putea trece neobservată. I-am dat de înţeles că nu eram încă singur şi de capul meu. Apoi l-am rugat să telefoneze cuiva din cunoştinţele noastre comune din Bucureşti, pentru a o preveni pe mama de întoarcerea mea. Înainte de a încheia convorbirea, Dan mi-a spus că, totuşi, dimineaţa, cînd va pleca la serviciu, în drum spre spital, va trece prin gară să mă vadă. Cum şi mie mi-era dor de el, am căzut de acord să ne întîlnim în jurul orei şapte în W.C.-ul din subsolul gării.

În primele ore de libertate, sub protecţia tovarăşului colonel, soarta îmi fusese cum nu se poate mai favorabilă. Nesăbuinţa cu care pornisem în căutarea lui Dan, fără a avea în vedere vreun punct de reper sau un fir conducător cît de vag şi contrar oricărui calcul şi oricăror prevederi logice de a-l fi găsit, totuşi fusese o performanţă care depăşise pînă şi isprava orbului care nimerise Brăila. Bucuros de reuşită, după ce i-am mulţumit portarului pe care norocul mi-l scosese în cale, m-am grăbit să mă întorc în gară. Pe peron, situaţia era neschimbată. Colonelul se afla în mijlocul aceluiaşi auditoriu, care în cele trei sferturi de oră cît lipsisem îi flatase orgoliul, ascultîndu-l cu prefăcut interes şi luare-aminte. O dată cu întoarcerea mea, în dispreţul celei mai elementare bune-cuviinţe, toţi admiratorii aveau să-l părăsească de la o clipă la alta. Tovarăşul colonel se uita nedumerit cum se îndepărtau din jurul lui, împinşi ca de o forţă centrifugă. Nu-l ducea mintea să înţeleagă că dispreţul, de care el şi toţi tovarăşii lui se vor bucura pînă la sfîrşitul vieţii, fusese numai aparent

suspendat timp de trei sferturi de oră. Sub ochii lui, la cîțiva paşi distanță, spre un colț al peronului, grupul s-a reconstituit iar, de data asta în jurul meu. Le-am povestit prietenilor despre succesul escapadei mele nocturne în oraş şi i-am informat despre întîlnirea pe care mi-o dădusem cu Dan la prima oră a dimineții. Băieții s-au oferit să atragă atunci din nou atenția securiştilor într-altă parte. Camaraderia şi solidaritatea noastră funcționau la fel ca în închisoare, dîndu-ne şi afară aceleaşi satisfacții. Succesul unuia dintre noi era succesul tuturor. Legăturile din temniță s-au perpetuat şi în libertate, unde am continuat să ne veselim sau să ne întristăm de bucuriile sau de necazurile fiecăruia dintre noi. Cred că progresul tehnic şi regresul moral cu care ne-a ieşit în întîmpinare „noua libertate“ ne-a găsit pe cei mai mulți dintre noi refractari la influențele ei. Refuzînd integrarea în mentalitatea noii societăți, dar obligați să ne încadrăm în tiparele vieții ce ni se oferea, am optat pentru periferia ei, unde, cu prețul mizeriei, mai găseai puțină independență şi un aer mai respirabil.

Ultima parte a nopții a trecut mai greu. Ne ajunsese oboseala. Zorile ne-au surprins moțăind, rezemați de cîte un stîlp al peronului sau chiar aşezați pe jos. Se lumina de zi, şi gara se trezea. Funcționarii îşi făceau pe rînd apariția în birourile pînă atunci închise. Cîțiva impiegați, în uniforme cam ponosite, morocănoşi şi fără tragere de inimă, se îndreptau spre locul de muncă. La scurtă vreme după primele semne de reluare a activității feroviare, gara a fost inundată de o mulțime de funcționari şi muncitori navetişti. S-au îngrămădit pe peron, de-a lungul liniei de cale ferată, în aşteptarea garniturii de tren care urma să-i ducă la locul de muncă. La sosirea lui, am asistat la asaltul şi luptele corp la corp care s-au dat la urcarea în vagoane. Agresivitatea tonului şi invectivele schimbate între combatanți m-au dus fără să vreau cu gîndul înapoi, la gardienii M.A.I., de care abia mă despărțisem. Şi mi-a fost ruşine de a-mi fi permis să gîndesc aşa. Nu ştiam că aveam să-mi reproşez de multe ori de aci înainte asemenea gînduri dureroase, pe care din mîndrie nu le exprimam cu glas tare. După plecarea trenului de navetişti şi încă sub impresia neplăcută a celor văzute şi auzite, rămăsesem adunați în jurul băncilor din partea dreaptă a peronului. Priveam de acolo la afluxul tot mai numeros de călători care veneau în gară şi la forfota crescîndă, pe măsură ce se apropia ora şapte şi sosirea următorului tren. Tevatura produsă pe peron de o mulțime gălăgioasă şi agitată, vociferînd la coada din fața casei de bilete, gîfîind sub povara bagajelor, strigîndu-şi în gura mare copiii sau interpelîndu-şi cunoscuții, crease climatul ideal pentru întîlnirea mea cu Dan, scutindu-i

totodată pe camarazii mei de corvoada unei noi conversații cu colonelul.

Profitînd aşadar de hărmălaia din jur, m-am dus să-mi iau în primire postul de observație pe care mi-l alesesem din timp pe treptele care coborau la closetul public din subsol. Pentru a nu bate la ochi, coboram sau urcam alternativ scara de cîte ori apărea cineva. La un moment dat, cînd tocmai mă pregăteam să urc iar, pentru nu mai ştiu a cîta oară treptele, l-am văzut apărînd pe Dan la capătul scării. L-am recunoscut imediat, deşi se mai îngrăşase şi mai chelise. Ne-am întîlnit la jumătatea scării şi ne-am îmbrățişat fără să ne spunem o vorbă, siguri de a ne fi regăsit aceiaşi şi că anii nu ne putuseră altera decît fizicul. Ne-am retras apoi mai la adăpost de ochii lumii, după un colț de zid, unde Dan mi-a relatat că vorbise la telefon cu o mătuşă de-a mea din Bucureşti. Îi comunicase dorința mea de a o preveni pe mama, aşa încît, m-a asigurat el, „la ora asta, doamna Ioanid ştie deja că te întorci acasă“. După ce m-a informat la repezeală despre soarta unor prieteni şi cunoştințe comune, mi-a promis că vom sta mai mult de vorbă peste cîteva zile cînd va veni la Bucureşti. Urma să fie una din nu prea multele întîlniri care mi-au confirmat că statornicia este o calitate a oamenilor de caracter. Înainte de a ne despărți, am primit de la Dan o sută de lei. Cum nu mai am noțiunea valorii banilor de atunci, s-ar putea să mă înşel asupra sumei. Țin însă minte că era o singură bancnotă. Oricum, erau primii mei bani de buzunar! După o ultimă strîngere de mînă, am părăsit amîndoi locul nostru de întîlnire atît de prozaic, Dan plecînd spre spital, iar eu ieşind din nou pe peron. M-am asigurat de prezența celor doi securişti în mijlocul camarazilor mei şi m-am pierdut iar în mulțime, în tovărăşia lui Nelu Dumitrescu. Ne-am dus spre celălalt capăt al peronului, la chioşcul care abia se deschisese, şi am cumpărat de toți banii primiți de la Dan țigări şi cîteva bucăți de un fel de plăcintă veche şi cu gust dubios. Din plăcintă n-am apucat decît cîțiva să muşcăm; în schimb, țigările au ajuns pentru tot lotul. Împărțirea s-a făcut atît de discret, de la om la om, încît colonelul n-a observat nimic. S-a trezit însă deodată cu noi toți fumînd. Îi pregătisem în mod voit această surpriză, care ne-a şi reuşit.

Colonelul s-a uitat mai întîi nedumerit la țigările care fumegau în jurul lui, pentru ca în momentul următor privirea să i se întunece. Cu perspicacitatea lui de securist profesionist pricepuse brusc că ajunsesem în posesia țigărilor fără ca el să fi prins de veste pe ce cale le obținusem. Constrîns de împrejurări şi de dispozițiile primite, a trebuit să suporte afrontul fără să se dezlănțuie. Plimbîndu-şi ochii de la un fumător la altul, nu l-a răbdat totuşi inima să tacă:

— Aveți țigări?

Nu era o întrebare fermă şi imperativă, cu care altădată ar fi început anchetarea cazului. Era mai degrabă exprimarea unei uimiri, cu o foarte uşoară şi timidă intonație interogativă.

Cel asupra căruia îşi oprise în acel moment privirea i-a răspuns în modul cel mai firesc, dar cu un aer puțin mirat:

— Da.

Un da care, după ton, suna a „da, bineînțeles!“. Resemnat, tovarăşul colonel a renunțat să mai dezlege enigma țigărilor. Ne-a întors spatele şi s-a dus să-şi caute tovarăşul.

Cu această ultimă şi meschină satisfacție pe care ne-am oferit-o, ne-am luat practic rămas bun de la „îngerul“ nostru protector. Cît a mai stat cu noi în gară şi apoi în tren, pînă la Bucureşti, l-am ignorat cu desăvîrşire şi cu atîta ostentație, încît nici nu a mai încercat să intre cu noi în vorbă. De altfel, la scurt timp după episodul țigărilor, cu un şuierat prelung, trenul nostru şi-a anunțat intrarea în gară. Amestecați printre ceilalți călători, ne-am înşirat şi noi de-a lungul liniei. După oprirea trenului, m-am strecurat prin învălmăşeala lumii pînă la scara unui vagon care părea mai puțin aglomerat. Am nimerit cu încă patru-cinci camarazi într-un compartiment cu cîteva locuri libere. Ne-am aşezat toți pe aceeaşi parte. Bancheta din fața noastră era ocupată de cîteva femei care veneau din Moldova şi de o pereche care se suise o dată cu noi din Brăila. Abia după ce şi-au aranjat bagajele şi agitația s-a potolit, tovarăşii noştri de compartiment au luat act de prezența noastră. Mai întîi, le-a atras atenția îmbrăcămintea plină de petice. Apoi, şi-au coborît ochii la încălțăminte şi, în cele din urmă, căutînd parcă o ultimă dovadă care să le confirme concluzia care se impunea, s-au uitat la capetele noastre chiluge. Rezultatul examinării ne-a fost favorabil. De îndată ce-am fost identificați, curiozitatea din priviri a dispărut. Ochii ațintiți asupra noastră ne transmiteau acum, într-o complicitate tacită, semnale de simpatie. Din ochii femeilor nu lipsea nici compasiunea. Şi totuşi, prudența i-a împiedicat să dea glas sentimentelor, tovarăşii noştri de drum păstrînd o rezervă, de care unii nu s-au dezbărat pînă la Bucureşti. La început, s-a înfiripat o conversație complet anodină, tipică pasagerilor din compartimentele de tren, care stau de vorbă numai ca să le treacă timpul mai uşor. Am participat şi noi la ea, respectînd consensul şi dîndu-ne cu părerea numai despre vreme, despre durata călătoriei sau despre monotonia cîmpiei Bărăganului, prin care gonea trenul. Apoi, încet-încet, limbile s-au mai dezlegat şi s-a vorbit mai liber. Numai două dintre femeile moldovence

nu se angajau prea mult în discuție şi priveau neliniştite în jur, neputîndu-şi ascunde teama din priviri. În schimb, tînăra pereche care se urcase o dată cu noi în tren se arăta din ce în ce mai îndrăzneață la vorbă. În cele din urmă, după ce s-a mai consultat o dată în şoaptă cu nevastă-sa, bărbatul s-a decis să spargă gheața şi să ne pună întrebarea care îl frămînta:

— Acolo de unde veniți dumneavoastră ați întîlnit cumva un avocat Grecu, din Brăila?

Avocatul Grecu nu era altul decît cel care acceptase să schimbe cu mine locul de muncă la care fusesem repartizat după ieşirea din spital. Astfel, datorită lui, ajunsesem să lucrez pe malul Dunării, de unde speram atunci să pot descoperi o modalitate de a evada. Mi-a părut bine să pot răspunde la întrebarea tînărului cu o informație exactă, spunîndu-i că avocatul se afla în lagărul de la Salcia şi că va fi eliberat în următoarele cîteva zile, împreună cu toți deținuții din Brăila. Bucuria cu care cei doi au primit vestea nu lăsa nici o îndoială în privința afecțiunii pe care i-o purtau lui Grecu. Am dedus că le era fie rudă, fie prieten apropiat. Nu ne-au spus-o şi nici noi nu i-am întrebat. De aci înainte însă atmosfera din compartiment avea să se relaxeze, risipindu-se şi ultimele suspiciuni şi temeri care mai dăinuiau. Conversația s-a animat, a devenit generală, atrăgîndu-le şi pe cele două moldovence care nu se încumetaseră încă să intre în vorbă. Pe cît fusese de tăcută pînă atunci, pe atît avea să se dovedească de vorbăreață şi mucalită una din ele, stîrnind cu glumele şi poveştile ei rîsetele tuturor. Buna dispoziție care domnea în compartimentul nostru nu i-a scăpat tovarăşului colonel cînd, la un moment dat, a deschis uşa. Dată fiind însă noua calitate în care se prezenta acum, nu şi-a putut permite să-şi arate nici măcar surprinderea, darămite nemulțumirea. Surprinşi am fost numai noi, foştii deținuți, cînd l-am auzit rostind din uşă formula consacrată:

— Biletele la control!

La aşa ceva nu ne aşteptam! Apoi, colonelul nostru a luat şi a compostat pe rînd biletele pe care i le întindeau călătorii, convinşi că aveau de a face cu un controlor CFR autentic. Cu un pas în urmă, venea adevăratul controlor, în uniformă reglementară şi cu geanta în bandulieră, care, după ce îi cedase colonelului cleştele de perforat bilete, avea numai rolul de asistent. După ce a perforat biletul ultimului călător „normal“, colonelul s-a îndreptat spre uşă, ignorîndu-ne total pe noi, cei „liberați“, de parcă nici nu am fi existat. Se deconspirase astfel singur în ochii călătorilor, cărora abia atunci le-a trezit suspiciunea. În timp ce se strecura spre ieşire,

prin spațiul destul de îngust dintre genunchii noştri şi ai celor de pe bancheta din față, mi-a venit ideea să subliniez situația cu glas tare.

— Noi nu avem bilete!

Privirea pe care mi-a aruncat-o în treacăt doar că n-a şuierat.

Dacă prin vorbele mele contravenisem recomandării colonelului de a ne purta cît mai discret şi de a nu atrage atenția asupra noastră, de data asta nu o mai făcusem nici pentru a-l şicana şi nici din spirit de frondă. Fusese o ieşire spontană, nepremeditată, mai degrabă o primă manifestare a instinctului de om liber care refuză să i se mai pună căluşul în gură. Ani de zile colaborasem cu securiştii şi gardienii la propria mea detenție şi izolare. Fusesem complicele Securității, atunci cînd răbdasem ochelarii negri puşi pe ochi fără să-i smulg de pe frunte pentru a privi împrejur. Complice, şi atunci cînd acceptasem să vorbesc în şoaptă sau chiar să tac, pentru a păstra secretul cu care eram înmormîntați de vii în celularele subterane. La fel şi cînd întindeam mîinile să mi se pună cătuşele sau cînd îmi potriveam singur piciorul pe nicovală ca să mi se bată lanțurile. La Timişoara, cînd am fost dus pe jos la dentist, am contribuit şi eu, alături de Securitate, la inducerea în eroare a trecătorilor, acceptînd să mă îmbrac şi să merg pe stradă ca şi cum aş fi fost un om liber. Şi în cîte şi mai cîte alte cazuri nu ajutasem eu însumi Securitatea să mă țină ascuns de ochii şi urechile lumii, făcîndu-mă părtaş la dezinformarea cu care îşi acoperea crimele! E drept că toate aceste compromisuri le făcusem sub amenințare şi de teama represaliilor. Acum însă, omul liber care se trezea din nou în mine, cu toate atributele cu care fusese înzestrat cîndva, se răzvrătea şi refuza să mai fie complicele Securității şi la organizarea vieții lui în libertate. Teama latentă sub care trăisem ani de zile în închisoare nu mă urmase la plecarea mea din Salcia. Afară nu mai riscam represaliile din închisoare. Afară, în cel mai rău caz, nu mai riscam decît să fiu arestat din nou. Or, de închisoare nu-mi mai era frică. Nu mai puteam fi amenințat cu puşcăria pentru a mă face să fiu docil. Cam aşa începusem să gîndesc în drum spre Bucureşti. Cînd am coborît în Gara de Nord, eram deja robul mentalității omului liber. O mentalitate, care într-un regim „socialist“ tot la puşcărie predestinează!

Între timp, controlorul nostru improvizat parcursese de la un capăt la altul toate vagoanele trenului, neavînd nici o dificultate să-i deosebească după înfățişare pe foştii puşcăriaşi de ceilalți călători, spre a le cere numai acestora din urmă biletele. Apoi, pînă să ajungem la destinație, a mai trecut de cîteva ori pe culoarul vagonului, aruncîndu-ne de fiecare dată cîte o privire mustrătoare, care nu reuşea însă să ne întrerupă discuțiile cu lumea

din compartiment şi nici să ne strice buna dispoziţie. După o vreme, nu am mai avut răbdare să stau în compartiment. Am ieşit pe coridor. Stăteam în picioare la fereastră şi priveam, fără să-l văd, peisajul care-mi fugea pe dinaintea ochilor. Eram cu gîndul la mama şi la toţi cei pe care abia aşteptam să-i revăd, încercînd să mi-i închipui cum aveau să arate după atîţia ani. Cu cît se apropia momentul revederii, cu atît mi se făcea mai tare dor de ei. Mă obişnuisem în atît de lunga vreme a detenţiei să mă apăr de efectul dureros al unor sentimente şi amintiri pe care reuşisem să mi le îndepărtez din minte, trecîndu-le în rîndul dorinţelor inaccesibile care nu trezesc regrete vii.

M-am dezmeticit cînd trenul şi-a încetinit mersul şi lumea a început să-şi scoată bagajele din compartimente. Intram în Gara de Nord! Am făcut gestul reflex de a ridica mîna pentru a mă uita la ceas, de parcă nu m-aş fi despărţit de el niciodată. Sînt şi gesturi care nu se uită, nu numai înotul şi mersul pe bicicletă. Ceasul meu se oprise însă cu puţin înainte de a ajunge la destinaţie. L-am învîrtit, l-am scuturat, dar degeaba. După ce rezistase doisprezece ani în închisoare, refuza să mai suporte şi libertatea în lagărul socialist. În timp ce trenul aluneca încet de-a lungul peronului, priveam din uşa deschisă a vagonului, căutînd să descopăr în furnicarul de lume silueta mamei. Cînd, înainte de oprire, scîrţîitul strident al saboţilor de frînă a acoperit pentru cîteva clipe larma de pe peron, mi-a atras atenţia mişcarea unui grup de cîteva persoane care îşi croiau drum prin mulţime spre vagonul nostru. Erau vreo şapte-opt inşi care gesticulau şi înaintau spre vagon. Deodată l-am recunoscut pe cel mai înalt dintre ei, care îi depăşea cu mai bine de un cap pe toţi cei din jur: era Tase! Bunul meu prieten, Dinu Mitache! Abia după aceea i-am văzut pe ceilalţi prieteni, care toţi o înconjurau pe mama. Eram cu inima strînsă. La prima vedere, mi s-a părut mai slabă şi parcă mai mică de înălţime decît o lăsasem. Avea părul complet alb. Impresia din clipa următoare, cînd ne-am îmbrăţişat şi, deşi emoţionată, mi-a spus cu glas stăpînit numai „bine ai venit!“, a fost însă mai puternică. O regăsisem pe mama neschimbată, aşa cum o ştiam. O recunoscusem şi în vorbe şi în ţinută.

Poate că aici s-ar fi cuvenit să-mi închei povestirea, care, aşa cum îmi propusesem, trebuia să acopere numai perioada cuprinsă între data arestării mele, în 1952, şi data eliberării, în 1964. Cum însă eliberarea nu corespundea unei puneri în libertate autentice, ci numai unui transfer, din spaţiul strîmt al închisorii, în cel „mai larg“ al Republicii Socialiste, înconjurat şi el tot cu sîrmă ghimpată şi păzit tot cu cîini şi pistoale

automate, voi continua să mai vorbesc de unele întîmplări şi aspecte, înregistrate şi după întoarcerea mea în Bucureşti. Fiind aşadar azvîrlit dintr-un lagăr mai mic, de numai cîteva sute de deținuți, de la Salcia, în marele lagăr socialist, unde erau supuse experimentului comunist cîteva milioane de români, consider că amintirile din această perioadă îşi merită şi ele locul tot sub titlul „Închisoarea noastră cea de toate zilele“. Nu va fi un jurnal zilnic şi nici o relatare autobiografică a vieții pe care am trăit-o după 1964. Voi trece doar succint în revistă, şi nici măcar în ordine cronologică, o serie de fapte mărunte, mici întîmplări şi momente care, deşi banale şi poate chiar lipsite de importanță pentru cei din jur, mie mi-au rămas întipărite în amintire. Aveam să le strîng în bagajul meu de cunoştințe şi experiențe de nou sosit într-o lume care nu mai era chiar cea din care plecasem cu doisprezece ani în urmă.

ÎN BUCUREŞTI

Efuziunile la coborîrea din tren nu mai conteneau. Mă oprisem, de cum pusesem piciorul jos din vagon, şi mă îmbrăţişam cu toţi prietenii veniţi în întîmpinare, luîndu-mi totodată şi rămas bun de la foştii camarazi de detenţie, care coborau pe peron şi se scurgeau pe lîngă noi spre ieşirea din gară. Şi unii, şi alţii ne manifestam gălăgios bucuria revederii sau ne strigam în gura mare pe nume pentru a mai face un ultim schimb de adrese şi de numere de telefon. Călătorii de pe peron ne zîmbeau şi ne priveau cu simpatie, bucurîndu-se parcă şi ei de veselia noastră. Un singur călător a trecut pe lîngă noi fără să ne bage în seamă. Nu ne-a văzut şi nu ne-a auzit. Nu se uita nici în stînga, nici în dreapta. Era foarte grăbit tovarăşul colonel!

Giorgi Lahovary, unul dintre prietenii veniţi la gară, ne-a dus cu maşina lui acasă la mama. Ţin minte că tot el, la coborîrea din tren, cînd ne-am îmbrăţişat, m-a anunţat că mi-a făcut rost de locuinţă. În acel moment eram însă aşa de emoţionat şi de zăpăcit, încît nu am realizat importanţa acestei informaţii. Abia peste cîteva zile, cînd mi-am revenit din euforia în care pluteam şi am luat contact cu realitatea şi problemele vieţii de afară, am putut să-i apreciez valoarea. În drum spre locuinţa mamei, Giorgi ne-a plimbat mai întîi prin centrul Bucureştiului. Voia să-mi arate cîteva zone cu construcţii noi, care schimbaseră faţa oraşului. M-a dus să admir „blocul turn“ şi „Sala Palatului“. Nu pot să zic că le-am admirat! Şi nu pentru că eram din principiu refractar la „realizările“ regimului! Mişcarea străzii îmi atrăgea mai mult privirea. Eram uimit de varietatea de îmbrăcăminte a trecătorilor, mai ales a femeilor, care înlocuise uniformitatea searbădă a docului sau lodenului, care caracteriza aspectul străzii în Bucureştiul dinaintea arestării mele. Eram acum fascinat de diversitatea şi violenţa culorilor care, în lumina soarelui, îmi luau ochii. Simţeam că Giorgi încerca să-mi ghicească impresiile, căutînd să-mi înţeleagă tăcerea şi lipsa de reacţie în faţa clădirilor pe care mi le prezenta, iar eu nu eram în stare să-i explic ce simţeam şi cum gîndeam în acel

moment. Îmi dădeam seama că nu m-ar fi înțeles dacă i-aş fi spus că nu mă impresionau construcțiile, oricît de noi şi moderne ar fi fost, şi că mă încînta mai mult spectacolul plin de viață şi de culoare al străzii. De ziduri eram sătul! De oameni nu-mi trecuse dorul!

Prima mea zi de libertate s-a încheiat în zorii zilei următoare. Am stat toată după-amiaza şi noaptea de vorbă cu mama. Menajîndu-ne reciproc, ne-am depănat într-o noapte viața trăită în ultimii doisprezece ani, cît fusesem despărțiți. Am rămas fiecare cu convingerea că şi unul, şi altul nu ne-am spus decît adevărul, numai adevărul, dar nu şi tot adevărul. Mama trecuse şi ea prin furcile caudine ale vremii, hărăzite fostelor „bestii moşiereşti“ cu „origine socială nesănătoasă“. Evacuată de mai multe ori din casele în care îşi găsise cîte o cameră sau din spațiul locativ al unor prieteni, unde fusese numai tolerată, se aciuase în cele din urmă într-o fostă cameră-debara, în care, neîncăpîndu-i patul, dormea pe două fotolii pe care noaptea le aşeza față în față. Nu fusese decît scurte perioade în „cîmpul muncii“, pierzîndu-şi mereu slujba din cauza „originii“ necorespunzătoare. Neavînd nici un mijloc legal de existență (salariu sau pensie), supraviețuise dînd lecții clandestine de limba franceză. Primii elevi fuseseră copiii prietenilor şi cunoscuților, care apoi o recomandaseră şi altor familii. În lanțul acestor relații i se întîmplase de cîteva ori să accepte şi elevi maturi. Pățania cu unul din ei, aşa cum mi-a relatat-o mama în acea noapte de confidențe, merită s-o amintesc.

Omul lucra în Ministerul Comerțului Exterior şi trebuia să plece în interes de serviciu la Paris, în cadrul unei delegații oficiale. I-a explicat mamei că vrea să-şi însuşească numai un bagaj minimal de cuvinte şi expresii uzuale cu care să poată face față situației. Nu voia să ia lecții de gramatică, ci numai de conversație, de trei ori pe săptămînă. Spunea mama că, după cum se exprima, ar fi trebuit să înceapă cu exerciții de gramatică şi conversație în limba română. Cu aceeaşi inocență, i-a destăinuit mamei că era nerăbdător să vadă Parisul şi că abia aşteaptă să treacă cele două săptămîni pînă la data plecării! I-a fost imposibil mamei să-l convingă că nu putea să-l învețe franceza în şase ore. Perlele culese de mama în cursul celor şase ore le-am uitat. Nu mai țin minte decît una: exclamația lui de uimire, la una din lecții, cînd a făcut senzaționala descoperire că francezii spun şi ei „mersi“, la fel ca noi!

Cîteva nopți am dormit în apartamentul vecin cu camera mamei, locuit de vechi prieteni ai familiei noastre. Am primit de la mama o pereche de pantaloni de tergal, trimişi într-un pachet de o prietenă din Paris. Îi țin

minte, nu numai fiindcă erau primii pantaloni cu fermoar pe care îi vedeam, dar şi fiindcă a doua zi am avut şi prima pană de fermoar, fiind obligat să mă întorc de urgență acasă. Tot mama îmi încropise şi restul de obiecte vestimentare strict necesare, aşa că am avut cu ce mă îmbrăca. O vreme am mai umblat cu pantofii cumpărați în 1953, la Drăgăşani, cînd eram evadat. O bună perioadă de timp am trăit ajutat şi întreținut de mama, de alți membri ai familiei, care nu o duceau nici ei prea bine, şi de cîțiva prieteni buni.

Prima persoană pe care am vrut s-o văd în acele zile a fost Anița Hariton. Nu încetasem, de-a lungul anilor în închisoare, să-mi reproşez de a fi fost cauza nenorocirii care se abătuse asupra ei, fiindcă ne adăpostise pe Titi şi pe mine cînd eram evadați. Ştiam că nu-i puteam alina cu nimic suferințele îndurate atunci. Voiam să-i spun însă cît de vinovat mă simțeam, chiar dacă totul se întîmplase fără voia mea. Voiam să ştie că mă simțeam cu conştiința încărcată şi că îi voi fi mereu recunoscător. Cînd am intrat pe strada Ocolului, am întors instinctiv capul, pentru a privi în urmă. Pentru o clipă, mi s-au trezit reflexele fugarului de altădată, care, prudent şi cu toate simțurile ascuțite, scrutează bănuitor împrejurimile înainte de a se apropia de ascunzătoare. Deşi trecuseră atîția ani, locurile erau neschimbate. Aceeaşi stradă liniştită, ca de oraş de provincie, fără trecători, toropită sub dogoarea unui soare la fel de arzător ca în ziua în care căzusem în capcana întinsă de Securitate, în 1953. Ştiam drumul şi cu ochii închişi. Am deschis portița şi am trecut prin grădinița cu flori din fața casei. Mi-a deschis uşa Anița, prevenită de sosirea mea. Ne-am îmbrățişat. Eram emoționați şi, la început, nu ne-am găsit cuvintele. Mi-a povestit apoi toate cîte le pătimise şi teroarea sub care trăise luni de zile în şir. Cînd Securitatea dăduse de urma filierei care trebuia să ne procure buletine de identitate, aflase pe această cale şi unde ne ascundeam. Noi am fost prinşi, aşa cum am istorisit în primul volum al acestor amintiri, iar familiei Hariton, care ne-a găzduit, i s-a întocmit dosar de trimitere în judecată sub acuzația de „omisiune de denunț“ şi „favorizare de infractor“. Datorită însă unei oarecari îmblînziri a regimului în perioada de după moartea lui Stalin, cînd ritmul arestărilor şi numărul proceselor şi condamnărilor politice s-a mai rărit, nu li s-a făcut proces. În schimb, dosarul a devenit obiect de şantaj în mîinile Securității, care, sub amenințarea arestării, le-a cerut să devină informatori.

Timp de cîteva luni de zile, Securitatea a exercitat presiuni insistente asupra lor, căutînd în fel şi chip să-i timoreze. Erau în permanență urmăriți

în mod ostentativ de agenți care se lăsau înadins văzuți. Erau mereu acostați pe stradă sau chemați la telefon, fie acasă, fie la serviciu, pentru a li se aminti că pot fi oricînd arestați şi condamnați dacă nu se decid să colaboreze cu „organele de stat“. Alteori erau invitați la Securitate sau chiar vizitați acasă de cîte un „civil“ care voia să afle ce vorbesc între ei prietenii sau colegii de serviciu, dacă critică regimul sau poartă „discuții duşmănoase“ la adresa partidului şi guvernului. La repetatele şi insistentele întrebări ale Securității, soții Hariton pretindeau de fiecare dată că nu auziseră pe nimeni exprimîndu-şi nemulțumirea sau duşmănia față de regim. Fiind foarte ocupați cu munca la serviciu şi cu treburile casnice şi grija copiilor, nu aveau nici timpul şi nici ocazia să stea de vorbă cu lumea. Pretextul invocat era real. De cînd intraseră sub observația Securității, Haritonii întrerupseseră relațiile cu toate cunoştințele şi se îndepărtaseră chiar şi de prieteni. În contactele cu colegii se limitau strict la chestiuni de serviciu, evitînd să participe la orice alte discuții. Izolați astfel de lume şi hărțuiți de agenții Securității, viața le devenise un calvar. După o vreme, Anița nu a mai rezistat tensiunii nervoase şi s-a îmbolnăvit. A făcut o depresiune psihică şi a fost internată în spital. Cînd s-a întors acasă, însănătoşită, războiul nervilor încetase. Securitatea se resemnase probabil să accepte eşecul de a nu fi reuşit să recruteze doi informatori şi renunțase să mai insiste.

În ziua aceea, am părăsit-o pe Anița mai tulburat decît venisem. Drama pe care o trăise din cauza ajutorului dat unor fugari mi-a răscolit sufletul, trezindu-mi şi mai viu sentimentul de culpabilitate, dar totodată şi o ură sălbatică, de care nu reuşesc să mă eliberez nici azi.

Vărul meu George Boian se întorsese şi el din puşcărie. Era foarte slăbit, dar cu moralul bun. Bucuria a fost cu atît mai mare, cu cît îl lăsasem foarte grav bolnav în primăvara anului 1960, cînd părăsisem închisoarea din Piteşti şi nu mai auzisem de atunci nimic despre el. Aveam atîtea să ne spunem, încît ne-am ales un loc liniştit unde să putem vorbi nestingheriți şi neauziți de nimeni: într-o barcă cu vîsle, pe lacul Herăstrău. Ne-am povestit unul altuia tot ce ni se întîmplase de cînd ne despărțisem. Ne-am amintit de camarazii comuni din închisoare şi, după un schimb de păreri despre situația politică, am ajuns la concluzii mult mai pesimiste decît cele pe care le trăsesem în închisoare. Factorul principal cu care ne amăgisem ani în şir, alimentîndu-ne iluziile, dispăruse din ecuație: americanii nu mai veneau! Pe de altă parte, în liberalizarea regimului, oricum nu credeam. Eram deci sortiți să ne acomodăm în continuare la singurele formule de viață pe care

ni le oferea sistemul: fie sub supraveghere în libertate, fie sub pază armată în închisoare. Desigur că, pentru a evita monotonia, nu era exclusă nici posibilitatea unei alternanțe periodice între cele două feluri de existență în raiul universului socialist.

Între timp, prin mijlocirea şi recomandarea lui Giorgi Lahovary, o cunoscusem pe Lilica Ciorănescu, care mi-a oferit în casa ei din strada Hagi Moscu nr. 12 fosta cameră a fiului ei care tocmai se mutase. Faptul că veneam din închisoare fusese argumentul hotărîtor care o determinase să-mi acorde de la început încredere şi să mă primească în casă. De cîte ori într-o casă se elibera o cameră, locatarii se temeau că noul chiriaş ar putea fi un om al Securității. Cu atît mai mult se temea Lilica, ea întrunind, în cel mai strict sens al noțiunilor din lexiconul partidului, toate calitățile „duşmanului de clasă burghez“ şi ale „reacționarului înrăit“. Cum ar fi putut fi altfel calificată o persoană despre care se ştia că avea doi fraţi fugiți în străinătate, dintre care unul, „instiga la război“ de la microfonul *Europei Libere*, iar celălalt, stabilit în Spania „fascistă“ a lui Franco, „uneltea şi el împotriva poporului român“? Ceea ce nu se ştia — şi era poate şi mai grav — era că îi veneau în casă numai oameni cu vederi „antidemocratice“, că se purtau „discuții duşmănoase“ şi că se ascultau emisiunile posturilor de radio „imperialiste, aţîţătoare la război“. Primindu-mă şi pe mine în casă, Lilica avea să-şi dezvăluie şi vocația de „gazdă de hoți“, adoptîndu-i pe toți prietenii mei din închisoare şi menținînd legătura cu ei, şi după plecarea mea din țară. Prietenia ocrotitoare a Lilicăi mi-a fost un mare sprijin în anii pe care i-am mai petrecut în țară. Generozitatea ei sufletească, dar şi luciditatea şi spiritul ei practic în raporturile cu oamenii zilei, pervertiți de educația partidului, m-au făcut deseori să-i urmez sfatul în paşii pe care îi făceam în noua lume. Călăuzită de un bun-simț înnăscut şi de o judecată limpede, găsea întotdeauna soluția cea mai înțeleaptă la toate problemele pe care le ridica viața în jungla societății comuniste. Deşi personal respingea compromisul, avea multă înțelegere pentru slăbiciunile altora. La Lilica, cele două însuşiri la fel de dezvoltate — simțul dreptății, care nu implica însă rigiditatea intransigenței, şi omenia, ferită de excese pătimaşe — nu intrau niciodată în conflict: se completau. În cei cinci ani cît am mai stat în țară, ne-am fost unul altuia prieteni de nădejde. Faptul că şi eu mă bucuram de absoluta ei încredere mi l-a confirmat chiar ea, declarîndu-mi, într-o zi, cu umorul ce o caracteriza: „Domnule Ioanid, cu dumneata se poate merge la furat de cai!“ Venind de la un om ca Lilica, era un compliment de care mă puteam mîndri. Casa din Hagi Moscu, care purta amprenta

personalității ei, părea a fi un colț dintr-o lume senină de altădată, neafectată de trecerea vremii, în care lucrurile şi oamenii erau încă la locul lor. O oază uitată de Dumnezeu, cum nu mai erau multe în Bucureşti, unde te simțeai bine şi cu adevărat liber. Cînd o părăseam şi ieşeam în oraş, aveam senzația că plec în explorarea unor ținuturi ostile.

Primele două-trei săptămîni, am bătut drumurile pe la autorități, pentru a-mi reglementa situația, conform instrucțiunilor primite înainte de eliberare. Aproape zilnic îmi făceam stagiul, stînd la coadă, fie la secția de miliție, pentru formalitățile de obținere a buletinului de identitate, fie la comisariatul militar, pentru livretul militar, fie la oficiul brațelor de muncă, pentru a fi înregistrat ca solicitant de loc de muncă. La fiecare din aceste trei autorități trebuia să mă înarmez nu numai cu răbdare, pînă ce îmi venea rîndul să fiu primit, ci să fiu pregătit să întîmpin şi toate piedicile ridicate în cale de birocrația haotică şi de reaua-voință şi tembelismul funcționarilor. Țin minte cum, din cauza tergiversărilor şi amînărilor, am avut răgazul să-mi fac, la intervale de cîte o săptămînă, trei rînduri succesive de fotografii pentru buletin şi livret, reuşind astfel ca în ultima poză să arăt ceva mai ca lumea, adică mai puțin supt la față şi cu părul crescut de doi-trei centimetri. Dispoziția primită era să ne prezentăm la secția de miliție a ultimului domiciliu de dinainte de arestare, care ne va elibera buletinul de identitate. Pe mine, negăsindu-mă în evidența secției de miliție de care aparținusem, formalitățile s-au împotmolit. Abia după cîteva amînări, au reuşit să mă găsească figurînd în evidența secției de miliție a primului meu domiciliu în Bucureşti, de pe vremea cînd intrasem în liceu şi locuiam împreună cu părinții. Cu această ocazie s-a ivit o altă încurcătură: în actele găsite la acea miliție, tatăl meu apărea sub prenumele de Tilică, în timp ce eu declarasem ani de zile în toate autobiografiile mele că îl chema Elefterie, reuşind astfel să nu fiu identificat imediat ca fiu de moşier şi de fost ministru. Cu greu am reuşit să-l conving pe ofițerul de miliție că era vorba de una şi aceeaşi persoană. Cînd în cele din urmă, lucrurile s-au lămurit, şi mi-a completat toate datele personale, ofițerul s-a oprit cu tocul în aer, deasupra unei rubrici a formularului, şi m-a întrebat:

— Unde vrei să te stabileşti?

— În strada Hagi Moscu nr. 12, i-am răspuns.

— Unde e strada asta?

— În spatele spitalului Filantropia.

— În ce oraş?

Deşi cam nedumerit de asemenea întrebare, i-am răspuns totuşi în

modul cel mai firesc:

— În Bucureşti, bineînțeles!

Ofițerul a lăsat tocul jos, a tras sertarul biroului şi mi-a citit o hîrtie. Era o dispoziție oficială prin care în Bucureşti şi alte patru sau cinci oraşe din țară nu mai era autorizată stabilirea de persoane venind din alte localități. Apoi, ridicînd iar tocul şi pregătindu-se să scrie, mi s-a adresat din nou:

— Spune deci unde vrei să te stabileşti, în afară de oraşele prevăzute în dispoziția pe care ți-am citit-o.

— În Bucureşti, am repetat.

Enervat, ofițerul a ridicat tonul:

— Tovarăşe, dumneata nu înțelegi româneşte? N-ai auzit că în Bucureşti nu se poate?

M-am simțit deodată din nou în elementul meu. Aveam în față un milițian care se răstea la mine! Timp de cîteva minute a urmat o discuție aprinsă. Văzîndu-mă hotărît să nu cedez, m-a amenințat că, dacă mă încăpățînez, rămîn fără buletin.

— Nici nu am nevoie de buletinul dumneavoastră, i-am răspuns ridicînd şi eu glasul şi sculîndu-mă de pe scaun.

Ofițerul s-a calmat brusc şi şi-a schimbat tactica.

— Tovarăşe, de ce nu eşti înțelegător? Gîndeşte-te şi dumneata la vreo localitate unde ai rude sau prieteni. Te sfătuiesc prieteneşte să te stabileşti deocamdată acolo, să-ți scoți buletinul, să-ți găseşti un serviciu şi, după o vreme, vei putea să te transferi la Bucureşti. Ce să facem, dacă aşa sînt dispozițiile? Noi nu putem să-ți eliberăm buletin de Bucureşti.

Cam în aceşti termeni a continuat să-şi țină pledoaria, pentru a mă convinge că nu aveam altă soluție. La un moment dat, interpretîndu-mi tăcerea drept semn de resemnare, s-a oprit şi m-a întrebat:

— Ia spune-mi acum, unde te-ai hotărît să te stabileşti?

— La Salcia, i-am răspuns.

— Unde vine asta?

— În Balta Brăilei, acolo unde am stat pînă săptămîna trecută, cînd am fost eliberat!

Spre surprinderea mea, vorbele mele n-au dezlănțuit furtuna la care mă aşteptam. Dimpotrivă chiar! Fără a da vreun semn de enervare, ofițerul şi-a reluat, cu cea mai perfectă naturalețe, atitudinea de la începutul întrevederii. A redevenit funcționarul calm, indiferent şi plictisit de treaba pe care o face, care nu înțelege să se ostenească peste măsură.

— Bine. Eu scriu aici cum vrei dumneata. Pe mine altceva nu mă interesează. Alții dau aprobările!

A trecut în rubrica respectivă din formular adresa pe care i-o dădusem şi mi-a spus să vin după rezultat peste cîteva zile. La termenul stabilit, am stat din nou la coadă la uşa secției de miliție, dar, pînă să-mi vină rîndul, s-au încheiat orele de serviciu şi biroul s-a închis. Situație care s-a mai repetat de cîteva ori în zilele următoare, cu acelaşi rezultat. În cele din urmă, după nu ştiu a cîta zi şi alte multe ore de aşteptare, mi-a venit rîndul să intru în birou. M-a primit acelaşi ofițer. Nu ştiu dacă m-a mai recunoscut. Nu mi-a vorbit. M-a pus să mai semnez o hîrtie şi mi-a dat buletinul. Cînd am ieşit în stradă, am răsuflat uşurat. Auzisem de cazul unui fost deținut căruia i se refuzase dreptul la domiciliu în Capitală, deşi era bucureştean şi toată familia lui locuia în oraş. Omul fusese silit să se stabilească la nişte prieteni, într-o localitate din Moldova. După un timp aveam să aflu că încercarea autorităților de a ne îndepărta de Bucureşti era practicată pe scară largă, majoritatea foştilor deținuți fiind supuşi, ca şi mine, aceloraşi presiuni, pentru a-i determina să se stabilească în provincie. Erau de fapt variante pentru uz extern ale aceloraşi mijloace de presiune folosite şi în închisoare. Adaptate la mediul de afară, nu mai erau însoțite de insulte şi brutalități. Urmăreau să-şi atingă scopul numai prin intimidare şi teama pe care o inspirau uniformele organelor represive. Dacă, la insistențele lor de a-l convinge să părăsească Bucureştiul, fostul deținut opunea rezistență hotărîtă şi nu ceda, autoritățile sfîrşeau prin a accepta eşecul şi renunțau să mai stăruie. Succese nu au înregistrat decît cu cîțiva oameni mai bătrîni şi timorați, cărora au izbutit să le trezească vechea teamă din vremea anchetelor.

Nici pentru a obține livretul militar n-am scăpat mai ieftin. Şi la uşa comisariatului militar am stat de nenumărate ori la coadă. De data asta însă faptul că nu-mi găseau nici livretul militar, pe care la arestare Securitatea îl preda în mod normal comisariatului care îl eliberase, nici fişa mea de evidență, care trebuia să se afle la acelaşi comisariat, nu se mai datora dezordinii şi neglijenței birocratice. Şi iată de ce: livretul meu militar de „soldat neinstruit“ îl obținusem printr-un fals făcut de un plutonier originar din Ilovăț, care mă salvase astfel de la încorporarea în unitățile DGSM (detaşamentele de muncă, unde, din cauza originii sociale, ar fi urmat să-mi satisfac stagiul militar). În noaptea arestării mele, îl lăsasem să alunece în spatele unei biblioteci, pentru a nu cădea în mîna Securității, care ar fi dat pe această cale de urma plutonierului. Livretul fusese găsit de mama, care

la indicația mea îl distrusese. Cît priveşte fişa mea de evidență de la comisariatul militar, avusese şi ea o soartă identică. O distrusese chiar plutonierul, după ce îmi dăduse livretul. În felul acesta, fiind în posesia livretului, îmi puteam justifica situația militară, dar nemaifigurînd în evidența comisariatului, nu mi se mai putea lansa nici un ordin de chemare la încorporare. Ofițerul de la comisariat, la care mă prezentasem pentru a-mi restitui, pasămite, livretul confiscat la arestare, negăsindu-l, cum era şi de aşteptat, m-a amînat de mai multe ori, sperînd mereu să-l descopere. În cele din urmă, înjurîndu-i fără nici o jenă pe cei de la Securitate, pentru neglijența de a nu-l fi predat comisariatului, mi-a spus să revin a doua zi cu o fotografie pentru a-mi face un nou livret. A doua zi însă am fost iarăşi amînat, pentru că nu mi se găsea fişa de evidență, care cuprindea datele ce trebuiau trecute în livret. Bănuiesc că, pentru a nu-şi mai complica existența, ofițerul a recurs la un subterfugiu birocratic, completîndu-mi un nou livret fără să-mi poată consulta fişa.

Nu-mi mai amintesc dacă şi la oficiul brațelor de muncă am avut de întîmpinat dificultăți. La coadă am stat însă la fel ca peste tot. Coada la autorități, în acea perioadă, după eliberarea deținuților politici, oricît de lungă şi obositoare ar fi fost, avea şi partea ei bună. Era locul unde te întîlneai cu o sumedenie de foşti deținuți, fie cunoscuți, fie necunoscuți. Aveam toți acelaşi semn de recunoaştere, vizibil de la distanță: părul încă foarte scurt! Te bucurai astfel să-ți revezi nişte prieteni de care te despărțiseşi cu ani în urmă, fie din cauza transferului într-o altă puşcărie, fie datorită unei pritoceli în cadrul celularului aceleiaşi închisori. Cei care nu se cunoscuseră în detenție îşi dădeau mîna, se prezentau şi intrau în vorbă unii cu alții fără nici o reticență, aşa cum ar fi făcut şi în închisoare. De-a lungul lungilor ore de aşteptare, ajungeai astfel să afli tot felul de amănunte din viața altor închisori, prin care nu trecuseşi, şi să-i informezi la rîndul tău pe alții despre regimul din temnițele în care fuseseşi deținut. În acest schimb de informații ne comunicam reciproc numele gardienilor şi ofițerilor de Securitate care se remarcaseră în mod deosebit prin cruzime, dar şi ale celor puțini care se arătaseră mai omenoşi. Şi tot pe această cale am aflat unii de la alții numele unor delatori, a căror reputație nu depăşise pînă atunci zidurile închisorii în care cooperaseră cu ofițerul politic al administrației. Au devenit astfel, împreună cu cei pe care îi cunoşteam fiecare din celulele prin care trecusem, turnătorii noştri, ai tuturor. Constituiau balastul de ruşine al lumii noastre din penitenciare, a deținuților politici şi totodată aportul nostru de lichele gata deconspirate la tagma

turnătorilor anonimi cu care ne întîmpina lumea de afară. În compensație, aduceam cu noi şi exemplul unor oameni de caracter, care, împreună cu cei care şi l-au păstrat şi în libertate, aveau să-şi regăsească făgaşul comun.

La coada din fața secției de miliție era locul de întîlnire unde fiecare din noi contribuia la completarea unui fel de buletin zilnic de ştiri pentru uzul foştilor deținuți. Ne împărtăşeam unul altuia tot ceea ce putea fi de folos unor oameni aruncați acum în libertate la fel de brusc cum fuseseră aruncați în închisoare cu ani în urmă. Coada la autorități, pentru formalitățile de obținere a buletinului, avea în paralel şi funcția de birou de informație şi de ajutor pentru toți cei din categoria noastră. Aici aflai adresa oricărui fost puşcăriaş. Şi tot aici, prin intermediul şi cu recomandarea cîte unui fost deținut, chiar necunoscut, mulți şi-au găsit o locuință sau un loc de muncă. În mod spontan, intrase în funcție un sistem de sprijin reciproc, la care participam cu toții, fiecare angajînd în această rețea şi relațiile lui personale cu oameni care ne puteau fi utili. În acest scop, datorită numărului mare de prieteni şi cunoscuți doctori, am apelat şi eu de nenumărate ori la serviciile lor, obținînd medicamente, tratamente sau internări în spital pentru mulți din foştii noştri camarazi, ieşiți bolnavi din închisoare.

De altfel, în primele săptămîni după eliberare, cînd, după aspectul fizic, slăbiciune, culoarea pielii şi părul încă scurt, eram uşor de recunoscut, am întîlnit peste tot numai bunăvoință. Excepție făceau doar cei de la secțiile de miliție şi nici de acolo toți. Pe stradă, în magazine şi în tot locul, lumea ne zîmbea mai mult sau mai puțin fățiş sau numai cu discreție, schimbînd cu noi priviri complice şi pline de înțeles. Aş putea spune că eram obiectul unor manifestații publice tacite de simpatie şi solidaritate. O oarecare destindere intervenită în acea vreme în relațiile internaționale şi unele concesii făcute de regim în interior, între care şi eliberarea deținuților politici, relaxaseră atmosfera în țară, dînd oamenilor noi speranțe, descreştind frunțile şi dezlegînd limbile. Iar, dacă totuşi, în virtutea inerției, teama îi făcea să-şi ascundă în continuare gîndurile față de semeni, nouă, foştilor deținuți, erau înclinați să ne acorde, din principiu şi de la prima vedere, totală încredere. Ne priveau cu un amestec de admirație, respect şi compătimire, considerîndu-ne pe toți înzestrați numai cu calități pozitive, de parcă am fi fost o specie aparte. Căpătasem în ochii lor statură de eroi, cînd de fapt reprezentasem în închisoare toate straturile societății româneşti de afară, cu întreaga gamă de însuşiri ale indivizilor care o compun. Ne făcusem o datorie din a-i dezamăgi pe admiratorii noştri fără rezerve,

îndemnîndu-i la prudență, prevenindu-i că şi printre noi se găseau delatori şi lichele.

În fine, a sosit şi ziua cînd, cu buletinul de populație şi cu livretul militar în buzunar, m-am avîntat pe stradă cu pas mai sigur, avînd pentru o clipă falsul sentiment de a fi intrat în rîndul lumii, devenind şi eu un om obişnuit, care nu mă mai deosebesc de ceilalți. Ştiam însă că un fost deținut, cu sau fără legitimație, tot cal breaz rămînea şi nu se mai putea pierde niciodată în anonimat, oricît ar fi căutat să se amestece în mulțime. Şi totuşi, ieşeam acum mai bucuros din casă. Abia acum mi se deschisese pofta să cutreier oraşul, căutînd să-l regăsesc aşa cum îl păstrasem în amintire. Umblînd pe urma paşilor mei de altădată, întîlneam străzi întregi, cu casele, pomii şi chiar atmosfera lor neschimbată, rămase aidoma imaginilor din albumul cu amintiri pe care îl răsfoisem de atîtea ori în gînd, de-a lungul anilor de închisoare. Priveliştea mi-era atît de familiară, încît uneori mă şi opream în fața cîte unei case de oameni cunoscuți şi sunam la uşă. De cele mai multe ori, cînd se deschidea uşa, se risipea şi vraja sub care trecutul se întîlnise cu prezentul şi amintirea se confundase cu realitatea. Mai întotdeauna, omul care apărea în prag nu auzise de numele familiei pe care o căutam şi nu ştia cine locuise înaintea lui în casă. Puțini din cunoscuții mei mai locuiau la vechile lor adrese. Cei pe care în peregrinările mele i-am găsit totuşi în aceeaşi casă mi s-au părut în general tare schimbați. Trecerea vremii lăsase urme grele! Cei mai în vîrstă decît mine îmbătrîniseră între timp de-a binelea. Pe unii abia i-am mai recunoscut. Pe cei de o vîrstă cu mine sau mai tineri i-am regăsit maturizați, dar neschimbați la înfățişare. Din păcate însă, pe lîngă bucuria revederii, încercarea de a relua dialogul, după doisprezece ani de întrerupere, mi-a lăsat de cele mai multe ori un gust amar. Mai toți erau bărbați din generația mea, foşti colegi de şcoală şi facultate, cu care luasem parte, încă din primele zile ale ocupației sovietice, la toate manifestațiile şi acțiunile, zise reacționare şi antidemocratice, ale tineretului din Bucureşti. Călăuziți de bunul-simț şi sentimentele nobile şi dezinteresate ale tineretului dintotdeauna, eram la fel de înflăcărați şi gata să ne aruncăm şi în foc pentru cauza libertății şi binele țării. Eram deci de la sine înțeles duşmani înverşunați ai comunismului şi ai ocupantului sovietic. De rămas, aşa rămăsesem, şi eu, şi ei. Pe nici unul nu-l convertise regimul la religia lui Marx. Doar pe cîțiva îi pervertise la moravurile noii societăți, în care vechile valori morale cedaseră locul necinstei şi lipsei de scrupule. În

schimb, aproape toți se resemnaseră, acceptînd ideea inutilității oricărei opoziții. Le dispăruse avîntul şi îndîrjirea de altădată. Iluziile din tinerețe se spulberaseră. Imprudența şi riscul nu se mai purtau! Renunțînd să-şi mai facă speranțe, de teama decepțiilor, se refugiaseră în preocupări strict personale, căutînd să obțină maximum posibil de la viața atît de sălbatic drămuită, la care îi constrîngea regimul. Interesul pentru cauza generală, publică, pe care îl arătaseră cîndva, pierise. Egoismul cîştiga teren. Pe scurt spus, oamenii acceptaseră situația şi, chiar dacă nu se complăceau în ea, sfîrşiseră prin a se obişnui, adaptîndu-se şi mulțumindu-se cu ce li se dădea. Se împăcaseră în sinea lor cu soarta. Pentru a supraviețui fără riscuri, depuseseră armele pînă şi în gînd, în timp ce eu trăisem într-un mediu unde, dimpotrivă, tocmai spiritul revoltei ne ținuse în viață. Apăruse chiar o expresie, des întrebuințată, care încerca să justifice această capitulare şi resemnare în fața tuturor abuzurilor, cărora nu te puteai opune: „Asta-i situația!“, se spunea în intimitate şi „Asta-i situația, tovarăşe!“, în public. Nu mi-a trecut nici o clipă prin minte să-i acuz pentru pasivitatea sau indiferența în care îşi găsiseră refugiul, dar faptul că nu i-am regăsit aşa cum îi lăsasem m-a dezamăgit şi întristat.

Am întîlnit şi două cazuri extreme care m-au indignat. Unul, după ce s-a bucurat sincer că mă revede şi m-a îmbrățişat cu lacrimile în ochi de emoție, mi-a vorbit apoi cu un aer superior şi plin de înțelepciune, cam în termenii următori:

— Bine, măi, cum de ai putut să fii aşa de naiv şi să te angajezi într-o acțiune care nu avea sorți de izbîndă? Te-ai aşezat cu mîinile goale în fața unui tanc! Cum credeai că ai să-l opreşti? Ai făcut o prostie care te-a costat nişte ani din viață!

Am rămas stupefiat! Nici azi nu ştiu dacă cel care îmi vorbise aşa uitase într-adevăr o seamă întreagă de acțiuni la care participasem împreună în vremea tinereții noastre entuziaste sau dacă contase pe lipsa mea de memorie. Oricum, atunci, tupeul lui m-a enervat şi nu am avut delicatețea să tac. I-am amintit pe rînd de manifestațiile pentru rege, pentru Maniu şi pentru Brătianu şi de toate ciocnirile de stradă cu bătăuşii partidului comunist, încăierări la care luase parte şi el, cot la cot cu noi, toți „naivii“ de atunci. Cel mai greu i-a căzut cînd i-am pomenit de colaborarea lui la procurarea şi ascunderea de arme. Se oferise atunci să depună într-un loc sigur o puşcă-mitralieră. Momentul a fost mai mult decît penibil, iar justificarea, deşi lăudabilă prin onestitate, mi s-a părut la fel:

— Ce vrei, dragă? Atîta m-am străduit să-mi ascund trecutul, încît l-

am uitat de-a binelea!

Mi-a dat apoi dreptate cînd i-am spus că, în fața tancului de care îmi vorbise, stătuse şi el, alături de mine, şi că numai jocul întîmplării făcuse ca eu să-i cad sub şenile, iar el nu.

Un altul, care m-a dezamăgit poate şi mai mult, îmi fusese coleg în primele clase de liceu. Era fiu de preot-profesor universitar. Avea să facă parte mai tîrziu din organizația Frăților de Cruce, dar încă din primele clase îşi afişa cu ostentație şi mîndrie copilărească simpatia pentru Mişcarea legionară. Inteligent, vioi şi precoce, în comparație cu majoritatea colegilor lui, avea tendința să-i domine, încercînd să-şi impună cu orice preț voința şi ideile. În „discuțiile politice“ inițiate de el şi purtate potrivit celor unsprezece–doisprezece ani pe care îi aveam atunci, ne susțineam cu pasiune părerile, dar mai mult cu glasul decît cu mintea, suplinind lipsa de argumente cu ridicarea tonului şi luarea în derîdere a interlocutorului. În cele din urmă, tema dezbătută era dată uitării, discuția degenera în ceartă, protagoniştii sfîrşind prin a se despărți supărați. Recreația următoare îi găsea însă împăcați şi din nou împreună la joacă, în curtea şcolii, de parcă nu s-ar fi întîmplat nimic. Colegul meu însă, care ținea morțiş să ne facă să-i împărtăşim simpatiile politice, nu suporta să fie contrazis. La orice opoziție pe care o întîmpina, se înfuria, căutînd cu aroganță şi agresivitate să-l intimideze şi să-l constrîngă la supunere pe cel care îi rezista. Într-o zi, punîndu-mă şi pe mine în această situație, am ajuns la conflict. Spre uimirea întregii clase, care ne ştia prieteni nedespărțiți de joacă şi capii tuturor năzdrăvăniilor, ne-am luat la bătaie. Pînă să ne despartă colegii, n-am apucat să ne dăm decît vreo doi pumni şi să ne rupem cîțiva nasturi de la uniformă. Lupta a rămas nedecisă. A sfîrşit prin a învinge prietenia, întărindu-se şi maturizîndu-se în pas cu noi, pe măsură ce treceam dintr-o clasă într-alta. În clasa a şasea, m-am mutat la un alt liceu, iar întîlnirile noastre s-au rărit. Ne-am mai văzut de cîteva ori cînd eram studenți, el la medicină, eu la drept. Apoi, încă înainte de arestarea mea, ne-am pierdut treptat din vedere, prinşi, fiecare în felul lui, în vîrtejul evenimentelor care începuseră să ne determine cursul vieții.

Asaltat de amintirile legate de prietenia noastră juvenilă, din vremea şcolii, emoționat, mergeam acum, după mai mult de treisprezece-paisprezece ani, să mă întîlnesc cu fostul meu coleg. Mă gîndeam la el cu aceeaşi afecțiune de odinioară, bucurîndu-mă să-l revăd la maturitate pentru a ne împărtăşi din nou părerile ca altădată, dar cu mai multă pondere şi obiectivitate. Ne-am făcut semn cu mîna, de la distanță. Nu mă

schimbasem prea mult la înfățişare şi mă obişnuisem să fiu uşor recunoscut de vechile cunoştințe. Abia mai de aproape îmi descopereau părul încă scurt şi fața arsă de soarele Bărăganului, atît de deosebită la culoare de pielea bucureştenilor, bronzată la ştranduri sau pe litoralul mării. De altfel, şi eu mă învățasem să-i descopăr destul de repede pe cunoscuții de altădată, înlăturînd dintr-o privire modificările aduse de vreme şi de vîrstă imaginii pe care le-o păstrasem în minte. Unora le reduceam din ochi surplusul de greutate, pentru a le reda supleţea siluetei din tinereţe. Altora, dimpotrivă, trebuia să le adaug ceea ce vîrsta le răpise, fiind nevoit să mi-i închipui iar cu păr bogat pentru a corespunde amintirilor mele de dinainte de arestare. Celor mai mulți, cînd îmi vorbeau, le înlocuiam în minte dinții lipsă, pentru a le regăsi expresia care îmi era familiară. Numărul mare al oamenilor, bărbați şi femei, cu dinți stricați sau lipsă, fiindcă nu-şi puteau permite să plătească prețul unei lucrări dentare, a fost unul din aspectele cele mai degradante care m-a izbit încă de la primii mei paşi pe străzile Bucureştiului, deşi veneam dintr-o lume în care mi se păruse pînă atunci că e firesc ca omul să fie ştirb. Amicul meu plătise şi el acelaşi tribut vremii care trecuse şi vremurilor grele care veniseră o dată cu regimul comunist. Am intrat într-o cofetărie şi, aşezați la o masă mai izolată, am început să ne amintim de trecut. Prezentul l-am lăsat în urmă. Am trecut în revistă, completîndu-ne reciproc golurile din memorie, numele colegilor de clasă, ale profesorilor şi nenumăratele năzbîtii făcute împreună, care ne costaseră atunci pedepse, note proaste la purtare şi uneori lacrimi amare. Acum, le gustam numai hazul. Episod cu episod, am reconstituit astfel împreună o bună parte a copilăriei noastre năzdrăvane din primii ani de şcoală, la vîrsta cînd, cu ochii încă în lacrimi, ne podidea deja rîsul, iar bucuriile ca şi necazurile erau tot atît de repede date uitării. Ne-am amintit şi de spiritul competitiv de care eram atunci însufleţiți, de teribilismele cu care stîrneam admirația colegilor, de ambiția de a fi mereu în frunte, supralicitîndu-i la joacă şi contrazicîndu-i în discuții, numai de dragul contrazicerii şi a dorinței de a ne afirma personalitatea. Am evocat şi controversele pătimaşe în care ne angajam, repetîndu-ne cu încăpățînare punctele de vedere pînă ce se încingea cearta. I-am amintit cu această ocazie şi de ciocnirea noastră, cînd, luîndu-l în derîdere pentru exaltarea cu care îşi susținea teoriile politice, proclamîndu-şi sus şi tare convingerile legionare, sărise la bătaie. Şi, fiindcă venise vorba de legionari, m-am gîndit că o să-i facă plăcere să-i spun că, stînd cu mulți dintre ei în închisoare, ajunsesem să-i cunosc mai de aproape şi să le apreciez caracterul şi ținuta ireproşabilă în timpul detenției.

Încă de la primele mele cuvinte, amicul meu m-a întrerupt, ținînd să mă prevină că nu mai are nimic comun cu Mişcarea legionară. Recunosc că pe moment afirmația m-a surprins, deşi faptul de a renunța, la maturitate, la ideile îndrăgite la vîrsta de doisprezece ani nu era chiar aşa de neobişnuit. Vrînd-nevrînd însă, îmi aminteam de înflăcărarea cu care tot el ne vorbise în şcoală despre Codreanu şi despre legionari. Lucrurile nu s-au oprit aici. Vrînd totuşi să-mi explice de ce se lepădase de prima lui dragoste, fostul meu coleg mi-a ținut o întreagă dizertație asupra motivelor care îl determinaseră să-şi revizuiască atitudinea. Toată argumentația lui avea să se desfăşoare într-o violentă filipică îndreptată împotriva mentalității societății în care crescusem şi căreia şi părinții noştri îi fuseseră robi. Ei îi datoram viziunea greşită pe care de mici ne-o făcusem despre lume, interpretarea eronată a unor noțiuni, aprecierea şi cultivarea unor valori false şi a unor prejudecăți moştenite şi exaltarea peste măsură a sentimentului religios şi național. Condiționată să gîndească şi să reacționeze în virtutea acestor concepții, generația noastră fusese victima unor curente demagogice, ai căror conducători lipsiți de scrupule ne-au mințit şi ne-au exploatat credulitatea, pentru a ne folosi ca masă de manevră în scopuri politice murdare, servind interese străine cauzei româneşti. Ascultam din ce în ce mai uimit expunerea amicului meu, pe care nu-l mai regăseam decît în vehemența crescîndă a tonului, care îl caracterizase şi în vremea şcolii. În schimb, conținutul, ca şi o seamă din expresiile folosite, m-au pus pe gînduri. Le mai auzisem, dar în alte împrejurări şi într-un cu totul alt context. Cînd s-a pornit cu şi mai mare înverşunare împotriva conducătorilor Mişcării legionare, în frunte cu Corneliu Codreanu, idolul lui de altădată, învinovățindu-i de a fi înşelat tineretul, bătîndu-şi joc de naivitatea sentimentelor lui curate, îndrumîndu-l pe calea terorismului şi a crimei, numai pentru a-şi vedea realizate interesele şi planurile egoiste de mărire şi putere, nu am mai avut nici un dubiu asupra sursei lui de inspirație. Atît acuzațiile, cît şi termenii şi limbajul purtau pecetea neîndoielnică a formulărilor stereotipe întrebuințate de Partid în campaniile de discreditare a adversarilor. Vorbele amicului meu păreau rupte din declarațiile de demascare, cerute deținuților legionari în cadrul „cluburilor“ de reeducare de la Aiud. Şocat şi dezgustat de descoperirea acestei similitudini, mi se făcuse lehamite să-l mai ascult. L-am lăsat însă să-şi verse veninul pînă la capăt, fără să mai fac un gest care să alimenteze discuția. Cîteva minute mai tîrziu, pretextînd un rendez-vous, ne-am despărțit. Cum relația noastră nu depăşise niciodată stadiul amiciției

din primii ani de şcoală, neînchegîndu-se între noi o legătură mai profundă, nu pot spune că la această întîlnire pierdusem un prieten. Pierdusem însă o amintire a copilăriei noastre senine. O amintire îndepărtată, înfrumuseţată şi mai mult de trecerea vremii.

O a treia persoană, cu atitudine stranie, pe care am văzut-o de mai multe ori pe stradă după eliberare, m-a şocat mai puţin decît cele două de mai înainte. Deşi ilustra aproape caricatural trista stare generală de frică, cuibărită de-a lungul anilor în sufletele oamenilor, nu mă puteam hotărî, de fiecare dată cînd îl vedeam, dacă să-i plîng de milă sau să fac haz de comportamentul lui grotesc. Pe Răzvan M. îl cunoscusem în anii de după 23 august, cînd eram student. Nu mai ţin minte cum şi în ce împrejurări îl văzusem pentru prima oară. Dar, cine din generaţia noastră de tineri de atunci nu-l cunoştea pe Răzvan, măcar din vedere, dacă nu mai de aproape? Răzvan îţi lăsa impresia că este omul care poate fi peste tot, în acelaşi timp! Venea pe la Facultatea de Drept, dar apărea şi pe la celelalte facultăţi. Nu lipsea de la nici o manifestaţie studenţească şi de la nici o întrunire unde urma să vorbească Maniu. Cutreiera centrul Bucureştiului în lung şi-n lat, şi se întîmpla deseori să-l întîlneşti de mai multe ori în aceeaşi zi în diferite locuri. Cu paşi iuţi şi mersul vioi, părea totdeauna grăbit să ajungă undeva. De talie mijlocie, zvelt, brunet, purtînd o mustăcioară neagră, subţire, care nu-i întuneca figura mereu radioasă, Răzvan era făcut să-ţi cucerească simpatia din prima clipă. O spontaneitate, pe care în clipele următoare o regretai amar. Am căzut şi eu, din primul moment, ca şi tot grupul meu de prieteni, în mrejele lui Răzvan, din care nu mai aveai scăpare decît cu fuga. Încă de la primele cuvinte schimbate cu el, te puteai socoti un om pierdut, pentru că îţi fusese dat să ai de a face cu cel mai cumplit pisălog pe care l-am cunoscut vreodată. Mereu în căutarea unei victime pe care s-o acapareze şi s-o ţină de vorbă, Răzvan îşi făcuse această binemeritată reputaţie de pisălog fără egal printre toţi cunoscuţii din generaţia noastră. Cînd te zărea pe stradă (şi avea un ochi de vultur!), te interpela de la distanţă şi în gura mare, de se oprea lumea, uimită la auzul exclamaţiilor lui de bucurie. Stăpînit de un neobosit entuziasm, pe cît de exuberant, pe atît de nejustificat, pe care şi-l manifesta zgomotos, traversa strada spre tine, alergînd şi gesticulînd din braţe ca o moară de vînt, numai pentru a te bate voiniceşte cu palma pe spate şi a-ţi debita, excitat şi într-o logoree fără sfîrşit, tot felul de inepţii lipsite de orice interes. Dacă te opreai, îţi vorbea, ţinîndu-te de braţ sau de rever, dacă îl preveneai că te duci la un rendez-vous, într-un loc anume, îţi spunea că are acelaşi drum cu tine şi te însoţea,

iar dacă erai grăbit, grăbea şi el pasul pe lîngă tine, fără să-i tacă gura o clipă! Nicicum nu era bine! Erai salvat numai dacă norocul îți scotea în cale un cunoscut, pe care să-l opreşti din drum, să schimbi cu el cîteva cuvinte şi apoi, cu riscul de a fi înjurat a doua zi, să-ți iei rămas bun, lăsîndu-l în compania lui Răzvan. Uneori, cînd voiai să fii singur, apariția lui Răzvan, la locul şi în momentul nepotrivite, îți trezea gînduri criminale. Eram la vîrsta cînd, fie la cinema, fie la ştrand sau chiar pe stradă, voiam deseori să fim singuri cu cîte cineva şi, tocmai atunci, se întîmpla să te strige pe nume şi să alerge vesel spre tine Răzvan, bucuros să mai schimbe cu cineva o vorbă. Altfel, Răzvan era un băiat bun şi blînd, care nu voia să facă rău nimănui.

Acum, în 1964, deşi trecuse mai bine de un deceniu de cînd şi uitasem de existența lui, l-am zărit pe stradă şi l-am recunoscut imediat după siluetă şi mers. Venea în direcția mea, pe acelaşi trotuar, dar nu mă văzuse încă. Era încă departe, dar numai la simpla lui apariție, reflexul meu de altădată se trezise din nou, făcîndu-mă să caut din ochi scăparea pe prima stradă laterală, pînă la al cărei colț mai erau doar cîțiva paşi. Mi-am stăpînit însă prima pornire şi m-am decis să accept riscul şi să nu-l evit. Mă răzgîndisem, nu din plăcerea perversă de a mă lăsa pisat de Răzvan, ci din dorința de a mă reîntîlni, chiar şi cu o frîntură neplăcută, dar rămasă intactă, a trecutului pe care, în mod inconştient, îl căutam. Am întins, aşadar, pasul, pentru a-i veni în întîmpinare şi am ridicat chiar brațul, pentru a-i atrage atenția asupra mea, trotuarul fiind destul de aglomerat de lume. Gestul meu a coincis însă cu o bruscă schimbare de direcție a lui Răzvan, care, grăbit cum îl ştiam de totdeauna, s-a întors şi, fără să mă vadă, a traversat strada la vreo treizeci de metri în fața mea. Mă aflam în acel moment pe strada Dorobanți, în dreptul ASCAR-ului, şi mergeam spre bulevardul Dacia, iar Răzvan trecuse pe trotuarul de vizavi, chiar lîngă intrarea grădinii „Mon jardin“, şi se îndrepta spre colțul străzii Atena. L-am urmărit cu privirea, dar, cum nu a mai întors capul, mi-am văzut de drum, zicîndu-mi că voi avea prilejul să-l mai întîlnesc şi altă dată. Aşa s-a şi întîmplat. Cîteva zile mai tîrziu, l-am întîlnit iar, tot pe Dorobanți, pe unde mi-era drumul spre locuința mamei. Numai că şi acum scena s-a repetat întocmai, cu o singură diferență că, de data asta, am avut certitudinea că mă văzuse. Mă observase în ultimul moment, cînd mă aflam la numai cîțiva paşi în fața lui. Pentru o clipă, ni se încrucişaseră chiar privirile. Dar numai pentru o clipă, pentru că Răzvan a întors imediat capul şi, la fel de grăbit ca şi prima oară, a repetat manevra de la întîlnirea precedentă: şi-a schimbat itinerarul, a traversat

strada şi s-a pierdut printre pietonii de pe celălalt trotuar. Surprins de atitudinea lui, mă oprisem în loc, urmărindu-l cu privirea cum se îndepărta, fofilîndu-se printre trecători. Nu-mi puteam explica o asemenea purtare!

Cu prima ocazie, le-am povestit întîmplarea cîtorva prieteni care îl cunoşteau. Spre uimirea mea, nu s-au mirat deloc şi mi-au explicat că Răzvan nu mai era de mulți ani vorbărețul pe care îl cunoscusem eu pe vremea studenției. Devenise extrem de prudent. Din prietenos şi volubil, cum fusese, ajunsese să se ferească de lume şi să evite discuțiile. Prietenilor le spunea că nu vrea să intre în puşcărie, nici pentru o glumă sau o părere exprimată de el şi nici pentru că le-a ascultat pe ale altora. De altfel, ceea ce mi se întîmplase mie li se întîmplase şi altor cunoscuți ieşiți din închisoare. Răzvan fugind de ei pentru a nu fi văzut în compania unor persoane compromițătoare. Frica de care era stăpînit îl făcea să-şi etaleze cu indecență laşitatea, luîndu-şi cele mai exagerate măsuri de prudență. Din cele ce mi s-au povestit despre el şi după ce mi-a oferit de mai multe ori pe stradă spectacolul penibil de a-l vedea fugindu-mi din cale, mi-a fost mai întîi ruşine pentru el. Mai apoi însă, am ajuns singur la convingerea, pe care, bineînțeles, nimeni nu mi-a putut-o confirma, că la originea spaimei lui Răzvan nu putea fi decît Securitatea. Cunoşteam cazul mai multor persoane pe care Securitatea încercase să le şantajeze ori să le amenințe, fie pentru a le recruta ca informatori, fie numai pentru a le înfricoşa şi a răspîndi astfel teama şi timorarea în cercul lor de cunoştințe. Aplicată cuiva mai labil şi mai fricos din fire, cum era Răzvan, metoda îşi atinsese țelul, victima provocîndu-mi în cele din urmă mai degrabă milă, decît dispreț. Ruşine ar fi trebuit să-mi fie pentru cei ce-şi permiteau să terorizeze şi să degradeze ființa umană, dar nu reuşeam. Prea mi-era scîrbă de ei şi prea îi desconsideram! Întîlnirea întîmplătoare cu Răzvan mi-a purtat gîndul înapoi, la o altă întîlnire, tot întîmplătoare şi tot în fața ASCAR-ului, petrecută cu unsprezece ani în urmă. Trotuarul din fața ASCAR-ului părea să fie locul predestinat să-mi dezvăluie tendințele din două epoci diferite, ilustrînd prin două personaje deosebite evoluția în timp a mentalității oamenilor, deformați treptat sufleteşte de anii sub teroare. Atunci, în 1953, deşi căutam să trec neobservat, mă întîlnisem nas în nas cu Bebe Belu, care, aflînd că sînt evadat, în mod spontan şi fără să i-o fi cerut, s-a oferit să mă ascundă, găzduindu-mă la el. Nu am uzat de oferta lui, dar i-am rămas pînă azi recunoscător pentru sprijinul moral pe care l-a reprezentat pentru mine în acel moment. Acum, în 1964, de pe acelaşi trotuar, Răzvan fugea de mine, pentru a nu se compromite în compania unui fost deținut. Trist de

semnificativă evoluție pentru demnitatea omului!

După fiecare întîlnire de felul celor trei pomenite mai înainte, tare bine îmi prindea revederea cu alți oameni, cărora timpul nu le alterase nici firea, nici caracterul. Într-una din zile, am avut norocul să dau peste doi dintre aceşti martori ai altor vremuri, din lumea Bucureştiului tinereții mele. Mă dusesem la spitalul Filaret, la dr. Serge Băicoianu, pentru un control pulmonar, aşa cum mă sfătuise prietenul meu, dr. Savu, înainte de a părăsi lagărul de la Salcia. Examinîndu-mă, Serge a constatat că procesul tuberculos, declanşat la Aiud, fusese stins definitiv datorită tratamentului aplicat de Miki Savu la Salcia.

După consultație, Serge m-a luat de braț şi a ieşit cu mine pe coridor: „Vino cu mine! Vreau să-ți fac o surpriză!“ M-a condus la o sală de aşteptare de lîngă holul de intrare, unde doi bolnavi, aşezați față în față, îmbrăcați în pijamale şi învăluiți în nori de fum, stăteau de vorbă. La deschiderea uşii, s-au grăbit să-şi dosească, în mod inutil, țigările. Efectul observațiilor făcute de Serge fumătorilor, pe obişnuitul lui ton sarcastic, era de la bun început anulat de zîmbetul indulgent şi expresia protectoare a privirii care îi îmblînzea figura, ce se voia a fi mereu de om ursuz.

Cei doi bolnavi şi cu mine eram însă prea emoționați şi bucuroşi de neaşteptata noastră revedere, pentru a-l mai băga în seamă pe doctor. Unul din cei doi era tocmai Bebe Belu, de care am pomenit mai înainte şi care, în 1953, ştiindu-mă evadat şi urmărit de Securitate, nu pregetase să-mi ofere adăpost, în pofida riscurilor la care se expunea. Cel de-al doilea era Radu Maltezeanu, fratele mai mare al lui Vlaicu, care şi el îmi întinsese o mînă de ajutor la Iacobeni, în timp ce eram fugar prin munții Bucovinei. Despre Radu aflasem în închisoare că fusese şi el arestat. Prezența lui în lagărul de la Ghencea îmi fusese semnalată în timpul popasului făcut la Jilava, cu ocazia unui transfer de la o închisoare la alta. Mă aşteptam atunci ca într-o bună zi întîmplarea să ne aducă împreună în aceeaşi puşcărie, dar drumurile noastre nu s-au întîlnit. Cînd eram foarte tînăr şi diferența de vîrstă dintre noi conta, îl admiram pentru succesele lui mondene. Era bărbat frumos, totdeauna elegant şi atrăgea multe priviri! Sub regimul comunist, cînd lupta de clasă era în toi, nu şi-a părăsit ținuta şi atitudinea de domn, deşi, de teamă, lumea din jur îşi spunea „tovarăşe“ şi începuse să-şi proletarizeze aspectul, renunțînd la cravată, pălărie şi batista din buzunarul de la piept. Mi se povestise apoi că nici în închisoare nu şi-a dezis originea şi nu şi-a făcut clasa de rîs. Amîndoi, şi Bebe Belu şi Radu Maltezeanu, avuseseră leziuni pulmonare şi se aflau sub îngrijirea periodică a doctorului

Băicoianu la spitalul Filaret. Aproape neschimbați la înfățișare, îşi păstraseră caracterul şi firea nealterate. Gîndeau, vorbeau şi se purtau la fel cum îi cunoscusem înainte de închisoare. La ei, pînă şi patima fumatului părea să fie semn de statornicie! Am stat cu ei la o lungă şuetă, contribuind şi eu la începețoşarea încăperii, fumînd țigară după țigară. Mi-a făcut bine… moralmente!

Deşi începusem să mă adaptez grijilor, nevoilor şi modestelor bucurii ale vieții, pe care mi le oferea Bucureştiul la vremea aceea, continuam să mă simt înstrăinat. Eram mereu în căutarea unor vestigii nedenaturate ale trecutului, pe care numai cînd şi cînd le mai întîlneam. Mă bucuram atunci pînă şi de imaginea fugară surprinsă întîmplător pe stradă, a cîte unei persoane care îmi amintea ceva din lumea oraşului după care tînjeam. De fapt, un oraş de care nu fusesem niciodată legat sentimental, dar care începea să-mi fie drag abia acum, după ce îşi pierduse caracterul şi farmecul pe care nu ştiusem să le apreciez la timpul lor. O dragoste întîrziată, născută poate mai degrabă din îndărătnicia cu care respingeam din toată ființa mea urîțenia prezentului!

Veneam într-o zi pe bulevard, dinspre Piața Romană spre centru, cînd am avut pentru un moment impresia că mă aflu din nou în Bucureştiul căutat. Mai aveam vreo cincizeci de metri buni pînă la colțul cu strada Atena (devenită Nikos Beloiannis, un personaj mai puțin cunoscut publicului datorită activității lui de „erou socialist“, cît datorită băuturilor M.A.T. pe care umorul negru al bucureşteanului le botezase: „Te-am zărit printre morminte“, „Adio, mamă!“ sau „Ia-mă cu tine, Beloiannis!“). Aruncîndu-mi privirea înainte, peste intersecția cu strada Atena, ochii mi s-au oprit deodată asupra unei siluete cunoscute, care, amintindu-mi de o imagine similară a aceluiaşi colț de stradă, m-a transpus pentru o clipă cu mulți ani în urmă, în Bucureştiul de la sfîrşitul războiului. Cum era să nu mă fi crezut trăind iar în anii ’50 cînd, exact în acelaşi loc, pe trotuarul din fața lui „Gălățescu“ (aşa se chema atunci bodega devenită între timp „bufet de stat“), stătea, scrutînd strada, şi acum ca şi atunci, Radu Fundățeanu! De la distanța la care mă găseam, nu-i distingeam figura, dar, aşa cum îl recunoscusem numai după siluetă şi ținută, eram sigur că nu mă puteam înşela nici asupra expresiei trăsăturilor pe care mi le închipuiam chiar înainte de a le vedea. Pe măsură ce mă apropiam, toate presupunerile mi se confirmau. Înalt, drept, degajat în atitudine, cu o mînă în buzunar, căutînd, ca întotdeauna, să dea impresia că are un rendez-vous, dar vînînd între timp, sub masca unei totale indiferențe, privirea admirativă a vreunei

trecătoare, Radu Fundățeanu îşi perpetua de decenii pe străzile Bucureştiului figura de cabotin sentimental. Devenise un fel de monument mobil al genului, care se deplasa numai pe anumite trasee centrale, oprindu-se la răscrucile şi orele cele mai frecventate de frumoasele mondene sau mai puțin mondene ale oraşului. Cu un aer puțin blazat, cu o sprînceană uşor ridicată, plimba o privire distrată peste lumea care îi trecea pe dinainte, deşi sînt sigur că nu-i scăpa din ochi nici o mişcare.

Radu era cel mai mare din cei trei frați Fundățeanu. Figuri mai şterse, mai puțin bine conturate decît a fratelui lor, ceilalți doi nu se evidențiau în mod special. De altfel, gurile rele nu le prea recunoşteau nici o calitate, în afară de cea vestimentară. Iar despre Radu, care vorbea puțin, pretindeau că tăcea, fiindcă nu avea ce spune. Personal, nu i-am cunoscut de aproape. Îi cunoşteam mai mult din vedere şi din reputație, pentru că Fundățenii, cum li se spunea, dar mai ales Radu, îşi aveau locul lor în peisajul bucureştean al tinereții mele. Toți trei se remarcaseră, încă din vremea războiului, prin extravaganța îmbrăcămintei, fiind printre primii aşa-numiți malagambişti. Din cîte îmi amintesc, Sergiu Malagamba fusese un cîntăreț de jazz care, fără voia lui, din cauza muzicii americane pe care o interpreta, ajunsese pentru lumea anglofililor din Capitală un fel de simbol al protestului monden şi de salon împotriva alianței cu Germania. Tot ca un semn de contestație, la fel de futilă, apăruse în acea vreme şi o notă mai excentrică în îmbrăcămintea masculină, modă adoptată de un număr restrîns de tineri, care au fost ridiculizați în fel şi chip de ceilalți şi chiar de publicațiile umoristice ale timpului. Li s-a spus malagambişti şi li se făcuse chiar un cîntec, care le descria în batjocură îmbrăcămintea. Îmi amintesc doar un fragment: „Gulerul compresă…, haina pardesiu“… etc. După perioada „malagambistă“, frații Fundățeanu reveniseră la costumul clasic englezesc, pe care mai cu seamă Radu îl purta cu eleganță şi mers de dandy cînd ieşea „la vînătoare“, în tîrg. Şi acum, postat în fața fostului „Gălățescu“, Radu se prezenta tot aşa sau, mai bine zis, se voia la fel de elegant în ținută, de irezistibil în atitudine şi de cuceritor din priviri. Cu cît înaintam însă spre el, impresia ce mi-o făcuse de la distanță se modifica. Pas cu pas, apropierea scotea la iveală ceea ce depărtarea ascunsese. Realitatea, mai crudă, venea să retuşeze imaginea personajului pe care o păstrasem în amintire, ponosindu-i hainele, şi aşa cam desuete în eleganța lor de altădată, şi aşezîndu-i pe trăsăturile feței ofilite de vreme umbrele şi ridurile inerente vîrstei. Dar chiar şi aşa cum arăta acum, cam prăfuit de timp şi chiar puțin ridicol, cu veleitățile lui de Don Juan în declin, prin simpla lui

prezență în colț la „Gălățescu“, Radu Fundățeanu mi-a dat totuşi, pentru un moment, impresia că Bucureştiul rămăsese la fel cum îl lăsasem. O falsă şi trecătoare impresie, pe care nu am avut-o de prea multe ori după ieşirea mea din închisoare.

Entuziasmul cu care mă avîntasem în primele săptămîni în căutarea unei lumi pierdute, căreia îi dusesem atîta vreme dorul, nu-şi găsise satisfacția în întîlnirile cu cunoscuții de altădată. Cu toate că cei mai mulți dintre ei nu-şi schimbaseră decît prea puțin felul de a gîndi şi simți, resemnarea lor, dusă pînă la obişnuință şi chiar indiferență față de regimul instaurat, mă dezamăgise. Treptat, dîndu-mi seama că nu mai vorbeam chiar aceeaşi limbă, am renunțat să mai abordez în discuțiile cu ei anumite subiecte, pentru care nu mai reuşeam să le trezesc interesul. Nu-i ocoleam, dar nici nu-mi mai dădea inima ghes să-i întîlnesc. Mă vedeam cu plăcere numai cu un cerc restrîns de cunoştințe, unele vechi, altele noi şi, bineînțeles, cu cei cîțiva foarte buni prieteni de altădată, de care eram legat sufleteşte. Cu toate acestea, după primele săptămîni de la eliberare, în care, dornic de lume, vînturasem Bucureştiul în lung şi în lat, am început să le simt lipsa foştilor camarazi de închisoare. Şi nu numai a celor care mi-au fost aproape. Îmi lipsea întreaga atmosferă şi mentalitatea în mijlocul căreia trăisem atîta amar de ani fără să-mi pierd încrederea în oameni şi nădejdea în viață. Mi se părea acum că în închisoare avusesem un teren mai solid sub picioare decît nisipurile mişcătoare pe care călcam afară. Probabil că dorința de a mă întoarce la prietenii din închisoare mocnea deja de o vreme în subconştient. Aşa mi-am explicat faptul că, după experiențele cu lumea de afară, am început tot mai des nopțile să mă visez în închisoare. Şi nu erau coşmaruri, cum nici visele din închisoare în care mă vedeam liber nu fuseseră coşmaruri. Curînd aveam să aflu că mulți din foştii deținuți avuseseră în contactul cu lumea de afară şi uneori şi în propria lor familie surprize la fel sau chiar mai dezamăgitoare. Şi la ei, ca şi la mine, reacția s-a manifestat tot prin nevoia de-a dreptul imperioasă de a se întoarce într-o lume cu care se înțelegeau şi în mijlocul căreia se simțeau mai bine. Am început aşadar să ne căutăm unii pe alții şi să ne vedem cu regularitate, fie vizitîndu-ne acasă, fie întîlnindu-ne în oraş. Cîțiva eram prieteni mai apropiați, unii ne ştiam numai din vedere, de la Piteşti, Aiud sau altă puşcărie, iar alții ne cunoscusem abia după eliberare, dar ne ştiam din auzite. Încetul cu încetul, mi-am găsit astfel locul într-un mediu mai prielnic, limitat la cercul restrîns al vechilor prieteni şi al foştilor camarazi de închisoare, făcînd abstracție de existența unei întregi lumi de cunoştințe

cu care înțelesesem că nu mai aveam nimic comun. Evitam în acest fel contactul cu oameni care mă dezamăgiseră şi totodată mă susträgeam şi atmosferei nesuferite pe care o creau stîrnind discuții generatoare de neîncredere şi suspiciune. În Bucureşti, în acea vreme, obsesia turnătoriei era la ordinea zilei. Turnătorul de afară, spre deosebire de cel din închisoare, neputînd fi cu certitudine identificat, era văzut peste tot, bănuiala planînd asupra multora, cel mai adesea fără o justificare întemeiată. Gogoriţa acestui duşman invizibil, dar prezent în tot locul, făcea minuni, timorînd, demoralizînd şi semănînd neîncredere între oameni, mai abitir decît apariția temutului securist în uniformă.

Pe la jumătatea lui august, după ce mi-am căpătat buletinul de identitate şi livretul militar, am plecat la mare. Banii de tren mi i-a dat mama din modestele ei venituri provenind din lecțiile de limbă franceză pe care le dădea clandestin acasă. Insistase să dau curs invitației grupului meu de prieteni vechi, care, aflîndu-se pe litoral, în concediu, îmi scriseseră o carte poştală de la 2 Mai, propunîndu-mi să împart cu ei locuința. După ce îi dusesem dorul atîția ani, marea din acel sfîrşit de vară m-a încîntat mai mult ca niciodată. M-am bucurat din plin de cele zece zile petrecute, de dimineață şi pînă la apusul soarelui, numai pe plajă, în mijlocul prietenilor.

La înapoierea spre Bucureşti, am profitat să mă opresc o zi la Constanța. Voiam să-i reîntîlnesc pe cîțiva din foştii deținuți dobrogeni, cu care legasem prietenie în închisoare. La Salcia, înainte de eliberare, le memorasem adresele. I-am găsit acasă şi pe părintele Bumbac, şi pe profesorul Gică Perdichi. În cele cîteva săptămîni de cînd erau liberi, se mai întremaseră, le crescuse părul şi începuseră să arate a oameni ca lumea. Mie însă mi-au rămas pînă azi în amintire, aşa cum îi cunoscusem la Salcia. Am stat o mulțime la taifas şi ne-am trezit vorbind cu nostalgie de momentele trăite împreună în închisoare. De la ei am aflat adresele la care îi puteam găsi pe Gioga Parizianu şi pe Alecu Caranica. Pe acesta din urmă îl văzusem ultima dată în 1953 la Cavnic, înainte de evadare. Ne-am regăsit acum, în 1964, la Constanța, la fel de prieteni ca atunci şi tot atît de emoționați de revedere ca şi la despărțirea de la Cavnic. Vesel şi plin de viață, ca întotdeauna, Gioga m-a primit şi el cu aceeaşi bucurie. După toate prin cîte trecuse în lunga lui închisoare, rămăsese acelaşi suflet mare şi cald.

— Mergem mai întîi să ne întîlnim cu băieții de la mină şi de la Salcia, mi-a spus şi m-a dus în piața unde veneau să-şi vîndă produsele țăranii din împrejurimile Constanței.

Nici n-am apucat bine să facem cîțiva paşi printre căruțele, tarabele şi coşurile cu zarzavaturi şi fructe, că am fost înconjurați de mai mulți macedoneni care îl cunoşteau pe Gioga. Cu vioiciunea lor de temperament, gesticulînd şi vorbind în grai aromânesc, i-au mai strigat şi pe alții, aşa că, în cele din urmă, opriți între două grămezi de lubenițe, ne aflam în mijlocul unui grup de macedoneni, cu care nu mai pridideam să dau mîna sau să mă îmbrățişez atunci cînd îi cunoşteam. Toți erau foşti deținuți, majoritatea puşi în libertate în cursul verii, conform aceluiaşi decret care mi se aplicase şi mie. Nu aş mai şti să înşir numele tuturor celor cu care stătusem la Cavnic şi la Salcia şi pe care i-am reîntîlnit în ziua aceea în piața din Constanța, şi nici al celor cu care mi-a făcut cunoştință Gioga, prezentîndu-mă cu formula „e ficior de-al nostru“, garantîndu-le astfel că mi se putea acorda încredere. Bucuria revederilor, manifestată cu gălăgioasă exuberanță şi ploaia de întrebări şi răspunsuri pe care le schimbam despre soarta altor camarazi de detenție, acoperindu-ne unii altora vocea, cu glasuri tot mai ridicate pentru a ne face auziți, făcuse din grupul nostru punctul de atracție al pieței. La un moment dat, la apropierea unor nedoriți, cunoscuți numai de ei, macedonenii s-au avertizat discret, numai din priviri şi din cîte un cuvînt şoptit în dialect, pentru a evita discuțiile spre teme mai potrivite cu locul în care ne aflam. Tănase, un aromân mai înalt decît ceilalți, cu care stătusem la Salcia, a şi luat un pepene verde din grămada de lîngă noi şi a început să mi-l propună spre cumpărare, lăudîndu-i calitățile şi pîrîindu-mi-l la ureche ca să-mi arate că era copt. M-am prins în jocul lui şi, după o scurtă tocmeală, am părăsit piața cu pepenele sub braț. Gioga m-a dus în casa unor aromâni, unde venise şi Alecu Caranica şi apoi, rînd pe rînd, şi alți cunoscuți din închisoare. În fața unor gustări, din care nu lipseau brînza şi roşiile, am ciocnit cîteva pahare de vin şi am stat de vorbă mai mult între noi, povestind iar de-ale noastre. Ceilalți, pe care în glumă îi numeam „civili“, adică oameni liberi, după una din cele trei categorii „gardieni, deținuți şi civili“ în care împărțisem lumea cînd eram închişi, aşezați sau stînd în picioare în jurul nostru, ne ascultau cu atenție poveştile, căutînd să deducă înțelesul unor cuvinte şi expresii cu care închisoarea îmbogățise limba română. Din timp în timp, uşa încăperii se deschidea şi gazdele noastre mai primeau cîte un musafir. Îmi era greu să-mi dau seama dacă noul venit era rudă, prieten sau numai cunoştință, pentru că fiecare era primit cu aceleaşi manifestări de simpatie şi afecțiune, de parcă ar fi fost un membru al familiei. Am fost întotdeauna tentat să spun că spiritul de familie la aromâni este mai degrabă un fel de spirit de clan, care extinde

legătura dintre cei de un sînge dincolo de cele mai îndepărtate grade de rudenie cunoscute. Timp de cîteva ceasuri, m-am bucurat şi eu de căldura acelei numeroase familii de macedoneni, în mijlocul căreia am fost primit, regăsind atmosfera de încredere şi solidaritate pe care o trăisem pentru prima oară, tot printre ei, în lagărul de la Cavnic. Am plecat în ziua aceea din Constanța, cu gînduri mai senine şi mai bun la suflet pentru o vreme.

LA „BRAȚELE DE MUNCĂ“

La întoarcerea în Bucureşti, primul drum pe care l-am făcut a fost la dr. Dan Gerota. Voiam să mă operez de hernia inghinală cu care mă alesesem de la descărcatul bacurilor la Salcia. Datorită lui, o săptămînă mai tîrziu am fost internat la spitalul Fundeni, unde m-a operat chiar el. Dan Gerota a fost şi el unul din doctorii la ajutorul căruia am apelat pentru o serie de foşti camarazi de închisoare. De fiecare dată le-a facilitat internarea în spital, asigurîndu-le un tratament şi o îngrijire de privilegiați. O dată refăcut după operație, am început să bat tot mai des drumul la oficiul de repartizare a brațelor de muncă, pentru a obține un serviciu. Cînd, în primele zile după eliberare, mă înscrisesem la „brațele de muncă“, mi se spusese să mă mai interesez din cînd în cînd la ghişeul lor dacă mi s-a găsit un loc de muncă. Nu fusesem atunci prea insistent, timpul trecuse, plecasem la mare, fusesem apoi internat în spital şi, astfel, pierdusem momentul favorabil cînd, imediat după eliberarea tuturor deținuților politici, autoritățile se grăbiseră să-i încadreze în cîmpul muncii. O grabă determinată nu atît de grija de a le asigura mijloacele de existență, cît de interesul Securității de a-i şti fixați şi a-i avea sub supraveghere şi la locul de muncă, nu numai la domiciliu, unde se aflau sub ochiul vigilent al responsabililor de stradă sau de bloc. De cîte ori treceam pe la „brațele de muncă“, primeam acelaşi răspuns negativ. Numai de două ori mi s-a oferit loc de muncitor pe şantiere de construcție în afara Bucureştiului, pe care nu le-am acceptat, sperînd să găsesc totuşi un serviciu în oraş. Am ajuns astfel, prin diferiți cunoscuți şi diferite relații de la om la om, să găsesc sporadic de lucru în cadrul colectivelor afiliate unor cooperative. Cooperativele au fost colacul de salvare pentru nenumărați proscrişi, dîndu-le posibilitatea să-şi poată cîştiga existența în pofida autobiografiei „necorespunzătoare“. În cooperative îşi găsiseră refugiul tot felul de „foşti“: ofițeri din fosta armată regală deblocați, moşieri, industriaşi sau negustori, cărora li se confiscase pămîntul, întreprinderea sau prăvălia, femei ai căror bărbați

fuseseră condamnați în procese politice, iar acum, după decretul din 1964, foarte mulți foşti deținuți politici.

Îmi amintesc şi acum cu gratitudine de frații Cernat, care mă primiseră în colectivul lor şi cum, împreună cu ei, am muncit timp de o săptămînă la hotelul Lido de pe bulevardul Brătianu. Lucrarea prevedea acoperirea planşeului restaurantului Lido cu mochetă. Executarea comenzii era urgentă, la deschiderea restaurantului urmînd să asiste un ministru şi alte cîteva mărimi din Partid. Tratativele cu direcția hotelului, pentru executarea la timp a lucrării, le purtaseră frații Cernat, tocmindu-se la preț după legile pieței libere. Conducerea hotelului fiind la ananghie, nici o întreprindere de stat neangajîndu-se să pună mocheta într-un timp atît de scurt, fusese nevoită să accepte condițiile puse de Cernat. Teama de a nu fi gata la data vizitei ministrului, a făcut-o să recurgă la falsuri în statele de salarii, pontînd ore de muncă în plus şi muncitori fictivi, pentru a satisface pretențiile ridicate de Cernat, care altfel nu ar fi consimțit să execute lucrarea. O dată căzuți la învoială, ne-am apucat de treabă, lucrînd timp de vreo cinci sau şase zile fără întrerupere, zi şi noapte. Furam doar din cînd în cînd cîte zece minute de somn, întinşi pe jos, pe mochetă. Îngrijorat, directorul venea tot timpul să vadă cum progresează lucrarea. Pentru a evita timpii morți şi întreruperile prea lungi, nu ne lăsa să plecăm la ora meselor. Dăduse ordin să ni se aducă de mîncare de la bucătăria restaurantului chiar la locul de muncă. De cîteva ori ne-a adus chiar el, cu tava, cafele, ca să ne mențină treji. Ştiu că partea care mi-a revenit mie din suma care s-a împărțit între membrii colectivului era echivalentă cu cel puțin două-trei salarii lunare, ceea ce mi-a prins tare bine atunci.

O vreme, am reuşit să-mi cîrpesc existența cu cîştiguri modice, prestînd tot felul de munci ocazionale şi de scurtă durată pe la diferite cooperative. Bani nu aveam, dar aveam în schimb mult timp liber. Mi-l petreceam în mare parte împreună cu unii foşti deținuți, care se aflau şi ei în căutare de lucru, sau vizitîndu-i pe alții mai norocoşi, angajați în cele mai neaşteptate activități. Nu-l pot astfel uita pe Daniel Cantemir, care lucra cu doi inşi la secția unei cooperative de tîmplărie, care confecționa sicrie. Aşa-zisul atelier se afla într-o încăpere destul de mare, din care jumătate era ocupată de stive de scînduri gata tăiate şi fasonate. Din ele, Daniel şi colegii lui selecționau materialul pentru cele două sau trei tipuri de sicrie pe care le producea cooperativa. În cealaltă jumătate de cameră se aflau mai multe capre de lemn pe care erau aşezate sicriele în curs de lucru. Munca celor trei consta în ajustarea şi încheierea scîndurilor, prin încleiere

sau baterea de cuie. Pentru ultimele operații, de finisaj şi lustruire, întrebuințau şmirghel, baiț şi lac. Izolat şi departe de centrala cooperativei, atelierul lui Daniel ajunsese loc de întîlnire pentru cîțiva din foştii lui camarazi de detenție de la Piteşti. Bineînțeles că aspectul macabru al încăperii plină de sicrie se preta la glume pe măsură. Tonul l-a dat Daniel. La prima vizită pe care i-am făcut-o la atelier, ne-a ieşit înainte cu metrul în mînă pentru a ne lua măsurile! Iar prietenului meu Dinu Mitache, pe care îl luasem cu mine, i-a spus că nu-l poate servi fără aprobare specială, pentru că nu se încadrează în prevederile STAS-ului. Dinu Mitache avea un metru nouăzeci şi unu înălțime! De fiecare dată cînd veneam în vizită, cel mai pricopsit dintre noi aducea cîte un borcan de Nescafé. Aşezați pe sicrie sau tolăniți în ele, fumam, beam cafele şi mai puneam țara la cale. „Să te tot lăfăi într-un astfel de coşciug“, spuneam noi, amintindu-ne de formulele finale care ne-ar fi aşteptat în închisoare: gol în groapa comună sau vîrît într-o ladă ca la Aiud, făcută din scîndurelele de la lădițele de marmeladă. Incontestabil, era mai bine în libertate decît în închisoare!

În cele din urmă, am ajuns pentru o ceva mai lungă perioadă de timp într-un loc de muncă mai stabil, tot în cadrul unui colectiv restrîns, afiliat unei cooperative de mase plastice. Eram cinci sau şase inşi, care munceam uneori, cînd aveam toate materialele necesare, mai multe zile în şir, de dimineață pînă seara, iar alteori rămîneam inactivi tot atîtea zile şi, cîteodată, chiar mai multe, din lipsă de materie primă. Zilele de plată şi sumele ce ni se cuveneau, în funcție de producția realizată, sufereau şi ele fluctuații la fel de capricioase ca şi programul de muncă. Produsele muncii noastre erau un fel de bibelouri de un prost gust atît de perfect, încît ştiai dinainte cu cine aveai de a face, văzîndu-i pe cei ce se opreau să le admire în vitrinele cooperativei, unde erau expuse sub denumirea de „flori incluzionate“. Şeful colectivului nostru şi totodată inițiatorul acestor incluzii de flori în plexiglas era Rațiu, fost membru al partidului comunist, implicat în procesul lui Pătrăşcanu şi eliberat şi el din închisoare prin decretul de grațieri din 1964. Fosta lui apartenență politică îl avantaja. Folosea cu îndemînare, dar şi cu mici „atenții“, relațiile cu vechii tovarăşi de partid pentru procurarea materialelor necesare şi obținerea de comenzi, strecurîndu-se cu îndrăzneală şi pricepere printre prevederile noianului de legi, dispoziții şi decrete, care îi stăteau în cale. Uneori, cînd tranzacția pe care o avea în vedere depăşea cadrul legal, îşi asigura spatele cointeresîndu-l la cîştig pe cîte un „tovarăş“ mai sus-pus, care accepta să tuteleze abuzul. Din aceste interese, combinații şi profituri, ce se realizau la

nivelul cadrelor de conducere ale cooperativelor sau ale direcțiilor unor ministere, rezulta pentru noi posibilitatea de a avea de lucru şi deci de a cîştiga un ban.

Primele săptămîni am lucrat în cartierul Vitan, la atelierele secției de mase plastice a cooperativei la care era afiliat colectivul nostru. Apoi, din lipsă de spațiu, am fost nevoiți să ne mutăm într-un atelier improvizat pînă la găsirea unui local mai adecvat. Provizoratul s-a dovedit însă de durată. Am început aşadar să ne desfăşurăm activitatea într-o baracă de scînduri, cu pămînt pe jos şi acoperită cu carton asfaltat. Se compunea dintr-o singură încăpere, de dimensiunea unei camere obişnuite. Coşmelia se afla în curtea casei lui Bazilescu, unul din colegii noştri de muncă, aşezată destul de central în zona străzilor Vasile Lascăr/ Maria Rosetti. În baracă, abia aveam loc să ne învîrtim printre cele două sau trei polizoare şi ferăstrăul electric fixate pe bancul de lucru, un alambic primitiv aşezat într-un echilibru dubios deasupra unui arzător de aragaz, diferite stive de plăci de plexiglas şi mormane de deşeuri din acelaşi material.

Cînd se lucra la polizoare, nu ne vedeam om cu om de pulberea fină de plexiglas care umplea încăperea, în atmosfera şi aşa viciată de mirosul înecăcios şi toxic emanat de alambicul în care, prin distilarea deşeurilor, obțineam din nou, sub formă lichidă, materia primă trebuincioasă. Acest lichid, pe care, nu ştiu cît de corect din punct de vedere chimic, îl numeam „monomer“ de plexiglas, îl prelucram în curte, încălzindu-l mai întîi în nişte baloane din sticlă de Jena, pînă ce începea procesul de „polimerizare“. Baloanele din aşa-zisa sticlă de Jena erau fabricate în țară şi nu rezistau toate la temperaturile ridicate la care erau supuse, expunîndu-ne în orice moment riscului unei explozii sau incendiului, monomerul fiind extrem de inflamabil. Urma apoi partea cea mai obositoare a muncii, cînd, printr-o mişcare continuă a brațelor, învîrteam balonul, cu o capacitate de trei litri, făcînd să se prelingă lichidul pe cale de îngroşare de-a lungul pereților recipientului, pînă ce îl aduceam la gradul de vîscozitate potrivit. Din cînd în cînd, mai scufundam balonul în apă, pentru a-l răci şi pentru a încetini şi stăpîni astfel procesul de polimerizare, care producea temperaturi foarte ridicate. Îmi închipui că într-un laborator chimic toate aceste operații se execută cu maşini centrifuge şi sub indicațiile unor aparate speciale de măsurat temperatura şi de urmărit cu precizie procesul de polimerizare — şi nu în modul primitiv în care procedam noi. Datorită experienței şi unei oarecari rutine căpătate cu timpul, am reuşit însă să ne folosim simțurile în locul aparatelor, ca nişte adevărați muncitori ai lagărului socialist!

Măsuram temperatura cu podul palmei sau apropiind balonul de obraz, iar gradul de vîscozitate al materialului îl apreciam din ochi. Totuşi, de multe ori, simţurile ne înşelau şi dădeam greş. Nici unul nu aveam cunoştinţe de chimie, iar Raţiu învăţase procedeul lăutăreşte, după ureche de la un bătrîn profesor de chimie, transmiţîndu-ni-l şi nouă tot aşa şi cerîndu-ne să păstrăm secretul pentru a evita apariţia concurenţei. În lumea cooperativelor „incluzia în plexiglas“ era considerată o invenţie ce se cerea patentată. O dată ajuns în străinătate, aveam să aflu că procedeul era cunoscut de multă vreme. Incluziile noastre de flori urmau deci buna tradiţie sovietică din domeniul invenţiilor… deja inventate! Faza finală a procesului de fabricaţie a incluziilor cuprindea confecţionarea din plăcuţe de plexiglas de diferite culori a unor casete, ca nişte cutii fără capac, pe fundul cărora, în interior, lipeam cu cîteva picături de eter două sau trei imortele, numite şi flori de paie, care, prin uscare, nu se decolorează. În aceste cutii, peste flori, turnam apoi monomerul, ajuns la consistenţa mierei de albine. Prin expunerea lor la lumină şi sub permanentă supraveghere, monomerul începea să polimerizeze din nou, pînă ce se întărea de tot, făcînd masă compactă cu pereţii cutiei, lăsînd să se vadă, prin transparenţă, florile din interior. Urma finisajul, extrem de anevoios, compus dintr-o serie de lucrări succesive de fasonare a fiecărei piese la ferăstrăul circular, cu pila şi cu glaspapir. Ultima operaţie, lustruitul, se făcea la o perie de bumbac, montată la capătul polizorului. Mai amintesc că florile le procuram tot noi, culegîndu-le de pe maidanele din jurul Bucureştiului. Cele mai multe şi mai frumoase creşteau însă pe cîmpurile şi prin şanţurile prăfuite ale drumurilor de ţară din Dobrogea, de unde le culegeam cînd mergeam vara la mare.

Am înşirat toate aceste amănunte, pentru că mi s-au întipărit în minte aspectele mizerabile şi descurajatoare sub care mi se prezenta viaţa de afară, după eliberarea din închisoare. În al doilea rînd, am vrut să fac cunoscute aceste detalii despre procedeele şi condiţiile de lucru, pentru că tocmai ele au stat la originea accidentului care în iarna aceea era să ne coste viaţa. Eram împreună cu doi din colegii mei în baraca, zisă atelier, din curtea casei lui Bazilescu. Pulberea fină de plexiglas, pulverizată de polizoarele la care lucram, plutea ca o ceaţă în aerul îmbîcsit al încăperii. În spatele nostru, alambicul pus în funcţiune pe arzătorul lui de gaz era singura sursă de căldură din baracă. O căldură asociată în mod obligatoriu cu mirosul înecăcios, produs de distilarea deşeurilor din alambic. Se apropia termenul de predare a incluziilor şi lucram de zor, fără să ţinem

seama de aerul irespirabil, de curentul glacial de afară, care, strecurîndu-se printre scîndurile pereților barăcii, ne venea din față, şi nici de dogoarea alambicului care, pe de altă parte, ne încingea spatele. Ne întrerupeam doar din cînd în cînd pentru a scutura praful de plexiglas ce se aşeza pe noi. Eram albi la față ca morarii la măciniş, ninşi de făină şi pe cap şi pe sprîncene şi pe gene. Aşa ne-a şi surprins explozia ce s-a produs în spatele nostru. În aceeaşi clipă, întreaga încăpere a fost cuprinsă într-o văpaie de foc orbitoare. În panica momentului, nu am gîndit şi nu am simțit nimic. A dominat instinctul. Am sărit de pe scaunul de lucru, m-am repezit la uşă, am izbit-o cu toată puterea, zmulgînd-o din țîțîni şi am țîşnit afară din mijlocul flăcărilor care îmi şuierau ca vîntul pe lîngă urechi.

Încă nu simțeam nici o durere. Jetul de flăcări care a țîşnit o dată cu mine în curte m-a mai însoțit cîțiva paşi. Dîndu-mi seama că-mi ardeau hainele în spinare, am început să mă tăvălesc prin zăpadă pînă ce s-au stins. Abia cînd m-am ridicat de jos, am luat cunoştință de ceea ce se petrecea în jur. Bazilescu şi cu celălalt coleg, care ieşiseră în urma mea din baracă, erau de nerecunoscut. Fețele le erau mînjite de sînge şi de scrum. Pe obrajii jupuiți le atîrnau petece sîngerînde de piele. Stătuseră numai cîteva clipe mai mult ca mine în focul din baracă, în timp ce eu, avînd norocul să lucrez chiar lîngă uşă, reuşisem să scap primul din flăcări. Pălălaia de foc, ieşită o dată cu mine din baracă, țîşnise prin uşa deschisă ca dintr-un aruncător de flăcări, întinzîndu-se pînă la vreo cinci-şase metri distanță, în mijlocul curții. Limbile de foc îl întîlniseră în cale pe un cunoscut al familiei Bazilescu, care tocmai venea să-l viziteze. Omul nu mi-a atras decît pentru o clipă atenția. Gesticula şi țipa cît îl ținea gura. Nu am înțeles ce spunea, dar, crezînd că strigă după ajutor din cauza incendiului, nu l-am mai luat în seamă. Aveam să aflu mai tîrziu, după ce-am ieşit din starea de şoc în care mă aflam, că nenorocitul urla de durere. Fusese atins de flacăra țîşnită din baracă. Suflată prin uşa deschisă în curte, flacăra i se prelinsese numai o singură dată şi atît de scurt de-a lungul corpului, încît nu apucase nici măcar să-i pîrlească paltonul din stofă groasă de lînă pe care îl purta. În schimb, în aceeaşi fracțiune de secundă, sub paltonul care rămăsese intact, pantalonii din tergal i s-au aprins de dogoarea flăcării, topindu-se şi lipindu-i-se pe corp. El şi cu Bazilescu s-au ales cu cele mai grave arsuri şi s-au chinuit cel mai mult în spital. Eu nu simțeam încă nici o durere. Continuam să fiu într-o stare de surescitare de care nu-mi dădeam seama. Mi s-a povestit mai tîrziu că am ieşit alergînd pe stradă, strigîndu-le şi celorlalți să vină după mine. Îmi amintesc că aveam în minte un singur

gînd: să ajung la farmacia din colț. Am dat buzna înăuntru, cerînd să fie chemată salvarea, fără să realizez în acel moment cu cîtă violență izbisem uşa de perete şi cît de tare răcnisem. Farmacista şi cele două ajutoare încremeniseră şi mă priveau speriate. Atunci m-am văzut cum arătam într-o oglindă din spatele tejghelei şi tot atunci am remarcat că din mîna dreaptă îmi țîşnea sîngele la fiecare pulsație (cînd mă tăvălisem cu hainele aprinse prin zăpadă, mă tăiasem destul de adînc într-un ciob de sticlă, secționîndu-mi o arteriolă). Aveam fața însîngerată, plină de băşici şi de fîşii de piele care îmi atîrnau ca nişte ciucuri pe obraz. Una din fetele din farmacie, care se desmeticise din spaimă, se repezise între timp la mine şi mă lovea cu un prosop pe spate, unde pulovărul mai ardea încă mocnit şi fumega. Cealaltă pusese mîna pe telefon, să cheme Salvarea. La prima încercare sunase ocupat. Nu am mai stat să formeze şi a doua oară numărul. Am ieşit în stradă strigînd după un taxi care tocmai trecea. A oprit. Bazilescu şi celălalt coleg de lucru sosiseră şi ei în fața farmaciei. Amîndoi nu mai conteneau să țipe şi să se vaiete de durere. Sub ochii trecătorilor, opriți ca la spectacol, ne-am suit în maşină, eu lîngă şofer, cei doi în spate. Din proprie inițiativă, şoferul ne-a dus la cel mai apropiat spital, cred că spitalul Dr. Cantacuzino. Deşi ne-au văzut cum arătam, desfigurați şi plini de sînge, şi ne-au auzit vaietele, nu ne-au deschis poarta spitalului şi ni s-a refuzat primul ajutor. Am fost îndrumați la Spitalul de Urgență, specializat în arsuri şi chirurgie plastică. Era fostul spital Dr. Antoniu. Pînă la el mai aveam o bună bucată de drum, spitalul aflîndu-se dincolo de Piața Victoriei, între şoseaua Kiseleff şi bulevardul Filantropia. Pe drum, mi s-au accentuat şi mie durerile, care pînă atunci fuseseră suportabile.

Am intrat în clădirea spitalului de salvare, îndrumați de un felcer spre o sală mare, cam întunecoasă şi rece. În partea dreaptă, se aflau nişte despărțituri cu duşuri şi căzi de baie. Doi oameni de serviciu, în halate ce se voiau încă albe ne-au cerut să ne dezbrăcăm şi să intrăm sub duşuri. M-am împotrivit. Le-am spus că nu ne putem scoate hainele şi, mai ales, trage mînecile puloverelor peste mîinile care ne erau numai băşici şi carne vie. Am pretins să ne taie mînecile cu o foarfecă. Unul din ei, un fel de brută primitivă la înfățişare, care mi-a amintit de Gherdan (bestia de gardian de la Oradea), s-a apropiat de Bazilescu, cu aerul omului de meserie care ştie ce trebuie făcut.

— Vino-ncoace, că-ți trag eu mînecile şi aşa!

Cred că în acel moment am suferit al doilea şoc. Mi s-a urcat sîngele la cap şi am început să răcnesc. Ceream să vină un doctor. A intervenit

felcerul. Le-a spus celor doi oameni de serviciu să-şi vadă de alte treburi, că nu e nevoie să facem baie, iar nouă ne-a spus să-l urmăm. Am urcat după el cîteva trepte. Aici, sala mi s-a părut şi mai largă, şi mai neprimitoare. Ne-am oprit în faţa unui birou, în spatele căruia s-a instalat felcerul. Plin de importanţă, tacticos, a căutat printre hîrtii un formular şi, tot aşa de încet, a cotrobăit prin sertar după un creion. Poate că din cauza durerilor tot mai mari, aşteptarea mi se părea interminabilă. Cînd, în sfîrşit, şi-a potrivit toate cele necesare pe birou, a luat creionul chimic în mînă, a ridicat ochii la mine şi m-a întrebat:

— Numele?

I l-am spus.

— Prenumele? (De fapt a zis „pronumele“, cum spuneau şi gardienii la puşcărie.)

I l-am spus şi pe ăsta.

— Anul şi data naşterii?

Aici am întrerupt interogatoriul. Prea semăna cu cel din închisoare şi prea mă pridideră durerile! Într-un ultim efort, stăpînindu-mi furia turbată care mă cuprindea, i-am cerut, pe un ton calm, dar hotărît să-mi dea voie să dau un telefon acasă. Aparatul se afla pe colţul biroului, la îndemîna mea. Fără să aştept încuviinţarea, am şi ridicat receptorul din furcă.

— Nu e telefon pentru public, s-a răţoit felcerul la mine şi, ridicîndu-se de pe scaun, a întins mîna să-mi apuce receptorul.

Gestul lui a fost picătura care a umplut paharul! Furia care clocotea în mine s-a dezlănţuit fără să mai ţină seamă de nici o stavilă. Ce am făcut şi ce am spus de aci înainte nu mai ştiu exact. Am aflat mai tîrziu de la doctorul Petrică Stănescu, fostul meu coleg de liceu care era de serviciu în dimineaţa aceea la spital. Ţin minte doar că l-am îmbrîncit pe felcer cu mîna din care continua să-mi ţîşnească sîngele, stropindu-l pe faţă şi pe halat, insultîndu-l totodată şi ameninţîndu-l cu moartea dacă nu cheamă imediat un doctor. Speriat, omul şi-a părăsit biroul, iar eu am reuşit să formez numărul gazdei mele, Lilica Ciorănescu, pe care am rugat-o s-o prevină de cele întîmplate pe nepoata mea Sandra Boian şi pe prietenul meu Lulu Ivanovici, amîndoi medici. Mai mi-amintesc că i-am cerut să nu-i spună deocamdată nimic mamei. Varianta mai completă a izbucnirii mele necontrolate, de la intrarea în spital, mi-a povestit-o în următoarele zile Petrică Stănescu. Se pare că tot personalul spitalului fusese alarmat de răcnetele mele, care răsunaseră pînă la ultimul etaj al clădirii. Spunea că nu mai auzise demult un asemenea potpuriu de insulte şi înjurături ca acela pe

care îl proferam la adresa „bandiților şi criminalilor“. Se vede treaba că îndelungatul contact ce-l avusesem cu gardienii şi ofițerii M.A.I. lăsase urme în subconştient!

Apoi, lucrurile s-au precipitat. Au intrat în grabă în încăpere mai multe persoane în halate albe, probabil infirmieri şi surori, urmîndu-l pe un doctor, care, repezindu-i pe cei din jur, şi-a impus autoritatea dînd dispoziții de pregătire pentru operații. Încă de la primele cuvinte pe care ni le-a adresat, asigurîndu-ne că vom fi imediat îngrijiți, mi-a cîştigat încrederea şi am încetat să mai vociferez. Gemeam însă şi mă văitam în rînd cu ceilalți doi, din cauza durerilor acute. Mai țin minte cum am fost culcat pe o targă înaltă cu rotile şi împins într-o sală învecinată. M-au oprit sub o lampă puternică, unde mi s-a făcut o injecție. L-am mai văzut apoi pe Lulu Ivanovici aplecat asupra mea şi, înainte de a-mi pierde complet cunoştința, am mai apucat să-l aud spunîndu-mi că a vorbit cu chirurgul care l-a asigurat că sînt în afară de pericol şi că nu voi rămîne desfigurat. Apoi, după nu ştiu cîtă vreme, ajuns în sala de reanimare, plutind încă între vis şi realitate, l-am auzit iar pe Lulu care îmi spunea:

— Să nu te gîndeşti să faci vreo prostie. Îți dau cuvîntul meu de onoare că nu te mint. Te vei reface şi nu-ți va rămîne nici o cicatrice. Trebuie doar să ai răbdare.

Cum mă aflam sub efectul calmantelor care mi se administrau, nu mă trezeam decît pe jumătate pentru a adormi apoi din nou. În somnolența mea, auzeam totuşi vaiete neîntrerupte care, timp de cîteva zile, îmi parveneau de la unul din cele cinci sau şase paturi din camera de reanimare. Era cunoştința lui Bazilescu, cel care intrase în curte în momentul exploziei şi fusese surprins de vîlvătaia flăcărilor izbucnite din baraca incendiată. Calmantele nu reuşeau să-i aline chinurile decît scurtă vreme. Încet, încet însă l-au părăsit şi pe el durerile, ca şi pe noi ceilalți. Nu mai ştiu cîte săptămîni am stat internat. Oricum, am petrecut Crăciunul la Salvare. Deşi în cazul meu arsura nu fusese profundă, pielea se refăcea totuşi încet. Arsura de pe dosul mîinii stîngi le-a dat mai mult de furcă doctorilor. Fusese mai adîncă şi rana nu dădea semne de vindecare. Medicul şef, ajuns profesor şi director al spitalului datorită dublului merit de a fi studiat chirurgia plastică în „marea Uniune Sovietică“ şi de a fi membru de partid, venind într-o zi în vizită prin saloane, s-a oprit şi la patul meu. Mi-a examinat mîna şi a conchis că pielea nu se va reface de la sine şi că va trebui să se recurgă la o grefă. Unul din medicii care îl însoțeau a încercat să-i sugereze o amînare a operației, susținînd că el vede totuşi pe suprafața

plăgii cîteva puncte de regenerare a pielii. Amintindu-i cu emfază că are experienţă de specialist în acest domeniu, profesorul i-a respins propunerea. La părerea doctorului se raliase şi Petrică Stănescu, care, după plecarea profesorului, a venit să-mi spună că vor tergiversa cîteva zile programarea operaţiei de grefă, timp în care diagnosticul lor se va confirma. Aşa a şi fost. Cînd, o săptămînă mai tîrziu, a trecut din nou prin salonul în care mă aflam, profesorul m-a recunoscut şi şi-a amintit de dispoziţia pe care o dăduse. Întorcîndu-se spre doctorii care îl însoţeau la vizita bolnavilor, i-a apostrofat cu duritate:

— De ce nu l-aţi programat pînă acum pentru grefă?

— Tocmai voiam să vă semnalez că nu a mai fost necesar, deoarece dezvoltarea procesului de refacere a ţesutului epitelial este acum vizibilă, i-a răspuns doctorul vizat.

Contrariat, profesorul mi-a examinat mîna şi, pus în faţa evidenţei, nu a mai insistat. Nu a mai zis decît „Bine!“ şi, vădit nemulţumit că nu mă poate opera, a trecut la patul următor. Aflasem de la ceilalţi doctori că profesorul era un pasionat „stahanovist“ al operaţiilor de grefă, realizînd, cu preţul unui procent foarte modest de operaţii reuşite, depăşiri senzaţionale ale planului operator. Am avut astfel norocul să nu cad victimă performanţelor chirurgicale ale profesorului. Şi totuşi, am aflat că „tovarăşul profesor“ nu ducea lipsă de paciente din lumea privilegiată a înaltelor cadre de partid, care recurgeau la iscusinţa lui pentru diferite operaţii estetice, de corectare şi completare a lipsurilor sau de înlăturare a surplusurilor cu care le înzestrase natura.

În perioada de convalescenţă, cînd pielea de pe faţă, mîini şi glezne se refăcuse în mare parte, dar era încă extrem de subţire şi de sensibilă, mă plimbam cît era ziua de lungă pe coridoarele spitalului sau stăteam de vorbă cu alţi bolnavi, cu infirmierele şi cu doctorii. Singura mea grijă era să-mi menajez pielea nou crescută, care crăpa şi sîngera la cea mai uşoară lovitură. De la cei care veneau să mă viziteze şi de la doctorii pe care îi cunoşteam, personalul spitalului aflase că fusesem închis şi se purta cum nu se putea mai bine cu mine. Beneficiam şi eu de valul general de simpatie şi încredere de care se bucurau foştii deţinuţi politici. Aşa se face că nimeni nu se ferea de mine şi nu-şi punea lacăt la gură. Din vorbă în vorbă, ajunseseră nu numai să nu-şi mai cenzureze spusele, dar chiar să-mi destăinuie un „secret de stat“, pentru a cărui trădare Securitatea îi ameninţase cu arestarea şi condamnarea. Era vorba despre cîţiva ingineri, meşteri şi muncitori de la un combinat siderurgic din Ardeal (cred că de la

Hunedoara, dar nu mai sînt sigur), care fuseseră grav accidentați la locul de muncă şi internați în spital în condiții cu totul speciale. Fuseseră victimele unei explozii, urmată de un incendiu, produse în schimbul lor de lucru. Nu mai țin minte dacă fuseseră şi pierderi de vieți omeneşti, dar cei internați erau aproape toți groaznic mutilați, rămaşi infirmi pentru totdeauna. Pe cîțiva am avut ocazia să-i văd.

Cum însă în regimul comunist „grija față de om“ e strîns legată şi de „grija față de bunurile poporului“, Securitatea a bănuit imediat că poate fi vorba de un act de sabotaj şi a pornit investigațiile în descoperirea vinovaților. Pagubele materiale pricinuite de explozie nu puteau fi altfel justificate. Trebuiau găsiți țapii ispăşitori, pentru ca răspunderea să nu cadă asupra direcției combinatului şi nici asupra ierarhiei de partid din cadrul ministerului, care, prin ordinele şi dispozițiile ce le dăduseră, erau adevărații vinovați de cele întîmplate. Cel puțin aşa suna versiunea inginerului internat, cu care am reuşit să stau de vorbă, aflînd astfel cauzele catastrofei ce avusese loc, nu altele decît racilele bine cunoscute şi generalizate în toate sectoarele de activitate: presiunile pentru îndeplinirea şi depăşirea normelor şi planului de producție, fără să se țină seama de întreținerea, uzura şi capacitatea de funcționare a maşinilor, nici de măsurile de protecție a muncii şi nici de efectul negativ al istovitoarelor ore suplimentare de muncă impuse muncitorilor. Securitatea şi procuratura se străduiau să elimine din dosarul pe care îl întocmeau toate aceste argumente ridicate de victimele accidentului, cărora li se dresau actele de dare în judecată pentru sabotaj. Cercetările şi anchetarea răniților începuseră încă dinainte ca aceştia să fi fost apți din punct de vedere medical să răspundă la întrebări, anchetatorii Securității şi procurorii continuînd săptămîni în şir să le tot ia declarații, din care să rezulte că provocaseră intenționat explozia pentru a sabota producția. Cum nici unul din cei anchetați nu recunoştea asemenea aberație, ancheta căuta să stabilească prin mărturii culese de la alți muncitori, de la cunoscuți, vecini şi chiar rudele lor, că răniții îşi manifestaseră în diferite ocazii nemulțumirea față de regim, criticînd partidul şi guvernul. Menționez că inginerul care vorbea era membru de partid! Li se scotea de asemenea în evidență originea socială nesănătoasă şi proveniența din familii burgheze sau de țărani chiaburi, cu mentalitate reacționară. Securitatea specula toate informațiile despre prietenii sau rudele anchetaților care suferiseră condamnări politice pentru că fuseseră membri ai Mişcării legionare sau ai „partidelor istorice“. Încondeiați astfel cu cele mai negative atribute ale

duşmanilor clasei muncitoare, nu li se mai oferea decît soluția recunoaşterii faptelor, pentru a obține indulgența justiției.

Am relatat numai pe scurt ce mi-au povestit inginerul şi un tovarăş de-al lui, pentru a arăta spiritul în care erau duse cercetările. Atît el, cît şi celelalte victime ale exploziei erau internați într-un salon mai izolat, de la capătul unui coridor ținut sub observația unui agent al Securității. Cum condițiile de spitalizare nu puteau asigura realizarea unei izolări perfecte, bolnavii trebuind să-şi părăsească deseori salonul pentru diferite tratamente, deplasîndu-se fie la sala de operații, fie la camera de pansamente, fie la sala de gimnastică medicală şi mecano-terapie, eficacitatea supravegherii lăsa de dorit. Mai intervenise cu timpul şi plictiseala şi neglijența agenților. Dîndu-şi probabil seama de inutilitatea însărcinării primite de a păzi nişte oameni bolnavi şi neputincioşi, unii țintuiți la pat, iar alții abia ținîndu-se pe picioare, nu-şi mai dădeau osteneala să-i supravegheze îndeaproape, mulțumindu-se să facă simplă figurație pe coridor pentru ochii superiorilor. La fel de ridicolă părea şi dorința Securității de a împiedica contactul cu ceilalți bolnavi din spital şi cu personalul medical, pentru ca lumea să nu afle de explozia de la combinatul siderurgic. Cazul lor devenise în spital un fel de secret al lui Polichinelle. Toți ştiau întreaga poveste şi toți se prefăceau a nu şti nimic. Şi Securitatea ştia că lumea ştie şi cred că nici nu voia altceva decît această complicitate la minciună din partea oamenilor. Cum în societatea socialistă nu se întîmplă nici accidente de muncă, nici crime, nici alte infracțiuni, caracteristice societății decadente capitaliste, bineînțeles că presa nu publicase nimic despre explozie. Iar despre soarta victimelor acelei explozii nu am mai aflat nici eu nimic după ce am părăsit spitalul. Cu prilejul vizitelor pe care i le-am făcut ulterior lui Bazilescu, rămas încă o bucată de vreme internat, mi s-a spus că situația accidentaților în explozia şi incendiul de la combinat era neschimbată.

Condițiile primitive de muncă din cadrul colectivului lui Rațiu, al cooperativei de mase plastice, avînd ca urmare explozia, incendiul şi internarea noastră la Salvare, organizarea şi îngrijirea medicală din spital, influențate şi ele de apartenența politică a directorului cu studiile făcute în „Uniune“, diferitele cazuri de accidente de muncă, dintre care nu l-am pomenit decît pe cel care ilustra în modul cel mai flagrant lipsa de omenie, abuzul şi imixtiunea Securității pentru a salva şi acoperi cu orice preț iresponsabilitatea şi incapacitatea criminală a celor din conducerea statului şi partidului, au fost pentru mine, pe lîngă multe alte experiențe trăite după

ieşirea din închisoare, aspectele cele mai dezolante ale libertății de care pasămite trebuia să mă bucur. O libertate într-o atmosferă ce mi se părea pe zi ce trecea mai apăsătoare, făcîndu-mă să mă gîndesc tot mai des la o scăpare. Ideea obsedantă a evadării îmi dădea din nou tîrcoale, la fel ca în anii de puşcărie. Visele cu amintiri din închisoare mi se împleteau în somn cu scene de trecere clandestină a frontierei, aşa cum mi le imaginasem în planurile pe care mi le tot făceam în timpul zilei. Începusem iarăşi să mă informez în mod discret despre situația din zona frontierei sîrbeşti, deşi riscurile trecerii Dunării şi a străbaterii Iugoslaviei fără a fi prins şi, în cel mai bun caz, numai extrădat, dacă nu împuşcat, erau prea mari şi nu mă încumetam să mi le asum. Eram mai degrabă tentat să mă aventurez pe calea sugerată de Gioga Parizianu la Salcia: să trecem granița prin Dobrogea, să traversăm Bulgaria şi apoi, prin filiera aromânilor din sudul țării, să ajungem în Grecia. Impedimentele în calea unei asemenea aventuri începeau chiar înainte de a o plănui. Ar fi trebuit mai întîi să-l întreb pe Gioga dacă şi acum, după eliberarea din închisoare, mai era dispus să-şi încerce cu mine norocul, înfruntînd două frontiere şi cutreierarea Bulgariei, de la nord la sud. Abia după un răspuns afirmativ din partea lui, ne-am fi putut apuca să discutăm planul de drum în detaliu. Pentru a mă consulta cu Gioga însă, care îşi găsise între timp o locuință şi un loc de muncă tocmai la Moineşti, în Moldova, mie îmi lipseau nu numai banii necesari de deplasare şi întreținere pe durata întîlnirii, dar şi timpul, fiind nevoit să lucrez mai departe la cooperativă pentru un salariu care şi aşa abia reuşea să-mi asigure un minimum de existență. Era un cerc vicios din care nu puteam ieşi. În frămîntările mele pe tema unei fugi din țară, mă lăsam uneori furat şi de gîndul unor speranțe iluzorii, dacă nu chiar puerile. Printre ele îmi imaginam şi fuga pe calea aerului, formulă demult zădărnicită de autorități prin măsurile pe care le luaseră după un număr de tentative în acest sens, în marea lor majoritate eşuate încă din faşă. Şi totuşi, cum nu zburasem încă niciodată cu avionul, mi-am luat într-o duminică un bilet pentru un zbor de agrement de o jumătate de oră pe deasupra împrejurimilor Bucureştiului, mai mult pentru a-mi stimula imaginația şi a-mi satisface curiozitatea. Îmi vine să cred că datorită acelui zbor, lipsit de sens şi fără vreo consecință practică, am reuşit să-mi influențez soarta sau poate chiar să-mi forțez destinul, pentru că cel de-al doilea avion în care m-am urcat în viața mea avea să aterizeze, trei ani mai tîrziu, la Zürich. Dorința de a pleca din țară, în speranța că mă voi simți mai liber şi mai puțin străin printre străini, creştea pe zi ce trecea, nu numai la

mine, dar şi la cei cîţiva prieteni şi cunoscuţi care se încumetau să-şi destăinuie gîndurile.

Dorul de ducă mi-l mai astîmpăram sau poate, dimpotrivă, nu făceam decît să mi-l întreţin mai viu, ducîndu-mă din cînd în cînd cu prietenul meu Mitache să beau o cafea la bufetul aeroportului de la Băneasa. Cafeaua era mai bună ca în oraş, iar atmosfera din hala aeroportului era mai civilizată şi mai îmbietoare din cauza curăţeniei, a politeţii chelnerului şi a liniştii netulburate decît de megafonul care anunţa programul zborurilor. Adevăratul motiv al vizitei noastre la cafenea, numai în anumite zile şi la o anume oră, era însă altul: veneam să asistăm la decolarea avionului Caravelle care zbura la Paris! Sorbindu-ne cafelele, ne uitam la puţinii călători care îşi făceau apariţia înainte de ora plecării pentru a-şi îndeplini formalităţile la ghişeele din aerogară. Printre ei, rareori vedeai cîte un om obişnuit. Majoritatea autohtonilor care plecau erau însărcinaţi cu misiuni oficiale sau trimişi să participe la congrese în străinătate. Aveau în general aspectul clasic al speciei care ocupa funcţii de încredere şi răspundere în serviciile şi direcţiile diferitelor ministere. Păreau toţi făcuţi de o mamă: figuri mai mult sau mai puţin lombroziene, cu cefe late, bine hrăniţi şi plesnind de sănătate, siguri pe ei, păşind cu autoritate, vorbind lat şi gros, rîzînd şi schimbînd între ei glume într-o limbă stridentă, în care expresiile grosolane se împleteau cu cuvintele pretenţioase şi cu sens denaturat ale limbii de lemn. Uneori, destul de rar, mai vedeam şi cîte un străin sau doi. Îi recunoşteai imediat după aerul lor degajat, după privirea senină, după cum stăteau hainele pe ei. Pentru noi însă, momentul mult aşteptat nu-l reprezenta nici defilarea pasagerilor, fie ei români sau străini, nici dispariţia lor dincolo de uşa păzită, unde se făcea controlul paşapoartelor şi al bagajelor. Noi nu ne întrerupeam conversaţia şi nu ne părăseam măsuţa unde ne băusem cafelele, decît cînd reactoarele ambalate ale Caravelle-i făceau să vibreze geamurile aerogării. Ne mutam atunci pe scaunele din faţa ferestrelor care dădeau spre pista de decolare şi nu mai slăbeam avionul din ochi. După îmbarcarea pasagerilor, cînd zgomotul reactoarelor se întetea şi avionul începea să ruleze pe pistă, mă surprindeam ţinîndu-mi respiraţia pînă ce-l vedeam desprinzîndu-se de la sol. Apoi, şi eu, şi prietenul meu, îl petreceam cu ochii, în tăcere, pînă ce pierea în albastrul cerului. Cu aceeaşi privire şi aceleaşi gînduri urmărisem de la gratiile celulei şi ciorile din curtea Zărcii, cînd îşi luau zborul peste zidurile şi sîrmele ghimpate care împrejmuiau Aiudul.

Dacă, la mine, intenţia de a fugi peste hotare nu s-a precizat decît

tîrziu, după închisoare, dorința mamei de a mă vedea plecat în străinătate s-a manifestat o dată cu năvălirea ruşilor în România la 23 august 1944. Pe vremea aceea însă eram mult prea optimist şi trăiam din plin în spiritul de luptă împotriva ruşilor şi comuniştilor, care însufleţea tineretul din şcoli şi universități. Aş fi privit atunci plecarea din țară, pentru a te pune la adăpost, ca pe un act ruşinos, de dezertare de la datorie şi de trădare de neam, deşi mama încerca să-mi domolească judecățile pripite, elanul entuziasmelor şi pornirile pătimaşe ale vîrstei. Acum, după închisoare, îmi făcea mereu aluzie la o eventuală plecare, evident pe cale legală, punîndu-şi speranța în tot felul de invitații sau intervenții din partea unor rude sau prieteni din Occident, cărora le comunica, prin orice ocazie se ivea, dorința ei de a mă şti scăpat din ghearele regimului. La mine nu mai găsea de data asta opoziția de dinainte, ci numai scepticismul cuvintelor cu care excludeam asemenea posibilitate.

— Cum îți închipui că Securitatea va da paşaport unui fost deținut politic?!

Pentru a nu-i face griji, nu-i vorbeam însă de gîndul meu de a trece granița clandestin.

Era prin luna mai, cînd am aflat, printr-o prietenă care lucra la ONT Carpați, că oficiul de turism angajează, pe perioada de vară, ghizi pentru vilegiaturiştii străini care veneau să-şi petreacă vacanța pe litoralul Mării Negre. Erau căutați tineri care să cunoască limba engleză sau franceză. Oferta era atrăgătoare. Aveam ocazia nu numai să stau pe gratis toată vara la mare, cu casa şi masa asigurate, dar, după spusele prietenei mele, urma să primesc şi un salariu destul de bun. Birourile ONT-ului erau pe bulevardul Brătianu, vizavi de cinematograful ARO, devenit Patria. Angajările se făceau fără multe formalități, de către serviciul personal, care se afla la parterul clădirii. Erau grăbiți să-şi completeze numărul de ghizi de care aveau nevoie pentru sezonul care începea şi nu-şi mai pierdeau timpul cu verificări prea amănunțite. Prietena mea, care lucra în aceeaşi clădire, la serviciul contabilității, aflase întîmplător că ONT-ul comunicase oficiului de repartizare a brațelor de muncă numărul de oameni pe care voia să-i angajeze. M-a îndemnat să mă prezint chiar a doua zi, înainte ca locurile să fie ocupate şi să spun că dețin informația de la „brațele de muncă“. Aşa am şi făcut. A doua zi, m-am strecurat în rîndurile unui grup de funcționari, care tocmai pătrundeau în clădire, evitînd astfel să fiu legitimat la poartă şi întrebat unde, la cine şi pentru ce vreau să intru. M-am dus direct la uşa ce-

mi fusese indicată şi am intrat într-o încăpere mare, cu mai multe birouri, în care forfoteau o sumedenie de funcționari. Unul singur, foarte tînăr şi cu înfățişare plăcută, stătea aşezat la biroul lui, părînd să nu aibă nimic de lucru. Aveam să aflu a doua zi de la prietena mea că era de la serviciul de cadre. M-a văzut oprit lîngă uşă, mi-a făcut semn să mă apropii şi m-a întrebat ce vreau. I-am spus că vin de la „brațele de muncă“ pentru un post de ghid anunțat vacant de ONT. Tînărul s-a arătat imediat interesat şi a ieşit brusc din inerția în care se complăcuse pînă atunci. Sculîndu-se de pe scaun, s-a apropiat de tejgheaua care ne despărțea, menită să oprească accesul publicului spre birourile din încăpere, şi mi-a pus prima întrebare:

— Ce limbă străină cunoaşteți?

— Franceza, i-am răspuns.

— O vorbiți bine?

Lăsînd modestia la o parte, i-am confirmat:

— Da! Foarte bine!

Satisfăcut de răspunsuri, a luat de pe birou un formular de angajare şi a început să-l completeze, cerîndu-mi datele obişnuite: numele, prenumele, data şi locul naşterii, adresa etc. Totul mergea strună. El părea mulțumit de mine, iar eu îl găseam tot mai simpatic, pe măsură ce completarea formularului se apropia de sfîrşit. Mă vedeam deja pe plaja de la Mamaia, cînd, deodată, totul s-a împotmolit la întrebarea:

— Unde ați mai lucrat?

— La cooperativa de mase plastice.

— De cînd pînă cînd?

I-am spus, sperînd că nu va mai insista asupra subiectului. Dar el a insistat:

— Văd că nu ați lucrat la cooperativă decît cîteva luni. Unde ați mai lucrat înainte?

Nu puteam ocoli întrebarea, aşa că mi-am luat inima în dinți şi i-am răspuns la fel de prompt ca şi mai înainte:

— Nu am mai lucrat nicăieri, fiindcă am fost în închisoare, i-am spus cu aerul cel mai natural din lume.

A urmat o scurtă pauză, după care a venit şi întrebarea-cheie:

— Pentru ce?

De data asta am fost laconic:

— Politic.

Cuvîntul magic pe care îl pronunțasem şi-a produs aproape instantaneu efectul. Toată graba aproape febrilă cu care îmi completase pînă atunci

formularul de angajare s-a stins ca prin farmec, tînărul recăpătîndu-şi brusc privirea inertă şi expresia indiferentă din momentul intrării mele în birou. S-a uitat mai întîi la ceas şi, deşi nu trecuseră mai mult de zece-cincisprezece minute de cînd începuse să stea cu mine de vorbă, s-a mirat că se făcuse atît de tîrziu. În consecinţă, mi-a dat de înţeles că s-a răzgîndit şi nu mai completează formularul. L-a depus deci împreună cu tocul pe birou şi m-a sfătuit cum e mai bine să procedez:

— Du-te dumneata acasă, scrie o cerere de angajare şi depune-o într-una din zilele următoare la poartă. Cînd se va rezolva, vei primi răspunsul în scris.

Se străduise să-mi vorbească cu aceeaşi amabilitate şi bunăvoinţă ca şi mai înainte, dar se vedea că nu mai prezentam pentru el acelaşi interes ca la începutul convorbirii noastre. Deşi înţelesesem că mi se spulberaseră iluziile de a petrece vara la mare, nu am vrut să mă supun ritualului încetăţenit, de a mă preface că dau crezare unor vorbe pe care atît eu, cît şi cel ce le pronunţase le ştiam mincinoase. Nu puteam împiedica formularea minciunii, care ţinea de însăşi natura comunismului, dar nu înţelegeam să mă şi înjosesc colaborînd de bunăvoie la propria mea înşelare, simulînd credulitatea. Cum nu mai aveam nimic de pierdut, am fost tentat să-mi iau satisfacţia, încercînd să-i smulg tînărului adevărul. M-am aplecat spre el, peste tejgheaua despărţitoare, lăsîndu-l dinadins să-mi surprindă privirea prudentă, aruncată împrejur, mi-am potrivit glasul, să nu fie auzit de funcţionarii de la celelalte birouri şi, aproape în şoaptă, i-am vorbit aşa:

— Nu vă supăraţi, am văzut că sînteţi un om binevoitor şi, de aceea, aş îndrăzni să vă rog ceva…

Atît atitudinea mea, cît şi tonul confidenţial pe care îl adoptasem invitau, dacă nu la complicitate, cel puţin la o oarecare intimitate; ceea ce l-a şi făcut pe tînăr să mă întrebe ce doresc, tot cu glasul scăzut ca şi mine.

— Ca să nu mai pierd timpul cu demersuri de angajare inutile, v-aş ruga să-mi spuneţi sincer…

Şi aici am făcut o scurtă pauză şi, uitîndu-mă insistent în ochii lui, am continuat tot pe şoptite:

— …se poate sau nu se poate?

L-am văzut mai întîi surprins şi apoi tulburat. Întrebarea mea nu respectase regula jocului şi îl neliniştea. A rămas un moment descumpănit. Pregeta să-mi răspundă. Apoi s-a decis. S-a uitat mai întîi pe furiş spre celelalte birouri, pe urmă din nou la mine şi în sfîrşit mi-a dat răspunsul. Abia l-am auzit, atît de încet mi l-a şoptit:

— Nu se poate…

Şi, după o ezitare, a mai adăugat:

— …îmi pare rău…

Nu ştiu nici eu de ce, dar atunci am fost convins că îi părea rău. Poate fiindcă, în confruntarea ce avusese loc între robotul securist şi omul normal, biruise pentru o clipă cel din urmă. Ultimele cuvinte înainte de a pleca i le-am adresat numai acestuia:

— Vă mulţumesc pentru bunăvoinţa ce mi-aţi arătat-o!

LA MARE ŞI… PRIN ȚARĂ

Şi totuşi, în vara aceea, ca şi în următoarele patru, cîte le-am mai apucat în țară, am reuşit să petrec de fiecare dată cîte trei-patru săptămîni la mare. Pentru mine şi pentru mulți dintre prietenii şi cunoscuții mei, concediul la mare era singura perioadă senină şi fericită din cursul anului; motiv pentru care un an întreg făceam toate economiile şi sacrificiile posibile pentru a ne putea plăti şederea timp de o lună la 2 Mai, unde ne întîlneam cu toții. Țin minte că două astfel de concedii le-am făcut cu banii cîştigați de pe urma vînzării unor broşe lucrate artizanal acasă. Materia primă, cutiile de medicamente din material plastic, mi le procurau doctorii prieteni care lucrau în spitale. În loc să le arunce, rugau surorile să le strîngă pentru mine. Lilica Ciorănescu colabora şi ea la diferitele operații ale procesului de fabricație. Cutiile de plastic le fărîmițam într-o piuliță şi, după ce le amestecam cu alte bucăți de plastic colorate, le puneam la topit pe aragaz, în nişte creuzete mici de porțelan. Ni le procura prietenul nostru Giorgi Lahovary, inginer chimist, care lucra la laboratorul Comitetului Geologic. În masa vîscoasă şi încă fierbinte din creuzet introduceam cîte o rondelă de tablă subțire, decupată din capacele cutiilor de Nescafé, pe care reproduceam efigia unor monede antice, care puteau fi văzute prin transparența materialului plastic, după ce se răcea şi se solidifica. Prin apăsarea şi presarea rondelelor pe suprafața unor monede, reuşeam să imprim în tabla moale a cutiei de Nescafé efigia reprezentată pe monedă, căreia îi afumam apoi la flacăra unei lumînări conturul şi părțile mai puțin proeminente, pentru a-i da aspectul patinat al vechimii. Mai înainte ca materialul plastic din creuzet să se întărească definitiv, fixam în el şi acul de siguranță al viitoarei broşe. Ultimele operații prin care îi rotunjeam conturul, i-l şlefuiam şi îi lustruiam suprafața le făceam cu glaspapir şi cu un polizor de mînă găsit de Lilica printre diferitele vechituri aruncate în podul casei. Marfa era astfel gata de vînzare. Piața de desfacere erau institutele de proiectări, unde majoritatea desenatorilor erau femei.

Ideea broşelor îmi venise cu totul întîmplător, într-o zi cînd, din greşeală, pusesem pe plita încă fierbinte o cutie de plastic care se topise. Apoi, cu experiența căpătată lucrînd la cooperativă, combinată cu îndemînarea, tenacitatea şi răbdarea fostului puşcăriaş, am ajuns la formula confecționării broşelor, pe care am început să le produc în serie. Nu mai țin minte ce preț ceream pe ele, dar ştiu că aveau succes şi se vindeau ca pîinea caldă. La un moment dat, am ajuns să văd pe stradă atît de multă lume purtîndu-mi broşele, încît m-am temut să nu se sesizeze şi autoritățile de apariția lor şi să-l caute pe cel care comisese dubla infracțiune de a le fi fabricat şi vîndut ilegal. Am oprit deci producția. Cred că episodul cu broşele poate demonstra cum, chiar sub regimul comunist, datorită unei idei mai mult sau mai puțin inspirate, reuşeai să-ți asiguri sporadic un cîştig suplimentar, chiar dacă, aşa cum era cazul meu, nu erai dotat cu o îndemînare deosebită pentru lucrul manual şi îți lipsea simțul comercial. Ştiam foarte multă lume care trăia din astfel de expediente, purtînd denumirea generică, în argoul vremii, de ciubucuri. Nu ți se cerea decît să ai puțin spirit de inițiativă, un minim de imaginație şi simț al improvizației şi doza de prudență necesară pentru a evita rigorile legilor societății colectiviste, care sancționau manifestările negative de independență şi individualism.

Cele cîteva concedii petrecute la mare, după eliberarea din închisoare, îmi sînt legate în amintire de mai multe întîmplări şi evenimente, care, fiecare în felul lor, m-au impresionat în mod deosebit, influențîndu-mi, poate mai mult decît altele, cursul vieții de aci înainte.

Eram cu vreo cinci-şase prieteni pe plaja de la Mamaia, în ultimele zile ale concediului, cînd i-am cunoscut pe Victor şi Elly Bossart, o pereche de elvețieni, veniți pentru prima oară în vilegiatură într-o țară socialistă. Îi împinsese curiozitatea şi, în naivitatea lor de occidentali bogați şi blazați, fuseseră ademeniți de perspectiva călătoriei într-o țară comunistă, pentru ei mai degrabă exotică, ce le-o trezise prospectul unui birou de turism, care lăuda frumusețile litoralului Mării Negre, proverbiala ospitalitate românească şi confortul modern al hotelurilor cu serviciul lor impecabil. În privința comodităților oferite de hotel, a obrăzniciei şi indolenței personalului, se lămuriseră încă din prima zi că depăşeau „exotismul“ pe care îl întîlniseră în Marea Caraibelor sau în țările din lumea a treia, din Africa sau Extremul Orient. Avînd de a face numai cu ospitalitatea „socialistă“ sau „de stat“, nu au avut ocazia s-o cunoască pe cea autentic românească. Se resemnaseră să se bucure peste zi numai de plaja

neaglomerată, de soare şi de apă, iar seara să facă socoteala nopților care le mai rămîneau de dormit la Mamaia pînă la întoarcerea acasă, la Zürich.

Am mai povestit cum i-am întîlnit pe Elly şi Victor Bossart, care, cu totul întîmplător, îl cunoscuseră cu cîteva zile înainte pe Pasternak, fostul meu coleg de celulă din penitenciarul de la Timişoara. O coincidență fericită, atît pentru noi, foştii puşcăriaşi, care am avut prilejul să ne revedem, cît şi pentru ei, care au aflat astfel mai multe despre români, dar şi despre regimul comunist pe care erau dispuşi să-l privească cu oarecare îngăduință. Mi-am dat atît de mult osteneala să-i informez despre adevărata față a regimului, vorbindu-le de politica de exterminare din închisori şi de terorizarea şi abrutizarea populației prin muncă, lipsuri de tot felul şi spălarea creierului prin presă, radio şi şedințe de îndoctrinare, încît încet-încet am rămas numai eu şi Pasternak cu ei pe plajă. Amicii mei, după ce şi-au irosit în zadar toate privirile cu înțeles şi semnele discrete prin care mă îndemnau la prudență, au considerat că era mai cuminte şi mai puțin periculos să se ducă să înoate în larg decît să fie martori la discuția noastră. Pasternak, timid şi mai ponderat din fire, îmi confirma spusele cu glas scăzut şi aruncînd priviri temătoare împrejur, ceea ce venea să justifice şi să dea un surplus de credibilitate afirmațiilor mele, făcute poate cu prea multă patimă şi în termeni prea violenți. Cele două-trei zile, cît am mai stat cu familia Bossart pe plaja de la Mamaia, mi-am continuat cu perseverență campania „duşmănoasă, de defăimare a regimului clasei muncitoare“. Am avut satisfacția succesului deplin! Oamenii au plecat acasă, lămuriți în privința propagandei mincinoase, a falsului socialism şi a aşa-zisei democrații populare de sub dictatura comunistă. Pe de altă parte, descoperind că România nu era o țară chiar atît de „exotică“, începuseră să-i privească cu alți ochi şi cu simpatie pe „băştinaşi“. La despărțire am făcut schimb de adrese şi am păstrat legătura prin corespondență.

În primăvara următoare, Elly Bossart a venit pentru o săptămînă la Bucureşti. Îmi anunțase din timp data sosirii şi am întîmpinat-o la aeroport împreună cu întreg grupul pe care îl cunoscuse la mare. Era încărcată de daruri şi atenții pentru fiecare. Venise să regăsească veselia, căldura prietenească şi încrederea cu care o înconjurasem pe plajă la Mamaia, dar şi să vadă Bucureştiul, în urma interesului pe care i-l trezisem povestindu-i despre oraşul supranumit cîndva micul Paris. Am căutat, împreună cu prietenul meu Dinu Mitache, să-i arătăm acele zone ale oraşului neafectate de „construcțiile socialiste“, unde vestigiile faimei lui trecute mai puteau fi descoperite. În puținele zile ale vizitei ei, i-am prezentat o serie de persoane

— şi ele nişte vestigii ale lumii de altădată — care, deşi trăiau la limita inferioară a mijloacelor de existență, continuau să supraviețuiască cu demnitate şi decență în spațiul restrîns al cîte unei singure camere, printre mobilele vechi pe care reuşiseră să le mai salveze la evacuarea din propriile lor case.

În schimb, pentru a descoperi aspectele vieții cotidiene sub comunism şi ale lumii noi pe care o crease, Elly Bossart nu mai avea nevoie de ghid. Le întîlnea la tot pasul! Pe cele pe care nu le înțelegea, i le explicam. De pildă, într-o zi, pe la ora 11 dimineața, cînd am trecut cu Dinu Mitache s-o luăm în oraş, ea se plimbase deja în aşteptarea noastră prin jurul hotelului şi pe Calea Victoriei şi, intrigată de descoperirea ce o făcuse, ne-a întrebat:

— De ce aproape toată lumea pe care am văzut-o pe stradă purta în mînă cîte două-trei rulouri de hîrtie igienică? Am văzut chiar pe cineva ținînd pe braț o sfoară făcută colan, pe care erau înşirate mai multe rulouri!

Am asigurat-o mai întîi că nu izbucnise nici o epidemie de holeră. I-am explicat apoi că în comerțul socialist produsele de primă necesitate nu se vînd la orice oră din zi sau din noapte, ca în țările capitaliste, ci apar numai sporadic şi, atunci, deşi le plăteşti, nu se spune că se vînd. Se spune că „se dau“. Ştiut fiind că elvețienii sînt mai greoi la minte decît noi, românii, lui Elly i-au mai trebuit cîteva lămuriri suplimentare, ca să priceapă taina distribuirii hîrtiei igienice. Într-altă zi, ne-am adunat toți prietenii şi am invitat-o la un aperitiv la un local de la colțul intrării Biserica Albă de lîngă biserica cu acelaşi nume de pe Calea Victoriei. Pe firma localului scria „Caviar“, denumire care explica totodată şi motivul pentru care nu avusesem pînă atunci obiceiul să-l frecventăm. Îngrijorați la gîndul notei finale ce ne va fi prezentată, abia ne atingeam de gustările comandate de Elly. Încă nu ştiam că, în sfîrşit, nu va accepta în ruptul capului să ne lase pe noi să plătim. Afară începuse de cîteva minute o ploaie torențială. Poate că, mai degrabă pentru a se adăposti, decît cu speranța de a-şi vinde lozurile, a intrat în acel moment pe uşă Gogu Ştefănescu, unul dintre cei mai simpatizați camarazi din închisoare, supranumit Gogu Minerul, cu care stătusem şi la Cavnic, şi la Piteşti. Cu îmbrăcămintea cam ponosită şi ud leoarcă, şi-a scos de sub haină cele trei colane de sfoară, de care atîrnau „lozurile în plic“, din vînzarea cărora îşi ducea zilele, în condiții mai mult decît mizerabile, după ce fusese eliberat din închisoare. Spre uimirea clienților din local, am sărit de la locul meu la uşă. Cînd şi Gogu m-a recunoscut, ne-am îmbrățişat cu efuziune nedisimulată şi chiar uşor provocatoare, aşa cum mulți din cei eliberați obişnuiau să-şi manifeste cu

ostentație în public bucuria de a-şi reîntîlni un fost camarad de închisoare. I-am spus apoi cu cine eram la masă şi i l-am prezentat lui Elly Bossart:

— Un prieten şi camarad de puşcărie, fost căpitan în armata regală română. Scos din armată şi apoi condamnat într-un proces politic, a executat aproape şaisprezece ani de închisoare, iar acum, după eliberare, negăsind de lucru, este vînzător ambulant de bilete de loterie. Deşi impresionată de scurta prezentare pe care i-am făcut-o, de data asta Elly a dat dovadă de o iuțeală de înțelegere aproape românească, declarînd că vrea şi ea să joace la loterie. Gogu i-a întins şiragurile de bilete, ca să-şi aleagă un loz.

— Le vreau pe toate, a zis ea şi, plătindu-i cele cîteva zeci de bilete, le-a pus în mijlocul mesei, rugîndu-ne pe toți s-o ajutăm să le deschidă.

La sfîrşitul operației, s-a ales cu un număr destul de mare de lozuri cîştigătoare. Premiile erau mici, dar, adunate, reprezentau totuşi o sumă deloc neglijabilă. Cu mult tact şi poate chiar mai emoționată decît Gogu, Elly l-a convins să accepte, fără să protesteze, toate lozurile cîştigătoare pe care le strînsese în fața ei pe masă.

Tot în legătură cu vizita lui Elly, îmi aduc şi acum aminte de neplăcuta senzație pe care o aveam cînd, împreună cu Dinu Mitache intram în holul hotelului Athénée Palace, unde o aşteptam să coboare din camera ei, pentru a o lua cu noi în oraş. Ne ştiam supravegheați şi urmăriți de ochiul Securității prin personalul de la recepție, dar şi de mereu una sau două persoane, pe care le găseam de fiecare dată aşezate în fotoliile din hol, privind împrejur cu o suspect de ostentativă indiferență. Aşteptau şi ele pasămite pe cineva, care nu venea însă niciodată. Din cînd în cînd se mai uitau şi la ceas, ceea ce ne făcea să glumim între noi, spunîndu-ne că erau nerăbdători să le vină echipa de schimb. În ziua sosirii lui Elly la Bucureşti, am urcat şi noi la ea în cameră, unde am mai schimbat cîteva cuvinte (bine gîndite şi cît mai banale!) înainte de a ieşi toți trei în oraş. O prevenisem încă pe drumul de la aeroport de probabila existență a microfoanelor şi, deşi nu reuşisem s-o convingem, ne făcuse concesia să ne promită că se va abține de la comentarii critice. Deşi pînă şi nouă ni s-a părut ridicolă ideea ce ne-a venit, am pus-o totuşi în aplicare, făcîndu-i semn lui Elly să tacă şi să nu dea glas întrebării care îi stătea tocmai pe buze, văzîndu-ne pe amîndoi aplecați asupra celor două valize cu care venise de la Zürich. Ştiind că ne expuneam ironiilor ei, i-am satisfăcut totuşi curiozitatea, dar abia cînd am ajuns în mijlocul Pieței Palatului: pusesem peste fiecare închizătoare a celor două valize cîte un fir de păr! Cu toate că eram

convinşi că o asemenea metodă primitivă nu mai era menţionată nici măcar în abecedarul spionului modern, nu rezistasem tentaţiei de a o încerca. Cîteva ore mai tîrziu, la întoarcere, am condus-o pe Elly pînă în cameră şi, fără să ne facem vreo iluzie, am verificat încuietorile valizelor. Firele de păr dispăruseră! Uluiţi, ne-am uitat unii la alţii: noi, miraţi de succesul neaşteptat al experienţei, dar şi mulţumiţi că ni se confirmaseră bănuielile, iar Elly cu admiraţie pentru flerul şi isteţimea noastră. Cercetînd conţinutul valizelor avea să constate şi ea că i se umblase în lucruri. Se vede treaba că în ţara atotputernicei Securităţi mijloacele simple mai aveau încă eficacitate, şi nu era neapărat nevoie să recurgi la arsenalul lui James Bond.

Într-o zi, din banii pe care îi economisisem din timp în vederea primirii lui Elly, am vrut să-i facem o surpriză. Am invitat-o la un aperitiv în locuinţa Lilicăi Ciorănescu, a cărei singură cameră, pe care o mai ocupa în fosta ei casă, deşi servea şi de dormitor, şi de salon, şi de sufragerie, era mai luminoasă şi mai primitoare decît camera mea de la parter. Elly a făcut cu această ocazie cunoştinţă şi cu promiscuitatea în care locuia atît de multă lume în „raiul comunist“. Contrastul avea să fie de-a dreptul şocant pentru ea, cînd avea să vadă pe masă o sticlă de şampanie şi o cutie cu icre negre. E drept că şampania nu era franţuzească, iar cutia nu prea mare, dar aveam scuza că ne aflam în România anilor ’60 şi surpriza ne-a reuşit. Elly, ca mai toţi occidentalii, credea că sturionii, producătorii de icre negre, nu se pescuiesc decît în Rusia şi în Iran, pe piepte din vestul Europei fiind cunoscute ca exportatoare de caviar numai aceste două ţări. Elly ne vorbise de preţul exorbitant al icrelor negre, care chiar şi pentru ei erau un lux pe care nu şi-l puteau permite decît la zile festive. Icrele le procurasem chiar de la Athénée Palace. Mai exact spus, mi le vînduse pe sub mînă şeful ospătarilor, cum li se spunea chelnerilor sub regimul socialist, care cultiva „neaoşismele“, de la restaurantul hotelului. Nu mai ştiu cine îmi indicase sursa şi mă şi recomandase ca persoană de încredere „domnului George“. Domnul Jorj (aşa i se pronunţa numele) rezistase pe poziţia de „oberkellner“, pe care o avusese şi pe vremea „regimului burghez“. Chelner de şcoală veche, stilat, şi la vorbă, şi la ţinută, înalt, chel, cu figură distinsă, devenise o adevărată instituţie, la a cărui pricepere apela şi noul regim al proletariatului ori de cîte ori trebuia să organizeze banchete mai simandicoase. Moştenit de nomenclatura comunistă de la protipendada Bucureştiului de altădată şi probabil şi de Securitate de la vechea Siguranţă, domnul Jorj era nelipsit de la mesele ce se ofereau personalităţilor sau delegaţiilor străine care ne vizitau ţara. Nu pot încheia aici digresiunea

prilejuită de cutia de icre negre, pe care, aşezîndu-mă aşa cum ne înţelesesem la o masă de la braseria hotelului, domnul Jorj mi-o depusese cu o mînă în poală, în timp ce cu cealaltă îmi servea berea, fără să pomenesc şi de întîmplarea care mi l-a scos iar în cale.

Trecuseră mai bine de zece ani de cînd părăsisem Bucureştiul. Eram la München şi mă dusesem cu cîţiva cunoscuţi la deschiderea tîrgului internaţional la care îşi expunea şi România produsele. La standul românesc, cam sărăcăcios şi neatrăgător prezentat, nu se opreau prea mulţi vizitatori. Cele cîteva angajate, care îmbiau vizitatorii să guste din caşcavalul, salamul de Sibiu şi ţuica naţională, îşi făceau treaba cu stîngăcie, aruncînd împrejur priviri piezişe şi stînjenite, iar dacă le vorbeai româneşte, se speriau de-a binelea, îţi răspundeau laconic la întrebări şi se îndepărtau cît mai repede. Aerul condiţionat din hala expoziţiei nu reuşea să-ţi alunge impresia că respirai iar atmosfera apăsătoare a Bucureştiului anilor ’60, dominată de teamă şi suspiciune, care plutea în standul românesc şi te făcea să-ţi mai treacă de dorul ţării. Bineînţeles că pe nemţi, lipsiţi fiind de experienţa noastră de o viaţă în lumea comunistă, nu îi încercau aceleaşi sentimente. În cadrul expoziţiei, într-una din săli, fusese amenajat un restaurant în care se serveau mîncăruri şi băuturi româneşti. Întreg personalul de serviciu, de la bucătari pînă la chelneri, fusese adus din ţară. Ne-am aşezat şi noi la o masă. Era vremea prînzului. Care nu mi-a fost însă mirarea văzîndu-l venind să ne ia comanda tocmai pe domnul Jorj! L-am recunoscut imediat. Era neschimbat. Îmbrăcat în fracul lui impecabil, era întruchiparea însăşi a demnităţii în exerciţiul funcţiunii. Domnul Jorj nu cunoştea nici indolenţa, nici slugărnicia şi nici obrăznicia ospătarilor, care făceau ruşinea restaurantelor de stat din România socialistă. Serviabil, dar nu servil, amabil, fără să fie obsecvios, impunea respect respectîndu-şi clientul, de care se apropia cu discreţie, fără să-i forţeze intimitatea, cercetîndu-i gusturile şi sfătuindu-l în privinţa meniului. Nu mi-am putut da seama dacă şi el şi-a adus aminte de mine. Deşi memoria e una din calităţile principale ale chelnerului bun, tot de meserie ţine şi jocul privirii şi zîmbetul abia schiţat, prin care te lasă să înţelegi că te-a recunoscut, chiar dacă habar nu are cine eşti. Ţin minte că din toată lista de bucate nu m-a tentat să cer decît mămăliguţă cu brînză şi smîntînă, la care domnul Jorj şi-a permis să-mi aprecieze alegerea, spunîndu-mi că şi el mi-ar fi recomandat tot mămăliguţă sau sărmăluţe în foi de viţă, care „sînt şi ele foarte bune“. Să fi vrut să insinueze că toate celelalte feluri de pe lista de bucate nu erau comestibile? Pe figura lui nu am putut citi răspunsul la întrebare, dar am

rămas cu impresia că asta voise să-mi transmită. Majoritatea nemților de la mesele din jur nu veniseră să încerce nici mîncărurile, nici băuturile româneşti. Îşi consumau tot berea lor bavareză. Între timp, ne-a atras atenția agitația febrilă a chelnerilor, care, sub îndrumările domnului Jorj, alăturaseră vreo patru-cinci mese, grăbindu-se să aşeze pe ele tacîmurile şi să tragă scaunele în dreptul lor. Curioşi să vedem pentru cine se pregătea o masă atît de lungă, cu zece-douăsprezece scaune în jur, am mai comandat cîte o bere şi ne-am prelungit şederea în restaurant. N-am aşteptat mult.

Dincolo de uşa încă închisă a restaurantului s-a iscat o larmă de glasuri şi rîsete, mai întîi confuze şi nu prea desluşite, dar devenind treptat tot mai clare, pînă ce am surprins cîteva crîmpeie de vorbă românească. Apoi, cînd uşa s-a deschis, zgomotul făcut de grupul care a intrat a umplut deodată încăperea, de parcă, brusc, cineva ar fi răsucit la maximum butonul unui aparat de radio, pus pînă atunci în surdină. Să tulburi liniştea care domneşte de obicei în restaurantele din Germania, unde conversațiile se duc în soto-voce şi lumea nu duelează cu tacîmurile, ți se pare aproape o blasfemie. Poate că tocmai această reținere, manifestată de-a lungul anului, îi face pe nemți să caute o defulare atunci cînd se dezlănțuie în berării, de „Oktoberfest“, golind „mass“-uri după „mass“-uri, congestionați la față, cîntînd şi răcnind cît îi ține gura. Surpriza nemților de la mese, la irupția zgomotoasă a noilor veniți, nu avea să se oprească aici. De altfel, nici a noastră, cu toate că în privința manifestărilor temperamentale eram dispuşi să fim mai concesivi decît nemții. Grupul de vreo zece inşi gravita în jurul unuia dintre ei, care părea să fie personajul principal, după care toți ceilalți căutau să-şi modeleze atitudinea, vorbind, rîzînd şi gesticulînd la fel ca el. Cel care le servea de model era şeful delegației comerciale şi economice a României la tîrgul din München, iar ei, membrii acestei delegații de specialişti, din ministerele de resort de la Bucureşti. Întîmplător, masa noastră era foarte bine plasată pentru a asista la spectacolul ce ni l-au oferit reprezentanții guvernului de la Bucureşti. Ocupam fotoliile de orchestră, cu vizibilitate şi acustică ideal! L-am văzut pe domnul Jorj ieşindu-le înainte şi indicîndu-le, cu gest de maestru de ceremonii, masa ce li se pregătise. Trăgînd personal scaunul din capul mesei, l-am auzit poftindu-l pe „domnul ministru“ să ia loc. (Probabil că apelativul „domn“ era o variantă pentru uz extern, în speranța vană de a ascunde în spatele lui „tovarăşul“.) Tovarăşul însă nu putea şi nici nu voia să se ascundă. Nu-l lăsa nici înfățişarea, nici caracterul. Era mult prea sigur pe el, mult prea convins că nimeni nu-l poate împiedica să se poarte cum îi vine lui bine şi mult prea obişnuit să nu

se sinchisească de părerea celor din jur, pentru a avea vreo reticență. Tonul venea chiar de la domnul ministru, care îşi dădea în petic din toată ființa lui, pornind de la aspectul fizic şi îmbrăcăminte, pînă la felul cum umbla, cum şedea pe scaun, cum mînca, vorbea şi rîdea.

Nu discreția mă opreşte să-i dau numele, dar nu i l-am reținut dintr-un defect mintal, care m-a făcut să nu-i pot niciodată deosebi pe unul de altul pe mai marii regimului comunist, deşi nu le contest originalitatea numelor. Niciodată nu am ştiut cum arătau la față şi ce funcții ocupau tovarăşii Cioară, Burtică, Pacoste, Gîdea — sau cum îi mai chema — din cauza vitezei cu care erau „rotați“ sau cădeau în dizgrație şi a faptului că îi consideram numai ca pe nişte piese standard, fără personalitate, ale aceluiaşi mecanism. După gabarit şi întreaga lui înfățişare, domnul ministru întrunea caracteristicile fizice ale nomenclaturistului clasic. Părea scos din galeria monştrilor, cum le spuneam noi, duşmanii înrăiți, celor care din balconul Kremlinului primeau defilarea de 7 Noiembrie. Geometric, se înscria şi el, ca şi ei, mai degrabă într-un pătrat, decît într-un dreptunghi. Burta de om îmbuibat, ce i se revărsa peste curea, ceafa lată şi fața buhăită îi completau portretul şi asemănarea cu tovarăşii lui de luptă pentru un trai mai bun al clasei muncitoare. Dar nu atît prin aspectul lui fizic sau prin îmbrăcăminte avea să devină punctul de atracție al privirilor din sala restaurantului, cît prin atitudinea şi manifestările lui în tot timpul mesei. Domnul ministru era bine dispus, jovial şi degajat. Se simțea la largul lui, demonstrînd o totală lipsă de complexe. O dată tolănit pe scaunul din capul mesei, s-a întors spre domnul Jorj şi, pocnind din degete, i-a strigat să se apropie, deşi acesta se afla numai la un pas distanță. Tot în auzul întregii săli, i-a comandat şi mîncarea, şi băutura, după care s-a adresat celorlalți delegați, care pînă atunci stătuseră într-o expectativă respectuoasă. Tonul şi stilul conversației care s-a pornit le-a dat domnul ministru. Le vorbea comesenilor cu tu, mă şi bă, dîndu-le diferite epitete amicale, legate de trăsăturile mai accentuate ale figurii fiecăruia. Mi-aduc aminte că pe unul din ei nu-l scotea din „bă, năsosule!“ Le acorda această familiaritate ca pe o favoare, pentru care beneficiarii se grăbeau să se arate recunoscători, făcînd haz de fiecare vorbă de duh pe care o spunea.

Nemții de la mesele vecine nu puteau gusta ca noi întreaga savoare a conversației de la masa delegației române, scăpîndu-le sarea şi piperul glumelor şi suculența expresiilor tot mai slobode din limbajul domnului ministru, care nu mai era tributar limbii „vechilor cazanii“. Pe măsură ce mîncau şi beau, spiritele se încingeau şi zaiafetul lua proporții. Mai ales

sonore! Cîțiva dintre delegați, urmînd exemplul şefului, îşi scoseseră şi ei hainele, simțindu-se ca la ei acasă. Domnul ministru, răsturnat pe scaunul lui, vorbea şi rîdea cu gura plină, subliniindu-şi spusele cu gesturi largi şi fandări spectaculoase cu cuțitul sau cu furculița spre interlocutor. Am surprins la nemții din restaurant acelaşi schimb de priviri jenate, ca la publicul din fața țarcului cu maimuțe din grădina zoologică, la vederea gesturilor obscene ale pavianilor. Dintr-un stupid şi prost plasat sentiment național, am încercat să le găsesc o scuză domnului ministru şi ciracilor lui pentru felul în care îşi reprezentau țara şi pe români în străinătate, căutînd o asemănare între chiolhanul de la masa lor şi pitorescul atmosferei de la o masă de nuntă cu dar din mahalalele Bucureştiului. Nu am reuşit însă să mă consolez cu această explicație, care mi-ar fi menajat mîndria valahă. A trebuit să accept ruşinea de a fi de un neam cu adunătura de mîrlani care venise să-i reprezinte pe români la München. Amintindu-mi acum de scenele de la masa delegației române, mă cuprinde aceeaşi indignare ca şi atunci. Pe de altă parte, nu-l pot uita nici pe domnul Jorj, pe care l-am observat tot timpul cît s-a ocupat de serviciul din sala restaurantului. Cel puțin el era de admirat. Atent, prevenind de cele mai multe ori dorințele clienților înainte de a fi exprimate, răspundea cu egală amabilitate la toate chemările, indiferent dacă era solicitat prin semne discrete şi rugat civilizat sau strigat mitocăneşte de tovarăşii veniți de la Bucureşti. Domnul Jorj era prea stilat pentru a face vreo deosebire între clienți. Calm şi imperturbabil, îi servea pe toți cu acelaşi zîmbet profesional, fără ca privirea neutră, lipsită de orice expresie, să-i reflecte gîndurile. I-am surprins privirea de cîteva ori; o dată cînd domnul ministru îşi sorbea zgomotos supa din lingură şi altă dată cînd tocmai îşi vîra cuțitul pînă la plăsele în gură; şi tot inexpresivă era. Poate totuşi puțin prea insistent de inexpresivă! M-am abătut cam mult de la subiect, dar episodul de la München mi-a rămas înfipt ca un spin în minte. Şi acum îi simt uneori înțepătura, trezindu-mă la realitate şi aţîțîndu-mi din nou răzvrătirea, ori de cîte ori dau semne de oboseală şi tind să devin mai bun, mai blînd şi iertător.

În ceea ce-l priveşte pe domnul Jorj, cred că Elly Bossart i-a dat cel mai valoros certificat, cînd, într-o zi, am luat masa împreună la Athénée Palace şi l-a văzut în exercițiul profesiunii:

— Parcă ar fi un majordom elvețian!

Spre norocul regimului, obsedat să prezinte străinilor o falsă imagine idilică a României socialiste, Elly nu a avut ocazia să cunoască nici un ministru. M-am străduit să compensez această lacună, şi Elly s-a întors în

Elveția lămurită asupra deosebirii dintre cele două imagini ale țării: cea autentică şi neretuşată — şi cea trucată, prezentată de propaganda regimului.

Într-o vară, mi-am scurtat şederea la mare şi, cu banii pe care îi mai aveam, mi-am luat un bilet în circuit, valabil pe calea ferată şi autobuzele RATA, cu care am circulat timp de zece zile prin țară. Doream demult să-mi revăd nişte prieteni răspîndiți prin diferite localități. Primul popas l-am făcut la Moineşti, la Gioga Parizianu, care îşi găsise un loc de muncă la dispensarul local. În aşteptarea şi speranța că îşi va putea continua studiile de medicină, începute înainte de arestare, ocupase un post de infirmier sau asistent medical. Spunea despre sine, în glumă, că era „soră“ de spital. Nu apucasem să-mi anunț vizita. Surpriza şi bucuria revederii au fost cu atît mai mari, cînd, întorcîndu-se de la slujbă, m-a găsit aşteptîndu-l în casa familiei la care îmi dăduse adresa.

De la stația de autobuz, unde coborîsem, mersesem pe jos destul de mult, pe o ploaie măruntă şi rece, ca de toamnă. Îmi mai amintesc doar de o stradă plină de gropi şi băltoace, care mi s-a părut nesfîrşit de lungă şi urîtă. Fusese cîndva pietruită, dar nu avea nici trotuare, nici rigole de scurgere. Cred că nu avea canalizare. De-a lungul străzii, se înşirau, alipite una de alta, case joase şi murdare, cu tencuiala căzută şi zidurile pătate de noroiul împroşcat de roțile camioanelor în trecere. Uşile şi ferestrele aveau toate obloane de lemn pe dinafară, care, o dată închise, puteau fi întărite cu cîte un drug de fier transversal, prins în lacăte. Aveam să aflu că strada şi casele arătau aşa cum fuseseră şi înainte de război, cînd Moineştiul era un tîrg patriarhal moldovenesc, cu o numeroasă populație de mici negustori evrei. După emigrarea lor în Israel, strada îşi pierduse caracterul comercial, dar noii locuitori, majoritatea veniți din alte regiuni ale țării, nu-i schimbaseră înfățişarea. Toate casele prezentau la stradă aceleaşi fațade, de prăvălii de tîrg provincial de altădată, cu uşi şi ferestre ce puteau fi ferecate şi cu urmele încă vizibile pe ziduri ale fostelor firme. Din încăperea de la stradă, destinată înainte vreme mărfurilor şi negoțului respectiv, pătrundeai printr-o uşă în locuința propriu-zisă, compusă din cîteva camere, sub care, din cauza terenului în pantă, se mai aflau mici încăperi amenajate pentru dependințele gospodăriei. Proprietatea fiecărei case mai cuprindea în continuare o porțiune de teren, la fel de îngustă cît locuința şi lungă de vreo zece-cincisprezece metri, despărțită de vecinul din dreapta şi din stînga cu garduri înalte din scînduri. Privită din spate, casa părea să fie cu etaj,

accesul din curte la încăperile de locuit de deasupra dependințelor fiind asigurat printr-o scară de lemn destul de abruptă şi cu trepte înguste. Dacă aspectul exterior, atît al fațadei dinspre stradă, cît şi al intrării prin curtea din dos, plină de noroi, era mai mult decît sordid, interiorul casei contrasta printr-o curățenie exemplară. Casa în care m-am întîlnit cu Gioga era locuită de o familie de macedoneni, dacă nu mă înşel, refugiată din Dobrogea, la cedarea Cadrilaterului. Din păcate, multe amănunte despre membrii familiei şi ziua petrecută în mijlocul lor mi s-au şters din minte. Nu am uitat însă căldura cu care m-au primit şi acceptat între ei, tratîndu-mă ca pe un vechi prieten. Prezentarea şi recomandarea lui Gioga au fost garanția care le-a deschis sufletul şi le-a dezlegat limba. Din toată acea familie, destul de numeroasă, cu reprezentanți de toate vîrstele, personajul central era străbunica. Era foarte bătrînă. Nu se mai putea ridica în picioare şi nu umbla decît susținută. Mintea îi rămăsese în schimb intactă, şi ochii vii îi sclipeau de inteligență. Era îmbrăcată în negru, şi tot ce purta pe ea era din lînă de oaie, împletit şi țesut în casă. Aşezată în pat, cu spatele drept, proptit de o pernă pusă la perete, îşi plimba ochii de la un vorbitor la altul, urmărind cu interes tot ce se spunea. Grija, atenția şi respectul cu care o înconjura întreaga familie, strînsă roată în jurul patului, ca la sfat, părea o scenă dintr-un ritual străvechi, în care cei prezenți aşteptau verdictul celui mai vîrstnic şi mai cu minte din adunare. Deşi bătrîna asculta toate părerile, nu catadicsea să intervină întotdeauna în discuție, dar de fiecare dată cînd o făcea, ştia să pună punctul pe i şi să încheie subiectul cu cîte un sfat sau o vorbă înțeleaptă, plină de duh, uneori subtilă şi cu tîlc, alteori nu lipsită de umor. Am aflat de la Gioga că în orice împrejurare i se cerea părerea şi că nimeni din familie nu întreprindea nimic înainte de a o consulta, după cum nimeni nu îndrăznea să-i iasă din vorbă. Bătrîna se bucura de o autoritate necontestată de cap de familie.

Am întîrziat asupra descrierii aşezării casei şi am insistat asupra personalității acestei femei, pentru că aceste două elemente fuseseră hotărîtoare pentru viața unuia din membrii familiei, căutat de Securitate şi dispărut fără urmă timp de mulți ani de zile. Regret că nu-i mai țin minte numele şi nici anul în care venise Securitatea să-l aresteze. Cred că era între anii 1948 şi 1952, în epoca marilor valuri de arestări. Dacă nu mă înşală memoria, cel urmărit era avocat. Soluția salvării lui de la arestare o dăduse bătrîna, hotărînd să-l ascundă în propria casă. La îndrumarea ei şi profitînd de terenul în pantă pe care era construită casa, fusese săpată şi amenajată sub duşumele o ascunzătoare, în al cărei spațiu redus nu era loc decît pentru

un pat şi o măsuță. Înălțimea nu-i permitea omului să stea în picioare, ci doar aşezat sau culcat. Punînd duşumelele la loc, accesul în ascunzătoare era perfect camuflat. Jumătate din podeaua camerei sub care fusese săpat bîrlogul era situată direct pe partea orizontală a solului dinspre stradă, pe cînd cealaltă jumătate, aşezată pe grinzi susținute de stîlpi, se afla în surplombă, deasupra terenului care cobora în pantă abruptă spre curtea din spatele casei. Examinînd casa, şi pe dinăuntru, şi pe dinafară, rămîneai cu impresia că numai încăperea fostei prăvălii de la stradă era construită pe fîşia de teren orizontal şi că următoarea cameră se afla în întregime în surplombă deasupra uşii. Era o iluzie optică ce se datora cămăruțelor şi dependințelor ce se vedeau din curte îngrămădite sub partea etajată a casei. Pînă şi agenții Securității s-au lăsat înşelați de aceste aparențe cu ocazia descinderilor şi percheziților pe care le-au făcut în căutarea dispărutului. În primii ani au fost mai insistenți, apoi, cu timpul, şi-au mai rărit vizitele, pentru ca în cele din urmă să renunțe definitiv să-l mai caute pe fugar acasă.

Însă ai casei au trăit, în toți aceşti ani, într-o stare de alarmă permanentă, aşteptîndu-se în orice moment, din zi şi din noapte, la o nouă percheziție domiciliară. Iar cel ascuns şi-a petrecut mai tot timpul, în aceiaşi ani, claustrat în bîrlogul lui de sub duşumele, în tovărăşia cărților pe care i le procura familia. Mi s-a povestit cu lux de amănunte despre problemele pe care le-a ridicat alimentarea lui cu cărți. De-a lungul anilor, se perindaseră prin ascunzătoarea de sub duşumele sute, dacă nu mii de volume, de istorie, literatură, ştiință, tratate de drept şi de tot felul, împrumutate de la prieteni şi cunoscuți din alte localități şi transportate, treptat şi în mod discret, într-un du-te-vino care nu trebuia să bată la ochi. Atît cantitativ, cît şi calitativ, consumul unei asemenea lecturi nu putea fi justificat de nivelul intelectual destul de modest al celorlalți membri ai familiei. Datorită prudenței cu care procedaseră, traficul clandestin de cărți trecuse neobservat. Omul nostru nu-şi părăsea decît rareori ascunzătoarea şi atunci doar noaptea şi pentru scurtă vreme. Din casă nu ieşea. Se plimba puțin prin cameră, numai pentru a-şi dezmorți picioarele şi intra iar la loc sub podele. Aşa s-au scurs anii pînă în 1964 cînd, o dată cu decretul care eliberase deținuții politici din închisori, a putut ieşi şi el la suprafață. Şi la propriu, şi la figurat.

Izbit de lumina zilei, a amețit şi el, la fel ca şi noi, cînd am ieşit, după ani, din semiobscuritatea celulelor şi am văzut pentru prima oară soarele. Şi primii lui paşi au fost tot şovăielnici, ca şi ai noştri, pînă ce articulațiile

anchilozate de nemişcare şi-au recăpătat elasticitatea. Paloarea puşcăriaşului se aşternuse şi pe faţa lui, deşi nu stătuse cu noi în spatele gratiilor. Asemănările dintre cel care trăise benevol în claustraţie, în carcera pe care singur şi-o alesese, şi cel care fusese silit să suporte regimul impus deţinuţilor din închisorile comuniste, se opreau aici. Condamnatul voluntar, din groapa săpată sub podelele casei, se bucurase, în toţi anii de recluziune, de avantaje neprevăzute de regulamentul din închisori: se hrănise normal, nu fusese insultat sau maltratat, nu-i lipsise contactul cu familia şi avusese posibilitatea să citească şi să se instruiască. Fusese privat în schimb de căldura şi camaraderia umană din închisori. O lipsă compensată, poate, de satisfacţia de a-şi fi îngrădit, după voia lui, libertatea!

Am rămas două zile în Moineşti, petrecîndu-mi timpul, fie în mijlocul familiei de macedoneni, fie numai cu Gioga, care se învoise de la serviciu, ca să putem sta mai mult împreună. Amîndoi am trecut din nou în revistă vechiul nostru plan de fugă din ţară prin Bulgaria. Atît din motive personale, cît şi ale situaţiei generale, am considerat că, deocamdată, nu era momentul oportun să ne asumăm riscurile unei treceri clandestine a frontierei. Ne gîndeam ca mai întîi să ne încropim fiecare o situaţie cît de cît stabilă, care să ne asigure un minimum necesar existenţei, urmărind şi punîndu-ne totodată speranţe în desfăşurarea evenimentelor politice, care păreau să prevestească o continuare a destinderii în relaţiile internaţionale şi o îmblînzire a regimului din interior. Cînd eram închişi între zidurile închisorii, slabele şanse de supravieţuire ne făceau să preţuim altfel viaţa şi ne îndemnau să înfruntăm orice pericol pentru a ne salva. Acum însă, deşi convinşi de provizoratul libertăţii ce ne fusese acordată de regim, viaţa căpătase o mai mare valoare şi devenisem mai prudenţi, nemaifiind dispuşi să ne-o expunem cu aceeaşi uşurinţă. Oricum, ideea fugii nu am părăsit-o, dar traducerea în fapt am amînat-o *sine die*. Cele două seri petrecute cu Gioga s-au prelungit pînă tîrziu în noapte. Ne-am povestit unul altuia impresiile culese în viaţa de toate zilele de după eliberarea din închisoare. Am vorbit de greutăţile materiale cu care eram confruntaţi şi ne-am mărturisit fiecare dezamăgirile suferite la reluarea contactului cu lumea de afară şi chiar cu prietenii pe care îi simţeam înstrăinaţi. Ne-am împărtăşit părerile despre situaţia politică, încercînd să ne justificăm incurabilul nostru optimism, amăgindu-ne cu argumente care să ne îndreptăţească speranţele într-un viitor aşa cum ni-l doream. Sfîrşeam însă mereu prin a ne reaminti de închisoare şi a evoca numele celor cu care convieţuisem în detenţie şi datorită cărora trăisem momente de satisfacţie de neuitat.

Amîndoi le duceam dorul, după eliberare nici unul din noi negăsind prin lumea de afară decît rareori pe cineva care să le compenseze lipsa. Tîrziu, cînd ne prididea somnul, ne despărțeam făcînd cîte o glumă amară pe seama unei libertăți care avea darul să ne trezească dorul de puşcărie. Gioga pleca să doarmă la familia de macedoneni, cedîndu-mi mie peste noapte camera ce îi fusese repartizată de autoritățile locale. Se afla într-o clădire mizerabilă, cu locuințe pentru salariați. Îmi amintesc doar de un coridor lung şi întunecos, cu camere pe ambele părți. La capătul lui, un singur W.C. pentru toți locatarii şi o cămăruță cu un duş care nu funcționa completau nevoile confortului comun, prevăzute de standardele socialiste. Camera lui Gioga, sărăcăcioasă ca o chilie, avea drept mobilier numai un pat şi un scaun. Pe jos, într-un colț, o valiză ținea loc de dulap. În lipsa lui Gioga, doar cerga macedoneană colorată, care acoperea patul, mai îmblînzea austeritatea încăperii. Două zile mai tîrziu, am părăsit Moineştiul. Gioga m-a condus pînă la stația autobuzului. De pe scara maşinii, înainte de a mă pierde în valul călătorilor care aglomerau intrarea în autobuz, i-am mai făcut cu mîna un semn de rămas bun. Nu bănuiam atunci că ne întîlnisem pentru ultima oară.

Următorul popas l-am făcut la Piatra Neamț, la Lie. Am mai povestit în altă parte cum l-am găsit făcînd un pachet cu alimente pentru fratele lui, rămas sub ocupație sovietică în ținutul Herța. Îmi amintesc şi acum scena revederii noastre şi mă văd din nou aşezat la masă şi scriind, sub dictarea lui, „Întoarcerea din cruciadă“, poezia lui Radu Gyr, pe care mi-o recitase în închisoare. Îmi plăcuse mult, dar nu reuşisem să o învăț pe de rost. Ştiind-o însă depusă la loc sigur în memoria lui Lie, am profitat de ocazie să-i cer să mi-o repete, ca să mi-o notez. O dată aşternută pe hîrtie, poezia devenea automat corp delict, aşa încît a continuat de aci înainte să trăiască în clandestinitate. Am ținut-o, o vreme, ascunsă la mine, în Bucureşti. Apoi a găzduit-o mama, rămînînd la ea şi după plecarea mea în străinătate. A ieşit din clandestinitate abia în 1977, cînd mi-a adus-o mama la München şi a fost publicată. Exemplarul scris de mînă la Piatra Neamț îl păstrez şi acum. M-am bucurat să-l regăsesc pe Lie, aşa cum de altfel mă şi aşteptam: adică neschimbat. Darul de a rămîne mereu acelaşi, în toate împrejurările, îl mai are şi azi. M-am despărțit de el cu regretul de a nu fi putut sta mai mult împreună. Ne-am mai revăzut cu ocazia unor drumuri pe care le-a făcut la Bucureşti, cînd a cunoscut-o şi pe gazda mea, Lilica Ciorănescu, cu care a păstrat legătura după plecarea mea din țară. Cu prudența cuvenită, prin corespondența pe care o purtam cu ea, Lilica îmi strecura din cînd în cînd

printre rînduri cîte o veste despre Lie.

De la Piatra Neamț, nu m-am mai oprit pînă la Vatra Dornei, refăcînd în sens invers o parte din drumul parcurs cu un deceniu în urmă, cînd evadasem de la Cavnic. Am revăzut cu emoție acoperişul de țiglă viu colorată şi turla bisericii din Iacobeni. Căutînd de la fereastra vagonului să identific, din goana trenului, locurile pe care le bătusem atunci cu piciorul, mergînd de la Vatra Dornei spre Iacobeni, mi s-a părut că recunosc, sau poate numai mi-a plăcut să-mi închipui, că pădurícea de pe coasta dealului, nu departe de şosea, era fostul lăstăriş în care, împreună cu Titi Coşereanu, uzi pînă la piele şi tremurînd, am petrecut o parte din noapte sub o ploaie care nu mai contenea. Acum, cerul era senin, dealurile însorite, iarba, livezile şi pădurile înverzite, iar apa Bistriței, pe lîngă care alerga trenul, nu mai era tulbure şi învolburată ca atunci. La zgomotul asurzitor al roților, cînd trenul s-a angajat pe podul metalic de peste Bistrița, am tresărit şi, instinctiv, am început să caut din ochi santinela de pază. Era podul pe lîngă care trecusem cu Titi după evadare, în drumul nostru către Iacobeni. Revăzîndu-l acum, am retrăit pentru o clipă în amintire spaima de atunci, provocată de răcnetul neaşteptat al santinelei, care izbucnise în bezna nopții, la numai cîțiva paşi de noi, somîndu-ne să stăm.

Am coborît în gară la Vatra Dornei. Eram nerăbdător să-l văd pe dr. Mihai Savu, cu care legasem o strînsă prietenie în spitalul lagărului de la Salcia, unde-i fusesem pacient. Abia aşteptam să-l îmbrățişez şi să-i vorbesc despre controlul ce mi-l făcusem la spitalul Filaret, unde dr. Serge Băicoianu constatase că tratamentul pe care mi-l aplicase Savu la Salcia fusese salutar. La emoția revederii noastre avea să participe şi Claire, curajoasa lui soție, care, în încercarea de a-şi vedea bărbatul, înfruntase paza Securității din Balta Brăilei, venind cu motocicleta pînă la poarta lagărului. Am avut multe să ne povestim, fiecare din noi contribuind cu amintirile lui la reconstituirea unor episoade care ne mai erau încă vii în minte. La un moment dat, Miki Savu a dispărut pentru cîteva minute. S-a întors apoi însoțit de un necunoscut. Surpriza am avut-o cînd ne-a prezentat. Străinul era tot unul de-ai noştri, un fost deținut: Riki Țurcanu! Ne-am îmbrățişat, de parcă ne-am fi cunoscut de cînd lumea, deşi nu ne văzusem niciodată la față. Ne ştiam însă din auzite, din informațiile care circulau din gură în gură în lumea închisorilor. Proasta reputație pe care amîndoi reuşisem să ne-o facem în ochii Securității şi administrației puşcăriilor prin care trecusem fiecare era pentru noi cea mai bună recomandare pentru a ne considera camarazi şi prieteni, încă înainte de a ne

cunoaşte. Ani de zile, Riki Țurcanu figurase pe lista oamenilor cu care aş fi dorit să mă întîlnesc în închisoare, dar întîmplarea făcuse ca în popasurile noastre prin diferite penitenciare să nu ne nimerim niciodată în aceeaşi celulă.

Se spune că, atunci cînd se întîlnesc doi foşti camarazi de închisoare, o altă persoană nu mai ajunge să plaseze nici un cuvînt. În ziua aceea, la Vatra Dornei, am fost trei! Şi ziua ni s-a părut tare scurtă! Noaptea am dormit în locuința unei mătuşi a lui Riki, care lipsea din localitate, iar a doua zi, nevoit să respect durata călătoriei prevăzută în biletul-circuit, a trebuit să plec mai departe. Peste cîțiva ani, aveam să mă întîlnesc mai des cu Miki Savu şi cu Riki Țurcanu, dar nu pe meleagurile Bucovinei, ci în Germania, unde am ajuns pe rînd toți trei.

Deşi, pe drumul reîntoarcerii, îmi fixasem Lugojul ca ultimă etapă a itinerarului, nu m-a răbdat inima să nu mă opresc, între două trenuri, şi la Timişoara. În cele două-trei ore pînă la trenul următor, m-am plimbat prin centrul oraşului, încercînd să redescopăr, după ani, imaginile surprinse din goana jeepului Securității, care mă transportase la Tribunalul Militar. Nu am mai recunoscut mare lucru. Privelişte a de acum nu mi-a sugerat nici o asemănare cu fragmentele de imagini, lipsite de continuitate, pe care le întrezărisem atunci de-a lungul bulevardului Loga. N-am fost în stare să descopăr nici clădirea policlinicii M.A.I., unde fusesem dus la dentist, şi nici măcar fostul sediu al Securității (între timp mutat), unde fusesem anchetat şi încarcerat înainte de proces. Cum nu-mi puteam permite riscul de a cere cuiva vreo lămurire în acest sens, m-am declarat satisfăcut cu plimbarea, făcută prin centrul oraşului, pînă la ora sosirii trenului, care avea să mă ducă mai departe, la Lugoj.

Nu cunoşteam oraşul de pe valea Timişului, dar îmi devenise atît de familiar din descrierile şi relatările lui Iosif Ripan, încît nu mi s-a părut deloc străin. În închisoare, Iosif îmi vorbise atît de sugestiv despre viața şi mentalitatea lugojenilor şi despre unele aspecte specifice ale oraşului, încît m-am simțit integrat în atmosfera lui, chiar de la primii paşi făcuți pe peronul gării. Am ajuns în centrul oraşului, orientîndu-mă singur, avînd chiar din loc în loc impresia că mai trecusem şi altă dată pe acolo. Mai departe, pînă la strada pe care locuia Iosif, m-au îndrumat alți trecători. Am stat la Iosif Ripan două zile. În casă, dar mai ales umblînd prin oraş, am vorbit mult despre situația noastră de după ieşirea din închisoare. Libertatea lui Iosif era mult mai îngrădită decît a mea. Într-un oraş mare ca Bucureştiul te puteai uşor cufunda în anonimat, pierzîndu-te în mulțime,

Securitatea nefiind în stare să te țină sub observație continuă. Într-un oraş mic, de provincie, însă, cum era Lugojul, şi în care mai toți localnicii se cunoşteau, fie personal, fie numai din vedere, cu o Securitate extrem de activă, te aflai sub o supraveghere permanentă a agenților şi turnătorilor, care ştiau în orice moment unde te găseşti şi cu cine te întîlneşti. Dacă mai erai şi legionar, şi fost deținut politic, ca Iosif Ripan, erai cunoscut autorităților ca un cal breaz şi nu scăpai nici o clipă din colimatorul Securității. De altfel, Iosif mă avertizase din primul moment că este urmărit cu insistență şi că nu ar vrea ca întîlnirile cu el să-mi producă vreo neplăcere. Asigurîndu-l că înțelesesem să-mi asum acest risc, încă dinainte de a fi coborît din tren la Lugoj, nu ne-a mai rămas decît să ne punem de acord asupra unei versiuni comune cu privire la cele discutate, pentru cazul în care vom fi contactați şi întrebați de Securitate. Tot ca măsură de prevedere, Iosif a fost de părere să ne afişăm ostentativ prezența în public, plimbîndu-ne şi stînd de vorbă mai mult pe stradă, pentru a nu da impresia că ne ferim de ochii lumii, ascunzîndu-ne în casă pentru a complota împotriva regimului. Condus de Iosif, am cutreierat oraşul în lung şi în lat, vizitarea lui constituind, la nevoie, un pretext în plus al întîlnirii noastre. În peregrinările noastre pe străzile Lugojului, Iosif saluta sau răspundea la salutul trecătorilor pe care îi cunoştea. Ne-am şi oprit de mai multe ori pentru a schimba o vorbă cu cîțiva dintre ei. În modul cel mai firesc, Iosif mă prezenta ca pe un prieten cu care stătuse la închisoare. Despre doi din cei cu care şi-a dat bună ziua mi-a spus că erau colaboratori notorii ai Securității, prevăzînd că fiecare se va grăbi să i-o ia celuilalt înainte pentru a fi primul care să informeze Securitatea de întîlnirea lui Ripan cu un necunoscut, străin de oraş. Viața lui Ripan în Lugoj, după ieşirea din închisoare, nu era uşoară. Îmi spunea că se simțea privit şi urmărit pas cu pas, ca o insectă pusă sub lupă. Era motivul pentru care evita întîlnirile, mai ales cu prietenii, pentru a nu-i atrage şi pe ei sub supravegherea organelor de Securitate, şi trăia foarte retras. Singurătatea lui era cu atît mai tristă, cu cît, datorită teroarei şi presiunilor de tot felul exercitate asupra soției, aceeaşi Securitate reuşise să-i destrame familia. Deşi nu-şi spunea durerea, i-am simțit, sub liniştea şi calmul aparente pe care le afişa, suferința şi clocotul de revoltă din suflet. M-am despărțit de Iosif cu inima strînsă. Nu m-am gîndit însă că nu aveam să-l mai văd niciodată. Fusesem atît de strîns legat de el în închisoare, încît îmi amintesc şi acum pînă şi cele mai mici amănunte din perioadele petrecute împreună în celula din Timişoara sau în lagărul de la Salcia. În schimb, din cele două zile cît am stat la Lugoj,

memoria mi-a păstrat intactă o singură imagine care mi se arată ori de cîte ori îmi amintesc de ultima noastră întîlnire: o stradă pustie, de la marginea oraşului. Iosif şi cu mine eram singurii trecători de-a lungul caselor cu uşile şi porţile ferecate şi cu ferestrele oblonite. Iosif voise să-mi arate casele şi gospodăriile „pauărilor“ de altădată, de care îmi vorbise în închisoare, părăsite acum în parte de foştii proprietari, de cînd li se luase pămîntul şi fuseseră proletarizaţi şi reduşi la iobăgie în fabricile statului. Pe strada pavată cu bolovani de rîu, se mai vedeau şanţurile săpate de-a lungul vremurilor de roţile căruţelor încărcate, amintind de hărnicia „pauărilor“. Acum, pe drum creştea pirul sălbatic, iar din loc în loc, răsărită printre bolovanii pavajului, îşi arăta culorile cîte o floare de piatră. Îţi venea să umbli în vîrful picioarelor, ca să nu le calci şi să nu striveşti singurul semn de viaţă pe care îl mai dădea strada.

Plecasem din Lugoj dimineaţa, devreme. Trecusem de Caransebeş cînd mi-a venit ideea să-mi mai întrerup o dată drumul. Eram tentat să revăd Băile Herculane, unde încă din copilărie petrecusem aproape în fiecare an cîte două-trei săptămîni. Veneam cu părinţii. Tratamentul antireumatic urmat de mama la băile din staţiune devenise totodată pretextul întîlnirii cu alţi membri ai familiei şi cu prietenii care veneau în aceeaşi perioadă să-şi petreacă aici vilegiatura. Cu alţi copii de vîrsta mea, cotrobăisem atunci cotloanele localităţii, iar, mai tîrziu, pe măsură ce crescusem, explorasem împrejurimile pe o distanţă tot mai mare, făcînd excursii de-a lungul Cernei şi prin munţii de pe cele două versante ale văii. Cunoşteam Herculanele la fel de bine ca Ilovăţul. Nici un colţ nu-mi era străin, şi nu era potecă în pădurile dimprejur pe care să nu o fi călcat cu piciorul. Acum, în tren, apropiindu-ne de Mehadia, mi se aprinsese deodată dorul de acele locuri. Voiam să le revăd. Am coborît din tren şi m-am suit în autobuzul care făcea naveta între gară şi băi. Porneam din nou în căutarea trecutului, bucurîndu-mă dinainte la gîndul că-l voi reîntîlni aşa cum îl păstrasem în amintire. Aveam la dispoziţie numai vreo două ore pînă la următorul tren. Prea puţin, socoteam în acel moment, pentru a trece în revistă toate cîte mi le propuneam. Un sfert de oră mai tîrziu, răgazul avea să-mi pară însă mult prea lung, iar peste o oră eram din nou în autobuz, în drum spre gară.

Herculanele copilăriei şi tinereţii mele nu mai existau! Ştiam din auzite că, în 1944, staţiunea fusese devastată de primii ostaşi ai Armatei Roşii „eliberatoare“, în drumul lor spre Berlin. Se spunea că intraseră călări prin cele două hoteluri şi în clădirea cazinoului şi restaurantului, construite sub imperiul austriac şi purtînd încă pecetea stilului chezaro-crăiesc. Auzisem

apoi că distrugerile făcute de ruşi fuseseră reparate, dar văzusem acum că între timp regimul care se instaurase reuşise să şteargă şi urmele lăsate moştenire de administrația austriacă. Dispăruseră ordinea şi curățenia de altădată. Aleile parcului, cuprins între cele două brațe semicirculare ale colonadelor care legau hotelurile de clădirea cazinoului, nu mai erau îngrijite, iar peluzele erau presărate cu hîrtii murdare şi sticle goale. Tencuielile fațadelor erau jupuite şi pătate, iar acolo unde pereții fuseseră mai de curînd vopsiți culorile lor mohorîte îmi aminteau de coridoarele de la Jilava, Piteşti sau Aiud. Cîteva blocuri noi îşi aduceau şi ele contribuția la urîțirea localității. Acel colț de țară, unde Răsăritul cu Apusul se întîlniseră, completîndu-se reciproc, îşi pierduse tot farmecul. Martori ai vremurilor trecute erau doar bătrînii castani din centrul Băilor, al căror paravan de verdeață se întindea între strada din fața parcului şi parapetul care mărginea albia Cernei. Neclintit, lîngă treptele terasei cazinoului, care coborau în parc, rămăsese şi copacul, la poalele căruia mă întîlneam cu ceilalți copii de vîrsta mea, cînd scăpam de sub ochii părinților. Lîngă trunchiul lui uriaş, ne făcusem locul nostru secret de adunare şi de refugiu cînd intram în conflict cu bătrînul grădinar ungur, care ne fugărea cu grebla, bodogănind pe limba lui, dacă ne prindea jucîndu-ne pe iarbă sau printre rondurile de flori. Copacul era una din mîndriile parcului, un sequoia secular, plantat, spunea legenda, chiar de împărat. Aşezîndu-mă pe aceeaşi creangă joasă, pe care călăream cînd eram copil, m-au năpădit fără să vreau amintirile despre o lume întreagă de personaje, la fel de legate de trecutul Băilor Herculane ca şi *Sequoia gigantea*. Îi revedeam acum, tot cu ochii copilului de altădată, şi îmi apăreau tot ca atunci, foarte mari, înalți şi foarte bătrîni. Mi-au trecut, pe rînd, pe dinainte, domnul Gott, directorul şi concesionarul cazinoului şi restaurantului, în fracul lui impecabil, care ne impunea respect, nu numai nouă copiilor. Apoi doctorul Bodiu, medic balneolog, de care, la început, îmi era frică. Mai tîrziu aveam să-mi dau seama că de sub streaşina stufoasă a sprîncenelor ochii îi sclipeau nu numai de vioiciune, dar şi de blîndețe şi înțelegere, iar, în spatele omului în aparență ursuz şi nesuferit, se ascundea numai bunătate şi omenie. Soția lui, dacă mi-aduc bine aminte, era franțuzoaică. Doctorul era un original, pasionat de biolgie, zootehnie, zoologie şi de tot ce privea viața animalelor, avînd o bibliotecă impresionantă de cărți în limba franceză din acest domeniu.

Pe Puiu Cartianu, şeful poliției din stațiune, l-am iubit de la prima vedere. Ştia să vorbească cu copiii şi ne îndemna la tot felul de năzdrăvănii,

spre indignarea mamei şi a celorlalţi părinţi. Ne-a învăţat o dată, printre altele, să ne ducem şi să muşcăm fiecare dintr-o lămîie, în faţa chioşcului din parc, unde în fiecare zi cînta fanfara militară, asigurîndu-ne că soldaţii nu vor mai putea sufla în alămuri din cauza salivaţiei. Nu mi-aduc aminte ca experienţa să fi reuşit, deşi ne-am strepezit dinţii cu conştiinciozitate, muşcînd din lămîile date de Cartianu. Abia cînd am mai crescut, am înţeles glumele pe care le făceau cei mari pe seama lui Cartianu, găsindu-i locul potrivit printre personajele pieselor lui Caragiale. Puiu Cartianu şi agentul pe care îl avea în subordine constituiau întreaga forţă poliţienească a Băilor. Postul lui părea o sinecură, pentru că îşi petrecea mai toată ziua jucînd bridge pe terasa cazinoului. Între două partide de bridge, se scula de la masă şi făcea cîte un tur pe sub colonade, luînd o atitudine marţială, plin de importanţa funcţiei de şef al poliţiei, pe care o deţinea. Cu ţinuta lui de dandy puţin provincial şi desuet, nu reuşea să se impună decît personalului de serviciu al restaurantului şi cazinoului. Cartianu se voia foarte elegant. Purta întotdeauna un costum de „buret“ alb, cămaşă albă cu lavalieră neagră şi, pe cap, o pălărie „canotier“, à la Maurice Chevalier. Din buzunarul de la piept al hainei izbucnea afară, abia stăpînită, o batistă, tot albă, care-şi arăta monograma. Un alt element important, care contribuia la eleganţa personajului, era bastonul de care nu se despărţea niciodată. Nu se sprijinea deloc în el. Îl purta numai ca să-l învîrtească, să-l schimbe dintr-o mînă într-alta sau să şi-l atîrne de braţ, mînuindu-l cu o măiestrie care, pe noi, copiii, ne umplea de admiraţie. Nu mai aveam decît o singură dorinţă! Să ne plimbăm şi noi cu baston. Şi, la rugăminţile noastre, mai toţi părinţii au sfîrşit prin a ceda. Ni s-au cumpărat bastoane-miniatură, pentru copii, de la magazinul „cu de toate“ al lui Mehmed Begú, a cărui vitrină cu „suveniruri“ dădea chiar pe terasa din faţa restaurantului. Mehmed era turc din Ada-Kaleh şi îşi deschidea prăvălia numai în timpul sezonului de vară. De cîte ori treceam prin faţa ei, mă opream fascinat de şiragurile de mărgele colorate, atîrnate în cadrul uşii lăsate deschisă. Tot din Ada-Kaleh era şi Mehmed Kadri. Ţinea cafeneaua „La Turcu“, plină în fiecare după-amiază şi în care nu se auzea om cu om din cauza zgomotului făcut de tablagiii pasionaţi, care, la fiecare mişcare, trînteau cu putere pulul pe fundul cutiei. Renumite în Herculane erau şi „prinţesele“, cu prăjiturile de casă, cornurile proaspete şi cafelele cu lapte, pe care le serveau în micul lor local, amenajat într-o grotă săpată în stînca muntelui, sub colonadele ce duceau la hotel. Aşa li se spunea celor două surori, rusoaice albe, fugite de la revoluţie şi pripăşite la Herculane. Cît erau de prinţese, nu ştiu, dar, că

proveneau din aristocrația țaristă, era vizibil din felul în care se purtau şi vorbeau. Învățaseră bine româneşte, dar erau încîntate cînd li se vorbea franțuzeşte. Siluetele stranii ale prinţeselor se integraseră în peisajul şi lumea Băilor Herculane, nimeni nemaimirîndu-se de cum arătau. Înalte, slabe, blonde şi cu feţele supte şi palide, îmbrăcate de sus pînă jos, de la bonetele scrobite de pe cap, halatele închise la gît şi pînă la ciorapii şi pantofii din picioare, într-un alb imaculat, păreau două stafii bîntuind silenţios printre mesele clienţilor pe care îi serveau. O impresie care ţi se întărea dacă te apropiai şi le vedeai ochii afundați în orbite, obrajii scobiți şi fețele acoperite cu un strat gros de pudră strident de albă, contrastînd violent cu rujul aprins de pe buze. La un bal mascat al vampirilor cred că ar fi făcut senzație bietele prințese!

Nu mai ştiam ce se alesese de toată această lume a Băilor Herculane, de care îmi aminteam cu atîta drag şi nostalgie. Dispăruseră toți — şi fără ei, Herculanele mi s-au părut pustii. Nimic în jurul meu nu mai evoca viața şi atmosfera de altădată a stațiunii. Dezamăgit, am descălecat de pe creanga copacului şi am luat-o încet spre stația de autobuz. Nu mai aveam ce căuta în Herculane! Aproape de ieşirea din Băi, lîngă hotelul Cerna, m-am oprit să-mi astîmpăr setea la o „buvetă“-cofetărie, cu mese în aer liber. Am stat la coada de rigoare, mi-am luat înghețata de la tejghea şi m-am aşezat la o masă. Plimbîndu-mi ochii peste lumea care se perinda prin fața ghişeului, privirea mi s-a oprit asupra unui om a cărui înfățişare şi îmbrăcăminte mi-au atras atenția şi m-au făcut curios. S-a aşezat nu departe de masa mea, aşa încît l-am putut examina în voie. Era înalt şi, deşi în vîrstă, se ținea foarte drept. După ținută, aş fi putut jura că fusese ofițer. Pînă şi îmbrăcămintea stranie pe care o purta semăna mai degrabă a uniformă militară decît a costum civil. Părea să fie dintr-un doc de culoare alb-gri. Haina era croită „pe talie“, ca o tunică militară. Avea patru buzunare aplicate, şi numai faptul că nu se încheia cu nasturi galbeni de metal şi nu avea epoleți o deosebea de un veston cazon. Şi şapca ce o avea pe cap îți sugera că purtătorul ei avusese de a face cu armata. Era din acelaşi material şi de aceeaşi culoare cu costumul, iar după formă şi cozoroc imita întocmai chipiul ofițeresc. Intrigat de o asemenea apariție în mijlocul unei lumi a cărei îmbrăcăminte nu prezenta decît prea puține variații de croială, material şi culoare, nu m-a mai răbdat inima să fac supoziții şi am întrebat-o pe chelnerița care tocmai venise să-mi strîngă farfuria cine este omul şi dacă e străin.

— Cum, nu ştiți? E mareşalul sovietic Voroşilov! Vine în fiecare an la

noi, la băi!

Probabil că era o nouă festă pe care a vrut să mi-o joace soarta, ca ultima mea amintire de la Herculane să fie legată de numele unui rus, fie el chiar mareşal! M-am apărat însă de această perspectivă şi, înainte de a mă urca în autobuz, mi-am mai clătit o dată ochii cu priveliştea munţilor din jurul Băilor şi a apelor verzi ale Cernei, care clocoteau în fundul văii, natura fiind singura care nu mă dezamăgise la Herculane.

Întors în Bucureşti, aveam să aflu că Raţiu nu mai reuşea să ţină în viaţă colectivul care producea incluzii de flori în plexiglas, fiind pe cale să-l desfiinţeze. Mă găseam deci iar în căutare de lucru. Informîndu-mă în stînga şi-n dreapta, am ajuns să-l cunosc mai îndeaproape pe Mircea Gagel, pe care îl ştiam numai din vedere. Era „băiatul morii“, cum i se spunea, familia lui fiind proprietara bine cunoscutei mori Gagel din Bucureşti, care le fusese confiscată sub regimul comunist. Mircea trăsese şi continua să tragă ponoasele de pe urma numelui familiei lui de foşti industriaşi şi „exploatatori ai clasei muncitoare“. Obligat să-şi cîştige existenţa ca muncitor necalificat, intrase şi el în circuitul cooperativelor, colacul de salvare al tuturor oropsiţilor şi „duşmanilor de clasă“. Ajutat de o excepţională abilitate manuală cu care îl înzestrase natura, şi-a făcut repede un nume printre cooperatorii de la unitatea de mase plastice unde lucra. Cu tot talentul lui, nu reuşea însă decît cu greu s-o scoată la capăt cu banii pentru existenţă. I-am fost cu atît mai recunoscător că m-a acceptat să lucrez cu el, ştiindu-mă că sînt un ageamiu care nu putea compensa lipsa de îndemînare şi pricepere decît cu perseverenţa şi munca susţinută. Combinaţia noastră s-a dovedit totuşi destul de reuşită, fiindcă ne completam reciproc lipsurile, cîştigînd totodată fiecare din experienţa celuilalt. Am sfîrşit chiar prin a forma numai noi amîndoi un colectiv separat şi destul de independent faţă de cei care lucrau în aceeaşi clădire dărăpănată, unde se afla atelierul unităţii noastre de mase plastice. Condiţiile de lucru erau mizerabile. Iarna îngheţai de frig, iar vara transpirai de căldură ca la baia de aburi. Nici de mirosul toxic de monomer şi acetonă nu scăpasem. În schimb, riscul de incendiu era mai mic. Atelierul se afla pe strada Viorele, pe undeva pe cheiul Dîmboviţei, către fostele uzine Lemaître, dincolo de abator. Avantajul de a fi atît de departe de sediul central al cooperativei compensa toate celelalte neajunsuri. Eram scutiţi de vizitele şefilor şi, mai ales, de a celui de la serviciul de cadre, care nu se încumetau să străbată atîta drum pentru a ne controla. Majoritatea comenzilor de lucru le obţinea chiar Mircea, datorită relaţiilor pe care şi le

făcuse de-a lungul anilor prin diferite întreprinderi. Am executat astfel cele mai variate comenzi, de la nasturi, diferite modele de mărțişoare concepute de Mircea, firme pentru întreprinderi şi ministere, broşe, cercei şi mărgele, pînă la lămpi, cozi de umbrele sau machete pentru expoziții şi muzee. Îmi aduc şi acum aminte cum, timp de mai multe zile, iarna am degerat amîndoi în Parcul Carol, devenit sub comunişti Parcul Libertății. Trebuia să facem macheta din plexiglas, la scară redusă, dar foarte exactă, a uneia din primele locomotive care circulase pe căile ferate din România (cred că pe linia Bucureşti-Giurgiu). Locomotiva, împreună cu un vagon din aceeaşi epocă, era expusă în aer liber pe una din aleile parcului. Era iarnă grea, ninsese mult şi în ultimele zile se lăsase un ger grozav, iar noi trebuia să ne cățărăm pe locomotiva acoperită cu un strat gros de zăpadă înghețată, pentru a-i măsura toate detaliile şi a nota cotele pe schița făcută de Mircea la scara cerută. Stimulați de banii ce ni se promiseseră pentru lucrare, ne-am grăbit s-o terminăm, înfruntînd rigorile iernii şi sacrificîndu-ne cîte o pereche de pantaloni în exercițiile acrobatice făcute cu metrul în mînă pe deasupra sau pe dedesubtul locomotivei. Speranța de a primi repede banii nu s-a împlinit însă. Au trecut multe săptămîni pînă ce ni s-a plătit lucrarea. Totuşi, suma pe care am primit-o atunci cu întîrziere avea să joace un rol important într-un moment hotărîtor pentru mine.

Neregularitatea programului de lucru la cooperativă mă determina să duc o viață dezordonată şi uneori peste măsură de obositoare, dar îmi dădea în schimb iluzia unei oarecare independențe, nesimțindu-mă constrîns să respect un regim de muncă cu orar fix şi prezență controlată. Perioadele în care executarea unei comenzi cu termen scurt de predare ne obliga să lucrăm cîte o săptămînă în şir, rămînînd şi nopțile în atelier, alternau cu zilele în care, din lipsă de comenzi, nu aveam de lucru şi nici măcar nu treceam pe la atelierul din strada Viorele. Deşi scutit de viața de rutină dusă de majoritatea lumii din jurul meu, nu mi-a rămas în minte nici un eveniment sau episod mai deosebit, care să fi tulburat monotonia traiului cotidian şi să fie demn de povestit. Numai cîteva amintiri despre momente petrecute în compania unor oameni pe care îi stimam şi îi iubeam au fost singurele jaloane care mi-au înseninat zilele în acea vreme. În afară de întîlnirile cu foştii mei camarazi de închisoare din Bucureşti, m-am bucurat de vizitele pe care mi le-au făcut Miki Savu, Lie şi Nuțu Voiculescu, venind fiecare din colțul lui de provincie, unde îl aruncase soarta după ieşirea din puşcărie. Cum ultimii doi nu aveau nici un punct de sprijin în Bucureşti, Lilica Ciorănescu, pe care nu degeaba o numisem „gazdă de

hoți“, s-a declarat imediat de acord să-i primească în casă. I-am luat la mine în cameră şi, astfel, am ajuns din nou să dormim cîte doi într-un pat, aşa cum ne obişnuisem în închisoare. Mi-au mai rămas de asemenea în minte serile de neuitat, prelungite pînă tîrziu în noapte, petrecute în compania Maricicăi Musicescu. Aşezați în două fotolii adînci, cu o măsuță între noi şi cu cîte un pahar în față, îi ascultam cu nesaț amintirile pe care şi le depăna despre nişte oameni care ne fuseseră amîndurora dragi. Mă lăsam purtat de Maricica printre acei oameni, văzuți de mine numai cu ochii de copil şi adolescent şi pe care nu apucasem să-i cunosc atît de bine ca ea. O invidiam pentru cei cîțiva ani cu care era mai în vîrstă ca mine şi mă consideram frustrat de faptul că nu-i putusem şi eu înțelege, deşi îmi petrecusem copilăria în preajma lor. Le simțisem numai afecțiunea pe care mi-o purtau şi îi iubeam, la rîndul meu, cu pasiune şi din toată inima, cum doar copiii ştiu să-i iubească pe cei mari.

— Oamenii de care îți vorbesc, îmi spunea Maricica, nu au trecut prin viață, cum trec cei de acum. Ei nu au trăit, îmi spunea ea apăsînd pe cuvinte, ei au ars ca nişte flăcări! Poate de asta s-au şi găsit şi au rămas nedespărțiți pînă la moarte. Şi prietenia lor era ieşită din comun. Ei nu erau prieteni, ei aveau cultul prieteniei!

Cei pe care îi evoca Maricica, emoționîndu-se pe măsură ce vorbea, erau tatăl ei, Colea Musicescu, tatăl meu, cei doi frați Goga, Octavian şi Eugen, Iancu Păucescu şi Păstorel Teodoreanu. Maricica mi-a completat portretele lor cu trăsături noi şi necunoscute mie, istorisindu-mi întîmplări cu amănunte şi mai ales gînduri şi atitudini pe care le avuseseră în viață şi cărora le fusese martoră. Maricica mă ştia din copilărie, de pe vremea cînd familiile noastre erau într-un permanent contact. Apoi, rînd pe rînd, într-un răstimp de numai trei-patru ani, toți cei pomeniți mai înainte au dispărut. Singur Păstorel le-a supraviețuit. Aveam pe atunci aproape paisprezece ani! Diferența de vîrstă dintre Maricica şi mine, care pe atunci conta, ne-a ținut pentru un timp la distanță. Cînd am ajuns la maturitate, deosebirile s-au estompat, dar am intrat în vîltoarea evenimentelor de după război, potrivnice menținerii relațiilor normale între oameni, şi nu ne-am mai întîlnit decît sporadic. Apoi am dispărut vreme de doisprezece ani în închisoare, perioadă în care Maricica a ținut legătura cu mama. La întoarcerea în Bucureşti, după eliberarea din Balta Brăilei, am găsit la mama o sticlă de coniac adusă de Maricica pentru mine, cînd aflase de apariția decretului de grațiere. De atunci şi pînă la plecarea mea din țară, ne-am văzut de mai multe ori. Îi făceam din cînd în cînd cîte o vizită, care

de fiecare dată îi stimula noi amintiri despre oamenii pe care îi iubise şi admirase în tinerețea ei. Ascultînd-o, i-am cunoscut şi înțeles mai bine şi pe tatăl meu şi întreg grupul lui de prieteni. În timp ce povestea, vedeam cu emoție cum pozele tremurate şi spălăcite de vreme, ce îmi rămăseseră în minte din copilărie, căpătau treptat culoare, cum se limpezeau imaginile, cum siluetele prindeau contur mai clar şi figurile trăsături mai nuanțate, ca sub atingerea unei baghete magice. Într-una din seri, mi-a vorbit mai mult şi în mod special despre Păstorel. Nu despre chefliul glumeț, care îşi făcea veacul prin cîrciumi compunînd epigrame, cum era socotit de toată lumea care îl ştia, dar nu-l cunoştea. Maricica mi-a vorbit despre boierul moldovean, omul de onoare şi de cuvînt, despre omul de cultură, de spirit şi de talent, despre omul de suflet şi prietenul devotat şi generos, care se risipise în viață, bucurîndu-se de ea, fără să-i ceară nici o favoare. Nu mă împăcasem cu gîndul dispariției lui Păstorel, pe care nu-l mai apucasem în viață la ieşirea mea din închisoare. Amintindu-şi de ultimele lui zile, Maricicăi i s-au umezit ochii. A tăcut un moment şi apoi mi-a spus că din cele cîteva obiecte personale, care rămăseseră de pe urma lui, ținea neapărat să-mi restituie unul care îi fusese dăruit lui Păstorel de tatăl meu.

— Găsesc că e firesc să se întoarcă acum la tine, care eşti fiul lui Tilică, de care a fost atît de legat.

Era un țigaret de chihlimbar, pe care îl mai păstrez şi acum printre cele cîteva relicve din raftul cu amintiri din țara de altădată.

AUGUST 1968, LA 2 MAI

În vara anului 1968 eram la mare, la 2 Mai. Avea să fie cel mai memorabil şi ultimul meu concediu petrecut la Marea Neagră după eliberarea din închisoare. Ca în fiecare an, de cînd eram liber, închiriasem şi de astă dată aceeaşi cameră în casa familiei Iordan. Domnul Iordan, cum îi spuneam, fusese ţăran gospodar în sat pînă la instaurarea dictaturii comuniste. Deposedat de pămînt în urma colectivizării, se angajase tractorist la SMT (staţiune de maşini şi tractoare) din comună, devenind, din proprietar, muncitor salariat al statului. Nevastă-sa, madam Aurelia, era casnică, îşi creştea fata, care învăţa croitoria, se ocupa de gospodărie şi de cele trei camere pe care le închiria peste vară vilegiaturiştilor din Bucureşti. Plaja de la 2 Mai o descoperise Giorgi Lahovary, care, fiind cu tot grupul nostru de prieteni în concediu la Mangalia (în 1950 sau 1951), plecase să exploreze împrejurimile în căutarea unor locuri mai pustii, mai nefrecventate de lume. Am fost cu toţii încîntaţi de descoperirea făcută şi ne-am hotărît să ne căutăm în vara următoare o gazdă în 2 Mai. De atunci, prietenii mei se întîlniseră vara, an de an, la 2 Mai. Singurul lipsă la apel fusesem eu, fiind între timp arestat. Acum însă, după mai bine de un deceniu, satul îşi pierduse mult din farmecul şi liniştea patriarhală de odinioară. În lunile de vară, plaja forfotea de lume cît era ziua de lungă, iar seara, la căderea întunericului, luminile din case nu se mai stingeau şi nici larma de pe uliţe nu înceta, ca înainte de invazia bucureştenilor vilegiaturişti. Peste sat nu se aşternea liniştea decît tîrziu după miezul nopţii. Pe lîngă cunoscuţii sau mai puţin cunoscuţii iubitori de mare din generaţia mea sau mai în vîrstă, întîlneai acum pe plajă şi pe uliţele satului o nouă categorie de oameni, care îşi petreceau concediile la 2 Mai. Erau figuri, mai mult sau mai puţin reprezentative, din diferite ramuri ale culturii socialiste: scriitori, poeţi, pictori, artişti etc. Printre ei erau nume de mult consacrate de presa de specialitate şi de partid, care mie totuşi nu-mi spuneau nimic, fiind ferit timp de doisprezece ani de orice fel de contact cu

litera scrisă. Prietenii mei, mai informaţi decît mine şi mai familiarizaţi cu figurile unor vedete ale culturii timpului, mi-i arătau şi mie pe cei pe care îi recunoşteau, dîndu-mi şi explicaţiile de rigoare despre respectiva persoană. Unii din ei, avantajaţi de un simţ mai dezvoltat al ridicolului, treceau mai neobservaţi, purtîndu-se ca nişte oameni obişnuiţi. Alţii însă voiau să atragă cu orice preţ atenţia asupra lor şi să pară neapărat originali, într-o ţară în care orice manifestare de autentică originalitate era prohibită şi reprimată ca un delict. Îşi însuşiseră toate tertipurile care pasămite ar fi caracteristice breslei scriitorilor şi artiştilor. Puteai vedea la ei diferite modele de bărbi şi, la unii, chiar plete lungi date pe spate. Asta într-o vreme cînd portul bărbii şi al părului lung nu erau la modă şi te-ar fi făcut suspect în ochii „organelor de stat“. Bineînţeles că unora nu le lipsea nici pipa, cu care îşi completau fotogenic aerul distant, superior, distrat sau gînditor, pe care şi-l luau în public. În încercarea lor de a se arăta originali printr-o comportare ce se voia excentrică şi o îmbrăcăminte mai extravagantă, păreau convinşi că sînt reprezentanţii lumii boeme a artiştilor. Penibilă încercare şi jalnic rezultat: o boemă a privilegiaţilor partidului, într-o societate a lipsurilor şi privaţiunilor! Un fel de surogat socialist de boemă, un înlocuitor, cum i s-ar spune în limba de lemn! Cele cîteva ridicole exemplare ale acestei boeme făceau hazul comentariilor noastre, văzîndu-le cum evoluează şi îşi joacă rolul pe plajă, pe ulița prăfuită a satului sau seara la mititeii lui Musuret, grataragiul turc de la cîrciuma din răscruce.

Vedeta sezonului, cu cel mai mare succes la publicul din 2 Mai, a fost însă, ca şi anul precedent, o poetă. Toţi o căutau din ochi, cînd ieşeau în sat sau pe plajă şi toţi o şi vedeau pentru că persoana nu era sfioasă din fire. Dimpotrivă, îi plăcea să se arate în public, fără jenă, fără nici un fel de jenă. După dezinvoltura cu care circula prin sat în costum de baie, era de presupus că nu avea complexe. Şi nu vreau să fac aluzie nici la vîrstă, nici la înfăţişare, care, oricum, nici una, nici cealaltă nu o avantajau, ci la faptul că nu se lăsa intimidată de privirile şocate ale localnicilor. Femeia era trecută de patruzeci de ani. Era slabă, uscăţivă şi lipsită de graţie feminină, iar faţa prelungă, cu nasul şi bărbia proeminente, îmi aminteau de figura vrăjitoarelor din poveştile germane pentru copii. Pînă aici, nu avea motive să stîrnească vîlvă printre localnici şi vilegiaturişti. Cel mult compasiune, dacă nu indiferenţă. Poeta avea să fie însă într-o zi victima unei puternice emoţii estetice, provocată de apariţia lui Vania la cîrciuma din sat. Vania era un tînăr pescar lipovean, înzestrat de natură cu o constituţie atletică şi un fizic armonios, care venea duminica la cîrciumă să-şi astîmpere setea,

împreună cu cîțiva ortaci de-ai lui din Vama Veche. Nu se deosebea de ei decît prin faptul că bea mai vîrtos ca toți şi provoca de fiecare dată scandal. Beția lor se termina de obicei cu o încăierare, din care Vania ieşea mereu învingător. I se dusese buhul prin satele din jur de cît era de beţiv şi de bătăuş. Curînd însă, după ce l-a cunoscut poeta noastră, reputația lui, pînă atunci numai locală, avea să depăşească hotarele comunelor din zonă. Numele lui Vania era de acum cunoscut pe tot litoralul, vilegiaturiştii ducîndu-i faima chiar pînă la Bucureşti, unde, la întoarcerea de la mare, îşi împărtăşeau amintirile din concediu, povestindu-şi întîmplările mai deosebite. Or, unul din cele mai picante episoade de pe plaja Mării Negre fusese fără îndoială romanța de dragoste a poetei cu lipoveanul, care în ultimele două-trei veri se desfăşurase sub ochii localnicilor şi sezoniştilor din 2 Mai, alimentînd comentariile, glumele şi cancanurile care nu mai conteneau pe seama lor. Subiectul era copios şi inepuizabil, fiind tot timpul întreținut de cei doi eroi, care evitau să cadă în păcatul discreției şi ofereau cu dărnicie publicului mostre de intimitate uneori chiar erotice. Gurile rele, care urmăreau dezvoltarea idilei celor doi, spuneau că poeta îl cucerise pe Vania cu cîteva sticle de votcă. Nevăzînd la ce alte farmece ar fi putut recurge, eram înclinat să le dau dreptate, indiferent însă de tranzacția făcută, cînd îi vedeai trecînd alături pe drumul satului, păreau amîndoi mulțumiți. Ea îl măsura din ochi cu admirație, nerezistînd tentației de a-i pipăi din cînd în cînd bicepşii. El o răsplătea cu o privire deseori împăienjenită de băutură, dar întotdeauna puțin bovină, fiind mai mult preocupat să se mîndrească pe ulița satului cu „blugii“ şi cu „bascheții“ pe care îi primise, decît cu donatoarea lor. Se vorbea şi despre alte manifestări şi acte chiar mai intime ale celor doi, petrecute prin dunele sau printre stîncile de pe malul mării, dintre 2 Mai şi Vama Veche, surprinse şi povestite de un public-spectator mai restrîns, dotat cu simțul observației şi cu înclinații morbide pentru scene scabroase. Cum nici nu-i citisem versurile şi nici nu ştiam nimic despre poziția pe care poeta o adoptase față de regim, nu m-am putut alătura părerilor celor care o învinuiau de oportunism şi de atitudine conformistă. Trecînd cu vederea lipsa de pudoare, comportarea şi manifestările ei de la 2 Mai, cărora le fusesem involuntar martor, mi s-au părut mai degrabă acte de curaj. Să îndrăzneşti să contravii „moralei proletare“ ar putea fi privit chiar ca un act de disidență politică!

Înainte de a fi plecat din Bucureşti spre mare, urmărisem la radio evoluția evenimentelor şi încordarea provocată în lagărul socialist de noul

curs al politicii partidului comunist cehoslovac, care avea să capete numele de Primăvara de la Praga. O dată ajuns la 2 Mai, unde nu aveam aparat de radio, nu mai aflasem decît sporadic cîte o ştire adusă de cei care veniseră după mine la mare. Prin ei am auzit de vizita lui Ceauşescu la Praga şi de tratatul de prietenie pe care îl semnase cu cehii, ceea ce a făcut să ne crească speranţele că şi regimul din România va adopta o linie mai moderată. Au urmat cîteva zile, în care, din lipsă de ştiri noi, ne-a plăcut să credem că ne aflăm în preajma unor hotărîri importante ce vor aplana criza de la Praga şi vor determina o evoluţie pozitivă în politica ţărilor satelite. Trecuse de jumătatea lunii august, cînd, într-o zi, cineva plecat după cumpărături la Mangalia, s-a întors cu o veste, care în cîteva minute s-a răspîndit de la un capăt la celălalt al satului, stîrnind o efervescenţă de nedescris: tancurile ruseşti au intrat în Cehoslovacia! La invazie participă trupe ale tuturor ţărilor din Pactul de la Varşovia, în afară de România! Eram cu Dinu Mitache şi încă doi-trei cunoscuţi sub umbrarul de viţă din curtea casei în care locuiam. Venisem să ne răcorim înainte de a pleca pe jos la Mangalia în căutarea vreunui cunoscut, sosit cu ştiri proaspete de la Bucureşti. Ne-a scutit de drum domnul Iordan. Venea din sat grăbit şi îngîndurat. S-a aşezat pe bancă lîngă noi şi ne-a spus vestea care stîrnise vîlvă. Nici nu a apucat să-şi termine bine vorba şi l-am şi asaltat cu întrebări, cerîndu-i să ne spună tot ce a aflat. Nu ştia însă alte amănunte. Văzîndu-ne dezamăgirea, ne-a aruncat o privire cu înţeles, s-a sculat de la masă şi s-a dus la bucătărie unde trebăluia nevastă-sa. Am auzit un schimb de cuvinte mai aprinse şi domnul Iordan a ieşit victorios din bucătărie cu o cheie în mînă. Madam Aurelia, în urma lui, încerca să-l reţină, îndemnîndu-l să fie prudent. Continuîndu-şi discuţia şi în faţa noastră, am aflat care era pricina. Iordan avea un aparat de radio nedeclarat, pe care, la instaurarea regimului comunist şi la stăruinţele neveste-si, îl ascunsese în pod. Acum, din cauza evenimentelor din Cehoslovacia, voia să-l coboare din pod şi să-l pună în funcţiune, pentru a asculta ştirile de la Radio Europa Liberă. Madam Aurelia se temea că vor afla vecinii şi că se va găsi cineva să-l denunţe. Sfada lor a mai durat o vreme, pînă ce, numai pe jumătate liniştită, madam Aurelia a acceptat compromisul pe care i l-am propus: să instaleze aparatul la mine în cameră, unde nu putea fi văzut de vreunul din vecinii care se mai abăteau din cînd în cînd pe la Iordan pentru vreo nevoie, sau pentru a mai sta de vorbă. I-am promis femeii că vom închide uşa şi fereastra şi vom avea grijă să nu se audă afară emisiunea cînd vom asculta ştirile. Văzîndu-se scăpat de cicăleala nevestei, domnul Iordan s-a suit în

pod după aparat. Sprijinit şi de noi, l-a coborît cu grijă pe scara cam şubredă proptită de perete sub chepengul de acces în pod. Era un aparat vechi, cu lămpi, mare şi destul de greu, dar în stare bună. Dacă nu mă înşel, cred că era un Telefunken. L-am pus imediat în funcţiune. Pe toate posturile şi în toate limbile se vorbea de agresiunea sovietică în Cehoslovacia şi de tancurile ruseşti care pătrunseseră în Praga.

În următoarele cîteva zile, am uitat şi de mare şi de plajă. Ne-am petrecut timpul făcînd cu rîndul, de dimineaţa şi pînă noaptea tîrziu, lîngă aparatul de radio sau discutînd şi comentînd ştirile recepţionate cu cunoscuţii pe care îi întîlneam fie pe drumul satului, fie la cîrciuma lui Musuret, sau îi vizitam în casele localnicilor unde îşi închiriaseră camerele. Toţi eram îngrijoraţi de situaţia explozivă creată de invazia sovietică în Cehoslovacia şi de riscurile unei intervenţii similare şi în România, care se desolidarizase de acţiunea aliaţilor ei din Pactul de la Varşovia. Cînd am mai aflat şi de discursul lui Ceauşescu, în care critica şi condamna „încălcarea suveranităţii unei ţări socialiste frăţeşti“ de către armatele Pactului de la Varşovia, teama că ruşii ne vor călca din nou ne-a cuprins pe toţi, localnici şi vilegiaturişti deopotrivă. Frica de ruşi ne-a dat tuturor curajul de a vorbi fără a ne mai teme unii de alţii. Oameni care nu se cunoşteau se interpelau pe drumul satului, se întrebau şi îşi răspundeau fără nici o reţinere, comunicîndu-şi unii altora ultimele veşti. Mereu se formau pe uliţe sau pe la porţile caselor grupuri care comentau în gura mare evenimentele. Prudenţa bolnăvicioasă de pînă mai ieri dispăruse. Se născuse un fel de simţ primitiv de solidaritate în faţa pericolului. Pînă la urmă însă, plecarea precipitată a cîtorva bucureşteni a făcut şcoală, molipsindu-i şi pe ceilalţi şi, în cîteva zile, satul s-a golit de vilegiaturişti. Panica de a fi surprinşi de invazia ruşilor, departe de casă şi de familie, şi convingerea că în Capitală nu vor fi atît de expuşi abuzurilor şi nelegiuirilor ca la periferia ţării, i-a făcut pe toţi să renunţe la concedii, să plece în cea mai mare grabă şi să ia cu asalt toate mijloacele de transport spre Bucureşti. Nici un ordin de evacuare nu ar fi operat cu mai mare eficacitate! Părăsit mai devreme de sezonişti, satul şi-a regăsit ca în fiecare toamnă tihna şi ritmul domol de viaţă, pregătindu-se să întîmpine singurătatea şi asprimea iernii de pe litoral. Numai trei străini nu urmaseră exodul spre Bucureşti şi mai rătăceau ziua pe plaja şi pe uliţele satului: Dinu Mitache şi cu mine, care stăteam în casa domnului Iordan şi Radu Gherghel, care locuia în celălalt capăt al satului. Toţi trei socotiserăm că Bucureştiul nu putea fi adăpostul ideal în cazul invaziei sovietice, căreia cu

siguranță i se vor adăuga şi represaliile Securității româneşti ce se vor îndrepta cu precădere împotriva „elementelor duşmănoase“. Or, toți trei, fiecare în felul lui, ne încadram în această categorie, îndeplinind astfel condiția cerută pentru a ne afla în obiectivul Securității. Ne gîndisem deci, că dacă vom fi surprinşi de evenimente la 2 Mai, şansele de a scăpa de furia primului moment erau mai mari ca la Bucureşti. Aşadar ne hotărîsem să ne mai prelungim concediul chiar şi în pofida vremii care începuse să se strice. Cerul se înnourase şi dinspre mare sufla un vînt rece şi subțire, care abătea zborul pescăruşilor cu țipetele lor ascuțite pînă deasupra satului. Tase (Dinu Mitache), Ghergheluță sau Piculina, cum i se spunea lui Radu Gherghel, şi cu mine eram singurele rămăşițe care mai aminteau de aglomerația de pe litoral din timpul verii. Numai noi ne mai plimbam acum pe plaja pustie şi mai lăsam urme de paşi pe nisipul virgin, spălat şi netezit peste noapte de apele mării. Satul părea şi el părăsit. Pe uliție nu se mai vedea decît rareori cîte o femeie trecînd drumul la vreo vecină. Bărbații erau mai toți plecați la muncă, fie la „colectivă“, fie la diferitele servicii pe care le aveau la întreprinderile de stat din Mangalia sau din Constanța. Numai prin case şi prin curțile gospodăriilor mai erau semne de activitate. Femeile făceau rînduială şi dereticau prin camerele din care le plecaseră chiriaşii din timpul verii. Măturau, spălau geamurile, spoiau cu var nou pereții şi atîrnau rufe la uscat pe sîrmele întinse între pomii din ogradă. Tase şi cu mine ne făcusem obiceiul să dăm zilnic cîteva tîrcoale prin sat. Ne însoțea şi Lache, cîinele lui Iordan, cu care mă împrietenisem şi care nu se mai despărțea de mine. Rînd pe rînd, pe măsură ce se termina curățenia, peste gospodării se aşternea liniştea. Numai cîte un glas de femeie mai tulbura uneori tăcerea, cînd îşi chema găinile la grăunțe sau îşi ocăra copilul. Plimbările noastre se terminau întotdeauna de-a lungul plajei, unde tot în acele zile am putut observa metoda ingenioasă cu care femeile îşi curățau covoarele. Mă refer la acele preşuri țesute din fîşii şi deşeuri de pînză de diferite culori, aşternute pe jos în toate casele, indiferent dacă pardoseala camerelor era de scîndură sau numai de pămînt bătătorit. Acum, plecîndu-le musafirii, femeile întindeau preşurile la marginea mării, acolo unde, în mişcarea lor de du-te-vino, valurile scăldau nisipul de pe țărm. Marea nefiind agitată, apa, în alternanța domoală a valului, se revărsa pe plajă şi apoi se retrăgea, prelingîndu-se peste preşurile aşternute pe nisip. Rămîneau acolo şi peste noapte, iar dimineața veneau femeile şi le mutau mai departe, pe nisipul zvîntat, unde nu ajungea talazul mării. Pînă a doua zi, la soarele chiar mai palid al sfîrşitului de vară, dar mai ales la vîntul care se pornise să sufle în

ultima săptămînă, preşurile se uscau. Scuturate de nisip, erau din nou curate şi cu culorile înviorate.

Multă vreme nu ne răbda inima să hoinărim prin sat şi pe malul mării. Mereu ne tot întorceam acasă la domnul Iordan să mai prindem un buletin de ştiri la radio. Urmăream cu emoţie drama care se desfăşura pe străzile Pragăi şi situaţia deznădăjduită a cehilor, abandonaţi fără nici o remuşcare de toate ţările „civilizate şi democratice“ din Vest. Pentru statornica ei simpatie şi politică filorusă, Cehoslovacia părea să fie o victimă a umorului negru al istoriei, care îi punea sentimentele de prietenie la încercare. Probabil că dezamăgirea cehilor trebuie să fi fost şi mai mare ca a noastră. Deşi ei şi noi ne apreciasem la fel de greşit prietenii, cel puţin ai noştri, pe care ani de zile i-am tot aşteptat să vină, s-au mulţumit doar să nu vină, pe cînd ai lor i-au călcat cu tancurile! Şi, culmea ironiei, acum, la 2 Mai, îi aşteptam pe ruşi! E drept însă că-i aşteptam cu alte sentimente decît cele cu care i-aş fi întîmpinat pe americani. Invazia din Cehoslovacia revoltase pe toată lumea de pe litoral, localnici şi vilegiaturişti deopotrivă. Pînă şi lipovenii din 2 Mai îi blestemau în gura mare pe „anticrişti“. Neavînd ruşi la îndemînă pentru a-şi manifesta sentimentele de care era animată, populaţia locală s-a mulţumit să-şi arate indignarea faţă de aliaţii lor. Năpasta a căzut pe două autocare cu turişti bulgari, care vizitau România. Programul excursiei prevedea un popas de o noapte la un hotel din Mangalia. A doua zi ne-am dus toţi trei la Mangalia să vedem, la faţa locului, dacă zvonul care se răspîndise în sat era adevărat. Ne-am lămurit chiar la intrarea în localitate. Cele două autocare zăceau la marginea trotuarului, cu roţile pe jantă şi cu toate geamurile sparte. Se spunea că făptaşii nu fuseseră descoperiţi. O săptămînă mai tîrziu, cînd plecam la Bucureşti, autocarele erau tot acolo şi în aceeaşi stare.

În seara zilei în care se aflase în sat de intrarea ruşilor în Cehoslovacia şi lumea înfricoşată se pregătea să-şi facă bagajele de plecare, Iordan, Tase şi cu mine eram adunaţi în jurul aparatului de radio. Cu uşa închisă, perdelele trase şi cu urechea lipită de aparat, ascultam relatările posturilor străine, care se întreceau să dea amănunte despre situaţia din Praga. Nu mai avusesem răbdare să-l aşteptăm şi pe Radu Gherghel, pe care Iordan acceptase să-l facem părtaş la taina aparatului de radio. Cînd, după o vreme, a bătut la uşă, am redus tonul emisiunii şi l-am îndemnat să intre mai repede. A intrat, dar spre consternarea noastră venea însoţit de doi tineri. Radu s-a grăbit să ne liniştească: „Nu vă speriaţi! Sînt doi tineri cehi, soţ şi soţie. Ştiu numai ceheşte şi nu rup decît cîteva vorbe pe nemţeşte şi

englezeşte! Apoi ne-a povestit cum îi întîlnise pe drum şi cum, mai mult din gesturi şi mimică, îl făcuseră să înțeleagă că voiau să ştie ce se întîmplă la ei în țară. Păreau atît de disperați, de dezorientați şi pierduți, încît i s-a făcut milă de ei şi i-a adus la noi. Cu chiu cu vai, am izbutit să înțelegem cîte ceva din povestea lor. Erau încă studenți şi veniseră să-şi petreacă vacanța la mare în cele mai modeste condiții posibile. Veniseră cu cortul şi apelaseră la bunăvoința unui localnic să le îngăduie să şi-l pună la el în grădină. Dincolo de gardul grădinii, începea plaja, unde autoritățile le interziseseră să şi-l instaleze. (De cînd se lăsa întunericul şi pînă cînd se lumina de zi, malul mării căpăta regim de zonă de frontieră, păzită şi patrulată de grăniceri care nu mai permiteau accesul pe plajă.) Omul care îi primise în gazdă cu cortul fusese cel care venise să-i anunțe de intrarea tancurilor ruseşti în Praga. Mai mult nu înțeleseseră de la el. Lipsa de amănunte şi de certitudine în privința veştii primite, i-a făcut să plece spre Mangalia, în speranța că vor întîlni acolo vreun turist ceh mai bine informat. Pe drum se întîlniseră cu Radu, din spusele căruia reuşiseră să desluşească numai cîteva cuvinte, între care „radio, radio, Londra şi B.B.C.“, suficiente însă pentru a-i hotărî să-i asculte gestul cu care îi invita să meargă cu el. Cînd au intrat în cameră şi au văzut aparatul, li s-au luminat ochii. Făcîndu-le semn să se apropie şi îndemnîndu-i să-şi caute singuri o emisiune pe limba lor, n-au mai stat pe gînduri. Ne-am emoționat şi noi, văzîndu-i cum ascultau, cu ochii în lacrimi, relatările transmise de la Praga pe zgomotul de fond al motoarelor şi şenilelor de tancuri care le cotropiseră țara. Fata începuse să plîngă încet în timp ce bărbatul o mîngîia cu cîte o vorbă blîndă şoptită la ureche. O scenă în fața căreia necunoaşterea limbii cehe nu mai constituia un handicap!

În următoarele două-trei zile, aveam să ne întîlnim, în aceeaşi formație, în jurul aparatului de radio, pentru a asculta alternativ, cînd în cehă, cînd în româneşte sau franțuzeşte, ultimele ştiri. Tinerii nu mai ştiau cum să ne mulțumească şi să-şi manifeste gratitudinea pentru simpatia pe care le-o arătam şi căldura cu care îi primeam de fiecare dată, cînd, la ora buletinelor de ştiri, băteau cu timiditate la uşa casei lui Iordan. Sfătuindu-i şi insistînd, aşa cum ne-am priceput pentru a ne face înțeleşi, am reuşit să-i convingem să-şi mai amîne întoarcerea acasă pînă ce situația din Cehoslovacia se va mai limpezi. Deşi îi simțeam îngrijorați de soarta părinților rămaşi la Praga, ne-au ascultat şi au mai întîrziat cîteva zile cu noi la 2 Mai. Dîndu-ne totodată seama că erau cu economiile pe sfîrşite, i-am oprit de fiecare dată la masă, fiind şi în asentimentul gazdelor noastre. „Bieții copii, spunea

madam Aurelia, umplîndu-le farfuriile, sînt singuri printre străini şi departe de casă. Poate că nu mai au bani nici de mîncare!“ Cînd, după ştirile de la radio, ne-am convins că Vestul era din nou hotărît să evite confruntarea directă cu Uniunea Sovietică, limitîndu-se „să protesteze energic, să condamne brutalitatea intervenţiei şi să înfiereze actul de agresiune“, am înţeles că soarta Cehoslovaciei era pecetluită. Limba cehă, fiind pentru noi o reală piedică în calea înţelegerii cu cei doi tineri (ca de altfel şi româna pentru ei), nu reuşise totuşi să ne îndepărteze de ei. În ziua plecării, în drum spre Mangalia, cu cortul şi cu rucsacurile în spinare, tinerii s-au mai abătut o dată pe la casa lui Iordan. Ne-au îmbrăţişat pe rînd pe fiecare şi şi-au luat rămas bun de la noi în aceeaşi limbă imposibilă. Eram atît de emoţionat încît pentru o clipă mi s-a părut că ştiu ceheşte! Poate că şi ei au avut impresia că înţeleg româneşte, cînd i-am strîns în braţe şi le-am urat noroc şi drum bun. Ne obişnuisem cu ei şi, în seara următoare, cînd învîrtind butonul radioului am prins în treacăt un post care transmitea ştirile în limba cehă, ne-au lipsit. Cred că dacă nu i-am fi avut lîngă noi şi nu le-am fi simţit disperarea cînd ascultam ştirile la radio, nu am fi trăit nici noi cu aceeaşi intensitate fiecare act al dramei care se desfăşurase pe străzile Pragăi. După plecarea cehilor, şi apoi şi a lui Radu Gherghel, Tase şi cu mine am rămas ultimii doi supravieţuitori din sutele de vilegiaturişti care suprapopulaseră satul în timpul verii. Peste alte cîteva zile plecam şi noi la Bucureşti. Văzusem pentru ultima oară Marea Neagră!

Bucureştiul l-am regăsit încă în fierbere, deşi drama Cehoslovaciei era aproape consumată şi perspectiva „pacificării“ ei de către trupele Armatei Roşii devenise deja o certitudine. O nouă „Pax sovietica“ era pe cale să-i fericească acum şi pe cehi, la fel ca pe unguri, în 1956. Şi tot după acelaşi principiu sănătos, al menţinerii unităţii ideologice şi teritoriale a „blocului socialist“. Nu ca „Pax americana“ care nu reuşea să aplaneze conflictele fără să înjumătăţească ţările, americanii, cu spiritul lor practic, recurgînd apoi la ajutorul punctelor cardinale şi la reperul paralelelor şi meridianelor pentru simplificarea formulărilor. De la prietenii cei mai apropiaţi şi pînă la cunoscuţii pe care întîmplător îi întîlneam, toţi erau îngrijoraţi şi se aşteptau să vină şi rîndul României să suporte represaliile Moscovei pentru îndrăzneala de a fi făcut opinie separată. Toţi gîndeam că discursul lui Ceauşescu, care îşi permisese să ridice glasul împotriva agresiunii sovietice, ca şi reacţia pur formală a Occidentului, limitată la indignare, proteste şi avertismente, nu puteau decît să-i încurajeze pe ruşi să procedeze după bunul lor plac în zona lor de influenţă. Am participat la mai

multe întîlniri şi discuţii pe această temă, cu prieteni şi foşti camarazi de detenţie. În cazul unei ofensive sovietice, căreia şi regimul comunist de la Bucureşti lăsase să se înţeleagă că i se va opune, cei mai mulţi eram decişi să ne angajăm şi noi în luptă. Unii susţineau că trebuie să ne înrolăm voluntari chiar şi în gărzile zis patriotice create de partidul comunist, din moment ce inamicul era comun. Se spunea că primeau în rîndurile lor pe oricine, fără nici o discriminare. Circula zvonul că fuseseră admişi chiar şi foşti deţinuţi politici. Ţin minte că am respins din principiu ideea de a-mi pune steaua roşie în frunte şi de a lupta, fie chiar şi pentru o cauză bună, sub emblema secerei şi ciocanului. Cum nu credeam că trupele colosului sovietic ar fi putut fi oprite de rezistenţa opusă de armata română, vedeam posibilitatea unei acţiuni eficace numai într-o luptă de gherilă de lungă durată. Îmi imaginam că, retrăgîndu-ne în munţi şi recuperînd armele ce se mai găseau prin ascunzători, vom putea duce o luptă de partizani, hărţuind inamicul cu mai mult succes decît o armată regulată angajată în luptă deschisă cu forţe mult superioare. Trebuie să recunosc că ne întreceam în făurirea de planuri cu pretenţii strategice şi că atmosfera de tensiune din acele zile îmi trezise iar entuziasmul şi elanul juvenil al iluziilor de altădată. Imaginile din vechiul vis, dinainte de închisoare, se înfiripau din nou. Mă vedeam iar, ca şi atunci, cutreierînd pădurile şi locurile cunoscute din regiunea Ilovăţului şi reluînd legăturile, de atîţia ani întrerupte, cu oameni de nădejde, pe care ştiam că se putea conta la nevoie.

Perspectiva ieşirii din apatie şi resemnare mi-a alungat din minte toate nemulţumirile şi amărăciunile adunate în ultimii ani, în care, nefiind în stare să preţuiesc calitatea libertăţii ce mi se oferise la ieşirea din puşcărie, nu-mi găsisem locul printre cei care i se adaptaseră. Poate cultivasem prea mult în închisoare gîndul libertăţii adevărate, ca să mă mai mulţumesc cu viaţa limitată de stănoagele impuse de sistemul socialist. Optimismul care mă înviorase în acele zile de efervescenţă a fost însă foc de paie. S-a stins din lipsă de combustibil. Atmosfera încărcată s-a destins treptat, pe măsură ce corespondenţii de la posturile străine de radio nu ne-au mai alimentat cu ştirile senzaţionale şi alarmiste transmise în timpul invaziei. Nu se mai făceau speculaţii nici cu privire la eventualitatea unei intervenţii militare sovietice în România. Pericolul dispăruse, obligîndu-ne să renunţăm la planurile noastre himerice de acţiune şi să ne cufundăm iar în marasmul cotidian în care ne tîram zilele. Tendinţa unora de a-l privi pe Ceauşescu cu oarecare simpatie, pentru atitudinea şi declaraţiile lui faţă de agresiunea sovietică în Cehoslovacia, a fost şi ea de scurtă durată. În timp ce în ţară, pe

zi ce trecea, aureola „independentului din interiorul lagărului socialist“ pălea, în străinătate, în viziunea puterilor occidentale, figura lui Ceauşescu se profila pe scena politică internațională ca personalitate-cheie în relațiile Est-Vest. Girul pe care l-a primit ani de zile de aici înainte, tocmai de la cei în care noi încă ne mai puneam speranța a fost, cred, pentru mine ultima şi cea mai mare dezamăgire: părea că Vestul dădea astfel o nouă garanție Răsăritului că nu va tulbura „ordinea socialistă“ impusă în țările lagărului comunist, reconfirmînd contractul de la sfîrşitul războiului prin care fuseseră cedate zonei de influență sovietică. Încet, dar sigur, speranța într-o schimbare a regimului sub presiunea externă se spulbera. Lumea începea să se resemneze, punîndu-şi nădejdea numai într-o îmbunătățire a traiului de toate zilele. Renunțînd la speranța care întreținuse viu spiritul de rezistență pasivă de pînă atunci, lumea îşi căuta acum refugiul în micile satisfacții îngăduite de acea viață tristă şi lipsită de orizont, acceptînd-o aşa cum era, din moment ce nu mai puteam rîvni la o alternativă. Cele mai mici îmbunătățiri aduse traiului de zi cu zi, prin aprovizionarea pieței şi magazinelor cu ceva mai multe alimente şi obiecte de îmbrăcăminte, apariția unor mărfuri străine, provenind din „țările capitaliste“ amăgindu-ți ochii cu etichetele lor colorate şi înveselind posomorîtele vitrine ale comerțului de stat, numărul crescînd al turiştilor sau oamenilor de afaceri din Vest pe care îi întîlneai pe stradă, acordarea mai multor vize de călătorie în „țările frățeşti“ erau toate considerate „semne de destindere“. Am cunoscut oameni care pînă mai ieri nu avuseseră decît un singur vis, să vadă Parisul, şi care acum erau fericiți că plecau la Sofia, dînd dovadă că îşi adaptaseră visul la realitatea existentă. Intraseră în tiparele prevăzute de regim pentru cetățenii României Socialiste. Treptat, eram cu toții sortiți să ne acomodăm, chiar dacă deocamdată unii dintre noi ne doream să vedem Sofia, nutrind încă gîndul nostalgic de a ajunge de acolo mai departe, în Turcia. Fiind din fire un om vesel, gata oricînd să glumesc şi să fac chiar haz de necaz, nu lăsam să transpară simțămintele de profundă nemulțumire şi dezamăgire care mă apăsau. Mama, înşelată probabil şi ea de aceste aparențe, m-a întrebat într-o zi, cu vădită îngrijorare în glas:

— Spune-mi, tu nu te mai gîndeşti să pleci din țară? Ai renunțat cumva la ideea de a încerca să scapi şi din închisoarea asta?

Ştiam cît de mult îşi dorea să mă vadă la adăpost, în străinătate, temîndu-se mereu să nu încap din nou pe mîinile Securității. M-am grăbit s-o asigur că nu-mi schimbasem intențiile, dar că nu descoperisem încă nici o cale de fugă din țară cu şanse de reuşită.

— De ce să-ţi rişti viaţa, trecînd clandestin frontiera, cînd poţi să încerci să obţii un paşaport legal, cum au făcut alţii. Sînt oameni care au cerut paşaport şi l-au primit!

— Cum îţi închipui că îmi vor elibera un paşaport, cînd am fost condamnat politic!, i-am spus, fiind convins că afirmaţia mea nu putea fi contrazisă.

Mama mi-a respins totuşi argumentul, dovedindu-mi cu două exemple recente că şi foştilor deţinuţi li se eliberează paşapoarte. Auzisem şi eu de acele două cazuri care făcuseră vîlvă în Bucureşti, lumea considerîndu-le semne evidente ale „destinderii“ şi ale „umanizării“ regimului. Pentru noi, foştii puşcăriaşi, nu constituiseră însă nici o surpriză, fiind doar o confirmare a reputaţiei pe care cei doi şi-o făcuseră în închisoare. Personal nu mă întîlnisem cu nici unul din ei în timpul detenţiei, dar numele turnătorilor fiind transmise din gură în gură şi difuzate dintr-o puşcărie într-alta, ajungeau să fie cunoscute de toţi deţinuţii.

De unul dintre cei doi care primiseră paşapoarte nu îmi mai amintesc. Celălalt însă era Paul Dimitriu, care în primii ani de după război se făcuse remarcat ca unul din tinerii de valoare din rîndurile Partidului Liberal. Articolele pe care le scria în *Liberalul*, sub pseudonimul Polib, erau apreciate de toată lumea. O dată intrat în puşcărie, trecuse cu arme şi bagaje de partea administraţiei şi a ofiţerului politic, devenind, în exprimarea eufemistică a limbajului Securităţii, „deţinut de încredere“. Mama, care nu-i cunoştea atitudinea din închisoare, îi păstra o bună amintire de pe vremea cînd scria la *Liberalul* şi îi venea greu să creadă ceea ce se spunea despre el în cercurile foştilor deţinuţi. Cîteva săptămîni mai tîrziu, cînd a auzit că Paul Dimitriu s-a întors din călătoria lui în străinătate, versiunea susţinută de foştii deţinuţi a început să i se pară plauzibilă. I-a retras însă definitiv creditul, pe care i-l mai acordase pînă atunci, cînd s-a aflat despre cele întîmplate la petrecerea din casa unui membru al nomenclaturii partidului. Nu-mi mai amintesc de numele lui, dar ştiu că făcea parte din categoria acelor intelectuali oportunişti, provenind din vechea societate, care reuşeau să stea o vreme într-un echilibru precar între cele două lumi, întreţinînd concomitent relaţii reciproc avantajoase şi cu „tovarăşii“ şi cu cei din fosta lor lume, care mai acceptau să-i frecventeze. În casele lor, spuneam noi, se amestecau apele ca la gurile Dunării cînd se vărsau în mare. O combinaţie din care rezulta apa salmastră: nici dulce, nici sărată! Printre invitaţii la aceste petreceri erau întotdeauna şi cîteva persoane pe care le cunoşteam şi noi, cei care nu frecventam asemenea cercuri. Erau din soiul acelor nelipsiţi

mici profitori care în asemenea ocazii se bucurau de opulența bufetului şi de băuturile oferite în casa noului parvenit, de la periferia „înaltei societăți“ a partidului. De la ei s-a aflat cum a decurs petrecerea la care invitatul de onoare şi punctul de atracție al serii fusese Paul Dimitriu, proaspătul întors de peste hotare. Reproduc, pe scurt, ceea ce ne-au povestit ei, cu lux de amănunte. Lumea făcea cerc în jurul lui Dimitriu, asaltîndu-l cu întrebări despre călătoria făcută peste ocean şi despre impresiile culese în Statele Unite. Omul nu se lăsa rugat. Povestea cu plăcere şi cu talent, presărîndu-şi relatarea cu aprecieri critice la adresa lumii capitaliste, subliniindu-i aspectele negative şi condamnîndu-i nedreptățile sociale. Cîtă vreme şi-a desfăşurat criticile în limitele indecenței obişnuite a limbajului şi sloganelor folosite de propaganda oficială antiamericană, lumea care îl asculta nu s-a mirat, considerînd că povestitorul ținuse seama de calitatea de membru de partid a gazdei şi recursese la recuzita *Scînteii* numai din elementară politețe. Cînd însă, în peroraţia lui despre grozăviile pe care le văzuse la New York, s-a pornit să descrie halul de decadență morală, mizeria şi sărăcia în care trăia populația oraşului, invitații, stînjeniți de exagerările şi minciunile pe care le debita, au început, cu riscul de a-şi deconspira gîndurile, să schimbe între ei priviri pline de înțeles. Atîta neruşinată rea-credință contravenea pînă şi normelor morale ale mediului din casa nomenclaturistului. Totuşi, din prudență, nimeni nu îndrăznea să-l contrazică, orice intervenție în acest sens riscînd să fie considerată manifestare de simpatie pentru imperialiştii americani. Pornit să demonstreze cu orice preț cît de înapoiați erau americanii, Dimitriu le contesta totul, în toate domeniile. Supralicitîndu-se singur, făcea afirmații din ce în ce mai exagerate şi incredibile despre condițiile primitive de viață ale cetățenilor din oraşele americane, casele fiind lipsite de confortul elementar al locuințelor moderne. Ajuns la acest punct al expunerii, povestitorul a exclamat indignat: „Credeți-mă, nu au nici măcar instalație de apă curentă ca să poți face o baie!“ Afirmația a fost picătura care a umplut paharul răbdării cu care amfitrionul ascultase amintirile de călătorie ale fostului deținut politic care primise paşaport. Desprinzîndu-se din centrul auditorilor spre a se alătura unui alt grup de invitați din salon, nu s-a sfiit, înainte de a-i întoarce spatele, să-şi spună cu glas tare părerea: „Mai dă-o dracului, că n-o fi chiar aşa!“

Din cele ce mi s-au povestit atunci de la acea petrecere, nu mi-am mai amintit decît de episodul pe care l-am relatat mai sus, iar dacă n-am fost în stare să înşir toate inepțiile debitate de invitatul întors din Statele Unite, am

reținut şi reprodus în schimb exact replica pe care i-a dat-o gazda. Replica unui oportunist, rămas încă într-o oarecare măsură tributar unui minimum de decență şi bun-simț. Pe vremea aceea, paşaportul era o marfă rară şi scumpă! Cine nu avea pe nimeni în străinătate sau „rude la Ierusalim“, care să-i achite prețul în valută, putea uneori să şi-l plătească singur, în natură, ca Dimitriu, cu slugărnicie şi cu obrazul.

Venise toamna, cu vreme rea şi zile întunecate, cu umezeală şi ploi reci. Lucram cu Mircea Gagel la atelierul cooperativei de mase plastice din strada Viorele. Drumul pînă acolo, mai întîi cu tramvaiul supraaglomerat şi apoi pe jos, pe străzile murdare şi triste ale mahalalei din zona abatorului, era deprimant. O lume necăjită, dar înrăită şi agresivă, care se înghesuia la suirea şi la coborîrea din tramvai, sau care alerga să prindă un loc la coadă la Alimentara din colțul străzii, completa imaginea matinală dezolantă sub care mi se înfățişa oraşul, ce-mi devenea pe zi ce trecea mai nesuferit. Nici atelierul nu-ți oferea un refugiu. Urîțenia de afară te urmărea şi aici. Localul dărăpănat, cu pămînt pe jos, frigul, praful şi mirosul toxic şi înecăcios nu erau făcute să ne stimuleze nici pofta de muncă şi nici buna dispoziție. Cînd ne opream din lucru ca să fumăm o țigară, Mircea obişnuia să se ducă la bufetul din colț, unde îşi îneca urîtul dînd pe gît cîteva romuri. De multe ori, cînd întîrzia, mă duceam să-l iau. De cum intram pe uşa localului, mă izbea mirosul acru de băutură proastă şi duhoarea fumului rece de tutun care începeţoşa încăperea neîncălzită. Pe jos, peste cimentul ud şi dîrele de noroi lăsate de paşii clienților, era presărat cu prisosință rumeguş de lemn. Calitățile lui absorbante preveneau accidentele, dînd tălpilor o mai bună aderență pe solul devenit alunecos de umezeală şi mîzga adusă pe picioare din băltoacele de pe stradă. Îl găseam pe Mircea în picioare, la tejghea, cu păhărelul în față şi cu privirea şi gîndul aiurea. Nu părea să-i vadă nici pe cei care îşi goleau în grabă paharul, perindîndu-se numai în treacăt pe lîngă el la tejghea şi nici pe cei trei-patru inşi, mereu aceiaşi, care îşi făceau veacul la masa din colț, purtînd de fiecare dată o nesfîrşită discuție cu glas tare, pe cît de susținută, pe atît de incoerentă. Nu-l tulbura nici măcar vehemența retorică a invalidului cu un singur picior, care îşi însoțea afirmațiile cu puternice şi enervante lovituri de cîrjă în podea. De cele mai multe ori nu reuşeam să mă întorc cu Mircea la atelier, fără să cedez mai întîi insistențelor lui de a-i ține tovărăşie la încă un ultim pahar de rom. Îl beam în silă fiindcă nu-mi plăcea şi totodată şi de sila atmosferei din jur. Aşa începuse şi Mircea să bea, tot de scîrbă, şi sfîrşise

prin a se obişnui. Şi ca el, mulți alții au recurs la acelaşi remediu, ce avea să devină o racilă extinsă la scară națională. Nu ştiu cum de nu m-am lăsat şi eu furat de tentația de a-mi găsi o compensație la iluziile spulberate după transferul meu din închisoare, în libertate.

PRIMESC PAŞAPORT. PLECAREA DIN ȚARĂ

Într-una din zile, ducîndu-mă să-l iau de la cîrciuma din colțul străzii, Mircea mi-a spus că nu are chef de lucru şi că nu se mai întoarce în cursul dimineții la atelier. Mi-a propus să merg cu el în oraş, unde vrea să depună o nouă cerere de paşaport, ultima pe care o înaintase autorităților fiindu-i respinsă. Ştiam încă dinainte de a fi fost arestat că Mircea voia să plece în Germania, țara de origine a familiei Gagel. Toate cererile şi intervenţiile făcute în acest scop i-au fost mereu zădărnicite, aşa încît, după mai bine de cincisprezece ani, l-am regăsit în aceeaşi situație şi după eliberarea mea din închisoare. Nenumăratele refuzuri nu-l descurajaseră, iar acum, după răspunsul negativ primit la ultima lui cerere, se ducea din nou să solicite autorizația de emigrare în Germania. L-am însoțit şi pe drum mi-a explicat că de curînd intervenise o modificare a procedeului de pînă atunci conform căruia trebuia mai întîi să te lupți să obții formularul-tip de cerere, care, sub diferite pretexte îți era de cele mai multe ori refuzat. Abia după ce îl primeai (dacă îl primeai!), îl completai, îl depuneai şi puteai începe să aştepți răspunsul la cerere. Acum, spunea Mircea, era mai simplu. Intrai în posesia formularului fără să mai fii şicanat. Mai mult chiar, pentru ochii străinătății, eliberarea paşapoartelor nu mai depindea de M.A.I., ci trecuse în competența unui birou al O.N.T. Carpați. În țară însă, nimeni nu se îndoia că sub noua firmă lucrau, după expresia cu care obişnuia să-i alinte lumea, tot „băieții de la Secu“.

Cred că localul în care funcționa noul serviciu de paşapoarte se afla pe bdul Gh. Dimitrov (s-ar putea să mă înşel în privința adresei, din cauza schimbărilor intervenite în denumirea străzilor cu care nu am reuşit să mă obişnuiesc). Îmi amintesc însă de clădire: o casă veche boierească, fără etaj, cu o marchiză deasupra celor cîteva trepte de la intrare. Le-am urcat şi am pătruns într-un hol mare, cu o masă lungă de brad şi două sau trei scaune desperecheate în mijlocul lui. În peretele din stînga al încăperii era un ghişeu din spatele căruia un funcționar dădea explicații pe un ton

dezagreabil unui domn bătrîn extrem de politicos. Informațiile primite de Mircea se confirmau: pe masa din hol era depus un teanc de formulare la dispoziția publicului. Mircea şi-a luat unul, dar înainte de a se apuca să-i completeze nenumăratele rubrici, i-a venit ideea să-mi spună: „De ce nu iei şi tu unul? Ce te costă să încerci?“ Îi reţin exact cuvintele şi azi, pentru că ele mi-au dat impulsul să pun mîna pe toc şi să scriu. Nu m-am gîndit nici o clipă că îmi va fi aprobată cererea de paşaport. Dimpotrivă, eram ferm convins că-mi va fi respinsă. Am scris-o numai dintr-un spirit de frondă, din bravada gratuită de a provoca un răspuns de la sine înțeles, dintr-un fel de plăcere ştrengărească de a-i irita pe cei care o vor citi. La un moment dat, Mircea s-a sculat de la masă pentru a-i cere o lămurire funcționarului de la ghişeu. Eu nu aveam nevoie de nici o explicație suplimentară şi nici de prea mult timp de gîndire. Nu trebuia să-mi bat capul ca să înşir ca el în rubricile respective toate adresele la care locuisem şi toate locurile de muncă prin care colindasem în decursul anilor. Pentru mine era simplu: biletul de eliberare din închisoare, pe care îl purtam mereu asupra mea în portofel, atesta că timp de doisprezece ani fusesem găzduit de M.A.I. Scosesem de altfel biletul pe masă şi răspundeam la întrebările din formular, copiind întocmai datele consemnate în el: cînd am fost arestat, cîți ani şi pentru ce am fost condamnat şi data la care am fost pus în libertate. Nu m-am poticnit decît la o singură întrebare: pentru ce țară solicitam viza de călătorie? După o scurtă ezitare, am scris: Elveția. Mă dusese gîndul la familia Bossart din Zürich, cu care eram într-o corespondență pe care cu siguranță o citea şi Securitatea şi deci ştia că în naivitatea lor elvețiană îmi repetau în fiecare scrisoare invitația de a veni să-mi petrec vacanța la ei. Cînd Mircea s-a întors la masa de scris, eu terminasem de completat formularul. Văzînd că tocmai mă pregăteam să-l semnez, s-a mirat că îl dădusem aşa de repede gata şi, ca vechi şi înrăit solicitant de paşaport, rutinat în domeniu, mi l-a cerut să-l verifice. De cum şi-a aruncat ochii pe el, a exclamat:

— Eşti complet nebun! Cum îți închipui că o să-ți dea paşaport cînd vor citi ce ai scris?

— Nu-mi închipui!, i-am spus.

Mircea pretindea că nu trebuia să pomenesc de închisoare. Deşi i-am explicat că ar fi fost inutil să trec sub tăcere condamnarea şi anii de închisoare, fiindcă Securitatea are dosarele tuturor foştilor deținuți politici şi oricum nu-mi va da paşaport, Mircea nu m-a înțeles:

— Atunci de ce ai mai făcut cererea?

— Din bătaie de joc!

La logica întrebării lui, absurditatea răspunsului meu l-a lăsat şi mai nedumerit. Era o bătaie de joc pe care am plătit-o! Nu mai ştiu exact cît a fost taxa pe care am achitat-o cînd am depus cererea la ghişeu. Ţin însă minte că cei 130 sau 150 de lei pe care i-am dat mi-au dezechilibrat atunci bugetul. M-au mai consolat cuvintele funcţionarului de la ghişeu cînd mi-a dat chitanţa. Mi-a spus să o păstrez pentru că, în cazul că mi se va respinge cererea, o parte din taxa percepută îmi va fi restituită, şi anume 100 de lei.

Şi parcă ar fi ghicit că mă gîndeam deja la ziua cînd voi recupera suta, funcţionarul ne-a adus la cunoştinţă că, în conformitate cu ultimele dispoziţii, răspunsul la cerere îl vom primi acasă prin poştă, în termen de maximum treizeci de zile.

În primele zile de iarnă, cartierul din jurul atelierului şi-a schimbat pentru o scurtă vreme înfăţişarea. Zăpada proaspăt căzută a nivelat străzile desfundate, ascunzînd ochiului la prima vedere gropile, băltoacele şi gunoaiele, printre care ne strecurasem pînă atunci paşii pentru a ajunge la atelier. La coborîrea din tramvai, nu am mai recunoscut locul! Zăpada acoperise murdăria şi noroiul. Sub ninsoare, strada şi casele mici ale mahalalei păreau scoase dintr-o ilustrată de Crăciun. După cîţiva paşi pe zăpada încă imaculată la acea oră matinală, mi-am dat însă seama cît de înşelătoare putea fi prima impresie. Sub covorul de zăpadă curată, aşternută peste noapte, se aflau ascunse aceleaşi gropi şi băltoace murdare, pe care acum nu le mai vedeai. De altfel, după cîteva zile de moină, zăpada s-a topit şi strada a devenit o adevărată cloacă din care nu scăpai neîmproşcat de noroi pînă la genunchi, oricît te-ai fi ferit. Apoi, vremea a continuat să-şi arate pe rînd toate feţele, ninsoarea, gerul şi viscolul alternînd cu zilele însorite şi mai calde, care topeau gheaţa şi zăpada îngrămădită de-a lungul trotuarelor. Din rigole se revărsau atunci şuvoaie de ape murdare, pe care canalele nu mai pridideau să le dreneze, transformînd străzile în mocirle respingătoare, de netrecut. În cartierele mărginaşe, nămeţii se topeau mai încet. Primăria nu-şi trimitea acolo echipele de curăţat zăpada, care abia reuşeau să deszăpezească centrul şi arterele principale ale oraşului. Locuitorii de la periferie străbăteau străzile şi trotuarele pe pîrtiile bătătorite zilnic de propriii lor paşi. Trebuiau mai multe zile de soare şi temperaturi mai ridicate pentru ca strada Viorele, inundată de apele dezgheţului, să devină un afluent al străzii principale de pe cheiul Dîmboviţei. Ajunsesem să preferăm gerul care ne făcea drumul spre atelier,

dacă nu mai plăcut, cel puțin practicabil şi relativ uscat şi curat. Către sfîrşitul iernii însă, fiind tocmai nevoiți să lucrăm în aer liber, un ultim şi neaşteptat val de ger, care s-a abătut asupra Bucureştiului, nu ne-a mai avantajat. Ne-a surprins chiar în zilele în care primisem comanda executării unei machete a locomotivei expuse în Parcul Carol (rebotezat Parcul Libertății), un episod pe care l-am povestit anticipat, atunci cînd am relatat despre activitatea şi diferitele produse ale muncii noastre la cooperativă. Frigul şi mizeriile îndurate atunci, ca de altfel întreaga perioadă de timp cît am lucrat la atelierul din Viorele, au făcut ca iernii aceleia să-i păstrez una din cele mai urîte amintiri de la ieşirea mea din închisoare. Nimic din tot ce mă înconjura nu era făcut să-mi schimbe starea de spirit. Nici Crăciunul care se apropia nu izbutea să înveselească atmosfera. Cum să te înseninezi şi să te bucuri, cînd pînă şi Naşterea Domnului ți-era vestită în stilul epocii! Peste tot, pe stradă, în tramvai sau în autobuz, îți ieşeau în întîmpinare bandele de puradei zdrențăroşi, murdari şi mucoşi, dar cu ochii în patru privind spre buzunarele oamenilor. Erau colindătorii moderni ai societății socialiste care, cu vocile lor ascuțite şi în acelaşi timp cu mîna întinsă la cerşit, reuşeau să facă de nerecunoscut vechile colinde, pocind şi limba şi datina. Cum să te înseninezi ascultînd parodia grotescă a colindului de altădată? Mă obsedează şi azi cum începea: „La un colț de cotitură, / Dă-i Domnu-Doamne, / Mă-ntîlnii c-un îngeraş…“ L-am reprodus exact. Nu l-am corectat!

Trecuseră aproape două luni de cînd depusesem cererea de paşaport şi nu primisem încă nici un răspuns. Faptul nu mă mira. Era de aşteptat, îmi ziceam, ca la neruşinarea de a solicita un paşaport, cînd aveam dosarul pe care-l aveam, autoritățile să nu-şi dea nici măcar osteneala să-mi comunice refuzul. Interesul meu se îndrepta însă către suta de lei, a cărei recuperare mi-ar fi prins tare bine la începutul noului an în care intrasem cu buzunarele goale. M-am dus deci la biroul cu pricina unde un alt funcționar mi-a spus că răspunsurile la cereri se dau la Grădina cu cai. Aşa i se spunea acelui serviciu de paşapoarte, după numele străzii pe care se afla, nu departe de statuia Kogălniceanu de pe bulevardul rebotezat Gh. Gheorghiu-Dej. Am ajuns prea tîrziu. Se închisese. A doua zi dimineață, la prima oră, eram la uşă. Îmi trebuia suta! Eram primul şi, în acel moment, singurul petiționar care a intrat în birou. Drept în fața mea, pe peretele din fundul camerei, într-un fel de geamlîc cu ochiuri de sticlă, se deschidea ghişeul pentru public. În spatele funcționarului de serviciu la ghişeu, erau nişte rafturi cu sertare. Ținînd în mînă prețioasa chitanță de plată care mă

îndreptățea să reintru în posesia sutei mult dorite, m-am apropiat şi am văzut că pe fiecare sertar era lipită o etichetă pe care scria numele unei țări. N-am apucat să-i prezint chitanța, că funcționarul m-a şi întrebat:

— Pentru ce țară ați făcut cererea?

— Pentru Elveția!

Întorcîndu-se, a scos din raft sertarul respectiv şi, în timp ce-l aşeza pe pervazul ghişeului, fără să privească la chitanța pe care i-o întindeam, m-a întrebat din nou, laconic şi profesional:

— Numele?

— Ioanid, i-am răspuns la fel de scurt.

Între timp remarcasem că în sertarul lung şi îngust pus pe pervaz stăteau aşezate la rînd, în picioare şi deschise la prima pagină, o serie de paşapoarte şi de buletine de identitate. Am dedus că primele aşteptau să fie ridicate de cei cărora li se aprobase călătoria în străinătate, iar buletinele erau ale celor plecați, care urmau să le recupereze la întoarcere în schimbul predării paşaportului. Răsfirînd pe rînd cu degetul buletinele şi paşapoartele din sertar, pentru a putea citi numele posesorului, l-am văzut cum la un moment dat s-a oprit din căutat, s-a uitat mai atent la unul din documente şi mi s-a adresat pe un ton interogativ:

— Ioanid Ion?

Îmi cerea astfel să-i confirm exactitatea numelui şi prenumelui pe care îl citise într-un paşaport extras din cutia sertarului. Mie mi s-au tăiat picioarele! Îmi pierise glasul. O clipă mai tîrziu, am reuşit totuşi să pronunț cu jumătate de gură un „da!“ pe care cred că nici nu l-a auzit. Mi-a dat însă răgazul să-mi revin din uluială cînd mi s-a adresat din nou, după ce cu un gest sec a împins la loc paşaportul în sertar:

— Da. V-a ieşit paşaportul, dar nu vi-l putem elibera, fiindcă nu avem să vă dăm valută. Încă nu am primit cota pentru trimestrul în curs!

Stăpînindu-mi gîndurile intrate în derută de surpriză, am încercat să-i explic că nu am nevoie de valută, că voi avea casa şi masa asigurate la prietenii care mă invitaseră.

— Nu avem voie să vă dăm paşaportul fără să vă dăm şi valută!, şi funcționarul a ținut chiar să-mi explice de ce: Nu vrem să-şi închipuie străinii că cetățenii noştri sînt lipsiți de mijloace şi vin la ei să fie întreținuți de milă.

Eram uimit de atîta grijă, mai ales că auzisem de cazul unor oameni de ştiință invitați la congrese în străinătate, cărora nu li se dăduseră nici măcar bani de țigări, deşi se duceau să reprezinte țara! Încă nu aflasem că în

ultima vreme regimul se arăta tot mai preocupat de „imaginea României peste hotare“, o obsesie care mai dăinuie şi azi.

— Cînd ne vine valuta, ne aduceți o adeverință de la secția financiară şi una de la serviciu că nu aveți nici o datorie şi primiți paşaportul.

— Şi cînd credeți că vă vine valuta?

— Mai treci şi dumneata pe aici peste două-trei săptămîni. Cred că pînă atunci o primim.

Am plecat acasă frămîntat de cele mai contradictorii gînduri. Nu puteam crede că mi se aprobase cererea. Mi se părea de neconceput ca Securitatea să-şi fi dat avizul favorabil ca să plec din țară. Şi totuşi văzusem cu ochii mei paşaportul! În mintea mea începea încet-încet să-şi facă loc suspiciunea care, la rîndul ei, dădea naştere la alte întrebări cărora nu le puteam găsi răspuns: Nu cumva mi se întindea o cursă? Dar cum şi în ce fel voiau să mă prindă în defect? Ce voiau să-mi însceneze? Am ajuns acasă şi mai tulburat şi nedumerit decît plecasem de la Grădina cu cai. Am urcat direct sus, la etaj, unde locuia Lilica Ciorănescu, prietena şi confidenta mea, singura persoană căreia îi spusesem că făcusem cerere de paşaport. Am găsit-o singură şi i-am povestit tot ce mi se întîmplase. Nu mi-a împărtăşit temerile.

— Veți primi paşaportul şi veți pleca! Sînt sigură că cineva mai puternic decît Securitatea a hotărît să vă ajute!

M-a impresionat siguranța cu care mi-a vorbit, deşi nu a reuşit să mă convingă.

Am discutat apoi toate aspectele noii situații în care mă găseam şi împreună, dar mai ales datorită sugestiilor ei, am stabilit primele măsuri de precauție pe care trebuia să le iau. Mai întîi, în afara cîtorva prieteni buni, de încredere, să nu mai spun nimănui că mi se aprobase paşaportul. De asemenea, pentru orice eventualitate, trebuia să fac să dispară din camera mea orice obiect, carte sau scrisoare compromițătoare, să frecventez cît mai puțină lume, iar cu prietenii din închisoare să mă întîlnesc cît mai discret. A venit apoi vorba despre invitația (*lettre d’hébergement*) în baza căreia urma să primesc viza de la Ambasada Elveției. Cerînd-o de la familia Bossart, trebuia să țin cont de surprizele la care mă puteam aştepta din partea poştei, cînd era vorba de corespondența cu persoane din străinătate, care fie că nu primeau deloc scrisoarea, fie, în cel mai bun caz, le parvenea cu mare întîrziere.

— Dați-le telefon! — mi-a spus Lilica.

Nu mă dusese mintea la o asemenea soluție. Pe vremea aceea, să

vorbesc la telefon cu Zürich-ul mi se părea un lucru prohibit, o infracțiune asemănătoare tentativei de trecere clandestină a frontierei. Judecata mea, deformată probabil de toate interdicțiile sub care trăisem atîția ani, n-a rezistat argumentelor logice ale Lilicăi. Am pus deci mîna pe telefon şi prin centrală am cerut numărul familiei Bossart. Mi-a răspuns Elly. Victor nu era acasă. Îmi pregătisem dinainte ce să-i spun şi mai ales cum să-i spun să înțeleagă numai ea că îmi trebuie cît mai repede invitația, fără ca urechea curioasă a Securității, care cu siguranță recepționa şi ea convorbirea, să sesizeze nota de urgență a mesajului. Am început aşadar prin a-i spune că în sfîrşit voi fi în măsură să răspund invitației pe care mi-au făcut-o de atîtea ori să le fac o vizită la Zürich. I-am explicat apoi că foarte curînd îmi voi putea lua un concediu de la serviciu, dar numai pe scurta perioadă a unui gol de lucru între două comenzi. Încercam astfel să-i spun pe ocolite ceea ce într-o formulare clară şi concisă însemna: Trimite-mi, te rog, repede invitația! Din cauza recepției proaste, nu reuşeam, nici Elly, nici eu, să ne auzim prea bine. Avînd mereu impresia că Elly nu-mi înțelegea exact mesajul, mă vedeam deseori nevoit să-mi repet spusele. M-am liniştit cînd, în cele din urmă, m-a asigurat că m-a auzit şi mi-a spus că Victor se va ocupa chiar azi de scrisoarea de invitație…

M-am grăbit să mă bucur şi să răsuflu uşurat, pentru că în clipa următoare aveam să cred că toată osteneala pe care mi-o dădusem fusese zadarnică. Continuîndu-şi fraza, Elly adăugase: …şi ți-o voi trimite imediat la Moscova!

Nu puteam să-mi închipui că cineva întreg la minte putea face o asemenea afirmație. Nu puteam presupune decît că Elly înnebunise sau că băuse prea mult whisky şi divaga. Lipsit de nădejde, am mai făcut totuşi o timidă încercare să lămuresc lucrurile: „Unde ai spus că mi-o trimiți?“ Pusesem deja întrebarea cînd, deodată, mi-a intrat în funcție mintea românului de pe urmă şi am priceput! Încerc să-mi pun lipsa de perspicacitate pe seama emoțiilor zilei, pentru a nu părea chiar aşa de ridicol.

Să mă explic: cum conversația mea cu Elly fusese purtată pe franțuzeşte, îi reproduc întocmai ultimele ei cuvinte: *„…et je l’enverrai immédiatement à Moscou!…“*

Or, biata Elly, vrînd să precizeze că îmi va trimite invitația pe adresa mea, nu rostise decît ultima parte a numelui străzii Maria Hagi Moscu pe care locuiam, pronunțînd şi accentuînd cuvîntul Moscu la fel cum se pronunță în limba franceză Moscova!

Cît priveşte teama mea că Elly nu-mi înţelesese graba de a primi invitaţia, aveam să aflu mai tîrziu că fusese nejustificată. Chiar în după-amiaza zilei în care vorbisem cu ea la telefon, deşi era o sîmbătă şi în Elveţia toate serviciile publice şi autorităţile erau închise, Victor Bossart s-a dus acasă la şeful poliţiei din cartier şi l-a convins să facă o excepţie: să meargă totuşi cu el la biroul din sediul poliţiei şi să-i legalizeze scrisoarea de invitaţie făcută pe numele meu.

Mă hotărîsem să nu-i spun mamei nimic despre întreaga poveste a paşaportului. Voiam s-o scutesc de toate emoţiile legate de plecarea mea şi mai ales de şocul pe care l-ar suferi dacă în ultimul moment mi s-ar retrage paşaportul şi visul ei de a mă vedea plecat din ţară s-ar nărui. Cu tot optimismul Lilicăi în privinţa plecării mele, eu continuam să nu exclud din calculele pe care mi le făceam ipoteza unei ultime intervenţii a Securităţii pentru a-mi ridica, în cel mai bun caz, numai paşaportul. Zarurile fiind aruncate, nu-mi mai rămînea acum decît să merg înainte pe drumul pe care apucasem, fără să mai şovăi la fiecare gînd care mă ispitea.

Aşadar, cu toată suspiciunea şi neîncrederea mea funciară în bunele intenţii ale autorităţilor, am pornit la treabă. Chiar de a doua zi mi-am obţinut cele două adeverinţe, de la secţia financiară şi de la serviciu, atestînd că nu aveam nici o datorie. Cea de la cooperativă mi-a obţinut-o Mircea Gagel prin relaţiile lui, evitînd să spună la ce îmi foloseşte. Mircea mi-a propus apoi să „bem“ evenimentul, fiind convins că totul se va termina cu bine şi bucurîndu-se de parcă i s-ar fi aprobat lui paşaportul. Cum din ziua aceea pentru mine începuse o perioadă de aşteptare de durată nedeterminată, trebuia să-mi omor într-un fel timpul, aşa că i-am urmat sugestia şi am intrat cu el la cîrciuma din colţul străzii Viorele. În atmosfera rece, îmbîcsită de fum de tutun şi de mirosul de cîine plouat al hainelor aburind de umezeală ale consumatorilor, i-am ţinut aproape zilnic tovărăşie lui Mircea pînă către sfîrşitul săptămînii. Într-una din acele dimineţi ne-am dus împreună la casieria cooperativei să ne ridicăm banii care în fine ni se aprobaseră pentru executarea machetei locomotivei din Parcul Carol. Din cîte mi-aduc aminte, am încasat atunci vreo trei mii şi ceva de lei. M-am trezit astfel bogat cum nu mai fusesem niciodată de cînd ieşisem din închisoare. Şi, cum se mai întîmplă uneori ca şi o surpriză plăcută să nu vină singură, cînd am ajuns cu banii acasă, Lilica Ciorănescu mă aştepta în capul scării cu plicul de la Victor Bossart în mînă. Trecuseră numai şase zile de cînd vorbisem cu Elly la telefon! Un record poştal pentru vremea aceea! M-am decis să-mi încerc chiar a doua zi norocul la

Grădina cu cai. Poate că le sosise cota trimestrială de valută.

În dimineața de 29 ianuarie m-am prezentat deci din nou în fața ghişeului. Era un funcționar, care după ce mi-a pus aceeaşi întrebare ca şi primul: „Pentru ce țară?“, a scos şi el pe masă sertarul cu eticheta „Elveția“, i-a cercetat conținutul şi mi-a găsit paşaportul. Ținîndu-l în mînă, a întins-o pe cealaltă spre mine, cerîndu-mi laconic: „Buletinul şi livretul militar!“ Aveam la mine numai buletinul. Noul funcționar, repetînd şi el gestul făcut cîteva zile mai înainte de colegul lui, a împins la loc paşaportul în sertar: „Aduceți şi livretul!“ Cuvinte pe care le-am auzit din mers, pentru că pornisem deja spre ieşire, sperînd să-l pot aduce înainte de închiderea biroului. Mi-am permis chiar luxul unui taxi care m-a dus pînă în strada Hagi Moscu, m-a aşteptat în fața casei şi m-a adus înapoi la Grădina cu cai înainte de ora 12. Nu-i dădusem timp funcționarului să-mi uite nici figura, nici numele. De cum intrasem pe uşă, scosese sertarul „Elveția“ pe masă, extrăgînd din el paşaportul înainte de a fi apucat să-i înmînez buletinul şi livretul. Le-a verificat pe amîndouă şi, apoi, întinzîndu-mi paşaportul, mi-a arătat spre un alt ghişeu spunîndu-mi să mă grăbesc să-mi iau valuta, fiindcă se făcuse ora de închidere. Într-adevăr, funcționara din spatele ferestruicii, unde-şi avea biroul, îşi strîngea lucrurile şi se pregătea de plecare. Cam nemulțumită de apariția mea, a catadicsit totuşi să mai zăbovească. Mi-a cerut paşaportul şi consultîndu-l a început să completeze tot felul de rubrici dintr-un borderou desfăşurat în fața ei pe birou. La ultima rubrică a rămas cu tocul ridicat deasupra ei şi m-a întrebat: „18 dolari e bine?“ Luat prin surprindere, am răspuns aprobativ. Abia în clipa următoare mi-a trecut prin minte că nu aveam habar de cursul dolarului şi nici de ceea ce se poate face cu 18 dolari în buzunar în străinătate. Singurele mele informații despre cursul valutar datau din închisoare, unde avusesem ocazia să aflu că valoarea dolarului era cotată în ani de condamnare pentru cel care îl deținea. Nu mai țin minte cîți lei am dat pe cei 18 dolari. Ştiu doar că am primit o chitanță şi că am semnat la rîndul meu de primire. Şi mai ştiu că am ieşit în stradă cu sentimentul straniu de a fi primit dreptul să port asupra mea un lucru prohibit, ceea ce îmi stîrnea şi o oarecare îngrijorare. Chitanța ce mi se dăduse mi se părea de fapt un fel de permis de port-devize, la fel de greu de obținut ca şi un permis de port-armă.

Pe de o parte începuseră din nou să mă bîntuie gîndurile sumbre că în jurul meu se țesea o conspirație, iar pe de altă parte mi se întărea hotărîrea de a o înfrunta, luîndu-mi însă toate măsurile posibile de prudență. Pe

drum, m-am surprins de mai multe ori întorcînd capul şi privind în urmă, deşi pierdusem în ultima vreme acest obicei, nemaiavînd senzația că sînt supravegheat. Acum însă, fără să pot spune de ce, mă simțeam iar în primejdie şi mi se trezeau vechile reflexe. Am făcut chiar un ocol prin Cişmigiu, dar n-am observat nici un individ suspect care să se țină după mine. Am profitat să mă aşez pe o bancă şi să-mi examinez mai de aproape paşaportul, pe care, de față cu funcționarul de la Grădina cu cai, din nu ştiu ce teamă stupidă, nici nu îndrăznisem să-l răsfoiesc, pentru a nu-mi arăta nerăbdarea şi interesul pe care mi-l suscita. L-am deschis şi mi-amintesc că pe una din pagini era scrisă data la care fusese întocmit: 6 ianuarie 1969! L-am băgat apoi în buzunarul de la piept împreună cu dolarii şi am pornit spre casă. Trecuse de ora prînzului. Eram pe bulevard, prin dreptul fostului garaj Ciclop, cînd m-a ajuns din urmă şi m-a prins de braț Georgi Lahovary. Mă strigase de mai multe ori pe nume, dar îngîndurat cum eram nu-l auzisem. S-a şi mirat de neatenția mea şi m-a întrebat dacă am pățit vreun necaz. Călcîndu-mi propriul consemn, m-am decis să-i divulg secretul, nu numai fiindcă era un prieten de încredere, dar şi fiindcă îl ştiam mai informat decît mine în privința călătoriilor în străinătate, deşi experiența lui se mărginea la „țările frățeşti“, singurele pentru care primise viza. L-am pus deci în temă, avînd grijă să-i opresc la timp elanul manifestărilor exuberante de entuziasm, pentru a nu atrage atenția trecătorilor. M-a înțeles şi mi-a promis discreție absolută. Cînd i-am spus că am şi primit invitația de la Elly şi Victor Bossart, pe care îi cunoscuse şi el, şi că urmează să cer viza elvețiană, m-a întrerupt:

— Ştii cine e funcționarul român care lucrează la ambasada Elveției?

Nu ştiam: Cine?, am întrebat.

— Bichi (Bişi) Catargi, pe care îl cunoşti! Nu ştiu însă dacă ştii că e un personaj controversat. Se spune că ar fi informatorul Securității.

Bichi împărtăşea astfel soarta celor care lucrau în cadrul legațiilor şi ambasadelor străine din Bucureşti, pe care lumea îi socotea din principiu turnători. Şi nu fără temei, deoarece nimeni nu putea fi angajat într-un astfel de serviciu, fără avizul favorabil din partea Securității. Ba mai mult chiar: luase ființă un birou special, care, la cererea reprezentanțelor străine, le repartiza funcționarii de care aveau nevoie. Nu era greu de ghicit cine stătea în spatele acestui birou special! De altfel, metoda la care recurgea pentru a recruta şi selecționa personalul destinat ambasadelor fusese dată în vileag de mai mulți dintre cei aleşi şi repartizați în posturi. Absolut toți semnau un angajament prin care se obligau să colaboreze cu „organele de

stat“. Unii semnau de bunăvoie, alții siliți prin amenințări şi şantaj. Dacă îşi „onorau“ obligațiile asumate sau dacă îşi „călcau“ angajamentele luate, nu o ştiau decît ei, aşa încît, din prudență, pentru orice eventualitate, lumea îi evita. Iar dacă omul mai avea şi o meteahnă care îl făcea şantajabil (cum era cazul lui Bichi) era un motiv în plus să fie considerat capabil şi de alte slăbiciuni.

Îl cunoşteam destul de bine pe Bichi, fiindcă ne fusese mulți ani vecin de apartament în blocul Malaxa, unde locuia împreună cu mamă-sa, la etajul 7, pe acelaşi palier cu noi. Despre mama lui, Mihaela Catargi, o femeie inteligentă şi cultivată, se spunea că făcuse o viață întreagă tot felul de mici compromisuri pentru a se putea menține într-o existență destul de precară în atmosfera boemă în care se complăcea să trăiască. Fiind o femeie interesantă, originală şi o povestitoare plăcută, mama îi trecea cu vederea lipsa de caracter şi o primea cu toată simpatia de fiecare dată cînd suna la uşa noastră. Ne vizita destul de des, fie pentru a sta numai de vorbă sau a face un schimb de cărți, fie ca să joace cîteva partide de pinacle care, nesolicitînd o atenție deosebită, nu împiedicau continuarea conversației. Ştiind-o strîmtorată, mama o reținea întotdeauna la masă şi de cîte ori o simțea la ananghie îi dădea cîte o mînă de ajutor. Bichi, care îşi adora mama, îi purta şi mamei mele un deosebit respect şi afecțiune, cuprinzînd-o probabil şi pe ea în complexul de care suferea. Cînd, în oportunismul ei, Mihaela a devenit membră a organizației femeilor antifasciste şi la o întrunire care s-a ținut în apartamentul ei a participat chiar Ana Pauker, mama a considerat că de aci înainte nu mai putea fi bine venită la noi în casă. Contactele s-au răcit şi s-au rărit, reducîndu-se la relațiile civilizate impuse de vecinătate. Cu toate astea, Bichi nu a încetat să ne viziteze şi să se arate la fel de atent cu mama. Apoi, în toți anii cît am fost închis, cînd prietenii din jurul ei se răriseră, Bichi trecea totuşi periodic s-o vadă, neuitînd s-o felicite de sărbători şi aducîndu-i de fiecare dată fie o floare, fie o cutie de Nesscafé. La ieşirea mea din închisoare mama îmi povestise cît de impresionată fusese de atenția şi delicatețea pe care i le arătase în lipsa mea. Eu nu-l întîlnisem încă după eliberare. Ştiam despre el ceea ce îmi povestise mama, iar acum aflasem de la Giorgi unde lucra şi de ce reputație se bucura. Nu ştiam cum să-l judec: după care din cele două versiuni? În care din ele îl puteam descoperi pe adevăratul Bichi? Înclinam să cred că în amîndouă! Pentru mine însă, nu avea nici o importanță, pentru că oricum trebuia să dau ochii cu el a doua zi, cînd urma să-mi iau viza elvețiană.

Şi într-adevăr, cînd în dimineaţa următoare am împins uşa de intrare la ambasada Elveţiei de pe strada Pitar Moş, m-a primit cu o exclamaţie de bucurie Bichi Catargi. Mi s-a părut sincer emoţionat de revedere. Era neschimbat, la fel de vesel ca înainte, cu acelaşi aer puţin snob şi afectat, făcînd abuz de franţuzisme şi graseind. Cînd m-a văzut scoţînd paşaportul din buzunar, s-a luminat şi mai tare la faţă.

— Să nu-mi spui că ai venit pentru viză?!… şi fără să-mi dea timpul să-i răspund a continuat: Nici nu ştii ce bine îmi pare pentru tine, dar şi mai mult mă bucur pentru coana Lenuţa care cred că e fericită că i s-a împlinit dorinţa!

— Şi eu sînt tare bucuros. Cu toată cheltuiala drumului, m-am hotărît totuşi să profit de invitaţia unor prieteni din Zürich. Din păcate nu voi putea sta mai mult de trei-patru săptămîni. Nu pot lipsi mai mult de la serviciu.

Mi-a fost ruşine de o minciună atît de proastă, dar în clipa aceea nu mi-a trecut prin minte altă formulă şi nici nu-mi închipui că aş fi putut găsi una cît de cît verosimilă. I-am apreciat delicateţea lui Bichi, care, ca şi cînd n-ar fi înregistrat penibila şi inutila mea explicaţie, mi-a luat din mînă paşaportul şi invitaţia, spunîndu-mi că nu va trebui să mai vin şi a doua zi, aşa cum era obiceiul, pentru că îmi va obţine viza pe loc. Cinci minute mai tîrziu ieşea din biroul consulului cu viza pusă. I-am mulţumit şi am dat să-mi iau rămas bun, dar Bichi a insistat să mă conducă pînă la ieşire. M-a însoţit pînă pe trepte afară, a închis uşa în urmă şi, în timp ce ne strîngeam mîinile, la cîţiva paşi de miliţianul de la poartă, a adăugat:

— Voiam să-ţi mai spun ceva: Dacă ai de gînd să mergi şi la München, unde sînt foarte mulţi refugiaţi români, te sfătuiesc să ceri de aici, din Bucureşti, viza germană, pentru că din Elveţia nu o poţi obţine!

Şi apoi, de parcă ar fi vrut să mă împiedice să mai spun vreo minciună gratuită, s-a grăbit să-mi ureze drum bun şi, „nu uita să transmiţi din partea mea sărutări de mîini coanei Lenuţa!“ A mai ridicat o dată mîna în chip de salut şi a dispărut în clădire. De atunci nu l-am mai întîlnit.

Iar eu m-am îndreptat automat spre bulevard în drum spre casă, suferind ca niciodată de boala suspiciunii, care îmi submina seninătatea şi buna dispoziţie de cînd primisem paşaportul. Ultimele cuvinte ale lui Bichi mă obsedau. Neîncrederea mă îndemna să văd în ele o nouă capcană şi deci să nu-i ascult sfatul. Ajunsesem aproape de Piaţa Romană cînd a sfîrşit prin a învinge încrederea. O încredere, ce e drept, destul de şubredă, dar susţinută de intenţia de a mai lăsa lucrurile şi pe seama hazardului, spunîndu-mi din nou, aşa cum îmi spusesem de atîtea ori în anii teroarei

comuniste: ce o fi, o fi! Şi am făcut stînga împrejur spre consulatul german! Am ajuns la timp şi am obținut viza de tranzit fără nici o dificultate. De la consulatul german am făcut cale întoarsă spre centru. Lîngă Universitate, în spatele statuii lui Mihai Viteazu, se aflau birourile agenției Tarom. Am împins uşa şi m-am adresat funcționarei de la primul ghişeu, cerîndu-i informații în privința zborurilor pe ruta Bucureşti-Zürich. Cred că era într-o marți, iar primul avion zbura peste trei zile. N-am mai pregetat. I-am prezentat paşaportul şi i-am cerut un bilet pentru cursa respectivă.

— Simplu sau dus-întors?

— Dus şi întors, bineînțeles!, i-am răspuns privind-o uimit de asemenea întrebare.

Efortul de a mă face crezut nu mi-a fost însă răsplătit: cînd mi-a spus prețul biletului mi-am dat seama că nu-mi ajungeau banii ca să-l plătesc! Străduindu-mă să mă arăt sincer dezolat că din grabă nu luasem destui bani la mine, m-am resemnat să cumpăr chiar şi un bilet simplu. Nu mai țin minte cît costa biletul. Ştiu însă că am cheltuit aproape toți banii luați pe macheta locomotivei din Parcul Carol.

De la Tarom, în drum spre casă, m-am abătut pe la mama, s-o previn că spre sfîrşitul săptămînii s-ar putea să lipsesc cîteva zile din Bucureşti. Povestea o ticluisem pe drum: trebuia să plec în provincie, delegat de Cooperativă în interes de serviciu. Nu mă gîndisem în prealabil să pomenesc şi numele localității unde urma să mă duc, dar luat prin surprindere de întrebarea mamei, răspunsesem spontan: „La Brăila“. Trecuseră mai bine de patru ani, de cînd la eliberarea din închisoare debarcasem la Brăila şi gîndul mă mai ducea încă deseori la oraşul în care făcusem primii paşi fără lanțuri la picioare, sau cătuşe la mîini!

Mai aveam două zile pînă la data fatidică a plecării, pe care nu reuşeam încă s-o cred posibilă. Numai Lilica Ciorănescu era convinsă că augurii sînt de partea mea şi încerca să-mi insufle şi mie aceeaşi certitudine. Deşi îndoiala mea persista, am început să mă ocup de cele necesare drumului. Lilica mi-a dat o valiză veche de carton care, deşi de dimensiuni mici, era mult prea încăpătoare pentru modesta garderobă pe care reuşisem să mi-o încropesc. Şi totuşi făcutul bagajului avea să fie o îndeletnicire anevoioasă şi de lungă durată. De fiecare dată după ce umpleam valiza o goleam din nou, pentru a-i schimba conținutul. Cum nu reuşeam să exclud ipoteza unei înscenări pusă la cale de Securitate, eram mereu în dilemă, neputîndu-mă hotărî ce să iau cu mine şi ce să las. Nu-mi dădea mîna nici să renunț la puținele lucruri de îmbrăcăminte necesară pe

care le aveam şi nu voiam nici să-mi deconspir intenția de a rămîne în străinătate, luîndu-mi toată zestrea vestimentară şi lăsînd în urmă dovada unui dulap gol. Eram înclinat să cred că la vamă mi se va controla în mod special bagajul şi vedeam posibilă chiar şi o percheziție la domiciliu. O supoziție care m-a determinat să încep prin a-mi face eu însumi o percheziție pentru a nu lăsa la vedere nimic compromițător. Am adunat şi împachetat cele cîteva cărți, reviste străine şi scrisori care, căzînd în mîna Securității, ar fi putut trezi suspiciuni şi da naştere la întrebări incomode. Către seară i-am făcut o ultimă vizită Maricicăi Musicescu. I-am arătat paşaportul şi biletul de avion şi i-am vorbit de temerile mele, rugînd-o să-i stea alături mamei, dacă mi se va întîmpla ceva. Am stat mult de vorbă şi s-au golit multe pahare în seara aceea. Se făcuse tîrziu cînd am plecat acasă. Pe Maricica nu aveam s-o mai văd niciodată.

În dimineața următoare am trecut pentru ultima oară pe la atelierul din strada Viorele. Voiam să-mi iau rămas bun de la Mircea Gagel, dar nu a fost chip să-l conving să nu vină a doua zi la aeroport.

— Cum să nu vin? E o plecare la care am contribuit şi eu şi vreau să te văd suindu-te în avion!

Avea dreptate! Numai la îndemnul şi insistența lui completasem formularul de cerere de paşaport. Ne-am dat deci întîlnire la Băneasa.

Nu-mi aduc exact aminte cu cine m-am mai întîlnit în ziua aceea. Simțeam nevoia să mă văd şi să vorbesc cu cît mai multă lume. Împins de această dorință am pornit într-un turneu de vizite pe la prieteni şi cunoscuți. Voiam astfel să mă despart de ei, dar fără să-mi iau rămas bun. Aveau să-şi dea seama mai tîrziu, cînd vor afla ceea ce nu le-am spus, că venisem de fapt să le strîng mîna înainte de plecare. Celor mai apropiați le-am spus adevărul şi i-am îmbrățişat. M-am întîlnit apoi cu Sandra Lahovary pentru a-i da o dublură a cheii de la uşa camerei mele, stabilind cu ea următoarea înțelegere: să vină şi ea a doua zi la Băneasa şi, fără să mă bage în seamă, să se aşeze la o masă de la cafeteria din holul aeroportului. De acolo, în timp ce îşi va bea cafeaua, să mă urmărească cu privirea pînă ce mă voi urca în avion şi să nu părăsească aeroportul decît după decolarea lui. În cazul în care nu mă va vedea printre pasagerii ce se vor urca în avion, sau dacă voi fi dat jos din avion înainte de decolarea lui, să se ducă imediat cu maşina la mine acasă şi s-o anunțe pe Lilica Ciorănescu. Va găsi la ea un pachet şi un plic cu diferite hîrtii pe care să le ia şi să le pună bine la ea acasă. Dacă se va dovedi că, prin reținerea mea la aeroport, Securitatea nu urmărise decît să-mi ridice paşaportul lăsîndu-mă apoi liber, îi voi da

imediat de veste. Dacă, dimpotrivă, dispariția mea se va prelungi mai mult de o săptămînă, va urma să se consulte cu Lilica în privința felului în care s-o anunțe pe mama despre cele întîmplate.

Considerînd că prin asta îmi luasem toate măsurile de prevedere care îmi stăteau la îndemînă, m-am despărțit de Sandra şi am pornit-o spre locuința mamei care, ca de obicei la ora prînzului, mă aştepta la masă. I-am spus că data plecării mele în delegație la Brăila fusese fixată pentru a doua zi. Plecam cu un tren de dimineață, aşa că nu voi mai veni la masă. Voi lipsi numai cîteva zile şi dacă îmi va fi posibil o voi chema la telefon pentru a-i anunța data întoarcerii. Mi-am dat apoi osteneala să mă port ca de fiecare dată cînd luam masa la ea, comentînd în timp ce mîncam ultimele ştiri pe care mama le asculta cu sfințenie în fiecare seară la radio. După masă, venind momentul să-mi iau rămas bun, poate că am fost chiar mai reținut ca de obicei, de teamă să nu-mi simtă emoția. Coborîsem deja treptele pînă la etajul inferior, cînd auzindu-mă strigat, m-am oprit şi am ridicat capul. În capul scării, aplecată peste balustradă, mama a ținut să-mi mai ureze o dată drum bun, adăugînd cîteva cuvinte însoțite de o privire plină de subînțeles: „…şi vezi ce faci acolo… poate se iveşte vreo ocazie…!“ Am rămas pentru o clipă interzis, deşi eram sigur că nu mă trădasem nici prin atitudine şi nici cu vorba. Ani de zile mai tîrziu, cînd ne-am revăzut, mi-a spus doar atît: „Am avut o intuiție că se va petrece ceva!“

În seara aceea, acasă, mi-am mai pritocit de cîteva ori lucrurile din valiză. Apoi, la chemarea Lilicăi, am urcat la ea, la etaj.

— M-am gîndit că nu v-ar strica o gustare şi un păhărel de țuică „de la producător“, ca să mai scurtați din aşteptare!

Ghicise că-mi stătea înainte o noapte lungă şi îmi simțise neastîmpărul. Am stat o mulțime de vorbă şi mi-a prins bine. Am ascultat-o depănîndu-şi amintirile din copilărie şi tinerețe, povestindu-mi despre „Jurj“ (cum îi spunea fratelui ei preferat din străinătate) înduioşîndu-se că-l voi cunoaşte şi-l voi îmbrățişa din partea ei. Cînd m-a ajuns, nu atît osteneala alergăturilor din timpul zilei, cît oboseala tensiunii nervoase pe care o trăisem de cînd primisem paşaportul, m-am dus să mă culc. Am dormit neîntors pînă dimineața. M-am trezit odihnit dar stăpînit de aceeaşi nelinişte din ajun. Nu-mi găseam locul şi nu eram în stare să-mi adun gîndurile. Avionul zbura abia după-amiaza şi timpul trecea greu. Mă învîrteam prin cameră ca un leu în cuşcă, încercînd să-mi stăpînesc nervozitatea. Mă simțeam la fel de neliniştit şi de îngrijorat ca diminețile în celulă la Securitate cînd mă frămîntam neştiind cînd şi dacă voi fi sau nu

chemat la anchetă în cursul zilei. Ajunsesem atunci să-mi doresc întîlnirea cu anchetatorul numai pentru a pune o dată capăt aşteptării chinuitoare. Şi într-adevăr, cînd gardianul trăgea zăvorul de la uşa celulei şi-mi punea ochelarii negri la ochi, mă simţeam brusc uşurat şi îmi recăpătam calmul şi luciditatea. De data asta destinderea nervoasă avea să se producă abia peste cîteva ore, cînd am ieşit din casă. „Doamne ajută!“, am auzit-o pe Lilica spunîndu-mi din pragul uşii, după care am coborît în stradă şi m-am îndreptat spre staţia de autobuz.

Cred că nici cei mai buni prieteni nu m-ar fi recunoscut după mers, atît de calm şi fără grabă am păşit în holul aeroportului de la Băneasa. Noroc că nu avea cine să-mi ia pulsul în acel moment. Deşi mai erau aproape două ore pînă la plecarea avionului, Mircea Gagel, în picioare lîngă barul bufetului din aeroport, era deja la al doilea pahar de rom. Nu era singur. Venise cu Rusalim Buta, un fost coleg de lucru de la cooperativă, pe care îl cunoscusem şi eu. Venea deseori să ne viziteze la atelierul din strada Viorele. M-am alăturat şi eu lor la bar şi, în timp ce-mi beam cafeaua comandată şi îmi fumam ţigara, îmi plimbam privirea peste lumea din sală. O căutam din ochi pe Sandra, care nu venise încă, şi examinam totodată şi figurile oamenilor care populau sala, încercînd să descopăr printre ele care ar fi putut fi ale agenţilor de serviciu în incinta aeroportului. Ideea că eram urmărit şi observat nu mă părăsea, deşi nu vedeam nimic în jurul meu care să-mi justifice obsesia. De altfel nu era decît puţină lume. În afară de cîteva perechi venite să bea o cafea la aeroport într-o ambianţă mai deosebită şi în orice caz mai civilizată şi mai plăcută decît la o cafenea din oraş, nu mai era decît un grup de oameni la fel de puţin numeros, care aştepta plecarea unui avion de cursă internă. Cînd prin megafon li s-a anunţat acestora din urmă îmbarcarea, sala a rămas aproape goală. În fine, a apărut şi Sandra împreună cu o prietenă. A trecut peste noi o privire indiferentă şi, aşa cum ne înţelesesem, s-a aşezat cu prietena ei la o masă, fără să ne mai bage în seamă. Din locul de lîngă bar unde mă aflam cu Mircea şi cu Buta, vedeam prin geamlîcul halei pista de beton a aeroportului. Am putut astfel observa manevrele aparatului B.A.C. (primul de acest tip achiziţionat de România din Anglia), care rula spre capătul dinspre aeroport al pistei de decolare. Era avionul care zbura pe ruta Bucureşti–Zürich.

În acel moment a răsunat la megafon vocea crainicului, anunţîndu-i pe pasagerii pentru Zürich să se prezinte la ghişeul din sala de aşteptare, pentru declararea banilor şi obiectelor de valoare ce le aveau asupra lor. Abia l-am înţeles din cauza bruiajului provocat de un grup de patru sau

cinci italieni care, gesticulînd, vorbind şi rîzînd tare, intraseră tocmai atunci în aeroport. La ghişeul la care fusesem poftiți nu ne-am prezentat decît vreo şapte sau opt persoane. Majoritatea aveau figuri care nu inspirau încredere; o impresie, confirmată nu numai de înfățişarea lor, ci şi de felul de a se purta şi de a vorbi. Se vedea de la o poştă că erau din lumea oamenilor de partid. M-am aşezat şi eu la rînd în urma lor. Eram penultimul. Ultimul care s-a alăturat şirului ce se formase în fața ghişeului era, de data asta, spre deosebire de „tovarăşii“ dinaintea mea, un „domn“ în jur de cincizeci şi ceva de ani. Se deosebea de primii poate nu atît prin vîrstă, cît printr-o anumită discreție şi lipsă de ostentație în atitudine. Rînd pe rînd, „tovarăşii“ au îndeplinit formalitățile cerute, unul din ei nepierzînd ocazia să-i spună funcționarei de la ghişeu cîteva glume cu un haz cel puțin dubios, dacă nu direct grobian. Venindu-mi rîndul, i-am arătat funcționarei chitanța pentru cei 18 dolari primiți la Grădina cu cai şi am semnat o declarație prin care mă obligam să prezint la întoarcere singurul obiect de valoare cu care plecam: inelul cu capul lui Hermes, amintire de la tata, pe care îl purtam la mînă. Funcționara mi-a mai pus în vedere că nu am voie să scot din țară bani româneşti. Cum mai aveam asupra mea vreo 300 de lei, mi-a venit ideea să mai joc o dată rolul călătorului prevăzător care se gîndeşte şi la momentul întoarcerii. Am întrebat-o în consecință, simulînd o indignare justificată:

— Cum adică? La revenirea în țară va trebui să merg pe jos de la aeroport pînă acasă? Nu am voie să am asupra mea nici măcar bani pentru taxi?

— Ați înțeles greşit, mi s-a replicat, puteți ieşi cu o sumă mică, dar trebuie s-o declarați şi s-o prezentați la întoarcere. Spuneți-mi cîți lei vreți să luați?

M-am scuzat pentru neînțelegere şi, satisfăcut de răspunsul primit, am rugat-o să-mi treacă în declarație 100 de lei. În încheiere, cu o amabilitate care mie îmi alimenta suspiciunea că nu eram decît un pion în jocul perfid al Securității, care îmi întindea o cursă, funcționara a adăugat:

— Vă rog acum să luați loc în sală şi să aveți răbdare pînă ce pasagerii pentru Zürich vor fi anunțați să se prezinte la controlul vamal.

Poliției, în mîna Securității, devenea armă. Ştiam din experiența anchetelor şi a închisorii că, după vorba bună şi omenoasă, menită să te destindă şi să-ți cîştige încrederea, urmau înjurătura şi pumnul, care trebuiau să te surprindă nepregătit să primeşti lovitura. Cum să cred că bunăvoința şi blîndețea cu care mi se vorbise la ghişeu puteau reprezenta

altceva decît prima parte a terapiei de şoc care urma să-mi fie aplicată? M-am întors să-mi continui aşteptarea la bar lîngă Mircea şi Buta. Mi-am pus bine în portofel suta de lei cu care eram autorizat să plec, iar banii care-mi prisoseau i-am dat lui Mircea. „Îți promit că nu plecăm de aici pînă nu-i termin!“ a zis el şi a mai comandat două romuri, reproşîndu-mi lipsa de solidaritate la băutură: eu comandasem o cafea pe care n-am mai apucat s-o beau.

Duceam tocmai ceaşca la gură, cînd în sală a răsunat megafonul, invitînd călătorii pentru Zürich la controlul vamal. Evitînd efuziunile, ne-am ascuns discret emoția într-o banală strîngere de mîini, împărtăşindu-ne doar din priviri vorbele oprite pe buze. Numai Mircea a rupt tăcerea. A mai ridicat o dată paharul la gură şi mi-a şoptit: „Noroc!“ Mi-am luat valiza şi m-am îndreptat spre uşa la care privisem cu atîta jind de fiecare dată cînd venisem cu Dinu Mitache să bem o cafea la aeroport. O uşă care ne era interzisă şi care în imaginația noastră se deschidea spre o altă lume. O lume în care, glumeam noi, nu era durere şi nici întristare! Pentru mine reprezenta ultima uşă de celulă care împiedica ieşirea în libertate. Acum, pentru prima oară, mă angajam pe panta lină a rampei care cobora spre ea.

Întîmplarea a făcut să mă găsesc din nou în compania celor de la coada precedentă: înaintea mea erau „tovarăşii“ de care am mai vorbit, iar după mine era domnul care venise în urma mea la ghişeul unde declarasem banii. Încăperea de dincolo de uşă avea mai degrabă aspect de coridor. Era lungă şi destul de îngustă. Îi mai răpea din lățime tejgheaua care o mărginea pe partea dreaptă, ca şi spațiul dintre aceasta din urmă şi perete, rezervat funcționarilor vamali. „Tovarăşii“, purtători numai de serviete sau de cîte o geantă, trecuseră deja de control şi fuseseră îndrumați spre încăperea următoare. Văzusem cum procedaseră ei şi am făcut şi eu la fel, depunîndu-mi bagajul pe tejghea. În dreptul meu, de cealaltă parte a ei, doi funcționari stăteau de vorbă. Văzîndu-mă, şi-au întrerupt discuția şi fără grabă s-au apropiat de valiză. Am întors-o cu deschizătorile spre ei, pregătindu-mă să-i ridic capacul pentru a le prezenta conținutul la control. N-am apucat s-o fac! Unul din cei doi, întinzîndu-şi brațul şi-a aplicat palma pe capac şi l-a apăsat la loc. M-am uitat la el nedumerit. Fără să-şi ia mîna de pe valiză, m-a întrebat pe un ton neutru, profesional:

— Aveți obiecte nepermise pe care nu le-ați declarat?

— Nu, i-am răspuns, şi am vrut din nou să deschid valiza ca să-i verifice conținutul. Prevenindu-mi gestul, omul şi-a apăsat mai tare şi cu ostentație palma pe capacul valizei împiedicîndu-mă să-l deschid,

spunîndu-mi cu o nuanţă de reproş în glas:

— Se poate, tovarăşe?! Doar mergem pe încredere!

Am fost atît de uluit la auzul acestei afirmaţii încît am rămas fără replică şi nu e de mirare că nu i-am uitat nici pînă azi cuvintele. Cum nu i-am uitat nici zîmbetul şi nici lumina jucăuşă din ochii cu care mă privea, cînd, faţă de tăcerea şi lipsa oricărei reacţii din partea mea, mi-a arătat cu mîna pe unde s-o iau, zicîndu-mi:

— Sînteţi în regulă! Cu noi aţi terminat! Vă dorim o călătorie plăcută!

Mie mi s-a părut că nici măcar nu-şi dăduse osteneala să-şi ascundă ironia din voce, cînd mi-a urat drum bun, de parcă ar fi vrut să-mi spună în derîdere: călătorie sprîncenată! Am plecat spre uşa pe care mi-o indicase, gîndind că farsa care mi se juca se apropia de sfîrşit. Înainte de a trece în camera vecină, am mai întors o dată capul şi l-am văzut cum de data asta omul meu scotocea fără menajamente în valiza „domnului“ care fusese la rînd în urma mea. Cum să-mi explic această deosebire de tratament? Şi totuşi, cu toate nedumeririle (pe care le mai am şi azi), trebuie să recunosc că nici un fapt petrecut nu mi-a adus dovada că Securitatea se jucase cu mine de-a pisica şi şoarecele şi că „vameşul“ de la aeroport îşi bătuse joc de mine, aşa cum îmi închipuiam eu în acel moment. Şi azi îmi vine greu să cred că omul îşi permisese să glumească cu mine din iniţiativă personală. În încăperea în care intrasem am dat peste nelipsitul grup de „tovarăşi“. Prin fereastră, la vreo sută cincizeci de metri se vedea avionul nostru. După cîteva minute de aşteptare, ni s-a deschis uşa şi doi inşi din personalul aeroportului ne-au condus pînă la avion.

Deşi soarele se apropia de scăpătat, afară era tot cald. Şi asfaltul mai rămăsese încins din timpul zilei. Din micul nostru grup de pasageri care se îndrepta spre avion, am fost singurul care pe la jumătatea drumului am întors capul şi am ridicat braţul într-un ultim semn de salut adresat celor care mă urmăreau cu privirea de la ferestrele aeroportului. Eu nu-i mai puteam vedea. Geamlîcul din spatele căruia ştiam că se uită la mine strălucea sub lumina aurie a ultimelor raze de soare şi mă orbea.

Tot uitîndu-mă înapoi, rămăsesem ultimul. Mă depăşise şi „domnul“ de la ghişeu, cu toate că observasem că prefera să lase o distanţă între el şi „tovarăşii“ care se pricepeau să fie mereu primii. O calitate pe care şi-au arătat-o şi la urcarea în avion şi la ocuparea locurilor. Aici s-au lovit însă de o concurenţă neloială. Cele mai bune locuri din faţă erau deja ocupate de cei cîţiva italieni pe care îi văzusem în aeroport şi care, bucurîndu-se probabil de regimul preferenţial acordat cetăţenilor străini, trecuseră mai

repede prin vamă şi fuseseră mai devreme îmbarcaţi. Datorită numărului redus de călători, majoritatea locurilor au rămas neocupate aşa că fiecare s-a aşezat unde a vrut. Mi-am ales imediat un loc lîngă fereastră pe partea cu vederea spre aeroport. De aici puteam observa toate mişcările personalului de la sol care se agita în jurul avionului. Se încheiase tocmai operaţia de alimentare cu combustibil şi camionul-cisternă se pregătea să plece, iar cîţiva muncitori zăboveau încă lîngă scara mobilă de la uşa avionului. Îi aşteptau pe ultimii membri ai echipajului şi ai personalului de bord pentru a o îndepărta. Eu însă, de îndată ce m-am aşezat, mi-am aţintit privirea asupra clădirii aeroportului şi mai ales nu mi-am mai luat ochii de la uşa de ieşire spre pistă. Continuam să cred că pe acolo putea să-mi vină chiar şi-n ultimul moment înştiinţarea că mi se anulase paşaportul. Mai auzisem de cazurile unor persoane care fuseseră coborîte din avion numai cu cîteva minute înainte de decolare. Atenţia îmi era atît de concentrată asupra celor care mai intrau sau ieşeau pe uşa cu pricina încît nici nu remarcasem că între timp cineva se aşezase pe locul de lîngă mine. Abia cînd l-am auzit tuşind, am tresărit şi am întors capul: era „domnul“ din urma mea de la ghişeu care văzîndu-mi surprinderea s-a simţit obligat să se scuze.

— Mă iertaţi, dar n-am vrut să vă deranjez. Am văzut că sînt locuri libere şi am plecat de la locul meu din faţă unde era prea mare zgomot.

Nu mi-am dat seama dacă se referea la zgomotul motoarelor sau la cei cîţiva italieni care erau atît de veseli şi de gălăgioşi încît păreau a fi cu mult mai mulţi decît erau în realitate. L-am asigurat că nu mă deranjează cu nimic şi m-am întors iar spre fereastră pentru a-mi continua supravegherea. Cu fiecare minut care trecea, tensiunea nervoasă creştea, dar o dată cu ea se înfiripa şi-mi creştea şi speranţa în suflet. S-o fi mirat bietul om de lîngă mine atunci cînd, la auzul zgomotului asurzitor al motoarelor ambalate şi la primele trepidaţii ale avionului ce se punea în mişcare, o fi văzut cum brusc m-am destins, m-am întors de la geam, m-am lăsat pînă în fund pe speteaza scaunului şi închizînd ochii, am tras o dată adînc aer în piept. Şi-o fi zis poate că mi-e frică în avion. De unde să ştie el că mie îmi era frică la sol!

Starea de încordare prelungită sub care trăisem în ultimele zile, dar mai cu seamă în ultimele ore pe aeroportul de la Băneasa, mă istovise şi fizic, nu numai nervos. Abia acum, în timp ce avionul rula cu viteză crescîndă pe pista de decolare, aveam pentru prima oară răgazul să-mi simt oboseala. O senzaţie totuşi plăcută de sfîrşeală îmi golise mintea alungîndu-mi toate gîndurile rele şi grijile pe care mi le făcusem pînă atunci. Pluteam într-un fel de stare de beatitudine prostească din care m-am dezmeticit numai cînd

avionul, desprinzîndu-se de la sol, a luat brusc înălțime. Intrînd iar în contact cu lumea înconjurătoare, l-am văzut pe vecinul meu privindu-mă cu atenție.

— Nu suportați avionul? s-a interesat el grijuliu. Vă întreb pentru că sînt medic şi, dacă vă simțiți rău, v-aş recomanda să vă rezemați de speteaza scaunului, să vă uitați în sus şi să respirați adînc de cîteva ori. Vă veți simți imediat mai bine!

Ce era să fac?! I-am mulțumit şi i-am urmat sfatul, confirmîndu-i apoi că îşi făcuse efectul. După ce ne-am prezentat (şi tare rău îmi pare că i-am uitat numele), am continuat să stăm de vorbă. Mi-a spus că mergea în delegație de serviciu, mai întîi în Elveția şi apoi, dacă îmi aduc bine aminte, în Belgia, pentru achiziționarea de materiale şi aparatură medicală pentru spitale. Mi-am dat seama că prima mea impresie fusese justă. Nu mă înşelasem. După cum se purta şi felul de a vorbi, vecinul meu se dovedea a fi un „domn“ şi nu un „tovarăş“. Conversația noastră nu ieşea însă din tiparele banale, obişnuite, respectate de tot cetățeanul „conştient“ şi deci prudent, atunci cînd se angaja în vorbă cu un necunoscut. Exclamațiilor de încîntare pe care ni le stîrnea de fiecare dată priveliştea ce se desfăşura sub noi atunci cînd ne atrăgeam unul altuia atenția asupra cîmpurilor sau pîlcurilor de pădure scăldate în lumina apusului de soare, doctorul le adăuga totdeauna cîte o apreciere demnă de sloganele de preamărire a agriculturii socialiste. Spre ruşinea mea, nu mă încumetam să-l contrazic cînd îmi vorbea de stadiul avansat al cîmpurilor arate sau însămînțate, chiar dacă în acel moment survolam suprafețe întregi de pîrloage şi mirişti din anul trecut rămase neîntoarse. E drept că omul nici nu insista să-mi obțină asentimentul. O făcea de altfel fără convingere. Părea mai degrabă să recite o lecție învățată pe dinafară!

Cum direcția noastră de zbor era aceeaşi cu mersul soarelui spre asfințit, am avut parte de lumina unui amurg prelungit pînă la destinație. Uneori, conversația ne era întreruptă de vocea pilotului, care ne comunica prin microfon unele date meteorologice, despre temperatură şi situația atmosferică sau despre apele, munții şi oraşele pe care le survolam. Aşa ne-a anunțat, de pildă, la un moment dat, că oraşul pe care îl vedeam sub noi, redus la dimensiuni de machetă, era Budapesta. Am încercat un timp să urmărim cu ochii panglica argintie a cursului Dunării. Apoi ne-am luat iar cu vorba. Nu a mai trecut însă multă vreme şi vocea de la microfon ne-a anunțat că jos, în stînga noastră, se vedeau luminile Vienei. Țin minte şi acum reacția mea spontană şi necontrolată la auzul numelui oraşului. Cred

că în clipa aceea mi-a luat Dumnezeu minţile. Uitînd că atîta vreme cît mă găseam în avion, mă aflam încă pe teritoriu românesc, m-am întors brusc spre vecinul meu şi am exclamat:

— În fine, trecurăm şi cortina de fier!

Stupoarea pe care i-am citit-o doctorului pe faţă şi în privirea pe care mi-a aruncat-o nu au durat decît o clipă. Teama a fost mai puternică şi şi-a impus amprenta pe trăsături şi în expresia ochilor. Prima lui mişcare a fost să privească îngrijorat împrejur şi apoi să deschidă ziarul pe care îl avea pe genunchi. Oricum, din acel moment nu a mai scos nici o vorbă. Şi nici eu! Se lăsase între noi o tăcere penibilă şi cred că la fel de jenantă pentru amîndoi. Pentru el, fiindcă din laşitate preferase să se refugieze în tăcere; pentru mine, fiindcă îl pusesem în situaţia de a alege această cale. În societatea „socialistă“ ajunsese un fel de regulă de comportare să nu-ţi înjoseşti şi să nu-ţi ruşinezi interlocutorul obligîndu-l să se desolidarizeze ostentativ de vorbele tale, chiar şi atunci cînd îţi împărtăşea părerile. Se cădea să-i menajezi frica şi nu să-l provoci să şi-o dea în vileag, pentru că nu era „fair“. Era o chestiune de politeţe elementară!

Vocea pilotului ne-a cerut să ne punem centurile de siguranţă. Avionul începuse să piardă simţitor din înălţime şi din viteză. Cobora spre pista de aterizare de la Kloten, aeroportul Zürich-ului. Prima imagine care m-a izbit survolîndu-l la mică altitudine a fost cea a mulţimii de maşini multicolore, aliniate în imensul parcaj al aeroportului. Mi-a trecut prin minte să-i spun doctorului că niciodată guvernul comunist de la noi nu ar fi tolerat o asemenea risipă de teren neproductiv. L-ar fi redat imediat agriculturii! Am păstrat însă reflecţia pentru mine, nevrînd să mai răsucesc fierul în rană. Am aterizat. Un autobuz ne-a dus de la avion pînă la intrarea afectată „sosirilor“, unde am avut primul contact cu amabilitatea funcţionarului şi a poliţistului elveţian de la controlul paşapoartelor şi al bagajelor. Între timp „tovarăşii“ noştri îşi făcuseră din nou loc în frunte, înghesuindu-se în dezordine şi tulburînd cu vorba lor tare şi rîsul grosolan liniştea din jur. Aşa se face că am rămas la urmă şi m-am găsit iar lîngă vecinul meu, doctorul. Zîmbetul timid pe care mi l-a adresat l-am interpretat drept invitaţie la reluarea relaţiilor. Am intrat aşadar împreună în sala aeroportului şi am pornit amîndoi în căutarea unui birou de schimb valutar.

La prima vedere interiorul clădirii mi s-a părut un hău, un labirint în care ne vom rătăci. Eram zăpăcit de iluminaţie, de reclamele colorate, de săgeţile şi indicatoarele de tot felul, care te îndrumau spre diferitele birouri

şi servicii ale aeroportului. Mă străduiam să nu arăt cît eram de uluit şi să nu dau impresia de a fi un proaspăt descins din copac, venit din jungla africană. Era o precauție inutilă, fiindcă nimeni din toată lumea care trecea pe lîngă noi nu ne băga în seamă. Era primul contact pe care îl luam, nu numai cu indiferența omului din Europa centrală şi mai ales de nord, pe care nu-l atrage nici spectacolul străzii şi nu se uită nici peste gard la vecin, dar şi cu discreția atît de prețuită de elvețieni. O discreție cu care nu eram obişnuit şi pe care am întîlnit-o şi admirat-o la tot pasul în zilele următoare. Nu mă gîndeam atunci că nu avea să treacă anul şi aveam să încep să duc dorul indiscreției noastre româneşti ale cărei neajunsuri eram tentat să le minimalizez şi chiar să le uit. În sfîrşit, tot urmărind drumul indicat de săgeți, am dat de ghişeul de schimb. După ce şi-a schimbat dolarii în franci, doctorul a rămas în continuare lîngă mine, aşteptîndu-mă să-mi schimb şi eu banii. În timp ce, la rîndul meu, îmi ridicam de la ghişeu francii corespunzători celor 18 dolari primiți la Bucureşti, mi-au căzut ochii pe suta de lei pe care o mai aveam în portofel. Mi-a venit atunci ideea să-l întreb pe funcționarul de la agenție dacă schimbă şi bani româneşti. Mi-a spus că da. I-am întins atunci suta de lei. După ce a consultat mai întîi nişte tabele de pe biroul lui, a luat bancnota de pe tăblia ghişeului şi mi-a pus în loc cîteva monezi metalice. Nu mai ştiu ce valoare reprezentau, dar am surprins pentru o clipă în ochii funcționarului o privire compătimitoare, abia perceptibilă, care spunea însă tot. Îmi adunam tocmai mărunțişul, cînd doctorul, care asistase la scenă, nu şi-a mai putut stăpîni nedumerirea:

— Ce ați făcut?! Văd că ați schimbat şi suta de lei pentru care la Băneasa ați insistat atîta să vă fie lăsată pentru taxi!?

— Domnule doctor, mie nu-mi mai trebuiesc leii pentru taxi! Eu nu mă mai întorc acasă!

În primul moment, doctorul s-a uitat la mine la fel ca în avion, cînd i-am pomenit de cortina de fier. Apoi, deodată, s-a schimbat la față, ochii i s-au umezit, mi-a apucat mîna cu amîndouă mîinile lui, mi-a strîns-o cu efuziune şi cu glasul gîtuit de emoție a bîiguit:

— Îmi pare bine… nu ştiți cît mă bucur pentru dumneavoastră… vă doresc mult, mult noroc!

Şi cred că speriat de ceea ce făcuse, mi-a întors brusc spatele şi a plecat spre ieşire. De data asta am rămas eu să-l petrec emoționat cu privirea pe domnul doctor! Nu l-am uitat nici azi şi i-am fost recunoscător pentru vorbele pe care mi le-a spus atunci. Datorită lui, la părăsirea țării, ultima impresie despre români nu mi-au lăsat-o „tovarăşii“ cu care

călătorisem, ci doctorul. Fusese ultimul român de care mă despărțisem şi care avea să-mi amintească mereu de toți oamenii cumsecade din țară care, ca şi el, trăiau cu teama în suflet. Şi poate că şi din cauza lui nu i-am putut uita nici pe „tovarăşii“ din avion şi nici pe „tovarăşi“ în general! Aş putea spune că abia în aeroportul de la Zürich am trecut cu adevărat frontiera. Aici a fost hotarul dintre viața mea de pînă atunci din România şi cea pe care aveam s-o trăiesc în străinătate. Dacă în prima parte a vieții soarta mi-o hotărîseră alții împotriva voinței mele, acum, începînd de la Zürich, inițiativa îmi aparținea. În aventura exilului m-am avîntat singur, din proprie voință, fără teama zilei de mîine, dar şi fără să-mi fac iluzii.

Cum însă de aci înainte povestea vieții mele devine prea personală şi iese din contextul şi tema acestor memorii, mă opresc aici.

Voi aminti doar că în chiar seara sosirii mele la Zürich, din casa familiei Bossart, o sunam pe mama la telefon. S-a bucurat să-mi audă vocea şi m-a întrebat cum am călătorit.

— Am călătorit bine, dar în loc să nimeresc Brăila, am ajuns la Elly şi la Victor. Am simțit-o ezitînd.

— Mai spune o dată, că nu te-am înțeles!

— Ba m-ai înțeles foarte bine: sînt la Elly şi la Victor!

A urmat o pauză mai lungă înainte de a vorbi iar:

— O mai mare bucurie nu puteai să-mi faci! Acum sînt mulțumită! Te sărut şi-ți doresc mult noroc! Să-mi dai veşti despre tine de cîte ori poți!

Se arăta veselă, dar glasul tulburat de emoție mi-a sunat străin.

Postfață

În încheiere voi mai înşira, pe măsură ce îmi vin în minte, deci fără a ține seama de o ordine anume, cîteva însemnări şi gînduri răzlețe. Poate că vor ajuta la o mai bună înțelegere şi lămurire a celor scrise pînă aici.

„Închisoarea noastră cea de toate zilele“ nu a avut pretenția să fie operă literară. Cu atît mai mult, critica favorabilă cu care a fost primită m-a surprins şi, recunosc, mi-a făcut plăcere.

„Închisoarea noastră…“ nu a avut nici pretenția să fie lucrare documentară. Deşi tot ce am relatat este purul adevăr, lipsit de orice exagerare, rămîne doar o carte de amintiri, cu multe lacune şi cu unele incertitudini şi confuzii inerente, datorate operei necruțătoare a timpului asupra memoriei.

Am căutat pe cît mi-a fost posibil să păstrez o minimă obiectivitate față de oameni şi evenimente, chiar şi atunci cînd mi-a venit greu s-o fac. Nu am reuşit întotdeauna. Răscolind trecutul, amintirile au prins din nou viață, reanimînd sentimentele şi patimile pe care mi le stîrniseră la vremea lor şi determinîndu-mă să dau uneori o notă mai subiectivă episodului respectiv, cu aprecieri şi păreri lipsite de sobrietatea pe care mi-o propusesem inițial.

Am înşirat nume, fapte şi atitudini, fără să ocolesc adevărul. Nu m-am ferit să spun lucrurilor pe nume. Uneori, cînd nu m-a mai răbdat inima să tac, mi-am exprimat şi părerea, manifestîndu-mi fie disprețul şi indignarea, fie admirația şi respectul. Alteori i-am lăsat pe cititori să tragă concluzia şi să-şi formeze singuri opinia despre cele relatate.

Recunosc că nici înainte de arestare şi cu atît mai mult după experiența vieții petrecute în închisoare, nu m-au impresionat şi nu am fost în stare să acord respectul cuvenit din principiu, gradelor, titlurilor, sau membrilor ierarhiei vreunei organizații fie ea politică, militară, ori bisericească, decît în măsura în care oamenii care le reprezentau erau într-adevăr respectabili. Nici uniformele, nici numele sonore, nici originea socială, nici chiar vîrsta

părului cărunt, nu m-au împiedicat să-i apreciez după alte criterii decît ale onestității şi caracterului integru. Nu am căzut victimă nici unei demagogii de clasă.

Am respectat şi admirat numai noblețea de caracter. Nu cred că te înnobilează nici sîngele, nici gradul de cultură, nici munca!

Am avut ocazia să întîlnesc în închisoare la fel de mulți oameni de caracter şi printre purtătorii de pantofi şi printre purtătorii de opinci. Ei au fost adevărații boieri din închisoare. Din păcate şi lichelele erau la fel încălțate!

Am vorbit atît de mult despre atitudinea oamenilor cu care am conviețuit în anii de detenție, împărțindu-i în oameni de caracter şi lichele, nu pentru a mă erija în moralist, ci pentru că în acele condiții am înțeles şi am învățat să prețuiesc valoarea exactă a celor două noțiuni, care au ajuns să mă obsedeze. Împrejurările ne obligau să căutăm în jurul nostru oamenii de încredere pe care să ne bizuim la nevoie şi totodată să descoperim şi lichelele, care ne puteau pune viața în primejdie.

Traiul comun în promiscuitatea şi spațiul restrîns al celulei, de-a lungul monotoniei zilelor ce se scurgeau, ne-a dat prilejul să ne cunoaştem între noi mai bine decît ni-i cunoscusem chiar şi pe cei mai apropiați prieteni din copilărie.

Sînt unele cuvinte, despre care pot spune exact în ce împrejurări le-am auzit pentru prima oară, atunci cînd sensul lor îmi era încă străin. Nu aveam decît cîțiva ani, cînd urechile mele au recepționat cele două expresii: a fi om de caracter şi a fi lichea. Eram încă mult prea mic pentru a înțelege tot ce vorbeau oamenii mari, dar eram atras de conversațiile lor şi mă fascina sonoritatea anumitor cuvinte pe care le pronunțau. Le ascultam cu încîntare chiar dacă nu le pricepeam semnificația.

Deşi afon şi lipsit de ureche şi de aptitudini pentru muzică, cum avea să se dovedească mai tîrziu, atunci asistam la discuțiile celor mari ca la un concert. Eram receptiv la tonul şi modulația sunetelor şi mă minunam de cît de complicate erau unele cuvinte, pe care, cu toate străduaniile mele, îmi era cu neputință să le repet.

Ciuleam urechea mai cu seamă cînd mă izbea sonoritatea deosebită a unui cuvînt, sau atunci cînd era de mai multe ori repetat în cursul conversației şi îmi atrăgea atenția.

Îmi aduc şi acum aminte, cum într-o zi de vară, în timp ce mă jucam într-un colț al terasei de la Ilovăț, auzeam prin uşa lăsată deschisă, conversația celor mari din salon. Frecvența cu care reveneau cuvintele

„caracter“ şi „lichea“ mi-a stîrnit interesul şi, ca de obicei, am alergat la mama, care citea, aşezată strategic în celălalt colț al terasei de unde putea totodată să-mi supravegheze discret joaca.

La întrebarea pe care i-am pus-o, mi-a dat un răspuns potrivit vîrstei. M-am întors la joaca mea, lămurit. Aflasem că a avea caracter este un lucru bun şi că a fi lichea este ceva foarte urît! O explicație simplă, care m-a satisfăcut o vreme. Mai tîrziu, tatăl meu avea să insiste asupra explicației, făcîndu-mă totodată să înțeleg că în viață, toleranța față de slăbiciunile oamenilor are o limită. Nu trebuie acordată lichelei!

Fără să aibă o legătură cu cele două expresii de care am vorbit mai sus, mi-a rămas totuşi asociat de ele în amintire şi faptul că în aceeaşi zi şi cu ocazia aceleiaşi conversații din salon la care participa tatăl meu, am mai avut şi revelația unui alt cuvînt, pe care mama nu a reuşit atunci să mi-l tălmăcească pe înțelesul meu. Aveam să-i descopăr singur sensul, peste cîțiva ani.

Cel care îl pronunțase de cîteva ori în timpul discuției era un prieten de-al tatălui meu. Avea o voce puternică şi vorbea cu înflăcărare, pronunțînd apăsat, cu un accent şi o intonație cu care nu eram obişnuit, o mulțime de cuvinte nemaiauzite pînă atunci la alții. Nu mai ştiu cum îl chema. Țin minte doar că era basarabean şi că mi s-a părut foarte înalt. Iar cuvîntul care îmi sunase aşa straniu în urechi fusese: „straşnic!“. Îl rostea cu atîta patimă, încît părea că-l scrîşneşte printre dinți!

Spuneam mai înainte că am întîlnit în închisoare oameni din toate categoriile sociale şi de diferite credințe religioase sau convingeri politice. Unii dintre ei, datorită ținutei lor morale, tăriei de caracter şi comportării lor față de organele represive ale M.A.I.-ului, m-au făcut să mă simt mai mărunt şi mai netrebnic. Le-am rămas recunoscător că mi-au servit de model şi mi-au dat tăria să-mi înfrîng orgoliul şi să mă strădui să-i imit. În toate categoriile pe care le-am pomenit mai sus, am găsit astfel de oameni admirabili, în preajma cărora zidurile şi gratiile nu păreau să-ți mai îngrădească mişcările şi nici să-ți înăbuşe speranța. Alături de ei nu mai simțeai nici frigul, nici foamea, nici răceala lanțului pe fluierul piciorului.

De cîte ori i-am evocat pe aceşti oameni în amintirile mele, nu am ținut seamă nici de obişnuitele tabuuri ale vremii, nici de acele prejudecăți care de dragul generalizării nedreptățesc individul sau chiar grupuri de oameni. (Dacă la o nedreptate de moment răspund cu indignare, nedreptatea prelungită în timp prin prejudecată mă revoltă!)

Nefiind tributar intoleranțelor de nici un fel, nefiind înregimentat în

nici un partid şi nici orbit de vreun fanatism politic sau religios, mi-am luat libertatea de a-mi descrie camarazii de detenție aşa cum i-am văzut, fără să-mi însuşesc punctele altora de vedere, dacă acestea nu corespundeau propriilor mele observații.

Nu am putut accepta tendința unora (încurajată de multe ori chiar de administrația închisorii) de a trage o concluzie generală, pornind de la cazuri singulare de comportare negativă şi de a emite sentințe de condamnare împotriva tuturor celor de aceeaşi credință, profesiune sau origine cu cei vinovați.

De-a lungul anilor de închisoare am avut ocazia să aud astfel de afirmații pripite, dacă nu chiar de rea-credință, dar în orice caz fără temei, care aruncau un oprobriu nemeritat asupra unor categorii sau grupuri de persoane, numai pentru că printre ele se remarcaseră uneori cîțiva oameni lipsiți de caracter sau de demnitate. În mare măsură aceste vorbe aruncate erau întreținute, şi deseori chiar lansate, de ofițerul politic al închisorii pentru a semăna ura, neîncrederea şi discordia între deținuți şi a discredita anumite funcții, titluri, grade şi instituții ale „fostului regim burghez“. Aşa, de exemplu, s-a încercat denigrarea fostei armate regale române, speculînd cazul unei „brigăzi“ de foşti ofițeri de la Canal, în majoritate colonei şi generali, deci oameni foarte în vîrstă, dintre care o parte s-au prăbuşit sub bestialitatea regimului la care fuseseră supuşi. Bătuți, umiliți, siliți să muncească peste puteri şi înfometați, bătrîni fiind şi în pragul senilității, îşi pierduseră simțul demnității oferind spectacolul jalnic al deținutului slugarnic, cerşind mila şi bunăvoința gardianului pentru a obține o lingură de mîncare în plus. Administrația lagărului, singura vinovată de a-i fi adus în acel hal de degradare, era încîntată să „dovedească“ prin ei ce fel de oameni fuseseră coloneii armatei române de altădată. Tot la fel, după diabolicul experiment al „reeducării“ s-a încercat acreditarea ideii că noțiunea de „student“ e sinonimă cu „turnător“. În acelaşi spirit s-a procedat şi cu preoții, cu legionarii, cu „istoricii“, cu intelectualii şi cu cei de diferite naționalități, cu intenția de a sădi ura şi dihonia, de a ne asmuți pe unii împotriva altora şi de a crea mediul prielnic recrutării de delatori.

Toate aceste operații, desfăşurate cu perseverență şi migală, cu o uriaşă cheltuială de energie şi risipă de cadre „calificate“ M.A.I., nu au dat însă rezultate pe măsura investițiilor făcute. Procentul de trădători şi turnători, ieşit la iveală din rîndurile noastre, nu cred că a depăşit cota de lichele pe care le oferă orice societate omenească cu gradul de educație şi civilizație al societății româneşti. Mă refer la nivelul de cultură şi civilizație al

societății dinainte de ocupația comunistă. Toți vechii puşcăriaşi, indiferent de mediul sau stratul social din care proveneau, erau produsul mentalității epocii în care crescuseră şi se dezvoltaseră. În închisoare, ne-am străduit, fiecare după puterile lui, să ne conducem după aceleaşi norme şi principii morale în respectul cărora fuseserăm educați.

S-ar putea spune că închisoarea a fost un fel de muzeu în care s-a păstrat o parte din mentalitatea societății româneşti, cu calitățile şi defectele ei, aşa cum s-a închegat în perioada dintre cele două războaie. Pusă la adăpost după gratii şi între zidurile „muzeului“, n-a suferit aceleaşi deteriorări ca partea rămasă expusă intemperiilor de afară. Statuia omului de caracter pe care o admiraserăm afară a rămas intactă şi în închisoarea-muzeu, unde nouă, deținuților, ne-a servit în continuare drept model.

Cei de afară, în lupta lor pentru supraviețuire, părea să fi optat pentru un alt model, mai puțin rigid, mai suplu, al omului care ştie să se „orienteze“, care se descurcă, încurcîndu-se şi rătăcindu-se totodată pe drumul plin de meandre pe care şi l-a ales. Primul contact cu noua mentalitate de afară l-am avut prin „frontierişti“ proaspăt arestați, pe care i-am întîlnit în închisoarea din Timişoara. Mi-au făcut atunci impresia unui corp străin în mijlocul nostru. Doi ani mai tîrziu, cînd am ieşit din închisoare, aveam să realizez că printre oamenii „liberi“ eram la rîndul meu un corp străin. Poate că alegerea căii de salvare, prin adaptare şi concesii, de către cei rămaşi afară, se datora în mare măsură şi resemnării în fața unei situații care li se părea ireversibilă. Afară, speranța într-o schimbare se spulberase. În închisoare nu murise! Nu mai era aşa de înaripată ca în primii ani de detenție, cînd aşteptam de la o zi la alta descătuşarea din lanțuri şi prăbuşirea zidurilor temniței, dar continuam să credem cu îndîrjire că tot ne vom bucura într-o bună zi de libertate.

Speranța noastră se maturizase, nu se mai lupta ca la început cu nerăbdarea. Renunțase să-şi mai fixeze termene, care nu aduceau decît dezamăgire şi sfîrşise prin a se pregăti de cursă lungă, măsurîndu-şi de-aci înainte puterile cu timpul fără să mai încerce să-i prevadă limita. Cred de altfel că aceasta era singura cale de salvare pe care am fi putut merge, alternativa fiind disperarea.

Majoritatea camarazilor noştri care nu au avut tăria să se mențină pe drumul salvator şi s-au lăsat să cadă pradă disperării fie nu au mai ieşit teferi din închisoare, fie nu au mai apucat deloc să se vadă liberi. Nu pot să nu-mi amintesc, în acest context, de acei oameni cărora mulți din cei care am parcurs drumul cel bun pînă la capăt le datorăm în mare măsură reuşita.

Şi nu numai fiindcă prin atitudinea lor exemplară, simpla lor prezență în mijlocul nostru ne-a fost stimulent. Unii din ei au făcut de-a lungul anilor de detenție o adevărată operă de misionariat, pe lîngă cei ce dădeau semne de oboseală şi, nemaiputînd ține pasul, rămîneau în urmă pe drumul care, uneori, li se părea că nu mai duce nicăieri. Şi cui nu i s-a întîmplat în toți acei nesfîrşiți ani să nu treacă prin momente de îndoială, să şovăie pe drum, să încetinească pasul şi să-l bată chiar gîndul să abandoneze cursa? Meritul oamenilor care săreau atunci să-şi ajute semenul, ca şi valoarea sprijinului pe care i-l acordau, nu-şi pot găsi echivalentul în condițiile de viață normală. Aş îndrăzni să spun că le depăşesc şi pe ale duhovnicului şi pe ale psihiatrului din libertate. Modelul de ținută morală pe care îl reprezentau printre deținuți, încrederea pe care ne-o insuflau şi efectul tonic ce-l exercitau asupra celor din jur, întreținînd speranța şi redresînd moralul şi credința celor încercați de deznădejde, nu scăpau ochiului vigilent al ofițerilor politici din închisori, care îşi vedeau astfel contracarată însăşi misiunea cu care erau însărcinați. Aceşti oameni reuşeau să le zădărnicească întreaga lor osteneală şi muncă perseverentă, care urmărea tocmai contrarul: demoralizarea şi prăbuşirea noastră în disperare. Nu era deci de mirare că asupra lor s-au dezlănțuit cu precădere persecuțiile şi represaliile cele mai dure.

În toate închisorile prin care am trecut mi-am putut da seama că aceşti oameni care se dedicau ajutorării camarazilor de detenție, îngrijindu-i pe cei bolnavi, susținîndu-i şi încurajîndu-i pe cei şovăielnici erau în mod special urmăriți de ofițerul politic. Pentru cele mai mici presupuse abateri (în majoritatea cazurilor simple pretexte) pedeapsa era excesivă şi mereu mai mare decît cea aplicată altora pentru aceeaşi vină. Ei erau întotdeauna găsiți țapi ispăşitori, capii oricărui protest, chiar dacă nu participaseră la el, şi acuzați de a fi instigatorii şi autorii morali, atunci cînd deținuții, înfometați, cereau o îmbunătățire a regimului alimentar, sau cereau căldură în celulă în timpul iernii. Tratamentul ce li se aplica depăşea prin nedreptatea lui strigătoare la cer pînă şi regimul abuzului şi neomeniei legiferate sub care trăiam cu toții. Cu toate astea, în toate închisorile prin care s-au perindat, aceşti oameni şi-au purtat mai departe crucea cu aceeaşi discreție şi demnitate, dedicîndu-se în continuare cu aceeaşi abnegație ajutorării semenilor lor şi întreținerii spiritului de camaraderie şi solidaritate umană. Printre categoriile de deținuți cu care am conviețuit în diferite închisori cei mai mulți înzestrați cu harul de a se dărui ajutorării aproapelui i-am întîlnit în rîndurile preoților greco-catolici şi legionarilor.

Şi totuşi, chiar beneficiind de sprijinul lor, s-au găsit unii care să nu-i aprecieze după atitudine şi faptă, neputîndu-se dezbăra de prejudecăţi şi patimi de ordin religios sau politic. În general nu cred însă că această atitudine se datora unei convingeri profunde. De multe ori, pilda unei vieţi exemplare, trăite în mijlocul unor oameni obişnuiţi dar orgolioşi şi lipsiţi de onestitate, este privită de aceştia ca o provocare insuportabilă.

Regimul comunist, în campania lui de distrugere şi exterminare a tot ceea ce îi stătea în cale, şi-a luat în considerare duşmanii după criteriul clasei sociale, Bisericii sau partidului politic din care făceau parte şi, în virtutea „principiului vinovăţiei colective şi ereditare“, i-a arestat şi întemniţat în masă, umplînd ţara de închisori şi lagăre de muncă forţată.

Cum nici o astfel de grupare constituită în libertate nu s-a dovedit perfect omogenă în condiţiile de detenţie, nu am ţinut niciodată seama de aceste criterii şi nu mi-am judecat niciodată camarazii de închisoare în funcţie de categoria socială, de credinţa lor religioasă sau politică. Solidaritatea nu s-a creat în jurul nici uneia din aceste categorii, chiar dacă componenta unora s-a arătat mai unitară decît a altora. Adevărata solidaritate în închisoare au realizat-o numai oamenii de caracter, căutîndu-se individual unul cîte unul, găsindu-se şi stîndu-şi alături, indiferent de originea sau apartenenţa lor la vreo categorie.

În virtutea solidarităţii, care mă leagă şi azi de vechii mei camarazi de detenţie, dedic această carte de amintiri celor care au trecut prin închisorile comuniste şi nu mai sînt acum printre noi, ca să ştie, acolo, în lumea în care se află, că nu i-am uitat.

De asemenea, şi celor care au supravieţuit închisorilor şi îşi trăiesc ultimii ani într-o libertate suspectă, care pregetă să le facă dreptate.

Dar am mai scris aceste amintiri şi pentru ceilalţi, pentru cei neoameni, care şi-au legat semenii în lanţuri, i-au lovit şi schingiuit, i-au înfometat şi i-au ucis fără milă, ca să ştie şi ei că nu i-am uitat şi că numele şi faptele lor vor fi consemnate în paginile de ruşine ale istoriei noastre.

Închei aici „Închisoarea noastră cea de toate zilele“ prin care v-am călăuzit de-a lungul acestor pagini, lăsîndu-vă să ieşiţi din ea direct în libertate.

Eu mă simt încă la jumătatea drumului.